



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

### Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

### About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>



Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все примечания, комментарии и другие записи, существующие в оригинальном издании, как наименование о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

### **Правила использования**

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.  
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.  
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.  
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.  
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

### **О программе Поиск книг Google**

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>



N.º 11.

Avvocato

**BUBANI**

FRANCESCO

Y<sup>rs</sup> Hester J. 4/80

Carrie.



41937

804071

# POLYBII ME- GALOPOLITANI

HISTORIARVM LIBRI

priores quinque, Nicolao

Perotto Sipontino

interprete.

ITEM,

Epitome sequentium librorum, usq;  
ad decimumseptimum, Vuolfgan-  
go Musculo interprete.



VIRTVTE SVCE,



COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRV-

PHIVM, LV-

GDVNI.

1554.



NIC. PEROT-  
TI IN POLYBII HI-  
STORIARVM LIBROS

Prooemium, ad Nico-  
laum V. Pontifi-  
cem Max.



BSOLVI tandem aliquando  
delegatum mihi ab te munus,  
Pontifex Maxime, conuersis in  
Latinum sermonē quinq; libris  
Polybii, qui soli nobis superstites  
ex amplissima illius historia remanserunt, quare  
immortalem superis habeo gratiam, quorum  
maiestate suggerente mihi saeuum opus perse-  
ci, ut optatum sanctitati tuae, ita (nisi me ani-  
mus fallit) gratissimum futurum: tibi uero in-  
gentes ago gratias, agamq; dum uiuam, quod  
me unum ex multis, cui hoc munus delegares, ele-  
gisti, nam per immortalem Deum, quid mihi  
uel in praesentiarum gratius, uel ad posterita-  
tis memoriam gloriosius iniungi potuit? quam  
ut ueterem atq; recōditam, sed tamen egregiam  
ac luculentam praestantis & sinceri auctoris hi-  
storiam in lucem proferrem, & quasi de nouo  
scribens, nostris hominibus tanquam per ma-  
nus traderem. Mihi quidem ita iucundus hic  
labor

labor fuit, ut maiore mihi fingere voluptatem,  
 ne uoto quidem potuissem: primum, quod morem  
 gerebam uoluntati tue, cuius maxima semper,  
 ac penè immortalia fuerunt erga me, & meos  
 beneficia: deinde quod tanta uarietate rerum  
 & copia mirum in modum oblectabar. Quis  
 enim suauior animi cibus offerri potest, quam  
 lectio historiae? huius praesertim, in qua cum ma-  
 gnitudine ac diuersitate rerum gestarum, splen-  
 dor quoque uerborum coniunctus est, & suauitas  
 orationis quibusdam quasi luminibus senten-  
 tiarum respersa: ut mihi uideatur uno in opere  
 Polybius, & summus historicus, & orator ma-  
 ximus, & optimus philosophus fuisse. postremo,  
 quod non mediocrem me apud nostros homines  
 gloriam consecuturum sperabam, si mea opera  
 tam praestatus autor ex peregrino aliquando  
 Romanus factus esset, & omissa gentili lingua,  
 Latine loqui didicisset. Veruntamen omnem  
 hanc meam uoluptatem, atque hoc omne sola-  
 tium non parum ad extremum conturbauit im-  
 perfectio operis, quod ex quadraginta ab illo  
 editis uoluminibus, nix quinque prima nobis su-  
 persunt, atque hac quidem ad apparatus cete-  
 rorum scripta: ut mihi certè uideatur quasi de  
 industria huius auctoris sermo interruptus, dum  
 comparata, ueluti quodam exordio, auditorum  
 beneuolentia, atque omnium auribus sibi conci-  
 liatis, rem ipsam aggressurus erat, de qua age-  
 batur

hatur. O grauem, detestabilemque iacturam, & cladem eo magis ab omnibus deplorandam, quod nemo non modo ex Graecis, verum etiam ex Latinis historicis Romanorum res gestas, uel uerius, uel copiosius, uel maiori cum diligentia complexus est. scripsit enim, ut facile ex his quinque libris intelligi potest, quaecumque à Romanis sunt gesta, à tempore quo primum extendere manus extra Latium ceperunt, quousque totius orbis imperium adepti fuere. atque haec ita scripsit, ut Latini ferè omnes cum deinceps sint secuti. nam, ut de reliquis taceam, manifestissimis argumentis deprehendi potest, Titum Liuium Patavinum, historicorum apud Latinos principem, hunc potius quam Fabium Pictorem, aut Pisorem, quos ipse memorat, secutum fuisse: quippe & in his, in quibus Polybius illos reprehendit, Polybij sententiã haud obscure sequitur: & ita nonnumquam illius uestigijs inheret, ut mihi quidem uigesimalis primus liber Liuij, ex tertio Polybij libro ferè ad uerbum translatum esse uideatur: ac nihil sanè inter eas interest, nisi quòd Liuius aliquanto breuius res gestas refert, Polybius diffusius. Liuius portenta ac prodigia plurima & oracula, ac uisiones deorum commemorat: Polybius his omnibus dimissis, praecepta quaedam in serie ad uitae institutionem necessaria. Postremo Liuius conciones integras, atque directas, Polybius obliquas exponit: quibus in rebus uter eorum ma-

gic



gis sit probāndus, nō est mei uel ingenij, uel at-  
 ris indicare: quippe qui ne admirari quidē satis  
 eorū uirorū doctrinā pro merito possem. Verū  
 equidē in Polybio breuitatē nō desidero, in Li-  
 uio interdū sparsisse aliquid latius: flosculi uerò  
 sententiarū quos operi suo Polybius inserit, ma-  
 gis profectò mihi mentem implent, quā porten-  
 ta Linij, atq; prodigia. quid enim dici minus  
 credibile patet, quā aut apparuisse deū An-  
 nibali? aut ingenuū infantē semestrē in foro O-  
 litorio triumphū clamasse? aut bouē sua sponte  
 in tertiā cōsignationē ascēdisse? aut in agro Pi-  
 ceno lapidibus pluuisse? aut aliud quidpiam hu-  
 iusmodi factū esse? qua res ne ab eo quidem suis  
 credita à quo scribuntur, nec digna sunt qua in  
 somnijs uisa referātur: nam de obliqua oratione  
 manifestū est quid Trogus Pōpeius senserit: qui,  
 ut Iustinus refert, in Liuiο et Salustio reprehen-  
 dere solebat, quod cōciones directas, pro sua ora-  
 tione, operi suo inserēdo, historie modū excessis-  
 sent. Sed quo magis in hoc uagatur oratio mea,  
 eo magis augetur mihi luctus, & cōmiseratio  
 quādā de tāta clade, iacturaq; librorū. O si re-  
 uinisceret Polybius, atq; hanc deformatā operis  
 sui faciē agnosceret, nix oclaua sui parte super-  
 stitis, quā moleste, quā grauitē, quā acer-  
 bē ferret perlatos à se incassum tot labores, tot  
 frustra euigilatas noctes, tot à se susceptas, tam  
 breui tēpore euanitas atq; occasuras cogita-  
 tiones.

tiones. quanquā eandē fortunā aliȳ quoq; insunt  
 ei tā Græci, quā Latini autores sunt experti:  
 quantū enim in utraq; lingua à doctissimis vi-  
 ris relictū legimus? quantū est, quod superest li-  
 brorū? quod visio tēporū accidisse viduissimū est.  
 nam, quia homines longo iam tēpore, optimarū  
 artium ac disciplinarū rudēs, atq; ignari erāt,  
 nullo in precio habebātur libri, et aut sine squa-  
 loreq; paulatim marcescebāt, aut aromatis, ac  
 pensis muliebribus legendis dilacerabantur.  
 Omnem huius rei culpā in principes eius seculi  
 refundendam arbitror: neq; enim idcirco illitera-  
 ros fuisse eos homines existimo, quod aut rar-  
 diori ingenio, aut imbecilliori memoria essent,  
 quā uel præsentes sint, uel uetēres illi fuerint:  
 sed quia ea tēpestate ciuitatū principes nimio  
 luxu ad segnitie se, torporēq; cōuerterunt, simi-  
 l es quoq; reliquos ciues euadere necesse fuit. est  
 enim ita cōparatum, ut qualescunq; summi ciui-  
 tatis uiri fuerint, talis quoq; sit reliqua ciuitas:  
 & quacunq; morum immutatio in principibus  
 extiterit, eadē semper in populo sequatur: quo-  
 niam ergo illiterati principes erāt, ceteri quoq;  
 rudēs erant atq; indocti: quod si qui foris ad stu-  
 dia se cōtulissent, nullus honor, nullū præmium  
 proponebatur: quæ res in primis accendere atq;  
 inflāmare homines ad studia cōsuevit: nam sicut  
 si tēperies ac clementia aëris copiam atq; uber-  
 tatem frugum: ita humanitas, & honor, & be-  
 neficen-

nescientia principis bonas artes, excellentiâq;  
 ingenia producit. Quid tandem cause fuisse ar-  
 bitramur, quòd tempore *Alexandri* regis mul-  
 ta clarissimorum uirorum ingenia floruerunt?  
 nempe, quia & ipse doctus erat, & doctos ma-  
 ximo in honore precioq; habebat. Ferunt enim,  
 cum interiecto post illius mortem tempore, *Ar-  
 chestratus* nobilis poëta præter modum inopi-  
 a premeretur, dixisse ei quendam: Tu uerò si  
*Alexandri* aetate fuisses, in præmium cuiuslibet  
 carminis *Cyprum* aut *Phœnicem* habuisses. *Zy-  
 con* uerò *Scarpensis* comicus poëta *Alexandri*,  
 aequalis, cum audiente illo comœdiam recitasset,  
 in qua uersum quendam nescio quid aris peten-  
 tem inseruerat, confestim decem talentis dona-  
 tus est. Hac eadem ratione *Athoniensium* &  
*Lacedæmoniorum*, & *Romanorum* tempore mul-  
 ti clarissimi uiri floruerunt. Sed ne ueterum dum-  
 taxat exempla seclenur, qua causa est, quòd in  
 præsentiarum ita uigeant studia literarum, &  
 tot se ingenia hominũ proferant, atq; ostendent?  
 profecto quia te principem habent, *Nicolae*,  
*Quinte* Pontifex Maxime, qui, ut es in omni  
 doctrinarum genere excellens, ita doctos & stu-  
 diosos omnes sustentas, suscipis, foues, amplectis-  
 ris. Quando enim memoria proditum est, in tan-  
 ta ueneratione literas, seu literatos homines ha-  
 bitos fuisse, quanta hoc tempore habentur? quo-  
 nel primi abs te, uel soli honorantur; sub quo

a 4. Rege

Rege, siue Imperatore, siue Republica tantam  
 unquam liberalitatem ac beneficentiam sunt  
 experti, quantam sub te optimo ac clementissi-  
 mo Pontifice experiantur? Testes huius rei pos-  
 sem afferre quam plurimos, nisi excedere proce-  
 mi modum uererer. Quis est enim non modò in  
 Italia, uerumetiam in Gratia, atq; adè omni  
 orbe terrarum, uel mediocriter doctus, qui hacte-  
 nus liberalitatis tua periculum non fecerit?  
 Ut iam uulgatum apud omnes gentes sit, mune-  
 ra tua sanctitatis omnium ueterum principum  
 & Imperatorum & Regum munificentiam non  
 modò equare, uerumetiam longo, ut aiunt, in-  
 teruallo excedere. Quamobrem omnes iam spe  
 premij, gloriaq; erecti, ad studia literarum in-  
 cumbunt: & pro sua quisq; facultate aut com-  
 ponunt nouum aliquid, aut Græcum transfe-  
 runt: multi etiam uetera, & iam obsoleta, ac se-  
 rè deperdita conquirunt. Ex quo fit, ut ego ma-  
 ximas immortalis Deo habeam gratias, quod  
 mihi datum sit nasci temporibus uita tua: neq;  
 desperem aliquando futurum, ut sicuti multa  
 antehac tuis auspicijs reperta sunt, quæ prius  
 abditæ erant, ac prorsus ignota: ita reliqui quoq;  
 Polybij libri in lucem redeant. Quod si nobis fa-  
 ta concesserint, non recusò quantulumcunq; mi-  
 hi uita deinceps superum uoluntate erit, quan-  
 tumq; à cura & seruitio principis mei mihi da-  
 bitur ocij, ad eorū translatione conferre, tuum  
 modò

modò mihi numen adsit summe Pōrifex, tan-  
tumq; ingenij aspires, quantum eius operis ma-  
gnitudo uidebitur postulare. Interea si quando  
te à gubernaculis ecclesie Romana ad ocium  
transaleris, horum quinque uoluminum lectione  
animum oblectabis. Vale.

# P O L Y B I I

## HISTORIARVM

### LIBER PRI-

#### M V S.



I A B ijs qui res gestas ante  
nos scripserūt, laudē histo-  
ria pratermissam esse, conti-  
gisset, fortasse necessariū ui-  
deretur, ut uniuersos ad susci-  
piendā, capeffendāq; histo-  
riam hortaremur, cum nulla hominibus facilior  
ad uita institutionē uia sit, quam verū antē ge-  
starū cognitio. Verū cum nō aliqui, neq; ali-  
quatenus, sed omnes, ut ita dicā, hoc principio,  
hocq; fine utantur, ut uerā disciplinā, exercita-  
tionemq; ad res ciuiles historia cognitionē esse  
dicant, eamq; solā ob exēpla alienorū incōmo-  
dorū effeclricē, & magistrā, ut quis possit fortu-  
na uarietate a quo animo ferre: profectō neminē  
puto indicaturū necessariū fuisse, ut de ijs qua  
recte, & à multis dicta sunt, denuò sermo habe-  
retur

a s retur

retur, à nobis præsertim. etenim non ita ipsa rerum, de quibus scribere instituimus, satis superque est, ad hortandum alliciendumque omnium tum inuenum, tum natu grandiorum, ad hanc nostram historiam, animos. Quis enim adeo est hominum uel prauus, uel ignauus, qui nosse refugiat, quomodo, quo uel politica genere uniuersa totius fere orbis nationes domita, et intra trium et quatuor quaginta annorum spacium, imperio unius populi Romani subiecta fuerint? id quod ante id tempus uisum fuerat nunquam. Aut quis rursus ita ceteris spectaculis ac disciplinis deditus atque affectus est, ut aliquid huic cognitioni præponendum ducat? At, quam grande, quamque excellens sit hoc nostrum opus, palam erit, si principatus, qui maxime et dignitate et gloria floruerunt, de quibus amplissime scripserunt historici, Romani imperij excellentia comparabimus. Digni autem hi tandem sunt, qui comparentur. Persarum quibusdam temporibus magnus principatus ac magna potestas fuit: sed quotiescumque transgredi Asia terminos ausi fuere, non in principatus solam, uerumetiam in proprii capitis periculum inciderunt. Lacedæmonij, cum diu de Græcorum imperio certauissent, tandem desiderij sui cōpotes facti, uix annos duodecim imperare liberè potuerunt. Macedones in Europa, quidē dominati sunt ab Adria ad flumē Istrū, que prorsus exigua quedam eius regionis pars est

est: postea debellatis Persis, Asia quoque principatum habuerunt: sed tamen hi quoque, & si complurium rerum atque locorum domini sunt nisi, magnam tamen orbis partem intactam reliquerunt: nam de Sicilia, Sardinia, Africa, ne contendere quidem coeperunt: ferociiores uero Europa nationes, & quae magis ad occidentem uergunt, uix, ut sic dixerim, cognoscere: Romani non aliquam orbis partem, sed uniuersam ferè orbem subiugarunt. Consimiliter autem ex sequentibus cognoscere licebit, quis ac quātus profectus ex historica cognitione studiosis accedat. Ceterum initium nostri operis erit, à temporibus quidem, olympias centesima & quadragesima, à rebus uero gestis, apud Gracos quidem, bellum sociale appellatum, quod primum cum Achaia aduersus Aetolos Philippus incēpit, Demetrii filius, ac Persei pater: apud eos uero, qui Asiam incolunt, bellum Syracum, quod Antiochus & Ptolemeus Philopater inuicē gesserunt. In Italia uero & Africa, bellum Romanorum, Carthaginiesumque: quod complures bellum Annibalis appellant. Hac autem ea sequitur, quae sunt ultimo loco à Sicyonio scriptae. Antehac igitur tempora inciuiles erant res orbis. Postea uero euenit, ut in unum quasi corpus coalesceret historia, & res Italia, Libyaeque cum Gracis atque Asiaticis miscerentur, & ad unum finem omnia tenderent. Quapropter &

exord



exordium nostri Operis ab eo tempore sumpsi-  
 mus. etenim cum in eo bello Romani Carthagi-  
 nienses superassent, maiore à se partem iam ge-  
 stam rati, quo uniuersum aggredi possent, eo  
 primum tempore ausi fuerunt ad reliqua manus  
 extendere, & cum potentia ac uiribus in Gra-  
 ciam, & siamq; transire. Quod si earum rerum  
 pub. mores atq; instituta, quae de principatu  
 orbis inter se contenderunt, cognita perspectaq;  
 haberemus, fortasse non esset opus altius repetere,  
 quo proposito, quāne potentia freta, tales tan-  
 tasq; res aggressa fuerint. Verum cum neq; Ro-  
 mani populi, neq; Carthaginensium potentia  
 praecedens & gesta compluribus Gracorum nota  
 sint, necessariam arbitrati sumus hunc, & se-  
 quentem libram, antequam historiam ingrede-  
 remur, praescribere: ne quis forte, cum ad lectio-  
 nem nostri operis se contulerit, haesitet, ac qua-  
 rat quo consilio, quibusq; uiribus, aut facultatibus  
 fretus Romanus populus eò animum indu-  
 cerit, quo & orbe terrarum, & uniuerso mari  
 nostro potiretur. Ex his itaq; libris, atq; hac  
 nostra praeparatione manifestè omnes intelli-  
 gent, necessarias Romanos facultates habuisse,  
 quibus & rem talem tantamq; aggredi, & uni-  
 uersalem principatum ac dominatū nacti, desi-  
 derij sui cōpotes fieri potuerunt. Nam & huius  
 nostri operis peculiaris scopus, & rerū hac tem-  
 pestate gestarum insigne in primis hoc est: quòd,  
 quemad

quemadmodum fortuna omnes ferè totius orbis terrarum res, ad unam partem inclinavit, & omnia ad unū, eundemq; finē referri cōegit: ita etiam per historiā ad unā synopsis fortuna conatus, quo ad omniū rerum consummationē usa est, lectoris reducat ac proponatur. Hoc enim ipsum est, quod primum nos animavit ad scribendam historiā: simul id potissimū, quod temporibus nostris nemo adhuc fuit, qui in univēsum res gestas scribere voluerit: nam id multo minus nos fecissemus. Verū, cū plerosq; videremus singulatim bella quadā particularia, et res in illis gestas annotasse, univērsalem uerò, & generaliter cōprehensam rerum gestarū commemorationem, quando, aut unde inceperint, quomodo gesta sint, quem finē habuerint, neminē prorsus, quod mihi notum esset, usq; in presentem diem attingisse: opere precium fore censuimus, si nostra opera daretur hominibus nostris facultas legendi, id quod optimū simul & utilissimū fortune opus fuit. nam cū multa in vita hominum fecerit præclara illa quidē, & admiratione digna: nihil tamen usq; in presentem diem fecit, neq; ullum certamē decere aut, quod sit rebus nostri temporis comparandū: quæ res quidē ex ijs qui priuatas scripserūt historias, minimē intelligi posset, nisi fortē quis sit, qui, cum præclaras civitates singulatim transierit, aut seorsum pietas viderit, putet se propterea univērsi orbis

situm.

situm, figuram atq; ordinem intellexisse: quod  
 nullo modo verisimile est. Ac mihi quidē omni-  
 no videntur, qui per particulare historiā satis  
 intelligi posse uniuersa existimant, non minus à  
 uero deflectere, quàm si quis, cum animati atq;  
 formosi corporis separatas inuicē partes consi-  
 deret, putet se propterea omnē eius animalis ope-  
 rationē atq; ornatū intellexisse. Etenim si quis  
 distinctas illas, ac separatas partes sumat, con-  
 iungatq; inuicem, & animal adhibita forma  
 atq; ornatu animi perfectum efficiat, deinde id  
 rursus illis ostendat: profectò fateātur se longē  
 antea aberrasse, similesq; somniantibus fuisse.  
 quendam enim conceptū totius uisus partibus sa-  
 cere certè licet, certā uerò scientiā ac cognitio-  
 nē eius habere impossibile est. Quāpropter pror-  
 sus paululū conferre posse particulare historiā  
 putandū est ad uniuersi notitiā, ac fidē: ex com-  
 mixtione uerò & collatione rerū, & similitu-  
 dine & differentia accidere, ut nemo sit, qui ea  
 legens singulare non capiat ex historia fructū  
 ac uoluptatē. Faciemus autem principiū huius  
 libri, primā Romanorū ex Italia transfretatio-  
 nem: qua est ijs cōtinua; quæ Timeus ultimo loco  
 scripsit. Fuit autē Olympiade centesima & ui-  
 gesimanona. Quamobrē dicendū quidē est, quo-  
 modo quoue tempore res Italicas composuerint,  
 quibusq; occasionebus usi in Siciliā transfreta-  
 nerint: nam in eam terrā primò extra Italiam  
sunt

fuit profecti: & eius quidem transfretationis causa simpliciter, & (ut ita dicā) nude dicenda est, ne causa causam querente, totius rei principium & consideratio perplexa sit. Sumendum etiā tale principiū, quod sit temporibus ac rebus cōsentaneū, & uniuersis cognitū, quodq; ipsum ex seipso cōsiderari possit: etiā, si oportuerit temporibus paulo, alius repetitis, res interea loci gestas summarim commemorare. nam principio quidem ignoto, uel per Iouē subobscurō, neq; ea quidem quæ sequantur, persuadere, aut facere fidem possunt. quod si uerō opinio, de principio uera sit, tunc omnis quoq; consequēs sermo facile auditorū auribus satisfacit. Annus igitur erat post eā naualē pugna, qua Cymon Atheniensis Xerxen superauerat, decimus nonus: ante bellum uerō in Leuctria gestū, quo Lacedæmonij pacem ad Antalcidā factam cū rege Persarum inierant, sextusdecimus: cū Dionysius senior Græcis, qui Italia orā incolebant, circa Ellefporum flumiū superatis, Rhegiū Calabria ciuitatē obsidebat. Galli uerō Romam, Capitolio dūtaxat excepto, potenter occupabant: quo tempore Romani percusso cū Gallis fœdere quod illis probabatur, & præter spem recuperata iterū patriæ libertate, & quasi incrementarum suorum principio, quodam accepto, consequentibus temporibus gerere cum finitimis bella coeperunt. Et mox Latinis omnibus cū propter animi fortitudi-

titudinem, tum propter bellorū successum super-  
 ratu, bellū Tyrrenus, deinde Celtis postmodum  
 Samnitibus, Latinorū regioni cum ad Orientē,  
 tum ad septentrionem conterminis intulerunt.  
 Non multo interiecto tēpore cum Tarentini ob  
 ea quae in Romanorū legatos patrarant, se non  
 satis tutos putantes, anno uno ante Gallorū in  
 Italiam aduentū, Pyrrhū regē ad se uocassent,  
 & simul ij qui apud Delphos erant bello super-  
 rati, in Asiam confugissent. Romani deuictus  
 iam Tyrrenis, atq; Samnitibus, Celtis uerò in  
 Italia compluribus praelijs profligatis, tunc pri-  
 mum in reliquas Italia partes facere impetum  
 coeperunt: ueluti iam non de alienis, sed de pro-  
 prijs, & ad se pertinentibus rebus contendentes,  
 pugnādi artem ex bellis, quae iam cū Celtis atq;  
 Samnitibus gesserant, optimè edocti. Acriter  
 igitur huic bello insistentes, Pyrrho eiusq; co-  
 pijs tandem ex Italia expulsis, rursus eos quoq;  
 qui cum Pyrrho senserant, subuertebant: ac mox  
 ueluti ex insperato omniū domini facti, & uni-  
 uersis qui Italiam habitabant, prater Celtas,  
 subiugatis, deinceps Romanos qui Rhegium te-  
 nebant, obsidere coeperūt, proprij enim quiddam,  
 ac par duabus ciuitatibus, quae in freti illius  
 angustijs sitae sunt, ea tēpestare accidit, Messa-  
 na uidelicet et Rhegio. Messanā enim nō multa  
 ante hac tēpora, Campani sub Agathocle in  
 Sicilia militantes, urbis splendorem atq; opu-  
 lentiam,

lentiam admirati, cum primum patranda rei oblatam sibi opportunitatē uiderunt, per amicitia intra moenia recepti, uiolata fœderis fide, in urbem impetum faciunt: ciues partim urbe eijciunt, partim trucidāt. quo facinore parrator, uxores liberosq; eorum, prout cuiq; in ipso conspectu fors talis, item postea fortunas, agrosq; inter se partiuntur, atq; ita pulcherrima opulentiſſimaq; regionis & urbis cōpotes facti, confestim huius sui facinoris imitatores repperunt. Rhagini enim tēpore quo Pyrrhus Epirotarum rex in Italiam copias traiecit, aduentu eius deterriti simul quòd Carthaginiēses tunc mari dominantes metuebant, populi Romani opem atq; praesidiū postularūt. Missi ab Romanis ad Rhaginos milites, aliquandiu quidem urbē tutati, fidem ciuitati seruauerunt: existentos numerò quatuor millia hominum, quibus dux praerat Decius Campanus. Sed tādē Mamertinorum exemplo permoti, & eos tātī facinoris conspiratores habentes, ipsi quoq; Rhagini fidem uiolant, tū rei opportunitate, sum Rhaginarū opulentiā pelleſti: ac ciues alios ex urbe depellunt, alios cadunt: deniq; ut Mamertini fecerant, ciuitatem detinent. Romani, & si hanc Rhaginarum calamitatē grani & iniquo animo seruent, superioribus tamen bellis occupati, subsidium ferre non poterant. Confectis autem illis & conclusis, Rhagiū, ut supra dicebamus, profe-

b

Eli

Eti, urbem obsederunt, ac tandem expugnarunt  
 interfectis compluribus, qui in ipsa etiam victoria  
 praescy quae passuri forent, si superminerent, usque  
 ad extremam fortissimè repugnarunt: trecenti so-  
 lam uini in potestate redacti, quos Romam eue-  
 stigio missos, Consules in forum produci, ac uirgis  
 cadi, & tandem secundum patriam morem sectari  
 percuti fecerunt, quo & illi scelerati facinoris  
 poenas darent, & ipsi suam erga subditos fidem,  
 quantum fieri posset, confirmaret. Rhodum uero &  
 agros Rheginis continuo restituerunt. Mamer-  
 sini (sic enim Campani se, capta Messana, nun-  
 cupabant) quoad legio illa Romanorum Rhegium  
 detinuit, praesidio eorum freti, non solum ciuitatem,  
 et agrum suum tuebantur, uerum etiam finitimas  
 plerasque tum Carthaginiensem, tum Syracusanorum  
 ciuitates magnopere infestabant, multas  
 etiam Siciliae urbes sibi tributarias fecerant: ob-  
 sessa uero Rheginorum urbe, Romana legionis  
 praesidio destituta, ipsi quoque eiusdem a Syra-  
 cusanis in ciuitate propter quasdam huiusmodi  
 causas pulsati sunt. Non multo autem tempore, Sy-  
 racusanorum eo pia circa Merganum degentes  
 cum inter se, atque eos qui ciuitati praerant, orta  
 seditio esset, duces sibi creauere, Arsemidorum,  
 & cum qui postea Syracusanorum rex fuit, Hie-  
 ronem, admodum quidem adolescentem, sed ita  
 diuersis natura atque ingenij donis ornatam,  
 ut nihil ipsi regium, praeter regnum, deesse uide-  
 retur.



reuo. Hic suscepto magistratu, cum tandem cetera amicorum stipatus in urbē subintroisset, ac diuersa factionis cines superasset, adeo clementer, moderateq; uictoria usus fuit, ut unanimi Syracusanorum omnium consensu, quamuis militarem electionē haudquaquam probarent, dux ipsorum constitueretur. Hieron igitur confestim maiora se, quā ut dux esset, animo conaspere illis prodebat, qui intellectu ualebant. Principio enim cum Syracusanos animaduertisset, quotiescūq; copias ducesq; eorū extra urbem mitterent, seditionibus inter se uexari consuetos, Leptinem autē intellexisset fide atq; auctoritate inter ceteros Syracusanos plurimū polere, & multitudini gratissimū esse: non inutile futurum putauit, si affinitatē cum ipso contraheret, quo haberet quem pro se in ciuitate posset relinquere, quoties sibi ad res gerendas exeundum esset, ac copia in expeditionem educenda. Accepit itaq; in matrimoniū Leptinus filia, cum sciret ueteres Syracusanorum copias, quae ex conductis militibus erant, instabiles esse, rerumq; nouarum audas, exercitū uelut in Barbaros, qui Messanā tenebant, educit: castrisq; iuxta Centoripam positis, ac strictis circa Eymossum flumiū aciebus, Syracusanos quidem equites, peditesq; ex intervallo secū tenet, quasi per aliud iter hostes aggressurus: gregariū uerò ac conductitium milite hostibus obiectū, à Bar-

b. 2

baris

baris prorsus deleri patitur. Ipse autē interea, cum illi suggerent, cū Syracusanis omnibus, incolū in ciuitatem reuertitur. Cum autem hoc actū propositum suū consecisset, & cunctos seditiosos ab exercitu sustulisset, ipse sibi magnā stipendiariarum multitudinem conducit. Itaq; rebus omnibus diligenter compositis, cum Barbaros cerneret superiori uictoria stultē nimium temerariēq; elatos, ipse cum armatorū, & iam satis à se exercitorū ciuiū manu extra urbē profectus, citato itinere ad Mileum agrū peruenit, ibiq; iuxta Longani fluminis ripas ingens cum Barbaris praliū collatis uiribus commisit: quibus tandem superatis, ducibusq; eorū captis, cum Barbarorum petulātiā hac uictoria repressam cerneret, Syracusas cum copijs reuersus, consentiente omnium ciuium fauore, rex à socijs appellatur. Mamertini uerò primum Romana legionis, ut supra diximus, praesidio destituti, deinde hoc graui pralio affecti, cū iam ferē animis cecidissent, pleriq; ad Carthaginienses confugiunt, eisq; & sese & arcem dedunt: alij ad Romanos legatione missa, ciuitatē illis tradunt, praesidiumq; ueluti ab eiusdem generis hominibus postulant. Romani diu inter se, quid faciendum esset, dubitauerunt: per absurdum enim putabant, se, qui paulò antē in proprios ciues ob occupatum contra fidem Rhegium, tanto grauiorē animaduertissent, nunc Adamanisiois,

qui

qui eiusdem sceleris non solum in Messana, sed  
 & Rhegi cives commissi, inexcusabiliter rei  
 essent, praesidium ferre. Verumtamen cum Car-  
 thaginienses cernerent iam non Africam modo,  
 uerumetiam pleraque Hispania loca, insulas pra-  
 terea omnes Sardonij ac Tyrrheni maris ui atque  
 armis subegisse, periculosam sibi eorum uicini-  
 tatem fore suspicabatur, si Sicilia quoque domini  
 fierent: hanc autem facile in Carthaginiensium  
 potestatem uenturam intelligebant, nisi Ma-  
 mertinis suppetias mitterent: etenim Messana  
 capta, quae eis à nonnullis, ut supra diximus,  
 offerebatur, confestim Syracusae quoque recupe-  
 raturos haud dubium erat, praesertim cum reli-  
 qua pars Sicilia propè uniuersa sub eorum di-  
 tione esset. Hac cum Romani cogitarent, seruare  
 Messanam omnino necessarium putabant: neque  
 pari, ut Carthaginienses, quasi pontem quendam  
 sibi constituerent, per quem transire in Italiam  
 pro libidine possent. Diu tamen hac res in Se-  
 natu agitata, tandemque, cum inuare Mamer-  
 tinos turpius esse, quam commodius ob patrata  
 scelera uideretur, rem infectam Senatus dimisit.  
 At cum plebs praedictis bellis attrita, iam  
 quiete aliqua egere uideretur, & simul ostenden-  
 tibus ducibus utilitatem & commodum, quod ex  
 re prouenire poterat, praestandum Mamer-  
 tins subsidium iudicauit: atque ea sententia per ple-  
 bem confirmata, confestim alterum ex Conso-

libus Appium Claudium traducere in Siciliam exercitum, & Mamertinis ferre suppeditas iubent. Mamertini vero, Carthaginiensium iam praefecto, quem superius positum in arce diximus, partim terrore, partim dolo ex urbe eiecto, Appium Claudium ad se uocant, ciuitatem in eius manibus ponunt. Carthaginienses praefectum praesidij, quod formidine simul atq; ignauia arce amississet, cruci affigunt: ac repetit terra marique coactis copiis, classisque circa Pelorum posita, terrestribus uero copiis circa Scyes sic dictas castrametati, Messanam diligentissime obsident. Interea temporis Hieron ablatam sibi opportunitatem ratus, ad expellendos, fugandosque à Sicilia Barbaros, qui Messanam tenebant, percussio cum Carthaginiensibus foedere Syracusis egressus, aduersus dictam ciuitatem expeditionem facit: positusque ad aliam partem castris iuxta montem, quem Chalcidicum uocant, eum quoque exitum Mamertinis abstulit. At consul Rom. per noctem non sine periculo traiecto fretus, Messanam peruenit: cumque hostes cerneret acriter undique urbem prementes, quippe qui non modo terra, uerum nec iam mari potensiores erant, obsidione sibi partim turpem, partim periculosam ratus primum legatis ad utrumque missis, an bello liberare Mamertinos rebus pace compositis ualeret, expectari uoluit: sed cum neuter hostium Consuli praeberet aures, tandem coactus subire periculum,

decer

decernere primum cū Syracusanis statuit. Igitur copias educit, & acies struit: nec Syracusanorum rex certamini moram facit. diu, acriterq; pugnatur: tandem uictoria penes Romanos fuit, qui etiam hostes uniuersos usq; in castra persecuti sunt. Appius igitur interfectorum corporibus spoliatis, se cum exercitu in urbem recipit. Hieronymum planè omnibus rebus suis metuens, proxima nocte Syracusus properat. Postridie eius dicti, Appius cum Syracusanorum fugam persensisset, auctis animis non cunctandum, sed cum Carthaginiensibus quoq; dimiscandum esse iudicauit. Conuocatis itaq; militibus, iubet ut cerneret corpora. Dein cum prima luce e castris proficiscitur, collatisq; cum hoste uiribus alios trucidat, alios cogit in proxima oppida se recipere. Hoc itaq; successu potitus, soluta obsidione, per Syracusanorum atq; sociorum agros intrepidus, nemine obuiam eunte, incursiones facit, deuastat cuncta, tandemq; ipse Syracusus obsidet. Hec igitur prima populi Romani cū exercitu extra Italiam profectio fuit, ob eas quas diximus causas. quam cum indicauissemus totius nostri propositi commodissimum fore principium, ab ea potissimum incepimus, repetitis paulò alijs, quæ necessaria uidebantur, ne quæ in reddendis causis dubitationem relinquereamus. Nam quo tempore, quo'ue modo Romani in summo patriæ discrimine constituti,

b 4      meliore

meliorem fortunam uti, & quando rursus superata  
 Italia exteros subiugare coeperint, necessarium  
 existimamus ante omnia exponere: quo ma-  
 gnitudo imperij eorum, quae postea secuta est, in-  
 tellectis eiusmodi principijs, similima ueri uide-  
 retur. Quod si in sequentibus quoque, cum de cla-  
 ris ciuitatibus loquemur, aliquid forte paulò  
 altius repetimus, nemo sit qui miretur. id enim  
 eo consilio facimus, ut principia nostra talia  
 sint, ex quibus aperte liceat intelligere, quo mo-  
 do, quibusue rationibus ad eum quaque statum  
 peruenieris, in quo in praesentia permanet: quod  
 hoc loco de Romanis facimus. Verum his omis-  
 sis, tempus est, ut iam ad id quod propositum  
 erat, reuertamur, ea primò breuiter summari-  
 mus; exponentes, quae ante ea tempora, de quibus scri-  
 bere praecipue intendimus, gesta sunt: quorum  
 primum est, bellum à Romanis Carthaginiensi-  
 busque in Sicilia gestum. Proximum huic bellum  
 Punicum, quod res gestas primò Amilcaris,  
 deinde Asdrubalis, cum ijs quae sunt à Cartha-  
 ginensibus gesta, coniungit: quo tempore prima  
 Romanorum in Illyrium, atque eas Europae par-  
 tes transfretatio fuit: praeterea certamina Ro-  
 manorum aduersus Gallos, qui ea tempestate in  
 Italiam uenerant. Eodem autem tempore apud  
 Gracos quoque bellum gestum, quod Cleonni-  
 cum appellatur, ad quod nostra hac omnis com-  
 mentatio & finis secundi libri tendit. nam sin-  
 gularim

gulatim res gestas omnes commemorare, neq; nobis necessarium uidetur, neq; audientibus utile. neq; enim historiam de illis scribere institimus, sed summatim ea quæ ad futuram historiam necessaria uidebuntur, attingere. Quapropter breuiter ea attingentes, enitemur ordine continuationis ad prædicta, finem eorum quæ præparationis gratia referemus, cum principio nostræ historia coniungere: ita enim continuata narrationis serie, & nos recte existimabimur ea quæ à cæteris historia conscripta sunt, tetigisse. & discèdi cupidis apertam facilemq; ex omni parte ad sequentiam parauisse. Verum nobis uel in primis libuit primum hoc Romanorum cum Carthaginiesibus pro Sicilia bellum paulò diligentius conscribere, quòd neq; diuturnius bellum reperire facile foret, neq; maiores apparatus, neq; frequentiora facinora, neq; plura certamina, neq; maiores utrinq; euentuum uarietates: quando quidem ea tempestate uterq; populus legibus suis integer erat, fortuna mediocris, uiribus par. unde si quis utriusq; ciuitatis proprietatem ac uires atq; imperium cōfederare uoluerit, non tam ex sequētibus bellis, quàm ex hoc facere comparationem debebit. Illud quoq; nos ad hoc bellum scribendum maximè impulsit, quòd q̄ qui optimè uidentur de eo scripsisse, Philinus & Fabius, non parum à uero destexisse mihi uidentur. Quanquam illos quidē de industria mentirosos

b s esse



esse nō ausim dicere, coniectura sumpta ex illonū  
 uita & proposito: sed eos p̄tuo, ut amāntes con-  
 suuerūt suorū fuisse benēuolētia deceptos. Nam  
 & Philino quidem ex affeētū, Carthaginienses  
 omnia bene prudenter fortiterq; egisse uidentur,  
 Romantē contrā. Fabius uerō sententia est plane  
 diuersa. quam modestiam in ceteris uita parti-  
 bus, nemo fortassis sit qui reprehendat. Siquidem  
 bonum uirum amicorum patriaq; amicū esse, de-  
 cet, & amicorum amicos colere, inimicos odisse:  
 at cum qui scribenda historia munus suscepit,  
 omnia huiusmodi obliuisci decet, & sapenu-  
 mero summis laudibus extollere inimicos, cum res  
 gesta eorum ita exigere uidentur: interdū ami-  
 eos necessariosq; reprehēdere, cum errores eorum  
 digni sunt qui reprehendantur. Etenim perinde  
 ac si quis oculos animati effoderit, quicquid su-  
 perest corporis, inutile fit: ita dempta ex historia  
 ueritate, narratio omnis inutilis est. Quamobrem  
 neq; à reprehensione amicorum, neq; ab inimico-  
 rum laudibus, cum ita res serat, abstinendū: neq;  
 turpe putandum, si eosdem aliquādo reprehen-  
 damus, interim laudemus. Siquidem eos qui in  
 rebus gerēdis uersantur, neq; sc̄mper rectē facere,  
 neq; cōtinuē errare uerisimile est. Oportet itaq;  
 ut abstinentes personis, de gestis illarum compe-  
 senter in commentarijs sentiamus ac pronuntie-  
 mus. Quod autem hac ita sint, ex his quae Philo-  
 nus scripsit, facile intueri licet. Is enim statim in  
 princ

principio ferendi libri ita scribit: Carthaginiē-  
 ses atq; Syracusani Messanam obsidebant. quò  
 cum Romani milites traiecto fretò aduenissent,  
 confestim aduersus Syracusanos exeuntes; & ab  
 his uicti ac profligati, in urbē regressi sunt: rur-  
 susq; aduersus Carthaginienses profecti, non so-  
 lum fusi fuerūt, uerumetiam magna pars eorum  
 uini capti. statimq; cum hac dixisset Hieronem,  
 inquit, post id pralium adeò timore perculsum  
 fuisse, ut non solum incensis castris atq; tentorijs  
 per noctem Syracusas fugerit, uerumetiam mi-  
 nitissima quaq; loca, quæ in Messanorum regio-  
 ne sita sunt, dereliquerit. Carthaginienses quoq;  
 refert eo pralio pari modo perterritos, relictis  
 castris, per Sicilia oppida se diuississe: neq; post  
 eum diem educere exercitum fuisse ausos. quin  
 duces eorum, cum populorum animos adeò per-  
 culsos cernerent, suasisse, ne amplius res eorum  
 fortuna belli committendas ducerent. Romanos  
 autem Carthaginiēses infectos, non solum pro-  
 uinciam deuastasse Carthaginiensium & Syra-  
 cusanorum, uerum ipsas quoq; Syracusas obsē-  
 disse. Hac autem adeò omni ratione carent, ut ea  
 refellere sit prorsus superuacuum. Quos enim paulò  
 antè Messanam obsidentes, collatis manibus ui-  
 ctiores fecerat: eosdem mox in fugam conuersos  
 castra reliquisse, & perculsis animis sese in ci-  
 uitatem recepisse, tandemq; obsidionem passos  
 esse commemorat. Quos uerò pralio superatos à  
 Carth

*Carthaginiensibus obsideri dixerat, eos sine morâ  
 victores capitis castris, factisq; per agros hostium  
 incursionibus, ad extremum Syracusas obsiden-  
 tes facit. hac verò invicem cōvenire nequaquam  
 possunt. Aut enim quod primò posuit, aut quod  
 mox subiecit, falsum sit necesse est. Constat au-  
 tem hoc verum esse, cum neminē lateat, Cartha-  
 ginienses atque Syracusanos, relictis castris, se in  
 urbem recepisse: Romanos verò citato gradu op-  
 pugnatum isse Syracusas. Quod autem ille Eche-  
 lam in media Syracusanorum ac Carthaginiē-  
 sium provincia sitam esse dicit, superest necessa-  
 riò, quod primò posuerat falsum esse: Et cum in  
 eo pralio, quod prope Messanam gestum est, vi-  
 ctoria penes Romanos fuerit, autorem tamen  
 illos bello à Carthaginiēsis superatos finxisse.  
 Talem per omnes historias reperias Philinum,  
 neq; secus etiam Fabium, ut suis locis ostendetur.  
 Quapropter, ut post competentem digressionem  
 eò revertamur unde discessimus, nos pro virili  
 nostra operam dabimus, ut studiosis nostri operis  
 facile veritas historia dilucescat. Cum igitur sa-  
 ma rerum ab Appio, ceterisq; Romanis militi-  
 bus bene strennueq; gestarum, ex Sicilia Romam  
 pervenisset, Consules declarati M. Valerius, et  
 C. Otacilius, uterq; cum omnibus copijs in Sici-  
 liam missus est. Erant autem in summa quatuor  
 Romani exercitus, præter auxilia, quæ singulis  
 annis à socijs accersiebantur. horum singuli con-  
 tinebant*

vinebant peditum quatuor millia, equites trecentos. Igitur aduentu Consulium pleraque civitates, tum Carthaginiensium, tum Syracusanorum ad Romanos defecerunt. Hieron uero cum iam Sicilia populos cecidisse animis cerneret, et simul Romani exercitus multitudinem ac vires adauelas, iuius sibi fore ratus Romanorum, quam Carthaginiensium partes seclari, legatos ad Consules mittit, qui de pace atque amicitia tractarent. Romani, quod Carthaginienses undique maria tenentes cernebant, et ne aliquando intercludi conuentus possent uerebantur, propterea quod et exercitiis suis qui antea traiecerant, multa accidisset necessariorum penuria, commodissimam fore huic rei Hieronis amicitiam rati, pacem cum Syracusanis his fere conditionibus firmauerunt: Ut rex capseinos, quos in uinculis habebat, Romanis sine precio restitueret, argenti insuper talenta centum penderet, et ut deinceps Syracusani socij atque amici populi Romani appellarentur. Hieron itaque rex iam sub Romanorum iuncta constitutus, auxilijs et conuentibus, quociens necessarium fuit, populo Romano abunde subministratis, reliquum ætatis sue felicissimus Syracusiorum omnium, fortunatissimusque peregit, ex illis qui inter Græcos dominationis et gloria cupidi extiterunt. Etenim hic mihi inter ceteros clarissimus uidetur fuisse, et consilij suis omnibus diu feliciter usus, cum publicis

eum

rum priuatis in rebus: Perum, cum primam eorum rerum fama Romam peruenit, populus Romanus approbatis cōditionibus pacis, cum Hierone inita, post eum diem haud necessarium putauit Romanos omnes copias extra Italiam mittere, duas tantum modo legiones satis superq; esse ratus: simul quod ascito in societatem Rege, lenius fore bellum existimabat: simul quod per eum modū maior futura erat copia rerum exercitui necessariorum. Caterum Carthaginienses, ubi Hieronem uident hostem sibi factum, Romanos uerò maiorem Sicilia partem occupatam tenere, ualidiori potentia opus esse rati, quā hostibus occurrere, & Siciliam retinere possent, ex opposita regione Ligurum atq; Gallorum multitudinem, praeterea etiam plerosq; ex Hispania milites in supplementum scribunt: quibus in Siciliam traductis, cum Agrigentinum urbem ad belli apparatus peropportunam esse cernerent, quod in fronte aduersus hostes munitissima erat, contractis in eam undiq; copiis, & compectis abundantissimè paratis, illi ueluti quadā arce belli aduersus Romanos uenturi. Consules facere cum Hierone perussū, ē provincia decessere. Post eos uerò Lucius Posthumius, & Q. Aemilius consules creati, in Sicilia cum exercitu ueniunt. Hi primum Carthaginiensium rebus diligentissimè cōsideratis, intelledoq; apparatus circa urbem Agrigentum factū, audacius,

dacijs, quàm superiores fecerant, Sicilia rebus  
 incumbendum censuerunt. Quamobrem coactis  
 in unum omnibus copijs, ipsum Agrigētum in-  
 uadunt: & non longius oēlo ab urbe stadijs ca-  
 strametati, hostē mœnibus inclusum tenent. Et par-  
 iam mœsis tempus, & longam fore obsidionem  
 omnes rebantur: quamobrem milites relictis ca-  
 stris audacius, quàm res postulabat, colligendis  
 frugibus inuenti erāt. Carthaginiēses conspiciat  
 hostem palantem, & uagum per provinciam se-  
 diturum discurrere, magnam in spem adducti, Ro-  
 manorum exercitum eo die opprimi posse, magna  
 ui pars in castra hostium, pars in ipsos frumen-  
 tarios impetum faciunt: sed diuersitas morum,  
 cum sepe alias, tum maxime eo die rem Roma-  
 nam tutata est. Nam apud Romanos mors pœ-  
 na est ijs, qui in bello locum, in quo cōstituti, sunt,  
 reliquerint, aut aliquo modo e castris fugerint:  
 Quo factum est, ut quamuis Carthaginiensium  
 longe maior numerus esset, Romani tamen for-  
 tissime resistentes, multis quidem ex suis amissis,  
 longè plures ex Carthaginiensibus interfecerint:  
 tandemq; non solum hostes a castris, quæ illi ita  
 tantū non discerpebant, auerterint, uerum etiam  
 eos insecuti, partem trucidarint, reliquos redire  
 in mœnia precipites cogerint. Caterum tantus  
 utrosq; metus ex huius diei periculo inlasisit, ut  
 deinceps neq; Carthaginienses inconsultius im-  
 petum facere in castra Romanorum auderent,  
 neq;

neq; Romani temerè suos frumētatum abire paterentur. Cumq; Carthaginienses iam non amplius in Romanos exirent, sagittis tantummodo emenuus pugnantes, Consules in duas partes diuiso exercitum, alteram ad Æsculapij templū posuerunt: alterā ad eam parietē, quæ ad Heracliam spectat, castrametati sunt. Quod uerò inter duo castra medium erat, ex utraq; parte urbis duplici cinxere uallo: & unam quidem fossam inter se ac mœnia urbis fecerunt, quo ab egredientibus tuti forent: alteram uerò extrinsecus, ne aliunde uenire subsidia possent, quæ plerunq; à uicinis ciuitatibus præstari obseßis urbibus consueverunt. Loca inter fossas atq; exercitum media & opportune sita, præsidij militum diligentissimè firmarunt: comæctum ceteraq; exercitui necessaria socij omnes in Erbesum oppidum summo studio congeriebāt. Hac postea ex eo oppido, haud enim procul aberat milites Romani commodissimè ferebant in castra. Ipsi uero Romani ex ea ciuitate, quod uicina esset, fori usum sumentes, quæ necessaria erant abunde sibi comparabant. Quinq; igitur in hunc modum menses Carthaginienses Romaniq; manserunt, neutram ferè in partem inclinantibus rebus, nisi quantum inter eiaculandum accidebat. Tandem uerò, cum fames premere Carthaginienses cœpisset, ob ingentē multitudinem, quæ inclusa mœnibus tenebatur (erāt enim ultra 2. millia hominum) Annibal penes quem

quem summa imperij erat, iam rebus suis prorsus diffidens, confestim Carthaginem misit, qui & circumvallationē urbis nuntiaret, & opem atq; subsidium peterent: quibus permoti Carthaginenses, instructo exercitu, magnoq; elephantorū numero coacto, ac paratis nauibus, omnes ad Annonem, alterum Carthaginensium ducem, in Siciliam miserunt. Hic coactis omnibus copijs, Heracleam profectus, principio rebus omnibus diligentissimè consideratis, Erbesum oppidum, quod usq; in eum diem horreum populi Romani fuerat, per proditionem recepit, & facultatem comineatuum, ac ceterarū rerum exercitui necessariarū hostibus ademit. quo factum est, ut Romani non minus obsiderentur, quam obsiderent. Eò enim ob penuriam annonæ, & ceterarum rerum necessariarum redacti sunt, ut sæpenumero de dissoluenda obsidione consilium cœperint, quod eadē proculdubio fecissent, nisi Hieron Syracusanorum rex summo studio comineatum, & cetera necessaria exercitui suppeditasset. Post hæc Anno, cum uideret Romanos morbo simul atq; inopia rerum necessariarum grauius urgeri (ingens enim exercitus pestilētia inuasorae) & suos promptos paratosq; ad prælium intelligeret, coactis ultra quinquaginta elephantis, & simul paratis omnibus copijs, exercitum omnem ex Heraclea educit. Iubet equitibus Numidis, ut præcedant, & consen-

do cum.



do cum hostibus manus, eos irritent, & quantum in eis sit, hostium equites provocare in praelium conentur: deinde insequentibus uersant terga: neq; prius desistant fugere, quàm ad se reuersi sint. Numida mandata ducis exequi, collatusq; cum altero exercituum manibus, hostes irritare. Romani equites confestim in eos erumpere. Numidas temerè insequi: Libyes prout eis mandatum fuerat, quousq; ad Annonem redirent, fugere. tum Romanus terga dantibus, insequi, complures eorum interficere, reliquos usq; in castra fugare. His rebus ita gestis, Carthaginenses cum exercitu profecti, collem occupant nomine Torum, non amplius decem stadijs à castris hostium remotum. Hunc in modum duobus mensibus commorati, nihil omnino faciunt, præterquam quòd sagittis quotidie, telisq; eminus pugnant. Interea Annibal multis ac crebris per noctem flammantis ignis indicijs usus, etiam plerisq; nuncijs ad Annonem missis, multitudinem amplius famem perpeti nō posse significat, multos ex suis ob penuriam annonæ ad hostes defecisse. his tandem causis permotus Anno, in aciem copias educit. nec segniores ad praelium Consules accedunt, ob eas, quas diximus, difficultates. Igitur utriq; copias in locum æquum deducunt, conferuntur uires, acriter inter se concurrunt, praelium diu atrox fuit. tandem Romani primam Carthaginensium stipendiariorum aciem

aciem in fugam uertunt, fugientes in elephan-  
 tos precipites eunt. Quare conterrita pecudes  
 agmina conturbant, per earum stragem subsecu-  
 ti centuriones, ad extremum terga uertere Pœ-  
 nos cogunt. Per hunc modum profligati Cartha-  
 ginienſes, pars in pralio occiſi, reliqui Hera-  
 cleam ſe recipiunt. Romani elephantis ſerè o-  
 mnibus qui in pralio fuerant, cæterisq; Cartha-  
 ginienſium rebus potiti, in caſtra copias redu-  
 xerunt. Adueniente uerò nocte, cùm propter  
 ingentem latitiam, qua ex bene geſtis rebus eue-  
 nire frequenter conſuevit, necnon ob laborem ſu-  
 perioris praliſ, negligentius à Romanis cuſtodia  
 fierent, Annibal deſperatis rebus, commodiſſi-  
 mum tempus ad ſuam, ſuorumq; ſalutem, ob eas  
 quas diximus cauſas, adeſſe ratus, intempeſta  
 nocte cum copiſ ſtipendiariſ quas Agrigenti  
 habebat, egreſſus per medias hoſtium munitioneſ,  
 manipuliſ palcarum aquatiſ aggeribuſ, ne  
 nunc penitus ſentiente, cum ſuis omnibuſ incolu-  
 miſ euasiſ. Romani uerò ſub primam lucem re-  
 intellecſta, inſecuti parumper ueſtigia hoſtium,  
 mox omneſ ad urbem capiendam reuerſi, nullo  
 iam repugnante, in portæ ciuitatiſ impetû fa-  
 ciunt, exercitum omnem intra mœnia inducunt,  
 urbem locupletiſſimam diripiunt, multitudine  
 hominû uariſq; præda generibuſ potiti. Poſt-  
 quam Romæ ſenatuſ nunciatuſ eſt, Agrigen-  
 tum profligatiſ Carthaginienſibuſ in populi Ro-  
 mani

mani potestatem uenisse, Romani sublati animis, maiora mente agitare ceperunt. neque iam ijs rationibus, quibus principio indueli fuerant, insistentes, aut Mamertinos Messanamque seruasse, aut Carthaginiensium opes contriuisse in Sicilia, contenti erant: sed longè maiorum rerum spe concepta, Carthaginienses omnino è Sicilia expellere cupiebant: ea re patrata, maximum sperabant incrementum res suas habituras. huic igitur rei, atque his de Sicilia cogitationibus omnes intenti erant, haud ignari pedestribus copijs Romanos sine dubio longè potentiores esse. Igitur expugnato Agrigento, L. Valerius, et T. Octacilius cōsules creati, magno militum delectu habito, in Siciliam mittuntur. Ita Carthaginiensibus mari sine controuersia dominantibus, quasi aequatum erat bellum. cuius rei argumentum est, quod post expugnatum Agrigentum, pleraque Siciliae mediterranea oppida, ob metum pedestrium copiarum, ad Romanos defecerant: post uero aduentum classis longè plures maritimae ciuitates metu adductae potentiae, sese Carthaginiensibus dediderat: sic par utrinque ratio belli constabat. Sed et quoniam Italia saepenumero ob nauales copias uarijs hostium incursionibus uexabatur, Africa uero omnia belli expers erat: his rebus diligenter consideratis, populus Romanus mari quoque cum hostibus congregiendū statuit. Quae res me uel in primis hortata

hortata est, ut praesens bellū pluribus verbis con-  
 scriberē, ne quis forte hoc quoq; principiū igno-  
 raret, quomodo, quando, & quibus causis primū  
 adductus pop. Rom. parandā sibi classē, & na-  
 valibus quoq; copijs cum hostibus dimicandum  
 censuerit. Cum igitur bellū aliter nullū finē ha-  
 biturū videretur, Romani centū & uiginti na-  
 uium classē adificari curāt. Ex ijs centū quin-  
 queremes faciunt, reliquas uerò tritēmes. In hu-  
 ius classis apparatus, perquā difficilis fuit quin-  
 queremiū adificatio, quod nemo eiusmodi nauig-  
 ijs per id tēpus in Italia utebatur. Quo magis  
 admiranda est Romanorū excellentia, ac magni-  
 tudo animi. homines enim maritimarum rerum  
 prorsus ignari, quiq; nō modo non competentes,  
 sed ne ullus quidē in uniuersum occasiones, imō  
 nullā prorsus cogitationē maris ante eum diem  
 habuerāt, ita intrepidē pelagus ingressi sunt, ut  
 prius nauali bello cū Carthaginiensibus certa-  
 rint, quam nullū eius rei periculum fecissent, cum  
 per id tēpus Carthaginiensēs cōcessione omniū,  
 principatū maris partū olim a maioribus suis,  
 & quasi hereditario iure sibi relictum tenerēt.  
 Quod singulare testimonium est, & rerum a no-  
 bis scriptarum, & audacia Romanorum. Nam  
 ij cum primū Messanem traducere copias tenta-  
 uerunt, nō solū armatā nullā nauim habebant,  
 sed ne paulō quidē lōgiorem, & ne lembū qui-  
 dem ullū: ac Tarētīnorū, & Locrēsiū, & Nea-  
 polita

politanorū nauibus quinquaginta remis instr-  
 ctis, ac triremibus usi, cum exercitu in Siciliam  
 trās fretarūt. Erāt eo tēpore circa fretā Siciliae  
 complures Carthaginiensium naues: quarū una  
 quinquere mis, cum lōgius à ceteris uagaretur,  
 casu fracta ad manus Romanorū peruenit. Haec  
 exēplar eius generis Romanis praeuit, eius in-  
 star omnis eorum classis adificata. Itaq; nisi id  
 accidisset, ab eo proposito planè propter imperi-  
 tiam impediti fuissent. Dum uerò quinquere mes  
 parabātur, interea multitudo omnis ad remigiū  
 exercebatur per hūc modū. Subsellijs in harena  
 per ordinē dispositis, remiges insidētes ad uocem  
 praeicipiētis, qui in medio eorum erat, omnes unā  
 protēdere brachia, ac reducere, remosq; per hāre-  
 nā monere pariter docebantur: ad illius uocē si-  
 mul omnes incipiebāt, simul desinebant: per hunc  
 modum nauigandi artē edocti, et perfecti in-  
 terea nauibus, mare ingressi, post paucos dies  
 circa Italiā nauigātes secundū ducis iussum, ue-  
 rū in undis periculū fecerunt: C. enim Cornelius  
 Cos. qui paucis antē diebus classē praepositus  
 fuerat, cum nauarchis mādata dedisset, ut classe  
 perfecta quāsi ad portū nauigarēt, ipse cum de-  
 cē et septē Messanā proficiscitur, reliquas in-  
 xta Italia orā relinquit. Paratis Messanē quae  
 ad classis usum necessaria erāt, cum res ita po-  
 scere uideretur, iisdē cū nauibus spē nactus, pro-  
 prius aquo Liparas nauigat. Per id tēpus An-  
 nibal

nibal dux Carthaginiens. Panormi cum classe erat. is audito cōsulis aduentu. Boodē quēdam ex senatu Carthaginiensi ad ea loca cum XX. navibus misit: qui eō nocte superveniens, naues Romanorū in portu nactus inclusit. orto die, multitudo ad terram profugit. Cneus uerò inopinato malo circumventus, nescius quid cōsiliū caperet, tandē sēsē hostibus dedit. Carthaginienses navibus, & duce earū potiti, cōsestim ad Annibalem reuertuntur. Non multis interiectis diebus, post ad eō apertā recentēq; Cornelij cladē, Annibal, cui arrisisse fortuna benignitas videbatur, nō dissimili iactura affectus est. Audierat enim Romanorum classē secus Italia litus navigātem haud procul à Sicilia esse: multitudinē hostiū, atq; ordinē, structuramq; naviū cernere mirū in modū ardebat. Delectis igitur quinquaginta navibus Italiā petit. Ibi cū propter oram Italia cōtrario quā Romanī cursu ferretur, in classē hostiū bene instructā paratāq; ex improviso incidit: subitaq; atq; inopinata vi oppressus, naues cōplures amisit. ipse uerò prater spem suam atq; opinionē omniū, cum paucis suorum diffugit. Romani posthac Sicilia magis appropinquantes, aduerso casu Consulī per captivos cognito, citato cursu, ad C. Duellium alterū consulem, qui pedestribus copijs praeerat, mistunt. Hunc aliquandī praestolati, cum tandē ad eos perlatus foret, classē hostiū non longē obesse.

omnes nauali pralio se parant. Sed quia eorum naues tarda nimis, & ad celeritatem parū comoda erant, singulis quibuscque munimenta quaedam aptant, quae postea cornos appellauere. ea fuit machina huiusmodi, Lignea columna proris inerat longitudinis quatuor ulnarū, latitudinis palmorum trium. Hanc dimensionē habenti, in eius apice rotā cōstituerant. huius praeterea tabula inhaerētes scalas cōficiebāt, quarū latitudo erat pedes quatuor, lōgitudo sex ulna. Foramen tabulati per lōgitudinē erat: scala duorum priorum cubitorū spaciū, columnam circundās. Habebat autem & tabulatum utringue prolixum latus, & profunditatem usque ad genua demissam. In ligni extremo ferrum erat instar mallei peracutum, praeterea annulus fune alligatus, ita ut hac machina machinis frumentarijs similima uideretur. Igitur simulac nauius hostium aduentabat, laxato fune scala dimittēbantur, ferrū pondere, ac ui ligni super hostium nanim delapsum figebatur: si aduersa prora erat, bini milites per scalas descēdebāt, duo primū praefērentes scuta, reliqui latera scutis prote-  
 li: si uerò obliqua erat hostium naui, in eam ex tota pariter nani defiliēbatur. Facto igitur huiusmodi apparatu, opportunū tempus ad nauale praliū expectabāt. C. uerò Duellius casu alterius Consulis, qui nualibus copijs praerat, quam celerrimē cognito, pedestrē exercitum tribu-

bunis

bunis militū relinquit, ipse ad classem maturat  
 iter. Hic cū intellexisset Carthaginiēses regio-  
 nem Mylasitā populari, eò cū omni classe profi-  
 cisitur. Carthaginiēses simulat aduentare ho-  
 stē intellexerūt; magna spe adducti, quòd mari-  
 timarū rerū rudes esse Romanos arbitrabātur,  
 cētum & triginta nauibus paratis, omnes ad-  
 uersus hostes obiectis proris in altū feruntur, &  
 bellum illud ne acie quidē ac dispensatione ulla  
 dignum esse indicāt, perinde ac si in manifestam  
 pradā pergerēt. Dux eorū erat Annibal, quē  
 noctū Agrigēto eduxisse copias, & per medias  
 hostiū munitiones offugisse memorauimus. Is se-  
 ptiremē habebat, quæ olim Pyrrhi Epitot arum  
 regis fuerat. ut ergo appropinquare inter se  
 classes cōperūt, corus in singulis quibusq; proris  
 prospecti, ancipites Pœnorum animos ob rei no-  
 uitate aliquādiu tenuerūt. tandē uerò quicquid  
 id foret, re contēpta, infestis signis in hostes se-  
 runtur. implicitis iā ac simul colligatis nauibus,  
 militibusq; Romanis ex suis in hostiū nauigia  
 per machinas prorumpētibz, Carthaginienses  
 pleriq; trucidati: alij ob machinas hostilium na-  
 uium stupefacti, sese hostibus dederunt: nisi  
 est enim id certamē pedestri certamini quā si-  
 milimum. Triginta autē Carthaginiensium na-  
 ues, quæ primæ aduersus Romanos impetū fece-  
 rant, captæ, inter quas fuit & capta ducis na-  
 uis. Annibal uerò præter spem atq; opinionem,



in scapham profiliens, fuga salutis suae cōsultante:  
 reliqua Carthaginiensium multitudo pari mo-  
 do aduersum classem hostium cum impetu fere-  
 bantur. Et uero hostilium nauium machinis prae-  
 mas suorum naues per artē captas intellexere, ad  
 ludificandi artē conuersi, non iam contrario impe-  
 tu, sed obliquo in Romanos ferebātur, freti cele-  
 ritate nauium suarum, et per eum modum uio-  
 lentiam cornuorum declinare se posse existiman-  
 tes. uerum ita instructa parataque erant machi-  
 na, ut undecumque appropinquantes hostes inueni-  
 tabiliter colligarent. Quamobrem Carthagini-  
 enses nouitate cornuorum perterriti, tandem in  
 fugā uertuntur, quinquaginta nauibus in pra-  
 lio amissis. Romani iam praeter spem in mari po-  
 tentiā adepti, multo acrius bello insistere: ac tū  
 quidē Sicilia immorantes, facto in Segestana ora  
 itinere, urbē extrema iam periclitatē obsidione li-  
 berare. mox inde profecti, Matellā urbē expu-  
 gnauerūt. Post nauale bellū Amilcar Cartha-  
 giniensium dux, qui tū pedestribus copiis in Sicilia  
 praerat, cū ad Panormū degēs audisset in exer-  
 citu Romanorum inter milites Romanos, atque au-  
 xilia sociorum uarias de uirtute ac gloria pugnā-  
 di cōtēctiones agitari, ob eāque rē socios a Roma-  
 nis separatos per seipsos inter Propū et Thermos  
 dulces castrametari, citato itinere, in socios per-  
 etus, eosque ex improviso aggressus, circiter qua-  
 tuor millia hominum interfecit. His rebus ita gestis,  
 Annib

*Annibal cum illis, quæ à pralio superfuere  
 nauibus Carthaginem rediit. inde non multis in-  
 teriectis diebus, cum classe & quibusdam clavis-  
 timentis ducibus in Sardiniam mittitur. Hic  
 paucis post diebus, à Romanis in quodam portu  
 inclusus, classem serè omnem amisit. Ipse per ho-  
 stium manus dilapsus, mox à Carthaginensibus  
 qui euaserant captus, & crucifixus occiditur.  
 Romani, utpote qui iam pelago dominari cepe-  
 rant, omni studio Sardiniam inuasere. Proximo  
 dehinc anno ab exercitu Romanorum, nihil sane  
 memoria dignum in Sicilia gestum. Creati deinde  
 Consules, C. Sulpitius, & A. \* Rutilius Pa-  
 norum mittuntur, quod illis per id tempus Car-  
 thaginensium copia hyberaret. Hi confestim en-  
 traiectione omnibus copiis, ante urbem aciem strue-  
 re: Carthaginenses mœnibus inclusi, pugnandi  
 copiam hostibus non facere. quod cernentes Ro-  
 mani, rursus relicto Panormo Hyppandam op-  
 pidam petunt, & brevi post tempore expugnant.  
 Mystratiam quoque interiecto tempore, quod ob-  
 sidiōe opportunitate loci diutius tolerauerat,  
 à consulibus capitur. Super hac in Camerinen-  
 ses, quæ ciuitas paulo ante à Romanis defecerat,  
 ducto exercitu, ea quoque urbs machinis atque tor-  
 mentis expugnatur. Capta est etiā ab eisdem con-  
 sulibus Aerna, et alia complura Carthaginen-  
 sium oppida. Lipara quoque ab eisdem obsessa.  
 Anno autem sequenti Aulus Rutilius consul,  
 qui*

qui classi Romanorum praeerat, apud Tyndaritanos stationem habebat. Hic Carthaginiensium classem non longè à litore inordinatius praeter-navigantem conspicatus, mandat suis, ut quàm celerimè duces sequantur. Ipse cū decem tantummodo navibus ante alios in altū navigat. Carthaginienses verò cū hostes cernerent, alios adhuc naues conscendentes, alios mare intrantes, primos longè à socijs remotos sibi propinquos esse subito conversi incredibili celeritate, Romanorum naues circumfusi sunt, plerasq; submergunt: parumq; absuit, quin navis praetoria cum omnibus qui in ea erant, in Carthaginiensium potestatem veniret: qua tamen ni remorum, ac nimia celeritate freta, tandem vix evasit. Inter haec reliqua Romanorū classis in altum delata, obviam fit hostibus, ac Carthaginiensium naues decem onustas capit: ubi et octo mari submersae sunt, reliqua arrepta fuga Lipareas insulas sic dictas se recipere. Ex ea pugna hac opinione utriq; discesserunt, ut primas victoria partes sibi ascriberent: quare ardentius multò sese ad navale bellum parabant, ac maritimis rebus longè magis intenti erant. Pedestres verò copiae per id tempus nihil memoria dignū fecere, parvis quibusdam et nullius momenti rebus immorata. adveniente verò aestate instructis paratisq; rebus, ut supra ostendimus, ad bellum exeunt. Romani quidē cum longis ac rostratis navibus tre-

centis

centis & triginta Messanam conveniunt. Unde  
 postea moventes, prater dextrum Sicilia latus,  
 superato Pachyni promontorio, Ecnomum navi-  
 gant: quo in loco pedestres copia classem pra-  
 stolabantur. Carthaginienses vero cum trecentis  
 & quinquaginta navibus rostratis mare in-  
 gressi, Lilybaei consistunt: indeq; Heracliam Mi-  
 noam properant. Romanorum autem consilium erat,  
 navigare in Africam, & eò omnem vim belli  
 trāsferre, quo Carthaginienses nō de Sicilia so-  
 lum, verum etiā de seipsis & regione sua decer-  
 tare cogerentur. Contra Carthaginienses diuer-  
 sum sentiūt. Nam cū cernerēt quā facilis esset  
 in Libyam descensus, quā imbelles populi in  
 agris, hostibus semel provinciā ingressi, navali  
 pralio pugnare protinus cū Romanis cupiebāt,  
 atq; ita eorū transitum in Africam impedire.  
 Per hunc modū his ad resistendū, illis ad inse-  
 rendā vim parati, haud dubiè ex utriusq; ob-  
 stinatione futurū certamē apparchat. Igitur Ro-  
 mani ijs qua ad utraq; & ad transfronationem  
 in Africā, & ad hostilis terra invasionē ne-  
 cessaria videbantur, diligentissimè paratis, dele-  
 ctos è pedestribus copijs prastātiores milites in  
 navibus collocant, classem omnē quadripartitò  
 dividant. Partes singulas duplici appellatione  
 vocabant. Prima quidē exercitus, et prima clas-  
 sis appellabatur: reliqua eodē modo per ordinē,  
 prater quartā, & terciā, quā nullam appella-  
 tionem

tionem dum acceperant, sed appellata sunt ne pedestri exercitu, Triarij. Fuere autem in classe Romana supra centum & quadraginta millia hominū, singulis quibusq; navibus trecenti remiges, & classiarij milites censū et viginti imponebantur. Carthaginenses duntaxat apti ad navale bellum hominibus classem refectā habebant, quorū omnis multitudo erat supra cētum & quinquaginta millia hominū, secundum seriem naviū. quo fit, ut nō modò praesentes videntesq; , verum etiā audiētes magnitudinē periculi, potentiā partiū utriusq; exercitus, praecleara facinora virorūq; , & naviū multitudinē obstupescant. Romani itaq; cū animadverterent fore, ut navigatio obliqua fieret, simulq; intelligerēt hostes peritia celeriter navigandi plurimū polleere, omnibus modis firmū atq; inaccessum perficere agmen conantur. Duas igitur sexremes, in quibus M. Atilius, & L. Manlius nehebantur, aequē distātes in fronte collocāt. has prima & secunda classis ab utroq; cornu, navibus omnibus per ordinē singillatim dispositis, sequebantur: ita, ut cōtinuē distantia, qua inter duas classes media erat, amplior fieret. Rostrū uniuscuiusq; navis extrā respiciebat. Per hunc modū protractis, dilatatisq; per duas classes aciebus, duo trianguli latera resultabant: hīs tertiā classem quasi basem pari modo addiderunt, ita ut tres acies sic dispositae, plenā trianguli figuram perficerent.

perficere. Post tertiā classē singillatim ordinata erant naues quibus equi uehebantur: hę tertię classi subsidia prębebant. Post eas triarij sequebātur per ordinē, quartā classē habentes: ac singula quaq; naues dispositę adeo erant, ut ex utroq; latere antecēdētes superarent. Omnis Romanorū classis per hunc modū instructa: prima partes, hoc est, duo latera triaguli in medio uacua erant: posteriores uerō, id est, quę basim sequebātur, solidigres: classis tota firma ac prorsus indissolubilis erat. At Carthaginiensiu ducēs per idē tēpus conuocata multitudine, hortari milites, ut magno fortiq; animo essent, si uincerēt, bellū deinceps pro Sicilia futurū ostendere: sin uictoria penes Romanos foret, non iā se pro Sicilia, sed pro patria, pro laribus, pro liberis dimicatuuros. In hunc modū hortati militū animos, naues cōscendere iubent. quod cū omnes alacri animo fecissent, per ea quę à ducibus commemorata fuerāt, futura cōiectantes, ad bellum audacissimē exeunt. Duces interea ordinē Romanę classis conspicati, in quatuor ipsi quoq; partes copias diuisere: harū tres in altū delatas, extenso longius dextro cornu, tanquā hostē circumdaturę cōsistunt, prorsus omnibus in hostem conuersis. Quartā ad sinistrū totius aciei cornu per circumflexionē ad terram respicere faciunt. Duces Carthaginiensiu erāt Anno, et Amilcar. Anno qui in pręlio Agrigētino profligatus

tus fuerat, cū uelocioribus nauibus dextro cor-  
 nu præerat. Sinistri curam habebat *Amilcar*,  
 qui apud *Tyndaridas* nauali bella decertauerat.  
 Is tunc cū omni robore in media agmine cō-  
 fligēs, usus est huiusmodi stratagemate. Consules  
 primo statim cōgressu, tenuē *Carthaginiensium*  
 acie conspicati, facto in mediū agmen impetu,  
 in hostes prorūpserunt. Illi sicui eis ab *Amilcare*  
 mandatū fuerat, simulata fuga, quo *Romanorū*  
 classem disiungerent, statim cedunt. *Romani* eu-  
 pidius insequuntur. Igitur prima & secunda *Ro-*  
*manarum* classis post hostes audacius profecta,  
 tertia uerò quartaq; distrahebantur: alijs sunt  
 religata *Hippagus* naues trahentibus, triarijs  
 uero ad horū custodiā unā manētibus. Cum autē  
 dua prime classes, satis longē ab alijs separata  
 uiderētur, *Carthaginienses* facto ē naui *Amil-*  
*caris* quēadmodū antē cōuenerat, signo, repente  
 simul oēs cōuersi, insequētes *Romanorum* naues  
 innadunt. Fit atrox præliū, ac celeritate quidē,  
 & arte ambiēdi, eludendiq; longē præstabant  
*Carthaginiēsēs*: robore uerò ac uirtute militum,  
 postquā ad pugnā uenit, & collata simul uires  
 erant, & nauū per cornos iniectos attractione,  
 deniq; utrorūq; ducū cōgressu & conflictu præ-  
 torum, quē luculenter in facie obibant, spem *Ro-*  
*mani* habebāt haud inferiore *Carthaginiēsibus*.  
 Talis itaq; naualis pugna status fuit. Dehinc  
 Tunc, quē dextro *Carthaginiensiu* cornu præ-  
 fuisse

fuisse diximus, quod ex intervallo interea dum primus cōflictus fieret, cōtinebatur, ubi pugnam cū prima Romanorū acie inceptam videt, superato mari Triarios invadit. Hinc quoq; ingens fit praeliū, dubioq; exitu belli aliquādiu certatur. Interim quarta quoq; Carthaginiensiu acies, quae propter litus cōstitit, cōversis in hostem prorsus, classem, cui Hippagines alligatae erant, à fronte aggreditur. Illi dimissis vinculis, cum hostibus acerrimè dimicāt. Tres totius certaminis partes, et tres pugnae navales, diversis, longeque disjunctis locis uno tēpore cernebātur. Et quoniam numerus navium in singulis pugnis erat pene par, certamen quoq; par erat. Veriq; enim fortissimè dimicare, omnia inter certantes quàm similissima esse. Nam et primi dimicabant. Tandem superatus Amilcar, et qui cū eo erāt, singulis arripiunt. Lucius vero Manlius caprinas naves religabat. At Marcus Atilius, ubi Triariorū atq; Hippaginum certamen videt, cum integris secunda classis navibus, illis confestim succurrit. Triarii, qui iampridē ab Annone oppressi, summo in discrimine versabātur, adven-tu Consulis instauratis viribus, rursus acerrimè dimicant. ita ancipiti malo circumvēti Carthaginienses, quod à fronte simul et à tergo hostes haberēt, et prater opinionē à succurrētib; circumdarentur, freti celeritate navium, in altū proficiscuntur, atq; ita saluti suae fuga consulunt.

d. Interea



Interea cū tertia classis Romanorum, qua circa litus erat, à Carthaginiensibus graniter opprimeretur, L. Manlius inter remanigandū, & M. Atilius triariorū atq; Hippaginum rebus in tuto relictis, diversa itinere laboratibus succurrere. Illi iā ueluti obsidionē passi, res eorū in extremum suae esse: quippe qui proculdubio iā pridē perissent, nī cornos ueriti Carthaginiēses adhærere hostili classi formidassent, & tantū propellere hostes ad litus conati. Verū Consules repente circumuentis Carthaginiensibus, quinquaginta eorū naues una cū uiris capiūt. Paucas ad litus adaeta fugiunt. Singillatim igitur tria praelia à Romanis, Carthaginiensibusq; uno die cōmissa. huiuscemodi fuerit, tandē uerò totius pugnae uictoria. p̄ces Romanas fuit, interierunt quidam ipsorū naues quatuor ea uiginti, Carthaginiensium amplius triginta, nulla uerò Romanorū naue una cū uiris Carthaginiensibus capta. Carthaginiensiu quatuor & sexaginta cū uiris Romani sunt potiti. Non multo post id praeliū interiecto tēpore Romani parato cōmentu, & instauratis, quas ceperant, nauibus, & ad classē adiūctis, ac ceteris necessariis rebus paratis, uolui in Libyā nauigaturi, discedūt. Primis autē nauigadi occasibus intenti, ad arcē quandā nauibus appellūt, quā Αλεροννυ uocāt. Ea ante uniuersum Carthaginiansē sinū sita, in mare Sicilia uersus protenditur. Eo loco Romani ad nauig

nauigantes naues recipiētes, & cunctā classē  
 restituentes, eā regionē praternauigant, & ad  
 ciuitatē usq; *Aspidē* sic vocatā, perueniunt. Ibi  
 non procul ab urbe expositis in terrā copijs, na-  
 ues subducunt, ualloq; & fossa diligenter mu-  
 niunt, ipsi obsidere urbē parāt: eo quod, qui urbē  
 tenebant, sponte sese pop. Rom. dedere uolebant.  
 Carthaginienses, qui paulō antē periculū naua-  
 lis pugnae fugiētes, Carthaginē peruenērāt, ratī  
 classē Romanorum re bene gestā, recto itinere,  
 Carthaginē nauigaturā, equestribus, pedestri-  
 busq; copijs, ac necessarijs nauibus opportuna  
 ante urbē loca munierant. Verū, postquā ex-  
 positis in terrā copijs, *Aspidā* urbē obsideri à  
 Romanis intelligūt, relicta ad nauigationis ob-  
 seruationē copias parare, domi forisq; intenti  
 esse, nihil quod ad urbis prouinciāq; custodiam  
 pertineat, pratermittere. Consules inter hac ex-  
 pugnatā urbe *Aspida*, praesidioq; militū et ur-  
 bi & regioni impōsito, missis praterca Roman  
 legatis, qui Senatū & de rebus gestis certiorē  
 facerent, & quid in posterū agendū foret, con-  
 sulerent: postremō omnibus copijs in agrū Car-  
 thaginiensem adductis, impetū in prouinciā fa-  
 ciunt: ac nemine obuiā procedente, regionē po-  
 pulantur. multas habitationes superflue stru-  
 ctas incendunt, prædā omnis generis quadrupe-  
 dum rapiunt, captos homines supra uiginti  
 millia ad naues adducūt. Interim nuntij Roma  
 d 2 uenien

venientes mandare Senatū dicunt, ut è duobus  
 Consulibus unus in Africa cū necessarijs copijs  
 maneret: alter cū classe Romā reverteretur. Co-  
 gnita igitur Senatus uoluntate, M. Artilius  
 Regulus cū quadraginta nauius, et quindecim  
 millibus peditum, equitibus uerò quingentis in  
 Africa remanet. Manlius cum reliqua classe,  
 atq; omnibus alijs copijs, cumq; omni multitu-  
 dine captiuorum, ex Africa soluens, Siciliam  
 primò, mox Romā incolumis peruenit. Cartha-  
 ginenses diuturnum fore Romanorū appa-  
 ratum ad bellum animaduertentes, primum duos  
 exercitus duces creant, Asdrubalem Anno-  
 nis filium, & Boštarnum: præterea ex Heraclea  
 Amilcarē, missis ad eum nuntijs, confestim ac-  
 cersunt. Is confestim Heraclea soluens, cū quin-  
 quaginta millibus peditum, equitibus quingentis, Cartha-  
 ginem traiecit, tertiusq; ipse dux ac curam belli  
 unā cum Asdrubale & Boštaro suscipit. Du-  
 cibz igitur inter se de belli administratione  
 confidantibus, placuit pronincia subsidium ferre,  
 neq; tantā regionis stragē populationemq; am-  
 plius pati. M. Artilius aliquot diebus elapsis  
 expeditionē mouebat, & castella minus munita  
 incursionibus diripiebat, muris uerò cincta ob-  
 sidebat. Vbi uerò ad ciuitatē Adim obsidione  
 dignam peruenisset, obsidere illā atq; expugna-  
 re nititur. Quod ubi Carthaginenses sentiunt,  
 summo studio urbi suppetias ferre, eamq; obsi-  
 dione

dione liberare cupientes, aduersus Romanos cum omnibus copijs profecti, proximum collem hostibus quidem incommodum, sibi uerò commodissimum occupauerunt: in quo castrametati, uictoria spem omnem in equitatu atq; elephantis habebant. Relicta itaq; planicie, in altum atq; praruptum locum exercitum ducunt, ueluti hostes, quid agendum esset, edocturi: quod Cy fieri contigit. Nam Romani cum elefantos, quibus maximè hostes tanquam efficacissimis ac terribilissimis confidebant, in prarupto monte prorsus inutiles esse ad bellum considerarent, minimè expectandum censuerunt, donec hostium copia in planiciem descenderent. Verum opportunitate temporis usi, mox orto die ex utroq; latere montem cinxere: quo factum est, ut equi, elephantiq; Carthaginensibus prorsus inutiles forent. Mercenarij tantum milites ex superiori loco egregiè dimicabant. Iamq; legiones Romanas referre aliquanto pedem coegerant, cum repente ex alia parte superato monte, reliqui apparent. Carthaginenses cinctos sese undiq; ab hostibus animaduertentes, per abruptum montem derelictis castris, precipites fugiunt. beluae quoq; atq; equites postquam planiciem tetigere, tunc omnes euadunt. Romani aliquantisper pedestres copias persecuti, spoliatis deinde castris, factuq; per uniuersam provinciam incursionibus, agros atq; urbes intrepide populantur. Interiectis paucis diebus,

Tunes oppidum circumsistunt atq; expugnant: ibiq; , quod peropportunū bello id oppidum uidebatur, eratq; Carthagini & provincia oppositum, castra locant. Carthaginiēses paulò antè mari, nunc etiā terra, diuersis praelijs à Romanis superati, non quòd multitudo hostiū animo deiecta esset, sed propter ducū imprudentiā omnibus modis miserā & deploratam incurrere conditionem. Post nouissimū enim praeliū , quo fusi, fugatiq; à Romanis fuerant, Numidarū ingens multitudo uelā spe praeda , contra eos aduenit, ab ijs maiore propè iacturam, quā à Romanis in dies pati, gens uaga, & rapax omnia populari. Carthaginienses metu Numidarum trepidantes , è provincia ad urbem confugere , fame atq; mœrore cum propter multitudinē hominū, tum propter timorē obsidionis pariter nexari.

M. Atilius, tametsi Carthaginienses cerneret terrā mariq; grauiter oppressos, ac proinde non multo interiecto tēpore, urbē in eius potestatem uenturam speraret: tamen ueritus ne nouus dux, qui propediem uenturus in Africam credebatur, res à se egregiè gestas, sibi tandē ascriberet, de fœdere agere cum Carthaginensibus cœpit. Carthaginienses eam rem latissimo animo accepere. Mittuntur igitur ad Consulē legati principes ciuitatis , qui de pace agant. Hi cum ad eum peruenissent , tancum absuit ut fœdus cum Romanis inirent, ut grauitatem eorum quæ imperab

perabantur ne audire quidem a quo animo pō-  
 tuerint. Etenim M. Attilius iam rerū omnium  
 positus, quicquid Carthaginiensibus offerret, id  
 eos loco beneficij ac muneris accepturos spera-  
 bat. Contrā uero Carthaginiensibus nidebatur,  
 nihil sibi etiam ad extremum uictis à Consule  
 grauius, nihil acerbius responderi potuisse. Qua-  
 propter legati, non solum re infecta discordes  
 discesserunt, uerum etiam responsum Consulis, ne  
 nimis graue atq; superbum, mirum in modū de-  
 testati sunt. Ea uero cum in senatu Carthagi-  
 niensium retulissent, cuncti Carthaginienses de  
 rebus suis tampridem prorsus desperauerāt, tam-  
 sam tamen auditis Consulis petitionibus indi-  
 gnationem simul atq; audaciam animo concepe-  
 runt, ut subire potius omnia, et cuncta tam fa-  
 cta quam tempora experiri prius decernerent,  
 quam aliquid aut nomini suo ignominiosum,  
 aut rebus à se antea praeclarissimè gestis indi-  
 gnum perpeti. Redierat forè ea cōpestatē Car-  
 thaginem, quidam ex ijs qui principio ad con-  
 ducendos mercenarios milites missi in Graciam  
 à Carthaginiensibus fuerant: hic secum magnū  
 militum numerum adduxerat. inter quos fuit  
 Xanthippus quidam Zacedamonius, utr rei mi-  
 litaris peritissimus et in bello non mediocriter  
 exercitus. Is audito Carthaginiensium conflictū,  
 et quemadmodum, quo uē loco aut tempore id  
 accidisset, cognito, considerata praeterea Cartha-  
 4 ginien

giniēsum apparatu, equitumq; atq; elephantorum multitudine, confestim subducta ratione ad amicos cōversus, *Minimè, inquit, hanc à Romanis cladē acceperūt Carthaginienses, verum ipsi à seipsis ob suorum ducum imperitiā. Ea uoce statim per uniuersam urbē, ac principes ciuitatis sparsa, Carthaginienses uocare uirum, atq; eius sententiam experiri decreuerunt. Cum igitur ad eos uenisset Xanthippus, rationē rerum à se dictarum ante oculos eorum posuit: causam cladis, quam à Romanis acceperant, ostendit, si sibi audire uellent, & relictis mōtib; deinceps per loca aqua grassari, illicq; locare castra atq; acies struere, se eos docturum, quo pacto & res eorum in tuto esse, & hostes facile superari queant. His Xanthippi uerbis permoti Carthaginiēsum duces, confestim omnem totius rei bellicæ summam in eius manibus ponunt. Erat iam ob hanc Xanthippi uocem per omnem exercitum cognitus rumor, & quidam in ore omnium spe atq; letitia plenus sermo: ubi uerò eductis ex urbe copijs per ordinem cuncta disposuit, & partes aciei mouere, deq; faciendis mandata dare cœpit, tanta inter ipsam atq; superiores duces, qui rei militaris rudes atq; imperiti fuerant, differentia apparuit, ut mox omnis multitudo clamore indicauerit, nihil se magis quàm praliū cupere: adeò nihil mali pari se posse existimabāt duce Xanthippo. His ita gestis, Carthaginiēsum duces cognito milit*

militum ardore, ac cohortati pro tempore animos, paucis interiectis diebus, aduersus hostē copias educere. Erāt in exercitu Carthaginiensium plus quam duodecim millia pedum, equitum quatuor millia, elephanti propē centū. M. Xanthilius cognito hostium aduentu, et quod Carthaginienses iter per loca aqua facerent, et castra in planicie prater consuetudinem ponerent, rem quidem hanc tanquam insolitam admirabatur: attamen dimicandi cupidus, omnia hostibus processit: suaq; castra non amplius mille ducentorum passuum intervallo, longē à castris hostium collocauit. Postridie eius diei duces Carthaginiensium quid, quo'ne modo agendum foret, inter sese consulere: multitudo uerò dimicationis cupida, in Xanthippum conuersa, nomine eum appellare, sese ad maximaque; pericula subeunda prompta paratamq; ostendere: ut in praelium quam celerrimē copias educeret, hortari. Duces Carthaginiensium simul quod animatam, accensamq; ad belligerandum multitudinē conspiciobant, Xanthippo adesse iam praelio commodissimum tēpus testante, et multitudini, ut se pararet, et Xanthippo, ut rebus omnibus pro arbitrio uteretur, permisere. Xanthippus accepta à ducebus Carthaginiensium potestate, in instruēda acie elephatos singulos quosq; per ordinē ante omnē exercitum in fronte disposuit. Post hos aliquo intervallo legionem Carthaginiensium collocat.

d ;

Dextro



*Dextro deinde ac sinistro cornu mercenariorum multitudinem distribuit. Expeditissimum quęq; militem, inter alia equitum ab utroq; cornu pugnare iubet. Romani paratos iam instructosq; ad pugnam hostes conspicati, nullam praelio moram faciunt. Elephantorum autem impetum ueriti, ac prauidentes, uelites praponunt, & multa signa a tergo inuicē posita collocant. Equitæ in utrūq; cornu distribuūt. Fit tota acies breuior quidē quā antea, ac densior, ne præiūpi mediū agmen ab elephātis posset. Verū, ut ad uolentiam elephantorum optimē id a Romanis prorsum, ita contra periculum circumuentionis erat inutile. Nam cum longē multitudine equorum præstarent Carthaginenses, coartatio ipsa aciei facilem hostibus circundandi facultatem præbuitra erat. Structis itaq; utrinq; aciebus, uterq; initium praelij ab altero expectabat. Simulac uerō Xanthippus elephantos concitari in hostes, & acies illorum percurrere iubet, equitatumq; ab utroq; cornu in hostes infestissimè ruere: Romani quoq; more patrio, armorum strepitū edentes, & conclamantes, in confertissimos hostes acerrimè concurrunt. Verū equites Romani, multitudine hostiliū equitum perterriti, confestim ab utroq; cornu fugam arripiunt. Pedites uerō in sinistro cornu positi, declinato elephantorū impetu, & simul multitudine mercenariorum contempta, in dextrum Carthaginensium*  
cornu

cornu infestissime ruunt, conuersosq; in fugā usq; in castra persequuntur. At ij qui iuxta elephantos constiterant, uiolenta beluarum strage caeteruatim conculcantur. At tota quidē acies propter terro stantium densitatem aliquandiu indiuisa stabat. uerū posteaquam extrema Romanorum legiones ab equitibus undiq; circumuenta, coacta sunt illis resistere: ij uerò quos in media acie elephantis oppositos diximus, impetu ferarum in firmissimam hostiū cateruā aeli, sustinuit ab illis, oppressiq; fuere: tunc omni ex parte laborantes Romani, alij intolerabili inmanium periculis ni conculcati atq; oppressi: alij eodem in loco, quo initio constituti fuerāt, ab equitibus occisi: pauci ad extremū, nullam amplius rebus suis spem relictā cernentes, celeritate pedum salutem quasuerunt, sed ij quoq; quoniam in his locis ubiq; planities erat, alij ab elephantis equitibus intercepti perierunt: alij numero quingenti cum M. Attilio fugientes, mox in hostiū potestatem unā cum illo uenerunt. In exercitu Carthaginiensium igitur occingēti mercenarij milites, qui aduersus sinistram Romanorum cornu constiterant, intercepti. Et Romanis uerò duntaxat duo millia, quos persecutos ad castra hostes paulò antè diximus, salui euasere. reliqui omnes trucidati, prater M. Attiliū, atq; alios paucos, quos unā cum eo fuga se cōmisisse diximus. Signa illa Romanorum qua euaserunt, prater expectationem Aspidam uener

venerūt. Carthaginienses itaq; spoliatis hostium  
 cadaveribus, cum Consule, ceterisq; captivis in  
 urbem lati atq; onantes revertuntur. Hic si quis  
 rectè cōsiderare voluerit, multa inueniet ad hu-  
 mana vita emendationem utilissima. Siquidem  
 primò quam nanū, quamq; ridiculū su, ob res se-  
 cundas, atq; ex animi sententia egregiè gestas,  
 aliquam in fortuna spem sitam habere, singulare  
 universis exemplum praeiuit M. Atilius: qui  
 cum paulò antè nulla erga Carthaginienses ad  
 extremum redactos misericordia maneretur, pa-  
 cemq; suppliciter orātib; negaret, mox ipse eò  
 redactus est, ut eadē illa suppliciter à Carthagi-  
 niēsis pectere cogeretur. Praeterea quodolim ab  
 Euripide sapientissimè dictū fertur, Vnicum re-  
 ctum consiliū magnam militum manum vincere:  
 hoc tēpore, ex iisdem operibus fidem accepit. Si-  
 quidē unus homo, atq; una sententia multitudi-  
 nē, quae antea inuicta semper atq; insuperabilis  
 fuerat, uicit, superauitq; ac profligatā urbē, &  
 collapsos tot uirorum animos instaurauit, atq;  
 exexit. Equidem hac libenter commemoravi, ad  
 utilitatem & correctionem eorum qui commen-  
 tarios istos sunt lecturi. Nam cum duo homini-  
 bus modi propositi sint, quibus faciliè mutari in  
 melius queāt, unus ob suam cuiusq; calamitatē,  
 alter ob aliena calamitatis exemplū: proculdu-  
 bio primus efficax quidem magis est, uerū non  
 sine detrimento eius cui accidit. Secundus uerò,  
 etsi

etsi non habet in se tantum virium, ideo tamen  
 præstat, quòd omnis damni prorsus est expers.  
 quo fit, ut priorem quidem modum nemo sit qui  
 sponte eligat, quandoquidem absque dolore atq;  
 periculo accidere id nemini potest. Hunc verò  
 semper venari & amplecti convenit, quod per  
 eum sine aliquo suo detrimento id quod melius  
 est, cernere unicuiq; liceat. Idcirco rectè conside-  
 ranti, optima ad veram vitam institutio videtur  
 esse experientia, qua fit ex commemoratione re-  
 rum ab alijs gestarum. Hac enim duntaxat semoto  
 prorsus omni detrimento, optimos veri boni in-  
 dices perficit. Sed de his hætenus. Carthaginien-  
 ses rebus ex sententia felicissimè gestis, nullum  
 lætitiæ genus prætermisere, siue in agendis Deo  
 gratijs, victimisq; patrio ritu immolandis, seu  
 mutua inter ipsos benevolentia & comitate.  
 Xanthippus restitutus tantopere in pristinam  
 statum Carthaginiensium rebus. non longe post in  
 patriam reuertitur, optimè rebus suis consulens.  
 Nam præclara facinora, & res à quoquā egre-  
 gia gesta, magnam plerunq; invidiam, & gra-  
 ves calumnias conflare solent, quibus cives qui-  
 dem affinium atq; amicorum multitudine freti,  
 facile resistunt: peregrini verò omnis præsidij ex-  
 pertes, utroq; malo quam celerrimè coneruntur.  
 Afferunt & alia discessus Xanthippi causam,  
 quam suo ac magis commodo loco latius refe-  
 remus. Romani ubi præter spem profligatum in  
 Africa

*Africa exercitum, captumq; consulem, ac reli-  
 quas copias in urbe Aspidā obsideri nūtlatum  
 est, cōsestim ad salutē eorum qui relictī in Afri-  
 cā erant, cōuersi, magnam classē parandā sta-  
 tuunt, & in Africā dimittendam. Carthagi-  
 nienses interea Aspidā urbem obsidere, ac sum-  
 ma ut oppugnare nitobātur, sperantes se prope-  
 diem compotes fore eorum qui pralio superfue-  
 rant. Sed tāta erat propugnantiū Romanorum  
 virtus, & magnitudo animi, ut omnes hostiū eo-  
 natus in irritum caderēt. Quamobrem desperata  
 ad extremū expugnatione, obsidionem soluerūt.  
 Nunciatur inceraa, classē à Romanis parari,  
 quae rursus in Africā mitteretur. quo rumore  
 permoti Carthaginenses, aduererē classē refi-  
 ciendam, nonamq; parandam, omni studio incū-  
 bunt. Statim igitur instructis, armatisq; ducen-  
 tis nauibus, observare atq; impedire Romanorū  
 navigationem in Africā conabantur. Roma-  
 ni factō apparatu trecēt arum & quinquagin-  
 ta nauium, M. Aemiliū, & Servium Ful-  
 viū, Consules, principio ueris, cum omnibus co-  
 pijs transire in Africā iubent. Igitur consu-  
 los in Siciliā primò, deinde in Africā navi-  
 gaturi oras solvūt, iamq; cum non lōge à Mer-  
 curij promontorio abessent, ex improviso classē  
 Carthaginensium, quam observare hostium ad-  
 ventum diximus, obuiam habuere. Factoq; in-  
 eam repenti impetu, centum & quatuordecim*  
*Carth*

*Carthaginiensium naues plenas cepere. Dehino  
 facto ad Aspidā urbem itinere, susceptaq; Ro-  
 mana iuuentutē: paucis diebus in Africa com-  
 morati, Siciliam repetunt. Traiecto igitur pro-  
 spectu pelago, quod Africā, Siciliamq; interia-  
 cet, cum non procul à Camerina urbe cōstitissent,  
 in tantam procellam calamitatemq; incidere,  
 ut ne reserri quidem satia, pro rei magnitudine  
 possit. Ex quatuor enim et sexaginta supra tre-  
 centas nauibus, uix octuaginta incolumes à tem-  
 pestate supersuere. Reliqua omnes aut submersa  
 undis, aut scopulis infracta, uniuersum litus,  
 naufragijs, cadaueribusq; compleuerunt. Maio-  
 rem iacturam uno tempore mari factam, nemo  
 ante nostram aetatem meminisse, quae res non tam  
 fortune culpa accidit, quam consilium temeri-  
 tate. Nautis enim saepe monentibus, uitandū esse  
 externum Sicilia litus, quod importuosum atq;  
 infestum esset, & agrē traici posset, praesertim ea  
 anni tempore, quo inter Orionis & canis signa  
 nauigabant: illi spretis, ac pro nihilo habitis  
 nautarum uocibus, dum superiorum uictoria fidu-  
 cia clati, clauentum urbes quasdam hostium per  
 id litus inuadere ac capere properant, exigua  
 admodum spei gratia, in maximis calamitates  
 inciderūt. ac tum primum dementiā suam agno-  
 uerunt, atq; ita rebus à se paulò antè praclaris-  
 sime gestis, turpi hoc naufragio sedatis, temeri-  
 tatis suae poenas luunt. Enimvero Romani cum  
 uiribus*

viribus in omni re utantur, & quod semel de-  
 creverunt, omnino perfici necessarium ducāt: ni-  
 hilq; sibi impossibile factu existimēs, quod semel  
 eis visum fuerit, etsi plerunq; ob eam animi ob-  
 stinationem recte faciunt, interdum tamen in  
 apertissimos errores dilabuntur, maximeq; in  
 maritimis rebus. Nam in terrestri pralio, cum  
 hominibus belligerantes, quia certamen inter  
 pares est, non ab re saepenumero victoria potiun-  
 tur: quanquam hic quoq; superantur aliquan-  
 do. In mari uero cum sese omnino fortune cre-  
 dant, nihil pensi habentes, in maxima nonnun-  
 quam pericula incidunt: quod & nunc, &  
 alias saepenumero illis accidit: accidetq; posthac  
 saepius: quousq; eam animi temeritatem, qua sibi  
 mare quovis tempore navigabile ac periculum  
 esse putant, reprefferint, ac cohibuerint. Cartha-  
 ginenses cognitis ijs quae Romana classi accide-  
 rant, quoniam nec terra inferiores se esse Roma-  
 nis putabant, propter profligatum M. Atilij  
 exercitum: nec mari propter ingentem iacturam,  
 ex naufragio factam, maiori iam studio ad pe-  
 destres simul atq; maritimas copias parandos  
 incitabant: mox Asdrubalem cum omni vete-  
 rano exercitu, nonisq; insuper ex Ezeracilia mi-  
 litibus, ac censum & quadraginta elephantis,  
 in Siciliam mittunt. Praeterea, classem ducen-  
 tarum navium, & quae alia ad navigandū ne-  
 cessaria erant, efficiunt. Asdrubal igitur copijs  
 omni

omnibus in tuto Lilybai expositis elephantos militesq; continuè exerere, ac castra palàm moliri; Romanorum socios per Siciliam insecutare, deniq; omnibus rebus inventus esse. Romani, etsi calamitas ex naufragio accepta, omnium animos fregerat: tamē, ne cedere Carthaginiensibus viderentur, novam ducentarum & viginti navium classem cum paxillis edificandam curant. Quod tanta celeritate factū est; ut intra trium mensium spacium adificatae naues fuerint, atq; in mare deductae: quod vix credibile cuiquā videatur. Cum ea classe L. Aquilius, & C. Cornelius consules petere Siciliam, bellumq; Pœnis inferre iussi, repentē traiecto freto Messanam pervenerunt. Ibi acceptis qua ex naufragio supersuerant, navibus, totam simul classem trecentarum navium fecere. Hinc Panormum Sicilia profecti, qua praecipua Carthaginiensium civitas erat, eam magna vi obsidere aggrediuntur: appositisq; duplicis generis structuris, alijsq; paratis ad eam rem, turrem ad mare sitam facile sternunt: atq; illac ingressis cum impetu militibus, eam partem urbis capiunt, qua Neapolis appellatur. Quo facto, reliqua pars urbis, quam urbem veterem vocant, metu & animatis civibus, consulibus deditur. Capto Panormo, consules relicto in urbe praesidio, Romam reuertuntur. Proximo dehinc anno Caius Servilius, & Cneius Sempronius consules creati, ad ortum

e      neris



ueris accepta classe, in Siciliam traieciunt, mox inde in Africam profecturi. Simulac vero in prouinciam uentum, diuersis locis copias exponunt: nihil tamen memoratu dignum facientes, tandem in Zotophagorum insulam peruenere, quæ Mirmix dicitur: nec longe abest à parua Syrte. ibi ignari locorum per quæ proficiscebantur, in arcta quadam loca deuenere, ubi refluxu maris in arido destituta classe, inopes consilij, aliquandiu constiterunt: mox, cum penè desperata iam salus foret, rediens unda eos recepit. Verum non nisi euacuatis nauibus, omniq; onere abiecto, euadere incolumas potuerunt. Post eum diem perterriti tot periculis Romani, contumè per undas ita festinantes iter fecerunt, ut fuga similis eorum nauigatio uideretur. Ceterum interiecto tempore rursus in Siciliam reuersi, transito Lilybæo, Panormi constiterunt. Hinc cum non longe post in Italiam nauigarent, tanta repente coorta tempestas fuit, ut supra centum & quinquaginta naues, ex ea classe, procella maris, per uaria loca, desiectæ tandem naufragio perierint. Tantis calamitatibus tum quidem acceptis, populus Romanus, etsi honorem ac maiestatem imperij sui cæteris rebus anteponendam existimabat: tamen magnitudine miseriæ superatus, mari omnino abstinendum decreuit. Paratis itaq; duntaxat pedestribus copiis, quibus in post erum confidendum esse existimabant.

firmabant, *Lucius Cecilius*, & *Caius Curius* consules, in *Siciliam* cum omni exercitu mittuntur. His naues duntaxat sexaginta importandi frumenti gratia datae. Quo facto, accidit *Carthaginiensium* rem denuo superiorem esse: quippe qui, & mari sine controuersia imperitabant, subacta *Romana* classe, & in pedestribus copijs ingentem spem sitam habebant: neq; id iniuria perlata enim *Romam* fama, de bello in *Africa* gesto, profligatusq; *Romanis*, cum cognouissent id in primis ui atq; impetu elephantorum accidisse, quod illi acies disiecissent, quod ordines perturbassent, quod maxima in exercitu strage fecissent, tantus elephantorum terror post eundem diem *Romanos* tenuit, ut proximo biennio cum saepe in *Africa*, saepe etiam in *Selinuntia* regione obuij hostibus fuissent, nunquam tamen aut congredi cum *Carthaginiensibus*, aut in locis aquis propius sex aut quinq; stadijs castramentari ausi sint: collibus semper ac montibus, nullo alio quam elephantorum metu, se tutantes: sic ut *Therucam* duntaxat & *Liparam* expugnauerint. Quamobrem *Romani* pauore exercitus cognito, paranda classi rursus omni studio incumbunt. Habitis per id tempus *Roma* comitis, *C. Atilius*, & *L. Manlius* Consules designati, nonas quinquaginta naues adificant, neccerem praeterea classem, & necessarias copias parant. *Asdrubal* *Carthaginiensium* dux, cui

nota Romanorū formido erat, cū ex persugie intellexisset, alterū Cōsulum cum dimidia parte copiarum in Italiā reuersum, solumq; Ceciliū cū reliqua exercitus parte Panormi relictū instāre iam tēpore messis, Lilybæo profectus, ut sociorum fruges inuaderet, exercitum in Panormitanum agrum induxit, & ad montē castra fixit. Cecilius cognito hostium aduētū, cū Asdrubalē uoluntatem pugnādi habere intelligeret, intra mœnia exercitū cōtinebat. Quibus rebus maiori fiducia elatus Asdrubal, quod Cecilius cernebat pauidum sese intra urbem continere, deuastato undiq; atq; incenso agro, eandem exercitum per angustias uersus Panormum mouit. Consul tandiu in sententia non educendū exercitum permansit, quoad hostem traicere flumen, quod iuxta mœnia urbis erat, pelliceret. Postquā igitur elephātos, omnemq; exercitum appropinquantes uidet Cecilius, uelocissimum quenq; & maximè expeditū militē exire, atq; irritare hostem iubet, quosq; uenire ad manus uniuersi cogātur. Animaduertēs itaq; nō lōgē post, quæ cogitauerat, ex sententia successisse, quosdā ex ijs qui maximè agiles atq; expediti erant, pro mœnibus supra fossam constituit, iubetq; ut cōtra elephātos, si illi accederēt, telisq; uerubusq; eminus pugnēt. Quod si quādo irata pecudes cū impetu cōtra ipsos ferātur, in fossas se dimittāt, inde rursus elephātos telis perant.

Mandas

Adandas præterea fabris fori ingentē telorum multitudinē extra urbē ferre, & ad fundamēta mœniorū certare. Ipse cum signis militariis ad portā, quæ lauum hostium cornu spectabat, constitit, ac subinde plures ad eos qui iaculis certabant emittit. Simulac igitur pleno impetu pugnare cœptam, magistri elephantorum qui cupidine gloria sibi attribui uictoriam cupiebant, beluas in expeditos concitāt. Illi sicuti eis à Consule nîsum fuerat, statim terga uertūt: infestiusq; insequentibus beluis, in fossas se demittunt. Belua cum primum ad aggerem fossarum peruenere, uno tempore & à multitudine urbana ex mœnibus, & à militibus ex fossis, sagittis, telisq; multisaria feriuntur. Cūq; ultra aggerem progredi, nō possent, necessariō terga uertētes, in suos ruunt, agmina perturbāt, magnam suorum stragem faciūt. Inter hæc Cecilius, educlis repente copijs, ex obliquo & aciem adhuc integram & ordinatam habens, in hostes impetum facit. Illi iam pridē à bestiis turbati, & tunc tumultuario impetu à Consule oppressi, facile profligantur. Pars eorum trucidatur, cæteri fuga salutem querunt. Elephantī cum Indis decē capti: reliqui, disiectis Indis, finito prælio, omnes in potestatem Consulis peruenere. His rebus feliciter gestis, cōfessione omniū solus eos fuisse causa uidebatur, ut Romani pedestres exercitus summa fiducia rursus castra sub dio figerent. Præterea,

cum fama eius victoria Romam pervenisset, incredibili omnes letitia affecti, non tam quod captis elephantis longe iam inferiores essent hostium vires, quam quod sui, quia positi beluis fuerant, audaciores iam facti ad bellum videbantur. igitur quemadmodum ab initio decreverant, parata rursus classe, Consules in Siciliam mittunt, cupientes aliquando bello finem facere. Hi comectum, ceterisque necessarijs rebus paratis, cum ducentis navibus in Siciliam traieciunt. Erat autem hic annus huius belli quartusdecimus. Postquam igitur in Siciliam ventum, Consules acceptis pedestribus copijs, quae in insula erant, obsidere Lilybaeum pergunt, quod ea urbe expugnata, facile se sperabat bellum in Africa traducere posse. Verum Carthaginenses usque plane, quibus Romanis, rationibus moti, omni studio Lilybaeum servare constituerunt: haud ignuri, amisso Lilybaeo, nihil eis in Sicilia reliquum fore. Nam praeter Drepanum, reliqua fere omnis insula sub Romanorum ditione erat. Ceterum ne cui forte, ob ignorantiam locorum, quae a nobis de Sicilia dicuntur, obscuriora videantur, eius insulae finem paucis referemus. Sicilia omnis eodem fere modo se ad Italiam atque Italia terminos habet, quod Peloponnesus ad reliquam Graciam ac terminos eius. Verum hoc invicem differunt, quod hac parvo undique frecto ab Italia dividitur, illa exigua terra cum reliqua Gracia coniungitur. Siquidem ex

Pelop

*Peloponneso in Graciam pedibus iri, ex Sicilia in Italiam non nisi nanibus traſci potest. Forma Sicilia triquetra specie figuratur: quorū eius anguli sunt, eorūdem promontoria ad extremum efficiunt. Horū, quod in meridianā plagam dirigitur, abluaturq; Siculo pelago, Pachynus vocatur. Quod verò ad Septentriones euegit, ac occidentalem portus partem terminat, neque amplius ab Italia, distat mille & D. passibus, Pelorum appellatur. Tertiū, quod in Africam extenditur, in ipsamq; Carthaginem ad hyemalem occasum spectat, neq; amplius abest à litore Africa quam millia passuū C. & nigrini septem, Lilybaeum incola uocant, diuiditq; Sardonicum pelagus à Siculo. In hoc promontorio urbs est eiusdem nominis, quā Romani eo tempore obsederūt, moenibus, fossisq; munitissima, praeterea etiam stagnis, quibus nauigantibus in portum iter est, difficiliorq; admodū ingressus, nec nisi si peritis expertisq; obtinendus. Romani igitur Lilybaeum obsidentes, binis castris ex utraq; parte urbem cingere, fossam & aggerem & crebra castella per media loca excitare, machinas struere: nihil deniq; quod ad expugnationem urbis conducere uideretur, pratermittere. In primis turrim quandam, qua in litore sita erat, Africanūq; pelagus spectabat, omnisariam machinis aggrediuntur: dehinc nouas quotidie addunt, disponuntq; per ordinē. Tandē sex tur-*

nes ei quam modò dixi propinquas, omnes uno tempore arietibus, muros ferientibus, eueriunt. Itaq; cum ardua, periculosaq; obsidiō foret, turribus partim laborantibus, partim impetu tormentorū euerfis, machinis præterea in dies magis magniq; urbem infestantibus, ingens paupor atq; formido obsessorum animos occupat. Erat eorum numerus qui in urbe obsidebatur, præter urbanā multitudinē, ultra decē millia hominū. Inter hæc Amilcon, qui ea tēpestare urbi præerat, obsidionē Romanorum magnitudine animi et consilio sustinebat. Ubiqueq; Romani mœnia arietibus cōquassabāt, noua ipse mœnia intra urbē sufficiebat. Sic ubi hostes cuniculos faciebant, ipse alijs cuniculis factis illis obuiabat. Ita semper operā atq; laborē hostiū frustrabatur. Interdū eruptiones faciebat, opera hostium turbabat: si quo modo incendere machinas posset, experiebatur: sepe etiā uel interdū, uel per noctē hostes inuadebat, adeo ut plures eiusmodi certaminibus perirēt, quā perire in arvis prælijs cōsueuerint. Per id tempus primores quidam ex cōductis militibus, de prodēda Romanis urbe cōsiliū ineunt: cōsensuq; cōmilitonū freti, per noctem mœnia trāsiliētes, in castra Romanorum proficiscuntur, ac Cōsulibus rem omnē exponūt. Erat ea tēpestare Lilybai Achaus quidam nomine: Alexon, qui superioribus tēporibus Syracusanis urbem tenentibus, Agrigentum à proditione

ditione liberauerat: hic cognitis ijs qua de prodicione agitabatur, è neſtigio re omnẽ Imilconi pãdit. ille celeriter omnibus, qui ordines in exercitu ducebãt, cõmunicatis, præter eos qui noctu moenia trãſgreſſi fuerãt, uniuersa qua de prodicione intellexerat eis aperit: rogat, obreſtaturq; ne per ignominia dedere ſeſe atq; urbem hoſtibus uelint magna inſuper præmia, ſi in fide permãſerint, polliceantur. Cũ omnes ad ea qua dicebantur conſenſiſſent, cõfeſtim una cum ipſis, ad Gallos Annibalẽ miſiſit, Annibalis filiũ, eius quum in Sardinia poſt amiſſam claſſem, cruci à Carthaginiensibus fixam diximas: gratiſſimũ hunc fore uniuersis ratus, quòd ſimul cum illis ſub patre militauerat. Ad ceteros uero mercenarios milites Alexona ire iuſſit, quòd magnã in eo uiro omnes fiduciam habebãt. Confeſtim uocata ad ſe multitudine partim precibus, partim pollicitationibus munera tandẽ effecere, ut omnes unanimiter in fide atq; beneuolentia erga Carthaginiensẽs permanerent. Quãobre aduentantibus mox principibus prodicionis rogareq; eos, quæ cum Romanis egerant, aperire uolentibus, non modò non parauerunt eis, ſed ne audire quidẽ eorũ uoces uoluerunt: quin telis lapidibq; eos inſecuti, procul à mœnibus ſugarũt. Ita Carthaginiensẽs ex manifeſto prodicionis periculo ſummo in discrimine per ſtipendiarios poſiti, parum abſuit, quin in hoſtium poteſtatem ueni-

e s rent:



rent: sed *Alexon*, qui superiori tēpore, ob suam in *Aggrigentinos* fidem non solum urbem, ne-  
runtiam patriam, leges, libertatem seruau-  
erat: nunc quoq; ne *Carthaginienses* ad extre-  
mam perniciem deuenirent, confessione omnium  
causa fuit. *Carthaginienses*, etsi nihil ex his,  
quae *Lilybai* agebantur, intelligere poterant,  
suspicati tamen difficultates eorum qui iam-  
pridem obsidebantur, quinquaginta navibus  
ad hoc ipsum paratis, decem millia militum  
imposuere. Classi praeficiunt *Annibalem*, *A-*  
*milcaris* filium, qui primum ductor *trirentium*,  
*Asarbiq;* amicus fuit. eum paucis pro tem-  
pore horiati, omni conatu *Lilybaeum* penetra-  
re, suisq; subsidium ferre iubent. *Annibal*  
eum decem millibus militum primo ad *Busas*  
insulas, quae inter *Carthaginem* ac *Lilybaeum*  
iacent, nauigat, et opportunam nauigatio-  
nem illic expectat. Nactus deinde secundam  
auram, passis velis in ipsas fauces *Lilybetea-*  
*ni* portus ferebatur, suos omnes instructos ar-  
mis, et ad belligerandum paratos habebat.  
Consules partim repentino aduentu hostium  
perculsi, partim ueriti, ne si congredi cum ho-  
stibus tentarent, nimia uentorum ui, sua quo-  
que naues in portum agerentur, nauigatio-  
nem hostium nequaquam impedire decreue-  
runt: armati tātum ad litus, si fortē hostem de-  
terrere ab ingressu possent, concurrunt. Interea  
multum

*multitudo omnis, qua in mœnibus erat, aduen-*  
*tum suorum conspicata, animos erigere; spe simul*  
*atq; letitia trepidare, aduenientes plausu, sub-*  
*latisq; in cœlum clamoribus hortari. Annibab*  
*incredibili audacia fretus, cū suis nauibus ad-*  
*uolat, portūq; præter spem atq; expectationem*  
*omnium ingressus, incolumes copias Lilybæi ex-*  
*ponit. Accepto mœnibus præsidio, incredibili*  
*omnes letitia affecti, non tū aduentu nouarum*  
*copiarū, quàm quod Romani impedire Cartha-*  
*ginienſium naues nō fuissent ausi. Imilcon dux*  
*Carthaginiensium, quoniā omnes suos promptos,*  
*animatosq; ad bellum tenebat, ueteres quidem*  
*mīlites ob aduentum noui supplementi: nouos*  
*uero, quia antea totius malorum expertes erant,*  
*minimè prætereūdam esse eam opportunis atem-*  
*ratus, omni studio ad incendia machinarum in-*  
*cumbere decreuit. Rigitur omnibus in concione*  
*notatis, longa oratione uniuersos hortatur, eorū*  
*animos cōfirmat, præmia singulis quibsq;*  
*qui se fortiter gesserint, pollicetur, Carthagi-*  
*nienſes uniuersis gratiam relaturos affirmat.*  
*Eiusmodi oratione cōmoti mīlites, puratos sese*  
*esse omnes amittunt: uociferantes præterea ro-*  
*gant, ne cunctetur amplius iamiam exire in ho-*  
*ſtes iubeat. Dux exosculata militū fortitudine,*  
*confestim eos dimisit, mādans omnibus ut cor-*  
*pore curarent: dein præsto essent, facturi quic-*  
*quid ab eorum ducibus sibi imperaretur. Paulo*  
post

post convocatis ducibus, quid facturum sit indicat, partes distribuit, suū cuiq; locum designat. iubet ut ipsi ante omnes alios in conticinio, locis sibi designatis, adsint. Illi mandata ducis exequuntur. Amilcon eductis cum prima luce copiis, pluribus simul locis in machinas impetum facit. Romani consilium hostium coniectura quadam facile suspicati, haud segniter se habere, arma capere, rebus omnibus quam maximè ingenti esse. Igitur ubi primum egredi Carthaginienses ceperunt, à Romanis occurrunt, ingens circa mœnia tumultus fit. Carthaginienses circiter viginti millia hominum erant, Romani etiam plures. Quoq; magis relicto omni ordine pugnabant, eo apertiora pericula erant: in tanta enim multitudine militum, vir aduersus virum, quasi singulari certamine congressus, depugnabat. Verum maxima pugna atq; ingens tumultus circa machinas erat. Nam qui ab utroq; exercitu in eo loco constituti fuerant, illi quidem ad expugnandum, hi vero ad propugnandum omni studio innixi, in tantum, tamq; atrox certamen debenerunt, ut tandem in iisdem, in quibus constituti fuerant, locis permānentes, incredibili animi magnitudine occiderint. Sed qui inter eos commixti inter certandum fuerant, tanta audacia contra Romanos ferri, eorum machinas ferro, igne, telis, ceterisq; huiusmodi rebus impetere, ut Romani eo die, cū nullo modo inaeptis hostium resistere

resistere possent, res suas in extremo propè sitas  
 uiderint. Post longū certamē Imilcon; quoniam  
 multas in exercitu cades fieri, nihil tamen se se  
 proficere posse intelligebat, receptui canere iussit.  
 Romani, etsi eo die in periculo fuerint, omnem  
 belli apparatus amittendi, tamē incedibili for-  
 titudine animi, hostibus resistentes, tandē ma-  
 chimus, cunctaq; opera sua tutati sunt. Post hac  
 Annibal cū iis, quas secū adduxerat, nauibus  
 intēpesta nocte, nihil sentientibus hostibus, Li-  
 lybæo soluens, Drepanum ad Adherbalē Car-  
 thaginiensium ducē proficiscitur. Quoniā, cum  
 propter loci opportunitatē, cū ob speciem ad pul-  
 chritadinē potius, præcipua semper cura Car-  
 thaginiensibus fuerat, eā urbē seruandi. Distat  
 autem à Lilybæo stadys circiter centū viginti.  
 Carthaginienses Interea, etsi quid Lilybæi age-  
 retur, scire magnopere cupiebant: tamē quia ita  
 iam post discessum Annibalis pressa obsidio  
 erat, ut neq; ingredi quisquā, nec egredi urbem  
 ualeret, cōpotes desiderij fieri nullo modo pote-  
 rant. Per id tēpus Rhodius quidā nomine An-  
 nibal, clarius fanē nūc, cognito Carthaginiensium  
 desiderio, pollicetur se nani, inuitis omnibus, Li-  
 lybæum aditurū: inspectisq; omnibus rebus Car-  
 thaginiensibus renuntiaturū. Id quanquam hi-  
 tari animo audire Carthaginienses, tamē quia  
 Romanā classem in ipsis propè faucibus portuo-  
 rat, impossibile esse eam rem omnes rebantur.

Rhod

*Rhodiū nihilominus intrepidè deducta navē, proficiscitur. Cumq; in proximam insulam, quæ contra Lilybaū est, applicuisset, nactus postridie secundam aurā, Lilybaū navigat: per diemq; spectantibus hostibus, atq; omni conatu profectiōnem eius impedire laborantibus, portū ingreditur, ac cuncta quæ animo cōceperat, perfecit.*

*Alter Consulū tantam viri audaciā admiratus, quo intercipere abeuntē possit, per noctem decē uelocissimas naues, in faucibus portus committit, cū ijs discessum Rhodij ipse quam diligentissimè observat, itidē reliquum exercitū faciliare iubet. Naues igitur quæ in faucibus portus erāt, ex utraq; parte proximè paludem extensis remis, aduentū Rhodia ratis expectabant, hanc euestigio in eorū potestatē futurā arbitantes.*

*At Rhodiū non per noctē, neq; ex abditō, sed palam medio die, per medias hostium naues, adeo instructas ac paratas, audacia simul atq; celeritate fretus prateruectus est: nec euasisse, navemq; ac viros illasos servasse cōtēntus, ubi paulum hostes praterit, cōversa prora, eos provocavit, nemine omnium, ob stupendam eius navis celeritatem, adire eum auso. Rhodiū unica ratis quasi triumphatis hostibus Carthaginē rediit: Senatui omnia quæ viderat, narravit, id quod et postea sapius fecit, atq; ita magnū momentum Carthaginensium rebus attulit, dum et Carthaginensibus quæ necessaria essent signifi-*

gnificauit, & obseſſos confidentes, Romanos ne-  
 rò scemerit atq; rei conſternatos reddidit: qua plu-  
 rimum ex eo inuabatur, quod paulò antè per  
 experientiam locus adnauigationis diligenter  
 ipſi ſignificatus eſſet. Nam mox atq; compare-  
 bat, ab Italia partibus turrim ſupra mare im-  
 minentē ē regione prorā in conſpectu ponebat,  
 ſic ut ea turres qua Libyam reſpiciunt, cunctis  
 in proſpectu eſſent: per quā ſolam rationem fieri  
 poterat, ne ſecundo uento nauigantes in fauces  
 portus appellarent. Huius autē Rhodij audacia  
 complures moti, quibus locorum notitia erat,  
 idem facere, audebant. Romani eā hoſtium lu-  
 dificationem grauiſſe & iniquo animo ferētes,  
 fauces portus obſtruere tentauerunt. Quāobrem  
 primum onerarias naues quāplures ſabulo  
 onuſtas in profundum mittunt. Hinc ſupra eas  
 infinitam penè uim aggeris ingerunt: fruſtra  
 tamen omnia ſacilitantes. Nam & uāſta pro-  
 funditas cuncta ſimul abſorbebat, & fluxus, re-  
 fluxuq; maris iniecta omnia paſſim diffunde-  
 bat: agrē tandem ex una parte nōnihil aggeris  
 coſtitit. Eo loco conſeſtim quadriremis quadam  
 Carthaginienſiū nauis, noctu emiſſa, detecta eſt,  
 qua conſeſtim poſiti Romani excellenter arma-  
 tam, inſtructaq; in portu tenentes, aduenſū ca-  
 terarum, & maxima illius Rhodia, cupide expe-  
 ctabant. Illa caſu per noctē adueniens, ſolita ne-  
 locitate portū ingreditur: ſed dum redire uollet,  
 ſecuta

secuta ex improviso quadremis premere fugientem cepit. Rhodius principio uelocitate nauis admiratus, ubi eam diligenter perspexit, et quadremē Carthaginiensiu a Romanis captā agnouit, iam desperata fuga, congradi cū hostibus cogitur. Postquam ad manus uentū, quia et numero nauiu, et praestantia militum, Romani longē superiores erāt, nauis Rhodia nullo negotio expugnatur, Rhodius ipse capitur. Romani hac naue potiti, et ad quadremē addita, ambas instructas, paratasq; continuē in portu tenentes, facit deinceps aditū in Libyā prohibere: urbs interea acriter a Romanis oppugnari, moenia plerisq; in locis uel tormentorū eueriti. Nilcon nouū continuē murū, pro euerfo sufficere, in eruptionibus et machinarum incendijs nullam amplius spē habere. In hunc modū cum aliquandiu perseueratum esset, tanta repente uentorum tempestas coorta est, ut machinas omnes atq; opera stridore ac procella cōfisteret, quarundam etiā turrium tabulata alta deiceret. Tantum uentorum turbinē. Graeci quidam milites, ex ijs qui intus erant, aptissimum fore ad incendia machinarum rati, cogitationem suam duei aperiunt. Dux probata militū sententia, necessarijsq; omnibus uestigio paratis, confestim eruptionem facere suos, ac ignē machinis, tribus locis iniecere iubet. Quo confestim a militibus peracto, ignis uel uentorū facile in opera depel-

depelliturque, quia arida erant, ac iam diu ad solem uſta, igni faciliſimè abſumebantur: & dominante uento, nulla humana ope reſiſti poterat. Siquidem nouitate rei ita omnes perterriti erāt, ut neq; uidere quid agerent, nec cōſiderare quippiam poſſent: quin & cadentibus ex alto lignorum fructis percuſſi; & ſumo obcacati interdum cadebant, dum ferre praſidiū machinis niſebantur. Quoq; maiorē ob praediſtas cauſas Romani difficultatem habebant, eo Carthaginiſibus omnia cōmodiora erant. Siquidem & aetnore hoſtes, & omnes eorū machinas conſpicari facile poterant: & ſi quid aduerſus Romanos iactabant, id uolentia uenti faciliſimè ferebatur, maioremq; in machinas impetum faciebat. Tandem uerò tanta uis ignis fuit, ut & baſes, quibus ſtabilita turres erant, cremarētur, & arietum capita liqueſcerēt. Poſt hac Conſules in reſciendis machinis, operā ponere deſtiterunt. Aggere tamen atq; foſſa urbē undiq; & caſtra quoq; ſua cingentes, lenta obſidione ſuperare hoſtes decreuerunt: nec prius cū caſtris abſcedere, quā Lilybæo potirētur. Lilybetani reſectis, quæ cōtinebant, moenibus, magnō animo iam obſidionē tolerabant. Hac cū Roma nunciata eſſent, ſenatus, quòd multi in obſidione interierant, & penè uacueſacta claſſis erat, nouo delectu habito, in ſupplementū decem millia hominum in Sicilia miſit. Hi primò in portum

f      trad



traducti, inde pedibus in Lilybatana castra ite-  
 fecere. Iam Appius Claudius consulatū inie-  
 ras, prioribusq; consulibus Romam reuersis, ipse  
 apud Lilybæum exercitui præerat. Illic simulac-  
 aduenisse supplementū uidet, uocatis ad se cen-  
 turionibus, tēpus inquit sibi uideri, ut cū omni  
 classe Drepanum nauigem: Adherbalem Car-  
 shaginiensium ducē, qui illic erat, nihil tale su-  
 spicantem, ex improviso aggrediantur. cum no-  
 uarum copiarū in Siciliam aduentum ignora-  
 re: neq; existimare classē Romanorū, quæ tam-  
 tam in obsidione Lilybæi iacturā hominū passa  
 sit, aliquo modo nauigare posse. Post ea uerba  
 Consulis, omnibus consiliū eius approbantibus,  
 ex ueteribus nouiq; copijs milites delegit, naues  
 optimis quibusq; ex toto exercitu delectis uiris  
 compleuit. Nam quod & nauigatio propinqua  
 erat, et premiorū spes maxima, omnes id munus  
 hilari animo suscipiebāt. Paratis igitur omni-  
 bus, quæ necessaria uidebantur, nocte insēpestā,  
 nihil sentientibus hostibus, Drepanū uersus na-  
 uigat. Adueniente uerò luce, cū iam non longe  
 à Drepano forent, nauibus Romanorum appa-  
 rentibus, Adherbal, & si primū inopinato  
 hostiū aduentu perculsus fuit, statim tamen ad  
 se reuersus, atq; animo cōfirmatus, tētare omni-  
 no fortunam prælii constituit: & omnia potius  
 experiri, quā pati sese in portu, per ignomi-  
 niam ab hostibus obsideri. Quamobrem enesti-  
 gio

gio turbam remigum ad litus cogit, mercenarios milites ex urbe tuba convocat: eos pro temporis angustia cohortatur, si fortiter dimicarent, spem victoria: sin subire periculum recusarent, acerbissimam obsidionis ante oculos ponit. His dictis omnibus praesto sese ostendentibus, nociferantibusque, ne amplius tardaret, sed iam in hostes classem inmitteret: Adherbal laudat a militum virtute, confestim naues conscendere iubet: admonet praeterea omnes, ut in navium suarum oculos dirigant, eam alacri animo sequantur. Nihilo deinde commemoratus ipse, uti pollicitus erat, primus navigat diversa regione portus, quam Romani aduentabant. Consul hostes conspicatus, praeter opinionem suam, non solum non cedentes, neque ad fugam paratos, sed potius summo studio manus conferere cupientes, naues suas, quarum aliae iam intra portum erant, aliae in ipsis faucibus, aliae mox sequebantur, omnes referre gradum iussit. His cum prima naues iussu Consulis iter verisissent, alijs quae pone sequebantur, adhuc properantibus in portum, tanta conflatio facta est, exeuntibus pariter atque intrantibus navibus, ut extremo in periculo Romanorum res foret. Explicatis tandem summo cum labore navibus, praefecti singulas quasi in ordinem iuxta litus collocabant, prorsus adversus hostes conversis. At Consul, qui ab initio post omnem classem sequebatur, tum in altum profectus, hauriens

cornu obtinuit. Inter hac Adherbal cū quinque  
 navibus supra lenū Romanorū cornu in altum  
 progressus, navis sua prora in hostes conversa,  
 à pelago se firmavit. idē ut alia quatuor naues;  
 quae suā sequebantur, facerent, per nuntios im-  
 peravit. Ita omnibus à fronte consistētibz, sub-  
 latis signis; à pelago in Romanos deferunt, quo-  
 rum naues circa litus in ordinē disposita erāt.  
 Hoc enim ideo à Romanis prouisum fuerat, ut  
 exeūtes è portu Carthaginiensiu naues facilius  
 opprimere possent. Verū id postea magnam Ro-  
 manis proximae terrā confligentibus iacturā in-  
 tulit, ob causas quas dicemus. Nam ut primum  
 appropinquare inter se classes coeperunt, signis  
 è praetorijs navibus ab utraq; parte sublatis,  
 inuicem cūcurrentibus hostibus, pugna comit-  
 titur. Diu acriter certatū, ita ut aequale esse pe-  
 riculum videretur. Erant enim in utraq; parte  
 ex omni pedestri exercitu delecti praestantissimi  
 milites. Semper tamen Carthaginienses praeua-  
 lebant, tum quòd naues eorum uelociiores erant;  
 tum quòd peritiores ad nauigandum remiges:  
 tum uel maximè, quòd pelagus tenebant, per  
 quod longè lateq; pro eorum libidine discurrene  
 poterant. Sine enim aliqui eorum ab hostibus  
 premebātur, confestim celeritate nauium freti,  
 in altum enadebant: ac si fortè insequerentur  
 hostes in eos plurima simul conuersa, eadem ce-  
 leritate circumueniebāt, maximasq; inferebant  
 clades,

elades, nonnullas interim naues submergebant. Sive aliqui ex socijs periclitabantur, confestim sine labore atq; periculo presidium ferebant, aduersis puppibus in altum nauigantes. At Romanis magna proximū littus impedimenta afferebat. Siquidem in arcto coacti, neq; resurgere cū opus erat, neq; seipsos tutari, neq; laborantibus succurrere poterant: Et quod in bello nauali precipuum haberi solet, per medios hostes praterlabi, ac deinceps in pugnantes impetum facere, impossibile Romanis erat: tum quod naues eorū grauissima erant, tum quod remiges maximarū rerū rudes, Et ad nauigādum inepti. Consul igitur cū rē in deterius labi cerne-  
ret, nauibus partim in littore cōfractus, nōnullis etiā submersis, desperatis ad extremū rebus, primus omnium fugam arripuit. Circiter triginta naues ex omni classe, qua huic sortē propinqua erant, cum secuta, reliqua omnes tres Et nonaginta numero in Carthaginiensiu potestate uenire. Præterea copia omnes capta, exceptis ijs que proiectis in terrā nauibus perierant. Adherbū magnā ijs rebus gestis laudē apud Carthaginienses meruit, ut qui singulari prudentia, ac magnitudine animi, omnia feliciter peregisset. Appius uerò Claudius à Romanis iurgijs contumelijsq; uehementer affectus, quod adeo imprudenter se gessisset, quod rē Romanam summum in discrimen adduxisset, ipse tandem

f. 3      Consu

Consulatu abdicatus, summa cum ignominia, in  
 iudicio concidit. Romani, etsi ingens se accepisse  
 vulnus intelligebant, nihil tamen pristina ma-  
 gnanimitatis immemores, confestim reparata  
 classe, nonisq; coactis copijs L. Iunium Consulem  
 in Siciliam mittunt. Hunc ijs qui Lilybaeum ob-  
 sidebant, subsidium ferre, comneatumq; et ca-  
 sara exercitui necessaria subministrare iubent.  
 Ille cum sexaginta rostratis Messanam navi-  
 gat. hic contractis ab omni Sicilia, praterquam  
 a Lilybaeo, navibus, classem efficit centum et  
 viginti rostratarum, prater onerarias, et quas  
 frumentationis causa secum habebat; numero  
 circiter octingentas. earum mediam ferè partem,  
 et quasdam ex rostratis questoni tradit, ac fer-  
 re in castra comneatum iubet, ipse interea Syra-  
 cusis manet: reliquas, quae paulò post à Messa-  
 na sequebantur, et frumentum ex mediterranea  
 regione, à socijs imperatum, excepturus. Per idem  
 tempus Adherbal captivos Romanorum, et  
 naues, quas praelio acceperat, Carthaginiensis  
 fit. Hinc Carthalonem praefectum triginta navi-  
 bus ei traditis, exire in hostem iubet. Ipse paulò  
 post cum septuaginta navibus eum sequitur. Car-  
 thalonem admonet, ut quascumq; naues hostium  
 possit, integras capiat, reliquas incendat. Car-  
 thalo igitur per noctem impigrè facta naviga-  
 tione, cum ex improviso classi Romanorum, quae  
 in Lilybetano portu asservabatur, supervenisset,

ac

ac naues hostiū alias incendiſſet, alias abripuiſ-  
 ſet, maximo in periculo rem Romanam poſuit.  
 Nam cum inier eos, qui caſtodia gratia circa  
 claſſem excubabāt, magnus repente clamor, atq;  
 ingens tumultus ortus fōres. Imilcon inſpecto  
 ſtrepitu, et iam diluceſcente die, aduentu hoſtiū  
 cognito, repente euocatis ex urbe militibus, ho-  
 ſtes inuadit. Ita ex omni parte circumuētis Ro-  
 manorum copijs, in non mediocre periculū dene-  
 uerūs. Præſectus Carthaginienſiū, paucis Roma-  
 norū nauibus partim captis, partim cōtritīs, non  
 longè poſt Lilybae ſoluens, uerſus Heracleā na-  
 uigat, ut commatūm, qui ex ea parte in caſtra  
 Romanorum ferebatur, intercluderet. Iter faciēti  
 ſpeculatoria naues Carthalo nunciant, ma-  
 gnum omnis generis nantium numerum aduenta-  
 re. quo nuncio accepto, Carthalo nequaquā cum-  
 elatus, quòd ob res paulò antè egregiè geſtas Ro-  
 manos ſpernebat, aduerſus eas properauit. Eodē  
 modo Romani quoq; adeſſe claſſem hoſtium, à  
 ſpeculatoribus cognouere. Verūm ij cum ſe longè  
 impares eſſe ad nauale bellum arbitrarentur, in  
 proximum forè littus naues ſubduxere. Erant  
 in ijs locis recessus quidā, atq; anfractus, quibus  
 deſuper rupes immincebant. In ijs conſiſtentes Ro-  
 mani, lapidibus fundisq; naues hoſtiū arcebant.  
 Carthaginienſes etſi à principio tandiu obſidere  
 illos, quoad eorū potentur, decreuerant: tamen  
 cum propter naturam loci nihil proſicere ſe poſſe  
 f 4 intelliz

intelligerent, & Romanos acrius quā sperabant,  
resistere intueretur, paucis tandem onerarijs na-  
vibus acceptis, ad propinquum flumen naviga-  
runt, ubi discessum hostium observarent. Interea  
loci Consul peractis ijs, quorum gratia Syracusis  
remanserat, superato Pachyni promontorio, Li-  
lybaeum petebat, ignarus earū rerum, quae ijs qui  
se praecesserunt acciderant. Dux Carthaginien-  
sium adventu Consulis rursus per exploratores  
cognito, confestim aduersus eum properavit, cu-  
piens procul à ceteris Romanorum navibus, illi  
concurrere. At L. Iunius cum de longe adven-  
tū hostilis classis prospexisset, magnitudine eius  
perterritus, committere pugnam non audebat,  
fugere ob propinquitatem hostium non licebat:  
quare ad loca difficilia atq; periculosa conuer-  
sus, in proximo portu stationem fecit: decrevitq;  
potius extrema omnia experiri, quā pati, ne  
exercitus Romanorum in potestatem hostium ve-  
niret. Id cōspicatus Carthalo praefectus Cartha-  
ginensium, proficisci aduersus hostes destitit: sed  
medium quēdam inter utranq; Romanorū clas-  
sem, portum tenuit, ratus per eum modum utriq;  
classi abeundi facultatem ablatum iri. Inter-  
iectis diebus ingens procella insurgere coepit: quā  
aliquandiu antea providentes Carthaginien-  
sium nauta, ut qui magnam maritimarum rerū,  
locorumq; in quibus erant, peritiam habebant,  
Carthalonī suaserunt, ut superato confestim Pa-  
chyni

elryni promontorio, uim tempestat is enis aret. Id  
 cum ille fecisset, cum omnibus suis incolumis eua-  
 sit. At Romanorum classis ui tempestat is agi-  
 tata est, quoniam loca importuosa erant. Ita ad  
 extremū fracta est, ut nihil ex tot nauibus, quod  
 utile in posterum foret, superauerit. His Roma-  
 norum tot tantisq; calamitatibus, rursus acci-  
 dit Carthaginiensium remsuperiorē fieri. Roma-  
 ni nuper ingenti clade apud Drepanum nautali  
 pralio affecti, tunc uerò omnino amissa classe,  
 mari protinus excessere, in terra duntaxat spem  
 habentes. Contrā uerò Carthaginienses & maris  
 imperium sine controuersia tenebant, & in terra  
 haud prorsus sine spe erāt. Igitur qui Roma erāt,  
 & qui in castris apud Lilybaū, quanquā utriq;  
 ob praedictas clades maximē afflicti forent, ta-  
 men in obsidione omnino persistendum esse cen-  
 suere. Quare & illi quae necessaria erant, suppe-  
 ditabant: & hi, quātum pro uiribus licebat, du-  
 rabant in obsidione. L. Junius Consul post amif-  
 sam naufragio classē, cura ac sollicitudinis  
 plenus, Lilybaeum peruenit: ibi omni cogitatione  
 quā maxime intentus, noui aliquid agere stu-  
 det, quo acceptam ex superiore clade ignominia  
 minuat. Quocirca non longē post, uenit quadam  
 oblat a occasione, Erycen per prodicionem occu-  
 pat: simulq; & templo Veneris, & oppido poti-  
 us. Eryx est Sicilia mons, mari imminens ex ea  
 parte quae ad Italiam spectat, inter Drepanum  
 f s ac



ac Panormum, magis tamen Panormo consistit.  
 Hic magnitudine omnes Sicilia montes ex-  
 cedit, præter unum. *Aetnam*. In eius uertice pla-  
 nities est, inq; ea *Erycina Veneris* templum, quod  
 sine controversia omnium Sicilia repleorum opu-  
 lentissimum atq; ornatissimum est. Paulò infra  
 uerticem urbs est eiusdem nominis, longissimum  
 ac difficilimum undiq; habens aditum. Hic Con-  
 sul uno in uertice: altero ad radices montis, quâ  
 aditus à *Drepano* erat, praesidio collocato, cu-  
 stodiit utrumq; locum pergit: sperans se per eum  
 modum, & urbem, & totum montem sua tene-  
 re posse. Carthaginienses capto *Eryce*, *Anil-*  
*sarem* cognomento *Barcam* classi praeficiunt. Hic  
 cum omnibus copijs in Italiam delatus, mari-  
 mam oram populatus est. Erat autem annus  
 eius belli decimus octavus. Hinc uastatis *Locro-*  
*rum* ac *Brutianorum* agris, cum omni classe in  
 Panormitanum agrum reuertitur. Hic locum  
 occupat bello gerendo aptissimū, inter *Rhegium*  
 ac *Panormum* altè mari supereminentem, natu-  
 ra munitum, & ad tenendum exercitum satis-  
 simum. Est enim mons, quem præcisè undiq; ru-  
 pes cingunt, in summitate habens planitiem  
 quandam non minori ambitu, quàm duodecim  
 millium passuum, per uiam, & culturæ aptissi-  
 mam. Est præterea maritimis auris præclarè ex-  
 positus. mortiferarum ferarum omnino expers, à  
 mari & à mediterranea regione rupes habens  
 inacc

inaccessas : quæ uerò media loca sunt, modicam  
structuram requirunt. In eo cumulus insurgit, qui  
specula simul, atq; arcis locum obtinet. Portum  
habet amœnissimum, & ijs qui à Drepano, uel  
Zilybao Italiam perunt, commodissimum, aqua-  
rum præterea copia insignem. Aditus ad eum  
omnino tres sunt, & uerò perdifficiles, duo à medi-  
terranea regione, tertius à mari. In eo loco  
Amilcar castra posuit, ut qui neq; propriam  
urbem, neq; spem ullam habebat, sed medijs sese  
obiciebat hostibus: neq; tamen quiescere interea  
hostes permittebat. Nam & mari sepe ab eo  
loco delatus, in maritimam Italia oram omnia  
usq; ad regionem Camarum uastauit: & postea  
pedestri itinere ducto exercitu, castris ante Pa-  
normam positis, non longius ab exercitu Roma-  
norum ostingentis passibus: ibiq; tres fere annos  
commoratus, multa & præclara facinora fecit,  
quæ particulatim commemorare difficilissimum so-  
ret. Quemadmodum enim dum pugiles præclario-  
res dexterè ac fortiter proposita corona pugnan-  
tes plagâ plagæ indefinenter inungunt, neq; spe-  
ctatoribus, neq; ipsis certatoribus possibile est, ut  
de singulis impulsibus & plagis rationem red-  
dant, sed satis intelligentia cum ex efficacia mi-  
rorum, tum utrorumq; cœcertatione, peritit quoq;  
& uiribus adhuc, & alacritate animi accipiunt:  
ita & de ducibus censendum est, de quibus nunc  
loquimur. Etenim uel causas, uel modos, quibus  
singuli

ſingulis diebus inuicem inſidias, inuaſiones & impreſſiones ſtruunt & inferunt, ſi quis ſcribere uellet, neq; ipſe numerare poſſet & inſinita moleſtia audientibus generaret, nec legentibus aliquid utilitatis adſerret: ſed magis ex generali narratione, & concertationis exitu, ad intelligentiam prædictorum ueniri poteris. Neq; enim ex hiſtoria ſtrategemaſum, neq; ex tempore, & præſentis caſus ſenſibus, nec eorum qua ex temeraria & uioleta audacia geſta ſunt, aliquid in præſenti bello percipi potuit. Sanè diſcerni proſus inter utroſq; exercitus multis de cauſis non potuit. Nā exercitus utriuſq; partis pares erāt, & caſtra pariter inaccessa, propter admodum exiguum mediū loci interſtitiū: quod potiſſimum in cauſa erat, quòd particularia quotidie diſcrimina indefinenter ſubibantur: in uniuerſum uerò nihil quod ſummā rei concerneret, perficiebatur. Nam ydem frequēter in cōſlictationibus alij interibant, alij ſemel inclinantes, conſeſtim periculis exempti ſecuri reddebātur, ac ruruſus decertabant. Verū fortuna tanquam optima diſpenſatrix, è regione illos cōmutans, è prædicto loco & certamine in locum anguſtiorē, & certamen periculoſius concluſit. Romanis enim, quemadmodum ſuprà diximus, non ſolum in uertice, uerumetiam in radicibus mōtis Erycen cuſtodientibus; Amilcar urbē Erycinam capit, qua media erat inter uerticē mōtis, & præſidia Romanorum

norum, quæ in radicibus erant. quo factò, accidiæ  
 Romanos qui in uertice erant, à Carthaginiensibus  
 obsessos, summo in discrimine uersari: nec  
 minus sanè Carthaginienses ipsos in Erycina  
 urbe premi, duobus Romanorum praesidijs, altero  
 supra uerticem, altero à radicibus montis obses-  
 sos: nec nisi unicam, et eam perdifficilem ad im-  
 portanda in urbem necessaria, habentes uia. Ita  
 inuicem et obsessi, et obsidentes summa obstina-  
 tione animorum utrique perdurabant, extrema  
 omnia tolerantes, et maximis quibusq; periculis  
 sese obijcientes. Tandem non, ut Fabius inquit, ni-  
 ribus debilitati ac delassati, sed ut rigidi quidam  
 et inuicti uiri, sacram coronam fecere. Ante-  
 quam enim altera pars alteram uinceret, quamuis  
 biennium eo loci certassent, per aliam rationem  
 bellum illud terminari cepit. Itaq; res Erycea, et  
 pedestres copiae, hunc in modum constituta erant.  
 Utraque autem respublica similes erant generosis  
 molacribus ad extremum usq; spiritum inter se cer-  
 tantibus. Ille siquidem tametsi saepenumero pro-  
 pter amissas vires alarum usu destituatur, animo  
 tamen infra factò manentes, plagas tantisper repel-  
 lunt, donec alterò aliquando inuoluta facile alia  
 ab alijs aufugiat: quo factò, alia alijs praeuolat.  
 Sic Romani iam et Carthaginienses laboribus  
 iam defatigati, praelijs continuis obliguerunt, ac  
 vires suas dissoluerunt, et propter diuturnos sum-  
 ptus remiserunt. Romani autem quamuis annos  
 iam

iam propè quindecim marinis conflictationibus  
prorsus abstinerat, cum propter aduersos euen-  
tus, tum quòd pedestribus copijs bellū hoc terminare  
confiderent: quoniā uerò propositū ipsis non suc-  
cedere uidebant, praesertim uerò propter audaciā  
ducis Carthaginiensium, tertio iam nauticarum  
copiarum spem conceperunt. Cogitarunt enim, si  
proposito illo prosperè uteretur, ea tantū ratio-  
ne finem se bello rebus suis commodum impositu-  
ros, quod et tandē effecerūt. Primum enim mari  
abstinuerunt, cedentes infortunij euentibus: secū-  
dò, quòd nauali pugna circa Drepanum uicti  
essent. Tum uerò tertio ad idem propositum re-  
gressi sunt, quo uictores facti, Carthaginiensium  
exercitus circa Erycen commeatū subsidio pri-  
uarunt, ac finē toti bello imposuerunt. Erat an-  
tem conatus ille maxima ex parte quadam ani-  
morum contentio. Nam necessarij sumptus ad id  
propositi reipublica non erant, uerū priuatim  
cives pro suis quisq; facultatibus contribuentes,  
plures unā simul quinquagemam aedificabant, et  
necessarios ad eā sumptus subministrabant. Tātus  
erat uniuersi populi ardor ad res bellicas, impe-  
riūq; Romanū propagandū. In hunc modū du-  
centas quinquagemas parauere, instar eius nauis  
Rhodia, quam apud Lilybaū captā supra osten-  
dimus. Huic classi praeficiūt L. Lutatiū consule,  
eumq; adueniente iam uene, aduersus Carthagi-  
niēses mittūt. Idcirco igitur cum omni classe ex im-  
proviso

promissis in Sicilia delatus, primo aduentu Dre-  
 pani portū, ceterosq; qui circa Zilybaum erant,  
 occupauit, uniuersis Carthaginensium nauibus  
 sese ad Ducē pavidè recipiētibz. Hinc Drepa-  
 num instructis machinis, ceterisq; ad obsidionem  
 necessarijs, expugnare nititur. Et quia non lōgè  
 aberat Carthaginiesiū classis, memor praterita-  
 rum rerū, quantū momentum bello maritima res  
 afferret, haud quaquā per ociū atq; socordiam  
 sepius continebat: sed remiges ac nautas assidue  
 exercebat, neminemq; ex tota classe ociosum esse  
 patiebatur. Ita brevi tēpore factū est, ut Romanū  
 milites ad nauales pugnas apriissimi foret. Car-  
 thaginenses prater expectationem cognito ad-  
 uentu Romana classis, cōsestim ipsi quoq; naues  
 parāt, frumento, ac ceteris necessarijs rebus on-  
 rant, ne quid ijs qui apud Erycē obsidebantur, è  
 necessarijs rebus deesset. Classi Annonem prae-  
 ciūt. hic delatus ad insulā, quam uocāt Hierone-  
 sum, inde nihil semietibus hostibus, in castra ad  
 Amilcarē nauigare, et enacuare naues ac cō-  
 meatū exponere properabat. Excepit autē eā  
 classiaris milites ex stipēdiarijs selectiores, cū  
 quibus erat et Barcas, ut cum hostibus dimica-  
 re posset. Et Lucatius aduentu hostiū cognito,  
 eorū consiliū suspicatus (haud enim difficilis cō-  
 iectura erat) optimis quibusq; è pedestri exerci-  
 tu militibus secū adductis, cōsestim ad Erysam  
 insulam nauigat. Haec insula non longè abest à  
 Zilyb

*Lilybaeo. hic hortatus pro tempore militum animos, ut in sequenti die omnes sese ad pugnam pararent, edixit. Postridie cum iam diluescere dies coepisset, Consul prosperum quidem, ac secundum adesse hostibus ventum conspicatus. Classi vero Romanae plane adversum, praeterea mare turbidum esse ac procellosum, quid agendum foret aliquandiu dubitavit. Max vero considerans suos, si durante procella maris, ad manus cum hostibus veniant, praelium duxat cum Annone & cum navalibus copiis, & cum impeditis atque onustis navibus inituros. Si vero prorogato pugna tempore, tranquillitate maris expectent, iam necesse fore, ut cum evacuatis ac maxime expeditis navibus, cum optimo quoque milite e pedestri exercitu, delecto: & quod maximum est, cum Amilcaris audacia, quo nihil terribilius per id tempus audiebatur, in certamen descendant. Statuit tandem, quamvis turbida & adversante mari cum hostibus cogrediendum. Venientibus igitur plenis velis Carthaginensium navibus, classem structam atque paratam opponit. Carthaginenses ubi interceptum classis suae cursum ab hostibus vident, nauesque illorum ad certamen paratas, dimissis velis, ipsi quoque se ad praelium comparant. Hic confirmatis animis utrinque configitur, quo in loco cum omnia e diverso forent, quam olim in pugna apud Drepanum fuerant, non immerito diversum quoque res exitum habuere. Romani enim naues quam celer-*  
*rimas*

mas habebant: onera omnia, exceptis quæ ad  
 elligerandum necessaria uidebantur, deposue-  
 rant. Remiges eorum diu exerciti, & ob eam  
 causam acres, ac ad certamen promptierant.  
 optimi quique milites ex toto pedestri exercitu  
 electi fuerant. Carthaginiensibus hæc omnia  
 contra euenerant, eorum naues onusta, & ob id  
 ad res gerendas ineptæ erant: turba remigum  
 & nautarum ut tumultuaria, ita ad res bellicas  
 adus: milites noni, necdum periculis assueti. Nam  
 quod Romanos nunquam amplius mari quic-  
 quam molituros existimabant, omnem proti-  
 nus rei naualis curam cogitationemque deposue-  
 rant. Quamobrem simulac pugnari coeptum à  
 rom. iiii, superantur. Naues eorum quinquagin-  
 a uel fractæ, uel submersæ, septuaginta plena  
 aptæ, reliquæ sublatæ uetis, subita uentri mu-  
 tatione facta, mirabili celeritate sese ad Hiero-  
 solem ex fuga receperunt. Consul post prælium  
 cum omni classe Lilybæum reuersus, prædam &  
 æstiuorum corpora inter suos diuidit. Fue-  
 runt enim à Carthaginiensibus uini capti, præ-  
 ter eos qui inter certandum perierant, circiter  
 decem millia hominum. Carthaginienses tali ac-  
 cidentia clade percussi, etsi anima ad belligeran-  
 dum promptissimi erant, diuersis tamen ratio-  
 nibus impediabantur. Siquidem neque ijs qui in-  
 iuria erant, subministrare comæatum pote-  
 rant, amissa classe, & hostibus mare undique te-  
 nenti.



nentibus: & derelinquere ducem, ac milites optimè de republica meritos, prodicionis simile existimabant: quibus uerò copijs, aut quibus ducibus contenderent, non habebant. Quapropter misso ad Amilcarem quàm celerrimè nuncio, potestas ē illi tradunt, quicquid de republica visum fuerit, faciendi, Amilcar optimi simul, ac sapientissimi ducis officiū fecit. Quandiu enim aliqua Carthaginensium rebus spes supersuit, nullū unquā laborē, nullū periculū euitauit, sed summa industria atq; audacia fretus, omnia pro adipiscenda uictoria, si alius quisquā ex ducibus, ipse assidue subiit. Vbi uerò Carthaginensium rebus nullā amplius relictā spem uidet, prudenter ac moderato animo cedens temporī, legatos qui de fœdere agerent, ad Consulē misit. Enim uero optimi ducis officium existimandū est, posse nō solū uincēdi, uerū etiā cedēdi tēpora perspicere. Eutatius quoq; cōditionē fœderis nequaquā aspernatus est, cōsciū difficultatū, quibus ex diuturno bello populus Romanus premebatur, & quòd iā bellū terminare liceret. Ita tandem de fœdere conuenit, huiusmodi conditionibus præscriptis: Amicitia esse Romanis Carthaginensibusq; si id populo Romano uideatur, excedere prorsus omni Sicilia Carthaginenses, neq; posthac Hieroni bellū inferre, neq; cōtra Siracusanos Syracusanorū ne socios mouere arma: Carthaginenses sine precio captiuos omnes reddere, insuper

*Super talēta argenti Euboica duo millia ex-*  
*centa Romanis, annos uiginti, pendere. Has*  
*conditiones Romā missas, pop. Rom. comprobare*  
*luit, uerū in Sicilia decē uiros cū auctoritate*  
*publica legatos misit. Hi in Sicilia delati, sum-*  
*me rei handquaquā immutarūt, tēpore pēden-*  
*argēti duntaxat coarctato, ac mille insuper*  
*lensis additis. Ad praterea cōditionibus addi-*  
*re, ut nō solū Sicilia, sed etiā omnibus insulis,*  
*ae inter Sicilia atq; Italiam mediae sunt, Car-*  
*thaginienses excederēt. Per hūc itaq; modū pri-*  
*bello, quod Romani aduersus Carthaginien-*  
*pro Sicilia gesserūt, finis impositus. Durauit*  
*bellum continuos quatuor & uiginti annos,*  
*unum sanē quae nos audierimus, lōgissimum*  
*q; maximū. In quo, ut alia omittā memoratu*  
*igna, semel quinquereimibus ex utraq; parte*  
*plus quingētis, iterū nō multo minus quam*  
*tingētis inuicē pugnātū fuit. Amiserūt in*  
*bello Romani quinquereimes septingētas, cū il-*  
*qua diuersis naufragijs perierunt. Carthagi-*  
*nenses uerō circiter quingentas. Itaq; qui ante*  
*idē admirati fuerāt Antigoni & Ptole-*  
*i & Demetrii nauales copias, & classem,*  
*ritō posthac magnitudine rerum a Romanis,*  
*thaginiensib; q; gestarū, omnē admiratio-*  
*m deponere. Quod si quis considerare uelit,*  
*antū intersit inter quinquereimes ac trirems,*  
*ibus Persa aduersus Gracos, rursusq; Athe-*  
nienses



nienses & Lacedamonij bello inter se ufi fuere,  
profectò nunquā maioribus copijs mari pugna-  
tum intelliget. Quibus ex rebus clarè constat, id  
quod principio à nobis propositū fuit, Romanos  
neq; fortuna, ut Græcorū quidā putās, neq; casu,  
sed haud præter rationē talibus ac tātis rebus  
exercitados, uniuersale sibi imperium non modo  
audaciter uindicare conatos, sed & uoti compo-  
tes esse factos. quanquam erunt fortasse qui du-  
bitent, qua causa sit, quòd cum longe magis pol-  
leant hac tēpestate terra mariq; Romani, quip-  
pe qui uniuerso iam orbi dominantur, non tamē  
aut tot simul naues adificare, aut tātā uno tem-  
pore classem conficere ualeant. Verū eius rei  
causam facile licebit intelligere, cum ad exposi-  
tionē Romana reipublica, morumq; atq; insti-  
tutorum eius uensū erit. Nam de ijs præter pro-  
positū facere mētionē, neq; nobis cōmodum, neq;  
lectoribus nostris operis utile foret. Siquidē res  
ipsæ amplissima sunt, sed tamē usq; in hūc diē,  
ut id quod sentio dicā, nemini nota culpa eo-  
rum qui historias scripserant. Si enim partim  
ignorarūt, quæ scriberent; alij, & si rectè intelle-  
xerūt, obscure tamē ac prorsus inutiliter scripse-  
re. Enimuero in hoc bello, si quis diligenter ani-  
maduertat, pares sanè utriusq; populi animos,  
resq; omnes duarū maximarū ciuitatū inter se  
similimas inueniet. Principiò desiderii utriusq;  
simile fuit, magnitudo animi par, cupiditas glo-  
ria

equalis, viri apud Romanos longè quidem  
 latiores: sed dux Carthaginiensiu Amil-  
 cognomento Barca Amibalis pater, qui  
 ea bellu cū Romanis gessit, prudētia & for-  
 tine nemini secūdus. Fœdere autē inter Ro-  
 mos, Carthaginiensesq; percusso, similes ferè  
 utrunq; populū excepere. Bellū enim ciui-  
 quum est. Romani quippe statim cū gente  
 iscorū bellū gerere cœperūt, quod tamen in-  
 ducatos dies, ciuitate eorum potiti termina-  
 . Carthaginiēses verò per idē tēpus extero-  
 ac Numidarū, & aliorū Africa populo-  
 ni unā cum illis defecerant, bello circūuenti,  
 tremū ferè discriminē deuenire: tādēmq; non  
 pro prouincia, sed pro seipsis, pro liberta-  
 ro liberis, p solo natali, coacti sunt dimica-  
 uod bellū, cū multis de causis memoratu di-  
 sis, summam, breuiterq; sicuti ab initio  
 posuimus, referemus. Nā quale, quāq; atrox  
 bellū, quod à plerisq; irrecōciliabile voca-  
 facile quis ex rebus gestis eorū tēporum  
 cari poterit. quā uerò multa prouidere du-  
 ercitus, & lōgè antea cauere oporteat, qui  
 diarijs militib<sup>9</sup> utitur, ex iisdē planè rebus  
 tū cōtigerūt, palām fiet: & præterea quid  
 iminis sit inter mores cōmixtos et Barba-  
 & eos qui in disciplinis, legibus, & politi-  
 moribus educati sunt: quodq; præcipuum est,  
 ognitiōe earū rerū, facile intelligētur causa

eius belli, quod postea Annibal aduersus popu-  
 lum Romanum gessit. Quae quoniam non modo apud  
 eos qui historias scripserunt, uerumetiam apud eos  
 qui in ipso bello fuere, interdum dubia sunt ac per  
 obscura, opera precium erit, si ueritatem rei studio  
 sis nostri operis aperta faciemus. Amilcar post  
 percussus cum Romanis foedus, copias ab Eryce in  
 Lilybaeum deduxit. hinc sese statim magistratu  
 abdicauit: copias Gesconi duci, qui Lilybaei erat,  
 transmittendas in Africam tradidit. Gesco, quod  
 res nouas in tanta multitudine hominum, si simul  
 in Africam delata foret, uerebatur, praesertim cum  
 magna militibus stipendia deberentur, quae pro-  
 pter inopiam ararum solui non poterant, prudenter  
 antea prouiderat, ne simul omnes, sed diuersis inter  
 se temporibus, copia ministeretur. Facilius etiam de in-  
 dustria interuallis, ut facilius per partes proui-  
 deri posset: primumque antequam domum abiissent, quam se-  
 cundi superuenirent. Carthaginienses inopia ara-  
 rum praecedentibus sumptibus exhausti, non solum non  
 dimittebant copias: sed ut in urbe aduectum cate-  
 rarum expectaret, iubebant, quo simul cum omnibus  
 de stipendijs transigeretur. Caterum cum multa in ur-  
 be, et per noctem, et interdum a militibus malefi-  
 cia committerentur, intolerabilisque iam esset multi-  
 tudinis intemperantia, Carthaginienses accersitis  
 ducibus, eos rogant, ut tantisper dum de prouincijs  
 disponderet, omnem multitudinem quae in urbem con-  
 uenerat, ad oppidum Siccam traducant. Praeterea

non

nonnihil pecunia singulis quibusq; tradi inbēt,  
 quo facilius tolerare moram possint. Duces di-  
 flo. Carthaginiensium obtemperātes, sine mora  
 multitudinē educere cœperunt. Verū cū sin-  
 guli quiq; quemadmodum superiori tempore se-  
 cerant, uellent impedimenta Carthagini relin-  
 quere, ueluti paulopost eō pro stipēdijs reuersuri:  
 Carthaginienses ueriti, ne si id eis permittere-  
 tur, alij amore liberorū, pars uxorū gratia, uel  
 non abirent, uel mox in urbē reuenterentur, et  
 ita conditiones ciuitatis nihilo meliores fierent,  
 tandem hostiliter cum omnibus rebus suis exire  
 uisitos cœgere. Ut igitur in Siccā traducti sunt.  
 milites, licentius iam per ocium atq; socordiam  
 uitam agebāt: id quod in exercitu perniciosissi-  
 mum est, et ferē ac solū, ut ita dicam, fons atq;  
 origo seditionū omnium, Quidā stipēda insolē-  
 tius quā, ansē, ac lōgē maiora quā prius po-  
 tulabant, omnes munerū memores quā inter pe-  
 ricula duces, cū eos ad bellum hortarētur, sibi  
 solliciti fuerāt, etiā prater stipendia longe ma-  
 iora expeclabant. Verū spes sua eos frustrata  
 est. Nam simul atq; omnes in Sicca oppido con-  
 uenire, missus ad eos Anno Carthaginiensium  
 uix, non solū non attulit munera quā sperabāt,  
 sed de penuria ararij multa locutus est, et ali-  
 uā stipendiorū remissionē postulauit. Quibus  
 rebus cōmota multitudo, cōsestīm insurgere cœ-  
 pit, ingēs tumultus, magnaq; in exercitu seditio  
 g 4      ac turba

ac turba (quā nocant) orta, utpote in tanta morum atq; linguarum varietate. Nam Carthaginenses, quod ex varijs diversisq; hominum generibus exercitum cōponerent, partim quidē rectē faciebant: siquidē neq; conspirare inter se facile adeo diversa gens poterat, & mandatis ducum facilius univērsi obtemperabant. At si quando furor aut oblocutio vel seditio in exercitu oritur, tūc neq; mulcere quonquā, neq; alicui modū imponere licet. Gens ignara cum impetu fertur. Vbi semel ad irā ventum est, more ferarum cōtinuē magis crudescit, neq; ullus est sanities modus. Quod ea tēpestāte in exercitu Carthaginensiū evenit. Erāt enim Hispani alijs, alijs Galli, quidā Ligures, itē Balears: Graci etiā nō pauci, quorum plures profugi erāt, & servi. maxima verō pars ex Afris erat. Quamobrem neq; congregare omnes uno tempore cuiquā licebat, neq; alijs ad eam rem modus inveniri poterat. Ducē singulorū linguā nosse, impossibile erat. Plures uno tēpore ad convocandā multitudinē, adhibere interpretes, ac simul quarto vel quinque etiā eadem de re loqui, propē quā prius (ut ita dicam) impossibilis videtur. Reliquum erat, ut id per duces eorū fieret, quod Anno euestigio experiri frustra laboravit. Siquidem alijs madata ducum nequaquā intelligebant, alijs aliter rescrebāt quā dicerentur, licet duci consensissent: pars id ignorantia, pleriq; vitio faciebant

nt. Quamobrem perplexitate, inhumanitate,  
diffidentia omnia plena erant. Inter cetera  
erebantur, à Carthaginiensibus studio nemini  
ex ijs sub quibus in Sicilia militauerant,  
iq; munera eis polliciti fuerant, ducem ad se,  
l eum esse missum, qui nullis hisce rebus inter-  
isset. Famè nerò raptis per irā armis, cōtem-  
to Annone, & ceteris ducibus, Carthaginem  
rsus profecti, apud oppidū Tunes, quindecim  
llibus passuum à Carthagine, castra locant.  
ant hi supra viginti millia hominū. Cartha-  
nienses tunc demum se circumspicere, tunc ex-  
a sua recognoscere cœperunt, cū nullum am-  
ius rebus ipsorum remedium esset. Ingens enim  
rthaginiensium error fuit, tantā conductorū  
litū multitudinē, finito bello, in unum locum  
igisse, cum nullā spē amplius rei militaris ha-  
rent: nec eo minor, liberos, uxoresq; eorum, aue-  
era impedimēta non retinuisse Carthaginē,  
ibus ( si res postularet ) ueluti obsidibus uti  
sent. Tamē cum tantam multitudinem hominū  
n hand parum formidarēt, nihil quo illorum  
m leniri posse arbitrarentur, pratermittere:  
ere, ut in castra eorum à suis frumentum &  
era necessaria portarentur, uenderenturq;,  
o precio illi uellent. Crebras praterea legatio-  
ad eos ex senatu Carthaginiensi mittere,  
lliceri q; facturos se qua ipsi peterent, modo  
ibilia. Et mercenarij milites singulis die-  
& s bus



bus noni aliquid cogitare, audaciores iā facti  
quod timeri sese à Carthaginiensibus senserant.  
quodq; bello Siculo exerciti erant : Et nec Car-  
thaginienses, nec alij quiquam conspectum ipso-  
rum in armis haud facile perferre possent. Quā-  
obrem ubi prius debita sibi stipēdia petere cōsue-  
verant, nunc etiam intersectorū equorum precia  
exolui sibi postulabant. Neq; ijs cōtenti, rursus  
multorum annorū frumētum deberi sibi affere-  
bant: pro eo, inauditum ante eum diem precium  
flagitabant. Deniq; quotidie noni aliquid, quo  
bellum mouerent, reperiebant. Pessimi quiq; Et  
maximè seditiosi milites, in exercitu praeuale-  
bant. Carthaginiensibus omnia sese qua possibi-  
lia essent facturos pollicentibus, tandem inter  
eos cōuenit, ut omnia qua in dubio essent, unius  
arbitrio committerentur, quo duce illi in Sicilia  
usi essent. Sedenim Amilcarem Barcā, sub quo  
in Sicilia militauerant, non satie diligebant:  
quod neq; nunc in tanta dissensione ad eos iisset,  
Et antea sponte sese magistratu abdicasset. Ge-  
sconē uero omnes unanimiter amabāt, quoniam  
Et dux in Sicilia fuerat, Et erga eos perhuma-  
niter se gesserat, cū ceteris in rebus tum uel ma-  
ximè in traductione copiarum in Africā. Huic  
igitur summam rei cōmittendā omnes censuere.  
Gesco è uestigio cum pecunijs mari profectus,  
simulac Tunes appulit, principiū duces conuo-  
cat, deinde singulas quasq; nationes congrega-  
ri iub

iubet. Hic eos partim prateritarū rerum gratia increpat, partim presentium admonet: in futurū ut Carthaginienses, quorū milites longo tempore fuissent, colāt, longa oratione hortatur, tandem suadet, ut suū quisq; stipēdiū a quo animo capiat: id uerò per nationes diuidere cupiat. Erat in exercitu Cāpanus quidā, qui nuper ex Sicilia a Romanis trāsugerat, uiribus corporis atq; audacia in rebus bellicis insignis, minime spendius. Hic metuens, ne si foedus cum Carthaginiensibus fieret, in domini sui potestatem deueniret, ac secundum leges populi Romani caderetur, summam audaciā uerbis, ac re ipsa acunq; moliri, quo omnia magis perturbarentur, seditionem quā foedus, bellum quā pacem, praoptare. Præterea etiam Asfer qui nomen Matho, qui liber quidem erat, et que in Sicilia pro Carthaginiensibus dimicauerat: sed quia multa in dissensione sediciosus fuerat, supplicii formidabat. Hic igitur Spendius consentiens, conuocata Afrorum multitudine admonet, ut prudenter rebus suis consulāt, ne dubitēt Carthaginienses, cū primum ceteri milites accepto stipēdio in prouincias reuersi erint, omnem suam iram in Libyes cōuersuros: ita cunctis Afris ipsorum supplicio terrorem incutere conatuuros, proinde uideant quid agant. Quibus uerbis cōmota mirum in modum multitudo simul quòd mentionē dūtaxat de stipendio

pendio à Gescone factam intelligebant, nihil autem neq; de precio interfectoꝝ equorum, neq; de frumento tot annorum ab eo cōmemoratum: extemplo omnes simul in concionē, deliberandi causa venire. Hic Spendio ac Mithone uehementer in Gesconem, ac reliquos Carthaginienses inuicentibus, omnes faciliḿ aures prestabant. Quod si quis præterea aliter consulere nitetur, nō expectabant, idē ne quod Spendius, ac diuersum sensiret, intelligere, sed confestim iactus in eum lapidibus, interficiebāt. Multi in hunc modū, non solum duces, uerū etiam priuati homines cæsi: nihilq; aliud in tāto tumultu, per totū exercitū audiebatur, quā uerbum, *niye, niye*, pariter omnes clamabāt. Et quamuis hoc continē faciebant, magis tamen seniebant, si quando ebrii à cœna surrexerant. Itaq; si quis dicere, *niye*, semel cœpisset, confestim ita undiq; lapides cōcurrebant, ut ne fuga quidem locus ullus relinqueretur. Itaque cum nemo amplius consulere in contione quippiam auderet, Spendium & Mithonē unanimes consensu duces sibi constituere. Gesco, etsi tantum in multitudine tumultum ac seditionē cernebat, tamen utilitatem patriæ cæteris omnibus rebus præponēdam existimabat. Itaq; cū intelligeret, crudescētibus in dies magis multitudinis animis, res Carthaginiensium summum in discrimen adduci, etiam cum sui capitis periculo insistere, atq; experiri omnia

omnia decreuit: Et nunc uocatis ad se principi-  
bus cōiurationis, nunc singulis separatim na-  
tionibus accersitis, eorū animos precibus, polli-  
citationibusq; mulcere conabatur. At illis nō-  
nim frumentū quod petierant consecutus, et ta-  
men deberi sibi affirmantibus, acriterq; peten-  
tibus, Gesco contumaciā illorū cohibere uolens,  
à Mathone ipsorū Duce ista peterent, iussit.  
At eam uocē indignata multitudo, in tantam  
solentiā prorupit, ut cōfestim pecuniā omne,  
et ad dissoluenda stipendia parata erat, diri-  
derint; Gesconemq; ipsum, ac ceteros qui cum  
eo erant, Carthaginienses ceperint. Matho autē  
Spēdius multitudinis duces, ut celerius ex-  
desceret bellū, immane aliquod patrare faci-  
us properabant. Quamobrē insolentiā multi-  
tudinis adiuvantes, unā cū pecunijs etiam sar-  
inas Carthaginienses rapuere, Gesconem, cete-  
rosq; qui cum eo erant, post multas contumelias  
in uinoula iusserunt. Ipsi posthac crudeli-  
ter ante eum diē inaudita inter se facta coni-  
uratione, apertum cum Carthaginiensibus bellum  
inire. Ex huiusmodi igitur causis natū est, et a-  
tq; principiū habuit bellum cōtra stipēdiarios.  
Itū, qđ Africanū dicitur, Matho ac Spēdius  
tracia ijs qua supra memorauimus: cōfestim ad  
omnes Africa ciuitates legationes mittunt, ad  
libertatē eos prouocātes, et ut sibi adiunēro esse  
uolint rogantes. Omnibus serē Africa populis  
inceps

inceptum comprobantibus, cōmeatuq; ex copijs  
 abundè subministratis, duces diuiso inter se ex-  
 • exercitu, pars Vtica, alij Hipponē, quòd hæc ciuita-  
 tes in cōspiratione dissenserāt, obsedere. Cartha-  
 ginienfes, qui rem quidē familiarem duntaxat  
 agricultura sustētare, publicas uerò pecunias ex  
 tributis Africa colligere, præterea conductis  
 tantūmodo militibus bella gerere cōsuenerant,  
 tunc ijs nō modò priuatis, sed ea omnia in capi-  
 tis sui perniciē cōuersa animaduertētes, multis  
 uno tēpore difficultatibus premebantur, nec quò  
 se uerterent satis sciebāt. tantūq; hæc grauiora  
 eis uidebātur, quāto præter spē acciderāt magis.  
 Et enim lōgo ac difficili in Sicilia bello fatiga-  
 ti, percusso ad extremū cū Romanis fœdere, spe-  
 rabant sese aliquandiu quiescere, ac respirare  
 posse. At id lōgè cōtrā euenit: bellū enim subito  
 exarsit, infestius multò, ac periculosius, quā  
 antea. Siquidē primò de possessione Sicilia cum  
 Romanis certabās, nunc uerò pro se ipsis, pro li-  
 beris pro patria, subire pericula cogebātur. Ad  
 hæc nulla amplius arma, nulla nauales copiae,  
 nullius classis apparatus apud eos erant, ut qui  
 tot naualibus prælijs uicti ac profligati fuerāt,  
 nulla præterea in posterū tributa, nullum ami-  
 corum aut sociorū præsidium expectabant: tunc  
 demum intelligentes, quantū inter externum ac  
 transmarinum bellum ex ciuili seditionis in-  
 • multnationem interesset: cuius mali causa pro-  
 sectò

tō ipsi sibiipsis suere. etenim superiori bello,  
 dō iustas se causas habere putarent, superbē  
 nium atq; auarē Africa populis imperauit,  
 nt, uniuersorū fructuū medietatē abstulerant,  
 buta in ciuitatibus duplicauerant: nullum  
 ā ijs qui per ignorantia deliquerant, remis-  
 e crimen uoluerant. Duces eos duntaxat ho-  
 stauerant, nō qui benignē ac clementer se ges-  
 sent, sed qui grandē arario pecuniam cumu-  
 lent, quālibet iniuste per eos in populum sa-  
 um esset. qualis fuit is quē supra memorauis-  
 s. Anno. Quibus rebus factum est, ut populi  
 frica non solū hortatu multorū, uerum etiam  
 ico nūcio facilē ad rebellionē induci posse ui-  
 rentur. Siquidē mulieres ipsae, quod superiori  
 ore uiros liberosq; earū, ob nō soluta uecti-  
 lia duci in seruitutē uiderāt, in singulis qui-  
 sq; ciuitatibus cōspirauere, nihil relictorū sibi  
 orum occultātes, sed mundos etiā muliebres  
 od dictu incredibile uidetur) ad soluenda sti-  
 dia sponte conferētes. quibus ex rebus tātum  
 athoni ac spendio facultatū comparatū, ut  
 solū in militibus, quae principio cōiuratio-  
 polliciti fuerāt, abundē persoluerint, uerum  
 em ad futuros belli apparatus satis superq;  
 ouerint. Quamobrem non praesentia solū,  
 uerum etiam futura prospicere rectē consulē-  
 s conuenit. Carthaginienses, etsi tot undiq;  
 amicitibus circumuenti forent, non tamen  
 omnia

omnino animi concidere: sed quantis pro angus-  
 tia temporaria liquit, parata mercenarijs mili-  
 tibus ducē praeficiūt Annanē, quod ille & antea  
 bellum circa Hecatomapylon terminasse uide-  
 batur, hinc urbanam iuuentutē armans, equites  
 etiā urbanos exercēt, reliquias nauium, triremesq;  
 partim ueteres instaurant, partim nouas in-  
 struunt. Interea Matho & Spendius, cum iam  
 septuaginta armatorū millia ad eas ex Africa  
 conuenissent, diuisis, quēadmodū supra diximus,  
 inter se copijs, Vrica atq; Hipponem obsidebāt,  
 nondum tamē desertis castris, quae apud Tunes  
 oppidum antē constituerant. ex quo fiebat, ut  
 Carthaginenses omni Africa excluderentur.  
 Siquidem Carthago in promontorio sita est, im-  
 mare protēdens, insulaq; specie habet, nisi quod  
 arctissima tellure Africa cōiungitur. Vrbis ipsa  
 partim mari, partim stagnis coarctatur. Lati-  
 tudo telluris, qua eam cum Africa iungit, non  
 amplius quā tria millia passuū continet. Hu-  
 ius ab una parte, quae in mare protenditur, non  
 longē abest Vrica ciuitas, in altera iuxta pa-  
 tudem Tunes est oppidum. Hostes igitur castra  
 hinc apud Tunes, illinc apud Vricā positis, Car-  
 thaginenses ab reliqua Africa excludēbant:  
 ac modò noctu, modò interdū, ad mœnia usq;  
 Carthaginis prorūpentes, tumultu & trepida-  
 tione urbem complebant. Inter hac Anno, qua  
 bella necessaria erant, diligentissimē parauit:

et enim uir promptus, et ad huiusmodi res  
 ingeniosissimus. At paulò post aduersus hostes  
 in exercitu profectus, quòd rectè discernere  
 tempora nescires, magnà ducis imperitià pra se  
 ferit. Missus etenim in auxiliù Vticensibus ob-  
 sitione laborantibus, primo impetu hostes ele-  
 antorum multitudine perserritos dissipauit:  
 ex uerò adeò imprudèter se gessit, ut ipsos ob-  
 sos, in quorum subsidium uenerat, maximù in-  
 crimen, et extremà ferè perniciè adduxerit.  
 cum cù balistas, tormèta, catapultas, ac omni-  
 iam oppugnandarù urbium machinas, secum  
 rethagine detulisset, castris ante mœnia urbis  
 suis, pugnà cum hostibus cômisit. Illi cù ele-  
 antorum uolentià sustinere non possent, de-  
 tis castris, pluribusq; ex suis interfectis, in  
 proximum collè natura et arborum frequentia  
 mitissimù se recepere. Anno dūt axat aduer-  
 Numidas bella gerere solitus: qui ubi semel  
 à arripuere, nix ad tercià diem cōsistere so-  
 let, quasi iam uictor foret, cura persequēdi ho-  
 abiecta, Vticà ingressus, tantūmodo curādo  
 pori operā dabat. Hostes uerò sub Amilca-  
 in Sicilia militare consueti, ac saepe eodē die  
 perire hostē, et mox iterum insectari, simulatq;  
 annonem Vticà ingressum cognouere, exerci-  
 nq; fiducia uictoria securū degere, repētè ca-  
 hostiū aggressi, eorū partē interficere, reli-  
 os cū ignominia sese in urbē recipere coëge-  
 runt



runt, machinis & cetero belli apparatu, nemine  
 iam contradicere potuit. Neque hoc solum tempore  
 Annonis imprudentia Carthaginiensibus obsuit.  
 Nam paucis interiectis diebus cum castra hostium  
 apud Sorzam oppidum forent, nactus opportunis-  
 simum tempus quo hostes, bis structis de more  
 aciebus, his tumultuario impetu facto, superare  
 facile potuisset, utrumque tempus ignavia atque fo-  
 cordia pratermisit. Carthaginienses itaque cum  
 Annone imperite versari in eo bello cernerent,  
 rursus Milcarē unanimi consensu duces creantes  
 huic elephantos septuaginta tradunt omnem pre-  
 terea conductum militem, & transfugas, id est equites,  
 peditesque urbanos, ita ut uniuersi essent circiter  
 decem millia hominum. Hic euestigio cum exercitu  
 profectus, incredibili uirtute, uno tempore et ani-  
 mos hostium fregit, & obsidionē Vtica dissoluit:  
 & dignus ea gloria; quā ex rebus gestis antea  
 comparauerat, eaque expectatione, qua de eo apud  
 omnes erat, apparuit. Fuit autē prima eius in-  
 dustria hunc in modum cognita. Promontorium in  
 quo Carthago sita est, aspera admodum dorso, ac  
 montuosis saltibus ad reliquā Africā coniu-  
 gitur. Viasque habent ea loca perdifficiles, atque  
 inaccessus, et magna ex parte manu factas. Igi-  
 tur tumulos omnes, qui itineribus imminēt,  
 Matho occuparat, ac presidij ea loca diligen-  
 tissimè firmauerat. Fluit praterea per hac loca  
 Asachera fluminis altis quidem ripis ac prera-  
 pido

lo gurgite, nec nisi unico ponte transmeabilis.  
 Ora pontē urbs est nomine Sephyra, hanc eo-  
 modo Mitho tenebat. Quibus ex rebus ac-  
 lebatur, ut nō modò exercitui Carthaginiensiu-  
 et priuatis quibusq; hominibus praeclusa  
 Africā transitus foret. Quae cū animaduor-  
 et Amilcar, nihil intentatū relinquens, quo-  
 ercitu in Africā traduceret, tandē hoc consi-  
 usus fuit. Animaduorterat cursum eius flu-  
 nis, quod supra memorauimus, interdū flante  
 ita distineri, ut stagn. rētur ferē eius ho-  
 , nec multum per id tēpus in mare deflueret.  
 q; facili fore per ea tēpora secus mare tran-  
 um suspicatus, rē nemini pandit: duntaxat  
 a exercitui ad profectiōē necessaria erāt, pa-  
 t. Hinc opportunū ei rei tēpus expectat. quod  
 ulatq; aduenit, per noctē cū exercitu profe-  
 us, nemine id sentiēte, prater fluuiū hostia co-  
 us omnes traducit. Orta uerò luce, et hostibus,  
 his qui in urbe erāt, tanta rei miraculo ob-  
 defaētis, Amilcar aduersus eos, qui Sephyrā  
 todiebant, exercitū mouit. Spendius ubi tra-  
 ctas ab Amilcare copias intellexit, raptō  
 pfectim agmine in subsidium suorū proficisci-  
 . Ita sibi inuicē utriq; exercitus opitulaban-  
 . Erant autē in ciuitate ponti uicina ad de-  
 n millia hominū, Urica uerò circiter quindec-  
 n millia. hi facile à se circūueniri posse Car-  
 aginiēses arbitrati, si utriq; aduersus eos pro-  
 h. 2.                    ficiſce

ficiscerentur, et sub idē tēpus alteri à fronte, al-  
 teri à tergo hostibus occurrēt, repenti cū omni-  
 bus copijs profecti, confirmatis animis aduersus  
*Amilcarē* tendunt. At *Amilcar* nihilomi-  
 nus iter persequitur, prima fronte elephantos  
 habens, deinde equites, ac leuis armatura mili-  
 tes, postremò legionarios. Vbi uerò hostes ar-  
 dentius in suos irruētēs cernit, subito mutari or-  
 dines, ac totum conuerti agmen iubet, ita ut qui  
 à fronte erant, conuerso itinere de industria,  
 quasi fugā facerent: qui uerò postremi incede-  
 bant, alia ex parte flectentes, in primā frontem  
 properarent. Quo factò *Libyes*, qui utrinq; *Car-*  
*thaginiensibus* obuiabāt, rati hostes eo tumultu  
 perterritos fugam arripuisse, deserto ordine  
 circa illos funduntur, statimq; ad manus ueniūt.  
 Simulac uerò equites sibi appropinquantēs, ac  
 reliquas copias cū impetu irruētēs cernunt, no-  
 mitate rei perterriti, celeriter dissipantur, ac  
 postremò se fuga cōmittunt. Alij à legionarijs  
 militibus, à latere inuadētibus magna cū cade  
 profligati: alij ab elephantis, equitibusq; , qui  
 post legionarios ruebāt pessundati. Ad sex mil-  
 lia hostiū tam *Afrorū* quàm stipendiariorū in  
 eo pralio cecidere. capti circiter duo millia: reli-  
 qui fuga accepta, partim ad ciuitatē ponti ui-  
 cinā, nonnulli in castra qua circa *Vricā* erant,  
 se recepere. *Amilcar* his rebus felicissimè gestis,  
 hostes qui in ciuitatē aufugerant insecutus, ci-  
 uita

atem primo impetu cepit, militibus qui in ea  
 ne, ad oppidū Tunes euestigio fugientibus.  
 e per reliquā provinciam grassatus, pleraq;  
 ida in potestātē redegit: alia tormentis ac  
 nu militari expugnavit. ex quo factū est, ut  
 rhaginiēses, qui paulò antè nullā rebus suis  
 elā spem cernebant, pristinū robur audaciāq;  
 umerent. *Matho* per id tēpus *Hipponē* obsi-  
 at. *Hic* *Spendio* & *Autarico* Gallorū duci  
 suaserat, ut hostes insequerentur: & plena  
 dem loca ob elephantorū equitūq; hostilium  
 lititudinē evitarent, radices verò montiū te-  
 nent: neq; ab hostibus, ob multa quæ accidere  
 erant, longè secederent. Præterea *Numidas*,  
 yesq; frequentibus nuntijs sollicitabat, monēs  
 ; orans, ut sibi præsidium ferrent, neq; pare-  
 tur tā opportuna ad libertatē *Africa* rem-  
 a in irritū labi. *Spendius* igitur sex vetera-  
 um millibus ex omni multitudine, quæ apud  
 nes erat, assumptis, per radices montiū, non  
 gè ab hostibus castrametabatur. habebat  
 terea unā Gallos, qui sub *Autarico* mili-  
 ant. Erant hi circiter duo millia hominum:  
 reliqua Gallorum multitudo, bello siculo  
 manis *Brycen* obsidentibus, ad eos transfu-  
 at. Cum interea *Amilcar* in quadam pla-  
 e undiq; montibus circumsepta, cum omni  
 rcitu moraretur, auxilia *Numidarū*, *Afro-*  
 q; magnamultitudine *Spendio* supervenēre.

Quo factum est, ut exercitus Carthaginienſium  
tribus undiq; hoſtium caſtris cingeretur. à fron-  
te Afri, à tergo Numida, ab latere Spendius  
immunebat. In tam iniqua conditione, maxima  
diu Amilcarè dubitatio tenuit quid ſibi agen-  
dum foret. Erat per id tempus inter Numidas  
Narua quidam nobilitate generis clarus, ac in  
primis animo regio pradius. Hic ſemper Car-  
thaginiensibus fauebat, patrimonium habens ſoda-  
licitiam: Et tunc potiſſimum ob id ſuccurrerat,  
quòd Amilcarem ducem creaffent. Quamobrem  
opportunitatem tēpus adefſe ratus, quo amicitiam  
cum Amilcare iniret, in eius caſtra proficiſci-  
tur, habens ſecū Numidas circiter centū. Cumq;  
iam propè eſſet, audacter conſtitit, colloquium  
manu petens. Amilcar eius uiri audaciam ad-  
miratus, unum ex equitibus ad eum mittit. Ille  
ſecirco ſe ueniſſe dicit, ut ducem alloquatur.  
Amilcare adhuc dubitante, neq; id credente,  
Numida equū atq; haſtam ijs qui ſecum erant  
tradit, ipſe intrepidus ad Amilcarē proficiſci-  
tur. Cuncti admirabantur, obſtupebantq; tan-  
tam unius Numida audaciam. Tandem uerò in  
colloquium uocatus, narrat ſeſe omnibus Car-  
thaginiensibus mirificè affectum ſemper fuiſſe,  
Amilcaris uerò amicitia iam pridem ſummo-  
pere optaſſe. proinde adefſe nunc ſeſe, nunquam  
duci deſuturum, ſed omnibus in rebus ſua omnia  
cum illo ſine fraude communicaturum. Ea re  
audita

aditā *Amilcar*, tantam animo latitiā con-  
 pit, tum ob audaciam adolescentis, quod adeo  
 trepidè ante eius conspectum profectus fuerat:  
 tum ob simplicitatem, qua inter loquendum fue-  
 rit usus, ut non modo cum rebus suis sociū adiū-  
 rit, sed et filiam se ei in uxorem traditurum  
 reiurādo affirmarit, dummodo fidem Cartha-  
 ginensibus seruaret. Post hac *Narua* ad suos re-  
 versus, postridie cum duobus millibus *Numida-*  
*m*, qui sub eo erant, ad *Amilcarem* transit.  
 et manu militum Carthaginensibus addita,  
*Amilcar* iam cū hostibus dimicare ausus fuit.  
 pendius item auctis suorum uiribus, aduentu  
 suorum ac *Numidarū*, exercitū in loca aqua  
 ducit, ac sine mora cum hostibus congregitur.  
 atrox praelium: Tandem Carthaginenses, et  
 uultitudine elephātorum freti, et *Narua* egre-  
 operam nauante, uictores in eo praelio suere.  
 et uictoribus et *Spēdius* desperatis rebus, fugam  
 ripuerunt. ex reliquis ad decem millia homi-  
 num in praelio cæsi, capti uerò circiter quatuor  
 millia. Post id praliū, *Amilcar* captiuis omni-  
 bus, qui secum militare uellent, licentiam conce-  
 dit, armaq; ex defunctorum hostium spolijs præ-  
 stat. Ceteros uerò qui recusabant, ad se uocatos  
 præstat, ne posthac arma aduersus Carthagi-  
 nenses moueāt: se omniū quæ usq; in eum diē pa-  
 uerāt, impunitatem cōcedere. proinde si uelint,  
 cedere unicuique quod uellet abire: si uerò posthac  
 h 4 quid

quid tentare deprehenderetur, certas eos pœnas  
daturus. Per idem tempus conducti milites, qui  
Sardinia custodiebāt, Mathonem ac Spendium  
imitati, Carthaginiēses omnes qui in insula erāt  
inuadunt, Bostarum ducem, ac reliquos ciues qui  
cum eo erant, in arcē adductos paulò post obrū-  
cant. Annone rursus duce in Sardinia cum no-  
uis copijs misso, conducti milites ab eo deficientes,  
confestim simul cum ueteranis contra eum con-  
spirant, & mox cruci affigūt. Post hac dignam  
tam atroci scelere pœna ueriti, Carthaginienses  
omnes qui in insula morabantur, strangulantes  
interfecere: oppidiq; omnibus atq; arcibus po-  
titi, ipsi post eum diem insulā tenere, donec orta  
inter se ac Sardinia populos seditione, ab illis  
expulsi, in Italia uenerunt. Per hunc modū Sar-  
dinia à Carthaginiēsis defecit, insula & ma-  
gnitudine & multitudine hominū, & omni fru-  
ctuum genere excellens. De qua quoniam multis  
ante nos scripsere, non duximus necessariū ea re-  
petere, quæ a multis tradita, omnibus notissima  
sunt. Matho ac Spendius, & unā Auroicus,  
Gallorū dux, ueritine Amilcarus benignitas in  
dimittendis captiuis, præsertim oblata impuni-  
tate apud Libyes, ceterosq; conductos milites  
præualeret, crudele aliquod facinus machinari  
conabatur, quod multitudinis animos à Cartha-  
ginienfis omnino alienos faceret. Igitur cōcio-  
nem aduocare iubens, quò simul ac omnis multi-  
tudo

conuenit, tabellarius quidā cum literis aduen-  
 r, ueluti nuper ad eos ex Sardinia missus. Te-  
 literarū fuit, ut Gesconem, ceterosq; capti-  
 diligenter custodirent: esse enim in exercitu  
 ullos, qui Carthaginiensium gratia, libera-  
 em illorū quarant. Spendius huiusmodi oc-  
 nē nactus, primò hortatur milites, ne simu-  
 Amilcaris clemētia in dimittendis capti-  
 dem adhibeant. non enim idcirco eos dimi-  
 quo saluos esse cuperes: sed ut per illorū di-  
 ionē omnium simul posiretur: neq; de aliqui-  
 ed de uniuersis suppliciū sumeres. Praterea  
 onet, ut Gesconē, & ceteros Carthaginiē-  
 diligenter obseruent, neq; abire per negligē-  
 permittant. Nam si aliter fecerint, statim  
 & hostibus contemptui futuros, & in rebus  
 edis maxima, incommoda subituros. Est enim  
 dubites, si tam egregius dux, tamq; prastās  
 militari ex eorum manibus per secordiam  
 atur, confestim uniuerso exercitui suo enu-  
 inimicissimum fore? Adhuc eo dicēte, alter  
 nesci tabellarius aduenit, eiusdem planē sen-  
 e literas afferens, quibus in concione reci-  
 Auloricus dux Gallo:ū assurgēs: Vnam  
 is, salutis uiam sese rebus suis prospicere, si  
 s spes, quam in Carthaginiēfibus habeant,  
 idatur, quamdiu quis ad illorum benigni-  
 n respexerit, fidum in bello socium esse non  
 Itaq; illis maxime credere oportere, illos  
 h s audire,



audire, illis mentem adhibere, qui acerbissimè  
contra Carthaginienses cōsulerent: qui uerò ali-  
ter suaderent, proditores atq; hostes indicandos  
esse. Hac cum dixisset, hortatur, suadetq; ut Ges-  
conem, ac ceteros qui cum eo in vinculis erant,  
item Carthaginienses omnes, qui postea capti for-  
rent, grauitè extructos necent. Erat hic ma-  
xima in concionibus auctoritas, quòd eius ora-  
tionem plurimi intelligebant. Nam homo longo  
tempore malitia assuetus, Punica lingua uteba-  
tur, qua iam ob diuturnitatē eius belli omnibus  
ferè notissima erat. igitur oratio eius fauore mi-  
litari excepta, à multitudine laudabatur. Verùm  
multis, ex singulis quibusque nationibus simul  
uentibus, consultiatibusq; inter se optimum fore,  
ut duriora illa supplicia vellentur, præsertim in  
Gescone, cuius multa erga se beneficia extabāt,  
nihil prorsus quod ab illis diceretur, intelligi po-  
terat, ut puta multis simul & singulis propria  
lingua consulentibus. Cum uerò tandem consta-  
ret, eos supplicia Carthaginiensium deprecatur-  
os, seditiosus quidā, qui tum & ipse assidebat,  
sublato clamore, Inijce, inquit, quo uerbo conti-  
uò omnes uno impetu à multitudine lapidibus  
obruuntur, adeò, ut paulò post eos uelut à feris  
laniatos propinqui eorum extulerint. Post hæc  
Gesconem, & reliquos captiuos, qui numero se-  
ptuaginti erant, extra vallum producunt: ibi à  
Gescone incipientes, quem paulò antè ex omnibus  
Carth

rthaginiensibus, ueluti de se optimè meritum,  
 um suarum arbitrum elegerant, singulorum  
 nus praeidunt, membra dilacerant: & ad ex-  
 mum fractis cruribus, adhuc uiuos in scrobem  
 andam conijciunt. Carthaginienses supplicio-  
 rum cinium cognito, quid agerent, non habe-  
 nt: duntaxat quod in eis erat, supra modum  
 fligebantur, ac tantam urbis ignominia, tan-  
 suorum cinium calamitatem deplorabant.  
 eniq; ad Amilcarem, atq; Annonem alie-  
 Carthaginiensium ducem legatis missis, ro-  
 nt, obtestanturq;, ne tantam in conciuēs suos  
 uelilitatem inultam relinquant. Caduceatores  
 aterea, qui defunctorum corpora ad sepul-  
 m petant, ad crudelissimos hostes transmi-  
 nt. Illi non solum cadavera eis negant, uerum  
 iam Carthaginienses admonēt, ne posthac ca-  
 ceatores ad se mittant, neq; etiā legatos: si se-  
 fecerint, idē de illis, quod nuper de Gescone,  
 ppliciū sumptū iri. quod reliquū sit, sese una-  
 mi consensu iam diu constituisse, fixūq; animis  
 nere, ut quicūq; ē Carthaginiensibus in potestatem  
 suam ueniāt, duris affecti supplicijs necentur:  
 si uerò ex Carthaginiensiu socijs capiātur, eos  
 acis duntaxat manibus Carthaginē remitt-  
 nt. Quā postea rem diligentissimè obseruauit.  
 uo fit, ut si quis hac rectē intueatur, non dubi-  
 t affirmare, non modò corpora hominum, &  
 ada in illis ulcera ita interdum crudefcere, ut  
 sanari

sanari nullo modo possim, seu ita longè magis hu-  
manis animis accidere. Ut enim in ulceribus eue-  
nit, ut si illis medicamentū curandi gratia adhi-  
beas, ulcus ipsum ni medicaminis refricatum au-  
gescit: si uerò curā eius negligas, longè magis sua  
ipsius natura extēditur: neq; prius desinit, quā  
omne subiectum corpus corruptū, labesactumq;  
sit. Ita animis quoq; cōsimiles interdū morbi ac  
tabes accidunt, ut nullū ex reliquis animalibus  
homine atrocius atq; effracius fiat: cui si inter-  
dum ueniā, aut impunitatē aliquam concesseris,  
aut aliter benignitate eum fueris prosecutus, id  
omne dolum fraudemq; existimās deterior sis. Et  
erga beneficiū longè magis infidus, si uerò te con-  
tra opposueris, nihil est adeò durū, crudele, nefa-  
riū, quod non facile aggrediatur: laudē sibi eam  
temeritatē existimās, donec ad extremū omnino  
offeratus animus humanā naturam exuit. Qua-  
rū rerum initium, ac sanè maiore partē mali mo-  
res afferūt, et deprauata à teneris annis educa-  
tio. Additamēta postea multa sunt, sed in pri-  
mis auaritia ducum, atq; crudelitas: quae omnia  
ea tempestate et multitudini stipendiariorum,  
et in primis ipsis ducibus accidere. Inter has  
Amilcar hostium contumaciam moleste ferens,  
Annonē aliterum Carthaginiensium ducem ad  
se uocat: ratus, congregato simul omni exercitu,  
facilius perducī ad finem res bellicas posse. Ho-  
stium uerò quoscunq; aut tunc captiuos apud se  
habet

ebat, aut postea in eius potestate venire, alios  
 dit, alios ninos ad se allatos bestijs obiecit:  
 in tantum belli dissolutionem videns, si ali-  
 do posset hostes radicibus euertere. Perdid-  
 cum videretur Carthaginienses longè me-  
 spe bellum gerere, subito mutata fortuna,  
 in contrariū res coeperunt, simulac enim in  
 duces conuenere, tanta inter eos dissensio  
 est, ut non solum curam persequendi hostes  
 erint, sed potius opprimendi se facultatem  
 prabuerint. Quibus rebus permoti Car-  
 inienſes, iussere, ut è duobus ducibus alter in  
 reuertetur: alter, quē milites mallerent, in  
 ritu maneret. Accessit adhuc, quòd onera-  
 ère omnes, quibus ad ferendū in castra fru-  
 um, ceteraq; necessaria importanda utebā-  
 diuersa tēpestare correpta, naufragiū fece-  
 Præterea Sardinia, ex qua plurimū subsidij  
 s bellicas habere semper cōsueuerant, à Car-  
 inienſibus, uti supra diximus, defecerat: Cy-  
 id eorū calamitati decesset, Hipponēſes atq;  
 nſes, qui soli ex omnibus Africa popu-  
 on solum in eo bello, sed etiā Agathoclis,  
 inorūq; temporibus continuè Carthaginiē.  
 fidem seruauerant: tunc non modò turpiter  
 Afros defecerunt, sed & confestim maximā  
 eneuolentiā & fidem, erga Carthaginienses  
 implacabilē iram & odium enorme osten-  
 us. Carthaginiensesq; omnes qui praesidiū  
 causa

causa apud illos erat, numero circiter quingen-  
tos, una cum eorum duce occisos moenibus precipi-  
tes dederunt, ac civitatē Afris tradiderūt, neq;  
eorum cadauera petentibus ad sepulturam cini-  
bus reddere voluerūt. His rebus elati *Matro* ac  
*Spēdus*, ipsam *Carthaginē* obsidere aggredimur.  
*Amilcar* tunc *Annibalem* *Carthaginiensem*  
ducē collegam habebat. hunc enim miserā  
*Carthaginienses*, repulso à cura belli *Annone*  
per milites, quibus in diffensione ducū data fue-  
rat à populo potestas, quem vellent retinēdi. Cum  
hoc igitur *et Narva* coniūctus per provinciam  
discurrebat, praecidens undiq; hostibus commea-  
tum: maximam enim cum in hac, tum in ceteris  
rebus *Narva* *Numas* operā navabas. Hoc itaq;  
in statu castra erant. *Carthaginienses* verò undiq;  
ab hostibus circumuensi, confugere ad socias ci-  
uitates cogeantur, quibus per ea tempora *Hierō*  
*Syracusanus* magna submisit auxilia, suppe-  
ditatis omnibus quae à *Carthaginiensibus* pete-  
bātur. siquidē salutem illorum plurimum rebus  
suis conducere sibi persuaserat, *et* ad imperiū in  
*Sicilia*, *et* ad amicitia cum populo Romano cō-  
servandā: ne *Carthaginiensibus* omnino oppres-  
sis, liceret Romanis omnia quae collibuisse, ne-  
mine contradicēte, perficere: prudenter sanē atq;  
astutē, nunquam enim huiusmodi res contemnē-  
da sunt, neq; permittendum cuiusquam princi-  
patum in tantum crescere, ut neq; de manifesta  
iustitia

itia apud eum dubitare liceat. Romani quoque  
 dere cum Carthaginiensibus astricti, nihil in-  
 tria, quo minus omnem illis opem prestarent,  
 permiserunt. A principio quidem orta inter-  
 unque populū quadā diffensio fuerat ex huius-  
 di causis. Carthaginienses eum primum obsi-  
 ri ciuitas cepit, circiter quingentos homines,  
 i ab Italia questus gratia nauigantes, frumē-  
 in castra hostium deferbant, capi, & in car-  
 cem conijci fecerunt. Eam rem grauius & ini-  
 o animo populus Romanus tulit. Verum cum  
 uis interiectis diebus, ob eam rē legatos Car-  
 aginem misissent, Carthaginienses benigniter  
 nes qui in uinculis erāt, dimisere. quae res usque  
 leo grata Romanis fuit, ut confestim captiuos  
 nes Carthaginiensium, qui ex bello Siculo apud  
 remanserant, sine precio liberauerint, sem-  
 rque post eundem diem Carthaginiensibus subsidium  
 etibus, dederint: mercatoribus, qui sub eorum  
 perio erant, ut frumentum Carthaginem ex-  
 rtarent, permiserint: contra uerò ferre in castra  
 tinum cōmeatum, omnibus prohibuerint. Pra-  
 ea quo tēpore ueterani, qui in Sardinia erāt,  
 Carthaginiensibus desecro, missos ad se lega-  
 t, qui insulā populo Romano traderent, audire  
 luerunt. Ricenses uerò paulò post, se ac sua  
 ri modo illis dedentes respuere, nullaque in re  
 ansgredi leges foederis uoluerūt. Carthaginiē-  
 talibus amicorū praesidijs sublenati, obsidio-  
 nem

ne tolerabant. *Matho* vero ac *Spendius* non minus obfidebantur, quàm obfidebant: siquidem in tantam rerum necessariarum penuriâ eos. *Amilcar* adduxerat, ut eâdem coacti fuerint obfidionem diffolvere. Interiecto tempore optimis quibusq; ex omnibus copiis, militibus delectis, & quinquaginta millibus hominum simul congregatis, confestim contra *Amilcarem* contedunt. Ceterum planitiem, ob elephantorum atq; equitum, qui sub *Narna* erant, multitudinem semper nitabas: loca duntaxat edita, ac non faciliè peruia præoccupare nitebantur. Quo tempore, etsi viribus atq; audacia handquaquam inferiores erant hostibus, ob imperitiâ tamen rei militaris sæpenumero à *Carthaginiensibus* superabantur. Tum deniq; rectè discernere licuit, quantum inter peritiâ ducis, ac temeritatē imperitæ multitudinis interesset. Nam iam multos particularibus necessitatibus adactos industria sua reliquis abscidit & conclusit, iam multos in publicis præliis per insidias circumveniens sustulit, nonnunquâ præter expectationem tam nocturnam quàm interdiurnam hostes perterrefecit. Quicumq; verò nini in eius potestatem venire, seris laniâdos obiecit. eandem castris circum copias hostium positis, in locis, hostibus quidē prorsus incommodis, *Carthaginiensibus* verò commodissimis, eò difficultatis eos adduxit, ut neq; pugnare cum hostibus metu equitum atq; elephantorum auderent, neq; fugere  
curo

possent, fossa undiq; ac uallo circumspecti,  
ad extremam fame coacti, suis inuicem cor-  
pibus uescerentur, demonio eam ultionem di-  
m sceleribus, qua in proximos patrarant,  
rentente. Igitur neq; ad manus cum hostibus  
iebant, cum & uictoria Carthaginensium,  
genus supplicij in aperto forent: neq; de sœ-  
e mentionem faciebant, cum nullum miseri-  
dia locum sibi relictum ob superiora scelera  
lligerent. Præsidium duntaxat à Tunete sin-  
is diebus propter ducem promissa expectan-  
nihil non contra se ipsos facere sustinebant.  
tquam uerò & captiuorum & ministrorū  
pora crudelissimè absumpsa, hoc enim ali-  
uo diutius usi fuere, nec è Tunete quicquam  
cilij ueniret incertò consilio inter angorem sœ-  
, ac formidinem supplicij fluctuabant. tan-  
u uerò adire hostes, ducemq; de sœdere allor-  
decreuere Autaritus, Zarzas & Spēdius.  
ssō igitur caduceatore, petunt ut liceat lega-  
ad Amilcarē mittere. cum id impetrassent,  
ati ad ducem ueniunt: cum quibus Amilcar  
paciscitur, ut liceat Carthaginensibus decem  
hostibus, quos uolint eligere, reliqui cū singu-  
unicis abire impunè possent. Id cum firma-  
ntor eos esset, Amilcar inquit, eos sese qui  
sentes erant, secundum pactionem eligere. In-  
ic itaq; modum Spēdius & Autaritus,  
q; exercitus primores Amilcari traduntur.

i

Libyes



*Libyes ubi captos eorum duces intellexere, rati fidem à Carthaginiensibus fractam, quòd eius pactionis ignari fuerant, captis armis in parte castrorum se tutabàtur. Eos Amilcar elephantis ac reliquis copijs adgressus, cōtinuò oppres- sit: omnesq; qui supra quadrāginta millia ho- minum erat, trucidauit, iuxta locū quē Serram uocāt, à similitudine instrumenti, quod hac ap- pellatiōe in præsentia notatur, ita appellatum. His rebus gestis, Carthaginienses qui paulò an- tè desperasse de salute uidebàtur, cōfirmare ani- mos, ac vires aliquantisper resumere cœperunt. Amilcar, ex una cum eo Narua, atq; Anni- bal per prouinciā urbesq; discurrunt. Hinc ma- gna Afrorū multitudine in Carthaginiēsum partes conuersa, multisq; receptis urbibus, Tu- nes exercitum ducunt, Mathonē, ac ceteros qui cum eo erant, obsidere adgrediuntur. Ab eo la- tere oppidi, quod ad Carthaginem spectat, An- nibal castrametabatur: Amilcar uerò ad eam partem, quæ huic opposita erat. Hic adducto spēdio, ceterisq; qui in uinculis erāt, omnes in cōspectu hostiū crucibus sustulerūt. Matho in- terea digressis hostibus, cū cōspicaretur Anni- balē temerē nimium, atq; imprudēter in castra cū exercitu redeuntē, hāud pratermittendā eius- modi occasiōē ratus, factō in Carthaginienses impetu, plerosq; eorū interficit, reliquos fugat, castra depopulatur, impedimēta omnia diripit.*

*dux*

dux ipse. *Annibal* uiuus capitur. hūc euestigio  
 ad crucē *Spēdij* tractū diuersis affectum suppli  
 eijs, illius corpore deposito, uinum eidē cruci af-  
 figunt. *Triginta* praterea ex nobilitate *Cartha*  
*ginienſi* uiros circa *Spēdij* corpus crudeliſſimē  
 trucidant, fortuna utrinq; uiciſſim facultatem  
 ulciſcēdi ſe prabēte, *Amilcar* nec ſatis properē  
 eruptionē hoſtiū intellexit, ob diſtantiā caſtro-  
 rum: nec poſtquā intellexit, ſerre auxiliū potuit,  
 ob locorū difficultatē. Quāobrē *Tunete* proſe-  
 ctus, exercituq; ad *Macharā* flumiū ducto, iu-  
 xta fluminis oſtia ſecus maris litus caſtrameta  
 ens eſt. *Carthaginienſes* clade ſuorū prater ſpem  
 accepta, rursus rebus ſuis diffidere creperunt: ſed  
 ſtatim ad ſe reuerſi, ſaluti ciuitatis omni conatu  
 incūbunt. *Triginta* ſenatores ad *Amilcarem*  
 legatos mittunt, cum hiſ *Andonē* priorē ducē,  
 nouo delectu inuentutis facto, tanquā extremā  
 hanc ſortem experturi proficiſci iubent. Senato-  
 ribus mandant, ut priuatas ducum ſimilitates  
 omnia diſſoluat, rogātq; eos cōmuni cōſilio bel-  
 lū gerere: acerbitatē tēporū. Et præſentis rei ne-  
 ceſſitudinē ante oculos ponat. Senatores congre-  
 gatis ſimul ducibus, poſt multos uariosq; ſermo-  
 nes, tandem *Annonem* atq; *Amilcarem* igno-  
 ſcere ſibi inuicem, Et parēre *Carthaginienſibz*  
 cogunt. Ita poſthac omnia communi duorum du-  
 rum cōſilio adminiſtrabantur ſic, ut poſtquā  
*Machon* particularibus cōſiſtationibus in an-  
 i 2 guſtiam

gustiā redactus esset, post multas quoq; insidias  
& insecutiones, quas et apud Leptē oppidum,  
& alijs in locis struxerāt, tandem ex compo-  
sito decernere cum hostibus statuerint. Vtriq; ad  
hoc alacres ueniebant. Igitur socios omnes con-  
uocant, copias undiq; contrahunt, praesidia etiā  
ex ipsis urbibus educunt, tanquam de omnibus  
rebus uno tempore dimicaturi. Postquā ex utra-  
que parte omnia ad pugnā instructa, parataq;   
erant, ex composito se inuadunt. Fit atrox pra-  
lium, ad extremum uictoria penes Carthaginiens-  
es fuit. Afrorum magna pars inter certādum  
casi: reliqui ad propinquam quandam urbē con-  
fugientes, non longe post se Carthaginiensibus  
dedidere. Ipse uero Mithon uiuus in manus ha-  
stium uenit. Vticensēs duntaxat, atq; Hipponen-  
ses conscj perpetrati a se sceleris, neq; ullum ue-  
nia aut misericordia locum sibi relictum putan-  
tes, in pertinaciā permanserūt. Usq; adeo omni-  
bus in rebus plurimum mediocritas potest: pra-  
statiq; nihil sponse uideri affectasse, quod cuiquā  
intolerabile futurum sit. Ad extremum Amil-  
care atq; Annone quā proximē eos castra  
mouentibus, sublata omni spe, dedere sese, atq; ea  
pacisci qua Carthaginiensibus uiderētur, coacti  
fuere. Per hunc modum finis Africo bello impa-  
situs, ita prospero Carthaginiensium euentu, ut  
non solum omnem Africam recuperarint, ue-  
rū uniuersos rebellionis principes meritis tan-  
dem

dem supplicijs affecerint. Siquidem *Matho*, reliquique captivi in triumphum à iuventute *Carthaginiensi* per urbem ducti, dignas tandem sceleribus suis poenas lère. Tribus serè annis, & quatuor mensibus id bellum duravit, omnium, quæ nos audiuerimus, crudelitate ac omni scelerum genere maximum. Romani ea tempestate suasionibus militum, qui è *Sardinia* ad eos transfugerant, pellecti, navigare in insulam pergebant. Ceterum *Carthaginiensibus* id agreferentibus, quod ad se potius spectare insulam dicebant, & iam copius, quas in *Sardiniam* mitterent, parantibus, Romani eam iam nacti occasionem, bellum illis indixere: querentes eum belli apparatus, non tam contra *Sardiniam*, quam contra seipsos fieri. At *Carthaginienses*, quod se per id tempus minimè idoneos esse ad bellum denuò cum Romanis gerendum intelligebant, cedentes tēpori, usque adeò omnes belli causas auertere conati sunt, ut non modò insulam reliquerint, verumetiam mille & ducenta talenta, ne se in presentia bello infestarent, Romanis miserint. Hac igitur ita gesta fuerit.

POLYBII HISTO-  
RIARVM LIBER  
SECVNDVS.



VPRIORI libro exposui-  
mus, quando Romani compositis  
Italia rebus exterarum natio-  
num res aggredi cœperunt, quo-  
modo in Siciliam nauigauerunt,  
quas ob causas pro hac insula bellum cum Car-  
thaginensibus gesserunt, quo primùm tempore  
nauales copias parauerunt: & breuiter, quacumq;  
in hoc bello utriq; ciuitati usq; ad finē accidere,  
in quo Carthaginenses quidem prorsus Sicilia  
excesserunt, Romani uerò omnem insulam præ-  
ter ea loca qua Hieron Syracusanorum rex tene-  
bat, imperio suo adiecere. Hinc à nobis commemo-  
ratum, quo pacto orta inter Carthaginenses,  
& conductos eorum milites, seditione bellū exar-  
serit, quod Africanum nominatur, & quò tam-  
dem inaudita hominum crudelitas euaserit: po-  
stremò quem finem eiusmodi res habuerint. Nūc  
uerò qua hac secuta sunt, summatim conabimur  
perscribere, singula quaq;, quemadmodum ini-  
tiò proposuimus, attingentes. Postquam Cartha-  
ginenses Africa res cōposuere, cōsestim Amil-  
carem cum exercitu in Hispaniam mittunt, Hic  
cum omnibus copijs profectus Annibale filio  
comite, qui tum ferè nonum ætatis suæ annum  
agebat

agebat, superatis columnis *Herculis*, *Hispania* partem *Carthaginensibus* recuperavit. In ijs locis annos circiter novem commoratus, multis *Hispania* civitatibus bello subactis, plerisque etiam persuasionem in fidem *Carthaginensium* receptis, dignam tandem rebus à se gestis mortem obiit. Siquidem cum aduersus atrocissimos viros, ac potentissimos populos bellum gessisset, & maximis quibusque periculis, intrepide sese, ac cum summa omnium admiratione opposuisset, extremum vitæ diem morte confecit. *Carthaginenses* exercitui *Asdrubalem* & *Amilcaris* affinem & triremium ductorem præfecerunt. Romani primum per id tempus in *Illyrium*, atque eas *Europæ* partes cum exercitu transfretarunt: quæ res diligenter animadvertenda est ab ijs qui verè & propositum nostrum, & originem atque incrementum *Romanæ* potentie intelligere student. Eiusmodi igitur transfretatio ob tales quasdam causas facta est. *Agron* *Illyriorum* rex, *Pleurati* filius fuit. hic equestres, pedestresque copias longè plures habuit, quàm quispian cæterorum regum, qui ante eum in *Illyrio* regnaverant. Atqui mercede à *Demetrio Philippi* patre corruptus, *Midionys*, qui ab *Ætolis* obsecrabatur, subsidium tulit. *Ætoli* enim cum nullo pacto persuadere *Midionys* potuissent, ut iis institutis ac legibus uterentur, tandem viis aggredi epos cœperunt, positisque circa urbem

dem universis in locis castris, ea cogerent, omnem  
 vim atq; machinam adhibentes, quo urbe poti-  
 veniunt. Caeterum cum interea comitiorum dies  
 advenisset, essetq; dux aliter exercitui prae-  
 ficiendus, obsessorum rebus adeo iam extenuatis, ut ni-  
 hil aliud quam de deditioe cogitare videren-  
 tur: Asdrubal Aetolos adit, atque aquum  
 inquit esse, sese, qui tot labores periculaq; in ea  
 obsidione perpeffus fuerat, fortunis quoq; ho-  
 stium si vinceretur, atq; armis potiri. Fuisse ea  
 tempestate complures ex ijs, praesertim ad quas  
 perventurus eiusmodi magistratus videbatur,  
 qui eam conditionem moleste ferentes, multien-  
 dinem rogarunt, ne quid novi dnoernerent, sed  
 rem omnem integram ei quem fortuna vellet re-  
 servarent. Tandem ab Aetolis decretum, ut  
 quicumq; urbe potiretur, praedam omnem, fortu-  
 nas atq; arma cum Asdrubale divideret. Cum  
 hac ita se haberent, essetq; postridie comitiorum  
 dies, quo pro consuetudine Aetolorum prior  
 dux à magistratu remouendus, novusq; creandus  
 erat, per noctem circiter centum lembi Midio-  
 niam, ad loca urbi vicina navigarunt. In his  
 erant Illyriorum decem millia. ubi ad portum  
 ventum est, ac iam diluescere dies coepit, clam  
 maturato gressu in terram descendunt, & more  
 solito aduersus Aetolorum copias cohortes  
 agunt. Aetoli aduentu eorum cognito, etsi no-  
 mitas rei, atq; audacia Illyriorum, omnium simul  
 corda

corda mentesq; perstrinxerat, animis tamen iam  
 longo tempore elati, & proprijs confisi viribus,  
 maiorem equitum atq; armatorum partem an-  
 te castra in plano collocant: cum alia quadam  
 equitum atq; expeditorum militum parte lo-  
 ca quadam peropportuna non longè à castris  
 praoccupant. Illyrij impetu repente in expedi-  
 tos facto tum ob multitudinem militum, tum  
 quòd agmen in medio densissimum erat, sine mo-  
 ra eos expulere: equites uerò qui una erant, reci-  
 pere sese ad reliquum exercitum turpi fuga coën-  
 gerunt. hinc ex opportunis locis in eos qui con-  
 stituti in planicie fuerant, citato agmine irru-  
 entes, euestigio omnes in fugam uertunt. Mi-  
 dionij ex urbe profecti, eos insequuntur, Aeto-  
 lorum magnam partem cadunt, alios capiunt,  
 armorum atq; impedimentorum omnium sine  
 controuersia potiuntur. Illyrij peracto regis im-  
 perio, impediuntisq; atque omni prada nani-  
 bus impositis, solus lembis euestigio domum re-  
 deunt. Midionij recuperata prater spem salute,  
 aduocatoq; concilio, cùm de alijs rebus inter se  
 consultant, tum in primis de diuisione prada an-  
 morumq; hostilium, decernant itaque commu-  
 nem facere diuisionem, exemplo sumpto ab eo  
 qui & dux Aetolorum fuerat, & illis qui  
 successuri erant iuxta Aetolorum decretum  
 sumpto exemplo: sic fortuna quasi de indu-  
 stria uim suam ex ijs quæ illis acciderant, ca-  
 i s serie



seris quoq; hominibus ostēdente. nam qua pro-  
pediem passuros sese ab hostibus uerebantur,  
eadem ipsi iubente fortuna intra paucorū die-  
rum spaciū hostibus intulerunt. Aetoli uerò  
eò calamitatis redacti, omnibus documento exti-  
tere, nūquam de futuris rebus ueluti iam factis  
consulendum esse: neq; spem in ijs pralocandam,  
qua euenire aliter possunt: sed continuè partem  
aliquam ijs qua prater spem accidere ualent,  
reseruandam, cum omnibus in rebus, quandoqui-  
dam homines sumus, tum uel maximè in belli-  
cis. Agron rex postquā lembi uictores affuere,  
cognitis suorum rebus gestis, incredibili letitia  
elatus, quod Aetolos tantopere uiribus suis  
confidentes, à suis uictos intelligebat, in tempesti-  
uis conuiuijs, & perpotādi peruigiliādiq; insa-  
na dulcedini deditus, in dolorē laterum incidit,  
qua paucos post dies cōsumptus diem suū obiit.  
Extincto Agrone, in locū eius Teucā uxorem  
suffecere. hac regnū per fidē amicorum admini-  
strabat, atq; muliebri usa ingenio, & ad illam  
duntaxat prosperitatem respiciens, nihil autem  
exterarum rerum cogitās: primum omnibus suis  
concessit, ut qui priuatim nauigare uellent, de-  
pradari quoscunq; impunè possent. Posthac pa-  
rata ingenti classe, eam emisit, oppositā omnem  
provinciam sibi inimicam esse ducibus asse-  
rens. Hi primo impetu Elienses, Messeniosq;  
inuadunt. Quippe eas frequenter regiones Illyri  
popul

populabantur. Nam & propter longitudinem  
maritima regionis, & quòd mediterranea erāt  
precipue earū regionum ciuitates, nō facile ob-  
uiare Illyriorū incursionibus poterāt. Intrepidi  
per omnē prouinciam discurrebant, uastabant,  
diripiebantq; omnia. Per idem tempus cum  
forte in Epirū proficiscerentur exportādi com-  
meatus gratia, Phœnicē uenere. Erant tū in ea  
urbe Galli milites circiter oclingēti, qui merco-  
le ab Epirotis cōducti, urbē tutabātur. Cum his  
habito sermone de proditiōe ciuitatis, haud  
reluctāribus Gallis in terrā descēdunt, statimq;  
& urbe & omnibus qua intus erant, Gallis in-  
santibus poriuntur. Epirota ea re cognita, ex-  
emplō cū omni populo suppetias ferunt, et non  
longē ab urbe iuxta propinqui fluminis ripas  
astrametantur: tabulas ut ab ijs qui in urbe  
erant, tui forent, è ponte dirimunt. Interea cum  
is nuntiaretur, Sterdilaidū cū quinq; millibus  
Illyriorum pedestri itinere per angusta An-  
tigonia loca aduentare, exercitū diuidunt: par-  
tem in Antigoniā seruatū ea loca transmis-  
sunt, reliqui ibidem otiosi ac negligētes perma-  
nent, et qua in ea regione erāt, securē cōsumunt  
q; qui in praesijs & excubijs erant, con-  
minunt. Illyrii, quos esse in ciuitate diximus,  
cognita & diuisione exercitus, & negligentia  
ostium incēpesta nocte urbē exennt, ponti ta-  
bulas imponunt, flumen traiciunt, & munitionem  
natura

*natura locum nati, reliquum noctis quieti per-*  
*agunt. Vix dies aduenerat, cū instructis utrinque*  
*acibus praliū collatis viribus capeffunt: victo-*  
*ria penes Illyrios fuit. hostiū paucos fuga ser-*  
*uauit, ceteri aut occisi, aut capti. His tot tantisque*  
*obsessi calamitatibus Epirota, desperata pror-*  
*sus salute, legatos ad Aetolos atque Achaos*  
*mittūt, ab ijs opem precātur. Illi miserari eorum*  
*iaculuram, praesidiumque afferre cupientes, Heli-*  
*cranum proficiscuntur. Illyrii quoque, quos Phoe-*  
*nicem cepisse supra memorauimus, cū Sterdilai-*  
*do coniuncti, ad eundem locum uenere: nec longe*  
*ab illis castrametati, capeffere praelium stude-*  
*bant: sed difficultas locorum id prohibebat, Cy-*  
*allata interim à Regina litera, quibus ampu-*  
*tari moras, et reuerti ad se omnes iubebat, quod*  
*nonnulla Illyriorū ciuitates ad Dardanos defe-*  
*cissent. Quamobrem depopulati omnem prouin-*  
*ciam, inducias Epirotis concessere: in quibus li-*  
*bera quidem corpora, Cy ciuitatem eis relique-*  
*runt, multitudine uero seruorum, Cy reliquā omnē*  
*pradam adduxerunt ad naues. Ita pars mari,*  
*aliy terrestri itinere per angustias Amigonia*  
*domum reuersi, nō paruum terrorem maritimis*  
*Gracia ciuitatibus reliquerunt. Nam cū mu-*  
*nissimā, potensissimamque Epirotarum urbem*  
*prater fidem atque expectationē omnium depra-*  
*datam cernerent, nō iam agris, ut antea; sed sibi*  
*ipsis, suisque ciuitatibus timebant. Epirota rebus*  
*suis*

suis præter spem cōpositis, tantum absuit ut uel  
 eos ulcisci conarentur, à quibus iniuriā accepe-  
 rant, uel ijs referre gratiā, qui sibi opitulati fue-  
 rant, ut statim missis ad Tencam legatis, socio-  
 ratem cum Acanianibus atq; Illyrijs inierint.  
 Quapropter Illyrios deinceps secuti, Achaia  
 atq; Aetolis hostes fuere, non solū ingrati erga  
 beneficos, uerumetia imprudentissimi rerū suarū  
 ab initio consultores. Nam quod pleriq; inter-  
 dum, cū homines sint, ex insperato in grauissi-  
 mas clades incidunt: non tā eorū qui patiuntur,  
 quā fortuna, & eorū qui agunt, culpa euenit;  
 quòd uerò sponte sese, & per imprudentiā non  
 nulli calamitatibus obijciunt, aperiùs eorū qui  
 patiuntur error est. Ideo si quos in grauiorē ali-  
 quem casum fortuna sauitia deductos intelli-  
 mus, non solum misericordia prosequimur, sed  
 quantū in nobis est, ueniam opemq; præstamus.  
 Quos uerò per imprudentiam aut peruersitatem  
 suorū sibi malorū autores cognoscimus extitisse,  
 reprehendimus, culpamus, atq; odia habemus.  
 Quod meritò Epirotis ea tempestate à cæteris  
 Græcis accidere debuisset. Nam quis adeò rerū  
 expers, qui nō ueritus communē apud omnes de-  
 leuitate atq; inconstātia Gallorū famā, urbem  
 nobilissimam, & quæ multas frangēdi fœderis  
 occasiones habebat, fidei eorū credere ausus fo-  
 ret? & præsertim eorum Gallorum, qui primò  
 proprijs laribus expulsi à suis fuerant, quòd  
 infidi

infidi fuissent erga cognatos atq; affines: hinc à Carthaginiensibus recepti, quòd bello à Romanis infestaretur? Primò audita defectione còductorum militum, qui sibi deberi stipendia dicebant, depradari Agrigētum, urbē fidei eorū cōmissam, ceperūt, numero circiter mille hominū existentes. Dehinc rursus in Erycinam urbē à Carthaginiensibus praesidiū gratia indueli, obsidentibus eam Romanis, de prodenda hostibus ciuitate cōsiliū ceperunt. quod cū eis nō successisset, ad Romanos transfugere. à quibus in fidē recepti, rursus Erycina Keneris rēplum depopulati sunt. Romani scelere ac perfidia Barbarorū cognita, omni primū pacificati cū Carthaginiensibus fuere, inermes nauibus impositos omni Italia expulerunt. Hos Epirotæ legū & reipublicæ suæ custodes fecere, eorū fidei pulcherrimam ac felicissimam ciuitatē credidere. Quis igitur eos non reprehendas? ac omnium suorum malorū causam ipsos sibiipsis fuisse assueret? Magna quippe stultitia est, tale praesidium, praesertim Barbarorum hominum, in urbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis, quàm cines, polleat. Sed hac de Epirotarū imprudentia satis. Illyrii, et anteaetis tēporibus saepe ex Italia nauigantes infestabant: & ex Phœnice, cum eam nuper urbem colerent, pleriq; interdum à classe diuisi, Italici generis mercatores alios depraedati erant, alios occiderant. non paucos & uiuos

nos una cum alijs captiuos abduxerunt. Id cum ante eum diem saepe ad Romanos relatum esset, illi uerò contempsissent, tunc tandē cum plures simul de iniuria Illyriorum quēstū ad Senatum uenissent legatos in Illyrium, Caicum & Lacium Coruncanos misere. Tenua, cū lembi ē Phoenice incolumes reuertissent, speciem ac magnitudinem prada admirata, siquidem ea urbs inter omnes Epiri ciuitates felicissima erat, auxit contra Gracos animum, ac longē magis belligerandi studio exarsit. Sed ne quid tū noui tentaret, domestica seditiones impediabant. Caterum compositis in Illyrio rebus, cum Issam obsideret, qua sola ciuitas usq; in eum diē in pertinacia dura ueras, legati Romanorū ad eam uenere. Quibus dato dicendi quae uellent, à Regina tēpore, de iniurijs sibi illatis differebāt. Regina sine omni alloquio superbē nimis, atq; insolenter eos audiebat. Cumq; illi dicendi finē fecissent, effecturam inquit sese, ne qua ab Illyrijs iniuria publicē Romanis hominibus inferretur: prohibere uerò Illyrijs, ne priuatim ē mari quā quisq; possit utilitatē capiat, haud esse Regibus consuetū. Ad ea Regina uerba qui inter duos legatos iunior erat, intrepidē quidē magnanimum responsum, sed non satis pro tempore respondit. At quoniam, inquit, Romanis ō Tenua optimus mos est, priuatas iniurias publicē ultiscendi, iuuandiq; iniuria, affectos, dabimus operā, Deo uolente, ut

NON

non longe post regias istas consuetudines cogari  
emendare. Adhac regina temerè sanè ac  
muliebri ingenio è iracundia prorupit, ut ne-  
glecto iure gentiù, cum legati reuerterentur, mi-  
serit post eos, qui iuniorè illum auxarè eiusmodi  
uerborum obtruncaret. Romani, fama tanti fa-  
cinoris in urbè perlata, exèplò ad belli appa-  
ratù intenti esse, milites scribere, classem adifi-  
care: nihil deniq; pratermittere, quod ad ultio-  
nem tanti sceleris pertineret. At regina adue-  
niente uere longè plures quàm antea lembos in  
Graciam mittit: corù pars Corcyrà nauigant,  
alij Dyrrhachiensiu portum petunt: & dum se  
aqua, & cōmeatus gratia è proficisci simulat,  
consiliù capiende urbis ineunt. Dyrrhachien-  
ses securi, & nihil prorsus suspicantes, intrare  
urbem inermes permittunt. aqua, & cōmeatus  
prætextu, re ipsa uerò ciuitatis per insidias oc-  
cupanda gratia ueniētes. At illi, ubi sese intra  
urbem admissos ceruunt, nudatis quas in aqua-  
rijs urceis absconditas gestauerant, gladijs cu-  
stodes porta obtruncant: porta possuntur. Hinc  
ex cōposito irruētibus à litore reliquis, magnā  
mœniorū partē occupant. Ciues, etsi sali ac tam  
repentina casu nonnihil perterriti fuere, acri-  
ter tamen ac forti animo propugnantes diu re-  
sisterunt, tandemq; Illyrij excedere mœnibus co-  
acti. Itaq; Dyrrhachij ciues, qui per negligē-  
tiam in periculo fuerant. & urbem & patrios  
lares

lares amittendi, per fortitudinē nihil mali per-  
 pessi prudensius in posterū rebus suis consulere.  
 Duces Illyriorum solutis extēplo nauibus in al-  
 tum profecti, & cū ijs quos nauigare Corcyram  
 diximus, coniuncti, omnes simul maturato iti-  
 nere obsidere urbē aggrediūtur. Corcyrenses in-  
 sperato malō circumuenti, nec suis freti viribus,  
 legatos ad Achaos atq; Aetolos mittunt:  
 praterea ex Apollonia & Dyrrhachio petunt  
 subsidium: rogantq; , ne expelli sese per scelus  
 natali solo à Barbaris patiantur. Si casum  
 Corcyrensiū miserati, decē Achaorum cata-  
 phraētas naues muniunt: ac paucis interiectis  
 diebus, Corcyram nauigant, sperantes sese primo  
 aduentu obsidionē Barbarorum soluturos. At  
 Illyrii septē cataphraētis nauibus ab Aarna-  
 nibus, cum quibus societate inierant, acceptis,  
 Achaeis obuiā procedunt: nec longē ab insulis,  
 quas Paxos appellant, eos naēti, ineunt praliū.  
 Aarnānes, & naues Achaorū, quae aduer-  
 sus eos pugnabant, aequales erant in certamine,  
 atq; integra in cōgressibus permanebant, prae-  
 erquam quod uiri et ipsi pugnātes, vulnera-  
 antur. Illyrii uerō quaternis simul lembis con-  
 exis, naues hostiū implicabant, & undiq; cir-  
 cundatas impediēbant. Tum itaq; aduersariorū  
 naues in conflictu persosse & ligatae adflicta-  
 entur, adherentibus illarū rostris Illyriorum  
 navibus. Hinc in eas cū impetu prosilientes, facile

k ob



seris quoq; hominibus ostēdente. nam qua pro-  
 pediem passuros sese ab hostibus uerebantur,  
 eadem ipsi iubente fortuna intra paucorū die-  
 rum spaciū hostibus intulerunt. Aetoli uerò  
 eò calamitatis redacti, omnibus documento exti-  
 tere, nūquam de futuris rebus ueluti iam factis  
 consulendum esse: neq; spem in ijs pralocandam,  
 qua euenire aliter possunt: sed continuè partem  
 aliquam ijs qua prater spem accidere ualent,  
 reservandam, cum omnibus in rebus, quandoqui-  
 dam homines sumus, tum uel maximè in belli-  
 cis. Agron rex postquā lembi uictores affuere,  
 cognitis suorum rebus gestis, incredibili leticia  
 elatus, quod Aetolos tantopere uiribus suis  
 confidētes, a suis uictos intelligebat, in tempesti-  
 uis conuiuijs, & perpotādi peruigilādiq; insa-  
 na dulcedini deditus, in dolorē laterum incidit,  
 qua paucos post dies cōsumptus diem suū obiit.  
 Extincto Agrone, in locū eius Teucā uxorem  
 suffecere. hac regnū per fidē amicorum admini-  
 strabat, atq; muliebri usa ingenio, & ad illam  
 duntaxat prosperitatem respiciens, nihil autem  
 exterarum rerum cogitās: primum omnibus suis  
 concessit, ut qui priuatim nauigare uellent, de-  
 pradari quoscuq; impunè possent. Posthac pa-  
 rata ingenti classe, eam emisit, oppositā omnem  
 provinciam sibi inimicam esse ducibus asse-  
 rens. Hi primo impetu Elienses, Messeniosq;  
 inuadunt. Quippe eas frequenter regiones Illyrii  
 popul

populabantur. Nam & propter longitudinem  
maritima regionis, & quòd mediterranea erāt  
precipue earū regionum ciuitates, nō facile ob-  
uiare Illyriorū incursionibus poterāt. Intrepidi  
per omnē prouinciā discurrebant, uastabant,  
diripiebantq; omnia. Per idem tempus cum  
fortē in Epirū proficiscerentur exportādi com-  
meatus gratia, Phœnicē uenere. Erant tū in ea  
urbe Galli milites circiter oclingēti, qui merce-  
de ab Epirotis cōducti, urbē intabātur. Cum his  
habito sermone de proditiōe ciuitatis, haud  
reluctāribus Gallis in terrā descēdunt, statimq;  
& urbe & omnibus qua intus erant, Gallis in-  
uantibus poriuntur. Epirota ea re cognita, ex-  
templo cū omni populo suppetias ferunt, et non  
longē ab urbe iuxta propinqui fluminis ripas  
castrametantur: tabulas ut ab ijs qui in urbe  
erant, tuti forent, è ponte dirimunt. Interea cum  
eis nuntiaretur, Scerdilaidū cū quinq; millibus  
Illyriorum pedestri itinere per angustā An-  
tigonia loca aduentare, exercitū diuidunt: par-  
tem in Antigoniā seruatū ea loca transmis-  
sunt, reliqui ibidem otiosi ac negligētes perma-  
nent, et qua in ea regione erāt, securē cōsumunt  
eosq; qui in praesidijs & excubijs erant, con-  
temnunt. Illyrii, quos esse in ciuitate diximus,  
cognita & diuisione exercitus, & negligentia  
hostium intēpesta nocte urbē exennt, ponti ta-  
bulas imponens, flumen traiciunt, & munitionem  
natura

natura locum nacti, reliquum noctis quieti per-  
 agunt. Vix dies aduenerat, cū instructis utrinque  
 aciebus praliū collatis viribus capeffunt: victo-  
 ria penes Illyrios fuit. hostiū paucos fuga ser-  
 uauit, ceteri aut occisi, aut capti. His tot tantisque  
 obsessi calamitatibus Epirota, desperata pror-  
 sus salute, legatos ad Aetolos atque Achaos  
 mittūt, ab ijs opem precātur. Illi miseri corum  
 iacturam, praesidiumque asferre cupientes, Heli-  
 tranum proficiscuntur. Illyrij quoque, quos Phoe-  
 nicem cepisse supra memorauimus, cū Scerdilai-  
 do coniuncti, ad eundem locum uenere: nec longe  
 ab illis castrametati, capeffere praliū stude-  
 bant: sed difficultas locorum id prohibebat, et  
 allata interim à Regina litera, quibus ampu-  
 tati moras, et reuerti ad se omnes iubebat, quod  
 nonnulla Illyriorū ciuitates ad Dardanos dese-  
 cissent. Quamobrem depopulati omnem provin-  
 ciam, inducias Epirotis concessere: in quibus li-  
 bera quidem corpora, et ciuitatem eis relique-  
 runt, multitudinē uerò seruorū, et reliquā omnē  
 pradam adduxerunt ad naues. Ita pars mari,  
 alij terrestri itinere per angustias Antigonia  
 domum reuersi, nō paruum terrorem maritimis  
 Graecia ciuitatibus reliquerunt. Nam cum mu-  
 nissimā, potensissimamque Epirotarum urbem  
 prater fidem atque expectationē omnium depra-  
 datam cernerent, nō iam agris, ut amica; sed sibi  
 ipsis, suisque ciuitatibus timebant. Epirota rebus  
 suis

suis præter spem cōpositis, tantum abfuit ut vel  
 eos ulcisci conarentur, à quibus iniuriā accepe-  
 rant, vel ipsi referre gratiā, qui sibi opitulati fue-  
 rant, ut statim missis ad Teucam legatis, socie-  
 tatem cum Acanianibus atq; Illyrijs inierint.  
 Quapropter Illyrios deinceps secuti, Achaia  
 atq; Aetolis hostes fuere, non solū ingrati erga  
 beneficos, uerum etiā imprudensissimi rerū suarū  
 ab initio consultores. Nam quod pleriq; inter-  
 dum, cū homines sint, ex insperato in grauissi-  
 mas clades incidunt: non tā eorū qui patiuntur,  
 quā fortuna, & eorū qui agunt, culpa euenit;  
 quod uerò sponte sese, & per imprudentiā non  
 nulli calamitatibus obijciunt, apertius eorū qui  
 patiuntur error est. Ideo fr̃ quos in graviorē ali-  
 quem casum fortune sauitia deductos intellige-  
 mus, non solū misericordia prosequimur, sed  
 quantū in nobis est, ueniam opemq; præstamus.  
 Quos uerò per imprudentiam aut peruersitatem  
 suorū sibi malorū autores cognoscimus exiisse,  
 reprehendimus, culpamus, atq; odia habemus.  
 Quod merito Epirotis ea tempestate à cæteris  
 Græcis accidere debuisset. Nam quis adeo rerū  
 expertus, qui nō ueritus communē apud omnes de  
 leuitate atq; inconstātia Gallorū fœdus, urbem  
 nobilissimam, & quæ multas frangēdi fœderis  
 occasiones habebat, fidei eorū credere ausus fo-  
 ret? & præsertim eorum Gallorum, qui primò  
 proprijs laribus expulsi à suis fuerant, quòd  
 infideli

infidi fuissent erga cognatos atq; affines: hinc à Carthaginiesibus recepti, quòd bello à Romanis infestaretur? Primò audita defectione còductorum militum, qui sibi deberi stipendia dicebant, depraдати Agrigētum, urbē fidei eorū cōmissam, ceperūt, numero circiter mille hominū existentes. Dehinc rursus in Erycinam urbē à Carthaginiensibus prasidiū gratia indueli, obsidentibus eam Romanis, de prodenda hostibus ciuitate cōsiliū ceperunt. quod cū eis nō successisset, ad Romanos transfugere. à quibus in fidē recepti, rursus Erycina Veneris tēplum depopulati sunt. Romani scelere ac perfidia Barbarorū cognita, omni primū pacificati cū Carthaginiesibus fuere, inermes nauibus impositos omni Italia expulerunt. Hos Epirota legū & reipublice suae custodes fecere, eorū fidei pulcherrimam ac felicissimam ciuitatē credidere. Quis igitur eos non reprehendas? ac omnium suorum malorum causam ipsos sibūpsis fuisse asseueret? Magna quippe stulticia est, tale prasidium, praesertim Barbarorum hominum, in urbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis, quàm cines, polleat. Sed hac de Epirotarū imprudentia satis. Illyrij, et anteaetis tēporibus saepe ex Italia nauigantes infestabant: & ex Phoenice, cum eam nuper urbem colerent, pleriq; interdum à classe diuisi, Italici generis mercatores alios depraдати erant, alios occiderant. non paucos & ui-

nos

nos unâ cum alijs captiuos abduxerunt. Ad eam  
ante eam diem saepe ad Romanos relatum esset,  
illi uerò contempsissent, tunc tandē cum plures  
simul de iniuria Illyriorum questū ad Senatum  
uenissent legatos in Illyrium, Caicum & Lacium  
Coruncanos misere. Teuca, cū lembi è Phoenice  
incolumes reuertissent, speciē ac magnitudinem  
prada admirata, siquidem ea urbs inter omnes  
Epiri ciuitates felicissima erat, auxit contra  
Gracos animum, ac longè magis belligerandi  
studio exarsit. Sed ne quid tū noui tentaret, do-  
mestica seditiones impediabant. Caterum com-  
positis in Illyrio rebus, cum Issam obsideret, quae  
sola ciuitas usq; in eum diē in pertinacia dura-  
uerat, legati Romanorū ad eam uenere. Quibus  
dato dicendi quae uellent, à Regina rēpore, de in-  
iurijs sibi illatis differebāt. Regina sine omni al-  
loquio superbè nimis, atq; insolenter eos audie-  
bat. Cumq; illi dicendi finē secissent, effecturam  
inquit sese, ne qua ab Illyrijs iniuria publicè Ro-  
manis hominibus inferretur: prohibere uerò Il-  
lyrijs, ne priuatim è mari quā quisq; possit uti-  
litatē capiat, haud esse Regibus consuetū. Ad  
Regina uerba qui inter duos legatos iunior  
erat, intrepidè quidē magnanimum responsum,  
sed non satis pro tempore respondit. At quo-  
niam, inquit, Romanis ô Teuca optimus mos est,  
priuatas iniurias publicè ulciscendi, iuuandiq;  
iniuria, affectos, dabimus operā, Deo uolente, ne

non longe post regias istas consuetudines cogari  
emendare. Adhac regina temerè sanè ac  
muliebri ingenio eò iracundia prorupit, ut ne-  
glecto iure gentiù, cum legati reuerterentur, mi-  
serit post eas, qui iuniorè illum auxarè eiusmodi  
uerborum obruncarèt. Romani, sama tanti fa-  
cinoris in urbè perlata, exèplò ad belli appa-  
ratù intenzi esse, milites scribere, et assensu adifi-  
care: nihil deniq; pratermittere, quod ad ultio-  
nem tanti sceleris pertineret. Et regina adue-  
niente uere longè plures quàm antea lembos in  
Graciam mittit: corù pars Corcyrà nauigant,  
alij Dyrrhachienfium portum petunt: Et dum se  
aqua, Et còmeatus gratia eò proficisci simulat,  
consiliù capiendæ urbis ineunt. Dyrrhachien-  
ses securi, Et nihil prorsus suspicantes, intrare  
urbem inermes permittunt. aqua, Et còmeatus  
prætextu, re ipsa uerò ciuitatis per insidias oc-  
cupanda gratia ueniētes. Et illi, ubi sese intra  
urbem admissos ceruunt, nudatis quas in aqua-  
rijs urceis absconditas gestauerant, gladijs cu-  
stodes porta obruncant: porta posuntur. Hinc  
ex còposito irruētibus à litore reliquis, magnā  
mœniorū partē occupant. Ciues, etsi tali ac tam  
repentina casu nonnihil perterriti fuere, acri-  
ter tamen ac forti animo propugnantes diu re-  
sisterunt, tandemq; Illyrij excedere mœnibus co-  
acti. Itaq; Dyrrhachij ciues, qui per negligē-  
tiam in periculo fuerant. Et urbem Et patrios  
lares

lares amittendi, per fortitudinē nihil mali per-  
 peſſi prudentius in poſterū rebus ſuis conſulere.  
 Duces Illyriorum ſolutis extēplō nauibus in al-  
 tum proſeſſi, & cū ijs quos nauigare Corcyram  
 diximus, coniuncti, omnes ſimul maturato iti-  
 nere obſidere urbē aggrediūtur. Corcyrenſes in-  
 ſperato malo circumnenti, nec ſuis freti uiribus,  
 legatos ad Achaos atq; Aetolos mittunt:  
 praterea ex Apollonia & Dyrrhachio pecunae  
 ſubſidium: rogantq; , ne expelli ſeſe per ſcelus  
 natali ſolo à Barbaris patiantur. Li caſum  
 Corcyrenſium miſerati, decē Achaorum cata-  
 phraſtas naues muniunt: ac paucis interiectis  
 diebus, Corcyram nauigant, ſperantes ſeſe primo  
 aduentu obſidionē Barbarorum ſoluturos. Ae-  
 lyriū ſeptē cataphraſtis nauibus ab Acarna-  
 nibus, cum quibus ſocietate inierant, acceptis,  
 Achaeis obuiā procedunt: nec longē ab inſulis,  
 quas Paxos appellant, eos naſti, ineunt praliū.  
 Acarnānes, & naues Achaorū, quae aduer-  
 ſus eos pugnabant, aequales erant in certamine,  
 atq; integra in cōgreſſibus permanebant, prae-  
 terquam quòd uiri et ipſis pugnātes, uulnera-  
 antur. Illyriū uerò quaternis ſimul lembis con-  
 exis, naues hoſtiū implicabant, & undiq; cir-  
 cundatas impediabant. Tum itaq; aduerſariorū  
 naues in conſlictū perſoſſae & ligatae adſicta-  
 antur, adherentibus illarū roſtris Illyriorum  
 nauiſ. Hinc in eas cū impetu proſilientes, facile

k

ob



P O L Y B I I H I S T O -  
R I A R V M L I B E R  
S E C V N D V S .



**S**UPERIORI libro exposui-  
mus, quando Romani compositis  
Italia rebus exterarum natio-  
num res aggredi cœperunt, quo-  
modo in Siciliam nauigarunt,  
quas ob causas pro hac insula bellum cum Car-  
thaginensibus gesserunt, quo primum tempore  
nauales copias pararunt: & breuiter, quacunq;  
in hoc bello utriq; ciuitati usq; ad finē accidere,  
in quo Carthaginenses quidem prorsus Sicilia  
excesserunt, Romani uerò omnem insulam præ-  
ter ea loca quæ Hieron Syracusanorum rex tene-  
bat, imperio suo adiecere. Hinc à nobis commemo-  
ratum, quo pacto orta inter Carthaginenses,  
& conductos eorum milites, seditione bellū exar-  
serit, quod Africanum nominatur, & quò tam-  
dem inaudita hominum crudelitas euaserit: po-  
stremò quem finem eiusmodi res habuerint. Nūc  
uerò quæ hæc secuta sunt, summam conabimur  
perscribere, singula quæq;, quemadmodum ini-  
tiò proposuimus, attingentes. Postquam Cartha-  
ginenses Africa res cōposuere, cōfestim Amil-  
carem cum exercitu in Hispaniam mittunt, Hic  
cum omnibus copijs profectus Annibale filio  
comite, qui cum ferè nonum ætatis suæ annum  
agebat

gebat, superatis columnis *Herculis*, *Hispania*  
*artem Carthaginensibus recuperavit.* In ijs lo-  
 s annos circiter novem commoratus, multis *Hi-*  
*spania* civitatibus bello subactis, plerisque etiam  
 persuasione in fidem *Carthaginensium* rece-  
 rit, dignam tandem rebus à se gestis mortem  
 optulit. Siquidem cum aduersus atrocissimos ui-  
 ros, ac potentissimos populos bellum gessisset, &  
 maximis quibusque periculis, intrepide sese, ac  
 cum summa omnium admiratione opposuisset,  
 tremum uita diem morte consecit. *Carthagi-*  
*enses* exercitui *Asdrubalem* *Amilcaris* as-  
 sem & triremium ductorem praefecerunt. Ro-  
 mani primum per id tempus in *Illyrium*, atque  
 in *Europa* partes cum exercitu transfretarunt.  
 Haec res diligenter animaduertenda est ab ijs  
 qui uerè & propositum nostrum, & originem  
 & incrementum *Romanae* potentiae intelligere  
 uolent. Eiusmodi igitur transfretatio ob tales  
 causas facta est. *Agron* *Illyriorum*  
 rex, *Pleurati* filius fuit, hic equestres, pedestresque  
 vias longè plures habuit, quàm quispian ca-  
 torum regum, qui ante eum in *Illyrio* regna-  
 rant. Atqui mercede à *Demetrio Philippi*  
 re corruptus, *Midionys*, qui ab *Aetolis* ob-  
 lebantur, subsidium tulit. *Aetoli* enim cum  
 illo pacto persuadere *Midionys* potuissent, ut  
 iis institutis ac legibus uterentur, tandem ui-  
 rus aggredi epos ceperunt, positisque circa ur-  
 bem

bem diuersis in locis castris, eā obsedere, omnem  
uim atq; machinā adhibentes, quo urbe poti-  
rentur. Caterū cū interea comitiūm dies  
aduenisset, essetq; dux alter exercitū praeficien-  
dus, obsessorum rebus adeo iam extenuatis, ut ni-  
hil aliud quā de deditōe cogitare uideren-  
tur: Asdrubal Aetolos adit, atque aequum  
inquit esse, sese, qui tot labores periculaq; in ea  
obsidione perpeffus fuerat, fortunis quoq; ho-  
stium si uincerentur, atq; armis potiri. Euerē ea  
sempestate complures ex ijs, praesertim ad quas  
perueniret eiusmodi magistratus uidebatur,  
qui eam conditionem moleste ferentes, multitu-  
dinem rogarunt, ne quid noui docerent, sed  
rem omnem integram ei quem fortuna uellet re-  
seruarent. Tandem ab Aetolis decretum, ut  
quicunq; urbe potiretur, praedam omnem, fortu-  
nas atq; arma cum Asdrubale diuideret. Cū  
hac ita se haberent, essetq; postridie comitiūm  
dies, quo pro consuetudine Aetolorum prior  
dux à magistratu remouēdus, nouusq; creandus  
erat, per noctem circiter centum lembi Midio-  
niam, ad loca urbi uicina nauigarunt. In his  
erant Illyriorum decem millia. ubi ad portum  
uentum est, ac iam dilucescere dies coepit, clam  
maturato gressu in terram descendunt, & more  
solito aduersus Aetolorum copias cohortes  
agunt. Aetoli aduentu eorum cognito, etsi no-  
uitas rei, atq; audacia Illyriorū, omnium simul  
corda

orda mentesq; perstrinxerat, animis tamen iam  
 longo tempore elati, & proprijs confisi viribus,  
 maiorem equitum atq; armatorum partem an-  
 te castra in plano collocans: cum alia quadam  
 equitum atq; expeditorum militum parte lo-  
 ca quadam peropportuna non longè à castris  
 occupant. Illyrij impetu repente in expedi-  
 tos facto tum ob multitudinem militum, tum  
 quod agmen in medio densissimum erat, sine mo-  
 ra eos expulere: equites uerò qui una erant, reci-  
 pere sese ad reliquum exercitum turpi fuga coë-  
 runt. hinc ex opportunis locis in eos qui con-  
 uenti in planicie fuerant, citato agmine irru-  
 ntes, cuestigio omnes in fugam uertunt. Azi-  
 dionij ex urbe profecti, eos insequuntur, Aeto-  
 rum magnam partem cadunt, alios capiunt,  
 armorum atq; impedimentorum omnium sine  
 controuersia potiuntur. Illyrij peracto regis im-  
 perio, impedimentisq; atque omni prada nani-  
 us impositis, solus lembis cuestigio domum re-  
 runt. Azidionij recuperata præter spem salute,  
 duocatoq; concilio, cum de alijs rebus inter se  
 consulant, tum in primis de diuisione prada an-  
 torumq; hostilium. decernant itaque commu-  
 nem facere diuisionem, exemplo sumpto ab eo  
 cui & dux Aetolorum fuerat, & illis qui  
 accessuri erant iuxta Aetolorum decretum  
 sumpto exemplo: sic fortuna quasi de indu-  
 cia nim suam ex ijs qua illis acciderant, ca-

teris quoque hominibus ostendente. nam qua pro-  
 pediem passuros sese ab hostibus verebantur,  
 eadem ipsi iubente fortuna intra paucorum die-  
 rum spaciū hostibus intulerunt. Aetoli uerò  
 eò calamitatis redacti, omnibus documento exti-  
 tere, nūquam de futuris rebus veluti iam factis  
 consulendum esse: neque spem in ijs pralocandam,  
 qua enenire aliter possunt: sed continuè partem  
 aliquam ijs qua prater spem accidere valent,  
 reservandam, cum omnibus in rebus, quandoqui-  
 dam homines sumus, tum vel maxime in belli-  
 eis. Agron rex postquā lembi victores affuere,  
 cognitis suorum rebus gestis, incredibili leticia  
 elatus, quod Aetolos tantopere viribus suis  
 confidētes, a suis victos intelligebat, intempesti-  
 vis conuijs, & perpotādi peruigiliādiq; insa-  
 na dulcedini deditus, in dolorē laterum incidit,  
 qua paucos post dies cōsumptus diem suū obiit.  
 Extincto Agrone, in locū eius Teucā uxorem  
 suffecere. hac regnū per fidē amicorum admi-  
 strabat, atq; muliebri usa ingenio. & ad illam  
 duntaxat prosperitatem respiciens, nihil autem  
 exterarum rerum cogitās: primum omnibus suis  
 concessit, ut qui priuatim nauigare uellent, de-  
 predari quoscunq; impunè possent. Posthac pa-  
 rata ingenti classe, eam emisit, oppositā omnem  
 provinciam sibi inimicam esse ducibus asse-  
 rens. Hi primo impetu Elienses, Messeniosq;  
 innadant. Quippe eas frequenter regiones Illyrii  
 popul

pulabantur. Nam & propter longitudinem  
 aritima regionis, & quod mediterranea erāt  
 acipue earū regionum ciuitates, nō facile ob-  
 are Illyriorū incursionibus poterāt. Intrepidi  
 r omne provinciam discurrebant, uastabant,  
 iripiebantq; omnia. Per idem tempus cum  
 rte in Epirū profiscerentur exportādi com-  
 eatu gratia, Phœnicē uenere. Erant tū in ea  
 rbe Galli milites circiter oēlingēti, qui merce-  
 e ab Epirosis cōducti, urbē intabātur. Cum his  
 abito sermone de proditiōe ciuitatis, haud  
 ductātibz Gallis in terrā descēdunt, statimq;  
 r urbe & omnibus qua intus erant, Gallis in-  
 antibus potiuntur. Epirota ea re cognita, ex-  
 mplō cū omni populo suppetias ferunt, et non  
 ngē ab urbe iuxta propinqui fluminis ripas  
 astrametantur: tabulas ut ab ijs qui in urbe  
 ant, tuti forent, ē ponte dirimunt. Interea cum  
 s nuntiaretur, Scerdilaidū cū quinq; millibus  
 Illyriorum pedestri itinere per angustā An-  
 goniam loca aduentare, exercitū diuidunt: par-  
 m in Antigoniā seruatū ea loca transmis-  
 unt, reliqui ibidem otiosi ac negligētes perma-  
 ent, et qua in ea regione erāt, securē cōsumunt  
 osq; qui in praesidijs & excubijs erant, con-  
 munt. Illyrij, quos esse in ciuitate diximus,  
 ognita & diuisione exercitus, & negligentia  
 ostium incēpesta nocte urbē exennt, ponti ta-  
 ulas impomunt, flumen traiciunt, & munitum  
 natura

natura locum nacti, reliquum noctis quieti per-  
agunt. Vix dies aduenerat, cū instructis utrinque  
aciebus praliū collatis viribus capeffunt: victo-  
ria penes Illyrios fuit. hostiū paucos fuga ser-  
uauit, ceteri aut occisi, aut capti. His tot tantisque  
obfessi calamitatibus Epirota, desperata pror-  
sus salute, legatos ad Aetolos atque Achaos  
misiuit, ab ijs opem precatur. Illi miserati eorum  
iacturam, praesidiumque afferre cupientes, Heli-  
cranum proficiscuntur. Illyrii quoque, quos Phoe-  
nicem cepisse supra memorauimus, cū Sterdilai-  
do coniuncti, ad eundem locum uenire: nec longe  
ab illis castrametati, capeffere praelium stude-  
bant: sed difficultas locorum id prohibebat, Cy-  
allata interim à Regina litera, quibus ampu-  
tari moras, et reuerti ad se omnes iubebat, quod  
nonnulla Illyriorū ciuitates ad Dardanos dese-  
cissent. Quamobrem depopulati omnem provin-  
ciam, inducias Epirotis concessere: in quibus li-  
bera quidem corpora, et ciuitatem eis relique-  
runt, multitudinē uerò seruorum, et reliquā omnē  
pradam adduxerunt ad naues. Ita pars mari,  
alii terrestri itinere per angustias Amigonia  
domum reuersi, nō paruum terrorem maritimis  
Gracia ciuitatibus reliquerunt. Nam cum mu-  
nissimā, potensissimamque Epirotarum urbem  
prater fidem atque expectationē omnium depra-  
datam cernerent, nō iam agris, ut amea; sed sibi  
ipsis, suisque ciuitatibus timebant. Epirota rebus  
suis

is præter spem cōpositis, tantum absuit ut uel  
 ulcisci conarentur, à quibus iniuriā accepe-  
 nt, uel ijs referre gratiā, qui sibi opitulati fue-  
 nt, ut statim missis ad Teucam legatis, socie-  
 tem cum Acarnanibus atq; Illyrijs inierint,  
 uapropter Illyrios deinceps secuti, Achæi  
 q; Aetolis hostes fuere, non solū ingrati erga  
 beneficos, uerum etiā imprudentissimi rerū suarū  
 initio consultores. Nam quod pleriq; inter-  
 am, cū homines sint, ex insperato in grauissi-  
 as clades incidunt: non tā eorū qui patiuntur,  
 nām fortuna, & eorū qui agunt, culpa euenit,  
 quod uerò sponte sese, & per imprudentiā non-  
 nulli calamitatibus obijciunt, aperius eorū qui  
 attinguntur error est. Ideo si quos in grauiorē ali-  
 uem casum fortuna sauitia deductos intellige-  
 mus, non solum misericordia prosequimur, sed  
 quantum in nobis est, ueniam opemq; præstamus,  
 eos uerò per imprudentiam aut peruersitatem  
 eorū sibi malorū autores cognoscimus existisse,  
 prehendimus, culpamus, atq; odia habemus.  
 Quod merito Epirotis ea tempestate à cæteris  
 Tracis accidere debuisset. Nam quis adeò rerū  
 dispers, qui nō ueritus communē apud omnes de-  
 uitate atq; inconstātia Gallorū sanctā, urbem  
 nobilissimam, & quæ multas frangēdi fœderis  
 occasiones habebat, fidei eorū credere ausus fo-  
 ret? & præsertim eorum Gallorum, qui primò  
 proprijs laribus expulsi à suis fuerant, quòd  
 infidi



infidi fuissent erga cognatos atq; affines: hinc à Carthaginiesibus recepti, quòd bello à Romanis infestaretur? Primò audita defectione còduclorum militum, qui sibi deberi stipendia dicebant, depraadari Agrigētum, urbē fidei eorū cōmissam, ceperūt, numero circiter mille hominū existentes. Dehinc rursus in Erycinam urbē à Carthaginiensibus praesidiū gratia indueli, obsidentibus eam Romanis, de prodenda hostibus civitate consiliū ceperunt. quod eū eis nō successisset, ad Romanos transfugere. à quibus in fidē recepti, rursus Erycina Veneris tēplum depopulati sunt. Romani scelere ac perfidia Barbarorū cognita, omnē primū pacificati cū Carthaginensibus fuere, inermes navibus impositos omni Italia expulerunt. Hos Epirotæ legū & reipublicæ suæ custodes fecere, eorū fidei pulcherrimam ac felicissimam civitatē credidere. Quis igitur eos non reprehendas? ac omnium suorum malorū causam ipsos sibiipsis fuisse assuecet? Magna quippe stultitia est, tale praesidium, praesertim Barbarorum hominum, in urbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis, quàm ciues, polleat. Sed hac de Epirotarū imprudētia satis. Illyrii, et anteaetis tēporibus saepe ex Italia navigantes infestabant: & ex Phoenice, cum eam nuper urbem colerent, pleriq; interdum à classe diuisi, Italici generis mercatores alios depraedati erant, alios occiderant. non paucos & ui-

nos

nos una cum alijs captiuos abduxerunt. Id cum ante eum diem saepe ad Romanos relatum esset, illi uero contempsissent, tunc tandem cum plures simul de iniuria Illyriorum questu ad Senatum uenissent legatos in Illyrium, Caium et Laciurn Coruncanos misere. Tenca, cum lembi à Phoenice incolumes reuertissent, specie ac magnitudinem prada admirata, siquidem ea urbs inter omnes Epiri ciuitates felicissima erat, auxit contra Gracos animum, ac longè magis belligerandi studio exarsit. Sed ne quid tū noui tentaret, domesticæ seditiones impediabant. Caterum compositis in Illyrio rebus, cum Issam obsideret, quæ sola ciuitas usq; in eum diem in pertinacia dura uerai, legati Romanorum ad eam uenere. Quibus lato dicendi quæ uellent, à Regina tempore, de iniurijs sibi illatis differebāt. Regina sine omni aliquo superbe nimium, atq; insolenter eos audiebat. Cumq; illi dicendi finem fecissent, effecturamquit sese, ne qua ab Illyrijs iniuria publicè Romanis hominibus inferretur: prohibere uero Illyrijs, ne priuatim à mari quā quisq; possit utilitatē capiat, haud esse Regibus consuetū. Ad Regina uerba qui inter duos legatos iunior at, intrepidè quidē magnanimum responsum, et non satis pro tempore respondit. At quorā, inquit, Romanis o Tenca optimus mos est, iuatas iniuriæ publicè ulciscendi, iuandiq; iniuria, affectos, dabimus operā, Deo uolente, ne

non

non longe post regias istas consuetudines cogari  
emendare. Adhac regina temerè sanè ac  
muliebri ingenio eò iracundia prorupit, ut ne-  
glecta iure gentiù, cum legati reuerterentur, mi-  
serit post eos, qui iuniorè illum auxerè eiusmodi  
uerborum obtruncaret. Romani, sama tanti fa-  
cinoris in urbè perlata, ex æplò ad belli appa-  
ratù intensi esse, milites scribere, classem adifi-  
care: nihil deniq; pratermittere, quod ad uictio-  
nem tanti sceleris pertineret. At regina adue-  
niente uere longè plures quàm antea lembos in  
Graciam mittit: eorū pars Corcyrà nauigant,  
alij Dyrrhachienfiū portum petunt: & dum se  
aque, & cōmeatus gratia eò proficisci simulāt,  
consiliū capienda urbis ineunt. Dyrrhachien-  
ses securi, & nihil prorsus suspicantes, intrare  
urbem inermes permittunt. aqua, & cōmeatus  
prætextu, re ipsa uerò ciuitatis per insidias oc-  
cupanda gratia uenientes. At illi, ubi sese intra  
urbem admissos ceruunt, nudatis quas in aqua-  
rijs urceis absconditos gestauerant, gladijs cu-  
stodes porta obtruncant: porta possuntur. Hinc  
ex cōposito irruētibus à litore reliquis, magnā  
moeniorū partē occupant. Ciues, etsi tali ac tam  
repentina casu nonnihil perterriti fuere, acriter  
tamen ac forti animo propugnantes diu re-  
sisterunt, tandemq; Ithyri excedere moenibus co-  
acti. Itaq; Dyrrhachij ciues, qui per negligē-  
tiam in periculo fuerant. & urbem & patrios  
lares

amittendi, per fortitudinē nihil mali per-  
 prudens in posterū rebus suis consulere.  
 Illyriorum solutis extēplo nauibus in al-  
 profecti, & cū ijs quos nauigare Corcyram  
 mus, coniuncti, omnes simul maturato iti-  
 obsidere urbē aggrediūtur. Corcyrenses in-  
 ato malo circumuenti, nec suis freti uiribus,  
 eos ad Achaos atq; Aetolos mittunt:  
 erea ex Apollonia & Dyrrhachio petunt  
 dium: rogantq; , ne expelli sese per scelus  
 li solo à Barbaris patiantur. Si casum  
 yrensiū miserati, decē Achaorum cata-  
 elas naues muniunt: ac paucis interiectis  
 us, Corcyram nauigant, sperantes sese primo  
 ntū obsidionē Barbarorum soluturos. At  
 ij septē cataphraetis nauibus ab Aarna-  
 s, cum quibus societate inierant, acceptis,  
 hais obuiā procedunt: nec longē ab insulis,  
 Paxos appellant, eos naetis, ineunt praliū.  
 arnānes, & naues Achaorū, quae aduer-  
 os pugnabant, aequales erant in certamine,  
 integra in cōgressibus permanebant, prae-  
 sam quod uiri et ipsi pugnātes, vulnera-  
 ur. Illyrij uerò quaternis simul lembis con-  
 , naues hostiū implicabant, & undiq; cir-  
 atas impediabant. Tum itaq; aduersariorū  
 s in conflictu persosse & ligatae adflcta-  
 ur, adherentibus illarū rostris Illyriorum  
 is. Hinc in eas cū impetu prosilientes, facile  
 k ob

ob multitudinem superabant. Per hunc modum  
quatuor *Achæorum* quadriremes ab *Illyrijs* cap-  
tae, quinqueremis una submersa cū omnibus qui  
intus erant, inter quos fuit *Marcus Caryneus*,  
uir maxime apud *Achaeos* autoritatis: &  
quādiu vixit, omni officio erga patriā sanctus.  
Verum qui cōtra *Acaruānes* pugnabat, simu-  
lac *Illyriorū* uictoriā prospexere, freti celeritate  
nauū, uerterunt terga: et omisso praelio, domum  
incolumes remigrarūt. *Illyriorū* multitudo hac  
uictoria elata, facilius atq; audacius solito ur-  
bem obsidebat. *Coreyrenses* iam omni spe desti-  
tuti, tolerata aliquandiu obsidione, ad extre-  
mum *Illyrijs* sese dederunt, praesidiumq; eorū &  
ducem praesidiū *Demetriū Phariū* intra urbem  
accepere. His rebus gestis, *Illyriorū* duces iterum  
*Dyrhachiū* reuersi, urbē obsidere. Per idē tem-  
pus Consules Romani *C. Fuluius* cū classe ducen-  
tarum nauū, & *M. Posthumius* cū terrestri-  
bus copijs Roma profecti. *Fuluius* *Corcyram* ue-  
nit, ratus adhuc durare eius loci obsidionē. sed  
cū serò uenisse se intelligeret, *Illyrijs* iam urbem  
adeptis, nihilominus nauigare in insulā statuit:  
tum intelligēdi gratia quid actū foret, tū ut ea  
quae de *Demetrio* senserat, experiretur. Quippe  
*Demetrius* quoniam exhibitum sibi ab amulie  
apud reginā negotiū intellexerat, mulieris iram  
ueritus, miserat Romam, qui & urbē, & cetera  
quorū dominus erat, Romanis polliceretur. *Cor-*  
*cyrenses*

egyptenses igitur aduentu Romanorum hilares facti,  
 consensiente Demetrio, et praesidium Illyriorum,  
 quod intus erat, tradidere Romanis, et urbem, ac  
 postremo seipsos fidei eorum commiserunt, ita demum  
 se tutos fore contra scelera Illyriorum rati. Roma-  
 ni Corcyrensisibus in amicitiam receptis, Demetrio  
 reliquorum gerendorum duce usi, in Apolloniā  
 nauigant. Eodem tempore A. quoque Posthumius  
 cum terrestribus copiis Brundisio transfretabat.  
 Erant circiter viginti milia peditum, equitum  
 duo milia. Hi simul omnes Apolloniā uenere,  
 statimque urbe in fidem recepta, Dyrrhachium na-  
 uigarunt, quod obsideri ab Illyrijs urbem intelle-  
 xerant. Illyrij aduentu Romanorum cognito, pra-  
 timore soluta obsidione passim fugiunt. Romanis  
 Dyrrhachio quoque in amicitiam recepto, ad locum  
 magis intra Illyrium nauigant, multis in itinere  
 receptis oppidis, ac simul Sardieis subuersis. In-  
 terea legati à Parthenia, obuiam Romanis ue-  
 niunt, sese et ciuitatem suam dedentes. Quibus unda  
 cum ijs qui ab Arintanis miscebantur, in fidem  
 receptis, iter uersus Issam faciunt, quod eam quoque  
 urbem audiuerant ab Illyrijs obsideri. Qua simili  
 modo dissoluta mox obsidione potiri, plerumque  
 in Illyrio oppida per uim expugnauere, in qui-  
 bus circa Nutriā non solum plerumque milites, ue-  
 rumetiam tribunos militum aliquos, et quastorem  
 miserunt. Viginti quoque Illyriorum lembis portis,  
 qui conuectum uehebant in castra. Ex ijs qui

L 2

Issam

*issam obsidebant, nonnulli qui ex Pharo erant, Demetrii gratia salui permansere, ceteri omnes profligati Narbonē sugerunt. Teuca perquam paucis comitatibus Rhizonē se recepit, oppidū sanè munitissimū, & procul à mari, in ipsa Rhizonis fluminis ripa sitū. Post Hac Consules plerisq; Illyriorum ciuitatibus Demetrio traditis, & plurimo potentatu adiecto cum classe atq; omni pedestri exercitu Dyrrhachiū reuerterunt. Hinc C. Fulvius cū magna naualium ac pedestrium copiarū parte Romā nauigat. Posthumius uerò Dyrrhachij commoratus, paratis quadraginta nauibus, & nouo delectu ex finitimis ciuitatibus habito, stasina faciebat, Ardienses, ceterosq; qui se fidei Romanorū traderant, secū habens. Adueniēte uere, Teuca legatos ad pop. Rom. misit, qui de sœdere agerent. Tandemq; his conditionibus initum sœdus fuit, ut Teuca quotannis tributū Romanis solueret, ut omni Illyrio excederet, paucissimis quibusdā locis exceptis: & quod maxime ad Græcos attinebat, ut nauigare ei deinceps ultra Lyssum non liceret, nisi cum duobus lembis, atq; ijs inimicis. His peractis, Posthumius ad Achaos atq; Aetolos legatos mittit, qui causam belli, & transfretationis Romanorū edoceant, res gestas referant, cōditiones legāt initi inter eos sœderis. Hi peracto cōsulis imperio, ab utroq; populo humanissimè recepti, rursus Corcyrā redierūt.*

*magnò*

magno metu liberatis *Græcia* ciuitatibus ob so-  
 dus cum *Illyrijs* percussum. Quippe ea tempestate  
*Illyrij* non aliquorum, sed cōmunes omniū hostes  
 erāt. Prima igitur Romanorū cum exercitu trās-  
 fretatio in *Illyrium*, atq; eas *Europa* partes hæc,  
 ex ob huiusmodi causas fuit. Post id Romani le-  
 gatos *Corinthus* quoq; atq; *Athenas* misere,  
 quo tempore *Corinthij* eius belli quod aduersus  
*Isthmios* gerebant, participem esse populum Ro-  
 manum uoluerunt. *Asdrubal* ea tepestate (nam  
 hic res *Hispanas* supra dimissimus) incredibili  
 uirtute imperiū *Carthaginiensium* in *Hispania*  
 adauxerat, urbem condiderat, quæ à quibusdam  
*Carthago*, ab alijs *Noua ciuitas* appellatur, ob  
 loci opportunitatē: non solum ad res *Hispania*,  
 uerumetiā *Africa* cōmodissimam: de cuius situ,  
 ex quam præstare utriq; provincia potest utili-  
 tate, alias opportuniore nacli locum, differemus.  
 Romani cum intelligerēt uires *Carthaginiensium*  
 usq; aded in *Hispania* creuisse, ne eam quidem  
 partē negligendā putauere: sed ignauiam suam  
 accusantes, quòd anteaclis tēporibus per socor-  
 diam, quasi dormitantes, adoleri in *Hispania*  
*Carthaginiensium* nomē permisserant, recuperare  
 quod omissum fuerat, decreuerūt. Perūm mouere  
 in præsentia aduersus *Carthaginienses* bellū non  
 audebāt, ueriti imminentē *Romani* uirbi *Gallo-*  
*rum* multitudinē, quorum impetū in dies magis  
 formidabāt. Quamobrem cōponere primam cum



Asdrubale de rebus Hispania, deinde aggredi  
Gallos: & utcumq; cessura res esset, subire peri-  
culū statuerunt, haud dubij, se non solum nō do-  
minari Italia, sed ne iusō quidem patriam, aus-  
propriis penates tenere posse, nisi domitus Gal-  
lis. Missus igitur ad Asdrubalē in Hispaniam  
legatis percussus cū Carthaginiensibus fœdus  
fuit. In quo inter cetera captum, ne liceret Car-  
thaginiesibus Iberū fluviū cum armis transire,  
per reliquam Hispania partē impunē progredi  
nascere. His cōpositis extēplō bellum in Italia  
contra Gallos mouerūt: quod summam expo-  
nere operapreſtū duximus, quo preparatio ad  
reliquam historiā, quemadmodū ab initio pro-  
posuimus, dilucidior fiat. Repetemus autē paulō  
altius ab eo tēpore, quo primū Galli obtinue-  
runt Italiā. Quippe hanc historiā non solū in-  
cundā, ac scitu & memoria dignā, uerumeriam  
necessaria putauimus, ad intelligendum, quibus  
postea uiris, aut quibus locis fretus Annibal,  
imperijū Romanorū ausus sit inuadere. Primum  
uerō de provincia dicemus, quis eius situs sit, &  
quomodo se ad reliquā Italiā habeat. Quippe  
hoc pacto quæ ad rerū gestarum cognitionē at-  
tinent, facilius poterunt intelligi, descriptis pri-  
mō locorum aut regionis proprietatibus. Omnis  
igitur Italia trianguli figuram habet. Latus  
quod orientē spectat, Ionio mari, et sinu Adria-  
tico terminatur. Quod uerō ad meridiana  
regio

gionē atq; occasum uergit, Siculo & Tyrreno  
 auditur pelago. Hæc latera inuicē copulata,  
 apicē trianguli faciunt propositam Italia pro-  
 tectorium, quod Cocynthū incola uocat: & me-  
 dianā plagam spectās, Ionium ac Siculum di-  
 dit mare. Tertiū latus, quod ad gelidissimum  
 septentrionis axem, & mediterranea loca protē-  
 ditur, terminat cōtinuatio alpium, qui à Mas-  
 siliā, & locis supra Sardorum pelagus sitis inci-  
 ētes, usq; ad intimum Adriatici maris sinum  
 continuē extenduntur, exiguo quodam spatio in  
 medio relicto. Hinc lateri, quod terminari alpi-  
 um dicimus, & quasi trianguli basem intelligi-  
 mus, à meridiana regione uersus septentrionem  
 biacēt cāpi, extrema totius Italia, omnis Eu-  
 ropa maximi atq; uberrimi. Horum etiā forma  
 triangularis est: apicē trianguli facit Apennini  
 & alpium copulatio, non lōgē à mari Sardoo  
 supra Massiliā. Latus, quo septentrionē spectat,  
 uemadmodū supra diximus, alpes faciunt, qua  
 duo millia & ducēta stadia protēdūtur. La-  
 tus uerò quod ad meridē uergit, perficit Apen-  
 ninus: hic ad tria millia & sexaginta stadia  
 protēditur. Basis locum tenet litus ipsum maris  
 Adriatici, eius magnitudo est à Sena urbe usq;  
 ad intimū eiusdē maris sinum. Hæc duorū mil-  
 lium, & quingentorum stadiorum spatio conti-  
 netur. Itā omnis camporū circuitus decē millibus  
 landitur stadijs. De fertilitate huius regionis

hanc facile dixerim. ita enim in omnia frugum genera fecunda est, ut sæpenumero nostra. et a se modius frumenti Siculus non amplius quatuor obolis uanum ierit, ordeï uerò non amplius duobus, dolium uini tantundem. Milij præterea et farris tanta copia est, ut opinionem hominum superet. Quam uerò glandibus abundet, quæ ex nemoribus eius regionis diuersis in locis producuntur, uel id in primis testimonio est, quod cum infinitam penè porcorum multitudinem Italici generis homines alant, et ad sacrificia faciendâ, et ad priuatos usus, et ad necessarium exercitiis apparatus: ijs omnibus abunde hæc regio alimenta subministrat. Iam uerò quanta particularium etiam rerum, quæ ad uictum hominum spectant, in ea prouincia copia sit, ex hoc licet intelligere, quod uiaiores, cum in hospitia diuertunt, nūquam de rebus, quas sint accepturi, particularim paciscuntur, quod cæteris in locis fieri consuevit: sed quantum singuli quique homines soluere debeant, cum hospitibus conueniunt. Et uiaioribus honorificè acceptis, et omnibus ad uictum necessarijs abunde subministratis, non amplius quam siliquam capiunt (hæc oboli tertia pars est) id præcium rarò excedunt. Hominum uerò tanta copia, ea proceritas ac pulchritudo corporum, tantum in rebus bellicis robur, ut facilius sit id ex eorum rebus gestis, quàm ex cuiusquæ oratione intelligere. In alpibus ab utroque latere loca

montano

montuosa habitant, ad eam partem qua uersus  
 Rhodanum & Septentrionem spectat, Galli, qui  
 Transalpini appellatur: ad eam uerò qua cam-  
 pie imminet, Taurisci, Agones, & alia pleraque  
 Barbarorum genera, à quibus Transalpini non  
 enere, sed differentia loci differunt: ideo Transal-  
 pini dicti, quod trans montes colant. Summa uerò  
 Alpium inga tum propter locorum asperita-  
 tem, tum quia alta nives premunt terram, gelu  
 & perpetuo penè rigore cōstricta: tantum abest  
 ut ab hominibus colatur, ut nullum quidem ue-  
 stigium extet humanū. Apenninum uerò à prin-  
 cipio supra Massiliā, ubi cum alpiibus coniun-  
 gitur, Lygures colunt. praeterea omne id latius  
 quod mare Tyrrhenum & campos spectat, uersus  
 mare quidem usq; ad Pisanam urbem, quae pri-  
 ma Tyrrhenia ciuitas ad occidentem uergit  
 uersus mediterraneam uerò regionem, Aro-  
 nium usq;. Post Ligures Tyrrheni habitant, mox  
 utrunq; Apennini latus Umbri. Dehinc Apē-  
 ninus distans à mari Adriatico circiter quin-  
 centa stadia, dimissis campis conuersis ad de-  
 ceteram, & per mediam Italiam trāsiens, proce-  
 dit in Siculum pelagus. Campi uerò qui inter  
 Apenninum & Adriaticum sinum medij sunt,  
 usq; ad urbē Senam extēduntur. Padus fluminis,  
 quem poëta Eridanum uocant, ortum habens in  
 radicibus alpium, ubi quasi apicem triāguli esse  
 supra memorauimus, in planiciē uersus meridiē  
 k s defluit.

defluit. hinc sese ad orientem flectens, duobus ho-  
 stijs prorumpit in Adriaticum sinum. Aqua-  
 rum multitudine præter ceteros Italia omnes  
 abundat. Quippe omnes aquæ, quæ ab Apenni-  
 no alpibusq; descendunt, in unum coeunt Padi  
 alueum. Aestivo, quàm hyemali tempore, mai or-  
 fluit, ob liquecentium nivium multitudinẽ. Na-  
 vigatur à loco quem incolæ Volanam appellat,  
 versus alpes, circiter duo millia stadiorum. Vbi  
 primum oritur, simplex est: mox in duos alveos  
 divisus, binus in sinum Adriaticum ostijs erum-  
 pit; Padoam, Volanamq; incolæ vocant. Volana  
 portũ efficit inter omnes maris Adriatici por-  
 tus tutissimum. Padũ, eius loci habitatores olim  
 Bodencum vocauere. Multa præterea de hoc flu-  
 uio Græci scriptores referunt, ut puta Phaëton-  
 tem ex auriga patris præcipitem in eum decidisse,  
 continuas Heliadum lacrymas, quas deinde  
 arbor reservat, incolas loci ex eo die pullatis ve-  
 stibus, quas in signum mœstitiæ gestare incepe-  
 rant, assiduè usos: atq; alia plurima, quæ nos in  
 præsentia omisimus, superuacua fore rati ad no-  
 stri operis præparationem. posthac cum se locus  
 offerret, quantum res postulare videbitur, rese-  
 rcimus: præsertim cum Timaum constet ea quæ ad  
 hanc regionem attinent, ignorasse. Cæpos omnes,  
 quos Apennino atq; Adriatico mari termi-  
 nari diximus, olim habitauere Tyrreni, quo  
 tempore Phlegraos etiam campos, qui circa Ca-  
 pnam

piam & Nolam sunt tenebant, quando etiam  
 magnam virtutis existimationem adepti esse  
 videntur. Quapropter non oportet historiogra-  
 phos potentiam Tyrrhenorum ad eam regio-  
 nem referre, in qua nunc habitant: sed ad  
 prædictos campos, & occasiones ex illis locis ac-  
 ceptos. Cum ipsi ob vicinitatem loci frequenter  
 Galli conuersabantur. Hi specie ac fecunditate  
 regionis pellesti, exiguam quandam nacli occa-  
 sionem, exercitum comparant: factoque in Tyrrhe-  
 nos impetu, finibus expellunt, campos deinceps  
 ipsi tenent. Inter Padum atque alpes habitant  
 Laii, mox Lebitij, dehinc ingēs Insubrum natio:  
 post non longe à ripa fluminis, Cenomani. Loca  
 terò mari Adriatico vicina antiquum ex Pa-  
 thlagonia genus colit. Hi Veneti appellati, neque  
 moribus, neque ornatu corporis admodum, sed tã-  
 ummodo lingua à Gallis differunt. De illis Tra-  
 cici poeta multa scribunt, & plurimas ineptias  
 constrofe referunt. Inter Apenninum rursus &  
 Padum primò Ananes, post Boij, inde Eganet.  
 postremo Senones, iuxta Adriaticum mare ex-  
 tremi omnium Gallorum incoluerunt. Principia  
 ritur auctoritatis populi ex Gallis, qui in Italia  
 morabantur, hi sunt: nullas habitabant nullis  
 aptas mœnibus, apparatus omnium prorsus  
 expertes erant. In terra super strato gramine  
 dormiebant, nesciebantur carne, bellicas solum-  
 modo res atque agriculturam exercebāt, & sim-  
 plicem

plicem vitam uiuentes, neq; scientijs, neq; alijs  
artibus operam dabant: diuitias suas in auro  
& pecuniis habebant, quod hac sola, cum fer-  
ret necessitas, quocumq; libèret, facile transferri  
possent: amicitijs comparandis maximè quisq;  
studium adhibebat. Quippe is maximè pollens  
inter eos putabatur, qui quam pluribus coleba-  
tur. Principiò haud eam tantùm regionem tene-  
bant, sed & plerosq; ex uicinis audacia eorum  
deterritos sibi ascinere. Interiectis temporibus,  
cum bellum aduersus populum Romanum gere-  
rent, superatos praelio Romanos, Romanorumq;  
socios, ac turpiter in fugam conuersos persecuti,  
triduo post initam pugnam Roma, præter Capi-  
tolium, potiti sunt. Sed Venetis per id tempus re-  
gionem eorum infestantibus, retrocedere coacti,  
fœdere cum Romanis percusso, ac restituta urbi  
libertate, domum remigrarunt. Hinc intestinis  
inter se bellis uexari cœpere. Nam qui Alpes  
incolebant, animaduersætes uires istorum in dies  
summo opere augeri, plerumq; aduersus eos moue-  
bant. Interea Romani instauratis uiribus, res  
Latinorū composuerunt. Annus erat post captam  
urbem trigessimus, cum Galli ingenti exercitu  
comparato Albam reuertuntur. Romani, quod  
aduentus eorum ropentinus fuit, & neq; exerci-  
tum cogere, neq; à socijs auxilia conuocare ausi  
fuerunt, haudquaquam aduersati Galli fuere.  
Caterum post duodecimum annum, cum iterum  
Galli

Galli eodem reuerterentur, euestigio Romani aduentu eorum cognito, ac collectis sociorum auxilijs, obuiam alacres cum exercitu processere, nihil magis quàm dari sibi ab hostibus pugnandi copiam cupientes, qua de omni imperio uno tempore decerneretur. Galli audacia Romanorum terterriti, simul orta inter se seditione, per noctem discesserunt ad sua, ut fugientibus haud dissimiles essent: atq; annos tredecim quieti permāere. Postea cum vires populi Romani indies suam maximè augeri cernerent, de pace agere ceperunt: qua impetrata, ad trigessimum annum uiuere. Iam uerò Transalpini iterato eos insecuturi, ne utrinq; premerentur ueriti, per gentis affinitatem precari, ne sibi inimici essent: multa præterea opima offerre, ut bellum in populum Romanum conuerterent: hortari, se omnibus viribus eis assuturos ostendere. Id ubi persuasum est, illi intelligunt, omnes unanimi consensu aduersus Romanos per Tyrrheniam profecti (quippe magnus Tyrrhenorum numerus apud eos moratur) sacra ingenti prada, domum ex Romano provincia incolunt reuertuntur. Hic orta inter eos pro diuisione prada seditio usque adeo processit, ut non solum prada, uerum etiam inuicem magnam partem perdiderint: quod frequenter accidere Gallis consuevit, ob immoderatas crapulas atq; ebrietates. Quarto dehinc anno cum Samnitibus coniuncti, denudò Romanos innad-



morum cadunt. Non multis interiectis diebus eos  
 iterato adgressi, iuxta Sentinarum regionem  
 praelium ineunt, plurimos obtruncant, reliquos  
 ad suam quenq; domum fugere compellunt. Post  
 decimum annum comparatio ingenti exercitu, in  
 Etruriam profecti, Arretium obsident. Romani  
 Arretinis auxilium ferentes, non longè ab urbis  
 moenibus dimicant. In qua pugna superati,  
 Lucio consule amisso, M. Curius in eius locum  
 suffecere. Hic statim legatos in Galliam ad re-  
 dimendos captivos mittit: qui cum eò perue-  
 nissent, uiolato iure gentium, à Gallis interfi-  
 ciuntur. Quo scelere indignati acriter Romani,  
 nouo delectu habito, penetrare in Galliam ad-  
 grediuntur. Sed parum processum erat, cum eis  
 Senones occurrunt. Hos collatis signis, enesti-  
 gio adgressi superant, magnam partem interfi-  
 ciunt: si qui superfuerant, sedibus fugant, regio-  
 ne possuntur, nouam ipsi in urbem coloniam in-  
 ducunt: eam ueteri nomine, quod primò à Gal-  
 lis habitata fuerat, Senam appellant. Est au-  
 tem ea urbs, quemadmodum supra memorauimus,  
 in litore Adriatici maris sita, ubi campi  
 Italia terminantur. Boii, cum Senones proprijs  
 finibus fugatos à Romanis intelligerent, ueriti  
 ne ipsi quoq; idem paterentur, eodè exercitu,  
 Tyrrhenisq; omnibus in subsidium uocatis, arma  
 aduersus Romanos mouent: nec multis interiectis  
 diebus,

diebus, praelium ineūt, in quo Tyrrenorum magna pars caesa, Boiorum ad extremū quā paucissimī fugere. Nec tamen ob eam stragem cecidere animis, quin proximo anno iterum aduocatis viribus, collectaq; omni inuentute, quae ad usum armorū apta uidebatur, in Romanos exeūt: ubi adeo fusi profligatiq; fuere, ut penē ad interuentionē delerētur. Quamobrē mitigatis parumper animis, foedus cum Romanis per legatos perueniunt. Erat, dum haec gerebātur, tertius annus post traiectionē Pyrrhi in Italiam, & quintus post eam cladē, quam Galli apud Delphos passi fuere. Ita ea tempestate fortuna quasi postea quadā hostilis in Gallos immussa, passim omnes persequabatur. Verū enimvero ex ijs praelijs, quae suprà memorauimus, duplicē utilitatē Romani cepere. Nam & assuesacti dimicare cum Gallis, quorum nomine nihil apud eos tetrius, nihil horribilius esse consueuerat: praestantissimō aduersus Pyrrhum certatores facti sunt, & ita Gallorum audaciam paulatim contrinuerunt, ut non longē post securi primō cum Pyrrho de Italia, deinde cum Carthaginiēsis de imperio Siciliae dimicauerint. Galli superioribus praelijs exati, quinq; & quadraginta annos quievere, non uiolata pace, quam cum Romanis habebāt. Postquam uerō senes, qui & cōspexerāt saepe pericula, & uarias experti fuerant iacturas, natura concesserunt; insurrexere iuuenes ingenio prauo,

prauo, rudes, & prateritarum rerum omnino  
inexpertis. Hi, ut fert natura hominum, confestim  
nouis rebus studere cœperunt, & quocunque res  
ferret, infesti Romanis esse, à Transalpinis etiam  
auxilium aduocare. Verum id principiò duces  
tantum inconsulta plebe peragebant: quo fa-  
ctum est, ut uenientibus Ariminum cum exerci-  
tu Trāsalpinis, multitudo Boiorum, quæ huius-  
modi rerum ignara erat, aduentum Transalpi-  
norum uerita, cum ducibus suis in dissensionē ue-  
nerit: Gallorūq; sic regibus interfectis, pralium  
cum Transalpinis commiserint. Romani quoq;  
ea tempestate aduentu Transalpinorum deter-  
riti, copias eduxerāt: sed cum primum Gallorum  
inter se conflictum audire, domum iter uerte-  
runt. Quinto dehinc anno, M. Lepido consule,  
C. Flaminius legem ad populum tulit, ut ea re-  
gio Gallia, quam Picenum uocant, unde Seno-  
nes fuerant expulsi, militibus Romanis diuide-  
retur. Quæ res causa extitit, ut nouum bellum  
statim suscitatum fuerit. Nam pleriq; ex Gal-  
lis, ac præcipuè Boij, qui proximi Romaniserāt,  
eam rem grauissimè indignabantur, rati Ro-  
manos iam non amplius de principatu, aut glo-  
ria, sed de præda atq; interitu suo certaturos,  
Quapropter maxima illa gentes Insubrium &  
Boiorum inter se consentientes, confestim ad eos  
Gallos mittunt, qui trans Alpes ad Rhoda-  
num habitant, & propterea quod mercenariam  
milit

tiam obeunt, Cessata uocantur) nam id ea  
 io significat). quorum regibus Congolitanis  
 Eneroëti in praeceptum magnam, auri sum-  
 a offerunt, ac simul admoneant, quam magnam  
 Romanorum felicitas, quantumq; ipsis, ex eo-  
 rum sit emolumentum, si uincant: atq; ita eos  
 bellum contra Romanos suscipiendum inci-  
 ao facile hoc pacto una cum praemissis per-  
 dent: sunt dant illis fidem, se socios belli fu-  
 s. Res gestas maiorum suorum in memoriam  
 eant: eos non solum praelio fuisse olim Ro-  
 os iactant, uerum etiam post praelium in-  
 ibili celeritate urbem Romanam cepisse. Dehinc  
 a omnibus, quarum ea urbs refertissima erat,  
 eos, cum in ea mensibus septem imperassent,  
 e restituito Romanis imperio, integris omni-  
 fortunis suis feliciter in patriam reuersas.  
 iactando, monendoq; ita reges ipsos, populo  
 Gallia ad bellum incenderunt, ut neq; ma-  
 nquam exercitus, neq; ex ualidioribus pu-  
 ioribusq; militibus, neq; omni apparatu  
 nior ex ijs Galliae partibus descenderet. Haec  
 Romanam delicta fuere, tantum in urbe terror  
 ua est, ut consilium nonas, detectus facere coe-  
 at, commicatum perire, interdum copias ad  
 suos educere, uelut iam praesentibus Gallis,  
 amen nundum proprijs sedibus excesserant.  
 res non parum Cures agnitionibus profue-  
 d imperium in tussianis propagandum. Si-  
 quidem

quidem Romani haec, quemadmodum supra di-  
 ximus, magis necessaria putantes, quod hi popu-  
 li eorum cernicibus imminerent, negligere res sti-  
 spanas coacti sunt, quoad res Italia compone-  
 rentur. Itaque venonaso cum Asdrubale duce  
 Carthaginiensum, quemadmodum supra memo-  
 ravimus, sedere, totis iam animis in bellum Gal-  
 licum versi, id unum per id tempus maxime cogi-  
 tabant, quo pacto adversus Gallorum impetum  
 resistere possent. Galli autem Gessatae, coacto  
 circa Rhodanum exercitu, & cum ingenti mul-  
 titudine hominum superatis eandem Alpibus,  
 in campos qui sunt circa Padum, descenderunt.  
 Reliqui Galli quoque octavo anno post eius re-  
 gionis traditionem. Cum his confestim Insu-  
 bres Boiiq; magna multitudine coniunguntur. Vene-  
 rit etiam & Genomani legationibus Romanorum  
 delinxi, amicitia populi Romani societati Gal-  
 lorum praeulerunt. Quamobrem reges ob suspi-  
 cionem eorum, partem copiarum Insu-  
 bribus praesidi gratia relinquere coacti, ipsi cum reliquo  
 exercitu castra versus Etruriam moverunt, du-  
 centes pedum circiter quinquaginta millia,  
 equum sexcentos & triginta viginti millia. Roma-  
 ni, cum primam superatas a Gallis Alpes co-  
 gnoverint, L. Aemilius consul cum exercitu  
 Ariminum misit, ne illic opposita hostibus,  
 transitum eorum prohiberet. Unus vero praetorum  
 proficisci in Etruriam iussus, quod aliter consu-  
 lum

lum C. Scipilius principio consulatus sui in Sar-  
 diniam cum classe navigarat. Civitas tota mor-  
 ta atq; sollicita erat, nec sine ingenti metu tan-  
 ti Gallorum conatus expectabantur. Veniebat  
 in mentem vetusta cladis, & quasi fatalem Ro-  
 mane urbi gentem omnes formidabant. Itaq;  
 maximus iam pridem exercitus paratus erat:  
 novi insuper delectus quotidie habebantur: ad-  
 monuerant socios, ut instructi paratiq; forent.  
 Præterea ut descriptiones omnium copiarum  
 totius Italia ad senatum reserrentur, mandave-  
 rant, omnem simul multitudinem Italici exer-  
 citus nosse cupientes. Frumēti insuper, telorumq;  
 cæterarum rerum bello necessariarum tantum  
 apparatus fecerant, quantum nemo ante no-  
 ram ætatem meminit. Nec sanè ceteri Italia  
 populi segniores: adeò enim aduentu Gallorum  
 terre facti omnes erant, ut non iam pro Ro-  
 manis bella geri, neq; pro eorū imperio certari,  
 sed pro sua singuli quiq; salute, pro civitate,  
 pro patria existimarent: propterea omnes Ita-  
 lici populi libenter Romanis in hoc bello parue-  
 runt. Libet mihi hoc loco apparatus populi  
 Romani, & magnitudinem copiarum, quas ea  
 impetate habebat, commemorare: quò manife-  
 ste omnes intelligant, quales, quantasq; res, qui-  
 bus tantis viribus adgredi Annibal fuerit au-  
 sus: & quibus copiis potentia Romanorum op-  
 positus, urbem Romanam in tantum discrimen ad-  
 duxerit

duxerit. Primum igitur cum cōsulibus quatuor  
 legiones urbana in expeditionē extulerant. Ha-  
 rū singulis quinque millia et ducenti pedites, equi-  
 tes uerò trecenti inerāt. Habebāt etiā idē cōsules  
 auxilia sociorū : horum numerus erat triginta  
 millia peditū, equitum uerò duo millia. Erant  
 praterea tumultus Gallici causa ha copia pa-  
 rata, à Tusceis atq; Sabinis peditū circiter quin-  
 quaginta millia, equitum uerò ad quatuor mil-  
 lia. Hi statim ut Galli trāsire Apenninū nun-  
 ciati sunt, uersus Hetruriam misit, atq; eis præ-  
 tor urbanus præfectus est. Post hos Umbri et  
 Sarsenates Apennini accola ad uiginti millia  
 coacti. Veneti item atq; Cenomani circiter ui-  
 ginti millia. Hi omnes in Apennino consistere  
 iussi erant, ac in Boiorum agros, cū facultas da-  
 retur, irrumpere. Has aduersus Gallos copias prin-  
 cipio opposuerant. Erāt praterea in urbe Romæ  
 parata alia copia, qua præsidiorū gratia tene-  
 bantur : et si quid subitaneum accideret, iussa  
 senatus expectabant. Romanorū uiginti millia  
 peditum, equites uerò mille et quingenti : socio-  
 rum autem triginta millia peditum, equitum  
 duo millia. In tabulis uerò relata erat copia La-  
 tinorum octuaginta millia peditū, equitū quin-  
 que millia. Sanitium septuaginta millia pedi-  
 tum, equitum septē millia. Iapigū ac Messapio-  
 rum peditum quinquaginta, equitū uerò sex de-  
 cim millia. Lucanorū peditū triginta, equitum  
 tria

tria millia. *Marsorum* autem, & *Marrucinorum*, ac *Ferēsanorū*, & præterea *Vestinorum*, peditū viginti, equitum quatuor millia. Erant quoque per id tēpus in *Sicilia*, & circa *Tarentum* legiones duæ præsidij gratia cōstitutæ. Harum singula habebāt peditū quatuor millia & ducentos, equites uerò ducentos. Insuper *Romanorū* ac *Cāpanorū* multitudo erat circiter duvēta & quinquaginta millia peditū, equitū viginti tria millia. Itæ omnium copiarū, quæ senonī populoque Romano subiectæ erant, numerus fuit peditū supra centū & quinquaginta millia, equitū uerò circiter sex millia. Omnium autem simul ex tota *Italia* armatorum numerus, septies centena millia peditū, equitū ad septingenta millia. Adversus quos *Annibal* nix viginti millia hominū habēs, in *Italia* ausus est irrupere. Sed de his aliās latius. Galli tandē superato *Apennini* iugo, in *Ætruriā* descēderūt: ne minime resistēte, eā regionē vastātes, ac tandē *Romā* properant. Cumque iā circa urbē essent, quādam *Clasim* appellāt, distatque ab urbe *Roma* nō amplius triū dierū spatio, nuntiatur eis, *Romanorum* copias, quas præsidij gratia in *Ætruriā* collocatas diximus, simul cōvenisse, ac se insequi. Quo nūcio accepto, Galli euestigio iter in *Romanos* tumultuosius converterūt. Cumque inuicē alij alijs vicini essent circa solis occasum, tū quidem mediocri interstitio relicto, castrametati nixque



exercitus subsistebant. Obortis deinde tenebris, Galli erectus de more ignibus, equitatu omnem in castris relinquant, iubētes, ut cum prima luce, postquā hostibus cōspicui fuerint, iter post eos arripiat. Ipsi occultē discedētes cum omni multitudine peditum, Fesulus versus iter faciūt, eo consilio, ut simul equites suos reciperēt, ac simul insequentes hostes inturbarent. Romani sub prima luce Gallorū equites tumultuosius abire cōspicati, fugā et trepidationē existimātes, raptim post eos agmine, incautius ferūtur. Quos simulatq; nacti suere, insurgētibus undiq; ex composito Gallis, atrox initio utrinq; initū est certaminē. Tandē Gallis numero atq; ferocia animi lōgē prastatibus, Romanorū circiter sex millia in ea pugna cecidere, reliqua omnis muliando salutē pedibus quasuit. Eorū magna pars recepit sese in locum quendam, sibi atq; natura loci munitū. Hos principio Galli obsidere adgressi: sed quoniā et trāsacta noctis nigijs, et eius diei labore cōfecti erant, ad curanda duntaxat corpora uertuntur, relicto ibidē presidio equorum, qui diligēter tumultū custodirēt, eo proposito, ut nisi posttridie se sponte dederent, totis uiribus eum locū expugnarent. Per idē tēpus L. Aemilius cōsul, quē Arimini cū exercitu fuisse memorauimus, cognito Gallorū in Hetruriam trāsitu, et quod uersus urbem Romā cum exercitu properarent, presidium ferre socijs. ma-

curat

tūat. Cumq; iam superatis Apēnini saltibus,  
 non longē ab hostibus castra posuisset, qui ad  
 tumulum confugerāt, cognito aduentu consulis  
 (id enim per nocturnos ignes intelligebatur) an-  
 tū confestim animis, quosdam ē suis inermes  
 per propinquam syluam ad eum mittere, ac o-  
 mnem rei gesta seriem nuntiare. Consul in tanto  
 sociorum periculo minime cunctandū ratus, tri-  
 bunis militum mandas, ut cum prima luce peda-  
 stres copias aduocare maturēt: ipse cum equitatu  
 praecedens, iter uersus tumulum facit. Gallorum  
 quoq; duces ex nocturnis ignibus aduentum con-  
 sulis coniectati, concionem aduocarunt: ut quid  
 agendū foret, cōmuni cōsilio decerneretur. Tum  
 rex Aneroēstes, stultū esse inquit, antequā tan-  
 tam praeda abigant (incredibilis enim multitu-  
 do hominum, ingensq; omnium rerum copia in  
 Gallorum potestatem deuenerat) sempius cum ho-  
 stibus terere. Quae res iam a se acquisitas in ambi-  
 guo ponere. Proinde primo in patriam reuer-  
 dendū: relictisq; ibi sarcinis atq; impedimentis, in  
 Hetruria depono, si uideatur, repetendū, ut pra-  
 tium aduersus hostes expediri cōmittat. Id con-  
 siliū Aneroēstis cū omnibus placuisset, Galli  
 ante lucā signa mouentes, aucti amnis generis  
 praeda, per litus inferi maris Galliam repe-  
 bant. L. Aemilius consul susceptis copiis, quae  
 in tumulū cōfugerāt, Gallos cum exercitu per-  
 sequebatur. Nō enim pugnare ex composito cum

tanta multitudine, conducere rebus suis existimabat: sed commoditatem aliquā loci, aut temporis opportunitatem censebat expectandam, quā uel hostes terrere, uel abacta recipere praedam ualeret. Per idem tempus C. Atilius alter consul, qui nuper ex Sardinia cum exercitu Pisas uenerat, expositis in terram copiis, contrario quā Galli itinere per lictus inferi maris Romanam uersus ducebat exercitum. At qui iam Galli non longē aberant à Telamone Tuscia ciuitate, cum quidam ex eis qui exercitum antecede-bāt, in Romanos ex improviso incidentes, captiq; , rem omnem consuli exposuerunt, non longē abesse Gallos nuntiantes, Lucium uerò Aemiliū consulem ponē sequi. Quibus rebus auditis, C. Atilius, partim nouitatem rei admiratus, partim adductus in spem uictoriae, quod obitisse sibi medios inter duos exercitus hostes fortuna uidebatur, legiones tribunis militum tradit, iubens, ut aduersus hostes procedant, quousq; locorum opportunitas sinat. Ipse interea imminētem uia collō conspicatus, ad rem gerendam peropportunum, quō tendere iam Galli uidebātur, collectis equitibus, locū praoccupare cōstituit, & primū sese periculo obicere, sperans per eum modum, si uictoria penes Romanos foret, summam totius rei sibi attributum iri. Galli principio aduentum consulis ignorantes, contenti q; ex his qua cernebant, L. Aemiliū consulem

consulē per noctē cum equitibus praecessisse, quo  
 loca bello opportuna praecuperet, confestim  
 equitatum omnium, ac patre expeditorum pra-  
 misit ad eum collē occupandum. Cum uero ca-  
 pitum iam ab Atilio collum ex captiuis intalle-  
 xissent, confestim pedites iubent praecedere, à  
 fronte simul atq; à tergo acie struunt: quod hos  
 quidē post tergum insequi uiderent, illos uerò à  
 frōte conficere, ex captiuis, ex ex ijs quae in  
 praesentia acciderant, scitōs. Qui cum L. Aemy-  
 lio erāt, etsi aduenisse Pisas ex Sardinia capias  
 dicebatur, nōdum tamē eam rem cōpertam ha-  
 bentes, tunc ē certamina, quod in colle fiebat, pla-  
 nē cognouerunt: iam enim quamproximē hostes  
 accesserant. Quamobrem ingēti letitia profusi,  
 equites Aemyliaui per proximū collē in subsi-  
 diū eorū qui pro colle pugnabāt, trāsmere. Ae-  
 mylius uerò ipse eū legionibus solito ordine post  
 Gallos iter maturabat. Galli, ubi se ab hostibus  
 utrinq; circūuentos uidere, cōtra Aemylīū, qui  
 à tergo sequebatur, Gessatas atq; Insubres con-  
 stituerūt: à frōte autē aduersus C. Atiliū Teu-  
 rinos, ex qui circa Padū habitant, Boios, Car-  
 ros, caeteraq; impedimenta unum in locum extra  
 utranque aciem collocarunt: pradam uerò o-  
 mnem in proximum tumulum, relictis qui  
 eam custodirent equitibus, exposuerunt. Ita  
 cum bifrontem aciem constituisent, accidit eam  
 non modò terribilem aspectu, uerū etiam ad  
 pugnan

pugnandū efficacissimam esse. Boij quidem atq;  
 insubres eos requirebāt, qui & subligaculis &  
 sentis expeditiores essent. Cessata uerò ob magni-  
 tudinē animi, et incredibile gloria cupiditatē,  
 huiusmodi abiectis, modi tātum cum armis ante  
 omnes stabāt, rati per eū modū aptiores sese, &  
 magis expeditos ad bellū fore. Siquidē densa in  
 ijs locis sentes implicarent uestes, & armorum  
 usum praepodiret. Principiō certamē in colle et ac  
 omnibus cōspicuum, simul hinc atq; illinc cōcur-  
 santibus equitibus, & summa uirute ab utroq;  
 agmine pugnātibz. Hoc in loco C. Asilius com-  
 sul temerē et audaciter dimicās occiditur, caput  
 eius ad Gallorum reges delatum. Romanorum  
 equites haud ob eam rē cecidere animis, sed lon-  
 gē atrocius pralio incumbētes, tandē nō solū  
 collē cutati sunt, uerū etiā Gallorū equitatum  
 omnem fuderunt. Interea cum peditum inter fa-  
 cies appropinquassent, praelium cōmissum non  
 modò praesentibus visu, uerū etiā ceteris audiri  
 horrendum, mirabileq; satuum. Primò enim  
 cum ex tribus exercitibus pugna cōstaret facile  
 sibi quisq; persuadere potest, nō solū aspectū, uerū  
 etiā usum eius praelij noueratq; horribilē  
 aspicientibus fuisse. Deinde quis nō ambigat,  
 uel in praesentiarum, uel eo tēpore, si interfuit,  
 utrum Galli peiores partes in eo pralio habuer-  
 int, quod nō solū a frōte, uerū etiā a ter-  
 go ab hostibus premebantur? an meliores? simul  
 quod

quod cum utroque exercitu pugnabant, simul quod utraque pars imperium hostium ab altera propulsabat, ut sese inuicem uno tempore utrique protegerent: & quod precipuum est, à fronte quidem præsumere, à tergo uero fugam sperare minimè possent? Habent enim hunc in primis bifrontes acies usum, quod nullam militibus uertendi terga spem præbent. Atque Romani simul in spem uictoria ducebantur, quod medios hostes quasi de industria sibi oblatos cernebant, simul ordinem strepitumque Gallici exercitus formidabant. Terribilis erat classicorum sonitus; cum quibus omnis simul Gallorum multitudo tantum clamorem ululatumque attollebat, ut incredibilis nociferatio audiretur: nec tuba solum, militesque, uerum etiam circumstantia omnia loca uocem emittere uiderentur. Terribilis etiam præcedentium nudorum hominum aspectus. Magna enim ac unda corpora, & bellici quidam motus sub clypeis, miraculo simul & formidini erant. His accedebat splendor & pulchritudo ornamentorum. Quippe tota acies torquibus aureis, & uirgatis sagulis fulgebat: qua aspicientes Romani, partim obstupebant, partim spe prædæ uehementius incendebantur. Tandem uero sagittarijs, qui aciem Romanam ex more præcedebant, tela passim emittentibus, qui posteriores erant, armis recti facile se intabantur. Qui uero ante alios nu-  
di pro

li pugnabant, re longè aliter quàm sperarant procedente, maxime infestabantur. Prægrandia enim ac nuda corpora sents Gallico protegere omnino nequibant: itaq; spicula intro adacta facile coherebant. Deniq; cum infestius ferirentur, & sagittarios cum propter distantiam loci, cum propter multitudinem volantium undiq; telorum ulcisci nequirent, in desperationem adducti, & quasi rabie furentes, alij in hostes temere ob dolorem ruentes opprimebantur, alij pedes ad suos referentes, sædatis sanguine terrebant cæcæ animos, atq; ordinem perturbabant. Per hanc modū iactantia Gossatarum, qui antesignani in prælio erant, domita, Infabres, & Boij, & Taurini prælium excepere. Neq; iam sagittis eminus, ut antè, sed cominus pilis & gladijs certabatur. Hic vero, quantum nunquàm alias, atrox prælium fiebat, nec quicquam erat in tantis exercitibus segne. Sed & scuta ad tutelam corporum, & enses ad usum bellorū longè impares erant. Quippe Gallorum enses graves, & obtusa cuspide, scuta vero debilia erant. Romani autem & scutis ad protegenda corpora validioribus utebantur, & gladijs brevioribus, sed tamen acutis. Itaq; semper & in uniuerso certamine, & singulorum congressibus Galli superati passim cadebant. Stetit tamen immota eorū acies, donec equites Romani è colle cum ingenti impetu descenderunt. Tunc denique

niq; turbati Galli passim prosteruntur: peditea  
 quidem in iisdē locis, in quibus constituti fue-  
 rant, cecidere, equites verò in fugā se uertunt.  
 Perierunt in eo praelio, quadraginta millia Gal-  
 lorum: decē millia duntaxat, inter quos et Con-  
 golitanus rex fuit, nini in potestātē Romanorū  
 peruenere. Alter verò Gallorū rex, Aneroestes,  
 cum in propinquum locum paucis quibsdā co-  
 mitantibus fugisset, non longē post omnes sibi  
 mortē conscivere. His rebus gestis, L. Aemilius  
 consul spolia hostiū Romā misit: pradam, verò,  
 his quorū fuerat, restituit. Ipse cū omnibus co-  
 pijs per Liguriā in Boiorum agrum profectus,  
 omnia nascas, populaturq;: Et intra paucorum  
 dierum spaciū omni genere prada ditato exerci-  
 tu, Romā cū copijs reuertitur: signis torquibusq;  
 (sid genus ornamenti est ex auro, quod Galli circa  
 collum gestare solent) Capitoliū ornat, reliquā  
 verò prada Et captiuos omnes ante se in trium-  
 phum ducit. Per hunc modū tanti Gallorū co-  
 natus: quas nō solum pop. Rom. verum etiā tota  
 Italia formidarat, in irritum denegere. Quibus  
 rebus Romani in spem adducti expellēdi omnino  
 ex Italia Gallos, Q. Fulvium Et T. Manlium  
 creatos nuper consules in Galliam cum ingenti  
 exercitu transmittunt. Hi simul ac provinciam  
 ingressi fuere, Boios in ditionē pop. Rom. venire  
 compulerunt. Reliquo autē militia tēpore, mul-  
 titudine imbriū, ac subinde pestilentia impediti,  
 desistē



desistere coacti sunt. Post hos creati consules P. Furio, & C. Flaminius, rursus in Gallia cum exercitu profecti: receptisq; in amicitia Annibibus, qui non longe à Massilia habitant, mox in Insubrum agros legiones traduxere, non longe ab eo loco, quo Adua fluvius in Padum influit. Insubres magna multitudine ad prohibendum hostem convenerant: à quibus non modo in transfundendo amne, verum etiam in munientis castris, cum magna detrimenta Romani suscepissent, statim ex eo loco discesserunt: profectiq; in Cenomanorum regionem, & illorum copijs (erat enim socij Romanorum) ad exercitum adiunctis, rursus è superiori loco, qui ad Alpes spectat, in Insubrum agros descendunt, totam regionem longè lateq; vastantes. Principes Insubrum immutabile hoc Romanorum propositum animadvertentes, tentare fortunam belli, & cum Romanis decernere statuerunt. Coacto itaq; exercitu, & signis aureis, quæ immobilia vocitant, è templo Minerva sublatis, ceterisq; necessarijs rebus paratis, adversus Romanos intrepidè profecti, ex opposito castrametati sunt, numero circiter quinquaginta millia hominum existentes. Romani, cum se numero longè inferiores esse perspicerent, aduocare Gallorum, cum quibus societate iuncti erant, auxilia cogitabant. Ceterum, quoniam Gallicam prævicationem metuebant, & cum eiusdem generis hominibus dimicandum illis esse intelligebant,

pericu

periculosum videbatur, eiusmodi hominibus in eo discrimine, atq; ijs, præsertim temporibus salutem suam committere. Tandem ipsi quidem intra fluvium manentes, vocatos ad se Cenomanos, transire annē iubent. Cum omnia multitudo transisset, pontem rescindunt, uno tempore & illis facultatem coniungendi sese cū hostibus auferentes, & sua unā duntaxat spem salutis in victoria relinquentes: quæ cū fecissent, copias in aciem educunt, potestatemq; pugnandi insubribus faciunt. Videntur autē Romani præliū illud prudenter instituisse, indicantibus illis tribunis militum, quomodo & communiter, & privatim esset pugnandum. Hi enim, quod ex superioribus pugnis animadverteret, Gallorum gentē primo impetu acerrimē dimicare, mox verò labascere animis, atq; cōfingi: enses præterea illorum, quæadmodum supra memoravimus, unam duntaxat plagam vehementē habere: sed post illam adeo eos & longitudine incurnari, & latitudine hebetari, ut si quis illa nō permittat, ut terra innixos pede rursus directos reddant, altera illorum plaga prorsus inefficax existat. Cum structæ iam acies essent, acceptas à Triarijs hastas antesignanis tradidere, admonentes, ut Gallorum impetum tandiu distinerent, quoad primus ille ardor animi efferveresceret: tum dimissis hastis, ensibus uterentur. Illi tribunorum imperio patientes, ex cōposito in Gallos irruunt, pectoraq;

eorum

corum hastis feriunt. Galli in præcedētia hastia omne impetum effudere: tum deniq; Romani abiectis hastis, pedē pedi conferentes, Gallorū conasum omnino inuile fecere: quippe auferētes q̄s spaciū ex distantia pugnādi, quod propriū eius generis est, propterea quod obtusi sunt gladij ipsorū, nec nisi ad demittēdos ex distātia ictus propter longitudinē utiles. Ipsi uerò breuioribus ensibus freti, nec casum, ut illi, sed punctim ora pectoraq; Gallorū crebris ictibus ferientes, magnam partem hostium interfecere. Tantum in eo prælio ualuit prouidentia tribunorum. Nam consul haud sanè prudenter locum ad pugnam elegerat: quippe structa acie iuxta ripā fluminis, abstulerat Romanis, quod propriū esse illorum uidetur, nihil loci eis relinquens ad referēdos ex acie pedes. Quod si quid inter pugnandū tantillum retrocedere cōgisset, incidere omnes in profluentē oportebat, ob insticiam Consulis. Præclaram tamē, ut diximus, uictoriā propria uirtute adepti suere. Et ingenti captiuorū multitudine, multisq; Gallorū spolijs onusti, incolamē Romā exercitum reduxerunt. Proximo dehinc anno, Galli tantis cladibus afflicti, pacem à Romanis per legatos petiere, omnia illis pollicentes. At M. Claudius, et C. Cornelius, Consules creati, ne id à Senatu impetrarēt, educere omni celeritate in prouinciā exercitum māturant. Quamobrem Galli desperata pace, quasi

extremum

extremum periculum subituri, iurato exercitum  
 comparare cōductisq; triginta millibus Gessa-  
 riarum, quos cis Rhenu habere, supra memora-  
 vimus, omnes instructos, paratosq; in armis ha-  
 bere, Romanorū aduentum prætolari. Consulas  
 agitur adueniēte vere, copys in Insubres ductis,  
 Acoras urbē, qua est inter Padum et Alpes,  
 obsedere. Insubres, etsi ferre auxiliū obses ne-  
 quibant, propterea quod media loca fuerant à  
 Romanis preoccupata, ad dissoluendam tamen  
 obsidionem toto animo intenti, partē copiarum  
 trans Padum mittunt. Etos obsidere Clastidium  
 oppidum sociorū pop. Rom. iubent, rati ea diffi-  
 cultate coactos consules urbē obsidione solutu-  
 ros. Id simulac consulibus nuntiatum fuit, At.  
 Claudius cū equitatu ex parte expeditorū ferre  
 obses auxiliū properat. Galli postquā aduen-  
 tum consulis cognouerūt, soluta mox obsidione,  
 aduersus Romanos intrepide fecerunt iter stru-  
 ctisq; acie in conspectu constitere. Sed principio  
 quidem Galli, incidētib; ex improvise in ipso-  
 rum equites Romanis, meliores partes habuerūt.  
 Postea uerò undiq; circūuenti ab equitibus Ro-  
 manis, fusi passim, profligatiq; fuere: multi  
 fluminum metu hostiū precipitati, uorticibus  
 absorpti periere. Magna pars ab hostibus cesa,  
 reliqui uini capri. At Galli, qui apud Acoras  
 obsidebantur, simulac superatos apud Cla-  
 stidium suos audire, fuga saluti sue consu-  
 mētes

lentes, Mediolanum præcipuam Insubrium ciuitatem petierunt. Cornelius urbe, quæ & frumento, & omni genere conuectus refertissima erat, potitus, Gallos persequitur; nec longè à Mediolano exercitū duxit. Cū uerò obuiā Galli non prodiret, Mediolanensem agrū populatus, copias reducebat. Galli redtuntē insecuti, extremum laceffere agmen cœpere, plerisq; Romanorum obtruncatis, nōnulli & in fugam conuersi: donec Cornelius cum legionibus conuersus, omnes ad præliū cum hostibus cœpessendum cohortatus est. Qui mandatū consulis, alatri animo audientes, in Gallos audacissime irruunt. Galli maximis nuper detrimentis affecti, haud diu resistere: sed reuocata extemplo gradu, in proximas Alpes aufugerunt. Hos persecutus consul, simul provinciam omnem populatus est: simul Mediolanum profectus, urbē per nimiam populi Ro. ditionē redegit. Quibus rebus gestis, duces Insubrium nulla amplius salutis spem sibi relictā uidentes, sese resq; suas omnes in pop. Ro. potestate posuerunt. Hic tandē belli Gallici finis fuit, quo nullum usq; in hunc diem uel obstinatione animorum, uel militum audacia, uel atrocitate præliorū, uel multitudine intersectorum, uel numero copiarū maius aut audiuimus, aut legimus. quanquam & consilijs, & incēptis, & quotidianis deliberationibus prorsus inutile fuerit: propterea quod Galli ira potius atq;

atq; impetu mōuētur, quā ratione. De quibus  
tum consideraremus, quā breui tempore è na-  
tali solo expulsi à Romanis fuerint, paucis qui-  
busdam locis sibi intra Alpes relictis, consen-  
taneum existimauimus, cū primò eorum co-  
natus, tum omne rerum successum, ac postremo  
ultimum interitum ipsorum breuiter commemo-  
rare: id maximè propriū historia existiman-  
tes, huiusmodi res, casusq; fortuitos posteris tra-  
dere: ne fortè nostri homines eiusmodi rerum  
ignari, subitas ac temerarias Barbarorū irru-  
ptiones facile pertimescant: sed certi, quā le-  
uiter, quāq; nullo negotio ea gens post primos  
statim impetus, si quis eis obstitit, infringatur  
& corruat, omne potius fortunæ euentum expe-  
riri malint, quā aliquid necessarium, ut Bar-  
baris cedant, pratermittere. Equidem qui Per-  
sarum aduersus Græcos, Gallorumq; contra  
Delphos res gestas scripserunt, plurimā pro-  
fuisse arbitror ad certamina Græcorū pro com-  
muni patriæ libertate. Et certè nemo uel diui-  
tijs alicuius, uel armis, uel multitudine homi-  
num deterritus, à patria, et cōmāis soli defen-  
sione desistēt, si sibi ante oculos ponet res ea tem-  
pestate gestas: considerabitq; quot millia ho-  
mīnum, quas vires, quantos deniq; apparatus  
virtus cū ingenio & ratione pugnatium supe-  
rarit, fregerit, profligauerit. Sed enim Gallo-  
rum terror non solum priscis temporibus, uerum

Et nostra atate saepenumero Graecorum animas  
 innasit. Quae res me uel in primis animauit, ut  
 eorum res gestas summatim quidem, sed tamen  
 ab origine referrem. Verum ut aliquando eo re-  
 uertamur, unde discessimus, Asdrubal dux Car-  
 thaginiensium, annos octo in Hispania comora-  
 tus, tandem per insidias noctu a Gallo quodam,  
 priuatarum inimicitiarum causa domi occiditur:  
 uir non modo bellicis artibus, uerum et eloquen-  
 tia, ad mouendos hominum animos adeo pollens  
 potensque, ut magnam imperio Carthaginiensi  
 accessionem fecerit. Copia qua in Hispania  
 erant, Annibali filio eius adhuc satis adole-  
 scienti, ob egregiam inuenis indolem, et incredi-  
 bile in ea aetate magnitudinem animi, traditur.  
 Hic in ipsis statim principibus hostem se pop. Rom.  
 futurum declarauit, quod non longe post accidit.  
 Ex eo tempore uaria inter Romanos Carthagi-  
 niensesque suspiciones oriri coepit. Quippe Car-  
 thaginienses, quod expulsi ex Sicilia fuerant, se-  
 creto Romanis insidias machinabatur. Romani  
 uero e contrario consilia eorum intelligentes, non  
 satis Carthaginiensibus fidebant: quibus rebus fa-  
 cile intelligebatur, non post longum tempus bellum  
 inter eos futurum. Per idem tempus Achai, et Phi-  
 lippus rex, ceterique eorum socij bellum aduersus  
 Aetolos gerebant, quod sociale appellatur. Nos  
 igitur, cum bellum a Romanis contra Carthaginien-  
 ses in Sicilia atque Africa gestum, ceteraque qua  
 id

id bellum secuta sunt, cōmemorauerimus, ac de-  
 inde secundum ordinem nostrae preparationis  
 nentum sit ad principiū socialis belli, & secūdi  
 belli Carthaginiensis; quod Annibalis bellum  
 appellant, atq; ex his tēporibus nobis institutū  
 sit nostrae narrationis initium facere consensu-  
 nem est, ut iam ad res in Gracia gestas uenia-  
 mus: quò per hunc modū simili undecunq; pra-  
 paratione facta, cū ad eundē rerum omnium exi-  
 tum uentum fuerit, institutā à nobis historiam  
 inchoemus. Cum enim non uine duxat, aut  
 alterius gentis, quēadmodū ceteri scriptores fe-  
 cere, ut puta Graecorū, siue Persarū: sed omnium  
 simul totius orbis partium, quae in nostrā noti-  
 tiam uenerunt, res gestas scribere proposueri-  
 mus, propterea quod haec nostra tempora ad id  
 propositi peculiare quid conuulerunt, quae de re  
 clarius alibi commemorabimus: non absurdum  
 erit, notissimarum gentium, locorumq; totius  
 orbis breuiter ante initium nostrī operis me-  
 minisse. De his igitur, quae in Asia atq; Ae-  
 gypto gesta sunt, satis erit à nostris inde tem-  
 poribus referre: quod multi ante nostram aet-  
 tem res gestas eorū scripsere, sinistq; fere omnia  
 his in promptu: nec quicquam ex eo tempore  
 immutatum est, quod sit à scriptorum com-  
 mētaris alienum. Quae uerò Aethi-  
 oesq; gesserit, breuiter nobis ab initio repetenda  
 sunt, quod earum rerum (quemadmodum su-  
 m 3 pra



suprà memorauimus) incredibilis auctio ex con-  
 sensus fuerit nostris temporibus. Nam cum multis  
 ante hac tempora conati essent, ut Peloponneses  
 in unam uoluntatem redigerent, neq; id perficere  
 potuissent, quòd omnes suo potius cōiūdo, quam  
 libertati patriæ studerēt: ante hac nostra tem-  
 pestate immutatio facta est, ut non solum amici-  
 tiam, ac rerum communicationem inter se inie-  
 rint, sed etiam iisdem legibus usi sint, iisdem pon-  
 deribus, iisdem mēsuris, iisdem nummis, præterea  
 iisdē principibus, iisdem cōsulatibus, iisdē iudi-  
 cibus: ut nulla alia res Peloponneso deesset, quin  
 omnis una ciuitas foret, nisi quòd non erant una  
 mœnia habitantium: cetera omnia uel ea-  
 dem, uel quàm simillima erant. Primum autem  
 quomodo regnare inter Peloponneses cœperit  
 Achaorum nomen, haud inutile erit ostendere.  
 Nam hanc qui appellationem ab initio sortiti  
 fuerit, neq; regione catenis præstant, neq; urbium  
 multitudine, neq; diuitijs, neq; uiribus, siquidem  
 Arcades, atq; Lacædæmonij multitudine uir-  
 tum urbiumq; non parum ceteras antecellunt,  
 uirtute ac rebus gestis nemini Grecorum secun-  
 di. Quomodo igitur, aut quamobrem uel hi quos  
 modo memorauimus, uel ceteri Peloponneses  
 pari equo animo possint, se non solum in rem-  
 publicam, uerum et iā in nomen Achaorum trās-  
 mutatos? Et fortuna quidem hoc factum esse.

stult

Pulcherrimum esset asserere, Causa potius huius rei  
 perquirenda est, sine qua nihil nec eorum qua ra-  
 tione sunt, nec eorum qua prater rationem agi  
 videtur, perfici potest. Est autem hac, ut mea qui-  
 dem fert opinio, equalitas, & communis licetia,  
 que inter omnes servabatur, & quoddam quasi  
 exemplar vera reipublica, Quippe sinceriora in-  
 stituta in aliqua Gracie civitate reperta nun-  
 quam fuere. Hec causa plerosque Peloponneses  
 sponte sua amulos, atque imitatores eius reipubli-  
 ce fecit, alios ad id rationibus persuasionibusque  
 adduxit, nonnullos cum tempore paulatim coegit:  
 ita tamen, ut statim postea animos eorum sedaret.  
 Nam cum nemini quicquam superesse ab initio  
 permisisset, sed omnia omnibus nolisset equalia  
 fore, statim ad eam amplitudinem Achaos perdu-  
 xit, duabus rebus ad id efficacissimis usa, equa-  
 litate atque clementia. Hec igitur primaria causa  
 fuisse dicenda est, qua Peloponneses unanimem  
 inter se, atque concordem ad eam felicitatem, in qua  
 modo sunt, perduxit. Verum hic mos vivendi, atque  
 hac ratio administranda reipublica longe ante  
 hac tempora apud Achaos fuit, quod infinitis  
 penè testimonijs licet ostendere. Sed in praesentia  
 unum duntaxat, vel ad summum duo proferamus.  
 Nam quo tempore in ea regione Italia, qua tunc  
 magna Gracia appellabatur, coetus Pythago-  
 reorum ob clandestinam coniurationem concre-  
 matus fuit, magnarum publicarum mutatione  
 facta,

facta, ut pote principibus minuscuiusq; civitatis se-  
 mtere interfectis, accidit, ea loca, easq; urbes  
 maximis cadibus seditionibusq; vexari. Quocir-  
 ca varia ad eos undecūq; legationes componen-  
 darum rerum gratia confluxere. At illi ceteris  
 posthabitis, Achaorum duntaxat fidei res suas  
 commiserūt. Quinetiā non multo interiecto tem-  
 pore, omnino instituta illorum imitari, atq; eade  
 rempublicam effingere decreverunt. Siquidē Ero-  
 demata, Sybarita, Caulonita compositis inter se  
 unanimiter rebus, primò Omary Iouis templum  
 publicè constituerunt, ubi et conciones fieri, et  
 cum populo agi posset. Præterea acceptis ab  
 Achaia institutis et legibus, ipsi duntaxat vii,  
 suamq; rempublicam componere volebant. Sed à  
 Dionysio Syracusarum tyranno, et vagantibus  
 per id tempus circum ea loca Barbaris, desistere  
 ab incepto coacti. Præter hæc Lacedæmonijs ex  
 insperato apud Lencstras profligatis, Thebanis  
 utrò iam imperiū Græcorum affectantibus, in-  
 gens per omnem Græciam tumultus, atq; incre-  
 dibilis perturbatio orta, præsertim apud hos  
 ipsos Lacedæmonios, atq; Thebanos, cum et illi  
 superatos se arbitrarentur, et hi nondum se ut-  
 eloriam consecutos existimarent. Verum tamen  
 uterq; populus communi consilio solas ex omni  
 Græcia Achaos delegere, quibus rerū omnium  
 qua in ambiguo erant, iudicium permetteret,  
 non tam vires, aut potētiam eorum animadver-  
 tentes

fides (erat quippe tunc ea regio ceteris omnibus  
 Græciæ provincijs minor) quàm fidem atq; inte-  
 gritatem populorum, quæ ea temporitate apud  
 omnes habebatur insignis. Tunc igitur nulla apud  
 eos virtus erat: sed res gestæ nullæ, quæ gloria di-  
 gna essent. Itaq; respublica eorum parum ange-  
 batur, quòd nomenem virantibus fuit dignum  
 principem habere: semper autem vel Laceda-  
 moniorum, vel Macedonum imperio obscurarẽ-  
 tur. At postquam interiectis temporibus dignos  
 eorum principatu præfectos inuenire, clari eve-  
 stigio, atq; illustres facti sunt. Perfecerant, quod  
 optimum omnium erat, Peloponnesium inter se  
 concordiam, cuius autorem ac ducem fuisse nemo  
 ambigit Aratū Sicyoniū: qui nerò rem cœptam  
 confirmari atq; perfecit, Philopœmenem Me-  
 galopolitanū. tertium autem, qui eam auxerit,  
 amplificariq; Lycertam, & ceteros eius seque-  
 tes. Quæ nerò à singulis gestæ fuerint, et quemad-  
 modum, quo'ne tẽpore, hinc ostendere conabimur,  
 quantū pro materia licebit. Sed Arati quidem  
 res gestas & nunc, & rursus posthac summam  
 referemus, propterea quòd ipse in commentarijs  
 suis omnia nō minus nerè quàm aperte copiosq;  
 complexus est. De ceteris nerò paulò diligentior  
 atq; prolixior sermo erit. At qui & faciliorem  
 nobis narrationem, & discantibus apertio-  
 rem historiā futuram arbitramur, si ab his tempori-  
 bus repetamus, in quibus Achaorū populi, quidā  
 m s princē

principibus Macedonia per ciuitates diuisi fuerant, rursus in unum quasi corpus coalescentes: et ita antea confectum ea gens fuit, ut ad hanc amplitudinem perueniret, de qua habemus, pars iculatum diximus, et quae durat usque in praesentem diem. Olympius igitur erat centesima uigesima quarta, cum Patrenses et Dymaei animus conuocare: tempore quo Ptolemaeus Lagi filius, et Lyfimachus, et Seleucus, et Ptolemaeus Heraunus uitam obire. Omnes enim circa hanc Olympiadem, diem functi sunt. Superioribus itaque temporibus hic erat Achaeorum status Regnari, apud eos coepit tempore quo Tisamenes Horectis filius, post descensum Heraclidarum Lacedaemone expulsus, loca quae sunt circa Achaiam, occupauit, Ab hoc continuè per successionem usque ad Sygii tempora reges habuere. Postea uero moleste ferre regnum coeperunt, quod filij Sygii iam non legitime, sed per tyrannidem prouinciā gubernarent. Igitur rempublicam à regibus ad populum transferunt, et reliquum quidem tempus usque ad Alexandri Philippique aetate uariè uarijs temporibus se gessere: conati tamen, uanum in se fuit, rempublicam Democratico more administrare. Haec autem ex duodecim ciuitatibus constabat, quae nostra quoque aetate extant, praeter Olonium et Elicem, quam ante certamen Leuetricum terrae motus absorbuit. Haec sunt autem illa, Patra, Dyma, Phara, Tritaea, Leontium, Egira, Pellene, Bura,

Dura, Ceraubia, Carinia, Okenus, & Elice. Post  
 Alexandri uero acatō, & ante eam Olympia-  
 dem, de qua modo locuti sumus, tanta inter eos  
 maximo propter reges Macedonia, diffensio or-  
 ta est, ut diuisa inter se ciuitates, diuersum ab eo  
 quod conducebat, in se inuicē perpetrarent. Qui-  
 bus ex rebus accidit, alias Achaia ciuitates  
 praesidium Demetrii, Cassandriq; & non longē  
 post Antigonii intra urbem recipere: plerasq; a  
 iis annis, qui tunc in Graecia ex Antigono cō-  
 plures erant, occupari. Censura uero ex nigesi-  
 ma quarta Olympiada, quemadmodū supra me-  
 morauimus, rursus per resipiscentiam conuenire  
 inter se & populi coeperunt, tempore quo Pyrrhus  
 Epixotarium rex in Italiam transfretauit. Prin-  
 cipio conuenire Dymenses & Patrenses, Triten-  
 ses & Pharenenses, & nullus dum titulus civilis  
 istarum urbium societas erat. Postmodum uir-  
 elapsa quinquennio, Egirenses eiecto extra urbē  
 praesidio, illis adhaerunt: quos Euryi interfecto  
 tyranno, ac non longē post Ceraunij secuti. Quip-  
 de Iseas Cerauniorum ea tēpestate tyrannus, cum  
 eiectum Egira praesidium, interfectumq; à Eurijs  
 tyrannum, se uero tantum non hollo audiq; cir-  
 cumuentum intelligeret, deposito principatu, &  
 pacta ab Achaia saluae, urbem administratio-  
 ni eorū reliquit. Sed quam ob rem hac tam aliē  
 nobis repetita sunt? Primò, ut palam omnibus  
 fiat, quo pacto, quibusue temporibus, qui primi  
 Ach

*Achaorum rursus hanc rempublicam, quam florere hac tēpestate cernimus, institueris. Deinde, ut non solum historia nostra, verum etiam rerum ab illis gestarum, cognitio ipsorum institutis, facilius apud omnes fides sit. Siquidem unus semper apud eos gubernanda rei publica mos, una ratio fuit, per quam servata continuè erga suos omnes aequabilitate, & ijs qui vel per se, vel per reges occupare eorum patriam conabantur: frequenter bello profligatis, tandem opus hoc pulcherrimum perfecerunt, partim suis viribus freti, partim auxilio sociorum. Nam quae sunt ab his secutis postea temporibus in ea provincia gesta, ad Achaos referenda sunt: qui cum multis maximisq; in rebus socij Romanorū fuissent, nunquam sibi quicquā ex rebus gestis ascripserunt ad nullam proximam rem, nisi ad Peloponnesi libertatem atq; cōcordiam intenti. Verum hoc ex ipsis rebus gestis manifestius apparebit. Quinq; igitur & viginti annos cum his pariter rempublicam administrarunt à principio haec, quas modo memoravimus, civitates, quastorem unum, & duos duces vicissim creantes: postea rursus unum duntaxat ductum decernere statuerunt, cui summa rerum omnium committeretur. Primus omnium cum honorem adeptus fuit Marcus Gerinens: post quem perfectis quatuor annis, dux creatus fuit Aratus Sicyonius, cum esset annorum viginti. Hic statim singulari virtute, ac magni*

magnitudine animi patriam tyrannide libera-  
 it, & reipublica Achaorum, cui iam inde ab  
 iuria affectissimus fuerat, adiunxit. Nec longè  
 post, cum octo annis imperasset, dux denuò ele-  
 ctus, si qua uia arcem Corinthi, quam tunc  
 Antigonus tenebat, capere posset, animum in-  
 tendere cepit: quæ max potissus, magno metu  
 liberauit eos, qui Peloponnesum colebant. Co-  
 rinthijs nerò tyrannide liberatis, eam quoq; ur-  
 bem Achaïs addidit. Idem etiam de ciuitate  
 Megarensium paucis interiectis diebus effecit,  
 hac gesta sunt anno autè cum Carthaginien-  
 um conflictum, quo Carthaginienses omni si-  
 milia excedere, ac tributum populo Romano pen-  
 dere sunt coacti. Aratus huiusmodi rebus  
 intra breue tempus strenuè peractis, reliquum  
 uitæ in administratione reipub. consumpsit,  
 omnes conatus ac cogitationes suas ad unum fi-  
 nem dirigens, ut Macedones Peloponneso exce-  
 det, tyrannides infringeret, communemq; ac pa-  
 triam libertatē unicuiq; conseruaret. Ita quam-  
 uis Antigonus Gonatas nixit, facile & cona-  
 ui, ac omnisariam machinis ipsius, & cupidi-  
 tati Aetolorum restitit, utrisq; alio qui eò te-  
 rritatis atq; audacia prolapsis, ut sædus inten-  
 è inuicem de diuisione ciuitatum Achaia fa-  
 cere non erubuerint. Mortuo uerò Antigono,  
 uitaq; inter Achaos atq; Aetolos societate,  
 bello à Demetrio infestarentur, dissensiones  
 atq;



atq; discordia paulisper sedata, communisq; & mutua quadam amicitia inter eos orta est. Postquam uero Demetrius, qui decem tantum regnauit annos, diem sanctus fuit, tempore quo primum Romani Illyrium transfretarunt, incredibile rebus Achaorum additamentum accessit. Quippe omnes tyranni qui in Peloponneso regnabant, in desperationem adducti sunt, tum propter Demetrii mortem, quo duce atq; imperatore uti consueuerant: tum quod Atratu cernebant totis uiribus adniti, ut tyrannides deponerentur: & ipsi quidem, qui sese sponte imperio abdicarent summos honores praemiaq; proponere: ipsi uero qui in pertinacia permanerent, metum terroremq; iniicere: deniq; uniuersos hortari, ut tyrannides dimitterent, patrias in libertatem uendicare et, & in remp. Achaorum conuenirent. Lysidas igitur Megalopolitanus, qui adhuc uiuo Demetrio singulari prudentia futura prauiderat, cōfestim deposita tyrannide, ethnica reipublice ascribi uoluit. Aristomachus quoq; Argiuorum tyrānus, & Xenon Hermioniorum, & Cleonimus Phliasiorum, depositis tyrannidibus, in eandem rempub. confluxere. Quibus ex rebus cum ea gens mirum in modum adoleuisset, Aetoli ob inatam eis cupiditatem Achaeis inuidentes, sperantesq; se ciuitates, quae una coaluerāt, dissoluere posse, quemadmodum ab initio fecerant, Aetarnā ciuitates cum Alexandro, Acheo

*Achaorum acro cum Antigono se diuisuros  
 pollicentur. Ita simili spe in sententiam trahunt  
 Antigonum, qui per ea tempora Macedonibus  
 praeerat, relictus Philippo adhuc puero tutor, Cleo-  
 monem regem Lacedaemoniorum. Nam cum  
 Antigonum ea tempestate Macedonibus impe-  
 rantem cernerent, virum bellicosum. Et ob ami-  
 sam Corinthi arcem Achaëis maxime infestum, fa-  
 cile sibi persuadebant, si Lacedaemonios quoque eo  
 bello adiutores haberent, se haud dubie eam gen-  
 tem armis undique circumuentam oppressuros: quod  
 procul dubio evenisset, nisi, quod illi minime co-  
 siderauerant, Aratum singulari virtute, ac ma-  
 gnitudine animi virum, propugnatorum habu-  
 isset. Totis itaque viribus iniquissimum bellum re-  
 pressi, non solum quod sperabant, perficere nequie-  
 runt: sed e contrario Aratum, qui ea tempestate  
 Achaëis praeerat, et omnem illorum gentem robu-  
 tiorem audaciorumque fecere, ducem cillide omnia  
 ac diligenter providente, quemadmodum ex se-  
 quentibus liquebit. Nam cum vir prouidus an-  
 ticipatè adueneret, pudere Aetolis palam Achaëis  
 bellum indicare, ob recepta nuper ab illis in bello  
 Demetriaco beneficia, proptereaque Lacedaemo-  
 nios, ut id ipsi faciliusarent, hortari: tanta deinde  
 inuidia ob res Achaorum secundas premi, ut  
 Cleomeni, qui Tegetam, Mantiniam, Orchome-  
 nūque, quae non modo socia Aetolis, sed eiusdem  
 cum illis ciuitatis fuerant, sibi per fraudem sustu-  
 leras,*

lerat, non solū irati non fuissent, sed eas regi la-  
cissimè cōfirmassent: præterea nulla ab Achaïs  
iniuria laceßitos, dumtaxat immani cupiditate  
regnandi, omnē bello occasione queritare: pariq;  
in præsentia haud innitos, ut foedus sibi à rege  
violaretur, perderenturq; per fraudē amplissima  
civitates: ea tantū fini, ut aucta per eum modum  
Cleomenis vires, facilius Achaorum republi-  
cam labefactare possent. Cum inquā hac omnia  
Aratus, Cateriq; Achaorū duces animadver-  
terent, statuerunt inter se bellum quidem nemini  
indicendum, sed conatui Lacedæmoniorum totis  
viribus resistendū esse. Principiū igitur hac inter  
se duces decrevere. Interiectis vero temporibus,  
cum animadverterent Cleomenē oppidum quod-  
dam, quod postea Atheniense appellatū, in re-  
gione Megalopolitarum intrepidè adificantē.  
Et iam sese apertum atq; acerrimum Acha-  
orum hostem indicantem, congregato concilio de-  
cernunt bellū aduersus Lacedæmonios non iam  
ex abdito, sed palam esse suscipiendum. Bellum  
igitur, quod Cleomenicū appellatur, per ea tēpo-  
ra huiusmodi initiū habuit. Achei primū per  
se ipsos sine cuiusquam subsidio resistere Lacedæ-  
monijs, coeperunt, simul quod gloriosius nomini  
eorum futurum arbitrabantur, per seipsos, quā  
per alios, civitates, patriamq; iurari: simul  
quod servare cum Ptolemao amicitiam totis vi-  
ribus adhibebant, veriti ne forte is agrefceret, si  
ab

ab alijs potius, quàm à se praesidia quaritarent.  
 Tam uerò procedēte bello cum Cleomenes pessun-  
 data republica legitimū imperiū in tyrannidem  
 uertisset, & bello alioquin astutē & auda-  
 celer ueretur, Aratus quod futurum erat, lon-  
 ge prospiciens (quippe quē minimē latebat con-  
 silium atq; audacia Aetolorum) sedulò irritan-  
 dos esse illorū conatus indicauit. Cum itaq; ani-  
 maduerteret, Antigonom industria atq; expe-  
 rientia rerum, praeterea etiam fide praeter cate-  
 ros praestantē, & reges cōsideraret natura qui-  
 dem neminem uel hostem, uel amicum habere,  
 sed ex eorum commodo amicitias, inimicitiasq;  
 metiri, conuertere se ad eum regem decreuit, o-  
 mnēq; belli euentum illi ante oculos ponere, po-  
 tremò unā belli societatem inire. Verū id pa-  
 lam facere, complures causae prohibebant, Qui p-  
 de ea re intellecta Cleomenes atq; Aetoli, dili-  
 gentius se paraturi ad bellum uidebantur, &  
 Aethini nouitate rei perterriti, quòd ducem ue-  
 luti in summa desperatione rerum ad hostē con-  
 fugere existimarent, magna ex parte bellū de-  
 serturi. Quamobrem ne quid huiusmodi accide-  
 ret, non modò nemini consiliū aperiebat, sed  
 multa praeter sententiā faciebat, loquebaturq;  
 quaeis contrarium eius rei quā moliebatur, osten-  
 deret. Cum itaq; Megalopolitanus cerneret ob-  
 uicinitatem, quam cum Lacedaemone habebant,  
 bello praeter ceteros quàm maximē affligi, neq;  
 n. ullum.

ullum ab Achaëis, qui eodē bello premebantur, expectare presidium, sedere preterea atq; amicitia cū Macedonibus coniūctos esse, quorū singularia fuerāt erga Philippū Amynta filium beneficia, nō dubitabat eos: quāprimū insectari à Cleomene cœpissent, Antigoni atq; Macedonū presidium imploratorios. Itaq; secretē cōsiliū suū Nicophani & Cercida Megalopolitani aperit. Hi ei paterni hospites erāt, ac prater ceteros ad cōponendā rē aptissimi uidebantur. Per eos itaq; Macedonas hortatur, legatos ad Achaos mittāt, rogētq; ut secū unā presidium ab Antigono postulēt. Megalopolitani Nicophanē atq; Cercidam legatos ad Achaos mittunt: et ut inde cōsentiētibus Achaëis ad Antigonū proficiscātur, iubēt. Achaëi id Megalopolitanis facile permiserūt. Profecti igitur ad regē legati, quæ in mādatis habebāt referūt: & ex ijs quidē quæ ad patriā eorū spectabāt, dūtaxat necessaria breuiter summamq; exponunt. De uniuerſa uerò re plura, ut ab Arato edocti fuerāt, uerba faciūt. Aetolorū, Cleomenisq; conatus quid possint, quò tendant, ante oculos ponunt. Esse id bellū in presentia quidē Achaëis periculosum: sed posthac, si illi uoti cōpotes fuerint, ipsi Antigono lōge perniciosius futurum. Nemine quippe dubitare, Achaos uno tempore amborum uiribus oppressos, facile pessundatū iri: at Cleomenē, Aetolosq; si ea uictoria positi fuerint

uerint, haudquaquam in ijs finibus permansuros, longe minus dubiū esse. Quippe Aetolorum cupiditas credendū nō solum nō Peloponnesum, sed ne totius quidē Gracia finibus cōtineretur fore. Cleomenis uerò ambitionē, tametsi in praesentia Peloponnesi tantūmodo principatum appetere uideatur, tamen si uoti compos fuerit, prius ab incepto destitutam, quam omnem Graciā subiungauerit. id quod consequi non possit, nisi prius Macedonū principatum destruxerit. His atq; alijs huiusmodi rationibus regem admonent, ut futura diligenter prospiciat, consideretq; quid rebus suis magis conducere uideatur, uel unā cum Achaëis atq; Bæotijs bellū in Peloponneso pro imperio Gracia cōtra Cleomenē gerere, uel derelicta maxima gēte, non longē abest aduersus Aetolos, Bæotios, Achaeos, atq; Macedamonios in Thessalia pro principatu Macedoniae certare. Quod si Aetoli pudore duci, ne cōcordiam tempore Demetriaci belli cum Achaëis initā uiolare uiderentur, in amicitia, ut eadmodū in praesentia faciebāt, persistere simularēt, Achaeos per se ipsos satis superq; esse ad Cleomenis iniurias propulsandas. Itaque si fortuna secundis rebus secū ageret, nihil opus esse aliorū subsidio: sin uerò rebus suis iniqua Aetolos potius respiceret, regē ut sibi adesset obtestantur: neq; opportunū tēpus pratermitteret, Peloponneses, antequā ad internitiōē delcerentur,

n a tur,

cur, cōseruaret. De fide ac premijs nullā in prae-  
 sentia curā habēdam dicebant: inuenturum esse.  
 Aratū in summa rerū necessitate modum, quo  
 utriq; rei satisfaceret. Hunc ipsum, tempus, quo  
 opus praesidio foret, regi indicaturum. Antigono-  
 nus auditiā qua relata per legatos fuere, Ara-  
 ti prudētiā summopere cōmēdauit. seq; ad omnē  
 rei euentum paratū respōdit. Dedit praeterea ad  
 Megalopolitanos literas, quibus significauit,  
 praesto fore à se subsidium dummoda id uolētibus.  
 Achaīs fieret. His peractis, Nicophanes, et  
 Cercidas domū reuertuntur: redditisq; Antigo-  
 ni literis, beneuolētiā ac prōptitudinē regis ostē-  
 dunt. Megalopolitani his rebus laetitia affecti,  
 mittunt denuo ad Achaos legatos, rogantes ut  
 foedus cum Antigono inēat, ac totius rei sum-  
 ma fidei illius credāt. Aratus, intellectis parti-  
 culatim à Nicophane rebus, et studio regis erga  
 Achaos seq; ipsum cognita, incredibilē coepit  
 animo uoluptatē: simul quod haud frustratum  
 se spe sua esse intelligebat: simul quod Antigo-  
 nus praeter spē Aetolarū haud aspernari am-  
 citiā suā uidebatur. Arbitrabatur autē ualde  
 rationi dissonum esse, quod Megalopolitani ad  
 hoc propēdebāt, ut summa rerū per Achaos ad  
 Antigonom deferretur. Stabat enim in senten-  
 tia à nemine perēdi subsidium, nisi summa rerū  
 necessitudine cogeretur. Quod si accideret, nequa  
 quā id per se solū, sed per omnes simul Achaos  
 fieri

fieri cupiebas. Verebatur enim, ne si fortè rex vi-  
 ctoria potitus, Cleomene ac Lacedamonis supe-  
 ratis, ad extremum aliquid novi cōtra republi-  
 cā Achaorū cētaret: causam eius rei sibi ascri-  
 berēt, quòd regē sibi ob captā Corinthi arcē in-  
 sensum, admittendum intra patriæ lūmētes per  
 imprudētiā cēsisset. Cū igitur legati Megalo-  
 politanorum ad cōsiliū uenissent, & recitatis  
 primò literis regis, benignitatē atq; amicitiam  
 ostēdissent, ac postremò Achaos hortati forene  
 ad res cum Antigono componendas, atq; ad id  
 pròptā esse omnis multitudo uideretur: procedēs  
 in mediū Aratus, regis benignitatē facile am-  
 plexus est, dehinc multitudinis studiū summis  
 laudibus extulit. Verū pluribus eos hortatus  
 est, ut per seipsos seruare ciuitates & patriam  
 conarētur. Si id fieret, nihil neq; præclarius, neq;  
 utilius fore. Quòd si rebus suis omnino fortuna  
 aduersaretur, omnia prius experiēda: & post-  
 quā nullā amplius intelligeret spē sibi relictam  
 esse, tunc demum ad amicorum præsidia cōsugi-  
 endum. Id cōsiliū facile multitudo omnis pro-  
 banit, decretumq; à cōcilio fuit, ne quid in præ-  
 sentia noui cētaretur, sed per se ipsos Achæi  
 præsens bellum administrarēt. Cū uerò interea  
 Ptolemaus Cleomeni auxilio esse, & necessaria  
 ad bellum suppeditare cōpisset, cupiēs eum per  
 hunc modum Antigono in festum facere, quòd  
 Lacedamoniorum potius, quàm Achaorum uī-



ribus Macedoniae regnum cōsequi posse sperabat: Achai autē primò iuxta Lyceū ex improviso Cleomeni obuiā facti, caesi ac profligati fuissent: dehinc rursus in Laodicea nō lōge ab urbe Megalopoli, cū ex cōposito ad manus uenissent, ingētē iacturā passi, ubi et Lysiadas cecidit, terciò prope Dymeā in loco, quod Hecatombeum appellatur, adeò fusi, dissipatiq; , ut penē in extremum periculum incidissent. tunc demum tot malis circumuētus Aratus, morā omnē amputādā cēsuit, subsidiumq; ab Antigono, uti à principio statuerat, petēdum. Filium itaq; legatum ad regē mittit, ea cōfirmatum, qua de subsidio inter se cōuenerāt. Verū anceps cōsiliū, ac nō parū sollicitus erat , quod neq; Antigonum cum praesidio uēturum sperabat, nisi arcē Corinthi, quā Acrocorinthū uocāt, et ipsam Corinthiorum urbē fidei gratia accepisset: neq; intelligebat Achaos posse inuitis Corinthiis eā urbē Macedonibus tradere. Quāobrem dilatum cōsiliū fuit, ut de modo dandā fidei cōsideraretur. Inter hac Cleomenes rebus feliciter à se gestis elatus, intrepidē per omnē prouinciā discurrere, ciuitates partim persuasione, partim terrore sibi asciscere. Cū uerò per hunc modum Caphyas, Pellenē, Pheneum, Argos, Phlianē, Cleonas, Epidaurum, Hermionē, Tryzenē, et ad extremum Corinthum cepisset, castra nō lōge ab urbe Sicyniorū posuit, pariterq; Achaos ab ea quā  
supra

suprà diximus, sollicitudine animi liberavit.  
 Quippe Aratus, simulatq; nunciatū est, eieclū  
 à Corinthijs ex urbe praesidium Achaorū, mis-  
 sosq; ad Cleomenē legatos, qui urbē ei traderēt,  
 optimā ad eā rem occasione nactus, arcē qua ab  
 Achaīs tenebatur, Antigono restituit: qua res  
 & offensam, quā apud regē cōtraxerat, purga-  
 vit: & fidē ac munimētum quoddā, & veluti re-  
 ceptaculū futuri belli regi praeiuit. Cleomenes,  
 postquā cōuenisse cum Antigono Achaos in-  
 tellexit, arcēq; illi spōte tradidisse, cōfessim solu-  
 ta obsidione castra nō lōge ab Isthmo traduxit:  
 atq; eū locū, qui medius est inter arcē, et eos mon-  
 tes quos incolae Onios uocāt, nullo ac fossa dili-  
 gētissimē munivit, ut qui iā animo spē concepe-  
 rat, totius se Pelopōnesi imperio potiturū. An-  
 tigonus iā pridē ad bellū paratus, opportunita-  
 tē tēporis praestolabatur. Cum uerò ex his quae  
 acciderāt, appropinquare profectionē Cleome-  
 nis in Thessaliā, sicuti ab Arato didicerat, con-  
 iectaretur, missis ad Achaos de omni re nūcijs,  
 ipse cum exercitu uersus Isthmum per Euboeam  
 iter facit. Nā Aetoli aduentū ipsius agreferen-  
 tes, ei nunciarunt, ne intra Thermopylarum an-  
 gustias exercitum duceret: quod si faceret, arma-  
 tos iter se ipsius impedituros. Igitur Antigo-  
 nus atq; Cleomenes aduersus se inuicē castra po-  
 suere: ille animo ingrediēdi Peloponnesum, hic  
 studio arcendi eum à finibus suis. Achai, & si

maximā in uniuersum iacturā passi erāt, haud  
 samē prorsus cecidere animis: sed quāprimum re  
 bellasse cōtra Cleomenē, Aristotelē Argium  
 senserunt, in eius auxilium profecti, Timoxeno  
 duce, Arg'is cepere. qua res non mediocre mo-  
 mentiū attulit uiribus Achaorū. Siquidem &  
 Cleomenis impetus ob eā rē nō parū repressus,  
 & animi militū prostrati fuisse, ut res ipsa faci-  
 le ostēderūt. Nā cum & locorū opportunitate,  
 & copia cōmeatus, & uiribus atq; audacia mi-  
 litū lōge praearet Cleomenis exercitus, tāta re-  
 pētē facta est immutatio rerū, capta Argio-  
 rum tinitate, ut Cleomenes dimissis ijs omnibus,  
 fuga similē profectiōē fecerit: ueritus ne ab ho-  
 stibus undiq; circūueniretur. Profectus autē est  
 Argos, ubi facto in urbē. impetu, expugnare  
 eā rotis uiribus nititur. Sed hinc Achaen for-  
 tissimē resistētib; illinc Argius ob pœnitētiā  
 commissi erroris acerrimē propugnantibus: ea  
 quoq; spe frustratus, facto per Matiniā itinere,  
 copias Spartā traduxit. Antigonus Pelopon-  
 nesum ingressus, Acrocorinthū capit. Hinc ci-  
 tato gradu, Argos cōtēdit, Argios pluribus  
 uerbis laudat, res ciuitatis cōponit. Dehinc rur-  
 sus uersus Arcadiam ducto exercitu, ex muni-  
 mentis à Cleomene extructis extrahit praesidia,  
 eaq; per Aegyptianā regionem profectus Me-  
 galopolitanis tradit. Ipse Egiū, ubi Achaorū  
 concilium erat, se transtulit. Hic multa de rebus  
 praesent

praesentibus loquitur, futurorum etiā haud pau-  
 cis admonet. Postremò omnium sociorum dux crea-  
 tus, exercitum per hyemē in agro Sicyoniorum &  
 Corinthiorum detinet. Inveniente autē vere copias  
 educit, coniunguntur una Aethai. Itaq; triaduo  
 Tegetā profectus, obsidere urbē aggreditur. Cum  
 verò Tegetani Macedones, syssis, cuniculus, atq;  
 omnisaria machinis ad expugnationē urbis in-  
 retos viderēt, desperata prorsus salute, sese ho-  
 stibus dedūt. Antigonus cōpositis in urbe rebus,  
 cōfestim Laconicē traducit exercitū. Ita Cleo-  
 meni, qui se intra fines suos cōtinebat, appropin-  
 quas, exiguis interdū certaminibus manus tuam  
 hoste cōserit. Interea per exploratores nuntia-  
 tur, milites ab Orchomeno in subsidiū Cleome-  
 nis venisse. Quāobrem, cōverso itinere, Orchomenū  
 contendit, urbēq; nullo negotio capit. Post hac  
 Mantineā civitatē obsidet. qua mox potitus, ver-  
 sus Hereā & Telphusam legiones ducit, & eas  
 quoq; urbes per deditiōē sine intervallo accipit.  
 Post hac ingruente hyeme, Macedones domi in  
 hybernis relinquit: ipse cū mercenarijs profici-  
 scitur Egiū, ut interea cū cōsilio de rebus neces-  
 sarijs disputet. Per id tēpus Cleomenes, cum ani-  
 madverteret Antigonum relictis domi copijs  
 Egij morā trahere, distāsē Megalopoli amplius  
 eriu dierū spacio: eā verò urbē ut situ nastā, ita  
 hominibus vacuā esse, multis praesertim paulo-  
 antē in ijs pralijs, qua iuxta Lycum & Lao-  
 n s        diceam

dicta facta memorauimus, inter certandum in-  
 perfectis: praterea eo tēpore propter praesentiam  
 Anigoni negligensius obseruari, facile est ad-  
 ductus in spem urbis capiunda. Eò itaq; repente  
 profectus, comitantibus quibusdā Messenijs, qui  
 patria exules extorresq; Megalopoli nitā tra-  
 hebāt, ab ijs noctu intra moenia admittitur. Fa-  
 cta uerò luce parum absuit, quin cum omni exer-  
 citu periclitaretur, Megalopolitanis fortissimè  
 resistentibus: id quod illi ex ante trimestre tem-  
 pus acciderat, cum ciuitatē loco qui Colonus no-  
 catur inuasisset. Peruntamen ad extremum ex  
 multitudine militum, ex quia opportunissima  
 quaq; loca praecupauerat, uoti compos fuit.  
 Urbem captā, eiectis Megalopolitis, spoliataq;  
 funditus enertit, ut nulla in posterum spes ipsius  
 denuò adificāda relinqueretur. Id mihi quidem  
 eo consilio uidetur secisse, ut Lionēsibus, Mega-  
 lopolitanis, Stymphalijs, ceterisq; propinquis  
 populis ostēderet, nihil proditoribus, aut ijs qui  
 res novas molirentur, tutum esse: nā Clitoriorum  
 uirtutem ac gloriam unius hominis peruersitas  
 fœdauerat. Is fuit Thearces, quē meritò ob eam  
 rem Clitorij genitum apud se esse negauerunt, di-  
 centes eum aduena cuiusdam militis filium ex  
 Orchomeno aduenisse. Ceterum cum non desint,  
 qui inter huius historia scriptores Philarchum  
 ceteris omnibus praponant, cum tamē plerunq;  
 contraria Arato ex dicat ex sentiat: utile,  
 immo

inmo potius necessariū iudicauimus, nobis praefertim qui sumus Aratum secuti, hanc partem nequaquā praterire silentio, ut facilius discerni à mēdacio ueritas possit. Hic igitur multa passim per uniuersam historiā, prout libido animi tulit, locutus est, qua refutare in praesentia superuacuum duximus, rati ea duntaxat penes hunc auctorē discutienda nobis esse, qua is temporibus, quorum nos meminimus, id est in bello Cleomenico, gesta fuerūt. Hac sanè satis superq̃s erunt ad reliquos eius auctoris errores intelligendos. Principiò cum niteretur ostendere Antigoni, & Macedonum, prater ea etiam Arati atq; Achaorum crudelitatem: Mantinienses, inquit, cum primum in eorum potestatem uenire, omnia sana, crudeliaq̃s ab hostibus passos: antiquissimam nobilissimamq̃s Arcadia ciuitatē, in tot arumnas, tot calamitates incidisse, ut uniuersam Graciā ad lacrymas mouerit. Post hac dum augere crudelitatē, & legentium animos mouere ad cōmiserationē studet, refert mulierum mutuos amplexus, crines passos, nudatas papillas, uirorū & foeminarū gemitus atq; ululatus, paruos liberos, et cōfectos atate parentes circū se trahētū. Hoc uerò passim per uniuersam historiā facit, hoc agēs, ut singulis grauitatem malorū ob oculos exponat. Perū inertia et muliebrē animi illius molliciē relinquētes, ea inquit ramus, qua in historijs sunt et propria et utilia.

Scripto

Scriptorem rerum gestarum decem non mouere hominum affectus, neque orationem ad id aptam perquirere, neque calamitates mortalium insectari, quod Tragediarum scriptores faciunt, sed dicta factaque hominum uere referre, etiam si mediocria fuerint. Neque enim est idem historia atque tragedia finis, sed plane contrarius. quippe in hac elaborandum, ut uerisimili oratione audientium animos in spem, metum, sollicitudinem, uoluptatem, aut alium huiusmodi affectum trahamus. illic autem totis uiribus adniscendum, ut studiosis nostrorum operum dicta, factaque hominum uere referamus. Quamobrem illic uerisimilibus rebus opus est, ut spectatores facilius decipiantur: hæc ueris, quia in utilitate legentium scribantur. Adde quod idem autor plerumque inter scribendum, nullam neque causam, neque rationem earum rerum adducit, sine quibus neque ad misericordiam, neque ad indignationem mouere quempiam iuste possumus in rebus mortalibus. Nam quis est, qui non indignum putet, hominem liberum cadi? tamen si quis ob patratum à se delictum quid passus fuerit, iure eum id passum fateamur. porro si castigandi, emendandique gratia quispiam hominem liberum uerberarit. nonne honore ac gratia dignus ab omnibus indicabitur? Eodem modo ciuem interficere nefas est, idque punitur acerrime. At si quis furem, aut adulterum interfecerit, nonne insons est? Quod si proditorē patriæ, aut tyrannum

num quispiā obtruncarit, non ab omnibus laudabitur? cōmendabitur? extolletur? Ita in omni re finis & intentio hominis spectari debet, idq; non in eo quod cōmittitur, sed in causis ac proposito considerata rerū differentijs. Mantinienses igitur primò relicta republica Achaorum, Aetolis se patriamq; sponte tradiderunt, nec longè post Cleomeni. Inter hæc, dū sub republica Lacedæmoniorū uiuērēt, anno ante Antigoni ad eas partes aduentū quarto, iterū ab Achaia duce Arato capti fuere. Quo tēpore tantū abfuit, ut ob contractā offensam mali quidpiā paterētur, ut incredibile omnibus apparuerit, quam facile, quanq; celeriter uterq; populus in unam de nouo rempub. coaluerit. Quippe Aratus simulatq; potitus est urbe, mādauit suis, ne quid alienum tangerent: postea uocatos ad se cines, hortatus est, ut bono animo essent, suisq; rebus fruerentur. Futuros enim saluos quam diu sub republica Achaorū manerent. Mantinenses quī omni prorsus spe destituti uidebātur, Arati uerbis summo pere recreati, euestigio sentiētiā mutāt, & quorū modò perniciosissimi hostes erant, & quos multis necessarijs destitutos ac non paucos illorū uirorum aduersariorū oppressos uidebant, in proprias domos admittunt, cū ijs res fortunascq; suas cōmunicant: nihil deniq; pratermittunt, quod ad ineundā firmissimam amicitiam pertinere uideatur. Neq; id iniuria, nescio enim.



enim an aliqui unquam uel in manus mitiorum  
 hostiū uenerint, uel in maiores fortuna casus la-  
 pși cum minori detrimento surrexerint : quod  
 Arati atq; Achæorum humanitas fecit. Post  
 hac cum & futuras inter se seditiones & Ae-  
 tolorum ac Lacedæmoniorum machinas longè  
 prospicerent, mittunt ad Achæos legatos, qui  
 urbem fidei eorū tradant, ac subsidiū postulent.  
 Achæi sine mora trecentos uiros ex suis fortè  
 deligunt, hos proficisci Mantiniā iubent. Igitur  
 trecenti uiros de gente Achæorū, relicta patria,  
 fortunisq; suis omnibus, Mantiniæ morā trabe-  
 bant, & libertatē ac salutē urbis tutabantur.  
 Mercenarios præterea circiter ducentos secum  
 habebant. Non multo interiecto tēpore, seditio  
 inter Mantiniēses oritur. Quamobrē aduocatis  
 confestim Lacedæmonijs, urbē eis tradūt, & ne  
 quid sceleri desit, Achæos omnes obtruncant:  
 quo nescio an pernciosius aliquid facinus me-  
 morari possit. Nam si recedere omnino à fœdere  
 atq; amicitia Achæorū statuerant, fuerat sal-  
 tem præsidii incolumē in patriā remittendum.  
 Quippe hac consuetudo etiā cum hostibus iure-  
 gentiū seruari solet. Sed hi ut facilius facerent  
 fidē sui erga Cleomenē et Lacedæmonios animi,  
 eò immanitatis ac uacordie processere, ut ui-  
 olato iure gentiū, ne amicis quidē parcerēt. Quod  
 igitur tantopere in eos seuiuerint, qui etiā paulò  
 antè urbē eorū per uim potiti, omnes ueluti in-  
 fontes

fontes dimiserant, & in praesentia patriam ac libertatē eorum tutabātur, qua poena, quo cruciatu putabimus dignos? quod iudiciū par tāto sceleri excogitari poterit? An ut una cū liberis atq; uxoribus nanum eant? at hoc iure belli etiā de his qui nihil sanū, nihil crudele cōmiserunt, fieri licet. Igitur maiori poena & grauiori exēplo digni erant? Quocirca si ea tantum passi fuere, quae scribit Philarchus, non solū non credendum, Gracos ob eā rem miseratione affectos esse: sed potius laudasse iudiciū Achaorū, quod tantam, tamq; inauditā crudelitatem censuissent acerrimē puniendā. Quamobrē cum nihil aliud fuerint ea tempestate Mantinienses passi, quā quod spoliati fortunis suis, & uenundati ab hostibus suere, quis nō uideat hunc historiarū scriptorū nō modō fuisse mendacē, uerum etiā incredibilia dictū scripsisse: & ut ignorantiae cumulus accederet, ne id quidem animaduertisse, quod Achaei in Tegeatas eodē tēpore à se praelio captos nihil tale moliti sunt. Atqui, si eius rei causa crudelitas Achaorū fuisset, profectō Tegeata quoq; eandē crudelitatem foret experti. Sed cū haec diuersitas dūtaxat aduersus Mantinienses fuerit, manifestū, ipsam quoq; causam iracundiae diuersam apud eos extitisse. Rursus hic ipse auctor Aristomachū Arginū refert clarissima familia ortū, Arginorū tyrannū fuisse, antiquā à tyrannis originē ducentē. Hunc ab Antigono atq;

atq; Achaïs captum, ac Cenchream adductum,  
 & strangulatū, iniustissimā atq; iniquissimam  
 omnium mortalium necē tulisse. Facit prater ea  
 cum, ubiq; sui similis, per noctē qua strangula-  
 batur nocēs quasdā in uinculis emittentē, qui-  
 bus uicinos partim crudelitate rei perterritos,  
 partim ut rē certius intelligeret, nōnullos etiam  
 graniter indignatos ad eū locum cursitasse: &  
 alia quedā muliebria atq; effœminata, quæ in  
 præsentiariū omittimus, cōtenti ijs quæ hæc lenius  
 cōmemorata à nobis fuisse. Ego uerò Aristotomachum arbitror, etiamsi nihil aliud aduersus  
 Achaos deliquisset, praterquā quòd pessunda-  
 ta republica libertatē patria in tyrannidē con-  
 uerterat, quamlibet magno cruciatu dignū ex-  
 titisse. Quamquā praeclarus autor cupiens illius  
 gloriam extollere, & cōmemoratione malorum,  
 quæ pertulerat, mendicare ab audientibus mise-  
 ricordiam, nō solum tyrannum fuisse scribit, ue-  
 rum etiā ē tyrannis genitum. quo quid grauius  
 aut perniciosius dici potest? hoc enim nomen  
 quasi seminariū in se continet crudelitatis, &  
 omnes hominum iniurias, sceleraq; cōplectitur.  
 Atqui Aristotomachus, etiamsi grauissimos cru-  
 ciatus passus fuisset, ut Philarchus tradit, non  
 tamē dignas, uel unius diei pœnas luisset. In quo  
 cum Aratus Argos cū Achaorū manu per  
 insidias ingressus, uindicare in libertatē Ar-  
 ginops niteretur, tandē nemine ob metum tyranni  
 se

*se mouente, & conatū ipsius iuuante, exire urbe  
 coactus est. Quamobrē Aristomachus occasione  
 sumpta, quod conscij aduentus Achaorū fuis-  
 sent, octuaginta ex primoribus ciuicum insontes  
 strangulari in conspectu necessariorū iussit. Sed  
 longum esset ipsius per omnē uitā crudelitatem  
 referre quippe hanc à maioribus suis quasi ha-  
 reditario iure habuit. igitur si huiusmodi exem-  
 plis ac cruciatibus affectus fuit, haud est indi-  
 gnum censendum, siquidē longē indignius fuis-  
 set, sceleratissimum hominē post tot uirorū ca-  
 des, tot rapinas ueluti insontē impunitū mori.  
 Neq; Antigoni atq; Arati sauitia adscriben-  
 dum est, quod tyrannū, quo bello potiri legitimē  
 fuerant, interfici in uinculis iusserunt: quē etiam  
 sēpore pacis capere, & summis afficere crucia-  
 tibus, optimū simul atq; honorificū fuisset. Quod  
 uerò prater hac & fœdus Achaorum rupit,  
 quibus supplicijs dignus nō indicabitur? Depo-  
 suerat non multis antē tēporibus tyrannidē ob  
 Demetrii mortem, omni spe subsidij destitutus.  
 Quo tēpore Achai eum nō modò saluū fecere,  
 neruetiā ita inhumaniter ac benignē susceperūt,  
 ut & iniurias omnes quibus usus in tyrannide  
 fuerat, ei dimiserint, & in suā remp. acceptum  
 maximis honoribus affecerint, ac demum ducem  
 Achaorū creauerint. At homo omniū sceler-  
 ratissimus, oblitus tanta humanitatis atq; cle-  
 mentia, statim cogitare cœpit, quo pacto inire  
 ● Cleomen*

*Eleomenis amicitia posset: nec multis interiectis diebus, non sine ingenti periculo Achaorū tempore maximè necessario, ad hostes defecit. Quem post paucos dies in bello captū, nō Cenchreis per noctē in uinculis interfici dignū erat, quemadmodum Philarchus scribit: sed per omnē Peloponnesum circumductum post multa maximaq; supplicia tandē crudelissimè trucidari: ueruntamen homo omnī genere sceleris praditus, nihil grauius pertulit, quā quod in uinculis strāgatus est. Adde, quod idē autor Antiniēsū calamitates pluribus uerbis prosequitur, quasi decere scriptorem historia putet duntaxat res crudeles atq; iniustas legentibus exponere. De Megalopolitanorū uerō uirtute, ac magnitudine animi, qua per id tempus usi fuere, nullam prorsus mentionē facit: perinde ac si magis proprium historia sit, scelera atq; flagitia hominum, quā quae iustē honesteq; facta sunt, commemorare: uel qui historias legunt, minus utilis ex rebus studio et amulatione dignis, quā ex iniquis et fugiendis consequatur. Præterea quo pacto Cleomenes ciuitatē ceperit, integram seruauerit, tabellarios Messenē ad Megalopolitanos cū literis miserit, ut in incolumē patriā reuerterētur, sibiq; adessent, hortatus fuerit: quo deinde modo Megalopolitani literas, dum legerentur, absolui non permiserint, et uix à tabellarijs manus abstinerint, ceteraq; huiusmodi*

*lenia*

leuia atq; humilia consecratur, quo Cleomenis  
magnificentia & moderatione erga hostes osten-  
dat. Quod uero sequebatur, quodq; maximè  
proprium erat historia, pratermittit, lande ui-  
delicet atq; memoriâ rerum egregie gestarum.  
At quid ei erat impedimento? nam si eos qui  
solummodo uerbis ac uoluntate bellû pro socijs  
sustinent, bonos uiros putamus: qui uerò popu-  
latione patria, incendia, obsidiones patiuntur,  
non solû laudamus atq; admiramur, uerû etiam  
gratijs muneribusq; prosequimur: quibus laudi-  
bus Megalopolitanos efferemus? quibus studijs  
cõplectemur? non'ne maximis atq; amplissimis?  
Hi primò provinciâ Cleomeni reliquerûnt: deinde  
omnino se patria abdicarûnt, ne ab Achaorum  
societate recederem. Postremò, cum prater spem  
atq; opinionem omnium reueri incolumes in pa-  
triam possent, maluerûnt uitâ in exilio trahere,  
dimissis domibus, sepulcris, templis, fortunis,  
omnibus deniq; rebus necessarijs, quàm aliquid  
uiolata socijs fidei signû pra se ferre. Quo, quid  
maius aut praelarius factum est unquam? uel  
in posterum fiet? Cui igitur rei magis attentos  
reddere auditores scriptorẽ historiæ oportebat?  
aut quibus exemplis melius poterat hortari ho-  
mines ad fidem seruandam, resq; egregie gestas  
imitandas? Ac Philarchus nullam huiusmodi  
rerum mentionem fecit, cæcus (ut mihi quidẽ uide-  
tur) ubi pulcherrime res occurrunt, & inter

O. 2. ceteras

cateras maximè memoratu digna. Addit non longè pòst, cepisse Lacedamonios Megalopoli pradam sex millium talentorū, ex quibus duo millia Cleomeni ex cōsuetudine dedisse. Vbi quis non statim admiretur inscitiam atq; ignorātiā hominis, de diuitijs & potētia Gracorum? qua maximè nota esse historico debent. Equidē ita affirmo, nōn ijs tēporibus, quibus & à regibus Macedonibus oppressa, & varijs inter se bellis exhausta erant Peloponnēsiū vires: sed ea tempestate, qua iuncta unā cuncta ciuitates secūda fortuna potiri uidebantur, haud tantum pecuniarum ex omni supellectile, demptis corporibus, in tota Peloponneso colligi potuisse: & quod istuc nō temerè nunc, sed cum ratione pronuntiemus, hinc liquet. Nam quis ignorat, Athenienses, quo tēpore cum Thebanis bellum aduersus Lacedamonios gessere, ut exercitū decē millium hominū, & classē triremium centum pararent, factō censu, nō solum arariū publicum, aerumetiam proprias domos, ciuitates, omnem deniq; prouinciā exhausisse, & uix tandē congregare potuisse sex millia talentorū, ducentis quinquaginta exceptis? Ex quo haud absurdū uideri debet, quod modo de Pelopōneso affirmauimus. At ijs temporibus in urbe Megalopoli nemo sit, qui audeat dicere amplius quā trecentorum talentorū pradam potuisse capi: praesertim cum clarè apud omnes constet, homines tam

tam liberos quàm seruos Messenem, confugisse. Maximum uerò huius rei argumentum est, quod cum per id tēpus Maminenses, qui neq; uiribus, neq; fortunis inferiores Arcadibus erāt, ut hic ipse autor testatur, cincti undiq; obsidione, ita in manu hostiū uenissene, ut neq; fugere quispiā, neq; surripere quicquā potuisset: ad extremum tamen prada omnis etiam cum corporibus non amplius trecentis talentis aestimata ab omnibus fuit. Caterum quod mox subiungis, quis nō magnopere admiretur? Venisse, inquit, decimo ante id pralium die à Ptolemao oratorem, qui Cleomeni nūtiaret, negare Ptolemaū se ad belli impensas suppeditare aliquid uelle: proinde eum hortari, ut pacē cū Antigono faceret. Qua re audita, Cleomenē statuisse de omni simul re confestim decernere, antequā id ad aures milisum ueniret, ne sortē indignarentur, nullam sibi amplius spem stipendiū relictam intelligentes. At si nuper sex millia talentorum Megalopoli lucrifecerat, quid erat Ptolemai presidium necessarium? cui trecenta solummodo talenta satis superq; fuissent ad uires Antigoni confringendas? Simul igitur asserere Cleomenem omnem spem stipendiū in Ptolemao collocatam habere, simul tantum pecuniarū Megalopoli naclum affirmare, nōne summa inscitia est? Longa mihi suppeditaret oratio, si cetera uitia in quibus egregius scriptor & hic & ubiq; scates.

• 3.      persequi



persequi vellem. sed hac in praesentia satis esse existimari. Post Megalopolis captiuitatem Antigono in ciuitatē Argiuorum in hybernis commorante, Cleomenes, cum primum per anni tempus licuit, copias cogere cepit. Hinc militum animos pro tempore hortatus, exercitum in Argiuorum regionē educit. Fneue pleriq;, qui eum ob hanc rem ueluti audacē nimis ac temerarium reprehēderunt, propter suus locorū asperos, ac natura munitissimos. Alij id melius considerantes, sapienter eum fecisse existimauere. Nam cū animaduverteretur, Antigoniū uictoriam in manibus, ut qui longē multitudine militum praestaret, dimisso domi exercitu parnam admodum mercenariorū manum secum habere, huiusmodi quedā cogitare cepit, facile sibi fore prouinciam sine discrimine ingredi. Quod si per eam ferro igniq; uastatā usq; ad moenia urbis pergeret, necessariō Argiuos Antigoniū, quod talia per desidiā pateretur, increpaturos: qui si murmure multitudinis cōmotus aduersus hostē exire cogeretur, quid ni esse sibi uictoriā in manibus? ut qui longē in multitudine militū praestaret? sin uerò fretus ratione in urbe permaneret, se factis per omnē agrum incursionibus, ac non paruo terrore hostibus relicto, suorū uerò animis confirmatis, tuō ad proprias fedes reuersurum. Quae res ita planē, ut cogitauerat, euenit. Nam cū passim uastare prouinciā multitudo cerneret,

Antig

*Antigonū reprehendere. Ille nihilo minus prudentissimū ducis officio fungi, sese intra urbem continere, Cleomenes per omnem regionem intrepidè discurrere. Ita tandem rebus ex sententia gestis, deuastata prouincia, perterritis Argiuis, suis uerò ad futura bella audacioribus factis, securus domū reuersus est. Ineunte autem uere, cum Macedones atq; Achai reuersi ex hybernis foverent, Antigonus cum exercitu Laconicè profiscitur, Macedonū intra phalangē habens circiter decē millia, scutorū ad tria millia, equites trecentos: praeterea ferendarios mille, Gallos totidē, mercenariorum tria millia peditum, equites trecentos, Megalopolitanos circiter mille, instar Macedonū armatos. quibus dux praerat Cercidas Megalopolitanus. ex socijs uerò, Boiorum duo millia peditum, equites ducentos: Epirotarum mille pedites, equites quinquaginta, Scarnānum totidē: praeter hos etiam mille & sexcētos Illyrios, quibus praerat Demetrius Pharsensis. ita ut omnis summa copiarū esset octo & uiginti millia peditum, equites mille & ducēti. Cleomenes aduētu hostium per exploratores cognito, omnes aditus qui in prouinciam patebāt, militibus, fossis, ac sectis arboribus diligenter muniuit. Ipse aditum, quem Sellasiā uocant, cum exercitu occupauit, ratus (id quod euenit) hostes per ea loca iter facturos. erant eius copia circiter uiginti millia hominum. Duo colles huic loco*

imminebant, quorum alterum Euan incolae vocant, Olympum alterum. Via inter hos media est, qua per ripam profluens fluminis ducit Spartam. Cleomenes igitur occupatis collibus, uallibusque fossa diligentissime munitis, in Euan gregarium militem ac socios posuit. Iu ducem reliquit germanum suum Euclidem, ipse cum Lacedaemoniis et mercenariis in Olympo constitit. Equites autem in planitie supra utranque fluminis ripam cum parte mercenariorum collocauit. Cum ad ea loca appropinquasset Antigonus, uno tempore et difficilem locorum situm, et miram Cleomenis in disponendo exercitu industriam conspicatus, quippe qui nullum optimi ducis officium pratermiserat, abstinendum sibi praelio in praesens tempus existimauit. Itaque haud procul ab eo loco iuxta Gorgyli fluminis ripam castra posuit. Vbi paucis quibusdam diebus commoratus, loca omnia atque exercituum hostium lustrabatur. Postea laceessere ad praelium hostes tetenuit. Sed cum nullum prorsus uacuum custodia locum offenderet (siquidem Cleomenis praedicta omnia diligentissime construxerat) ab incepto destitit. Verumtamen ad extremum communi consensu praelio inimicitias dirimere statuerunt. Ita prorsus uno tempore duos duces uirtute, consilio, ac sapientia pares fortuna coniunxerat. Antigonus igitur his quos in Eua collocatos diximus, Macedones scutatos opponit. Item Illyrios, cohortesque in plures partes diuisas, alternatim dispon

disponit. His Alexandrum Ameti filium, & Demetrium Pharensē duces praefecit. Post hos Acarnānes & Cretēses collocat. Postremò duo millia Achaorū subsidij gratia subsequi iubet. Equites non longè à ripa fluminis aduersus hostium equitatū constituit, Alexandro duce cum duobus milibus peditū illis relicto. Ipse cū mercenariorū ac Macedonū manu cōtra Olympum cōstitutus, inire cum Cleomene praelium decreuit. Deductis igitur in aciem mercenarijs, Macedonum phalangē statim subsequi iussit: quippe locorum angustia, ne secus fieret, impediabant. Singnum erat Illyrijs inchoadi certaminis, cum primum ostensum ex locis, qua circa Olympū erant, lintheum prospicerent. Nam hi per noctē sub ripa Gorgyli fluminis iuxta radicē collis constitērūt. Megalopolitanis quoq; , atq; equitibus signum ineundi praelij erat, cum primum à rege purpuream uestem erectā aspexissent. Iam igitur certaminis tēpus aduenerat, & Illyrij datū ab Antigono signum notauerunt. Hortantur pro tēpore socios, ut forti magnoq; animo sint, uictoriam sibi in manibus esse non dubitēt. Post hac omnes incredibili audacia ad expugnationem collis irrumpunt. At leuis armatura milites, quos cum equitatu Cleomenis in planicie relictos suprā memorauim⁹, ubi animaduertēre cohortes Achaorum omni subsidio nudas esse, à tergo iam collem ascendentes, insēcusi, maximū in discrimē adduxerunt.

erunt. Siquidem à dextra Euclidis cum gregarijs militibus à frontibus præstabat, à laeva uerò mercenarij milites de tergo pereinacissimè irruentes, impressionem faciebāt. Quibus ex rebus accidebat, eos uno tempore ab utroq; hostium agmine circumueniri. Id ubi animaduertit Philopœmenes Megalopolitanus, statim quod optimum factu erat, excogitauit, idq; apernit ducibus. Sed quia & adolescens admodum erat, nec ducatu unquam fuerat affectus, parū ei adhibita auxes fuisse. Quapropter ad concines suos cōuersus: *Parta*, inquit, nobis est uictoria fortissimi uiri, si me sequimini. Factoq; cōtra hostium equitatu impetu, audacissimè eos inuadit. Mercenarij qui de tergo expugnātes, collem infestabant, audito ingenti strepitu, simulq; equorum certamen conspicati, retrahunt gressus, & ad equitu subsidium, ubi constitui ab initio fuerāt, reuertuntur. Per hunc modum turbatis hostium ordinibus, Illyrij atq; Macedones, ceteriq; unā ab Antigono cōstituti, magno impetu in hostes ferūtur. Ex quo post hac clara apud omnes opinio fuit, Euclidē eò tēpore Philopœmenis industria ac magnitudine animi superatū. Vnde & Antigonu tradunt, cum postea Alexandrum interrogasset, quamobrē haud expectato, uti cōuenerant, signo mouisset aduersus hostes equitatum? atq; ille respondisset, id à se minimè, sed ab adolescente quodam Megalopolitano, se inscio factum:

factum: dixisse, adolescentem quidem optimū dū-  
cis, Alexandrū uerò ignari adolescentis officio  
functum. Qui autem cum Euclide cacumen collis  
senebant, ascendentes hostiū cohortes conspicati,  
facile imperitiam suam ostendere. neq; enim cum-  
elādum erat, quoad hostes ad uerticem collis in-  
regri peruenirent, sed fretos opportunitate loco-  
rum obuiam hostibus procedere, & ex superiori  
loco impetum in eos facere oportebat: postea, cum  
opus foret, ad dexteram conuersos, confestim sese  
ad tua recipere, dehinc rursus in hostes ferri. Per  
hunc modum fractas eandem, dissipatasq; Ma-  
cedonum copias facile uertissent in fugam. At  
hi, tanquam uictoriam in manibus haberent,  
planè contrarium fecere. Siquidem immoti in lo-  
co, ubi collocati à Cleomene fuerant, aduentum  
hostium praestolantes constiterunt, rati eo ma-  
iorem fore hostium conflictum, quo ex altiori lo-  
co, & praeupto magis colle proiecti, precipitia-  
tiq; essent. Verum mox inscitia sua poenas dede-  
re. Quippe Macedones sine impedimento supe-  
rato colle, postquam in equum locum uenerunt,  
pedem pedi conscrētes, tanta audacia in medios  
hostes prorupere, ut eos statim in precipitem ac  
perniciosissimam fugam conuerterint. Atrox  
eodem tempore praelium etiam inter equites ge-  
rebatur, ubi opera precii erat aspicere, quo arda-  
re, quibus uiribus, qua animi alacritate Achai  
cōcurrerēt: quippe omnibus pro libertate patria  
dimic

dimicantibus. Præcipuè tamē inter ceteros Philo-  
 lochemenis virtus clara atq; illustris habebatur.  
 Hic cum eius equus telo graviter confossus exa-  
 nimis cecidisset, nihilo timidior factus, pedestri  
 certamine diu atrocissimè se exercuit. Ad ex-  
 tremum utrinq; crux sagitta transfixus, cum in-  
 credibili animi robore expiravit. Reges quoq; in  
 Olympo cum mercenarijs, ac levis armatura mi-  
 litibus præliū intendant. Erant hi circiter quinque  
 millia hominum, qui interdum privatis certam-  
 inibus invicem congressi, nonnunquam uni-  
 versi simul fortunam belli tentantes, diu variam  
 victoriam experti fuerant, eratq; ad extremum  
 a quo Marte discessum. At postquam Cleome-  
 nes relictū ab Euclide collem, sociosq; in fugam  
 cōversos animadvertit, equites verò iam ad sum-  
 mam desperationem redactos, undiq; formidine  
 circumstrepente, patefacere propinquum aditum  
 et frōte per unum ex lateribus aciei exercitum  
 educere decrevit. Tabet itaq; tubicines receptui  
 canere, ac statim per eum modum renovatis levis  
 armatura militibus, phalanges ex utraq; parte  
 cōversis hastis prælium capeffunt. Fit atrox cer-  
 tamen, tantisq; animis utrinq; concurritur, ut  
 modò cedentibus Lacedamonys, modò facta im-  
 pressionē Macedones cedere compellentibus, diu  
 anceps victoria fuerit: et cuius laus prima esset,  
 difficile iudiciū videretur. Ad postremum La-  
 cedamonij superati, cum se fuga commississent,  
 passim

passim inſtar pecudum caſi, irueidatiq; fuere. Cleomenes paucis quibuſdam equis comitatus, Spartā incolumis peruenit. Hinc proxima nocte Sythium profeſtus, naues qua iamdudum ad neceſſarios uſus parata erant, conſcendit, atque Alexandriam cum amicis nauigat. Antigonuſ nemine iam reſiſtente Sparta poſitus, cum cæteris in rebus magnanimiter ſe, ac perhumaniter erga Lacedæmonioſ geſſit: tum uel in primis, ut ſalua integraq; republica patrijs inſtitutiſ uiuerent, permiſit. Paucos deinde dieſ ibi cōmoratus, cum ei nuntiatum eſſet, Illyrioſ Macedoniam ingreſſoſ, provinciam deſaſtare, in patriam cum exercitu reuertitur. Ita ſemper maximuſ reſ pro libidine fortuna uerſat. Nam ſi uelud prælium Cleomenes aliquanto diutius diſtulſiſſet, uel ſaltem poſt fugam Sparta commoratus, ſpem aliquandiu protraxiſſet, procul dubio diſcedente Antigono, ſumma totiuſ rei ad eum inclinatura erat. Profeſtus itaq; Tegetam Antigonuſ, iſ quoq; integrā rempublicam permiſit. Poſtridie Argos aduenit, tempore eo quo omniſ populuſ ad celebrandoſ Nemea ludoſ cōuenerat. Hinc effuſa omniſ multitudo obuiā procedit, in hunc oculoſ ciuitaſ uniuerſa, in hunc ſuſpenſa ora conuertit, hunc laudibuſ offerunt, hunc omnibuſ non humaniſ tantū, uerumetiam diuiniſ honoribuſ et cōmune Græcorum conciliuſ, et per ſe ſingula quoq; ciuitateſ honorāt.

Denuſ



*Demum Macedoniam properat: ubi cum uagantes offendisset Illyrios, structis utrinque aciebus eos adortus, post longum certamen superauit. Verum tātis inter certandū clamoribus usus est, ut profusus sanguinis paucos post dies interierit, ingenti spe fraudatis Graciae populis, quam de eo non tam propter arimorum usum, quam propter uirtutem atque integritatem regiam cōceperant. Regnū Macedonia Philippo Demetrii filio reliquit. Verum si quis fortē à nobis querat, cur praesens bellū tam longe repetitū tot uerbis scripserimus, sciat nos illud cōsulto fecisse. Nam cum hoc tēpus in ea potissimū tempora incideret, de quibus scripturi in praesentiarū sumus: dignum, immo potius necessarium iudicauimus, quemadmodum institutū ab initio fuerat, Macedonū ac Gracorum statum, qualis ea tempestate extiterit, notū omnibus facere. Per idem tempus Ptolemaeus etiam morbo consumpto, Ptolemaeus Philopater regnū suscepit, Seleucusque diē sanctus est, Seleuci Callimachi et Pogonis filius. Huic Antiochus frater in regno Syria successit. Ita similes quiddam his accidit, atque superioribus illis, qui post mortem Alexandri ea regna obtinuerant: id est, Seleuco, Ptolemaeo et Lysimacho. Illi enim centesima et uigesima quarta Olympiade, uti supra memorauimus: hi uero centesima et trigesima nona diem suum obierunt. Nos igitur, postquam totius nostrae historiae preparationem*

*exposu-*

exposuimus, satisq; abunde declaratum est, quo tempore, quomodo, quibus causis populus Romanus omni Italia potitus, exterarum gentium regna adortus fuerit, quis eo tempore Gracia ac Macedonia status, quis Carthaginensium extiterit: consentaneum arbitramur, cum ad ea nonum sit tempora, uti ab initio fuerat institutum, in quibus Graci sociale, Romani Annibalis bellum gessere, reges uero Asia inferioris de Syrio imperio contenderunt, praesentem librum unum cum huiusmodi rerum commemoratione, & hac permutatione regnorum terminare.

P O L Y B I I H I S T O -  
R I A R U M L I -  
B E R T E R -  
T I V S .



**S** A T I S est à nobis in primo libro ostensum, quod sociale, Annibalisq; & Syriacum bellum ueluti principia, ac fundamenta operis nostri subiecim⁹: ubi etiā reddita sunt causa, qua nos, ut repetitis altius principijs. Secūdi libri historiā cōnecterem⁹, impulere. Nūc uero ipsa bella, causasq; à quibus & orta sunt, et rā longè lateq; diffusa, demonstrare conabimur, si prius conatū populi Romani quàm breuius fieri poterit, exposuerimus. Nam cum unum opus, ac uerbum

ueluti unum spectaculum sit, quod scribere ad-  
gressi sumus, quo pacto, quando, aut quamobrem  
uniuersa orbis partes in populi Romani ditiq-  
uem peruenierint, idq; & principium cognitum  
habeat, & tempus definitum, & finem certum:  
profecto utile existimauimus, res etiam qua in-  
tra principium ac finem huiusmodi bellorū ge-  
sta sunt, dumtaxat memoratu dignas, summatim  
commemorare, rati per hunc modum studiosos  
nostri operis totius historia cognitionem faci-  
lius adipisci posse. Multa siquidem animus ex  
uniuersalis historia cognitione ad particula-  
rium rerum historiam necessaria percipit, nec  
parum etiam particularium rerum peritia ad  
uniuersalis historia scientiam confert: quod si  
utrumq; inuicem iunctum ueluti unam ex ambo-  
bus faciem prabeat, incredibilem sanè legētibus  
fructum offert. Verū, nos quidem de summa to-  
tius operis satis superq; duobus superioribus li-  
bris diximus: particulariū uerò rerum, qua me-  
dio tempore gesta fuerunt, principia quidē sunt  
hac qua supra memorauimus, bella: finis uerò, re-  
gum Macedonia interitus, tempus inter princi-  
pium finemq; medium, anni quinquaginta tria.  
Intra quos tales ac tanta res gesta sunt, quales,  
quantasq; superior aetas intra tam breue tem-  
poris spacium nunquam tulit. De quibus nos à  
centesima & quadragesima Olympiade scribere  
incipiētes, hunc ordinem seruabimus. Principio  
ostend

ostendemus causas, unde id bellum, quod *Annibal* appellatur, inter Romanos ac Carthaginienses oriri coepit, ut Carthaginienses Italiam ingressi, maximum in discrimen populum Romanum adduxerint: utq; repente inciderint in spem, non solum reliqua Italia, sed ipsa etiam urbe Roma potiūdi. Post hac exequi conabimur, quo pacto *Philippus Rex Macedoniae* post bellum cum *Aetolis* gestum, compositis in *Gracia* rebus, in Carthaginiensium quoq; spem deuenierit. *Antiochus* uero & *Ptolemaeus Philopater* post longam dissensionem, tandem pro inferiori Syria bellum inter se gesserint. *Rhodi* autem, & *Prusias* illato *Byzantijs* bello, abstinere eos Ponto coegerint. Hic huiusmodi narratione terminata, de institutis atq; republica Romanorum dicere aggrediemur, quod hac ueluti peculiaris populi Romani in tantum uires eorum auxerit, ut non solum Italia Siciliaq; , praeterea & Gallijs atq; Hispanijs incredibili celeritate possessi fuerint: sed tandem superatis bello Carthaginiensibus, totius orbis imperium affectarint. Hinc ueluti per transgressionem narrabimus, quo pacto *Hieronis Syracusani* imperium dirutum prostratumq; sit. adieciemusq; uarias turbationes, quae in *Aegypto* fuerunt. Praeterea quoadmodum post *Ptolemai* regis interitum, *Antiochus* & *Philippus* iunctis inter se consilijs de diuisione regni puero relictis gerere bellum coeperint

p

runt

rint: Philippus aduersus Aegyptum ac Samū,  
 Antiochus aduersus Syriam atq; Phœnicem  
 Posthac receptis summam Hispania Libya  
 atq; Sicilia rebus, sermonē protinus simul cum  
 ipsarum rerū mutatione ad loca Græcia trāsfe-  
 remus. Expositis etiam naualibus prælijs, quæ  
 Attalus & Rhodij aduersus Philippū gesserunt,  
 item Romanorū ac Philippi bello cōmemorato,  
 quo pacto, aut per quos gestū sit, quē finē habue-  
 rit: seruata serie rerū, ad indignationē Aeto-  
 lorum uenimus, qua indixere Romanis & A-  
 chæis bellū, Antiocho ex Asia aduocato. cu-  
 ius belli causas unā cū trāsferatiōe Antiochi  
 in Europā executi, primò ostēdemus, quomodo  
 Antiochus è Græcia fugerit: dehinc quo pacto  
 bello superatus, omni prouincia quæ est citra  
 Taurū, Romanis cesserit. Tertiò, quibus uiribus  
 freti Romani post Gallorū, qui in ea prouincia  
 regnabant, excidium, totius Asia imperium  
 vindicauerint, omnesq; citra Taurū habitantes  
 populos barbarorum timore & Gallorum teme-  
 ritate liberarint. Posthac commemoratis A-  
 etolorum ac Cophallinorum rebus infelicitè ge-  
 stis, Eumenidis, Prusiæq; & Gallorum bellum  
 aggrediemur, item Ariarati bellum contra  
 Pharnacē. Dehinc de concordia Poloponnen-  
 sum, & incremento reipub. Rhodiorū breuiter  
 locuti, narrationem nostram pariter cum rebus  
 gestis concludemus, repetitis ultimo loco An-  
 tiochi,

tiochi, cui Epiphanes cognomen fuit, in Aegy-  
 ptum expeditionibus; item bello Persico, & in-  
 teritu regni Macedonia. Quibus ex rebus faci-  
 le intelligi poterit, quomodo Romani singula  
 quaque aggressi, haud longo intervallo univer-  
 sum terrarum orbem subiugarint. Quod si ex rebus  
 prosperè siue infelicitè gestis liceret uirtutem à  
 uitio, aut laudatū hominē ab illaudato discer-  
 nere, profectò hic finem facere oportuisset, narra-  
 tionemq; ad ea quæ nouissimè explicare à prin-  
 cipio proposueramus, conuèrttere. Nam & tem-  
 pus trium ac quinquaginta annorum in hac de-  
 iit: & imperium Romanorum ita propagatum  
 est, ut in posterum omnes clare intelligerent, id fa-  
 ctu necessarium fore quod populus Romanus in-  
 heret. Verum quoniam indicari hæc ex euentu re-  
 rum non rectè possunt, cum sæpenumero ea quæ  
 factu optima uidentur, nisi opportunè fiant, in-  
 reffuentes afferant iacturæ: & e contrario, qui in-  
 aduersum aliquem casum inciderunt, si id forti-  
 ter magno animo tolerant, plerumq; fortunam  
 suam in melius uertant: dignum iudicauimus,  
 his quæ scripta à nobis sunt, etiam illud adde-  
 re; quæ conditio uictorum fuerit, quæ ratio ad-  
 ministrandi imperij, quomodo reliquæ urbes, re-  
 giones, loca sponte ad eos descuerint: præterea  
 quæ mores, quæ uel instituta apud omnes fuerint,  
 uel uita priuata, tum in uniuersum totius rei-  
 publicæ. Sic enim & præsensibus palam fiet, fu-

giendum ne, an potius sponte eligendum sit imperium populi Romani: & posteris, utrum laude & memoria digna, an è contrario vituperanda omnino sint res gestæ Romanorū. In hoc enim consistet in primis nostræ historiæ utilitas, si ad præsentēs, seu ad posterōs respexeris. Quippe nec qui bella gerunt, nec qui de bellis iudicant finem bellorum statuunt ipsam victoriam, nec imperio suo cuncta subiiciant. Neq; enim prudens quispiam ideo cū finitimis bellū gerit, ut fuso profligatosq; inspiciat hostes: neq; multa mari nauigat, duntaxat trās fretādi gratia, neq; artes & disciplinas illarum tantummodo causæ sectatur: sed omnes ad hac mouemur ob id, quod sequi exinde cernimus uel iucundum, uel utile, uel honestum. Quamobrem & finis nostri operis merito dicetur, nosse quæ conditio omnium fuerit post acquisitum à Romanis imperium orbis terrarum, quousq; rursus noua rerum turbata orta est. De qua quoniam multa maximaq; memoratu digna acciderunt, quibus ipse non solum spectator magna ex parte, uerum etiam historiator, atq; adiutor intersui, haud inuitus factus quasi alio principio scribere decreui. Hac turbatio fuit, in qua Romani quidem bellum aduersus Celtiberos mouerunt, Carthaginienses uero aduersus Masanissam Libyæ regem: quo tēpore in Asia quoq; Attalus et Prusias inuicē contendebat. Ariarathes autem Cappadocia rex

Rosern

*Roserne per Demetrium regno expulsus, non lon-  
 gè post per eundem in paternum imperium resti-  
 tutus est. At Demetrius Seleuci filius, cum an-  
 nos duodècim regnum Syria tenuisset, cæteris re-  
 gibus aduersum se conspirantibus, uita simul ac  
 regno spoliatus fuit. Romani Græcos, quos Per-  
 sici belli autores fuisse causati fuerant, suscepta  
 innocentia illorum excusatione, ciuitatibus suis  
 restituerunt. Ipsi non longè post Carthaginien-  
 sibus bellum, ob causas quas dicemus, sic intule-  
 re: ut primum eos transferre, postea uerò pror-  
 sus uastatos reddere proposuerint. Ita cum Ma-  
 cedones quidè ab amicitia Romanorum, Lace-  
 demonij uerò ab Achaorum repub. descisissent,  
 secuta est cõmunis totius Græcia calamitas. Sed  
 hac de apparatu nostro satis. Opus autè fauo-  
 re fortuna est, ut uita comite propositum hoc ad  
 finem perducã. quãquã mihi persuadeã, etiamsi  
 longiora uinèdi spacia nobis negarẽtur, non de-  
 futuros tamẽ in tanta eraditorum multitudine,  
 qui opus nostrum ad finẽ perducerent: & quod  
 nobis repentina mors uetasset, exequi conarẽtur.  
 Verum cum res quæ memoratu digniores aide-  
 bantur, abundè commemorauerimus, cupidi ut  
 lectoribus nostri operis omnia, & in uniuersum,  
 & per species innotescant, tẽpũs est ut iam pro-  
 positi nostri memores, ad narrationem uenia-  
 mus. Ex his qui res gestas Annibalis scripse-  
 runt, pleriq; cupientes causam eius belli osten-  
 dere,*



dere, quod inter Romanos, Carthaginiensesque exarsit, primam quidem asserunt, quod Carthaginienses Saguntum obsederunt: secundam, quod præter fœdus cum Romanis percussum, Iberum annum transgressi sunt. Ego uerò hac quidem initium belli fuisse existimo, causas uerò minimè. Multum enim inter principia rerum ac causas interest. Nisi forte quispiam, aut Alexandri transiitum in Asiam causam fuisse dicat eius belli, quod aduersus Persas gessit: aut Antiochi descensum ad Demetriadem eius belli causam, quod est cum Romanis inceptum. quod neque uerum est, neque uerisimile. Nam quis adeo rerum ignarus, eas belli causas uocet, quarum partem Alexander, partem etiam Philippus, cum adhuc uiueret, ad bellum Persicum parauerat? siue Aetoli ante Antiochi aduentum ad bellum cum Romanis gerendum? Sed hæc hominum sunt non animaduertentium, quantum inter principium causamque intersit, et quod cause omnibus in rebus primæ sunt, principia uerò ultima causarum. Equidem ita existimo, principia dici primas hominum actiones in rebus, quæ iudicata ac deliberata sunt: causas uerò, quæ iudicium deliberationemque præcedunt, quæque efficiunt ut ita iudicemus, deliberemus, ut ut cogitationes, consilia, ratiocinationes, ceteraque huiusmodi. Hoc autem ex sequentibus palam fiet. Nam quæ causa belli Persici fuerint, aut unde id bellum ortum sit, facile

ile erit cuius perspicere. Prima quidem fuit,  
 Græcorum cum Xenophonte per eos indomitas  
 nationes, & Barbaras gentes in patriam redi-  
 rus. In quo nemo Barbarorum per tanta itineris  
 spatia, totq; hostilium terrarum anfractus Græ-  
 cis se opponere ausus fuit. Secunda transfreta-  
 tio Agésilai Lacedæmoniorum regis in Asiam:  
 in qua cum nihil dignum, nihil viribus suis ad-  
 versum comperisset, veluti triumphatis Barba-  
 ris ob turbationes quæ in Græcia exarserant,  
 retrogredi coactus est. His enim rebus Philippus  
 rex Macedonum, ignaviam atq; segnitiam Per-  
 sarum expertus, & simul fretus sua atq; Mace-  
 donum in rebus bellicis promptitudine, grandi  
 præterea spe præmij allectus, eum primum Græ-  
 corum sibi benevolentiam haud dubie conciliatam  
 intellexit, sumpta occasione, quod Persæ in Græ-  
 cos asperrimè senissent, omni conatu bellum con-  
 tra eos movit. Quapropter causa quidem huius  
 belli dicenda sunt, quas primo memoravimus: oc-  
 casiones, quas secundo loco diximus. Principium  
 aut transfretatio Alexandri in Asiam: eius  
 vero belli, quod sub Antiocho contra Romanos  
 gestum est, causa extitit indignatio Aetolorum.  
 Hi enim, cum in bello Philippi, sicuti supra me-  
 moravimus, sprete atq; contempti fuisse à Ro-  
 manis viderentur, non solum Antiochum in  
 subsidium adhibuerunt, sed omnia & facere &  
 perpeti decrevere. Tanta eorum animos superio-

ris tēporis indignatio ceperat. occasio uerò sui  
 Gracia libertas, sub cuius spem finitimas ciuita-  
 tes in sententiā suam trahere conabantur. Prin-  
 cipium uerò belli extitit nauigatio Antiochi  
 ad Demetriadem. Verūm, nos quidem huius re-  
 pluribus uerbis meminimus, nō quo ueterū fori-  
 prorū aliquem insectaremur, sed ut studiosorū  
 utilitati consuleremus. Nam quemadmodū me-  
 dici nihil prodesse agrotantibus possunt, si mor-  
 borū causas, ignorant: ita qui circa res gestas  
 uersantur, omni prorsus utilitate carent, nisi &  
 loci & temporis & causarum & occasionum  
 omnium ratio constet. Nam nec illi corpora agro-  
 ra competenter curare, nec isti quicquam ex re-  
 bus gerendis rectē obire poterunt, nisi adsit eorū  
 cognitio de quibus loquimur. Nihil igitur uel  
 magis necessarium, uel tantopere querendum,  
 quam causas rerum omnium quae accidunt nosse.  
 Siquidem ex opportunitate maxima interdum  
 res oriri solem: facillimumq; est cuiuslibet rei in  
 ipso introitu obsistere. Atqui Fabius Romanus  
 historicus eius belli, quod Annibale duce inter  
 Carthaginiēses atq; Romanos exarsit, causam  
 fuisse refert, sauitiam atq; crudelitatem Anni-  
 balis in Saguntinos, & Asdrubalis ambitio-  
 nem, ac immanē regni cupiditatem. Hunc enim  
 inquit, cum imperium Carthaginensium in Hi-  
 spania mirifice auxisset, paulo post Carthaginē  
 delatum, rempublicam eorum pessundatis legi-  
 bus

bus conuertere in tyrānidem tentasse. Quod cum principes eius reipublica intellexissent, factū inter se concilio, ab Asdrubale dissensisse. Quare motum Asdrubalem, relicta Africa confestim esse in Hispaniam reuersum, resq; Hispanas in posterū, uti proposuerat, sine auctoritate Senatus Carthaginensium tractasse: Annibalē uerō quod ab incūte atate sub imperatore meruerat, eiusdem planē consilij fuisse refert. Quot circa tunc Hispaniensium rebus positum, Asdrubatis uestigijs planē instituisse. Ex quo id bellum uoluntate ipsius esse cum Romanis exortant, inuitis Carthaginensibus. Siquidem neminē omni Carthagine fuisse, cui dātā erat salus reipublica cara esset, qui facta Annibalis in Saguntinos nō maxime improbarit. Hæc locutus, addit post captiuitatem Sagunti uenisse Carthaginem legatos Romanos, qui Annibalem in pœnā rapti fœderis deposcerent. Quod si negaretur, bellum Carthaginensibus indicerent. Si quis uerō Fabium roget, quid nam uel opportunius, uel iustius, uel conducibilius esset Carthaginensibus, quandoquidem ab initio (ut idem inquit) factū Annibalis agrē tulerant, quā ipsum auctorē culpæ & criminis reum poscēribus Romanis ad piaculum tradere? atq; ita communē patriæ hostem per alios ulcisci? statūq; ciuitatis suæ quietum facere, auctore bellorū eiecto, cum id duntaxat decreto fieri liceret? quid nam respondere

p s possit?

possit? profecto nihil. At tamen absuit, ne quid illi tale agerent, ut decem & septem annos in bello continuè cum Romanis perseuerarent: neq; prius destiterint, quàm omni spe nudati, non solum in patria, uerum etià in capiti suorum discrimē deuenerint. Sed quorsum hac de Fabio, & scriptis eius? Non quo fidem auctori detrahamus, quandoquidem scriptorum ipsius uanitas facile per seipsam legentibus apparet, uerùm ut studiosos eius hortemur, ne tam auctoris epigraphen, quàm ipsam rerum gestarum seriem animadueriant. Sunt enim nonnulli, qui nō tā scripta ab auctore, quàm ipsum amplectuntur auctorem: & quia ille tempore quo hac gerebantur, uixit, Senatusq; Romano interfuit, nihil ab eo dici posse non uerum existimant. Ego uerò adhibendam quidem in multis huic auctori fidem existimo, haud tamen usquequaq; credendum. Siquidem res ipsa, quae qualesq; fuerint, quomodo conueniant, considerandum. Ceterum, ut tō reuerentur unde discessimus, causa quidem eius belli, quod Romani cum Carthaginiensibus gesserunt, prima existimari debet indignatio. Amilcaris, cui Barce cognomē erat, fuit autem Annibalis pater. Hic enim in bello siculo haudquaquā à Romanis uictus est. Nam exercitū omnem cui praeerat, iuxta Erycem singulari uirtute seruauit incolumē. Sed cū Carthaginienses nāuali praelio profligatos cernebat, tēpori consulendum ratus

ratu pacē cum Romanis iniit. nequaquā tamen indignatione deposita: quin cōtinuē opportunitatem reliquā praestolabatur, qua Romanos ulcisci posset: Et nisi turbulento mercenariorum militum motu res Carthaginiensiu vexari cepissent, euestigio quantū in ipso fuisset, bellū renouasset. sed intestino malo impeditus, rem in aliud tempus distulit. Romani uerò periculum Carthaginiensiu animaduertentes, in mercenariorum dissensione, bellum eis minati sunt. Quod illi ut evitarent, nullā conditionē respuebant, si, cui superioribus libris ostendimus, sine quibus nec qua in praesentia diximus, nec qua relaturi post hac sumus, intelligi possunt. Tandemq; cum Romani desistere à proposito aliter nō viderentur, consiliū atq; subsidū inopes, Sardinia eis cesserunt, tributoq; de quo primo convenerant, mille Et ducena talenta addiderunt: qua res secunda Et maxima causa exitit eius belli, quod postea ortum est. Amilcar enim, cum ad indignationē eius, totius quoq; Carthaginiensis populi indignatio accessisset, simul atq; extinto mercenariorū tumultu, res patria cōpositas sedatasq; intellexit, bellum in Hispania adgressus est: studens hac veluti preparatione uti ad bellum contra Romanos gerendū. Hac uerò tertia causa eius belli existimari debet, id est felix Carthaginiensiu in Hispania successus. His enim ausu Carthaginiensium animi, audacium postea

huic

huic bello incubuerunt. Quod autem Amilcar maxima causa extiterit secundi belli Punici, quanquam decennio ante mortuus, multis quidem testimonijs comprobari potest: sed satis in presentia erit: quod sequitur referre. Quo tempore uictus à Romanis Annibal, relicta Africa, cursum ad Antiochum direxerat. Romani conatim Aetolorum animaduertentes, Legatos ad Antiochum miserunt, qui voluntate regis explorarent, et sub specie legationis apparatus eius specularentur. Hi simul ac sanere Aetolis Antiochum intellexerunt, paratūq; inferre Romanis bellum, omnibus diebus assidui circa Annibalem fuere, stantes cum assiduo colloquio suspectum inausumq; regi facere. neq; eos consilium suū sefellit: quippe Antiochus tanta familiaritate reconciliatā ei cum Romanis gratiam existimans, diu Annibalē suspectum habuit. Verum, interiecto tēpore accidit, ut in consilium uocatus à rege, liberiorē loquendi locum nactus sit. Tunc cōmemoratis multis, tandē ueluti indignabundus in hac uerba prorupit, Quo tempore, inquit, pater meus Amilcar exercitū in Hispaniā traiekturus erat, annū ætatis agebam ferē nonū. Tunc patre Ioui sacrificante, altaribus adhaerebam. At pater meus sacrificijs ritē peractis, secedere parumper ab aris ceteros iussit: meq; solū ad se uocatū, perhumaniter et blandienti similis, an uellē in expeditionē duci, rogauit.

rogauit. Qui cum id non solum libenter accep-  
 tasset, uerum etiam pueriliter apprecatus essem,  
 pater capta dextra mea, et altari adnota, uo-  
 luit ut tactis sacris iureiuranda assererem, me, cum  
 primum per aetate liceret, hostem populi Rom.  
 futurum. Itaque quamdiu hostis Romanis eris o  
 rex, licet in tanto credas omnia, nec quicquam de  
 Annibale suspiceris: simulatque uero uel sedus  
 cum Romanis percusseris, uel in amicitia redie-  
 ris, tunc noli expectare alium de me calumnias o-  
 rem, sed statim ueluti hostem pop. Rom. cau-  
 dum puta. Semper enim quantum in me erit, illis  
 aduersabor. Hac cum intellexisset Antiochus,  
 et uerè, et pra dolore ex anima ab Annibale  
 dici, confestim suspicionem omnem abiicit. \* Hoc  
 itaque apertissimum testimonium est inimicitiarum  
 Annibalis, infestique aduersus Romanos animi:  
 quanquam id ex ipsis rebus intueri liceat. Eius-  
 modi enim hostes pop. Rom. reliquit, Asdruba-  
 lem filia sua uirum, et Annibalem filium, ut  
 nihil eis ad cumulum iniuriarum potuisset ac-  
 cedere. Verum Asdrubal quidem morte inter-  
 ceptus, suum aduersus Romanos animum cunctis  
 ostendere non potuit. Annibali uero tempora  
 concesserunt, ut factus uoti compas, paternum  
 adium longè lateque diffunderet. Idcirco eos qui  
 in publicarum rerum administratione uersan-  
 tur, intueri hac diligenter, et exactissimo studio  
 examinare decet, ne eos lateat animus illorum,

cum



cum quibus vel iunguntur foedere, vel pace conciliantur, quando id cedentes temporis faciant, quando animo non ulterius saviendi, quò ab ijs quidem qui opportunitatē malefaciendi præstolantur, cauere assidue possint: ijs uerò quos vel subiectos imperio suo, vel ueros amicos norint, quandocunq; res ferat, secure ac fideliter utantur. Causa itaq; secundi belli Punici hæc sunt, quas hætenus diximus: principia uerò, quæ mox referemus. Carthaginenses grauius atq; iniquo animo ferebant iacturam ablata sibi à Romanis Sicilia. Hanc eorum indignationem, sicuti supra diximus, intercepta per fraudē inter motum Africa Sardinia, & superimpositum tributum augebat. quas ob res simulatq; imperium in Hispania auxissent, ultro arma iniecturi Italia uidebantur. Mortuo autē Asdrubale, cui post Amilcaris obitū summa imperij commissa fuerat, antequā nouum ducē crearent, expectare exercitus uoluntatē decreuerant. Ut uerò castris nuncius aduenit, Annibalem ingenti omniū clamore atq; assensu imperatorem appellatum: aduocata euestigio concione, unanimi consensu electionē exercitus confirmant. Annibal igitur accepto imperio, nihil cunctandum ratus, exercitū in Olcadum fines, ueluti ad subuertendum eos ducit. Hinc discedens Cariciam urbem, caput gentis eius obsidet, nec multis interiectis diebus horrendis modis expugnat.

gnat. Quo metu percussa reliqua ciuitates, uliro  
 se Carthaginiensibus dederunt. Exercitus uictor  
 prada onustus Carthaginē nouam in hyberna  
 deducitur. Ibi Annibal stipendia inter milites  
 liberalissimè partitus, mirificè omniū beneuo-  
 lentiam sibi concilianit: nec parua futurarum  
 rerum militibus spem adiecit. Vere primo rursus  
 in Vacceos exercitum ducit. Ermandica mox  
 positur. Arbachalam uerò ob magnitudinem  
 ciuitatis, & multitudinē uiriumq; oppidano-  
 rum diu defensam, post longā tandem obsidio-  
 nem non sine discrimine ui capit. Post hac re-  
 pentè in maximū periculum præter opinionem  
 incidit: Carpetanis cum ex Vacceis regressum,  
 pradaq; onustum adortus, qua gens & ferocia,  
 & multitudine hominū, ceteros eius provincia  
 populos antecellit. Cum ijs etiā se coniunxerant  
 profugi ab Ermandica, quos Olcadum exules  
 in eam sententiā adduxerant. Quod si Cartha-  
 ginienses aperto pralio unā concurrissent, pro-  
 fectò uicti, profligatiq; fuissent à Carpetanis.  
 Verum Annibal pralio abstinuit, & callidè  
 hostibus cedens, castris supra ripā Tagi flumi-  
 nis collocatis, equitibus precipit, ut cū hostem  
 aquam ingressum uiderint, adorianeur peditum  
 agmen. In ripa elephācos præterea quadraginta  
 disponit. ita cū & flumē, & feras ueluti cōcor-  
 tantes haberes, omnia ex sentētia processerunt.  
 Nam Barbari metu cefsisse Carthaginienses  
 rati.

rati, sublato clamore passim in amnem ruunt,  
 Quare magna pars eorū iuxta exitum fluminis  
 absumpta ab elephantis per ripā grassantibus,  
 Et ad se delatos inaniter cōculcantibus obrisi:  
 plariq; autē ab equitibus in ipso flumine cruci-  
 dati, quod eques corpore armisq; liber facilius  
 per medios gurgites rē goreret, peditēq; nix na-  
 do fidentē infestaret. Posteriores, quibus regres-  
 sus in suā ripam facilis erat, retrocedebāt. Cū  
 tandem Carthaginenses omnibus copijs amnem  
 ingressi essent, universos in fugam uerterunt.  
 Erant autē Carpetani unā cū Olcadibus atq;  
 Vacceis ultra centū millia hominū: quibus su-  
 peratis, nemo trans Iberū fuit, qui postmodum  
 resistere Carthaginensibus auderet, prater Sa-  
 guntinos. Hos nondū bello infestare Annibal  
 noluerat, ne prius causam aliquā belli Romanis  
 praberet, quam cetera omnia iuxta Amilca-  
 ris parētis admonitionē sibi cōstantissimē asce-  
 nisset. Saguntini interea frequentes Romā nun-  
 cios mittebant, simul solliciti de rebus suis, Et  
 uelut prescū suorum: simul, ne Romanos la-  
 terent scēlices Carthaginensū in Hispania suo  
 cessus. At Romani post multos, uariosq; de ea-  
 dem re nuncios, tandem Oratores in Hispaniam  
 ad speculandos actus Annibalis mittūt. An-  
 nibal ea tempestate peractis qua concupierat,  
 rursus Carthaginem nouam in hyberna secesse-  
 rat, qua uelut regia quadā Carthaginiensū in  
 Hispania.

Hispania erat. Ut primum uerò aduenisse legatos Romanorum nunciatum est, ad se admitti iussit, & loquendi quæ uellent, potestatem fecit. Hi primò Annibali denunciant, ut à Saguntinis abstineat: esse enim socios pop. Rom. deinde, ne Iberum transgrediatur: id enim in fœdere cum Asdrubale iuncto cauere. Quæ cū audisset Annibal, ut iuuenis, & bellico ardore feruens, & successum habens in ijs quæ conabatur, ac iam in bellum aduersus Romanos exarserat, legatis quidem respondet ueluti amicus Saguntinorum, increpans pop. Roma. quòd nuper orta inter Saguntinos dissensione, cum ab ijs literas accepissent, ut ad componendas res legatos saguntum mitterent, per iniuriam quosdam è principibus ciuitatis interfecissent, quos ultisci se uelle minatus est. Esse enim hunc ueterem Carthaginensibus morè, ne iniurias cuiusquæ inultas patiantur. Ex alia parte nuncijs Carthaginem missis, quid agere opus sit consulit, cum Saguntini societate Romanorum freti plerisque Carthaginensium oppidis graues iniurias intulerint. Deniq; omnis inconstantia atq; indignationis plenus, & ardore belli gerendi fluctuas, nullam ueram rationem adducit in medium, inanes tantummodo, ac ratione carètes causas sectatur. Quod his accidit, qui uicti perturbationibus animi, officium deserunt. Nam quanto melius erat id dicere? Optimo quidè iure petere à Romanis Car-

thaginiones, ut Sardiniam, stipendiumque, quod  
 iam tot annis in summa eorum necessitate per in-  
 iuriam abstulerant, restituerent: id ni facerent,  
 bellum se eis indicturos. At nunc praetermissa uera  
 causa, falsam hanc de Saguntinis fingens, non  
 solum praeter rationem, uerumetsiam per suam  
 iniuriam moturus bellum uidetur. Legati Roma-  
 norum, etsi necessario suscipiendum esse bellum intel-  
 ligebant, Carthaginenses tamen profecti eadem illis  
 quoque denunciarunt. Verum Romani quidam  
 non in Italia se, sed in Hispania dimicatu-  
 ros, Saguntumque uelut monumentum ac receptaculum  
 belli habituros sperabant. Quamobrem ad id se  
 parantes, componere primum res Illyricas niteban-  
 tur: quippe intelligentes maximum se ac diutur-  
 nissimum bellum, et procul a finibus Italia habi-  
 tu-  
 turos. Accidit per ea tempora, ut Demetrius Il-  
 lyriorum rex oblitus copulorum populi Romani erga  
 se officiorum, cum eos cerneret hinc Gallorum, illinc  
 Carthaginiensium terrore perculsos, omnemque suam  
 spem in regibus Macedonia haberet, quod par-  
 ticeps fuerat eius belli, quod aduersus Cleomenem  
 Antigonus gesserat, oppida Illyria, quae ditioni  
 Romanorum subiecta erant, uastaret, urbes expu-  
 gnaret, terminos in foedere nominatos transgre-  
 dretur, plerasque in salus e Cycladibus quinquaginta  
 lembis usus diriperet, et quasi tempestatem  
 quaedam cuncta prosterneret. Quae ubi Romani in-  
 tellexerunt, uidentes florentem ea tempestate Ma-

ced

cedonum principatū, componere omni studio res  
 Illyricas in praesentia nitebantur, sperantes id  
 facile factū fore, seq; paucis diebus & Illyrio-  
 rum inscitia castigaturos esse, & ultimos De-  
 metrii ingratitudinem. Verum res longè aliter  
 quam sperabant, euenit. Nam dum tēpus huius-  
 modi rebus teritur, Annibal omniū spe celerius  
 Saguntū capit. Quo factū est, ut bellum iā non  
 in Hispania, sed propè urbē Romā, & per omnē  
 Italiam exardesceret. Romani tamen hoc cōsilio  
 freti, L. Aemiliū in Illyriū cū exercitu misere,  
 qui re; eius provincia componeret, anno primo  
 centesimae & quadragesimae Olympiadis. An-  
 nibal Carthagine Nova cū omnibus copiis pro-  
 sectus, Saguntū petit. Cuius ea ultra Iberū sita  
 est radicibus montis, qui Hispanos à Celtiberis  
 diuidit, circiter mille passus distans à mari. Cu-  
 ius incolae & copia terrestriū fructuū, & mul-  
 titudinis incremento, & uirtute militari ceteris  
 Hispania populis praestant. Huius fines infesto  
 exercitu ingressus Annibal, peruastatis passim  
 agris, ad obsidionē urbis omnes machinas adhi-  
 bet: commodissimū rebus suis fore ratus, si ea per-  
 nim potiretur. Primū enim ablaturū se Romanis  
 spem gerendi in Hispania belli animaduvertebat.  
 Praeterea non parū motū ceteris iniecturū, ex  
 quo & ciuitates Hispaniae, quae iam in eius po-  
 testatem deueniant, fideliores futurae: & quae  
 adhuc in libertate uinebant, exestigio se dedi-  
 tura

*tura uidebantur. Tertiò , quòd se deinceps tutò  
 ad reliqua progredi posse intelligebat, nullo ho-  
 stili loco post se relicto. Prater hæc , sperabat se  
 ingentē pecuniam cōparaturū, qua postmodū  
 in rebus agendis uteretur: militum uerò animo  
 confirmaturū, ob summā utilitatē , quam quisq;  
 ex præda urbis caperet. Postremò etiā beneuo-  
 lentiam ciuium, qui Carthagini morabantur  
 sibi conciliaturū, ob munera quæ de manubijs ad  
 eos missurus foret. His rationibus fretus , omni  
 studio obsidioni urbis inhaeret, multitudinis ani-  
 mos nunc ira in hostes stimulando, nunc spe præ-  
 miorum accendit. Interim seipsum exemplum  
 prabet , cū in conficiendis , ad mouendisq; ad-  
 mœnia machinis, tum in adeundis locis, ubi ma-  
 gis imminēs periculum ostēdebat. Omnia de-  
 niq; nō secus agit, quàm si nihil inter se atq; mi-  
 litē interesset. Per hunc modū octo cōtinuis men-  
 sibus animo & corpore fatigatus tandem, sa-  
 guntum ui capit. Vbi maxima pecuniarum co-  
 pia parca, multisq; captiuis in potestatē reda-  
 ctis, illam quidē in necessarios belli usus, uti sta-  
 tuerat , seruauit : hos uerò inter milites pro di-  
 gnitate cuiusq; partitus est, reliquam autē supel-  
 lectilem dono Carthaginensibus misit. Quibus  
 peractis , haudquaquā opinione sua frustratus  
 est, sed omnia ei ex sententiâ successerunt. Siquidē  
 & militum animos promptiores in posterū red-  
 didit ad subeunda pericula, & Carthaginē ses-  
 sibi*

sibi obsequiosiores fecit, & ipse maiorem rerum gerendarum facultatem ob partem pecunie summam adeptus est. Dum hac ageretur, Demetrius Illyriorum rex cognito consilio atque apparatu Romanorum, confestim Dimalam urbem presidio & comœatu diligentissimè munivit. In reliquis uerò oppidis Illyrii, eiectionis diuersæ factionis hominibus, suos tantum manere ac potiores habere passus est. Ipse electis ex omni exercitu sex millibus ueteranorum, Pharum petiit. Inter hac Æmilius Consul in Illyrium applicuit integris omnibus copiis, ubi cum animaduertisset, hostes forti ac constanti animo esse, quod situ ac munitionibus Dimala freti, irritum fore Romanorum aduentum opinabantur, eam primum urbem omni conatu cœsue oppugnari debere: ratus, id quod euenit, si ea caperetur, facile reliquas percussas timore, in potestate Romanorum uenturas, Fortitatusque est diligenter milites, & adnotis urbi machinis, Dimalam fortiter obsidet. Qua intra septem dierum spatium ni capta, adeo animos hostium fregit, ut repente ex omnibus Illyricis ciuitatibus legati aduenerint, sese fidei Romanorum dedentes. Quibus in amicitiam receptis, iectisque cum singulis pro cuiusque condicione foederibus, exercitum uersus Pharum mouet, ubi Illyriorum rex immorabatur. Hic quoniã eam urbem & natura loci munitissimam esse intelligebat, & electorum ex omni numero militum presidio firmatam, comœatu præterea



& ceteris rebus ad bellum necessarijs abundan-  
 tem, ne difficilis, & perquam diuturna futura  
 esset eius obsidio, uerebatur. Quamobrē diu con-  
 silij anceps, tandē hanc uiam ingreditur. Facto  
 per noctē in insulam cursu, magnam partē co-  
 piarum intra syluam, densissimis obsitam arbo-  
 ribus, collocat. Ipse orto iam die cū uiginti na-  
 uibus palām propinquum urbi portum ingredi-  
 tur. Illyrij naues hostium conficati, ac earam  
 numero contēpto, denso agmine procurrunt ad  
 portum, ut Romanos à littore arceant. Vbi inito  
 cum illis certamine, acriter aliquandiu dimi-  
 catur, multis continuē ex urbe in subsidiū suo-  
 rum exeuntibus, tandemq; omnis in eum locum  
 ciuitas confluxerat. Tum Romani, qui in pro-  
 pinqua sylua noctu delituerāt, audito clamore,  
 per loca abdita tempestiuē eodē concurrerunt:  
 occupatoq; colle, qui intra urbē & portum na-  
 tura. manitissimus erat, reditū hostiū in urbem  
 prohibent. Quod animaduertentes Illyrij, ince-  
 ptum arcendi hostes consilium deserunt, atq; o-  
 mnes in unum congregati se inuicē hortantur,  
 ueluti ex composito cum his qui collem occupa-  
 uerant, conflicaturi. Romani uerò iam appropin-  
 quantes Illyrios cōspicati, instructis aciebus eos  
 aggrediuntur, atq; alacres capefferūt pralium.  
 Iam etiam pars altera à nauibus adorat, ho-  
 stesq; premebat à tergo. Ita undiq; concurren-  
 tibus Romanis, Illyrijs uerò non solum à fronte,

METUR

uerumetiam à tergo laborantibus, diu atrociter  
 pugnatur. Tandem uictoria penes Romanos fuit.  
 Illyriorum maxima pars caesa, pauci se intra ur-  
 bem receperunt, reliqui in deserta insula profu-  
 gere. Demetrius ad lembos, quos fuga gratia, si  
 quid tale accideret, tribus in locis parauerat,  
 clam perlatus, insequenti nocte prater opinionem  
 omniū saluus euasit. Profectusq; ad Philippum  
 Macedonia regem, reliquū ætatis sue apud eum  
 egit, uir alioquin audax atq; robustus, sed teme-  
 re ac parū consideratè in rebus bellicis se gerens.  
 Quapropter exitum quoq; talem habuit, qualis  
 antea acta eius uita fuerat. Nam cum ex sententiâ  
 Philippi Messeniorū urbem oppugnare cœpisset,  
 nimia audacia profusus, turpissimè ab hostibus  
 interfectus est. Verum quæ de his particulatim  
 dicenda erunt, cum ad ea tempora uentum fuerit,  
 differemus. Semilius Pharo repētè potitus, ur-  
 bem funditus euertit. Hinc reliquis Illyrii ciuita-  
 tibus intra paucos dies imperio Romanorū ad-  
 ditis, rebusq; omnibus, uti statuerat, in provinciâ  
 cōpositis, inuente iam autumnno Romam reuersus  
 est: ubi cum summa gloria receptus triūphauit,  
 indicatus ab omnibus non solum prudenter, ac-  
 rumetiâ fortissimè egisse. Cum interea nūtiū de  
 excidio Sagunti Romam peruenisset, haud qua-  
 quam de bello inferēdo est inter patres cōsulsum,  
 ut quidā scripsere, addentes rationes & causas,  
 quæ animos eorū in utramq; partem impellebāt:

¶

quo

quo quid incōstantius dici potest? quomoda enims  
incredibile est, ut qui proximo anno bellum Car-  
thaginensibus denunciarant, ni Saguntinorum  
finibus abstinere, ydem nunc capta per uim  
Sagunto, an sit cum Carthaginensibus bellige-  
randum, an contrā bello abstinendū, inter se cō-  
sulant? quid uerò minus credibile? quā ex unā  
parte senatum, perinde ac si de summa rerū du-  
bitaret, tristitia atq; mœrore incredibili affectū?  
ex altera uerò pueros omnes, qui duntaxat duo-  
decimum annum transgressi essent, in senatum à  
parentibus perductos, & consiliorum omnium  
participes, nihil unquam cuiquam secretū ape-  
ruisse? Et ac profectò neq; uera sunt, neq; uerisimi-  
lia, nisi hoc Romanis datum sit, ut confestim sa-  
pient à cunabulis. Sed de huiusmodi scriptis,  
qualia sunt Cherea & Solyli, satis. Non tam  
enim historie, quā fabula anicularum uiden-  
tur, & ijs similes quæ in constrictis memorari so-  
lent. Romani nuncio capti Sagunti, sociorumq;  
indignè peremptorum accepto, ex templò legatos  
Carthaginem mittunt duo denunciaturus, quo-  
rum alterum ignominiam pariter ac detrimen-  
tum allaturum Carthaginensibus uidebatur: al-  
terum uerò in summum discrimen imperium eo-  
rum adducturum. Petebant enim, ut uel Anni-  
balem in pœnā rupti fœderis senatui traderent,  
uel bellum sibi à populo Romano indictum sci-  
rent. Legati postquam Carthaginem uenerunt,  
datumq;

datuq; eis est senatus, non sine Carthaginiensium  
 indignatione iussa patrum exposuere: quo pera-  
 cto, Carthaginienses instructissimum quendam  
 ad dicendum elegerunt, qui de iure suorum disse-  
 reret. Is primò fœdus Asdrubalis ueluti nun-  
 quam cum Romanis ielū praterire: deinde etiam  
 si ielū fuerat, non teneri eo Carthaginienses  
 asserere, quod absq; autoritate senatus & po-  
 puli iussu ab Asdrubale privato arbitrio ielū  
 extitisset, Ad id adducere Romanorum exem-  
 plum, quod fœdus à Lælatio consule in Sicilia  
 ielū, quia id sine autoritate populi Romani fa-  
 ctum erat, infringi debere iudicauerint. Deniq;  
 in hoc uno fœdere per totam orationem insistere,  
 id sapius lectitare, in eo nullam de Ibero factam  
 esse mentionem, asserere, sed tantummodo de socijs  
 utriusq; populi caneri. Hoc uerò ad Saguntinos  
 nihil attingere, quippe qui tempore ieli fœderis  
 nondum erant socij Romanorum. Legati eam de  
 iure fœderum disceptationem ut alienam à di-  
 gnitate populi Romani atroci oratione respue-  
 runt, dicentes eam facile tolerari, ac de contra-  
 uersis decidi posse, si res Saguntinorum integra  
 foret. Nunc uerò excisa Sagunto, uiolatisq; ini-  
 quisimè fœderibus, uel patratorem sceleris Ro-  
 manis dedant, quo manifestum omnibus sit, Sa-  
 guntum publico Carthaginiensium consilio mi-  
 nimè oppugnatum: uel si id nolint, cōsilioq; eorum  
 expugnata urbem fateantur, se ad bellū parent.

Hic sermonum finis fuit, quo generalius quidem ac fusius usi sunt. verum nobis quidem necessariū nīsum est, haud tacitam hanc partem praterire, ne uel eos qui in rebus gerendis uersantur, quorumq; interest, hac exactissimè cōsiderare, in rebus maximè necessarijs lateat ueritas: uel discēdi cupidi, infestitia atq; errore scribētium decepti labātur, ignoratis sœderibus, quæ ab initio primi belli Punici usq; in nostrā ætatem inter Romanos ac Carthaginienses acta sunt. Primum igitur sœdus inter utrumq; populum initum est statim post eiectum urbe regimī nomen, L. Iunio Bruto, & M. Valerio Consulibus. Sub quibus etiam Ioui Capitolino tēplum dicatum, duodeviginti annis ante primam Xerxis in Græciam transfretationem: quod quanto diligentius fieri potuit, interpretati sumus. Tanta enim facta est mutatio Romana lingua ab ea tēpestāte in hodiernum diem, ut etiam qui antiquitatis peritissimi sunt, pleraq; non nisi difficulter intelligant. In sœdere igitur hæc serè continētur. Amicitia esto populo Romano. Carthaginiēsq; itē, Romanorum Carthaginiensiumq; socijs, Romani, socij ne Romanorum ultra promontoriū Pulchri non nauiganto, nisi uel ni tempestatis, uel hostili impetu coacti. Si quis ob huiusmodi causas eò applicuerit, nihil emito, nihil ne sumito, nisi quantum ad sacra uel ad nauigia opus sit. Intra diē quintum inde abito. In quis mercimoniū gratia aduen

aduenerint, immunitas esto: prater scribam, & praetorem. Quotcūq; praesentibus his in Africa, uel Sardinia uanum ierint, de his publica fides esto. Si quis Romanorū in Sicilia uenerit, ubi Carthaginienses imperent, aqua omnia sunt. Carthaginienses iniuriam non inferunt Ardeatibus, Antiatibus, Aricenis, Circeis, Tarracinae-sibus, alijs uē Latinis, quocūq; imperio populi Romani parent. Si qua ciuitas non pareat, aliena esto. Si Carthaginienses hanc ceperint, populo Romano integram reddūto. Praesidium in Latio nullum adificanto: si perduelles provinciam ingressi fuerint, non pernoctanto. Huiusmodi fere primum foedus fuit. Promōtorum uerō Pulchri Carthagini adiacens, ad Aquilonem uergit. Ultra hoc Meridiem uersus longis nauibus nauigare Romanos, Carthaginienses non permisērunt ea causa, ut mihi quidem uidetur, ne in eorum notitiam uenirēt loca Syrtibus propinqua, quae illi propter fertilitatē regionis Emporia appellant. Si quis uerō ni tēpestatis, uel impetu hostium huiusmodi locus applicuisset, nihil sumere licebat, praeter ea tantummodo, quae uel ad instaurandas naues, uel ad sacrificia opus forent. Ceteris prorsus abstinebant, atq; intra quintum diem inde abire cogebantur. Carthaginem uerō, & ad cetera Africa loca, quae cis promontorium erant, item in Sardiniam atq; Siciliam, ubi Carthaginienses imperabant, nauigare mercimonij

monij gratia licebat: dataq; ijs à Carthaginiensibus de seruando iure publica fides erat. Verùm in hoc quidē fœdere Carthaginienses uidentur de Sardinia atq; Africa, ut de proprijs prouincijs sermonē facere, de Sicilia autē longē secus. Addunt enim, in eam Sicilia partē, ubi Carthaginienses imperent. Eodem modo Romani de Latio fœdus ineunt: de reliqua uerò Italia, nullam faciunt mentionem, quòd nondū sub imperio foret ipsorum. Post hac aliud fœdus initum est, in quo additi sunt Tyrj, & Vticenses. Adiecta fuerunt autē promontorio Pulchro, Mastia, & Tarfeion, extra quas Romanis nihil sibi uindicare, neq; ciuitatē aliquam acquirere, uel condere. Cuius fœderis uerba hac fuere: Amicitia este populo Romano, socijsq;. & Carthaginiensibus. Tyrjs atq; Vticēsis, eorumq; socijs. Romani socij ne Romanorum ultra promōtorium Pulchri, nec mercatura gratia nauiganto, nec ciuitatem acquirunto. Si quod oppidū in Latio Carthaginienses ceperint, quod populo Romano non sit subiectū, prædam omnē ipsi habento, oppidum reddunto. Si qui captiui abdueli fuerint ex libero populo, qui cū fœdus populo Romano sit, in portum populi Romani non adducito. Si quis adductus fuerit, atq; à Romanis deprehēdatur, dimittitor. Idem Romani in locis, ubi Carthaginienses imperāt, faciunto. Si aquam uel conuectū sumpsert Romanus, iniuriā non infero, quibus amicitia

citia, fœdus'ne cum Carthaginiensibus fuerit. Si  
 fecerit, publica iniuria esto. In Sardinia atq;  
 Africa nulli Romanorū, sociorum'ne negocian-  
 tor, ne'ne oppidum possidēto: nihil emunto, pra-  
 ter res ad sacra & ad nauigia necessarias. Si  
 quas naues eò tēpestas detulerit, intra quintum  
 diē abeunto. In Sicilia, ubi Carthaginienses im-  
 perent, item Carthagini, Romani omnia faciūto,  
 negociantorq; , quae facere negociariq; ciuibus  
 Carthaginiensibus licet. Idē Rome Carthaginiē-  
 sibus ius esto. In hoc quoq; fœdere Carthaginiē-  
 ses Sardinia quidem atq; Africam suas prorsus  
 ostēdere, & Romanos uniuerso naulo priuare ui-  
 dentur: Sicilia uerò duntāxat eam partem, quae  
 ipsorū imperio pareat. A Romanis etiam cau-  
 tum, ne Carthaginienses iniurias inferant Ar-  
 deatibus, Antiatibus, Circeis, Tarracinēsis,  
 ceterisq; Latij ciuitatibus, quae mari adiacent,  
 & regionem Latinorum complectūtur. De reli-  
 qua uero Italia nulla mentio facta est. Post hac  
 tertiū fœdus inter Romanos ac Carthaginienses  
 ielūm est, tēpore quo Pyrrhus Epirosarū rex in  
 Italia traiecit, ante initium primi belli Punici.  
 In eo fœdere eadē quae in superioribus cōprehen-  
 dūtur: deinde adiūciūtur haec, Si cum Pyrrho fœ-  
 dus percusserint, curato uterq; populus, ut auxi-  
 liū ferre alteratri liceat, q̄ quibus bellū infere-  
 tur. Si Carthaginiēses, socij'ne auxiliū Romano-  
 rū implorabūt, nauigia prabēto ad traiciendū,  
 bellig



*belligerādumq; si Romani, socij'ue Romanorum  
 postulabunt, mari Carthaginienses opitulantor.  
 In terram uerò ut descendant, nemo compellit o-  
 suis quisq; stipendia soluito. In primo fœdere iu-  
 siurandum ita factum accepimus. Primum Car-  
 thaginienses per deos patrios iurabant. Deinde  
 Romani per lapidem, secūdum uetustissimum ri-  
 tum, ac per Martem & Enualium præsiterūt.  
 Ritus uerò lapidis fuit huiusmodi. Fœcialis sum-  
 pto in manibus lapide, postquam de fœdere in-  
 ter partes conuenerat, hac uerba dixit: Si rectè  
 ac sine dolo malo hoc fœdus atq; hoc iusiurandū  
 facio, dij mihi cuncta fœlicia præstent: sin aliter  
 aut ago, aut cogito, cæteris omnibus, saluis, in  
 proprijs patrijs, in proprijs legibus, in proprijs  
 laribus, in proprijs templis, in proprijs sepulcris  
 solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis de-  
 cidet. Nec plura locutus, manu lapidem deijcie-  
 bat. Hac cum ita sint, & in hodiernum diem ta-  
 bulis aneis inscripta conspiciantur in tēplo Ca-  
 pitolini Iouis, ubi ab edilibus diligentissimè cu-  
 stodiuntur: quis non magnopere admiretur, Philo-  
 num historicum, non quòd hæc ignorauerit, quòd  
 mirū non fuisset (nam multi nostra quoq; ætate  
 Romanorum, Carthaginiensiumq; antiquissimi,  
 quiq; huiusmodi rerum studiosissimi semper fue-  
 runt, hæc ignorant) sed quòd his planè contra-  
 ria scribere fuerit ausus? contineri enim in fœ-  
 deribus ait, ut Romani omni Sicilia, Carthagi-  
 nenses*

nienses uerò omni Italia abstinere. Idcirco Romanos in prima transfretatione in Siciliam fœdus ac insurandum transgressos, cum nihil tale scriptum extet. Hac enim in secundo libro aperte Philinus scribit, quæ nos breuiter in primo libro commemorata in hunc locum referuauimus, ut de his particulatim differamus: rati id uel maxime necessarium fore, ne quis errorem Philini secutus, à ueritate deflecteret. Quod si qui transfretationem Romanorum in Siciliam ideo, reprehensione dignam censuerint, quod Mamertini ab ijs in amicitiam recepti, præsidiumq; non longè post in summo discrimine laborantibus missum fuerit: cum paulò antè Messanam primò, deinde etiam Regium, opulentissimæ Sicilia ciuitates crudelissimè diripuissent, sortasse id non immeritò fecerint. Quod uerò præter fœdus ac insurandum in Siciliam traiecerint, non nisi ignari hominis esset asserere. Finito igitur in Sicilia bello, aliud fœdus inter, cuius hæc serè summa fuit: Excedere Carthaginienses non solum omni Sicilia, uerum etiam insulis omnibus, quæ inter Siciliam atq; Italiam essent: Priusq; socios apud utrunq; populum tutos esse: neutrum in alterius locis imperare, aut ullum munimentum adificare, aut mercenarium militem conducere, alterius socios neutrum in amicitiam recipere: Carthaginienses duo millia & ducenta talenta in annos decem pendere, in præsentia

milles

mille : captiuos prater ea omnes sine precio Ro-  
 manis reddere. Rursus cum bello Africano acri-  
 ter infestarentur, \* Romani indicto eis bello , ut  
 nouum fœdus inirent , coegerunt. In quo conti-  
 nebatur , ut Carthaginienses Sardinia excede-  
 rent , stipendioq; mille & ducenta talenta ad-  
 derent. Posthac omnia ultimum fœdus in Hispa-  
 nia cum Asdrubale ictum , in quo cauebatur ,  
 ne liceret Carthaginiensibus Iberum flumen ar-  
 matis trāsire. Hæc sunt igitur fœdera , quæ inter  
 Romanum & Carthaginiensem populum inita  
 sunt , ab initio usq; ad secundū bellum Punicum ,  
 quod Annibale Carthaginiensiu duce gesserūt.  
 Verū enim uero quemadmodum in transfreta-  
 tione sicilia non uiolatum à Romanis insurā-  
 dum ostendimus : ita post hac per summam inini-  
 riam indictum Carthaginiensibus à populo Ro-  
 mano bellum , facile quisq; perspexerit , tum , cum  
 fœdus de Sardinia percusserunt. Siquidem nulla  
 ratio eius belli assignari potest. Sed manifestè de-  
 prehēditur , Carthaginienses prater omnium fœ-  
 derū iura , iniquitate temporū coactos , & Sar-  
 dinia excessisse , & auxisse stipendia. Nam quod  
 Romani dissimulant , se propterea id facere com-  
 pulsos , quod mercatores suos mari infestassent ,  
 iam antea dissolutum erat , captiuis omnibus à  
 Carthaginiensibus sine precio restitutis. Quibus  
 de rebus , quādo ea quæ particulatim dicēda erāt  
 superiori libro memorauimus , nūc ad secūdi belli

Puni

Punici causas ueniamus, atq; utri populo ascri-  
 benda sint, perscrutemur. Carthaginienses igitur  
 reddebāt eas, quas supra retulimus, causas: Ro-  
 mani ob indignationē excisi saguasi, nullas in  
 praesentia referebāt. Ha uerò sunt quae apud eos  
 & saepenumero, & à multis adduci solēt. Pri-  
 mō quidē nō fuit societas cū Asdrubale iētū ui-  
 landū, ut Carthaginienses dicere ausi. Siquidem  
 & in Luētāq; societate additū, ita id ratū fore, si  
 populus censuisset, in societate Asdrubatis nec  
 exceptū tale quicquā fuit. Atqui in hoc cautū,  
 ne, liceret Carthaginiensibus Iberam transgredi:  
 in illo, ut socij utriusq; populi tui forent: quibus  
 uerbis non ij tantum comprehensi, qui tūc essent.  
 Additum enim in societate fuisset, uel ut neutri  
 liceret novos socios ascescere, uel ut noniter in  
 societate acciti, societate non comprehenderentur:  
 quorum autē nihil scriptū est. Nam praeterquā  
 quod ante id tēpus obseruatum semper fuerat,  
 ne qui eorum etiā qui noniter in societate rece-  
 pti erant, iniuria afficerentur: quis credas duos  
 potentissimos populos priuari se uoluisse liberta-  
 te, uel recipiendi in amicitiam quos uellent, uel  
 receptos in fidem defendendi? Enimuero inten-  
 tionē eorum, in societate ineundo, hanc in primis  
 fuisse reor, ut praesentes socij tui forent, nec reci-  
 pi in societatem ab alterutro possent: nouorū ue-  
 rō sociorum gratia prouisum, ne mercenarium  
 militem conducere, ne imperare quicquam in al-  
 terius

terius prouincia liceret, omnesq; apud utrumq; populū tuti essent. Hæc cum ita sint, illud quoq; manifestum est, Saguntinos compluribus annis ante Annibalis ætatem fidei Romanorum commendatos fuisse. Cuius rei uel maximum argumentum, ne à Carthaginensibus quidem negari potest: quod Saguntini orga intra ciuitatem seditione, non ad Carthaginenses, quanquā finitimos, & iam summā in Hispania obtinentes, sed ad pop. Rom. se uerterunt, quo antore ciuilibus dissensio sedata atq; restincta est. Si quis igitur excidium Sagunti, causam huius belli fuisse dixerit: idem Carthaginenses per iniuriam bellum gessisse cum Romanis, fateatur necesse est: cum ex fœdere Luctatij, in quo continebatur, ne quis alterius socijs iniuriam inferret: tum ex fœdere cum Asdrubale iëto, quo cautū, ne Carthaginenses Iberum flumen armati transirent. Si uerò propter ablatam Sardiniam, auctumq; stipendium exarsisse eos in id bellum existimet, profectò non immeritò id ab illis factum uidebitur, qui expectata opportunitate temporis ulcisci se uoluerint. Sed non deerunt fortasse, qui hac parum considerantes, nec supernacuo censeant huiusmodi rationes adeò diligenter inquirere. Ego uerò ita sentio: si quis omnibus necessarijs, ita instructus sit, ut nulla re extrinsecus egeat, huic iucundam quidem, non tamen foret. *ssis necessariam fore præteritarum rerum cognitionem*

gnitionem. Si quis autem id neque in privatis, neque in publicis rebus affirmare ausit, cum homo sit, ac presentem felicitatem ut sunt res humana fluxa atque instabiles, labi posse intelligat, non modo iucundam, verumetiam necessariam rerum gestarum peritiam dixerim. Etenim quo pacto quispiam vel illata sibi, aut patriae iniuria, socios atque adiutores ad eam propulsandam inuenerit? vel novis rebus studens, alios in sententiam suam traxerit? vel prosperè cedentibus cunctis suorum animos rectè confirmaverit? nisi ut singula quaeque à maioribus nostra gesta sint, cognitum, perfectumque habuerit? Ita enim in rebus presentibus paratus semper atque instructus ea loqui atque agere poteris, quibus et consilia cunctorum intelligantur, et veritas omnibus patefiat. Præterita quippe res optima gerendarum rerum documenta sunt, facileque nobis ostendunt uniuscuiusque rationes, consilia, machinas, quid nobis gratiam, opem, beneficium parere possit, quid quæquam adversus nos movere, quid ad misericordiam, quid ad indignationem, quid ad iustitiam atque aequitatem impellere. Quæ omnia, et publicè et privatim plurimè in vita mortaliū momenti habet. Quapropter ego quidē ita censeo, scriptores historiarū, eosque qui in earū lectiōe versantur, nō tam res gestas, quàm quid eas sequatur, atque antecedit, animadvertere oportere. Nam si quis ex historia tollat,

r 2      quid

terius provincia liceret, omnesq; apud utrumq; populū tuti essent. Hæc cum ita sint, illud quoq; manifestum est, Saguntinos compluribus annis ante Annibalis ætatem fidei Romanorum commendatos fuisse. Cuius rei uel maximum argumentum, ne à Carthaginiensibus quidem negari potest: quod Saguntini orga intra ciuitatem seditione, non ad Carthaginienses, quanquā finitimos, & iam summā in Hispania obtinentes, sed ad pop. Rom. se uerterunt, quo antore ciuili diffensio sedata atq; restincta est. Si quis igitur excidium Sagunti, causam huius belli fuisse dixerit: idem Carthaginienses per iniuriam bellum gessisse cum Romanis, fateatur necesse est: cum ex fœdere Lucretij, in quo continebatur, ne quis alterius focij iniuriam inferret: tum ex fœdere cum Asdrubale iëto, quo cautū, ne Carthaginienses Iberum flumen armati transirent. Si uerò propter ablatam Sardiniam, auctumq; stipendium exarsisse eos in id bellum existimet, profectò non immeritò id ab illis factum uidebitur, qui expectata opportunitate temporis ulcisci se uoluerint. Sed non deerunt forsasse, qui hac parum considerantes, nec superuacuo censcant huiusmodi rationes adeò diligenter inquirere. Ego uerò ita sentio: si quis omnibus necessarijs ita instructus sit, ut nulla re extrinsecus egeat, huic iucundam quidem, non tamen fortassis necessariam fore præteritarum rerum cognitionem

gnitionem. Si quis autem id neque in priuatis, neq; in publicis rebus affirmare ausit, cum homo sit, ac presentem felicitatem ut sunt res humana fluxa atq; instabiles, labi posse intelligat, non modo iucundam, uerumetiam necessariam rerum gestarum peritiam dixerim. Etenim quo pacto quispiam uel illata sibi, aut patria iniuria, socios atq; adiutores ad eam propulsandam inuenerit? uel nouis rebus studens, alios in sententiam suam traxerit? uel prosperè cedentibus cunctis suorum animos rectè confirmauerit? nisi ut singula quæq; à maioribus nostris gesta sint, cognitum, perspectumq; habuerit? Ita enim in rebus presentibus paratus semper atq; instructus ea loqui atq; agere poterit, quibus & consilia cunctorum intelligantur, & ueritas omnibus patefiat. Præterita quippe res optima gerendarum rerum documenta sunt, faciliq; nobis ostendunt uniuscuiusq; rationes, consilia, machinas, quid nobis gratiam, opem, beneficium parere possit, quid quenquam aduersus nos mouere, quid ad misericordiam, quid ad indignationem, quid ad iustitiam atq; aequitatem impellere. Quæ omnia, & publicè & priuatim plurimū in uita mortaliū momēti habēt. Quapropter ego quidē ita censeo, scriptores historiarū, eosq; qui in earū lectiōe uersantur, nō tam res gestas, quàm quid eas sequatur, atq; antecedit, animaduertere oportere. Nam si quis ex historia tollat,

r 2      quid



quid, quomodo, cuius gratia actū sit, qui finia-  
fuerit: quod supererit, ueluti contentio quadam,  
non doctrina erit: & in praesentia quidē iucun-  
ditatis fortasse aliquid, in posterū uerō nullam  
prorsus ad uitam humanam utilitatem afferet.  
At enim dicent aliqui, nec facile haberi hu-  
iusmodi historia, nec ullo modo perspicui atq; ui-  
deri poterit, ob multitudinē, magnitudinemq; li-  
brorum. Verū hi quidem ignorant, quanto fa-  
cilius sit habere, atq; perdiscere quadraginta li-  
bros rectē in ordinē digestos, ubi res Italia, Si-  
cilia, Africa à transfretatione Pyrrhi in Ita-  
liam, usq; ad captiuitatem Carthagini, cetera-  
rum uerō orbis partium à fugā Cleomenis usq;  
ad bellum Romanorū cum Achaia iuxta Athē-  
num, comprehēsa sint, quam tot particularium  
historiarum uolumina uel acquirere, uel legere.  
Nam praeterquam quòd & numero & magni-  
tudine librorum nostra superant, difficile est  
quicquam apud eos certi comprehendere: primò  
quod non idē omnes de iisdē rebus scribunt, tum  
quòd res simul gestas praetereunt: quae si inuicē  
conferantur, longē clarius discerni ueritatis po-  
test. deniq; quòd id, quod maxime proprium est  
historia, ne attingere quidem possunt, hoc est ea  
quae res gestas praecesserunt, quaeq; secuta sunt,  
& praesertim quae ad causas attinent. Nos au-  
tem ita bellum Antiochi consideramus, ut à  
Philippico causam sumpsit: Philippicum, ut à  
Punico

*Punico: Punicum, ut à Siculo. Vbi quaecunq; interea rerum sunt gesta, & ad idem caput referri possunt, diligentissimè rimantur. Quae omnia apud eum quidem, qui uniuersalem historiam scribat, facile intelligere licet: apud eos uerò qui de particularibus bellis differunt, ut puta Persico, aut Philippico, impossibile: nisi fortè aliquis ex uno certamine totius belli summam se putet posse intelligere, quod fieri nō potest. Itaq; quanto praestat didicisse aliquid perfecte, quàm id tantummodo audiuisse, tanto historia nostra particularibus bellorū descriptionibus praestantior existimanda est. Caterum ut ad id, unde in hoc diuerticulū excessi, reuertar, legati Romanorum ubi tergiuersantes Pœnos animaduertēre, nullum amplius uerbum fecerunt. Sed qui inter eos natu grandior erat, sinum ē toga factū Senatui ostendens: Hic, inquit, uobis bellum, patemq; portamus: utrum placet, sumite. Sub hanc uocem non minus ferociter, daret utrum uellet, iurclamatum est: Cumq; is, excusso in media turria togā gremio, non sine horrore, quasi planè id in sinu ferret, bellum se effundere dixisset: accipere se, alacri uultu omnes responderunt. Inter ea Annibal Carthagini Noua in hybernis erat, militibusq; , si qui fortè suos inuisere uellent, redeundi in patriam potestati fecerat, quo post tot labores exhaustos corpora, animosq; ad omnia de integro patiēda renouarent. Præterea*

*fratrem*

fratrem *Asdrubalem* instruit, quo pacto *Hispaniam*, si eum decedere provincia oporteret, regere, tueriq; ab omni pop. Rom. conatu debeat. Dehinc *Africā* quoq; ualido praesidio firmat, aduocato ex *Hispania* supplemento. Nā *Afrum* militē in *Hispaniā* acciuerat, callidē nimirum partitus copias, ut *Afri* in *Hispania*, *Hispani* in *Africa* ueluti mutuis pignoribus obligati meliores essent. Erant autē qui in *Aphricam* traiecerūt, *Thersita*, *Masiani*, *Orita*, *Hispani*, & *Olcades*. Numerum illorū omnium constituerat equites mille ducentos, pedites ad tredecim milia octingētos quinquaginta, prater hos etiam *Baleares* funditores octingētos septuaginta: quam gentem & insulam propter fundarum usum sic nominant. Horum maiorem partem distribui per *Aphricā* iubet, reliquos *Carthagini* praesidio esse, simul aduocari ex interioribus ciuitatibus delecte iuuentutis peditem quatuor millia: eos non tam praesidiū, quā obsides *Carthaginē* duci. In *Hispania* uerō *Asdrubali* fratri quinquereemes quinquaginta reliquit, quadrireemes duas, trireemes quinq; , sed aptas instructasq; remigio duas, & triginta quinquereemes, trireemes quinq; . Addit deinde equites *Libyphœnices*, mixtum *Punicum* *Aphris* genus, circiter quadringētos quinquaginta: *Ilgeretes* trecentos: *Numidas*, *Maurosq;* accolus *Oceani* ad mille octingētos: pedites autem ex *Africa*  
undecim

undecim millia octingentos quinquaginta. Ex  
 Liguribus trecentos, ex Balearibus quingētos  
 & ne quod terrestri auxilij genus deesset, ele-  
 phantos unum & viginti. Nec admirari qui-  
 spiam debet, si non minori diligentia hac a no-  
 bis memorantur, quam si ab imperatore exerci-  
 tus census militum fieret: neq; nobis succensere,  
 quòd instar eorum historiographorum qui men-  
 tiuntur, cum autoritate minuta quadam ac le-  
 uia sectemur, quo facilius scriptis nostris adhi-  
 beatur fides. Nos enim cum apud Lacinium ta-  
 bulam aneam conspexissemus, in qua huiusmodi  
 descriptio erat, positam in eo loco ab Anniba-  
 le, quo tempore per Italiam grassabatur, adhi-  
 bendam ei omni ex parte fidem duximus. Ideoq;  
 hanc fuimus in praesentia secuti. Annibal, cum  
 rebus Aethiopia atq; Hispania prouidisset, redi-  
 tum eorum praestolabatur; quos ad sciscitandos  
 Gallorum animos, quòd traducendus erat exerci-  
 tus miserat. Num quia & fertilissimam esse eam  
 regionem intelligebat, & multitudine hominum  
 refertam, qui uirtute atq; experientia in rebus  
 bellicis plurimum pollerent, essentq; ob bellum  
 Gallicum (quod superiori libro huius rei gratia  
 memorauimus, ut lectori ea qua dicenda sunt cū  
 dictis coniungat) pop. Rom. insensissimis, premi-  
 serat eò, qui illorum animos donè conciliarent,  
 & transitum alpium specularentur: sperabat  
 enim bellum sibi duntaxat in Italia gerendum,

si per angustos Alpium saltus sanctibus Gallis  
 incolumem traducere exercitum posset. Reuersis  
 itaque nuncijs, ubi expectationem ac desiderium Gal-  
 lorum intelligit, transitumque Alpium difficilem  
 sane ac laboriosum, non tamen usquequaque inac-  
 cessum esse, instante iam uere, copias ex hybernis  
 aduocat. Allatus per idem tempus de his quae Car-  
 thagini gesta erant, ad eum nuncius, indignatio-  
 nem eius aduersus Romanos auxerat: spem uero  
 de fide ac beneuolentia suorum mirifice confirma-  
 uerat. Itaque quamprimum copia omnes in unum  
 conuenerunt, Annibal, aduocata concione, non  
 iam occulte, sed palam milites uarijs adhorta-  
 tionibus ad bellum contra Romanos incitat, ut  
 ipse paulo ante ut ceteri Carthaginiensium du-  
 ces, ob expugnatum Saguntum postulati ad sup-  
 plicium fuerint, edocet. Fertilitatem, opesque pro-  
 uincia, ad quam profecturi sint, praeterea ami-  
 citiam atque societatem Gallorum ostendat. Quibus  
 dictis, cum animos omnium alacres, et nihil ma-  
 gis quam discessum expectantes animaduerte-  
 rat, fidem ac uirtutem eorum laudat: dieque pro-  
 fectionis indicto, concionem dimittit. Paratis in-  
 cetera omnibus quae ad iter necessaria erant, ut  
 primum statutus dies aduenit, cum nonaginta  
 millibus peditum, equitum duodecim millibus profe-  
 ctus, Iberum traiecit. Nec multis interiectis die-  
 bus Ilergetes, Bargusios, Ausetanos. Aquita-  
 niam, ceteraque usque ad Pyrenaeum montem oppida sub-  
 egit

egit, ut omnium opinione celerius, ita non sine multis atq; atrocibus praelijs, ac plurimorum militum cade. Ora huic omni praefecit Hannonem, quem Bargusys etiam dominum constituit, quod magis huic populo diffideret, ob amicitiam qua astricti cum Romanis erant. Decem millia pedum Hannoni ad praesidium tuenda regionis dedit, et equites mille: omnia eorum, quicunque Annibale proficisceretur, impedimenta eidem reliquit. Totidem fere ex Hispanis militibus domum remisit: cum quia gravari eos longinquitate via, insuperabiliq; alpium transitu senserat: tum ut ceteris quoque praeberet speciem, in patriam quandoque revertendi: nec minus ut hoc nondenses Hispani, quos domi reliquerat, alacriori animo, si quando supplementi usus foret, in Italiam proficisceretur. Ipse cum reliquis copiis numero quinquaginta millibus pedum, equitum fere nonem millibus, Pyrenaeum transgressus, ad proximum Rhodani hostium castrum, non tam multitudine, quam virtute militum stipatus, utpote qui trium et viginti annorum durissima militia inter Hispanas gentes exercitati victores semper extiterant. Verum, ne ob ignorance locorum hac pars obscurior foret, referendum breuiter censuimus, unde discedens Annibal, quibus quantisque locorum spatiis superatis, quas Italia partes ingressus fuerit. neque ipsas locorum appellationes adiecimus, ut quidam historici faciunt, putantes ita prorsus rem omnem perfecte intelligi, si nomina locorum in notitiam

r   §   nenerint.

nenerint. Atqui ego quidem ita censeo, in relatione locorū, quorum cognitionē habemus, plurimum momenti nomina asferre, & ut facilius intelligatur res ipse, & pertinacius memoria hareat. Vbi uerò loca ipsa ignota sunt, similem esse appellationē eorū ijs uocibus, quæ præterquam quod aures percipiunt, nullā prorsus significationem habent. Ita fit, ut cum mens nostra nihil omnino ex eo nomine cōprehendat, neq; id referre, ut ad aliquid sibi cognitū possit, uana penitus atq; inutilis narratio fiat. Quā ob rem inuestigandus modus est, quo de locis incognitis loquentes, quatenus liceat, auditores in notionem ueri trahamus. Prima igitur & maxima, & omnibus hominibus cōmunis notio est diuisio huius, quo claudimur, mundi: per quā omnes etiam ineruditi, Ortū, Occasum, Meridiē, Septētrionē nouimus. Secūda est, per quā unicuiq; supradictarū partiū partes orbis terrarū accōmodantes, in cognitionē locorū, quæ nec cognouimus, nec uidimus, quodāmodo deuenimus. sed cū orbis terrarū multa partes sint, quadā inhabitabiles, alie cōtrario quā nos situ ab Amichehōnibus habitæ, in præsentia de situ dūtaxat eius plage quam nos incolimus, dicendum. Hæc cum in tres diuidatur, primā Asiā, secundā Africam, tertiam Europam uocant. Hanc diuisionem mare nostrum, & duo inclysi amnes faciūt, Tanais & Nilus, et fauces quoq; circa colum-

nas

nas *Herculis*. His *Asia* ab reliquis partibus dividitur, ingēri perpetua fronte uersa ad Orientem, tamen *Meridiē* atq; *Septentrionē* duobus lateribus aspiciens. *Africa* uerò ab *Asia* quidem *Nilo*, ab *Europa* mari nostro separatur, uersaq; ad *Meridiē* nihilominus ad *Iberū Occasum* usq; ad columnas *Herculis* protenditur. Itaq; hæ partes, si quis in uniuersum consideret, *Meridiem* ab *Oriēte*, interpositione nostri maris uidentur segregare. *Europa* autē ad *Septentrionem* uersa, ab *Oriente* utriq; opponitur, extēditurq; usq; ad *Occasum*. Eius præcipua pars. *Septentrionē* spectat intra *Tanaim*, & *Narbonē* fluuiū, qui nō longē distat ab ora *Massilia*, ac *Rhodani* hostijs, qua in *Sardoū* defluunt mare. Hanc omnē regionē *Galli* habitant à *Narbone* usq; ad *Pyrenæū* montē, extēditurq; à mari nostro ad *Oceanū*. Reliquā uerò *Europa* partem à *Pyrenæo* ad *Occasum*, hoc est, usq; ad columnas *Herculis*, ab latere circuit mare nostrū, ab altero *Oceanus*. Ora quæ mari nostro abluatur, usq; ad columnas *Herculis*, *Hispania* uocatur: pars quæ *Oceanū* spectat, cōmune quidē nomen nō habet, ut quæ recens in cognitionē nostrā uenit, sed lōgē lateq; à *Barbaris* colitur. De quibus suo loco particulatim dicemus. Nam quemadmodū ea regio quæ iuxta *Aethiopiā* est, ubi *Asia* atq; *Africa* iunguntur, usq; in nostrā etatem ignota est: nesciturq; utrū perpetua sit, &  
 cons



continens, an claudatur pelago: ita omne id,  
 quod inter Tanaim atq; Narbonem ad Septen-  
 trionem uergit, usq; in praesentē diem ignoratur:  
 somniantq; , si qui de ijs uel loquuntur aliquid,  
 uel scribunt. Enimuero hac referre opera pretiū  
 fuit, ne ijs qui eorum locorū ignari sunt, obscura  
 omnia forent, qua scripturi sumus: sed per eas  
 caeli ac terra regiones, quatenus fieri posset, in  
 cognitionē ueri traheretur. Quēadmodum enim  
 uisu utentes, faciem perpetuō ad id conuertere so-  
 lemus quod demonstrationis gratia ostenditur:  
 sic et animus in ea loca propendere debet, quae  
 inter narrādum proponuntur. Nunc autem re-  
 lictis istis, ad consinuationem proposita nar-  
 rationis conuertamur. Carthaginienses ea tem-  
 pestate omnē Africā orā tenebant, qua mari  
 nostro abluitur, ab aris Philenorū haud mul-  
 tum distātib; à magna Syrte, usq; ad colūnas  
 Herculis. Consinet ea longitudo sexdecim millia  
 stadiorum. Trāsgressiq; paruum fretū, quod in-  
 ter Africā atq; Europam interiacet, omni Hi-  
 spania potiti erant usq; ad Pyrenaeū montē, qui  
 eam prouinciā à Gallis diuidit. Distat autem  
 hic locus ab angustijs freti, ubi sunt colūna Her-  
 culis, circiter octo millia stadiorū: inde ad nouā  
 ciuitatē, quā aliqui Nouā Carthaginē uocant,  
 unde Annibal in Italiā trāsiturus mouerat, sta-  
 diorū tria millia. Hac ab Ibero duobus millibus,  
 et sextētis stadijs distat. Iberus uerò ab emporio  
 mille

mille ac sexcētis. Et illinc ad transitū Rhodani  
 circiter mille sexcentis. Hæc enim à Romanis di-  
 ligenter stadys octo dimensa sunt & signata.  
 A transitu Rhodani iuxta ipsum fluvium ad il-  
 lius fontes ambulātibz, usq; ad transitū Al-  
 pium in Italiā, mille trecenta stadia. ceterum in  
 transcensu Alpium circiter mille ducenta nume-  
 rantur: quibus confectis, ad cāpos Italia circa  
 Padū fluvium venitur. Itaq; à Nona Carthagine  
 usq; ad Italia fines novē milliū stadiorū iter sa-  
 cere Annibalē oportebat. Quod si longitudinē  
 uia animadvertas, iā serē dimidiū itineris con-  
 fecerat. Si uerò difficultatē locorū aspexeris, ma-  
 ior pars profectionis supererat. Annibal igitur  
 cū omni conatu Pyrenæū transgrediebatur,  
 non sine metu Gallorū, ne foris sitū locorū freti,  
 transitū eius in Italiā prohiberent. Interim Ro-  
 mam de ijs qua Carthagini dicta, ætaq; per le-  
 gatos fuerant, perlatum: & simul Annibalem  
 omniū opinione celerius Iberū cū exercitu trans-  
 gressum, advenitū in Italiam maturare. Quæ res  
 non parvū metū patribz iniecerūt, eo maxime,  
 quòd conciturrū aduersus se auidas semper ar-  
 morū Gallicas gentes angurabātur. Igitur sta-  
 tim electis iam Consulibus, provincias nomināt,  
 P. Cornelio Hispaniā, T. Sempronio Africam  
 cum Sicilia. His sex legiones in eum annum de-  
 cernunt, sociorū quantū ipsis uideretur: classis,  
 quantum parari posset. Dum Roma scribuntur  
 milites,

milites, classisq; et commectus, et cetera ad  
 transfretationē necessaria parantur, omni studio  
 ad perficiendas colonias incumbunt, quas circa  
 Padum in Gallia nuper inchoauerāt. Iam adifi-  
 cata erant oppida: oppidanis ut intra triginti  
 dierū spatiū adessent, mandatū: decreta sin-  
 gulis coloniis sex millia hominū, quae citra Pa-  
 dum adificata: Placentia, quae ultra, Cremona  
 appellata. Eam rem grauer et iniquo animo  
 ferentes Boij, nec ueterū irarum immemores, ubi  
 Carthaginensium aduentum cōpertum habuere, a  
 Romanis desecerunt, dimissis obsidibus, quos su-  
 periori bello, sicuti memorauimus, dederāt. Ar-  
 reptisq; repetē armis, et ad id ipsum sollicitatis  
 Insucribus, tantū tumultū in agrū supradictis  
 coloniis fecerunt, ut praeterita omnis multitudo  
 una cum Triuinis Romanorū, qui ad diuiden-  
 dos agros uenerant, Mutinam Romanorū colo-  
 niam confugerit: e quibus unus consulatū, reli-  
 qui duo questoratū adepti fuerant. Quos perse-  
 cuti Boij, urbem obsidione cinxerunt. Cum ali-  
 quantisper obsidio durasset, simulari coeptum de  
 pace, euocatiq; a Gallorū principibus ad collo-  
 quium legati contra ius gentiū, ac uiolata fide  
 cōprehenduntur, negantibus Boijs, nisi sui obsi-  
 des sibi redderentur, eos dimissuros. Cum haec de  
 legatis nunciata essent, L. Manlius praetor, qui  
 tum in his locis cū copiis erat, ira accensus, sub-  
 sidium ferre obsecris maturat. Quod ubi Boij  
 intel

intellecere, in sylua, qua uia propinqua eras, insidias ponunt: uenientēq; inexploratō hostē adgressi, magnā partē Romanorū cadunt. Reliqui agre in apertos cāpos emergere: ubi resecitis aliquandiu militū animis, cū nihilominus instare post terga Boios animaduenterēs, precipiti fuga Cannetū uicum cōtendere, ubi etiam à Boijs concludebantur. Qui tumultus postquā est Romanam perlatus, patres ueriti ne diuturna obsidione praesidiū Romanorū periclitaretur, Atilium pratorē cum copijs delectu nouo Consulib; conscriptis, auxiliū ferre obsessis iubēt: Consulib; ut in eorum locū nouum delectum habeat, mandant. Hic fuit Gallicarū rerū usq; ad aduentum Annibalis status. Consules interea paratis omnibus necessarijs, Roma profecti, P. Corneliū in Hispaniam cum sexaginta longis nauibus, Sempronius in Africā cum centū et sexaginta quinquereuib; . Hic tanto impetū res bellicas aggressus, tantū in Lilybaeo apparatus undiq; congeßit, ut mox ipsam Carthaginē obsessurus uideretur. Cornelius uerò per oram Hetruria ac Ligurum profectus, quinto die peruenit Massiliam, proximumq; Rhodani ostiū (nā pluribus diuisus amnis in mare decurrit) cū classe ingressus est. Hic cū Annibalē superare iam Pyrenaeos montes didicisset, satis tamen adhuc eum putabat abesse, cū propter difficultatem loci, tum ob multitudinē Gallorū, qui frequentes cir-

cums

cum ea loca habitabant. Verum Annibal incredibili celeritate Gallis omnibus partim precio, partim metu pacatis, ad Rhodani trāsītum per maris Sardoi litus cum exercitu properabat. Quod postquā Consul intellexit, partim non credebatur, propter aduentus huius celeritatem; partim nolens exacte rem hanc cognoscere, eductos è navibus milites ab iactatione maritima refecit. Tribunos, quoniam in loco occurrendum hostibus foret, edocuit: trecetos delectos equites ducibus Massiliensibus, et auxiliatoribus Gal-  
lis ad exploranda hostiū consilia premisit. Annibal iam Rhodano propinquus, propè tamen quatridui itinere à mari cum exercitu distans, trās fretare quā celerrimè festinabat. Itaq; ad-  
nucatos omnes fluminis accolae muneribus sibi conciliat. Ab his lintres magna multitudine, et paratos ad quotidianū illorū usum levi-  
bos emis, quorū illic multitudo erat propter emporia ex usu maris frequentia: novae item lintres cauari ex singulis arboribus iubet. quod etiam milites ipsi et copia materia, et facilitate operis induciti faciunt. Unde nix duorū dierū spatio tantū navium, lintriumq; cōparatū est, ut abunde ad trañciendū sufficeret, singulis laborantibus ne sociorū auxilio indigeret, sed proprijs lignis se, suaq; transueherent. Inter hac ad ulteriorem ripam fluminis maximus Barbarorum numerus confluxerat, quo Carthaginienses à trāsitu Rhodani

dani arcerent. Quod ut aduersit Annibal, intelligens se neq; ui traicere flumen posse, hostibus ex aduerso omnē ripā obtinentibus: nec tutō ibi consistere, ne undiq; à Barbaris circūveniretur, prima tertia noctis uigilia Hannō Bōmilcaris regis filiū cum parte copiarum mittit. His duces itineris nonnullos ex incolis loci tradit. Qui per ripam Rhodani aduerso flumine adducētia stadia profecti, supra parua insula circumfusum amnem constituerunt. Nam quia illic diuidebatur aqua, nō immeritō minus altus esse alueus existimabatur. Casis igitur cuestigio arboribus, rates fabricatae qua ad uirorū, ceterarumq; rerū transfretationē sufficerent. Ita impediēte nemine, tuti Rhodanū traiecerunt: natūq; locū natura munitissimū, corpora nocturno itinere ac labore operū confecta quiete unius diei refecerunt, omnibus ad consiliū opportunē exequendum intentis. Iam idipsum Annibal cū ceteris copijs facere maturabat. Sed cū agebat consiliū traiciendorū elephātorū, qui numero septē et triginta erant. Igitur insequenti nocte qui fluuiū transierant, cū primū lucefcere aurora cōpit, per ripā fluminis profecti aduersus Barbaros, quod cōuenisse ad eum locū diximus, contēdunt. Annibal autē paratas habens copias omnes, iubet ut ad traiciendū se preparant, lembos equitibus impleāt, paratis, instructisq; ad bellū, ut si ita res ferret, extēplō egressi  
us

usui forent. Lintres uerò expediti occupent, peditesq; ut maiori tranquillitate fluminis tutius traducerentur, undarumq; impetū firmitus sustinerent, superiori parte fluminis ad dextrā lembos ponis, quo vehementiorē illum ac precipitem aqua fluxū exciperent. Equos à puppibus nantes, loris trahi iubet tris & quatuor simul, duobus uiris ad utrunq; latus puppis sedentibus. Quo factū est, ut maior pars equorum in prima transfretatione traduceretur. Hac autē conspiciati Barbari, ingenti tumultu relictis castris passim temereq; in ripā concurrunt, ueluti nulli negotio transitū hostibus prohibituū. Annibae aliquandiu cōmoratus, ubi appropinquare suo ex prodito summo, uti conuenerat, intellexit, dat simul omnibus signū ad traiciendum. Quo uiso repente Carthaginienses ingenti clamore facti traicere annē, atq; impetum fluminis omni conatu perrūpere niuntur: certātq; inter sese, quis primus ad ulteriorē ripam perueniat. Itā omniam utraq; ripa à Carthaginiensibus teneretur omnesq; cū ingenti uociferatione flumen traicerent: Galli cū uarijs ululatibus more suo perant canētes, arcere summo impetu hostē nitebantur. Terribilis aliquandiu tumultus, uisuq; horrendum certamē fuit. Galli omnes derelictis temporijs ad flumen confluxerant. Mox Hanno cum suis aderat. Horum pars in castra Gallorū excitato incendio impetū faciebat. Reliqui à terg-

pug

pugnantes premebant. Galli nouitate rei obstupesci, pars in castra, ut ea ab hostibus tutarentur, recurrunt: alij nihilo segnius pugna insistant. Annibal ubi consilium sibi ex sententia successisse animaduertit, hortatur suos, ut pristina uirtutis memores, hostem forti animo propulsent. Ita omnes facto impetu in medium irrumpunt. Tandem Galli, & quia nullo ordine praelium inchoauerant, improuisa Hannonis legione perterriti, se turpi fuga in uicos suos receperunt. Dux Carthaginiensium uno tempore flumine atq; hostibus superatis, reliquas copias per otium traiecit. Ita cum omnes breui tempore ad ulteriorem ripam peruenissent, spernens iam Gallicos tumultus, castra locat, atq; ita per quietem in ripa fluminis eam nocte egit. Postridie cum audisset Consulem Romanorum cum classe ostia Rhodani ingressum, Numidus equites quingentos misit speculatum: ubi & quanta copia hostium essent, quid ue pararent. Interim traieciendis elephantis per magistros dari opera iubet. Ipse aduocata concione, Regulos, qui ex Transpadana Gallia ad se uenerant, acciri fecit. Haec per interpretem multitudinem allocuti, ad transitum alpium hortantur: se ceterosq; Galliarum incolas auxilio eis futuros pollicentur. Res fore tutum, & nulla re necessaria egens. Nec difficile sanè alpium transitum esse: loca ad qua profecturi sint, omni genere rerum opulentissimi.



ma: habituros praterea eiusmodi socios, quorum virtus non parum prateritis temporibus populo Romano formidolosa fuerit. His atq; alijs huiusmodi dictis, Reguli discessere. Post quos Annibal ingressus, primum quidem prateritas res gestas multitudini commemorat. In quibus eos per tot discrimina bellorum consilium ac sententiam suam secutos, victores saepenumero fuisse refert: nunquam minus prosperè rem gessisse. Dehinc hortatur, ut magno fortiq; animo sint, scientes maiorem partem laborum iam emensam esse, superato difficilimo amne, & sociorum beneuolentia ac promptitudine parata. Proinde curam omnem gerendarum rerum sibi relinquunt: ipsi tantummodo, quando opus fuerit, dicto ducis obedientes sint, pristina virtutis rerumq; à se fortissimè gestarum memores. His dictis, cum multitudinem alacri vultu animi audaciam pra se ferentem uidisset, uniuersos laudauit. Dehinc deos secundum morem precatus, abiit: indicto militibus, ut corpora curarent, seq; in posterum ad discessum accingerent. Vix dissoluta concio erat, cum Numida, quos speculatum missos supra diximus, multis amissis fusi, profligatiq; ab hostibus redeunt. Etenim cum non longe à proprijs castris equitibus Romanis, qui ex eadem causa missi à Scipione fuerant, occurrissent, tanto ardore utriq; conseruunt manus, ut ex Romanis & Gallis ad centum quadr

quadraginta equites ceciderint, ex Numidis plusquam ducenti. Romani Carthaginienses usq; ad castra persecuti, perspectis diligentissime omnibus, ad Consulem reuersi sunt, praesentiamq; hostium, & certamen cum Numidis habitum indicarunt. Quibus auditis, P. Cornelius Scipio haud cunctandum ratus impedimenta nauibus imposuit. Ipse coactis copijs per Rhodani ripam profectus ueluti cum hostibus conflikturus, maturat iter. Annibal postridie eius diei, quo habita concio erat, cum prima luce equitatum omnem uersus littus maris uolati in praesidia disponit. Peditum uerò multitudinem è castris motam paulatim procedere iubet: ipse ut elephanti cum residuis adhuc militibus ocius traiciantur, omni sollicitudine intendit. Eorum traiciendorum consilium huiusmodi fuit. Compluribus paratis ratibus, duas inuicem copulatas à terra in amnem porrigunt, latas pedes quinquaginta. His alias duas à parte ripa adijciunt: quas ut secunda aqua deferrentur, compluribus retinaculis ualidis ad arbores parte ripae superiori eminentes alligant. Erat earum longitudo ad ducentos pedes. Post hac alias duas rates; quae reliquis longè maiores erant, extremis illis leniter adnectunt, quo haud difficulter solui possint. Ab his pende-  
bant funes aliqui, quibus ab actuarijs nani-  
bus, postquam dissoluta à ceteris ratibus essent,

trahi in ulteriorem ripam ualerēt. Postremo ea omnes humo tegunt, ut belua perfeas sine pauore ueluti per solū progredierentur. Hoc apparatus facto, elephāti, qui Indis ubiq; praterquā in undis, parēre consueuerant, per stabilē ratem tanquam per uia praeredientibus duabus foeminis aguntur. Qui ubi in extremas rates applicatas transgressi sunt, extemplo resolutis, quibus leniter adnexa erant, uinculis, ab actuarijs nauibus pertrahuntur, nihil sanē trepidantes, donec conuinenti agebantur. Vbi uerō soluta à ceteris rate in altum se uehi cernebant, undiq; formidine capsi, cedentibus ab aqua extremis, aliquantum turbationis edebant. Quietem tamen timor ipse faciebat, omni ex parte aquam circumspectantibus feris. Is a primis expositis, alij deinde repetiti, traiectiq; sunt. Quidam timore saucientes, in flumen deciderunt: qui tamen peremptis re floribus, incolumes euasere. Siquide & pondere ipso stabiles, & magnitudine prominentiū extra aqua narium, quibus emittere, si quid ebiberant, ac respirare poterant, pedesentim uadis progressi, ad ulteriorem ripam recti peruenērūt. Traiectis itaq; elephantis, Annibal cum his atq; omni equitatu, aduersa Rhodani ripa, mediterranea Gallia petit. Rhodanus tribus fontibus surgit supra maris Adriatici intimum sinum. Deinde Lemano lacu acceptus tenet impetum, seq; per medijū iter agens egreditur: & inde in Occidentem ablat

ablatum, aliquandiu Gallias dirimit: post cursu  
 uersus Meridiem adducto defluit in mare Sar-  
 donia. Eam partem fluminis, quæ ad Septentrio-  
 nem uergit, incolunt Galli, quos Druentes uo-  
 cant. Latus uerò, quod Meridiem spectat, ter-  
 minant alpium saltus, qui ad Septentrionem  
 eriguntur. Campos autem circa Padum, de qui-  
 bus supra memorauimus, à Rhodano diuidunt  
 alpes, quæ à Massilia incipientes, usq; ad inti-  
 mum maris Adriatici sinum protenduntur. Hæc  
 tunc prætergressus Annibal, à locis qui circa  
 Rhodanum sunt, in Italiam uenit. Hoc loco scri-  
 ptores quidam, dum magnitudine rei perterre-  
 facere legentium animos student, non animad-  
 uertunt, labi se in duo ab historia lege alienissi-  
 ma. Siquidem & falsa scribere. & planè inter se  
 repugnàtia coguntur: simul enim Annibalem,  
 quem & scientia rei militaris, & animi ma-  
 gnitudine omnino inimitabilem uolunt, omnis  
 prorsus consilij atq; rationis expertem ostendunt.  
 Simul nullum exitum mendacio reperientes, ad  
 deos & deorum filios ad pragmaticam histo-  
 riam confugiunt. Nam cum iter alpiu adeò im-  
 mensum atq; asperum faciant, ut non solù equi-  
 tib; impedimentis atq; elephantis, uerumetiam  
 ipsis leuis armatura peditibus inuium, inaccessi-  
 sumq; sit: præterea etiam tantam in eo solitudi-  
 nem, ut nisi quis deus, aut heros ducem se itineris  
 Annibali præbuisset, proculdubio omnes copie

per loca prærupta iissent perditum : apertiſſimi  
 in utrunq; labuntur errorem. Primum enim qui  
 ducum Annibale imprudentior erit ? ſi ille eo  
 copijs , taliq; exercitui præſectus , in quo ſperem  
 omnem bene gerendarum rerum repoſuerat : neq;  
 vias , neq; loca , ut ipſi aſſerunt , nec quâ ire  
 omnino , nec ad quos cederet , ſciebat ? Nam quomodo  
 ceteri poſt maximos conſlictus , etiam in ſummâ  
 deſperatione rerum non faciunt , id iſti feciſſe  
 Annibalẽ in tanta ſpe , ita floreſcente exercitu no-  
 luit , ut cum copijs loca incognita acceſſerit . quomodo  
 quid ineptius dici poteſt ? At quod de ſolitudine  
 atq; aſperitate locorum dicunt , apertiſſe etiam  
 mendacium indicat : neq; enim reſerunt , ut Galli  
 Rheni accola , non ſemel neq; bis ante id tempus  
 in Italiã venerint , neq; ut olim cum magno exer-  
 citu ſuperatis alpiſus in ſubſidium Ciſalpinorum  
 contra populum Romanum vires aduoca-  
 rint : neq; ut ipſis etiam in alpiſus multorum  
 hominum gens habitet : ſed hac omnia ignoran-  
 tes , heroea quendam , inquiunt , apparuiſſe Anni-  
 bali , iterq; monſtraſſe . Quo ſit , ut tragædiis po-  
 tius , quàm hiſtoricis ſimiles videantur . Nam ut  
 illi frequenter dramata ſua aut dijs aliquibus  
 aut machinis terminant , quod falſa , irrationa-  
 biliq; principia ſumant : ita hi rerum geſtarum  
 ſcriptores ſimile quiddã patiuntur : cum fal-  
 ſa ſumunt exordia , tandem ad deos aliquos , ſive  
 heroeas conſugere coguntur . Nam quomodo fieri poteſt .

ne ex falsis initijs veri fines sequantur? Atqui Annibal non talem se, qualem hi tradunt, sed supra modum industrium simul ac prudentem ducem praestitit. quippe & fertilitatem regionis, ad quam festinabat, & incolarum adversus Romanos odium diligentissime scrutatus est: & in ascensu alpium, quod asperum difficileq; iter erat, duces habuit accolae locorum, quos iam ad bellum contra Romanos in sententiam suam traxerat. Quibus de rebus nos quidem eo audacius scribimus, quod & ab his didicimus, qui ea tempestate rebus intersuerunt, & ea loca ipsi vidimus, ob eam solummodo causam eò profecti, ut alpes conspiceremur. P. autem Scipio consul Romanus triduo, postquam Carthaginienses à ripa Rhodani monerant, ad castra hostium animo praeliandi profectus, ubi desertamunimenta uidet, obstupescit aliquandiu constitit. Quippe sibi persuaserat, hostem nunquam per ea loca in Italiam facturum iter, cum ob asperitatem viarum, tum ob incolentium Barbarorum multitudinem. At ubi audaciam Carthaginiensium perspexit, exemplo ad mare ac naues reuersus, convocari copias iubet: & fratrem quidem in Hispaniam, ne ea pars nuda praesidio foret, cum parte copiarum mittit. Ipse rursus in Italiam reuertitur, facilius per eum modum, tutiusq; descendenti ab alpihus Annibali occursum. Annibal quartis castris ad Insulam pervenerat, locum &

multitudine hominū, & feracitate regionis præ-  
 diuitem. Cui propterea Insula nomen inditum  
 quòd ibi *Arar*, *Rhodanus*q; ex alpidibus decur-  
 rentes, aliquantum agri amplexi defluunt in  
 unum, faciuntq; insulam & figura & magni-  
 tudine similē ei, qua in *Aegypto* *Delta* appel-  
 latur: nisi quòd illic latus unum mare efficit  
 cum quo duo amnes coniunguntur: hic uerò diffi-  
 ciles atq; asperi montes, & planè inaccessi. Et  
 cum applicuisset *Annibal*, reperit duos fratres  
 inuicem de regno dissidentes, & utrunq; iam al-  
 teri cum exercitu oppositum: uocat usq; ab eo qui  
 nata grandior erat, rogāte, ut sibi paternum im-  
 perium restitueret: paruit illi, per opportunum ia-  
 rebus suis fore arbitratus. Excliso igitur fratre  
 minore, imperioq; maiori tradito, non solū con-  
 meatum, rerumq; omnium copiam ob id meritum  
 tulit, uerum etiam arma omnia renouata, & ad-  
 dita nestes, quas infames frigoribus alpes præpa-  
 rare cogebant. Præterea, quod maximum fuit,  
 comitante cum exercitu rege per *Allobrogum*  
 regionem integris omnibus copijs ad alpes usq;  
 perductus est. Ita cum intra decem dierū spatium  
 à *Rhodano* profectus, circiter octingenta stadia  
 confecisset, conscendere alpes cæpit, ubi mox ma-  
 xima pericula oblata sunt. Nam quandiu cam-  
 pestri itinere progressi *Carthaginienses* fuerant,  
 duces *Allobrogū* cum bona pace transire omnes  
 permiscere, partim equites ueriti, partim præsidium  
 comite

comitantium Gallorum. Vbi uerò & illi doctum  
 reuerſi, & hi loca aſpera, difficiliaq; conſcendere  
 coeperunt, congregata Allobrogum multitudo  
 ingens opportuna praecipuat loca, per qua ne-  
 ceſſariò tranſire Annibalem oportebat. Qui ſi  
 in ualles occultiores inſediſſent, coorti repente in  
 pugnam, magnam proſectò ſtragem Carthagi-  
 niensibus dediſſent. ſed uifi procul ab Anniba-  
 le, non tam hoſtibus, quàm ſibiſſis obſuere. Ete-  
 nim cum aſpexiſſet, Annibal opportuniſſima  
 quaq; loca tenere Barbaros, conſiſtere ſigna in-  
 ſiſt: caſtrisq; inter confragoſos ac praruptos ſal-  
 tus locatis, quosdam ex Gallis, quos ſecum habe-  
 bat, ad uiſenda loca, explorandamq; hoſtium in-  
 tentionem, atq; munem apparatus praemiſit. Per  
 quos cum comperiſſet, hoſtes interdum tantum in  
 his locis conſiſtere, nocte uerò in propinquam ur-  
 bem ad ſua quenq; teſta dilabi, tali coſilio uſus  
 eſt. Prima luce aperte cum omnibus copijs ſubiit  
 tumultos, tanquam ui interdum permedios hoſtes  
 erupturus. Cum uerò hoſtibus appropinquaiſſet,  
 caſtra eo in loco diligentiſſimè muniauit. Tum ubi  
 primùm facta nocte digreſſos tumultis montanos  
 ſenſit, plurimis ignibus accēſis maiorem partem  
 exercitus ibi reliquit. ipſe cum expeditis, ac erri-  
 mo quoq; milite raptim anguſtias enadit: & in  
 ijs tumultis, quos hoſtes tenuerant, conſedit. Quo  
 facto, ubi primùm orta luce id conſpicati ſunt  
 Barbari, immobiles parumper coſiſtere. Deinde  
 uident



videntes iumentorum equitumq; multitudinem  
in angustiis omne agmen turbare, quicquid e  
terroris adiecissent, satis fore ad perniciem ar  
bitrati, per innias rupes diversis è locis concu  
runt. Tum uerò non tam ab hostibus, quam a  
iniquitate locorum, Carthaginienses oppugna  
bantur, equis maxime, iumentisq; ingentem str  
gem hominum ac rerum facientibus. Nam cu  
precipites, & dirupta utrinque angustia es  
sente, multa iumenta ex immensa altitudine  
cum sarcinis instar maxima ruina decide  
runt. Siquidem ièli, aut uulnerati equi, partim  
terrore, partim dolore ulnerum consternati, in  
credibilemurbationem in tanta locorù angu  
stia faciebant. Quae conspicatus Annibal, cum  
nullam in fuga spem salutis repositam intellige  
ret, iumentis, qui sarcinas ferebāt, amissis, ex su  
periore loco cum his quos secum per noctē tenne  
rat, ingenti impetu decurrit. Quo facto, etsi ma  
gnam partem hostium fuderit, tamē è suis quos  
multos inseremis. Siquidē auctus ex utrisq; tu  
multus, multos passim precipites faciebat. Tan  
dem igitur Allobrogibus, partim inter certan  
dum interceptis, partim turpissime fugatis, An  
nibal quod reliquum fuit impedimentorum ac  
equitum, uix & non sine graui labore traduxit  
coactisq; copiarum suarum reliquijs, ad cimitas  
unde Allobroges exierant, profectus, qua na  
tua erat, nullo negotio cepit. Id ei magnam no  
solu

*solum in praesens tempus, sed etiam in futurum rerum necessariorum commoditatem praestitit. Nam in praesentia quidem magnam equorum atque iumentorum multitudinem, praeterea etiam captiuorum tulit: in futurum uero frumento ac pecoribus per triduum exercitum aluit. Et quod fuit pluris faciendum, ceteros alpinum accolae perterruit, ne quid tale moliri in posterum auderent. Eo igitur in loco uno die quietem egit. Deinde cum copiis profectus, reliquis duobus diebus aliquantum uia consecit. Quarto dehinc die rursus in maximum periculum prolapsus est. Ventum erat ad frequentem cultoribus alium inter montana populum. Hi quoniam circa transitum habitabant, ut dolo circumuenerent Pœnos, unâ conspirauerant. Aduenienti igitur Annibali, obuiam procedunt, florentes capiti corollas gestantes. quod serè apud Barbaros pacis atque amicitiae signum est, quemadmodum apud Græcos caduceus. Annibal haud temerè credendum Barbaris arbitratus, uoluntatem intentionemque eorum callidè perquiri. Hi scire se de captiuitate ciuitatis, & interitu aduersantium Gallorū responderūt, seque obediēter posthac imperata facturos, ut qui nec facere, nec pati iniuriam uelint, & ad fidem promissorum obsides se Annibali duros pollicentur. Quod etsi diu Annibalem consilij dubium fecerit, suspicatus tamen hac, si equo animo accipiantur, mitiores*

tiores fortasse Barbarorum animos facere posse  
 si uerò repudiantur, eosdem apertè hostes sibi fu-  
 turos, benignè illis respōdendo, accipere se eorum  
 amicitiam simulauit. Illi cum iam nō solum ob-  
 fides dedissent, uerū abunde subministrassent  
 comœcatum, & deniq; se ipsos in Carthaginiem-  
 sum manibus posuissent, tantum fidei ab An-  
 nibale meruerunt, ut ijs ducibus per loca diffici-  
 lia uti non dubitarit. Cum igitur biduo iter fe-  
 cissent, uentumq; esset in angustiore muallem, &  
 ex parte altera iugo subiectā, Barbaris undiq;  
 ex insidijs prorumpentibus, in tantum periculū  
 Carthaginienses inciderunt, ut ad extremā penē  
 perniciem peruenturi fuerint, nisi Annibal nō-  
 dum satis fidei Gallorū credens, ac futura planē  
 prospiciēs, elephantos, equitesq; in primo agmi-  
 ne collocasset: ipse post cum robore pedidum cir-  
 cumspēctans, sollicitusq; omnia à tergo secutus  
 esset. His enim ita in præsidio dispositis, mino-  
 rem contigit cladem fieri. Et tamen ingens ho-  
 minum & equorum, iumentorumq; numerus pe-  
 rijt. Quippe hostibus imminens iugum tenētibz,  
 & nunc saxa eminus in agmen deuoluentibus,  
 nunc cominus frequenti ictu lapidum manibus  
 ipsis percutientibus, in tantum periculū uentum  
 est, ut necesse fuerit Annibalem noctem unam  
 cum medietate copiarum sine equitibus atq; im-  
 pedimentis agere. Postero die iam segnius in-  
 tercurrentibus Gallis, cum equitibus atq; impe-  
 dimentis

dimentis iunctus saltum superat, Barbaris quidem iam apertio bello minimè occursumibus, sed latronum more, modò primum, modò nouissimum agmen infestantibus, prout uel tempus, uel locus opportunitatem faciebat. Magnam Carthaginiēsisibus usum elephanti praebebant. Nam quaecunq; incedebant, quia insuetis adeundi propius metus erat, cum locum tutum ab hostibus faciebant. Nono die in iugum alpiū peruentum est. Ibi biduo statua habita, partim ut incolumes milites labore fessos reficeret, partim ut reciperet perditos. Eo tempore plures equi, pluraq; iumenta, quae onera abiecerant, sequendo uestigia agminis, in castra peruenere. Iam nix ea omnia oppleuerat loca; occidente uergiliarum sidere, ex fessos tadio tot malorum militum animos ueluti in desperationem adduxerat, Annibal idē conspicatus, cōuocatis militibus, hortari eos decreuit. Ad eam rem unam tātum occasionē habebat, propinquitatem Italiae, felicitatēq; ostendere. Ea enim ita alpius subiaceret, ut si quis utrumq; consideret, ueluti arx totius Italiae esse alpes uideantur. Hanc igitur è promōtorio, unde longè lateq; prospectus erat, ostendat: inde subiectos alpius circumpadanos campos. Post hac amicitiam incolentium eam regionem Gallorum commemorat, ac simul locum urbis Romae ostendit, atq; ita militum animos rursus confidentes reddit. postridie autem eius diei deducere agmen cepit.

cæpit : nihil iam hostibus quidem , nisi per latrocinium tentantibus , sed non paucioribus ob locorum, niuiumq; asperitatem amissis, quam in ascensu alpium propter hostium incursiones fuissent. Nam cum naturalocus angustus præcepsq; foret, tum uerò receti niue omnia usq; adeò obruta, ut nullum prorsus uestigium callis appareret, neq; sustinere se à lapsu poterant: & qui parum titubassent, continuo in præceps ferebantur. Verum, hanc quoq; difficultatem equo animo ferebant uiri tot iam malis ac laboribus assueti. Interea uentum ad rupem alteram, quam neque elephantis, neq; iumenta pertransire poterant. Quippe angustam natura uiam recens terra lapsus circiter ducentos passus angustioremfecerat. Hic rursus turbari affligiq; multitudo cæpit. Dux Carthaginensium principiò per loca inuia, nec antè eum diè trita circūducere agmen conatus, quoniam iter id nives insuperabile faciebant, à proposito destitit. Sanè supra ueterem niuem intactam noua presentis anni nix deciderat. In ea, quod recens lapsa permollis erat, & nullam ferè adhuc altitudinem habebat, facile ingredientium pedes insistebant. Ubi uerò tot hominum, iumentorumq; incessu dilapsa erat, per nudam infra glaciem, & fluentem eliquescentis niuis labem ingressi, ambobus sinu pedibus ruebant, quemadmodum in locis cœnolubricis, ac nullum recipientibus uestigium sole

accidit

decidere. Et quod longè miserius erat, homines cum sistere in lubrica uestigium non possent, proni decedentes, ubi se uel manibus in assurgendo, uel genibus iuuare conarentur, tunc maiore impetu omnibus simul membris defecti per precipitia uolutabantur. Iumenta uerò interdum quidem prolapsa glaciem secabant, sed pressa oneris magnitudine, pedibusq; eorum indurata glacie perstrictis, moueri postea inde non poterant. Tunc Annibal iumentis atq; hominibus nequicquam fatigatis, omissa praesenti spe, castra in iugo montis collocat, agerrimè ad id ipsam purgata loco. Dehinc multitudinem ad eam rupem, qua una esse transitus poterat, mundandà hortatus, nix eadè cū maximo labore id peractum. Via igitur equis atq; iumentis uno die sufficienter parata, confestim eos traducit, & in locis iam niuibus uacuis castrametatus ad pascua disponit. Numidas interim parare elephantis uiam iubet. Hi nix triduo cum omni conatu beluas reducerunt, & eas quidem propè fame consumptas. Nuda enim sunt iuga montium herbis atq; arboribus, quod continuis rigent niuibus, hyberno aestiuoq; tempore. Media uerò conualles ab utroq; alpiū latere lata pascua, atq; apricas arbores habent, & humano cultu digniora loca. Annibal congregatis omnibus copiis, prosequi iter coepit: et triduo post superatam, quam memorauimus, rupem in planum.

num pervenit, magna parte exercitus amissis  
partim ab hostibus fluminibusq; per totum is  
direptis copijs, partim asperitate montium  
transitu alpium absumptis, neq; uiris solum, s  
equis etiam, iumentisq; compluribus. Hoc tan  
modo Italiam, quinto mense postquam Cartha  
gine Nona discesserat, ingressus, alpibusq; qu  
vodecimo die superatis, circū padanos campe  
Et Insubrium gentem audacissimè petit, ex  
fris militibus superstites habens pedites circi  
decem millia Et ducentos: ex Hispanis ad oct  
millia, equitū ad summam sex millia. Hoc eni  
ipse in columna, in qua multitudo omnis s  
exercitus descripta est, apud Lacinium testatu  
Per eadem tempora (quemadmodum supra d  
ximus) P. Cornelius consul, fratre in Hispania  
cum exercitu ad resistendum Asdrubali miss  
Pisas ipse cum paucis navigauerat. Hic igit  
facto per Tusciā itinere, et à Manlio Atilio  
prætoribus accepto milite, quem aduersus Boi  
tenebāt, ad Padū festinas, ut cum hoste nona  
refecto, manū cōfereret. Verū nos quidē, quaz  
do Et narrationem nostram, Et utriusq; popu  
li duces, Et bellum ipsum in Italiam tradux  
mus, antequam ad res in ea provincia gesti  
ueniamus, breuiter nonnulla hand aliena a  
hoc scribendi genere referenda existimauimus.  
Erunt enim fortasse, qui à nobis querāt, quom  
do, cum Libycas, Hispanicasq; res pluribus se  
perius uerbis attigerimus, nihil tamen dictu

à nobis sit, neq; de columnis Herculis, & quod inter Africam Europamq; interiacet paruo freto, neq; de exteriori Oceano, rebusq; ad eum pertinentibus, neq; de Britannicis insulis, neq; de stanni, auriq; & argenti copia, quorum metallorum Hispania feracissima sunt. his enim de rebus multa, variaq; inter se dissidentes, historici veteres commemorant. A nobis autem non ideo hac omissa sunt, quod ea ab historia lege aliena putaremus: sed eo consilio factum, ne in singulis partibus narratio nostra diuideretur, ne' ut audientes frequenter ab ipsa rerum gestarum serie auocaremus: iudicantes praterea huiusmodi res non diuisim, neq; prater propositum, sed suo loco ac tempore quam uerissimè fieri possit, commemorari oportere. Quam ob rem nemo admirari debet, si etiam in sequentibus libris, cum ad eiusmodi loca uentum fuerit, hanc partem pratermitteremus. Id enim consilium à nobis fit, & ob eas quas diximus rationes. Si quis autem id protinus in singulis locis, singulisq; partibus adire uelit, nescit se gulofo conuiua merito comparari posse. Nam quemadmodum ille, ubi primum discubitus uenit, appositos singulos quosq; cibos degustans, neq; in praesentia uoluptatis aliquid capere, neq; in futurum utilitatis potest, quando nec saporem ullum perfecte sentit, & omnia simul congesta stomachum digestionemq; impediunt: ita qui hoc ipsum in legendis au-

ribus



ribus faciunt, nec in praesens aliquam percipiunt  
 uoluptatem, nec utilitatis quippiam retinens in  
 posterum. Quod uero hac potissimum pars histori-  
 prae ceteras omnes ueriori correctione egeat,  
 cum ex pluribus alijs, tum ex eo maxime liquet,  
 quod omnes ferè antiqui, uel certè quam pluri-  
 mi scriptores conati, situs & proprietates ex-  
 tremarum orbis regionum referre, multis in locis lo-  
 gè aberrarunt à ueritate. Proinde non casu, ne-  
 praeter intentionem, sed consulto contra eos dicendum  
 neque reprehrendendi ignorantiam eorum gratia, se-  
 potius laudandi, corrigendiq;. Quippe quos non de-  
 bitamus, si hac tempestate fuissent, ipsos errorem  
 suum fuisse emendaturos. Siquidem superiori aetate  
 raro quispiam inter Graecos reperiri potuit, qui  
 extremas orbis partes scrutatum proficisci quine-  
 rit, ob periculosum atq; insuperabile iter. Mul-  
 ta enim ac penè innumerabilia mari terraq; pe-  
 ricula erant. Quod si quis uel necessitate actus  
 uel sponte extrema orbis petisset, haud tam fa-  
 cile erat locorum situm, resq; in his partibus inda-  
 gatione dignas perquirere, quod partim effra-  
 ctis Barbarorum nationibus occupabatur, partim  
 loca deserta & uasta solitudines erant. Addi-  
 quod rem longe etià difficiliorem diuersitas linguarum  
 faciebat. Neque enim petere quippiam, neque dis-  
 scere haud se inuicem intelligentibus licebat. Ne-  
 minus laboriosum erat, res uisas modestè poste-  
 referre, singulis quibusq;, ut res nonas augend-

mirab

mirabiliores facerent, non parum à veritate re-  
cedentibus. Quapropter, si non solum difficile,  
sed penè impossibile fuit, ante hoc tēpus veram  
huiusmodi rerū historiā haberi posse: nequa-  
quā succensendū est antiquis rerū gestarū scri-  
ptorib⁹, si qd vel omiserint vel deliquerint. Quis  
potius quod talib⁹ tēporibus inuestigare aliquid  
potuerint, laudādi sum, atq; admirādi. Nostra  
verò aetate cum & Alexandri Macedonis vi-  
res in Asia, & in reliquis orbis partibus Ro-  
manorum imperium cuncta nobis terra mariq;  
accessu facilia fecerint, liberatis praesertim ho-  
minum animis bellorū cura, studioq; atq; ambi-  
tione publicarū rerum, ex quo maxima scrutan-  
da indagandaq; in huiusmodi rebus veritatis  
opportunitas accidit: profectò opera precium so-  
ret diligentius, veriusq; ea inuestigare, quae ma-  
iores nostri ignorauerunt. Quod nos quidē omni  
studio conabimur facere, cum primum opportu-  
num huius rei locū nacti erimus. Nihil enim no-  
bis iucundius accidere potest, quàm si intellexe-  
rimus, studiosos huiusmodi rerum nostra opera  
veritatis compotes fieri: cum praesertim non aliā  
ob causam tot labores atq; pericula in pera-  
granda Africa, & Hispania, praeterea etiam  
Gallia, & haec omnia circumcunte Oceano, su-  
sceperimus, quàm ut veterum scriptorū ignoran-  
tiā emendantes, eas orbis partes hominibus no-  
stris quàm notissimas faceremus. Nūc verò pro-

posui

positi nostri memores, ad praelia, qua inter Romanos, Carthaginiensesq; in Italiam sunt, reuocamur. Quanta igitur copia transgresso in Italiam fuerint Annibali, superius ostensum. Per descensum alpium in ipsis montium radicibus castrametatus, principio reficere exercitum cepit. Erat enim non solum longo labore ascendendi, descendendiq; praeterea inauditis locorum difficultatibus fatigatus, uerumetiam ex inopia comestus, & corporum illius ac tae squalida diuturna maciem contraxerat. Pleriq; ex inopia & labore intolerabili prorsus defecerant. Neq; enim per tot millia passuum, perq; loca adeo aspera ac difficilia uenire tanto exercitui necessariam stipem liuerat: & si quid erat uel maiori ex parte cum iumentis perierat. Quo tempore erat, ut qui paulo ante a Rhodano cum triginta octo millibus peditum, equitum uero circiter octo millibus discesserat, ei nunc uix medietas eiusmodi copiarum superstes foret. Horum corpora ex longa fatigatione ueluti offerata erant. Quod cum dux Carthaginiensium animaduertisset, peropportunè in recreandis animis, corporibusq; non solum malum, sed etiam equorum recuperandis omne studium adhibebat. Post hac cum exercitus profectus, Taurinos proxima gentis (hi tamen forte aduersus Insubres bellum mouerant, neq; scis credere fidei Carthaginiensium uidebantur) primò in amicitiam, societatemq; promovere re-

sani

tauit : deinde cum id parum Taurinos moueret, ualidissimam eorum ciuitatem adgressus, triduo expugnauit, interfectusq; aduersa partis hominibus, tantum prope ea loca habitantibus Barbaris terrorem iniecit, ut mox omnes se sponte Carthaginiensibus dediderint. Ceteri uerò Galli Padi accola libèter se, uti principio statuerant, Annibali iunxissent, ni eos defectionis tempus opperientes, subitus Romani Consulis aduentus oppressisset. Porro ea re commoti, quietem agebant. Nonnulli se exercitui Romanorū adiungere coacti fuerant. Quæ conspicatus Annibal, haud cunctandum amplius, sed procedendū audendūq; aliquod præclarum facinus existimauit, quo reliquos adsequēdas Carthaginiensium partes audaciores faceret. Interea hæc animo uersanti nūciatur, P. Scipionē Padum iam cum exercitu transgressum, non lōgè abesse. Id principio ueluti parū credibile cōtēpsit, ut qui recorderetur, cum à se paucis ante diebus in Gallia prope Rhodani hostia relictū; à Massilia uerò in Tusciā trāsirū lōgū, ac perdifficilem esse cogitaret : similiter à mari Tusco per Italiā usq; ad alpes asperrimū, ac uix exercitui peruiū esse iter. Verum, cū id certius multis eandē rem nūnciantibus cōperisset, industriam ac celeritatem Consilia maximè admiratus, obstupuit. Nec minori sanè admiratione affectus Cōsul, nam cum Annibalem existimasset, haud ausurum cum

alienig

alienigenis copijs per alpes iter facere, aut si vid-  
 foret ausus, manifestè in itinere periturū: post-  
 quam cum nō solū trāscendisse alpes incolumē,  
 verumetiā aliquas Italia ciuitates expugnasse  
 cōperit, nix satis admirari audaciā hominis po-  
 tuit. Romani quoq; similes quiddā ea tempestate  
 passi fuere. Hi ultimo loco de excidio Saguntii  
 audierant. Quā ob rē factis comitijs, duo Con-  
 sules creati: eorū alter in *Aphricā*, ad inferen-  
 dum *Carthagini* bellum, alter in *Hispaniā* ad-  
 uersus *Annibalē* missus fuerat. Tū uerò repē-  
 tē ad eos perlatū, adesse cum exercitu *Anni-*  
*balem*, & iā ciuitates quasdā in Italia obside-  
 re. Quo nūcio adeo obstupescēti, perculsiq; sunt,  
 ut statim *Lilybæum* ad *Sēpronii* miserint ali-  
 quos, qui aduentū hostiū in Italiā significarēt,  
 hortarenturq; ut dimissis prouincia rebus, suis  
 ferre suppetias maturaret. *Sempronius* ea re au-  
 dita, ex templō dimisit classem, & ut cursum in  
 Italiā teneret, imperauit. Pedestres uerò copias  
*Tribunis* militum uēdit: praestituta die, qua o-  
 mnes simul conuenire *Arimini* deberent. Ea est  
 ciuitas in litore *Adriatici* sita, ubi *Eridani*  
 planities terminat, ad Meridiē spectās. Per hūc  
 modū rebus ex omni parte motis, cū omnia ac-  
 cidisse prater spē atq; opinionē omniū uideren-  
 tur, se quisq; ad futura omni studio prepara-  
 bat. Iam propē in cōspectu erāt *Annibalis*, *Sci-*  
*pionisq;* exercitus, et dux uterq; adhortari suos  
 pro

pro condicione temporum nitebatur. Annibal  
 sup̄ hoc quodā pacto adhortari conatus est, col-  
 lecta multitudine captiuos montanos in medio  
 uinctos cōstituit. Hi partim diutino labore uia  
 squalidi & inculti erant, partim ducis opera  
 macie supra modū confecti. Is enim, ut quod ani-  
 mo cōceperat, perficere melius posset, grauissimas  
 eis compedes adhibuerat, tum fame prop̄ ad  
 extremū affligerat: postremò detractis tunicis,  
 oadi loro miserabiliter fecerat. Positis igitur in  
 medio captiuis, Gallica arma ante pedes eorum  
 proiecit, qualia se induere Gallici duces in sin-  
 gulari certamine cōsueuerant. Addit equos, sa-  
 gosq; multiplici arte perfectos. Hinc captiuos  
 rogat, qui eorū singulari certamine contendere  
 inuicem uelint. uictori munera proponit: uicto,  
 ut defunctus uita presentium malorum libero-  
 tur angustijs. Cum omnes ad unum paratos se  
 ad pugnam magna uoce proclamarent, Anni-  
 bal deijci sortes facit: & duos quos fors tetige-  
 rat, armatos in pugnam iubet descendere. Id au-  
 dientes captiui, eleuatis quisq; in cœlam mani-  
 bus, deos, ut se in id certamen legerent, precari.  
 Deiectis igitur sortibus, ij quos fortuna in id  
 certamen legerat, incredibili efferri lætitia, ca-  
 teri mœsti, sollicitiq; esse. Vbi uerò pugnatum  
 erat, qui supererant ex captiuis, non minus mo-  
 rientis, quàm uictoris fortunam laudabant: ut  
 qui multis cum maximisq; miserijs, quibus ipsi

adhuc uiuentes premiebantur, liberatū esse intel-  
 ligeant. Idē habitus animorū inter Carthagi-  
 nienſes erat. Facta namq; cōparatione inter ui-  
 uentium adhuc calamitatē, eoſq; qui alacriter  
 dimicando bene occiderant, horū quidē misere-  
 bantur, illorum uerò fortunam pncipue proba-  
 bant. Cum igitur dux Carthaginiensium An-  
 nibal, eiſmodi ſpectaculo affectos multitudi-  
 nis animos intellexiſſet, conſectim concionem in-  
 greſſus: Id circo ſe inquit captiuorum eiſmodi  
 ſpectaculum in preſentia prabiſſe, ut aliena  
 fortis exempla admoniti, rebus ipſi ſuis melius  
 conſulerent: ſimile nāq; ipſiſ certamē, ſimilia  
 tempora fortunā attuliſſe, premia etiā ſimilia  
 propoſita. Neceſſe enim uel uincere Carthagini-  
 enſes, uel mori, uel uiuos in poteſtatem hoſtium  
 uenire. Si uincerent, non equum, aut ſagum pra-  
 mia habituros, ſed omnium mortaliū beatissi-  
 mos futuros eſſe, felicitatē Romanorū adeptos.  
 Si uerò inter certandum fortiſter mortem oppe-  
 terent, omnium eos malorū expertes optima ſpe-  
 uitam terminaturos. Quod ſi uicli cupiditate,  
 fortasſis diuturnioris uitae fuga ſe committerēt,  
 uel alio modo uiuendum ſibi ſtatuerent, omne ge-  
 nus miſeriae & calamitatis experturas. Nemi-  
 nem eſſe adeò rationis inopem, qui, ſi longitudi-  
 nem cmenſi itineris, ſi multitudinem commiſſa-  
 rium in uia praliorum renocet in memoriā, tot  
 praterca uiarum anſractus, tot fluminum inſu-  
 pera

verabiles meatus contempletur, speret se aliquo modo, si fugam arripiat, incolumem in patriam reverti posse. Quam ob rem oportere eos omni spe fuga abscissa, quem animum in aliena sortis exemplo paulò antè habuerant, eundem max in rebus suis retinere. Nam quemadmodum illic & victoris & morientis fortunam laudabant, superstitem uerò conditionem putabant miserrimam: ita de se ipsis iudicari, censeant oportere. Omnes igitur magno fortiq; animo certamen debere ingredi, ueluti praclarissimam uictoriam adepturos: aut, si id. infesta Carthaginensium rebus fortuna neget, in acie fortiter morituros. Vidis spem ullam salutis repositam handquaquam putandum esse. Si eo animo in praelium descenderint, proculdubio & uictoriam & salutem consecuturos: quippe neminem unquam ea mente, uel sponte, uel impulsu, necessitate pagnasse, quin uictoriam ab hostibus reportarit. Id uerò tum maxime facile factu fore, cum hac ipsa hostibus contraria eueniunt, uti nunc Romanis accidit. Etenim quando fugientibus plurimis manifesta salutis spes in fuga constituta est, ne qui domum in promptu habeant ad quam fugiant, manifestum est tales, quando animis concidunt, nihil audere fortiter & constanter. His adhortationibus unà cum adiecto exemplo cum militum animi ad certamen acced



accensi essent, et comparatio ducis grata omnibus fuisset. Annibal landatos in praesentia milites dimittit: Et ut sequenti die cum prima luce omnes adsint, iubet. At P. Scipio Consul, cum iam transito Pado castra ad Ticinū annē movisset, quos ad opus faciendū aptos vocat, construere pontē iubet. Reliquos in concione aduocatos pro tēpore hortatur. Multa principio laetus est de maiestate pop. Rom. ac maiorum suorum rebus gestis: sed quae in praesens tēpus attribuant, ferre hae suere. Oportere eos, inquit, etiam si nullā in praesentia cum hostibus virtutis experientiam fecissent: tamē hoc ipso quod cum Carthaginiensibus bellaturi forent, spem victoria certā habere, neq; pusare ausuros illos cum Romanis congrēdi, a quibus toties priori bello terra mariq; superati sint, quibus tanto tēpore tribus a pependerint. quorū tantū non imperium tot annis fuerint experti. Iam verō quandoquidem praesentium etiam virorum periculū fecissent: eos, ne inspicere quidē ora Romanorum ausuros: quid in posterū sperandum foret, omnes cernere. Sanē Romanos equites, cum nuper in Gallia cis Rhodanū Carthaginiensium equitibus obuiassent, non solū discessisse incolumes, verumetiam hostes turpi fugae commissos, usq; in castra persecutos esse. Annibalē, omnēq; Carthaginiensium exercitum, simul ac Romanorum praesentiam cognoverunt, in modū fugientium raptim discessisse: et secus,

uis, quàm statuerant, trementes panidosq; per  
 Alpes fecisse iter. Atqui adesse vunc Anni-  
 alem, maxima patre equitum peditumq; in  
 transitu Alpiū amissa: residuos adeò labore,  
 fame, frigore, squalore cōtusos ac debilitatos, ut  
 vix sustinere se possint. Eodē modo equos quoq;  
 magna ex parte amissos, si qui supersint, labore  
 itq; itinere confectos, penitus inutiles esse. Pro-  
 mendo satis fore Romanis, si se tantum hostibus  
 ostendant. Quinetiā audaciores sua praesentia  
 veri non immeritò debere, qui neq; classem, &  
 commissas sibi res Hispanicas reliquisset, neq;  
 tanta celeritate, tanto maris terrarūq; circuitu  
 se contulisset, nisi & patriae pernecessariū id  
 fore, & victoriā sibi indubiē partā intellexisset.  
 Sacratione excitatis militū animis, cū se omnes  
 ad praelium alacri animo paratos ostenderent,  
 Scipio solertiā ac promptitudinē eorū laudans,  
 imittit hortatua ut corpora curarent: & si  
 vulvae vocarētur, praesto cū armis essent. Postri-  
 die eius diei uterq; dux per ripam fluminis ad  
 partem Alpium cū exercitu procedit. Romani  
 omnem ad laevā habebant, ad dexterā Cartha-  
 ginenses. Cū verò insequenti die per explorato-  
 res proximos esse exercitus cognovissent, utrūq;  
 agmen constitit. Tercio die ambo Imperatores  
 cum omni equitatu. Scipio etiā cum iaculatori-  
 bus ex pedestri exercitu sumptis, aduersum se  
 proficiscuntur, quo ex propinquo copias, quātae  
 & cuius

et cuius generis essent specularentur. Simulac  
uero appropinquare inuicem coeperunt, et  
ex incessu tot hominum equorumque ingens in  
altum puluis euectus, repente praelio se expe-  
diunt. Scipio iaculatores, et Gallos equites in  
fronte locat, reliquos in subsidijs disponit, ac pe-  
detentim incedit. Annibal uero equos freno do-  
mitos, et quicquid firmum erat, aciei preponit,  
ac hostibus occurrit. Deinde utrumque cornu Nu-  
midis firmat. Ita cum et duces et equites utrinque  
alacri animo praelium inire coepissent, mixt subla-  
so clamore, iaculatores ne uno quidem emissio telo  
fugiant, et inter subsidia ad succundam peruen-  
iunt aciem. erant enim percussi propter impres-  
sionis impetum, timebantque ne simul ab equitibus  
irruentibus opprimerentur. Inde equitum certamen  
erat, utrinque magnis animis agebatur, pugna  
aliquandiu anceps extitit. Simul enim et equi-  
tes inter se et pedites dimicabant, propter mul-  
titudinem uirorum qui in conflictum descenderant.  
Cum uero Numida a tergo circuitum fecissent,  
iaculatores, qui principio impetum equitum effu-  
gerant, nunc a Numidis undique circumuenti fun-  
dantur, prosternunturque ceteruatim. Ii uero qui  
in prima acie aduersus Carthaginienses dimi-  
cabant, multis ex suis, pluribus et Carthaginien-  
suum numero interfectis, tandem occurrentibus a  
tergo Numidis reserunt gressum, plerique eorum  
passim fugiunt, alij ad Consulem sese recipiunt.  
Hinc

Nunc confestim Scipio iussis militibus silentio  
 insequi, castra ad pontē, quem supra Padum se-  
 perat, ducit, ut sine tumultu atq; periculo traī-  
 ceret copias. Nam cū cerneret campos, qui circa  
 Padum sunt, patētes latosq; esse, Pœnum longē  
 requiritu meliorē: se uerò vulnere, quod accepe-  
 rat, grauatum, tutius fore existimauit, si exer-  
 citum omnē, antequam hostis insequeretur, tra-  
 duceret. Annibal autem aliquandiu pugnare  
 Romanos cū pedestribus copijs putabat. Vbi uē-  
 rō eos relictis castris ad ripam Padi, ubi pon-  
 tem parauerat, fugisse animaduertit, haud se-  
 reniter insecutus est. Extrema pontis iam reso-  
 luta erant, custodes uerò loci adhuc in ripa mo-  
 rabantur. His numero circiter sexcentis extēplo  
 captis, Annibal cum reliquā multitudinē lon-  
 gius processisse intelligeret, ex altera parte ad  
 ripam fluminis expeditionē mouet, mature perqui-  
 rens locum, qui faciendo ponti aptus uideretur:  
 quo nix post biduū comperto, iungendoratē flu-  
 mini pontē facit. Tum traīciendi exercitus cu-  
 ram Asdrubali tradit. Ipse interea dat ope-  
 ram audiendis Gallorū legationibus, qua uaria  
 locis propinquis ad eum confluxerant. Quippe  
 simulac vulgari fama cœpit, susos à Carthagi-  
 niēsis Romanos, propinqui omnes Galli, sicuti  
 ab initio statuerant, iungere se Annibali, sub-  
 iūdiaq; ferre, ac simul militare maturabant.  
 Quos Pœnus humanē amplexus, traiectis omni-  
 bus

& cuius generis essent specularentur. Simulac  
 uerò appropinquare inuicem cœperunt, &  
 ex incessu tot hominum equorumq; ingens in  
 altum pulvis euectus, repente pralio se expedi-  
 diunt. Scipio iaculatores, & Gallos equites in  
 fronte locat, reliquos in subsidijs disponit, ac pe-  
 detentim incedit. Annibal uerò equos freno do-  
 mitos, & quicquid firmū erat, aciei præponit,  
 ac hostibus occurrit. Deinde utrūq; cornu Nu-  
 midis firmat. Ita cū & duces & equites utrinq;  
 alacri animo praliū ire cœpissent, mixtū subla-  
 to clamore, iaculatores ne uno quidē emissō telo  
 fugiant, & inter subsidia ad focundam peruen-  
 niunt acie. erant enim perculsi propter impres-  
 sionis impetū, timebantq; nē simul ab equitibus  
 irruentibus opprimerētur. Inde equitū certamen  
 erat, utrinq; magnis animis agebatur, pugna  
 aliquandiu anceps extitit. Simul enim & equi-  
 tes inter se & pedites dimicabant, propter mul-  
 titudinem uirorū qui in conflictū descenderant.  
 Cum uerò Numida à tergo circuitum fecissent,  
 iaculatores, qui principio impetū equitū effu-  
 gerant, nunc à Numidis undiq; circumuenti fun-  
 dantur, prosternunturq; caternatim. Ii uerò qui  
 in prima acie aduersus Carthaginienses dimi-  
 cabant, multis ex suis, pluribus ē Carthaginien-  
 sium numero interfectis, tandē occurrentibus à  
 tergo Numidis reserunt gressum, pleriq; eorum  
 passim fugiunt, alij ad Consulem sese recipiunt.

Hinc

Nunc confestim Scipio iussis militibus silentio  
 insequi, castra ad pontē, quem supra Padum se-  
 derat, ducit, ut sine tumultu atq; periculo traj-  
 ceret copias. Nam cū cerneret campos, qui circa  
 Padum sunt, patētes latosq; esse, Pœnum longē  
 requisitu meliorē: se uerò uulnere, quod accepe-  
 rat, grauatū, tutius fore existimauit, si exer-  
 citum omnē, antequam hostis insequeretur, tra-  
 duceret. Annibal autem aliquandiu pugnare  
 Romanos cū pedestribus copijs putabat. Vbi uerò  
 eos relictis castris ad ripam Padi, ubi pon-  
 tem parauerat, fugisse animaduertit, haud se-  
 reniter insecutus est. Extrema pontis iam reso-  
 luta erant, custodes uerò loci adhuc in ripa mo-  
 rabantur. His numero circiter sexcentis extēplo  
 captis, Annibal cum reliquā multitudinē lon-  
 gius processisse intelligeret, ex altera parte ad  
 ripam fluuij expeditionē mouet, mature perqui-  
 rens locum, qui faciendo ponti aptus uideretur:  
 quo nix post biduū comperto, iungendo ratē flu-  
 mini pontē facit. Tum trajciendi exercitus cu-  
 ram Asdrubali tradit. Ipse interea dat ope-  
 ram audiendis Gallorū legationibus, quæ uaria  
 è locis propinquis ad eum confluxerant. Quippe  
 simulac uulgari fama cœpit, susos à Carthagi-  
 nicis Romanos, propinqui omnes Galli, sicuti  
 ab initio statuerant, iungere se Annibali, sub-  
 sidiaq; ferre, ac simul militare maturabant.  
 Quos Pœnus humanè amplexus, traiecit omni-  
 bus

bus copijs per ripā fluminis, diverso quā antea  
 itinere procedit, sperans se per hunc modū faci-  
 lius iungi cū hostibus posse. Scipio placentiam  
 (ea erat Romanorum colonia) traductis copijs,  
 simul curandis suo ac vulneratorum corporibus  
 intendere: simul quo loco traduci exercitus pos-  
 set, cogitare, & quiescere. Annibal tercia post-  
 quam Padum traiecerat die, à Placentia in con-  
 spectu hostiū directa acie, potestatem pugnandi  
 fecit. Cū uerò nemo ad repugnandū progrede-  
 retur, spatium quinquaginta stadiorum inter-  
 utrumq; exercitū nactus, castra locat. Auxi-  
 liares Galli, qui cū Scipione erāt, potiores Car-  
 thaginiensiu spes cernentes, statuto inter se tem-  
 pore defectionis consiliū ineunt: & nocte intem-  
 pesta, cū omnes sopore detentos animaduertis-  
 sent, in suisq; tentorijs armati, ubi praestitutum  
 tempus aduenit, exeunt, obuiosq; sibi Romanos  
 magna ex parte cadunt, reliquos obrutane: ad  
 extremum eosq; ceruicibus abscissis, Carthagi-  
 nienses adiecit, numero ad duo millia peditum,  
 equites ferè ducenti. Quos Annibal benignè su-  
 sceptos, & spe ingentiū donorum accensos, in suas  
 quēq; ciuitates dimisit, quò res haecenus gestas  
 indicarent, suosq; ad societatem cum Carthagi-  
 niensibus inuendam hortarentur. Videbat enim  
 iam penè omnibus necessariò fore defectionem;  
 tanto à suis ciuibus facinore in Romanos pa-  
 trato. Ad hac & Boiorū legati aduenerant,

deden.

edentes Annibali triumuiros, quos à Roma-  
 nis ad diuidendos agros missos, ab his per scelus  
 aptos supra memorauimus. Annibal eorum  
 clementia laudata, dat simul, accipitq; so-  
 cietatis atq; amicitia fidē: triumuiros ipsis re-  
 tituit, ut per eos, sicuti statuerant, suos recipere  
 obsides ualerent. Scipio non tam proditione su-  
 radictorum Gallorū, ac militum suorum cade-  
 rebarus, quàm quòd ex eo defectionem totius  
 Italica gentis iamdiu pop. Rom. insensa secu-  
 ram augurabatur, consulendū rebus suis op-  
 portunè iudicauit. Igitur quarta nigilia inse-  
 quentis noctis tacito agmine ad Trebiā amnem,  
 minentioresq; eo in loco colles castra mouet,  
 erus cūm loci sita, cum frequentibus circa flu-  
 uium habitantibus socijs. Annibal cognita ho-  
 ium fuga, primò Numidas, deinde etiā equi-  
 tum omnem insequi iubet. Nec longè post ipse  
 reliquis copijs sequitur. Numida in uacua  
 romana castra statim diuertentes, cuncta igni  
 consumunt: quæ res non parū Romanis profuit.  
 Tam si continuè dimissis castris, secuti nouissi-  
 um agmen fuissent, magna Romani exercitus  
 ades erat futura. Nunc, dum incendendis ca-  
 stris tēpus terunt, milites magna ex parte Tre-  
 am incolumes transgressi: pauci uerò qui in  
 stretto agmine fuerant, intercepti à Cartha-  
 niensibus, partim caesi sunt, partim uiui in po-  
 tatem hostiū uenere. Scipio propinquos flu-  
 uium



mini colles, quod statinis turissimè uidebantur, delegit: quibus uallo fossaq; diligenter munitis, anxie collegam ex Sicilia cum copijs expectabat: & uulneri quo maiori studio poterat, medebatur, ut imminenti pralio rerum gerendarum particeps fieri posset. Annibal prope castra hostium ad quinq; millia passuum confedit, uicinis Gallis abundè nō solum comعاتū, nerūm etiā cetera necessaria subministrantibus, & pericula quaecunq; cum Carthaginiensibus subire paratis. Iam fama profligati Romani exercitus peruenerat Romam. Quod quanquā praeter spem omnium acciderat, ob id tamē haud minori spe esse populus uidebatur. Dissimulabāt q; equites Romanos non tam uiribus à Carthaginiensibus uictos, quā uel temeritate ducis, uel Gallorū, qui ad Annibalē transfugerant, prodicione. Deniq; integris pedestribus copijs, spes quoq; suas de rebus omnibus integras esse rebauntur. Quamobrō reuerso in Italia T. Sempronio, ac per urbem Romā transeunte, omnes eū palāno ad suscipiendū cum Carthaginiensibus praelium hortati fuer. Sempronius Ariminū profectus, copias omnes, quae ibi, uti fuerat iussus, ex Sicilia conuenerant, accipit. Inde facto ad Trebiam itinere, cū collega coniungitur. Hic exercitū longo labore itineris fessum, ut qui è Lilybaeo quadraginta cōtinuis diebus pedestri itinere Ariminū peruenerat, reficit, necessaria ad praelium

cap

apessendum omni studio parat. Ipse anxie sti-  
 cioni assistit, discendo qua haftenus acta essent,  
 uid postea agendū foret, consulendo. Per idem  
 tempus Annibal Clastidiū oppidum, quò ma-  
 ximum frumenti numerū congererāt Romani, per  
 insidias capit, Brundusino praefecto praesidiū pe-  
 nia corrupto. Vbi militibus, qui praesidio pra-  
 eant, frumentoq; omni potius, hoc quidem in  
 praesentem necessitatem utitur, illos uerò secum  
 columnas ducit: ut fama clementia vulgata,  
 ceteri se in posterū liberius Carthaginensibus  
 derent. Proditorem quoq; summis honoribus  
 fecit. Post hac cum comperisset Gallos, qui id  
 uod inter Trebiam Padumq; agri est, incole-  
 unt, secū societate iunctos, missis ad duces Ro-  
 manorum legatis, ab his quoq; amicitia petisse,  
 in duorum potentū populorū certamine per-  
 ambiguum fauorē utriusq; gratia sibi concilia-  
 nt: ira simul atq; indignatione percitus, duo  
 millia peditum ex cireiter mille equites Numi-  
 ds, Gallosq; inter se mixtos, grassari per co-  
 m agrum populabundos iubet. Quibus por-  
 tis, ingentiq; abacta praeda, Galli cuestigio  
 missis ad consules legatis, orant auxiliū. Sem-  
 onius, qui iamdiu causam conferendi praelij  
 sibi cupiebat, eam tunc occasionem nactus,  
 egnam partē equitatus sui, mille peditum ia-  
 latoribus admittis, trans Trebiam mittit. Hi  
 Gallos incopositos inopinatosq; adorti (quippe

de diuisione prada ortū inter eos certamen erat)  
ingentem terrorē, eademq; , ac fugā usq; ad ca-  
stra hostium fecere: unde effusa confestim eorum  
qui castris praeerāt, multitudine, & instauratis  
Gallorū uiribus, dare terga coacti, reuerteban-  
tur in castra. Quod cernens Sempronius, equi-  
tatu omni, ac iaculatoribus in subsidiū suorum  
emissis, & rursus cedere Gallos, & in tutum se  
recipere coëgit. Annibal, quoniā ad iustam di-  
micationē imparatus adhuc erat, non sine ma-  
turiore consilio descendendū in praelium arbi-  
trabatur, nec quauis occasione uniuersalē com-  
mittendum esse conflictum. Quamobrē pruden-  
tissimi ducis officio functus receptui canere ius-  
sit, suosq; in praesentia intra uallum cōtinuit, ac  
per ministros & buccinatores, ne hostes inse-  
querentur, uel cū illis confligerent, cohibuit. Ro-  
mani quoq; aliquādiu nequicquā laceffitibus ho-  
stibus, in castra rediere, paucis ex suis amissis,  
Carthaginiensiu uerò quamplurimis trucidatis.  
At Sempronius re prosperē gesta hilaris, atq;  
elatus animo, de summa totius rei simul decer-  
nere cupiebat, occasione maximē uertenda in se  
unum gloria, dum ager collega erat. Igitur con-  
siliū suū Scipioni aperit. Illi nondū agenda rei  
rēpus uidebatur: uerū differendū censebat esse  
praelium, ut nouus Romanus miles interea exer-  
citatio fieret: ut Galli protractis lōgius rebus,  
ut est gens leuis atq; infida, à Carthaginiensibus  
desice

deficerent : deniq; ut ipse, quem modò vulnus in-  
 utilem faciebat, interesse possit. Sempronius, etsi  
 vera loqui Scipionē intelligebat, tamen ambi-  
 tione stimulatus, ne uel ille interesset, uel bellum  
 in nouos consules (erat enim comitiorum tem-  
 pus) differretur, non gerenda rei, sed ipsius pro-  
 posito commodum tempus eligens, spe sua frau-  
 dandus eligit, ac omnia solus committere præ-  
 ium decreuit. Annibal (erat enim eiusdem,  
 cuius Scipio, sententia) intentus sollicitusq;  
 occasionem prælii querebat, dum fides Gallo-  
 rum integra foret, dum tyrā hostium miles, dum  
 melior ex ducibus uulnere inutilis, dum suus ex-  
 ercitus ad res gerendas recens : nihil tantopere  
 crederitus, quàm ne pugnam detrectantibus hosti-  
 bus, tempus terere cogeretur. Nec iniuria, nam  
 lucenti per alienā patriam exercitum, & ma-  
 ioras res molienti, unus modus salutis erat, so-  
 cios in fide retinere. Cùm igitur Sempronij desi-  
 derium animaduertisset, anidè se ad pugna pæ-  
 parabat. Erat in medio duorum exercituum locus  
 uidam planus atq; campestris, sed ad struen-  
 das insidias aptissimus. Habebat enim præal-  
 tum riuum utrinq; clausum ripis, & circa uir-  
 tuteis nepribusq; obsitum. Eum cū primū cir-  
 cumuectus Annibal oculis perlustrauit, tēdere  
 hosti insidias statuit. Enimvero Romani syluas  
 & frequentes in ijs regionibus. Gallorum insti-  
 tias, suspectas habebant, campestribus tantū

atq; apertis locis freti. ignorabant sanè, planitiem ad tegendos tutandosq; insidiatores interdum sylvis opportuniorem esse. Siquidem & de longe prospicere aduenientes hostes licet, & latebras interim necessarias habet. Nam & inuentus riuus cum brèuib; ripis, & calams, & herba palustres, & uepres, aliaq; huiusmodi multa non solum pedite tegere, uerum etià equitem saepenumero possunt, si quis fulgètia magis arma parumper supina ponat, & galeas, aut in ijs eminentes cristas capiti detractus contegat. Annibal igitur cōmunicata re de futuro praelio cum Magone fratre, & consiliarijs, & cunctis consentientibus, dum cœnaret exercitus, uocari ad se facit Magonē fratrem, singulari uirtute atq; audacia iuuenē, & ab inuente auro in rebus bellicis educatum. Huic addit equites centum, & totidē pedites, ex omni exercitu electos. Quos simulacrefecti cœna essent, ad tentorium uocat os pro sōpore hortatur, & quid facere eos uelit, ostēdit. Iubet præterea, ut singuli nouenos sibi ex turmis manipulisq; similes sui eligant, & ad certum locum castrorum omnes conueniant. Hi sedulò mandata ducis peregrēre. Itaque Mago cum mille equitibus, ac totidem peditibus, accepto itineris duce, et ab Annibale quid agendum foret, edoctus, ad insidiarum locum peruenit. Annibal prima luce Numidas equites, laboris apprimè patiētes, uocari ad se iubet: quos

uos pro tempore adhortatus, oblatiſq; ſi forti-  
 ter feciſſent, muneribus, conſilium aperit, Tranſ-  
 reſſos Trebiā flumen, obequitare iubet hoſtium  
 ortis, iaculandoq; læceſſere ad pugnam hoſtem,  
 apiēs eum imparatum improvidumq;. Et, quod  
 larimi faciebat, nondum tranſum aggredi. Cæ-  
 teris deinde ducibus ſimiliter ad prælium euoca-  
 iſ præceptum, ut prandere omnes ſuos iuberent,  
 armisq; atq; equis inſtructos prælii ſignum ex-  
 ectare. Sempronius ſimulac appropinquare ho-  
 es aſpexit, primū omnem equitatum, deinde  
 ex millia iaculatorum, poſtremo omnes copias  
 hoſtem eduxit, ueluti de omni re uno tempore  
 eraturus: ut qui & multitudine copiarum, &  
 ridie initi certaminis ſœlici exitu fretus, ui-  
 toriam ſperabat Romanorum fore. Erat tum  
 ortē bruma tempus, & mialis ac præfrigidas  
 ies. Ad hac tumultuariē eductis militibus,  
 atq; equis, nullo capite antè cibo, parum calo-  
 ris inerat. Itaq; milites Romani, qui principiū  
 rompi atq; alacres erant, ubi flumen ingreſſi,  
 auctam nocturno hymbri aquam pectoribus  
 mus madidi exiuerunt, uſque adeo rigore primò,  
 inde præcedente iam die fame affligi cœperūt,  
 uix tenendorum armorum potentia militibus  
 ret. Carthaginienſes interim ignibus ante ten-  
 toria factis uncti, ciboq; per ociū reſecti, inſtru-  
 tos, paratosq; equos habentes, mandatum ducis  
 præſtabant. Annibal uerò ad omnia intentus

Et pervenit, ubi transgressos flumē respexit ho-  
 stes, locatis ante signa balearibus, ac levis ar-  
 matura militibus, numero ferme octo millibus  
 copias in acie educit: praegressusq; à castris circi-  
 ter mille passus, pedites, qui numero ad viginti  
 millia inter Hispanos atq; Aphros mixtis Gal-  
 lis erant, in cornibus circumfundit, equites etiam  
 in utrunq; cornu distribuit. Et cum socijs, quos  
 propinque Gallia ciuitates miserant, ultra de-  
 cem millia erant. Hinc elephanti à cornibus in  
 utranq; partem constituti. Tum Sempronius si-  
 gno receptui dato, equites reuocat: ne incautē  
 persequentes, à resistantibus subito Numidis ex-  
 ciperentur. Est enim hic Numidarū mos ut pri-  
 mo statim congressu dantes terga passim fugiāt:  
 mox uerò, ubi uisum fuerit, sistant rursus, hostēq;  
 incredibili audacia ac robore aggrediātur. Hinc  
 pedites secundum Romanorum morem disponit.  
 Hi ex Romanis quidem circiter sedecim millia,  
 ex socijs uerò Latini nominis ad viginti millia  
 erāt. Quippe perfectus apud eos numerus copia-  
 rum, ubi de summa rerum agebatur, conuenie-  
 bantq; simul duo consules, ex tot millibus con-  
 stabat. Post hac ad quatuor millia equitum in  
 utroq; ponit cornu. His ita dispositis, in hostem  
 graui ac penē immota acie ferebatur. Iam uerò  
 cum uicini inuicem essent exercitus, levis arma-  
 tura milites inierant praelium. Quo facto, ex-  
 templo Romani multis modis premi coepere.

Carth

Carthaginiensibus uerò omnia secunda prospere-  
 raq; succedere. Quippe peditibus Romanis ieiuna  
 fessaq; corpora, & rigensia gelu torpebāt, pra-  
 eerea multitudine iaculorum à Numidis conie-  
 cta obruebantur; ipsi uerò propter continuatio-  
 nem humidi aëris, iacula tanquam inutilia ab-  
 iecerant. Id equites quoq; cum uniuerso exercitu  
 patiebantur. Contra Carthaginienses integris  
 uiribus, ut qui paulò antè curatis corporibus  
 recentes nouiq; erant, incredibili robore pugna  
 insistebant. Itaq; cum primum factò interuallo,  
 grauioris armatura milites concurrere inuicem  
 cepere, Carthaginiensium equites ex utroq; cor-  
 nu ruentes, fundunt passim, prosternuntq; hostem.  
 Nam & numero equitum inferior Romanus  
 erat, & uires militibus ob laborem inediaq;  
 defecerant. Iamq; uersis in fugam equitibus, pe-  
 dises animis magis quàm uiribus pares resiste-  
 bant. Cum Numida, quarum latebras improui-  
 da praterlata acies erat, exorti à tergo, ingen-  
 tem tumultum ac terrorem fecere. Tamē tot un-  
 diq; circumstantibus malis, immota aliquandiu  
 acies mansit. Tandem uerò, cum utrunq; cornu  
 premeretur, à fronte quidem ab elephantis, in or-  
 beam uerò à leuis armatura militibus, uerterunt  
 se in fugam, ad propinquum flumen directo cur-  
 su. Quo factò, Romani qui in medio pugnabant,  
 ut susa auxilia sua uiderunt, partim ab ijs qui  
 in latebris fuerant, circumuensi, cæsi, profligatiq;  
 sunt.



sunt : alij media Gallorum acie, ubi Afri quoque permulti erant, cum ingenti eade hostium per-  
rupere : & tam neque suis subsidium ferre, neque in  
castra reuerſi poſſent, cum multitudine hoſtilium  
equitum, tum fluminis atque hymbriſ magnitu-  
dine impediti, Placentiam conſerto agmine con-  
venerunt, numero ad decem milia hominum: re-  
liqui magna ex parte circa flumen ab elephan-  
tis equitibusque oppreſſi. Pauci ex peditibus equi-  
tibusque, qui paſſim fugiendo ſparſi per agros  
erant, veſtigia agminis ſecuti, Placentiam per-  
rexere. Pæni uſque ad flumen Trebiam hoſtes per-  
ſecuti, cum magnitudine hymbrium progredi ul-  
terius nequirent, in caſtra rediere, uictoria qui-  
dem lati, quod pauci ex Afriſ Hispanisque, plu-  
rimi ex Gallis perierant : ſed uſque adeo hymbre  
& intolerabili uſ frigoris afflicti, ut elephanti  
omnes, uno excepto, iumenta magna ex parte,  
hominum quoque atque equorum ingens numerus  
perierit. His peractis, Sempronias regere apud  
populum Romanum tantam cladem cupiens, mi-  
ſit Romam, qui nunciarent, uictoriam ſibi è ma-  
nibus hymbrium magnitudinem ſuſtulſſe. Id ſta-  
tim Romani credidere. Interiectis uerò diebus, ubi  
compertum eſt, occupari à Carthaginiſibus ſuo-  
rum caſtra, Galloſque omnes ad eos deſeciſſe, Ro-  
manis copias, quod non ſatis tuta in caſtris ui-  
derentur, maxime contineri, commatumque per  
Padum ex mari querere, tantus terror, tantaque  
admir

admiratio inuasit animos, ut iam ad urbem Ro-  
 nam victorem Poenum crederent venturum. Igi-  
 tur parare novas copias, auxilia in Siciliam ac  
 Sardiniam mittere, Tarentum & cetera Italia  
 oppida munire, quinquaginta quinqueremium  
 classem edificare, omni deniq; studio ad bellum  
 intenti esse. Per id tempus Cn. Seruilius & C.  
 Flaminius consules creati, nouo delectu habi-  
 to, exercitq; sociorum auxilijs, alter Arimi-  
 um, alter in Tusciam conuenire suos iubet. In  
 his locis, in Galliam decreuerant copias tradu-  
 cere. Præter hæc legati ad Hieronem, qui præsi-  
 dium peterent, missi. Hiero quingentos Creten-  
 ses, & mille scutatos ad eos misit. Tum quicquid  
 Romanorum uirium erat, aduersus Anniba-  
 rem parabatur. Nec publicè tantum, sed priua-  
 tim quoq; terror omniū animos occuparat. Dum  
 hæc in Italia geruntur, Cn. Cornelius, quem à  
 patre cum classe in Gallia relictum supra me-  
 morauimus, ab ostio Rhodani profectus, Empo-  
 ris appulit: orsusq; inde usq; ad Iberum flumen,  
 maritimam omnem oram expugnationibus repu-  
 gnantium partim renouandis societatibus, par-  
 tim nouis institutis, ditionis populi Romani fe-  
 cit. Post hæc maritimis rebus compositis, & ubi  
 erat necessarium, relicto presidio, ad mediterra-  
 nea loca ducit exercitum. Iam enim multas au-  
 xiliorū cohortes ex Hispania cōtraxerat. Urbes  
 partim deditione, partim uiribus capie-  
 bat.

Quæ

*Quæ intuens Hannō, quem Annibal ad eius regionis præsidium reliquerat, obviam eundem hostibus ratus, castra in conspectu hostium posuit, iuxta oppidum, quod Cissam incolæ vocant. Nec Cn. Cornelio differendum certamē visum. Quamobrem victoria positus, castrisq; hostium captis, ingentem pecuniam cepit. Qui enim cum Annibale in Italia militabant, suas res omnes, ne gravia impedimenta ferentibus essent, apud hos reliquerant. Dehinc omnes intra Iberum habitantes, socios atq; amicos facit. Duces duo, alter Carthaginensium Hannō, alter Hispanorum Andubal, viui capti. Andubal mediterranea regionis eius tyrannus erat, semper tamen cum Carthaginensibus sentiens. Hac re comperita, Asdrubal Iberum transgressus, exercitum adversus Romanos movit. Eunti nunciatur, milites navalesq; socios insolentia adepta victoria securos & negligentes, per agros sparsim vagari. Quamobrem cum octo millibus peditum, & mille equitibus citato gradu eò profectus, magnam partem eorum cecidit, reliquos recipere se ad naues compulsi. Nec diutius his locis permanere ausus, trans Iberum rediit. Hic diligenter dispositus, ubi opus erat, præsidijs, Carthagini nova in hybernis mansit. Cn. Cornelius hoc nuncio accepto, raptim facto agmine, classem petit: in eos qui causa cladis fuerant, iuxta morem patrium animadvertit. Dehinc pedestribus*

bus nanalibusq; copijs coactis, Tarrhaconem in  
 hyberna proficiscitur. Illic diuisa inter milites  
 brada, omnium beneuolentiam sibi conciliat, et  
 ad res futuras promptiores reddit. Hic erat re-  
 rum Hispanarum status. Tocunte uere Flami-  
 nius cum exercitu in Tusciam profectus, paucis  
 diebus Aretinum peruenit. Seruilium uero copijs  
 Ariminum traductis, motum hostilis exercitus  
 periebat. Annibal cum in Gallia hyemaret,  
 Romanos captiuos uinculis custoditos tenebat,  
 praebens necessaria ad uictum. Socios autem  
 Romanorum, quos captiuos habebat, primo qui-  
 dem tractauit humane: post uero in concionem  
 vocatos, pluribus uerbis hortatus est, uenisse se,  
 inquit, non ut bellum Gallis inferret, sed ne  
 um Romanis pro libertate eorum pugnaret:  
 quamobrem debere eos, si sapiant, amicitiam ac  
 societatem cum Carthaginiensibus inire. Adesse  
 ei, ut in libertatem Italia populos uindicet: ne  
 is qui per iniuriam à Romanis domo pulsii essent,  
 patriam ciuitatesq; restituat. His atq; alijs huius-  
 modi dictis, omnes sine precio dimittit, cupiens  
 per hunc modum simul Italia populos sibi con-  
 ciliare, simul alienos à populo Romano facere:  
 ut si qui oppidis aut portibus priuati à Ro-  
 manis fuerant, contra eos irritare. Verum equi-  
 tate dum in hybernis ageret, insidijs saepenumero  
 Gallis petitis, eadem leuitate qua consense-  
 rant, crimen indicantibus, Punico ingenio se  
 defend

defenderat, crines diuersarum atatum artificiose compositos, ac larnatos parari iussit. His adiectis mutatis, varijs etiam uestibus larnatis, crinibus conuenientibus utebatur: adeo ut non solum his qui raro eum uiderant, sed etiam familiaribus ignotus esset. Ita demum omnibus, quem pro Annibale peterent, ignarus, tatus erat. Ad hac agrè ferentibus Gallis, terras suas sedens belli esse, ob idq; uti exercitus in alienum agrum transferretur, cupidos se certaminis ostendens, maturius mouendum ex hybernis, & simul exercitibus copiam belli, quam expetebant, facere iudicauit. Iam uer appetebat, cum uocatis qui docti itinerum erant, uias que in agrum hostilem tenderent, perquirir. Cum caueas & longas, & notas hostibus intellexisset, unam, qua per paludes in Tusciam duceret, tametsi difficilem, perbreuem tamen cognouit esse, & qua haud opinantibus hostibus traduci exercitus posset. Cum fama in exercitu sparsisset, quod per iter palustre duocendi essent, cuncti ad id itineris perficiendum timidi reddebantur, ueriti loca profunda & palustria. Hanc tamen uiam cum omnibus copijs ingressus, Hispanos & Aphros, & quicquid robustioris exercitus erat, primos ire iussit, admixtis ipsorum impedimentis, ne alibi consistere coactis necessaria ad usus deessent. Nam post id tempus nulla omnino impedimenta ducere statuerat, quod intelligeret, Carthaginensibus.

bus, si uincerentur, omnia superna fore: si  
 erò campos obtinerent, nihil prorsus defutu-  
 um. Post eos collocauit Gallos: nonisimo loco  
 quites posuit, quibus praefecit Magonem fra-  
 trem, ob id maxime, ut Gallos, si radio laboris,  
 sunt molles & effoeminati, referrent gradum  
 presidio equitum cohiberent. Hispani igitur atque  
 Aphri per integras paludis uoragines praecu-  
 rantes, mediocri labore loci iniquitatem supera-  
 bant, homines iam dudum huiusmodi malis  
 affueti. Galli uero neque sustinere se prolapsi,  
 neque ex uoraginibus assurgere poterant. Dolo-  
 rem laborum inexperience maiorem faciebat,  
 ne ferre gradum insequentis equites prohibe-  
 ant, omnesque ita anxii & solliciti fatigata  
 grege trahebant corpora. Maerorem uigilia au-  
 gebant, per quatuordecim iam & tres noctes to-  
 rata. Sed inter ceteros Galli maxime angus-  
 tantur. Iumenta eorum passim per argillam pro-  
 rata, magna ex parte defecere: unum duntaxat  
 suis militibus usum praebentes, quod his sarcini-  
 busque extarent, aqua superincumbentes, per exi-  
 tuam noctis partem necessarium quietis locum  
 abant. Equi plerique ob continuatum per argilla-  
 m iter, ungues amiserunt. Ipse Annibal elepha-  
 ntum, qui unus supersuerat, quod altius ab aqua ex-  
 areret, uelut, agere tamen emergebat paludes, pra-  
 eputum morbo oculorum, quem ex intemperie aeris  
 contraxerat, non parum grauante. Ex quo tandem  
 cum

cum nec tempus, nec locus medendi foret, altero oculo captus est. Superatis ad extremum præter omnium opinionem paludibus, cum certum per exploratores habuisset, Flaminium circa Arretum moenia esse, castra propter ipsas paludes posuit, partim ut fessum tot laboribus exercitum reficeret, partim ut consilia et vires hostium, et regionis situm, et itinera scrutaretur. Postquam vero compertum habuit, eam regionem in primis Italia fertilem esse, camposque qui Fesulas inter atque Arretium iacent, frumento, et omni copia rerum opulentos: præterea consulem ferocem quidem, et popularem, sed verum bellicarum inexpertem, et rebus suis nimis confidentem, cogit animum optimum fore, si à Lana relicto hoste, Fesulas peteret, ac prædabundus per Etruria agros grassaretur, ratus consulem ob insitam ingenio eius concilianda apud vulgus gratia cupiditatem, hand passurum vastitatem per provinciam fieri: et ut neminem bene gesta rei socium haberet, nequaquam expectaturum collegam, sed ipsum suis viribus dimicandi animo quacunque intrepide secuturum. Quibus ex rebus optimas sibi ad capeffendum prælium oblatum iri opportunitates prævidebat, prudenter sanè et callidè de rebus futuris ratiocinatus. Errat enim, si quis putat aliquod magis proprium optimi ducis officium esse, quàm consilia et naturam hostis intelligere. Nam quemadmodum in singulari certamine

nine oportet locum, ubi aduersarium ferias,  
 culari, & quæ pars corporis nuda, quæ in-  
 sit, diligenter animaduertere: ita ubi de sum-  
 rerum agitur, inuestigandum est, non ubi nū-  
 sint corporis partes, sed ubi sit animus ducis  
 uersarij. Multi siquidem per ignauiam atq;  
 cordiam, non solum communes actiones, sed  
 am quæ ad priuatam uitam spectant, sepe  
 atereunt. Alij uino dediti, nisi ebrij de tem-  
 ti sint, somnum capere non possunt. Nonnul-  
 res uenereas præter modum sectantes, non mo-  
 ciuitates atq; respublicas euertunt, uerum etiã  
 dedecore uitæ amittunt. Ad hæc timiditas  
 que formida, in priuatis quidē hominibus op-  
 obrij ac turpitudinis plena, at in duce exer-  
 us maximarum aliquando iacturarum cau-  
 est. Petulantia uerò, & temeritas, & iracun-  
 s, præterea etiam fastus atq; iactantia, ut ho-  
 us percommenda, ita suis exitio sunt. Facile  
 in huiusmodi homines ad omnes machinas  
 que insidias hostium parent. Quamobrem si  
 is inuestigatis aduersariorum uitijs, occasio-  
 n aliquam præstiterit, qua postmodum ducia  
 stium compos fieri ualeat, inuestigio rerum po-  
 tur. Quemadmodum enim nauis, sublato gu-  
 rnatore, facile in potestatem hostium uenit:  
 dem modo, si quis in bello rationibus atq; con-  
 ijs ducē e medio sustulerit, statim reliqui quoq;  
 exercitus compos fiet. Hæc igitur cum diligenter

x

Annib.



*Annibal de consule Romano ratiocinatus foret, nequaquam opinione sua frustratus est. Quam-  
 ea enim potuit celeritate, per Fesulanam agrum  
 profectus, relicto post se hoste, campos Herun-  
 eadibus atque incendijs nascere cepit. Quibus  
 accensus consul, simul concitatus se ab hosti-  
 bus putans, simul res sociorum in conspectu su-  
 nascari, sibi dedecus ratus, nullum quietis locum  
 capere poterat. Quocirca multis suadentibus  
 neque insequi Pœnum oportere, neque manus cum  
 hostibus conferere, sed equitatum pedestrumque  
 omnem integrum servare, expectare collegam  
 ac coniunctis exercitiis, omnia communi consilio  
 gererentur, nequaquam persuasus est, neque ad  
 id quippiam respondit: sed tantummodo est hor-  
 tatus, ut mentibus considerarent, quid populus  
 Romanus diceret, intuens Pœnum per mediani-  
 iam Italiam vagari, et obsistere nullo, ad ipsa  
 Romana mœnia contendere, ipsis post terga ho-  
 stium in Tuscia dormitantibus. Hisce dictis, co-  
 actis repente copijs, insequi hostem cepit, nullam  
 aut temporis aut loci rationem habens, sed dum  
 taxat conferendi praelij anidus, tanquam uictoria  
 in manibus ipsius esset. Usque adeo enim spe  
 bene gerenda rei animos multitudinis accende-  
 ras, ut plures essent qui vincula et compedes  
 aliumque huiusmodi apparatus, quam qui apti  
 ad dimicandum ferrent arma. Annibal ut su-  
 urbem Romam cum exercitu profectus, quod agrum  
 est*

inter Cortonam urbem, Thrasimenumq; lacum, omni genere cladis animos hostium ad conflictum accendere uolens, peruasat. Simulacrum insequi Flaminiū cū exercitu intellexit, inopportuna esse ad prælium ea loca cōspiciens, parare se ad conflictum cœpit. Est eo in loco altior, atq; undiq; circūseptus campus, qui ab utroq; latere per longum altis perpetuisq; cinctus collibus. In latum uerò ad interiorem partem collis assurgit asper atq; difficilis: partem posteriorem alluit Thrasimenus lacus, inter quē et montes uia per angustā, per quam in ipsum impum patet ingressus. Occupatis igitur anterioribus collibus, in his castra locat, ubi ipse cū Afris modò atq; Hispanis cōsideret. Baleares, et ceterosq; leuam armaturā post colles circumducit. Equites cum Gallis in ipsis angustijs locat: simulac intrassent Romani, obiecto equitatu, causa omnia lacu ac montibus essent. His ita per noctem dispositis, Annibal quietem agit. Flaminiū hostem summo studio insecutus, cum pridie prope solis occasum ad lacum peruenisset, postero die cum prima luce ducere per angustias exercitū cœpit. Erat hic dies, orta ex lacu proximisq; montibus nebula, caliginosus ualde, ac tenebrosus. Annibal, ubi maiorem partem conuallium campos ingressam, et iam propinquantes sibi primos animaduertit, dat simul omnibus euadendi signum, et ad eos mittit, qui in insidijs

*aijs erant, ut prorumperent. Quo facto undique, ut proximi quique erant, decurrerūt. Romani subito atq; improviso malo perterriti, densissima caligine impediēte prospectum, hostibusq; ex pluribus locis eodem tempore concurrentibus, neque acies instruere, neq; expedire arma, & nix quid ageretur, intelligere poterant, alijs à fronte, alijs à tergo, alijs ab utroq; latere prorumpentibus. Quibus rebus factum est, ut multi in ipsa profectionis specie, cum opem sibi inuicem ferre nequirent, instar pecudum trucidati fuerint, ante oppressi ab hostibus, quam quid agendum esset, consultum foret. Flaminius ipse in summa rerum desperatione à Gallis quibusdam circumuentus occiditur. Desiderata sunt in eo praelio quindecim millia hominum, qui magna ex parte immota acie ad extremum, ut Romani moris est, non fugere, sed in statione consistere, perstiterunt. Alij inter lacum & montana, rebus desperatis, angustia locorum conclusi, turpiter; imò misere magis interimuntur. Etenim in lacum adacti, alijs per desperationem, sicut in armis erant, enatare conati, suffocantur in undis: alijs quoadusq; potuerūt, in aquis progressi, ac se capitibus tenus aqua immergentes, aliquandiu ita permansere. Tandem verò ingressa aquam equitibus, cum uitam suppliciter eleuatis in cœlum manibus, precantes; non exaudirentur, vel trucidati sunt ab hostibus: nec ipsi se inu*

se inuicem hortati, manus sibi adhibuere. Sex  
 millia ferme primi agminis per medios hostes  
 eruptione facta, etsi suppetias ferre suis, et cir-  
 cūuenire hostes poterant, ignari tamē omnium  
 qua post se agerentur, ac cōtinuē aliquos se ex  
 hostibus obuios habituros credētes, progrediun-  
 tur, donec inscīj loca superiora occupassent.  
 Cumq; in tumulto quodam conslissent, ac depul-  
 sa iam nebula stragem suorum indicaret, omni  
 spe salutis destituti, quod omnia esse hostium  
 conspiciantur, conuersi, in propinquum uicū  
 se recepere. Annibal confecto pralio, Mahar-  
 balem insequi eos iubet. Hic cum Hispanis, ac le-  
 uis armaturæ militibus profectus, uicū obsi-  
 det. Romani cum extremis omnibus premerētur,  
 tandem depositis armis, ac salute pacta, Pæno  
 se dediderunt. Hac fuit Romanorum Carthagi-  
 niensiumq; apud Thrasimenum lacum memora-  
 bilis pugna. His peractis, Annibal, uocatis  
 quos Maharbal in deditionem acceperat, cate-  
 risq; captiuis, qui numero supra quindecim mil-  
 lia erant, primo non potuisse Maharbalem, in-  
 quit, se inconsulto salutem paciscentibus polli-  
 ceri: deinde grauitè in Romanos inuectus, eorū  
 captiuos omnes inter molues diligenter in uintu-  
 lus asseruandos distribuit, socijs illorum omni-  
 bus sine precio dimissis: uenisse se, inquit, sicuti  
 in Gallia dixerat, non ut populus Latini nomi-  
 nis, sed ut pro eorum libertate Romanis bellum

*inferret. Post hac milites corpora curare, & ea  
 danera intersectorum de ipsius exercitu, qui cla-  
 riores fuerant, mādare sepultura iubet. Hac cir-  
 citer triginta erant. Nam ex uniuerso exercitu  
 duntaxat mille & quingenti, atq; hi magna  
 ex parte Galli, ceciderant. Ipse interea cum fra-  
 tre atq; amicis de rebus gerendis consultat, usq;  
 adeo elatis presenti uictoria animus, ut nihil  
 iam Carthaginiensibus difficile factu fore uide-  
 retur. Iam nuncius tanta cladis peruenerat Ro-  
 mam. patres occultare illam diutius, aut exte-  
 nuare apud populum ob magnitudinem facino-  
 ris non poterant: sed aduocata in curiam plebe,  
 dicere quicquid esset, cogebantur. Cum primus  
 igitur prator e rostris, Pugna, inquit, magna  
 uicti sumus: tantus terror ac tumultus ortus est,  
 ut qui in utroq; loco fuerunt, maiorem dixerint  
 hoc tempore Roma, quam paulo ante in pralio,  
 fuisse consternationem animorum. Neq; id quidē  
 dissimile ueri est. Nam qui longo iam tempore  
 non solum non re, sed ne uerbo quidem insignem  
 aliquam cladem experti fuerant, moderatē ser-  
 uare tantam iacturam non poterant. Senatus ta-  
 men, ut par erat, dignitatem seruauit, consultan-  
 do de rebus futuris, quodnam duce, aut quibus co-  
 pijs resistendum Carthaginiensibus foret. Dum  
 hac qua supra memorauimus, in Tuscia gere-  
 bantur, Seruilius consul, cognito Annibalis in  
 Hetruriam trāsire, iungere se cum copijs collega  
 decre*

decreuerat. Sed quia difficile erat, tantam homi-  
num multitudinem simul traducere, Cn. Centro-  
nium praetorem cum quatuor millibus equi-  
tum praemisit: ut si ante aduentum eius aliqua  
necessitas urgeret, mandatis collega praesto es-  
set. Annibal iam uictoria paritus, cognito per  
exploratores hostium aduentu, Maharbalena-  
rum expeditis & parte equitum procedere obuiam  
iubet. Hi simulac ad eos peruenire, primo statim  
congressu maiorem partem occiderunt: reliqui  
fuga in proximum collem recepti, postmodum  
in potestate hostis peruenire. Hac clade triduo  
post primam Roma nunciata, maeritis adhuc uictori-  
arum animis, usque adeo iam non populus modo, ne-  
rum etiam senatus afflictus est, ut tota ciuitas ue-  
luti quadam imago luctus uideretur. Quapropter  
dimissis annuis magistratibus, ad creationem di-  
clatoris confugerunt: quod temporis, ac presen-  
tium rerum conditio imperatorem, cui amplissima  
potestas esset, requirere uidebatur. Annibal re-  
bus feliciter gestis, elatus animo, nondum tamen  
adeundi Romam adesse tempus putabat. Quocirca  
passim uasata ferro ignique provincia, per Um-  
briam & Picenum profectus, decimo die peruenit  
in propinquam Adriatico mari regionem, adeo  
omni genere praeda refectus, ut neque uehendo, neque  
serendo oneri exercitus sufficeret: in itinere uero  
ingentem hominum multitudinem interfecit. Iusserat  
enim militibus per praedonem, ut obuium quemque  
x 4 idonea

idonea ad res bellicas atatis, non secus atq; in expugnatis ciuitatibus fecerant, obcurantarent. Tantum enim aduersus Romanos genitum erat odium, ut nullo genere crudelitatis abstineret. Naëlus igitur locum in littore Adriatici maris, omnis generis frugum copia abundantem, ibi per aliquot dies statina habuit, omni studio intēsus, ut milium corpora resceret, curaretq; nec minus etiam equorum. Nam & ex frigore, quod in Gallia per hyemem sub duo contraxerant, & ex assiduis laboribus, quos proximè in transcendendis paludibus durauerant, diuturno praterea siccitate ac squalore armorum, in morbum, ac ueluti scabiem quandam et equi & homines inciderant. Interea etiam Aëros militariibus armis iuxta Romanorum cōsuetudinē instruit, quorum copiam ex tot hostiū spolijs maximam adeptus erat. Misit praterea mari Carthaginem, qui res feliciter gestas populo nunciaret. Nam tum primum post ingressum Italia litens attigerat. Hoc nuncio Carthaginenses letitia affecti, ardētiori studio Italicis Hispanisq; rebus incubuere. Romani dictatorem crearunt Q. Fabium, singulari uirtute ac prudentia uirum, qui ob res egregiè gestas, Maximus cognomen eum adeptus est, & usq; in hūc diem in familia eius durat. Dictator autem eo differt à cōsule, quod consulem duodecim secures precedunt, dictatorem uero quatuor & uiginti. Praterea illos ne-

cesse

esse est multa referre ad senatum: at huius est summum liberumq; imperium, sub quo mox ceteri magistratus cessant, exceptis tribunis. Sed de his aliàs latina. Dictatori quoq; addiderunt M. Minutium Ruffum, magistrum equitum, qui magistratus imperio dictatori subiectus est, tenetq; in exercitu eius locum, si quando abesse illud necessitas reipublica cogit. Annibal brevibus itineribus per littus Adriatici motis castris, opulenta ac ferili provincia exercitum atebat, veteribus vinis, quorum permagna est copia, pedes equorum abluens, quò facilius scabie liberarentur. Ex militibus quoq; si qui vulnerati erant, curari diligenter iubebat: ceteros instaurari viribus, parariq; ad res futuras. Hinc per Brutianum atq; Adrianum agrum profectus, Marsos, Marrucinos, & Pelignos devastat. Præterea & Iapygiam versus incedit, quæ tribus appellationibus diuiditur, & primum Dauniam, deinde Messapia vocatur. Danniam primum inuadit, initiumq; vastationis facit à Luceria Romanorum colonia. Deinde castris circa Ithonium locatis, Argypanam ac Dauniam universam populatur. Per id tempus Q. Fabius magistratu inito, peractisq; ritè sacrificijs, cum magistro equitum, & quatuor ex tempore conscriptis legionibus urbe proficiscitur: nec multis interiectis diebus in Apuliã peruenit, ubi accepto à Cn. Servilio cōsule, qui eò ex Arimino uenerat,



urat, exercitū, ipsum Romā cum praesidio remi-  
 sit, inssum, ut parata Ostia classe, si quid interim  
 Carthaginenses mari tētarēt, littora Italia ab  
 hostibus tueretur. Ipse cū omnibus copijs pro-  
 fectus, castra circa Aegae, quinquaginta sta-  
 diorum interstitio relicto, posuit. Annibal co-  
 gnito dictatoris aduentu, nulla mora facta, edu-  
 cit in aciem exercitū, copiāq; pugnādi hostibus  
 facit. Sed ubi aliquātū cōmoratus, neminē pro-  
 dire in certamen videt, in castra reuertitur.  
 Animum ab initio Fabius statuerat, hand ten-  
 sare fortunā belli, neq; manus cū hostibus cōse-  
 rere id tātūmodo salutis erū pop. Rom. ratus, si  
 oppida ab hostiū viribus tueretur. Et in hac sen-  
 tētia cōstāter permāsit. Ex quo principio quidē  
 imbellis ac formidolosi hominis nomē habere coe-  
 pit, ut qui ignavia atq; socordia praliū detro-  
 ctare videretur. Interiectis uerō tēporibus, coēgit  
 omnes fateri, neminē potuisse vel constantiorē,  
 vel sapiētiore rebus gerēdis imperatore praefici:  
 quod nō lōgē post res ipsa ostēdere. Intelligebat  
 profectō prudētissimū dictator, quātū inter Car-  
 thaginensiū ac Romanorū exercitus interesset,  
 tū illi ab ineunte aetate cōtinuē in rebus bellicis  
 aliti educatiq; essent, & ducē haberēt unā cum  
 ipsis in castris ac sub diuo nutritū, ac rē milita-  
 rē a teneris annis edoctū: Præterea tot praliorū  
 in Hispania victores fuissent, in Italia aduersus  
 Romanos sociosq; bis hostiū potiti esset: et quod

maius

mains momentū habebat in tanta rerū extremi-  
 tate, nullā nisi in victoria repositā spē haberēt,  
 Romanis uerò contrā hac omnia acciderent.  
 Igitur abstinendū omnino pralio Numidarum  
 decreuerat, atq; in proposito perseverandum. Id  
 erat, ut exercitus pop. Rom. & multitudine ho-  
 minum, & copia commeatum assidue refectus  
 esset. Quapropter per loca alta continuè agmen  
 ducere, exercitū hostium paruo intervallo qua-  
 cūq; iret sequi, opportunos semper colles prae-  
 cupare, neq; relinquere unquam hostes neq; co-  
 piam pugnandi facere, commeatū abundē pos-  
 se habere: milites ne semel quidē permittere ab  
 exercitu diuidi, sed confertos semper congloba-  
 tosq; tenere. Per hunc modum suis quidem tuta  
 omnia: hostibus uerò; si quando populandū  
 gratia ab exercitu diuiderentur, infesta prae-  
 buis, multis saepenumero captis pluribus etiam  
 interfectis. Id autē eo consilio faciebat, ut simul  
 paulatim immiueret hostium uires, simul exi-  
 guis uictorijs territum pristinis cladibus mili-  
 tem assuesceret minus iam uirtutis, aut fortu-  
 na sua paenitere. Caterum, ut in aciem descen-  
 deret, nulla ratione adduci poterat. At M.  
 Adinurius hanc Fabij cunctationē agrè ferens,  
 timiditatis eum atq; socordia arguebat: homo  
 ferox, atq; in consilijs rapidus, & cui nihil lon-  
 gius quā pugnā tempus uidebatur. Poeni de-  
 mustatis praedictis locis, superatoq; Appennino,  
 Samn

Iamnum transeunt, infœcundissimam Italia  
 oram, & longq̃ iam tēpore bellorum expertem:  
 ubi tantam commeatus, rerumq̃; necessariarum  
 copiam nãlli sunt, ut nec quotidiano usu, nec  
 continua deuastatione absumere prædã possent.  
 Hinc & Beneuentum, Romanorũ coloniam de-  
 populantur: Telesiam urbẽ capiunt, & mœni-  
 bus & commeatu, ceterisq̃; necessarijs rebus  
 munitissimã. Romani continuẽ hostes unius aut  
 duorum dierum intervallo sequebantur. Anni-  
 bal-cũ animaduertet Fabium apertẽ pra-  
 liandi occasiõẽ fugitare, neq; tamen excedere  
 campis, sed per edita atq; opportuna loca con-  
 tinuẽ insequi, citato cursu proficisci Capuam,  
 & in Falernum agrum descendere decrenit, rē-  
 dus alterũ è duobus necessarium fore, vel ut Ro-  
 mani in praliũ descenderent: vel ut mox uniuersis  
 appareret, Carthaginienses castra obtinere,  
 Romanis se in munimenta recipiẽtib; us. Quo fa-  
 cto, perterritas provincia ciuitates confestim se  
 Carthaginiẽsibus dedituras sperabat. Nam usq; in  
 eundem diem, quanquã duobus maximis pralijs  
 profligatis Romanis, nullũ omnino oppidum ad  
 Carthaginienses descenderat, sed fidem seruabant,  
 tametsi nonnulla afflictarẽtur grauit̃. Quibus  
 ex rebus facile coniectari licebat, quanta apud  
 socios autoritatis esset Romana reipublice ma-  
 iestas. Nec sanẽ imprudens Annibalis consi-  
 lium fuit. Est enim Campanas ager & copia  
 rerum,

erum, & fertilitate regionis, & amœnitate de  
 pulchritudine loci excellentissimus. Nam & in  
 littore maris positus est, & eò ex uniuerso ter-  
 rarum orbe uenientes in Italiam innumera gen-  
 tes confluunt. Sunt præterea in ea sita nobilio-  
 res Italia ciuitates. Siquidē oram maritimam  
 incolunt Sueffani, Cumani, Dicearchita, Nea-  
 politani, & ad extremū Nucerini: mediterræ-  
 neam uerò à septentrione Calatini & Calleni: ab  
 oriente & meridie, Dauni et Nolani. In medijs  
 autem campis sita est omnium olim sælicissima  
 ciuitas Capua, cuius campi sabulosis etiam poë-  
 tarum carminibus inscripti sunt, quos illi, quem-  
 admodum & alios præclaros cāpos Phlegraos  
 appellant. Deos sanè uero simile est de illis po-  
 tissimū loquutos esse, cū propter pulchritu-  
 dinem, tum propter uirtutē illorum. Præterea si-  
 tus ipse natura munitissimus, ac serè insupera-  
 bilis est. Hinc mari, illinc maximis perpetuisq;  
 montibus cingūtur. Tres tantū aditus habent  
 per angustos atq; difficiles, unū à Sannio, secun-  
 dum ab Eribano, tertium ab Arpis. Igitur in hos  
 campos ueluti in theatrum quendam descensuri  
 Carthaginenses, cunctos perterrefacturi uide-  
 bantur: ex quo fugientes hostes spectarent, soli-  
 que de cætero castra obtinerent. His itaq; rationi-  
 bus motus Annibal, exercitū Sannio per an-  
 gustias Eribiani collis deducit, castra ad Vul-  
 turnū amnem ponit, qui dictos campos diuidit.

Et

Et castra ipsa ex ea parte qua Roma sua esse habebat. Exurbatur omnissimum Italia ager nullaq; passim ferro atq; incendijs vastabantur. Quibus rebus etsi non mediocriter turbabatur Fabius, nihilominus in proposito perseverabat. At M. Minucius, omnesq; tribuni equitū auxilium omnē moram indicabāt: factōq; impetu, totis viribus ruendum in Carthaginenses atq; permittendum, ut sub oculis Romani exercitus felicissima regio denestaretur. Fabius per paucos dies celerius solito motis castris, festinare se ad prohibendā à populationibus Campaniam simulabat: ut nerò Falernum appropinquavit, tantummodo in iugis montis ostendit exercitum, ne socij reliquisse eum castra existimarent: in equum nerò educere copias noluit, ne vitus cum Poenis praelium committere, cum propter supradictas causas, tum quia equitatu longè impar erat Romanus exercitus. Annibal cum saepius hostē nequicquam tentasset, tandem denastasa passim regione, abductaq; ingenti prada, hybernus locum spectabat, nolens perdere pradam, sed in talē locum transferre, in quo hybernare posset: ut nō in presenti tantum sed et in posterū exercitus necessarijs potiretur. Fabius nerò cum satis sciret, per easdē angustias, quibus intraverat, rediturū, ratus ea loca per opportuna esse Romanis, circiter quatuor millia hominum in ipsis angustijs ponit: hortaturq; ut ma-

gno

no fortiq; animo, cum res ferret, opportunitate  
 loci uterentur. Ipse cum reliquis copiis colle iisdem  
 angustiis imminente occupat, quid quaq; in re  
 agendum esset consultans, unde primum, vel a  
 quibus in hostem ruendum: haud dubius, se vel  
 profligaturum omnino hostium exercitum, vel saltem  
 quicquid uehebant prada, ablaturum. Verum non  
 sefellit Annibal, suis se artibus, a Fabio pre-  
 mi: sed his omnibus ante consideratis, singulari  
 astutia hostis conatum frustratus est. Collectis  
 undiq; sarmentorum fasciculis, et omni genere  
 materia aride alligari bouum cornua, quos do-  
 micos indomitosq; multos abegerat, iussit. Ad  
 duo millia fere bouum parata. Datum Asdrubali  
 negotium, ut statuto tempore pecudum cornibus  
 accensis, armentum per ministros ageret in pro-  
 pinquum saltem, qui medius inter castra atq;  
 angustius, quous futurum erat iter, eminebat. Inde  
 cum primum illi dari a se signum animaduicerent,  
 rapide, factoq; impetu, boues in aduersum mon-  
 tem concitarunt, donec ad iugum actum foret armen-  
 tum. His paratis, cenare omnes, et quiescere  
 aliquantum iubet. Nocte interposita, quibus datum  
 erat negotium, quam celerrime educit, et ad bouum  
 cornua faces alligari iubet. Quo celerius pro-  
 pter ministrorum multitudinem facto, cunctas fa-  
 ces accendi, et ad iugum montis adigi precipit.  
 Expeditos usq; ad certum locum sequi iubet, admo-  
 nitos, ut cum primum facto impetu discernere per  
 mons

montes pecus coepisset, opportuna loca occuparent: unde transuentibus suis opem ferre, hostesque sicubi obuius fieret, infestare possent. Inter hæc ipse omnem exercitum educit: positisque primo granioris armatura militibus, postea equitibus, deinde prada, postremo Gallis atque Hispanis, ad angustias tendit. Romani, qui ad eos transiens insidendos locati fuerant, ubi in summis montibus ignem conspexere, uenire per ea loca Annibalem rati, praesidio excesserunt, iuga montium petentes: et primo cum in quosdam boues separatos à ceteris incidissent, mirantes eorum caputibus flammam aspicientes, ueluti miraculo attoniti, ac maius aliquid existimantes, constiterunt. Deinde ubi milites quoque apparuere, iacularis aliquandiu aduersus se inuicem telis, cum tandem boues interuenirent, utriusque in iugo montis perstitere, auidè lucem, ut rem omnem apertius cognoscerent, expectantes. Fabius cognito tumultu, insidias esse ratus, tum à certamine, sicuti statuerat, abhorrens, suos munimento tenuit. Interea Annibal rebus ex sententia succedentibus, per saltum traducit agmen, prædæque omnem remane iam impediēte integram conuehit. Luce prima conspicatus Romanos in iugum montis suis oppositos, et numero hominum, et genere armaturæ ualidiores esse, Hispanorum cohortem supplicis mittit. Hi primo statim congressu circiter mille hostium caesis, suos in castra saluos red-

xere.

xere. Annibal hoc astu angustijs Falerni agri liberatus, tutioribus in posterum ad castrametandum locis electis, hybernū locum quarebat, magnūq; terrōre ciuitatibus & Italia incolis incutebat. Inter hac pleriq; dictatorem timiditatis arguere, quod hostē intra angustias clausum euadere tā facile permisisset. Ille nihilominus constanter in proposito perseuerare. Interfectis uero diebus, Romam sacrorum causa reuocatus, curā exercitus rerūq; ceterarum magistro equitum reliquit, pluribus eum hortatus, ne tam hostes offendere, quā suos tutari studeret. At Minutius nequicquam hac à dictatore pramonitus, omni studio intentus erat in praeliū. Dum hac in Italia gererentur, Asdrubal relictis in Hispania triginta nauibus, quas accepisse à fratre supra memorauimus, decemq; huic numero adiectis, principio æstatis ex hybernis Carthagine noua mouit. Quadragesimā nauium classem Himilconi tradidit. Eo prope terram nauigante, exercitū ipse in litore ducebat, sperans se uno tēpore cū terrestribus nauibusq; copijs ad Iberi ostia futurū. Cn. Scipio, ubi mouisse ex hybernis Asdrubalem audiuisset, primò idē cōsiliū habuit: deinde propter samam uenarum auxiliorū, ac bellici apparatus, mari potius quā terra concurrendū statuit. Parataq; quinq; & triginta nauū classe, ex omni exercitu optimū quēq; militem, et ad naualem



usum apertissimum delegit. Quibus in naues impositis, ire obuiū hosti pergit: ac postridie Tarhaconem ad propinqua Ibero loca delatus, in stationem decō millia passuum distantē ab hostibus peruenit. Inde duæ Massiliensium naues uelocissima speculatum missa. Nam ea gens societate astricta erat pop. Roma. Et cum saepe aliās, tum maximē tēpore secundi belli Punici aperit cum Romanis sentiebat. Renunciantibus speculatoribus, classē Punicā stare in ostio fluminis, sublatis anchoris in hostē ruit, cupiens ex tempore improvidū atq; imparatū offendere. Verū Asdrubali datū ē specula signum, aduentum Romana classis, cum adhuc procul esset, indicauerat. Quamobrem repensē dispositis in littore terrestribus copijs, remigibus uerō conscendere naueis iussis, arma capere omnes iubet. Iamq; Romanus non appropinquantibus modō, sed dirigentibus in pugnā naueis, bellicum cecinnere. Carthaginiēses impetu in Romanos facto, aliquandiu proximi uictoria sunt uisi. Postea inclinare res cœpit. Nam qui in littore erant, non tam audaciam pugnantibus, quā spem salutis fugere uolentibus præbebant. Duabus igitur nauib; captis, quatuor suppressis, agere in littus classē Pœni cœpere. Tum uerō insequentibus atrocius Romanis, omni conatu aduocato, tandem in littora prorupere: relictisq; nauib; ad paratam in terra aciem concurrerunt. Ro-

man

mani haud cunctāter inſeſi, naues omnes quae  
 moueri poterant, ualidis religatas funibus ex-  
 traxere. Atq; ita deuictis hoſtibus, imperio  
 maris poſiti, lati deceſſerunt. Ad quinq; et ui-  
 ginti naues hoſtiū ex quadraginta captae. Ro-  
 mani auctis ex uictoria animis, acrius iam Hi-  
 ſpaniae rebus incumbabant. Carthaginienses ac-  
 cepta ſuorum clade, celerius omni fide paratas  
 ſeptuaginta naues miſere: haud ignari, quan-  
 tum momenti ad omnem rem imperium aequoris  
 afferret. Ha primò in Sardiniam, deinde Piſae  
 in Italiam delata: uti cum Annibale, ſi fieri  
 poſſet, coniungerentur. Romani ſimulac aduen-  
 tum Punicæ claſſis intellexere, centū & uiginti  
 quinquereſibus miſis, tantum Carthaginien-  
 ſibus terrorē iniecerunt, ut conſeſtim in Sardi-  
 niam, deinde Carthaginē redierint. Cn. Seruilius,  
 qui Roma claſſi praeerat, uelati fugientes diu  
 perſecutus, ubi nullā potiundi ſpē animaduertit,  
 claſſem Lilybaeo appulit. hinc non longe poſt ad  
 Cercinetaſium inſulam nauigauit: acceptaq; ab  
 incolis, ne prouinciam denaſtaret, pecunia, iter  
 conuertit: & capta inter nauigandum Coſſyro  
 inſula, oppidoq; praſidio firmato, Lilybaeum re-  
 uerſus eſt. Hic poſita inſtatione claſſe, poſt pau-  
 cos dies ad terreſtres copias contendit. Interea  
 ſenatus, cognita Cn. Scipionis apud Iberū na-  
 uali uictoria, nō modò utile, uerumetiam neceſſa-  
 rium indicauit, bellum in Hiſpania proſequi. &  
 2 2 quam

urat, exercitū, ipsum Romā cum presidio remi-  
 sit, inssum, ut parata Ostia classe, si quid interim  
 Carthaginienſes mari tētarēt, distora Italia ab  
 hostibus tueretur. Ipse cū omnibus copijs pro-  
 fectus, castra circa Aegae, quinquaginta sta-  
 diorum interſtitio relicto, posuit. Annibal co-  
 gnito dictatoris aduentu, nulla mora facta, edu-  
 cit in aciem exercitū, copiāq; pugnādi hostibus  
 facit. Sed ubi aliquātū cōmoratus, neminē pro-  
 dire in certamen uidet, in castra reuertitur.  
 Enimvero ab initio Fabius statuerat, haud sen-  
 tare fortunā belli, neq; manus cū hostibus cōse-  
 rere: id tātūmodo salutiferū pop. Rom. ratus, si  
 oppida ab hostiū uiribus tueretur. Et in hac sen-  
 tētia cōstāter permāsit. Ex quo principio quidē  
 imbellis ac formidolosi hominis nomē habere coe-  
 pit, ut qui ignauia atq; ſocordia praliū detre-  
 ctare uideretur. Interiectis uerō tēporibus, coēgit  
 omnes fateri, neminē potuisse uel conſtantiorē,  
 uel ſapiētiorē rebus gerēdis imperatorē praefici:  
 quod nō lōgē poſt res ipſa oſtēdēre. Intelligebat  
 profecto prudētissimū dictator, quāſū inter Car-  
 thaginienſiū ac Romanorū exercitus interesset,  
 tū illi ab ineunte aetate cōtinuē in rebus bellicis  
 aliti educatūq; eſſent, & ducē haberēt unū cum  
 ipsis in castris ac sub dino nutritū, ac rē milita-  
 rē à teneris annis edoctū: Præterea tot praliorū  
 in Hispania uictores fuiſſent, in Italia aduersus  
 Romanos sociosq; bis hostiū potiti eſſet: et quod  
 maius

maius momentū habebat in tanta rerū extremi-  
 tate, nullā nisi in victoria repositā spē haberēt,  
 Romanis uerò contrā hac omnia acciderent.  
 Igitur abstinendū omnino pralio Numidarum  
 decreuerat, atq; in proposito persērandum. Id  
 erat, ut exercitus pop. Rom. & multitudine ho-  
 minum, & copia commeatum assidue refectus  
 esset. Quapropter per loca alta continuē agmen  
 ducere, exercitū hostium paruo intervallo qua-  
 cūq; iret sequi, opportunos semper colles prae-  
 cupare, neq; relinquere unquam hostes neq; co-  
 piam pugnandi facere, commeatū abundē posse  
 se habere: milites ne semel quidē permittere ab  
 exercitu diuidi, sed confectos semper congloba-  
 tosq; tenere. Per hunc modum suis quidem tuta  
 omnia: hostibus uerò; si quando populandū  
 gratia ab exercitu diuiderentur, infesta prae-  
 buit, multis saepenumero captis pluribus etiam  
 interfectis. Id autē eo consilio faciebat, ut simul  
 paulatim imminueret hostium uires, simul exi-  
 guis uictorijs territum pristinis cladibus mili-  
 tem assuesceret minus iam uirtutis, aut fortu-  
 na sua poenitere. Caterum, ut in aciem descen-  
 deret, nulla ratione adduci poterat. At M.  
 Minutius hanc Fabij cunctationē agere ferens,  
 timiditatis eum atq; socordia arguebat: homo  
 ferox, atq; in consilijs rapidus, & cui nihil lon-  
 gius quam pugna tempus uidebatur. Poeni de-  
 missis praedictis locis, superatoq; Apennino,  
 Samn

Hanniuno transeunt, insecundissimam Italia  
 oram, & longiam tēpore bellorum expertem;  
 ubi tantam commeatus, rerumq; necessariorum  
 copiam nati sunt, ut nec quotidiano usu, nec  
 continua deuastatione absumere prædā possent.  
 Hinc & Beneuentum, Romanorū coloniam de-  
 populantur: Telesiam urbē capiunt, & mœni-  
 bus & commeatu, ceterisq; necessarijs rebus  
 munitissimā. Romani continuē hostes unius aut  
 duorum dierum intervallo sequebantur. Anni-  
 bal-cū animaduertetet Fabium apertē præ-  
 liandi occasionē fugitare, neq; tamen excedere  
 campis, sed per edita atq; opportuna loca con-  
 tinuē insequi, citato cursu proficisci Capuam,  
 & in Falernum agrum descendere decreuit, &  
 idus alterū ē duobus necessarium fore, uel ut Ro-  
 mani in præliū descenderent: uel ut mox uniuersis  
 appareret, Carthaginienses castra obtinere,  
 Romanis se in munimenta recipiētibus. Quo fa-  
 cto, perterritas provincia ciuitates confestim se  
 Carthaginiēsis dedituras sperabat. Nam usq;  
 in eundem diem, quanquā duobus maximis prælijs  
 profligatis Romanis, nullū omnino oppidum ad  
 Carthaginienses defecerat, sed fidem seruabant,  
 tametsi nonnulla afflictarētur grauius. Quibus  
 ex rebus facile coniectari licebat, quanta apud  
 socios autoritatis esset Romana reipublica ma-  
 iestas. Nec sanē imprudens Annibalis consi-  
 lium fuit. Est enim Campanus ager & copia  
 rerum,

rum, & fertilitate regionis, & amenitate ac  
pulchritudine loci excellentissimus. Nam & in  
ittore maris positus est, & eò ex uniuerso ter-  
arum orbe uenientes in Italiam innumera gen-  
es confluunt. Sunt præterea in ea sita nobilio-  
es Italia ciuitates: Siquidẽ oram maritimam  
ncolunt Sueffani, Cumani, Dicearchita, Nea-  
bolitani, & ad extremũ Nucerini: mediterræ-  
eam uerò à septẽtrione Calatini & Calleni: ab  
oriente & meridie, Dauni et Nolani. In medijs  
autem campis sita est omnium olim sælicissima  
ciuitas Capua, cuius campi fabulosis etiam poë-  
arum carminibus inscripti sunt, quos illi, quem-  
admodum & alios præclaros cãpos Phlegreos  
appellant. Deos sanè uero simile est de illis po-  
tissimũ loquutos esse, cùm propter pulchritu-  
dinem, tum propter uirtutẽ illorum. Præterea si-  
tus ipse natura munissimus, ac serè insupera-  
bilis est. Hinc mari, illinc maximis perpetuisq;  
montibus cinguntur. Tres tantũ aditus habent  
per angustos atq; difficiles, unũ à Sannio, secun-  
dum ab Eribano, tertium ab Arpis. Igitur in hos  
campos ueluti in theatrum quendam descensuri  
Carthaginenses, cunctos perterrefacturi uide-  
bantur: ex quo fugientes hostes spectarent, soli-  
de cetero castra obtinerent. His itaq; rationi-  
bus motus Annibal, exercitũ Sannio per an-  
gustius Eribiani collis deducit, castra ad Vul-  
turnũ annem ponit, qui dictos campos diuidit.

Et

Et castra ipsa ex ea parte qua Roma sua est, habebat. Exurebatur amoenissimus Italia ager, nullaq; passim ferro atq; incendijs vastabantur. Quibus rebus etsi non mediocriter turbabatur Fabius, nihilominus in proposito perseverabat. At M. Minutius, omnesq; tribuni equitū amputandam omnē moram indicabāt: factōq; impetu, totis viribus ruendum in Carthaginenses: neq; permittendum, ut sub oculis Romani exercitus felicissima regio deuastaretur. Fabius per paucos dies celerius solito motis castris, festinare se ad prohibendā à populationibus Campaniam simulabat: ut nerò Falerno appropinquauit, tantummodo in ingis montis ostendit exercitum, ne socij reliquisse eum castra existimarent: in equum nerò educere copias noluit, neritus cum Pœnis praelium committere, cum propter supradictas causas, tum quia equitatu longè impar erat Romanus exercitus. Annibal cum saepius hostē nequicquam tentasset, tandem deuastata passim regione, abductaq; ingenti prada, hybernis locum spectabat, nolens perdere pradam, sed in talē locum transferre, in quo hybernare posset: ut nō in presenti tantum, sed et in posterū exercitus necessarijs posiretur. Fabius nerò cum satis sciret, per easdē angustias, quibus intrauerat, rediturū, ratus ea loca peropportuna esse Romanis, circiter quatuor millia hominum in ipsis angustijs posuit: hortaturq; ut ma-

gno

gno fortiq; animo, cum res ferret, opportunitate  
 loci uterentur. Ipse cū reliquis copijs collē ijsdem  
 angustijs imminente occupat, quid quaq; in re  
 agendum esset consultans, unde primum, vel à  
 quibus in hostem ruendum: haud dubius, se vel  
 profligaturū omnino hostiū exercitū, vel saltem  
 quicquid uehebant prada, ablaturū. Verū non  
 fefellit Annibalē, suis se artibus, à Fabio pre-  
 mi: sed his omnibus antè consideratis, singulari  
 astutia hostis conatum frustratus est. Collectis  
 undiq; sarmentorum fasciculis, & omni genere  
 materia aride alligari bouum cornua, quos do-  
 mitos indomitosq; multos abegerat, iussit. Ad  
 duo millia fere bouum parata. Datū. Asdrubali  
 negotium, ut statuto tempore pecudum cornibus  
 accensis, armentū per ministros ageret in pro-  
 pinquum saltem, qui medius inter castra atq;  
 angustius, quicq; futurū erat iter, eminebat. Inde  
 cum primū illi dari à se signū animaduverterent,  
 rapidē, factosq; impetu, boues in aduersum mon-  
 tem concisarēt, donec ad ingū actū foret armen-  
 tum. His paratis, cœnare omnes, & quiescere  
 aliquantū iubet. Nocte incēpta, quibus datum  
 erat negotiū, quā celerrimē educit, et ad bouum  
 cornua facies alligari iubet. Quo celerius pro-  
 pter ministrorū multitudinē factō, cunctas fa-  
 ces accendi, & ad ingū montis adigi precipit.  
 Expeditos usq; ad certū locū sequi iubet, admo-  
 nitos, ut cū primum factō impetu discurrere per  
 mons



montes pecus cœpisset, opportuna loca occuparent: unde transeuntibus suis opem ferre, hostesq; sicubi obuius fieret, infestare possent. Inter hæc ipse omnē exercitū educit: positisq; primò grauioris armatura militibus, postea equitibus, deinde prada, postremò Gallis atq; Hispanis, ad angustias tendit. Romani, qui ad eos transitus insidendos locati fuerant, ubi in summis montibus ignē conspexere, uenire per ea loca Annibalem rati, prasidio excefferunt, iuga montium petentes: et primò cum in quosdam boues separatos à cæteris incidissent, migrautes eorum caputibus flammæ aspicientes, ueluti miraculo attoniti, ac maius aliquid existimantes, constiterunt. Deinde ubi milites quoq; apparuere, iacularis aliquandiu aduersus se inuicem telis, cum tandem boues interuenirent, utriq; in iugo montis perstitere, auidè lucē, ut rem omnē apertius cognoscerent, expectantes. Fabius cognito tumultu, insidias esse ratus, tum à certamine, sicuti statuerat, abhorrens, suos munimento tenuit. Interea Annibal rebus ex sententia succedentibus, per saltū traducit agmē, prædāq; omnem nemine iam impediēte integram conuehit. Luce prima conspicatus Romanos in iugo montis suis oppositos, et numero hominū, et genere armatura ualidiores esse, Hispanorum cohortē supplicis mittit. Hi primo statim congressu circiter mille hostium caesis, suos in castra saluos red-

xere.

xere. Annibal hoc astu angustijs Falerni agri liberatus, tutioribus in posterum ad castrametandum locis electis, hybernū locum quarebat, magnumq; terrorē ciuitatibus & Italia incolis incutiebat. Inter hac pleriq; dictatorem timiditatis arguere, quod hostē intra angustius clausum enadere tā facile permisisset. Ille nihilominus constanter in proposito perseuerare. Interiectis uerò diebus, Romam sacrorum causa reuocatus, curā exercitus rerumq; ceterarum magistro equitum reliquit, pluribus eum hortatus, ne tam hostes offendere, quam suos tutari studeret. At Minutius nequicquam hac à dictatore pramonitus, omni studio intentus erat in præliū. Dum hac in Italia genebātur, Asdrubal reſectis in Hispania triginta nauibus, quas accepisse à fratre supra memorauimus, decemq; huic numero adiectis, principio æstatis ex hybernis Carthagine noua mouit. Quadragenta nauium classē Himilconi tradidit. Eo prope terram nauigante, exercitū ipse in littore ducebat, sperans se uno tēpore cū terrestribus nauilibusq; copijs ad Iberi ostia futurū. Cn. Scipio, ubi mouisse ex hybernis Asdrubalem audiuit, primò idē cōsiliū habuit: deinde propter samam nouorum auxiliorū, ac bellici apparatus, mari potius quam terra concurrendū statuit. Parata itaq; quinque & triginta nauium classe, ex omni exercitu optimū quēq; militem, et ad naualem

inferret: Post hac milites corpora curare, & ea  
 clauera interfectorum de ipsius exercitu, qui cla-  
 riores fuerant, mādare sepultura iubet. Hæc cir-  
 citer triginta erant. Nam ex uniuerso exercitu  
 duntaxat mille & quingenti, atq; hi magnus  
 ex parte Galli, ceciderant. Ipse interea cum fra-  
 tre atq; amicis de rebus gerendis consultat, usq;  
 adeo elatis presenti uictoria animus, ut nihil  
 iam Carthaginiensibus difficile factu fore uide-  
 retur. Iam nuncius tanta cladis peruenerat Ro-  
 mam. patres occultare illam diutius, aut exte-  
 nuare apud populum ob magnitudinem facino-  
 ris non poterant: sed aduocata in curiam plebe,  
 dicere quicquid esset, cogebantur. Cum primum  
 igitur prætor e rostris, Pugna, inquit, magna  
 uicti sumus: tantus terror ac tumultus ortus est,  
 ut qui in utroq; loco fuerunt, maiorem dixerint  
 hoc tempore Romæ, quàm paulò antè in prælio,  
 fuisse consternationem animorum. Neq; id quidē  
 dissimile ueri est. Nam qui longo iam tempore  
 non solum non re, sed ne uerbo quidem insignem  
 aliquam cladem experti fuerant, moderatè ser-  
 uare tantam iacturam non poterant. Senatus ta-  
 men, ut par erat, dignitatem seruauit, consultan-  
 do de rebus futuris, quodnam duce, aut quibus co-  
 pijs resistendum Carthaginiensibus foret. Dum  
 hæc quæ supra memorauimus, in Tuscia gere-  
 bantur, Seruilius consul, cognito Annibalis in  
 Hetruriam trāsien, iungere se cum copijs collega  
 decre

decreuerat. Sed quia difficile erat, tantam hominum multitudinem simul traducere, Cn. Centronium propratorem cum quatuor millibus equitum praeiussit: ut si ante aduentum eius aliqua necessitas urgeret, mandatis collega praestitum esset. Annibal iam victoria positus, cognito per exploratores hostium aduentu, Maharbalen cum expeditis ex parte equitum procedere obuiam iubet. Hi simulac ad eos peruenire, primo statim congressu maiorem partem occiderunt: reliqui fuga in proximum collem recepti, postridie niui in potestate hostis peruenere. Hac clade triduo post primam Roma nunciata, mortis adhuc fluctuum animis, usque adeo iam non populus modo, verum etiam senatus afflictus est, ut tota ciuitas ueluti quadam imago luctus uideretur. Quapropter dimissis annuis magistratibus, ad creationem dictatoris confugerunt: quod temporis ac praesentium rerum conditio imperare, cui amplissima potestas esset, requirere uidebatur. Annibal rebus feliciter gestis, elatus animo, nondum tamen adeundi Romam adesse tempus putabat. Quocirca passim uasata ferro ignique provincia, per Umbriam et Picenum profectus, decimo die peruenit in propinquam Adriatico mari regionem, adeo omni genere praeda refertus, ut neque uehendo, neque ferendo oneri exercitus sufficeret: in itinere uero ingentem hominum multitudinem interfecit. Iussitque enim militibus per praefectum, ut obuium quemque idonea

idonea ad res bellicas ætatis, non secus atq; in expagnatis ciuitatibus fecerant, obtruncarent. Tantum enim aduersus Romanos genitum erat odium, ut nullo genere crudelitatis abstineret. Naélus igitur locum in litore Adriatici maris, omnis generis frugum copia abundantem, ibi per aliquot dies statina habuit, omni studio intētus, ut milium corpora reficeret, curaretq; nec minus etiam equorum. Nam & ex frigore, quod in Gallia per hyemem sub duo contraxerant, & ex assidujs laboribus, quos proximè in transcendis paludibus durauerant, diuturno præterea situ ac squalore armorum, in morbum, ac ueluti scabiem quandam et equi & homines inciderant. Interea etiam Syros militaribus armis iuxta Romanorum cōsuetudinē instruit, quorum copiam ex tot hostiū spolijs maximam adeptus erat. Misit præterea mari Carthaginem, qui res feliciter gestas populo nunciaret. Nam tum primum post ingressum Italia litens attigerat. Hoc nunciò Carthaginienses latitia affecti, ardētiori studio Italicis Hispanisq; rebus incubuere. Romani dictatorem crearunt Q. Fabium, singulari uirtute ac prudentia uirum, qui ob res egregiè gestas, Maximus cognomen tum adeptus est, & usq; in hūc diem in familia eius durat. Dictator autem eo differt à cōsule, quod consulem duodecim secures præcedunt, dictatorem uero quatuor & uiginti. Præterea illos ne-

cesse

cessare est multa referre ad senatum: ac huius est  
 summum liberumq; imperium, sub quo mox ce-  
 teri magistratus cessant, exceptis tribunis. Sed  
 de his aliàs latius. Dictatori quoq; addiderunt  
 M. Minutium Rufum, magistrum equitum, qui  
 magistratus imperio dictatoris subiectus est, te-  
 netq; in exercitu eius locum, si quando abesse ibi-  
 lum necessitas reipublica cogit. Annibal bre-  
 uibus numeribus per littus Adriatici maris ca-  
 stris, opulenta ac ferili prouincia exercitum alen-  
 bat, ueteribus uinis, quorum permagna est copia,  
 pedes equorum abluens, quò facilius scabie libe-  
 rarentur. Ex militibus quoq; si qui uulnerati  
 erant, curari diligenter iubebat: ceteros instau-  
 rari uiribus, parariq; ad res futuras. Hinc per  
 Brutianum atq; Adrianum agrum profectus,  
 Marsos, Marrucinos, & Pelignos deuastat.  
 Præterea & Iapygiam uersus incedit, quæ tri-  
 bus appellationibus diuiditur, & primum Dau-  
 nia, deinde Messapia uocatur. Dauniam pri-  
 mum inuadit, initiumq; uastationis facit à Lu-  
 teria Romanorum colonia. Deinde castris circa  
 Ibonium locatis, Argypanam ac Dauniam  
 uniuersam populatur. Per id tempus Q. Fabius  
 magistratu inito, peractisq; ritè sacrificijs, cum  
 magistro equitum, & quatuor ex tempore con-  
 scriptis legionibus urbe proficiscitur: nec multis  
 interiectis diebus in Apuliã peruenit, ubi acce-  
 pto à Cn. Seruilio cōsule, qui eo ex Arimino ue-  
 nerat,

nerat, exercitū, ipsum Romā cum praesidio remi-  
 sit, insum, ut parata Ostia classe, si quid interim  
 Carthaginenses mari tētarēt, litora Italia ab  
 hostibus tueretur. Ipse cū omnibus copijs pro-  
 fectus, castra circa Aegae, quinquaginta sta-  
 diorum interstitio relicto, posuit. Annibal co-  
 gnito dictatoris aduentu, nulla mora facta, edu-  
 cit in aciem exercitū, copiāq; pugnādi hostibus  
 facit. Sed ubi aliquātū cōmoratus, neminē pro-  
 dire in certamen uidet, in castra reuertitur.  
 Enimvero ab initio Fabius statuerat, haud ten-  
 tare fortunā belli, neq; manus cū hostibus cōse-  
 rere id tātūmodo salutiferū pop. Rom. ratus, si  
 oppida ab hostiū viribus tueretur. Et in hac sen-  
 tētia cōstāter permāsi. Ex quo principio quidē  
 imbellis ac formidolosi hominis nomē habere coe-  
 pit, ut qui ignavia atq; socordia praliū detre-  
 ctare nideretur. Interiectis uerò tēporibus, coēgit  
 omnes fateri, neminē potuisse uel constātiore,  
 uel sapiētiore rebus gerēdis imperatore praefici:  
 quod nō lōgē post res ipsa ostēdere. Intelligebat  
 profecto prudētissimū dictator, quātū inter Car-  
 thaginensiū ac Romanorū exercitus interesset,  
 sū illi ab ineunte etate cōtinuē in rebus bellicis  
 aliti educatiq; essent, & ducē haberēt unā cum  
 ipsis in castris ac sub dino nutritū, ac rē milita-  
 rē à teneris annis edoctū: Præterea tot praliorū  
 in Hispania uictores fuissent, in Italia aduersus  
 Romanos sociosq; bis hostiū potiri esset: et quod  
 maius

maius momentū habebat in tanta rerū extremi-  
 tate, nullā nisi in victoria repositā spē haberet,  
 Romanis uerò contrā hac omnia acciderent.  
 Igitur abstinendū omnino praelio Numidarnus  
 decreuerat, atq; in proposito perseverandum. Id  
 erat, ut exercitus pop. Rom. & multitudine ho-  
 minum, & copia commeatum assidue refectus  
 esset. Quapropter per loca alia continuè agmen  
 ducere, exercitū hostium paruo intervallo qua-  
 cūq; iret sequi, opportunos semper colles praeco-  
 cupare, neq; relinquere unquam hostes neq; co-  
 piam pugnandi facere, commeatū abunde post  
 se habere: milites ne semel quidē permittere ab  
 exercitu diuidi, sed confertos semper congloba-  
 tosq; tenere. Per hunc modum suis quidem tunc  
 omnia: hostibus uerò; si quando populandū  
 gratia ab exercitu diuiderentur, infesta praebu-  
 it, multis saepenumero captis pluribus etiam  
 interfectis. Id autē eo consilio faciebat, ut simul  
 paulatim immiueret hostium uires, simul exi-  
 guis uictorijs territum pristinis cladibus militi-  
 tem assuesceret minus iam uirtutis, aut fortu-  
 nae suae paenitere. Caterum, ut in aciem descen-  
 deret, nulla ratione adduci poterat. At M.  
 Minucius hanc Fabij cunctationē agrè ferens,  
 timiditatis eum atq; socordia arguebat: homo  
 ferox, atq; in consilijs rapidus, & cui nihil lon-  
 gius quā pugnā tempus uidebatur. Poeni de-  
 vastatis praedictis locis, superatoq; Apennino,  
 Samn



Samnium transeunt, insecundissimam Italia  
 oram, & longuam tēpore bellorum expertem:  
 ubi tantam commeatus, rerumq; necessariorum  
 copiam nacti sunt, ut nec quotidiano usu, nec  
 continua deuastatione absumere prada possent.  
 Hinc & Beneuentum, Romanorū coloniam de-  
 populantur: Telesiam urbē capiunt, & mōni-  
 bus & commeatu, ceterisq; necessarijs rebus  
 munitissimā. Romani continuē hostes unius aut  
 duorum dierum intervallo sequebantur. Anni-  
 bal cū animaduerteret Fabium apertē pra-  
 liandi occasionē fugitare, neq; tamen excedere  
 campis, sed per edita atq; opportuna loca con-  
 tinuē insequi, citato cursu proficisci Capuam,  
 & in Falernum agrum descendere decreuit, &  
 idus alterū ē duobus necessarium fore, uel ut Ro-  
 mani in praliū descenderent: uel ut mox uniuersis  
 appareret, Carthaginienses castra obtinere,  
 Romanis se in munimenta recipiētib; us. Quo fa-  
 cto, perterritas provincia ciuitates confestim se  
 Carthaginiensibus dedituras sperabat. Nam usq;  
 in eundem diem, quāquā duobus maximis pralijs  
 profligatis Romanis, nullū omnino oppidum ad  
 Carthaginienses defecerat, sed fidem seruabant,  
 tametsi nonnulla afflictarētur grauiter. Quibus  
 ex rebus facile coniectari licebat, quanta apud  
 socios autoritatis esset Romana reipublica ma-  
 iestas. Nec sanē imprudens Annibalis consi-  
 lium fuit. Est enim Campanus ager & copia  
 rerum,

verum, & fertilitate regionis, & amœnitate ac pulchritudine loci excellentissimus. Nam & in littore maris positus est, & eò ex uniuerso terrarum orbe uenientes in Italiam innumera gentes confluunt. Sunt præterea in ea sita nobiliores Italia ciuitates: Siquidẽ oram maritimam incolunt Sueffani, Cumani, Dicearchita, Neapolitani, & ad extremũ Nucerini: mediterraneam uerò à septẽtrione Calatini & Calleni; ab oriente & meridie, Dauni et Nolani. In medijs autem campis sita est omnium olim fœlicissima ciuitas Capua, cuius campi fabulosis etiam poetarum carminibus inscripti sunt, quos illi, quentadmodum & alios præclaros cãpos Phlegraeos appellant. Deos sanè uero simile est de illis potissimũ loquutos esse, cùm propter pulchritudinem, tum propter uirtutẽ illorum. Præterea situs ipse natura munitissimus, ac serè insuperabilis est. Hinc mari, illinc maximis perpetuisq; montibus cingatur. Tres tantũ aditus habent per angustos atq; difficiles, unũ à Samnio, secundum ab Eribano, tertium ab Arpis. Igitur in hos campos ueluti in theatrum quendam descensuri Carthaginienses, cunctos perterresacturi uidebantur: ex quo fugiẽtes hostes spectarent, soli q; de cætero castra obtinerent. His itaq; rationibus motus Annibal, exercitũ Samnio per angustias Eribiani collis deducit, castra ad Pulturnũ amnem ponit, qui dictos campos diuidit.

Et

Et castra ipsa ex ea parte qua Roma sita est, habebat. Exurebatur anxius Italia ager, nullaq; passim ferro atq; incendijs vastabatur. Quibus rebus etsi non mediocriter turbabatur Fabius, nihilominus in proposito perseverabat. At M. Minucius, omnesq; tribuni equitū amputandam omnē moram indicabāt: factōq; impetu, totis viribus ruendum in Carthaginienses; neq; permittendum, ut sub oculis Romani exercitus felicissima regio deuastaretur. Fabius per paucos dies celerius solito moris castris, festinare se ad prohibendā à populationibus Campaniam simulabat: ut nerò Falerno appropinquauit, tantummodo in ingu montis ostendit exercitum, ne socij reliquissē eum castra existimarent: in equum nerò educere copias noluit, ne ritus cum Pœnis praelium committere, cum propter supradictas causas, tum quia equitatu longè impar erat Romanus exercitus. Annibal cum saepius hostē nequicquam tentasset, tandem deuastata passim regione, abductaq; ingenti prada, hybernis locum spectabat, nolens perdere pradam, sed in talē locum transferre, in quo hybernare posset: ut nō in praesenti tantum, sed et in posterū exercitus necessarijs potiretur. Fabius nerò cum satis sciret, per easdē angustias, quibus intrauerat, rediturū, ratus ea loca peropportuna esse Romanis, circiter quatuor millia hominum in ipsis angustijs ponit: hortaturq; ut ma-

gno

gno fortiq; animo, cum res ferret, opportunitate  
 loci uterentur. Ipse cū reliquis copijs collē iisdem  
 angustijs imminente occupat, quid quaq; in re  
 agendum esset consultans, unde primum, vel à  
 quibus in hostem ruendum: haud dubius, se vel  
 profligaturū omnino hostiū exercitū, vel saltem  
 quicquid uehebant prada, ablaturū. Verū non  
 fefellit Annibalē, suis se artibus, à Fabio pre-  
 mi: sed his omnibus antè consideratis, singulari  
 astutia hostis conatum frustratus est. Collectis  
 undiq; sarmentorum fasciculis, & omni genere  
 materiae aridae alligari bouum cornua, quos do-  
 mitos indomitosq; multos abegerat, iussit. Ad  
 duo millia serè bouum parata. Datū Asdrubali  
 negotium, ut statuto tempore pecudum cornibus  
 accensis, armentū per ministros ageret in pro-  
 pinquum saltem, qui medius inter castra atq;  
 angustias, quae futurū erat iter, eminebat. Inde  
 cum primū illi dari à se signū animaduverterent,  
 rapidè, factoq; impetu, boues in aduersum mon-  
 tem concitarēt, donec ad iugū actū foret armen-  
 sum. His paratis, cœnare omnes, & quiescere  
 aliquantū iubet. Nocte insepulta, quibus datum  
 erat negotiū, quàm celerrimè educit, et ad bouum  
 cornua faces alligari iubet. Quo celerius pro-  
 pter ministrorū multitudinē facto, cunctas fa-  
 ces accendi, & ad iuga montis adigi praecipit.  
 Expeditos usq; ad certū locū sequi iubet, admo-  
 nitos, ut cū primum facto impetu discernere per  
 mons

montes petiis cepisset, opportuna loca occuparent: unde transeuntibus suis opem ferre, hostesque sicubi obuius fieret, infestare possent. Inter hæc ipse omnem exercitum educit: positisque primò grauioris armatura militibus, postea equitibus, deinde prada, postremò Gallis atque Hispanis, ad angustius tendit. Romani, qui ad eos transiens insidendos locati fuerant, ubi in summis montibus ignem conspexere, uenire per ea loca Annibalem rati, praesidio excesserunt, iuga montium petentes: et primò cum in quosdam boues separatos à ceteris incidissent, micantes eorum capitibus flammam aspicientes, ueluti miraculo attoniti, ac maius aliquid existimantes, constiterunt. Deinde ubi milites quoque apparuere, iaculatis aliquandiu aduersus se inuicem telis, cum tandem boues interuenirent, utriusque in iugo montis perstitere, auidè lucē, ut rem omnem apertius cognoscerent, expectantes. Fabius cognito tumultu, insidias esse ratus, cum à certamine, sicuti statuerat, abhorrens, suos munimento tenuit. Interea Annibal rebus ex sententia succedentibus, per saltum traducit agmen, pradamque omnem nemine iam impediēte integram conuehit. Luce prima conspicatus Romanos in iugo montis suis oppositos, et numero hominum, et genere armatura ualidiores esse, Hispanorum cohortem supplicis mittit. Hi primo statim congressu circiter mille hostium cecis, suos in castra saluos reducere.

xere. Annibal hoc astu angustijs Falerni agri liberatus, tutioribus in posterum ad castrametandum locis electis, hybernū locum quarebat, magnūq; terrorē ciuitatibus & Italia incolis incutebat. Inter hac pleriq; dictatorem timiditatis arguere, quod hostē intra angustias clausum euadere tā facile permisisset. Ille nihilominus constanter in proposito perseuerare. Interiectis uerō diebus, Romam sacrorum causa reuocatus, curā exercitus rerūq; ceterarum magistro equitum reliquit, pluribus eum hortatus, ne tam hostes offendere, quā suos tutari studeret. At Minutius nequicquam hac à dictatore pramonitus, omni studio intentus erat in praeliū. Dum hac in Italia gerebātur, Asdrubal resectis in Hispania triginta nauibus, quas accepisse à fratre supra memorauimus, decemq; huic numero adiectis, principio æstatis ex hybernis Carthagine nouā monit. Quadragenta nauium classē Himilconi tradidit. Eo prope terram nauigante, exercitū ipse in litore ducebat, sperans se uno tēpore cū terrestribus naualibusq; copijs ad Iberi ostia futurū. Cn. Scipio, ubi mouisse ex hybernis Asdrubalem audiuit, primò idē cōsiliū habuit: deinde propter samam nouorum auxiliorū, ac bellici apparatus, mari potius quā terra concurrendū statuit. Parata itaq; quinq; & triginta nauū classe, ex omni exercitu optimū quēq; militem, et ad naualem

3      usum

usum apertissimum delegit. Quibus in naues impositis, ire obuiū hosti pergit: ac postridie Tarrhaconem ad propinqua Ibero loca delatus, in stationem deoꝛ millia passuum distantē ab hostibus peruenit. Inde duæ Massiliensium naues uelocissima speculatum missæ. Nam ea gens societate astricta erat pop. Roma. Et cum sæpe aliās, tum maxime tēpore secundi belli Punici apertē cum Romanis sentiebat. Renunciantibus speculatoribus, classē Punicam stare in ostiū fluminis, sublati anchoris in hostē ruit, cupiens ex tempore improvidū atq; imparatū offendere. Verūm Asdrubali datū ē specula signum, aduentum Romana classis, cum adhuc procul esset, indicauerat. Quamobrem repentiē dispositis in littore terrestribus copijs, remigibus uerò conscendere naues iussis, arma capere omnes iubet. Iamq; Romanus non appropinquantibus modò, sed dirigentibus in pugnā naueis, bellicum cecirneret. Carthaginiēses impetu in Romanos facti, aliquandiu proximi uictorie sunt uisi. Postea inclinare res cœpit. Nam qui in littore erant, non tam audaciam pugnantibus, quā spem salutis fugere uolentibus præbebant. Duabus igitur nauibus captis, quatuor suppressis, agere in littus classē Pœni cœpere. Tum uerò insequentibus atrocius Romanis, omni conatu aduocato, tandem in littora prorupere: relictisq; nauibus, ad paratam in terra aciem concurrerunt. Ro-

mani

mani haud cunctāter insecuti, naues omnes quae moveri poterant, validis religatas funibus extraxere. Atque ita deuictis hostibus, imperio maris positi, leri decesserunt. Ad quinq; et uiginti naues hostiū ex quadraginta captae. Romani auctis ex uictoria animis, acrius iam Hispānia rebus incumbabant. Carthaginenses accepta suorum clade, celerius omni fide paratas septuaginta naues misere: haud ignari, quantum momenti ad omnem rem imperium aquoris afferret. Ha primò in Sardiniam, deinde Pisas in Italiam delatae: uti cum Annibale, si fieri posset, coniungerentur. Romani simulac aduentum Punicae classis intellexere, centū & uiginti quinquere milibus missis, tantum Carthaginensibus terrore iniecerunt, ut confestim in Sardinia, deinde Carthaginē redierint. Cn. Seruilius, qui Roma classi praeerat, uelari fugientes diu persecutus, ubi nullā potiundi spē animaduertit, classē Lilybaeo appulit. hinc non longe post ad Cercinetae arum insulam nauigauit: acceptaq; ab incolis, ne prouinciam denastaret, pecunia, iter conuertit: & capta inter nauigandum Cossyro insula, oppidoq; praesidio firmato, Lilybaeum reuersus est. Hic posita in statione classe, post paucos dies ad terrestres copias contendit. Interea Senatus, cognita Cn. Scipionis apud Iberū naturali uictoria, nō modò utile, uerum etiā necessarium indicauit, bellum in Hispania prosequi. &

quam



quàm maximis possent viribus, Carthaginienses terra mariq; infestare. Quamobrem paratis exte-  
plò viginti lōgis navibus, P. Scipionē proroga-  
to post cōsulatū imperio, in Hispaniā mittū, ut  
unā cū Cn. Scipione fratre coniunctis viribus o-  
mnia cōmuni consilio tractarentur. Nihil enim  
magis verebantur Romani, quàm ne potiti Hi-  
spanarum rerū, Carthaginienses imperiū maris  
obtinerent, propter quod et navigare eis in Ita-  
liam liceret, et exercitus pecuniāq; liberè An-  
nibali subministrare. Profectus itaq; in Hispani-  
am P. Scipio, Cn. Scipioni fratri coniungitur,  
ac deinde cōmuni consilio gerebat bellū. Quam-  
obrem quod ante cū diem non fuerant ausi, libe-  
rum haud cunctanter transgrediuntur. Hic sta-  
tim fortuna favere Romanis cœpit. Superatis  
qui circa Iberi transitū habitabant, nemine de-  
inde obvio, Saguntū venere. Vbi distātes à sano  
Veneris quinq; millibus passuum castrametati  
sunt, loco ut ab hostibus tuto, ita ad commea-  
rum ex mari habendum opportuna. Accidit, ut  
eodē nō lōgē post classis quoq; appelleretur: ubi  
talis quidem casus contigit. Quo tēpore Anni-  
bal in Italiā venit, obsides ex singulis Hispania  
civitatibus nobiliorum filios acceperat, eosq;  
omnes sagunti insserat custodiri, quod cōmu-  
nitissimus erat hic locus, cō qui custodie relin-  
quebantur, Carthaginiensibus fidi. Erat tum  
igitur Sagunti Hispanus quidā nomine Acedex  
claris

claritate generis, ac uita splendore nemini Hispanorum secundus, Carthaginiensibus uerò inter primos fidus. sed tum, ut sunt pleraque Barbarorum ingenia, cum fortuna mutauerat fidem. Hic cum Romanorum successum in Hispania animaduiceret, de obsidibus tradendis cogitauit, eam potissimum rem conciliaturam sibi Romanorum beneuolentiam ratus. Circumspectis igitur omnibus quae desiderij sui compotem possent facere, tandem Hostarem praefectum Carthaginiensium adit. Hic ab Asdrubale in Hispania missus, ut Romanos à transitu fluminis arceret, cum id non fuisset ausus, castra extra Saguntum in ipso litore posuerat, homo natura mitis, et praeter consuetudinem Poenorum haud satis callidus. Tum itaque nihil prorsus de fide sua erga Carthaginienses uerentem, in secretum adducit: quo in statu res sint, admonet. Carthaginienses, inquit, metu ad eam diem continuasse in fide Hispaniarum populos, quòd Romani procul abessent. Nunc uerò castra Romanorum Iberum transisse, datam unicuique molitionum nouarum rerum opportunitatem. Quam ob rem oportere, quos metu non liceat, eosdem beneficio et gratia deuinctos facere. Appropinquasse Sagunti Romanos instructos, paratosque terrestribus et naualibus copiis, urbem periclitari: censere se, obsides omnes in ciuitates remittendos. Si id fecerit, frustraturum se primo Romanorum spem, qui nulla re magis

oppug

oppugnare Saguntam nitebantur, quam ut ob-  
 sidibus potirentur: deinde fidem ac benivolentiam Hispanorum Carthaginiensibus conciliaturam. Proinde rem consideret, & obsidum saluti consulat. Si eorum reducendorum curam sibi tradiderit, non parum se quoque gratiam aucturum: neque solum remissis ad parentes filiis obligaturum illorum animos, verumetiam uniuersis positurum ante oculos, quanti facienda sit benignitas & clementia Carthaginiensium. Posthac expectare eum iubet munera quamplurima ab iis quos filiorum compotes fecisset. Neminem tanti beneficii inmemorem futurum. Hac atque alia complura in hunc sensum locutus, ubi quod cupiebat, Bostar per suavitatem reuersus est, statuto die, quo adesse cum iis deberent, qui nobilium filios reducerent. Sequenti nocte clam profectus ad hostium stationes, conueniens quibusdam auxiliariis Hispanis, ad duces perducitur. His effatus pluribus verbis, quanta Hispanarum rerum accessio futura sit Romanis, si obsidum potiantur, tandem traditurum se eos pollicetur. Romani ob rei magnitudinem erectis animis, dant simul, accipiuntque fidem, munera praeterea amplissima pollicentur. Constituto deinde loco ac tempore, quo expectare ad recipiendos obsides deberent, domum reuertitur. Post hac assumptis, qui ad eam rem apti videbantur, ad Bostar em uenit: acceptisque  
 obsid

obsidibus nocte perinde ac hostium custodias sal-  
tere uellet, sagum egreditur: cumq; castra ho-  
stium paululum pertransisset, ueluti ignarus eius-  
rei, omnes in prae paratas insidias perduxit. Ro-  
mani maximis honoribus Aceduci exhibitis, co-  
usi sunt ad reducendos in ciuitates, sicuti cū Bo-  
stare statuerat, obsides: missis cum eo, qui ad rem-  
aptiores uidebantur. Acedux cum nobiliorum  
filijs profectus, & per eam restitutionem huma-  
nitatem ac magnitudinem animi Romanorum  
omnibus ante oculos ponēs, contra uerò Cartha-  
ginensium suspiciones atq; superbiam detestans,  
ac suipsius exemplum prabens, plures Hispaniae  
populos ad societatem Romanorum hortatus est.  
Bostarem puerili consilio amissis obsidibus, sero  
facti poenituit. Verum iam instans anni tempus  
utruq; exercitum prodire hyematum coegit, po-  
steaquam Romanis secunda satis fortuna rece-  
ptis obsidibus aruississet. Hac in Hispania secu-  
da astate belli Punici gesta. Annibal, ut eò re-  
uertamur unde discessimus, cum exploratores co-  
gnouisset, maximā frumenti copiam esse Luceriae  
ac Geryone, praeterea Geryonem commodissimum  
stationi locum esse, eò traducere exercitum in hy-  
berna decreuit. Facto itaq; per Liburnum mon-  
tem itinere, ad ea loca contēdit. Cum Geryonem  
uenisset, urbem quinq; & uiginti millibus pas-  
suum Nuceria distantem, primò uerbis hortari  
ad deditionem populū cepit, multis pollicitatio-

nibus adhibitis, data etiam fide. Postea cum id frustra à se fieri intelligeret, urbem obsedit: qua mox positus, cives atq; habitatores omnes interfecit, adificia verò ad usum horreorū magna ex parte integra servavit, castra ante oppidum posuit, loco, nullo, fossaq; munito. His, peractis, duas exercitus partes frumentatū mittebat. Cum tertia expedita ipse in statione erat, simul ut castris praesidio foret, simul ne impetum in frumentatores fieri pateretur. Cum igitur lata & ferilis ea regio esset, & multitudo hominū penè innumerabilis, praeterea tempus messis instaret, ingens quotidie frumenti multitudo in urbem convehabatur. M. Minutius, qui exercitui Romanorū praeerat, principio per saltus ac inga montium Carthaginienses sequebatur, sperans se aliquando in locis difficilibus hosti occursurū. Postquam verò expugnato Geryone, castrisq; ante oppidum positis, frumentationi dare operam cognovit, in planum deferretur, imminentem via tumulum occupat: ubi castrametatus, callidioribus consilijs agit, quo modo aut in frumentatores, aut in stationes hostium relictus impetus fieret. Annibal, cū Romani propius iam adessent, tertiam partē militum frumentatum, duabus in castris retēis, dimisit. Deinde castra ipsa propius hostē movit, duo scē, à Geryone passū mīllia, ut intentū se ostenderet ad frumentatores, si qua vis fieret, tutandos. Interea emanctior inter utrunq;

EXERC

exercitū tumultus apparuit, per opportunū Carthaginiensibus, si caperetur, & ipsis Romanorū imminens castris. Hunc igitur missis per noctem Numidis occupat. Quos orto iam die cum tenentes locum Minutius vidisset, eductus lenis armatura militibus, tumultum aggreditur. Acriter aliquādiu certatum est. Tandē victores Romani collem obtinuerunt. In eum mox exercitus omnis transfertur. Annibal aliquot diebus, quod aduersa semper erant hostium castra, apud se militem continuit. Interiecto uero tempore, ad egie eum necessitas, alios cum iumentis in pascua, alios frumentatum per agros transmittere: ut sicuti inisiō constituerat, neque absumeret iam partem predam, & frumenti multitudinem ad usum hybernorum colligeret: sollicitus uehementer, ne quid per hyemē exercitus deesset, ac praesertim equis, iumentisq;: quod maximam semper in equitatu repositam spem habuerat. Minutius uagos, palantesq; per agrum hostes conspicatus, medio diei tēpore copius educit. profectusq; aduersus hostium castra, grauiorem armaturam in aciem disponit, equites cum expeditis in frumentatores dimittit, iussos, ne quem caperent uiuum, sed omnes passim interficerent. Annibal repensino malo circumuentus, neque pugnare acie ob paucitatem suorum, neq; sparsis per agros militibus opem ferre poterat. Romani equites, expeditiq; late eadem ac fugam palatorum hostium

y s      fecere.

fecere. Qui verò cum Minutio erant, tantum ea re audacia cōceperunt, ut ex promanere in castra hostiū, ex ferè Carthaginienses obsidere auderent. Annibal cōsiliū atque auxiliū inops, intravallum se continebat, agrè iam castra ipsa inter hybernandum custodiens: cum Asdrubal collectis militibus, qui se in priora castra pro Geryonis mœnibus fuga receperāt, numero ad quatuor millia hominū, Annibali suppetias tulit. Tunc Annibal erectis parumper animis, egressus castris nix tandem presenti periculo exercitiū liberavit. Minutius maxima cade ante hostiū stationem, non minori etiam in agris facta, in presentia abiit, ingenii spe de rebus futuris animo concepta. Postridie verò deserta hostiū castra occupavit. Nam Annibal veritus, ne Romani occupatis per noctē castris, qua vacua pro Geryonis mœnibus erāt, totius prade possiderentur, citato itinere eò cum omni exercitu redierat. Post id tēpus Carthaginienses in pascuis ac frumentationibus moderatiores fuere. Contra, Romani ad omnem eventum audaciores facti. Interea victoria Romæ (ut sit) longè maiore, quàm fuisset, nunciata, magna omnium animos lætitia cepit: primò quòd post tot clades hoc veluti initium melioris fortune arbitrabantur esse, tū quòd segnitiam ac timiditatem, quæ hætenus in Romana exercitu apparuerat, non militū, sed Dictatoris culpa evenisse ex eo ratiocinabantur. Quamobrē  
omnes

omnes Fabium spernere, eum ut socordem, formè  
dolosumq; reprehendere: contra Minutium usq;  
adeò extollere in cœlum laudibus, ut quòd antè  
eum diem factum fuisse nulla memoria habebat,  
Dictatoris imperio, eius imperio aquauerint,  
sperantes eum quam celerrimè finem bellis Italia  
impositurum. Iam duo Dictatores uno tempore  
uno exercitu erant, res ante eum diem inaudita.  
Minutius secundis rebus ac favore vulgi, plus-  
quam credibile est animo elatus, iam ueluti de-  
uictis prostratisq; hostibus gloriabatur. Fabius  
nihil prorsus ob acceptam contumeliã diminuto  
animo, & eodem tenore consiliorum obstinatus,  
ad exercitũ rediit. Hic cum animaduerneret col-  
legam anxie occasionem certandi querere, veri-  
tus ne quid temerè committeret, dedit ei optio-  
nem, ut uel partitis temporibus, diebus alternis,  
aut maiore etiam intervallo summum ius atq;  
imperium unius esset: uel legiones, sicuti Consuli-  
bus mos erat, inter se diuiderent, suòq; uterq; ar-  
bitratu proprio exercitu uteretur. Minutio di-  
uisio legionũ magis placuit. igitur partitis co-  
pys, castra quoq; separata sunt mille & quin-  
gentorũ passuum intervallo. Annibal, cum non  
modò per fugitios, sed ex ipsis quoq; rebus, &  
similitatẽ ducum, & Minutii temeritatẽ intelle-  
xisset, optimũ id intentioni sue fore ratus, cau-  
sam certaminis cum Minutio quaerebat, sperans  
se facile impetũ atq; audaciã eius posse compri-  
mere.



mere. *Tumulus* erat inter *Minutij* ac *Pænorum* castra, quem qui occupasset, haud dubiè iniquiorum hosti locū facturus videbatur. Eum cum capere *Pæhus* properaret, certus *Minutium*, sicuti alibi fecerat, sibi ad obsistendum occursum, tali consilio usus est. Ager omnis medijs prima specie, quòd nudus arbuſtis ne priusq; esset, inutilis insidijs videbatur. Erant tamē plures anfractus, & concavitates, quæ facile celari milites poterant. In has latebras, ut quæq; locum maximè aptum intelligebat, ducētos simul, & trecentos, & quingentos equites noctu misit, pedites uerò ad quinq; millia. Qui ne foriè mane à discurrentibus per pascua hostibus conspicerentur, cum primum luceſcere dies cœpit, expeditos ad capiendum, quem diximus *tumulū* misit. Quod ubi primum *Minutius* vidit, contempta hominum paucitate, ad pellendos inde hostes exercitū eduxit. Principiò lenis armatura milites dimisit, inſſos, ut manus cum hoste confererent. deinde mittit equites. postremò ipse cum graviore armatura sequitur, haud mutato ordine, quem superioribus certaminibus tenuerat. Iam sol terrā radijs illustrauerat, omnibusq; animo atq; oculis *tumulo* intētis, insidiæ latebat. *Annibal* laborantibus suis cōtinuè mittebat auxilia. hinc ipse cum omni equitatu secutus est. Totis itaq; utrinq; viribus certabatur. Tandē oppressi multitudine equitum expediti *Romani* milites, refugere ad  
grauio

grauiore armaturâ cœperant. Tum uerò exortî  
repentè insidiatores, & circûquaq; cum clamore  
& tumultu ruentes, non iam expeditos solum,  
sed uniuersum Romanum exercitum in summum  
discrimen adduxerunt. Quod cum cerneret Fa-  
bius, ueritus ne omnino Romana acies profliga-  
retur, motis repentè castris, collega suppetias mi-  
lit. Cuius aduentu recreati Romanorum animi,  
quanquâ solutis ordinibus, uagè dissipati erant,  
confestim ad signa resugerunt: multis expedito-  
rum casis, pluribus etiam legionarijs strenuis ac  
fortissimis uiris desideratis. Annibal redinte-  
gratas recenti subsidio hostiû uires, & iam ad-  
uersus se signa inscrêtes conspicatus, receptui ce-  
cinit. Tunc demû Romani omnes, qui bello inter-  
fuerût, temeritate Minutij prostratû, deletumq;  
Romanum imperium, Fabij uirtute ac prudentiâ  
seruatû, palam profitebantur. Roma quoq; ut est  
perlata rei gesta fama, manifestè omnes intelle-  
xere, quantum inter temeritatem atq; inscitiam  
militû, & prudentissimî ducis consilium ac ra-  
tionē interesset. Romani posthac unis castris cō-  
tenti fuere, omnesq; unius Fabij imperio parue-  
runt. Carthaginienses loco, qui inter tumultû &  
castra medius erat, fossa circumdato, tumuliq;  
ipsius uertice ualla presidioq; munito, parare hy-  
bernis locû cogitabât. Cû interea comitiôrû dies  
aduenisset, Consulibus L. Emilio, & C. Teren-  
tio creatis, Dictatores magistratum deposuerût.

Prioris

Prioris anni Cōsules Cn. Servilius, & M. Atilius Regulus, qui in Flamini locū suffectus fuerat, Proconsules ab Aemilio facti accepta copiaram, qua in castris erant, potestate, res bellicae administrabāt. Consules novo delectu habito, exercitum instaurant. Proconsules per literas admonent, ne acie pugnare cum Carthaginiensibus audeant: breuib; tantūmodo, assiduisq; certaminibus exerceant militem, tyronemq; ad res futuras viribus atq; audacia instruat, quod praeteritarum cladum causam magna ex parte insticiam atq; socordiam militum fuisse existimarent. L. Posthumius prator creatus cum exercitu in Galliā mittitur, ut Gallis, qui cum Annibale militabāt, vires redderet. Classis, qua Lilybaei per hyemē steterat, instruitur novo remige. Ducibus, qui in Hispania erant, necessaria mittuntur. Dum haec Roma agitantur. Cn. Servilius, & collega eius Atilius, acceptis Consulū mandatis, nihil prater particularia certamina cōmittunt. Itaq; scribere de his in praesentia supersedimus. Nihil enim splendidum, aut memoratu dignum, iussu cōsulum, & anni tempestate recte gessere, prudenter alioquin, callideq; quotidianis rebus administratis. Per hanc modum uterq; exercitus aduersis semper castris, hyberna traēgit. Incūtere, cum primum pabulū suppeditare agri coeperunt, Annibal ex hybernis mouit. Relictaq; Geryone, cū statuisset usq; adeo premere Romam ut

necessa

necessariò in praliũ descendere cogerẽtur; Neapolitanã arcem occupat, frumento, & omni cõmeatus genere munitissimã. Nam in eam Romani ex Cannusio, alijsq; circumstantibus locis frumenti multitudinem reposuerant, qua deinde ad quotidianos castrorũ usus utebantur. Quo factò, ingēs sollicitudo Romanos cepit, non tã ob amissam commeatus copiam, quã quòd iam tota eũ regio hostibus pateret. Mittuntur Romam nuncij, qui id Senatui significant: quid agendum sit, consulat. Statuisse se, si hostes appropinquarent, ablata spe fuga, provinciãq; passim deuastatã; & nutantibus sociorum mentibus, in praliũ descendere. Senatus, ne quid adhuc noui moliantur, renunciat, sed aduentum Consulũ expectent. Post hac parari ad discessum Consules iubet. Omnes Æmilium Paulum respicere, in eo spem omnem sitam habere, eũ ob uita probitatem, tum quòd anteaclis temporibus aduersus Illyrios strenuè ac fortiter se gessisset. Decretum præterea, ut octo legionibus rem gererent, quod antea eum diem inusitatum erat: legiones singule hominum quinq; millia haberent. Romani enim, sicuti supra memorauimus, quatuor legionibus exercitum complant. Singule quæque legiones quaternis millibus peditum constant, equitibus ducentis: aut, si quando ingens aliqua necessitas urget, quinis millibus peditum, trecentenis equis. His, ex socijs totidem pedites adduntur equis

equites serè triplicati. Copia omnes aquè inter Consules diuiduntur. In pralium frequenter unus duntaxat Consulum descēdit cum duabus legionibus, & auxilijs sociorū. Rarò simul omnes congregiuntur. At ea tempestate tanta omnes formido, tantus terror Carthaginiensium ceperat, ut non cum quatuor, sed octo simul legionibus Romanis dimicandum iudicarent. Quapropter hortati Consulum animos, & magnitudine rerum in quamcunq; partem fortuna inclinaret, ante oculos posita, maturare iter in castra iubent: precati, ut magno, fortiq; animo, & sicuti maiestatem populi Romani decebat, res bellicas administrarent. Consules cum in castra peruenissent, permixto nouo ac ueteri exercitu, copias coniungunt. Senatus uoluntatem pluribus exponit: multitudinis animos pro conditione tēporis hortantur, *Æmilio paulo* orationem habente, cuius hac serè sententia fuit. Ne recentibus claudibus perterriti animis deficerent. Quippe superioribus bellis non unam, aut alteram, sed plures causas fuisset rerum infœliciter gestarū. Nunc autem, si uiri sint, nihil obstare, quin pulcherri-  
ma uictoria potiantur. Nunquā ante cum diem utrunque Consulem cum omnibus simul legionibus dimicasse, neq; ueteranis exercitatisq; militibus, sed ignaris inexpertisq; rei militaris tyro-  
nibus usos fuisse: & quod maximi momenti est, usque adeo consiliorum hostilium, locorum si-  
tus,

et natura regionis igneros extitisse, ut saepe  
 mixtum serè conspectis hostibus oppositi, maxi-  
 mum discrimen subierint. Nam qui apud Trebiam  
 fluvium in Gallia profligati fuerant, postridie  
 quam ex Sicilia uenissent, temerè, nullis consilijs  
 hostium exploratis, in aciem descendisse. Qui iux-  
 ta Thrasimenum ceciderant, antè oppressos ab  
 hostibus fuisse, quam eos cernere ob densam cali-  
 ginem potuissent. Nunc contrà, inquit, omnia  
 nobis adsunt; ô milites. Nam & duo Consules  
 uobis adsumus animis atq; copijs iuncti, et præ-  
 teriti anni Consules nobiscum retinemus. Vos ue-  
 rò non modò quotidiana certamina, & milita-  
 res ordines, & hostiles copias uidistis, sed hæc  
 omnia experti continuè exercendo, pugnandoq;  
 secundum iam annum agitis. Quocirca cum o-  
 mnia contraria nobis adsint, quam superiori-  
 bus prælijs acciderunt, uerisimile est, exitum quoq;  
 pugna diuersum futurum. Neq; credibile est, im-  
 mo prorsus impossibile, qui toties particulari-  
 bus certaminibus cum hostibus aquali numero  
 militum congressi, uictores discessistis: nunc ad-  
 uocata omni multitudine, cum duplicatum exer-  
 citum habeatis, ab hostibus superari. Omnibus  
 igitur uobis ad uictoriam paratis ô milites, dun-  
 taxat consilio ac promptitudine nostra opus  
 est. Qui de rebus pluribus nos hortarer, nisi id  
 alienum huic loco intelligerem. Quippe huius-  
 modi adhortationes ab ijs expectari debent, qui  
 aut

aut mercede conducti, aut ex socijs acciti, exercitui præsunt, quibus nihil grauius, quam ipsius praelij cēptus euenire potest. Apud eos uerò, quales nos sumus, quorum non solum uita, sed & patria & uxores & liberi periclitantur, commemoratio fortasse, adhortatio uerò nequaquam necessaria est. Quis est enim qui non malit uel pugnando uincere: uel si id fieri non possit, praelio occumbere? quàm miserrimam trahendo uitam, tantam cōtumeliam ac calamitatem expectare? Eia igitur fortissimi milites, nosmet uobis ipsis ante oculos ponite, quid inter uincere uinciq; intersit: & quæ ex utroq; sequantur, uobiscum cogitate. Ita uos ad praeliū parate, ut non exercitum pop. Rom. sed patriam, atq; adeò caput ipsum orbis terrarum periclitari intelligatis. Quid enim superest pop. Rom. uictis ac profligatis uobis? Omnes suas uires, omnem potentiam in uos contulit, spem omnem salutis in uobis repositam habet. Qua nolite per deos immortales ipsam fraudare, reddite patriæ quas decet gratias: manifestum omnibus facite, antea clades non idcirco accidisse, quòd Romanis praestarent Carthaginienses, sed quòd tunc Romanus miles tyro, & rerum bellicarum ignarus esset. Hac, atq; alia huiuscemodi locutus L. Scemelinus, concionem dimisit. postridie uersus stationem hostium eduxerunt exercitum. Ac tertio die circiter sex millia passuum ab illis distantes castra

eastrametati sunt. *Aemilius* cum circum ea  
 loca animadverteret planos ac latos esse cam-  
 pos, quod superiores equitatu hostes erāt, hand  
 conferendum in his praelium existimabat, sed eo  
 prauertendū hostē, ubi peditatus utilior foret.  
 Contra *Varro*, inexpertus rerū bellicarū, hand  
 differendū putabat certamē, ne hostes è mani-  
 bus elaberentur. Itaq; duo Cōsules dissimiles di-  
 scordesq; erant: quo nihil accidere in exercitu  
 perniciosius potest. Ea die (nā alternis imperita  
 bant) *Varronis* imperiū erat. Hic motis castris  
 appropinquare hostibus maturat, indignāte ac  
 reclamante *Aemilio*. *Annibal* cum expeditis  
 equitibusq; obiciā profectus, tumultuario praelio  
 ac praecursu magis militū, quam ex preparato  
 eos adgreditur. Romani primū impetū accerrimē  
 sustinuerunt. Nox praeliū diremit. Carthaginien-  
 ses, cū non prosperē dimicatio successisset, in ca-  
 stra redierunt. Postridie eius diei L. *Aemilius*  
 cū & abstinere pugna decreuisset, & tutō tra-  
 ducere exercitū nequiret, trifariā castra diui-  
 sit. Duas partes citra *Ausidū* amnē cōmunijt,  
 qui solus diuidit *Apenninū*: oriensq; in parte,  
 qua mare *Tyrghenū* respicit, in *Adriaticū* de-  
 fluit sinū. Tertiā partem trans *Ausidum* po-  
 suit, distantem à reliquis castris circiter mille  
 & ducentos passus, à statione uerò hostiū ferē  
 tantundem. *Annibal* spē nactus loci ad eque-  
 strem pugnam. apertissimi, & facturos copiam  
 pugnam



pugnandi Consules. ratus, dirigere aciem cepit. Veritus autem ne superiori casu timidiior facta multitudo esset, hortari milites statuit. Adlocuta igitur concione, aspicere omnes circumstantia loca iussit: rogavitque, quid maius optare à dijs immortalibus potuissent, quam oblatum sibi in ijs locis cum hostibus certamen, ubi equitatum, qua parte virium inuicti essent, uti libere ualere-  
rent? Quod cum uniuersi alacres approbarent, Proinde, inquit, primò dijs immortalibus gratias agite, illi enim preparantes nobis uictoriam, hostes in eiusmodi locum adduxerunt: secundò nobis, qui nostra industria pugnare hostem compulimus. Neque enim fugere amplius, neque desistere certamen Romanus potest. Et pugna conuictoria in manibus uestris sita est. Hortari uos in praesentia, ut strenui ac fortes sitis, superna-  
enim mihi uidetur. Id enim cum factu necessarium erat, cum Romanarum uirium ignari eratis: quo tempore nos saepenumero id uerbis, exemplisque praestitimus. Nunc uerò cum tribus continuis praelijs tales à Romanis uictorias reportaueritis, quae tandem oratio magis incendere animos uestros poterit, quam ipsa res gestae? Superioribus praelijs regione potiti estis, et copia rerum omnium, sicuti nobis polliciti fueramus. Neque enim fraudati à nobis haecenus promissis estis. Praesens uerò certamen pro ciuitatibus est, eorumque fortune. Hac uictoria potiti, statim totius Italiae dominum

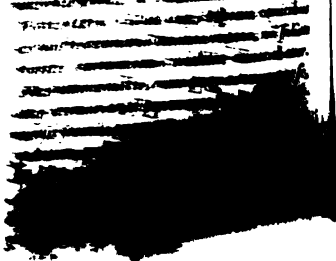
domini eritis: tandemq; tot laboribus ac periculis unita pugna liberati, adipiscemini Romanorum felicitatem, omnium duces atq; Imperatores eritis. Quas ad res non verbis, sed factis opus est. Dijs volentibus non longè post servata à me promissa omnes experiemini. His, atq; alijs huiusmodi dictis militum animos hortatus, ac laudata omnium promptitudine, castra ad id latus fluminis posuit, ubi maiora hostiũ castra erant. Sequenti die curare corpora omnes iubet. Igitur tertio die luce prima flumẽ transgressus, copias acie locat. *L. Aemilius*, quod animadvertibat in ijs locis haud aquas esse suorum vires, & *Annibalem* ob penuriam rerum necessario moturũ castra intelligebat, suos intra stationẽ cõtinuit. *Annibal* parua protracta mora, cum frustra laceffere se hostem intelligeret, in castra ceteras recepit copias, *Namidas* ad invadẽdos ex minoribus castris Romanos aquaeores dimittit. Quibus impedita aquatione, usq; ad vallum cum tumultu ac clamore profectus, indignatus *Varro*, ab tumultuario auxilio Romana castra turbari, longè magis ad pralium capeffendum inflammatus est. Nec minus omnis turba militaris auda certaminis erat. Adeo omnibus in rebus molesta semper expectatio est. Cum interea Roma nunciatum esset exercitus, quanquam non aequis locis, tamen aduersus se inuicem oppositos esse, & singulis quibsq; die-

bus unâ congregati, ingens moeror ac sollicitudo animos omnium cepit. Affectus enim gravibus ac recentibus cladibus pop. Rom. futuros euentus metuebat. Unusquisq; intra se, quae futura civium Romanorum fortuna esset, deletis profligatoq; exercitu, cogitabat. Quae libri Sibyllini minabantur, in ore omnium erat. Prodigijs, signis, ostentis, templa cuncta, privata etiam aedes scatebant. Quam ob rem precibus, sacrificijs deorum, carimonys uniuersa urbs erat intentata. Observantissimi namq; eiusmodi temporibus sunt Romani publicarum ac privatarum religionum: nec quicquam, quod ad ius suumq; pertineat, pratermittunt. Varro, cui postero die sors imperij obuenerat, cum prima luce inconsulto collega ex utrisq; castris copias educit: ipse cum ijs quae in maioribus castris erant, flumen transgressus, eas quoq; quas in castris minoribus habuerat, suis adiungit. Atq; ita instructa acie, Romanos equites in dextro cornu (id erat flumini propius) locat. Post hos continuo agmine pedites, ponit signa densiora quam ansea collocat, et densitatem maiorem in cohortibus constituit. Sociorum equites ad laevum cornu, ante omnes leuiorem armaturam in acie collocat. Erant autem adnumeratis socijs, octuaginta millia peditum, equitum circiter sex milia. Annibal eodem tempore transgressus fluvium, Baleares, leuicq; armaturam praemittit. Hinc duplici transitu reliquis copijs traiectis, hosti opponitur

opponitur. Gallos, Hispanosq; equites prope ripam lauo in cornu aduersus Romanorum equitatu disponit. Post hos pedites inter grauiorem Afrorum armaturam medios collocat: deinde Gallos atq; Hispanos, postremo reliquam Afroru multitudinē ad dextrum uerò cornu Numidas equites constituit. Vbi uerò cunctā acie in directum constituit, Hispanorum & Gallo- rum agmina in medium produxit, & reliqua il- lis secundum competens interstitium à lateribus adiunxit, atq; ita incuruā instar luna constru- xit acie: & hanc tamē sic extenuat, ut in ipsa pugna Afristationis ordinē haberet, & ante Hispanos & Gallos praeludia belli faceret. Afri ita armati erant, ut Romanorum acie credentes, non minus ad Trebiā & Thrasimenum cap- tis. Gallis Hispanisq; scuta eiusdē forma erāt, dispares ac dissimiles gladij. Nā Hispani quidē breuitate agiles, & cū mucronibus non minus punctim, quā casim seriebāt. Gallici uerò pra- longi, ac sine mucronibus erant: ad hoc tantum utiles, ut desuper in hostem impingerentur. Ha- rum gentium aspectus specie ipsa, ac nouitate rei terribilis uidebatur, Galli supra umbilicum nudi pugnabant, Hispani linteis purpura prae- textis & candidissimis tunicis praeliabantur. Equitum ad decē millia, peditū supra quadra- ginta millia cum auxiliariis Gallis constite- rant. Dextrum Romanoru cornu L. Semilius,

⁂ 4

sinistrum



Etiam enim coniuncta erant cornua & medie-  
 tas aciei: sed primum medietas propter Gallos  
 in formam lunæ ordinatos, plurimum cornibus  
 præminebat, sic ut curnitas illa lunaris aduer-  
 sum hostes protenderetur. Nihilominus tamen minus  
 Romani cedentes hostes insequuti, & una cum  
 illis ad medium aciei & stationem hostium usque  
 adeo procurrunt, ut utrinque Afros ex obliquo  
 cum grani armatura irruentes sustinerent: quo-  
 rum qui à dextris erant inclinatione in scuta sa-  
 cta, cum hastis pugnantes hostium latera impe-  
 tebant: qui uero in sinistro cornu erant, inclinan-  
 tes hastis cum scutis sese ingerebant, re ipsa quid  
 faciendum esset cōmonstrante. unde factum est, ut  
 providentiæ Annibalis mediæ inter Afros con-  
 cluderentur Romani, & in Gallos inciderent.  
 Illi quidem non more phalangis, sed uiritim &  
 per cornua aduersum eos qui in latere erant con-  
 tulerunt. Semilius, quanquā primo  
 fuerat, adhuc sa-  
 quis in mediam  
 hostes, pariter  
 Interim Afri  
 decedunt  
 : aliqui  
 sunt. &  
 uelut  
 ita  
 ut

*Asdrubal* emissus, qui prope ripam erat, equi-  
 tibus, à laevo cornu subsidium *Afris* ferebat.  
 quod cōspicati *Romanorum* sociorū equites, re-  
 pente terga uerterunt. Id uidēs *Asdrubal*, cal-  
 lidi ac prudētissimi ducis exercuit officium. *Numidas*, quos & numero plures, & rei militaris  
 expertos, & semel uersis in fugā terribiles esse  
 sciebat, ad persequendos passim fugientes misit.  
 Ipse pedestribus copijs citato cursu in subsidium  
*Aforum* perrexerit: adgressuq; à tergo *Roma-*  
*nos*, simul suorū cōfirmavit uires, simul ingētem  
 hostibus stragē dedit. *L. Aemilius* pluribus ul-  
 neribus cōfossus in pralio cecidit, uir omni offi-  
 cio usq; ad extremū diem in patriā functus. *Roma-*  
*ni* longa atq; acerrima pugna in eodē uesti-  
 gio permanētes, tandē omnes trucidātur. Inter  
 quos *M. Atilius*, & *Cn. Seruilius*, prioris an-  
 ni Cōsules interfecti, uiri pręstantes, & Romano  
 nomine digni. Eodē tempore *Numida* quoq; fu-  
 gientem equitatu nacti, maiorem partē interfi-  
 ciunt, reliquos equis deiciunt. Pauci *Cannusum*  
 incolumes peruenere, inter quos *Varro* Consul,  
 cui detestanda anima, ac exitiosum patrię im-  
 perium fuit. Hunc tandem *Cannensis* pugna ha-  
 buit finem, strenuis uiris uictoribus simul ac ui-  
 ctis nobilitata. Cuius rei argumentum est, quod  
 ex sex millibus equitum *Romanorum* duntaxat  
 septuaginta cum *Varrone* *Venusiam* euaserūt.  
 & socijs circiter trecēti palātes, uaq; in proxi-

mas ciuitates profugere. Ex pedestribus autem  
 copijs circiter decē millia in potestātē hostium  
 uini peruenere, nix tria millia fugerunt. Reliqui  
 numero ad septuaginta millia in pralio cecide-  
 re. Nec sanē incruentā Carthaginiensium ui-  
 ctoria fuit. Ex his Galli circiter quatuor millia  
 desiderari, qui ad eā uictoriā Carthaginiensibus  
 maximo usui fuere, & tunc et ante equitū cer-  
 tamen. Atq; ita innotuit, posteris, satius esse  
 belli tēpore, ut dimidia pars sit peditū, et equi-  
 tatus superet, quam aquis tōditionibus pugnare  
 cum hoste. Afri atq; Hispani ferē mille et quin-  
 genti cecidere, equites ducenti. Qui uini capti  
 sunt ex Romanis, extra praliū fuerant ob hanc  
 causam. Varro decē millia in castris dimiserat,  
 hoc cōsilio, ut si Annibal omnes suos in praliū  
 educeret, facto impetu, castra hostium diripe-  
 rent: omnibusq; in pugna occupatis, impedin-  
 ta, atq; omnē apparatus Carthaginiensium de-  
 popularentur. Si uerō praesidiū necessariū in ca-  
 stris dimitteret, tunc longē minores essent Car-  
 thaginiensium uires, Romanis numero militū mul-  
 to praestantibus. Capti autem hoc modō fuere.  
 Annibal quantū satis erat praesidiū, in castris  
 reliquerat. Romani ubi primum exarsisse praliū  
 intellexere, cō ubi statuerāt, ueniunt, castra obsi-  
 dent. Haud segniter Carthaginienses resistunt.  
 Verū iam acriter premētibus Romanis, cedere  
 cogebantur. Sed interim Annibal omni ex parte  
 uictoria



victoria potitus, in oppugnantes castra, impe-  
 tum facit, Romanos fugat, ad uallū usq; perse-  
 quitur, inq; suis ipsius castris hostem concludit:  
 duo millia eorū interficit, reliquos uiuos capit.  
 Eodē modo Numida equites Romanos, qui spar-  
 si fuga per agros fuerant, ad Annibalē perdu-  
 cerunt. Ita tandē finito pralio, ne uer expecta-  
 tione sua fraudatus est. Siquidē Carthaginiēses  
 statim omni prouincia sunt potiti, quā priscam  
 & magnā Graciā uocāt, Tarentinis, Cāpanis,  
 Neapolitanis in deditionē acceptis, ceteris uerò  
 omnibus populis iam ad Annibalē respicien-  
 tibus. Nec deerat spes ipsa urbe Roma mox po-  
 tiundi. Romani uerò in summā rerū desperatio-  
 nem adducti, de Italia dominatu confestim de-  
 sperantes, non modò de suo, sed de totius patrie  
 interitu dubitabant, iam iam ferocissimū ho-  
 stem ad ipsa Romana moenia expectantes. Cum  
 ciuitas in hoc tumultu esset, ut omnia ad Roma-  
 norum calamitatē quadrarent, nuncius ex Gal-  
 lia peruenit, L. Posthumium Praetorem, qui exer-  
 citui praeerat, in insidias lapsum unā cum exer-  
 citu interisse. Senatus tamen tot undiq; circum-  
 uentus malis, dignitatem suam seruare, hortari  
 populum, munire praesidijs urbem, de rebus pra-  
 sensibus magno ac forti animo consultare.  
 Quod non longē post res ipsae manifestum fe-  
 cerunt. Nam qui modò uicti à Carthaginiē-  
 sibus fuerant, & rerum bellicarum gloria ces-  
 sisse

*ſſe illis uidebantur, non multo interieſto tempore uirtute ac conſtantia reipublica, & conſilio ſapiētiāq; Senatus, in id euasere, ut uictis, proſtratisq; Carthaginienſibus, non modò Italia, ſed totius orbis imperio potirentur. Quamobrem huic libro ſimul cum rebus Hiſpanis atq; Italis, qua centeſima & quadrageſima Olympiade geſta fuerunt, extremam imponemus manum. Cum uerò ad res ſub eadem Olympiade in Grecia geſtas uentum erit, latius de Romanorum reipublica differemus. Id enim non modò ad cognitionem hiſtoria neceſſarium, uerumetiam ad emendandas, inſtituendasq; reſpublicas utile. ſtudioſis futurum arbitramur.*

P O L Y B I I H I S T O -  
R I A R V M L I -  
B E R Q V A R -  
T V S,



**A** B V N D E (ut nobis quidem uidetur) ſecundi belli Punici cauſas precedenti libro oſtendimus. tum Annibalis in Italiam aduentum, uariaq; Romanorum ac Carthaginienſium certamina uſq; ad Cannenſem pugnā ſumus executi. Nunc res eadem tempeſtate in Grecia geſtas, adgrediemur, repetitis primò breuiter ijs qua in ſecundo præparationis noſtræ libro à nobis relata ſuere, præſertim de reipub-

pugnandi Consules ratos, dirigere aciem cepit. Veritus autem ne superiori casu timèdior facta multitudo esset, hortari milites statuit. Aduocata igitur concione, aspicere omnes circumstantia loca iussit: rogauitq; quid maius optare à dijs immortalibus potuissent, quàm oblatum sibi in ijs locis cum hostibus certamen, ubi equitatu, qua parte uirium inuicti essent, uti libere ualerent? Quod cum uniuerfi alacres approbarent, Proinde, inquit, primò dijs immortalibus gratias agite, Illi enim preparantes nobis uictoriam, hostes in eiusmodi locum adduxerunt: secundo nobis, qui nostra industria pugnare hostem compulimus. Neq; enim fugere amplius, neq; detrectare certamen Romanus potest. Et pugna et uictoria in manibus uestris sita est. Hortari uos in praesentia, ut strenui ac fortes sitis, superna enim mihi uidetur. Id enim cum factu necessarium erat, cum Romanarum uirium ignari eratis: quo tempore nos saepenumero id uerbis, exemplisq; prestimus. Nunc uerò cum tribus continuis praelijs tales à Romanis uictorias reportaueritis, quae tandem oratio magis incendere animos uestros poterit, quàm ipsa res gesta? Superioribus praelijs regione potiti estis, et copia rerum omnium, sicuti uobis polliciti fueramus. Neq; enim fraudati à nobis haëtenuş promissis estis. Praesens uerò certamen pro ciuitatibus est, eorūq; fortune. Hac uictoria potiti, statim totius Italiae dominum

domini eritis: tandemq; tot laboribus ac pericu-  
lis unita pugna liberati, adipiscemini Roma-  
norum felicitatem, omnium duces atq; Impera-  
tores eritis. Quas ad res non verbis, sed factis  
opus est. Dijs volentibus non longè post servata  
à me promissa omnes experiemini. His, atq; alijs  
huiusmodi dictis militum animos hortatus, ac  
laudata omnium promptitudine, castra ad id  
latus fluminis posuit, ubi maiora hostiũ castra  
erant. Sequenti die curare corpora omnes iubet.  
Igitur tertio die luce primâ flumẽ transgressus,  
copias acie locat. L. Aemilius, quod animad-  
vertebat in ijs locis haud aquas esse suorum vi-  
res, & Annibalem ob penuriam rerum neces-  
sario moturũ castra intelligebat, suos intra sta-  
tionẽ cõtinuit. Annibal parva protracta mo-  
ra, cum frustra laceßere se hostem intelligeret,  
in castra ceteras recepit copias, Numidas ad  
innadẽdos ex minoribus castris Romanos aqua-  
tores dimittit. Quibus impedita aquatione, usq;  
ad uallum cum tumultu ac clamore profectis,  
indignatus Varro, ab tumultuario auxilio Ro-  
mana castra turbari, longè magis ad prælium  
capeßendum inflammatus est. Nec minus omnis  
turba militaris auida certaminis erat. Adcõ  
omnibus in rebus molesta semper expectatio est.  
Cum interea Roma nunciatum esset exercitus,  
quanquam non equis locis, tamen aduersus se  
invicem oppositos esse, & singulis quibsq; die-

bus unâ congregati, ingens mœror ac sollicitudo animos omnium cepit. *Affectus enim grauius ac recentibus cladibus pop. Rom. futuros euentus metuebat. Unusquisq; intra se, quæ futura ciuium Romanorum fortuna esset, deleto profligatoq; exercitu, cogitabat. Quæ libri Sibyllini minabantur, in ore omnium erat. Prodigijs, signis, ostentis, templa cuncta, priuata etiâ ades seatebât. Quam ob rem precibus, sacrificijs deorum, carimonijs uniuersa urbs erat inteta. Obseruantissimi namq; eiusmodi temporibus sunt Romani publicarum ac priuatarum religionum: nec quicquid, quod ad ius fasq; pertineat, pratermittunt. Varro, cui postero die sors imperij obuenerat, cum prima luce inconsulto collega. ex utrisq; castris copias educit: ipse cum ijs quæ in maioribus castris erant, flumen transgressus, eas quoq; quas in castris minoribus habuerat, suis adiungit. Atq; ita instructa acie, Romanos equites in dextro cornu ( id erat flumini propius) locat. Post hos cõtinuato agmine pedites, ponit. signa densiora quam antea collocat, & densitatem maiorem in cohortibus cõstituit. Sociorum equites ad lauum cornu, ante omnes leuiorem armaturam in acie collocat. Erant autẽ adnumeratis socijs, octuaginta millia peditum, equitum circiter sex millia. Annibal eodem tempore transgressus fluvium, Baleares, leuemq; armaturam præmittit. Hinc duplici transitu reliquis copijs traiectis, hosti opponitur*

opponitur. Gallos, Hispanosq; equites prope ripam leuo in cornu aduersus Romanorum equitatu disponit. Post hos pedites inter grauiorem Afrorum armaturam medios collocat: deinde Gallos atq; Hispanos, postremo reliquam Afroru multitudinē. ad dextrum uerò cornu Numidas equites constituit. Vbi uerò cuncta acie in directum constituit, Hispanorum & Gallorum agmina in medium produxit, & reliqua illis secundum competens interstitium à lateribus adiunxit, atq; ita incuruā instar luna construxit acie: & hanc tamē sic extenuat, ut in ipsa pugna Afristationis ordinē haberēt, & ante Hispanos & Gallos praludia belli facerēt. Afrī ita armati erant, ut Romanorum acie credere, minus ad Trebiā & Thrasimenum capitis. Gallis Hispanisq; scuta eiusdē forma erāt, dispares ac dissimiles gladij. Nā Hispani quidē breuitate agiles, & cū mucronibus non minus punctim, quā casim seriebāt. Gallici uerò praelongi, ac sine mucronibus erant: ad hoc tantum utiles, ut desuper in hostem impingerentur. Harum gentium aspectus specie ipsa, ac nouitate rei terribilis uidebatur, Galli supra umbilicum nudi pugnabant, Hispani linteis purpura pretextis & candidissimis tunicis preliabantur. Equitum ad decē millia, peditū supra quadraginta millia cum auxiliariis Galli constiterant. Dextrum Romanoru cornu L. Semilius,

R

4

sinistrum

*sinistrū Terentius Varro regebat. Medijs prioris anni Consules M. Atilius, & Cn. Seruilius praeerant. Carthaginiensium uerò duces erant, in leuo cornu Asdrubal, dextro Hanno, in medio Annibal. Hic secum Magonem fratrē habebat. Romanis in meridiē, Carthaginiensibus in septentrionem uersis, neutris Sol prospectū offende-  
 bat. Conflitu orto, & leuibus primū armis incēpta pugna, par aliquandiu certamē fuit. Postea facto à Gallis atq; Hispanis equitibus ex sinistro cornu in Romanos impetu, nō solum fortiter, uerumetiam crudeliter dimicabatur. Neq; enim equestris more pugna conuertere se, atq; iterum in hostē procurrere licebat. Ad uersis frontibus pugnare omnes equi co-  
 gebantur, nullo circa ad agendum spatio reli-  
 cto, hinc amne, illinc peditibus claudentibus. Acrius tamen, quā diutius pugnatum. Victi Romani: & quamuis alacriter & fortiter pug-  
 nassent, magna ex parte in acie casi: reliqui in flumē proiecti, obrutiq; sunt. Sub equestris finem certaminis pugna inter pedites orta. Galli atq; Hispani primō acriter uiribus atq; animis ho-  
 sti restiterunt. Postea densitate Romana aciei oppressi, dissolutis cuneis reserebant pedem. Ro-  
 mani tum cupidius infecuti, facile mediā aciem, quod tenuis inualidaq; de industria erat instru-  
 cta: ipsorum uerò medietas, quae pugnam sustine-  
 bat, ex cornibus utrinq; densata, perasperunt.*

*Hand*

Haec enim coniuncta erant cornua & medietas aciei : sed primum medietas propter Gallos in formam lunae ordinatos , plurimum cornibus preminebat , sic ut curnitas illa lunaris adversum hostes protenderetur. Nihilominus tamen minus Romani cedentes hostes insequuti , & una cum illis ad medium aciei & stationem hostium usque adeo procurrunt , ut utrinque Afros ex obliquo cum gravi armatura irruentes sustinerent : quorum qui à dextris erant inclinatione in scuta facta , cum hastis pugnantes hostium latera implebant : qui vero in sinistro cornu erant , inclinantes hastis cum scutis sese ingerebant , re ipsa quid faciendum esset comonstrante. unde factum est , ut providentia Annibalis medijs inter Afros concluderentur Romani , & in Gallos inciderent. Illi quidem non more phalangis , sed viritim & per cuneos adversum eos qui in latere erant conversi pugnabant. L. Aemilius , quanquam primo statim praelio graviter ictus fuerat , adhuc tamen integris viribus , confertis equis in mediam aciem discurret , partim premendo hostes , partim suos hortando. Idem Annibal facit. Interim Numida cum omni equitatu à sinistro in dextrum Romanorum cornu irruentes , insigne aliquid neque fecerunt , neque passi sunt , tantis animis , & adeo equatis viribus utraque acies propugnabat. Romanos tamen divisos , atque undique circumdatos milites ad praelium reddiderunt. Inter haec

2 5

Asdrub



*Asdrubal emissus, qui prope ripam erat, equis  
 sibis, à laevo cornu subsidium Afris ferebat.  
 quod cōspicati Romanorum sociorū equites, re-  
 pentē terga uerterunt. Id uidēs Asdrubal, cal-  
 lidi ac prudētissimi ducis exercuit officium. Nu-  
 midas, quos & numero plures, & rei militaris  
 expertos, & semel uersis in fugā terribiles esse  
 sciebat, ad persequendos passim fugientes misit.  
 Ipse pedestribus copijs citato cursu in subsidium  
 Afrorum perrexit: adgressusq; à tergo Roma-  
 nos, simul suorū cōfirmauit uires, simul ingētem  
 hostibus stragē dedit. L. Aemilius pluribus uul-  
 neribus cōfossus in pralio cecidit, uir omni offi-  
 cio usq; ad extremū diem in patriā functus. Ro-  
 mani longa atq; acerrima pugna in eodē uesti-  
 gio permanētes, tandē omnes trucidātur. Inter  
 quos M. Atilius, & Cn. Seruilius, prioris an-  
 ni Cōsules interfecti, uiri praestantes, & Romano  
 nomine digni. Eodē tempore Numida quoq; fu-  
 gientem equitatu nacti, maiorem partē interfi-  
 ciunt, reliquos equis deiciunt. Pauci Cannusum  
 incolumes peruenere, inter quos Varro Consul,  
 cui detestanda anima, ac exitiosum patriæ im-  
 perium fuit. Hunc tandem Cannensis pugna ha-  
 buit finem, strenuis uiris uictoribus simul ac ui-  
 ctis nobilitata. Cuius rei argumentum est, quod  
 ex sex millibus equitum Romanorum duntaxat  
 septuaginta cum Varrone Venusiam euaserūt.  
 & socijs circiter trecēti palātes, uagiq; in proxi-*

mas

mas civitates profugere. Ex pedestribus autem  
copijs circiter decē millia in potestātē hostium  
vini pervenere, nix tria millia fugerunt. Reliqui  
numero ad septuaginta millia in pralio cecidi-  
dere. Nec sanē incruentā Carthaginiensium vi-  
ctoria fuit. Ex his Galli circiter quatuor millia  
desiderati, qui ad eā victoriā Carthaginiensibus  
maximo usus fuere, et tunc et ante equitū cer-  
tamen. Atq; ita innotuit, posteris, satius esse  
belli tēpore, ut dimidia pars sit peditū, et equi-  
tatus superet, quā aquis cōditionibus pugnare  
cum hoste. Afri atq; Hispani serē mille et quin-  
genti cecidere, equites ducenti. Qui vini capti  
sunt ex Romanis, extra praliū fuerant ob hanc  
causam. Varro decē millia in castris dimiserat,  
hoc cōsilio, ut si Annibal omnes suos in praliū  
educeret, facto impetu, castra hostium diripe-  
rent: omnibusq; in pugna occupatis, impedinen-  
ta, atq; omnē apparatus Carthaginiensium de-  
popularerentur. Si uerō praesidiū necessariū in ca-  
stris dimitteret, tunc longē minores essent Car-  
thaginiensium vires, Romanis numero militū mul-  
to praestantibus. Capti autem hoc modō fuere.  
Annibal quantū satis erat praesidiū, in castris  
reliquerat. Romani ubi primum exarsisse praliū  
intellegerē, cō ubi statuerāt, veniunt, castra obsi-  
dēt. Haud segniter Carthaginienses resistunt.  
Verum iam acriter premētibus Romanis, cedere  
cogebantur. Sed interim Annibal omni ex parte  
victoria

victoria potitus, in oppugnantes castra, impe-  
 tum facit, Romanos fugat, ad uallū usq; perse-  
 quitur, inq; suis ipsius castris hostem concludit:  
 duo millia eorū interficit, reliquos uinos capit.  
 Eodē modo Numida equites Romanos, qui spar-  
 si fuga per agros fuerant, ad Annibalē perdu-  
 cerunt. Ita tandē finito praelio, neuter expe-  
 ctatione sua fraudatus est. Siquidē Carthaginieses  
 statim omni prouincia sunt potiti, quā priscam  
 & magnā Graciā uocāt, Tarentinis, Cāpanis,  
 Neapolitanis in deditionē acceptis, ceteris uerò  
 omnibus populis iam ad Annibalē respicien-  
 tibus. Nec deerat spes ipsa urbe Roma mox po-  
 tiundi. Romani uerò in summā rerū desperatio-  
 nem adducti, de Italia dominatu confestim de-  
 sperantes, non modò de suo, sed de totius patriae  
 interitu dubitabant, iamiam ferocissimum ho-  
 stem ad ipsa Romana moenia expectantes. Cum  
 ciuitas in hoc tumultu esset, ut omnia ad Roma-  
 norum calamitatē quadrarent, nuncius ex Gal-  
 lia peruenit, L. Posthumium Praetorem, qui exer-  
 citui praerat, in insidias lapsum unā cum exer-  
 citu interisse. Senatus tamen tot undiq; circum-  
 uentus malis, dignitatem suam seruare, hortari  
 populum, munire praesidijs urbem, de rebus pra-  
 sentibus magno ac forti animo consultare.  
 Quod non longē post res ipsa manifestum fe-  
 cerunt. Nam qui modò uicti à Carthaginien-  
 sibus fuerant, & rerum bellicarum gloria cef-  
 sisse

fisse illis uidebantur, non multo interiecto tempore uirtute ac constantia reipublica, & consilio sapiētiaq; Senatus, in id euasere, ut uictis, prostratisq; Carthaginiensibus, non modò Italia, sed totius orbis imperio potirentur. Quamobrem huic libro simul cum rebus Hispanis atq; Italis, quæ centesima & quadragesima Olympiade gesta fuerunt, extremam imponemus manum. Cum uerò ad res sub eadem Olympiade in Grecia gestas uentum erit, latius de Romanorum reipublica differemus. Id enim non modò ad cognitionem historie necessarium, uerumetiam ad emendandas, instituendasq; respublicas utile studiosis futurum arbitramur.

P O L Y B I I H I S T O -  
R I A R V M L I -  
B E R Q V A R -  
T V S,



**A** B V N D E (ut nobis quidem uidetur) secundi belli Punici causas precedenti libro ostendimus. tum Annibalis in Italiam aduentum, uariaq; Romanorum ac Carthaginiensium certamina usq; ad Cannensem pugnam sumus executi. Nunc res eadem tempestate in Grecia gestas, adgrediemur, repetitis primò breuiter ijs qua in secundo preparationis nostræ libro à nobis relata fuisse, præsertim de repub.

*republica Achaorum, quòd eam non parum incrementi cùm antea, tum hisce nostris temporibus accepisse arbitramur. Igitur à Tisamene orsi uno ex Orestis filijs, ab hoc usq; ad Gigitèpora uixisse Achaos sub eius familia regibus diximus: postea cū his expulsis gubernationem ciuitas optimo consilio usa ad populum transtulisset, nō multis interiectis annis ducum Lacedemoniorū opera per ciuitates & pagos dissidere inter se cœpisse. Post hac narrauimus, ut rursus inter se ydem Achai conuenerint, qui primi eius rei autores fuerint, quomodo Peloponnesi omnes in Achaorū cognomen deuenerint. Commemorata praeterea à nobis sunt particulares eorū res gestae usq; ad Cleomenis Lacedemoniorū regis conflictū. Hic preparationē nostram cum Antigoni, Seleuci, & Ptolemai morte conclusimus. Omnes siquidem (ut à nobis dictum est) sub eadē Olympiade diē suum obierunt. Nunc superest, ut reliqua scribere, hinc maxime primordiū faciamus. Optima enim haec in primis nobis materia uidetur: primò, quod ea quae sunt ab Arato scripta, in hac tēpora desinunt, ut ad continuandā Graecarū rerū narrationem, quae sequuntur, ut promisimus, subiiciamus. deinde, quòd posteriora tēpora ita inuicem connexa sunt, ut partim nostra, partim parentum nostrorum etate fuerint. Ex quo fit, ut partē ipsi uiderimus, partē ab ijs qui uiderunt,*  
*audire*

audierimus. Enimvero altius res gestas repetere, & auditū (ut ita dicā) ex auditu referre, consiliū non fuit, quod nullā ex ijs prouenturam legentibus utilitatē intelligeremus. Quapropter ab ijs exordiamur temporibus, quibus fortuna quoq; per uniuersum terrarū orbē dictis tēporibus renouasse omnia uidetur. Philippus igitur germanus Demetrii filius, adhuc puer, iā Macedonia imperiū susceperat. Achaus omni provincia, quae citra Taurū est, imperans, non modō nomen, sed uires quoq; regias habebat. Antiochus, cui magno cognomen fuit; Seleuco fratri non multo antē tēpore defuncto, in regno Syria, quāuis adolescens, successerat. Ariarates quoq; Cappadociae regnū inuaserat. Eodē tēpore Ptolemaeus Philopater, Aegypti erat imperium adeptus. Nec longē pōst Lycurgus rex à Lacedaemonijs appellatus fuerat. Carthaginenses Annibalem ad res, quas suprà memorauimus, gerendas ducem elegerant. Cum in hunc modum omnium renouatū esset imperiū, nouū quoq; rerum initium futurū uidebatur, quod & natura frequēter accidit, & eo potissimū tempore euenit. Namq; Romani, & Carthaginiēsēs, id quod suprà memorauimus bellū, Antiochus & Ptolemaeus Syriacū gesserunt. Aethi uerō, et Philippus, aduersus Aetolos & Lacedaemonios contendere. Cuius belli huiusmodi causa ferūtur. Aetoli iamdiu pacē pertest, molestē ferebant, quod

quod suis ipsorum impensis uiuere cogeantur, ex aliorum laboribus uiuere consueti, multisq; sumptibus propter insitā ipsis arrogantia opus habentes: cui seruientes, rapacē perpetuò & ferinam uitā ducebant, nec quicquā propriū cūpiam, sed omnia hostilia putabant. Hi tamen, quādiu Antigonus uixit, Lacedæmoniorū uires ueriti, quietē egerunt. Mortuo uerò Antigono, cum Philippus in regno successisset, etati pueri contempta, belli occasionem cum Peloponnesijs querere cœperunt: tum quod infestando ex ueteri cōsuetudine mari, et assiduīs rapinis assuati erant, tum quod se multò potentiores Achæie in bello existimabant. Cum in ea cogitatione essent, non longē pōst fortuna quoq; conatui eorum fauente, huiusmodi occasionem nacli sunt. Dorimachus Trichonæus, filius erat Nicostراتi, qui Panegyrim Pambitionum uiolauit. Hic adhuc ferè adolescens Aetolica insolentia ac temeritatis plenus, Phigaleam publicè missus fuerat. Ea est urbs in Peloponneso è conspectu Messeniorū montiū sita, & tunc fortē in societatem cum Aetolis iuncta erat: ostendebant hunc idcirco à se missum, ut Arbi, regioniq; præesset: uerū eo factum erat consilio, ut res Peloponnesiacas diligenter exploraret. Hic igitur discurrentibus per ea loca piratis, & ad se Phigaleam ob res necessarias uenientibus, cū ex fœdere præbere cōmeasū non posset, durante adhuc pace.

pace, quæ sub Antigono firmata fuerat, eadem  
 perplexus piratis persuasit, ut Messeniorum, qui  
 amici & socij Aetolorum erant, pecora diripe-  
 rent. Illi primò è finibus eorum abigere armenta  
 coeperunt. postea procedente paulatim pernici-  
 cia, sparsus quoq; per agrum ades nocturno tem-  
 pore diripere, omnia populari atq; vastare.  
 Messenij id graniter ferentes, legatos ad Dori-  
 machum questum de piratarum iniurijs mittunt.  
 Ille principio id continere, partim suorum utili-  
 tati consulens, partim sua qui praeda omnis par-  
 ticeps erat. Postea uerò frequentantibus sapius  
 legatis ob continuationem iniuriarum, se inquit  
 propediè Messenem uenturum, ut expostulatibus de  
 Aetolorum iniurijs responderet. Cum igitur eò ue-  
 nisset, multis, quibus illata iniuria fuerant, se  
 aduentibus, alios per derisum reijcere, insultare  
 alijs, nonnullos iurgijs, conuitijsq; terrere. Dum  
 hac Messena agerentur, pirata in suburbanum,  
 quod Chironis nominant, noctu uenere, & ad-  
 motis scalis loco potiti, vastant, populanturq;  
 omnia. Homines partim propugnates trucidant,  
 reliquos nexos cum armentis abducunt. Messenio-  
 rum ephori rursus ea re maxime ob Dorimachi  
 praesentiam grauius indignati, ac tum demum deri-  
 deri se putantes, eum accersiri ante magistratus  
 iubent. Styron tum fortè ubi praerat, uir omni  
 genere laudis apud Messenios clarus. Hic haud  
 dimittendum urbe Dorimachum consulit, nisi

A primo.



*republica Achaorum, quod eam non parum incrementi cum antea, tum hisce nostris temporibus accepisse arbitramur. Igitur à Tisamene orsi uno ex Orestis filijs, ab hoc usq; ad Gigitēpora uixisse Achaos sub eius familia regibus diximus: postea cū his expulsis gubernationem ciuitas optimo consilio usa ad populum transtulisset, nō multis interiectis annis ducum Lacedemoniorū opera per ciuitates & pagos dissidere inter se cœpisse. Post hac narrauimus, ut rursus inter se ydem Achai conuenerint, qui primi eius rei autores fuerint, quomodo Peloponnesi omnes in Achaorū cognomen deuenirint. Commemorata praeterea à nobis sunt particulares eorū res gestae usq; ad Cleomenis Lacedemoniorū regis conflictu. Hic preparationē nostram cum Antigoni, Seleuci, & Ptolemai morte conclusimus. Omnes siquidem (ut à nobis dictum est) sub eadē Olympiade diē suum obierunt. Nunc superest, ut reliqua scripturi, hinc maximè primordiū faciamus. Optima enim hac in primis nobis materia uidetur: primò, quod ea quae sunt ab Arato scripta, in hac tēpora desinunt, ut ad continuandā Graecarū rerū narrationem, quae sequuntur, ut promisimus, subiiciamus. deinde, quod posteriora tēpora ita inuicem connexa sunt, ut partim nostra, partim parentum nostrorum etate fuerint. Ex quo fit, ut partē ipsi uiderimus, partē ab ijs qui uiderunt, audire*

audierimus. Enimvero alius res gestas repetere, & auditū (ut ita dicā) ex auditu referre, consiliū non fuit, quod nullā ex ijs prouenturam legentibus utilitatē intelligeremus. Quapropter ab ijs exordiamur temporibus, quibus fortuna quoq; per uniuersum terrarū orbē dictis tēporibus renouasse omnia uidetur. Philippus igitur germanus Demetrii filius, adhuc puer, iā Macedonia imperiū susceperat. Achaus omni prouincia, quae citra Taurū est, imperans, non modò nomen, sed uires quoq; regias habebat. Antiochus, cui magno cognomen fuit, Seleuco fratri non multo antè tēpore defuncto, in regno Syria, quāuis adolescens, successerat. Ariarates quoq; Cappadociae regnū inuaserat. Eodē tēpore Ptolemaus Philopater, Aegypti erat imperium adeptus. Nec longè post Lycurgus rex à Lacedaemonijs appellatus fuerat. Carthaginenses Annibalem ad res, quas supra memorauimus, gerendas ducem elegerant. Cum in hunc modum omnium renouatū esset imperiū, nouū quoq; rerum initium futurū uidebatur, quod & natura frequēter accidit, & eo potissimū tempore euenit. Namq; Romani, & Carthaginiēs, id quod supra memorauimus bellū, Antiochus & Ptolemaus Syriacū gesserunt. Achai uerò, et Philippus, aduersus Aetolos & Lacedaemonios contendere. Cuius belli huiusmodi causa ferūtur. Aetoli iamdiu pacē pertest, molestē ferebant, quod

quod suis ipsorum impensis uiuere cogeantur, ex aliorum laboribus uiuere consueti, multusq; sumptibus propter insitam ipsis arrogantiam opus habentes: cui seruientes, rapacem perpetuo et ferinam uitam ducebant, nec quicquam proprium cupiam, sed omnia hostilia putabant. Hi tamen, quoadiu Antigonus nixit, Lacedaemoniorum uires ueriti, quiete egerunt. Mortuo uero Antigono, cum Philippus in regno successisset, etati pueri contempta, belli occasionem cum Peloponnesijs querere ceperunt: tum quod infestando ex ueteri consuetudine mari, et assiduus rapinis affuati erant, tum quod se multo potentiores Achaiae in bello existimabant. Cum in ea cogitatione essent, non longe post fortuna quoque conatui eorum fauente, huiusmodi occasionem nacti sunt. Dorimachus Trichonaeus, filius erat Nicostratii, qui Panegyrim Pambitiorum uiolauit. Hic adhuc ferè adolescens Aetolica insolentia ac temeritatis plenus, Phigaleam publice missus fuerat. Ea est urbs in Peloponneso è conspectu Messeniorum montium sita, et tunc fortè in societatem cum Aetolis iuncta erat: ostendebant hunc idcirco à se missum, ut urbi, regionique praesset: uerum eo factum erat consilio, ut res Peloponnesiacas diligenter exploraret. Hic igitur discurrentibus per ea loca piratis, et ad se Phigaleam ob res necessarias ueniensibus, cum ex federe praebere comestum non posset, durante adhuc

pace.

pace, qua sub Antigono firmata fuerat, eādem  
 perplexus piratis persuasit, ut Messeniorū, qui  
 amici & socij Aetolorū erant, pecora diripe-  
 rent. Illi primò è finibus eorum abigere armenta  
 coeperunt. postea procedēte paulatim peruisca-  
 cia, sparsus quoq; per agrū adēs nocturno tem-  
 pore diripere, omnia populari atq; uastare.  
 Messenij id graniter ferentes, legatos ad Dorimachum  
 questū de piratarum iniurijs mittunt. Ille principio id  
 contēnere, partim suorū utili-  
 tati consulēs, partim sua qui praeda omnis par-  
 ticeps erat. Postea uerò frequentantibus sapius  
 legatis ob continuationē iniuriarum, se inquit  
 propediē Messenē ueturū, ut ex postulatibus de  
 Aetolorū iniurijs respōderet. Cum igitur eò ue-  
 nisset, multis, quibus illata iniuria fuerant, se  
 aduentibus, alios per derisum reijcere, insultare  
 alijs, nonnullos iurgijs, conuitijsq; terrere. Dum  
 hac Messena agerentur, pirata in suburbanū,  
 quod Chironis nominant, noctu uenere, & ad-  
 motis scalis loco potiti, uastant, populanturq;  
 omnia. Homines partim propugnātes trucidāt,  
 reliquos nexos cū armentis abducunt. Messenio-  
 rum ephori rursus ea re maximè ob Dorimachi  
 praesentiā grauius indignati, ac tum demū deri-  
 deri se patantes, eū accersiri ante magistratus  
 iubent. Styron tum sortè ubi praeerat, uir omni  
 genere laudis apud Messenios clarus. Hic haud  
 dimittendum urbe Dorimachum consulit, nisi

A

primo.

prius prædam omnē à piratis abactam Messen-  
 ijs restituat, domorū agriq; uastationē instau-  
 ret, præijs qui interfecti fuerant, nocētes tradat.  
 Id consilium cum omnes approbassent, profusus  
 itaq; in irā Dorimachus, stultos inquit eos esse,  
 si talia faciētes, Dorimacho se, et nō Aetolis  
 inferre iniuriā credant: se quidē per summum  
 scelus uexari, ac illos nō longē post dignas pœ-  
 nas duros. Erat tum Messenæ extrema sortis  
 homo, Babyrehas nomine, adeo Dorimacho  
 uultu, corpore, lineamētis, uoce deniq; similis, ut  
 si quis ei capitis ornatū, chlamydemq; illius ad-  
 didisset, haud facile fuisset uterorū esset, discer-  
 nere. Idq; haud Dorimachū latebat. Cum igitur  
 superbe nimis atq; insolenter in Messenios  
 inuheretur, iratus Scyron, Putas ne, inquit, no-  
 bis te sen temeritatē tuam curare esse Babyreha?  
 Quæ cum dixisset, Dorimachus ipsi cedendum  
 ratus, prædam omnem Messenijs restituit. Hinc  
 Aetoliam profectus, adeo grauius ac molestè  
 Scyronis uerba tulit, ut non alia expectata oc-  
 casione, ob id duntaxat bellū Messenijs excita-  
 rit. Per id tēpus dux Aetolorū erat Ariston.  
 Hic tum fortē ob imbecillitatem corporis, quam  
 ex longa ualetudine cōtraxerat, haud satis ro-  
 bus gerendis aptus, cum Scopa et Dorimacho  
 affinitate iunctus esset, huic summā imperij tra-  
 didit. Dorimachus publicè in bellum aduersus  
 Messenios prouocare Aetolos non auderet,  
 quod

quod nullam eius rei satis dignā causam posset  
 afferre. Quippe indignatione tantūmodo illa-  
 ta sibi contumelia movebatur. Quamobrem di-  
 missa hac cogitatione, priuatim Scopam adgre-  
 ditur. Suadet, ut sibi contra Messenios adesse  
 uelit. Se in praesentia à Macedonibus ostendia-  
 ntos esse, ob pueritiā regis, cum nix decimumsc-  
 ptimum ætatis annū Philippus ageret. Præter-  
 ea Lacedamonios à Messenijs alienos esse. In  
 amicitia præstare se cū Græcis. Propter quod  
 neminē sibi transitū in Messenios impediturū.  
 Post hac quanta secutura sit utilitas, ante oculos  
 ponit. Quippe regionē omnem securā degere,  
 solamq; omnium tempore Cleomenici belli inte-  
 gram permanuisse. Actolos uerò id tandē gra-  
 tissimum habituros, seq; beneuolētia & honore  
 profecturos. Achaos autē, si profectiōē suam  
 impediē, sponte occasiōē bello daturus. Si  
 permisserint, liberē se Messenē usq; transituros.  
 Atqui Messenios belli causam tamdiu præst-  
 isse, cum societate inire cū Achaïs & Maci-  
 donibus polliciti fuissent. Hac, & alia in hac  
 sententiam plura locutus, tantum Scopæ, ami-  
 cisq; eius ardorem incitat, ut neq; Actolorū  
 monitione aduocata, neq; expectato magistrat-  
 um iussu, nec iure aliquo seruato, ipsi per se  
 Messenijs, Epirotis, Achaïs, Scarnanibus,  
 Macedonibus bellū intulerint. Statim igitur pa-  
 ratas emisere. Exiit mox regia nani ex Macedo-

nia obuij facti, onustā Aetoliam perduxerunt, nautas, uectoresq; , & nanē deniq; ipsam uen- didere. Hinc per maritimā Epiri oram discur- rere, obuium quenq; pradari, Cephaleniorū na- uibus ad iniuriā uti, oppida per insidias capere. Qui ppe in Acarnania Oreum cæperūt. Postea quibusdam occultè in Peloponnesum missis, in media Megalopolitanorum regione, castello, quod Clariū uocant, potiti fuere. Quo postea re- ceptaculo usi, latissimè piraticā exercebant. Ea tempestate Timoxenes Achaorū dux, Taurio- nem oppidum, quod tēpore Peloponnesiaci belli Antigonus occupauerat, intra paucos dies ex- pugnavit. Siquidē Antigonus rex Corinthum uoluntate Achaorū tenebat, sicuti suprā, cū de Cleomenico bello tractaremus, ostendimus. Or- chomenū uerò ui captū nō reddiderat Achais, sed ditioni suæ subegerat, cupiens (ut mihi quidē uidetur) nō solū aditū in Peloponnesum habere, uerumetiā mediterraneā oram, dispositis Orcho- meni presidijs custodire. Dorimachus & Sco- pas obseruato tēpore, quo pauci dies magistrat- sui Timoxeni supererant, & Aratus sequētis anni dux nōdū inire magistratū debebat, cōgre- gatis iuxta Rhiū mōtē Aetolis, ac paratis Cephā- leniorū nauib⁹, in Pelopōnesum trāsfretarūt: sa- cloq; per Patrēsīū, & Pharensīū, & Tritēsium oram itinere, aduersus Messenios grassabātur. Edictum erat, ne qua inter eundem Achais iniuria

iniuria inferretur. Sed quis multitudini statuae modum? Vastat, diripiuntq; omnia, tandem Phigaleam perueniunt. Hinc facto in Messenios impetu, nulla ratione ucteris amicitia habita, neglectoq; diuino & humano iure, populabundi per agrum discurrent, omnia ferro igniq; vastantes: Messenij, quod impares uiribus essent, sese intra moenia continentibus. Achai instante iam concilij tempore, Egium conuenere. Hic congregatus omnibus, cum hinc Patrensiu & Pharensium legati de iniurijs Aetolorum quererentur, illino Messenij praesidium miserabiliter peterent: Achai partim indignatione illata socijs iniuria, partim commiseratione Messeniorum permoti, tum grauer ferentes, quod se inscjs Aetoli exercitum per Achaiam traduxissent, ferre Messenij praesidium, ducemq; Achaos armis assuescere: & quod a congregatis decerneretur, ratum esse debere decernunt. Timoxenes Achaorum dux (nondum enim magistratu excesserat) quod Peloponnesij post Cleomenicum bellum pacatis tranquillisque rebus dedisse se ocio, & neglecta militari disciplina, desides factos esse intelligebat, moliri quoscquam, nulla spe nisi multitudinis fretus, uerebatur. Contra uero Aratus suorum iniurias grauer & iniquo animo ferens, inflammatus praeterea audacia Aetolorum, nec antiqua similitatis immemor, quam primum armare Achaos, & cum Aetolis congregari festinabat. Quamobrem

A 3

ante



nia obuij facti, onustā Aetoliam perduxerunt, nautas, uectoresq; , & nauē deniq; ipsam uendidere. Hinc per maritimā Epiri oram discurrere, obuium quenq; pradari, Cephalleniorū nauibus ad iniuriā uti, oppida per insidias capere. Quippe in Acarnania Oreum cœperūt. Postea quibusdam occultè in Peloponnesum missis, in media Megalopolitanorum regione, castello, quod Clariū uocant, potiti fuere. Quo postea receptaculo usi, latissimè piraticā exercebant. Ea tempestate Timoxenes Achaorū dux, Taurionem oppidum, quod tēpore Peloponnesiaci belli Antigonus occupauerat, intra paucos dies expugnauit. Siquidē Antigonus rex Corinthum uoluntate Achaorū tenebat, sicuti suprā, cū de Cleomenico bello tractaremus, ostendimus. Orchomenū uerò ui captū nō reddiderat Achaïs, sed ditioni suæ subegerat, cupiens (ut mihi quidē uidetur) nō solū aditū in Peloponnesum habere, uerumetiā mediterraneā oram, dispositus Orchomeni praesidijs custodire. Dorimachus & Scopas obseruato tēpore, quo pauci dies magistratui Timoxeni supererant, & Aratus sequētis anni dux nōdū inire magistratū debebat, cōgregatis iuxta Rhiū mōtē Aetolis, ac paratis Cephalleniorū nauib; , in Pelopōnesum trās fretarūt: saeloq; per Patrēsīū, & Pharensīū, & Tritēsīum oram itinere, aduersus Messenios grassabātur. Edictum erat, ne qua inter eundem Achaïs iniuria

iniuria inferretur. Sed quis multitudini statuae modum? Vastat, diripiuntq; omnia, tandē Phigaleam perueniūt. Hinc factō in Messenios impetu, nulla ratione ucteris amicitia habita, neglectoq; diuino & humano iure, populabundi per agrū discurrunt, omnia ferro igniq; vastantes: Messenijs, quod impares uiribus essent, sese intra moenia cōtinentibus. Achai instante iam concilij tēpore, Egium conuenere. Hic congregatis omnibus, cū hinc Patrensiū & Pharensium legati de iniurijs Aetolorū quererentur, illinc Messenij praesidiū miserabiliter peterent: Achai partim indignatione illata socijs iniuria, partim cōmiseratione Messeniorum permoti, tum grauer ferentes, quod se inscijs Aetoli exercitum per Achaiā traduxissent, ferre Messenij praesidium, ducemq; Achaos armis assuescere: & quod à cōgregatis decerneretur, ratū esse debere decernūt. Timoxenes Achaorū dux (nondum enim magistratu excesserat) quod Peloponnesij post Cleomenicum bellum pacatis trāquillisq; rebus dedisse se ocio, & neglecta militari disciplina, desides factos esse intelligebat, moliri quicquam, nulla spe nisi multitudinis fretus, ne rebatur. Contrā uerò Aratus suorum iniurias grauer & iniquo animo ferens, inflammatus praeterea audacia Aetolorū, nec antiqua simularis inmemor, quā primum armare Achaos, & cū Aetolis cōgredi festinabat. Quamobrem

A 3

ante

ante diem quintum, quàm inire magistratum debebat, accepto à Timoxenē publico signo literas ciuitatibus scripsit, quibus cogi in arma inueniuntē, & Megalopolim conuenire iussit. De cetero ingenio antequam reliqua exequar, pauca mihi dicenda existimaui. Aratus igitur in rebus civilibus uir usque quaq; perfectus fuit. Nam & facundē eloqui, & prudenter excogitare, & diligēter exequi omnia poterat: in tolerādis civilibus discordijs mitis, in amicitijs societatibusq; iungendis nemini secundus. Iam uerò fallere hostem, moliri insidias, machinas intendere, postremo hac omnia perducere ad finem, idoneus erat, uir cum singulari andacia fretus, tū tolerādis laboribus atq; periculis à pueritia assuetus. Cuius rei cum multa sunt testimonia, tum ea in primis, quòd Sicyonem & Mantineam Achaëis tradidit, Pellenē fugatis Aetolis cepit, Corinthi arce, quam Acrocorinthum uocāt, potitus est. Hic ipse, si quando acie dimicare cogebatur, in consilijs segnis, in subeundis periculis timidus erat, nec periculū facietenus sustineri poterat. Quam ob rem triumphis ad se spectantibus omnem Peloponnesum expleuit. Usque adeo natura hominū non solum corpora, uerūmetiam animos sui dissimiles finxit, ut saepenumero unus idemq; homo non modò in rebus diuersis, hic quidem fortiter, illic segniter se gerat, sed in similibus quoq; rebus modò inauditam celeritatem, aliàs incredibilem ignau

ignantiam ostendat: & aliquādo quidem fortissimus, nonnunquam uerò timidissimus uideatur. Non sunt autem ista paradoxa, sed consuetæ & nota illis qui animadvertere nolūt. Quippe multos in uenationibus cernimus aduersus sanissimas feras audacissimos esse: quos si ad arma, hostesq; transtuleris, ignaui socordesq; apparebūt. In rebus uerò bellicis, pleriq; singulari certamine acerrimi sunt, qui in acie nullius precij. Thessalicos equites, conferto pralio, in superabiles esse constat. Eosdem, si per partes attentaueris, lacere, capereq; facilimum erit. De Aetolis contrarium euenit. & Cretēses terrestribus ac nautalibus pralijs ad insidias, furta, rapinas, nocturnos insultus, & omnia doli genera propriissimi sunt. In pralio uerò dispositis cohortibus segnes, timidi, ac prorsus inutiles. His Achai atq; Macedones planè cōtrarij. Hac idcirco breuiter memorauimus, ne quis fortè miretur, ac propterea historiae detrahat fidem, si quando eosdem uirōs in rebus similibus dissimiles fuisse ostēdimus. Nunc uero unde discessimus, reuertamur. Congregatis Megalopoli omnibus, quibus apta ad res bellicas aetas erat, Messenij rursus ad Achaos monere, rogātes ne se contemnerent, ita palam ab Aetolis iniuria affectos, uelle sc. si cū bona uolūtate eorum fiat, inter socios eorū adscribi. Nihil in posterū, quod ad communem societate perlineat, recusaturos. Achaorum principes, qua-

senus ad societatem attinet, nihil à se fieri poss  
 respondet. Neq; enim sibi licere inconsulto Phi  
 lippo, ac socijs, quenquam in societatem admus  
 tere, durante adhuc fœdere, quod tempore Cleo  
 menici belli duce Antigono inter Achaos, Epi  
 rotas, Phocœses, Macedonas, Bœotios, Arcada  
 Thessalosq; initum fuerat. Verum libenter illi  
 prasidio futuros, si ipsi liberos suos obsides La  
 cedamonij tradant, spondeantq; nunquã se cum  
 Aetolis, nisi consentientibus Achais, fœdus  
 aut pacẽ facturos. Lacedamonij quoq; per id tẽ  
 pus cum exercitu iuxta Megalopolim convenie  
 rant, non tam sub specie sociorum, quàm ut euen  
 tum rei expectarent. Aratus rebus cum Messe  
 nijs ita compositis, legatos ad Aetolos mittit  
 qui eos iubeant ex agro Messeniorũ copias redu  
 cere, neq; deinceps illos infestare, neq; Achæori  
 agrũ attingere. Si secus fecerint, se eos pro hosti  
 bus habiturum. Scopas & Dorimachus, auditis  
 legatorum mandatis, & Achæorum apparatu  
 cognito, parendum in presentia Arato statue  
 runt. Quamobrem missis statim Cyllenem, & a  
 Aristonẽ Aetolorum ducẽ literis, nauigia ex  
 poscunt. Ipsi biduo post præmissa prada disces  
 sere, itinere uersus Elienses facto. Quippe ea gen  
 semper in fide Aetolorũ permanserat. Aratu  
 temerẽ illos, uti statuerant, discessuros ratus, co  
 pijs uerò omnibus dimissis, in suam cuiq; domum  
 abeundi potestacẽ fecit. Ipse duntaxat cum tribu  
 milli

millibus peditum, & trecentis equitibus, hoc est, ijs qui sub Taurione erant, Patras contēdit, quō se abeuntibus Aetolis opponeret. Dorimachus ea re cognita, ueritus ne sibi profectio impediretur, pradam quidē, addito sufficiēti praesidio, ad naues mittit: iussis, quos ad eam uehendā destinauerat, ut sibi ad Rhiū, unde soluere statuerat, occurrerēt. Ipse prada parumper comitatus, non longē post cōuerso itinere Olympiam uenit. Hic, cum per exploratores cognouisset, Taurionē cum ijs quas supra diximus, copijs iuxta Clitoriū esse, ueritus ne propterea ex Rhio sine certamine aus periculo soluere posset, optimum factu existimauit, si omni amputata mora cum Arato decerneret, quōd Aratus & paucis admodum copijs stipatus, & futura rei ignarus erat. Cogitabas enim se, si hostes fudisset, antequā rursus Achai congregarētur, uastata undiq; provincia, tutum per Rhium, quā decreuerat, discessum facere posse. Si uerō Achai per formidinē pugna abstinerēt, liberē se, qua uellet, sine ullo discrimine trāsitum habiturum. His rationibus permotus, castra non longē à Megalopoli iuxta Methydrium posuit. Achai cognito Aetolorum aduentu, adeo imprudenter praesentibus rebus usi sunt, ut nihil ad cumulum stultitiae reliquerint. Primò enim Clitorio profecti, iuxta Caphias castrametati sunt. Postea Aetoli à Methydrio per Orchomenum transeuntibus, in Caphiensium agrum copias de-

duxere,

duxere, praterfluēri amne veluti quodam munimen-  
 to clausi. Aetoli tum propter loci iniqui-  
 tatem (siquidem ante id flumen multa & pro-  
 fundissima fossa erant) iam ne fortè inter hæc  
 Achaorum copia cogerentur, relicto pugnandi  
 proposito, Olygyrtum uersus, eo quo constitierant  
 ordine, procedunt, callidè omnia obseruantes, ne  
 quopiam inter eundem ad cōfligendum cogerentur.  
 Aratus, cum Aetolorū pedestres copia ferè  
 ad ingū montis peruenissent, nec longè post equi-  
 tatus omnis per campos insequeretur, equites, ac  
 leuioris armatura milites duce Acarnane in  
 hostes emittit, iussos, ut cum equitibus congre-  
 dentur, & fortunā belli tentarēt. Quod sanè im-  
 prudenter factum est. Nam si capeffendum præ-  
 lium fuit, non cum posterioribus congredi oport-  
 rebat, cum iam à montibus non lōgè abessent: se-  
 cum primis, antequam ad summa conscenderent.  
 Sic enim futurum fuerat omne in campis certamen.  
 Quæ res & Aetolis ob genus armaturæ,  
 atq; ad eò omnem ordinem pugnandi, sine dubio  
 cladem, & Achaïs uictoriam peperisset. Sed  
 Aratus oblatam sibi & loci & tēporis oppor-  
 tunitatē in hostes per imprudenciam transulit.  
 Siquidē Aetoli simulac ueniētes Achæos per-  
 spexere, omni qua possunt celeritate ad montem  
 contēdunt, festinantes se cum peditibus suis con-  
 iungere. Aratus nec satis quid actum foret cō-  
 spicatus, nec consiliū hostium intelligens, cum  
 primū

primum currentes uersus montē equites animad-  
 uertit, fugere eos ratus, ferētarios ab utroq; cor-  
 nu dimittit. Hos expeditis atq; equitib<sup>9</sup> ferre sup-  
 petias iubet. Ipse cum reliquis copijs longo torni-  
 facto, eodē anxius festinat. Equites Aetolorum,  
 ubi ad radices montiū uentum est, remissius ali-  
 quanto procedere, peditesq; ingenti clamore re-  
 uocare coeperunt. Quibus repentē in subsidium  
 suorum confluentibus, ubi se numero haud infe-  
 riores hostibus intellexerūt, in equitatu Acha-  
 rum conuersi, cum & multitudine hominum, &  
 loci opportunitate praestarent, impetum in eos  
 faciūt. Maximis utrinq; uiribus certatur, uictoria  
 aliquādiu anceps fuit. Tandē uerò Acha-  
 rum equites repulsi. Quibus fugientibus, cum fe-  
 rentarij, qui in eorum subsidium missi fuerant,  
 obuiassent, partim nouitate rei perterriti, par-  
 tim impetu fugientium suorum reiecti, ipsi quoq;  
 idem facere sunt coacti. Quibus ex rebus accidit,  
 ut qui in acie uicti sunt, uix quingenti: qui uerò  
 fuga se commiserunt, supra duo millia hominū fue-  
 rint. Aetoli quid agendū foret, ab ipsa re edo-  
 cti, cum clamore atq; letitia Achaos insequū-  
 tur. Illi eodem in loco, atq; eo quo dimiserant or-  
 dine consistere suos rati, ad Aratum confugiūt:  
 quare fuga eorum & honesta principio, & sa-  
 lutaris uidebatur. Vbi uerò illos etiam loco mo-  
 tos, longo ac perturbato ordine incedere conspe-  
 xerūt, alij per diuersa itinera fugientes, salutem  
 quasi



*quasiuere: alij cursu in suos facto, ipsi se inuicem, non expectatis hostibus, profligarunt. Itaq; tandem omnes in fugam uersi, in propinquas se urbes receperunt: siquidem Orchomenus & Caphia non longè aberant. Quod nisi accidisset, omnes eo die aut capti, aut trucidati ab hostibus fuissent. Hac igitur clades Achaeorum prope Caphias fuit. Megalopolitani, cum eis nuntiatum esset, Aetolos iuxta Methydrium castrametatos esse, omnes una uoce cōgregati, postridie eius diei, quo gestum id bellum fuerat, in subsidium Achaeorum contendere. Et cum quibus uinentibus pugnatu-  
 ros se aduersus hostes sperabant, eosdem sepelire ab hostibus interfectos sunt coacti. Parata igitur ingenti ac profunda fossa, ac mortuorum corporibus cōgregatis, iuxta eis more patrio persoluerunt. Aetoli prater spem uictoria potiti, liberè iam per mediam Peloponnesum iter facere. Quo tempore tentata Pellensium ciuitate, & agro Sicyoniorum deuastato, tandem per Isthmi angustias abierunt. Cause igitur socialis belli haec, quas supra diximus, fuisse. Initium uerò ex decreto ortum, quod postea inter socios factum fuit: & Corinthi, quò omnes ob eam causam conuenerant, Philippo quoq; Macedonum duce approbante confirmatum. Acha paucis interiectis diebus, in concilio congregati, publicè & priuatim Aratum detestabatur, u-  
 qui tanta cladis ac iactura auctor fuisset. Qua  
 propter*

propter augentibus factum diuersa in repub. factionis hominibus, longè magis multitudo omnis incēdebat. In hoc enim primò uidebatur ab eo grauius peccatum, quòd magistratu ante tēpus suscepto, sublatiſq; alteri<sup>9</sup> partibus, res erat adgressus, quas antea quoq; ſepenumero inſœlieiter geſſerat. Deinde etiam grauius, quòd commorantibus adhuc in medio Peloponneſo Aetolorum ducibus, Achaorum exercitum dimiſerat: quamuis Scopam & Dorimachum iam antea in hoc eſſe cognouiſſet, ut fracta pace, bello res turbarent. Tertiò, quòd ita paucis ſtipatus copijs praliū ſuſceperat, præſertim nulla urgente neceſſitate, cū tuto ſe in proximas ciuitates recipere potuiſſet, quouſq; denuò Achai cōgregarētur: & tunc, ſi id omnino cōmodum foret, praliū inire. Poſtremò, quòd ita imprudenter rebus bellicis uſus erat, ut omiſſa per ignauiam camporum opportunitate, ubi ſui ſine dubio praualiſſent, hoſtes in mōtib; per lenioris armatura milites eſſet adgreſſus, quo nihil accidere Aetolis utilius aut opportuniuſ poterat. Verū tamen ſimulatq; Aratus rediit, & concilium ingreſſus cōmemorare cœpit res ante eum diem à ſe pro ſalute rei p. geſtas, ac proxime cladis rationes attulit, ſeq; non fuiſſe eius cauſam, ut falſo inimici calumniarētur, expoſuit: poſtremò etiā ueniā petiit, & ſi quid à ſe erratū eſſet, debere Achaos, oſtēdit, non tam acriter & ſeuere, quàm piè atq; huma

humaniter euentum rei considerare: tanta repente mutatio animorum facta est, ut plebs qua modo ita insensa Arato uidebatur, mox omne odium in diuersa factionis homines transtulerit, ac iam de cetero quibuscunq; in rebus Arati cōsiliū atq; sententiam secuta sit. Hac igitur centesima & trigesima nona Olympiade gesta sunt: quauero sequuntur, cētesima & quadragesima. Decretū igitur erat ab Achaïs, ut legati ad Epīrotas, Boeotios, Phocenses, Acarnānes, & Philippū Macedonia regem mitterentur, qui ostenderēt, quomodo bis iam Aetoli cōtra leges fœderis Achaiā ingressi forent, peterētq; ab eis ex fœdere praesidium: praeterea ut Messenios in societate asciscerent, ut dux Achaorum peditum quinq; millia & quingentos equites pararet, & Messenys, si iterū ab Aetolis infestaretur, subsidium ferret. Praeterea cum Lacedaemoniys Messenysq; cōponeret, quibus copiys pedestribus atq; equestribus ad cōmunes usus deberent esse instructi. Quae postquam decreta sunt, Achai memoratam cladē magno ac forti animo ferētes, neq; Messeniorum rem, neq; propositū suum destituerent. Legati mandata diligenter prosequi: dux iuentutem, uti iussum fuerat, cogere: cum Lacedaemoniys Messenysq; componere, ut peditum utriq; duo millia & quingētas, ducentos & quinquaginta equites pararent: quō multitudo omnis ad bellum instructa, ad decem millia peditum forent.

forent, equites mille. Aetoli, cum iam conciliū  
tempus aduenisset, congregata multitudine, pa-  
cem agere cum Zacedemonijs, ac Messenijs, ca-  
serisq; propinquis populis statuerūt, partim an-  
gustia rerum coacti, partim dolo, ut socios atq;  
amicos Achaeorum debilitarent. Cum Achaes  
uerò ita rem componere decreuerunt, si à Messe-  
niorum societate desisterent. Sin. uerò in proposi-  
to permanerent, bello aggrediendos iudicauere.  
Quo quid dici irrationabilius potest? nam cum  
Achai cum Messenijs societate iuncti essent, si-  
quidem in ea persisterent, bellum Achaes indi-  
cebant: si uerò Messeniorū hostes fieret, pacem eis  
pollicebantur. Quamobrem aduersantibus sibi  
inuiçē rebus, locum habere petitiones eorum ne-  
quiuerunt. Epirota, & Philippus rex, auditis qua-  
relata per legatos fuerant, Messenios in societa-  
tem acceperunt. De iniurijs uerò Aetolorum, etsi  
non nihil sunt indignati, nullam tamen suscipere  
admirationem. nisi: quòd illi huiusmodi rebus  
assueti, nihil noui moliri uidebantur. Itaq; non  
inuiti cum eis in pace perseuerabāt. Ita interdum  
inuetrata, ac continua iniuria potius quàm no-  
ua & insolita, ueniam consequuntur. Aetoli  
igitur his modis usi, deuastata frequentibus in-  
ursionibus Graecia, & illasis saepenumero prius  
quàm indolis bellis, ne respondere quidē de iniu-  
rijs querentibus dignabantur: saepe etiam pe-  
tentes à se gestarum, suae gerendarum rerum  
rationem

rationem, aspernabantur, atq; irridebant. *Lacedæmonij*, etsi nuper opera *Achaorū* ab *Aristigono* in libertatē fuerant restituti, *Philippoq;* & *Macedonibus* promiserant, nihil se aduersum eos molituros, missis tamen clam ad *Aetolos* legatis, secretam cum ijs amicitiam ac societatē firmauerunt. Congregato interea *Achaorum* exercitu, *Lacedæmonijsq;* ac *Messenijs*, ut statutum fuerat, ad subsidium paratis, *Scerdilaidas* & *Demetrius* cum nonaginta lembis ex *Illyrio* nauigantes, prater sœdus cum *Romanis* percussum, *Lissum* transgressi sunt. Qui primotentata *Pylo*, cum aliquandiu urbem oppugnauissent, tandem non sine dedecore sunt repulsi. Post hac *Demetrius* cum quinquaginta lembis cursu in *Cyclades* facto, insulas populatur, nonnullasq; per proditiōē capit. *Scerdilaidas* uerō cum reliquis quadraginta lembis *Naupaetum* contendit, fretus amicitia *Amyntæ* *Thamæ* norum regis, cui affinitate coniunctus erat. Hic per *Agelau* inijt cum *Aetolis* sœdus, ut æquē diuisa prada, unā cum eis in *Achaia* proficisceretur. Quod postquā inter *Scerdilaidā*, & *Agelau*, *Dorimachū*, ac *Scopam* conuenit, congregatis undiq; *Aetolis*, unā cum *Illyrijs*, complices etiā *Scythæorum* ciuitate existēte, in *Achaia* irruerunt. *Ariston* *Aetolorum* dux, perinde ac si earum rerum ignarus esset, domi in quiete permanebat, pacem sibi, non bellū cum *Achaia* asseren.

asserens esse: imprudēter sanè, ac planè pueriliter. Quid enim stultius, quàm res claras atq; euidentēs putare uerbis dūctius posse celari? Post hæc Dorimachus cum suis incredibili celeritate Cynetham uenit. Cynethenses, ut qui longo iam tempore Arcades fuerant, maximis iam olim & continuis seditionibus uexabantur: uaria apud eos cades, exilia, rapina, regionis oppressio fiebat. Accidit tandem, ut qui Achaorum partes sequebantur, principatum in urbe obtinerent. Quare & custodes murorum, & ducem ciuitatis ex Achaia habebant. Qua cum ita essent, non multis annis ante Aetolorū aduentum, cum exules ad eos qui in urbe erant, transmississent, & de receptione in gratiam, atq; concordia precati essent, praesides ciuitatis eorum uerbis persuasi, legatos ad Achaos misere, eam concordiam cum consilio atq; sententia eorum perficere uolentes. Quibus id mox consentientibus Achaïs, quòd utriusq; fidem ac beneuolentiam constanter erga se futuram arbitrabantur, cum & hi qui intra urbem erant, omneis spes suas in Achaïs haberent, & illi beneficia Achaorum se conseruatos existimaturi forent, Cynethenses & praesidium, & ducem Achaorū ex urbe emisere. Exules uerò numero circiter trecentos intra urbem a se iuerunt, recepta ab ijs fide, &, quibus religiosius astringi mortales possunt, adhibitis sacramentis. Verum illi nulla

causa

*causa, siue occasione moliedī res novas expectata, simulatq; intra urbem admīssī, consiliū prae-  
 denda ciuitatis, ut eis cendiq; conseruatores su-  
 inierunt: ut mīhi uideantur inter uictimā  
 eades, cū fidē ac iusurādū inuicē praeſtabāt, et  
 maximē de impietate in Deū, et crudelitate  
 conseruatores capitis sui cogitasse. uix enim in-  
 tra mœnia recepti, Aetolos, quibus urbē pro-  
 rēt, aduocauere, quo et seruatorēs suos, et patri-  
 funditus subuerterent. Res hūc in modū perfectā  
 fuit. Nonnulli ex ijs qui ab exilio fuerāt reuer-  
 polcmarchi sunt creati. qui magistratus cla-  
 dendarum portarum urbis curam habebat, et  
 clauēs noctu detinebat, et interdū ad enſto-  
 portarum commorabatur. Aetoli paratis se-  
 lis, ceterisq; rebus necessarijs, tempus perficien-  
 da rei praeſtolabantur. Polcmarchi interfecti  
 diuerſe ſactionis collegis, portam ciuitatis  
 cluſere. Quo ſaſto, repente Aetoli alij per por-  
 tam ingredi, alij admotis ſcalis mœnia conſce-  
 dere: Tum turbata nouitate rei uniuersa ciuitas  
 paſſim ruere, omnia terrore tumultuq; compli-  
 ri: cum neq; porta ſuccurrere poſſunt, hoſtibus  
 certatim ē muris proſilientibus: neq; mœnibus  
 ſubuenire, eiſdem per portam caternatim ingre-  
 dientibus. Quamobrem Aetoli euſtigio ur-  
 potiti, ex omnibus rebus à ſe per iniuriā pe-  
 petratīs, hoc unum iuſtiſſimē fecerunt, quod in-  
 terfectis ſtatim urbis proditoribus, omnes e-  
 rum ſortunas diripere. Idem tamen poſtea*

ceteros quoque patratum, siquidem substantia omnis ablata: muli Cynethae strangulabantur, ut si quid celatum esset confiterentur. Per hunc modum capta urbe, paucos post dies relicto in ea sufficiente praesidio, cum exercitum versus Lusas discesserunt. Vbi cum templo Dianae appropinquassent, quod est inter Clitorium et Cynetham, ac veluti asylum a Graecis habetur, populari greges atque armenta dea, ac omnes diuitias sani expilare uoluerunt. Sed Lucretia ad reprimendam gentis impietatem, partem earum rerum sponte illis obtulere. Quae accepta, Aetoli subito profecti, non longe à Clitorio castrametati sunt. Per idem tempus Aratus dux Achaorum, legatos ad Philippum miserat, qui auxilia accersirent, delectos undique aduocaret: a Lacedaemoniis atque Messenijs eos, qui ex foedere debebantur, peterat. Aetoli primò hortari Clitorienses ceperunt, ut dimissa Achaia, secum inirent societatem. Quos deinde abnuenteis, uarijs certaminibus infestabant: et, admotis scalis, transcendere urbis moenia nitebantur. Vtrumque cunctis magno ac forti animo propugnantibus, spe capiendae ciuitatis ad extremum destituti, obsidionem dissolvere, ac rursus Cynetham reuersi, direpta dea gregibus atque armentis, tradere urbem Eligisibus uoluerunt. Quibus dum respuentibus, ipsi per se custodire decreuerunt.

B . . . . . runt



runt, Euripide duce in ea constituta. Post ha-  
 sama aduenientis è Macedonia prasidij, & a-  
 paratu Achaorum perterriti, urbem incende-  
 runt: & uersus Rhium denuò profecti, illas sa-  
 cere transitum statuerunt. Taurion, intelled-  
 Aetolorum progressu, & Cynetha excidio co-  
 gnito, cum nunciatum esset, Demetrium Pha-  
 rium à Cycladibus Cenchreas aduenisse, horta-  
 tus est eum ad ferendam Achaïs opem, & A-  
 eolorum transitum, transportatis per Isthma-  
 lembis, impediendum. Demetrius utili quidem  
 sed minime honesta ab insulis profectione sa-  
 cta, quod Rhodij aduersus eum cum classe nau-  
 garant, libenter Taurioni paruit, praesertim  
 sumptus ad transportationem lemborum necesse-  
 sarios suppeditanti. Quamobrem transuectus  
 per Isthmum lembis, cum Aetolos biduo, an-  
 transisse intellexisset, maritima quadam eorum  
 loca populatus, rursus Corinthum nauigauit.  
 Lacedaemonij rebus, sicuti supra diximus, cum  
 Aetolis elà cõpositis, auxilia, uti ex fœdere  
 uenerat, mittere differebant, paucis quibusdam  
 equitibus peditibusq; distimulati gratta missi  
 aratus, ut ciuium potius, quàm ducum officiũ ex-  
 ceret, suos admonere: adinque in quiete permi-  
 sit, accepta eladis memor, quoad Scopas & E-  
 rimachus deuastata passim prouincia, rebus  
 omnib; ex sententia peractis, domũ sunt regressi.  
 Quãquã haud difficile fuisset, per aspera iura  
 di-

tū atq; angusta proficiscētes loca opprimere. Cy-  
 notheses, etsi ingētem passi sunt rerū omniū ia-  
 cturā, et serē ultimis affecti supplicijs, tamē me-  
 rito luisse pœnas, ab omnibus, quibus rescognita  
 erat, iudicati sunt. Quoniam uerò Arcadū gēs  
 quandām apud omnes uirtutis famam habet,  
 non solum propter humanitatem erga peregrini-  
 tos, & benignitatem erga quosvis homines, ue-  
 rum etiam ob pietatē atq; obseruantia in deos,  
 operaprecium existimauimus, aliquid de serita-  
 te Cynēthensium breuiter referre: & quo pacto,  
 cum confessione omnium Arcades essent, tantū  
 à reliquis Gracis ea tempestate scelere ac cru-  
 delitate differrens, exponere. Mihi profectō ui-  
 detur ideo hoc eis accidisse, quia id quod à ma-  
 ioribus suis sapientissime, ac ductu natura cir-  
 ca cūctos Arcadia incolas fuerat inuentum,  
 & primum, & soli omnium Arcadum relique-  
 runt. Musicā enim (de uera nunc Musica lo-  
 quor) uniuersis hominibus utilem esse constat,  
 Arcadibus uerò etiam necessariam. Neq; uerū  
 est, quod Ephorus haudquaquam rectē pronun-  
 tians, in proœmio Historiarum scribit, Musicā  
 ad fallendos ac deludendos homines inuentam  
 esse. Neq; existimandum, ueteres Cretenses ac  
 Lacedamonios supernacuō tibiam ac rhythmos  
 pro tuba in bellum introduxisse: neq; antiquissi-  
 mos Arcadas tanto in honore musicam in eo-  
 rum rebus publicis habuisse, ut in ea non solum

pueros, verum etiam adolescentes et iuvenes usque  
ad trigésimum annum necessario exerceri vellet  
homines alioquin vita difficilis atque austera.  
Haud enim est obscurum, apud solos fere Ar-  
cadas pueros ab ineunte aetate secundum leges,  
hymnos canere, et Pæana: quibus singuli iuxta  
patriæ morem genia, et heroas, et deos lauda-  
re consueverant. Post hæc Philoxeni et Timothei  
discipulis instructi, cum cætibus et choreis an-  
nuos ludos Libero patri faciunt pueri quidam,  
quos pueriles vocant: iuvenes, quos viriles. Omni-  
denique eorum vita in huiusmodi cætionibus ver-  
satur: non tam quod audiendis modulis delecten-  
tur, quam ut se invicem cantando exerceant. At  
hæc, si quis aliquid in cæteris artibus ignoret,  
nulla apud eos ignominia habetur. Musican-  
terò neque ignorare quisquam eorum potest, quia  
necessario dicitur: neque fateri nescire, quia hoc  
apud eos turpissimum putatur. Postremo specta-  
cula ac ludos in theatris cum cantibus et cho-  
reis singulis quibusque annis publicis sumptibus  
adolescentes civibus præbet. Quæ res mihi qui-  
dem videtur ab eorum maioribus sapientissimè  
fuisse instituta, non deliciarum aut læscivia gra-  
tia: sed cum animadvertèrent assiduos eius gen-  
tis labores in colendis agris, et duritiam atque  
asperitatem vitæ, præterea etiam morum austeri-  
tatem, quæ ex frigida ac tristitia aëre  
provenit, tunc ut si quales signi necessario oport-

tet. (non enim obscurum est, plagas cæli esse, qua  
 gentes moribus, & forma, & colore, & plerisq;  
 disciplinis inter se dissimiles faciunt) volentes  
 mitem atq; tractabilem reddere naturam, qua  
 per se ferocior ac durior uidebatur, primò ea o-  
 mnia qua supra memorauimus, introduxerunt:  
 deinde conuentus communes, & sacrificia plu-  
 rima, in quibus uiri ac mulieres congregaren-  
 tur: postremò uirginum ac puerorū choros. Qua  
 omnia ad eum finem fecere, ut id quod in animis  
 hominum natura durius erat, consuetudine pla-  
 caretur, ac mitius fieret. Verùm Cynethenses, cum  
 interiecto tempore hac spernere cœpissent, qua  
 eis præter ceteros necessaria erant, utpote in fri-  
 gidiori Arcadia parte commorantibus, ad cu-  
 piditatem ambitionemq; conuersi, in tantam  
 breui tempore feritatem deuenire, ut in nulla  
 Græcia ciuitate maiora scelera, aut frequētio-  
 res crudelitates committerentur. Est autem aper-  
 tissimum testimonium peruersitatis eorum, quòd  
 ceteri omnes Arcadia populi mores, uitamq;  
 eorum detestabantur. Nam quo tempore Cynethenses  
 post ingentem illam seditionem legatos  
 Spartam misere, in quamcunq; ciuitatem Ar-  
 cadia cundo sunt ingressi, ex ea mox per ignomi-  
 niam fuerunt expulsi, & reditus ad eam inter-  
 dictus. Matinienses etiam post eorum discessum  
 expiationibus ac sacrificijs ciuitatē, & circun-  
 stantia quaecunq; loca purgauerunt. Hac autem  
 4      propter

propterea à nobis commemorata sunt ut ciuitates Arcadiæ admoneremus, ne à communi patria instituto discederent: tum ne quis lasciuia gratia usq; adeò indulgisse musicæ eam gentem arbitraretur, & propterea consuetudinem eorum irrideret: postremò & Cynethensium causa, ut si quando Deus permiserit, ad disciplinam conuersi, mores induant meliores, & musicam amplectantur. Nam ea duntaxat ratione contractam hætenus feritatem ponere & excutere poterunt. Nunc quoniam satis superq; de Cynethensium moribus atq; interitu diximus, rursus ad id unde discessimus, reuertamur. Aetoli igitur peragrata, ut supra diximus, Peloponneso, atq; omni regione ferro igniq; vastata, domum fuerant regressi. Philippus autem Macedonia rex cum exercitu in subsidium Achaorum Corinthum uenerat. Verum cum se peracta re uenisse intellexisset, missis ad socios tabellarijs, unūquemq; hortatus est, ut ad se Corinthum mitterent, qui de communibus rebus consulerent, quæ uiderentur. Ipse Tegeam uersus monuit exercitum, quòd Lacedæmonios intellexerat maximis inter se seditionibus ac cadibus uexari. Lacedæmonij enim, cum longo tempore sub regibus esse consueuissent, tunc recuperata duce Antigono libertate, neminem, cui omnes parerent, habentes, dum aquam in repub. partem obtinere singuli cupiunt, in uarias dissensiones deuenere.

Duo

Duo è praesidibus urbis cōsiliū suū ita occultabant, ut a nemine posset intelligi. Reliqui tres aperte cum Aetolis sentiebant, existimantes Philippum nihil adhuc per atacem in Peloponneso posse innouare. Postquam autem praeter spem atq; expectationem suam nunciatum est de regressu Aetolorum è Peloponneso, & Philippi regis è Macedonia aduentu, tres urbis praesides, cum non satis fiderent alteri è duobus, cui Adimanto nomen erat, quod consiliorū omnium conscius, haud aequo animo facta eorum ferre uidebatur, ueriti ne aduenienti Philippo omnia proderentur, consiliū suū quibusdam iuuenibus aperuerūt: deinde per praconem conuocari armatam multitudinem in templum arario uicinum iussere, tanquam Macedonibus aduersus Spartanos uenientibus. Quibus euestigio ob nouitatem rei congregatis, Adimantus id grauius ferens, in publicū processit. Atqui antea, inquit, hac praconia, & has armatorum hominum congregationes fieri oportebat, cum Aetolos hostes Lacedaemoniorum audiebamus confinis nostris appropinquare: non nunc, cum Macedonas benefactores & conseruatores nostros cum rege suo uenire intelligimus. Quae adhuc illo nociferante, irruens cum impetu iuuentus diuersis uulneribus eum confodit, & uia Stenelaum, Alcamenē, Thyestem, Bionidem, aliosq; complures. Polyphontes autem cum suis, iamdiu

B 5

praemis

praefidis suis, ad Philippum fugit. Quae cum  
 ita essent, praefides Lacedaemoniorum legatos ad  
 regem miserunt, qui culpam patrati facinoris  
 in peremptos reuerent, Praeterea regemhorta-  
 rentur, ne ultra progredi uellet, aequam res  
 in urbe componerentur, Lacedaemonios fide atq;  
 amicitiam cum Macedonibus inuiolatam ser-  
 uare ostenderent. Legati cum Philippo obuiaf-  
 sere iuxta Parthenium montem, mandata per-  
 egere. Quae cum audisset Philippus, eos hortatus  
 est, ut quamcelerrime domum reuerterentur, nun-  
 ciantesq; praefidibus, se mox Tegeam exercitum  
 reduiturum, debere ipsos ad se quamprimum ui-  
 ros primarios Corinthum mittere, qui de presen-  
 tibus rebus consultarent. Per hunc modum re-  
 uersis oratoribus, et responso Philippi nuncia-  
 to, praefides decem e praecipuis ciuitatis ad regem  
 miserunt, e quibus praecipuus erat Omias. Qui  
 Tegeam profecti, cum concilium regis ingressi  
 foret, in Adimantum ac sequaces eius grauissi-  
 mis sunt uerbis inuecti, tanquam eius seditionis  
 causa extitisset. Deinde nihil pratermisce,  
 quod ad conciliandam sibi regis beneuolentiam  
 pertinere arbitrarentur, omnia se facturos pol-  
 liciti, quibus manifestum fieret, se in societate  
 atq; amicitia cum rege permanere. His atq; alijs  
 huiusmodi expositis, Lacedaemonij ex concilio  
 abierunt. Macedonum uaria de his rebus senten-  
 tia fuisse. Alij enim cognitis, quae Spartani cla-

enim

cum Aetolis moliebantur, et Adimantum  
 ob amicitiam Macedonum interfecit existima-  
 ntes, consulere regi ceperunt, ut de Eaceda-  
 monijs exemplum ceteris praeberet, quemadmo-  
 dum Alexander mox atq; principatum acce-  
 pisset, de Thebanis fecerat. Alij seniores eam  
 uisionem graniolem esse dicebant, quam facta  
 eorum mererentur: admonendos esse duntaxat  
 eiusmodi rerum auctores, et ab administratione  
 reipublica remouendos, gubernationem ciuita-  
 tis amicis suis tradendam. Post omnes rex sen-  
 tentiam dixit, si tamen regis fuisse eam senten-  
 tiam putandum est. Neq; enim uerisimile uide-  
 tur, puerum qui uix decimum septimum aetatis  
 annum excessisset, de talibus tam uq; rebus po-  
 tuisse iudicare. Sed scriptorem historiae decet fir-  
 matas in concilijs sententias principibus tri-  
 buere, quorum nutu omnia gubernantur. Qui ue-  
 re historiam aut legunt, aut audiunt, existima-  
 re debent, eiusmodi sententias eorum esse, qui sunt  
 cum prudentiores, tum proximiores principibus:  
 ut si quis hac Arato tribuerit, cuius tum maxi-  
 ma erat apud regem auctoritas. Philippus igitur,  
 si quid aduersus se priuatim socij moliretur, sua  
 inquit interesse, illos duntaxat uerbis aut literis  
 admonere. Si quid uero publice in socios committe-  
 rent, publica poena atq; animaduersione esse ple-  
 endos. A Lacedaemonijs nihil contra communem  
 societatem patrari esse, immo sponse illos sese ob-  
 tulisse



tulisse omnia pro Macedonibus facturæ. Pro-  
 inde nihil esse aduersus ipsos grauius consulen-  
 dum: cum iniquum sit, quibus hostibus pater pe-  
 percisset, eosdem se leuissima ex causa ulcisci.  
 Confirmata regis sententia, mox Petreus Phi-  
 lippi amicus eligitur, qui Lacedæmonē cum le-  
 gatis profisciscatur. Is in mādatis habet, hortari  
 ad amicitiam Spartanos, & iusiurandū de fo-  
 cietate fidēq; seruāda dare simul atq; accipere.  
 Post hæc Philippus motis castris, rursus Corin-  
 thum rediit, optima spe præstantissima indolis  
 socijs relicta, quod tam benigniter se erga Lacedæ-  
 monios habuisset. Compertis Corinthi socio-  
 rum legatis, qui eō iui iussum fuerat, omnes con-  
 uenerant, de cōmuniibus Græcia rebus consulere  
 cæperunt. Hic omnibus uno ore Aetolorum  
 facta execrantibus, Bæotijs, quod pacis tem-  
 pore Minervæ templum depopulati essent: Pho-  
 censibus, quod positis iuxta Ambrysium &  
 Daulium castris, de capiendū timitatibus cōsul-  
 tassent: Epirotis, quod omnē regionē ferro igniq;  
 vastassent: Acarnanibus, quod opulētissimum  
 oppidum per insidias, ad motis noctu scalis, oc-  
 cupare noluisent. Postremò Achaia, quod Ca-  
 rium Megalopolitanū cepissent, Patrensiū ac  
 Pharensiū fines populabundi percurrissent, Cy-  
 netham armis atq; incendio delcuisent, Diana  
 templū ad Lusæ expilassent, Clitorienfes obse-  
 dissent: deniq; Pilum mari, Megalopolim terra  
 infectis

infestassent: ad extremum omnes una voce mo-  
 uendum fuisse Aetolis bellum indicauere. Facto  
 igitur concilio, sanxerunt, ut quicunque in socie-  
 tate admitterentur, quorum urbes aut promouiae  
 post mortem Demetrii, qui pater Philippi fuerat,  
 Aetoli occupassent. Præterea si quæ condicione  
 temporum coacti, societate cum Aetolis iniuncti  
 fecissent, et ut his omnibus libertas pristina re-  
 stitueretur, et ut patrijs legibus ac moribus ui-  
 uerent, permitteretur. Postremo, ut Amphi-  
 ethyonibus et leges, et potestas repli, quod abba-  
 tum ab Aetolis fuerat, redderetur. Nam illius  
 potestatem Aetoli sibi vindicabant. Cum igitur  
 hac ita decreta essent, centesimo et quadrage-  
 simo Olympiadis anno primo, subito sociale bel-  
 lum exarsit, ex Aetolorum iniurijs, quas supra  
 memorauimus, iustissime ortum. Qui in concilio  
 fuerant, subito legatos ad socios mittunt, qui  
 nunciarent, ut, sicuti decretum erat, ex sua quisque  
 regione bellum Aetolis moueret. Philippus quoque  
 literas ad Aetolos dedit, ut si quid obiectionis  
 orationum respondere uellent, ad se uenirent. Quod  
 cum absque defensione sacris propria auctoritate mo-  
 uerent, ut populando omnia, nemini se pu-  
 tarent fore iniuriarum, cum si quibus iniuriâ faciat,  
 illi se non defendunt, rationes esse belli, profecto  
 nonnullas esse hostis inimici. Aetoli acceptis liti-  
 ras, peremptorie respondentes, esse regem sperantes,  
 ad eum aditum constituerant, quo ad Rhium Phi-  
 lippos

lippo obuiarent. Post uero, cognitis quæ acta in  
 concilio fuerant, tabellarios ad regem misere, qui  
 nunciarent, se antequam Aetolorum concilium  
 fieret, nihil de rebus publicis posse decernere.  
 Archai congregato Regi, ut mos erat, concilio  
 simul decreta omnes confirmarunt, simul Aetolo-  
 rum indixerunt bellum. Interea Philippus, Regium  
 cum uenisset, et multa humaniter atque amice-  
 lotus esset, Archai eius dicta summa beneua-  
 lentia sunt complexi, et ueterem, qua cum maiori-  
 ribus eius deuincti fuerant, amicitiam cum Phi-  
 lippo renouarunt. Per idem tempus Aetoli, cum  
 comitiarum dies aduenisset, ducem elegerunt, Sco-  
 pam, qui omnium superiorum motuum princeps atque  
 auctor fuerat. At quam rem quid dicendum sit,  
 ignoro. Etenim publico decreto bellum genere, pu-  
 blica militia que sociorum sunt, auferre, nec  
 quenquam horum auctorem punire, insuper magis  
 ducem ex illis eligere, et commissorum facinorum  
 duces et auctores honore afficere, mihi omnino  
 generis malitia referendum esse uidetur. Quid aliud  
 quis quæ huiusmodi nequitiæ uocaret? Atanise-  
 stam id ex eo est. Lacedæmonij, cum Rhodios  
 Cadmeam societatem uiolasset, auctorem eius mali  
 puniuerunt: praesidium uero non eduxerunt, quom-  
 odum illi cor decet, qui satisfacienda per illam  
 iniuria, contraria facere prohibita, illam autem  
 diuersam erat a Thibaeis. huius per praecipuum  
 edicebant, ciuitates se dimittere libenter, ut suis  
 ipsarum

ipsarum legibus uincerent, iuxta pacem Antalcidnam. Haud tamen magistratus suos auferebant. Et cū Mantinienses socios uastarent, haud se iniuriā intulisse dicobant, quod ex una eos ciuitate in plures transtulissent. Est hac demencia cū malitiæ coniuncta, quando quis, abuentos suos etansit, à nemine se uideri putat. Itaq; amulatio ista utriq; reipublica maximorum malorū causa exitit, qua nemini prorsus recte sentienti nec primatim est, nec publicè imitanda. Philippus accepta ab Aethais pecunia, in Macedoniam cum copijs rediit, ut deletū uictū haberet, pararetq; quae ad bellū opus essent. Maximam autē non solum socijs, uerū etiam uniuersa Graecia clementia ac magnanimitatis spem reliquit, ob decretū ex sententiā oratorū firmatum. Haec eo tēpore gesta sunt, quo Annibaldus Carthaginensiu, omnibus quae ultra Iberum erant in Hispania positus, Saguntū obsidebat. Quod si principia rerū Annibalis in eorum tēpora incidunt, quae sunt in Graecia gesta, manifestū est, nos non sine causa superiori libro res ab Annibale gestas tractasse, cū ordinem sequamur temporum. Cum autē res Italica, Graecia, et Asiatica propria quidē principia haberent, exitus autē cōmunes, necesse fuit narrationem quoq; earum tandiu propriam uniuscuiusq; esse, quoad in ea tempora ueniret, quibus res praedictae una implicatae, quasi ad unum

unum finem dirigi coeperunt. Sic enim & singu-  
 larum exposuio fit manifestior, & coacervati-  
 onum dilucidior. Sunt autem res omnes inter  
 se mixtae, & ad unum conuersae finem, anno tercio  
 centesima et quadragesima Olympiada. Quam  
 obrem ea quae deinde secuta sunt, communiter ex-  
 ponemus. Quae uero ante id tempus fuere priua-  
 tim, sua quaque loco superiori libro demonstra-  
 uimus: quod non solum tempora se inuicem seque-  
 rentur, sed etiam rerum omnium quasi una socie-  
 tas fieret. Philippus igitur in Macedonia, dum  
 in hybernus esset, nouum militum delectum habuit,  
 quae ad bellum necessaria erant, parauit. Oppi-  
 da à Barbarorum impetu, qui circa Spartan  
 habitabant, communiuit. Post haec ad Scerdilai-  
 dam profectus, agere de societate cepit, pollici-  
 tusque ei operam ad res Illyricas componendas, &  
 simul Aetolos calumniatus, facile quod cupie-  
 bat, Scerdilaida persuasit. Haud enim priuata  
 iniuria à publica differt, nisi multitudine &  
 magnitudine eorum quae contingunt. Est enim ita  
 comparatum, ut etiam malorum societas, nisi equi-  
 tas atque iustitia fuerit seruata, facillime infrin-  
 gatur: quemadmodum ea repetitae Aetolis ac-  
 cidit. Nam cum ita cum Scerdilaida coposuissemus,  
 ut aequè inter utroque praeda omnis diuideretur,  
 si una in Achaiam irrueret, persuasus eorum  
 uerbis Scerdilaidas, simul Cynetha profectus est.  
 Qua capta atque direpta, Aetoli ingenuam aurum  
 pecuniam

pecundamq; multitudinem abduxere: Ordinis  
inter se prada, scerdilaidam omnino exclu-  
sunt. Quamobrem ira atq; indignatio inuasit  
animā. Cuius memoriā cum renouasset Philip-  
pus, subito cū eo societate firmanit, hic legibus,  
ut viginti talenta annua acciperet, cū triginta  
bembis nauigaret; Aetolos mari infestaret.  
Philippus igitur hac atq; alia huiusmodi mo-  
liebatur. Legati, qui ad socios missi fuerāt, pri-  
mò Aarnaniam appulere. Vbi expositis man-  
datis, Aarnānes subito et decretum ingenue  
confirmarūt, et Aetolis mouerunt bellū. Quan-  
quam dari eis uenia poterat, id prater ceteros  
differentibus, cū ob propinquitatē regionis in-  
flam causam timoris habere uiderētur, experiri  
praesertim non malto ante tēpore, quantum sibi  
obessent inimicitia Aetolorū: et ob id praeci-  
pue, quod seorsim facile subueriti potuissent. Sed  
mihi uidetur boni uiri atq; praestantes nihil  
pluris facere debere, quam ut necubi officiū pra-  
termittatur. Quod Aarnānes prater ceteros  
Gracos ubiq; semper seruauere, quamuis ab exi-  
guis profecti iniurijs. Quo fit, ut nemo debeat esse  
segnior ad res suas cū hoc populo communican-  
das. Habet enim naturaliter, nescio quid, in ani-  
mis erectum atq; sublime, et libertatis appe-  
rens. Contrā Epirotā, auditis quae exposita per  
legatos fuerant, decretum quidem approbaret  
bellum autē non prius moturos Aetolis respon-  
derunt,

C

derunt,

derunt, quàm id Philippum regē fecisse intelligen-  
 erent. Deinde legati Aetolorū responderunt,  
 decretū esse Epirotis, quòd pax cū illis servare  
 uellent: atq; ita rebus istis timidē sese et incon-  
 stanter accommodarunt. Siquidē & ad Ptolemaeum  
 regē missi legati, qui precarētur, ne uel pecuniā,  
 uel com mendatū, uel aliud genus subsidij aduersus  
 Philippum & socios Aetolis subministraret.  
 At Adesseny quorū causa id bellum exarserat,  
 legatis, cum ad eos uenissent, responderunt, non  
 amē se bellum Aetolia moturos, quàm Phiga-  
 leam urbē in montibus suam, quā tum Aetoli  
 per iniuriā tenebāt, opera sociorū recuperas-  
 sent. Quam sententiā inuita multitudine Oenes  
 & Nicippus urbis praesides tulerunt, paucis  
 quibusdam ex optimatibus aē approbantibus.  
 In quo mihi uidentur ignorasse, quid se maxime  
 deceret, & suae reipublicae conducere. Equidem  
 ita existimo, fugiendū quidē esse bellū: non tamē  
 ita fugiendū, ut omnia, ne in id incidamus, su-  
 stinere perpeti uelimus. Quid enim uel aequabi-  
 litatē in reipublica, uel fiduciā, uel libertatis in-  
 cunctissimū nomen laudaremus, si nihil omnino  
 esset pati anteponendum? Sed neq; Thebanos  
 laudamus, quòd tēpore Aedici belli, ut a com-  
 muni Graeciae pericula essent immunes, ea per-  
 formidīne elegerat, de quibus postea periclitati  
 sunt. Neq; Pindaro assentimur, qui in poēma-  
 tibus suis ciues hortatur, ut ceteris omnibus

postpe

postpositis, pacem duxit atque et tranquillitatem amplectantur: ac pacem magnifice scrutatus, defuit esse quietis terminum, & splendidam lucem. Verum cum se persuasibiliter dixisse putaret, paulò post repertus est omnium turpissimam ac nocentissimam protulisse sententiam. Pax enim, si iusta & honesta sit, res est certè omnium rerum pulcherrima atque optima. Nihil tamen est aut faciendum iniuste, aut patiendum turpiter, ut pace frui valeamus. Atqui praesides Messeniorum, atque optimates, habito mox ad privata commoda respectu, affectatius semper quam decebat, animos ad pacem inclinabant. Quamobrem multas saepe occasiones atque opportunitates temporum nacti, aliquando vero in pericula incidentes, eodem modo continuè labeantur, semperque idem propositum seruanda pacis habentes, in maxima saepe discrimina patriam adducebant. Cuius rei causam hanc arbitror fuisse, quod cum duabus praecipuis Graciae gentibus vicini essent, Arcadibus ac Lacedaemoniis, quorum his semper inimici fuerant, illis foedere amiciciaque coniuncti, nec Lacedaemoniorum tamē se hostes aperte ostendebant, nec Arcadum amicos. Ex quo fiebat, ut cum praedictae civitates vel inuicē, vel aduersus alios bella gererent, Messenij pace fruere-  
ntur. Lacedaemoniis vero pace cum exterioris facta, in Messenios impetum faciensibus, eum neque ipsi per se resistere illorum potentia valerent, neque Arcadum

C a dum



dum auxilio, quorum amicitiam conseruare nesciuerant, se tueri, uel seruire turpiter Lacedaemonijs cogebantur, uel ut seruitutem enitarent, cum coniugibus filijsq; patriā relinquere. Quod eis non multò ante hæc tēpora sæpenumero accidit. Utinamq; sit, ut hic status verū in Peloponneso sic sit, quò qua dicenda sunt, locum non habeant. Si qua tamen unquā prasentiū rerum mutatio acciderit, unā uideo inēda patria spem Messenij ac Megalopolitanis fore, si iuxta Epaminonda sententiā omnibus in rebus, atq; adeò omni tēpore inuicē consenserint, consiliaq; et res suas omnes unanimiter tractarint. Quod uerum esse, etiam uerustissima eorū monumenta indicant. Messenij enim tempore Aristomenem columnam, ut Calisthenes memorat, in templo Iouis Lycij posuere, in qua hoc epigramma eras inscriptum: Inuenit tandē tēpus impio regi poenam: Inuenere Messenij proditorem, duce Ioue. Difficile est, latēre deos periurū hominē. Salue rex Iupiter, et Arcadiā serua. Nam quia proprijs sedibus expulsi erant, ueluti de secūda patria precari deos nolentes, hoc epigramma inscripserunt: quod mihi quidem meritò uidentur fecisse. Siquidē Arcades non solū hos exules, et bello Aristomenico patrio solo eiectos intra urbem receperunt, et donatos ciuitate, concilio opibusq; inuenerunt, uerū etiam eorum filias nubere adolescentibus suis permiscere. Præterea

inuēst

inuestigata Aristocratis regis prodicione, in pugna, quā fossam uocant, non modò cum grauißimis cruciatibus interfecere, sed ex omni eius genere impij sanguinis pœnas sumpserūt. Verùm omisissis ueteribus, ea qua rectiora sunt, & post eam duarū urbium coniunctionē acciderūt, satis magnā his qua diximus, fidē præstare possunt. Nam quo tēpore post magnā illam uictoriam, qua Graci iuxta Mantiniam ob mortē Epaminonda potiti sunt, Lacedamonij Messenijs à fœdere exclusis, erigere spem ad res eorum occupandas cœpere: usqueadeò Megalopolitani, atq; omnes socia ciuitates in fauorē Messeniorum animos intenderunt, ut eos statim in societatem acceperint, Lacedamonios uerò solos ex omnibus Gracis à communi fœdere excluderint. Quæ cum ita sint, quis est qui non rectè à nobis dictum existimet, quod paulò antè memorauimus? Hac ideo pluribus uerbis de Arcadibus ac Messenijs sumus profecuti, ut hi memores cladum, quas ciuitatibus suis Lacedamonij sape intulerunt, in fide amicitiaq; permaneant, nunquamq; uel timorē alicuius rei, uel desiderio pacis, ubi de salute agitur, inuicē deferant. Nunc eò, unde discessimus, reuertamur. Lacedamonij nunquam à moribus suis recedentes, legatos sociorum, nullo eis dato responso, dimiserunt: tantum apud eos inscitia ac temeritatis inualuerat. Quo fit, ut ego id esse uerum existimē, quod dici

C 3      solet,

solet, temeritatē sępenumero homines ad insa-  
 niam, & ad nihilum adducere solere. Post hæc  
 tamē, cum noni magistratus essent creati, hi quoque  
 principio seditionem in republica excitarent,  
 & memoratarum cadum causa fuerant, missi  
 ad Aetolos nuntijs, ut legatos ad se mitterent,  
 petierunt. Quod cū facillimē impetrassent, pau-  
 cisq; interiectis diebus, Machatas Aetolorum  
 legatus Lacedæmona uenisset, subito ciuitatis  
 praesides petunt, aduocandā esse concionē dicen-  
 tes, ad legatum Aetolorum audiendum, & re-  
 gem iuxta institutum patriæ creandum: neq;  
 diutius patiendum, præter leges ciuitatis Hera-  
 clidarum imperium dissolui. Praesides, etsi hunc  
 statum rerum agrè ferebant: tamē quia resistere  
 illorum uiribus non poterant, & inuenturē for-  
 midabant, responderunt, de regibus quidem se  
 postea consulturos: ad audiendum uerò Ma-  
 chatam concionē statim aduocaturos. Congre-  
 gata igitur multitudine, ingredi Machatas  
 iussus, pluribus hortari cœpit ad societate cum  
 Aetolis ineundā, acerbè nimium & iniuste cri-  
 minatus Macedonas, multaq; in Aetolorū lan-  
 dem falso et supra modū locutus. Quibus expo-  
 sitis, cū concionē iniuisset, diu res inter populum  
 uersa, sententia uaria atq; ancipites fuisse. Qui-  
 dam enim Aetolorū partes sequi, & cā ijs in-  
 eundam esse societate, affirmare. Alij his con-  
 tradicere, & ad seruandam cum Macedonibus  
 amicis

amicitiā hortari. Tandem verò seniores quidā cum surrexissent, reuocatis in memoriā Antigoni & Macedonū beneficijs, & clade, quam Charixeni & Timæisēpore acceperant, commemorata, quādo Aetoli Spartanum agrum ingressi, omnia ferro igniq; vastarāt, & ni ac dolo reductis exulibus ciuitati insidiatī fuerant, plurimorum sentētiā mutauere: & ad extremum multitudine persuasum, seruandā esse cum Philippo ac Macedonibus amicitiā. Quibus hunc in modū peractis, Machatas re, propter quam uenerat, infestā, Aetoliam rediit. Principes eina, quam supra memorauimus, seditionis factum id agrē ferentes, rē denuò moliri coepit omniū impiissimā. Congregari post aliquot dies armati iuuenes debebāt, ad sacrificium annuum ex more patrie peragendū. Id in templo Palladis fiebat. Praerat autē huic sacrificio ciuitatis praesides, qui in eo templo per eos dies commorabantur. Quamobrē nonnullos ex his, qui armati interesse ludis debebāt, praemijs corrumperunt, & cōstitit inter se tempore, dum praesides sacrificijs inietas uident, repente eos aggressi, instar pecudū trucidant: & quamuis in templo erant, quod ueluti asylium Lacedaemonij uenerabātur, & in quo nocentes omnes, etiā capitis damnati, salui esse cōsueuerant: eò tamen sauitia audacia hominum processit, ut ante aras, & ad ipsam dea mensam magistratus omnes interfecerint. Post hac de

senioribus, qui cum Hyrida senserāt, simili modo supplicium sumpserunt. Et ijs, qui Aetolis aduersabantur, urbe eiectionis, nonos magistratus ex suis creauerunt. Præterea societatem cum Aetolis fecerunt. Ita uno tempore et hostilem aduersus Achaos animū, et aduersus Macedonas ingratum ostēderunt. Maximā autem spem habebant in Cleomenis beneuolentia, cuius aduentum incredibili desiderio præstolabantur. Tantum mansuetudo atque benignitas principum potest, ut non solum cum sunt praesentes, uerū etiam maximo intervallo disiecti, quosdam quasi somites amoris et beneuolentia erga se in pectoribus hominum relinquant. Lacedaemone enim triennio fere post eiectionem Cleomenē in administratione reipublica uersati, nunquam de creandis Lacedaemone regibus quicquam cogitare. Vbi uerò de obitu Cleomenis nunciatum est, repente ad creationem regum animos intenderunt. Primi autem in hac re fuere hi, qui principes seditionis existerāt, nuperque cum Aetolis societatem inierunt. Quamobrem annuū quidem regem legitime, et secundum iustitiam ciuitatis elegerunt, nomine Agesipolim, adhuc aetate puerum; filiū autem Agesipolidis, filij Cleombroti. Huic tutorem dedere Cleomenē, Cleombroti filium, Agesipolidis germanum. Ex altera uerò familia, cum ex filia Hippomedontis duo filij, Archidamo essent, qui Eudemida filius fuerat, Hippomedonte quoque ipso

ipso adhuc vivente, *Agelai* filio, & *Eudemida* nepote, præterea alijs compluribus ex eadem familia extantibus, cōtempno eorum genere, ijsq; omnibus posthabitis, *Lycurgum* elegerūt, regem, ex cuius gente nemo unquam ad spem regni aspiraverat. Hic enim donato singulis magistratibus talento, ex familia *Herculis* appellatus, & rex *Spartæ* creatus est. Adeo semper mala omnia vendibilia fuere. Verum haud multo post tempore, non filij, aut nepotes eorum, sed ipsimet huius criminis auctores, stulticia ac temeritatis suæ poenas luerūt. *Machatas*, quæ *Lacedamone* a *Clæ* fuerant, edoctus, rursus *Spartā* redijt, magistratusq; & reges hortatus est ad bellum *Achaiæ* movendam: per eum modum, inquit, facile restringi posse *Lacedamoniorū* ambitionē, qui diversæ factionis forent, & *Aetolorum* societati aduersarentur. Quibus verbis cum persuasi magistratus ac reges essent, *Machatas* *Aetoliā* redijt, facile quod cupierat, ob *Lacedamoniorū* in-scisiā consecutus. *Lycurgus*, coactis mercenarijs copijs, urbana quoq; multitudine aduocata. Arginorū fines ingressus est, adortusq; impronisos, & nihil tale a *Lacedamonij*s expectantes, rēponē *Polichnam*, *Parthiam*, *Leucam*, *Cyphātem*, & alia quadā eorum oppida cepit, agrū omnem *Arginum* ferro igniq; vastavit. Quo facto, *Lacedamonij* bellum *Achaiis* indixere. *Machatas*q; interea ad propinquas civitates profectus, idem

C 3      quod

quod Lacedaemonijs fecerat, persuasit. Per hunc modum Aetoli, cum sibi omnia prospere atque ex sententia accidissent, bellum magno ac forti animo sine ingressi. Achaes vero contraria omnia euenere. Siquidem Philippus rex, in quo omnes spes suas habebant, adhuc in cogendis copiis versabatur. Epirotae nondum bellum Aetolis mouerant. Messenij quietem agebant. Aetoli traetis in sententiā suam Eliensibus ac Lacedaemonijs, undique Achaeos premebant. Per id tempus Aratus fortē imperium deposuerat, duxque ab Achaeis creatus erat Aratus eius filius. Aetolorum vero exercitui praerat Scopas, qui tamen parum in magistratu erat permansurus. Quippe Aetoli ea tempestate post autumnale aequinoctiū comitia faciebant, Achai vero circa ortum uergiliarū. Peracta igitur aestate, cum Aratus iunior imperiū accepisset, uniuersa res quasi unū principiū sumpsere. Annibal enim per haec tempora se ad obsidionē Sagunti accingere, Romani L. Aemiliū in Illyriū cum copijs aduersus Dometriū Pharium mittere, de quibus superiori libro memorauimus. Antiochus, Theodoto Ptolemaide ac Tyrum per prodicionem tradente, res Syriacas aggredi. Ptolemæus aduersus Antiochum exercitum parare. Lycurgus, ne Cleomenem imitaretur, Athenarū Megalopolitanorum oppidum obsidere. Achai stipendiariam equitum ac peditum multitudinem cogere. Philippus è Maced

*Macedonia cū copijs proficisci, legionarios milites habens circiter decem millia, scutatos ad quinque millia, præterea equites octingentos. Hic tum erat omnium apparatus ad res bellicas. Eodem tempore Rhodij aduersus Byzantios bellum mouere, ob tales quasdam causas. Byzantijs maritimam urbem incolunt, cū natura loci munitissimā, tum ad fertilitatē omnium rerum, quibus humana felicitas perficitur, opportunissimā. Ita enim in ostio ipsius Ponti sita est, ut neque ingredi negotiator quisquam, neque egredi sine Byzantium consensu ualeat. Cum uerò Pōtus multa ferat ad uitam hominum commodissima, eorum omnium domini sunt Byzantijs. Nam & ad necessarios usus coria, ac multitudinem seruorum, qua circa Pontum sunt loca, eis abundantissimè suppeditant: & ad deliciarum uitam mel, ceram, salsamenta, aliāq; huiusmodi copiose nobis exhibent: accipiunt autem ipsi uicissim ex ijs qua apud nos abundant, oleum, & omne uini genus: frumentum interdum dant, interdum accipiunt. His omnibus rebus necesse est Græcos uel omnino priuari, uel incommoda ipsis cōmutatione uti. Siquidem Byzantijs malignari uolentibus, Gallisq; aut alijs circumstantibus barbaris adherere, ob angustias loci, & multitudinem Barbarorum, excludi omnino Græcos à nauigatione Pōti oporteret. Maximas igitur Byzantijs ex situ loci habent cōmoditates, educendo*

qua



qua apud eos abundant : qua uerò desunt , sine  
 labore ac periculo inducendo. *Maximas etiam*  
*(ut diximus) praebeant ceteris Graecia ciuitati-*  
*bús opportunitates. Quamobrem ut communes*  
*omnium benefactores, merito à Graecis coluntur :*  
*et digni existimantur, non solum quibus habe-*  
*atur gratia, uerum etiam auxilia aduersus Bar-*  
*barorum impetum praestentur. Quoniam uerò ple-*  
*riq; sunt, naturam eius loci ac proprietatē igno-*  
*rantes : nostrumq; desiderium semper fuit , ut*  
*huiusmodi res in multorum notitiam deueniret,*  
*et si fieri posset, perspicerentur oculis: sin minus,*  
*quoad liceret, intellectu comprehenderentur, di-*  
*cendum existimauimus, qua sit causa, qua tantam*  
*huius urbi felicitatem pariat. Igitur qui appel-*  
*latur Pōtus, circiter x x i i millia stadia in cir-*  
*cuitu patet, duo habēs ostia sibi inuicē opposita,*  
*alterum ex Propōtide, alterum ex Maotide pa-*  
*lude. Maotis quidem ipsa octo millium stadio-*  
*rum circuitum continet. In utriusq; alueum cum*  
*multi ac magni amnes ex Asia defluant , plu-*  
*resq; et maiores ex Europa , euenit, ut replet a*  
*Maotis per ostium suum in Pontum effundatur,*  
*Pontus ipse in Propontidem. Maotidis ostium*  
*Cimericus Bosphorus uocatur, Latitudinem qui-*  
*dem x x stadiorum longitudinem l x habens,*  
*et ubiq; uadosum existens. Ponti uerò ostium*  
*Bosphorus Thracius appellatur. Huius longi-*  
*tudo ad c x x stadia extenditur. Latitudo non*

est eadem ubiq; nam à Propontide quidem, quod  
 inter Chalcedonē ac Byzantiū spaciū est, **x l i i i**  
 continet stadia: à Ponto uerò quod Fanū appel-  
 latur, ubi primū Iason, cū ex Colcho rediret, **x i**  
 dijs fertur sacrificasse, in Asia positū, **x** stadijs  
 distat ab Europa. Quod uerò Maeotus ac Pontus  
 cōtinuē effluant, duplices traduntur causa: una  
 quidem per se ipsam nota, quòd scilicet permeā-  
 tium in alueos fluminum multitudine, cum con-  
 tinuē humor augeatur, nec aliūde exitū habeat,  
 necesse est in tantū crescere, ut tandem efferrī per  
 ostia opus sit: altera, quòd multitudine harena-  
 rum, quas cōtinuē defluētes amnes in Pontū atq;  
 Maeotidem uehunt, usque adeò alvei replentur, ne  
 superferri humorē, & per ostia exire sit necesse.  
 Atq; haec quidem uera causa fluxus sunt, non ex  
 mercatorū relatione fidē merētes, sed ex ratione  
 naturali, qua uerior reperiri haud facile potest.  
 Perūm quoniam ad hunc locum uenimus, nihil  
 omittendū, quod ad naturae inuestigationē per-  
 tineat, ut pleriq; scriptores faciūt: sed quatenus  
 fieri potest, demonstratīna narratione utēdum, ne  
 quid dubium discendi cupidis relinquatur. Hoc  
 enim in primis est nostris temporibus conueniens,  
 quibus cum nihil relictum sit inmanigabile, atq;  
 inaccessum, indecēs est de rebus ambiguīs, à poē-  
 sis & fabularum scriptoribus testimonia qua-  
 rare, quod superiores historiographi fecerūt: atq;  
 ita assertores haudquaquam fide dignos in rebus  
 contr

controversis ac dubijs secundum Heraclitum pro-  
 tulerunt. Conandum autem est in historijs, ut au-  
 ditori ad faciendam fidem satisfiat. Dicimus  
 igitur Pontum harenis, quas amnes assidue de-  
 nebant, & olim & nunc continue adimpleri:  
 venturumq; aliquando tempus, quo eius aluens  
 terra prorsus aequetur. Idem etiam de Maotide.  
 affirmamus, dummodo hic ordo locorum, quē in  
 praesentia cernimus, permaneat, nec cessent cause  
 defluentium arenarum. nam cum tempus in fini-  
 tum sit, alvei verò, de quibus loquimur, certis  
 eludantur terminis; manifestum est, quātulum-  
 cunque materia deferatur, etiamsi per exiguum  
 esset, dum tamen id fiat assidue, longo temporum  
 spatio futurum, ut omnino repleantur. Quando  
 autem deuecta materia non parua quada quan-  
 titas est, sed infinita penē multitudo, perspicuum  
 est, hoc quod dicimus non longē post futurum,  
 quod etiā ex parte iam factum apparet. Quip-  
 pe Maotis iam serē repleta est: nam profundis-  
 sima pars eius quinque, vel ad summum septem  
 milis extenditur. Unde fit, ut maioribus navibus  
 nauigari non possit, nisi navis vi malum tra-  
 hentibus. Cumq; a principio mare fuerit sapore  
 quā similitimum Ponto, in quo veteres omnes  
 consentiunt, nunc palus est quā dulcissima:  
 ut pote saepe multitudine arenarum, & aquis de-  
 currentiū fluminū superato. quod olim de Ponto  
 quoq; eueniet, & nunc fit, sed non facile perspicī  
 potest.

potest propter alvei profunditatem. Si quis ta-  
men diligentius inspexerit, perspicue id fieri ani-  
madvertet. Danubio enim multis ostijs ex Euro-  
pa in Pontum defluente, tumuli quidam sunt ex  
colluvie dejectæ materia, quos nauta pectora  
appellant, unius diei itinere à litoris distantis,  
in quos sæpenumero delati pernoctem nauta pe-  
riculum faciunt. Cur autem non propter litus,  
sed longius intra mare huiusmodi tumuli fiant,  
hac traditur causa. Quatenus enim impetus de-  
currentium fluminum prævalet, & superatis flu-  
vilibus ingreditur mare, ea tenus arenâ & omne  
genus materia ferri in altum necesse est. Vbi uerò  
profunditate maris impetus ipsi fluminum dis-  
solvuntur, tunc naturali ratione omnis materia  
deorsum fertur, fundumq; quo consistat, inuenit.  
Ex quo fit, ut maiorum, ac rapidiorum fluminum  
aggeres magis protendantur in mare, maiorq;  
profunditas iuxta terram appareat: minorum  
uero, mitius fluentium tumuli non longè distans  
ab ostijs. De multitudine autem defluentis ma-  
teria, lignisq; & lapidibus, & arena, qua in  
Pontum vehuntur, nulla admiratio est, cum sæ-  
penumero intra brevissimum tempus torrentes ui-  
deamus maxima abruptes loca, & omne ge-  
nus materia & terra & lapidum ferentes. Quæ  
ex re tanta interdum locorum commutatio fit,  
ut non longè post ea uidentes, nix agnoscamus.  
Quamobrem non est mirandum, si tot ac tanti  
gumes

annes continuo in Pontum fluxu aliquid ex ijs  
 faciant, quæ supra memorauimus, tandemq; im-  
 pleant Pontum. Hoc enim non solum uerisimile,  
 uerum etiam necessarium uidetur, si quis eius rei  
 rationem diligenter inquirat. Verum futuri ar-  
 guentum est, quod quanto Maoris Pontica  
 mari dulcior est, tanto Pontus ipse à mari no-  
 stro differt. Ex quo palàm fit, cum Pontus  
 tanto plus temporis, quam Maoris peregerit,  
 quanto eius alueus illius alueo maior est, futu-  
 rum ut instar Maoridis. Et dulcis fit, Et palu-  
 stris: quin eo celerius, quo plures, maioresq; in  
 Pontum annes defluunt. Hac à nobis dicta sunt  
 eorum gratia, qui repleti Pontum non posse ar-  
 bitrantur, nec futuram paludem existimant ubi  
 nunc pelagus est: præterea nanigantium etiã gra-  
 tia, multa ac diuersa mendacia referentium, ne  
 illis passim more puerorum habere fidem cogamur,  
 ob imperitiã locorũ, sed cognitionem quan-  
 dam ueri habẽtes, discernere possimus quid uerè,  
 quid falsò narretur. Sed iam ad opportunitatem  
 situs Byzantium reuertamur. Cum eius freti,  
 quod Pontum Propontidemq; coniungit, longi-  
 tudo, ut supra memorauimus, ad centum et ui-  
 ginti stadia extendatur, Panumq; eam partem  
 terminet, quæ est à Ponto: eam uerò quæ à Pro-  
 pōtide est, Byzantium, inter utrumq; locum tem-  
 plum est, quod Hermium Europa uocant, in pro-  
 montorio supra ostiũ Ponti sitũ, quod ab Asia  
 distat

distat circiter quinq; stadia. Est autem in angustissima parte freti, ubi *Darium* memorant pontem struxisse, quo tempore aduersus *Scythas* profectus est. A *Pōto* usq; in hunc locum unda aequaliter fluit, utpote locis, qui freti immineant, ab utroq; latere aquæ inter se distantibus. Vbi autem ad *Hermium* *Europa* uentum est, quo in loco angustissimum esse fretum memorauimus, ruens ex *Ponto* in oppositam partem cum impetu aqua uolenter reflectitur, agiturq; in opposita *Asia* loca: inde rursus uersus *Europa* promotorium Circa aras dictum cursum tenet, hinc denuò acta fertur in eum locū quem incolæ *Boue* uocant. Est autē in *Asia*, ubi primū constitisse *Io*, cū traiecisset, in fabulis memoratur. Ad extremum tamen à *Boue* quoq; repulsa *Byzantium* fluit, ubi circa urbem diffusa partim dissoluitur, diuiditq; eum locum quod *Cornu* appellatur, partim rursus retrogreditur. Neq; tamen agi hic impetus potest in oppositam regionem, ubi est *Chalcedon*. Nam cū toties huc atq; illuc fluctatur, sinusq; non mediocris tantum do sit, iam prope hoc loco deficient, haud amplius ad rectum angulum in oppositum pergit, sed potius ad obtusum. Ex quo fit, ut relicta *Chalcedone* per sinum fluat. Atq; hoc quidē est, quod *Byzantijs* maximas prabet commoditates, *Chalcedonen*sibus uerò e contrario. Lices enim, quatenus ad oculos spectat, utriusq; urbis situs pene

D

quē

què cōmodus uideatur esse: tamen navigare uo-  
 lentibus, ad hanc quidem difficilis trās fretatio  
 est, ad illam uerò undarū uolentia etiā nolen-  
 tes feruntur. Cuius rei argumentum est, quod à  
 Chalcedone proficisci Byzantiū uolētes, neque uē  
 rectā cursum tenere, ob interfluentis impetus  
 aqua: sed & ad Bouē cōtendūt, & ad eam ur-  
 bem quā Chrysopolim uocant, quā Athenienses  
 tunc tēporis cum eam occuparent, ex sententia  
 Alcibiadis primū uectigalia ab illis exige-  
 bant, qui in Pontū essent nauigaturi, unde eos  
 ad anteriorem defluxum dimitterēt, ex quo de-  
 inde per uim Byzantiū ferrentur. Par etiā com-  
 moditas ad alterutrum locum nauigandi By-  
 zantijs adest, siue Austro ab Hellesponto seran-  
 tur, seu ex Ponto in Hellespontum nauigent. Ex  
 Byzantio enim rectus ac frequens cursus est ad  
 Propontidis angustias per Abydum, & Sestū,  
 indeq; Byzantium similiter. Chalcedonensibus  
 autem omnia è contrario accidunt, ob eas quas  
 memorauimus rationes, & distantiā regionis  
 Cyzicenorū. Quippe ab Hellespōto Chalcedonem  
 nauigantibus, per propinqua Europa loca cur-  
 sum tenere, ac deinde locis qua circa Byzantiū  
 sunt appropinquantes, Chalcedonem declinare,  
 ob uelocitatē currentium undarum difficile est.  
 Rursus uerò ex eodem loco in Thraciam profici-  
 sci, omnino impossibile, tum propter impetū in-  
 terfluentiū undarū, tum uentis utrinq; sibi inui-

cem

cem repugnansibus. Ingreſſiſſibus enim Pontũ,  
 Auſter fauet, egreſſiſſibus Aquilo. Atq; his  
 duntaxat uentis ad utrunq; curſum uti neceſſe  
 eſt. Quae igitur à mari tales tantasq; Byzantio  
 cõmoditates praeſent, hac ſunt, quae ſupra memo-  
 rauimus. Quas uerò à parte mediterranea ea  
 urbs incõmoditates patiatur, ſequentia indica-  
 bunt. Thracia ita circumit Byzantiorum agrum,  
 ut omnem eorũ regionẽ à mari ad mare ample-  
 ctatur. Ex quo fit, ut Byzantiũ graui ac perpe-  
 tuo bello à Thracibus infeſtentur. Nam ſi ſemel  
 atq; iterum immanẽ gentẽ ac Barbarã uincas,  
 non tamẽ propterea reſtinguere bellum poſſunt.  
 Tanta eſt & primatorum hominum, & domi-  
 nantium apud eos multitudo. Vno ſiquidem eo-  
 rũ ſuperato, tres aliĩ potentiores inſurgunt. &  
 populabũdi per eorum prouinciam graſſantur.  
 Ac ne inito quidem ſœdere uel tributis præſti-  
 tis, aut rebus pace compoſitis, aliquid agunt.  
 Mox enim quadruplicatos inueniũs hoſtes. Itaq;  
 difficili atq; aſpero bello aſſiduẽ conficiuntur.  
 Quid enim magis infidũ, quàm uicinus hoſtis?  
 aut quid Barbarico bello periculoſius? Præter-  
 ea ad tot mala, quibus undiq; à mediterranea  
 parte premuntur, id accidit, quod Tantaſi pœ-  
 na cruciatur, ut Poëta inquit. Nã cum regionẽ  
 habeat omniũ fertiliffimã, poſtquã agros dili-  
 gentiffimẽ coluerunt, paratiq; ſunt fructus pul-  
 chritudine, copiaq; mirãdi, tũ uenientes in pro-  
 uinciam



ninclam barbari, populatur, deuastantq; omnia. Byzantijs, amissis laboribus atq; impensis, tantā stragem rerū suarū uidētes, grauiter & iniquo animo ferunt. Nihilominus bellū cum Thracibus ob consuetudinē tolerātes, in antiquo sœdere cū Gracis permanebāt. Appropinquātibz uerò ad eas partes Gallis, qui sub Comontorio rege erant, in maximū discrimen deuenire. Galli enim, qui sub Brenno duce militauerant, ingenti periculo apud Delphas liberati, eum in Hellepontum uenissent, nequaquā in Asiam transiuerunt: sed opportunitate locorū pelleſti, circa Byzantium conſtitere. Vbi denicū Thracibus, & Tyle regia conſtituta, Byzantijs intulerūt bellum. Hi principio muneribus lenire illorū animos cœpere, cū primū sub rege Comontoria irruerent: datis modò tribus, modò quinq; interdū decem millibus aureorū, ne eorū provinciā deuaſtarēt: ad extremū octuaginta talenta: singulis annis pēdere coacti, usq; ad Chyari tēpora: quibus Gallorū imperiū defecit, omnisq; ea gens uicissim à Thracibus superata, funditus extincta est. Ea igitur tēpeſtate magnitudine tributorū exhausti, primò legatos in Graciam miſere, qui in praſens tēpus ſubſidium peterēt. Gracis uerò magna ex parte id conſtēnentibus, Byzantijs decreuere, ut ab omnibus qui in Pōrū nauigarent, ueſtigalia exigerentur. Quod cū graue ob noui tatem facti omnibus uideretur, uniuersī eius rei culpam

culpam, quod id paterentur, in Rhodios resun-  
debant, ut pote maris principatū eo tēpore obti-  
nentes. Quae res initium, & quasi seminariū fuit  
eius belli, de quo in praesentia scripturi sumus.  
Rhodij enim cum proprijs, tum vicinorum danis  
commoti, primò advocatis socijs, legatos Byzan-  
tium misere, qui dimissionem uectigalium pete-  
rēt. Hi eo, uti iussum fuerat, profecti, cum id per-  
suadere multitudini nequiuissent, Hecatonodoro  
& Olympiodoro contradicentibus, qui tum in  
republica Byzantiorū principatū obtinebāt, re-  
insecta discesserūt. Nec longe post eodē reuersi,  
Byzantijs indixerunt bellum, ob causam quae su-  
pra memorauimus. Mox igitur Rhodij legatos  
ad Prusiam mittere, qui eum ad bellum Byzan-  
tjs mouendam hortarentur. Sciebāt enim regem  
certis ex causis Byzantijs insensum. Byzantijs  
similiter Attalum & Achaum crebris lega-  
tionib⁹ precari, ut sibi aduersus Rhodios auxilio  
essent. Attalus ad eam rem promptus quidem  
erat, sed summis rerum angustijs premebatur:  
quippe quem Achaus intra paterni imperij li-  
mites redegerat. Achaus autem omnium quae  
sunt citra Taurū, dominus, & se palam regem  
appellans, auxiliaturum se Byzantijs pollice-  
batur. Quae res his quidem spem maximam, Rho-  
dijs uerò & Prusia non paruum terrorem addi-  
dit. Erat enim Achaus, Antiochi propin-  
quus, qui regnum in Syria obtinuerat, fueratq;

eum principatum consecutus ex talibus quibusdam causis. Mortuo Seleuco patre Antiochi, cum regnū ad Seleucum eius filium, qui ceteris fratribus maior natu erat, pervenisset, Achaus cum hoc propter generis propinquitatem Taurum transcedit biennio ferè ante hac, de quibus scribimus, tempora. Seleucus enim simulac regnū ingressus fuit; cum audisset Attalū loca omnia qua sunt citra Taurū montem, occupasse, rebus suis consulendū ratus, maximis viribus Taurū transcendit: ubi paucis interiectis diebus, ab Apaturio Gallo & Nicanore dolo circumventus atq; extinctus est. Achaus propinqui mortem ulciscendam ratus, extemplo Apaturium atq; Nicanorē interfecit. Tum copijs, reliquisq; omnibus rebus prudenter ac magno animo usus est. Nam cum & opportunitas temporis, & unanimis militū consensus eum ad suscipiendum diadema hortaretur, id facere noluit: sed itaq̃ regnū Antiocho iuniori fratri servaret, diligenter omnia administrans, omnem qua citra Taurum est regionem subigere decrevit. Rebus autem foeliciter succedentibus, cum ad extremum Attalo nihil prater Pergamum reliquisset, insperatis victorijs elatus, repente cōsiliū mutavit, seq; regē salvari iussit. Et quo factū est, ut eius nomē longè magis, quàm ceterorum regum, seu principū, qui citra Taurum sunt, terrori omnibus ac formidini esset. Quibus rebus moti Byzantij

zantiſſi, haud inuiti bellum aduentus Rhodios ac Prufiam ſuſceperunt. Prufias accuſare primò Byzantios, quod cum decreuiſſent imagines eius erigere, rem poſtea ſegniter obliuioni tradidiſſem. Deinde longè magis indignari, quod idem omni ſtudio bellū, quod inter Achaum, Attalumq; exarſerat, dirimere cōtendiſſent, cum neminem lateret, pacē illorū rebus ſuis diuerſis rationibus periculofam eſſe. Poſtremo illis obijcere, quod cū ad Attalū in ludis, quos in honorē Mineruae fecerat, legatos miſiſſent, ad ſe in gratulationibus deorū neminē tranſmiſerant, quibus omnibus rationibus aucta indignatione, libèter cū Rhodijs aduerſus Byzantios ſentiebat. Itaq; cum legatis compoſuit, ut illi mari Byzantios adgrederentur, ſe idem terra non minoribus viribus faclurum pollicitus. Belli igitur, quod Rhodijs aduerſus Byzantios geſſerūt, hoc principium, atq; haec cauſa fuisse. Byzantijs principio incredibili audacia inierunt bellum, ſperantes Achaum, uti erat pollicitus, ſibi auxilio futurum. Quare aduocato ex Macedonia Thibete, cum Prufia oppoſuerunt, quo huic ad defendenda ſua occupato, aliena infeſtādi, facultatē auferrent. At Prufias eo quo diximus impetu in Byzantios proſectus, euēſtigio Fanum cœpiſt, locum natura munitiſſimum, & ſuprà ipſum Ponti hoſtium ſitum, quod Byzantijs non multo ante tēpore, ingēti pecunia mercati fuerāt, op-

portunitate loci pellecti, ne quā alicui cōmodi-  
 tatē relinquerēt in Pontū, vel ex Pōto nanigan-  
 di, nisi id cū Byzātorū uoluntate facerēt. Pra-  
 terea eam omnem partē Asia, quam Byzantiū  
 multis antē annis tenuerat, ferro, igniq; uasta-  
 uit. Rhodij edificatis sex nauibus, quatuorq; à  
 socijs acceptis, & Xenophanto duce constituto,  
 cum decē nauīū classe in Hellespōtū nanigarūt.  
 Vbi nouē ex his iuxta sextū cōstituitis, quo uni-  
 uersis aditū in Pōtū prohiberēt, cū reliqua dux  
 Byzantiū aduolauit, sentiēdi gratia illorū ani-  
 mos, an exardescēte iam bello cōsiliū pœniseret.  
 Quos tūc eodē animo reperisset, ad suos reuer-  
 sus, cū omni simul classe Rhodū redijt. Inter hac  
 Byzantiū legationibus agebat, alios ad Achāi  
 mittētes, rogatū, ut succurrere rebus suis matu-  
 raret: alios in Macedoniā, qui Thibetē adduce-  
 rēt. Videbatur enim Bithynia regnū nō minus  
 ad Thibetē, quā ad Prusiā spectare, quod Thi-  
 betes Prusia patruus esset. Rhodij obstinatione  
 Byzantiū cognita, callidē ac prudēter se, ut  
 uoti cōpotes fierēt, gesserūt. Cū enim Byzantios  
 intellexissent omnē spē suā in Achāos sitā ha-  
 bere, patremq; Achai scirent à Ptolemaeo in  
 Alexandria in uinculis teneri, Achāi autem  
 saluti patris, ceteris omnibus posthabitis, in-  
 tentū esse, de mittēdis ad Ptolemaū legatis, &  
 Andromacho petēdo primū uelut obiter, de-  
 inde autem studio ac seriō agere cœperunt, quo  
 Achāum

*Achaum sibi hoc tanto beneficio facerent obnoxium. Ptolemaus auditus, quæ relata per legatos fuere, haud facile inclinari ad liberationem Andromachi uidebatur, sperans se illo usi in tempore posse, quod nondum cõposita res cum Antiocho erat: Et Achaus iam sine cõtrouersia regnũ adeptus, longè lateq; uires suas extenderat. Erat enim Andromachus Achai pater, et frater Laodices uxoris Seleuci. Verumtamen ut Rhodijs gratificaretur, Andromachũ eis tradidit, quo cum si uideretur, filio restituerent. Rhodij per hunc modũ uoti cõpotes facti, et simul alijs rat. onibus cõciliato sibi Achao, præcipuã spem Byzantijs abstulerũt. Accidit præterea aliud quoq;, quod non parũ Byzãtios afflixit. Thibetes enim, quẽ ex Macedonia aduocasũ supra memorauimus, repentiẽ morbo correptus, diem suum obiit. Quæ cum accidissent, Byzantijs omnino animis cecidere. Prusias contra, aucta spe rei bene gerenda, simul ipse bellum ex Asia mouit: simul conductis in Thracia mercenarijs militibus, usque adeo Byzãtios oppressit, ut ne exire quidẽ portas urbis, quæ in Europam aspiciũt, auderent. Byzantijs omni spe nudati, bellumq; undiq; asperrium patientes, exitum aliq; quẽ rerum honestũ quærebãt. Quãobrem appropinquante ad urbẽ Cauaro Gallorũ rege, et diuimere id bellum omni studio conante, Prusias simul et Byzantijs rem omnem in manibus eius*

D 8 posue

posuerunt. Quod cum intellexissent Rhodij, propositum suum producere ad finē cupientes, legatum ad Byzantios Ardicem misere, et cum eo Polemoclem cum tribus triremibus, nolentes id quod in proverbio est, hastam simul et caduceum Byzantijs mittere. Cum igitur legati Byzantium uenissent, percussum est fœdus sub Cathonē Calligitone Byzantium augure, cum Rhodijs quidem simpliciter, ut Byzantijs à nemine in Pontum nauigante uestigalia exigere: quo facto, Rhodij, socijque eorum pacem cum Byzantijs agerent. cum Prusia uerò his uerbis, Esse Prusia atque Byzantijs pacem atque amicitiam perpetuā. neque Byzantios aduersus Prusiam, aliquo modo exercitum ducere, neque Prusiam aduersus Byzantios. Restituere Prusiā Byzantijs omnes prouincias, oppida, populos, municipia, absque mercede aliqua. Præterea naues, sagittas, ac reliquam prædam, quam principio eius belli Byzantijs abstulerat: item ligna, tegulas, laquearia, quæ ex sano abduxerat. Si quidem Prusias aduentum Thibetis formidans, omnia è medio sustulerat, in quibus se recipere hostes potuissent. Postremò obligari Prusiam, ceterosque Bithynia milites, quicquid ex Mysia abstulissent, quæ sub ditione Byzantium erat, incolis restituere. Belli igitur Prusiæ ac Rhodiorum aduersus Byzantios hoc principium, atque hac finis fuit. Sed eodem tempore Gnosity

missis

missis ad Rhodios legatis, triremes, cum quibus Polemocles nauigarat, & tris cataphractas naues petiere aduersus eos, qui nuper à se descenderant. Quo facto, cū classis in Cretā adpulisset, Eleuthernei eam rem suspectam habentes, quòd paucis antè diebus Polemocles, ut Gnosij gratificaretur, Timarchum eorū ciuē occiderat: primò de iniurijs questī, mox Rhodij intulerunt bellum. Non multò antè hac tēpora Lity quoq; uarijs ceperant affligi difficultatibus. Etenim omnis Creta in motu erat. Gnosij, Gortynijq; inito inter se fœdere, & omnia cōmuni consilio agentes omnē insulā subingarūt, urbe Litorum excepta. Hanc, quoniam sola ingum abnuerat, omnibus uiribus oppugnare nitebantur, equare eam tandē solo cogitantes, ut hoc exēplo ceteris ciuitatibus metus nouarum rerum incuteretur. Principiò igitur Cretenses omnes bellū aduersus Lityos gerebant. Mox orta inter eos ex leuī caussa contētiōne, quod huic genti frequentissimè accidit, dissidere inuicē ceperunt. Et Polhyreni, Cereta, Lampei, præterea Horij atq; Arcades, relicta Gnosiorū amicitia, cū Lityis sentiebant. Gortyniorū uaria erant sententia: antiquiores enim Gnosiorū, iuniores uerò Lityiorū partes sequebantur. Gnosij, mutatis repenti sociorū uoluntatibus, cū res præter opinionē accidisset, mille homines societatis iure ex Aetolia accersinere. Quo facto, seniores Gortyniorū ex-

templò



templò occupata arce, Gnosios simul atq; A-  
 solos introduxerunt, inuenibusq; partim in exi-  
 lium missis, partim crudelissimè interfectis, ur-  
 bem Gnosys deditere. Eodem tēpore cum fortè  
 Lysij in hostilē agrū uniuersi irrupissent, nullo  
 domi prasidio relicto, Gnosij re per explorato-  
 res cognita, urbē custode uacua occuparūt, pue-  
 rosq; et mulieres Gnoson misere. Dehinc incen-  
 sa per irā ac funditus euersa urbe, domū remea-  
 rant. Lysij ab expeditione ad urbem reuersi, ubi  
 omnia incēsa ac diruta conspexere, adeò animis  
 consternati sunt, ut ne ingredi quidē urbē quis-  
 quam ausus fuerit, sed omnes eā cateruatim cir-  
 cūeuntes, gemitu ac lamento & patriā & for-  
 tunam suā sunt prosecuti. Posthac cōuerso iti-  
 nere se ad Lampeorū urbē receperunt, à quibus  
 humaniter, & summo studio suscepti fuere. Ac  
 iam pro ciuibus prosugi, atq; hospites intra  
 unius diei spatiū facti, bellum cū socijs aduersus  
 Gnosios gerebant. Lysios Lacedæmoniorū colo-  
 nia, et omniū Creta urbiū antiquissima, ac sem-  
 per optimorū uirorū ferax, ita repentē & mise-  
 rabiliter extincta est. Pollyreni & Lampei, ca-  
 teriq; omnes eorū socij uidentes Gnosios quidem  
 Aetolorum socios esse, Aetolos uerò Philippi  
 & Achaorum hostes, legatos ad regem atq;  
 Achaos mittunt, qui de ineunda societate, &  
 auxilijs mittendis agerent. Achai & Philip-  
 pus in communē illos societate accipere. Deinde  
suppe

suppetias eis miserunt, Illyrios circiter quadringentos, quorū dux erat Plator. Achaos ducentos, Phocenses uerò circiter centū. Qui cū uenissent, maximū momentum Pollyrensis Achaeorum socijs attulere. Siquidē intra breue tempus auctis illorū uiribus. Eleutherneos, Cydoniatas, Epitereos, aliosq; complures maxis inclusos à Gnosiū societate deficere, sibiq; adharere compulerunt. Quibus peractis Pollyrensi socijque quingentos Cretenses Philippo & Achais miserunt. Gnosij non multò antè tempore circiter mille Aetolia miserant. Ita utriq; alterius gratia bellum inuicē gerebant. Gortyniorum exules Pheastiorū, deinde & ipsum Gortyniorū portum occuparūt, unde in eos qui in ciuitate erāt, incursiones faciebāt. Hic igitur erat Cretensium rerum status. Sub idem sepius Mithridates rex bellum Sinopensibus intulit, quod ueluti principium & causa eiuā infortunij fuit, quod tādē Sinopenses occupauit. In qua cū Sinopenses subsidium per legatos à Rhodijs petissent, Rhodij suis uiros ad eam uē elegere. His ad C X L. milia drachmarū tradita, ut Sinopēsis de rebus ad bellum necessarijs prouiderent. Igitur quibus datum hoc onus fuit, uires uini pararunt circiter decē millia, criniū laboratorum C C C. talenta, uernorū laboratorum C. talenta, armaturas integras mille, aureorū signatorum I I I. millia, balistas praeterea, ac tormenta omnium  
gene

generum magno numero. Legati his acceptis, Sinopē remearunt. Ingens inuaserat Sinopenſes timor, ne *Mithridates* terra mariq; urbis oppugnationem aggredereſetur. Sinope ſita eſt in parte dextra Ponti, ubi *Phaſis* fluiuius ingreditur mare. Eſt autē in quadē *Cherronneſo* pro-  
tendente in pelagus, cuius collū *Aſiam* contin-  
gens, & longitudinis ſerē duorū ſtadiorū pra-  
dicta urbs claudie: reliqua pars *Cherronneſi* in  
pelagus protenditur, eſtq; plana, & ad ambu-  
landum in urbē commodiſſima: a mari uerò ue-  
nientibus difficiliſ, ac ſerē inacceſſu, aditus ha-  
bens quā pauciſſimos. Quamobrē ueriti *Sino-  
penſes*, ne *Mithridates* tormētis, machiniſq; non  
ſolum ab ea parte qua *Aſiā* contingit, uerum  
etiam ab alijs lateribus dimiſſis in terrā copijs,  
urbem oppugnaret, omnē eam partē qua mari  
clauditur, uallo diligentiffimē muniunt, con-  
ſtitutis militibus, qui hoſtes, ſi uenirent, ſagit-  
tus à terra arcerent. Quippe circuitus loci me-  
diocriſ eſt, nec magno praſidio indigēs. Hac cum  
*Sinope* gererantur, *Philippus* rex è *Macedo-  
nia* cum copijs proſectus (hinc enim ſuperius di-  
greſſionē feceramus) in *Theſſaliam* atq; *Epi-  
rum* exercitū ducebat, maturans per eas regio-  
nes tranſitum in *Aetoliam* ſacere. *Alexan-  
der* autē & *Dorimachus* eodem tēpore de ca-  
pienda per proditiōē *Aegira* cogitantes, con-  
gregatis *Oeanthia* mille & ducentis *Aetolia*  
(quippe

(quippe ea urbs *Aetolorum* est, huic, de qua loquimur, opposita) nauibusq; ad trās fretandum paratis, opportunitatē perficienda rei praestolabantur. *Perfuga* quidā ex *Aetolia* iamdiu apud *Aegiras* moram traxerat. Hic cum saepenumero animaduertisset custodes eius porta, qua iter est *Aegium*, per ebrietatem negligentius se habentes, eam rē *Dorimacho* retulit, & ad urbē noctu capiendam hortatus est, hominem alioquin huiusmodi rebus assuetum. Est autem *Aegira* urbs *Peloponnesi* iuxta *Corinthiacum* sinum, inter *Aegium* & *Sicyonē* sita in quodam colle aspero atq; difficili, ad *Parnasum* uergens, distansq; a mari circiter septē stadia. Cum igitur transfretationis tēpus aduenisset, *Dorimachus* deportato exercitu, & omnibus strenuē prouisis, antequam dilucesceret ad amnem peruenit, propter eum collē, in quo urbs sita est, defluentē. Hinc ipse & *Alexāder* atq; *Archidamus* *Pantaleonis* filius, maxima multitudi-  
ne *Aetolorum* comitati ad urbē feruntur, ea uia qua ab *Aegio* ducit. *Perfuga* cum viginti aptioribus militibus aliquanto ceteros ob experientiam loci praecesserat, ac per saltus penē inuios peruenerat ad mœnia ubi per canalem effluentis aqua urbē ingressus, custodes adhuc somno sepultos offendit. Quibus interfectis, uelutibuscq; securi abscissis, nemine sentiente portam *Aetolis* reclusit. Quod conspicientes *Aetoli*,

47  
soli, magna impetu in urbē feruntur, temerē nimium atq; consideratē se gerētes. Quae res Aegiratus quidē uictoriam, ipsis uerò cladē simul atq; ignominia peperit. Etenim Aetoli aetum de Aegiratis existimantes, cum primū ipsi intra mœnia consisterent, hunc in modū se gessere. Congregati aliquandiu in fora cōstituerunt. mox dilucescente die ad priuatas utilitates omnes conuersi, palatiq; per urbē alij alias domos adgredi, fortunas ciuium diripere, urbē totam populari, deniq; nulli rei praterquā praeda intenti esse. Aegirata magnitudine ac nouitate facti commoti, hi quidē ad quorum domos grassati hostes fuerant, timore percussi, extra ciuitatē fugere. Aetolis iam manifestē urbē tenentibus. Qui uerò auditis tubarū clangoribus adhuc integra re familiari in subsidium ciuitatis exiuerant, omnes sese in arcē recipere. Quamobrem hi quidē continuē plures ac fortiores fieri. Aetoli contra rariores, debilioresq; illis se ingiter ad defensionē urbis in arcē congregantibus, his semper domos praedandi gratia diuidentibus. Dorimachus et si imminēs periculum animaduertebat, nihil tamē ob eam rē commotus, incredibili audacia in arcē impetū facit, ratus qui eō conuenerant, aduētū suū perterritos, mox se Aetolis dedituros. Aegirata uerò mutuo sese adhortantes, ex incredibili constantia ac fortitudine animi persistētes, hostem arcebant.

Prinque

Virinque igitur acerrimè pugnabatur. Et quoniam arx nullis erat circumdata mœnibus, conflatus ille cominus & viritim fiebat. Aliquādin atrociter atque aquo Marte pugnatum est, his de patria ac liberis, illis de propria salute dimicantibus. Ad extremum tamen Aetoli fugere turpiter ceperunt, qua capta occasione Aegirata auctis animis eos insequiebantur. Ex quo accidit, ut plurimi Aetolorum, dum praetimore tumultuariè fugerent, in ipso exitu portae à se invicem oppressi extinguerentur. Alexander in praelio strenuè dimicans occisus est. Dorimachus in tumultu dum portam egredi contenderet, occubuit. Reliqui autem in eodem loco oppressi, aut per precipitia ruentes occiderunt. Pauci admodum salvi, armis tamen turpiter in bello amissis, ad naues pervenere. Per hunc modum Aegirata perditam ferè per segnitie patriam incredibili animi magnitudine recuperavit. Sub idem tempus Euripides, qui dux ab Aetolis missus Eliensibus fuerat, per agratis Dymesium et Pharesium, & Triesium agris, ingentem abigens pradam, iter in Eliensem terram tenebat. Quod cum Miccus Dymensis audisset, qui forte ea tempestate in locum ducis Achaorum suffectus fuerat, auxiliantibus Dymensibus, ac Pharesibus, & Tritensibus, abeuntes hostes insecutus, dum inconsultius ruit, in hostium insidias lapsus profligatus est, multosque ex suis amisit. Siquidem quadraginta pedites

A.

desid

desiderati, capiti uero ducenti. Euripides re, facti-  
citer gesta animo clama, paucis post dies rursus  
abducta copijs, castellum quoddam Dymensium op-  
portunissimum cepit, quod incolæ Æleurum appel-  
lant: feruntq; ab Hercule olim, cum adversus  
Elenses bellum gereret, adificatum fuisse, quo ne-  
lus munimento ac receptaculo belli mœretur.  
Dymenses, Pharenenses, & Tritenses supra dicta  
clade affecti, & facta propter caput ab Euripide  
castellum formidantes, primo literas ad du-  
cem Achaorum dedit, quibus cum de rebus ge-  
stis certiorē facerent, peterentq; adversus Ac-  
eolos subsidium. Posthac demum ex principi-  
bus civitatum suarum legatos ad eundē misce-  
runt. Atque nos mercenariū militem contra-  
here poterat, ab non solutum ab Achaïs tēpore  
Cleomenici bellī militibus suis stipendium, et rebus  
omnibus timide atq; imprudenter utebatur.  
Quamobrē & Lycorgus Atheniā Megalopo-  
litarum oppidum cepit: & Euripides præter id  
quod supra memoravimus, Gorgo Telphusæ  
positus est. Dymenses, Pharenenses, & Tritenses  
spe, quā in duce Achaorū habuerant, frustrati,  
inter se decernere, ut qua deinceps pecunia in  
bellicos usus Achaïs solueretur, sed ipsi per se  
mercenarios contraherent, pedites circiter tre-  
centos, equites quinquaginta, quibus se patriâq;  
tuerentur. Quo facto, privatis quidē rebus sa-  
tis nisi sunt consulere nullam autē rerum publi-  
carum

cârûm rationem habuisse. *Pessimam enim ceteris exēplum dederunt, quantulacunq; ex causa res novas moliēdi. Cuius rei culpam meritò quis in ducē transtulerit, per segnitie atq; ignaviam expectationē suorum fraudentem. Est enim ita comparatum, ut omnes qui in periculo sunt, quamdiu spem subsidij in amicis ac socijs habēt, tamdiu cum ijs amicitiam putent servandam. Vbi uerò spes omnis sublata est, tunc ipsi per se proprijs rebus consulere cogantur. Quamobrem danda quidē uenia est *Dymēsi*bus, *Pharen*sibus, & *Tritens*ibus, quod in summo ciuitatum suarum discrimine mercenarios conducerent, duce *Achaorum* segniter se habente. Quod uerò erogare in communes usus pecuniam noluerunt, haudquaquam ignoscendum. Vt enim decet non pratermittere proprias necessitates, ita erat turpissimum ea relinquere, quæ ad salutē communis reipublicæ pertinerent: cum in eo essent rerum successi, ut comineatu inoffensē secundum communes leges potirētur, ac præsertim, cū auctores societatis cum *Achaïs* iniuncti existerent. Hic igitur erat *Peloponnesiacarum* rerum status. Rex *Philippus*, peragrata iam *Thessalia*, in *Epiro* aderat. Hinc accepta multitudine *Epīrotarum* unā cum *Macedonibus*, quos secum duxerat, & trecentis funditoribus, quos ex *Achaia* habuerat, item trecentis *Crotensibus*, qui missi à *Alcessenijs* fuerant, in *Ambraciota-**



rum regionē peruenit. Vbi si statim facto impetu in mediterranea Aetolia loca grassatus fuisset, hic finis totius belli erat futurus. Verum persuasus ab Epirotis, ut primò Ambracum expugnaret, occasione Aetolis praeiuit ad resistendum: & quicquid necessarium foret, ad res suas tuendas, prouidendum atq; parandum. Epirota enim priuatum cōmodum publica sociorum utilitati praeferentes, affectantesq; summo studio Ambracum suae ditionis facere, Philippum hortati sunt ad eum locum obsidendum: & antequam ulterius progredierentur, capiendum. Per commodum enim futurum rebus suis arbitrabantur, si Ambracia Aetolos priuarent. Venturam ante eam urbem quam facillimè in potestatem suam, si prius hoc loco potirentur. Est enim Ambracus, locus & naturali situ, & duplici muro munitissimus: ita undiq; paludibus clausus, ut unū duntaxat à terra aditum habeat, cumq; arctissimum, ac manu factum: praeterea ipsi urbi, ac provincia Ambraciota-rum quasi supra caput imminet. Philippus igitur ab Epirotis persuasus, positis circa Ambracum castris, necessaria ad obsidionē parabat. Eodem tēpore Scopius, congregata Aetolorum multitudine, per Thessalia profectus in Macedoniam irruit, omnemq; regionē iuxta Pieriam montem ferro igniq; depopulatus, cū omnis generis praeda uersus Dionem abiit. Vnde cum ij qui locum

locum incolebāt, aufugissent, domos omnes, gym-  
 nasiumq; funditus diruit: nec his consentus, por-  
 ticus etiam ingenti sumptu circa tēplum instru-  
 ctas, incendiis. Præterea omnia quæcunq; vel ad  
 ornatum, vel ad usum ibi erant posita, vastavit.  
 Prostrēmò regum imagines omnes evertit. Hic  
 igitur statim initio belli, & quasi primo impetu  
 non solum homines, verumetiam deos aggressus  
 discessit: reuersusq; in Ætoliā, non ut impius  
 ac nefarius in deos immortales, sed ut bonus vir,  
 & bene de republica meritis, exceptus atq; ho-  
 noratus est, magna spe futurarū rerum Ætoliis  
 addita. Ex hoc enim rebantur, ut nemo quidem  
 in posterum appropinquare regioni suæ hostili-  
 ter auderet: ipsi uerò populabundi non solum in  
 Peloponnesum grassari, ut consueverant, verum-  
 etiā in Thessaliā & Macedoniā liberè pos-  
 sent. Philippus auditis quæ in Macedonia gesta  
 erant, statimq; ignorantia atq; audivitatis Epi-  
 rotarum pœnas luens, Ambracum obsidebat.  
 ubi omni genere machinarum ac tormentorum  
 usus, intra x l. dierum spatium eo loco patitus  
 est. dimissosq; ibi, fide prius ab ijs accepta Æto-  
 lorum prasidio, desiderio Epirotarum satisfecit,  
 Ambraco eis quasi per manus tradito. Post hæc  
 motis castris iter per propinquam uallem dire-  
 xit, festinās Ambrachæum sinum quam celerri-  
 mē trāsire, qui artissimus est iuncta Æcar-  
 nanum templum, quod Anciū appellatur. Fluit

autem is sinus ex mari Siculo inter Epirum et  
 Acarnaniam faucibus quam arctissimus: uix  
 enim ad sexcentos passus in latitudinem patet.  
 Vbi uero in mediterraneam partem diffunditur,  
 latitudinē habet ferē centum stadiorum, longi-  
 tudinem incipiendo à mari Siculo. CCC. stadio-  
 rum, diuiditq; Epirum ab Acarnania, à se-  
 pientrione Epirum habens, Acarnaniam à  
 meridie. Traiecto igitur cū copijs sinu, Acarn-  
 nianiam ingressus ad urbem Aetoliae peruenit,  
 quam Poëtiā uocant, ductis secū ex Acarna-  
 nia duobus millibus peditū, equitibusq; ducētis.  
 Itic dispositis circa urbem castris, post multa  
 acriāq; certamina, perendie quam eò uenerat,  
 urbē pactionibus cepit; relicto in eo post fidē ab  
 ijs acceptam Aetolorum praesidio. Sequenti no-  
 die quingenti Aetoli rem adhuc in integro esse  
 existimantes, in suorū subsidium ueniebant. Rex  
 aduentu eorū cognito, dispositisq; in itinere in-  
 sidys, magnam partem illorum occidit, reliquos  
 cepit. Pauci fuga salutē quaesinere. Posthac di-  
 stributo inter milites triginta dierum frumento  
 (maximā enim ea urbs frumenti copiam habe-  
 bat) in Stratensem profectus est agrum, castraq;  
 iuxta Aeheloum annē posuit, procul ab urbe  
 circiter decēstadia. Hinc per omnē prouinciam  
 grassatus, nemine exire obuiam audente, omnia  
 ferro igniq; uastauit. Sub idem tempus Aethi  
 bello prater ceteros afflicti, nec longē iam ab-  
 esse

esse regem audientes, missis ad eum legatis auxilium poscunt. Legati Philippo ad Straton oppidum occurrunt, expositisq; uti mādatum fuerat, necessitatibus suis, subsidium precantur: & regi, ut trans fretato Rhio iter in terram Eliensem teneret, multis suadent rationibus. Quibus auditis, Philippus legatos quidem in praesentia dimisit, consuturū se de rebus huiusmodi pollicitus. Ipse uerò motis castris uersus Metropolim ac Conopem profectus est. Quod sentientes Aetoli, reliqua urbe omnes in arcem confugerunt. Philippus incensa Metropoli, iter profectus Conopen tendit. Vbi cum congregati Aetoli equites in transitu flumini ei occurrere statuisset, loco ad x x stadia ab urbe remoto, & aut omnino prohibere eum transitum: aut si transiret, cum eo configere. Philippus, intellecto eorum consilio, mandat sensatis, ut primi omnium flumen ingrediātur collectiq; in unum innotata acie exitum tentent. Qui cum dicto paruisset, Aetoli primis ordinibus, quia conferti erant, frustra tentatis, item postea secundis, & tertijs, tandem desperatis rebus, in urbem reuersi sunt, ac iam de caetero Aetolorum exercitus intra oppida commorabatur. Philippus uerò liberè per omnem provinciam discurrens populabatur, & Ithoriam quoq;. Erat is locus in transitu situs, naturali q; & artificiali munitione excellens. Quò cum appropinquasset rex, custodes eum locum deferuerunt. rex occupatum

generum magno numero. Legati his acceptis, Sinopē remeant. Ingens inuaserat Sinopenses timor, ne Mithridates terra mariq; urbis oppugnationem aggrediretur. Sinope sita est in parte dextra Ponti, ubi Phasis fluvius ingreditur mare. Est autē in quadē Cherronneſo pro-  
tendente in pelagus, cuius collū Asiā contin-  
gens, & longitudinis ferē duorū stadiorū præ-  
dicta urbs claudit: reliqua pars Cherronneſi in  
pelagus protenditur, estq; plana, & ad ambu-  
landum in urbē commodissima: a mari uerò ue-  
nientibus difficilis, ac ferē inaccessa, aditus ha-  
bens quā paucissimos. Quamobrē ueriti Sino-  
penses, ne Mithridates tormētis, machinisq; non  
solum ab ea parte qua Asiā contingit, uerum  
etiam ab alijs lateribus dimissis in terrā copijs,  
urbem oppugnaret, omnē eam partē qua mari  
clauditur, uallo diligentissimē munierunt, con-  
stitutis militibus, qui hostes, si uenirent, sagit-  
tis à terra arcerent. Quippe circuitus loci me-  
diocris est, nec magno presidio indigēs. Hæc cum  
Sinope gerebantur, Philippus rex è Macedo-  
nia cum copijs profectus (hinc enim superius di-  
gressionē feceramus) in Theſſaliam atq; Epi-  
rum exercitū ducebat, maturans per eas regio-  
nes transitum in Aetoliam facere. Alexander autē & Dorimachus eodem tēpore de ca-  
pienda per proditiōē Aegira oogitantes, con-  
gregatis Oeantibus mille & ducentis Aetoliis  
(quippe

(quippe ea urbs *Aetolorum* est, huic, de qua lo-  
quimur, opposita) nauibusq; ad trāsfretandum  
paratis, opportunitatē perficienda rei praesto-  
labantur. *Perfuga* quidā ex *Aetolia* iamdiu  
apud *Aegiratas* moram traxerat. Hic cum  
saepe numero animaduertisset custodes eius por-  
tae, qua iter est *Aegium*, per ebrietatem negli-  
gentius se habentes, eam rē *Dorimacho* retulit,  
et ad urbē noctu capiendam hortatus est, ho-  
minem alioquin huiusmodi rebus assuetum. Est  
autem *Aegira* urbs *Peloponnesi* iuxta *Corin-  
thiacum* sinum, inter *Aegium* et *Sicyonē* sita  
in quodam colle aspero atq; difficili, ad *Parna-  
sum* uergens, distansq; a mari circiter septē sta-  
dia. Cum igitur transfretationis tēpus aduenis-  
set, *Dorimachus* deportato exercitu, et omni-  
bus strenuē prouisis, antequam dilucesceret ad  
annem peruenit, propter eum collē, in quo urbs  
sita est, defluentē. Hinc ipse et *Alexāder* atq;  
*Archidamus* *Pantaleonis* filius, maxima mul-  
titudine *Aetolorum* comitati ad urbē serun-  
tur, ea uia qua ab *Aegio* ducit. *Perfuga* cum  
uiginti aptioribus militibus aliquanto ceteros  
ob experientiam loci praecesserat, ac per saltus  
penē inuios peruenerat ad mœnia ubi per cana-  
lem effluentis aqua urbē ingressus, custodes ad-  
huc somno sepultos offendit. Quibus interfectis,  
uectibusq; securi abscissis, nemine sentiente por-  
tam *Aetolis* reclusit. Quod conspicientes *Ae-  
toli,*

soli, magna impetu in urbē feruntur, temerē nimum atq; consideratē se gerētes. Qua res Aegiratus quidē uictoriam, ipsis uerò cladē simul atq; ignominia peperit. Etenim Aetoli aetium de Aegiratis existimantes, cum primū ipsi intra mœnia consistere, hunc in modū se gessere. Congregati aliquandiu in foro cōstitērunt. mox dilucescente die ad priuatas utilitates omnes conuersi, palatiq; per urbē atq; alias domos adgredi, fortunas ciuium diripere, urbē totam populari, deniq; nulli rei praterquā prada intenti esse. Aegirata magnitudine ac nouitate facti commoti, hi quidē ad quorum domos grassati hostes fuerant, timore perculsi, extra ciuitatē fugere, Aetolis iam manifestē urbē tenentibus. Qui uerò auditis tubarū clangoribus adhuc integra re familiari in subsidiū ciuitatis exiuerant, omnes sese in arcē recipere. Quamobrem hi quidē continuē plures ac fortiores fieri, Aetoli contrā rariores, debilioresq; illis se iugiter ad defensionē urbis in arcē congregantibus, his semper domos pradādi gratia diuidentibus, Dorimachus etsi imminēs periculum animaduertebat, nihil tamē ob eam rē commotus, incredibili audacia in arcē impetū facit, ratus qui eò conuenerant, aduētū suū perterritos, mox se Aetolis dedituros, Aegirata uerò mutuo sese adhortantes, et incredibili constantia ac fortitudine animi persistētes, hostem arcebant.

Perinq;

Viring; igitur acerrimè pugnabatur. Et quoniam arx nullis erat circumdata mœnibus, conflictus ille cominus & viritim fiebat. Aliquādiu atrociter atq; a quo Marte pugnatum est, his de patria ac liberis, illis de propria salute dimicantibus. Ad extremum tamen Aetoli fugere turpiter cœperunt, qua capta occasione Aegirata auctis animis eos insequabantur. Ex quo accidit, ut plurimi Aetolorū, dum pra timore tumultuariè fugerent, in ipso exitu porta à se invicē oppressi extinguerentur. Alexander in pralio strenuè dimicans occisus est. Dorimachus in tumultu dum portā egredi contenderet, occubuit. Reliqui aut in eodē loco oppressi, aut per precipitia ruentes occiderunt. Pauci admodum salvi, armis tamen turpiter in bello amissis, ad naues pervenere. Per hunc modum Aegirata perditam ferè per segnitie patriam incredibili animi magnitudine recuperarūt. Sub idē tēpus Euripides, qui dux ab Aetolis missus Eliensibus fuerat, per agratis Dymēsiū et Pharēsiū, & Triēsiū agris, ingentē abigēs pradā, iter in Eliensem terram tenebat. Quod cū Miccus Dymensis audisset, qui fortè ea tempestate in locum ducis Achaorū suffectus fuerat, auxiliantibus Dymensibus, ac Pharēsibus, & Tritensibus, abeuntes hostes infecutus, dum inconsultus ruit, in hostium insidias lapsus profligatus est, multosq; ex suis amisit. Siquidem quadraginta pedites

desid



desiderari, capti uerò ducenti. Euripides re sceleratè gesta animo elatus, paucos post dies rursus eductis copijs, castellum quoddam Dymensium opportunissimum cepit, quod incolae Murrum appellant: seruntque ab Hercule olim, cum aduersus Elienses bellum gereret, edificatum fuisse, quo ueluti munimenta ac receptaculo belli uteretur. Dymenses, Phareses, & Tritenses supra dicta clade affecti, & futura propter captum ab Euripide castellum formidantes, primo literas ad duces Achaorum dedere, quibus eum de rebus gestis certiorē facerent, peterentque aduersus Aetolos subsidium. Posthac nonnullos ex principibus ciuitatum suarum legatos ad eundem miserunt. Aratus neque mercenarium malitē contrahere poterat, ob non solum ab Achaïs tēpore Cleomenici belli militibus suis stipendium, et rebus omnibus timide atque imprudenter utebatur. Quamobrē & Lycurgus Atheniū Megalopolitarum oppidum cepit: & Euripides præter id quod supra memorauimus, Gorgo Telphusæ positus est. Dymenses, Phareses, & Tritenses spe, quā in duce Achaorum habuerant, frustrati, inter se decreuere, ne qua deinceps pecunia in bellicos usus Achaïs solueretur, sed ipsi per se mercenarios contraherent, pedites circiter trecentos, equites quinquaginta, quibus se patriaque tuerentur. Quo facto, priuatis quidē rebus satis uisi sunt consulere nullam autē rerum publicarum

CARUM

cârûm rationem habuisse. Pessimum enim ceteris exēplum dederunt, quantulacunq; ex causa res novas moliēdi. Cuius rei culpam meritò quis in ducē transtulerit, per seignitiē atq; ignauiam expectationē suorum fraudulentem. Est enim ita comparatum, ut omnes qui in periculo sunt, quamdiu spem subsidij in amicis ac socijs habēt, tamdiu cum ijs amicitiam putent seruandam. Vbi uerò spes omnis sublata est, tunc ipsi per se proprijs rebus consulere cogantur. Quamobrem danda quidē uenia est Dymēsi<sup>b</sup>us, Pharensi<sup>b</sup>us, & Tritensi<sup>b</sup>us, quod in summo ciuitatum suarum discrimine mercenarios conducerent, duce Achaorum segniter se habente. Quod uerò erogare in communes usus pecuniam noluerunt, haudquaquam ignoscendum. Ut enim decebat non prættermittere proprias necessitates, ita erat turpissimum ea relinquere, quæ ad salutē communis reipublicæ pertinerent: cum in eo essent rerum successus, ut commeatu inoffense secundum communes leges potirētur, ac præsertim, cū auctores societatis cum Achaïis iniuncti existerent. Hic igitur erat Peloponnesiacarum rerum status. Rex Philippus, peragrata iam Thessalia, in Epiro aderat. Hinc accepta multitudine Epirotarum unā cum Macedonibus, quos secum duxerat, & trecentis funditoribus, quos ex Achaia habuerat, item trecentis Cretensi<sup>b</sup>us, qui missi à Adessenijs fuerant, in Ambraciota-

rum regionē peruenit. Vbi si statim facto impetu in mediterranea *Aetolia* loca grassatus fuisset, hic finis totius belli erat futurus. Verum persuasus ab *Epirois*, ut primò *Ambracum* expugnaret, occasione *Aetolis* prauit ad resistendum: & quicquid necessarium foret, ad res suas tuendas, providendum atq; parandum. *Epirota* enim priuatum cōmodum publica sociorum utilitati praefidentes, affectantesq; summo studio *Ambracum* sua ditionis facere, *Philippum* hortati sunt ad eum locum obsidendum: & antequam ulterius progredierentur, capiendum. Percommodum enim futurum rebus suis arbitrabantur, si *Ambracia* *Aetolos* priuarent. Venturam autē eam urbem quam facillimē in potestatē suam, si prius hoc loco potirentur. Est enim *Ambracus*, locus & naturali situ, & duplici muro munitissimus: ita undiq; paludibus clausus, ut unū duntaxat à terra aditum habeat, cumq; artissimum, ac manu factum: praeterea ipsi urbi, ac provincia *Ambraciota* rum quasi supra caput imminet. *Philippus* igitur ab *Epirotis* persuasus, positis circa *Ambracum* castris, necessaria ad obsidionē parabat. Eodem tēpore *Scopis*, congregata *Aetolorum* multitudine, per *Thessalia* profectus in *Macedoniam* irruit, omnemq; regionē iuxta *Pieriam* montem ferro igniq; depopulatus, cū omnis generis praeda uersus *Dium* abire. Unde cum ij qui

locum

locum incolebāt, aufugissent, domos omnes, gymnasiumq; funditus diruit: nec his consentus, porticus etiam ingenti sumptu circa tēplum instruitas, incendit. Præterea omnia quaecunq; uel ad ornatum, uel ad usum ibi erant posita, uastauit. Prostrēmò regum imagines omnes euerit. Hic igitur statim initio belli, et quasi primo impetu non solum homines, uerumetiam deos aggressus discessit: reuersusq; in Aetoliam, non ut impius ac nefarius in deos immortales, sed ut bonus uir, et bene de republica meritis, exceptus atq; honoratus est, magna spe futurarū rerum Aetolis addita. Ex hoc enim rebantur, ut nemo quidem in posterum appropinquare regioni suæ hostiliter auderet: ipsi uerò populabundi non solum in Peloponnesum grassari, ut consueuerant, uerumetiam in Thessaliam et Macedoniam liberè possent. Philippus auditis quæ in Macedonia gesta erant, statimq; ignorantia atq; audivitatis Epirotarum pœnas luens, Ambracum obsidebat. ubi omni genere machinarum ac tormentorum usus, intra x l. dierum spatium eo loca positus est. dimissoq; ibi, fide prius ab ijs accepta Aetolorum prasidio, desiderio Epirotarum satisfecit, Ambraco eis quasi per manus tradito. Posthac motis castris iter per propinquam uallem direxit, festinās Ambrachæum sinum quam celerri-  
mè trās fretare, qui arctissimus est iuncta Xearnanum tēplum, quod Antiū appellatur. Fluit

autem is sinus ex mari Siculo inter Epirum et  
 Acarnaniam faucibus quam arctissimus: nix  
 enim ad sexcentos passus in latitudinem patet.  
 Vbi vero in mediterraneam partem diffunditur,  
 latitudinē habet ferē centum stadiorum, longi-  
 tudinem incipiēdo à mari Siculo. CCC. stadio-  
 rum, diuiditq; Epirum ab Acarnania, à Se-  
 pientrione Epirum habens, Acarnaniam à  
 meridie. Traiecto igitur cū copijs sinu, Acar-  
 naniam ingressus ad urbem Aetoliae peruenit,  
 quam Poëtia uocant, ductis secū ex Acarna-  
 nia duobus millibus peditū, equitibusq; ducētis.  
 Itic dispositis circa urbem castris, post multa  
 acriāq; certamina, perendie quam eò uenerat,  
 urbē pactionibus cepit, relicto in eo post fidē ab  
 ijs acceptam Aetolorum praesidio. Sequenti no-  
 cte quingenti Aetoli rem adhuc in integro esse  
 existimantes, in suorū subsidium ueniebant. Rex  
 aduentu eorū cognito, dispositisq; in itinere in-  
 sidijs, magnam partem illorum occidit, reliquos  
 cepit. Pauci fuga salutē quasinerē. Posthac di-  
 stributo inter milites triginta dierum frumento  
 (maximā enim ea urbs frumenti copiam habe-  
 bat) in Stratiensem profectus est agrum, castraq;  
 iuxta Acheloum amnē posuit, procul ab urbe  
 circiter decē stadia. Hinc per omnē provinciam  
 grassatus, nemine exire obuiam audente, omnia  
 ferro igniq; uastauit. Sub idem tempus Aethi  
 bello praeter ceteros afflicti, nec longē iam ab-  
 esse

esse regem audientes, missis ad eum legatis auxilium poscunt. Legati Philippo ad Straton oppidum occurrunt, expositisq; uti mādatum fuerat, necessitatibus suis, subsidium precantur: & regi, ut transiretato Rhio iter in terram Eliensem teneat, multis suadent rationibus. Quibus auditis, Philippus legatos quidem in praesentia dimisit, consuevitū se de rebus huiusmodi pollicitus. Ipse uerò motis castris uersus Metropolim ac Conopem profectus est. Quod sentientes Aetoli, relicta urbe omnes in arcem confugerunt. Philippus incensa Metropoli, iter profectus Conopen tendit. Vbi cum congregati Aetoli equites, in transitu flumini ei occurrere statuissent, loco ad x x stadia ab urbe remoto, & aut omnino prohibere eum transitum: aut si transiret, cum eo configere. Philippus, intellecto eorum consilio, mandata sentatis, ut primi omnium flumen ingrediātur collectiq; in unum innumera acie exitum tentent. Qui cum dicto paruissent, Aetoli primis ordinibus, quia conferti erant, frustra tentatis, item postea secundis, & tertijs, tandem desperatis rebus, in urbem reuersi sunt, ac iam de caetero Aetolorum exercitus intra oppida commorabatur. Philippus uerò liberè per omnem provinciam discurrens populabatur, & Ithoriam quoq;. Erat is locus in transitu situs, naturali q; & artificiali munitione excellens. Quò cum appropinquasset rex, custodes eum locum deferuerunt. rex occupatum

ad panimentū usq; destruxit, uastabatq; omnia, compluribus ditioni suae subactis oppidis & sita & mœnibus munitissimis: castellisq; omnibus, quae in ea regione plurima erant, funditus demolitis. Posthac remissius ac placidius faciebat iter, facta suis potestate in priuatas utilitates, quae uellent, diuertēdi. Assluentem deinde copia omnium rerum exercitum uersus Eniadas mouit. positisq; iuxta Peanium castris, id primum decreuit expugnare, nec longè post multis commissis certaminibus expugnauit, urbem haud quidem magnam, quippe quae minus mille passibus in circuitu patet, sed omni apparatu murorum, turrium, domorumq; haud ceteris inferiorem. Huius mœnia enertit funditus, domos denastauit, ligna regulasq; ratibus transuehi per flumen ad Eniadas iussit. Artoli primò ad defendendam Ceniadarum arcem accingere se coeperunt, muro ac fossa, praeterea rebus ad propugnandum necessarijs eam munientes. Postquam uerò appropinquare Philippum intellexerunt, timore percussi, fugam omnes arripuerunt. Philippus, nemine iam resistente, hoc quoq; oppido potius, exercitum in Calydoniam duxit ad oppidum quoddam munitissimum, cui Claos nomen est, & mœnibus & omni apparatus genere munitissimum. Nam Artalus Aetolis ad illius defensionem apparatus exhibuerat. Macedones uerò hoc quoq; oppido per uim positi, passim denastando

stano Calydoniam discurrunt: deinde rursus ad Eniadas reuertuntur. Philippus, considerata loci opportunitate, cum ad alias res gerendas, tum vel maximè ad transeundum in Peloponnesum, instaurare urbem mœnibus decreuit. Nam Eniada quidem mari adiacent ad oppositum Acarnania, quod Aetolis circa principium Corinthiaci sinus contiguum est. Est autem ciuitas in Peloponneso sita è regione litoris Dymaeorum, & uicina locis qui sunt iuxta Araxum. Distat enim non amplius centum stadiis. Qua considerans Philippus, arcem separatim munivit: deinde portum naualibusq; muro circumdatus, hac quoq; cum arce coniunxit, usus ad id opus peragendum materia, quam ex Paanio uectam supra memorauimus. Cum in his uersaretur Philippus, litera è Macedonia afferuntur, significantes, Dardanos, quia de transitu eius in Peloponnesum dubitaret, summo studio delectum habere, parareq; ad bellum necessaria, ut mox in Macedonia transirent. Qua cum rex intellexisset, ex templo succurrèdum Macedonia ratus, legatos Achaorum remisit, dato eis responso, quod cum primum Macedonicas res collocare in tuto potuisset, nihil sibi magis cura foret, quam cum omnibus uiribus in Achaorum subsidium uenire. Posthac motis castris, summa celeritate per ea, per qua uenerat, loca reuertebatur. Transfretanti Ambracium sinum ex Acarnania in Epirum in uua lèbo



*Demetrius Pharius occurrit, quē Illyrio expulsum à Romanis supra memorauimus.. Hunc rex benignè atq; humaniter amplexū, iussit in Corinthū nauigare, deinde per Thessaliā in Macedoniā proficisci. Ipse uerò in Epirū profectus, mox se in Macedoniā contulit ad urbē Pellam. Dardani, cum per Thraces quosdā per fugas adnētum regis intellexissent, timore percussi, subito exercitū dissoluere, quanquā non longè iam aberant à Macedonia. Philippus cognita Dardanorum pœnitentia, potestatem suis omnibus fecit colligēdi nonas fruges, & in suā cuiq; regionem abeundi. ipse in Thessaliā profectus, reliquam partē æstatis Larissæ egit. Sub idem tēpus Æmilius Paulus ex Illyrijs reuersus Romā, triumphauit. Annibal Sagunto per vim potitus, in hyberna copias dimiserat. Rom. nuncio de Sagunti excidio accepto, legatos ad petendū Annibalē Carthaginiensem mittebāt, simulq; necessaria ad bellū parabāt, P. Cornelio & T. Sēpronio creatis Cōsulibus. Quibus de rebus, quæ particulatim dicenda erant, superioribus libris exposuimus. Nunc autem summatim memoria gratia repetimus, ut quod polliciti fuimus, omnia, & simul, ante oculos legentibus ponantur. Primus igitur eius Olympiadis annus perfectus est. Ætoli, cū tempus comitiōrū adesset, Dorimachum ducem belli elegerunt. Hic subito magistratū ingressus, collecto armatorū numero, in superiorem partem Epiri*

*Ep̄iri impetū fecit, omnēq; eam regionem fœdē  
 nimis atq; hostiliter depopulatus est, ut non tam  
 utilitatis suæ, quàm excidij Ep̄irotarum gratia  
 id facere videretur. Tum ad templum Dodonæ  
 Iouis profectus, porticus incendit, ornatū omnem  
 templi deuastauit, ipsam denique sacram adem  
 euerit. ad cō nullum uel pacis, uel belli modū ser-  
 uare sciunt Aetoli, sed in utroq; communē ho-  
 minum morem, & quasi naturalem legem trās-  
 grediuntur. Hæc tot, aliæq; cum Dorimachus per-  
 trasset, domum reuersus est. Durante autē adhuc  
 hyeme, omnibusc; & aduētum Philippi ob tem-  
 pestatem anni desperantibus, rex acceptis tribus  
 millibus clypeatorum, & scutorum duobus  
 millibus, Cretensibus itē trecentis, præterea qua-  
 dringentis serē equitibus, Larissa profectus est,  
 & facto per Thessaliā itinere, in Eubœam pe-  
 netrauit. Inde per Bœotiam & Magaridam  
 tempore Aequinoctij hyemalis Corinthum ue-  
 nit, ita clam factō itinere, ut nemo Peloponne-  
 siorum id senserit. Clausis deinde Corinthi por-  
 tis, & custodijs itineri adhibitis, sequenti die  
 Aratam seniore ex Sicyone ad se uocauit. Tum  
 literis ad ducem Achæorum, & ciuitates mus-  
 sis, certiores eos fecit, quando, & quo loco conue-  
 nire armati deberent. His rebus hunc in modum  
 constitutus, iter cœptum profectus castra iuxta  
 Dioscorium Philiasia oppidū posuit. Per idem  
 tēpus Euripides cū duabus legionibus Eliensū,*

*¶*

Et piratis, ac mercenarijs militibus, ut omnes  
 ad duo millia Et ducenti essent, praterca cum  
 equitibus serè centum Psophide discedens, per  
 Phœnicem Et Symphaliam terram iter facie-  
 bat, ignarus progressus Philippi, Et nastare ac  
 depopulari Sicyoniorum agrum cupiens. Acci-  
 dit, ut qua nocte Philippus iuxta Dioscorium  
 castrametatus est, Euripides cum prima luce eum  
 locum pratergressus Sicyoniorum agrum intras-  
 set, Cretenses quidam ex ijs qui cum Philippo  
 erant, cum fortè relictis ordinibus pabulatum  
 proficiscerentur, in eum incidere. Ex quibus cum  
 presentiam Macedonum cognouisset, nihil cui-  
 quam locutus, eadē qua uenerat uia domum co-  
 pias reduxit: intendens, speransq; se facile, post-  
 quam Symphaliam terram pratergressus fuisset,  
 in locis iniquis fundere Macedonas posse.  
 Philippus hac re minimè intellecta, cum prima  
 luce, uti statuerat, exercitum mouit, iter sub ipso  
 Symphalo uersus Caphyras facturus. Eò enim  
 conuenire in armis Achaos per literas iusserat.  
 Cum primi milites Macedonum ad summitatem  
 eius collis peruenissent, quem incolæ Apeaurum  
 uocant, distatq; a Symphaliorum urbe circiter  
 decem stadia, fortè fortuna accidit, ut Eliensium  
 quoq; primi ad eandem summitatem peruenirēt.  
 Quare cognita Euripides iniquitate loci ac tē-  
 poris perterritus, fugā cū paucis arripuit, Et per  
 saltus penè inuios Psophidem peruenit. Reliqua  
 multis

multitudo Eliensium simul deserta à duce, simul  
 nouitate rei perculsa, aliquandiu quid agendum  
 foret, dubitauit. Post hac ex genere armatura,  
 (galeati enim Macedones procedebāt,) Megalo-  
 politanos eos esse rati, cōserta acie, & seruatis  
 ordinibus aliquantū processere, salute handqua-  
 quam desperata. Vbi uerò propinquitres facti  
 sunt Macedones, ueritatem rei iam planè intel-  
 ligentes, omnes se abiectis armis in fugam uerte-  
 runt. Ex his serè mille & ducenti uini in pote-  
 statem hostium peruenere. Reliqui aut à Mace-  
 donibus instar pecudū trucidati, aut per praci-  
 pitia lapsi, mortem obiere. Pauciores centum su-  
 ga seruauit. Philippus, prada & captiuis Co-  
 rinthum missis, iter profèquitur. Pelopōnesijs id  
 factum mirabile uisum, sama eodem tempore &  
 aduentum regis, & uictoriam nunciante. Cum  
 per Arcadiam iter rex faceret, multis in itinere  
 minium ac locorū difficultatibus fatigatus, ser-  
 tio die intempesta nocte Caphyas peruenit. Hic  
 curatis triduo corporibus, & Arato iuniore  
 cum copijs, quas habebat, secum accepto, ita ut  
 esset exercitus omnis ad decem millia hominum,  
 Psophidem per Cletorium uenit, congregata ex  
 cinitatibus, per quas transiit, telorum ac scala-  
 rum multitudine. Est autem Psophis antiquissi-  
 mum Arcadium oppidum in medio Pelopōnesi-  
 sicū, eam partē Achaie contigens, quæ ad occi-  
 dentē uergit, & Eliensium regioni peropportune

imminet

imminens, per quos tum fortè regebatur. Ad hanc Philippus tertio, postquam Caphyis discesserat, die profectus, castra in oppositis urbi collibus collocavit, ex quibus urbem & circumstantia omnia loca intò cernere poterat. Hinc igitur cum munimenta urbis animadverteret, aliquandiu anceps consilij fuit. Ab occidente enim iuxta mœnia urbis rapidissimus torrens defluit: qui cum magna hyemis parte intransfretabilis sit, aditum ad urbem ex eo latere prohibet, qui torrens brevi tempore confectus erat, ut pote locis editioribus defluens. Ab oriente uerò Erymanthum habet, magnum ac precipitem fluvium, de quo multa à pœtæ atq; historicis narrantur. Torrens ipse, de quo supra diximus, in Erymanthum defluens, tertium quoq; à meridie latus tenuissimum reddit. Quarto autem, quod ad septentrionem uergit, collis superstat asper, atq; difficilis, & quasi: opportunissime arcis locum tenens. Ita urbs à tribus lateribus aqua, à quarto intra redditur colle: præterea ex omni parte mœnibus clauditur, magnitudine atq; opere excellentibus. Postremò erat in ea Eliensium præsidium, & Euripides fuga seruatus proximè se eò receperat. His omnibus consideratis, Philippus partim ab expugnatione urbis retrahebatur ob difficultatē rei, partim ob loci opportunitatem, ad eam obsidendam inflammabatur. Nam quātumvis ea urbs destrimēti Achaïis atq; Arcadibus  
affer

afferebat, munimentum quoddam, & quasi receptaculum belli turissimum Eliensibus existens: tantum e contrario, si caperetur, allaturā Eliensibus detrimēsi, & munimentū ac receptaculum belli Arcadibus futuram arbitrabatur. Quamobrem in hanc tandem sententiā inclinatus, Macedonibus nuncianit, ut cum prima luce refectis cibo corporibus, omnes instructi ac parati foret. Posthac Erymāti pontē transgressus, nemine obnoxiatē ac magnitudinem rei iter eius impedire, sub ipsa urbis mœniā intrepidus uenit. Euripidem, ceterosq; qui in ciuitate erant, factū id ancipites consilij fecit. Nam neq; ui expugnari à se posse urbē adeò munitam existimare Macedones putabant: neq; diutius ea anni tempestate obsidionem tolerari. Quamobrem, ut per prodicionem uocati essent ab aliquo intra urbē habitantium, uerebantur. Vbi uerò nihī eiusmodi in ciuitate tentari uident, magna pars ad defendenda mœnia concurrit. Adcerenarij Eliensium per portam castris supereminētem eruptione facta, in hostes feruntur. Philippus tribus in locis, qui scalas mœnibus admoerent, constituit, & sufficienti Macedonum numero singulis partibus addito, dari per præconem signū iubet. Quo facto, incredibili ardore omnes pugnam capessunt. Obfessi principio acerrimē propugnātēs resistebāt, multis ex scalis, cum transcendere mœnia conarentur, deiectis. Vbi uerò & tela, & omnia necessa

*necessariarum rerum apparatus propugnātibz  
 defuit, ut pote qui ex improviso ad mœnia cu-  
 currerant, nec perterriti Macedones, retrahe-  
 bant gressum, sed in deiecti locū proximus quisq;  
 scalas ascēdebat: conuersi tandem in fugam ob-  
 sessi, omnes se in arcem recipere. Ex ijs qui cum  
 rege erant, Macedones quidem mœnia trāsgre-  
 diuntur. Cirtenses uerò cum his qui ex superiore  
 urbis parte eruptionem fecerant, congressi, ad  
 extremum eos adegerūt, ut abiectis turpiter ar-  
 mis, capesserent fugam. Quos ingenti impetu in-  
 secuti, multis eorum in itinere interfectis, unā in  
 urbem irruere. Ex quo accidit, ut eodē ferē tem-  
 pore undique capta urbs fuerit. Vniuersi ciues  
 cum filijs & uxoribus in arcem confugere. Idem  
 ab Euripide factum, reliquiq; qui id periculum  
 euaserant. Macedones urbem ingressi, publica,  
 priuatāq; omnia diripere, dehinc quietē agen-  
 tes in ciuitate morabātur. Qui arcem tenebant,  
 cum & commeatu, & omnibus necessarijs care-  
 rent, prospicientes futurum, de deditioe agere  
 cœperunt. Misso igitur ad regem caduceatore,  
 & accepta uenia mittendæ legationis, principes  
 ciuitatis, & cum his Euripidem ad Philippum  
 mittunt. Hi cum rege composuere, ut dedita arce  
 liceret ciuibz simul atq; aduenis, liberē abire.  
 Quo facto, rursus in arcem redierūt, iussi à rege,  
 ne prius inde discederent, quā ipse ex urbe co-  
 pias eduxisset, ne fortē in milites suos incidentes  
 prada*

præda fierent. Rex ob tempestatem anni necessa-  
rio in ea urbe aliquot diebus moram traxit. In  
quibus uocatis in concionē Achaïs, qui in exer-  
citu erant, multa locutus est de sita atq; oppor-  
tunitate eius urbis ad præsens bellum gerendum,  
& fidem ac beneuolentiam suam in eam gentem  
pluribus uerbis commemorauit. Prostrémò tra-  
dere se, inquit, eam urbem Achaïs, qua palam  
intelligerent hoc sibi propositum esse, omnibus  
in rebus gratificari Achaïs, nihilq; in rebus il-  
lorum studiū ac promptitudinis amittere. Qua-  
cum dixisset, agentibus gratiam Achaïs, &  
beneuolentiam regis amplexantibus, Philippus  
concionem dissoluit. Nec multo post iussis conue-  
nire militibus, Lassionem uersus exercitum mo-  
uit. Psophidiū relicta arce, in ciuitatem uenere,  
omnesq; in suas quisq; domos reuersi sunt. Euri-  
pides cum suis primò Corinthū, deinde Aetoliā  
abiit. Duces Achaorum præsentēs Proslauum  
Sicyonium cum sufficiens præsidio in arce pe-  
suere, urbi Pythiam Pellenensem præfecerunt.  
Hunc finē res Psophidiorum sunt sortita. Eli-  
ensium præsidium, quod Lassioni erat, perspecta  
Macedonum præsentia, & his quæ Psophidi  
gesta erant, per nuncios cognitis, magnitudine  
rerum deterriti, urbem deseruerunt. Quo factum  
est, ut Philippus simul & uiderit eam, & cepe-  
rit. Hanc quoq; Achaïs, ut auéliorem erga eos  
beneuolentiam ostenderet, dono dedit. Simuliter

F

Straton



Straton ab Eliensibus captum Thelphusijs restituit. His gestis post diem quintum Olympiam uenit. Hic peractus Deo ritè sacrificijs, ac epulo publico ducibus facto, recreatisq; iriduo militibus, postridie educit copias, et in Eliensem agrum profectus pradandi copiam militibus fecit. Ipse iuxta Artemesium castrametatus, non longe post abducta inde prada rursus Dioscorium rediit. Vbi crebris per prouinciam incursionibus factis, ingens hominum multitudo capta, plurimi sese in propinquas uillas, ac locos natura munitos recepere. Est enim Eliensium regio et multitudine corporum, et copia omnium rerum inter ceteras Peloponnesi regiones refertissimae: quippe magna pars habitantium ita agricultura dediti sunt, ut secundam et tertiam aetatem ruri agentes, multis alioquin diuitijs pradi ei, nunquam ciuitatem ingrediantur. Quod ideo accidit, quia optimates ciuitates cultiores agrorum in precio habent, magnaq; diligentia ac studio obseruant, ne quid uel ad usum uitae necessarium non habeant, uel iniuriam ab aliquo patiantur. Videntur autem mihi hoc ueteres instituisse, cum quod olim multitudo agriculturam communiter exercuerat, tum potius, quod olim sacram uitam uinebant, et ex Gracorum omnium propter certamen Olympicum concessione, sacram et iustissimam regionem habebant, omnium malorum et omnis bellici tumultus expertes. Postquam

quam uerò orsa inter *Arcades* de *Lafione* & *Pisa* contentione, coacti sunt bellum pro patriæ defensione suscipere, ac pristinam uita rationem mutare, nullam amplius curam habuerunt consequendi ueterem illam, & quasi hereditariam à *Gracis* libertatem: sed in eodem statu permansere, haud rectam futurarum rerum providentiam facientes. Nam si quod omnes à dijs immortalibus precamur, quodq; ut assequamur, omnia sustinemus, & quod omnium confessione indubitatum est apud homines bonum, pacem uel delicta, atq; concordiam, si hoc inquam, seruato officio, atq; iustitia, consequi à *Gracis* aliqui in perpetuum possint, & uel contemnant id, ac pro nihilo habeant, uel aliquid pluris aestimēt, non uel stultissimi sint, & omni ratione carētes? Sed per *Iouem*, dicet aliquis, si qui hanc uiuendi rationem custodiant, inutiles erunt ad resistendum, si quando bello, aut alio iniuriarum genere inuestabuntur. At hoc certè peritarum est. quod si aliquando acciderit, communi *Gracia* auxilio defendi poterunt: aut, si priuatim ab aliquo offendentur, haud difficile erit per se ipsos mercenarios cogere ex pecunijs, quas longa pace ac tranquillitate rerum comparauerint. Nūc autem id timentes quod rarissimum est, & praeter omnium opinionem accidit, continuis bellis ac turbationibus, seq; & regionem suam conficiunt. Hæc quidem de *Elionibus* memorauimus,

quoniam nulla unquam tempora maiorem eis  
 quam hac nostra, opportunitatem praestitere  
 consequendi eam, de qua locuti sumus, ab omni-  
 bus libertatem. Haec igitur regionem, uti supra  
 diximus, ex ueteri consuetudine, passim ac secu-  
 re populi habitabant. Quamobrem inerat illi-  
 tum quidem innumerabilis multitudo hominū  
 à Macedonibus capta, plures uerò in tutiora se  
 receperant. Quippe ingens hominum & bel-  
 narum, ac plurimarum denique rerum multitudo  
 congregata erat in propinqua uilla, quae uulgo  
 Thalamus dicitur, quod regio quae eam ample-  
 ctitur, arctissima est, ac perdifficilis aditu. &  
 uilla ipsa aspera, ac serè inaccessa. Philippus  
 cum nunciatum esset, magnam multitudinem eò  
 conuenisse, nihil intentatum relinquere uolens,  
 cum mercenarijs militibus loca praoccupat, in  
 aditum eius peropportuna. Ipse relictis castris,  
 impedimentis, ac magna parte copiarum cum  
 sentatis & leuionis armatura militibus per lo-  
 ci angustias procedit: ac nemine iter impedi-  
 te, ad uillam peruenit. Cuius rei magnitudine,  
 qui eò confugerant, deterriti, & simul imparati  
 ad bellicos usus atque insueti, praeterea multis  
 per atatem inutiles ad bellum secum habentes,  
 confestim se dederunt. In quibus erant merce-  
 narij milites ex uarijs generibus serè ducenti,  
 quibus praerat Amphidamus dux Eliensium.  
 Philippus omni genere praeda, & quinq; milli-  
 bus

Dus hominum positus, praeterea quadrupedum  
 infinita penè multitudine, in praesentia quidem  
 in castra rediit. Postea uerò cum onustus praeda  
 miles inutilis ad res gerendas uideretur, moris  
 castris rursus Olympiā remeavit. Apelles unus  
 erat ex tutoribus, ab Antigono puero relictis,  
 et tunc auctoritate ac gratia plurimum apud  
 regē pollebat. Hic cum agitare animo coepisset,  
 quo pacto Achaorū gentem in eum statum pos-  
 set adducere, in quo Thessali erant, nefandum  
 orsus est facinus. Thessali quippe secundum le-  
 ges quidem suas uiuere, multūq; differre à Ma-  
 cedonibus uidebantur. Tamen autem aberat, ut  
 ab his quicquam differrent, ut omnia instar Ma-  
 cedonum paterentur, atq; ea omnia facerēt, quae  
 regibus uiderentur. Quamobrem ad hoc inten-  
 tus Apelles, eorum qui in castris erant, tenta-  
 re animos coepit. Primò igitur Macedonibus  
 mandauit, ut semper Achaos, si qui fortè lo-  
 ca praecupassent, ex stationibus expellerēt, item  
 praedam ab his auferrent. Posthac quamlibet le-  
 ni ex causa uerberari eos per ministros iubebat.  
 Si qui uerò aut de huiusmodi iniurijs quereren-  
 tur, aut auxilium uapulanti bus ferrent, ipse eos  
 in uincula ducebat, sperās tandem per hunc mo-  
 dum efficere, ne quid graue Achaīs ex consue-  
 tudine uideretur, quod regi libitum esset: idq;  
 effecerat iam, ut quamuis modico tempore in mi-  
 litia cū Antigono constitutos Achaos quam-  
 libet

libet modestiā ferre assuesceris, modò Cleomevi non cogentur subesse. Caterum cum congregati quidam Achaici iuvenes ad Aratum uenissent, et cōsiliū Apellus patefecissent, Aratus ei rei initio succurrendam ratus, ad Philippum uenit: ductusq; secum iuuenibus, rem ordine exposuit. Quibus auditis Philippus, iuvenes quidem bono animo esse iussit, utpote quibus nihil tale in posterum contingeret, Apelli in mandatis dedit, ne quid amplius sine ducis sententia de Achaia statueret. Philippus quidem certè eloquētia ac suauitate orationis in militiū concionibus, et in rebus bellicis calliditate atq; audacia, non solam militum, sed omnium Peloponnesiorum iudicio praeibat. Nec facile fuisset regē reperire, pluribus natura dotibus ornatum. Solertia quidem et memoria et gratia erat in hoc homine insignis, praeterea aspectus imperio dignus, regia potentia, maximū robur, et mandata in rebus bellicis animi magnitudo. Quibus tot, tāisq; uirtutibus cum imperij fundamenta iecisset, qua tandem causa naturam eius peruerterit, et ex iusto ac pio rege impium, ac scelerosum tyrānum feceris, haud facile esset differere. Quamobrem hoc in aliud tempus reseruandum. Nunc ad propositum reuertamur. Philippus, motis ex Olympia castris, primò Phariam uenit, deinde Ereā: ubi uendita prada, de qua supra memorauimus, pontem supra Alpium struxit

xis

uit, uolens illac iter in *Triphaliam* facere. Per  
idem tempus *Dorimachus* *Aetolorum* dux, pe-  
tentibus subsidium *Eliensibus*, cum ager eorum  
deuastaretur, circiter sexcentos *Aetolos*, & du-  
cem *Philidam* misit. Hic in *Eliensem* regionem  
profectus, acceptis *Eliensium* mercenarijs, nume-  
ro serè quingentis, praterea urbanis mille, item  
una *Tarentinis*, in sociorum subsidium in *Tri-  
phaliam* uenit: qua à *Triphalo* *Arcade* nomē  
habens, in *Peloponneso* sita est, inter *Eliensium*  
ac *Messeniorum* regiones. uertitur autem in *Li-  
bycum* pelagus, *Achaiam* contingens ad Occi-  
dentem hyemalem. continet q̃; has urbes, *Samico*,  
*Lepreon*, *Hygiānan*, *Typaneas*, *Pyrgon*, *Epion*,  
*Bolacas*, *Tylangion*, *Phryxan*. Quas cum pau-  
cis antè temporibus *Elienses* tenerent, *Alphi-  
rensiū* quoq; urbem acceperant, qua antea *Ar-  
cadia* erat, *Alliado* *Megalopolitano*, quo tem-  
pore tyrannidem exercebas, hanc illis per permu-  
tationem tradente. Simulac autem *Triphaliam*  
ingressus est *Philidas*, *Elicēses* quidem *Lepreon*,  
mercenarios *Alphiram* misit. Ipse *Aetolos*  
secum habens, *Typaneis* morabatur. *Philippus*  
relictis impedimentis, & flumine *Alphio* per  
pontem traiecto, quod iuxta *Ereā* urbis fluit  
mœnia, *Alphiram* uenit, qua in colle quodam  
sita ex omni parte prærupto, plusquā *X. sta-  
diorum* iter in ascensu continet. Habet autem in  
summitate collis arcem, & ancā *Minerua* sta-

tuam, longè à cæteris specie ac magnitudine differenti. Quæ à quo, aut cuius sumptibus, quo'ue tempore erecta fuerit, etiam apud eius loci incolas dubitatur. Hoc inter omnes constat, opus esse inter omnia opera Hecætodori & Sostrati excellentissimum. Cum igitur clarus ac serenus advenisset dies, Philippus dispositus in aurora, pluribus in locis, qui scalas ferebant, & ante eos mercenariorum ordinibus, ac inde Macedonum collocatis, cum primū ortus est sol, omnibus mandat, ut facto impetu collem ascendere, ac oppugnare urbem maturent. Quibus mandata peragētibz, accidit, ut Alphirenses ad eum semper locum omnes concurrerent, in quo magis eniti Macedonas uidebāt. Sub idem tempus Philippus delectos ex omni numero milites secum habens, clam per prærupta quedam loca ad arcis mœnia denegerat. Hic oppugnantibus ex omni parte urbem militibus, & scalas undiq; mœnibus admouentibus, Philippus primus receptaculum quod circa arcem erat, adgredi cœpit: eoq; statim, quia vacuum militibus erat, positus est. Quod ubi incensum Alphirenses ex mœnibus perspexere, recenti periculo deterriti, timentesq;, ut occupata à Macedonibus arce, nulla sibi amplius spes salutis relinqueretur, confestim omnes desertis mœnibus ad arcem cōfugere. quo facto, Macedones subito & mœnia & urbem occuparunt. Posthac qui arcē tenebant, missis  
ad

ad Philippum legatis, salutem pacti, arcem quoque dedidere. His rebus peractis, perterriti Triphalia populi, de sua ac patria salute consultabant. Philidas Typaneis profectus, direptis quibusdam domibus, Lopirum fugit. Talis tunc merces Aetolorum socijs persolvebatur, ut non solum in summo rerum discrimine destituerentur, verum etiam ea paterentur a socijs, quae uix perpeti ab hostibus debuissent. Typaneata urbem euestigio Philippo dediderunt. idem Hippanam habitantes fecere. Inter hac Phialenses auditis, quae gesta in Triphalia fuerant, Aetolorum societate detestantes, locum iuxta Polemarchum armati cepere. Pirata Aetolorum, qui tunc sorte Messeniorum gratia in ea urbe morabatur, principio resistere Phialensibus conati sunt. Postea cum animaduenterent uniuersam ciuitatem unanimiter conuenire, a proposito destiterunt, & collectis sarcinis suis, ex urbe sunt profecti. Phialenses missis ad Philippum legatis, sequi & urbem in potestatem regis posuere. Quibus peractis, Lepreata occupato urbis per opportuno loco, deiciendo ex urbe Eliensium, & Aetolorum & Lacedaemoniorum (nam & ab illis missum auxilium uenerat) praesidio consilium inierunt. Philidas principio nihil ob eam rem motus, in ciuitate permanebat. Cum uero Rex Taurionem cum parte copiarum in Phialiam misisset, ipse autem cum reliquo exercitu Lepreon ueniens iam non longe abesset, Philidas.

§ §

caterique



ceteriq; qui cum eo erant, nūcio eius rei accepto, animis cecidere. Lepreata è cōtrario audaciores facti, rem dignam memoria peregerunt. Quippe mille Eliensibus in urbe existentibus, Aetolis item mille quingentis, mercenarijs Lacedamonij c. c. praterca his arcem obtinentibus, tanta tamen animi magnitudine fuisse, ut minimè deserendā in tam aspera rerum conditione patria salutem existimauerint. Cū igitur Philidas animaduerneret, Lepreatas fortis animo incēptū prosequentes, & iam appropinquātes urbi Macedonas intueretur, nulla amplius salutis spe relicta, cum Eliensibus & Lacedamonij arripuit fugam. Lacedamonij quidem facto per Messenē itinere, domum redierūt. Aetoli uerò cum duce Philida, Samicum uersus profecti. Lepreata ciuitate in potestatem accepta, legatos ad regem de conditionibus tradenda urbis miserunt. Quibus auditis, Rex exercitus sui partem Lepreon misit. Ipse cum scutatis, & leuioris armatura militibus aliquandiu Philidam persecutus, impedimentis omnibus positus est. Philidas se Samicum recepit. Hoc in loco rex castrametatus, aduocatis Lepreo ceteris copijs, obsidenda urbis consilium simulat. Qua re perterriti Aetoli, atq; Elienses, ut qui nullum ad obsidionem remedium, prater manus habebant, agere cum rege de salute cœperunt. A quo accepta fide, inde profecti Elim abiere. Rex Samico cūstigio potitus

potitus est. Posthac alijs quoq; ad eum suppliciter uenientibus, Phrixan accepit, Tylangion, Epion, Balacas, Pyrgon, Epicalion. Quibus rebus peractis, Lepreon remeauit, uniuersa Triphalia intra sex dierum spatiū ditioni sua subiecta. Hic Leprontus pro tempore hortatus, ac sufficienti praesidio in arce collocato, Hereā exercitum duxit, Ladico Acarnane duce in Triphalia relictā. Cū autē ad eam urbem peruenisset, praedam omnem inter milites distribuit: postea accepto inde cōmeatu, iter media hyeme Megalopolim tenuit. Quo tēpore Philippus in Triphalia uersabatur, Chilon Lacedaemonius regnum ciuitatis ad se spectare existimans, et insolentiam magistratū in eligendo Lycurgo grauitor ferens, nouarū rerum consiliū agitare animocepit: ratus autē facillimē se multitudinis beneuolentiā adepturum, si Cleomenē secutus, diuisionis agrorū denū faciēda spem inīceret, se ad id peragendū accinxit. Cōmunicato cū quibusda amicis consilio, participes eius rei ducētos accepit. Verū cū animaduertēret, maximū sibi ad exequendam intentionē suam impedimētum asferre Lycurgum, et magistratus, per quos ille Rex fuerat creatus, huic primū rei prouidendum existimauit. Magistratus igitur, cū forte omnes crenarent, ex improviso adgressus, crudelissimē interfecit, fortuna illis dignam rebus à se paratis pœnam subministrante. Etenim à quo,

quo, & cuius rei gratia hoc sunt passi, merito quis illos diceret perpeffos esse. Chilon hoc facinore patrato, confestim se ad Lycurgi domū conuulit: & quanquam ille domi erat, fieri tamen eius compos non potuit. Nam per domesticos quosdam, & uicinos clam abductus occultis, ac penè inuijs locis, Pellenem migravit. Chilon tanta rei opportunitate frustratus, rem grauitè & acerbè ferens, quod consequens erat, facere coactus est. Profectus enim in forum, inimicis omnibus manus iniecit. Amicos ac familiares hortatus est, reliquos in spem nouarum rerum inducere conatus. Neminē autem id factū probante, sed potius irritatus in se ciuium animus, timens quod futurum erat, clam ex urbe abijs. solusq; in Achaiam exul, ac patrio solō eiectus peruenit. Lacedæmonij ueriti Philippi regis aduentu, omnia qua dispersa per prouinciam erāt, in oppida reduxerūt. Oppida ipsa praefidijs, ac reliquis necessarijs rebus munire, Athenæo Megalopolitanorū, quia peropportunus locus hostibus uidebatur, funditus diruto. Itaq; Lacedæmonij cū per Lycurgi lēges optima usi essent politia, maximā potentiā adēpri fuerant usq; ad bellum Leuctricū: a quo tēpore aduersam pariter fortunā experiri, & politiā in dies magis ac magis ad deteriora prolabentē, ac tādē quā plurimis incōmodis et inestinis seditiōibus reser tam habere, ac plurima exilia et profligationes

una

una cū acerbissima seruitute expentē experunt,  
 usq; ad tyrannidē Nabidam, cuius antea ne  
 nomen quidē ferre potuerūt. Hæc itaq; sunt quæ  
 & olim, & à multis de Lacedæmonijs relata  
 sunt, perspicua ab eo tēpore facta, quo Cleome-  
 nes patriam potitiam destruxit: quorum in se-  
 quentibus, ubi opportunū erit, mentionē facie-  
 mus. Igitur Philippus Megalopoli cū exercitu  
 profectus, Argos per Tegetanum agrum con-  
 tendit, & in ea urbe residuum hyemis commo-  
 ratus est, cū reliqua uita genere, tum maxime  
 rebus in hac expeditione suprā atatis fidē gestis  
 maximum apud omnes nomē consecutus. Apel-  
 les uerò nequaquam iussu regis à proposito re-  
 tractus, agere paulatim sub iugū Acheos ni-  
 rebatur. Ad quam rē perficiendam cū obstare  
 Aratum, ac ceteros qui cum eo erant, animad-  
 uerteret, regemq; his, & præsertim seniori plu-  
 rimum tribuere, quod plurimum apud Antigō-  
 num, & Acheos auctoritatis haberet, uirtutēq;  
 & prudentiā præstaret, hos primū adgredi  
 iniurijs coepit: scriuatus, quā diuersæ Arata  
 factionis in Achaia foret, singulos quosq; no-  
 cari ad se iussit. Has benignē atq; humaniter  
 amplexus, suadendā atq; hortandā ad amici-  
 tiam suam prouocabat. Deinde singulos regi  
 commendat, ostendebat, eum, si Arati partes  
 foueret, secundum scriptum societatis fœdus  
 Achaiz usurum: si uerò consilia suo usus illos

in amicitiam reciperet, de omnibus Peloponnesijs suo arbitrio dispositurū. Adhac, cum comitiorum tempus appropinquaret, de eligendo ex hac factione duce cogitabas. Quamobrē hortari regem cœpit, ut ad cōmane Achaorum concilium Egij proficisceretur, ueluti inde in Eliensem agrum iter factururus. Quibus uerbis persuasus Rex, constituto tēpore Egij affuit: & partim per se ipsum hortando, partim per suos deterrēdo, uix tandē uoti compos euasit. Itaq; dux electus est Eperatus. Timoxenus uerò quē Aratus nominauerat, repulsam habuit. Posthac Philippus motis Egio castris, factōq; per Patras & Dymen itinere, conculit se ad castellum, quod Aaurū incolae uocant, in Dymensiū agro situm, & non multò antè tēpore, ut supra memorauimus, ab Euripide captū. Quòd cum cupidè reddere Dymensibus festinaret, instructo, paratoq; exercitu adgressus, usque adeò praesidium Eliensiū terruit, ut confestim seq; & castellum dediderint; haud magnū quidē sicut, sed & natura loci & mœnibus munitissimū. Quippe minorē quàm quatuor stadiorum circuitum continet, mœnia uerò in altū plus triginta ulnis eriguntur. Hoc mox Dymensibus restituto, Philippus per prouinciam pradabundus discurret. Qua passim ferro igniq; deuastata, omni genere prada onustus, Dymen remeauit. Apelles affectum se propositi partem existimans, quod  
dux

dux ex sententia sua fuerat electus, rursus se ad Aratum uertit, cupiens regis animum ab illo prorsus alienū facere. Orsus autē est calumniam ex causis quas dicemus, Amphidamum Eliensium dux in uilla, qua Thalamum uocant, sicuti supra memorauimus, captus, simulatq; in Olympiam cum reliquis captiuis missus peruenit, tentare per quosdam regis colloquium cœpit. Ad quem cū delatus fuisset, posse se, inquit, Elienses in amicitiam ac societate eius asciscere. Quibus uerbis persuasus Rex, sine mercede Amphidamum dimisit, iussu nūtiare Eliensibus, si inire secum societate uellent omnes se captiuos gratis dimissurum, prouinciā ab omni periculo tutam seruaturum: permissurum præterea, ut in libertate uinerent, nullum præsidium apud eos positurum, nullum tributum exacturum, sed concessurum ut rebus suis liberè uterentur. Ea cū audissent Elienses quanquam magna atq; utilia offerebantur, conditionē tamen renuerunt. Ex quo Apelles, sumpta occasione calumnia, ad Philipppum profectus, Aratū inquit, cæterosq; eiusdem factionis Achæos uerā amicitiam cum Macedonibus nequaquam seruare, nec in uera societate cum eo permanere. Siquidem hos fuisse causam, ne Elienses oblata sibi societatis conditionem acciperent. Nam quo tempore Amphidamum ex urbe Olympia olim miserat, priuaticum hominem allocutos suasisse, nequaquam expedit

expedire Peloponnesijs, ut Philippus Eliensium dominus fieret. Ob eam causam Elienses, spretis conditionibus pacis, amicitiam cum Aetolis servare, bellumq; Macedonum pati. His auditis, Philippus accersit Aratum cum Achaïs iubet, & in eorum conspectu Apellem eadem omnia refert. Qui cum ad praesentiam regis venisset, Apelles ea omnia audacter atq; intrepide locutus est. Ac postremo rege adhuc tacente, talia quadam subiunxit: Quandoquidem nos ita ingratos Rex, ô Arate, ac fraudulentos reperit, statuit convocatis Achaïs, & ratione facti exposita, in Macedoniam reverti. Ad hæc Aratus senior debere, inquit, regem nemini quicquam temere credere. Sed, cum adversus socios atq; amicos aliquid narratur, rem omnem prius discurrere, quam calumnia fidem adhibeat. Hoc enim regium esse, & in omni genere rerum utile. Quamobrem in praesentiarum in hac calumnia Apellis vocandos esse, qui rem audiuerunt, ipsum Apellē unā introducendum: nihil deniq; omittendum, quod ad investigandam veritatem pertineat, antequam convocatis Achaïs rem illis detegat. Quae dicta cum regi placuissent, & se respondisset diligenter rem investigaturum, in praesentia quidem abierunt. Paucis verò interiectis diebus, cum Apelles nullam rerum à se dictarum probationē fecisset, fortuna optimum innocentia testimonium Arato submina

subministravit. Etenim Elienses quo tempore Philippus provinciam denastabat, Amphidamum suspectum habentes, capere eum decreverant, ligatumque Aetoliam mittere. Quod sentiens Amphidamus, fuga clam facta, primo Olympiam venit. deinde factus certior, Philippum Dyma ad dispensandam pradam cominorari, summa celeritate ad eum profectus est. Aratus, cum primum nunciatum est, eiectum patrio solo Amphidamum adesse, latitia affectus, ut qui a se sciebat nihil adversus Macedonas commissum, regem addit: Quod ut Amphidamum docet, precatur. Hunc etiam optime reddere rationem posse deus, quae sibi ascribebantur, utpote cui haec fuissent dicta. Præterea hunc vera facile elocuturum, cum Philippi gratia exul atque extorris patria sit, omnemque in eo spem repositam habeat. Quibus verbis motus rex, cum Amphidamum ad se vocasset, inuenit Aratum falso ab Apelle calumniatum fuisse. Quapropter hunc post eundem diem in maiori semper existimatione et gratia habuit, Apellis vero factum tulit molestissimum: sed propter summam viri auctoritatem hoc, ut alia pleraque, pati equo animo cogebatur. Apelles nequaquam ob hanc causam mutato consilio, Taurionem, qui Peloponnesiacis rebus praefectus fuerat, magistratu deiecit, non iniuriens eum, sed laudans ac dicens aptissimum esse, qui cum rege in castris versaretur, nolens ipse alium illius



loco Peloponnesijs, praeficere. Nouus quippe mo-  
 dus calumnia inuentus est, non uituperando, sed  
 laudando, fame, ac commodus hominũ insidiari.  
 Quod uitiũ in aulis principum ortũ usque adeo  
 inoleuit, ut ea loca tanquam proprias quasdam  
 sedes sibi uideatur elegisse. Similiter Alexan-  
 drum, cui cura regij corporis mandata fuerat,  
 remouere ab eius officio nitebatur, uolens custo-  
 diam corporis regij ipse habere, ac omnẽ deniq;  
 ordinem ab Antigono relictum peruertere. Si-  
 quidem Antigonus optimẽ, dum uixit, de filio  
 & de regno meritus, optimẽ & moriens futuris  
 rebus prouidit. Etenim reliquit testamentum, in  
 quo Macedonibus iussit, quid quisq; facere, cu-  
 ius rei habere curã deberet. Studens omnes causas  
 ambitionis ac discordiæ, quæ in eius aula oriri  
 potuissent, e medio tollere. Ex his igitur qui se-  
 cum militabant, Apellem filij tutore constituit,  
 Leontium scutatis militibus praposuit, Mega-  
 leam scribis praefecit, Taurioni Peloponnesiorũ,  
 Alexandro regij corporis curã reliquit. Leon-  
 tium quidem & Megaleam prorsus iam sub se  
 Apelles habebat: Alexandrum uerò et Tau-  
 rionem inuere locis suis constituerat, quò per se,  
 & suos amicos administrarẽtur. Quod profecto  
 facillimẽ perfecisset, nisi ab Arato fuisset im-  
 peditus. Nunc autẽ mox imprudentia & enpi-  
 ditatis suæ poenæ luit. Nam quod in alios pa-  
 arare totis uiribus nitebatur, id ipse ab illis bre-  
 ui

ui post tempore passus est. Quae res quomodo acciderit, dicere in praesentia supersedebimus, finem huic libro imponentes. In sequentibus uero singula suis locis conabimur referre. Philippus gestis quas supra memorauimus, rebus, Argos uenit, ubi ipse cum amicis, quod supersuit huius, commoratus est: copias uero in Macedoniam remisit.

POLYBII HISTO-  
RIARVM LI-  
BER QVIN-  
TVS.



ANNVS imperij Aetati iunioris, circa ortum Pleiadu persequutus est. Ita enim tempora Aethae dimetiuntur. Quamobrem hic quidem dimisit, Epiraeus uero suscepit imperium. Dux Aetolorum erat Dorimachus. Eodem tempore, ineunte iam aestate, Annibal ex ardescence iam inter Romanos et Carthaginienses bello, copias è noua Carthagine deduxerat, et trans Ibero, festinabat in Italiam transire. Romani Titum Sempronium cum exercitu in Africam, P. Cornelium in Hispaniam mittebant. Antiochus et Ptolemaeus cum controuersia Syriacam legationibus et colloquutionibus dirimere se posse desperassent, Syriacum bellum inceperant. Philippus rex, cum

G 2      summa

*summa egestate cōmeatus, & pecuniarum eius exercitus premeretur, vocari Achaos ad concilium per magistratus iussit. Postquā multitudine omnis secundum patriarum Egium conuenerat, uidens Rex Aratū ob iniuriā, quam in comitijs passus ab Apelle fuerat, grauiter esse afflictum, Epiratum uerò hominē natura ignauum, ac desidiosum concēni ab omnibus, ac ludibrio haberi, intellecta ex hoc imprudentia Apellis & Leontij, inclinare rursus ad Aratū animū cōcepit. Persuasis igitur magistratibus, ut Sicyonē conciliū transferrent, seniore ac iuniorē Aratū humaniter allocutus, ac culpā omnē faētorū in Apellē refundēs, hortatus ē eos, ut in ea qua primò erāt uolūtate permanerent. Quibus assensientibus, cōsestīm ingressus conciliū, cum praedictorū fauore quacūq; ad res praesentes necessaria uidebantur, peregit. Si quidem decretum est ab Achaio, ut mox quinquaginta talenta, hoc est triuū mensium militibus stipendium, regi persoluerentur, modij frumenti ad decē millia. Posthac uerò quamdiu in Peleponneso Philippus cū exercitu moraretur, singulis mensibus X. & VII. talenta. Quibus peractis, Achai in suas quisq; ciuitates reuersi. Regi autē postquā copia ex hybernīs redierunt, optimum faētu uisum, si maritimo itinere hostes adgrederetur. Videbat enim hoc modo se quidem ex improviso undecūq; irrumperē in hostilem terram*

terram posse, hostes uerò minimè sibi inuicem  
 posse opitulari, simul magno spatio inter se di-  
 stantes, simul nouitate naualis belli, & repen-  
 tino hostium aduentu perterritos. Cum Aeo-  
 lis enim Lacedaemonijs & Eliensibus bellum ea-  
 dem tempore gerebat: Cum igitur in hanc sen-  
 tentiam inclinasset animum, naues Achaorum,  
 & suas in Zechæa Corinthiorum portu congre-  
 gabat, iubens, ut interea temporis remigio mi-  
 lites exercerentur, ad quam rem illi Macedones  
 obsequentiissimè subscriuebant. Etenim & in  
 terrestribus pralijs cum instructa acie dimi-  
 cant, praestantissimi sunt. & in bellis naualibus  
 ad repentina certamina paratissimi, praeterea  
 uallis, ac fossis faciendis nemini secundi, nullum  
 in his rebus laborem formidantes: ac deniq;  
 sales, quales Hesiodus Aeacidae introducit,  
 bello potius quam conuiuio gaudentes. Rex itaq;  
 cum Macedonibus Corinthi morabatur, in ap-  
 paratu rei naualis occupatus. Apelles uerò  
 cum neq; mutare, regis animum posset, impa-  
 tiensq; superioris fores, coniuratione cum Leon-  
 tio & Megalia facit, ut hi duo praesentes, cum  
 temporis opportunitatem nacti essent, consilia  
 & progressus regis impedirent: ipse Chalci-  
 dem profectus, undiq; regio exercitui commea-  
 tum intercluderet. Quibus ordinatis, exemplo  
 Chalcidem proficiscitur, ibi absurda quaedam  
 aduersus regem commenturus. Ibi cò constanter

*intamentum seruauit, ut tandem cogeret regem  
 propter inopiam rerum necessariorum nasa ar-  
 gentea, & reliquam supellectilem pignori depo-  
 nere. Congregata autem classe, & Macedoni-  
 bus remigio instructis, Philippus, frumento sti-  
 pendioq; militibus dato, Corintho soluit, ac ter-  
 tio post die Patras appulit, habens Macedonum  
 sex millia, mercenarios mil. & c. c. Sub idē tem-  
 pus Dorimachus Aetolorum rex Agelaū &  
 Scopam Eliensibus misit cum nouis Creensibus  
 quingentis. Elienses ueritine ad obsidionē Cylle-  
 nes Philippus ueniret, conducendos mercenarijs  
 militibus, & nouo urbanorum delectui habendo  
 operam dabant. Cylletem ipsam summo studio  
 muniebat. Quibus cognitis, Philippus Achaor-  
 um, & Creenses, quos secum habebat, praeterea  
 Gallorum equitum aliquos, & delectorum ex  
 Aethia circiter duo millia peditum Dyma re-  
 liquit, ut eum locum intum a conatu Eliensium  
 seruaret. Ipse, cum paulo ante Messenijs & Epi-  
 rotis scripsisset, item Aetarnanibus, & Scerdi-  
 laida, ut singuli cum nauibus suis sibi in Cephale-  
 lenia occurrerent, Patris profectus in Cepha-  
 leniam ad castellum Pronnos nauigauit. Illic, cum  
 & castellum ipsum oppugnatum esse difficile, &  
 regionis angustias animaduerrisset, cum classe  
 progressus, Paleam appulit. Videsq; eam regio-  
 nem refertam frumento, & ad nutriendum exer-  
 citum opportunissimam, demissis in terrā copijs,  
 circa*

circa urbem moenia castrametatus est. Naues in  
 terram subdaxit, ualloq; & fossa circumdedit,  
 Macedones frumentatum dimisit. Ipse circa ur-  
 bem profectus, de erigendis machinis, parandisq;  
 rebus ad expugnationem loci necessarijs cogita-  
 bat, uolens simul & praestolari aduentum socio-  
 rum, & urbem hanc ditionis suae facere: tum ut  
 praecipua commoditas, quam à mari habebant,  
 Aetolis eriperetur, (siquidem Cephaleniorum  
 nauigijs noctis tempore in Peloponnesum nau-  
 gabant, & Epirotarum & Acarnensium littora  
 depopulabantur) tum ut hanc urbem ueluti quod-  
 dam receptaculum aduersus hostilem terram so-  
 cijs pararet. Cephalenia enim in litore Con-  
 thiaci sinus posita, siculum aspicit pelagus, im-  
 minetq; ijs partibus Peloponnesi, quae ad Septen-  
 trionem & Occidentem uergunt, & praesertim  
 Eliensium provincia. Epiri uero, & Aetolia,  
 & Acarnania, ijs partibus, quae ad Meridiem  
 & Orientem spectant. Ob quam rem cum hic lo-  
 cus & ad congregationem sociorum esset con-  
 modissimus, & ad offendendas hostium ciuita-  
 tes; ac sociorum tuendas peropportune positus,  
 omni studio subicere ditioni suae insulam decre-  
 uit. Cum autem animaduereisset, omnes alias par-  
 tes ciuitatis partim mari, partim praecipitijs esse  
 circumdatas, breuem uero quendam locum, qui  
 Zacynthum aspicit, planum esse, hic erigere ma-  
 chinam decreuit, omniaq; ad obsidionem necessaria  
 parare.

parare. Philippus itaq; in huiusmodi rebus uersabatur. Interea quindecim lembi à Scerdilaida uenerunt. Plures enim missurum se in praesentia negauit, ob recētes quasdam seditiones nuper in Alhyrio oras. Venit & ab Epirotis, & Acarnanibus, & Messenijs, uti statutum fuerat, supplementum sociorum. Etenim Phygaleorum ciuitate expugnata, iam Messenij reliquam belli partem citra praetextum sustinebant. Rex, paratis rebus ad obsidionem necessarijs, & telis ac balistis opportunis locis dispositis, milites pro tempore hortatus, machinas urbi admoet, per quas factis cuniculis, euestigio non parua pars muri fracta, & adhibitis trabibus sustentata est. Tanta est Macedonum in huiusmodi rebus experientia. Philippus ad moenia propius accedens, hortari ad pacem obsessos coepit. Quibus conditionem respuentibus, repente iniecto igni omnem eam partem muri funditus euerisit. Quo facto, primos immittit scutatos, qui sub Leontio erant, iussos, ut per eum locum facto impetu, in urbem irruant. Leontius memor coniurationis, & opportunitatem peragenda rei obseruans, tres iuuenes de suis, qui ceteros in ingressu urbis precedebant, admonuit, ut urbis captiuitatem impedirent, partim priuatos duces corrumperes, partim ipsi ueluti ex formidine ignauiter se habētes. Ita tandem ex urbe turpiter eieci sunt, multis uulneribus acceptis, quanquam facillime conse

consequi uictoriam potuissent. Rex, & formidinem ducum, & sauciorum multitudinem conspiciatus, obsidionem dissoluit. Posthac, uocatis ad se amicis, quid in posterum agendum foret, consulebat. Interea Lycurgus Messenem cum exercitu uenit. Dorimachus medietatem Aetolorum habens, in Thessaliam copias deduxit. Quibus de rebus legati ad regem ab Aetarnanibus, & à Messenijs uenere: ab Aetarnanibus quidē, precantes, ut in Aetolorum terram exercitum duceret, quo & Dorimachum accepto itinere reuocaret, & omnem hostilem agrum depopularetur, atq; uastaret. A Messenijs uerò praesidium petentes, & simul docentes, flante tunc Borea, iunius diei iter è Cephalenia Messenē esse. Quamobrem Gorgon Messenijs repentinam, atq; ob id summē uilem fore profectiōem dicebat. Deoneius nequaquam immemor coniurationis facta, Gorgoni assentiebatur, manifestē uidens per hūc modum futurum, ut toto ueris tēpore nil à Philippo fieret. Si quidem transitus Messenē quam facillimus erat: digressio uerò ab ea urbe, adhuc durantiū uentis, omnino impossibilis. Ex quo manifestum fiebat, Philippum, si eō cum exercitu transfretaret, reliquam uet. partem ociosum futurum: Aetolos uerò interea Thessaliam atq; Epirum peragrantes, omnia ferro igniq; uastaturos. Hic ergo hac & alia huiusmodi consulebant. *Verum uerā sententia erat planē*  
*G ; diuerse,*



diuerſe. Quippe in *Ætoli*am nauigandum eſſe  
 exiſtimabat, & illis primū rebus incumben-  
 dam. Nam cū *Ætoli* in expeditionem cum  
*Dorimacho* eſſent proſecti, optimum eſſe tempus  
 rebatur ad populandam deuastandamq; pro-  
 uinciam. Rex partim nihil iam *Leontio* credens,  
 ob rem male in ſuperiori obſiſſione geſtam: par-  
 tim *Arati* prudentiam expertus, huius ſequi  
 cōſilium decreuit. Quamobrem *Epato* *Æthæo-*  
*rum* duci ſcripſit, ut ſubitarijs legionibus para-  
 tis, *Meſſenij*s ſuppeditas ferret. Ipſe è *Cephalenia*  
 proſectus, perendie noctū *Leucadem* cum claſſe  
 appulit. Inde iter tenuit per *Ambraciū* ſinū,  
 qui, ut ſuprà diximus, è *Siculo* mari deſluens, in  
 mediterraneam *Ætolia* partem extenditur.  
 Cū autem ad paludes appuliſſet, paululum ibi  
 ante lucem commoratus, reſci cibo milites, &  
 depositis ſarcinis expeditos in poſterum eſſe inſi-  
 ſit. Ipſe conuocatis ducibus uiarum, de locis, ac  
 ciuitatibus, quacumque neceſſaria erant, ſcruta-  
 tus eſt. Sub idem tempus *Ariſtophanes* cum  
 multitudine *Æarnanū* uenit. Quippe *Æar-*  
*nanes* multa ac difficilia ſuperioribus tempori-  
 bus ab *Ætoli*s perpeſſi, ulciſci iniurias ſuas  
 cupiebant. Quamobrem libenter ſuſceptis hoc  
 tempore *Macedonibus*, armati conuenere, non  
 ſolū quibus lex inebat, utrumetiam ſeniorum  
 pleriq; Nec minori ſtudio ad hoc ipſius molien-  
 dum erāt *Æpirota*, ob ſimiles cauſas: ſed propior  
 magno

magnitudinem prouincia, & repentinum Philippi aduentum, mouere se in tempore nequie-  
rant. Aetolorum mediam partem, ut supra di-  
ximus, Dorimachus habebat: reliquos in pro-  
uincia dimiserat, ut si quid noui accideret, præ-  
stò essent. Rex relicto ad custodiam impedimen-  
torum sufficienti presidio, à palude post meri-  
diem profectus, progressusq; ad LX stadia, castra  
ponit. Vbi cum alijs, nauticum constitisset, rese-  
ctis coena militum corporibus, iter prosequitur:  
continuatq; per noctem labore, ante diluculum  
ad flumen Acheloum uenit, inter Conopen &  
Straton, studens repentino atq; improviso itine-  
re Thermum aduenire. Leontius & Megalea  
duabus rationibus prouidebāt regem uiri com-  
potem factum, Aetolos uerò peiores partes  
habitueros: una, quòd repentinus foret, & omni  
spe celerior Macedonum aduentus: altera, quòd  
Aetoli minimè unquam existimantes Philip-  
pum per loca adeò aspera ac. difficilia iter fa-  
cturum, improvidi atque imparati manebant.  
Quamobrem hac animo agitantes, & memores  
conirrationis facta, Philippum horitabantur, ne  
positis iuxta Acheloum castris, exercitiis à no-  
cturno labore reficeret: futurum hoc modo pu-  
tantes, ut interea Aetoli spatium aduocandi  
auxilia haberent. At Cratus id tempus op-  
portunissimum esse ad exequendum consiliū regis  
existimans, Leontium uerò & Megaleam frui-  
dulenter

dulenter progressus regiones impedire, Philippum  
 obtestatur, ne tantam temporis opportunitatem  
 amittat. A quo persuasus Rex, & iam in Leō-  
 tium ac Megaleam stomachari incipiens, iter  
 prosequitur: & Acheloo flumine traiecto, Ther-  
 mum versus exercitum ducit, ferro igniq; inter-  
 eundum provinciam denastans. A sinistra qui-  
 dem urbes relinquit, Straton, Agrinium, The-  
 stiam: à dextra verò Conopen, Lysimachiam,  
 Trichonium, Phyteum. Cum ad urbem venisset,  
 nomine Methapan, quæ est inter Trichonium,  
 & paludē, & angustias illi adiacentes, distatq;  
 à Thermo circiter L X stadia, versis repente in  
 fugam Ætolis, locum occupat, & c c c c c  
 militum presidium intus ponit, ut hac urbe ve-  
 luti quodam receptaculo in adeundis atq; egre-  
 diendis angustijs uti posset. Est enim omnis circa  
 paludem locus montuosus atq; difficilis, & den-  
 sissimis sylvis undiq; circumdatus, quamobrem  
 & viam habet asperam, ac penè inviā. Posthac  
 mercenarios in fronte collocat, postea Illyrios,  
 deinde scutatos ac legionarios milites secum ac-  
 cipiens, per angustias procedit, sequentibus à ter-  
 go Cretensibus, & à dextera Thracibus presidij  
 gratia collocatis. Nam à sinistra iuvos palus  
 faciebat, serè per spatium triginta stadiorū. Su-  
 peratis brevi tempore angustijs, & uico Pam-  
 phia occupato, & presidij communito, Ther-  
 mum versus progreditur: nia. nō solum inaccessa  
 &

Et aspera uehementer, sed Et praeuertas utrinque  
 ualles habente, sic ut nonnullis locis admodum pe-  
 riculosum Et angustum accessum Et a secessum pro-  
 pè ad triginta stadia extensum habeat. Hac ta-  
 men breui tempore superata, propterea quod Ma-  
 cedones in eo itinere admodum strenue sese gesserat,  
 adhuc magna nocte Thermum, urbem omnium opu-  
 lentissimam, uenit. ubi castris posita, copiam suam  
 fecit grassandi in circumiacentes pagos, ac per  
 omnem agrum discurrendi, Et domos in ipso Ther-  
 mo diripiendi, refectus non solum frumento, Et  
 omni genere comineatus, uerum etiam preciosissi-  
 ma Aetolorum suppellectile. Nam quia singulis  
 quibusque annis Aetoli nundinas, Et festa, Et  
 comitia in hoc loco celebrabant, nusquam ad  
 huiusmodi apparatus preciosiores res suas defe-  
 rebat: tum etiam quia eum locum praeter ceteros  
 sanctissimum arbitrabantur, quippe quem nemo  
 unquam hostis aggredi fuisset ausus: Et natura  
 talis erat, ut quasi quadam arx totius Aeto-  
 lia uideretur. Quamobrem ex longa pace ac quiete  
 plena erant bonorum omnium non solum propin-  
 qua templo domus, uerum etiam circumstantes omnes  
 loci. Per eam igitur noctem omni genere praeda  
 refecti, ibi quiete egerunt. Sequenti die preciosis-  
 sima quaque bona eligentes asportauere, reliqua  
 igni imposuerunt. Simili modo ex armis, quae è  
 porticibus pendeant; optima quaque sustule-  
 runt, nonnulla permixta, reliqua incendio  
 absum

*absumpserāt. Erant autē ultra quindecim mil-  
 lia. Et hucusq; quidem omnia secundū leges bel-  
 li iustē, integreq; sunt gesta. Quā uerò sequun-  
 tur, quomodo dici oporteat, nescio. Memores  
 enim eorum quae Aetoli in templo Iouis Dodo-  
 nai gesserant, porticus omnes demoliti sunt: or-  
 namēta, quae maximo studio atq; impensa adhi-  
 bita fuerant, deiecerunt: neq; solum superiorem  
 partem incendio cōcremarunt, uerumetiam mœ-  
 nia ipsa funditus crūere. Euerterunt statuas nu-  
 mero ultra duo millia, quamplurimas etiam fre-  
 gerunt, ab his duntaxat abstinentes, quae uel fi-  
 guras, uel inscriptiones decorum habebant. Mu-  
 ris autem uulgatum illum uersiculum inscripse-  
 runt, cum iam tum Sami dexteritas emergeret,  
 qui filius Chryfogoni ac regis collactaneus erat.  
 Versiculus sic habebat: Vides numen, cuius ia-  
 culum uolauerit? Erant autē rex & illius amici  
 admodum persuasi, quod ista merisò & com-  
 petenter perpetrassent, atq; ita Aetolorum cir-  
 ca numen impietatem equa ratione uti essent.  
 Ego autem contrā existimo. Quod an rectē sen-  
 tiam, facile est unicuiq; considerare, non procul  
 ab alterius generis, sed ab eiusdem familie re-  
 gibus repetitis exemplis. Antigonus, cum bello  
 Cleomenem Lacedamoniorum regem fugasset,  
 sparta dominium consecutus, tantum absuit ut  
 quicquam sanius in populum committeret, ut  
 non moderatus solum, uerumetiā mitis aduersus  
 hostes*

hostes fueris : restitutaq; Lacedæmonijs patria  
 libertate, ac multis beneficijs & publicè & pri-  
 vatim impensis, domum redierit. Ex quo non so-  
 lum in præsens tempus beneficus, uerumetiam  
 post mortem saluator appellatus est : nec apud  
 Lacedæmonios tantum, sed apud omnes natio-  
 nes immortalæ laudem, ac gloriæ consecutus.  
 Atqui Philippus, qui primus Macedonia re-  
 gnum auxit, nomenq; familia sua longè lateq;  
 propagauit, cum prælio Athenienses in Chero-  
 nia uicisset, non tantum armis, quantum dexte-  
 ritate uiciorum, & quadam natura benignitate  
 consecutus est. Armis enim eos tantummodo su-  
 perauit, qui sibi in prælio obstiterunt : mansue-  
 tudine uerò atq; clementia omnes Athenienses,  
 atq; adeò ciuitatem ipsam sui iuris fecit, non ira  
 aut indignatione aliqua proscutis uictos, sed  
 tandem cum hoste dimicans, quoad oblata ei oc-  
 casio foret ostendende benignitatis ac uirtutis  
 sue. Enimuero Atheniensibus, quos passus fue-  
 rat infestissimos, & captiuos gratis remisit, &  
 bello consumptorum corpora sepultura tradidit,  
 reliquiasq; funerum, ut ad sepulcra maiorum de-  
 ferrent, ultero hortatus est. Posthæc ossa illorū &  
 plurimos libertate donatos modico sumptu ue-  
 stitos, cum Antipatro remittēs, rem maximam  
 per industriam suam perfecit. Ex quo consecutus  
 est, ut elati Atheniensium animi magnanimi-  
 tate eius uicti, sibi in posterum obsequentissimi  
 fuer

fuerint, semperq; ad omnia regis inſſa promp-  
 ſiſſi. Quid *Alexand.* Huius ira adeò in *The-*  
 incruduerat, ut habitatores omnes in ſeruitutem  
 adegerit, urbem funditus euerterit, principes ci-  
 uitatis alios in ſeruitutem, alios in exilium re-  
 degerit, bona omnium occuparit, non tamen  
 uſque adeò indignatio eius proceſſit, ut quicquã  
 in templa deorum immortalium committeretur:  
 quin potius omnem curam, ſtudiumq; adhibuit,  
 ne quĩ uel inuiri aliquo modo ſana uiolarent.  
 Idem cum in *Aſiam* tranſiſſet, ut *Persus* male  
 de *Græcis* meritos ulciſceretur, de hominibus  
 quidem dignas rebus ab ijs patratũs, pœnas ſum-  
 pſit, à templis uerò deorum prorsus abſtinuit:  
 quanquam *Persæ* circa hanc partem maximè in  
*Græcia* deliquerant. Hæc tunc conſiderare *Phi-*  
*lippus* debebat, ne tam principatus, quàm uita  
 ac morum prædictorum regum amulus, atq; hæ-  
 res exiſtimaretur. Hic uerò ut *Alexandri* ac  
*Philippi* affinis uideretur, ſummum per omnem  
 uitam ſtudium, induſtriamq; adhibebat: ut uerò  
 amulus atque imitator haberetur, ne minimam  
 quidem habebat curam. Quamobrem diuerſo  
 uita genere à ſupradictis regibus recedens, di-  
 uerſam de ſe apud omnes gentes opinionem re-  
 linquebat, ſicuti hoc tempore fecit. Nam cum  
 parem iniuriam referre *Ætolis* conaretur, ue-  
 luti malum malo curaturus, nihil ſe delinque-  
 re exiſtimabat. Obijciens *Scopa* & *Dorimacho*  
 impie

impietatem, qua usi in templo Dodonæi Iouis fuerant, in eodem uersari se crimine nō uidebat, longè profectò à ueritate aberrans. Etenim sapere quidem in hostes, & eorum castella, portus, ciuitates, uillas, naues, fructus deuastare, aliâq; his similia facere, per qua hostium uires debili sentur, propria confirmantur, atq; augeantur, leges ac iura belli permittunt: ea uerò destruere qua nec proprijs rebus emolumentum aliquid asserunt, nec hostibus detrimenti, ut sunt templa, porticus, statua, aliâq; huiusmodi, rabiosi hominis est, ac planè furentis. neq; enim ad internitionem usq; pugnare cum hostibus bonum uirum decet, sed quoad eorum qui deliquerunt, malefacta purgata sint, atq; correcta: neq; unâ cum iniustis ea extirpare qua nihil laeserunt, & simul cum hostibus delere eos uelle, qui nullâ iniuriam inferre uidentur. Quippe tyranni opus est, malefaciendo suis cum terrore inuitis imperare, in mutuo semper odio cum subditis uersantis: regis uerò contra, benefaciendo uniuersis cum liberalitate atq; clementia spontè subiectos gubernare, in mutua semper beneuolentia ac charitate cum ciuib; uiuentis. Magis autem errorem Philippi quis agnoscat, si ante oculos posuerit, quod de ipso iudicium uerisimile erant habituri Aetoli, si contraria fecisset, & neq; porticus, neq; statuas deiecisset, neq; ornamenta è templo sustulisset. Equidem optimum ac synce-

H risti



rissimum puto, ut qui conscj essent, quæ in templo Iouis Dodonæi gessissent, & aperitè intuerentur Philippum facere quidem quæ uellet potuisse, & si crudelissimè fecisset, meritò id uideri fecisse, tamen ob humanitatem ac magnitudinem animi noluisse illorum impietatem imitari, manifestum est eos errorem suum damnaturos fuisse: Philippum uerò laude atq; admiratione profecuturos, quòd regiè ac magnanimiter & pietate erga Deos, & ira aduersus se usus fuisset. Enimuerò benignitate atq; clemètia hostem uincere, quàm armis, præstat: Hic enim necessitate, ut pareant homines, inducuntur; illic uoluntate: & hic quidem cum graui sepe iactura errata corriguntur, illic sine aliquo detrimento emendantur delinquentes. Præterea quod maius est, hic magnam laudis partem commilitones sibi uendicant, illic omnis uictoria tribuitur duci. Ex quo fit, ut non desint fortassis, qui magnam partem rerum à Philippo gestarum non illi propter ætatem tribuant, sed ijs qui unà militabant. E quorum numero erat Aratus, & Demetrius Pharius: de quibus non difficile esset affirmare, etiamsi qui tunc non interfuissent, hoc, de quo loquimur, impietatis cõsiliū alterius illorum fuisse. Nam præter totius uitæ institutum, in qua Aratus nihil unquam temerè, aut petulanter fecisse cognoscitur, Demetrius uerò serè omnià è cõtrario, multa quoq;

ea quoque sunt particularia hoc ipsum indicantia, de quibus suo loco dicemus. Philippus (hinc enim paulò antè digressi sumus) omni genere prada onustus Thermo proficiscitur, & per eam perquam uenerat, uiam facit, pramissis impedimentis, & grauioris armatura militibus. Acarnanibus uerò, & mercenarijs in extremo ordine collocatis, festinàs angustias loci celeriter pertransire. Siquidem uerebatur, ne Aetoli opportunitate locorum freti, suos à terga adgrederentur: quod mox factum est. Etenim Aetoli serè ad tria milia in unum congregati, quãdiu Philippus in altiori parte fuit, minime illi appropinquarunt, sed in quibusdam locis occultis Alexandro duce permansere. Simulac uerò extremò mouere cœperunt, repentiè impetu in Thermum facto, ultimos adgrediuntur. Orto tumultu, Aetoli magnam in opportunitate locorum spem habentes, audacius illos persequébantur. Philippus, cum callide futura prauidisset, sub quodam colle Illyrios, & plerosq; scutatorum occultè reliquerat. Ii insequentes Aetolos conspicati, tanto impetu in eos irruerunt, ut ex illis repentiè centum & triginta desiderati fuerint, totidem serè capti, reliqui foeda ac turpi fuga salutem quaesierint. Acarnanès, & mercenarij, res feliciter gesta, mox Paphium incenderunt: deinde angustias summa celeritate pratergressi, ad Macedones peruenerunt. Philippus iuxta Metha-

H 2

pan

pan castrametatus, aduentū suorū expectabat.  
 sequenti die destructa Methapa, castra mouit,  
 peruenitq; ad urbem, quam Stratos uocant. Po-  
 stridie iter profectus, omnē regionem deuasta-  
 uit: positusq; iuxta Canopem castris, omnem se-  
 quentem diem ibi permansit. Adueniente dein-  
 de luce, iter uersus Stratum tenuit: traiectiq;  
 Acheloo, castra per iactum sagitta procul ab  
 urbe posuit, crebris certaminibus alliciens oppi-  
 danos. Audierat enim, Strati esse Aetolorum  
 peditum ad tria millia, equites ferè quadringen-  
 tos, Cretenses circiter quingētos. Nemine autem  
 exire urbem audente, motis rursus castris, pri-  
 mō ueluti ad paludem & naues iter facturus  
 cōuerit. Cum deinde extremi milites pratergre-  
 di urbē cōpissent, pauci ex Aetolorū equitibus  
 irruptione facta, eos adgrediuntur: mox cōcur-  
 rente ex urbe Cretēsium multitudine, & plerisq;  
 Aetolorum in equitum subsidium uenientibus,  
 cum periculum Aetarnanibus immineret, in ho-  
 stes conuersi, praelium collatis uiribus capeffunt.  
 Diu uaria uictoria fuit. ad extremum Illyrijs à  
 Philippa in subsidium mercenariorum missis,  
 Aetoli uicti passim fugere. Magnam partem  
 eorum regij milites usq; ad portas urbis, & ad  
 mœnia sunt persecuti, centū ex his inter sequen-  
 dum interfectis. Reliqui deinceps haud exire ur-  
 bem ausi. Regia copia tunc ad exercitum & ad  
 naues peruenere. Philippus positis castris, gra-  
 tias

vias dijs egit, quòd res prosperè atq; ex sententia  
 successissent. Parato deinde epulo, duces omnes  
 vocari in conuiuium iussit. Videbatur enim loca  
 penetrasse periculosa, et talia, ad qua nemo an-  
 tea exercitum adducere ausus fuit. ipse uerò nō  
 solum cum copijs accessit, sed et qua proposue-  
 rat perfecit, ac securè ex illis regressus est. Qua-  
 propter animo hilari præditus, talem se erga du-  
 ces præbebat, Megaleas uerò et Leontius re-  
 giam felicitatē grauitè et iniquo animo fere-  
 bant, ut qui Apelli iurauerant, se omnes regiones  
 progressus impedituros. Tantùm autē aberat,  
 ut id efficere possent, ut continuè omnia Philip-  
 po magis secundarent. Venerunt igitur ad cenā  
 adeò tristes, et solliciti, ut facile regi, et ceteris  
 qui aderant, animum suum ostenderent. Soluto  
 uerò conuiuiò, cū crebris poculis uterq; incaluis-  
 set, Aratum quærentes, ad tentoria reuerteban-  
 tur: quem cum fortè in itinere offendissent, pri-  
 mō maximis conuiuijs eum affecere, deinde lapi-  
 dibus adgredi cœperunt. Multis autem in utri-  
 usq; partis subsidium concurrentibus, ingens se-  
 ditio in castris orta. Philippus, audito tubæ so-  
 no, misit qui rem inquirerent, tumultumq; inter  
 milites sedarent. Aratus his rem omnem, ut i ge-  
 sta erat, exponens, et eorum qui intererant, te-  
 stimonium asserens, mox ad tentorium reuersus  
 est. Leontius clam se è tumultu subtraxit. Mega-  
 leam et Crinonē uocatos ad se Philippus, gra-

niter atq; acerbè allocutus est. Qui cùm superbè regi respondissent, dicentes se non prius ab incepto destituros, quàm dignam mercedem Arato persoluisent: indignatus Rex, subito uiginti talentis multatos custodiri in uinculis iussit. Postridie uocatum ad se Aratum, ut bono animo esset, rogauit, opportunè se rebus omnibus prouisurum pollicitus. Leonijs, ubi nunciatum est, Megaleam in uinculis esse, armata manu ad regis tentorium uenit, ratus adhuc penè adulescentem regē timore perculsum euestigio sententiam mutaturum. ubi ante regis cōspectum fuit, rogat, quis'nam Megalea manus inycere praesumpsisset? & quis eum in uinculis posuisset? Regi id à se factū magnanimiter respondente, perterritus Leontius, & quasi gemēs abiit. Rex inde cum classe profectus, extemplo Leucadem uenit. Vbi constitutis, qui pradam inter milites diuiderent, ipse conuocatis amicis, de Megalea sententiam rogauit. Vbi Arato Leontij iniurias repetente, cladem quam tempore Antigoni intulerat, item coniurationem quam cum Apelle fecerat, & impedimentum quod Palea praestiterat, commemorante, & ad hac omnia testes adducente, cum Megaleas & Crinon nihil, quod responderi posset, haberent, omnium iudicio condemnati sunt. Et Crinō quidem in uinculis permansit, Megaleas uerò fideiussione Leontij dimissus est. & pellis igitur & sociorum conditio  
hac

*hac erat, longè secus quàm sperauerant, succedentibus rebus. Nã qui iniecturos se Arato formidinem, & rege solos abusuros se, ac per eum modũ facile quicquid uellent consecuturos sperauerant, omnia planè cõtraria sunt experti: Dũ hac gerebãtur, Lycurgus nulla re memorabili facta, ex agro Messeniorũ recessit. Post hac rursus Lacedamone cum exercitu profectus, Eleam urbem cepit. Cuius ciues cũ in arcẽ omnes confugissent, hanc obsidione cinxit, ubi aliquandiu commoratus, cum tandẽ nihil se proficere intelli geret, rursus Spartam reuersus est. Elienses, cum per Dymensium agrum grassarentur, in insidijs dispositi equites, qui subsidij gratia uenerant, facile in fugam uerterunt: & Gallorum quidem non paucos interfecere, ex urbanis uerò captiuos ceperunt Polymedẽ Egiensem, & Agesipolem ac Dioclem Dymenses. Dorimachus, principio in expeditionẽ cum Ætolis tantummodo exi uerat, ratus se, ut suprà memorauimus, tunc de uastari Thessaliã posse, ac Philippũ propterea Palea obsidionẽ soluturũ. Vbi uerò Chrysogonũ & Patreũ comperit in Thessalia ad cape ssendũ prælium paratos esse, nequaquã est ausus descendere in campos, sed per summitates montium exercitũ ducebatur. Postquã autẽ allatus est nuntius de Macedonum profectio ne in Ætoliam, motis repen tẽ à Thessalia castris, in suorum subsidium uenit. Vbi cum discessisse iam ex Æ-*

solia regem comperisset, consilij inops, et coepta omnibus frustratus, in moerore, sollicitudineq; permansit. Rex Zeucade cum classe profectus, na-  
stando ac diripiendo maritima eius regionis loca, Corinthum descendit, nauibus in Lecha re-  
lictis, copias eduxit. Tum literas ad socias Pelo-  
ponnesi ciuitates dedit, significans quo die om-  
nes armati conuenire Tegea deberent. Quibus  
ordinatis, nihil Corinthi commoratus, cum co-  
pijs abiit: factoque per Argium agrum itinere,  
postridie quam discesserat, Tegeam uenit. ubi ac-  
ceptis, qui eò conaenerant Achaïs, iter profectu-  
rus, clam per montes procedebat, studens Spar-  
tanum agrum prius ingredi, quam quicquam  
Lacedaemonij sentirent. Cum per deserta quatri-  
dui iter fecisset, in oppositos urbi colles peruenit.  
Indeq; Menelaum ad dextram habens, ad ipsas  
Amyclas contendebat. Lacedaemonij ex urbe  
transitum copiarum conspicati, magnitudinem  
rei admirantes, ac subito terrore correpti, an-  
cipites consilij erant. Adhuc enim stupefacti ma-  
nebant ob ea, quae paulo antè à Philippo in  
Thermo, et per totam Aetoliam gesta nun-  
ciabantur. et nescio quis rumor apud eos incre-  
uerat, Lycurgum in Aetolorum subsidium mis-  
si. De aduentu uerò eius in Spartanum agrum  
adeò celeri ac repentino, nemo adhuc quicquam  
cogitabat, praesertim atate eius adhuc nescio  
quid contemptibile habente. Quapropter rebus  
ita

ita prater opinionem succedentibus, merito omnes consternabantur. Etenim Philippus audacius ac callidius, quam atas eius ferebat, in rebus bellicis se gerens, uniuersis hostibus terrorem incutiebat. Quippe è media, uti supra diximus, Ætolia profectus, una nocte Ambraciū sinum traiecit, ac, Leucadem uenit. Hic biduo commoratus, ac tertio inde die sub aurorā profectus, post biduum deuaſtata Ætolia maritima parte, Corinthum appulit. Post hac continuato itinere, die septimo peruenit ad colles Sparta imminentes, iuxta Menelaium, ut uix id cernentes crederent. Lacedamonij igitur magnitudine ac nouitate rerum perterriti, consilij atq; auxilij inopes erant. Philippus primo die castra iuxta Amyclas posuit. Hic locus est in agro Spartano, omni arborum ac frugū genere refertissimus, distatq; à Lacedamone ad uiginti stadia, ubi est Apollinis templum, inter cetera eius prouincia tēpla opere diuitijsq; precipuū, situm in ea urbis parte, qua aspicit mare. Postri die omnem prouinciam depopulatus, ad Pyrrhi castrum sic dictū rēdit, ubi biduo commoratus, sequenti die per agratis propinquis locis, ac ferro igniq; deuaſtatis, iuxta Carnium castrametatus est. Vnde mox profectus iuit Asinem: quem locum cum frustra aliquot certaminibus tentasset, obsidionem dissoluit, ac reliquum iam recta uia progressus, prouinciam omnem usq; ad

H ; Tena



Tenarum denastavit. Hic rursus cōverso itinere, gressum versus navale Lacedamoniorum tenuit, quod Gythum appellatur, habetq; portum tenuissimum, & ab urbe distat circiter triginta stadia. Hoc ad dexteram relicto, iuxta Eleam castrametatus est. Qua est, si quis separatim consideret, maxima atq; optima pars Spartani agri. Hinc dimissis pradoribus, regionem omnē ferro igniq; nastavit, ac fructus illius disperdidit. Populatus autē est & Acrias & Leucas, adhuc & Boiorum regionem. Messenij acceptis à Philippo literis, studio quidem haud inferiores ceteris socijs fuisse. Quin confestim delecta urbium habito, aptissimos quoq; ad regem miserunt, pedites circiter duo millia, equites ducentos. verum longinquitas itineris fecit, ut Tegeam, postquā rex inde discesserat, pervenerint. Quāobrem principio quid agerens ancipites, veritiq; ne de industria tardiores fuisse viderentur, ob suspiciones ab initio de se habitas, irrumpere tandem in Spartanū agrum decrevere, ut mox cum regijs copijs sese coniungerent. Cum ad Clympes castellum appropinquassent, quod est iuxta Arginorum ac Lacedamoniorum montes sitū, stultē ac negligētē castra in eo loco posuere. Nam nec fossa, nec vallo circumdederunt, neq; locum ad id aptum elegere: sed incolarum benevolētia freti, temerē se iuxta mœnia collocarunt. Lycurgus, nunciato Messeniorum aduentu, mercenarios

rios secum; & partem Lacedamoniorum acci-  
 piens, aduersus hostem procedit. Cumq; ad eum  
 locum diluculo pervenisset, instructa acie in  
 Messenios fertur Messenij aliàs inconsideratius  
 agentes, maximè quòd Tegeam egressi fuerant,  
 numero pauciores equo existentes, nec expertis  
 crediderant, cum in ipso hostium aggressu rebus  
 suis melius consulere possent, simulatq; apparen-  
 tes hostes conspexere, relictis omnibus, prapipiti  
 fuga se in castellum receperunt. Lycurgus equis  
 atq; impedimentis magna ex parte positus est,  
 militem unum neminem cepit, duntaxat octo  
 equites interfecit. Messenij hac clade affecti, per  
 Argium agrum domum sunt reuersi. Lycurgus  
 autè rebus feliciter gestis elatus, cum Spartam  
 redisset, delectui habèdo, parandisq; rebus, qua  
 ad bellum opus essent, operam dabat: omni stu-  
 dio enitens, ne Philippus per Spartanum agrum  
 praelij atq; periculi expers reuerti posset. Rex  
 motis Elia castris, populabundus per provinciã  
 grassari, ac quarto deinde die ad Amyclas o-  
 mnem in ipsa meridie exercitum reducere. Lycur-  
 gus, facta cū ducibus atq; amicis deliberatio-  
 ne, de capeffendo cū Macedonibus praelio, urbẽ  
 egressus, locos qui circa Menalium locum erant  
 occupat, habens secum circiter duo millia homi-  
 num. His uerò qui in urbe erant, mandat, ut tem-  
 pus diligèter obseruèt: & quãprimū erectū à se  
 signū cōspexerint, summa celeritate per diuersa  
 loca



loca ex urbe copius educant, iterq; uersus Euro-  
 tam teneant, qui fluuius panon ab urbe distat.  
 Hoc scilicet à Lycurgo & Lacedamonijis cum  
 agebatur. Ne uerò obscura sint qua dicuntur,  
 propter locorum imperitiã, natura & situs il-  
 lorum declarandus est: id quòd in toto opere fa-  
 cere conamur, incognita loca perpetuò notiori-  
 bus adiungentes. Etenim in praelijs plerosq; tam  
 terra quàm mari locorũ discrimina fallunt. Vo-  
 lumus autẽ omnes non tam quid, quàm quomodo  
 factus sit cognoscere. Ideoq; non est contẽnenda  
 topographia nulla prorsus in re, nedum bellica:  
 neq; detrectandum aliquãdo paludibus & pe-  
 lagis ac insulis signorum uice uti: aliquando  
 templis, montibus, urbibus, sine etiam regionibus  
 precipuis, postremò & circumstantiarum dif-  
 ferentijs. nam ille omnibus mortalibus sunt  
 communissimæ. Etenim hoc tantum pacto audi-  
 tores de incognitis admoneri possunt, quemad-  
 modum & suprà diximus. Est autem situs lo-  
 corum, de quibus loquitur, talis. Lacedemò, etsi  
 rotunda & in planitie sita esse uidetur, habet  
 tamen particulatim inæquales quosdã, ac mon-  
 tuosos locos: nec procul uersus Orientem defluit  
 flumen, quod Eurotas appellatur, & maiori  
 parte anni propter profunditatẽ intransfreta-  
 bile est. Colles, in quibus est Menelaium, trans  
 flumen sunt, ad eam urbis partiẽ, qua uergit ad  
 Orientẽ hybernium. Sunt autem asperi atq; diffi-  
 ciles,

eiles, & prater modum alti, imminentiq; ei spa-  
 tio quod est à flumine ad urbem, per quod flumen  
 ipsum iuxta collium radices defluit. Per hunc  
 locum necessariò transire rex cogebatur, à sini-  
 stra habens urbem, & Lacedaemonias paratos  
 atq; instructos; à dextra flumen, & eos qui in  
 collibus cum Lycurgo erant. Quae cum ita essent,  
 Lacedaemonij tale quiddam machinati sunt.  
 Rupto aggere in superiore parte fluminis, adeò  
 undosum id spatium, quod est inter urbē & col-  
 les, reddidere, ut nec equites transire, nec pedites  
 possent. Sic enim necessariò futurum uidebant,  
 ut rex exercitum iuxta radices collium ducere  
 cogeretur. Quod nō sine periculo facere poterat,  
 cum necessarium esset, exercitū nequaquam con-  
 feris ordinibus in longum extendi, paulatimq;  
 procedere. Quae cum animaduerteres Philippus,  
 vocatus in consilium amicis, necessarium indica-  
 nit, Lycurgum primò ex his locis, in quibus erat,  
 expellere. Quamobrē exceptis secum mercenarijs  
 & scutatis, praeterea & Illyrijs, grassari uersus  
 colles cepit, flumen traieciturus. Lycurgus, in-  
 tellecto regis consilio, milites quos secum habe-  
 bat, paratos esse iussit, & ad praelium pro tem-  
 pore hortatus est: urbanis uerò signum, uti con-  
 venerat, ostendit. Quo facto, repente milites ex  
 urbe egrediuntur, equites in dextro cornu po-  
 nentes. Philippus cum Lycurgo appropinquas-  
 set, primò mercenarios in eum emittit. Quare  
 factum

factum est, ut principio melior esset Lacedamoniorum conditio, ut qui & opportunitate loci, & genere armatura longè præstabant. Postquam uerò scutatos atq; Illyrios in mercenariorum subsidium dimisit, tanta rerum mutatio facta est, ut mercenarij uictoriã habere in manibus uiderentur: Lacedamonij uerò impetu grauis armatura deterriti, concessim se, quasi desperata salute, fugæ committerent. Cecidere in eo pralio milites circiter centum, paulò plures sunt capti, reliqui se in urbem recepere. Lycurgus, itinere per saltus penè inuios facto, sequenti nocte cum paucis in urbem peruenit. Philippus, Illyriorum præsidio firmatis collibus, ipse cū expeditis atq; scutatis ad exercitum reuersus est. Sub idem tempus Aratus copias ex Amyclis duccens, haud procul ab urbe aberat. Rex igitur transfretato fluuio, cum ijs se cōiungit. In equitum subsidium grauis armatura milites sub ipsis collibus ponit. Lacedamonij equites, cum facto in Macedonas impetu, pugnam conseruissent, scutatis fortissimè dimicantibus, & rege ipso strenuè se habente, tandem usq; ad portas urbis turpiter sunt repulsi. Post hæc rex cum omnibus copijs tuto Europam traiecit. Mox nocte superueniente coactus est castra in exitu angustiarum ponere, in loco alioquin tuto, qualem quis alium uix inuenerit. eratq; animus regis, in ipsum agrum Laconum, prope urbem incursum

nem

477  
nem facere. Est enim initio dictarum angustiarum, quæ ex Tegea, uel omnino ex mediterraneis locis uenitur, & Lacedæmoni appropinquatur, locus distans ab urbe ad summum duobus stadiis, sub quo fluius dilabitur, qui & ciuitatem, & latus ad quod fluius decurrit, ascensu prorsus magno & inaccessu complectitur. Locus uero sub istis præcipitijs situs, cæpestis est, lutosusq; & undosus, tam in ingressu, quam egressu exercitus: sic ut qui illic castrametatur, & tumulum occupat, in tuto, ac propter oppositam ciuitatem etiam in optimo ac pulcherrimo loco castrametatus esse uideatur, in potestate habens angustiarum & accessum & egressum. Hic Philippus, castris in tuto locatis, sequenti die impedimenta pramittit, & copias in planicie uidentibus illis qui in ciuitate erant exponit, & lustrat. ubi paululum moratus, cornu expedito ac reflexo Tegeam, uersus mouet. Cumq; ad loca uentum esset, quibus Antigonus & Cleomenes memorabile illud prælium fecerunt, ibi castrametatus est. Postridie locis diligenter inspectis, & factis Deo in utroq; colle sacrificijs, quorum alterum Olympum, Etiam alterum uocant, iter prosecutus est. Cum deinde Tegeam appulisset, aliquantam ibi ad diuisionem prædæ commoratus, mox cum copijs Corinthum remeauit. Venerunt eò ad regem legati Rhodiorum, & Chien-sium, pro pace inter eum atq; Xetolos componenda.

nenda. Quos rex benignè atq; humaniter allocutus, paratum se ad id, inquit, iam diu fuisse, & in presentia esse, si id Aetolis libuerit. proinde ad Aetolos proficiscantur, de pacis conditionibus cum illis acturi. Ipse Lechaum profectus, se ad nauigandum parabat, necessarias quasdam res in Phocide gesturus. Sub idem tempus Leontius, & Megaleas, & Ptolemaus adhuc terrere se posse Philippum existimantes, & per eum modum mederi erroribus suis, uocatis ad se scutatis, & quos Macedones Agenias uocant, commemorare eis coeperunt, quomodo semper in summis periculis uersantes, nullum unquam premiū consequantur, nec praeda partem ex ueteri & apud omnes approbata cōsuetudine accipiant. Per qua hortati sunt iuuentutem, ut impetu facto, domos principum regis amicorum depopularentur, quin & regiam ipsam adgressi, deicerent portas, & tecta undiq; deuastarent. Quae cum illi fecissent, ingens seditio in ciuitate oritur. Philippus audito tumultu, ex portu in urbem properat: uocatisq; in concionē Macedonibus, partim ut bona animo sint hortatur, partim de antea actis rebus increpat. Incrudescēte deinde ira, & alijs existimantibus expellendos esse de ciuitate, qui eius seditionis causa fuerant: alijs mulcenda esse multitudinis pectora, nec sauum quicquam in aliquem indicandum putantibus: rex dissimulare

lato in praesentia consilio, ueluti ab illis persuasus, post multas adhortationes ad portum reuersus est, apertè quidem principes eius facinorosi intelligens, sed rem in aliud tempus differendam ratus. Leontius & socij, desperatis rebus, quòd nullum sibi è tot consilijs prosperè succederet, ad Apellem confugere, eumq; ex Chalcide aduocarunt, nihil se absq; eo facere posse significantes, quòd rex à se in omnibus dissensiret. Apelles liberius fortè quàm officium eius decebat, in Chalcide se habuerat. Siquidem regem adhuc adolescentem esse, & sibi subiectum, ac nullius rei dominum ostendebat, dominium atq; aduersionem omnium rerum duntaxat sibi attribuebat. Quamobrè Macedonia atq; Thessalia principes omnia iam ad hunc unum referebant: & omnes Graeciae ciuitates in suffragijs, honoribus, ac muneribus breui tēpore obliti regis erant, solus Apelles omnia administrabat. Quae cum iam diu rex intellexisset, grauius & iniquo animo ferebat, praesertim Arato eum ad hoc continuè stimulante. Adeò tamen prudenter factum dissimulabat, ut mentem eius nemo prorsus intelligeret. Apelles regia intentionis ignarus, putansq; quamprimum ante regis conspectum ueniret, omnia se ex sententia consecuturum, ex Chalcide Corinthum uenit. Cùm urbi appropinquasset Leontius, & Ptolemaeus, & Megaleas, qui scutatis, & ceteris

I      grauior



grauioris armatura militibus praerant, magno  
 studio eum accipere, hortati iuuentutem, ut re-  
 dcūti obuiam procederens. Magna igitur sti-  
 pantium ducum & militum pompa comitatus,  
 recto itinere in regiam venit. Cum autem ingre-  
 di statim, uti consuerat, uellet, ianitor quidam  
 expectare eum iussit, occupatum esse in presen-  
 tia regem dicens. Apelles nouitatem rei admi-  
 ratuſ haſitabundus aliquandiu conſtitit. Mox  
 moeſtuſ, atq; inops conſilij, inde proſectuſ eſt.  
 Reliqui omnes repente ab eo diſceſſerunt, ut tan-  
 dem ſoluſ cum proprijs pueris domum ſe reuer-  
 ſuſ. Quam parua temporis interualla homineſ  
 in excelfo faſtigio collocant? & eoſdem ruruſ  
 ad extremam miſeriam ac calamitatem redi-  
 gunt? atq; eoſ maxime, qui in auliſ principum  
 uitam agunt? Hi enim ſimileſ ſunt ſuffragijs  
 quae in publiciſ conſilijs dari ſolent. Nam ut  
 illic pro eorum qui conſulunt, uoluntate, qua-  
 modo aenea fuerunt, mox aurea dantur: ita qui  
 regias principum ſequuntur, pro regiſ uolun-  
 tate nunc beati, mox miſeri ſunt. Aegaleaſ,  
 cum fruſtra ſe Apelliſ opem quaſiſſe intelli-  
 get, timore plenuſ, ad fugam ſe parabat. Apel-  
 leſ poſt eum diem ad conuiuia, & alioſ huiuſ-  
 modi honoreſ uocabatur: in conſilia uero, &  
 quotidianas rerum deliberationeſ admiſſe-  
 tur nunquam. Pauci poſt diebuſ Rex in Pho-  
 cideſ, ducto ſecum Apelle, reuerſuſ eſt. Abi  
 noti

noti compos repente factus, iterum ex Elatia reuertebatur. Inter hac Megaleas Athenas fugit, relicto Leontio, uiginti talentorum fideiussore. Inde ducibus qui Athenis erant, recipere cum nolentibus, Thebas reuersus est. Rex Cirrha cum classe profectus, in Sicyoniorum portum cum satellitio nauigauit. Ex quo mox in urbem ueniens, reliquos duces auersatus, apud Aratum diuertit: continueq; posthac moram cum eo traxit, Apellem nauigare Corinthum iussit. Cum interea de fuga Megalea nuntiatum esset, scutatos, quibus Leontius praeerat, in Triphaliam cum Taurione misit, tanquam re aliqua graui, ut id faceret, urgente. mox cum discessissent, duci Leontium in uincula iussit. Quod cum scutati per nuntios cognouissent, misere ad regem legatos precatum, ut si ob aliam causam capius Leontius fuisset, non prius iudicium de eo ferret, quam ipsi uenissent. Alii existimaturos, se contenti a rege, ac pro nihilo haberi. Si uero propter fideiussione, qua pro Megalea se astrinxerat, ex publico stipendio sese regi satisfacturos. Rex importunitate militum stimulatus, celerius quam statuerat, Leontium interfecit. Inter hac Rhodiorum & Chiensum legati ex Aetolia redierunt, triginta dierum inducias pacti, & paratos esse illos dicentes ad pacem cum rege componendam: constituto praeterea die, quo Rex occurrere eis iuxta Rhium deberet,

deberet, pollicitiq; Aetolos omnia libenter facturos, ut pax sequeretur. Rex acceptis inducijs, literas ad socios dedit, hortatus ut Patras legatos mitterent, qui secum agerent de conditionibus pacis. Ipse ex Lechaeo profectus, perendie Patras appulit. Sub idem tempus allata ad eum sunt ex Phocide literae, quas Megaleas Aetolis scripserat, in quibus hortabatur eos ut bono animo essent, acriterq; in bello persisterent. Regem enim propter inopiam commeatus, ac rerum necessariarum, non posse diutius bellum tolerare. Multa praeterea in regem maledicta, & contumelia in iisdem literis consinebantur. His lectis Rex, cum sibi persuasisset, omnem istarum rerum causam atq; initium esse Apellem, capi eum statim iussit, ac Corinthum duci una cum filio, & Exoieto, quem in delictis habebat. Ad Megaleam vero Thebus Alexandrum mittit, iubens, ut eum ad se duceret, quo fideiussor eius liberaretur. Cum Alexander mandata regis exequi uellet, non expectavit id Megaleas, sed statim sibi ipsi manus intulit. Eisdem ferè diebus Apelles, & filius, & Exoietus extincti sunt, dignam tandè factus eorum poenam impio sanguine lucentes. Aetoli, etsi pacem cupiebant, diuturno bello vexati, rebusq; omnibus longè aliter quàm sperarant, euidentibus, (siquidem cum puero atq; infante pugnatu-  
 regis.

regis, uirum & consilio & opere praestantissimum experti fuerant, ipsi contēpti ac pueri tam in particularibus quam generalibus rebus gerendis inuenti) cognito tamen scutorum tumultu, & Leontij atq; Apellis casu audito, sperantes magnum aliquem rerum motum in regis aula futurū, Rhium, uti statuerant, praestituta die non uenere. Philippus hac occasione prosequendi belli libenter accepta, legatos sociorum, qui eo conuenerant, non ad pacem, quamobrem fuerant uocari, sed ad bellum hortatus est. Deinde cum classe discedens, Corinthum adpulsi, & Macedones quidem omnes per Thessaliam hyemandi gratia domū remisit. Ipse ē Corintho profectus, per Euripum in Demetriadem nauigauit. Illic Ptolemaum, qui solus ex coniuratione Apellis & Leontij supererat, cum Macedonum consilio interfecit. Per idem tempus Annibal, superatis Alpibus, Italiam ingressus, castra iuxta Padum annē non longē a Romanorum castris posuerat. Antiochus multis locis Syria subiugatis, in hyberna copias redxerat. Lycurgus Lacedaemoniorum Rex timore magistratum in Aetoliam fugerat. Magistratus enim cum falsus quidā rumor increbuisse, Lycurgum nouis rebus studere, congregata iuuentute, ad domum eius noctu uenerunt. Quod cum ille praesensisset, cum proprijs familiaribus fugam arripuit. Hyeme inualecente, cum Phi-

lippus rex in Macedoniam reuersus esset, Eperatus uerò Achaorum dux, simul & à iuuentute urbana, & à mercenarijs militibus consemneretur, nec iussis quispian obtemperabat, nec aliquid ad patria defensionem parabatur. Quod cum animaduertetet Pyrrheas, dux Eliensibus ab Aetolis missus, habens secum Aetolos circiter mille & trecentos, praterea mercenarios Eliensium, & cum his urbanos pedites mille, equites ducentos, ut essent omnes ad tria millia hominum, non solum Dymensiū, ac Pharensium, uerum etiā Parrensiū agrum deuastabat. positisq; ad extremū castris iuxta Panachaicum montē, qui Patris imminet, omnes circueuntes regiones depopulabatur. Cinitates afflicte quoniā nihil auxiliij consequuta fuerāt, uigrè tributa ac sumptus dabāt. Milites uicissim, quoniā stipendia cunctanter dabantur, auxilia sua negabāt. Hac uicaria utrorūq; talione, fiebat ut res Achaorū deteriores redderētur, ac tandē stipendiarij milites diffluerēt. quae omnia ignauia ducis eueriebant. Cum in hoc statu res Achaica foret iamq; comitiorū tēpus adesset, Eperatus principatū deposuit. Achai, ineuntem uere ducē elegerunt Aratum seniorē. Hac igitur ea tēpestāte in Europa gerebantur. Nos uerò postquam distinctionē temporū, & rerum gestarum ordinem secuti convenientem huic rei locum uacū sumus, ad res in Asia sub eadem Olymp

Olympiade gestas tranſeamus : & primo quidem, ſicuti in initio operis ſumus polliciti, Syria-  
cum bellū referamus, quod Antiochus & Pto-  
lemæus inuicem geſſere. Hanc quidē ignoramus,  
nondum finitum fuiſſe tempus illud in quod nar-  
rationem de rebus Græcorum terminamus : ue-  
rū hanc præſentis narrationis diuiſionem ob  
id uſurpauimus, ne auditor exactam particula-  
rium temporum cognitionem amittat, quapro-  
pter ut ſtudioſi accuratim illorū peritiā acci-  
pian, propoſitum noſtrum eſt, ſubinde mouere de  
ſingulorū geſtorū principijs & conſummatione,  
quod nam Olympiadis & Græcarum rerum tem-  
pore contigerint. Vt autē narratio conſentanea  
& clara ſit, nihil hac præſenti Olympiade ne-  
ceſſarium magis eſſe arbitramur, quā curare,  
ne res exponenda commiſceantur: ſed quoad eū  
feri poteſt, ſeparentur ac diuidantur, donec ad  
ſequentes Olympiadas progreſſi; iuxta ſingula-  
rum annorum ſeriem res ſingulatim geſtas con-  
ſcribere ordiamur: Quoniam enim non quæuis ac  
paſſim geſta commemorare ſtatuimus, ſed propè,  
ut ſic dicam, maximo præ omnibus ſuperioribus  
hæſtoriographis conatu hanc ſumus hæſtoria ſe-  
riem aggreſſi, quemadmodum & antea alicubi  
oſtendimus: cōuenit ſanè, ut ſummopere curemus,  
quo competenti tractatu & diuiſione cuncta &  
particulariter & generaliter toto hoc opere no-  
ſtro clare ac perſpicue exponantur. Quapropter

etiannū parumper ad Antiochi & Ptolemai regnum recurrentes, certa & nota dicendorum principia usurpare conabimur: quod & cum primis necessarium existit. Archai siquidē, cum principium dimidium totius esse dicūt, in singulis rebus curandū esse monent, ut recte ordiamur. Quamvis autem per excessum hoc dicere videntur, mihi tamē minus ab illis quā ipsa veritas exposcat, dici apparet. Poterit enim quis confidenter dicere, non esse principium totius dimidium, sed & insuper requiri, ut ubi inchoaveris, ad finem quoq; animo contendas. Etenim quomodo fieri poterit, ut recte quis ordiatur, nisi simul & consummationem propositi mente concipias, sciatq; quorsum, & ad quid, & qua ratione quod conatur efficere velit? Rursus quomodo res competenter consummari poterunt, nisi primum recte expendas, unde, aut quomodo, vel propter quid rem aliquam aggrediare? Quocirca non est putandum, ad dimidium duntaxat extendi esse principia, sed ad finem usq;: eaq; de re summum habendum studium tam dicentibus quā audientibus, id quod nos iam quoque facere conamur. Quanquam haud clam me est, complures alios historiographos eandem mecum sententiam proferre dicentes, se universales historias contexere, & opus moliri maius quā ante ipsos quisquam alius: ex quibus Ephorum ego reprobō, asserens illum nec primum nec solum

univers

uniuersalem historiam esse aggressum. Plura iam dicere, aut aliorum quempiam nominatim perstringere nolo: sed haecenus ista commemoro, quod ex nostri temporis historiographis aliqui, ubi de Romanorum ac Carthaginiensium bello tribus aut quatuor libellis scripsere, uniuersalem se historiam tradere gloriantur. Atqui quoniam licet res plurima simul ac maxime tam in Hispania quam Africa, deinde Sicilia & Italia gesta sunt, illustrissimum tamen & admodum diuturnum bellum est ab Annibale gestum, dempto bello Siculo: propter eius magnitudinem cuncti ad illud respicere coacti sumus, finem eorum quae contingebant ueriti. Quis nam adeo imperitus rerum est, qui id nesciat? Et tamen nonnulli commentatores cum ne tantillum quidem commemorent, quantum illi qui pieturis suis res pro tempore gestas parietibus inscribentes ciues admonent, omnia tum scribere se dicunt quae in Graecia apud Barbaros sunt gesta. Huius rei causa est, quod uerbis quidem res maximas aggredi prorsus est facile, difficile uero rem aliquam egregiam reipsa prestare. Quapropter & hoc quidem quibusuis in promptu est, & omnibus ut sic dicam, tantum audere scientibus commune: illud uero admodum rarum, & quod paucis in hac uita contingat. Hac propter arrogantiam eorum dicere nolui, qui & seipsi & commentarios suos uehementer extollunt. Iam uero



ad propositū cursū regrediamur. Cum primum  
*Prolemaus Philopater*, mortuo patre & fratre,  
 ac sequacibus illius interfectis, *Aegypti* impe-  
 rium suscepit, ratus nullum amplius domi timo-  
 rem ob prædictum facinus, forisq; omnia sibi for-  
 tunam tutissima præparasse. *Antigono* & *Se-  
 leuco*, uita functis, receptisq; in regna *Antio-  
 cho*, & *Philippo*, qui nix adhuc pubertatis an-  
 nos excefferant, aelati rebus omnibus sibi faelicif-  
 simè succedentibus, luxuria se tradidit, regisq;  
 morem omnis secuta est regio: quamobrem nulla  
 eius inter suos auctoritas erat. Nec illis solū, sed  
 & reliquis qui & *Aegypti* res & qui exteras  
 quoq; obibant, contemptibile se se præbuit de qui-  
 bus ueteres non minorem semper sollicitudinem ha-  
 buerant, quàm de ijs qui in *Aegypto* domina-  
 bantur. Enimvero *Syria* regibus, & mari, & ter-  
 ra bellū intulerunt inferioris *Syria*, & *Cypri* do-  
 minium habentes, ijs quoq; qui in *Asia*, atq; in-  
 sulis dominabantur, iuxta imminabant nobilio-  
 res ciuitates, & loca, & portus tenebant, per  
 uniuersum littus à *Pamphylia* usq; ad *Hellespō-*  
*tum*, & *Lyfimachiae* loca. *Thracia* uerò, et *Ma-  
 cedonia* rebus incumbabant qui *Aeno* & *Ma-  
 roniam*, ac remotioribus etiam ciuitatibus impe-  
 rantes. Et per hunc modum extensis manibus,  
 procul à regno suo externos principes adgressi,  
 nunquā de *Aegypti* imperio solliciti erāt. Propter  
 quod non inmerito præcipuam semper curam de  
 externis

externis rebus habebant. hic uerò, de quo loquimur, rex negligētius in his rebus, ob turpes amores, & maximas ac frequentissimas ebrietates uersatus, multos breui tempore uita simul ac regno suo insidiantes inuenit. Quorum primus fuit Cleomenes Lacedæmonius. Hic enim, quamdiu inuixit, cui cognomentū Benefactor fuit, nihil noui sentauit: ut qui sibi persuaserat, niuente illo, non defuturā sibi in recuperādo paterno regno libertatem. Mortuo uerò illo, cum interiecto tempore, res Græcorum tātum non ex nomine Cleomenem uocarent, Ansigono quidem defuncto, Achaia autē bellum gerentibus, & Lacedæmonijs secundum Cleomenis ab initio sententiam, aduersus Achaos atque Macedones cum Aetolis sentientibus, hoc maximè tempore de discessu suo ex Alexandria sollicitus esse cogeatur. Quamobrē primo regem hortari, ut se cum decenti comœatu, & copijs emitteret. deinde cum à rege hæte-nus non audiretur, rogare eum atq; precari, ut se duntaxat cum domesticis dimitteret: tēpus enim maximas in praesentia pra se ferre opportunitates ad paternum regnum recuperādum. Rex igitur nec praesentia cogitans, nec futura, propter supradictas causas prauidens, temerè sanè atq; imprudenter Cleomenem semper contempsit. Sossibius autem cum suis (hic enim potissimum ea tempestate negotia regni administrabat) talia quadam inter consultandum de eo cogitabant.

Dimittit

*Dimittendum quidem cum classe & comitatu*  
*Cleomenem non censebant, contemnentes exter-*  
*na, frustraneumq; fore hunc sumptum propter*  
*Antigoni obitum putantes: ac simul uerisi, ne*  
*scilicet defuncto paulò antè Antigono, facilis*  
*ad moliendas res novas uia foret. Timebāt pra-*  
*terea, ne cum mortuo Antigono, nemo amplius*  
*Cleomeni obstaret, ciuitatibus Gracia exem-*  
*plo potiretur, ac max sibi formidinem incuteret,*  
*prasentes res sibi antè oculos ponens, & uitam*  
*ac mores regios expertui, uidens praeterea diui-*  
*sas, longeq; inter se distantes regni partes, &*  
*multas moliendarum nouarum rerum opportu-*  
*nitates habentes. Erant enim circa Samum non*  
*pauca naues, & militem iuxta Ephesum in-*  
*gens multitudo: quamobrem cum classe & com-*  
*itatu mittendum Cleomenem ob supradictas*  
*causas non putabant. Cùm itaq; tantum uirum*  
*manifestè hostem futurum, à se dimittere rebus*  
*suis-obsuturum putarent, reliquum erat ut in-*  
*uitus retineretur. Hoc itidem omnes damnabant,*  
*periculosum existimantes, intra eosdem caules*  
*leonem atq; oues continere. Huius praecipuè sen-*  
*tentia erat Sosibius, ob talem quandam cau-*  
*sam. Quo tempore de \* Magna atque Beroni-*  
*ce capiendis agitabatur, timentes, ne caëptis*  
*frustrarentur, maximè ob audaciam Beronices,*  
*coacti sunt uniuersos qui regiam sequebantur,*  
*in unum conuocare, omnibusq; ingentem spem*  
*prope*

proponere, si rex ex sententia succederet. Tunc Sosibius, intelligens Cleomenem in recuperando paterno regno favore externorum regum indigere, eundemq; prudentem atq; astutum summus in rebus expertus, spe maximarum rerum proposita, totius consilij sui participem fecit. Cleomenes, quia subtristlem illum, & aduenas ac mercenarios milites timentem uidebat, bono animo esse iussit. Mercenarios enim non solum impediendi nihil allaturos, sed potius ad perficiendam rem plurimum auxilij praestituros, pollicebatur. Quod cum ille magis admiraretur: Nonne uides, inquit, quod circiter tria millia sunt Peloponnesiorum militum? Cretenses serè mille? quos omnes uno nutu, quocunq; libuerit, nos soli trahemus? his propitijs, quos times amplius? an à Syria, inquit, & Caria commilitones? Qua cum Sosibius libenter audisset, longè audacius id factum adgressus est. Posthac uerò, cum sapius ignauiam atque segnitiam regis animaduerneret, continuo dictum illud memoria repebat, & audaciam Cleomenis, summamq; mercenariorum erga illum beneuolentiam antè oculos tenebat. Quamobrem & hoc tempore id maximè considerans, de capiendo, tenendoq; in uinculis Cleomene regem, ceterosq; amicos hortatus est. In qua re peragenda hoc adminiculo usus fuit; Erat Nicagoras quidam Messenius, Archidami Lacedaemonior

moniorum regis paternus hospes. Inter hos superiori tempore parua quadam amicitia fuerat. Quo uerò tempore Archidamus spartia eiektus, timore Cleomenis Messenem fugit, non solum domi, & cum amicis primo congressio Nicagoras eum suscepit: sed postea durante exilio, ita cum eo uersatus est, ut summa quadam amicitia ac familiaritas sit inter eos orta. Quapropter & posthac, cum Cleomenes reconciliationis cum Archidamo spem ostenderet, Nicagoras de conditionibus pacis agere cepit. Firmato itaque foedere, & fide à Cleomene per Nicagoram accepta. Archidamus spartiam remigrabat, pactis per Nicagoram factis fretus. cui factus in itinere obuius Cleomenes, Archidamum quidem interfecit: Nicagoram autem, ceterosq; qui eum comitabantur, dimisit. Nicagoras extrinsecus quidem habere se Cleomeni gratias simulabat, quòd saluti suae pepercisset: intrinsecus autem grauitè & iniquo animo id factum ferebat, quòd ipse causam huic rei praeuuisse uideretur. Hic igitur Nicagoras breui ante tempore equos uehens in Alexandriam nauigarat. Vbi eum è naui egrederetur, inuenit Cleomenem, & Pantrem, & unà Hippitam, iuxta portum deambulantes. Quem conspicatus Cleomenes, amicè ac familiariter salutauit. Percunctatus deinde, quid eò uenisset? uexisse se equos, respondit. Cui Cleomenes,

Mallens

Mallem, inquit, cinados, sambucasq; uexisses. His enim magis in praesentia rex delectatur. Tunc subridens Nicagoras, tacuit. Paucis uerò interiectis diebus, cum fortè equorum gratia in sermonem cum Sosibio incidisset, retulit id quod Cleomenes petulanter de rege fuerat locutus. quod cum libenter audire Sosibium intellexisset, omnem deinde causam simulatis, quae sibi cum Cleomene fuerat, commemorauit Sosibius postquam eum cognouit Cleomeni prater modum insensum, partim ei in praesentia gratificatus, partim spe futuri proposita, tandem Nicagorae persuasit, ut conscriptam ad se de Cleomene epistolam inde nauigans relinqueres, quam post discessum eius puer ad se afferret, tanquam a Nicagora missam. Qua re à Nicagora diligenter peracta, literisq; per puerum Sosibio allatis, postridie quam Nicagoras ex Alexandria discesserat, Sosibius puerum atque epistolam secum habens, ad regem properat; afferente puero, Nicagoram sibi eas literas tradidisse, quas ad Sosibium perferret. Continebatur in literis, Cleomenem, nisi statim eum classe ex comitatu dimitteretur, statum regis in periculo positurum. Quae occasione sumpta Sosibius, regi atq; amicis persuasit, haud contemnendam esse hanc rem, sed Cleomenem capiendum, in uinculisq; seruandum. Quo facto, amplissima domus ei tradita est, in qua sub custodia diuersa-

batur:

batur; hoc à cateris captivis differens, quòd in  
 ampliori carcere debebat vitam. Qua animad-  
 vertēs Cleomenes, & perexiguam de futuro spem  
 habens, omnia experiri decrevit: nihil tamen, ut  
 in summa desperatione, perficere se posse existi-  
 mans, sed potius honestissimam mortem cupiens  
 mori, nihilq; perpeti quod magnitudine animi  
 sui indignum videretur. Simul autem, ut mihi  
 videtur, illud in animo voluebat, sibiq; propo-  
 nebat, quod viris magnificè animatus usuenire  
 solet, nempe, Ne contemptim & sine honore pe-  
 rirem, sed magnum aliquid posteris de me audi-  
 re facerem. Observata igitur regis ad urbem Ca-  
 nobum profectio, famam inter custodes spar-  
 sit, se à rege propediem liberatum iri. Quare suis  
 quidem epulum paravit, custodibus autem vi-  
 etimas & coronas, & cum his simul vinum mi-  
 sit. Quibus id affatim assumens, cum tan-  
 dem omnes ebriatos cepisses, acceptis secum ami-  
 cis, servisq; qui ei ministrabant, medio die ni-  
 hil sentientibus custodibus, cum strictis ensibus  
 domum exiit. Procedentes itaq; cum in platea  
 Ptolemaum, qui sum relictus in urbe fuerat, of-  
 fendissent, omnibus qui unà erant, magnitudi-  
 ne rei perterritis, Ptolemaum quidem quadriga  
 deiectum interfecere, multitudinem vero ad li-  
 bertatem hortati sunt. Verum, nemine ob ma-  
 gnitudinem facinoris se monente, referentes gres-  
 sum, impetum in arcem fecere, tanquam deiecta  
 porta

parca prodicione eorum qui eam custodiebant,  
 hoc loco cōfestim potituri. Sed hac quoq; spe ad  
 extremum frustrati, quod hi qui axi praeerant,  
 praudentes periculum, portam diligenter muni-  
 uerant, adhibitis sibi manibus, honestissimam  
 mortem, & Spartanis animis dignam oppetire  
 re. Cleomenes igitur hunc exitum habuit, uir &  
 eloquio apud multitudinem potens, & in geren-  
 dis rebus strenuus, cui nihil unquam regiu pra-  
 ter regnum deesse uisum fuit. Post hunc non lōgè  
 postea Theodotus, qui inferioris Syria rebus pra-  
 erat, natione Aetolus, partim regem ob incu-  
 riam atq; segnitiam uita contemnens, partim ijs  
 qui regiam sequebantur diffidēs, quod non mul-  
 to ante tempore, cum rem perquam utilem regi  
 proposuisset, cum ad alia, tum ad obsistendum  
 Antigono, Syria regnum perturbare uolenti,  
 non modo nihil gratia consecutus erat, sed con-  
 trā uocatus in Alexandriam, de uita suae  
 periclitatus, conuenire Antiochum decreuit.  
 eiq; inferioris Syria urbes tradere. Haec igitur  
 oblationem leso animo suscipiente, res quam-  
 primum finem sortita est. Ut autem & hanc fa-  
 moliam consimiliter declaremus, ad Antiochi  
 dominatum recurrentes, ab illis temporibus in-  
 gressum summam ad bellum, de quo dicturi su-  
 mus, faciamus. Antiochus itaq; iunior filius  
 erat Seleuci, cui cognomen Callinicus fuit.  
 Hic mortuo patre, cum regnum ad fratrem eius

K

Seleu



*Seleucum, qui natu maior erat, peruenisset, principio quidem in superiori parte regni priuatam vitam egit: mox fratre, qui Taurum montem cum copijs transcenderat, per dolum, ut supra memorauimus, interfecto, imperium ipse adeptus, renouauit, omni quam citra Taurum tenebat provincia, Aethio commendata. Superioribus uero regni partibus praeposito Molone, et fratre Molonis Alexandro, ut Molo quidem Mediae, frater uero Persidi praesesset. Hi Regem ob aetatem contemnentes (uix enim quintum decimum aetatis annum excesserat) et conspiraturum secum Aethiam existimantes, timētes praeterea suauitatem et crudelitatem Hermiae, qui tum summam regni tenebat, deficere a rege, et statim provincia cui praerant mutare decreuerunt. Hermias quidem e Caria erat: hunc regno praefecerat Seleucus frater, fide eius fretus, quo tempore cum exercitu Taurum petebat. Quamobrem in summo fastigio constitutus, omnibus qui in regia aliquid poterant, inuidebat: homo natura saeuus atque crudelis, insones, prone libido ferebat, acerrime damnabat, nocentes ac mendaces homines non solum patiebatur, uerum etiam fouebat: denique in iudicijs immanis atque asper erat. Praecipue uero insidiabatur uiri Epigonis, qui Seleuci copijs praerat, quod cum uirum cernebat et oratione et operibus plurimum pollere, maximamque habere in exercitu gratiam et auctoritatem. Et  
 quanquam*

quanquam hoc continuo uersaret animo, conti-  
 nebat se tamen, aliquam ad patrandum facinus  
 occasionem querens. Caterum congregato con-  
 cilio de defectione Molonis, & rege iubente, ut  
 quisq; quo modo his rebus providendum uideretur,  
 diceret, cum primus Epigenes sententiam dixisset,  
 haud contemnendam sibi eam rem uideri, sed  
 appropinquare regem ijs locis oportere, paratūq;  
 in tempore esse: ita enim uel omnino destitutum  
 ab incepto Molonem, praesente rege, & non  
 mediocri exercitu ante oculos posito: uel, si  
 omnino perficere inceptū auderet, multitudinē  
 ipsam coniuratores omnes in manibus regis pos-  
 situram. Tunc indignatus Hermias, Cum longo  
 iam tempore, inquit, proditor regni latueris o  
 Epigenes, tandem perfidia tua detecta hoc concilio  
 est, quod corpus regium cum paucis in manibus  
 conspiratorum ponere studueris. Quae cum  
 dixisset, ac calumniam parumper expressisset,  
 Epigenem reliquit: ac magis intempestiuā quā-  
 dam amarulētiā, quā manifestas inimicitias  
 praeserens, persistit in sententia sua, ut copias  
 aduersus Molonem ducere ob inexperientiam  
 militum, periculosum censeret: in Ptolemaeum  
 autem summa celeritate ducendum putaret exer-  
 citum, tutissimum esse hoc bellum existimans, ob  
 segnitiam atq; ignauia regis. Tunc igitur per-  
 territis omnibus qui in concilio aderant, aduer-  
 sus Molonem duces cum copijs misit, Xenonem,

& Theodotum Hemiolium. Antiochum autem hortatus est, ut mox res Syriacas adgrederetur: ratus duntaxat hoc modo, si adolescens undique bello circumveniretur, neque se praeclitorum malefactorum luere poenas posse, neque praesentem auctoritatem amittere, ob assiduos belli usus, continueque instantia regi pericula. Quamobrem confecta a se, ac veluti ab Aethaio missam epistolam regi attulit. In qua significabatur, Ptolemaeum quidem hunc ad contentionem de occupando principatu hortari, pecuniamque ex commeatu uliro in omnes usus offerre, si regium diadema assumeret, & manifestè omnibus appareret de regno eum velle contendere: quod quidem alias reipsa iam quoque teneret, nisi quòd appellatione regia per invidiam, & corona, quam ipsa fortuna daret, nondum possiretur. Rex igitur exhibitis ab illo scriptis fidem habens, paratus iam erat exercitum in Syriam ducere. Verùm interea dum in Seleucia moraretur, ac rebus, quas animo conceperat, ad constitutum iam pridem exitum perducendis magno studio una cum suis incumberet, advenit cum classe Diognetus qui eidem dux praerat, ex Cappadocia partibus, quae sunt iuxta Euxinum, secum advehens Laodicem Mithridatis regis filiam, virginem regi desponsam. Mithridates autem optabat filium esse unius ex septem Persis, qui Ma-  
gum

gum sustulerant, principatum tamen conser-  
 navit à maioribus profectum initio, ac postea  
 à Dario ipsis ad Euxinum Pontum traditum.  
 Antiochus autem uirgine, unà cum regia pom-  
 pa suscepta, repente quidē nuptias peregit. De-  
 hinc subito in Antiochiam profectus, ac Laodi-  
 ce regina declarata, regniq; administratione  
 uxori relicta, omni studio ad apparatus belli  
 intentus erat. Sub idem tempus Molon, cum pa-  
 ratam ad quodcunq; facinus multitudinem cer-  
 neret, partim magnarum rerum spe illis propo-  
 sita, partim fictis & adulterinis à rege literis ob-  
 iectis, perterritis ducibus: haberet præterea con-  
 certatorem Alexandrum fratrem, & propin-  
 quas omnes ciuitates ob beneuolētiā præfectorum  
 iutas reddidisset, educto ingenti exercitu,  
 castra non longe à castris ducum regis posuit.  
 Xenon & Theodorus aduentu eius perterriti,  
 mox se in propinquas ciuitates receperunt. Mo-  
 lon igitur totius agri Apollonia dominus fa-  
 ctus, ac liberè iam proq; arbitrio per omnē pro-  
 uinciam discurrens, affatim omni genere cōmea-  
 sus passim portebatur. Erat autem & antea ter-  
 ribilis, propter potentie magnitudinem: tum ue-  
 rò occasionem quoq; sibi haud negligendam esse  
 arbitrabatur, quod omnes regionum equorum  
 greges in Media erant: præterea frumenti, ac  
 pecudum ingens ac penè innumerabilis multitu-  
 do. De robore uerò, sublimitate & amplitudine  
 X 3 region

regionis huius, nemo satis pro dignitate dicere poterit. Sita est enim Media circa mediā quidē Asiam, excellit tamen & magnitudine & sublimitate, omnes reliquas Asia regiones, quatenus ex parte conspicitur. Imminet sanè è robustissimis & maximis gentibus. Habet uerò ante se ad Orientem partes Orientis, & campos solitudinis, sita inter Persidem & Parasiam. Imminet autem & dominatur Caspijs Pylis, ita quidē appellatis: & coniungitur Tapyrorū montibus, qui haud procul ab Hyrcanio mari distāt. Vergit etiam uersus regiones meridionales ad Mesopotamiam & Apolloniam: & adiacet Persidi, qua ante montem Sagrum est sita: qui & transitum habet ad cētum stadia extensum, & uariis ac plures clausuras habens, uallibus & quibusdam locis campestribus ac planis distinguitur, quos Cossai & Corbrenae ac Carchi, aliaeque plures Barbarorum gentes inhabitant, in bellicis uisibus excellentes. Porro ad Occidentem coniungitur Satrapijs, qui non multum etiā ab illis discrepant, qui ad Euxinum pontum habitant. Ad Septentrionales uerò partes habet Elymaos & Ariaracas, deinde Eaddusios & Manianos. Superimminet autem illis partibus, qua ad Meotim paludem Ponto adiacens. Hac ergo Media pluribus montibus Occidentem uersus à Nusca dirimitur, inter quas quidem utrasque planities est cinitatibus ac nicis referta.

Cūm

Cum autem Molon regionis illius Regni statum habentis, dominatu potiretur, ac terribilis admodum esset, sicuti supra quoque meminimus, etiā ante istam rebellionem, propter excellentem eius regionis potentiā, tum uero magis etiam adhuc omnibus Asiam incolentibus formidabilis & intolerabilis uidebatur, cum ad illius aduentum regij ducis castris ob id excessissent, quod res ipsis initio non secundum conceptam spem succederent. Quapropter primum transmissis Tigri, Seleuciam obsidere conabatur. Verum transitu prohibitus à Zeuxide, quod fluuiales nauticulae interceptae essent, secessit ad exercitū in Ctesiphōne constitutum, atque illic copijs parauit, quae ad hybernandum necessariū requirebantur. Rex autem audita Molonis profectioe, & fuga ducum suorum cognita, paratus quidem erat relicto Ptolemaeo exercitum aduersus Molonem ducere. sed Hermearhand immemor propositi sui, cōtra Molonem quidem Xenocratem Achaem ducem cum copijs misit, dicens, aduersus eos qui defecerunt, pugnare duces oportere, aduersus uero reges regem ipsum decertare. Ipse igitur regem propter aetatem in manibus habēs, Asiam proficiscitur: ubi opacis copijs, max. inde Laodiceam contendit. Hinc rex cū omnibus copijs profectus, transacta cremo in locum uenit, quem Marsiam incola uocant, inter Libanum & Antilibanū promontoria situm: qui locus & natura angustissimus

fissimus est, & in angustiore sui parte uadosus  
 atq; palustris. unde & aromatarius calamus  
 provenit. Imminet autem prae dictis angustijs ex  
 una quidem parte oppidum quod Brochos ap-  
 pellant, ex altera uero Gerra. arduissimus inter  
 utrumq; oppidum callis est. Rex aliquot diebus  
 per angustias profectus, tandem transitis dictis  
 ciuitatibus, Gerra peruenit. ubi cum Theodosi  
 Aetolum iam Gerris & Brochjs potitum com-  
 perisset, quicquid uero penes paludem erat angu-  
 stiarum, nullo ac fossa diligenter munitum, pra-  
 terea & sufficientes custodias adhibitas, primo  
 quidem uim inferre conatus est. Posthac uero,  
 cum plus pati malorum, quam facere uideretur,  
 ob difficultatem locorum, & quod Theodosius  
 adhuc permanere in fide cum Prolemaeo uideba-  
 tur, ab incepto destitit. Allato deinde de Xe-  
 noceta conflictu, & Molonis uictoria nuncio, re-  
 lictis supra dictis locis, proprijs rebus succurren-  
 dum putauit. Xenocetas autem aduersus Molonem,  
 ut supra diximus, missus, & maiorem opinione  
 patientiam consecutus, amicis quidem insolentius  
 utebatur, aduersus uero hostes audacius se-  
 gerebat. Enimuero Seleuciam cum copijs profec-  
 tus, Diogene & Pythiade accersitis, quoru al-  
 ter Susiana regionis, alter Rubri maris prefe-  
 ctus erat, exercitum aduersus hostes eduxit, ca-  
 straq; non longè ab eorum castris posuit, Tigri  
 flumine in medio fluente. Hic multis ad eum ex  
 castris

castris Molonis transfraatantibus, significantibusq; si flumen traiceret, magnā partem copiarum Molonis ad eum transiuram, quod omnis ferē multitudo huic quidem inuideret, regi uerò amica atq; beniuola esset: persuasus eorum uerbis Xenetas, se ad traiciendum Tigrim accinxit. Ostendens autem se per locum quendam, ubi diuisa aqua insulam faciebat, transiturum, nihil prorsus ad eam rem necessarium parabat. Ex quo accidit, ut Molo quidem inceptum eius contemneret, multitudo uerò dedita opera id fieri existimans, pararet se, atq; instrueret. Xenetas aptissimo quoq; equite ac pedite, ex omni exercitu delecto, Zeuxiq; et Pythiade ad custodiam castrorū relictis, per noctē circiter octuaginta stadia infra castra Molonis profectus, nauibus incolumē exercitum traiecit, et adhuc durante nocte in loco peropportuno castrametatus est. Quippe qui magna ex parte flumine claudebatur: quod supererat, contigua paludes ac stagna intum faciebant, Molon, cum id nuntiatum in creta foret, equites obuiam misit, tanquam illis trāsitum impedituros: aut si qui iam pertransissent, eos facile profligaturos. Hi cum Xenetas appropinquassent, ob locorum ignorantiam plus ipsi à se ipsis, quam ab hostibus detrimeti sunt passi. Siquidem in stagna delati, omnes ad rem gerendam inutiles facti sunt, multi et in ipsis stagnis periere. Xenetas ratus, si ho-



stibus appropinquaret, mulios ad se ex ijs qui cum Molone erant, transituros, paulatim per ripam fluminis progressus, castra in cōspectu hostium posuit. Sub idem tempus Molon, seu militari astu, siue quòd copijs diffideret, relictis in castris impedimentis, noctu inde discessit, itinere versus Mediam facto. Xenetas terrore aduentus sui, & quòd non satis militibus fideret, fugisse hostem ratus, primò quidem occupatis hostium castris, equites suos, omnēq; apparatus, quem cum Zenxi reliquerat, accersivit. Deinde convocata multitudo, universos, ut bono animo essent, optimāq; de futuris spē haberēt, hortatus est, utpote conuerso iam in fugam, & in summa desperatione rerum constituto Molone. Quæ cum dixisset, curare singulos corpora iussit, paratosq; in posterrum diem ad insequendos hostes esse. Multitudo auctis huiusmodi rebus animis, & omni genere prædæ referta, ad crapulam se, ebrietatemq; conuertit, & eam quæ ex huiusmodi rebus consequi solet, segnitiam atq; ignavia. Molō, cū opportunū quedā locū uacuum castra militē refecisset, cōuerso mox itinere in hostes rediit: quos cum somno uinoq; sepultos cōperisset, summis uiribus castra eorū sub aurorā inuadit. Xenetas non ita ac magnitudine rei perterritus, nec suos propter ebrietatē excitare ualēs, cū paucis impetu in hostes facto interimitur. Dormientiū magna pars in ipsis castris ceciderunt.

reliqui

reliqui se in flumen proijcientes, nat are in ulte-  
 riorem ripam et exercitū conati. Verū hi quoq;  
 ad extremum magna ex parte perire. Miserabi-  
 lis erat trepidantium aspectus. Omnes enim se  
 nullo respectu in undas proijcientes, transnat are  
 in ulteriorem partē nitebantur, iumenta, sarcina-  
 nasq; in flumen agebant, tanquam tutō ferri in  
 ulteriora castra aquis secundantibus possent.  
 Ex quo accidit, ut uno tempore unā cum uictis  
 equi, iumenta, arma, cadauera, per flumen sen-  
 rentur: res ut visu horribilis, ita etiam dictu stu-  
 penda. Molon repente castris hostium potitus,  
 et tutō deinde transportatis copiis, cum nemo  
 impedire ei transitū posset, Zenxi uix iam ap-  
 propinquantibus hostibus in fugā conuerso, ea  
 quoq;, qua ultra flumen erant, castra occupat.  
 His rebus feliciter gestis Seleuciam cum exer-  
 citu uenit. qua mox potitus, quod ij qui cum  
 Zenxi erant, aduentu eius perterriti, unā cum  
 Diomedonte Seleucia praefecto urbē derelique-  
 rant, peragrata provincia, superiores omnes ci-  
 uitates nemine resistente in fidē accepit. Posthac  
 totius Babylonia, et locorum omnium qui sunt  
 circa mare rubrum, imperium consecutus, Susa  
 uenit, et urbem quidem eneſtigio debellauit.  
 Arcem uerō cū crebris certaminibus tentasset,  
 quod Diogenes dux in eam se receperat, expu-  
 gnare non ualens, ab incepto deſtitit, solutaq;  
 obsidione rursus Seleuciam cum copiis remeant.

Vbi

*Ubi refecto aliquot diebus exercitu, hortatus ad bellum milites, exteris deinde res magno animo aggressus est, omnemq; citra & ultra Tigridis provinciam usq; ad Europem, & Mesopotamiam usq; ad Dara civitates intra brevis tēpus subegit. Antiochus cum hac, ut supra diximus, nunciata forent, relictis Syriacis rebus, summa celeritate huic parti providendū arbitrabatur. Congregato igitur rursus concilio, cū dicere singulos sententiam suā de Molonis bello iussisset, insurgente Epigene, ac oportuisse olim huic rei provideri dicente, antequam hostes tantis rerum successibus audaciores fierent, & nihilominus in presentia quoq; huiusmodi rebus totis viribus incumbendum, indignatus rursus Hermias, ad iurgia & contumelias se convertere, temerariusq; atq; insolenter nimium se efferens, falsasq; in Epigenē calumnias fingere, obtestari regem, ne tam imprudenter contemneres, nēve desereret Syriacum bellum. Deniq; ita exandescere, ut & multos & regē ipsum offenderet. Vix autem animi commotionē sedabat; rege plurimum ad conciliationem utrorumq; intento. Cum verò ad extremam melior omnibus Epigenis sententia videretur, decretum in concilio fuit; ut copia adversus Molonem ducerentur, omnisq; furor belli eò converteretur. Hermias mutasse se statim sententiam simulans, & oportere inquit decretum ab omnibus servari, quacumq; necessa-  
 ria*

via ad bellum uidebantur, strenuè parabat.  
Congregatis tandem Epamia copijs, cum sortè  
seditio quadam de diuisione frumenti orta inter  
milites fuisset, perculsum animo regem, & finem  
tumultus formidantem nactus, pacificaturum se  
militum animos, frumentumq; inter omnes con-  
corditer diuisurum promissit, si Rex data fide  
astringeretur, nunquam se posthac Epigenem  
secum in expeditione ducturum. Nihil enim in  
exercitu dignum fieri posse, ipsis ita inter se dis-  
sidentibus atq; infestis. Rex, & si id grauiter &  
iniquo animo ferebat, quòd Epigenem consilio  
atq; industria plurimum in rebus bellicis pollere  
experientia didicerat: circūuentus tamen Her-  
mea promissionibus, sua spontis nō erat. Quam-  
obrem presentibus rebus medendum ratus, con-  
fessim Epigenē dimisit. Quo facto, ingens re-  
pentē omnes, qui de consilio regis erant, pavor  
cepit. Copia autē id quod concupuerant, in di-  
uisione frumenti adepti, mutata mox sententia,  
Hermea adhaerunt, exceptis Cyrrastis. Hi enim  
numera circiter sex millia hominum, facta se-  
ditione à rege, defecerunt, nec paruum diuersis  
temporibus impedimentum rebus eius prabuere.  
Tandem uerē quodam è ducibus regis bello  
superati magna ex parte perierunt, reliqui se  
fidei regis commiserunt. Hermeas amicii quidem  
errore, copijs uerò beneficio sibi conciliatis, mo-  
ris castris cum rege proficiscitur. Aduersum uerò  
Epigen

Epigenem tale quiddam machinatus est, conscio atq; adiutore *Alexi*, qui tum *arci Epamia* praeerat. Conscriptis enim literis, qua tanquam à *Molone* *Epigeni* mitterentur, puerum quendam *Alexus* subornauit, maximarum rerum spe proposita: qui ad *Epigenem* profectus, huiusmodi literas clam cum ceteris literis illius misceret. Quo facto, repente *Alexis* ad *Epigenem* uenit, & an aliquas literas à *Molone* accepisset, percunctatus: cum ille pertinacius negaret, inuenturum se affirmauit. Mox igitur uestigabundus domum ingressus, literas reperit. Qua occasione sumpta, statim *Epigenē* inuasecit. Hac cum accidissent, Rex quidem meritò hunc fuisse poenus arbitrabatur. Ceteri uerò qui in aula regis erant, etsi graui animo ferebant id facinus, timore tamen dissimulabant. *Antiochus* cum usq; ad *Euphratem* uenisset, motis denudò castris in *Antiochiam* profectus, in *Mygdonia* constituit: ubi circiter quadraginta dies commoratus, mox *Libam* contendit. Illuc congregato concilio, cum fortè, qua iter esset aduersus *Molonem* faciendum, disputaretur: item quo modo, aut unde quarendi commeatus, (quippe ea rēpēstate *Molon* in *Babylonia* morabatur) *Hermes* quidem uisum est iter citra *Tigrim*, per ripam eius fluminis, *Lycōq;* & *Capro* transmissis tenendum esse. *Zeuxis* uerò sententia erat planè diuersa: sed mortem *Epigenae* ante oculos habens.

Habens , aperire iudicium suum formidabas.  
 Tamen cum manifesta omnibus Hermea igno-  
 rancia uideretur, nix ad extremū consulere au-  
 sus est, trañciendū esse Tigrim, cum propter reli-  
 quas difficultates uia, qua est citra amnem: tum  
 quod necesse erat, postquā certa loca pertransis-  
 sent , sex dierū itinere per desertam regionē sa-  
 cto, ad regionem qua Diorex dicitur, peruenire,  
 quam cum iam hostes praecupasset , tutò per-  
 transiri non posse. Quinetiam reditum per de-  
 sertā non sine discrimine futurum , maximè ob  
 inopiam cōmeatus. Traiecto uerò Tigri, omnes  
 Apollonia populos pœnitentia ductos , regem  
 aduocaturus esse : quippe qui in praesentia non  
 sponte , sed necessitate atq; formidine Moloni  
 parerent. Copiam praeterea cōmeatus ob fertili-  
 tatem regionis maximā futuram. Et, quod ma-  
 ioris momēti erat, reditum Moloni in Mediam  
 interclusum iri. Ex quo necessariò erat futurū,  
 ut, uel Molon in praliū descenderet: uel hoc de-  
 trectante periculum, copie eius statim se fidei re-  
 gis commendarent. Approbata igitur in con-  
 cilio Zenxidis sentētia, mox copias tribus locis  
 trañcientes , multitudinem omnem atq; impedi-  
 menta transfretarunt. Posthac uersus Dura  
 cum copijs profecti , repensè obsidionē eiua urbis  
 dissoluerunt. Siquidē unus ex Molonis ducibus  
 paucis antè diebus obsidere illam cœperat. Con-  
 tinuato deinde itinere, ex monte, quem Oricum  
 incolæ

incolæ uocant, intra octiduum superato, Apolloniam descendere. Sub idem tempus Molon, cognito regis aduentu, & populis Susiani ac Babylonij agri diffidens: (quippe quos recenser, inopinateq; subegerat) timens præterea, ne reditus sibi in Mediam intercluderetur, ingenti celeritate Tigrim cum omnibus copijs transfretandum censuit; festinans, si posset, saltus qui in Apolloniatem agrum ducunt, præoccupare, quod maximam in funditoribus, quos Cyrtias uocant, spem haberet. Cum igitur ijs locis appropinquasset, & Rex interea cū omni exercitu Apollonia profectus, non longè abesset, accidit ut leuioris armatura milites, qui præmissi ab utroq; fuerant, in quodā iugo unâ conerrent. Hi primò quidem tentare inter se fortunam belli coeperunt, postea appropinquantibus utrinq; copijs: reuocarunt gressum: & ad suas utriq; reuersi, castrametati sunt, circiter quadraginta stadia inuicem distantes. Adueniente nocte Molon, quod periculosum putaret pugnam inter diu cum rege conferere, utpote non satis fide suorum fretus, intempesta nocte adgredi Antiochum decreuit. Quamobrè optimo quoq; milite ex omni exercitu delecto, per inuia quadam loca proficiscitur, ex superiori parte facere in hostes impetum cogitans. Sed cum in itinere intellexisset, decē iuuenes ex suis clam noctū ad Antiochum inisse, ab incepto destitit: statimq;

unus

mutato itinere, in castra reuersus. Cum surgente aurora cò peruenisset, ingenti tumultu exercitum compleuit. Experrecti enim subitario aduentu suorum qui in castris erant, tanto terrore correpti omnes fuere, ut parum absuerit, quin turpi fuga è castris discesserint. At Molon patefacta re, inualefcentem in exercitu tumultum pro uiribus sedauit. Rex autem, cum instructus paratusq; esset ad praelium capeffendum, cum prima luce omnes copias è castris educit. Equites lanceas ferentes in dextro cornu locat. His praeficit Ardyn, uirum bellicarum rerum expertissimum. quibus addit socios Cretenses, post quos deinde Gallos Rhigosagas, postea mercenarios milites, postremò equitum phalangem constituit. Sinistrum uerò cornu dat socijs. Hi omnes equites erant. Elefantos in fronte ponit, inter utrunq; cornu constitutos. Hi numero decē tantummodo erant. Auxilia pedum equitumq; in utroq; cornu distributa circumdare hostes iubet, simulatq; in praelium descenderetur. Posthac hortatur milites, percurrrens breuiter quacunq; ei tempori conuenientia uidebantur. Et lauo quidē cornu Hermeam & Zeuxim praeficit, dextrū ipse tenet. Molon contrà nec libenter educit copias, temereq; ob tumultum, qui nocte in exercitu fuerat, milites disponit. Veruntamen equites in utroq; cornu diuidit, ratus hostes eo ordine, quo fecerant, exer-

L

situm



citum distribuisse. Clypeatos uerò & Gallos, & reliquos grauioris armaturâ milites in medio equitum ponit. Sagittarios & funditores, ceterosq; id genus, ab utroq; latere extra equitum ordines : falcarios , carpentariosq; ante omnes collocat. Et lauum quidē cornu Neolao fratri commendat , dextro ipse præst. Posthæc paulatim procedente utroq; exercitū , dextrum quidem Molonis cornu fidem seruauit, magnoq; ac forti animo impetū in Zeuxim fecit. Lauum uerò cornu , simulatq; in conspectum regis uentum est, ad hostes transiit. Quo facto , repensè qui cum Molone erant , animus cecidere , regia uerò copie duplo audaciores factæ. Molon, postquam proditum se à suis , & circumclusum ab hostibus intellexit , agitando animo, quas penas luere eum oporteret , si uiuus in manus hostium perueniret , mortem sibi consciuit. Nidem ceteri quoq; , qui à rege defecerant , fecere. Ad suos enim singuli quiq; locos conuersi, mortē sibi consimilem consciscunt, Neolaus, cum è pralio incolumis fugisset , in Persidem ad Alexandrum Molonis fratrem profectus, matrem , & pignora Molonis interfecit. Post quorum mortem seipse interimis, Alexandroq; suadet , ut idē & ipse faciat. \* Rex castra hostium depopulatus, corpus Molonis in celebriori Media loco crucifigi iussit , quod & i quibus id mandatum erat, celeriter perfecērūt. Etenim Callonitam delatum

in ipso introitu in *Sageum* crucifixerunt. Post  
 hac cum copias longa oratione reprehendisset,  
 et uenia data, misit qui eos in *Mediam* redu-  
 cerent, resq; eius provincia componerent. Ipse  
*Seleuciam* profectus, circumstantium ciuitatum  
 res composuit, mansuetè ac prudenter in omni-  
 bus se gerens. *Hermeas* propositi sui memor, eue-  
 stigio *Seleucensibus*, quod à fide descessissent, mille  
 talentorum multà irrogauit. *Diganus* in exi-  
 lium misit, multos carcere, uinculis, gladio in-  
 terfecit. Rex tamen mitigata ad extremum ani-  
 mo humanius se in ciues egit, et duntaxat cen-  
 tum et quinquaginta talenta patrisi facino-  
 ris poenam à *Seleucensibus* exegit. His rebus mo-  
 deratis, *Diogenē* quidem *Media*, *Apollodo-*  
*rum* uerò *Susiana* provincia duces reliquit. *Ty-*  
*chonem* scribarum principem copijs prefecit,  
 ad *Rubri maris* loca transmisit. Desectio igitur  
*Azolonis*, et bellici motus, qui exinde sunt secu-  
 ti, hunc finem habuere. Rex sælici rerum successu  
 elatus animo, et propinquas barbaros princi-  
 pes detertere cupiens, ne in posterum auxilijs  
 aut comœatu adiuuare à se desistentes auderent,  
 castra aduersus eos mouit: et primo ad-  
 uersus *Artaxanem*, qui et principatu ac-  
 uiribus maior ceteris, et ciuitatibus suis pro-  
 pinquior erat. Sub idem tempus *Hermeas* ascen-  
 dere quidem in superiora loca ob imminens pe-  
 riculum formidabat: cupiebat autem, uti à

princi

principio statuerat, exercitum aduersus Ptolemaeum ducere. Veruntamen cum nunciatum in-  
terea esset ortum Regi esse filiū, cogitans secum,  
si forte Antiocho accideret, ut à Barbaris op-  
primeretur, se filio tutorem relictum, facile to-  
tius regni dominum fore, utilem sibi tandem esse  
eam profectiōem existimauit. Paratis igitur  
ad hoc omnium animis, profecti superato Za-  
gro, Artabazanis prouinciā inuadunt, quae  
Media quidem adiacet diuidētibz illam mon-  
tanis in medio sitis. Huic quadam partes Ponti  
imminēt, locis ad Phasim sitis. Adiungitur  
Hyrcano mari, ualeq; uirorum fortium & equo-  
rum multitudine: & praeterea rebus ad belli-  
cum apparatus necessarijs abundat. Haec regio  
principatum inde à Persis acceptum conserva-  
uerat, qui postea Alexandri temporibus trans-  
latus est. Artabazanes aduentu Regis perter-  
ritus, maxime propter aetate, ut qui iam ferè se-  
nio confectus erat, tempori cedendum ratus, cum  
Rege foedus inijt, pactis conditionibus, quae nisi  
Antiocho fuerunt. Firmato foedere, Apollo-  
phanes medicus, quē cum Rex uehementer ama-  
bat, uidens Hermeam auctoritate, quam habe-  
bat, nimis insolenter utentē, & de Rege timere  
cogebatur, sed longē magis de seipso. Quam-  
obrem expectat a temporis opportunitate, Re-  
gem adit, hunc precatur, ne Hermea audaciam  
contemnat, neque illam tandiu ferat, quoad in  
fratris

fratris calamitates incidat : certè id periculum iam non longè abesse, proinde debere eum celeriter sua amicorumq; saluti consulere. Antiocho consilium eius probante, quòd & graviter sequeretur, & formidaret Hermeam: magnas autem illi gratias agente, quòd de rebus, quæ ad salutē suā pertinerent, secum loqui non dubitasset: Apollopbanes quidem audacior in posterū factus est, ut videns haud fraudatum se opinione quam de rege cōceperat. Antiochus autem Apollopbanem hortatus est, ut nō modò verbis, verum etiam operibus, sua, amicorumq; saluti provideret: illo paratum se ad omnia asserente, tale quiddā machinati sunt. Dissimulantes Regem morbo oculorum graviter afflictum, curam eius in aliquot dies protendunt, quo spatium haberent rem interea componendi. Potestatem quoq; à Rege accipiunt, privatim quibus videretur exhibendi pecuniam, ut facilius ad patrandum facinus accederent. Subornatis igitur, qui apti ad eam rem videbantur, ut post nemine id propter odium in Hermeam non libenter faciente, perficiendo operi incumbunt. Asserentibus igitur Medicis, oportere Antiochum cum prima luce ad capiendum frigus deambulare, Hermeam constituit tempore ad eum venis unā cum amicis, qui participes huius consilij erant: reliqui verò in castris remansere, ut qui nihil de profectioe regis audirent. Illi igitur extractum ē castris Antiochus

in desertum quendam locum deduxere, ubi mox, Rege id nunt significante, Hermeam interfecerunt. Per hunc igitur modum Hermetas occiderunt, haud satis digna rebus à se gestis poena affectus. Rex non parvo mœrore ac formidine liberatus, domum deinde reuertitur, omnibus per uniuersam provinciam consilia, et res gestas eius in cœlum extollentibus, maximè postquam de Hermeta morte cognouerunt. Eodem tempore Apamia mulieres uxorem, pueri filios Hermeta interfecerunt. Cum domum peruenisset Antiochus, dimissis in hyberna copijs, Legatos ad Achaum mittit, questum primò quidem, quòd diadema assumere, et se regem appellare ausus fuisset: deinde, quòd palam Ptolemai partes sequeretur. Enimuerò Achaus, quo tempore Rex aduersus Artabazanem exercitum duxit, vatus aut periturum in ea provincia regem: aut, si non periret se ante reditum eius, propter longitudinem itineris, impetum liberè in Syriam facturum, et Cyrrastarum, qui nuper à rege defecerant, auxilio repète id regnum occupaturum, cum maximis viribus è Lydia profectus fuerat. Cumq; Laodiceam in Phrygiam uenisset, diadema assumpserat: et tunc primùm se regem appellare, ac ad ciuitates scribere ausus, Syniride exule eum ad hoc maximè hortante. Cum deinde ceptum iter continuaret, et iam non longè à Lysaonia abesset, disfidere ab eo milites coepe

ceperant, moleste ferentes aduersus primum eo-  
 rum regem exercitum duci. Quamobrē Achæus  
 voluntatem illorum cernens, à cæpro itinere de-  
 flexerat: & nolens militibus persuadere, se ab  
 initio quidem habuisse animum ducendi in Sy-  
 riam exercitum, conuerso gressu Pisidicā omnem  
 regionem depopulatus, distribuit aq; inter milites  
 innumerabili prada, omnium sibi beneuolentiam  
 concilians, domum remeauerat. Rex igitur opti-  
 mē omnia hæc edoctus, legatos, ut suprā diximus,  
 ad Achæum misit, omnia interea prouidēs, quæ  
 ad bellum aduersus Ptolemæum gerendum neces-  
 saria uidebantur. Congregatis tandem Apa-  
 mia copijs, & iam ineunte uere, amicos in con-  
 ciliū uocat: & quomodo rebus bellicis utēdum  
 uideatur, dicere singulos iubet. Tunc multis ua-  
 ria differentibus, & de locis, & de apparatu, &  
 de classe conficienda: insurgens tandem Apol-  
 lophanes, de quo suprā memorauimus, qui gene-  
 re Seleucensis erat, omnes eorum qui ante se di-  
 xerant sententijs damnauit, stultū esse inquiens,  
 in inferiorē Syriam exercitum ducere, Seleuciam  
 autem pati à Ptolemæo teneri, quippe quæ origo  
 & causa esset principatus eorum: quin præter  
 dedecus, quod regno suo afferebat, regnum Aegy-  
 ptiorum præsidio custoditā, maximas atq; opti-  
 mas ad res gerendas commoditates habere. Ete-  
 nim possidentibus hanc hostibus, maximum sibi  
 ad omnes conatus impedimentum esse, cum non

minorem curam adhiberi oporteat ad defendenda sua ob formidinem eius urbis, quam ad loca hostium offendenda: ipsis uerò eam tenentibus, non solum tutò posse tueri sua, uerumetiam maximum quodq; facinus mari terraq; adgredi ob summam loci oportunitatem. Omnibus Apollopheanis sententiis approbantibus, hanc primùm urbem recipere decreuerunt. Nam tum quoque Seleucia regni Aegypti presidio custodiebatur à tempore, quo regnauerat Ptolemaeus, cui Benefactori cognomentum fuit. Hic enim quo tempore propter casum Berenices, & iram, quam ex ea re animo conceperat, in Syriam exercitum duxit, hac urbe potitus est. Antiochus igitur firmata Apollopheanis sententiis, Diogneto praefecto classis iubet, ut amputata mora, Seleuciam nauiget. Ipse Apamea cum exercitu profectus, circiter quinque stadia distans ab urbe, castra iuxta Hippodromum ponit. Theodotum Hemiolum cum sufficiente exercitu in Syriam mittit, qui loci angustias praoccupet, & omni conatu rebus eius prouincia incumbat. Seleucia, & circumstantium locorum situm huiusmodi esse conringit. Urbi quidem, cum in littore maris posita sit, inter Ciliciam & Phoenicem altissimus mōs subiacet, quem Coryphaum uocant. Cuius latus, quod ad Occidentem uergit, abluit extremas pelagi, quod est inter Cyprum & Phoenicem: quod uerò Orientem spectat, Antiochenorum

¶

*Et Seleucensium regionibus imminet. Ad meridiem Seleucia sita est, diuisa quadā ualle profundissima, Et prorsus inaccessa. Hac ad mare usq; protenditur, compluribus in locis scopulis, ac precipitijs circumdata. Sub latere, quod mare aspiciat, sunt emporia, Et suburbia, altissimis munita moenibus. Similiter omnis urbs tutissimō muro septa est. Præterea templis, Et omni genere apparatus amplissimè ornata. Adgressum unum duntaxat habet à latere maris., Et cum quidem difficilem, ac mansuetum. Siquidem per scalas conscendere oportet. Non longè ab hac Orontes fluuius in mare delabitur, qui à Libano Et Antilibano ortum habens in Antiochiam fertur: per quam iugiter defluens, Et morbos ob multitudinem aquarum humanis corporibus deferens, tandem non longè ab urbe Seleucia in mare diffunditur. Antiochus igitur principio ad eos qui urbi præerant misit pecuniam, Et spes in futurum amplissimas pollicitus, si Seleuciam sibi sine pralio traderent. Cum autem principes urbis corrumpere non ualeres, quosdam è mediocribus ducibus subornauit, cum quibus re composita instruit acies, tanquam naualibus copijs urbem à mari, terrestribus uerò ab ea parte qua Epirum aspiciat, adgressurus. Diuiso itaq; in tres partes exercitu, Et animis militum oratione accensis, amplissimus præterea unicusq; propositis premijs, Zeuxidi quidem, Et*



his qui cum eo erant, eum locum dedit, in quo est porta urbis in Antiochiam ferens. Hermogeni vero locum, per quem Dioscorium itur, Ardyi autem, & Diogneto suburbium, & maritimas partes. Quippe ita cum proditoribus convenerat, ut quamprimum ut suburbium cepissent, urbs quoque eis traderetur. Dato igitur à rege signo, omnes undecumque maximis viribus urbem adgrediuntur: audacissime vero, qui cum Ardye & Diogneto erant. nam cetera loca neque invadere quisquam poterat, neque scalis mœnibus admovere: emporia vero & suburbium facile, & adgressionem hostium & scalis recipiebant. Quamobrem navalibus quidem copiis emporia, qui vero cum Ardye erant, suburbium adgredientibus, & frequentes mœnibus scalas admoventibus, cum illi qui intra urbem erant, ferre suppetias non possent, quod urbs undique ab hostibus claudabatur, accidit ut suburbium repente in potestatem hostium pervenerit. Quo facto, mox privati duces à rege corrupti, ad Leontium, qui tum in urbe principatum tenebat, concurrentes, mittendos ad Antiochum legatos de conditionibus tradenda urbis indicantes, antequam ut ab hostibus expugnaretur. Leontius, etsi proditoris ignarus erat, trepidatione tamen suorum perterritus, repente ad Antiochum misit, qui pacta omnium qui in ciuitate erant salute, urbem regi traderent. Rex acceptis conditionibus, datur

daturum se liberis salutem pollicitus est. Hi cir-  
 citer sex millia hominum erant. Ingressus autem  
 civitatem, non modò liberis pepercit, veràm ex-  
 renocatis in urbem Seleucensium exulibus; ex  
 rempub. et proprias fortunas omnibus restituit.  
 Portum atq; arcē urbis sufficienti presidio mu-  
 nivit. Cùm deinde adhuc Seleucia moraretur, li-  
 tere à Theodoro afferuntur; in quibus eum hor-  
 tabatur, ut quamprimum in Syriam maturaret.  
 Rex diu anceps consilij fuit, et quomodo his re-  
 bus utendum foret, anxius atq; sollicitus. Enim-  
 vero Theodotus, cùm genere Aetolus esset, et  
 maximos usus regno Ptolemai, sicuti supra me-  
 moravimus, prestitisset, ac saepe numero illius gra-  
 tia de vita periclitatus fuisset, quo tēpore An-  
 tiochus adversus Molonē exercitum duxit, con-  
 tempto rege, et ijs qui in aula erant diffidens,  
 per se quidem capta Ptolemaide, per Panetolum  
 verò Tyro, Antiochum confestim accersivit. Rex  
 omni conatu adversus Achaem iuventus, ac ca-  
 tera omnia posthabēda existimans eodem, quod  
 prius fecerat, itinere copius movit. Cūq; ad eum  
 locum pervenisset, quem Marsyam incolae vocāt,  
 castra circa angustias qua sunt iuxta Gerra  
 posuit, non longè à palude, qua in medio eius lo-  
 ci sita est. Hic cum per nuncios cognovisset, Ni-  
 colaeum ducem Ptolemai urbem Ptolemaidem, in  
 qua Theodotus erat obsidere, relictis gravioris  
 armatura militibus, et iussis ducibus, ut Bro-  
 chos

chos oppidum supra paludem situm obsiderent, ipse cum expeditis ad dissoluendam obsidionem maturat. Nicolaus aduentu regis per exploratores cognito, ipse quidem dissoluta obsidione, mox inde abiit. Lagoram autem Cretensem, & Dorymenem Aetolum ad praecupandas, quae circa Berytum sunt, angustias misit. Cum quibus Rex congressus, cum statim eos in fugam uertisset, in ipsis angustijs castrametatus est. Dehinc coactis eodem in loco reliquis copijs, multitudinem pro tempore hortatus, cum omni exercitu magno ac forti animo iter prosequitur. Accedentibus deinde obuiam Theodoro, & Panetolo cum eorum amicis, Rex benignè atque humaniter illos suscipiens, Tyrum ac Ptolemaidem, omnemq; qui in ijs erat belli apparatus accipit. Erant autem in his ciuitatibus quadraginta naues, quarum uiginti erant cataphractae, omniq; apparatu necessario diligentissimè instructae, quinqueremes omnes, aut quadriremes, reliquae uerò triremes, aut biremes, aut actiuae. Has Diogneto praefecto classis tradidit. Cum interea nūciaretur, Ptolemaum latenter Memphim cōfugisse, omnes uerò copias eius iuxta Pelusium congregari, & aquarum aditum ex omni parte intercludere, à proposito innadendi Pelusium destitit: & per provinciam grassatus, ciuitates partim ui, partim persuasionibus conciliare sibi nititur. Ciuitatem quidē alia praesidio

uacua,

naeue, in timore regia potentia confestim se ho-  
 stibus dedidere : alia uel apparatu rerum neces-  
 sariarum, uel situ locorum freta, impetum eorum  
 tolerarunt. Quas Rex obsidere compulsus, non  
 parum temporis terere cogeatur. Ptolemaus de  
 ferendo suis subsidio ob impotentiam mentionem  
 nullam faciebat. Ita semper res omnes ad bel-  
 lum pertinentes contempserat. Agathocles, &  
 Sosibius, qui tum summam regni in manibus ha-  
 bebant, non tam quid deceret, quam quid fieri  
 posset, considerandum in praesentia existiman-  
 tes, legatos ad Antiochum de pacis conditio-  
 nibus misere : missis etiam ad Rhodios & By-  
 zantios & Cyzicenos & Aetolos nuncijs, qui  
 eos hortarentur de mittendis ad eundem pro  
 componenda pace legationibus. Quae cum euesti-  
 gio ad utrunq; regem missa fuissent, maximam  
 eis opportunitatem praeuerunt parandi inte-  
 rim, quae ad bellum necessaria forent. Ptole-  
 maus enim susceptis humaniter cum ceterorum,  
 tum praecipue Antiochi legatis, mercenarium  
 interea militem, qui sparsus per exteras ciuita-  
 tes erat, Alexandria congregare : alios, qui  
 nouum militum delectum haberent, extra pro-  
 uinciam mittere : commeatum abunde omnibus  
 parare : deniq; dies noctesq; intentus ad bellicos  
 apparatus esse : Alexandriam continue ali-  
 quos, ut quae res ad bellum necessaria deesses,  
 transmutare. Preparandorum armorum &  
 conscr

principio statuerat, exercitum aduersus Ptolemaeum ducere. Veruntamen cum nunciatum in-  
 terea esset ortum Regi esse filiū, cogitans secum,  
 si fortò Antiocho accideret, ut à Barbaris op-  
 primeretur, se filio tutorem relictum, facile to-  
 tius regni dominum fore, utilem sibi tandem esse  
 eam profectiōem existimauit. Paratis igitur  
 ad hoc omnium animis, profecti superato Za-  
 gro, Artabazanis prouinciam inuadunt, quae  
 Media quidem adiacet diuidētibz illam mon-  
 tanis in medio sitis. Huic quadam partes Ponti  
 inminent, locis ad Phasim sitis. Adiungitur  
 Hyrcano mari, ualeq; uirorum fortium & equo-  
 rum multitudine: & praeterea rebus ad belli-  
 cum apparatus necessarijs abundat. Haec regio  
 principatum inde à Persis acceptum conserva-  
 uerat, qui postea Alexandri temporibus trans-  
 latus est. Artabazanes aduentu Regis perter-  
 ritus, maximè propter aetate, ut qui iam serè se-  
 nio confectus erat, tempori cedendum ratus, cum  
 Rege foedus inijt, pactis conditionibus, quae uise  
 Antiocho fuerunt. Firmato foedere, Apollo-  
 phanes medicus, quē tum Rex uehementer ama-  
 bat, uidens Hermeam auctoritate, quam habe-  
 bat, nimis insolenter utentē, & de Rege timere  
 cogeatur, sed longè magis de seipso. Quam-  
 obrem expectata temporis opportunitate, Re-  
 gem adit, hunc precatur, ne Hermea audaciam  
 contemnat, nè illam tandem ferat, quoad in  
 fractis

fratris calamitates incidat : certè id periculum iam non longè abesse, proinde debere eum celeriter sua amicorumq; saluti consulere. Antiocho consilium eius probante, quòd & graviter sequeretur, & formidaret Hiermeam: magnas autem illi gratias agente, quòd de rebus, quæ ad salutē suā pertinerent, secum loqui non dubitasset: Apollobanes quidem audacior in posterū factus est, ut videns haud fraudatum se opinione quam de rege cōceperat. Antiochus autem Apollobanem hortatus est, ut nō modò verbis, verum etiam operibus, sua, amicorumq; saluti provideret: illo paratum se ad omnia asserente, tale quiddā machinati sunt. Dissimulantes Regem morbo oculorum graviter afflictum, curam eius in aliquot dies protendunt, quo spatium haberent rem inire a componendi. Potestatem quoq; à Rege accipiunt, privatim quibus videretur exhibendi pecuniam, ut facilius ad patrandum facinus accederent. Subornatis igitur, qui apti ad eam rem viderbantur, ut posse nemine id propter odium in Hiermeam non libenter faciente, perficiendo operi incumbunt. Asserentibus igitur Medicis, oportere Antiochum cum prima luce ad capiendum frigus deambulare, Hiermeas constituto tempore ad eum venit unā cum amicis, qui participes huius consilij erant: reliqui verò in castris remansere, ut qui nihil de profectione regis audiverāt. Illi igitur extractum ē castris Antiochus

in desertum quendam locum deduxere, ubi mox, Rege id nuntii significante, *Hermeam* interfecerunt. Per hunc igitur modum *Hermeas* occiditur, haud satis digna rebus à se gestis poena affectus. Rex non parvo mœrore ac formidine liberatus, domum deinde reuertitur, omnibus per uniuersam provinciam consilia, et res gestas eius in cœlum extollentibus, maxime postquam de *Hermea* morte cognouerunt. Eodem tempore *Apamia* mulieres uxorem, pueri filios *Hermea* interfecerunt. Cum domum peruenisset *Antiochus*, dimissis in hyberna copiis, Legatos ad *Achaum* mittit, questum primo quidem, quod diadema assumere, et se regem appellare ausus fuisset: deinde, quod palam *Ptolemai* partes sequeretur. Enimuero *Achaus*, quo tempore Rex aduersus *Artabazanem* exercitum duxit, raptus aut periturum in ea provincia regem: aut, si non periret se ante reditum eius, propter longitudinem itineris, impetum libere in *Syriam* facturum, et *Cyrrastarum*, qui nuper à rege defecerant, auxilio repetere id regnum occupaturum, cum maximis viribus è *Lydia* profectus fuerat. Cumq; *Laodiceam* in *Phrygiam* uenisset, diadema assumpserat: et tunc primum se regem appellare, ac ad ciuitates scribere ausus, *Syniride* exule cum ad hoc maxime hortante. Cum deinde ceptum iter continuaret, et iam non longè à *Lycœonia* abesses, disfidere ab eo milites

coepe

ceperant, moleste ferentes aduersus primum eo-  
 rum regem exercitum duci. Quamobrē Achaus  
 uoluntatem illorum cernens, à ceptis itinere de-  
 flexerat: & nolens militibus persuadere, se ab  
 initio quidem habuisse animum ducendi in Sy-  
 riam exercitum, conuerso gressu Pisidicā omnem  
 regionem depopulatus, distributūq; inter nūlites  
 innumerabili prada, omnium sibi beneuolentiam  
 concilians, domum remeauerat. Rex igitur opti-  
 mē omnia hæc edoctus, legatos, ut supra diximus,  
 ad Achæum misit, omnia interea prouidēs, qua  
 ad bellum aduersus Ptolemaum gerendum neces-  
 saria uidebantur. Congregatis tandem Apa-  
 mia copijs, & iam incunse uere, amicos in con-  
 cilium uocat: & quomodo rebus bellicis utēdum  
 uideatur, dicere singulos iubet. Tunc multis ua-  
 ria differentibus, & de locis, & de apparatu, &  
 de classe conficienda: insurgens tandem Apol-  
 lophanes, de quo supra memorauimus, qui gene-  
 re Seleucensis erat, omnes eorum qui ante se di-  
 xerant sententias damnauit, stultū esse inquit,  
 in inferiorē Syriam exercitum ducere, Seleuciam  
 autem pati à Ptolemao teneri, quippe qua origo  
 & causa esset principatus eorum: quin præter  
 dedecus, quod regno suo afferebat, regnum Aegy-  
 ptiorum præsidio custoditā, maximas atq; opti-  
 mas ad res gerendas commoditates habere. Ere-  
 nim possidentibus hanc hostibus, maximum sibi  
 ad omnes uacatus impedimentum esse, cum non



minorem curam adhiberi oporteat ad defendenda sua ob formidinem eius urbis, quam ad loca hostium offendenda: ipsis uerò eam tenentibus, non solum tutò posse tueri sua, uerumetiam maximum quodq; facinus mari terraq; adgredi ob summam loci opportunitatem. Onnibus Apol-  
 lophanis sententiâ approbâtibus, hanc primùm urbem recipere decreuerunt. Nam tum quoque Seleucia regum Aegypti praesidio custodiebatur à tempore, quo regnauerat Ptolemaeus, cui Benefactori cognomentum fuit. Hic enim quo tempore propter casum Berenices, & iram, quam ex ea re animo conceperat; in Syriam exercitum duxit, hac urbe positus est. Antiochus igitur firmata Apollophanis sententiâ, Diogneto praefecto classis iubet, ut amputata mora, Seleuciam nauiget. Ipse Apamia cum exercitu profectus, circiter quinq; stadia distans ab urbe, castra iuxta Hippodromum ponit. Theodorū Hemiolum cum sufficienti exercitu in Syriam mittit, qui loci angustias praoccupet, & omni conatu robus eius prouincia incumbat. Seleucia, & circumstantium locorum situm huiusmodi esse contingit. Urbi quidem, cum in littore maris posita sit, inter Ciliciam & Phoenicem altissimus mōs subiacet, quem Coryphaum uocant. Cuius latus, quod ad Occidentem uergit, abluit extremitas pelagi, quod est inter Cyprum & Phoenicem: quod uerò Orientem spectat, Antiochenorum

¶

*Et Seleucensium regionibus imminet. Ad meridiem Seleucia sua est, dinisa quadā ualle profundissima, Et prorsus inaccessa. Hac ad mare usq; protenditur, compluribus in locis scopulis, ac precipitijs circumdata. Sub latere, quod mare aspicias, sunt emporia, Et suburbia, altissimis munita mœnibus. Similiter omnis urbs tutissimo muro septa est. Præterea templis, Et omni genere apparatus amplissime ornata. Adgressum unum duntaxat habet à latere maris, Et eum quidem difficilem, ac manufactum. Siquidem per scalas conscendere oportet. Non longè ab hac Orontes fluvius in mare delabitur, qui à Zibano Et Antilibano ortum habens in Antiochiam fertur: per quam iugiter defluens, Et morbos ob multitudinem aquarum humanis corporibus deferens, tandem non longè ab urbe Seleucia in mare diffunditur. Antiochus igitur principio ad eos qui urbi præerant misit pecuniam, Et spes in futurum amplissimas pollicitus, si Selenciam sibi sine pralio traderent. Cùm autem principes urbis corrumpere non ualeres, quosdam è mediocribus ducibus subornauit, cum quibus re composita instruit acies, tanquam naualibus copijs urbem à mari, terrestribus uerò ab ea parte qua Epirum aspicias, adgressurus. Diuiso itaq; in tres partes exercitu, Et animis militum oratione accensis, amplissimus præterea unicuiq; propositis premijs, Zeuxidi quidem, Et*

L 3      his

his qui cum eo erant, eum locum dedit, in quo est porta urbis in Antiochiam ferens. Hermogeni uerò locum, per quem Dioscorium itur, Ardyi autem, & Diogneto suburbium, & maritimas partes. Quippe ita cum proditoribus conuenerat, ut quamprimum si suburbanum cepissent, urbs quoque eis traderetur. Dato igitur à rege signo, omnes undecumq; maximis uiribus urbem adgrediuntur: audacissimè uerò, qui cum Ardye & Diogneto erant. nam cætera loca neque inuadere quisquam poterat, neq; scalis mœnibus admonere: emporia uerò & suburbium facile, & adgressionem hostium & scalis recipiebant. Quamobrem naualibus quidem copijs emporia, qui uerò cum Ardye erant, suburbium adgredientibus, & frequentes mœnibus scalas admoventibus, cum ij qui intra urbem erant, ferre suppetias non possent, quòd urbs undiq; ab hostibus clandeabatur, accidit ut suburbium repenti in potestatem hostium peruenerit. Quo factò, mox priuati duces à rege corrupti, ad Leontium, qui tum in urbe principatum tenebat, concurrentes, mittendos ad Antiochum legatos de conditionibus tradenda urbis indicarunt, antequam si ab hostibus expugnaretur. Leontius, etsi prodicionis ignarus erat, trepidatione tamen suorum perterritus, repenti ad Antiochum misit, qui pacta omnium qui in ciuitate erant salute, urbem regi traderent. Rex acceptis conditionibus, datur

daturum se liberis salutem pollicitus est. Fæ cir-  
 citer sex millia hominum erant. Ingressus autem  
 ciuitatem, non modò liberis pepercit, ueràm et  
 reuocatis in urbem Seleuceusium exulibus; et  
 rempub. et proprias fortunas omnibus restituit.  
 Portum atq; arcē urbis sufficienti prasidio mu-  
 nivit. Cùm deinde adhuc Seleucia moraretur, li-  
 tere à Theodoro afferuntur, in quibus eum hor-  
 tabatur, ut quamprimum in Syriam maturaret.  
 Rex diu anceps consilij fuit, et quomodo his re-  
 bus utendum foret, anxius atq; sollicitus. Enim-  
 uerò Theodotus, cùm genere Aetolus esset, et  
 maximos usus regno Ptolemai, sicuti supra me-  
 morauimus, prestitisset, ac sæpenumero illius gra-  
 tia de nita periclitatus fuisset, quo tẽpore An-  
 tiochus aduersus Molonẽ exercitum duxit, con-  
 tempto rege, et ijs qui in aula erant diffidens,  
 per se quidem capta Ptolemaide, per Panetolum  
 uerò Tyro, Antiochum confestim accersiuit. Rex  
 omni conatu aduersus Achaem intentus, ac ca-  
 tera omnia posthabẽda existimans eodem, quod  
 prius fecerat, itinere copius mouit. Cũq; ad eum  
 locum peruenisset, quem Marsyam incolæ uocant,  
 castra circa angustias quæ sunt iuxta Gerra  
 posuit, non longè à palude, quæ in medio eius lo-  
 ci sita est. Fæc cum per nuncios cognouisset, Ni-  
 colæum ducem Ptolemai urbem Ptolemaidem, in  
 qua Theodotus erat obsidere, relictis grauioris  
 armatura militibus, et infis ducibus, ut Bro-  
 chos

chos oppidum supra paludem situm obsiderent, ipse cum expeditis ad dissoluendam obsidionem maturat. Nicolaus aduentu regis per exploratores cognito, ipse quidem dissoluta obsidione, mox inde abiit. Lagoram autem Cretensem, & Dorymenem Aetolum ad praecupandas, quae circa Berytum sunt, angustias misit. Cum quibus Rex congressus, cum statim eos in fugam vertisset, in ipsis angustijs castrametatus est. Dehinc coactis eodem in loco reliquis copijs, multitudinem pro tempore hortatus, cum omni exercitu magno ac forti animo iter prosequitur. Accedentibus deinde obviam Theodoro, & Panetolo cum eorum amicis, Rex benigne atque humaniter illos suscipiens, Tyrum ac Ptolemaidem, omnemque qui in ijs erat belli apparatus accepit. Erant autem in his ciuitatibus quadraginta naues, quarum viginti erant cataphractae, omniisque apparatus necessario diligentissime instructae, quinquereemes omnes, aut quadrireemes, reliquae uero trireemes, aut biremes, aut actiuae. Has Diogneto praefecto classis tradidit. Cum interea nunciaretur, Ptolemaum latenter Memphim cōfugisse, omnes uero copias eius iuxta Pelusium congregari, & aquarum aditum ex omni parte intercludere, à proposito inuadendi Pelusium destitit: & per provinciam grassatus, ciuitates partim ui, partim persuasionibus conciliare sibi nititur. Cuius atum quidem alia praesidio

uacua,

*naena, in timore regia potentia confestim se ho-*  
*stibus dedidere : alia uel apparatu rerum neces-*  
*sariarum, uel situ locorum freta, impetum eorum*  
*tolerarunt. Quis Rex obsidere compulsus, non*  
*parum temporis terere cogeatur. Ptolemaus de*  
*ferendo suis subsidio ob impotentiam mentionem*  
*nullam faciebat. Ita semper res omnes ad bel-*  
*lum pertinentes contempserat. Agathocles, &*  
*Sosibius, qui tum summam regni in manibus ha-*  
*bebant, non tam quid deceret, quam quid fieri*  
*posset, considerandum in praesentia existiman-*  
*tes, legatos ad Antiochum de pacis conditio-*  
*nibus misere : missis etiam ad Rhodios & By-*  
*zantios & Cyzicenos & Aetolos nuncijs, qui*  
*eos hortarentur de mittendis ad eundem pro*  
*componenda pace legationibus. Quae cum cues-*  
*tigio ad utrunq; regem missa fuissent, maximam*  
*eis opportunitatem praeuerunt parandi inte-*  
*rim, quae ad bellum necessaria forent. Ptole-*  
*maus enim susceptis humaniter cum caeterorum,*  
*tum praecipue Antiochi legatis, mercenarium*  
*interea militem, qui sparsus per exteras ciuita-*  
*tes erat, Alexandria congregare : alios, qui*  
*nouum militum delectum haberent, extra pro-*  
*uinciam mittere : commeatum abunde omnibus*  
*parare : deniq; dies noctesq; intentus ad bellicos*  
*apparatus esse : Alexandriam continue ali-*  
*quos, ne quae res ad bellum necessaria deesset,*  
*transmittere. Praeparandorum armorum &*  
conscr

conscribendi exercitus curam Echecrati The-  
salo, & Phoxida Melitensi dederat. Item Eu-  
rylocho Magneti, & Socrati Bœotio: cum qui-  
bus etiam erat Cnopias Allorites. Aptissimos  
quippe esse ad hanc rem huiusmodi viros puta-  
bat: qui quoniã cum Demetrio etiam atq; An-  
tigono militauerant, bellicarum rerum peritissi-  
mi habebatur. Hi ingenti exercitu contracto,  
omnia prudenter ac strenuè providebant. Primò  
enim pro generis atque ætatis cuiusq; differen-  
tia armaturas inter milites diuidebant, singulis  
aptissimas quoque distribucentes, & eas quibus  
prius utebantur, improbanes. Posthac pecunia-  
riter unumquemq; ad futuros usus ordinabant:  
milites continuè exercebāt, non solum præceptis,  
verum & fictis certaminibus eos assuescentes.  
Deinde conciones armatorum aduocabant, &  
ad futurum bellum milites hortabantur, in qui-  
bus maximam vim habebant Andromachus  
Aspondius, & Polycrates Argiuis, qui nu-  
per à Græcia aduenerant, homines rebus bellicis  
assueti, & patria ac morum splendore clarissi-  
mi. Polycrates etiam antiquitate familia, &  
Anasiada patris gloria. Hi copias publicè ac  
priuatim hortantes, ad futura certamina ani-  
mos militum inflammabant. Singuli præterea  
propriis ducatus in exercitu habebant, prout  
quisq; maximè in ea re expertus erat. Eurylo-  
chus Magnæ civis milibus hominū præerat,  
quos

quos reges *Agriema* uocant. *Socrates* *Bæotius* circiter duo millia scutatorum sub se habebat. *Phoxidas* autē *Achaus*, ac *Ptolemæus* *Thra-sensis*, & cum his *Andromachus* *Aspondius*, phalangem, & mercenarios milites exercebant. Præerant autem phalangi *Andromachus* & *Ptolemæus*, mercenarijs *Phoxidas*. *Phalangis* circiter uigintiquinq; millia hominum continebat, mercenarij haud pauciores erant octo millibus: equites regio, qui serè septingenti erant, *Poly-crates* instruxerat, item eos qui acciti ex *Libya* fuerant, item qui ex provincia *delecti*. Horum omnium ipse dux erat, numero trium millium. *Græcos* uerò, ac mercenarios equites *Echecrates* *Thessalus* assuesaciebat. Hi erant circiter duo mil-lia hominū, quibus ipse præfectus non parū mo-menti rebus bellicis afferebat. Nullo autē in ge-rēda militū cura segnior erat *Cnopias* *Allori-tes*. Hic *Cretēses* omnes sub se habebat, numero ad tria millia hominū, in quibus erant tyrones mille, quibus *Philonē* *Gnosium* præfecerat. Armata præterea erant instar *Macedonum* tria millia *Afrorū*, quibus *Ammonius* *Bæreus* præerat. Adhuc *Aegyptiorum* circiter uiginti millia, sub *Sosibio* duce erant. Deniq; *Thracē* & *Gal-lorum* multitudo ex his quidem, qui iamdiu mi-litauerant, ad quatuor millia: ex his uerò qui nuper fuerant congregati, duo millia, *Diony-sium* *Thracem* habebant ducē. Hæ cum *Ptolemæi*  
sopia



copia erant. Antiochus autem, cum *Duram* urbem obsidione cinxisset, nihilq; ad extremū efficere se posse intelligeret, partim munitione urbis, partim *Nicolai* subsidio impeditus, adueniente hyeme legatis *Ptolemai* inducias cōcessit, & decessurum se à provincia, omniaq; quibus illi gratificari posset, sponte libenterq; facturum promissit. Quanquam longè hic animus à rege aberat. Festinabat enim copias in hyberna *Seleuciam* ducere, quod *Achaus* esse quidem in societate secum uideretur, sed proculdubio *Ptolemaeo* faueret. Factis igitur inducijs, Antiochus repente legatos emisit, iussos, ut quid *Ptolemaeo* uideretur, statim nunciarent, sibiq; *Seleucia* occurrerent. Ipse relicto in locis quibus erat opus, sufficienti praesidio, & cura omnium rerum *Theodoro* tradita, exercitum uersus *Seleuciam* mouit. Cum eò peruenisset, copias in hyberna dimisit. curam exercendorum militum iam deinde ab eo die negligere incœpit: ratus haud necessariū sibi posthac praelium fore, quòd iam pleraq; loca *Syriae* & *Phœnicis* occupasset: reliqua partim sponte, partim hortatu uentura in potestatem suam speraret, praesertim non audēte *Ptolemaeo* secum in praelium descendere. Accidit fortè, ut legati eundem animi conceptum haberent, quòd *Sositius* benignè atq; humaniter eos *Memphi* allocutus esset: apparatus uerò, qui *Alexandriae* fiebat, nemo unquam eorum qui ad Antiochum mitteb

mittebantur, cernere potuisset. Verum enimvero  
 dimissis tunc legatis, Sosibius quidem cum suis  
 ad omnia gerenda paratissimus erat. Antio-  
 chus vero maximum adhibebat studium, ut non  
 tam armis, quam iure, ciuitates sibi asciscere vi-  
 deretur. Cum eadem legati Seleuciam uenissent,  
 & in particularem sermonem de pace secundum  
 Sosibij mandata descendissent, Rex quidem ma-  
 nifestam iniuriam, quam fecerant in occupandis  
 Syria locis, minime grauem aut iniustam existi-  
 mabat, nihilq; a se non iure factum affirmabat  
 esse. Antigonus enim Monoculū, & Seleucū,  
 qui primi ea loca occupauerant, uerissimos ac  
 iustissimos dominos fuisse aiebat. Quamobrem  
 ad se, non ad Ptolemaum Syria regnum, quasi  
 hereditario iure pertinere. Quippe Ptolemaum  
 aduersus Antigonus pugnasse, non sibi, sed Se-  
 leuco eorum locorum imperium querentem. Pra-  
 terea communem omnium regum concessionem  
 in medium afferebat. Nam quo tempore supera-  
 to Antigono, diuidere inter se regna Cassander  
 & Lysimachus & Seleucus uoluerunt, Seleuci  
 esse omnem Syriam iudicauere. Hec atq; alia hu-  
 iusmodi Rex Antiochus, ac legati Ptolemai  
 his contraria afferre conabatur, siquidem & pra-  
 sentem iniuriam augebant, & rem longe quam  
 fuerat, grauiorem faciebant, uiolatum esse foedus  
 dicentes, & in proditione Theodori, & in hostili  
 prosecutione Antiochi in Syriam. Addebant

M

præter

præterea Ptolemai Lagi possessionem, dicentes idcirco Ptolemaum unâ cum Seleuco aduersus Antigonũ gessisse bellum, ut totius Asia imperium Seleuco uendicaret, Syriã uerò & Phœnicem sibi ascisceret. Hac atq; alia huiusmodi sapius ab utrisq; dicebantur, tandemq; nihil prorsus concludi poterat, quâquam res per communes amicos tractarentur. Maximam quippe difficultatem utrisq; afferebant Achai partes. Nam Ptolemaus quidem includere eum in fœdere summopere studebat. Antiochus uerò, ne uerbum quidem ullum de eo poterat audire: grane existimans, audere Ptolemaum de ijs facere mentionem, qui per proditionem à Rege defecissent. Ad extremum igitur re infecta legati discessere. Appetente deinde uere, Antiochus omni studio copias cogit, ueluti terra mariq; Syriam adgressurus, & cætera eius provincia loca subditurus. Ptolemaus uerò haud segnius augere Nicolai uires conatur, comœatumq; in loca Gaze propinqua abundantissimè mittit, terrestres naualesq; copias, & cætera ad bellum necessaria suppeditat. Quibus rebus Nicolaus audacior factus, forti animo in bellum descendit, adiunãte Peregrina classis præfecto, quem cum naualibus copijs Ptolemaus miserat, habentem cataphractas naues triginta, onerarias ultra quadringentas. Nicolaus quidem genere Aetolus erat, usu atq; audacia in rebus bellicis nemini cor

ni eorum, qui cū Ptolemaeo erant, secundus. Hic, praecipue cum parte copiarū angustijs, quae sunt circa Platanum, ipse cum reliquo exercitu Porphyreonem profectus, ingressum Regi in provinciam prohibet, navalibus copijs ad hoc cum adiuvantibus. Antiochus autem, cum Marachum venisset, accedentibus ad eum de conditionibus ineunda societatis Arcadibus, non solum societatem eorum libenter cupidēq; amplexus est, verum etiam omnem, quae inter illos iamdiu fuerat, discordiam sedavit, reconciliatis Arcadibus, qui insulam colebant, cum ijs qui habitabant Epirum. Post hac in provinciam per eum locum quem incolae Faciem Dei vocant, ingressus, Berytum venit, Botra urbe in itinere capta, Trieraq; & Calamo incensis. Hinc Nicarchum & Theodotum praemittit, iussos, ut angustias, quae sunt circa Dycum amnem, praecipuerent. Ipse cum reliquis copijs profectus, iuxta Damurrim flumen castrametatus est, Dlogneto praefecto classis procul navigante. Hinc rursus acceptis levioris armaturae militibus, quos cū Theodoro & Nicarcho praemiseraat, speculatum proficiscitur angustias quae à Nicolao praecipue fuerant. Vbi notato diligenter locorum situ, in praesentia quidem in castra reuertitur. Postridie vero relictis ibi grauioris armaturae militibus, & Nicarcho eis praeposito, ipse cum reliquis copijs gressum aduersus hostes maturat. Cū Li-

banus mons in ijs locis lituus intra breuem atq;  
angustum locum claudat, accidit, ut ipse quoq;  
breuis sit & difficilis, ac penè inaccessus, bre-  
uemq; & difficilem iuxta mare relinquat uia.  
In qua tunc castrametatus Nicolaus, cum loca  
illa partim multitudine militum praecupasset,  
partim machinis, adificijsq; tumultuariè factis  
munivisset, facile arcere se posse Antiochū exi-  
stimabat. Rex diuisis in tres partes copijs, uni  
quidem Theodotum praeficit, iussu, ut facto im-  
petu, hostes, qui callem montis tenebant, aggre-  
deretur. Aliam Menedemo assignat, pluribus  
eum uerbis hortatus, ut per medium montem iter  
facere conaretur. Tertiā partem duce Diocle  
in litore collocat. Ipse cum calorum multitudi-  
ne medium locum tenet, quo & cuncta aspicere,  
& subuenire indigentibus posset. Eodem tempa-  
re Diognetus & Perigenes instructi, nauale  
praelium ingrediebantur, terra, quantum fieri po-  
terat, nauigijs appropinquantes, ut quasi unus  
aspectus foret terrestris, naualisq; certaminis.  
Cum igitur uno signo et una uoce praconis pra-  
elium omnes essent ingressi, in mari quidem dis-  
aquis penè uiribus pugnatum est, nullā in par-  
tem inclinante uictoria, quod & hominum mul-  
titudine, et apparatu belli partes utriusq; clas-  
sis uires erant. In terra uerò meliores principio  
Nicolai partes fuisse, quod non parum opis ex  
sui locorum consequeretur: max uerò prorum-  
pentibus

pentibus ex superiore parte montis, quos qui cum  
 Theodoto erant, & acerrimè impetum in hostes  
 facientibus, Nicolaus ceterique, qui una erant,  
 turpissimè se in fugam uertunt. Circiter duo mil-  
 lia eorum inter fugiendum sunt caesa, reliqui se  
 Sidonem receperunt. Perigenes, etsi de nauali bel-  
 lo optima spe esse uidebatur, conspecto tamè ter-  
 restrium copiarum conflictu, ipse quoque eodem tu-  
 to confugit. Antiochus congregatis copiis pro-  
 sectus, castra iuxta Sidonem posuit. Veruntamè  
 tentare in praesentia eam urbem inutilem puta-  
 uit, tum ob copiam commeatus, quae intus maxi-  
 ma erat: tum propter hominum multitudinem  
 partim incolentium prius hunc locum, partim  
 eorum qui nuper accepta clade eò confugerant.  
 Quamobrem motis castris, ipse quidem uersus  
 Philoteriā abiit. Diogneto uerò praefecto classis  
 mandauit, ut Tirum nauigaret. Philoteria qui-  
 dem iuxta paludem sita est, in quam Iordanis  
 fluius defluens, rursus in agrum eius urbis exit,  
 quam Scytharum uocant. His duabus urbibus  
 euestigio potitus, animum ad res futuras mirum  
 in modum auxit, quòd ager illarum satis superque  
 esset ad praeibendum uniuerso exercitui commea-  
 tum, ac cetera bello necessaria suppeditanda.  
 Imposito igitur his urbibus sufficienti praesidio,  
 superatis montibus, Atabyrum uenit, quae urbs  
 in Mastodie colle sita, fere x v stadiorum ascen-  
 sum habet. Hic collocatis prope urbem insidijs,

M 3 urban

urbanos in certamen prouocat: quos cū pugnam  
 do sui quasi cedentes longius protraxissent, rur-  
 sus in eos conuersus, insurgentibus à tergo alijs,  
 magna ex parte cecidit, ac reliquos deinde per-  
 secutus, eos, & unā eorum urbem cepit. Sub idem  
 tempus Cereas, unus ex Ptolemai prefectis, ab  
 eo defecit: cuius opera usus Antiochus, plerosq;  
 ex illius ducibus sibi ascinit. Quippe Hippolo-  
 chus Thessalus non longè post cum trecēis equis  
 ad eum uenit. Imposito Atabyri quoq; presi-  
 dio, iter ceptum prosequitur, & in itinere Pel-  
 la, & Camum, & Geprum occupat. Inter hac  
 Arabiae populi in unum conuenientes, unani-  
 miter regi adhasere. qua spe Antiocho addita,  
 accepto ab ijs com meatu, in interiora loca pro-  
 greditur, & mox Galatē capit, unā cum Abi-  
 litarum presidio, quibus dux praerat Nicias,  
 Nennei necessarius, atq; affinis. Cū adhuc Ga-  
 dara superessent, qua tum uidebantur natura  
 loci inexpugnabilia esse, castris iuxta ea positis,  
 & erectis machinis, hanc quoq; cuestigio cinita-  
 tem occupat. Posthac cum ei nunciatum esset, in  
 urbem Arabiae Rabbat amassanā magna mul-  
 titudine hostes conuenisse, omnemq; agrū Ara-  
 bium, qui ei adhaerant, depopulari atq; uasta-  
 re, eductis repente copijs eò uenit, castraq; iuxta  
 eos colles, in quibus ea urbs sita est, posuit. De-  
 inde circum collem profectus, cum animaduer-  
 sisset, è duobus, tantummodo locis impetum in ur-  
 bem

bem fieri posse, in his machinas, ceteraq; ad expugnationem eius necessaria parauit: operū cura Nicarcho & Theodoro data, ipse cetera exequitur. Nicarchus & Theodorus expugnationi urbis intenti, uter prius partem aliquam murorum in terrā deiceret, contendebant. Ex quo accidit, ut celerius omni expectatione ingens pars muri corruerit. Quo facto, assidua noctu & interdum certamina cōmittabantur, omnibus adhibitis uiribus, ne quid tēporis uacuum permitteretur. Sed quanquam cōtinuata diu urbis obsidio fuisset, nihil tamen ob multitudinem propugnantium militum perfici potuit, donec ostenso per unum ex captiuis riuo, per quem aquatum obsessi proficiscerantur, cum clauserunt, lignisq; & lapidibus, & alijs huiusmodi rebus sepsere. Tūc enim nulla amplius aquationis spe relicta, confestim se hostibus dederunt. Per hunc tandem modum Rex urbe potitus, Nicarchum cum sufficienti praesidio in ea collocat. Hippolochum autem, & Ceream, quos defecisse à rege diximus, eū quinque millibus peditū Samariā mittit, iussos, ut ibi consisterent, ac omnis sibi subiectos populos tutos ab omni periculo seruariēt. Post, hac cum exercitu profectus, Ptolemaidem uenit, uelut in ea urbe copias hymaturus. Eadem aestate Pednelissenses, cum à Selgensibus obsiderentur, summoq; in discrimine res eorum essent, legatos ad Achaū de petendo subsidio miserūt.

M 4 Quos



Quos cum Achaus libenter audisset, seq; omnia facturum esset pollicitus, hi quidem magno ac forti animo obsidionem tolerabant, spe futuri praesidii audaciores facti. Achaus vero Garsyerim ducem cum sex millibus peditum, et quingentis equitibus misit, iussos, ut amputata omni mora Pednelissensibus suppetias ferret. Selgenses, adventu illorum per exploratores cognito, angustias, quae sunt circa locum quem Scalā incolae vocant, cum maiori parte copiarum praecipuunt, et aditus omnes destrunt. Garsyeris facto impetu Myliadem ingressus, et castris circa urbem, quae Cretensium dicitur: positis, quia ob praecipuatos à Selgensibus locos non posse se ulterius procedere animaduvertebat, huiusmodi dolum machinatus est. Motis castris referre gressum cepit, simulans se ablatam sibi omnino ferendi subsidii potestatem existimare, quod praecipuata ab hostibus locorum angustia forent. Selgenses veluti desperata ferenda opis facultate, abesse eum rati, alij in castra redierunt, alij in urbem comitatus gratia migrare. Garsyeris conuerso mox itinere ad angustias reuersus, cum locum hominibus uacuum repperisset, praesidium suorum imposuit, Phaylo duce illis praefecto, ipse cum exercitu Pergē uenit. Vbi aliquandiu comoratus, legatos Paphyliam, et ad alias ciuitates misit, qui insolentiam Selgensium ostenderent, et ad societatem Achai, ac Pednelissensium subsidium hortarentur. Selgenses sub  
idem

idem tempus duce cum copijs misso, sperabāt eij-  
 cere se ex angustijs Phaylum posse. Cum autem  
 id longè præter opinionem succederet, multosq;  
 ex suis inter certandum amitterent, à proposito  
 destiterunt: nihilominus tamen, imò longè ma-  
 gis, quàm prius, obsidioni & erigēdis machinis  
 insenti. Garsyeri Etennenses, qui montanam re-  
 gionem supra Siden incolunt, octo millia arma-  
 torum misere, Aspendij quatuor. Sideta, cum  
 quia in amicitia cum Antiocho erant, tū pro-  
 pter odium Aspendiorum, nullam de mittendis  
 auxilijs mentionem fecerant. Garsyeris suis &  
 sociorum copijs acceptis, Pednelissum uenit, ra-  
 tius se primo aspectu obsidionē dissoluturū. Pe-  
 rùm cum Selgenses aduentu suo nequaquā per-  
 territos animaduertisset, castra non longè ab il-  
 lorum posuit. Pednelissenses ob longam obsidio-  
 nem adeò penuria commectus affligebantur, ut  
 diutius iam tolerare famem non possent. Quam-  
 obrem Garsyeris summa celeritate opus esse ui-  
 dens, instructis duobus millibus hominū, & mo-  
 dio frumenti singulis dato, noctu eos in ciuita-  
 tē mittebat. Quod cum Selgenses intellexissent,  
 repentiē illos adgressi, milites quidem magna ex  
 parte interfecere, frumētī quantitātē omnē ab-  
 stulerunt. Quibus rebus animo præter modum  
 elati, iam non modò ciuitatem, uerumetiam ca-  
 stra hostium obsidere nitebantur. Ita semper ni-  
 mia audacia Selgenses efferrī consueuere. Reli-

Ela itaq; in castris necessaria custodia, cum reliquis copijs ex diuersis locis uno tempore in hostes impetum faciunt. Cum undiq; periculum immineret, & iam quibusdam in locis labefactari castra coepissent, Garsyeris magnitudine rei obstupefactus, & perexiguam salutis spem habens, per quendam locum incustoditum equites emittit: quos Selgenses timore futura cladis arripuisse fugam rati, non solum non sunt persecuti, sed rem penitus contempserunt. At illi in circuitu parumper equitates, moxq; à tergo hostes adgressi, acerrimo pralio eos innadunt. Tū congregati Garsyeridis pedites, quanquam iam fugere uidebantur, conuerso rursus itinere in hostes feruntur. Ita undiq; circumuensi Selgenses, tandem se in fugam uerterunt. Pednelissenses uero ob hanc rem animis aucti, eruptione facta, eos qui ad custodiam castrorum relictī fuerant, expulere. Quos omnes Garsyeris longo itinere persecutus, non mediocri clade affecit. Quippe ultra decem millia hominum desiderati. Ex reliquis socij quidem omnes ad suam quisq; domum remearunt. Selgenses, itinere per montes facto, in patriam refugere. Garsyeris postridie eius diei cum exercitu profectus, transscendere montes festinat: & antequam Selgenses recenti adhuc fuga solliciti aliquid prouiderēt, urbi appropinquare. Selgenses cum parua in auxilijs sociorū ob cōmune cladē spē habētes, cum recenti

casu

casu deterriti, formidine & anxietate pleni, de sua, patriaq; salute dubitabant. Quamobrē ad-  
 vocata cōcione, de mittēdo legato consultabās,  
 uno ex ciuibus suis, nomine Logbasi, cui maxi-  
 ma amicitia ac familiaritas fuerat cū Antio-  
 cho, qui mortem in Thracia obierat: praterea  
 Laodicem Achai uxorem sibi in adolescentia  
 traditam, tanquam filiam educauerat, & vir-  
 ginē egregiē instituerat. Hunc igitur propterea  
 ad obeundum id officium aptissimū existiman-  
 tes, legatum misere. At is ad Garsyerim pro-  
 fectus, tantum absuit ut cōmissum munus, sicuti  
 bonum cinem decibat, exequeretur, ut contra-  
 rio Garsyerim hortatus sit, uti ad Achæum  
 mitteret, dediturum se eis urbem pollicitus. Gar-  
 syeris spe consequenda urbis erectus, confestim  
 ad Achæum misit, qui cum prouocarent, ac de  
 presentibus rebus certiores facerent. Cum Sel-  
 gensibus uerò factus inducijs, percutiendi fœ-  
 deris tempus sub prætenu longioris considera-  
 tionis continuè differebat, quo interea expe-  
 ctaret Achæum. & Logbasi perficienda rei  
 opportunitatem praberet. Inter hac cum in ser-  
 monem frequenter inuicē conuenirent, paulatim  
 quasi consuetudine quadam factum est, ut mi-  
 lites commeatus gratia liberè in urbem profi-  
 ciscerentur, qua res multis sapenumero inter-  
 missionis causa fuit. Quo fit, ut mihi quidem ui-  
 deatur ex omnibus animalibus nullum stolidius.

aut

aut magis expertus rationis esse, quàm hominem, qui à plerisq; callidissimus omnium iudicari solet. Quot enim castra? quot munimenta? quot arces? quot & quales ciuitates per hunc modum in manus hostium deuenere? Quae cum quotidie accidunt, cernanturq; ab omnibus, semper tamen nescio quomodo noui ac rudes in huiusmodi rebus uidemur esse. quod ideo fit, quia ea quae superioribus seculis maioribus nostris acciderunt, non consideramus, sed ad apparatus, frumenti & pecuniarum & murorum et sagittarum intenti, cum labore & sumptu hac duntaxat conquirimus. Quod uerò facilimum est, maximosq; in periculosissimis temporibus usus affert, id omnes contemnimus, ac pro nihilo habemus, cum nobis alioquin liceat cū quiete & tranquillitate in historijs & cōmentarijs rerum gestarum ediscere, & quasi experiri. Sed ut eò reuertamur unde discessimus, Achaus ad cōstitutā diem uenit. Selgenses unā congressi, maximā de regis erga se humanitate sp̄e habebāt. Logbasis, congregato interea domi sua ex ijs qui cōmeatus gratia in urbem ueniebant, haud exiguo militū numero, hortari ciues cœpit, ne tēpus per negligenziam contererent, sed præsentem Achaei erga se humanitatem animaduertentes, rebus suis consulerent: conuocatoq; in concionem populo de fœderis conditionibus agerent. Quae cum dixisset, congregata mox concione, consultare de rebus præsenti

174  
præsentibus cœperunt : convocatis etiam ijs, qui  
deputati ad locorū custodiam fuerant. Logba-  
sis dato hostibus, uti convenerat, signo, repente  
quoscunq; domi habebat, instruit, seq; una cum  
filijs armatū ad periculum parat. Ex hostibus  
Achaus quidē cum medietate copiarum ad ur-  
bem venit, cū reliquis verò Garsyeris Cesbedium  
versus proficiscitur. Id est tēplum Iouis, adeo su-  
pra urbem opportunē positum, ut quasi arcis lo-  
tum tenere videatur. Cum quidam fortē fortuna  
appropinquantes urbi hostes prospexisset, idq;  
præcipiti cursu multitudini, qua in concione  
erat, vuntiasset, tanta repente animorum cōmo-  
tio facta est, ut dissoluta concione, alij ad Ces-  
bedium, alij in loca ad quorum custodiam positi  
fuerant, multitudo ad Logbasidis domum concur-  
rerint. ubi detecta mox prodicione, quidam tu-  
multuario impetu tecta conscendētes, alij vi per  
portas ingressi, Logbasim, filiosq;, & ceteros  
facinoris conscios, crudelissimē trucidarunt.  
Posthac, proclamata per præconē servis liber-  
tate, se mutuo hortati in subsidium urbis, ad loca  
necessaria concurrere. Garsyeris, cum præoccu-  
patum iam à ciuibus Cesbedium conspiceretur,  
à proposito destitit. Achaus autē facere in por-  
tam impetū volente, egressi Selgenses septingen-  
tos eorum ceperunt, reliquos maximis viribus à  
mœnibus repulere. Posthac Achaus quidem,  
& Garsyeris non sine dedecore in castra re-  
meant.

mearunt. Selgenses autem & seditionem ciui-  
 tatis, & praesentiam hostium ueriti, seniores  
 urbis supplicatum pacem miserunt. Hi, cum ad  
 Achaum uenissent, foedus his conditionibus per-  
 cussere, ut pax Achaio & Selgensibus foret,  
 Selgenses subito trecenta talenta Achaio sol-  
 uerent, Pednelessensium captiuos restituerent,  
 post certum tempus alia quadraginta talenta  
 persoluerent. Ita Selgenses, qui ob impietatem  
 Logbasis de patria ac libertate periclitati fue-  
 rant, ob singulare animi magnitudinem & pa-  
 triam tutati sunt, & neq; libertatem, neq; con-  
 iunctionem, quam cum Lacedaemonijs habebant,  
 labefactarunt. Achaus, Myliade, & magna  
 Pamphylia parte subacta, cum Sardes exerci-  
 tum duxisset, bellum aduersus Attalum gere-  
 bat. Omnibus autem citra Taurum habitantibus  
 grauis ac formidabilis erat. Per id tempus, quo  
 Achaus exercitum aduersus Selgenses ducebat,  
 Attalus Egeosagus & Galatas secum habens,  
 omnem Aeolidem, & urbes ei regioni propinquas,  
 quae prius timore ad Achaum defecerant, per-  
 agrauit. Quarum magna pars sponte libenterque  
 se ei dedidere, pars uiribus expugnata sunt. De-  
 diderunt se ei primo Cyme, Smyrna, Phoea. Post  
 has, Egeenses & Lemnita timore obsidionis ad  
 eum defecerunt. Venerunt praeterea à Teijs &  
 Colophonijs legati, seque & ciuitates suas deden-  
 tes. Quibus in eodem, quo prius erant, foedere su-  
 scepris,

ſcepit, & acceptis obſidibus, Smyrnenſium le-  
 gatis perhumaniter uſus eſt, quòd hi magis erga  
 ſe fidẽ ſeruaffent. Continuato deinde itinere, Ly-  
 cum flumẽ tranſgreſſus, primò ad Myſios, poſtea  
 ad Carſeas uenit. quibus perterreſa cõſtituta, & una  
 ijs qui Didyma mœnia cuſtodiebant, hac quoq;  
 loca occupauit, tradẽte ea per proditiõẽ The-  
 miſtocle, qui in ijs locis dux ab Achaõ relictus  
 fuerat. Hinc mox proſecltus, deuãſtato agro,  
 quem Apias incola uocant, Pelecantẽ montem  
 tranſcendit, & iuxta maximum flumẽ caſtra-  
 metatus eſt. Vbi cũ defecltus luna accidiffet, Ga-  
 lata labores uiurum grauiter & iniquo animo  
 ferentes, ut qui ſequentes in curribus uxores, ac  
 paruos filios habebãt, notato hoc ſigno, minime  
 proceſſuros ſe ultrà affirmabãt. Rex Aetæus,  
 etſi nullã omnino ex ea gente utilitatẽ habebat,  
 ueritus tamen, ne, ſi à ſe ueluti contẽptim relin-  
 queretur, ad Achaũ ſe conuerteret, & ipſe non  
 bonam ex hac re famã conſequeretur, quaſi per  
 ingratiitudinem dimitteret eos, qui ob egregiam  
 erga ſe fidẽ tranſiſſe in Aſiam uidebãtur, hor-  
 tatus eſt illos, ut paululũ adhuc laborẽ irineris  
 tolerarent, daturũ ſe mox per opportunũ locum  
 in quo quieſcerent, & omnia qua illi uellent,  
 quãq; ipſe poſſet & deceret, proptio animo effe-  
 cturum. Aetæus igitur, cõſtitutis ad habitan-  
 dum Hellespontum Egoſagis, & Lampsacenis,  
 Alexandrinis atq; Alieniſibus, quòd in fide erga  
 ſe



se permansissent, benigne atq; humaniter tractatis, Pergamū cū exercitū est profectus. Antiochus & Ptolemaus incūte uere, & necessarijs ad bellū paratis, educere uterq; exercitū maturabant. Ptolemaus igitur Alexandria proficiscitur, ultra septuaginta millia peditū secum habens, equitū quinq; millia, tres et septuaginta elephantos. Antiochus, cognito eorum accessu, euestigio copias cogit. Ha autē copia eius fuisse, Daa quidē, & Carmanij, & Cilices in expeditorum modū armati, circiter quinq; millia. Horum dux erat Byttacus Macedo. Sub Theodoto uerò Attolo proditoris autore erant ex omni regno delecti, & in Macedonum morē armati decē millia hominū, quorum magna pars Argyraspides erant. Phalangis matritudo ultra viginti hominū millia continebat. Huic Nicarchus & Theodotus, cognomēto Hemioliū, praeerant. Præter hos Agriannes, & Persæ sagittarij, et funditores circiter duo millia hominum erant, cū quibus Thraces mille, quorū dux erat Menedemus Alabandens. Dehinc Medi, Cissij, Cadysij, Carmani, ad quinq; millia, quorū curam habebat Xcuis Aspasianj Medi filius. Abares autē, & alij ūs finitimis ultra decem millia Zabdibellum ducem sequebantur. Mercenarios præterea ē Gracia milites ducebat Hippulocus Thessylus numero quinq; millia hominū. Cretenses mille & quingentos Eurylochus habebat.

Neos

Neocretenses mille Zelysgorgynius, cum quibus una conuenerant funditores, Lydij quingenti, Cardaces sub Lysimacho Gallo mille. Equitum omnis multitudo erat ad sex millia hominum, quorum quatuor millibus praerat Antipater regij fratris filius, reliquis uero Themison. Ita Antiochi omnes copia erant duo et sexaginta millia peditum, equitum sex millia, elephantum centum et duo. Ptolemaeus iter per Pelusium faciens, hanc primum urbem in potestate recepit: ubi distributo affatim inter milites frumento, paulo post inde profectus, per Cassium et Bathra sic dicta, per loca arida uenit. ubi Gazam uisisset, acceptis copiis pedetentim ultra mouit. ac quinto post die quinquaginta stadia distans ab urbe Raphia castrametatus est: quae urbs post Rinocolura sita est, prima ciuitatum Syria, quae Aegyptum aspiciunt. Eodem tempore Antiochus cum exercitu uenit, et hanc urbem praeteriens, noctu castra locat, circiter decem stadia a castris hostium remota. Principio igitur hoc inter se spatium distantes utriusque morabatur. Paucis uero interiectis diebus, Antiochus opportuniorē locum occupare uolens, et animū militibus suis augere, castra propius hostibus admonuit, ut uix quinque stadia inuicem distaret. Vbi, dum aquatum ac pabulatum quotidie proficiscuntur, crebra inter se certamina committunt. Similiter etiam inter utraque castra modo pedites, nonnunquam equites se mu-

suò adgressi, fortunam belli experiuntur. Sub  
idem tēpus Theodotus magna ac plane Aetor-  
lica audacia usus est. Cum enim longa experien-  
tia vitā ac mores regios didicisset, sub aurorā  
castra hostiū ingreditur, & aspectu quidē pra-  
pter tenebras incognitus erat, genere uerò uesti-  
menti, & reliquo ornatu haud multū à ceteris  
differens. quippe uarijs illi uestibus utebantur.  
Notato autem precedētibz diebus loco, in quo  
tentoriū regis erat, quod ante ipsa ferē castra  
sape inuicē fuerant cōgressi, rectā ad illud con-  
tendit. cūq; incognitus omnes pertrāsisset, clam  
in tentoriū uenit, in quo rex uersari ac cōnare  
consueuerat. Vbi cū omnia diligēter lustratus,  
regē minime cōperisset, (nā in secretiori quodam  
loco quiescebat) duobz, qui ibi cubabāt, uulne-  
ratis, & Andrea medico regis interfecto, suò  
in propria castra reuersus est, audacia quidem  
propositū suū consecutus, sed deceptus providen-  
tia, quod vō recte locū, in quo cubare Ptolemaus  
cōsueuerat, inuestigarat. Reges, cū quinq; diebus  
aduersus se inuicē castra tenuissent, descendere  
tandē in praliū ambo decreuerunt. Cū igitur Pto-  
lemaus mouere ē castris exercitum cōpisset, ex-  
emplō Antiochus quoq; id fecit. Phalanges  
uterq; rex, & delectos in Macedonicū morē ar-  
matos aduersus se inuicē collocauit. Ptolemaus  
utrumq; cornu hunc in modū instituit. Polycra-  
tes cū equitibus sibi subiectis laeuum cornu tēno-  
bat.

bat. Inter hoc & phalangem Cretensem erant iuxta ipsius equites collocati. Post hoc regium agmē, deinde scutati, qui sub Socrate erāt, postremo Libyci in Macedonicum morē instructi. In dextro cornu erat Echeocrates Thessalus, subiectos sibi equites secū habens. post quos erāt Galata & Thraces, post eos Phoxidas cū mercenarijs à Gracia militibus, deinde Phalanx Aegyptiorū elephantorū in laevo cornu quadraginta posuerat, in quo Ptolemaus ipse pugnaturus erat, tres et triginta ante dextrū cornu iuxta mercenarios equites collocarat, Antiochus uerò sexaginta elephantos, quibus praeerat Philippus sodalis eius, ante dextrū cornu ponit, in quo certare ipse aduersus Ptolemaum decreuerat. Post hos duo millia equitum, qui sub dūde Antipatro erāt, collocat. Penes equites à fronte Cretenses cōstituit, post quos mercenariū à Gracia milite, deinde quinq; millia peditū, qui in Macedonicū mare armati, Byeticū duce habebant. In sinistro uerò cornu ante omnes duo millia equitum ponit, quibus dux praeerat Themison, penes quos Cardaces & Lydos sagittarios collocat, postea tria millia expeditorū, qui sub Menedemo erant, deinde Cissios, Medos, & Carmaneos, post quos Arabas phalangi iunctos. Reliquos deinde elephātos laevo cornu praeponit. Atysico uno ex pueri regis illis praefecto. Hunc in modū instructis uirinq; copijs, reges ordines

N. 2. suos

suos unà cum ducibus atq; amicis hortari, publicè privatimq; fortitudinem militum extollere, maximam in phalangibus spem habere, quæ sint victoriam subsecutura præmia, uterq; proponere. Hortabantur autem unà cum Ptolemaeo copias Andromachus, & Sosibius, & soror eius Laodice. Cum Antiocho verò Theodotus & Nicarchus, quod hi apud eos phalangibus præerant. Erat autem serè idem utriusq; adhortationis sensus. Neuter enim istorum regum proprium aliquod & illustre factum inter hortandum proponere potuit, propterea quòd nuper regna essent consequuti. Ideo maiorum suorum gloriam & gesta commemorantes animum aciebus suis addere conabantur maxime magnis spebus tam separatim ducibus, quàm cōmuniter omnibus propositis, orabant & hortabantur, ut fortiter in eo pralio & virili animo dimicaret. Cum hac & alia consimilia cum per se ipsi, tum per interpretes obequitando dixissent, uterq; rex paulatim aduersus alterum præcedit. Ptolemaus quidem, cum sorore lauum cornu tenens, Antiochus cum phalange regia dextrum. Hic igitur bellicum canentes, primum cum elephantis se mutuò inuadunt. Pauci ex ijs, quos Ptolemaus habebat, in aduersos feruntur. Ex quibus optimam certe faciebant milites pugnā, iacentes hastas, & se inuicē crebris vulneribus afficientes. Longè tamen meliorem sera  
ipse

ipsa faciebant, ingenti impetu se inuicem impetentes, & facie facie uerberantes. Est enim hic elephantorum mos, ut inter se congressi, & mutuo se dentibus impetentes, acerrimè pugnent: simulatq; uerò uulnus aliquod acceperint, nō secus in omnes dētibus sawiant, quā tauri cornibus. Verū maxima pars elephantorum Ptolemai pralium formidabat, quod plerūq; accidere Libycis elephantis consuevit. odorē enim & nocem nō patiuntur: praterea magnitudinē ac uires, ut mihi uidetur, timentes. Indicos statim sugiunt, uti eo tēpore accidit. Subitō enim in sugā conuersi, & ordines suorū perturbantes, maximam in Phalange Ptolemai stragē fecere. Quod cernens Antiochus, extēplō cū elephantis equites, qui sub Polycrate duce erāt, adgreditur. Similiter mercenarij milites, qui circa phalangem erant, in scutatos Ptolemai feruntur. Quamobrem hos quoq; ordines dissipantibus feris, laeuum cornu Ptolemai declinauit. Echecrates uerò, qui dextro cornu praerat, principio quidem ut praedicta cornua congredierentur, expectabat. Vbi uerò surgentē in aera puluerē, & elephantos suos nequaquam ferri in aduersos audentes animaduertit, mādāt Phoxida, mercenariū militem habēti, ut à fronte oppositos hostes adgre-diatur. Ipse equites, elephantosq; paulatim educens, idem facit. Paribus igitur animis utriusq; congrediuntur. Pralium diu atrox fuit. Ad-

extremum tamen, cum Echecrates ipse quidē extra periculum elephantorum esset, maximā uerò stragē in hostiles equites faceret, Phoxide quoq; & ceteris qui cum eo erant, Arabes & Medos præter modum prementibus, lauum cornu Antiochi in fugam uertitur. Itaq; dextrū Antiochi cornu uicit, lauum uerò uictum est. Phalanges utriusq; integra permanebant, dubiam de futuro spem habentes. Inter hæc Ptolemæus fuga ad phalāgem facta, cum in medium uenisset, seq; militibus ostendisset, tantum suis animi, hostibus uerò terroris addidit, ut qui cum Andromacho & Sosibio erant, abiectis repente armis, fuga se commiserint. At rex Antiochus, ut iuuenis, & bellicarum rerum expers, ex sua uictoria reliquorum quoq; coniecturam faciēs, fugientes summa celeritate insequabatur. Quodam uerò è senioribus eum renocante, & surgentem à phalange ad eius castra puluere ostendente, tunc demum rem intelligens, conuerso itinere in castra conatur reuerti. Cum uerò suos omnes fuga expositos comperisset, consilij inops, ipse quoque Rhaphiam fugit, putans non stesisse per se, quin pulcherrima atq; honestissima uictoria potitus esset, totiusq; cladis suæ causam tarditatem atq; ignaniam militum fuisse. Ptolemæus in phalange quidem uictoria potitus, in dextro uerò cornu compluribus equitibus ac mercenarijs amissis, in presentiarū in castra reuertitur, & curandorum corpor

corporum potestatem militibus facit. Postridie eius diei electa suorum cadavera tradi sepultura iubet. Deinde hostium corporibus spoliatis, Rhaphiam cum exercitu contendit. Antiochus, etsi statim ex fuga reuocatis suis castrametari extra urbes cupiebat, tamen quia milites eius magna ex parte in urbem refugerant, ipse quoque idem facere est coactus. Sequenti autem die eductis sub auroram, qua ex tanta clade superfuerant copijs, Gazam proficiscitur: ubi castris positis, missisq; qui suorum cadavera reposcerent, mortuis parentauit. Desiderati autem fuerunt ex militibus Antiochi ultra decem millia pedum, equites plusquam trecenti. Vini circiter quatuor millia in potestatem hostium perueniunt. Elephantorum tres in ipso pralio, duo postea ex vulneribus perire, complures eorum uiui capti. Hunc igitur finem habuit memorabile praelium, quo duo maximus reges prope Rhaphiam de imperio Syria certauere. Sepulcris cadaveribus, Antiochus cum uniuerso exercitu domum remigravit. Prolemaeus Rhaphia et reliquis ciuitatibus repente potitus est, uniuersis populis inter se certantibus, ut in dedendo se regi uicinum prauenerent. Sic enim in talibus rerum euentibus cuncti quidem presenti sese statui ac commodare solent. uerum illorum locorum homines ad hoc nati sunt ac proclines, ut presentis temporis gratiam ambiant. Tum autem beneuolentia quoque populorum



ad reges Alexandria inclinante, consentaneum erat quod fiebat. Semper enim eam domum regiam populus Canea Syria suspexit. Quapropter hic quoq; supra modum coronis, sacrificijs, aris, & alijs huiusmodi modis Ptolemaum honorabant. Antiochus uerò cum ad ciuitatem ipsi cognominem peruenisset, subito Antipatrum fratris filium, & Theodotum Hemiolium legatos ad Ptolemaum misit, qui pacem à rege precarentur. Timebat enim incursionem hostium, & per exiguam spem ob acceptam nuper cladem in militibus habebat. Formidabat praeterea Achaë, ne opportunitate temporis motus, bello ipsum infestaret. Ptolemaeus autem nihil horum cogitans, sed felici atq; insperato successu rerum laetus, beneq; secum actum existimans, quòd iam omnem Syriam possideret, haud alienus à conditionibus pacis erat, sed plus etiam quàm satis esset, pronum ad hoc animum habebat, allelus desidia uita qua semper fuerat usus. Cum igitur ante eius conspectum legari uenissent, paululum in Antiochum inuectus, pacem in annum concessit, ac Sosibium unà cum legatis sententiam suam enarraret, ad Antiochum misit. Ipse in Syria & Phœnice circiter tres menses cōmoratus, ordinatis mox ciuitatibus, & cura eorum omnium locorū Andromacho Aspendio tradita, Alexandriam cum sorore & amicis reuersus est. Antiochus firmato cum Sosibio foedere, & rebus  
omni

omnibus ex sententia compositis, ad apparatus belli aduersus Achaum, sicuti à principio stauerat, se conuertit. Hic igitur erat ea tempestate Asiaticarum rerum status. Eodem tempore Rhodij, sumpta occasione ex terra motu, qui paucis antè diebus apud eos fuerat, in quo & Colossus magnus, & mœnia, ac naualia quamplurima deciderant, ita prudenter atq; industriè se gesserunt, ut non detrimenti, sed potius summa utilitatis causa hic casus fuisse uideretur. Tantum apud homines ignorantia atq; segnitie à prudentia atq; industria differt, non solum in priuata uita, uerumetiam in publicis rebus, ut in his secunda res detrimentum, in illis aduersa emendationē quandam errorum afferre uideantur. Rhodij enim eam rem magnam ac grauem facientes, & in mittendis quotidie legationibus solliciti, in id cinitates, & maximè Reges inducebant, ut non solum ab ijs maxima munera consequerentur, uerum ita consequerentur ut dātes ipsi accipere ab ijs gratiam se putarent. Hieron enim & Gelon non solum quinq; & l. x x talenta ad gymnasij institutionem eis dederunt, partim subito, partim breuissimo post tempore, uerumetiam lebetes argenteos, & eorum tripodes, & urnas, præterea ad sacrificia peragenda x, talenta, ad ciuium usum alia x, ut omnia cētum talentorū munus facerent. Posthac omnibus qui Rhodum nauigarent, immunitatem

N 5 conce

concessere. Catapultas trium brachiorum L. & ad extremum tanquam à Rhodijs beneficium accepissent, statuas in celeberrimo totius urbis loco erexerunt, coronatum Rhodium populum à populo Syracusano. Ptolemaeus uero eisdem promissis, talenta argenti CCC, frumenti Artabas (ea est mensura Medica) ultra decies centena millia, ligna ad faciendas quinquereemes sex, triremes x, buxi quadranguli brachia circiter x l. millia, funium tria millia, uela item atq; arbores ad tria millia, ad instauracionem Colossi rudentorum tria millia, adificatores C, operarios CCCL, & ad horum victu singulis annis x l l l l talenta, prater hac ad certamina & sacrificia artabas frumenti circiter x l l millia, item ad conuectum x triremium artabarium x x millia. Quarum omnium rerum magnam partem in presentia dedit, argenti totius partem tertiam. Eodem modo Antigonus ligna à x v usque ad octo Brachia ultra x millia, tabulas septē brachiorum ad v millia, ferri talenta tria millia, picis talenta mille, alterius picis mille modios. Posthac C. argenti talenta pollicitus est. Chryseis autē mulier frumenti centena millia, plumbi talentorum tria millia. Seleucus Antiochi pater, praterquam quod immunitatem nauigantibus ad ipsius regnum concessit, misit etiam quinquereemes instructas decem, frumenti bis centena millia, lignoru, retina, & capilloru decē millia  
brach

*Brachiorum, & mille talenta. Similia his Prusias & Mithridates fecerunt. Principes præterea omnes qui in Asia sunt, ut Zysannias. Olympicus, Linneus, ac ceteri. Civitates vero quæ Rhodius pro suis quæque viribus gratificata sunt, nemo enumerare facile posset. Quod si quis & tempus & primordia, unde civitas ista incolæ cæpit, respexerit, vehementer admirabitur, quod tam brevi tempore tantum incrementi, tam in privatis quàm publicis rebus accepit quando vero loci commoditatem, & extrinsecus oblatam felicitatem, & abundantes proventus consideramus, iam nulla relinquitur admirationis causa, sed hæc operæ illis competentem esse acquisitas apparet. Hæc in præsentia quidem recensenda existimamus, primo Rhodiorum gratia ut eorum industria ac vigilantia in rebus publicis manifesta sit omnibus, (sunt enim profecto & laude & æmulatione digni) secundo avaritia regum nostri sæporis causa & pusillanimitate gentium, ac civitatum, ne vel illi quatuor aut quinque talenta largientes, credant se grande aliquid atque amplum facere, ac proinde eandem benevolentiam eosdemque honores à Græcis querant, quos pristini reges habuerunt: vel civitates magnitudinem veterum munerum memoria repetentes, existiment se exiguis nostri temporis muneribus maximos illis atque optimos honores debere, sed servare dignitatem suam conentur, ut Græciæ populi longè à cæteris hominibus*

nibus differant. Incunte iam astate, cū dux Aetolorum esset Aratus, Aratus autem Achaorum dux imperium deposuisset, (nam hoc loco superius à sociali bello digressi sumus) Lycurgus Lacedaemonius ex Aetolia rediit. Magistratus enim cum falsò iniectam ei calumniam, propter quam discesserat, comperissent, confestim eum in patriam renocarunt. Hic igitur missus est ad Pyrrhiam Aetolum, qui cum Eliensium dux aduersus Messenios erat. Aratus & mercenarium militem Achaorum malè instructum accepit, & ciuitates negligenter ad bellum dispositas, quòd Eperatus, qui ante eum dux fuerat, malè, ut suprà diximus, ac segniter omnia administrasset. Veruntamen hortatus Achaos, & decreto eorum accepto, ad belli apparatus omni studio erat intentus. Decretum autè ab Achaïs hoc fuerat, ut mercenarij pedites cogerentur non pauciores octo millibus, equites quingenti, ex Achaïs nerò deligerentur tria millia peditem, & trecenti equites, ex quibus Megalopolitani aneum scutū habentes essent pedites quidè quingenti, equites L. totidem etiam Argini essent. præterea ut naues quoq; pararètur, in littore & Argolico sinu tres, circa Patras & Dymen totidem. Aratus igitur in delectu habendo, & huiusmodi rebus parâdis occupatus erat. Lycurgus autè & Pyrrhias, constituto inter se tempore, quo egredi uterq; deberet uersus Messenē proficisci

sciscabantur. Dux *Achaorum*, cognita eorum  
 profectio, cum mercenarijs, & quibusdam de-  
 lectorū *Megalopolim* uenit, opem *Messenijs* la-  
 turus. *Lycurgus* *Messeniorum* agrum ingressus,  
 mox *Calamas* oppidum per proditiōē accepit.  
 deinde iter prosecutus, miscere se cum *Aetolis*  
 maturabat. *Pyrrhias*, cum fermè nudus ex *Elide*  
 aduenisset, statim à *Cyparēsis*bus reiectus iter cō-  
 uertit. Quamobrem *Lycurgus*, cum neq; iungere  
 se cum *Pyrrhia* posset, neq; ipse satis per se potēs  
 ad res gerendas esset, nulla re memorabili facta,  
*Spartam* reuersus est. *Aratus*, frustratis opinio-  
 ne sua hostibus, quod futurum erat auguratus,  
 insit ut à *Taurione* pararentur equites quin-  
 quaginta, & quingēti pedites, *Messenij* totidem  
 pedites atq; equites mitteret, uolens ijs copijs ab  
 incursionibus hostium seruare *Messeniorum* &  
*Megalopolitanorum* & *Tegeatarum* & *Ar-  
 ginorum* agros (quippe omnes ha regiones *Spar-  
 tano* agro finitima plus ceteris *Lacedaemonio-  
 rum* bello sunt exposita). *Achaicis* uerò ac mer-  
 cenarijs militibus ab *Eliensium* atq; *Aetolo-  
 rum* periculo *Achaiam* custodire. His peractis,  
 diffensionem, quae orta inter *Megalopolitanos*  
 fuerat, iuxta *Achaorum* decretum composuit.  
*Megalopolitani* enim, cum paulò antiè à *Cleo-  
 mene* patrio solo eiekti fuissent, egebant quidem  
 multis, sed rebus omnibus carebant. Siquidem in  
 dignitate sua permanētes, cōmeatū & sumptus  
 necessa

necessarios nec publicè, nec privatim habebant. Quamobrem seditione, ira, simulatibus omnia apud eos plena erant. Hoc enim et in rebus publicis, et in privata hominū vita accidere consuevit, quando necessarij sumptus defuere. Primò igitur inter se de moenibus urbis dissidebant, discētibz alijs, tantum facere eius circuitum oportere, quātum et presentes eorum fortuna paterentur, et custodire in tanta paucitate hominum possent: quādoquidem et antea periculum ex eo fuisset, quòd maior ac desolator extitisset, quā ut defendi ab incolis potuerit. Et præterea eos qui opes possidebāt, tertiam bonorum agrestium partem ad hoc conferre debere putabant, ut ciuitas incolis repleretur. Alij uerò nec minori ambitu ciuitatem comprehendi debere, nec tertiam partē possessionum conferendā esse contendebant. Maxime autem de legibus à Pritanide scriptis inuicem disceptabant, quem legum latorem eis Anagionus dederat, eratq; inter Peripateticos celeberrimus. Cum hac in ciuitate dissensio esset, Aratus ciuiles omnes discordias sedauit, et ex ardescendent iam mutuò Megalopolitanorum iram publicè, privatimq; restinxit. Capita uerò conuersionis columnæ inscripserunt, et ad aram æstæ in Omario collocarunt. Aratus igitur ad synedum Arabum profecturus, mercenarios milites Seleuco Pharaei commendat, propterea quod ille secundi ordinis ducatu loco patriæ sue

con-

contributionis haberet. *Ælienses Pyrrhia*, quòd  
negligenter se gessisse uideretur, insensì, *Euripidē*  
ducem ex urbe *Ætolia* accersuerunt. Qui ob-  
seruato *Achaorum* concilio, & acceptis sexcē-  
tis equitibus, ac duobus millibus peditum, copias  
extēptò eduxit, omnemq; regionē usq; ad *Ægia-*  
*dē* depopulatus est: et capta ingenti prada, mox  
*Leontium* reuertebatur. *Lycus* ea re cognita, ob-  
uiam eis profectus. euestigio hostibus occurrit: &  
collatis uinibus circiter quadringētos eorum in-  
terfecit, ducentos uinos cepit. In quibus clariore  
erant, *Phisias*, *Antanor*, *Clearchus*, *Euanori-*  
*des*, *Aristogiton*, *Nicasippus*, *Aspasius*. Ar-  
mis uerò atq; impedimentis omnibus positus est.  
Sub idem tempus profectus *Classis Achaorum*  
*Molioriam* uenit: unde mox profectus conuerso  
itinere *Chalceam* nauiganit, ubi cum oppidanis  
obuiam exiissent, duas lōgas naves remigibus,  
& ceteris necessarijs rebus instructus cepit. Pra-  
terea nauigia quàm plurima parua abduxit.  
Collecta praterea eodē tempore terra mariq; in-  
gēti prada, & commeatu ac rebus ad uictū ne-  
cessarijs inde acceptis, milites quidē audaciores  
in posterum sunt facti: ciuitates uerò meliorem  
spem animo conceperunt, quòd necessaria ad ui-  
ctum non cogerētur copijs suppeditare. Inter hæc  
*Asterdilaidas* iniuria se affectū à rege existimās,  
quòd integrè sibi stipendiū, sicuti ex fœdere cum  
*Philippo* cōuenerat, solutū non fuisset, quindecim  
tribus



lembos cum dolo emisit: qui cum *Leucade* appu-  
 lissent, omnibus eos propter factam cum rege so-  
 cietatē tanquam amicos accipientibus, cum ni-  
 hil aliud efficere mali possent, *Agatinum* &  
*Cassandrum Corinthios*, qui tāquam amici eun-  
 dem portum cum quatuor navibus ingressi fue-  
 rant, violato fœderis iure, ipsosq; & naues eorū  
 ceperunt, ac ad *Scerdilaidam* subito misere. Post  
 hac *Leucade* profecti, & cursu versus *Maleam*  
 directo, mercatores depopulabantur. Instant e iā  
 aestate, & his qui cū *Taurione* erant, custodiam  
 prœdictarum urbium spernentibus. *Aratus* de-  
 lectos milites secum habens, cōmeatus gratia in  
*Argiū* agrū venit. *Euripides* autē cum mul-  
 titudine *Aetolorū* egressus, populabundus per  
*Tritēsium* regionē grassabatur. *Lycus* & *De-*  
*modocus* privati *Achaorū* duces, ubi de aduētū  
*Aetolorū* intellexere, congregatis *Dymēsibus*  
 & *Patrensisibus* ac *Pharēsibus*, praterca etiam  
 mercenarios secum habētes, in *Eliensem* agrum  
 impetū fecerunt. Cumq; ad locū venissent, quem  
 incola *Phyxii* uocāt, lenioris armatura milites  
 unā cum equitibus discurrere per agrū insserūt,  
 graniorē uerō armaturā circa eum locū in insi-  
 dijs posuere. Cōcursantibus mox passim temereq;  
 in subsidii suorū *Eliēsibus*, cum insidiarū locum  
 pertrāsissent, insurgētes qui cum *Lycō* erāt, ma-  
 gno impetu in *Eliēs* irrūere: qui cum resistere  
 eorū uiribus non possent, repētē in fugā cōuersi,  
 ducen

ducenti ferè desiderati sum, octuaginta uini capiti. Illi pradam omnem integram abegerunt. Per idem tēpus praefectus quoq; classis Achaorum, cum saepenumero Calydonem & Naupactū nauigasset, regionem omnē depopulatus est, & hostes bis in fugam uertit. Cepit etiam Cleonicum Naupactium: qui quoniam hospes Achaorum erat, in praesentia quidem nihil mali passus est: paucis uerò inieriectis diebus, sine precio liberatus fuit. Sub idem tempus Agetas Aetolorum dux, congregata multitudine Aetolorū, omnē Aetarnā regionē ferro igniq; uastauit. Similiter uniuersam Epirū depopulatus est. Quae cū fecisset, in patriam reuersus, suam cuiq; domum abeundi potestatem fecit. Arcananes deinde in Stratensem agrum profecti, statimq; ab hostibus repulsi, surpem quidem, sed tamen incolumē fugā fecere: quod Stratēses insidias ueriti, persequi illos non sunt ausi. Apud Phanotenses eodem tempore rursus proditio facta est in hunc modum, Alexander Phocidi à Philippo praefectus, ordinauit proditionem aduersus Aetolos per Iasonem quendam, qui à se Phanotensium urbi praepositus fuerat. Hic ad Agetam Aetolorum ducem missus, pollicitus est, se Phanotensium arcem illi traditurum. Quae de re & pactū inter se firmarunt, & insurandum praestitere. Cū constitutus dies aduenisset, Agetas noctu ad eum Aetolis uenit: collocatiq; in occulto

O      quodam

quodam loco iuxta urbem copijs, ceterum ex omni  
 multitudine delectos in arcē mittit. Iason Ale-  
 xandrum in urbe cum sufficienti numero militū  
 paratum habens, inuēntem ex pacto intra ar-  
 cem recipit. Alexander repente impetu in arcē  
 cum suis facto, Aetolos omnes cepit. Exortus  
 deinde luce Agetas, cum id factum cognouisset,  
 exercitum domum reduxit: dolum passus non in  
 meritum, utpote talem, quali & ipse saepenum-  
 ro fuerat usus. Per eosdem dies Philippus Rex  
 Bylazonē cepit, urbē in Paonia maximam, &  
 peropportune sitam, ad ingressum Macedoniae  
 ex Dardania. quo sanē compediō propē omnem  
 metum quem Dardanij inferre poterant, dissol-  
 uit. Non enim facile poterant amplius excur-  
 siones facere in Macedoniam; posteaquam Phi-  
 lippus ingressum per dictam iam ciuitatem oc-  
 cupauit. In qua sufficienti praesidio collocato,  
 Chrysogonum summa celeritate in superiores  
 Macedonia partes misit, qui nouum militū dele-  
 ctum haberet. Ipse acceptis ex Boeotia & Am-  
 phaxitide copijs, Edeſam uenit, ubi expectato  
 cum Macedonibus Chrysogono, mox inde cum  
 omni exercitu discessit, & sexto post die Larif-  
 sam uenit. Continuato deinde per noctem itinere,  
 Melitē appulit; & ad motis mœnibus scalis  
 capere urbem conatus est: tantoq; terrore ob re-  
 pentinum & inopinatum aduentum Meliten-  
 ses affecit, ut parū abfuerit, quin urbe sit poti-

ens

eius: & nisi scala aliquāto, quā erat opus, bre-  
 uiores existissent, profectò cōpos desiderij fuisset:  
 qua in re potissimū reprehendendi sunt duces.  
 Cū enim nōnulli ex illis sine ulla prouidētia ac  
 cōsideratione murorū, ualliū et aliorū cōsimiliū,  
 per qua aggressum & irruptionē moliūtur, in-  
 consideratē suapte temeritate ad capiendas ciui-  
 tates profiliūt, quis tales non reprehēderit? Siue  
 etiā, licet ista quātū in ipsis est expēderint, cum  
 tamē apparatū scalarū & huiusmodi instru-  
 mentorum, quasi modici momēti res quibuslibet  
 cōmendant, quomodo digni non sunt qui repre-  
 hendātur? Nequit enim aliter in hisce rebus fie-  
 ri, quā ut uel qua cōpetunt fiāt, uel periculum  
 subeat. Mox enim detrimētū adest spe frustra-  
 tis, idq; multis modis: tēpore scilicet conatus pe-  
 riclitātur optimi ac strenui uiri, & maximē cū  
 disceditur, quando semel contēni cōperūt. Huius  
 multa sunt exempla. Multos reperias in talibus  
 conatibus frustratos, perisse alios, alios extrema  
 periclitatos: alios seruatos in posterū diffiden-  
 tia & odio factos obnoxios: alios ad hoc posi-  
 tos reliquis, ut cunctos iubeant esse cautos. Non  
 enim ij tātum qui periclitati sunt, sed & quos-  
 quos casus illorū gnari fuit, hoc quodāmodo mā-  
 datū accipiūt, ut sint cauti. Quapropter nūquā  
 est temerē huiusmodi cōsilijs utēdū. Modus autē  
 mēsurādi et apparādi talia facilius est & inof-  
 fensus, si methodicē usurpetur. Nunc quidem ad

continuationē narrationis redeūdu est. Uerū ubi  
 opportunū denuō fuerit, hac de re declarationē  
 adferre conabimur, quā pacto fieri possit, ut cir-  
 ca huiusmodi conatus quāminimē delinquā-  
 tur. Philippus itaq; hac spe fraudatus, & ca-  
 stris iuxta Enipem flumē positis, copias ex La-  
 rissa, & ceteris ciuitatibus coegit, quas per hye-  
 mē obsidionis gratia parauerat. Omnis enim in-  
 sētio eius erat, Thebas capere. Hac urbs nō lon-  
 gē à mari sita est, distatq; ab urbe Larissa circi-  
 ter trecenta stadia. Adiacet autē peropportunē  
 Magnesia & Thessalia, & maximē ei parti  
 Magnesia, quā Demetriadē uocat. Thessalia ue-  
 rò ei parti, quā Pharsaliū & Pherēsē incolunt.  
 Ex qua, cū eā per id tēpus Aetoli tenerēt, ma-  
 ximū detrimentū Pharsaliensibus ac Demetri-  
 ensibus inferebatur, nec minus etiam Larissens.  
 Quippe Aetoli crebras in eū agrū inuersiones  
 faciebāt, quē Namyriū incolae appellāt. Quā-  
 obre Philippus haud parui hanc rem faciendū  
 existimās, omni studio ad urbis expugnationem  
 incūbebat. Paratis igitur centum & quinquā-  
 ginta catapulta, balistis uerò quinq; & uigin-  
 ti, Thebis cū copijs appropinquauit: diuisoq; in  
 tres partes exercitu, urbē à tribus lateribus cin-  
 xit. Unā quidē partē circa Scopiu posuit, aliam  
 circa Heliotropiū, tertiā ipse iuxta mōtē, qui ur-  
 bi imminet, tenuit. Quod uerò inter castra loco-  
 rū supererat, fossa ac duplici uallo diligentissimē  
 munias

munivit. Addidit præterea ligneas turres in singulis iugis, sufficiens præsidio resertas. Post hæc omni bellico apparatu simul congregato, adycere arci machinas coepit. Verum per tres primos dies nullam partem operum admonere potuit: tanta audacia ac fortitudine milites e moenibus propugnabant. Postquam vero propter continuatorem certaminis, et multitudinem telorum, alij ex cunibus interfecti sunt, alij vulneribus affecti, tunc parva mora a propugnatoribus facta, Macedones caniculis uti coepere. cui rei assidue incubentes, quamvis loco ipso remittente, vix nono die sustentacula, hæc ceteras machinas moenibus admovent. Post hæc continuè expagnationi urbis intenti, ita ut nec noctu, nec interdiu catapulta et balista cessarent, intra trium dierum spatium ad duo iugera murum confregerunt. Verum cum adhibita moenibus sustentacula magnitudinem ponderis sustinere non valeret, in terram decidentes murum quoque, antequam ignis à Macedonibus inijceretur, secum traxerunt. Quo facto, cum animi omnium creuissent, sequi ad ingressum urbis pararet, ac iam incepturi prælium uideretur, perterriti Thebani, sequi et urbem dediderunt. Philippus cum per hunc modum Magnesia et Thessalia loca tuta reddidisset, preciosissima quoque Aetolorum bona abstulit: ac simul exercitus suo ostendit, merito se Leontium qui in obsidione Paleensi primum defecerat, inieruisse. Urbem vero, eiecit antiquis cultoribus, ac Macedonibus

ad

ad eius habitationem cōstituitis, mutato nomine pro Thebis Philippolīm appellavit. Cū adhuc in ea urbe moraretur, rursus legati de pace à Chijs & Rhodijs & Byzantijs & rege Ptolemao uenere. Quibus cū idē, quod antē, responsam dedisset, seq; haud alienum à pace animū habere respōdisset, eos remisit: & ut Aetolorū quoq; animos tentaret, iussit. Ipse cōtempta pace, toto animo consequētibus rebus incumberebat. Quāobrem cum ei nunciatum fuisset, Scerdilaide lembos omnia circa Maleā depopulari, & mercatoribus omnibus non secus quā hostibus uti, praeterea quasdā naues ex suis in Leucade praeter saecus cepisse, armatis duodecim cataphractis nauibus, & octo aphractis, praeterea onerarijs triginta, per Euripū nauigare: simul sperans Illyriorum lembis potiri, simul omnibus uiribus ad bellū aduersus Aetolos intentus, quod nondum res in Italia gestas cognitas haberet. Nam quo tempore Philippus Thebas obsidebat, Romani ab Annibale uicti in Tuscia fuerant, sed nondū fama earū rerum in Graciā peruenerat. Philippus igitur cū lembus Illyriorum potitus non esset, ideoq; Cenehreas appulisset, cataphractus quidē nauigare circa Maleā uersus Egiū & Patras mandauit. Reliquas uerò in Lechaeo positas, cōmorari in eo portu iussit, quā celeritè ad Nemaos ludos profectus, Argos uenit. Ad eum cum spectaculo interesset, litera ei ex Macedonia

donia afferuntur, significantes, Romanos ingen-  
 ti clade ab Annibale superatos fuisse, & An-  
 nibalem ipsum castris potiri. Subito igitur De-  
 metrio Phario duntaxat literas ostendit, iussa,  
 ne quicquam alicui loqueretur. Hic, ea occasio-  
 ne sumpta, hortari regē cœpit, ut expeditio mox  
 Aetolorum bello, Illyricas res adgrederetur.  
 Omnem enim Graciam & in presentia parere  
 regi, & posthac idem facturam esse, cum praefer-  
 rim Achai sponte sua regi benevoli foret: Ae-  
 toli verò tot cladibus praesenti bello affecti, po-  
 tentiam eius formidaret. Italiam autem, inquit,  
 transfretationem in eam inisiū esse totius orbis  
 principatum assequendi, quē nemini meliori iu-  
 re quam illic cōvenire. Tempus praeterea in pra-  
 sentiarum ad id peropportunum esse, Romanis  
 ingenti clado ab Annibale victis. Huiusmodi  
 rationibus usus Demetrius, statim id regi per-  
 suasit, utpote adhuc & adulescenti, & natura  
 audaci, ac praeter modū imperij avido. Posthac  
 Philippus cōgregato amicorum concilio, agere  
 de pace Aetolorum cœpit. Ad quod cū Ara-  
 tus quoque libenter veniret, rex haud expectatis  
 legatis, qui publicè de conditionibus pacis refer-  
 rent, subito Cleonicum Naupaetium ad Aeto-  
 los misit. Hunc enim reperit adhuc ex captivi-  
 tate concilium Achaorum expectantem. ipse  
 navibus Corinthi cum pedestribus copijs acce-  
 pit, Egium venit. deinde Lasionem profectus,



Et occupata in Perippijs turri irrupturum se  
 in Eliensem agrum simulabat, ne forte nimis ap-  
 petere pacem iudicaretur. Posthac bis aut ter re-  
 uerso Cleonio, Et precantibus Aetolis, ut rex  
 ipse ad eos proficisceretur, libenter concessit: da-  
 visq; repente ad omnes socias ciuitates literis, ac  
 bellico sermone restincto, singulos hortatus est ad  
 mittendas pro componendis rebus, Et pace cum  
 Aetolis firmanda legationes. Ipse transporta-  
 tis copijs, Et castris circa Panormum positis,  
 qui Peloponnesi portus est à conspectu Naupa-  
 cti suus, legatos sociorum prestolabatur. Inter  
 hac dum illi congregarentur, in Zacynthū pro-  
 fectus, solus res eius insula composuit, ac mox  
 inde ad eundem locum reuersus est. Congregatis  
 eandem legatis, Aratium Et Taurionem cum  
 quibusdam alijs ad Aetolos misit. Qui cum ad  
 eos uenissent (erant enim in consilio Naupacti  
 congregati) pauca quadā locuti, Et intellecto  
 eoru desiderio de pace faciēda, euestigio ad Phi-  
 lippum reuersi, omnia regi nuntiabant. Aetoli  
 desiderio pacis flagrantēs, unā cum ijs legatos  
 ad regem misere oratum, ne ad se cum copijs ue-  
 niret, quo res melius ac celerius componerentur.  
 Rex precibus eorum plectus, in locum circiter  
 uiginti stadia à Naupacto distantem cum co-  
 pijs nauiganit, ubi educta multitudo, Et ca-  
 stris nauibusq; uallo ac fossa circumdatis, aduen-  
 tum Aetolorum prestolabatur. Aetoli incr-  
 mes

mes uersus regem profectò, duo stadia procul à castris regijs constitere: statimq; ad regem miserunt, qui de rebus presentibus differerent. Rex igitur primò omnes, qui à socijs ciuitatibus conuenerant, ad eos transmisit, iussos, hac conditione pacem cum Aetolis firmarent, ut ea quisq; in posterum teneret, qua in presentia tenebat. Quam conditionem cum libenter Aetoli accepissent, pro particularibus deinde rebus frequentes hinc inde nancij mitterebantur. Quorum rerum maximam partem consulo pratermissimus, quod nihil in ijs memoratu dignum esse uidebatur. Libuit autem adhortationē, qua apud regē & socios principio usus est Agelaus Napaetius, paucis referre. Elic enim, cum facta esset dicendi copia, omnesq; ad audiendū parati forent: Oportere, inquit, maximè Gracos, nūquam aduersus se inuicem bellum gerere, sed maximas dijs habere gratias, si omnes unius sententia, & instar eorum qui flumina traiciūt, mutuo nexu manum colligati, Barbarorum impetum repellere, seq; & ciuitates suas tutari queant: quod si fieri continē non possit, hoc saltem tempore omni studio seruādum, quod nunquam in maiori periculo Gracia fuerit. Prospicere enim se multitudinem copiarum, & magnitudinem instantis belli, neq; dubitare, sen Carthaginienses Romanos, siue Romani Carthaginienses in Italia superarint, ne uros Sicilia atq; Italia imperio

contentos fore. Caterum statim victores plus, quam satis sit, manus extensuros, transiūq; in Orientē facturos: proinde omnes providere huic rei oportere, et præsertim Philippum. providere autem hoc duntaxat modo posse, si restinēdo præsentī bello, non solum Græcia civitates cesset affligere, sed è contrario omni ipse quasi unius corporis curam habeat, et uniuersa Græcia saluti tanquam propriæ, et ditioni suæ subiectæ consulat. Hoc enim si fecerit, et Græcos sibi beneuolos, ac ad futura bella optimos concertatores futuros esse: et Barbaros fidem Græcorum erga regem timētes, minus imperio eius insidiaturos. Quod si ad propagandum imperiū animū habeat, aspicere eū in Occidentē oportere: et quo in statu res Italia sunt, considerare. Esse enim in præsentia tempus, quo facile totius orbis principatum sperare possit, minus negocij habiturus, quod Romani apud Thrasmenum lacum victi ab Annibale fuissent. In summa regem hortatur, ut bella atq; discordias totius Græcia in pacem concordiamq; conuertat, enitaturq; omni studio conseruare sibi in posterum libertatē pro arbitrio suo bellum, aut pacem in provincia constituendi. Quod si semel nubem illam, quā consurgentem in Occidente uidebant, truci et cruenti belli Græcia locis appropinquare permitteres, uereri se inquit, ac uehementer sollicitum esse, ne huiusmodi diffensiones et concordia, et ludi, quos

quos inuicem cōmiserant, ita ab eorum omnium potestate exciderent, ut ne precari quidem deos liceret: hanc sibi facultatē adesse, ut bellari inuicē, ac pacem facere pro eorum arbitrio liceret. Hac cū dixisset Agelaus, animos sociorū mirū in modū ad pacem inflāmanit. Maximē autem permonuit Philippū regē, quod nō mediocriter iā propter uerba Demetrii ad id mentē inclinauerat. Quā obrē unanimi cōsensu pacē cū Aetolis fecere. Firmato igitur fœdere, omnes discesserūt, pacē in patriā pro bello reportātes. Hac omnia gesta sunt anno tertio centesima, & quadragesima olympiadis. Dico autē id pralium, quod Romani in Tuscia cōmiserunt, & bellum Antiochi in Syria gestū, & pacē ab Aetha & Philippo cum Aetolis factā. Gracas etiam atq; Italicæ res, item etiā Africanas hac primum tēpora coniungere. Neq; enim post eum diē Philippus, nec ceteri Græciæ principes cogitationes suas ad Græciā referebat, neq; bella aut pacē inuicē moliebātur, sed omnes iā mentē oculosq; ad Italiā cōuertebat. Paucis quoq; interiectis diebus insularū & locorū Asia cultores idem fecere. Omnes enim qui uel Philippo insenserant, uel ab Attalo dissidebant, non iam ad Antiochum & Ptolemaum, neq; ad meridiem, aut orientem, sed ad occasum omnes conuertebantur, alij Carthaginienses, alij Romanos crudelis legationibus fatigātes. Similiter Romani quoq;

quoque Philippi vires atque audaciam ueriti, legatos in Graciam mittebant. Nos autem, quoniam, sicuti à principio statueramus manifestè nobis (nisi nos opinio fallit) ostendimus, quando et quomodo, et quibus ex causis res Gracia cum Italicis et Libycis, quasi in unum corpus coaluerunt: superest, ut narrationem rerum in Gracia gestarum prosequamur, quousque ad ea tempora ueniam sit, in quibus Romani iuxta Cannas, à Carthaginensibus uicti ac profligati fuerunt. Hinc enim à rebus Italicis digressi sumus, et de iis qua in Gracia et Asia iisdem temporibus gesta sunt, hunc et superiorem librum perscripsimus. Achei cum primū finis bello impositus fuit, et moxeno duce eiecto, ad instituta patria reuersi: similiter etiam reliqua Peloponnesi ciuitates paulatim Respub. componebant, colebant agros, ludos ac sacrificia deorum renouabant. Quippe assiduo bellorum usu factum erat, ut hac omnia quasi è memoria excidissent. Notum enim est, quomodo Peloponnesij, cum maxime omnium mortalium ad placidam et humanam uitam propedeant, illa omnium sine superioribus temporibus minimè positi: imò magis secundum Euripidem, semper à proximis molestari, et nunquam quieti. Videtur autem hoc illis non inmerito accidisse. Quotquot enim natura ad principandum propendunt, et studio libertatis tenentur, indefinenter inter se dimicant, eo quod indinulso studio huc contendunt, ut

prio

priores habeant. Athenienses vitare Macedonum liberati, optima iam libertate frui videbantur. Verum, cū Eurichydam & Mitionem duces haberet, eorū imprudentiā secuti, omnium ferè regū, ac præcipuè Ptolemæi tributarij erāt. Ptolemæo statim posthac tēpora bellum aduersus Aegyptios subortum est. Hic enim cū Aegyptios in bello aduersus Antiochū secum habuisset, aliquandiu opera eorum usus, mox ab eis relictus est. elati enim rebus circa Rhaphiam gestis, haud amplius parere regi uoluerunt, sed ducem aliquē querebant, tanquam ipsi iam gerendo bello per se sufficerent. Quod etiam tandem non longo post tēpore factum est. Antiochus, ingenti apparatu ad res bellicas penthem facto, proxima dehinc ætate Taurum transcendit, & inita cum Attalo rege societate, bellum aduersus Achæum renouauit. Aetoli, etsi pacē initio gratissimam habuere, quod bellum longè aliter quàm spes eorū fuerat, successisset, proinde Agelæum Naupactiū ducem elegerunt, cuius præcipua opera pax fuerat secuta. Procedente tamen tēpore grauius Agelæum accusare, ac de eo nō mediocriter conqueri ceperunt, quòd eius causā omnes utilitates, quas extrinsecus permultas habebant, amisissent: quanquidē non aliquam provincia partem, sed uniuersam planè Graciā pacificasset. Veruntamen Agelæus aquo animo huiusmodi iniuriæ

iniuriam ferens, impetum eorum reprimebat. Ex quo illi quoque contra eorum naturam temperare iracundiam suam sive coacti. Philippus rex, cum post factam pacem solus a classe in Macedoniam navigaret, Scerdilaida in itinere obvios, qui sub prætenu debita sibi pecunia, cuius rei gratia naues in Leucade, uti supra diximus, ceperat, tunc Pelagonia quoque oppidum nomine Pissium in pradam, uerberat et complures Daretidis ciuitates Antipatria, Chrysodionem, Gerontem, præterea etiam non paruum Macedonia partem sibi partim hortatu, partim uiribus asciuerat, extemplo copias in terram posuit, omni studio ad prædictas ciuitates recuperandas intentus. Omnino autem bellum aduersus Scerdilaidam gerere decreuit, pernecessarium existimans Illyrium ditioni suae subicere, cum ad alias res gerendas tum maxime ad transfretationem in Italiam. Quam opinionem Demetrius confirmare regi nitabatur, uidisse se in somnis inquiens, Philipponem hæc omnia molientem, quod non tam Philippi gratia faciebat, quam odio Romanorum, et quod per eum modum recuperaturum se loca, quibus circa Pharus stoliatus fuerat, arbitrabatur. Philippus itaque admotis copiis prædictas omnes ciuitates occupauit. In Dassareside enim cepit Creoniam et Gerontem, circa Lychmidiam paludem Enchelanium, Ceracem, Sasionem, Boios: in Calicænorum uero prouincia Bantiam, apud

apud Pissantinos Orgysum. Quibus peractis, copias in hyberna dimisit. Erat autē hac hyems, qua Annibal præcipua Italia loca depopulatus in Daunia hyemabat. Romani uero C. Terentium, & L. Semilium Consules nominis comitijs creauerant. Philippus, dum in hybernis esset, ratus naues parare sibi opus fore, non tam ad nauale pugnam, (quippe impotentem se omnino mari esse aduersus Romanos arbitrabatur) quā ad transfretationē copiarum in Italiam, centū lembos parauit. Quod antē cum nemo serē regum Macedonia secerat. Adueniente deinde æstate, & Macedonibus remigio leuiter exercitatis, eū copijs soluit. Sub idē tēpus Antiochus Taurum transcendit. Philippus, factō per Euripum & Maleam itinere, ad loca, quæ sunt circa Cephalleniam & Zencadē, uenit. Vbi castris in terrā positis, uallo ac fossa ea diligenter munuit. Siquidē Romanorū classē murum in modum formidabat. Vbi uerō eam iuxta Litybæū esse per exploratores didicit, animo auclius coeptum iter profequitur, cursu Apolloniam uersus directo. Cumq; iā ijs locis appropinquasset, quæ sunt circa Loium omnē iuxta Apolloniam præterfluentē, incidit in terrorc consimilem illis, qui pedestribus solet euenire copijs. Et enim quidam ex lembis, qui ultimo loco sequebantur, delati in insulam, quæ Sason dicitur, estq; in ingressu Ionici sinus, noctū ad Philippum uenē



nenerunt, dicentes, allocutos se quosdam fuisse à  
 Siculo freto nauigantes, hos nuntiasse, quinque-  
 remes Romanorū à se circa regiū relictas. Apol-  
 loniam, & ad Scerdilaidā cursum tenere. Phi-  
 lippus, ratus ob id classē iam nō longē abesse,  
 subito terrore correptus collectis anchoris inhi-  
 bere remos, ac convertere iter inquit, trepidēq; &  
 nullo seruatō ordine retrocedens, postridie Co-  
 phaleniam appulit, ne nocte quidē cursum diri-  
 mēte. Hic recreatis parū per animis, aliquādiu  
 constitit, simulans se urgetibus certis Pelopon-  
 nesiacis rebus eō reuersum esse. Accidit autem  
 omnē cum timorē esse uanū, etonim Scerdilaidas  
 cum audiisset Philippum per hyemē magnam  
 multitudinē lemborum adificasse, aduentū eius  
 per mare ueritus, auxiliū Romanorum per lega-  
 tos implorauit. Romani decem naves ex classe,  
 qua Lilybæi erat, misere. Hæ iuxta Rhodium  
 transeuntes, fuerunt uisa. Quarū timore nisi fru-  
 stra correptus rex fugisset, et ijs potiri facile po-  
 tuerat, & peropportunū ad res Illyricas tempus  
 habere. Romanis rursus ingēti clade iuxta Can-  
 nae ab Annibale affectis, & ferē ad internor-  
 tionem usq; uictis, nunc autē inani timore per-  
 cussus, sua ut quidē, uerunt omē turpissimam fu-  
 gam in Macedoniā fecit. Sub idē tēpus Prusias  
 quoq; rem memoria dignissimā gessit. Galli quos  
 ex Europa rex Attalus bello aduersus Achæi-  
 am Asiā transfretauerat, cū ob memoratas à  
 nobis

nobis superius suspicionis à prædicto rege disses-  
sissent uniuersas Hellepontii ciuitates cupide ni-  
mium ac crudeliter depopulabantur. Hi cum  
ad extremū Eliensium quoq; urbē obsidione cin-  
xissent, egregiū sanè facinus commissum fuit ab  
his, qui Alexandriam circa Troada colebant.  
Siquidē Themiste duce cū quatuor millibus ho-  
minum aduersus illos misso, non solū Eliensium  
obsidionē dissoluerūt, uerumetiā Gallos ex omni  
Troade expulere : partim prohibentes eis com-  
meatū, partim omnis eorū conatus impediētes.  
Galli, Arisba oppido in Abydenorū regione  
capto, reliquum iam uicinis ciuitatibus insidia-  
bantur, bellumq; aduersus omnes gerebant. Con-  
tra quos Prusias cū copijs profectus, inito mox  
prælio, exercitum eorum profligauit, filios scilicet  
omnes atq; uxores passim, nulla sexus aut æta-  
tis ratione habita, interfecit, castra diripi à mi-  
liibus passus est. Quibus peractis, maximo ti-  
more ac periculo Hellepontum liberauit, opti-  
mumq; posteris exēplum reliquit, ne barbari tam  
facile ex Europa in Asiā transfretarent. Hac  
igitur ea rēpestatē in Græcia atq; Asia gere-  
bantur. In Italia uerò post profligatū Cannensi  
prælio Romanorum exercitū quamplurima ci-  
uitates ad Carthaginienses desecere, sicuti supe-  
rioribus libris memorauimus. Verū nos quidem  
narrationem eorum temporum hoc loco termi-  
nabimus. Quandoquidem satis ostensum est, quo  
in

*in statures Asiatica & Graeca centesima & quadragesima olympiade extiterint. Quibus in sequenti libro breuiter ac summam repetitis, orationem deinceps ad Romanorum Rempublicam, sicuti ab initio statuiamus, conuertemus.*

# EPITOME LIBRI SEXTI HISTO-

RIARVM POLYBII,

Vuolfgango Musculo interprete.



**D**E GRÆCIS quidem Rebus publicis quantum illa saepenumero amplificata, ac rursus omnimodam saepe rerum mutationem sint experta, persacilis expositio contigit, qua & praecedentia gesta commemorantur, & de futuris sententia seratur. Nullo namque negotio, & qua cognita sunt narrari, & de futuris ex his qua praecesserunt, faciles coniectura sumi possunt. De Romanorum vero Republica haudquaquam facile fuerit uel de presentibus differere propter politica illius uarietatem: uel de futuris praedicere, propter ignorantiam eorum qua tanquam ei genti propria & publice et priuatim gesta praecesserunt.

Quocir

Quocirca haud vulgaris rerum cognitio ac consideratio requiritur, si discrimina illius quisquam rectè contueri perspicereq; uolet. Accidit sanè ut plurimi eorum qui nobis ista docendi modo submonstrare uoluerunt, tria esse politiarum genera dicant, quarum primum regnum, secundum aristocratiam, tertiã uerò democratiã uocant. Videtur autẽ de istis haud immeritò uehementer posse hesitari, an hasce nobis politias tanquam solas, uel tanquã reliquis potiores exponant. Etenim utrunq; mihi ignorare uidentur. Siquidẽ manifestum est, eam politiam optimam esse iudicanda, quæ omnibus quas pradiimus, proprietatibus constat. Huius quippe rei experientiam non uerbis modò, sed & opere ipsò percepimus, ex eo quod Lycurgus Lacedæmoniorum Rempublicam prius ad hunc modum constituit. Verum nec illud sentiendum est, quod hæc politia solè existant. Iam enim & monarchicas quasdam & tyrannicas politias uidimus: quæ quamuis plurimum differant à regno, simile tamen aliquid cum illo habere uidentur, id quod & cuncti monarchæ simulant, & ad hoc regni nomine pro uiribus nuntur. & præterea oligarchica Respublica quæ plures existerunt, simile quiddam habere uidetur cum aristocraticis, quæ tamen, ut sio dicam, plurimum sunt diuersa. Idem & de democratiã sentiendum est. Quod autẽ uerum sit quod dicitur,

ex hisce manifestum redditur. Neque enim  
 mox qualibet monarchia regnum dici debet,  
 sed ea duntaxat, qua uoluntario subdito-  
 rum consensu conceditur, & magis pro animi  
 sententia quam timore & uiolentia guberna-  
 tur. Neque etiam quauis oligarchia pro aristo-  
 cratia reputanda est, nisi ea tantum, qua secun-  
 dum electionē à iustissimis ac prudentissimis ui-  
 ris aequaliter administratur: nec democratia  
 censeri debet, in qua cuncta multitudo quacūq;  
 libet ac praesumuntur faciendi potestatem habet:  
 sed in qua & patrium est & consuetum colere  
 Deos, cum honore obsequi parentibus, seniores  
 reuereri, ac legibus obedire. Quando in eiusmodi  
 multitudine quod pluribus probatur obtinet,  
 sum recte democratia uocatur. Quae propter sex  
 sunt politiarum dicenda genera: quorum tria  
 decantata sunt omnibus, de quibus iam est pra-  
 dictum: tria reliqua istis sunt cognata, mo-  
 narchia uidelicet, oligarchia, & ochlocratia.  
 Prima ex istis Monarchia sine certa constitu-  
 tione natura quadam constat. Hanc consequi-  
 tur, & ex hac, intercedente constitutione, ac di-  
 rectione, nascitur Regnum. Vbi uero Regnum in  
 mala cognata, tyrannidē scilicet, mutatur, rur-  
 sus ex horum destructione aristocratia proue-  
 nit, qua tamen natura quadam in oligarchiam  
 transmutatur. Cum uero multitudo iniustitiam  
 eorum qui praesunt ira percita ulciscitur, nasci-

tur

tur democratia. Rursus cogente plebis contumelia & iniquitate, temporis successu ochlocratia exurgit. De his autē perspicuē cognosci poterit, quod qua iam dixi reuera sic habeant, si quis singularum politiarū secundum naturālē cūsum & principia, & exortus, et mutationes cognouerit. Etenim quisquis singulas considerauerit, quomodo nascātur, is demum solus & incrementum & uigorē & mutationē pariter ac finem singularū considerare poterit, quando uidelicet, & quomodo, & ubi alia in aliam desinat. Maximē autē Romana politia hunc distendi & exponendi modum conuenire cogitanti, propterea quod illa natura quadā inde ab initio & constitutionē sui & incrementū accepit. Exactius itaq; apud Platonē forsā ac nonnullos alios philosophos, mutationes ista politiarum, quibus alia desinit in aliā, discernuntur ac dilucidantur: uerū quoniā uarijs modis ac pluribus ab illis differūtur, sit ut à paucis intelligātur. Quapropter quatenus ista ad usum historia, cōmunemq; intellectū conducere iudicamus, hactenus illa certis capitibus completi ac percurrere conabimur. Etenim etiam si quid in presenti propter uniuersalē generalē declarationē desiderari uidebitur, abunde hoc resarciēs ea, qua in sequentibus per partes dicētur. Itaq; qua principia politijs assigno? & unde illas primum cōstitisse dico? Quando uel propter aqua-

rum inundationes, vel propter pestíferas calamitates, aut frugū sterilitatē, aut alias eiusmodi causas humano generi perniciēs est illata (quales & iam fuisse intelleximus, & in posterū sapienterō futurus esse, rerū narratio ostendet) tum videlicet perditis quibusvis institutis & artibus, cū velut ex relicto seminario hominum rursus multitudo tēporum progressu incrementū accepit, & perinde atq; reliqua animantia solēt, quae ut par est, secundū generis sui similitudinē congregātur, propter naturā imbecillitatē consociantur: necessariū est, eū qui & robore corporis & animi fiducia reliquis est praestātor, obtinere principatū et imperiū: id quod & in alijs ignobiliorū animantiū generibus usuvenire cernimus (est hoc ipsissimū censendū natura opus) inter quae indubitātō ea quae sunt robustiora reliquis praire videmus, utpote tauros, capros, gallos gallinaccos, & quae his sunt similia. Est itaq; vero simile talis esse principatus, & sic institui nitā mortaliū, qui ad animantiū morē cōgregātur, et eos qui inter ipsos sunt robustissimi ac potētissimi sequuntur, quibus quidē principatus terminus est robur, quē tū rectē quis Monarchiā nominaverit. Vbi verō cōgregationibus istis tēporū cursu cōiectus et cōsuetudo accesserit, tū Regni principiū nascitur: ac tunc primū mortales de honesto & iusto, & cōsimiliter de illis quae hisce sunt cōtraria, cogitare incipiunt.

Modus

*Modus autē principij et originis iam dictarum  
 policiarum talis est. Etenim quoniā cuncti mu-  
 tuas consunēctiones secundum naturā appetunt,  
 indeq; prolis procreatio perficitur, ubi quisquā  
 eorum qui iam sunt educati, & adultā aetatem  
 consequuti, nullam gratiam rependit, neq; uices  
 reddit illis à quibus est nutritus, sed per contra-  
 riū malè illis uel dicere uel facere praesumis, ma-  
 nifestū est agere hoc illos, atq; offendi qui &  
 praesentes sunt, & conscij cura, sollicitudinis, ac  
 molestiarū eorum à quibus ille est genitus, & no-  
 runt quā illi accuratè filios suos aluerint. Quo-  
 niam enim genus humanū haecenus reliquis pra-  
 stantius est animantibus, quatenus ipsi soli con-  
 cessum est, ut mētis ac rationis particeps existat,  
 par non esse liquet, ut dictam hāc corruptionem  
 perinde atq; in ceteris animantibus suscipi deq; fa-  
 ciant, sed huiusmodi factum obseruent praesentes  
 & improbent futura prauidentes, ac quod cuiq;  
 ipsorum consimilia euentura sint colligentes. Imò  
 si quādo acciderit, ut is qui subsidium & auxi-  
 lium in aduersis consequutus est à quopiam, nul-  
 lam rependat seruatori suo gratiam, sed illi ali-  
 cubi incommodare etiam conetur, liquet eos qui  
 id norunt huiusmodi factum molestè ferre, illoq;  
 offendi, ac primū quidem condolere proximo,  
 deinde uerò ad seipsos quoque referre quod ipsis  
 est uicinum. Vnde & cogitatio quadam singulis  
 suboritur de uirtute & consideratione eius quad*



nunquēq; praestare decet, id quod & principium & finis est iusticia. Rursus consimiliter, si quando quis in rebus aduersis pra omnibus quēpiam vindicauerit, ac robustissimarum contra se bestiarum insultus sustinuerit ac pertulerit, par est, ut talis a multitudine gloriā tam beneuolentia quā magistratus acquirat: is uerò qui contraria fecerit, condemnationem ac detrimentum sortiatur. Vnde rursus apud multos consideratio quadam dedecoris & honesti, ac differentia illorum subnascitur: quorum alterū zelum & imitationē, propterea quòd commodum est & utile, alterum uerò auersationem meretur: quando qui praest, & maxima pollet potentia, praedictis secundum multorum sententiam simul incumbit: ac subditis ea subministrare uidetur, quae cuiusq; conditioni cōpetunt: tum uidelicet nullā amplius uolentiam metuentes, sed ut plurimū bene de illo sentientes, ex animi sententia sese submitunt, ac principatū illius tuentur: etsi per omnia sit uenerandus, unanimi sententia ulciscuntur, & impugnant eos qui potentatui illius insidiantur & aduersantur. Et hoc sanē pacto ex monarcha sensim fit Rex, quando ratio principatum sortitur, quem antea possederant ferocia & potētia. Haec prima est, natura quadā, apud homines honesti ac iusti & ijs contrariorū cogitatio & cōsideratio, hoc uerū regni principium & exordium. Neq; enim istis modò, sed & illorū posteris principatus

cipatus honorem plerunq; custodiunt, persuasi de  
 illis qui & nati sunt ex talibus, & sub talibus  
 educati, fore eos perinde atq; maiores ipsorū ani-  
 mos. Quod si aliquando accidit, ut displiceant  
 ipsis priorum Regum posteri, instituunt exinde  
 principum ac Regum electionē, non amplius se-  
 cundum corporis vires, & animum magna au-  
 dentem, sed secundum voluntatis & rationis dis-  
 ferentiam, & diuersitatis utrinq; experimentum  
 ex ipsis sumunt operibus. Itaq; prisca consuetu-  
 dine relicta, ij qui regno semel sunt destinati, &  
 eam potestatem cōsequuti, principia quadā loca  
 communiunt, ac muris cingunt, regionemq; regni  
 possidēt: quorum alterum securitatis gratia, al-  
 terum ad hoc faciunt, ut subditis quæ necessaria  
 sunt, largiter suppeditent. Cum autem hi se stu-  
 dijs olim reges immorarentur, nulli erant detra-  
 ctioni, nulli inuidia obnoxij, propterea quod nec  
 vestitu admodum, nec cibo ac potu à reliquis dis-  
 crepabant, sed uita conuersationem ceteris con-  
 formem seruabant, & perpetuo unā cum multis  
 pariformiter agebant. Postea uerò, ubi qui prin-  
 cipatus per successionē & secundum generis præ-  
 rogatiuam consequuti sunt, ea iam parata ha-  
 bent quæ ad securitatē retinendam, parata quodq;  
 quæ ad sufficientiā & alimenta, imò suprà etiā,  
 faciunt, cum demum concupiscētiās suas propter  
 rerum copiam sectantes, principibus competere  
 cogitant, ut præstantius vestiātur quàm subditi.

præstantiore quoq; & uario ciborum apparatus  
 & usu fruuntur, deniq; & usum rei uenerea sine  
 ulla contradictione cum illis habeant, qua ipsis  
 non cōueniunt: unde & inuidia nascitur, & of-  
 fensio & odium accēditur, & implacabilis ira:  
 fitq; ut regnum commutetur in tyrannidē. Prin-  
 cipium autem dissipationis huius, & insidiosa  
 aduersus principes conspiratio, non est ex infimis  
 subsellij hominibus, sed ex generosissimis, & ijs  
 qui animi magnitudine & confidentia ualent,  
 propterea quod tales imperantium sibi cōtume-  
 lias & insolentiam minimè ferre possunt. Plebs  
 uerò duces ad resistendum nata, simul cum illis  
 propter dictus iam causus ad hoc incumbit, ut  
 principes reprimantur, atq; ita forma Regni ac  
 Monarchiæ radicitus tollitur, & rursus Ari-  
 stocratia factum principium datur. Etenim multi,  
 ut illis qui monarchas e medio sustulerunt, quasi  
 gratiam quandam prompto & alacri studio re-  
 pendant, praesidio illorum utuntur, & seipsum illis  
 committunt. Illi uerò tutela huius commissionem  
 ex animo primū in se recipientes, nihil prius du-  
 cunt eo, quod publico conducibile uidetur: sed cū-  
 cta tam priuatam quàm publicam plebis utili-  
 tatē concernentia, singulari prouidentia & di-  
 ligentia obeunt. Cum autem eandem potestatem  
 à parentibus suis accipiunt filij, suntq; tam rerum  
 afflictarū quàm politica aequalitatis ac liber-  
 tatis inexperti: iuxta uerò inde ab initio in pote-  
 statis

statum functione, quam patres ipsorum gesserunt,  
 ac prerogativis educati, alij ad avariciam et  
 iniquum pecuniae studium, alij ad ebrietatem, et  
 qua hanc comitantur immoderata convivia, alij  
 ad mulierum constuprationem, ac puerorum ra-  
 pinas degenerant, atque ita Aristocratiam in Oli-  
 garchiam commutant: ac confestim consimilia  
 illis, de quibus antea diximus, in plebe designant.  
 unde et sine ac catastropham consequuntur, con-  
 formem infortunio, quod accidit tyrānis. Et enim  
 sibi invidiam quam et odium observat, quod ci-  
 ves adversum illos alunt, ideoque et dicere aliquid  
 et facere contra praesidentes audet, universam  
 statim plebem paratam, et instituti sui consortem  
 et adiutricem accipit. Deinde cum illis occisis,  
 neque regem sibi praeficere, superiorum adhuc iniu-  
 sticiam veriti, neque pluribus Rempublicam com-  
 mittere audent: quod priorum ignavia recentia  
 adhuc supersint uestigia, sola autem sincera spes,  
 quae in ipsis est, reliqua sit, ad hanc feruntur, et  
 ex oligarchica politia democraticam constituunt,  
 et Reipublica providentiam ac fidem in seipsos  
 recipiunt. Et interea quidem nonnulli servantur,  
 qui supereminentia ac potentatus experientiam  
 ceperunt. Hi praesenti Reipublica statu delectati,  
 aequalitatem ac libertatem plurimum faciunt. Po-  
 stea vero, ubi iuniores successerunt, ac nepotibus  
 denuo tradita est Democratia, illi aequalitatem  
 ac libertatem non amplius propter consuetudinem  
 magnam

magni facientes, reliquos excellere student: quò  
 potissimum prolabuntur ù, qui opibus superemi-  
 nent. Deinde cum principatū ambiunt, nec pos-  
 sunt illum per seipsos, ac propria virtute conse-  
 qui, incipiunt opes prodigere, ac plebem quouis  
 modo inescando corrumpere, ac perdere. Hinc mul-  
 tis semel largitione propter ignauam munerum  
 aueritatē corruptis, tum rursus democratia de-  
 struitur, & in uiolentiam, ac seditiosum politia  
 statum conuertitur. Plebs siquidem ubi alienis  
 uesci, & spem ex bonis proximorum uiuendi  
 habere consuevit, accepto duce magnanimo &  
 audaci, qui propter rerum inopiam ad hono-  
 res Reipublica legitimè quidem aspirare ne-  
 queat, seditionem excitat: & in unum colle-  
 cta, ad cadendum, profligandum, ac terram  
 inter se partiendum ac populandum prouit,  
 donec posita feritate rursus dominum inuenerit  
 & Monarcham. Hæc est illa politiarum reuo-  
 lutio, hæc natura æconomia, secundū quam Rei-  
 publica status mutatur & transfertur, ac rur-  
 sus in idem reuolitur. Hæc si quis clarè cognoue-  
 rit, tempora quidem ignorabit de futuro Reipu-  
 blica statu pradicens. Verum quomodo qualibet  
 politia incrementum sumat, aut rursus decrescat,  
 uel in quid mutetur, rarò aberrabit, si semoto ira  
 affectu, candidè pronunciauerit. Sanè de Roma-  
 na quoq; Reipublica, secundum hæc potissimum  
 scientiam, ad cognitionem constitutionis illius,

auclio

auctionis quoq; & uigoris, consimiliter & futura ex his mutationis perueniemus. Etenim si & aliam quampiam politiam, sicuti iam dixi, hanc ab initio & constitutionem & auxesim habere contigerit, natura cursu & in contrarium illa mutabitur. Est autem hoc cernere per ea quae posthac dicentur. Iam uero de nomothesia Lycurgi breuiter memorabimus. Haud enim id alienum erit a proposito. Cum enim ille singula praedictorum, quomodo necessario ac natura quadam perficiatur, considerasset, reputauit quomodo unaquaeque Reipublica forma, simpliciter, & secundum unam duntaxat potentiam constituta, instabilis sit, propterea quod confestim in peculiarem sibi & natura consequentem maliciam degenerat. Quemadmodum enim ferro rubigo, ligno uermiculi ac teredones agnascetes perniciem adferunt, sic ut etiamsi cuncta externa nocumenta effugiant, ab istis tamen, quae agnata habent, absumentur: hoc pacto & cuilibet Reipublica pro natura ipsius, quadam adnascitur & adheret peculiaris malitia: ut pote regno Monarchia, Aristocratia oligarchia, Democratia bestialis chirocratia: ut fieri nequeat, quo minus cuncta prae dicta, temporum decursu, dicto iam modo mutentur. Hisce praeiis Lycurgus Rempublicam constituit, nec simplicem, nec unius duntaxat: forma, sed cunctas simul collegit optimarum politiarum uirtutes ac proprietates, ne quid in ille

supra

*suprà quàm conueniat excrefcens in agnatã de-*  
*generet malitiã : fed ut fingularum uires al-*  
*ternatim cohibita nufquã nutarent, nec aliquid*  
*illarum admodum fubrueret, fed æquilibris, ne*  
*plurimum, & æquiponderans perpetuò fecũdũ*  
*æqualitatis rationem reſpublica maneret, acce-*  
*gnum metu plebis ab infolẽtia coërceretur, pro-*  
*pterea quod & illi iuſta eſſet tributa Reipubli-*  
*ca portio : plebs rurfus ne Reges contemnere au-*  
*deret, propter metum ſeniorum, qui omnes ſecũ-*  
*dũ electionem optimatum ſelecti, ſemetipſos*  
*æquitatis ſtudio eſſent accommodaturi, ſic ut ij*  
*qui inferioris eſſent ordinis, moribus receptis im-*  
*morarentur, & pars illa perpetuò maior eſſet,*  
*& grauior, propterea quod à ſenibus pronoca-*  
*retur & adiuuaretur. Ad hunc itaq; modũ*  
*conſtituta Republica, libertatem Lacedæmonijs*  
*diutius quàm noſtra teneat cognitio, conſerua-*  
*uit. Ille igitur cũ ratione quadam prauidiſſet,*  
*unde ſingula, & quo modo euenire conſueuerint,*  
*dictã Rempublicam conſtituit incolumem. Ro-*  
*mani quidem, & ipſi idem in conſtituendo tan-*  
*dẽ patriæ ſtatu fecerunt, uerũ non ratione, ſed*  
*per multa certamina & negocia, id quod melius*  
*uidebatur ex eueniũ rerum edocti eligentes: atq;*  
*ita eodem quidem cum Lycurgo fine potiti ſũt,*  
*meliozem uerò Reipublica ſtatũ quàm apud nos*  
*ſit conſtituerunt. Oportet autem eũ qui reſcẽ*  
*ſit iudicaturus de ſcriptõibus, non ſecũdũ*  
*omiffa,*

omissa, sed secundum dicta indicare. Et si quid in istis mendacijprehenderit, scire, quod illa propter ignorantiam omiserint. si uero quicquid dixere uerum extiterit, id illis concedere, quod ea qua tacuerunt non per ignorantiam, sed indicio tacuerint. Obtinuerant autem in ea Republica tres partes, quas omnes iam antea recensui. Erant illa ex parte sic aequabiliter ac competenter per istos constituta & disposita, ut nemo unquam, ne ex illis quidem qui sunt incolae, constanter edicere potuerit, an tota illa Respublica uel Aristocratica sit, uel Democratica, uel Monarchica. Neque hoc praeter rationem accidit. Etenim si consulum quidem potestatem inspexerimus, apparet illa prorsus esse Monarchica & Regia: si eam qua Senatus est, rursus uidetur esse Aristocratica: si uero popularem, qua multorum est, considerauerit quisquam, perspicue apparet esse Democratica. Perinde autem est, cuius nam partis forma Reipublica tum temporis, & nunc quoque, demptis quibusdam paucis, praesuerit. Etenim consules quidem, antequam exercitus educatur, Roma praesentes omnium publicarum actionum potestate funguntur. His reliqui Principes cuncti subiiciuntur & obediunt, praeter Tribunos plebis, & in senatum illi legationes ducunt, & urgentia consilia proferunt, ac totum edictorum negotium ipsi exequuntur. Denique quicquid per plebem, quod publica negotia concernat, perficiendum est.



est, huius cura pertinet ad ipsos. Illorum est convocare concionem, illorum proferre edicta, illorum ea quae a pluribus decreta sunt, dispensare: denique et bellicus apparatus ad eos pertinet, ac universa quae sub caelo est oeconomia, propè Imperatoriam ac regiam habent potestatem. Licet enim ipsis quae videntur imperare belli socijs, constituere millenarios duces, conscribere exercitus, ac seligere socios ac necessarios. Et praeterea in ipsorum potestate est quem libet ex subditis ubilibet cōmorantibus punire. Et id quoque potestatis habent, ut sumptus ex arario publico, quantum ipsis videtur, faciant, quæstore ipsos ad hoc cōsequente, et imperata incunctanter faciēte: ita ut haud immerito, si quis hanc reipublica partē respiciat, politiam istam planè Monarchiam ac regiam esse dicat. Si uerò nonnulla, vel ex his, vel eorū quae posthac dicenda sunt, mutationē sine in praesenti sine futuro tēpore acceperint, nihil id adimet nostra quam iam diximus, sententia. Deinde Senatus primum ararii potestatem habet. Etenim in ipsius arbitrio sunt et reditus, et sumptus. Neque enim quaestoribus ne ad particulares quidē usus, integrū est aliquid expendere, sine ipsorū decreto, nisi in Consules transi: universalis uerò ac maximus quisque sumptus, quales plerumque quaestores in sacra ecclesia ad publicū pertinētia singulis quinquennijs facere solent, in Senatus est potestate, et per hunc indultus est

est quicquid conceditur censoribus. Consimiliter  
& quaecunq; flagitia, per Italiam commissa, pu-  
blicam animadversionem requirunt, utpote pro-  
ditionis, coniurationis, ueneficii, cadis dolo per-  
petrata, horum puniendorum cura Senatum con-  
cernit. Præterea, si quis priuatus, uel ciuitas  
quepiam ex Italicis uel conciliatione aliqua,  
uel æstimatione, uel auxilio, aut custodia opus  
habet, horum omnium procuracionem habet Se-  
natus. Deniq; si legatio quadam aliquò mitten-  
da sit extra Italiam, quæ uel cõciliet quosdam,  
uel adhortetur, siue omnino imperet aliquid, aut  
accipiat, uel bellam denuntiet, de his prouidet  
Senatus. Consimiliter cùm legati Româ ueniunt,  
quomodo tractandi sint quilibet, quidq; respon-  
dendum, cuncta hac perficiuntur per Senatum.  
Ad plebē uerò in uniuersum nihil pertinet eo-  
rum quæ diximus. ex quibus rursus, quicquid  
dempto consulatu adspicias, planè Arist. cra-  
tica uidebitur esse politia: id quod & multis  
Græcis pariter ac regibus persuasum est, pro-  
pterea quod serè omnia ipsorum negotia Sena-  
tus sunt potestati subiecta. Ex his autem inter-  
rogauerit hæud immeritò quisquam, quæ nam  
sit reipublica administranda portio populo reli-  
cta, cum Senatus eorum potestatem habeat, quæ  
particulariter recensuimus, & quod maximum  
est, uniuersi redditus ac sumptus Publici ab illo  
administrentur: Consules quoq; regia potestate

in

in Imperatores ac bellicos apparatus, ac reliqua omnia, quae ubilibet sub caelo aguntur, potestantur. Verum & populo pars aliqua relinquatur, eaq; gravissima. Etenim solus ille cum honorum, cum suppliciorum in republica potestatem sortitus est, quibus solis & potestatus & politia, ac in summa universa mortalium vita continentur. Apud quos namq; huiusmodi differentiam aut non cognosci, aut cognitam male usurpanti contingit, apud hosce nihil prorsus eorum quae subiectorum sunt, recta poterit ratione administrari. Quomodo enim hoc uero simile esset, si parem mali cum bonis sortirentur honorem? Iudicet itaq; populus, ac saepenumero multisariam, si quando magni sit momenti puniendae iniustitia, ac praesertim in eos animadvertendum, quibus illustres principatus fuerant concrediti. Mortis autem utitur indicio solus, siq; in hoc usu non nihil apud eos laude ac memoria dignum. Illis enim qui morti adiudicantur, quando condemnantur, pro ipsorum consuetudine potestas est facere palam liberandi, etiam si adhuc unius tribus desideretur suffragium, ex illis qui indicium confirmant, quo voluntarium damnatur effugium. Est autem fugiensibus securitas, & in Neapolitanorum & Praenestinarum, adhuc & Tiburnensium civitate, ac reliquis sordere conitatus. Principatus autem dat populus iis qui digni habentur: id quod in republica pulcherri-

mum est honestatis premium. Habet etiam leges  
 quoq; probandi potestatem: & quod maximum  
 est, in ipsius voluntate & pax consistit, & bel-  
 lum: & de sociorum auxilio, conciliatione &  
 foederibus indicat. Populus scilicet singula ista  
 confirmat, & vel rata constituit, vel irrita: ne  
 rursus haud immerito dixerit quisquam, maxi-  
 mam reipublice partem esse in potestate populi,  
 esseq; rempublicam hanc Democraticam, Dictū  
 est itaq; , quomodo diuisa sint singula reipubli-  
 ce formae: quo vero pacto singula illius partes  
 mutua operā inter se alia alijs conferre queāt,  
 iam dicetur. Consul dictam potestatem cōsequen-  
 tur, quando cum potestate progreditur, autokra-  
 tor quidem esse videtur: verum ut proposita ex-  
 pediat, opus habet & populi & senatus assen-  
 su, sine quo quae agenda sunt, ad effectum perdu-  
 cere non poterit. Manifestum enim est, necesse illi  
 esse, ut exercitiis indefinenter mittat subsidia  
 & commeatus: at sine senatus voluntate neq;  
 frumentum, neq; vestiis, nec stipendia exerciti-  
 bus subministrari possunt: ut inutiles esse cogan-  
 tur Imperatorum conatus, si senatus ultro desi-  
 cere & impedimento esse noluerit: atq; ita effica-  
 cia'ne sine vel secus imperatorum consilia &  
 proposita, in senatus est arbitrio. In huius enim  
 potestate est, vel alium imperatorem post annui  
 temporis spatium mittere, vel eum qui est redde-  
 re permanentē. Ad hac fortunas imperatorum

amplificare & augere, ac rursus obscurare & humiliare potest senatus. Triumphos enim, sicut ipsi uocant, quibus ab imperatoribus in conspectum ciuium rerum gestarum energia produciuntur, usurpare pro decore nequeunt, imò in uniuersum ne perficere quidem, nisi una senatus assideat, ac sumptus ad eam rem suppediet. Est autem illis admodum necessaria populi conciliatio, etiamsi domo quam longissimè absint. Huius siquidè est, sicut & antea dixi, conciliationes & fœdera uel confirmare, uel irrita reddere. Hoc uerò maximū est. Posito imperio, gestorum rationes sub populi iudicio subire coguntur, haudquaquam ut securū sit imperatoribus, si uel populi uel sine uel senatus negligere beneuolentiam. Senatus quoque, quāuis tāta sit potētia fultus, primum in publicis rebus multitudinis cogitur habere rationē, & obseruare populū, deinde uniuersales & maximas quæstiones pariter ac correctiones eorū quæ sic aduersus Rēpublicā delinquunt, ne morte multāda ueniant, exequi non poterit, nisi quæ in curia ab ipsis decernuntur, a populo confirmantur. Eiusdem conditionis & ea sunt quæ ipsum senatum cōcernunt. Etenim si quis legem inducat, quæ uel nōnihil de cōsuetā senatus potestate auferat, aut presidentiā illius & honorē destruat, uel uitæ detrimentum prorsus adserat, omnia hæc ut uel ponantur, uel secus, in populi sunt potestate. Id omnino perpetuum est, & fir-

mum

*numm. Si ex tribunis plebis unus duntaxat resi-*  
*stat, non poterit Senatus aliquid consultorum*  
*suorum ad effectum perducere, imò ne considerare*  
*quidem, aut omnino aliquò proficisci. Debent au-*  
*tem tribuni ea semper facere, quæ populo facien-*  
*da uidentur, & illius potissimum obseruare uo-*  
*luntatem. Horum omnium gratia Senatus mul-*  
*titudinem ueretur, & populum obseruat. Consi-*  
*militer autem & populus obnoxius ac subditus*  
*est Senatui, illumq; uicissim tam publicè, quàm*  
*priuatim colere debet. Cum enim multa sint ope-*  
*ra, quæ per omnem Italiã à censoribus in sacra*  
*recta publica, quæ nemo facile recensuerit, mul-*  
*torumq; fluuiorũ, stagnorũ, hortorũ, ac meta-*  
*lorum loca exponuntur: in summa, quacunq; hu-*  
*iusmodi sub Romanũ dominiũ cadũt, omnia per*  
*populum dispensantur, & ut ita dicam, propè*  
*cunctorum a plebe censentur precia & emola-*  
*menta. Nam alij quidem à Censoribus elocatio-*  
*nes coëmunt, alij uerò istis cõmunicant, alij pro*  
*emptoribus spondet, alij facultatũ summam de*  
*his ad arariũ publicum adferunt. Horum autem*  
*omniũ potestas ad Senatũ pertinet. Etenim sena-*  
*tus est, prorogationẽ tẽporis dare: & nonnihil,*  
*si dānum acceptum sit, de summa, in uniuersum*  
*quoq; si qua intercesserit impossibilitas, totam*  
*debitorũ summã remittere. Multa sanè sunt, in*  
*quibus Senatus illis, qui publica munera obeũt,*  
*plurimum commodare, uel rursus incommodare*

23 poterit

poterit. Ad hunc enim quæ dicta sunt referuntur. Et quod maximum est, ab illo dantur plurimarum tam publicarum quam privatarum conciliationum, criminum, magnitudinem habentium, iudices. Quæ propter cuncti fidem illius reuerentes, ac negotij incertitudinem metuentes, Senatus consultorum instantiam ac resistentiam cauè obseruat. Similiter et Consulibus agris obsistunt, propterea quòd cuncti, quauersum Romanum extenditur imperium, tam publice quam priuatim, illorum potestati subijciantur. Itaque cum talis sit singularum partium potentia, ut alia alijs et detrimento et usui esse possint: nihilo tamè minus aduersus quamcunq; fortunam adeò sunt competenter conglutinata, ut melior Reipublica status, quam hic sit, inueniri nequeat. Si quidem ubi communis aliquis metus extrinsecus imminens mutuam operam inuicem conferre cogit, tanta sunt ac tales eius Reipublica uires, ut nihil eorum quæ requiruntur desideretur, nec desit quisquam suo muneri in eo casu, dum cuncti simul huc contendunt, ut quæ consulta sunt perficiantur: nec quod constitutum est, ultra opportunitatem temporis protrahatur: publicæq; ac priuatim singuli ad propositi perfectionem cooperantur. Quæ propter Reip. huic proprium est, ut sit uis illius intolerabilis: et quicquid decreuerit, cõsequatur. Rursus ubi externo timore liberati, rebus prosperis

Et opum affluentia potiuntur, quam ex rerum  
gestarum successu consequuti sunt, assentationi-  
bus Et socordia dediti, insollescere ac superbire  
incipiunt, sicuti solet accidere: tum potissimum  
cernere est, quomodo sibi ipsa succurrat ista Res-  
publica. Etenim mox atq; pars aliqua extra or-  
bitam luclatur, ac supra quam par est inuale-  
scit, manifestum est, quod cum nemo secundum ea  
qua dicta sunt, recens sit initiatus, cuiusvis au-  
tem studium mutuis retinaculis cohiberi Et im-  
pediri queat, nulla pars excedere uel superbire  
possit. Manent enim singula insua statione, sic  
ut partim cepto impediuntur, partim inde ab  
initio animaduersionem è vicino uereantur.

Quae sequuntur, ab A. Iano Lascari sunt.  
uerfa, & iam antea Anno  
1537. uulgata.

Posteaquam autē declarauere Consules, tri-  
bunos, militem constituumt: quatuordecim quidē  
ex ijs, quibus quinq; annua stipendia facta sint:  
decem autem alios prater hos, ex ijs qui decem  
reliqua fecerint. Equites sanē, qui decem: pedi-  
tes uerō, ex ijs qui sextum Et quadragesimum  
aetatis attigerūt annum, quos in necessitate rei-  
publica duntaxat stipendia facere est opus. illis  
exceptis, quorum census quadringentas drach-  
mas non excedit. hos enim omittunt, omnes ad  
usum nauticum reseruantes. Quod si aliquando  
necessitas urgeat, tenētur pedites uiginti annua  
stipendia



gulis annis faciunt. Vbi vero aduenit praetorius dies, omnibus qui militia habiles sunt, in urbem coëxantibus, atq; in Capitolium aggregatis, diuidunt se ipsi iuniores tribuni, sicut populus, imperatores'ue instituerint, in quatuor partes: quoniam in quatuor ipsi legiones uniuersam, primamq; partitionē copiarū distribuunt. Atq; ij qui primi quatuor electi sunt, prima legioni assignantur: tres qui deinceps, secunda legioni tribuuntur: quatuor subsequentes, tertia: tres ulsimi, in quartam transferuntur. Ex pronectionibus uerò, duos scilicet primos prima tribunt legioni: tres secundos, secunda: duos subsequentes, tertia: tres ultimos, quarta, ex pronectionibus inquam. Cum in hunc modum tribuni ordinati constitutiq; fuerint, ut omnes legiones aequales principes habeant: post hac seorsum cuiusq; legionis tribuni sedentes, tribus sigillis in legiones sortiuntur, aduocantq; quam fors assignat praetulit. atq; ex ea eligunt quatuor adolescentes, aetate & corporis habitu quam simillimos: productisq; ijs optionem faciunt primi prima legionis tribuni, secundi secunda, tertij tertia; postremi

Remi quarta. Rursus quatuor alijs productis,  
 primi optionē faciunt secunda legionis tribuni,  
 & sic deinceps, ultimi autē prima. post hos alijs  
 quatuor productis, primi accipiūt tertia legio-  
 nis tribuni, postremi secunda. semperq; in hunc  
 modum ad portionem, atq; ambitu quodam sa-  
 cta electione, accidit ut pares in legiones singu-  
 las viri distribuantur. Cum uerò elegerint pra-  
 sentem multitudinem (hoc autem est, ut faciant  
 singulas legiones modo quaternum millium  
 & ducentorum peditum, modo quinque mil-  
 lium, si quando maius aliquod uideatur pericu-  
 lum imminere) ijs ita distributis, equites anti-  
 quitus sanè posteriores pedibus legionarijs so-  
 lebant recensere: nunc uerò priores. censuq; ae-  
 rum habita ratione, ditiores à censore deligun-  
 tur, describuntq; trecentos in singulas legiones.  
 Delectu perfecto, praedictum in modum congre-  
 gant ex ijs tribuni suos quisq; per singulas le-  
 giones, unumq; eligentes maximè idoneum, sa-  
 cramento adigunt profiteri, obtemperaturum se  
 ducibus proculdubio, atq; eorum mandata pro  
 viribus executurum. tum reliqui iurāt singula-  
 rim procedentes, id ipsum significantes, omnia ui-  
 delicet facturos sese, quemadmodum primus ille.  
 Per idem tempus consulari praediti potestate edi-  
 cunt praefectus sociarum ciuitatum in Italia, è  
 quibus auxilia putant accersenda, numerum in-  
 dicantes, diemq; & locum, in quem conuenire  
 25 oportet

oporteat, qui delecti fuerint. At civitates delectu habito, simili antè dicto mittunt sacramento adactos, constituto praefecto, & mercedis exhibitore. Roma autem tribuni, ubi milites iurare adegerint, denunciato die singulis legionibus, ac loco, ad quem adesse oporteat inermes, tum quidem eos dimisere. congregatis autem in praestitu tum diem, deligunt ex ijs minimos aetate, fortunaq; perquam tenuis in pilanos: ijs adultiores, in eos quos hastatos vocant: aetate ac robore praestantes, in principes: natu maximos, in triarios. Tot enim ac tales sunt apud Romanos differentia tam appellationum, quam aetatum: immo etiam armaturarum in unaquaq; legione. dividuntq; eos talem in modum, ut sint princeps aetate, ijsdem triarij, numero sexcenti: principes, mille ducenti: ijs pares hastati. reliqui aetate minimi, velites, pilani'ue. quod si maiore numero constat legio, proportionem divisionem faciunt, triarijs exceptis, quorum idem semper est numerus. iubentur natu minimi gladium gestare, pila, parmaq;. Parma tum firmitatem habet ob structuram, tum magnitudinem, qua tutando sit corpori satis. nam rotunda cum sit, tripedalem habet diametron. Adornatur praeterea moles & simplici casside, cui lupi pellè imponūt, aut eiusmodi aliquid, quod integumentum pariter insigneq; sit, ut in praelio suos quique principes strenuè aut ignaviter se gerètes latère

NON

non possint. Pili telum lignum habet longitu-  
dine plerunq; bicubitali, crassitudine digita-  
li, spiculum unius spithame, palmi in qua ma-  
ioris, eò usq; attenuatum & acutū, ut mox pri-  
vum post iactum necessario flectatur, sitq; inha-  
bile ad remittendum: alioqui commune fieret  
telum. eos qui deinceps hos atate excedunt, ha-  
statiq; appellantur, armaturā ferre iubent. Est  
antē Romana armatura primum sanè clypeus,  
cuius latitudo curva superficiei pedum duorum  
semis, longitudo pedum quatuor: maiori additi  
amplius quatuor digiti, duplici tabulato, glu-  
tino taurino linteolo infuso cōpactus: eius exte-  
rior superficies vituli corio integitur, himalium,  
aut eiusmodi animalis. Habet circumferentia  
ferreum munimen à summis imiq; partibus, quo  
ensium ictus uehementiores tuto excipit, terraq;  
aditendo nō corroditur. impactus est eiusmodi  
clypeo etiam ferreus umbo, qui ingentes sustinet  
ictus, ac lapidum impetum, sarissarum uel, teliq;  
quantūlibet uolenti. Una cū clypeo ensis pendet  
ad dextrum semur, Hispaniensem uocant. anceps  
est, macrone eximio: desertur uolenter, eo quod  
obeliscus eius firmus stabilusq; existit. Ad hac  
uernta dao, galeaq; anea, et crurū tegmē ocrea.  
Peruta hac partim crassiora sunt, partim te-  
nuiora. ex firmioribus, quæ teretia sunt, trien-  
sale habent diametron: quæ quadrata, trien-  
sale latius. tenuiora hastilibus modis asimi-  
lantur.

res, crebrisq; fibulis clausisq; transfigies, ut mo-  
prius vexis utendo relaxetur, quam ferrū fran-  
gatur; licet sit crassitudinis in imo, ubi adhe-  
ret ligno, digiti unius ac semis. eò usq; ac tan-  
tum adhibent diligentia, in nectēdo. Præter hæc  
omnia, adornantur corolla plumea, pennisq; tri-  
bus puniceis, aut nigris erectis, longitudinis ser-  
uè cubitalis: qua cum in summo vertice cæteris  
armis addiderint, vir quidē apparet duplo ma-  
ior quàm sit: eius uero aspectus pulcher, hosti-  
busq; terribilis. atq; pleriq; accepto arcu unius  
spithame, quoquò uersus quod adhibet pectori,  
notantq; cordisuum, perfectam habent arma-  
turam. qui uerò censum excedant drachmarum  
decem millium, pro cordisuo cum cæteris armis,  
hamis confectos, induunt thoracas. Idem armadi  
modus est etiā circa principes, triariosq; præ-  
terquam quòd pro uerutis triarij hastas gerant.  
Ex singulis prædictis generibus, præterquam e  
uau minimis, eligunt ordinū duces, optimos  
quosq; decem: præter quos aliorum decem ele-  
ctionem faciunt, atq; hos quidem omnes prin-  
cipes ordinum appellauerunt: quorum qui pri-  
mus

mus electus est, sit etiam consilij particeps: hi  
 rursus totidē eligunt tergi duces, quibus per-  
 actis, cum principibus ordinum diuidunt atates  
 singulis in partibus decem, exceptis pilanis: pra-  
 bentq; singulis partibus ex ijs qui iam electi  
 sunt, duos duces, duosq; tergiductores. Velites  
 autē, qui supersunt, aequaliter in omneis partes  
 distribuere, partibusq; appellare ordinem, &  
 manipulum, & signum: duces uerò, centuriones,  
 & principes, seu duces ordinum. Si in singu-  
 los manipulos ex ijs qui reliqui sunt, elegerunt  
 ipsi duos, vigore corporis animiq; in primis  
 praestantes, qui signiferi futuri sunt. duos autem  
 in singulos ordines faciunt duces: probè quidem.  
 Cum enim incertum sit, quid quisq; dux facere  
 aut pari possit, nec res bellicae admittat excusa-  
 tionem, nunquam manipulum esse uolunt sine  
 duce, praesidē. Si igitur uterq; adsit, qui pri-  
 mus electus est, praest dextera parti ordinis: qui  
 secundus, uiris praest, qui ad sinistra signi par-  
 tem sunt. Si nō adsit uterq;, qui praesens est, pra-  
 est omnibus. Volunt autē duces esse non tam au-  
 daces, ac periculorum contemptores, quam du-  
 cendi peritos, firmosq;, consilioq; pollentes: ne-  
 que re integra in pugna ruere, aut incipere pra-  
 lium: sed si superentur, premanturq;, manere  
 ac mori locum non deserentes. Equites etiam in  
 decem alia similiter diuiserunt, atq; ex singulis  
 creis eligunt duces. Si uerò ipsi creia assumunt  
 tergiductores.

vergiductores : quiq; primus electus est , praest  
 ala. duo uero decurionum obtinent ordinem, no-  
 santurq; omnes decuriones. absente primo , se-  
 cundus primi obtinet locū. Armatus equitum  
 nunc sanè perquam similis Graecorum armatus  
 est. Antiquitus thoraces non habebant, sed in  
 subligaculis periclitabantur. Unde ad descen-  
 dendum ex equis, celeriterq; insiliendum habiles  
 erant , aptiq; : sed in pralio minus tuto uersa-  
 bantur quòd incermes periclitarentur. Hasta do-  
 plicem in modum irrita ijs erāt. quia enim gra-  
 ciles eas faciebant , vibratilesq; , neq; propo-  
 situm finem collimare poterant, & antequam cu-  
 spidem alicubi firmassent , quod assidue quate-  
 rentur equorum motu, maxima ex parte frange-  
 bantur. ad hac, quod sine ima cuspidis fiebant, ad  
 unum solumq; anterioris cuspidis ictum erant  
 utiles: siquidē fracta, nullum amplius usum pra-  
 stare poterant. Clypeos habebant ex bubula co-  
 rio, placentis umbilicatis persimiles , sacrificijs  
 adhiberi solitis : quibus neq; in congressu appri-  
 me uti poterant, quod firmitate carerēt, imbreq;  
 madefacti tumescebāt, efficiebanturq; & antea  
 & nunc omnino iuuiles. Idcirco cū non appro-  
 baretur eiusmodi usus, celeriter inuenerunt, ac-  
 ceperunt q; gratiam armorum structuram, in qua  
 hastarum primam illico plagam certiorē pari-  
 ter, nec sine effectū fieri contingit, hastā non cre-  
 mula ob structuram , sed firma existente. simi-  
 liter

Nec transumptione posterioris cupidus usus  
 firmum, violentumq; . Eadem ratio est etiam cly-  
 peorum. namq; in congressu tā defendendo, quā  
 inuadendo, stantes teniq; utiles habentur. qua  
 cum conspexissent, celeriter imitati sunt. apti  
 enim sunt, si qui etiam alij, accipere mores, et  
 imitari quod melius sit Romani. Talem dimissio-  
 nem cum fecerint tribuni, dederintq; eiusmodi  
 mandata ad arma pertinentia, tum sanè viros  
 in propria dimisere. Cum uerò dies aduenerit,  
 quo se omnes conuenturos iurauerunt in locum à  
 Coss. deputatum: designat autem serè semper  
 uterq; separatim suis legionibus locum. nam  
 utriq; seorsum plerunq; datur locus, sociorum  
 unus, Romanis legionibus duo. Conueniunt autem  
 iurati omnes, nemine subterfugiente, quoniam  
 nulla excusatio admittitur, prater auspiciū,  
 ualitudinemq;. Ast ubi socij una cum Romanis  
 congregati sunt, curam distributionis eorum,  
 tractationisq; habent constituti à socijs princi-  
 pes, praefecti appellati, numero duodecim: qui  
 primum ex omnibus qui accesserint auxiliari-  
 bus, aptissimos eligunt equites, peditesq;, operam  
 suam ad ministrandū Consulibus rectè exhibi-  
 turos. hos vocant extraordinarios. Multitudo  
 uniuersa auxiliorum existit peditem aequalis  
 plerunq; Romanis legionibus, equites duplo plu-  
 res sunt Romani. Ex ijs accipiunt equitum in  
 extraordinarios tertiā sermè partem, peditem  
 quintam.



quintam ceteros diuiserunt in duas partes, vocantq; alterum dexterum, alterum sinistru cornu. His omnibus preparatis, accipientes tribuni Romanos pariter, sociosq; , castrametantur, una existente apud eos simplici speculatione in locandis castris; qua omni loco temporeq; utuntur. Ob hoc etiā mihi uidetur convenire tēpori, ut tentemus quoad fieri possit, sermone audientes in cogitationē inducere dispositionis copiarum in itineribus, castrametationibus, instructionibusq;. Quis enim tam parum congruit honestis, studiosisq; operibus, qui nolit paulō diligentius mentē adhibere eiusmodi actionibus? quas cum semel audierit, peritus erit rei unius, qua sit digna memoratu & cognitu. Est autē genus castrametationis eorū huiusmodi. Loci, qui semper maximē idoneus uideatur ad castrametandum, eius inquam loci aptissimam partē ad prospiciendum, precipiendumq; Imperatoris tentorium occupat. positoq; signo, ubi illud fixuri sunt, metiuntur circa signū spatium quadratum sic, ut omnia latera distent à signo pedes centū, planum eius sit quatuor actuum. Ad huius figura semper unū aspectum, unumq; laus, quod visum fuerit aptissimum aequationibus, pabulationibusq;, locantur Romane legiones hunc in modū. Cum sex tribuni sint in unaquaq; legione, ut dudum exposuimus, duāq; Romanae legiones utrūq; consulem sequantur, perspicuum est duodecim

tribunum.

tribunos. necessario militare sub utroq; consule,  
ponunt autem horum tentoria ad unam rectam  
lineam omnia, quæ sit æquidistans lateri qua-  
drati præoptato, distetq; ab eo pedes quinquaginta,  
equis pariter iumentisq; ac reliquis tri-  
bunorū sarcinis locandis idoneus locus. Tente-  
ria aversa figuntur à prædicti quadrati latere  
spectantia exteriorē aspectum, qui omnino du-  
cendus uocāduq; semper à nobis est, toti figuræ  
oppositus. Distant inter se tribunorū tentoria  
aquali spatio, atq; eo usq; extēduntur, ut totam  
Romanarum legionum tendentium latitudinem  
assiduè occupent. dimenso rursus spatio centum  
pedum in anteriorem partē ab omnibus tento-  
rijs, postea à præfiniente hanc latitudinē recta  
linea, quæ sit æquidistans tribunorū tentorijs:  
ab hac inquā facere incipiunt legionum taber-  
nacula, struentes hunc in modum. Cum secuerint  
bisariam dictam rectam lineam ab eo puncto  
rectis ad lineā angulis, equites utriusq; legionis  
oppositos inter se locant, pedes quinquaginta  
inter se distātes, sectione in medio internalli ha-  
bita. Est autē equitum peditumq; locatio ten-  
toriorum similis. redditur enim tota species tam  
signi, quam turmæ, quadrata. hæc autē respicit  
nariarum internalla, habetq; præfinitā longitudi-  
nem uia adhaerentē: est enim centum pedum. Ple-  
runq; etiam altitudinē parē satere student, præ-  
terquam sociorum. Quod si maioribus utantur

R exercis

cum ante tribunos uacuum manentem  
per similes sit tractus uniuersi species. Quippe  
cum ex utraq; parte hinc manipuli, indeq; sine  
turma productim interposita: praterquam quod  
post pradiatos equites utriusq; legionis, triarios  
ad singulas turmas singula signa, forma perquā  
simili collocant, figurisq; sese inuicē contingen-  
tibus, sed respicientibus in alterā partem, auer-  
sis ab equitum aspectu dimidiata a altitudine ad  
longitudinem signi cuiusq; eo quod multitudine  
etiā dimidio pauciores plerumq; sunt ij ceteris  
partibus. quamobrem cum inaequalis existat sa-  
pennumero uirorū multitudo, contingit ut semper  
adequemur secundū longitudinē partes omnes  
ab altitudinis differentia. Rursus quinquaginta  
pedum intervallo ab ijs utrisq; distantes, oppo-  
sitos triarijs locat principes. uersis autē ijs quoq;  
in pradiata intervallo dua ha perscudumur strig-  
ga, initia quidē ab eadem recta linea capiētes,  
aditusq; sicut equites: ab distātia uidelicet cen-  
tipede, qua ante tribunos est: desinētes autem in  
latus castrorū tribunis oppositū, quod ab initio  
proposuimus oppositū esse toti castrorū forma.  
post principes similiter auersos contingentibus  
se

se figuris locant hastatos. cumq; decē signa habeant ex prima diuisione striga omnes, cōtingit eas omnes etiā longitudine pares fieri; earumq; sectiones, postromus inquā parteis ad latus uallē oppositū adequari: ad quod etiā ultima uertentes signa castrametantur. Ad hastatis rursus quinquaginta relinquētes pedū spatium, sociorum equites ijs oppositos locāt, sumentes initium ab eadē recta linea, desinentesq; in idē latus. Est autem sociorū multitudo peditum, ut antē dixi, par legionibus Romanis extraordinarijs dūtaxat inferior, equitū duplo maior, ablata horum quoq; in extraordinarios tertia parte. ob id horum etiā altitudinē augētes pro portione, in castrametationū figura conātur longitudinē quoq; Romanis legionibus adequare. Confectis autem omnibus quinque uis, auersa rursus ab equitibus ponunt socialiū peditū signa, augentes altitudinem ad portionē, uallū respiciensia, transuersumq; utrūq; latus. per singula signa prima quasunt ab utraq; parte tabernacula principes ordinum capiunt, sumitq; predictū in modū intercalātes per singulas partes sextā normā à quinita pedes quinquaginta submouent. iidē peditum ordines, ad eō us fiat hic quoq; alius per medias legiones transitus, transuersus utiq; ad strigas, sed equidistans tribunorum seniorijs, quā uocant quintanam, eo quod post quinque ordines traducitur. Locus qui tribunorū temo-

rijs à parte posteriori subiacer, atq; utriq; parti imperatoris tabernaculo adiacet, partim foro, partim quaestori, eiusq; cōmeatibus deputatur. Ab ublimo utriusq; partis tribunorū tentorio à parte posteriori quasi inflexū tenētes ordinem versus tentoria extraordinariorū equitū electi, & quidā uolūtarij in gratiā consulū militātes, versus transversa ualli latera locantur, spectātes quidā ad quaestorios cōmeatus, quidā parte altera forū versus. Plerunq; autē contingit, ut ij non solū contubernia habeāt propinqua cōsuli-bus, uerumetiā ut incedēte exercitu, atq; in caeteris usibus circa consulē quaestorēq; diuersentur, eiusq; operā curamq; impēdant. Apponūtur ijs uallū spectātes, qui eundē prabēt usum pedites, quē praelicti equites. deinceps uerò peruiū relinquitur spatiū latitudinis censū pedum, aequidistans tribunorū tentorijs ultra forū, pratorium, quaestoriūq; pductū per omneis antedictas ualli partis, ad cuius latus superius sociorū equites extraordinarij castrametantur, spectātes forum, pratorium, quaestorium. Ad media horū equitum contubernia, & ad ipsū pratorij locum transire relinquitur quinquaginta pedū, ducēs ad posterius castrorū latus, ordine ad rectos angulos positis praelicta plateae. His equitibus versus anersi ponūtur auxiliares extraordinarij pedites, uallū spectātes, posteriusq; totius castrametationis latus. Vacuus autē locus, qui ex utraq;

utraq; horũ parte supereſt, uerſim tranſuerſa la-  
 tura datur externis, ijsq; qui pro tẽpore ſocij ad-  
 uenerint. His ſic ſe habẽtib; tota quidẽ caſtro-  
 rum forma efficitur quadrata aquis laterib;.  
 Particulares autẽ figura tam ſectionis ſtrigarũ,  
 quàm reliqua diſpoſitionis, urbi ſimillimam ſpe-  
 ciẽ pra ſe ferunt. Vallũ à tentorijs per omnia la-  
 tura ducentos ſubmouẽs pedes, quod uacũ mul-  
 tas ipſis cõmoditates prabet. Eſt enim rebus in  
 caſtra importadis exportandiq; ualde opportu-  
 num. quando ſinguli, ut quaq; ſtrigarum proxi-  
 ma eſt, in hoc uacuum egrediuntur, neq; in unum  
 concuſantes ſubuertunt, calcantiq; ſe inuicem:  
 quaq; habent, aut abigunt pecora, praedusq; ex  
 hoſtibus huc deducentes, tãtò per noctẽ ſeruant.  
 Et quod precipuum eſt, ſi noctu hoſtis aggredia-  
 tur, neq; ignis, neq; telũ peruenit ad ipſos, pra-  
 ter admodum rara, atq; ea innocua ſermẽ pro-  
 pter magnitudinem diſtãtia, tentorijs præſertim  
 circumiectis. Data igitur multitudo pedum,  
 equitumq; utrunq; in modum, ſine quatuor ſen-  
 quinq; milium ſingulas legiones faciant: ſimili-  
 ter Et ſignorũ altitudine, lõgitudineq; ac mul-  
 titudine conceſſa: Et adhuc diſtantijs itinerum,  
 platearũq; nec non omnibus alijs cõceſſis, facile  
 eſt uolẽtibus conſiderare, quàm ſit locus capax,  
 caſtraq; quàm ampla. Quod ſi aliquãdo abun-  
 det ſociorũ multitudo, ſue hi ab initio caſtra ſe-  
 cuti ſint, ſue poſtea per occaſionẽ acceſſerint: ijs

R. 3

quid

quidem qui per occasionem accesserint, ea etiam  
 qua circa pratorium sunt, replent spatia, fo-  
 rumq; & quaestorium contrahunt in unum, co-  
 gente temporis necessitate: ijs vero, qui una cum  
 exercitu à principio exinere, si sit abundans  
 milititudo, addunt strigam unam ab utraq;  
 parte Romanarum legionum, uersus transuersa  
 latera. Omnibus autem quatuor legionibus,  
 consulibusq; ambobus in una castra coeuntibus,  
 congregatisq;, nihil aliud cogitare oportet,  
 quam duos exercitus, prout dudum exposuimus,  
 pariter castrametatos auersos inuicem iunctos  
 esse, contingentes semet ad contubernia extra-  
 ordinariorum utriusq; exercitus. quando sanè  
 contingit, ut figura fiat oblonga, locus duplo  
 priore maior, circumferentia sesquialtera. Cum  
 igitur ita eueniat, ut consules una castrame-  
 tentur, sic semper utuntur castrametationibus.  
 cum uero seorsum, reliqua sanè similiter, forum  
 autem pratoriū, quaestoriūq; in medio statuant  
 utriusq; exercitus. Ast ubi castrametati sunt,  
 conuenientes tribuni, ab omnibus qui in castris  
 sunt, liberis pariter seruisq;, singulasim insin-  
 randū exigunt. Iurant autē illi, se nihil è castris  
 furto ablaturos: immo si quis etiam inuenerit  
 quippiam, id allaturū ad tribunos. deinceps or-  
 dinant signa atq; ex utraq; legione principū ha-  
 statorumq; duo ad loci curā deputant, qui ante  
 tribunos est. In hac enim platea maxima pars  
 Roma

Romanorum quotidie versatur, idcirco studium  
 adhibent, ut ea aspergatur, verraturq; diligēter.  
 Ex reliquis duodeviginti tria quisq; tribunorū  
 sortiantur. nam tot sunt hastatorū principumq;  
 in singulis legionibus signa secundum ante di-  
 ctam diuisionem. Tribuni autem sex, tria signa,  
 nicissim singulatimq; ministrāt, tribuno ministe-  
 riū huiusmodi. castris loco assignato, tētorium  
 erigunt ij, locumq; circa tentorium pauimentāt:  
 et si quid circum sepire oporteat ad uasorū cu-  
 stodiā, id ipsis cura est. Dant etiā excubias duas.  
 excubia quatuor uiri cōstat, quorum pars ante  
 tentorium, pars post tentorium iuxta equos ex-  
 cubāt: Cum igitur tria quisq; signa tribunus ha-  
 beat, atq; in ijs singulis uiri sint amplius centū,  
 exceptis triarijs, uelutibusq;, qui huiusmodi mi-  
 nisterium haudquaquam exhibent, opus quidem  
 leue sit, eo quòd quarto quoq; die ad singula si-  
 gna ministeriū peruenit. tribunis autem ex pra-  
 fatis ministerijs usus pariter necessarius, honorq;  
 atq; obedientia exhibetur. Triariorū signa tri-  
 bunorū ministerijs eximuntur, sed turmis equitum  
 singulis diebus ministeria prabent, ut quiq; pro-  
 ximi sunt post turmas locati: qui custodiunt etiā  
 alia, sed praesertim equos, ne aut implicati vin-  
 culis ledantur, futuri inuiles ad opus: aut solu-  
 ti, atq; inuicem irruentes, turbas tumultusq; ex-  
 citēt in castris. Caterum unum ex omnibus signū  
 excubat quotidie per uices ante imperatorem.



quod securitatem pariter imperatori prabet aduersus insidias, ornatq; specie magistratus, fossæ ac ualli duo latera socijs cura sunt, quibus proximum utrumq; eorum cornu locatum est. Romanis utriq; legioni unum. Cumq; singula latera per signa diuisa distributaq; sint, particularis sanè cura ordinum ductoribus incumbit presentibus adstantibusq;. Vt autem uniuersum latus bene se habeat, duobus tribunis similiter. reliquæ etiam legionis curam hi sunt qui gerunt, bini enim inter se diuisi bimestre spacium semestris temporis uicissim imperant: uniuersoq; quibus sors obtingit, subdiali usui præsumt. Idem modus principatus est etiam præfectorum inter socios. equites ordinumq; ductores omnes oriente luce accedunt ad tribunorum tentoria, tribuni ad Consulē: ille quod instat agendū, tribunis edicit: tribuni equitibus, ordinumq; ductoribus: ij multitudini promunt tempore opportuno, Nocturni signi traditionem tutam præstant hunc in modum: ex singulis generibus equitum peditumq; decimi signi, quod ultimum castrametatur ad extremitatem strigarum. ex ijs uir unus eligitur, qui excubiarum ministerijs nō tenetur: uerū accedit singulis diebus occidente sole ad tentorium tribuni, et accepta tessera (ea est tabella inscripta) recedit. Cumq; secesserit ad signū suum, tradit tabellam signumq; adhibitis testibus proximis signi principi, ille similiter proximis: idēque faciunt omnes

omnes deinceps, donec ad prima, ac prope tribunos locata signa pervenerit. Hos autem oportet tabellam nondum obortis tenebris referre ad tribunos: & si relata sunt omnes quæ data sunt, cognoscunt signum datum esse omnibus, per quod omneis ad sese pervenisse. at si quid defuerit, confestim inquirunt tribunus, quid nam commissum sit, percipiuntque ex inscriptione, quæ nam ex parte tabella venerit: atque ubi repertum fuerit impedimentum, conueniens insertur multa. Vigiliæ disponunt hunc in modum: Imperatorem, cuiusque tentorium, accubans custodit signum: tribunorum tentoria & equitum turmas, deputati, ut modò dictum est, ex singulis signis. iidem per singulos ordines omnes ex se ipsi custodias disponunt, ceteris Imperator. suntque plerumque tres excubiae: apud quæstorē una, binæ apud legatos, consiliariosque. exteriorē castrorū aspectum uelites complent, totum interdiu uallum circumfidentes. etenim hoc illis iniungitur ministerium. Portas singula ex iis decades actubantes seruant. eos qui sunt uigiliis deputati, ex singulis custodijs, qui primam uigiliam acturi sunt, unus ex signis singulis tergiductor uespere ducit ad tribunum: is dat singulis taleolus per singulas uigilias, breuis ad modum, habentes characterē. illi cum acceperint, ad assignata recedunt loca. Fides circuitionis equitibus committitur. Oportet enim primū ala ductorē per singulas legiones præcipere uni ex suis ter-

R. 5

giduct

giductoribus summo mane præceptū huiusmodi,  
 ut is edicat ante prandiū quatuor adoleſcētibus  
 ala sue, ad eas pertinere circuitionē noctis pro-  
 xime accessura. Post hæc oportet idem præcipiat  
 sequentis ala ductori ante noctem, quod illi in-  
 cubit cura circuitionis in sequentem diem. is cum  
 audierit, oportebit ut similia faciat his, quæ  
 prædiximus in sequentem diem. atq; hunc in mo-  
 dum et ceteri deinceps. Qui uerò præpositi sunt  
 per tergiductores ex prima ala quatuor, ubi sor-  
 siti fuerint uigilias, conferunt se ad tribunal,  
 accipiuntq; in scriptis, quotam, quotq; uigilias  
 circuire oporteat. postea uerò accubant y qua-  
 tuor iuxta primum signum triariorū, cuius prin-  
 ceptis curam gerit, ne competens uigilijs signum  
 suba detur. Cum uerò tempus accesserit, primam  
 uisit uigiliā, qui eam uisendam sortitus est. Cir-  
 cuit autem prædicta loca non solum circa ual-  
 lum, aditusq; sed omnia per signa singula, tur-  
 masq; : Et si inuenerit uigiles prima uigilantes,  
 accipit ab ijs tæleolā: sin autem offenderit quem-  
 piā dormientem, aut locū deseruisse, attestatus  
 proximos abit. Idem fit etiam ab ijs, qui deinceps  
 uigilias circumeunt. Dandi autem signum buc-  
 cina (sicuti paulò antè dixi) per singulas uigi-  
 lias, quod circuitoribus conueniat cum uigili-  
 bus, ductoribus ordinum primi signi triariorum  
 utriusq; legionis quotidie cura incumbit. circui-  
 torū singuli sub ipsam lucem referunt tesseræ ad  
 tribu

tribunum. Et si omnes reddita fuerint, sine delicto abeunt. At si quis pauciores attulerit, quam sit custodiarum multitudo, inquirunt ex charactere, quaenam custodia defecerit. qua re cognita, vocatur ordinum duكتور. is autem ducit eos, quibus est commissa uigilia. ij disceptat cum circuitore: Et si custodum fuerit delictum, confestim profert id circuitor, adhibitis testibus, qui proximi sint. tenetur enim hoc facere, ac si nihil huiusmodi factum sit, crimen recidit in circuitorem. statimq; aduocato concilio, coram tribuno dicit causam: Et si condemnatur, fuste caditur. id supplicium huiusmodi est. Accepto fuste tribunus, nix tantum attingit danatum, quod ubi factum est, omnes qui in castris sunt, cadentes fustibus, lapidibusq; plerosq; in ipsis castris conficiunt. at si qui euaserint, nec sic quidem seruari possint. etenim quoenam pacto? quibus neque in patriam redire licet, neq; aliquis ex necessarijs domos cum recipere auderet? ob hoc funditus pereunt, qui in talem inciderint calamitatem. Eidem poena obnoxius est tam tergiductor, quam ale praefectus: nisi praeceperint, ille circuitoribus, hic ale praefecto, qua proxima sit, in tempore opportuno. Quapropter cum eo usq; uehemens atque inexorabilis poena sit, haudquaquam apud eos uigilia aberrant. Oportet autem, ut milites pareant tribunis tribuni ad consules referant. attamen potestas habet tribunus mulctandi, pignoris capiendi, cadend

cadendiq;. Praefecti quoq; in socios idem ius habēt. Fuste caditur etiā, qui furto sustulerit quippiam ē castris, necnō qui falsum testimoniū dederit: & si quis flore atatis abutens deprehendatur. ad haec, qui ter ob idem crimē mulctatus sit, in hac tanquam crimina animaduertūt. Probro autē ducūt, ignauia adscribentes militi delicta huiusmodi, si qui strenuē se gessisse falso retulerint ad tribunos honoris causa adipiscendi: itidē si qui in praesidio dispositi, perculsi metu datum ipsis locū deseruerint, similiter si quis telum aliquod ob metū abiecerit, in ipso cōflietu: proinde nōnulli in praesidijs manifestē perituri, multiplici manu circūuenti, locū semel datū deserere nolūt, pœnā metuētes delicto cōpetentem. Alij in ipso periculo excusso clypeo, aut ense, aut alio quopiā eiusmodi telo, temerē irruunt in hostes: aut in potestate habituros se sperātes qua perdiderint, aut aliquid perpeffos manifestum opprobriū denitatos, conuiri atq; suorum. quod si aliquando haec eadem circa plures fieri contigerit, & signa aliqua cūctim persuasione ducta locum deseruerint, omnes fuste cadere aut interficere nō approbant, sed rei solutionem inueniunt utilem pariter, terribilemq;. quippe conuocato exercitu, tribunus productos in medium desertores accusat inuehiturq; acerbē, deniq; quinq; aut octo, interdū etiā uiginti: atq; in totum ratione habita multitudinis, ut decima ad summum existat pars delinquens

quentium, hos ex omnibus illis qui timide se gesserint, sorte eximis, & fuste cadit, ut supra dictū est, nulla deprecatione admissa, reliquos, ordeo eis pro tritico demenso, extra uallum munimentaq; tendere iubet. ergo periculo ac fortis formidine aequè omnibus imminēte, quādoquidē casus incerto sit, exemplo autē dati ordei ad omneis pertinente, id quod est receptū consuetudine, facit insuper ad terrorē, correctionēq; delictorū. Quin etiam inuentutē probè excitant ad periclitādū. Cum enim usus exoptulet, atq; eorum quipia strenuè se gesserint, uocat imperator ad concionem exercitus, productiq; qui aliquid prater ceteros egisse uisi sunt, primū de laudibus singulorum pro concione orationem habet, exponēs quicquid strenuè gesserint: & si cuius boni in eorum uita sit conscius, quod mentione dignū uideatur, postmodum ei qui hostem uulnerauerit, gessum donat: qui equo deiecerit, spoliaueritq; pediti phialā, equiti phaleras, antiquitus autem gessum tantum. & hoc assequitur nō qui in acie aut expugnatione oppidi uulnerauerit quempiā hostium, spoliauerit'ue: sed si in leuibus certaminibus, aliquibus'ue alijs eiusmodi tēporibus, quibus nulla urgente necessitate uirum ipsi quippiam ac uoluntarij eiusmodi sese dedere certaminibus. Is uerò qui in expugnatione urbis primi murū ascenderint, auream dat coronam. Similiter etiam eos qui propugnauerint, seruauerintq; aliquem  
civium

cinium sociorum'ue, tum imperator indicat, insignesq; reddit munerib. tum uero tribuni seruatos decreto cogūt, nisi id sponte faciant, seruato-rem coronare: colitq; hunc praterea seruatus per omnem. uisā tanquā parentem, omniaq; ei oportet ut exhibeat sicuti genitori. His incitamentis non solum audientes, praesentisq; prouocant ad concertationē, imitationemq; in periculis subeūdis, sed etiam domi manentes. nam qui consecuti sunt eiusmodi munera, prater gloriam inter milites, & domi famam illico peruagantem, etiam post reditū in patriā pompas solennes cū ostentatione ac dignitate adeunt: eo quod solis licet circumponere ornatum ijs, quos sui duces ob uirtutem honorib. sunt profecuti. Domi quoq; in locis celebrioribus, spolia disponunt, indicia propriae uirtutis, testimoniaq;. Cum igitur tantum adhibeant cura, studiūq; circa honores, suppliciaq; in castris, apprime conuenit, ut euentus etiam belliarum actionum prosperi, celebresq; sequantur. Obsonium pedites duos obolos accipiunt singulis diebus, ductores ordinū duplū, equites drachmam. Triticum datur peditibus attici medimni, ex tribus dua ferme partes: equisibus ordeī septem medimni singulis mensibus, tritici duo: socijs, pediti aqua portio, equiti tritici medimni & tertia pars, ordeī quinque medimni: daturq; id socijs muneri. Romanis tam frumenti quā armis armorumq;, si quis huiusmodi rerum indi-  
 guerit.

guerit, horum omnium quaestor certum ordinatum  
 precium eorum obsonijs subtrahit. Cara mouens  
 hunc in modum: ubi primum datum fuerit signum,  
 detrahunt tentoria, componuntq; sarcinas. sed  
 neq; deponere, neque erigere licet cuipiam, ante-  
 quam tribunorum imperatorisq; tentorium eri-  
 gatur, deponatur ue. ubi secundum, imponunt  
 onera iumentis. ubi tertium, procedere oportet  
 primos, mouereq; tota castra. ac primi plerumq;  
 incedunt extraordinarij. hos sociorum dextrum  
 subsequitur cornu: quos deinceps sua iumenta  
 sequuntur. post eos it Romanorum prima legio,  
 habens pone sua impedimenta. tum secunda in-  
 cedit legio, sequentibus ipsam suis uehiculis, so-  
 ciorumq; impedimentis, qui agmen cogunt. ulti-  
 mum enim dum incedunt, lauum sociorum cornu  
 tenet locum. Equites interdum sequuntur à ter-  
 go suas quiq; partes. aliàs iumentorum latera  
 obequitant, stipantes ea, iumentisq; prabentes in-  
 cessum. Quod si qua sit à tergo suspicio, caetera  
 quidem apud ipsos eodem se habent modo. ipsi  
 uerò sociorum extraordinarij à fronte ad ter-  
 gum traducuntur. alternisq; diebus legiones ex  
 cornua eadem praecedant, rursusq; sequuntur à  
 tergo, ut aquationis frumentationisq; integra  
 aequaliter omnes participes fiant, mutantes sem-  
 per ordinem, ut alternatim primores ince-  
 dant. Viuntur etiam alio genere incessas,  
 temporibus parum tatis, patentibus campis.  
 ducunt



ducunt enim triplicem phalangem aequidistantē  
 hastatorum, principum, triariorum: praeponentes  
 antecedentium iumenta omnibus. post prima ut-  
 rō signa, eorum qui secundi incedunt: post secun-  
 da, eorum qui tertij: ad proportionemq; sic al-  
 ternatim ponentes iumenta & signa. hunc in  
 modum ad iter instructi, cum aliquid gravium ac-  
 ciderit, modō ad scutum declinantes, modō ad  
 hastam, produciunt signa praeter impedimenta,  
 ad hostium aspectum. brevīq; tempore, atq; una  
 motione armatorum ordo recepit instructionis  
 dispositionem: praeterquam si aliquando hasta-  
 tos evolutione uti oportuerit. iumentorū autem,  
 caeterorumq; ea sequentium multitudo, post in-  
 structos sese subducentes, locum obtinent in peri-  
 culis competentē. Cum uerō incedentes appropin-  
 quaverint locandis castris, praecedunt tribunus,  
 & ex principibus ordinum quicumq; huic nume-  
 ri assidue fuerint additi. qui posteaquam con-  
 spexerint totum locum, qui optandus sit ponen-  
 dis castris, in hoc ipso primum deputaverunt ubi  
 ponendum sit tentorium imperatoris, ut est ante  
 dictum, & iuxta quem aspectum latiusq; qua-  
 drati imperatori assignato locanda sint legio-  
 nes. his praepositis dimetiuntur circumferētiā  
 pratorij, deinde rectam lineam, iuxta quam po-  
 nuntur tentoria tribunorum. deinceps eius aequi-  
 distantem, a qua incipiunt locari legiones. simi-  
 liter & ab altera parte pratorij dimensi sunt  
 loca

loca lineis, de quibus paulò antè singulatim  
exposuimus. his peractis breui temporis spatio,  
eo quod facilis est dimensio, si quidè omnia sunt  
determinata ac solita spacia: posthac signum fi-  
xerunt unum, primumq; in quo poni oportet lo-  
co tētoriam imperatoris, secundum ad praepo-  
ratum, latus, tertium ad mediam lineam, ad  
quam tribuni tendunt: quartum apponunt le-  
giones. & hac quidem faciunt punicea: impera-  
toris album. ad alteram partem modò nudas ha-  
stas ponunt, modò signa ex alijs coloribus. His  
peractis deinceps strigas dimensi sunt, hastasq;  
fixerunt ad singulas strigas. unde conuenienter,  
cum appropinquauerit exercitus incedens, cōspe-  
xeritq; castrorū locum, cōfestim omnibus omnia  
sunt nota; coniectantibus, considerantibusq; ex  
pratoris signo. Igitur unoquoq; manifestè agno-  
scente, in qua striga, & qua striga parte tendit,  
eo quod omnes semper eundem in castris locum  
teneant, sit simile quippiam, quale cum in urbem  
notam ac propriam ingreditur exercitus. illic  
enim à portis declinantes mox unusquisq; proce-  
dunt, perueniuntq; ad proprias habitationes:  
absq; ullo errore, propterea quod uniuersi ac sin-  
guli cognoscunt in qua ciuitatis parte sit ipsorū  
dīuersorium. his simile quippiam contingit etiā  
in Romanis castrametationibus qua uidetur Ro-  
mani sequentes huiusmodi facilitatem, contra-  
riam Graecis incedere nīā, quo ad hanc partem.

etenim Graci castrametando precipuum ducūt, castrorum munitiones, easq; sequūtur in primis, partim fodiendi laborē declinantes: partim existimantes non esse similia manufacta munimenta, ijs qua ab ipsa locorum natura facta sunt munimenta. ob id etiam in uniuerso castrorum positi figuras omnifariam mutare coguntur, sequentes locorum situs. unde incertum esse contingit, primum quoq; & particularem tabernaculi singulorum locum. Romani autem laborem fodiendi, aliaq; ijs competentia tolerare praeposant, commoditatis gratia, atq; ut notum unūq; semper habeant castrorum situm. Vniuersales itaq; partes speculationis exercitum, castrametationisq; in primis, huiusmodi sunt.

Quae sequuntur, ex Vuolfgangi Musculi uersione habentur.

Propè autem omnes historiographi de hisce nobis Rebus, uirtutis commendarunt encomium, utpote de Lacedaemonijs, Cretensibus Mantineis, & Carchedonijs. nonnulli etiam Atheniensium & Thebæorum Reip. mentionem fecerunt. Ego uerò illas quidem transco, eas uerò quae Atheniensium ac Thebæorum sunt, haud opus habere proluxa declaratione persuasum habeo, propterea quòd nec augmen- to competenti, nec stabili uigore posita, neq; moderatas rerum mutationes sortite sunt, sed quasi noua quadam fortuna ad tempus, ut in proverbio est, illustres factae, cum adhuc

adhuc uigere, & prosperè habitura uiderentur, contrariam sunt mutationem experta. Etenim Thebai, per Lacedamoniorum ignorantiam, & odium eorum quos belli socios habebāt, unius & alterius uirtute, qui suprà dicta considerarunt, apud Gracos sibi uirtutis encomion uēdicarūt. Quod nanq; non Reip. status, sed eorum uirorum uirtus, qui ipsis praeerant, prosperitatis causam Thebais attulerit, consequens enestigio fortuna cunctis patefecit. Res enim illorum unā cum Epaminonda & Pelopidis uita, & aucta fuerunt, & confirmata, & rursus dilapsa. unde sanè censendum liquet, nō Remp. sed uiros illos in causa fuisse, quod ciuitas Thebæorum splendorem illū consequuta fuit, quo tum tēporis extitit illustris. Pari ratione & de Atheniēsium Rep. sentiendum est. Illa siquidem saepenumero, praesertim per uirtutem Themistoclis, illustrissima facta, confestim contraria mutationis experientiam, propter naturæ ipsius inaequalitatem, accepit. Idem enim semper Atheniensium populo accidit, quod nauibus nauclerō destitutis. Siquidem ubi uel metu hostium, uel tempestatis incommodo morerentur classiarij illorum milites, ut gubernatori consentiant, & obtemperent, excellenter officio suo funguntur. Vbi uerò sumpta temeritate Imperatores suos continere, & inter se, propterea quod non amplius eadem omnibus probantur, dissidere ac seditionem mouere incipiunt, sic ut

s 2 alij

aliū navigationem præsument, aliū gubernatorem ut ad portum appellat, urgeant, aliū scalmos excusiant, aliū rursus apprehendant, & ad nauigandum hortentur, aspectus oritur dedecorosus, ijs qui ista spectant, propter mutuam discordiam & seditionem. Et illis quoq; qui navigationis sunt consortes ac participes, instabilis est animus: quocirca & sapenumero altitudinem pelagi, ac uehementiores tempestates qua in illo frequenter oriri solent, fugientes, in portu ac circum litora obnauigant, id quod iam frequenter Atheniensis Reip. accidit. Etenim aliquando cum maximas & grauissimas calamitates cum populi tum Imperatorum uirtute retudisset, in tranquillitate rerum nullis cladibus obnoxia, admodum temerè ac prater rationem offendit. Quapropter de hac & Thebaorum Republica non est ut plura dicantur, in qua utraq; plebs omnia proprio motu aggreditur, illa excellenter praeceptis & acerba, hac ad uim & furorem assuetæ. sed ad eam qua Cretensum est transeuntes, duobus modis opera precium esse iudicamus, ut sciamus quomodo ex priscis cōmentatoribus Ephorus, Xenophō, Callisthenes, Plato, primū quidē similit̃ hanc & eandē cū Lacedæmoniorū Rep. dicant, deinde laudabilē esse pronuncient: quorum mihi neutrum uerum esse uidetur, id quod ex sequentibus cernere licet. Et primum illud ostendam, quod sit dissimilis.

Hoc

*Hoc sanè Lacedamoniorum Reip. proprium esse dicunt, primum ut in terrenis possessionibus nemini plura reliquis possidere liceat, sed singulos ciues equalē ciuilibus loci portionem habere oporteat: deinde apud eos multam meretur, tanquam reprobis, quisquis reliquos terrena possessione excellit: atq; ita ex ea Rep. ambitio quæ circa plus ac minus uersatur, funditus est sublata. Tercio, apud Lacedamonios, perpetuo principatus potiuntur reges: ij uerò per uita spatium qui senes uocantur, per quos & cum quibus cuncta Rep. negotia administrantur. Apud Cretenses uerò modis contrarijs aguntur omnia. Etenim eam regionem leges ipsis pro cuiusq; uiribus, ut fertur, absq; ullo fine possidendam permittunt, ac sic inter eos excellentia & differētia in pretio est, ut non modò necessaria, sed & honestissima putetur illius possessio. In uniuersum autem turpis lucri, & auaritia studium usq; adeò locū apud eos obtinet, ut inter cunctos mortales solis Cretenſibus nullus quasi turpis esse uideatur, quamuis circa principatus annuam habeant & democraticam constitutionem. ut hasitemus, & admiremur sæpenumero, quomodo nobis scriptores ista de ijs qui contrariam naturam habent, quasi familiares inter se sint, & cognati, pronuntiauerint, & sine delirio tantas differēcias, idq; nō obiter, sed multis uerbis in epimetro constituerint: solum Zycurgum ex his qui antecesserunt,*

cadendiq; Praefecti quoq; in socios idem ius habent. Fuisse caditur etiā, qui furto sustulerit quippiam ex castris, necnō qui falsum testimoniū dederit: & si quis flore aetatis abutens deprehendatur. ad haec, qui iter ob idem crimē mulctatus sit, in hac tanquam crimina animaduertūt. Probro autē ducūt, ignavia adscribentes militi delicta huiusmodi, si qui strenuē se gessisse falso retulerint ad tribunos honoris causa adipiscendi: itidē si qui in praesidio dispositi, perculsi metu datum ipsis locū deseruerint, similiter si quis telum aliquod ob metū abiecerit, in ipso cōfliktu: proinde nōnulli in praesidijs manifestē perituri, multiplici manu circūuenti, locū semel datū deserere nolūt, poenā metuētes delicto cōpetentem. Alij in ipso periculo excusso clypeo, aut ense, aut alio quopiam eiusmodi telo, temerē irruunt in hostes: aut in potestate habituros se sperātes qua perdidierint, aut aliquid perpeffos manifestum opprobriū denitatos, conuerti atq; suorum. quod si aliquando haec eadem circa plures fieri contigerit, & signa aliqua cūctim persuasione ducta locum deseruerint, omnes fuisse cadere aut interficere nō approbant, sed rei solutionem inueniunt utilem pariter, terribilemq; quippe conuocato exercitu, tribunus productos in medium desertores accusat inuehiturq; acerbē, deniq; quinq; aut octo, interdū etiā uiginti: atq; in totum ratione habita multitudinis, ut decima ad summum existat pars delinquens

quentium, hos ex omnibus illis qui timide se gesserint, sorte eximit, & suste cadit, ut supra dictum est, nulla deprecatione admissa, reliquos, ordeo eis pro tritico demenso, extra uallum munimentaq; tendere iubet. ergo periculo ac sortis formidine a quæ omnibus imminere, quandoquid casus in incerto sit, exemplo autem dati ordei ad omnes pertinente, id quod est receptum consuetudine, facit insuper ad terrorem, correctionemq; delictorum. Quin etiam iuuentutem probè excitant ad periclitandum. Cum enim usus expostulet, atq; eorum quicquam strenuè se gesserint, uocat imperator ad concionem exercitum, productiq; qui aliquid præter ceteros egisse uisus sunt, primum de laudibus singulorum pro concione orationem habet, exponens quicquid strenuè gesserint: & si cuius boni in eorum uita sit conscius, quod mentione dignum uideatur, postmodum ei qui hostem uulnerauerit, gessum donat: qui equo deiecerit, spoliaueritq; pediti phiala, equi phaleras, antiquitus autem gessum tantum. & hoc assequitur non qui in acie aut expugnatione oppidi uulnerauerit quempiam hostium, spoliauerit: sed si in leuibus certaminibus, aliquibus uel alijs eiusmodi temporibus, quibus nulla urgente necessitate uirum ipsi quippiam ac uoluntarij eiusmodi sese dedere certaminibus. His uerò qui in expugnatione urbis primi murum ascenderint, auream dat coronam. Similiter etiam eos qui propugnauerint, seruauerintq; aliquem ciuium



cinium sociorum' ne, tum imperator indicat, insi-  
 gnesq; reddis munerib. tum uerò tribuni serua-  
 tos decreto cogūt, nisi id sponte faciant, seruato-  
 rem coronare: colitq; hunc praterea seruatus per  
 omnem. nistā tanquā parentem, omniaq; ei opor-  
 tet ut exhibeat sicuti genitori. His incitamentis  
 non solum audientes, praesentisq; prouocant ad  
 concertationē, imitationemq; in periculis subeu-  
 dis, sed etiam domi manentes. nam qui consecuti  
 sunt eiusmodi munera, prater gloriam inter mi-  
 lites, & domi famam illico peruagantem, etiam  
 post reditū in patriā pompas solennes cū ostenta-  
 tione ac dignitate adueniunt: eo quòd solis licet cir-  
 cumponere ornatum ijs, quos sui duces ob uirtu-  
 tem honorib. sunt prosecuti. Domi quoq; in locis  
 celebratioribus spolia disponunt, indicia propria  
 uirtutis, testimoniisq;. Cum igitur tantum adhi-  
 beant cura, studiūq; circa honores, suppliciaq; in  
 castris, apprime conuenit, ut euentus etiam belli-  
 earum actionum prosperi, celebresq; sequantur.  
 Obsonium pedites duos obolos accipiunt singu-  
 lis diebus, ductores ordinū duplū, equites drach-  
 mam. Triticum datur peditibus autiti medimni,  
 ex tribus due ferme partes: equitibus ordei se-  
 ptem medimni singulis mensibus, tritici duo: so-  
 cijs, pediti aqua portio, equiti tritici medimnus  
 & tertia pars, ordei quinque medimni: daturq;  
 id socijs muneri. Romanis tam frumenti quàm  
 aëlis armorumq;, si quis huiusmodi rerum indi-  
 guerit.

guerit, horum omniū quæstor certum ordinatum  
 precium eorum obsonijs subtrahit. Cara mouens  
 hunc in modum: ubi primum datum fuerit signū,  
 detrahunt tentoria, componuntq; sarcinas. sed  
 neq; deponere, neque erigere licet cuiquam, ante-  
 quam tribunorum imperatorisq; tentorium eri-  
 gatur, deponatur'ue. ubi secundum, imponunt  
 onera iumentis. ubi tertium, procedere oportet  
 primos, monereq; tota castra. ac primi plerumq;  
 incedunt extraordinarij. hos sociorum dextrum  
 subsequitur cornu: quos deinceps sua iumenta  
 sequuntur. post eos it Romanorum prima legio,  
 habens pone sua impedimenta. tum secunda in-  
 cedit legio, sequentibus ipsam suis uehiculis, so-  
 ciorumq; impedimentis, qui agmen cogunt. ulti-  
 mum enim dum incedunt, lauum sociorum cornu  
 tenet locum. Equites interdum sequuntur à ter-  
 go suas quiq; partes. aliàs iumentorum latera  
 obequitant, stipantes ea, tutumq; prabentes in-  
 cessum. Quod si qua sit à tergo suspicio, cætera  
 quidem apud ipsos eodem se habent modo. ipsi  
 uerò sociorum extraordinarij à fronte ad ter-  
 gum traducuntur. alternisq; diebus legiones ex  
 cornua eadem præcedant, rursusq; sequuntur à  
 tergo, ut aquationis frumentationisq; integra  
 æqualiter omnes participes fiant, mutant es sem-  
 per ordinem, ut alternatim primores ince-  
 dant. Viuntur etiam alio genere incessus,  
 temporibus parum tatis, patentibus campis.

ducunt

ducunt enim triplicem phalangem aequidistantē hastatorum, principum, triariorum: praponentes antecedentium iumenta omnibus. post prima uerò signa, eorum qui secundi incedunt: post secunda, eorum qui tertij: ad proportionemq; sic alternatim ponentes iumenta & signa. hunc in modum ad iter instructi, cum aliquid grauius acciderit, modò ad scutum declinantes, modò ad hastam, producunt signa prater impedimenta, ad hostium aspectum. breuiq; tempore, atq; una motione armatorum ordo recepit instructionis dispositionem: praterquam si aliquando hastatos evolutione uti oportuerit. iumentorū autem, ceterorumq; ea sequentium multitudo, post instructos sese subducentes, locum obtinent in periculis competentē. Cum uerò incedentes appropinquaerint locandis castris, praecedunt tribunus, & ex principibus ordinum quicumq; huic muneri assidue fuerint addicti. qui posteaquam conspexerint totum locum, qui optandus sit ponendus castris, in hoc ipso primum deputauerunt ubi ponendum sit tentorium imperatoris, ut est antè dictum, & iuxta quem aspectum latusq; quadrati imperatori assignato locanda sint legiones. his praepositis dimetiuntur circumferentiā pratorij, deinde rectam lineam, iuxta quam ponuntur tentoria tribunorum. deinceps eius aequidistantem, à qua incipiunt locari legiones. similiter & ab altera parte pratorij dimensi sunt loca

locâ lineis, de quibus paulò antè singulatim  
exposuimus. his peractis breui temporis spatio,  
eo quod facilis est dimensio, si quidè omnia sunt  
determinata ac solita spatia: posthac signum fi-  
xerunt unum, primumq; in quo poni oportet lo-  
co tētoriam imperatoris, secundum ad praepo-  
satum, latus, tertium ad mediam lineam, ad  
quam tribuni tendunt: quartum apponunt le-  
giones. & hac quidem faciunt punicea: impera-  
toris album. ad alteram partem modò nudas ha-  
stas ponunt, modò signa ex alijs coloribus. His  
peractis deinceps strigas dimensi sunt, hastasq;  
fixerunt ad singulas strigas. unde conuenienter,  
cum appropinquauerit exercitus incedens, cōspe-  
xeritq; castrorū locum, cōfestim omnibus omnia  
sunt nota, coniectantibus, considerantibusq; ex  
pratoris signo. Igitur unoquoq; manifestè agno-  
scente, in qua striga, & qua striga parte tendit,  
eo quod omnes semper eundem in castris locum  
tenent, sit simile quippiam, quale cum in urbem  
notam ac propriam ingreditur exercitus. illic  
enim à portis declinantes mox unusquisq; proce-  
dunt, perueniuntq; ad proprias habitationes:  
absq; ullo errore, propterea quod uniuersi ac sin-  
guli cognoscunt in qua ciuitatis parte sit ipsorū  
dinerforium. his simile quippiam contingit etiā  
in Romanis castrametationibus quâ uidetur Ro-  
mani sequentes huiusmodi facilitatem, contra-  
riam Gracis incedere niā, quo ad hanc partem.

§

etenim

etenim Græci castrametando præcipuum ducunt, castrorum munitiones, easq; sequuntur in primis, partim fodiendi laborē declinantes: partim existimantes non esse similia manufacta munimenta, ijs quæ ab ipsa locorum natura facta sunt munimenta. ob id etiam in uniuerso castrorum positi figuræ omnifariam mutare coguntur, sequentes locorum situs. unde incertum esse contingit, priuatum quoq; & particularem tabernaculi singulorum locum. Romani autem laborem fodiendi, aliaq; ijs competentia tolerare præoptant, commoditatis gratia, atq; ut notum unūq; semper habeant castrorum situm. Vniuersales itaq; partes speculationis exercituum, castrametationisq; in primis, huiusmodi sunt.

Quæ sequuntur, ex Vuolfgangi Musculi uersione habentur.

Propè autem omnes historiographi de hisce nobis Rebusp. uirtutis commendarunt encomium, utpote de Lacedæmonijs, Cretensibus Mætinæis, & Carchædonijs. nonnulli etiam Atheniensium & Thebæorum Reip. mentionem fecerunt. Ego uerò illas quidem transeo, eas uerò quæ Atheniensium ac Thebæorum sunt, haud opus habere prolixa declaratione persuasum habeo, propterea quòd nec augmento competenti, nec stabili uigore posita, neq; moderatas rerum mutationes sortita sunt, sed quasi noua quadam fortuna ad tempus, ut in prouerbio est, illustres factæ, cum adhuc

adhuc uigere, & prosperè habitura uiderentur, contrariam sunt mutationem experta. Etenim Thebai, per Lacedamoniorum ignorantiam, & odium eorum quos belli socios habebāt, unius & alterius uirtute, qui suprà dicta considerarunt, apud Gracos sibi uirtutis encomion uēdicarūt. Quod nanq; non Reip. status, sed eorum uirorum uirtus, qui ipsis praeerant, prosperitatis causam Thebais attulerit, consequens euestigio fortuna cunctis patefecit. Res enim illorum unā cum Epaminonda & Pelopidis uita, & aucta fuerunt, & confirmata, & rursus dilapsa. unde sanè censendum liquet, nō Remp. sed uiros illos in causa fuisse, quod ciuitas Thebaorum splendorem illū consequuta fuit, quo tum tēporis extitit illustris. Pari ratione & de Atheniēsium Rep. sentiendum est. Illa siquidem saepenumero, praesertim per uirtutem Themistoclis, illustrissima facta, confestim contrariae mutationis experientiam, propter naturā ipsius inaequalitatem, accepit. Idem enim semper Atheniensiū populo accidit, quod nauibus nauclerō destitutis. Siquidem ubi uel metu hostium, uel tempestatis incommodo mouentur classiarij illorum milites, ut gubernatori consentiant, & obtemperent, excellenter officio suo funguntur. Vbi uerò sumpta temeritate Imperatores suos contēnere, & inter se, propterea quod non amplius eadem omnibus probantur, dissidere ac seditionem mouere incipiunt, sic ut

aliſ navigationem præſumant, aliſ gubernatores ut ad portum appellat, urgeant, aliſ ſcalmos excutiant, aliſ rursus apprehendant, & ad nauigandum hortentur, aspectus ori-  
 tur dedecorofus, iſ qui iſta ſpectant, pro-  
 pter mutuam diſcordiam & ſeditionem. Et illi  
 quoq; qui navigationis ſunt conſortes ac parti-  
 cipes, inſtabilis eſt animus: quocirca & ſapenu-  
 mero altitudinem pelagi, ac uehementiores tem-  
 peſtates qua in illo frequenter oriri ſolent, fugi-  
 entes, in portu ac circum litora obnauigant, id  
 quod iam frequenter Athenienſi Reip. accidit.  
 Etenim aliquando cum maximas & grauissi-  
 mas calamitates cum populi tum Imperatorum  
 uirtute retudiſſet, in tranquillitate rerum nullis  
 cladibus obnoxia, admodum temerè ac præter  
 rationem offendiſt. Quapropter de hac & The-  
 baorum Republica non eſt ut plura dicantur, in  
 qua utraq; plebs omnia proprio motu aggredi-  
 untur, illa excellenter præceps & acerba, hæc ad  
 uim & furorem aſſueta. ſed ad eam qua Creten-  
 ſium eſt tranſeuntes, duobus modis opera præciū  
 eſſe iudicamus, ut ſciamus quomodo ex præſcis  
 cōmentatoribus Ephorus, Xenophō, Calliſthenes,  
 Plato, primū quidē ſimilē hanc & eandē cū La-  
 cedæmoniorū Rep. dicant, deinde laudabilē eſſe  
 pronunciant: quorum mihi neutrum uerum eſ-  
 ſe uidetur, id quod ex ſequentibus cernere liceat.  
 Et primum illud oſtendam, quod ſit diſſimilis.

Hoc

*Hoc sanè Lacedæmoniorum Reip. proprium esse dicunt, primum ut in terrenis possessionibus nemini plura reliquis possidere liceat, sed singulos ciues equalē ciuilib loci portionem habere oporteat: deinde apud eos multam meretur, tanquam reprobis, quisquis reliquos terrena possessione excellit: atq; ita ex ea Rep. ambitio quæ circa plus ac minus uersatur, funditus est sublata. Tercio, apud Lacedæmonios, perpetuo principatu potiuntur reges: y uerò per uita spatium qui senes uocantur, per quos & cum quibus cuncta Rep. negotia administrantur. Apud Cretenses uerò modis contrarijs aguntur omnia. Etenim eam regionem leges ipsis pro cuiusq; uiribus, ut fertur, absq; ullo fine possidendam permittunt, ac sic inter eos excellentia & differētia in pretio est, ut non modò necessaria, sed & honestissima putetur illius possessio. In uniuersum autem turpis lucri, & auaritia studium usq; adeò locū apud eos obtinet, ut inter cunctos mortales solis Cretenfibus nullus quasi turpis esse uideatur, quamuis circa principatus annuam habeāt & democraticam constitutionem. ut hasitemus, & admiremur sæpenumero, quomodo nobis scriptores ista de ijs qui contrariam naturam habent, quasi familiares inter se sint, & cognati, pronuntiauerint, & sine delirio tantas differēcias, idq; nō obiter, sed multis uerbis in epimetro constituerint: solum Zycurgum ex his qui antecesserunt,*



runt, ea considerasse dicentes, qua solida & firma existant. & cū duo sint, quibus quævis Resp. seruetur, fortitudo uidelicet aduersum hostes, & mutua inter se concordia: sublata auaritia, simul & uniuersam intestinam differentiam ac seditionem sustulisse. qua ratione & Lacedæmonij, cum ab his malis alieni essent, res suas melius quàm reliqui Græci, & maiore cum consensu, dispensarint. Cretenses autem, quamuis ista pronuncient, & ex collatione considerent, nihilo tamen minus propter insitam ipsis auaritiam in plurimis publicis seditionibus, cadibus ac bellis intestinis uersantes, nihil ista ad se pertinere putant, sed pronūtiare audent, quod similes inter se sint hæc politica. Ephorus de utraq; Repub. differens, sic, præter nomina illarū, iisdem dictionibus utitur, ut nisi quis propria nomina attendat, nullo pacto discernere queat, utram ex illis cōmemoret. Igitur quibus illa mihi inter se differre uideantur, hæc sunt. Quatenus uerò Cretem sem Rempub. nec laude cōmendabilem, nec emulanda esse iudicemus, iam exponemus. Ego cuiusvis Reip. duo arbitror esse principia, propter quæ tam potentiā quàm statum illius aut optabilem aut detestabilem fieri contingat. Hæc autem sunt, mores ac leges. Optabilis ac selectæ Reip. status est, quo & priuata mortalium uita sancta & integra, & publici ciuitatis mores placidi ac iusti redduntur. Detestabilis uerò ac fugien-

*fugiendus, quo contrarium perficitur. Quemad-*  
*modum itaq; si quando mores ac leges honesta-*  
*tem apud quosdam resipere uiderimus, confiden-*  
*ter pronuntiamus & uiros eiusmodi, Reip. hone-*  
*stati fore conformes, ita & ubi priuatam quo-*  
*rundam uitam auaricia deditam & publica ne-*  
*gotia iniusta esse uiderimus, manifestum est hand*  
*immeritò posse dici, quòd partim secūdum leges,*  
*& partim secūdū mores illorum praua sit uni-*  
*uersa eorum Respublica. Præterea non inueniet*  
*quisquam magis subdolos priuatos mores, neq;*  
*iniustiora, pro portione, studia, quàm sint Creten-*  
*sium, demptis planè paucis. Quapropter quare*  
*Rempublicam illorum nec similem Lacedæmo-*  
*nica, nec aliàs selectam aut amulandam esse iu-*  
*dicemus, ex præmissa collatiōe probauimus. Imò*  
*nec Platonis Rempublicam æquum est introdu-*  
*cere: quamuis & illam nonnulli philosophi cele-*  
*brant. Quemadmodum enim nec artifices nec*  
*athletas nondum assuetos aut corpore exercita-*  
*tos athleticis certaminibus admittimus: sic nec*  
*istam ad hoc introducere oportet, ut cum priori-*  
*bis collata decertet, nisi prius aliquod illius opus*  
*ueraciter demonstretur. Hactenus uerò illud di-*  
*xerim, quòd si mentio illius facienda sit, ut cum*  
*Spartiatarum, Romanorū, ac Carthaginiensiu*  
*Rebuspub. cōferatur, perinde hoc futurum, ac si*  
*quis imaginem aliquam proponat, & uinis ac*  
*spiritu præditis uiris conferat. Et enim tametsi*

omnino propter artificium laudē mereatur, ipsa  
tamen collatio in animatorū cum animatis pla-  
nè indiga & obscura in oculos spectantium in-  
currit. Quocirca relictis illis, ad Laconum Rēp.  
reuertamur. Videtur mihi sanè Lycurgus ad  
hoc, ut ciues inter se cōsentirent, & Lacedæmo-  
niam certò cōseruaret, deniq; & libertatē spar-  
sa firmam custodiret, tulisse legē, ac bene prou-  
disse, ut cogitatio illius diuinior esse putetur,  
quàm homini conueniat. Etenim possessionum  
aqualitas, uictusq; frugalitas & communica-  
tio & temperatam erat redditura priuatam ui-  
sam, & Rempub. tranquillam ac quietam pre-  
stitura. Deniq; operādi, & graues labores per-  
ferēdi exercitium, fortes erat ac generosos uiros  
perfecturum. Vtrisque autem istis in una mente  
uel ciuitate concurrentibus fortitudine uidelicet  
& temperantia, haud facile fieri potest, ut ma-  
licia uel ex ipsis nascatur, uel ex proximis ali-  
unde attrahatur. Adhunc itaq; modum, et hi-  
sce rationibus firma constituta Rep. uniuersa La-  
cedæmonia securitatem parauit, & admodum  
diuturnam Spartiatis ipsis libertatem reliquit.  
Quod uicinorū possessionem, ac principatum, &  
omnino rerum inuadendarū studiū attinet, neq;  
ex parte, neq; in genere quicquam prorsus cogi-  
tasse uidetur, nisi unum hoc, talem aliquam ne-  
cessitatem, aut propositi uoluntatem introduci  
debere, per quam obtineretur, ut sicut uita priua  
ea

ra sua sorte contenta ac frugalis, ita & commu-  
 nes civitatis mores sorte sua contenti ac tempe-  
 rati redderentur. Nunc uero licet eos sic instituis-  
 set, ut & alienissimi ab ambitione, & tam pri-  
 nata uita quam civitatis ipsorum moribus cor-  
 datissimi essent, erga reliquos Gracos ambicio-  
 sissimos eos ac regnandi cupidissimos & aua-  
 rissimos reliquit: ut partim nemo ignoret, quod  
 illi propè Gracorum primi, uicinorum regiones  
 propter auaritia studium appetentes, Messenijs  
 bellum mancipandi gratia intulerint: partim o-  
 mnibus notū sit, quod per cōtentionē seipsi iure-  
 iurando ad hoc adstrinxerint, ne obsidionē solue-  
 rent, priusquam Messeniorū civitatem ui cepis-  
 sent. Et illud quoq; notū est omnibus quod pro-  
 pter imperandi studiū Gracis incitū illis rursus  
 quos pugnādo uicerant, sic sunt facti subditi, ut  
 imperata ab illis facere sustinuerint. Etenim tr-  
 ruentes Persas uicerāt quidē, pro retinēda Gra-  
 corū libertate decertātes: uerū reuersis ac fugien-  
 tibus Gracas civitates dedititias secundū pacē  
 ad Antalcidā factā, ad hoc prodiderūt, ut pe-  
 cunia potiti uires aduersus Gracos recuperarēt.  
 quo tēpore & legū apud eos uisa est intercidero  
 cōstitutio. Donec enim uicinorū, deniq; & ipso-  
 rū Pelopōnesiorū principatū appetebāt, subsi-  
 dijs illis, qua ipsa suppeditauerat Lacedaemonia  
 cōtenti utebātur, in prōptu habētes necessario-  
 rū apparatus, ac celeres ad propria reditus &

reductiones facientes. postquam uerò classem pelago cœperunt immittere, ac pedestribus quoque expeditionibus extra Peloponnesum militare, manifestum est, quòd neque nomisma ferreum, neque annuarum fructuum permutatio, ad necessarios ipsorum usus secundum Lycurgi constitutionem sufficere potuerint. Requirebat enim institutum illud commune nomisma, et peregrinos apparatus: unde coacti sunt Persarum operam efflagitare, ac tributa imperare insularis, et à cunctis Grecis exigere pecuniam: gnari iam fieri non posse, ut secundum Lycurgi nomothesiā non modò Græcorum principatum, sed ne res quidē suas prorsus assererēt. Qua uerò ratione ad hac digressus sum? Ut reipsa uidelicet perspicuum fiat, quod ad hoc quidē, ut res suas constanter quis custodiat, ac libertatē retineat, sufficiens sit Lycurgi nomothesia. Et ijs qui hunc Reip. finem spectant, concedendum est, quòd neque sit, neque fuerit quicquam Lacedæmoniorum statu et ordinatione exoptabilius. Si uerò maiora quisquam appetierit, et pulchrius ac magnificentius esse duxerit, multis præesse, multis imperare ac dominari, suspici ab omnibus et cunctos adnuere, hætenus concedendum erit, ad id instituti Laconū Remp. deficere: Romanorū uerò excellere, et potētiorē habere cōstitutionē. id quod reipsa liquet. Etenim Lacedæmonij, cū ad obtinendum Græcorum principatum prorupissent,

confest

confestim de sua quoque ipsorum libertate periclitati sunt. Romani uero Italia potentatū consequuti, breui tempore uniuersum sibi subiecerunt orbē, haud parū ad propositū huius cōsequutionem rerū opulentia et parato cōmēatu adiuti. Carthaginiensium uero Respub. inde mihi ab initio bene secundū omnimodas differētias constituta fuisse uidetur. Erant enim apud eos Reges, et Senatus Aristocraticā potestātē habebat: plebs uero ijs praeerat, qua ipsi competeabant. In uniuersum uero, quod cunctorum coadunationem attinet, cōsimilis erat Ro. et Lacedaemoniorum Reip. Illis autē temporibus, quibus in Annibalicum bellū incidit, deterior erat, potior uero Romana. Etenim cuiusque corporis, et Reip. et instituti, auxesis quada est secundum naturam, deinde et uigor, postea rursus diminutio, ut omnia in ipso uigore sint optima: et praeterea tum quoque differentes inter se fuerunt Respublicae. Quantum enim Carthaginiensium primum inualuerat, ac maiore quam Romanorum successu rerum potita fuerat, tantum iam defecit: Roma uero tum quoque potissimū secundum politiae constitutionem florebat. Quapropter et apud Carthaginienses populus iam in consilijs plurimum acceperat uirium, apud Romanos uero Senatus uigebat: unde apud illos multis, apud istos uero optimis consulentibus res Romanorum in publicis actionibus inualuerunt, uel sicubi etiam de  
summa

*summa rerum periclitabantur, optimis tamen consilijs usi, tandem bello Carthaginienses uicerunt. Quod autem ad bellicos usus ex parte uelociter instituendos attinet, naualem pugnam Carthaginienses melius exercent & instituunt, quod ea illis experientia patria sit & antiqua, ac cunctos mortales marina expeditione excellent. Pedestres uero bellandi usus praestantius obeunt Romani, quam Carthaginienses. Huc enim illi omni studio feruntur: Carthaginienses uero pedestres expeditiones penitus negligunt, de equestribus parumper solliciti. Huius rei causa est, quod peregrinis ac mercede conductis exercitibus utuntur, Romani uero indigenis accinilibus. Et haec tenus quoque hac Respub. magis probanda est quam illa. Spem enim libertatis illa perpetuo collocat in stipendiariorum magnanimitate: Romanorum uero in sua ipsius uirtute, & sociorum auxilio. Quapropter & si quando Romani detrimentum aliquod in principatibus accipiunt, una cum omnibus repugnant: Carthaginienses uero per contrarium pro patria ac liberis decertantes, iram ponere nunquam possunt, sed ad extremum usque spiritum pugnando perdurant, donec hostes deuicerint. unde & Romani licet plurimum in naualium expeditionum experientia inferiores, sicuti praedixi, in summa tamen rerum uictores euadunt propter uirorum uirtutes. Quamuis enim in marinis discriminibus haud parum conser-*

conferat navalis pugna usus, clāssiariorū tamen  
magnanimitas maximū ad uictoriā adfert mo-  
mentum. Prāstantiores autē natura sunt Itali  
Phœnicibus & Libyanis, tam corporū robore,  
quā animi confidētia; & ad hanc rem per  
assuetudinem iuuentutē suam magnopere concit-  
atam reddūt. Vnum memorabo, quod satis ha-  
bet indicij, quale sit eius Reip. studiū, ad hoc de-  
stinatum ut tales uiros efficiant, qui nihil non  
ferant, quo patria uirtutis encomiū ac famam  
conciliare possint. Si quādo apud eos quispiam  
ex illustribus uiris ex hac uita decesserit, elato  
funere portatur cum reliqua pompa ad rostra  
sic dicta, in forum: & nunc stans conspicuus,  
nunc obuolutus, idq; rarō, uniuersa plebe circū-  
stante rostra ascendit, siquidē filius adultus su-  
persit ac præsens existat: sin uerō alius quisquā  
ex ipsius genere, ac demortui uirtutes, et quæ in  
uita praeclarè gessit depradicat. Et hinc acci-  
dit, ut multi admoneantur & quæ gesta sunt  
inspiciant, fiantq; non illi modo qui operū illius  
fuerē cōsortes, sed et exteri usq; adeo cōpatiētes,  
ut casus eiusmodi non solū illis qui periclitātur  
proprius, sed & populo uideatur esse cōmunis.  
Quo facto sepeliunt mortuum, ac iusta faciunt:  
deinde imaginem illius illustrissimo domus loco  
ponunt, & lignea sacella circūstruunt. Imago  
autē est, facies ad similitudinē excellēter & ac-  
curatē tam secundū formā quā secundū sub-  
scripsit



*scriptionē expressa. Has autē imagines publicis  
 etiā sacrificijs se proferunt, & magnificē ornāt.  
 Vbi autē praeclarus aliquis ex domesticis ul-  
 timum diē obiuit, instituunt funeris elationē, &  
 circūfusi, qui simillimi magnitudine ac reliqua  
 statua nidentur, uestitū usurpant, si vel consul,  
 vel imperator fuerit, purpura circumdatū: si cen-  
 sor, purpureum: si triumphum egit, vel tale quid  
 perfecit, auro contextū. Igitur isti curru sic in-  
 cedunt. fasces uerò & secures, ac reliqua princi-  
 patibus cōsuetā secundū dignitatē cuiusq; prae-  
 cedunt, quā dū in uinis esset in Rep. emittit. Vbi  
 ad rostra ueniūt, cuncti ex ordine sellis elephan-  
 tinis sedent, quo spectaculo haud facile poterit  
 quicquā spectari pulchrius. inueni gloria et ho-  
 nestatis cupido. Etenim eorū uirorū qui uirtu-  
 tis gratia glorificantur uidere imagines, easq;  
 omnes ueluti uiuas, quē nō excitaret? quod nam  
 aliud pulchrius spectaculū? Præterea qui de iam  
 sepeliendo mortuo cōcionatur, etiā de alijs disse-  
 rere incipit, idq; primum de maiore natu ex his  
 qui praesentes sunt, recensens quid quisq; illorum  
 consequutus sit, ac gesserit. unde sit, ut frequēter  
 bonorū uerorū praeconia, uirtute acquisita, re-  
 nouentur, ac celebritas eorū qui honesti aliquid  
 gesserunt, immortalis, & gloria illorū qui pa-  
 triae benefecerunt, multis innotescat, & ad po-  
 steros propagetur. Et quod maximū est, inuētus  
 ad hoc pronocatur, ut nihil nō pro Reip. cōmo-  
 ditare*

ditate ferendū subeat, quo celebritatem, qua bonos viros comitatur, Et quod dicimus, hinc confirmatur. Multi Romani singulari certamine ob id certarunt, ut se cōmuni iudicio approbarent: haud pauci manifestā etiā mortem elegerunt. nōnulli, ut alios in bello seruarent: aliqui, ut in pace securitatē Reip. cōciliarent. Quidam in principatibus constitui filios suos prater omnē consuetudinē ac legē occiderunt, pluris facientes patriae commodū, quā naturalē cognitionem eorū quos habebant quā proximē necessarios. Multa talia de multis Romanis scribuntur. sufficiat unū in praesenti nominatim exempli ac probationis gratia dictū. De Cocle ferunt, quē Horatiū nominant, quod cū ē regione Tiberini pontis, qui ante ciuitatē est, aduersum duos hostes decertaret, ac multitudinē eorū qui hostibus opē ferebant accurrere cerneret, ueritus ne uiolenter irruerent in ciuitatem, ad eos qui à tergo erant conuersus clamauerit, ut confestim secedentes pontē diruerent. Et quod, cū illi obtemperassent, tantisper dum pontem diuellerent, multitudinem uulnerum ferendo sustinuerit, ac impetum hostiū cohiberit, sic ut hostes non tam uires illius quā animi confidentiā et audaciam admirarentur. Interrupto autē ponte, ac hostium impetu cohibito, ferunt Cocle in ipsum sese fluuiū, sic ut armatus erat, protēcisse, ac nitam suam secundū animi sententiā terminasse: plurimq;

plurisq; fecisse patria securitatem, & futuram de se postea celebritatē, quā nūc præsenti, & qua illi adhuc restabat. Talis quidam affectus, & studium ad honesta facta, ut nero simile est, per consuetudinē huiusmodi, animis iuvenū indēbatur. Adhuc & cōsuetudo ac mos ad quāstum pertinens præstantior apud Romanos est quā apud Carthaginienses. Apud hos enim nihil turpe est, quod ad lucrū facere potest: apud illos uerò nihil turpius, quā largitionibus corrumpi, & auarē extorquere à quibus non conuenit. Quantū enim honestati deputāt lucrum à potentissimo acceptū, tantū rursus probrosam indicāt eā abūdantiā, quæ modis uetitis sit acquisita. Huius autē rei indicium est, quod apud Carthaginiēses ūq; manifestē donaria offerūt, principatus consequūtur: apud Romanos uerò mortis multa punitur, sicubi tale quid cōmittitur. Quapropter cum premia uirtutis utrinq; sunt contraria, liquet quod & utriusq; Reipublicæ inæqualis sit ad ista institutio. Videtur autem mihi Romana Respub. in sentētia de Dijs ab eo differre quod melius est. Et arbitror apud uniuersos mortales esse probrosum, quod hoc in factis Romanorū continetur. Loquor autē de superstitione. Usq; adeo nanq; hæc pars tragicē apud eos de predicatur, & in uitā illorū tā prius antiquā ciuitati cōmunē subintroducta est, ut auergeri nequeat: quod & multis sanē stupendū uideri

deri poterit. Mihi uerò uidentur hoc fecisse propter plebē. Siquidē enim ex uiris sapiētibus congregari Respub. potuisset, forsā huiusmodi modus necessarius haudquaquā extitisset. Quoniā autē plebs uniuersa huius est & illegitimus desiderijs admodū obnoxia, ira incōsiderata, furori ac uiolentia, reliquū est, metu incerto et huiusmodi tragœdia retinendā esse multitudinem. Quocirca uidentur mihi ueteres cogitationes de dys, et cōmentationes de inferis haud prater rationē ac temerē in plebē subintroduxisse: sed eos potius qui nunc uiuūt, absq; ratione illas & incōsideratē reijcere. Quapropter ut de alijs taceā qui respub. obeūt, apud Gracos quidē si solū illis talentū conceditur, etiā si decē antigraphas ac totidē sphragidas, deniq; duplo totidē testes habeant, fidē tamen seruare nō possunt. Apud Romanos uerò, tā in principatibus, quā legationibus, ij qui admodū multis pecunijs utūtur, propter insurandi fidem officiū prāstant. Et apud alios quidē rarū est inuenire uirū, qui publicis bonis abstineat, seq; purum erga illa exhibeat: apud Romanos uerò rarū est talē inuenire, qui in eiusmodi sit scelere deprehensus. Quod autem omnibus existentibus quadā subsit corruptio & mutatio, prope modū haud necessariū est, ut uerbis demonstretur. Ipsa quippe natura necessitas sufficienter huic rei fidē facere poterit. Duobus uerò modis existētibus, secundū quos unūquodq;

T Reip.

diximus. sic ut qui p. m. p.  
causa adaptare possunt, etiā ipsi de futuro pra-  
dicere queant, id quod meo iudicio manifestum  
est. Etenim Respub. quando multis ac magnis  
periculis repulsis, excellentiā & potentatū in-  
expugnabilē acquisiuit, manifestū est quod ac-  
cedere, ut plurimū assolet rerū prosperitate, ni-  
ctus soleat fieri sumptuosior, & viri a quo con-  
tentiosiores reddi circa principatus et alios co-  
natus. Quibus sic diutius progredientibus ini-  
tium mutationis ad peiora subnaescitur, philar-  
chia uidelicet, quae species est ignominia. Pra-  
terea & uita arrogatia, & sumptuositas. Sen-  
tiet autē populus mutationis huius epigraphen,  
quādo à quibus disponi ac dirigi uidetur, illorū  
adulationibus propter philarchiam inflatur.  
Tunc enim ira percitus, & cuncta furore pra-  
sumens, nolet amplius imperata facere, imò ne  
par quidē esse praepositis, sed omnē ut plurimum  
habere potestatē. Quo facto Respub. pulcherrimo  
quidē nomine libera ac democratica dicitur, re-  
ipsa uerò pessimo nomine ochlocratia uocari po-  
scrit. Nos uerò quoniā & constitutionē, & an-  
xiam,

xesim, deniq; & uigorē & dispositionem Reip.  
 praterea & differentiā erga reliquas, tam eius  
 quod in ea peius, quā quod melius est, exposui-  
 mus, sermonem hic de Repub. terminabimus. Re-  
 sumptis autē partibus, quae tēporibus hīstoria  
 coherent, unde digressi sumus, breuiter summa-  
 riam unius causa memoriā faciemus, ne sermone  
 duntaxat, sed & rebus ipsis, ad morē boni arti-  
 ficis, unū aliquod operū specimē proferentes, con-  
 spiciū reddamus Reip. uigorē ac potentiā, qua-  
 lis tum temporis extitit. Annibal enim cū ad  
 Cannas pugnādo Romanorū uictor esset factus,  
 eorū qui uallū custodierāt, octo millia uiuos ce-  
 pit: omnibusq; concessit, ut domū ad suos mitte-  
 rent, quo redimerētur ac seruariētur. Decē uerō  
 ex illis clarissimos, impositio iuramēto, quod ad se  
 reuersuri essent, Romā misit. Unus uerō ex delectis  
 eū iam uallū egressus, ac se rē aliquā oblitū esse  
 dicens, reuersus esset, accepto quod reliquerat,  
 rursus discessit, per eū se reditum fidē seruasse, ac  
 iusiurandū irritū reddidisse ratus. His cum Ro-  
 mam uenissent, & à Senatu petissent, & flagi-  
 tassent, ne captiuis saluē inuiderēt, sed permūt-  
 terent, ut singuli trecētas drachmas penderent,  
 & seruati necessarijs suis restituerentur. Hoc  
 enim Annibalē concessisse dicebant. Neq; enim  
 se in pugna formidine fuisse ignauos, neq; Ro-  
 mano nomine quicquā indignū cōmississe, sed ad  
 hoc relictos, ut castra custodirent, omnibus in

I 2      pugna

pugna casis, subito fuisse cōprehensos, & hostibus subiectos. Romani uerò quoniā magnis detrimentis per ea bella fuerāt affecti, & omnibus, ut sic dicā, destituti socijs, ut iā propè de patria periclitaturi uiderētur, cū ea quæ dicebātur audissent, neq; decorū suū calamitati cedendo negligebant, neq; quicquā earū quæ fieri oporteres contēbant: sed Annibalis propositū considerantes, quod hoc cōsilio simul quidem pecunias extorquere, iuxta tamē & aduersarijs suis magnanimitatē in pugnis adimere nellet, submonstrans illis, quod ei iāsi uinceretur, spem tamen salutis reliquā haberent, tam aberat ut aliquid petitorū facerent, ut neq; suorū commiseratione mouerentur, neq; futurā uirorū penuriam pluri facerent, sed Annibalis cogitationes ac spes in illis positas, uirorū suorū redemptionē recusantes, uanas esse ostenderent. Deinde suis quoq; lege iniunxerunt, ut uel uincerent pugnando, uel morerentur: quòd aliàs illis, si uinceretur, nulla salutis spes superfutura esset. Quapropter hisce sic propositis, nouem ex legatis, qui propter insurandum sponte sua reuertebantur, à se remiserunt. eum uerò qui insurandum fraudulenter eludere conatus fuerat, uinctū hostibus restituerunt: sic, ut Annibal non tantū propter deuictos Romanos gauderet, quantum propter uirorum illorū in consilijs constantiam & magnanimitatem obstupescens contristaretur.

## EPITOME SEPTIMI

## LIBRI HISTORIARVM

Polybii, Vuolfgango

Musculo inter-  
prete.

**C**IVITAS enim Leontinorum  
toto quidem climate tendit ad  
Arctos. In medio illius uallis  
est plana ac lata, in qua sunt  
curia ac tribunalium structura,  
& uniuersum forū. Viroq; autem curia latere  
sumulus rupem habens protenditur. Planicies  
autem tumulorū in supercilijs plena est domibus  
ac templis. Duas uerò portas habet ea ciuitas,  
quarū altera ad meridionalem partē ultra cu-  
riam est, cuius memini, ad Syracusas ducens, al-  
tera ad Arctos tendit ducens ad cāpos Leon-  
tinos sic dictos, & Georgasinā regionē. Sub una  
uerò rupe qua spectat ad occidentē, fluius pra-  
terlabitur, quē Lisson uocant. Sita sunt hic ades  
ē regione inuicem opposita, & plures continua  
sub ipso praecipitio, inter quas dictus etiā fluius  
medius labitur. Insurandū quod ab Annibale  
Imperatore, Magone, Myrcano, Barmocaro,  
& omnibus Senatoribus Carthaginiensium, qui  
cum Annibale erant, ac cunctis Carthaginien-  
sibus, cum illo militantibus, factū est cum Xeno-  
phane Cleomachi Atheniensis legato, quē mi-  
T 3 sic



sit ad nos *Philippus Demetrii*, rex, pro se, *Macedonibus* ac socijs: corā *Ioue*, *Iunone*, & *Apol-  
 line*, coram *damone Carthaginiensiū*, & *Hercu-  
 le*, & *Iolao*: coram *Marte*, *Tritone* *Neptuno*:  
 corā dijs unā militantibus, & *Sole*, & *Luna*, et  
*Tellure*: corā fluuijs, *Damonibus*, & undis: corā  
 dijs cunctis, quotquot *Carthaginem* tenent: corā  
 dijs cunctis quotquot *Macedoniam* tenent, &  
 reliquam *Hellada*: coram dijs omnibus, qui alie-  
 ni sunt ab hoc iuramento: *Annibal* Imperator  
 dixit, & omnium *Carthaginiensium* senatores  
 qui cum illo erant, & uniuersi *Carthaginienses*  
 milites cū eo: quod nobis & nobis placet, ne  
 iuramentum hoc de amicitia & honesta beneno-  
 lentia, amici et familiares & fratres instituat,  
 quatenus à rege *Philippo* & *Macedonibus* ac  
 alijs *Gracis*, quotquot illorū socij existūt, serua-  
 tur, uidelicet *Domini Carthaginiēses*, & *Han-  
 nibal* dux cum suis, et reliqui *Carthaginiensium*  
 principes, qui iisdem legibus utuntur, & *Itacai*,  
 & omnes ciuitates ac gētes *Carthaginiensibus*  
 subditæ, milites quoq; & socij, et cūcta ciuitates  
 ac gentes, cum quibus nobis amicitia est, siue in  
*Italia* siue *Celtia*, siue *Zygiſtina*, & si cum qui-  
 busdā nobis quoq; amicitia et societas in hac re-  
 gione intercedit. Sunt autem & *Philippus* rex,  
 & *Macedones* & aliorū *Gracorum* socij tuen-  
 di ac defendēdi a *Carthaginiēſibus*, unā cū ipsis  
 militantibus, & ab *Itycis*, & cunctis ciuitati-  
 bus

bus, & gentibus, Carthaginiensium imperium agnoscentibus, socijsq; & militibus, & cunctis gentibus ac ciuitatibus quæ sunt in Italia, & Celtia, & Zygiſtina, et alijs quoq; quotquot socij in Italia loci existunt. Illis mutuo nõ insidia binur, neq; dolo nos inuicem impetemus, sed cum omni propensione ac beneuolentiã citra fraudem et insidias hostes illorũ erimus qui Carthaginiensibus bellũ inferũt, prater reges, ciuitates & portus, quibus iuramento & amicitia innũtur. Et illorum quoq; hostes erimus, qui Philippum regem bello impetũt, deũtis ciuitatibus et gentibus, quibus iureiurando & amicitia deuincti sumus. Eritis autẽ & nos eius belli, quod nobis est aduersum Romanos exortum, tantisper consortes, donec & nobis & uobis prosperum illius exitum dederint dij, iuuabitũq; nos iuxta quod necesse erit. Et si ope Deorũ adiuti in hoc bello, quod contra Romanos gerimus utrinq; & nos & uos consenserimus, ut de amicitia cum Romanis paciscamur, sic compaciscemur, ut eiusdem amicitia participes sitis & uos, nec liceat illis unquam bellum uobis inferre, nec possint Romani dominari Cercyrais, aut Apolloniatis, aut Epidannijs aut Pharo, uel Demale & Parthinis, uel Atintania. Deinde ut Demetrio Phario suos restituant subditos uniuersos, in Republica Romanorum. Si uerò bellum uel uobis uel nobis intulerint Romani, mutuas operas

T 4      innis

inuicem ad id belli cōferemus, prout utrorumq;  
 exiget necessitas. Cōsimiliter faciemus, si alij quo  
 que bellū aduersum nos mouerint, exceptis regib.  
 & gentibus, quibus scedere & amicitia iungi-  
 mur. Ad hac si uisum uobis fuerit iuramento  
 huic uel demēdū esse uel addendū, adimemus uel  
 addemus pro utrorumq; placito. Sub ista, sum-  
 ptis in manus sacrificiorum extis, qua tum pro  
 consuetudine posita ipsi adferebātur, parū per in-  
 clinās, & Arato offerens, quid nā ea sacrificia  
 innuere uiderentur, percōtatur: arcem ne illā ob-  
 sinere possent, uel secus. Demetrius igitur tū ex  
 eo quod atate prouectus erat. Si diuinationis,  
 inquit, sensum habes, quā citissimē deficiemus:  
 si uerò mentem regis habes ad res gerendas in-  
 struēti, obtinebimus arcem. Ne uerò illam nunc  
 amittas, quares tempus aliud magis accommo-  
 dū. Sic enim utroq; cornu apprehenso, solus hūc  
 bouem in potestate tua tenebis. Significabat au-  
 tem per cornua, Isthomatem & Acrocorinthū:  
 & per bouem, Peloponnesum. Philippus uerò ad  
 Aratum conuersus: Tu ne, inquit, ista consulis?  
 Illo hesitantē, rogat ut quid sibi uideretur edo-  
 ceret. Ille uerò cum hasitasset: Siquidem, inquit,  
 fieri poterit ut scēdus Messeniorū non infringa-  
 tur, poteris uincere. Si uerò occupatum hunc bo-  
 uem custodieris, perdes omnes arces, & ipsam  
 quoq; custodiam (fidem intelligebat) quam ab  
 Antigono, cum socios seruare, accepisti. Vide  
 autem,

Autem, an non satius nunc quoque sit, ut cum viros eduxeris, fidem illius deferas, & Messenios ac reliquos socios conserues. Philippus, secundum animi sui quidem propensionem paratus erat ad foederis prauaricationem, id quod ex ijs quae postea gessit, patet: quoniam uero paulo ante acerbè erat à iuniore obiurgatus, quòd viros perdidisset, & iam senior liberè ac cum dignitate loquutus, obtestatusq; ipsum esset, ne quae dicerentur, oscitanter audiret, pudore cohibitus est: & apprehensa illius dextera, Age, inquit, eandem rursus uiam ingrediamur. Circa Sardeorum uero ciuitatē irremissa et continua uelitationes et eiaculationes fiebāt, ac crebra discrimina instituebantur. Milites enim utrinque noctes ac dies in id incūbebant, ut insidias nouis insidijs adiuuentis retunderēt: de quibus singulis scribere, nō modò infrugiferum, sed & prolixum fuerit. Vbi autem iam altero anno finis instabat obsidionis, Zagoras Cretensis, in bellicis reb. plurimū exercitatus, cū penes se considerasset, quā facile saepenumero fortissima ciuitates, propter inhabitātium incuriā, in manus hostiū uenire soleāt, dum munitionibus uel naturalibus, uel manufactis cōfisi, securi redduntur & prorsus socordes: deinde cū cognouisset, quae de causa munitissimis locis quae nim hostium sustinere posse putantur, stationes fieri contingat: uideretq; tum temporis, iuxta opinionem quae animo ipsius infederat,

T 1 cunctos

uenatur, satages an aliquando  
occupare posses. Postea, ubi murum eo loco quem  
Serrā vocāt (is autem est quo & ciuitas & arx  
cōiunguntur) sine ulla custodia neglectū manere  
animaduertit, secundū spem suā & cogitationē  
quam animo conceperat, accidit, ut custodiū incu-  
riam tali quopiā indicio significatā obseruaret.  
Locus ille uehementer praruptus erat, & uallē  
habebat subiacentē, in quā ex ciuitate mortuos,  
equorumq; & iumentorum cadauera deiiciebāt.  
In hūc locū frequēter uulturū & aliarū alitum  
multitudo cōgregabatur. Vir itaq; pradielus cū  
uolucres post pastum iam saturas in summitati-  
bus prarupta uallis & muro indefinenter con-  
quiescere cerneret, inde cognouit, eā muri partem  
necessariō esse neglectā, & ut plurimū desertam.  
Deinde nocturno tempore accuratē accedēs, gra-  
dus & accessuum situm indagat. Cum autem ac-  
cessum aliquo uallis loco patere, quō ascēdi pos-  
sit, deprehendisset, regem ea de re instruit. Rex  
spe concepta, Lagoram in instituto pergere hor-  
tatur, simulq; facturum se quā fieri queant pol-  
licetur. Lagoras regem orat ut sibi Theodotum  
Aetolum, & Dionysium, satellitum ducem, ad-  
iunger

iungeret, illuq; preciperet, ut instruendis hisce  
 insidijs cōsortes esse uellēt. uidebatur enim uterq;  
 ad id instituti satis habere & uirium et animi.  
 Rege mox quòd petebatur faciente, consentiunt  
 inter se. communicatoq; consilio noctē obseruāt,  
 cuius matutina portio lunari splendore destitue-  
 retur. Hāc consequuti die precedenti sub uesper-  
 tino crepusculo x v uiros, & corporibus et ani-  
 mis fortissimos deligūt, qui simul et gradus unā  
 aggredierētur, & simul ad superiora conscende-  
 rent, inq; eo ausu ipsis cōsortes existerent. Post  
 illos eligūt alios x x x, qui ex intervallo in insi-  
 dijs essent, ut ubi ipsi superatis mœnijs ad uicinā  
 portā irruerent, isti externè accurrētes, cardines  
 illius et iuncturas infringere conarētur, ipsi uerò  
 internè uelēs ac seras amolirentur. Constituuunt  
 etiā M M, ad hoc, ut istos à tergo sequerentur, &  
 una irruentes theatri coronam occuparent, qua  
 sic erat ex industria constructa, ut & illis qui  
 ex arce, & rursus si qui ex ciuitate accederent,  
 esset opposita. Ne uerò aliqua propter uirorum  
 istorum selectionem ueritatis suspicio daretur,  
 rationem assignat futurum esse, ut Aetoli per  
 nallē quandam ciuitatem inuadere conaren-  
 tur, ideoq; necessarium esse ut isti praesto essent  
 ad obseruandum illos, iuxta acceptum indi-  
 cium. Paratis autem omnibus, mox atque abdi-  
 ta esset Lunare iubar, ij qui cum Lagora erant,  
 acceptis scalis ad praecepta uallis eminentiam  
 clanc

clanculum accedunt, seq; sub prominenti quodā supercilio occultant. Ad ortum autem dici, cum ex eo loco dimissi essent custodes, & rex pro sua consuetudine alios ad subsidia emitteret, alios multos in hippodromum educeret & ordinaret, principio quidem nulla erat cuiuspiam eius rei qua gerebatur suspicio: uerum duabus scalis muro admotis, quarum altera Dionysius, altera Zagoras primi ad fastigia scandebant, tumultuatio & commotio excitatur in exercitu. Accidit enim, ut qui murum scandebant, nec ab illis qui in ciuitate, nec ab ijs qui sub Achaio in arce erant, propter supercilium in uallem promi-nens, uideri possent. Militibus autē qui in exercitu erant, conspicuus erat ascendentium & ciuitatem inuadentium ausus. Quapropter alij propter inexpectatam audaciā obstupescēti, alij quod futurum erat prauidentes ac metuentes, partim stupidi, partim gaudentes stabant. Unde rerum, cum per uniuersa castra cerneret esse motum, uelletq; tam suos quā eos qui in ciuitate erant auellere à proposito, exercitum adducit, et utraq; portas obsidet, quas Persidas uocabant. Achaus uerò, cum ex arce motus aduersariorū alienos à consuetudine uideret, plurimum hasitabat, ad praesentem causam ineptus, & quid gere-retur haudquaquā intelligere ualens. Mittit tamen qui ad portā accederent, quorū auxiliū, propterea quod per angustā & praerupta loca descend

descendebant, admodum tardum esse contigit. Aribazus uerò, qui ciuitati praefectus erat, inoffenso cursu ad portas proruit, quæ Antiochus innadere uiderat: & alios murum ascendere, alios per portam emissos, appropinquantes hostes prohibere, et conflictu impetere iussit. Interea qui cum Lagora, Theodoro et Dionysio erant, praeiunctis mœniorum fastigijs superatis ad subiacentem portam ueniunt, & alij ex illis occurrentes ciues pugnando excipiunt, alij uelites porta dirimunt. Simul externè irruunt & illi, qui ad id loci dispositi erant, & cōsimiliter eam portam impetunt. Confestim reserata porta duo millia illa ciuitatem ingrediuntur, et coronam theatri occupant. Quo facto accurrunt quotquot fuerant in muris, & in porta, quam Persidem uocant, ad quam antea subsidij gratia aduolauerāt, qui ab Aribazo missi erant: satagētes illis occurrere, qui eam inuadebant. Facta hac discessione, aperitur porta: & nonnulli qui cū rege erant, eos sequuti qui portam deserebant, simul cū illis intro irrumpunt. Hi cum portam continua impugnatione occupassent, alij intro in ciuitatem irrumpunt, alij uicinas portas dirimunt. Qui cū Aribazo erant, et cuncti ciues, parumper cum hostibus irruentibus cōgressi, ad arcem sese fuga proripiunt. Facta hac fuga, qui cum Theodoro & Lagora erant, loca theatro uicina retinebant, prudenter & efficaciter totius causa curam gerentes. Reliquus uerò  
exere



exercitus simul undiq; irruens, ciuitatem occupat: atq; ita alijs eos occidendis, in quos incidebant, alijs adificia incendendis, alijs ad rapinam & sua ipsorum commoda anhelantibus, ciuitas illa prorsus exitio & rapina traditur. Et hoc quidem patio Sarderorum dominium consequutus est Antiochus.

# EPITOME OCTAVI

## LIBRI HISTORIARVM

Vuolfango Mu-  
scula inter-  
prete.



**P**ROPTER huiusmodi autem calamitates debeant ne culpam, uel ueniam promereantur & commiserationem, quibus illa acciderunt, certo quidem & in uniuersum pronuntiari non potest: propterea quod compluribus, quibus cuncta rationi consona gesta sunt, hoc usuuenit, ut subijcerentur illis, qui quae coram hominibus iusta sunt & aequa, cupide transgrediuntur. uerum ne hinc quidem temere abstinendum est a pronuntiatione, sed ad tempora & circumstantias euentuum respiciendo, ex duobus alij culpam diuini ueniunt, alijs ignoscendum est: id quod hinc manifestum esse patet. Archidamus Lacedaemoniorum rex, cum Cleomenem regno adspirare suspicaret

*suspicaretur, Spartam fuga reliquit, Paulo post  
 autē rursus persuasus, illi seipse in manus dedit.  
 Quo, facto, & regno pariter & uita spoliatus,  
 nihil excusationis eorū quæ passus est, posteris re-  
 liquit. Etenim cū causa maneret eadē, & Cleo-  
 menis dominatus succrenisset etiā, qui sui copiā  
 illis fecit, quos antea fugiendo salutis suæ præter  
 opinionem consuluerat. quomodo rationi consen-  
 taneū esset, ut non passus fuerit quæ supra com-  
 memorauimus? Quin & Pelopidas Thebæus,  
 quamuis de iniquitate Alexandri tyranni lo-  
 quutus esset, certōq; sciret, quemuis tyrānum eos  
 sibi ducere inimicissimos, qui libertati patrocini-  
 nantur, nihilo tamen minus Epaminonda per-  
 suasit, ut non modò Thebæorum, sed & Græcorū  
 Democratia præfset. Et cū hostis Thessalia ad  
 hoc esset, ut Alexandri monarchiam destrueret,  
 secundo tamen ad Alexandrum legationem  
 obire sustinuit. Itaq; cum in potestatem inimici  
 uenisset, Thebæis plurimum incommodauit, æ-  
 gloriam illorum, quam ad id usque temporis ha-  
 buerant, perdidit: propterea quòd fidem illis, qui-  
 bus minimè oportebat, habuisset. Consimilia &  
 Caio Romanorum duci bello Siculo acciderunt,  
 qui se imprudenter in manus hostium cōiecit. Et  
 plures alij talia passi sunt. Culpandi itaq; sunt,  
 qui se ipsi incircumspectius in potestatem hostium  
 tradunt: culpandi uerò non sunt, qui quoad eius  
 fieri potest, prudenter cuncta gerunt. Etenim  
 prorsus*

prorsus nemini quicquā credere, non facit ad res  
 gerendas. Si uerò argumētis, quatenus fieri licet,  
 certis habitis, quæ rationi conueniunt egeris, re-  
 prehensione carebit. Sunt autem huiusmodi uero-  
 similia argumenta, iusurandum, liberi, uxores,  
 & quod maximū est, uita præterita. Quod si ho-  
 rum quoque reputatione in calamitatē incideris,  
 non tua, qui pateris, sed eorum est culpa, qui hoc  
 faciunt. Quapropter talia potissimum querēda  
 sunt argumenta & satisfactiones, quorū gratia  
 is cui creditur, fidem datam infringere non pote-  
 rit. Quoniam uerò rarum est talia inuenire, pro-  
 ximū fuerit ea curare, quæ rationi consentiunt:  
 ut si hoc quoque pacto falsi fuerimus, excusationē  
 apud eos nō amittamus, qui extrā sunt: id quod  
 & pluribus antecessoribus nostris euenit. Est au-  
 tem magis clarum, & temporibus illis, quorum  
 iam mentionem fecimus, uicinius, quod Artheo  
 accidit: qui quamuis nihil eorum omiserit, quæ  
 ad cautionem & securitatem fieri poterant, sed  
 cuncta, quatenus humano sensui possibile erat,  
 providē gesserit, nihilo tamen minus in potesta-  
 tem hostium deuenit. Itaque quod euenit, commise-  
 rationem quidem ac ueniā ei qui passus est, apud  
 extraneos, accusationem uerò et odium apud eos  
 peperit qui hoc illi intulerunt. Haud alienum ue-  
 rò mihi à conatu nostro & primario proposito  
 uidetur, auditores de rerum istarum magnitudi-  
 ne, & ambizioso utriusque Reipublica, Romana  
uidel

videlicet & Carthaginensis, studio, commune fa-  
cere. Quis enim non obseruandum esse duxerit,  
quomodo tantarū ciuitatum moderatores, quā-  
uis gnari eorū essent quæ in Italia, nec secus eo-  
rum quæ in Iberia contigerant, & præterea de  
hisce utrinq; spem quidē de futuro haberent ob-  
scurā, indubitata uerò & iam instātia pericula  
expectarent, nihilo tamē minus præsentī incom-  
modo contenti non fuerint, sed & de Sardinia  
& Sicilia inter se contenderint, & cuncta com-  
plexi sint, non spe modò, sed & sumptibus & ap-  
paratu bellico: id quod potissimum quis, si singu-  
la inspiciat, admirabitur. Etenim duo iusti exer-  
citus unā cum consulibus præsidio Romanis fue-  
rant in Italia, & duo in Iberia, quorū pedestri  
Cnaus, nautico uerò Publius præfuit. Et Cartha-  
ginensibus quoq; uniuersis meritò ista accide-  
rūt. Ad hac & in locis Græcia, conatibus Phi-  
lippi classis occurrerat, in qua primum Marcus  
Valerius, postea uerò Publius Sulpicius, Ap-  
pius quoq; unā cū illis, naues habens quinque-  
mes centum, abnauigabant. Marcus Claudius  
uerò pedestribus copiis instructus, Siciliam inua-  
serat. idem fecerat Amilcar, à Carthaginensi-  
bus missus. Ex quibus iudico, id quod initio ope-  
ris frequenter diximus, nunc ex ipsis rebus gestis  
certam inuenire fidem. Hoc autem erat, fieri non  
posse, ut qui particulares historius scribunt, uni-  
uersalem rerum dispositionē cōsiderare ualeāt.

V

Quomodo

que ad mortaliū cognitionē  
cipatui ac dominatui tāquā inertes & igna-  
ua subijciuntur: id quod nūquā antea euenisse  
reperitur. Etenim haud quidem impossibile est,  
etiam ex particularibus cōmentarijs aliquatenus  
cognoscere, quomodo Siciliam Romani cepe-  
rint, & Iberiā occuparint: quomodo uerò ad uni-  
uersalē istū principatū peruenierint, & quid ex  
singulis gestis ad uniuersales illorū conatus ali-  
quid emolumenti contulerit, & quid deniq; &  
quibus tēporibus cooperatum sit, agrē sine inte-  
gra & uniuersali gestorū hīstoria cognosci po-  
terit: neq; etiā magnitudinē rerum gestarū, nec  
eius Reip. potentia easdē ob causas facile consi-  
derare licebit. Quod enim Romani Iberiā adhuc  
& Siciliā sibi uēdicarūt, & exercitibus tā nan-  
ticis quā pedestribus bella gesserūt, si in seipso-  
ac seorsum dicitur, nihil habet admiratione di-  
gnū. Quod uerò simulatq; ista acciderūt, multa  
quoq; alia, eodē tēpore ab eiusdē Reip. principa-  
tu perfectā sunt, & si cōsideretur quomodo cum  
illa gererētur, et quibus calamitatibus ac bellis,  
in propria ipsorū regione, circa eos ipsos qui su-  
pradi

*prædicta omnia gesserunt, adflati fuerunt: sic  
 demum quæ facta sunt, clara & admiranda red-  
 duntur, & sic potissimum harum rerum scientia qua-  
 drabit. Sint hæc itaque aduersum eos dicta, qui  
 particularibus cometariis ad uniuersalis ac ge-  
 neralis historia experientiam uenire se posse putant.*  
*Marcus uero L. X. quinquerecium narium classe  
 instructus, ad Achradinem adnauigauit: quarum  
 singula referta uiris erant, fundas et cuspides ha-  
 bentibus quibus eos repulsuri erant, qui ex propu-  
 gnaculis dimicabant. simul autem et octo quinque-  
 remes habebat. quibus remigum series inerat tam  
 à dextris quam sinistris, atque illas inter se cum  
 duobus lenibus parietibus coniunctas, ad murum per  
 remigationem, quæ erat extra parietes, adduxe-  
 runt. Et has uocat Sábucias. Genus autem structu-  
 re dictorum instrumentorum tale est. Scalam parauit  
 latitudine IIII. pedum, sic ut dum ex navi descendi-  
 tur, muro adequetur. Huius utrumque latus cæcellis  
 munierunt, et desuper regulis defensorijs arma-  
 runt, et obliquam parietibus imposuerunt, quibus  
 coniunctæ naues cōstringebantur, sic ut plurimum  
 embolis præmineret. Deinde et ad malos nauis  
 rotula erat desuper cum funibus defiliætes. Vbi ne-  
 cessitas ingruerat, funibus in uertice scale reli-  
 gatis per rotulas in puppi stantes trahunt. Et alij  
 cōsimiliter in prora structuram eius machinamensi  
 repagulis firmant, ac deinde per remigationem,  
 quæ ab utraque illa externi remigum serie fiebat,*

V 2 telluri

telluri navibus appropinquantes, dictū instrumentum muro applicāt. In summate autē scala tignū est quod scutis Persicis trinā superficiē cōmunit, quo quatuor milites ascēdentes aduersum eos decertāt, qui inde à propugnaculis applicationē sambuca impedire conantur. Vbi applicata scala murum occupauerint, ipsi scutorū latera utrinq; soluentes, propugnacula uel turres conscendunt: reliqui per sambucā istos cauiē sequuntur, scala per mīlos in utrāq; nauem demissa. Structura autē ista non immeritō hāc est appellationē sortita. Quando enim perficitur et erigitur, redditur figura nauis huius et scala, in unum redacta, sambuca conformis. Et hi quidē ad hunc modum instructā machinam turribus admouere cogitabāt. Supra uerō uir paratis instrumentis ad quoduis spatium commodis, dictus robustioribus ac maioribus iaculis procul adnauigantes uulnerabat, et in hasitationem ac difficultatem coniciebat. Vbi autem iacula illa ultra hostem ferebantur, minoribus utebatur: ac semper intermediū spatij rationem habens, adnauigantem hostem in tantam confusionem ducebat, ut impetum et adnauigationem illius prorsus impediret: donec Marcus perplexus redditus, clanculum noctu translationem nauium facere cogeretur. Cū autē extra iacula telluri appulissent, rursus aliud structurae genus aduersus eos parauit, qui de navibus pugnaturi erant.

*Murmo.*

*Murum ad staturam hominis crebris foraminibus in externa superficie magnitudinem palma habentibus perforavit, quibus iaculatores, & repulsoria instrumenta intra murum admonuit, & per illa foras iaculanda conatus ascendentiū hostium irrisos reddidit. Et hoc pacto tam procul distantes quàm propinquos hostes, non solum ab impetu ipsorum cohibuit, sed & plurimos illorum internecioni dedit. Vbi uerò hostes sambucas usurpabant, instrumenta parabat ipse, quæ supra murum uniuersum extolleret reliquo quidem tempore abdita, ubi uerò necessitas usum illorum flagitaba, ex interioribus partibus supra murum erecta, & plurimum è sublimi antenas impetentia: quorum nonnulla lapides haud minores pondere decem talentorum, quadam uerò pondera plumbea equilibria iaculabātur. Deinde cum sambuca aliquando sufficienter carchesio & antennis per quandam chasteriam circumductis admovebantur, lapidem in eam strueturam demittebant: unde non modò instrumentum illud, sed & ipsam nauim conquassari, & eos qui in illa erant prorsus periclitari cōtiguit. Rursus quadam ex machinis supra hostes irruentes, & scutis ad hoc tectos, ne iaculus quæ per murum mittebantur, laderentur, & mediocres lapides deieciabant, ut qui de prora pugnabant, fugarentur: & simul ferream manum, catena deuinclam iniiciebant: quam manu tenens qui*



antennam gubernabat, apprehensa prora, calce-  
neum machina intra mœnia traherat. Si quan-  
do autem prorā eleuans, nauium supra puppim  
erigebat, proram instrumentis reddebat immo-  
tam, manum uerò & catenam per charisteriam  
quandam de machina proiebat. Quo facto,  
ex nauibus alia in transuersum rapiebantur,  
alia subuertebantur etiam, plurima uerò proris  
è sublimi deiectis mergebantur, & undis simul  
ac perturbatione replebantur. Marcus, his quæ  
ab Archimede fiebant, consternatus ac perple-  
xus redditus, cum eos qui intra mœnia erant, co-  
natus suos cum detrimento & ludibrio propul-  
sare cerneret, quamuis moleste ferret quod acci-  
debat, nihilo tamen minus factum illius irridēs,  
Archimedem nauibus suis è mari haurire, &  
sambucas alapis percussas, ueluti rupto fœdere  
turpiter esse prolapsas dicebat. Et huiusmodi  
quidē finem obsidio per mare facta accepit. Qui  
uerò cum Appio erant, consimilem difficulta-  
tem passi, conatibus suis destiterunt. Cum enim  
adhuc aliquanto interuallo distarent à mœnijs,  
iactu lapidū & catapultis percussi interibāt.  
Erat enim iaculorum structura & multitudine  
& efficacia admirabilis: quam Hieron quidem  
suppeditauerat, Archimedes uerò tanquam ar-  
chitecton & opifex fabricauerat. Vbi uerò cini-  
rati appropinquabant, alij iaculis per murum,  
sicuti supra memini, confecti, continuè ne acce-  
derent

derent arcebantur: alij sentis telli, & ob id uiolentius irruentes, lapidibus desuper & trabibus deijciebatur, ac perdebantur. Haud pauci autem manibus etiã ex machinis, ut antea dixi, cõfici batur. Viros enim unã cum armis in sublime raptos projiciebant. Secedẽtes itaq; in castra, ij qui cum Appio erant, & cũ chiliarchis confidentes, unanimiter cõsultarũt, & cuiusvis spei experientiam capere statuerunt, quo Syracusas obsidione caperẽt. quod & eadẽ fecerũt. Cũ enim octo menses ciuitatem illã obsidione cinxissent, nullo quidẽ strategemate aut ausu bellico abstinuerunt, oppugnationẽ uerò ciuitatis nunquã sũtare sustinuerunt. Vsq; adeo scilicet uir unus, & fortuna una, si rebus quibusdã gerẽdis competenter coniungantur, res admodũ magnas & admirabiles efficere uidetur. Itaq; illi, cũ tantos exercitus & mari haberẽt & terra, si quis unũ Syracusis senem adimeret, urbe se confestim perituros sperabant. Illo uerò præsente, ne accedere quidem audebant, eo modo, quo Archimedi facultas ad defendẽdũ esse poterat, atq; ita Syracusas sibi maximẽ per necessariorũ penuriã, propter multitudinem, quæ in ciuitate erat, subiici posse putantes, in eã spẽ incubebãt: et classe prohibebãt, ne quid per mare, pedestri uerò exercitu, ne quid per terram adferretur subsidij. Nolentes autem rẽpus illud inuitili ocio cõsumere, quo Syracusas obsidebant, sed simul, aliquid extra tam

obsidionē, quod cōmodū esset, moliri, diuiserunt sese duces: & exercitū, sic ut Appio duae illius partes ad obsidendū ciuitas ē manerēt, tertia uerò assumpta Marcus Carthaginiēses innaderet, qui expeditionem in Sicilia faciebāt. Philippus uerò Messenios quidem, hostes factos, nulla in re memoratu digna, ledere potuit, quāuis regiōē illorū adstigēdi gratia innasisset, in eos uerò qui inter amicos admodū necessarij erāt, maximam procacitatē et petulantiā exercuit. Seniore enim Aratum, gestis ipsius offensum, paulo post in Messena, unā cū Taurione, qui ipsi in Pelopōne so ministrauerat, ueneno sustulit. Igitur apud exteros quidem mox quod factū erat innotuit. Erat enim potentia illius nō recēs in illis declarata, qui per id tēporis peribant, sed diuturna iā, & habitu cōfirmata. Aratū sanē ipsum malū hoc nō latuit: quod ad hūc modū manifestū est factū. Cū id omnes reliquos celassit, erga unū ex ministris nomine Cephalonem propter illius cōsuetudinē, silentiū nō tenuit, sed diligēter illi de morbo predicti unā presentis, et quid spuma parieti intēcta ac cruenta significaret, edixit, inquiēs: Haec sunt, ô Cephalō, pramīa, quae ex amicitia Philippi reportamus. Usq; adeo magnum quid & honesta est mediocritas, ut quod factum est magis eū qui passus est, quā qui fecit, pudore suffundat. An quod rātorū ac taliū gestorū cōsors ad hoc fui, ut Philippe cōmodarē, talia beneuo

benivolentia premia relata sunt? Hic itaq; cū  
quod principatu se penumero apud Achaos suū  
Elus esset, tū propter multitudinē & amplitu-  
dinē beneficiarū in eā gentē collatorū, uita suū  
Elus cōpetētē honorē tā in patria quā in Rep.  
Achaorū cōsequutus est. Victimās enim illi, &  
heroicos honores, & in summa, quacūq; ad per-  
petuā memoriā faciebāt, decreuerūt: sic ut si mor-  
tuis aliquis est sensus, uero simile sit Achaorū  
erga se probare gratitudinē, et ad afflictionē ac pe-  
riculorū, quae dum ille uiueret, acciderūt, cōmu-  
nicationē. Cū autē iā olim de occupādo Lisso &  
Acrolisso cogitaret, & ea loca in suā redigere  
potestātē moliretur, cū exercitu ad illa mouit.  
Profectus autē duorū dierū itinere, cū angustias  
transisset, ad Ardaxanū fluuiū haud procul à  
ciuitate castrametatur. Cōtēplatus uero & am-  
bitū Lissi, cū ad mare tum ad mediterraneam  
partē excellēter natura pariter et structura mu-  
nitum, tum iuxta positū Acrolissum, quae arx  
tam propter extēsiōē in sublime, quā propter  
aliā munitionē, eiusmodi habebat imaginatio-  
nē, ut ne sperari quidē posset à quoquam, quod  
ui capi posset, spē capiūdi illius eadē abiectis, de  
capienda uerò ciuitate nō admodū desperauit.  
Cōsiderās autē spatiū intermediū, & praeeminē-  
tis ad Acrolissum mōtis, cōmēsuratū esse ad ca-  
strametationē cōtra ciuitatē: cogitat in illo ue-  
lit ares instituere pugnas, quod tū erat illi stra-

segenā cōsuetū. Cōcesso autē uno die Macedo-  
nibus ad recreationē, admonet eos in illo, quā sū  
erāt opportuna, et magnā cōmodissimāq; robu-  
storū partē nocte adhuc in syluosas quasdā val-  
les, loco mediterraneouicinas, et supra spatiū,  
de quo antea dictū est, sitas, abdit: scutatos uerò  
ac reliquā expeditionum militū partē in crasti-  
nū retinēs, utraq; parte, mare uersus, iter ad ci-  
uitatē instituit. Cū hāc trāsisset, et loco supradi-  
cto cōstitisset, manifestū erat, quòd inde ciuitatē  
esset innasurus. Quoniā uerò aduētus iste Philip-  
pi incognitus nō erat, magna multitudo circum-  
quaq; ex Alhyride Lissum cōfluxit. Etenim quo-  
niā Acrolisso propter illius munitionē fidebāt,  
mediocrē quādā custodiā eādem in illū miserūt.  
Quapropter mox atq; Macedones appropin-  
quassent, cōsestim proruūt ex ciuitate, multitu-  
dine et locorū munitiōibus cōfisi. Scutatos itaq;  
Rex in planicie cōstituit: leuioribus uerò mādāt,  
ut in tumultos progressi, fortiter cū hostibus di-  
micarēt. Paciētibus illis quod mādātū erat, ali-  
quātulū par erat utrinq; periculū. Postea uerò  
milites Philippi difficultate loci et multitudine  
hostiū retrouertuntur. Cū illi ad scutatos cōfuge-  
rēt, qui ex ciuitate erāt, per cōtemptū progressi  
ad planiciē, unā cū retrocedētibus descēdūt, et  
cū scutatis cōfligūt. Hi uerò, qui in Acrolisso  
custodia gratia erāt, uidētes Philippū ex succes-  
sione cū cohortib; sensim recedere, et putātes il-  
lucos

lū omnino sese subducere, clāculū decurrūt, natu-  
na loci cōfisi. deinde paucis in Acrolisso relictis,  
per inuia loca ad plana et cāpestria perinde ru-  
unt, ac si cōmoditas quedā ex hostiū fuga futu-  
ra esset. Interea uerò q loco mediterraneo in insi-  
dijs fuerāt, occultè insurgētes molestū reddebant  
accessum. Simul autē cū illis et scutati impetū in  
aduersarios faciūt. Quo factō, perturbatur mul-  
titudo, & Lissani sparsim retrocedētes ad cini-  
tatē, ut fernerētur, cōfugiūt: ij uerò qui Acro-  
lissum reliquerāt, per eos qui ex insidijs prodie-  
rāt, intercludūtur. Vnde & factū accidit, cuius  
antea nulla spes fuerat, ut Acrolissus uidelicet  
confestim sine ullo discrimine, & Lissus, sequen-  
ti die, Macedonibus fortiter decertantibus, &  
operosas & horribiles impressiones facientibus,  
caperetur. Philippus igitur dictis locis prater  
expectationem potitus, per hanc occasionem  
cunctos sibi uicinos circumquaque subiecit, sic  
ut Illyriorum plurimi ciuitates illi committere  
uellent. Nulla enim prorsus munitio erat, qua  
uiolentiam Philippi sustinere posset: neque ul-  
la securitas apparebat, si quis illi resistere uellet,  
postquam dicta munitiones per uim erāt capta.  
Bolis quidā erat, uir natione Cretēsis, plurimum  
tēporis in palatio cōuersatus, et principali pra-  
fectura sublimatus. Videbatur hic & prudens  
esse, & audaciā habere cōfidentē, simulq; expe-  
riētiā cōsequutus in reb<sup>9</sup> bellicis haud inferiorē.

Huius

Hinc Sosibius pluribus verbis persuadēs, cū enim benivolū sibi ac propensum erga se reddidisset, causam quā exequeretur cōmēdauit. dicēs, quōd nullain re, per id tēporis, regi magis gratificari posset, q̄ si secū cogitaret, quomodo & qua ratione Achaū seruare posset. Quod cū Bolis audisset, seq; de dictis rebus cogitaturū recepisset, discessit. Post biduū aut triduū cū rem auditam secū ipse reputasset, Sosibiū accedit, illinq; exequutionē in se suscipit: Sardibus se multū tēporis habuisse, locorumq; illorū experientiā habere dicens, addit, Cambylū ducē Cretensiu militum, qui apud Antiochū militante, non solū cinem, sed & cognatiū & amicū suū esse. Contigit autem, & Cambylū, et Cretenses qui sub illo erant, habere sub custodia sua posteriora arca loca, ipsis cōcredita, quae nullā structurā acceperunt, sed continuatione & frequentia virorū qui sub Cambylo erant, seruabantur. Sosibio itaq; cogitationem illā probante, ac reputāte, fieri ne posset, ut Achaus ex calamitate seruaretur: aut si posset, an satius esset hoc fieri per aliū quempiā, quā per Bolidē. Cum eiusmodi animi propositio etiā circa Bolidē concurreret, festinanter hac causa progressum est consequuta. Sosibius enim mox pecunias expēdebat, ne quid ad hosce conatus desideraretur, & multa se daturū pollicebatur, si res ista ritē expediretur. Deniq; & gratiā regis, & ipsius Achai, si seruaretur, excellen

colleter amplifcans, spem Bolidi magnificam  
injciebat. Et vir iā dictus paratus ad exequen-  
dum hanc causam, & mora impatiens, abnau-  
gat, acceptis literis cōmendatitijs, et fidē facien-  
tibus cū Rhodū ad Nicomachum, qui paterna  
benivolentia & fide erga Achaū. affectus ui-  
debatur, tū Ephesum similiter ad Melancomā.  
Erant enim illi, quorū opera Achaus etiā an-  
tea tam ad Ptolemēū quā ad alia cuncta ex-  
terna loca accedens usus fuerat. Cum Rhodū, &  
postea rursus Ephesum uenisset, deq; causa hāc  
cū dictus vir is cōmunicasset, & paratos illos ad  
ea qua petebantur inuenisset, Arianiū quēdam  
ex illis quos sub se habebat, ad Cambylū mittit:  
ad hoc quidē se Alexandria legatū uenisse di-  
cens, ut externos milites colligeret, nolle tamen  
cum illo de rebus necessarijs cōferre. quapropter  
putare se, constituendū esse tēpus & locū, quo  
nemine conscio cōuenirēt ipsi. Mox itaq; Aria-  
nus Cambylū conuenit, & que in mandatis ha-  
bebat. aperit. Vir dictus animo parato ad qua  
cōpellebatur audit, diēq; & locū utriq; cogni-  
sum deputat. quō cū noctu uenisset, Arianiū à  
se dimittit. Bolis uerò, cū Cretensis esset, & na-  
tura uersutus, rem omnē indagat, & uniuersum  
institutū scrutatur. Tandē iuxta Ariani con-  
stitutionē Cambylū cōueniens tradit, epistolam:  
qua in mediū allata, more Cretensiu deliberant  
& consultant. Haud enim ad id spectarunt, ne  
pericl



periclitant succurreretur, neq; ut fidei illorū satisficeret, qui causam hāc ipsis cōmendauerāt: sed ad suā ipsorū securitatē & commoditatē. Cum enim utriq; Cretenses essent, mox in eandē sententiam descēderunt: quae ista erat. Decē talenta à Sosibio tradita, cōmuniter inter se esse dividēda: deinde rē ipsam Antiocho manifestandā, illoq; cooperatore utendū, ac promittēdū, quod Achaē ipsi sistere uellent, si pecunias, & spem in futurū dicto conatu dignā acceperint. His confirmatis, Cambylus ea quae Antiochū concernebāt, in se transigenda suscipit. Bolis uerò cōstituit, misurum se Arianū post aliquot dies ad Achaē, unā cū literis commendatisijs à Nicomacho & Melancoma acceptis. De eo autem quo modo Arianus arcem tutò posset ingredi, ac rursus egredi, illū curare iubet. Si uerò admissō hoc conatu Achaëus, ijs quae Nicomachū & Melancomam concernūt, responderit, sic futurū inquit Bolis, ut ipsum in manus & cōgressum ipsi Cābylo tradere possit. Huiusmodi cōstitutione facta, descendentes à se inuicē, quisq; quod decreuerat perficere satagunt. Cambylus prima occasione potius, causam hāc desert ad Regē. Antiochus, quoniā ea pollicitatio ipsi & placebat, et prae expectationē offerebatur, partim quidem admodū grato illam animo accipiebat, ac nihil non promittebat, partim uerò diffidens, singula illorū consilia & instituta scrutabatur.

tur. Vbi uerò credebatur, & conatū hunc quasi di-  
 uinitus geri putabat, petebat, ac frequenter etiā  
 precabatur, ut res ista perficeretur à Cambylo.  
 Consimiliter Bolis apud Nicomachū et Melan-  
 comam egit. Illi credentes hunc conatum geri à  
 supremo, mox literas componunt Ariano, ad  
 Achā, per modū symbolicū, sicuti consuetudo  
 ipsis erat, scriptas: illamq; mittentes adhortan-  
 tur Achā, ut ijs qua à Boli & Cambylo age-  
 rentur, fidē haberet. Et hæc litera sic erant scri-  
 pta, ut si quis illas in suā potestatē abripuisset,  
 nihil eorū intelligeret, qua in illis cōsinebantur.  
 Arianus itaq; opera Cambyli adiutus, arcem  
 ingreditur, & literas ijs qui cū Achāo erant,  
 reddit: simulq; ab initio præsens ijs qua ageban-  
 tur, diligēter de singulis instruit. Et quāuis fre-  
 quēter de Sosibio & Bolide, deinde et Nicoma-  
 cho & Melancoma, maximè autē de Cambylo  
 responderet, de suo tamē argumenta illata for-  
 titior sustinebat: & ob id potissimū, quod seriē  
 eorum qua inter Cambylū & Bolidem decreta  
 fuerant, ignorabat. Achæus uerò cū propter  
 Ariani responsa, tum maximè propter literas  
 Nicomachi & Melancoma, ijs qua adfereban-  
 tur fidē habens, responderet, & confestim Arian-  
 um remittit. Cum id autem frequenter utrinq;  
 esset facilitatū, tandem qui cū Achāo erant, ex-  
 se ipsis Nicomacho renuntiant, nullam salutis  
 spem superesse posthac amplius, iubētq; Bolidem:

una

una cum Ariano intempeſta nocte, tanquam  
 manus ipſis inieſturos mitti. Erat autem circa  
 Achaum tale conſilium. Primum, ut inſtantia  
 discrimina euaderet: deinde, euasuſu ſe illo pro-  
 greſſu ad loca Syria. Alebat enim ſpe admodu  
 magna, poſſe ſe, ſi ſubito & prater expectatio-  
 nem apud incolas Syria, Antiocho adhuc Sar-  
 dibus harere, appareret, magna excitare com-  
 tionem, & magna laudem conſequi tam apud An-  
 tiochenos, quam eos qui Cauam Syriam & Phoeni-  
 ciam inhabitant. Acheus itaque, cum in huiusmodi  
 ſpe & cogitationibus verſaretur aduentu Bo-  
 lidis expectabat. Qui uero cum Melacoma erat,  
 Ariano recepto, & lectis episto-  
 lis, Bolidem  
 amandarunt, pluribus illu adhortantes, ac ſper-  
 magna facientes, ſi conatu hunc exequeretur. Ille  
 premiffo Ariano, aduentu ſu-  
 cambylo ſigni-  
 ficat, & noctu ad locu conſtitutu uenit. Cum hi  
 duo diem unum conſediſſent, atque inter ſe de eo  
 conſtituiſſent, quomodo ſingula exequi poſſent,  
 poſtea noctu caſtra ingrediuntur. Erat autem  
 illoru conſtitutio huiusmodi. Si Achaum ex arce  
 ſolu, uel adhibito comite, cum Bolide et Ariano  
 progredi cotingeret, poſſe eu: ut neglectu capi ab  
 inſidiatoribus. Si uero cum pluribus progredere-  
 tur, uideri difficile propoſitu eſſe ijs quibus hoc  
 mandati datu erat: & alioqui ſatagebant, ut  
 cum uiu caperet, propterea quod ea poſſimu  
 ratione Antiocho ſe gratificaturos ſciebant.

Quap

Quapropter oportebat *Arianum* quidem, cum  
*Achaum* educeret, praecehere: quod is diuerticu-  
lum sciret, per quod saepenumero ingressus fue-  
rat & egressus. *Bolidem* uero alios a tergo sub-  
sequi, ut cum uentum esset ad locum, in quo debebant  
insidiatores per *Cambylum* esse parati, *Achaum*  
comprehenderet & teneret, & ille nec in tumultum  
nocturno per loca syluosa euaderet, nec seipsum  
consternatione affectum in praeruptam aliquam ual-  
lem praecipitem daret, sed iuxta ipsorum proposi-  
tum in manus inimicorum uiuus incideret. His ita  
ex pacto constitutis, cum *Bolis* ad *Cambylum* ue-  
nisset, hac ipsa nocte qua uenerat, ad *Antio-  
chum* a *Cambylo*, solus ad solum ducitur. Hunc cum  
*Rex* amanter accepisset, fidemque super promissis  
dedisset et utrumque pluribus adhortatus esset, ne  
quid in proposita causa cunctanter agerent,  
tum in castra sua reuertuntur. Matutino cre-  
pusculo *Bolis*, una cum *Ariano* ascendit, & no-  
ctu adhuc arcem subingreditur. *Achaus* illum ex  
animo & armanter excipiens, multis ac dili-  
genter de singulis percontatur. Cum autem uirum  
hunc cum ex aspectu externo, tum ex colloquio,  
id quod rei status erat trahere animaduerneret,  
partim quidem propter spem salutis animi gra-  
titudinem ostendebat, partim uero plenus erat  
angore, propter eorum quae erant euentura ma-  
gnitudinem. Quoniam uero & animi praesentia  
nemini cedebat, & in rerum experientia plurimum

ualebat, iudicabat non amplius sibi cunctā fiducia locandam esse in Bolidē. Quapropter illi ad hunc modū loquitur, quod in praesenti quidē fieri non posset, ut exiret, missurū uerō se cū ipso tres uel quatuor ex amicis, post quorum consultationē cum Melancoma factā, ad exitum sese parare uelit. Itaq; Achaus quidē, qua fieri poterant fecit: id uerō ignorauit, Cretizandū esse, ut in prouerbio dicitur, cū Cretēsibus. Bolis enim nihil non exploratū habebat eorum qua hanc partē concernebant. uerū cū ea nox adesset, in qua se amicos simul missurū dixerat, praemissis Ariano et Bolidē ad exitū arcis, inuit eos expectare tantisper, dum qui unā egressuri erant adessent. Illis obtemperantibus, per id tēporis rem cum uxore cōmunicat. Et quoniā Laodicen improuisa rei cōmemoratione animo cōsternata non reddiderat, aliquandiu dum eā placat Et bona spei expectatione mitigat, moras neētit. postea quintus ipse factus, alios quidē mediocriter uelut: ipse uerō trita et uulgari ueste sumpta, humilem se Et obscurū reddit, ac sic progreditur. Dederat autē uni ex amicis in mādatis, ut ipse perpetuō ad ea qua dicerētur ab Ariano responderet, Et ab illo quo nā properaret audiret Et cognosceret. De alijs uerō, quod Barbari essent, diceret. Cum autē Ariano cōiuncti essent, praecedebat ille propter itineris experientiam: Bolis uero à tergo sequebatur, secundum quod initio  
propo

propositū erat hasitans et dubius super eo quod  
 accidat. Quamuis enim Cretēsis esset, & cuncta  
 propius coniectaret, Achāū tamen propter no-  
 ctis caliginem cognoscere nō poterat, quis esset:  
 imò ne hoc quidē, an adesset. Descēsu autē pra-  
 cipiti & ut plurimū difficili existente, & qui-  
 busdā locis admodū intusē ac periculose pronos,  
 cum ad eiusmodi locū aliquē uentū esset, & alij  
 Achāum tenerēt, alij exciperent (haud enim in  
 uniuersum à reuerentia consueta per id tēporis  
 abstinere poterant) confestim Bolis quisnam  
 ex ipsis & qualis esset Achāus intellexit. Vbi  
 ad eum locū uenerunt, qui Cambylo deputatus  
 erat, & Bolis per fistulā proditiōis symbolum  
 dedit, alios quidē ij qui in insidijs erant insur-  
 gentes capiunt: Achāū uerò Bolis ipse manus  
 indumentis abditas habentē cōprehendit, ueri-  
 tus ne cognitis insidijs, interimere se conaretur.  
 Habebat enim macharā à se paratā. Subitò an-  
 tem undiq; circumdatus uenit in potestātē ho-  
 stium, & confestim unā cum amicis dūcitur ad  
 Antiochum. Rex uerò cū animo suspensus esset,  
 & quid futurū esset expectaret, solus in taber-  
 naculo peruigil cū duobus aut tribus satelliti-  
 bus manebat. Accedentibus autē illis qui cum  
 Cambylo erant, & Achāū uinctū in terra col-  
 locantibus, sic propter rē stupendā obmutuit, ut  
 per multū tēporis cōticesceret, ac tandē cōmiser-  
 ratione tactus illacrymaretur. quod illi ex eo, ut

mihi uidetur, accidit, quod considerabat, quàm  
 ea qua à fortuna geruntur inenitabilia sunt &  
 incerta. Erat enim Achaus Andromachi fi-  
 lius fratris Laodice Seleuci uxoris, & uxorem  
 duxerat Laodicē Mithridatis regis filiā. et do-  
 minus erat uniuersa illius regionis mōtis Tauri.  
 Cum autē tum tēporis & suo & hostiū exerci-  
 tibus in robustissimo orbis degere loco putare-  
 tur, in terra uinctus & in potestate hostiū se-  
 debat: nec quisquā quod factū erat sciebat, præ-  
 ter eos qui id exequuti fuerant. Orto autem die,  
 amicus ex more in tabernaculum cōgregatus, &  
 re ipsa in cōspectu proposita, idē accidit et alijs  
 quod antea regi euenerat. Admirātes enim quod  
 factum erat, diffidebāt ijs qua uidebāt. Collecto  
 consilio, multa de eo dicebantur, quibus potius  
 affici deberet. Decernitur itaq; primū amputari  
 debere misero manus & pedes, deinde caput ab-  
 scissum in utrē asininū consui, et reliquū corpus  
 in cruce suspēdi. Quæ cū facta essent, et exercitus  
 ea qua acciderāt cognouisset, tātus oritur in ca-  
 stris furor & imperius, ut Laodice, qua tantū de  
 egressu mariti sciebat, ex arce prospiciens, quid  
 factū esset ex perturbatione & tumultu exerci-  
 tus coniectaret. Mox adest praco ad Laodicen  
 missus, q et indicabat quid actū esset cū Achaos:  
 & iubeat ut res suas cōponeret, et arce cederet.  
 Primū eos qui in arce erāt ululatus et uehemēs  
 lamentatio sic occupat, ut nihil respōdere possent:

non

non tam propter benevolentiam qua affecti erant  
 erga Achaum, quam propter casum, qui singulis  
 inopinus et impronius apparebat. Deinde qui  
 intus erant, plurimum habebant quid facerent. An-  
 tiochus vero occiso Achao, imminerebat hijs qui in  
 arce erant, indefinenter persuasus futurum, ut ex illis  
 ansa sibi daretur, et maxime per milites: quod ex-  
 tandem factum est. Dissidentes enim inter se scinde-  
 bantur in partes, alij ad Ariobazum, alij ad Lao-  
 dicem inclinantes. Quo facto cōsestim utriusque pro-  
 pter mutuam diffidentiam et se tradiderunt, et arces.  
 Itaque Achaus, cum omnia rationi cōvenientia  
 egisset, eorum qui fidem sibi fecerant prænarratione  
 victus, vitam finivit, exemplum posteris duplici no-  
 mine haud inutile factus. Primum ad hoc, ne quis  
 temere cuilibet fidem habeat: deinde, ne quis pro-  
 pter rerum successum insolescat, sed cuncta expectet  
 qua hominibus accidere possunt. Itaque princi-  
 pio, velut excursions facturi erant, a ciuitate  
 exiit, et noctu ad castra Carthaginiensium accedunt.  
 et alij quidem loco quodam syluoso cōsidentes, viam  
 obsident. Philimenos vero et Nicomachus castris appro-  
 pinquant. Hos qui in custodia erant, captos ad  
 Hannibalem ducunt, nihil dicentes neque unde, neque  
 qui essent: sed hoc solum significantes, velle se con-  
 uenire ducem. Mox ad Hannibalem ducti, velle se  
 illi seorsum loqui dicunt. Illo ipsos admodum pro-  
 penso animo ad colloquium admittente, excusans  
 et se, et patriam et simul Romanos multis ac va-



rijs modis accusant : ne præter rationem ad huiusmodi causam egressi uiderentur. Igitur Annibal tū quidē eos collaudat, et accessum eorum comitor accipit : deniq; à se sic dimittit, ut citò ad se redeant, seq; rursus cōueniant. in presenti uerò iubet, ut priora ex iumentis emissis, et hi uiri una cum illis, ubi longius à castris essent abacti, confidenter dimitterentur. Se nanq; curaturum ea quæ securitatis essent. Hoc autē ob id faciebat, ut sibi accessum ad scrutandū res inueniunt pararet: et illis fidē apud ciues faceret, quasi ab ipso Imperatore ad latrocinia excurrerēt. Cum id autē quod iussus erat fecisset Nicon, Annibal animo erat grato et hilari, propterea quòd hæcenus agrè cōmodā poterat perficiundi propositi nancisci occasionē. Philemon uerò magis adhuc proposita causa inhiabat, propterea quod et securus datus erat accessus ad colloquendū, et Annibalē animo propensum inuenerat, et præterea sufficientis cōmeatus copiam suis dandā esse fidē ab illo acceperat. Tum partim inito pacto, partim cōmeatu prosperè succedente, non modo fidē faciebant Tarentinis, sed et amulatores habebant nō paucos. Postea secundo excurrentes, et consimiliter singula exequentes, fidem Annibali dederunt ipsi, et rursus ab illo acceperunt, quod uidelicet Carthaginienses Tarētinis liberos reddere, nec neſtigalibus aut tributo nullo in loco grauare, nec aliquid aliud

aliud illis imponere uellent : Romanorum uerò  
 ades & diuersoria, si urbe potirentur, Carthagi-  
 niensibus diripere liceret. Deinde & illud paci-  
 fcuntur, quod custodes, ubi ad castra uenirēt, ipsi  
 in promptu acciperēt. Quibus factis, potestatem  
 acceperunt frequenter accedendi & colloquendi  
 cum Annibale, nunc uelut ad excursionem, nūc  
 quasi ad uenationem ciuitatem egressi. His ita  
 ad futurum compositis, plures quidem occasione  
 obseruabant, Philimenum uerò uenationibus de-  
 putarunt. Etenim propterea quod ei rei suprā  
 modum studebat, putabatur nihil in uita melius  
 facere posse, quā uenationi incumbere. Quapro-  
 pter huic id muneris occasione capiendarum fe-  
 rarum exequendum iniunxerunt : primū ut Caiū  
 Libium ciuitati præfectum, deinde eos qui uesti-  
 bulum portarum, quas Temenidas uocant, custo-  
 diebant, sibi deuinciret. Hic accepta hac com-  
 missione, quadam ipse uenando exequabatur,  
 quadam ipsi per Annibalem parabantur. Ipse  
 continuo feras captas adserebat, quarum alias  
 dabat Gaio, alias custodibus uestibuli porta-  
 rum, ut porta ipsi Rhinopylam dictam in prom-  
 ptu aperirent, frequenter enim noctu per illam,  
 metum hostium pratexēs, ingrediebatur, et egre-  
 diebatur. interim autem illud ad propositum ac-  
 commodabat. Cum uerò eiusmodi iam consuetu-  
 dinem Philimenus apud custodes porta compa-  
 rasset, ut sine ulla hesitatione, quotiescunque

noctu ad murū accedēs indicium fistula dabat, Rhinopylā ipsi consecretim reserarent, tū observātes Romanū præfectū, qui ad portā erat die aliquo cū plurib. in eo loco futurū, quē Muscū vocāt, foro vicinū, illū diē Annibali deputāt. Ille uerò iamdudū quidem figmentum hoc cōmentus fuerat, quasi egrotaret, ne Romanis insolitū videretur, si plusculū temporis illis locus immorari ipsum audirēt: at tum etiā magis infirmitatem simulabat. Abstinebat autem à castris per tri-duū, uia qua Tarentū itur. Vbi tēpus adfuit, circiter mille uiros, corporis agilitate & animi cōfidentia excellentes, tā ex equitibus quā ex pedibus delegit: illūq; mādauit, ut quatuor dierū commeatū secū quisq; haberet. Moturos autem castra sub crepusculū matutinū festinanter proficiscebatur. Octoginta uerò Numadicis equitib. delectis in mandatis dedit, ut exercitū triginta stadys præcederēt, & in utraq; itineris illorum locorū partes excurrerent, ne quis totū exercitū conspiciari posset, sed ut alij interciperētur ex fugiētibus alij uerò qui euaderēt, incursionē à Numadibus fieri in ciuitate nūtiarēt. Cū autē Numades stadys quasi centum uiginti abessent, cœnam parant ad fluium quendam præruptum, & qui agerrimè uideri potest: & collectis ad se ducibus clarè significat, quid conaretur: & ingenuè hortatur, primum uelint cuncti dextros sese uiros præstare, quod nunquam ipsis maiora  
præmia

pramia proposita essent: deinde, ut quisq; suos  
 milites in itinere sub se retineant & cohibeant,  
 & acriter increpent eos qui prorsus suum locum  
 transgredi prauaricariq; uellent. Postremò, ut  
 animum adhibeant ad ea quae precipiuntur,  
 nec quicquā proprio arbitrio extra iussa molia-  
 tur. His dictis, & corā ducibus declaratis, prin-  
 cipiū profectionis facit existēte adhuc caligine,  
 ad hoc contendens, ut ad muros circa noctis di-  
 midiū ueniret, et praenuntē habens Philimenum,  
 cui & Synagrium ad constitutum usum addide-  
 rat. Caio Libio itaq; cum sodalibus interdū, iux-  
 ta adolescentū praesumptionē, in Museo existi-  
 ti, cum iam potandi studiū propè ad summū in-  
 caluisset, annuntiatur Numidus ex occidentis  
 partibus regionem eam inuadere. Ille cogitans  
 quidem de reprimendis illis, aduocatis ad se du-  
 cibus mandat, ut dimidia pars equitū sub matu-  
 tinū crepusculū egressa, hostes regioni incommo-  
 dantes reprimerent. Hoc autem pacto potissimū  
 de tota causa cōieclabat. Qui uerò cum Nicone  
 & Tragisco erant, mox tenebris ingruentibus  
 cuncti in ciuitate collecti, reditū Libij cū suis ob-  
 seruant. Exurgētibus autē illis properē, eo quòd  
 interdū bibissent, alij ad quendam locum abscen-  
 dentes illic manent, alij uerò ex adolescentibus.  
 Caio obuiam eunt: iocantes ac ludentes inter se,  
 & quasi eos qui in conuiuium fuerant, reducturos  
 se simulantes, imò magis uelut alienati, propter

temulētiā eorū qui cum Libio erant, mox atq;  
congressi essent, utrinq; risus oritur & ludus in-  
continens, deinde reflexi domum reducunt. Caij.  
ille uerò quiescit temulentus, sicuti solent qui to-  
tos dies bibunt, nihil precipuum aut graue ha-  
bens in animo, sed plenus gaudio & socordia.  
Nicon uerò & Tragiscus receptis ad se adole-  
scentibus diuiserunt se in tres partes: et habita-  
observatione, accessus fori opportunissimos ocu-  
parunt, ne quid eos uel eorum quæ extrinsecus  
acciderent, uel quæ in ipsa ciuitate fierent, latē-  
ret. Appropinquant autem et ad domum Caij,  
certò futurum scientes, ut si qua suspicio eius,  
quod Libio euenturum erat, oriretur, primū il-  
lum fore conficiendum, & quicquid gereretur,  
initium ab illo sumendum. Sicut autem frequen-  
ter post reditum à conuiuijs accidere solet, cum  
iam tumultuatio illa summātim transisset, &  
multitudo plebis sopita iaceret, ac noctis pro-  
gressu spes propositi integra maneret, tū congre-  
gati ad exequutionē procedūt. Erat autē adole-  
scentibus pactū et cōuentio cū Carthaginiensib.  
Annibalē oportere, cū ad ciuitatē uenisset, cir-  
ca Mesoncaū ad latus Oriētale et portas quas  
Temenidas uocant, ignem in tumulo accendere,  
qui à nonnullis Hyacinthi, à quibusdam Apol-  
linis Hyacinthi tumulus appellatur. Eos uerò  
qui cum Tragisco erant, ubi hoc ita fieri uidis-  
sent, signo per ignem dato respondere iucissim:  
quo

quo facto Annibalem, ignem extra civitatem accensum extinguere, ac pedetentim appropinquare ad portam. Hisce ita constitutis, urbana in uensus ea civitatis parte transita, qua habitabatur, venit ad monumenta mortuorum. Etenim Orientalis pars civitatis Tarētinorū, plena monumentis, propterea quod mortui etiam nū omnes intra mœnia apud eos iuxta vetus quoddā oraculū sepeliuntur. ferunt enim Tarentinis Deum per oraculum significasse, satius illis ac melius fore, si cū pluribus habitēt. illos verò sic se quā optime iuxta oraculum habitaturos putare, si mortuos quoq; intra mœnia socū retineāt: ideoq; illos ad hūc usq; diē mortuos suos intra muros sepelire. Inuētus itaq; civitatis, cū ad hūc Pithyonium tumultū venisset, quid futurū esset expectabat. Appropinquāte autē Annibale & quod constitutū erat faciēte, mox atq; ignē ij qui cum Nicone & Tragisco erant, viderunt, animū sumētes, rogū accensum et ipsi ostendūt. Vbi verò ignem Annibalis rursus extinctū vident, cursu & studio properant ad portam, volentes eos qui cum Annibale erant praevenire, occisis vestibuli custodibus, propterea quod se ad ingressum componentes Carthaginienſes segniter ac pedetentim proficiscebantur. Cum autem successu potirentur, & custodes iam antea capti essent, alij illos occidunt, alij neſtes infringunt. Portis itaque properē ac in tempore apertis,

apertis, accedunt ij qui cum Annibale erant, incessu sic commensurato usi, ut sine ulla protractione civitatem aggredierentur. Ingressum autē iuxta propositū securum & sine tumultu consequuti, putantes se iam maximā conatū suorum partem perfecisse, ipsi quidē confidēter ad forum accedunt, per eam plateam, quæ à profundo ducit. Equites verò intra muros relinquunt, haud pauciores numero duobus millibus: quos illic sub fidij gratia esse volebant, cum aduersus ea quæ extrinsecus superuenire poterant: tū cōtra alios incertos casus, qui in eiusmodi conatibus plerumque euenire solent. Cū ad loca foro vicina venis-  
 sens, exercitum in platea sistunt. Philimēnus uerò sollicitus quomodo suas quoq; partes cōmodē exequeretur, foris exspectabat. Non enim cum ignē accendissent, ad eam portā accurrerant: & Philimēnū suum habentē in pheretro, & Libyes unā secum circiter mille extra portā vicinā miserāt, nolentes secundū id quod initio propositū fuerat, non simpliciter ex una tantum spe sed ex pluribus hanc causam exequi. Philimēnus uerò cum ad murum secundum consuetudinem suam appropinquasset, mox atque ad illum accessisset aderat confestim custos ad Rhinopylam descendens. Illo extra portam dicente, ut properē aperiretur, quod suam syluestrem portantes onere grauarentur, custos id cupidē audiens, sedulo aperit, sperans ad se quoq; aliquam eorum per-  
 sinere

vinere partem qua Philimeneus cepisset, eo quòd  
antea semper particeps fuisset eorum qua inferre  
bantur. ipse itaque Philimeneus primum locum  
in eo cuneo habens, ingreditur, & cum eo alius  
qui spiam. Numadicum gestans apparatus, quasi  
unus ex eius loci incolis esset: & post hunc alij  
duo feram à tergo adferentes. Cùm autem iam  
quatuor intra portam essent eum qui aperuerat,  
& simpliciter absq; suspitione ut suum palparet  
accurrebat, percutientes interimunt, & se se-  
quentes, alios uerò præcedentes, Libyes circiter  
triginta pedetentim & tacite per portulam  
inducunt. Hoc facto, continuò alij uectes ab-  
rumpunt, alij custodes uestibuli occidunt, alij Li-  
byes adhuc extra portam existentes, datis sym-  
bolis aduocant, & illos quoq; ingressos caute  
iuxta constitutum, ducunt ad forum. Annibal  
cum hi quoq; prioribus adiuncti essent, alacris  
existens quòd institutum hoc secundum animi  
ipsius sententiam succederet, cæpto insistebat.  
Separat itaq; duo Celtorum millia, ac diuisis il-  
lis in tres partes, duos unicuiq; parti ex adole-  
scentibus qui causam hanc obibant, ac conse-  
quenter nōnullos ex suis ducibus deputat: simulq;  
a se dimittit et mandat, ut uias opportuniss. quib.  
ad forum itur occupent, & ubi id fecissent iuue-  
nes eius loci excipiāt, imò & ciues in quos inci-  
dissent, illesos seruent, plurimumq; Tarentinos  
inclamant, ut in eo loco maneāt, quod data ipsis  
esset



esset manendi securitas. Carthaginiensium uerò et Celtorū ducibus præcipit, ut Romanos, si quos obuios habuerint, occidat. Illi itaq; à se inuicē diuisi expediūt quod in mandatis acceperant. Hoc autē hostiū ingressu Tarētinis iā patefacto, reditur ciuitas plena clamoribus et perturbatione inopina. Gaius igitur, cū ipsi hostiū ingressus innotesceret, cogitans se iam nihil efficere posse propter temulentiam, confestim domo cum famulis suis egreditur. Et cum ad portam uenisset, qua ad portum ducit, custosq; Rhinopylā aperuisset, per illam effugiens, piscatoriam nauim ex illis quæ in nauali statione erant, unā cum suis ascendit, et in arcem asportatur. Post id temporis Philimeneus tubas Romanas parat, quibus nonnulli usum earum propter consuetudinem callentes, circa theatrum stantes clangebant, ac signabant. Romanis uerò in armis secundum consuetudinem ad arcem concurrentibus, succedit hoc cœptum Carthaginiensibus, ex animi sententia. Qui plateas illas inordinate ac sparsim ingrediebantur, incidebant alij in Carthaginienses, alij in Celtos: quibus hoc pacto occisis, magna multitudo peribat. Illucescente die Tarētini quidem in adibus suis quiescebant, hand ualentes amplius disponere quod accidebat. Et enim propter clangorem tubæ, et quoniam nulla iniuria affliciebantur, nec rapina exercebatur in ciuitate, motus illos ex Romanis esse putabant.

t. *Ubi uerò suorum multos in plateis occisos, nonnullos ex Galatis interemptorum Romanorum cadauera spoliari cernebant de Carthaginiensium aduentu suspicari coeperunt. Annibal autem cum exercitum iam in foro locasset, Romani in arcem sese, quam custodia et ante occupauerant, subduxissent, clara luce per aconem edicit, ut Tarentini omnes sine armis foro congregarentur, Iuuentus uerò ciuitatem reuiens conclamat ad libertatem, hortaturque ues ut Carthaginienses ipsorum adesse bono confiderent. Quotquot itaque ex Tarentinis Romanis fauebant, re intellecta secedebant in arcem: reliqui ad uocem praconis inermes congregabantur. Hos Annibal benignis uerbis et humanis alloquitur. Cū autē Tarentini unanimiter singula quae dicebantur propter inopinā spē annotassent, tū quidē multos ex illis dimittit: mandataque ut singuli domū reuersi, foribus suis nomen Tarentini diligenter inscriberent. Si uerò quisquē id nominis Romano cuipiā diuersorio inscriberet illi mortis suppliciū determinat. Selectos itaque ad eā rem accommodissimos ad diripiendū Romanorum ades mittit, dato illis symbolo, ut ades Tarentinorum nomine non inscriptas, hostiles esse indicarent: reliquos uerò ut istius subsidio essent, in acie detinet. Cum autem multa ac uaria supellex ex ea direptione, congesta esset, Tarentinisque commoditas concepta spei respondens cessisset,*

FINIS

cum demum ad arma reuertuntur. Sequenti die Annibal, inito cum Tarētinis consilio ciuitatē muro ab arce distinguere & communire decernit, ne quis metus à Romanis, arcē occupantibus Tarentinis, in posterum relinqueretur. Igitur ciuitatem primum uallo praeuincire aggreditur, correspondente mœnijs arcis & tumulo qui est ante arcē. Quoniam autē certō sciebat nō quiesuros hostes, sed eo loco uires suas ostensuros, sufficiens copias adhibuit: arbitratus nihil magis in futurū ad hoc fore necessariū ut Romani absterrentur, & Tarentinorum animi confirmarentur. Romanis uerò mox atq; uallū initio struebatur, confidenter et audaci conatu aduersarios inuadentibus. Annibal parumper cum illis congressus, prouocat eos ad pugnam. Et quoniam plures extra tumulum prorumpebant, hortatus suos ad pugnam, conflagit cum hoste. Cum autem pugnaretur acriter, quantum loco angustō & muris cinēto fieri poterat, tandem circa finem conflictus uiolenter repressi Romani retrocedūt, & multi ex illis incidunt in manus Numidarū: maior uerò pars repressa, & in fossam præceps data perijt. Posthac igitur Annibal absq; discrimine ciuitatem uallo communit, & rebus ex animi sententia gestis, trāquillitate potitur. Hostes enim cōclusos intra muros iam nō sibi tantū sed & arci metuentes, manere coëgit. Ciuibus uerò tantum indidit animi, ut se iam citra Carthagin

thaginiensium subsidia Romanis resistere posse  
 putarent. Deinde modico interstitio à uallo ur-  
 bem uersus relicto, fossam molitur, uallo ac mu-  
 ro arce correspondentem, unde per uices ad mu-  
 rum ciuitatis coacervatio fiebat. Præterea et  
 uallo adhuc ei fossa imposito, contigit ex ea mu-  
 nitionem fieri haud multum muro infirmiore.  
 Præter hanc quoque internè uersus ciuitatem in-  
 terstitio commensurato relicto, murum extruere  
 aggreditur, facto illius initio ab ea parte quam  
 seruatricem uocant usque ad eam que profunda  
 dicitur: sic ut etiam sine uirorum subsidio muni-  
 tiones illa structuris suis ad hoc sufficerent, ut  
 Tarentini securè habitarent. Relicto itaque una  
 cum necessarijs suis sufficienti equitum subsidio,  
 ad ciuitatis ac muri custodiam, castrametatur  
 loco ab urbe stadijs quadraginta distante, ad  
 fluuium, quem nonnulli Galeum, plurimi uerò  
 Eurotam uocant. quod cognominis ab eo flumina  
 accepit, qui Lacedæmona præterfluens, et ipse  
 Eurota uocatur. Sunt autem huiusmodi cogno-  
 mina Tarentinis tam in agro quam in ciuitate  
 multa, propterea quod et coloniam et cognatio-  
 nem à Lacedæmonibus indubitanter acceperunt.  
 Muro autem confestim, cum propter Tarentino-  
 rum diligentiam ac sedulitatem, tum propter  
 Carthaginensium cooperationem absoluto, de-  
 inceptus Annibal arcem etiam excindere ac de-  
 moliri cogitat. Cum autem ad obsidionem illius  
 iam

Y

iam

iā propè structuras absoluisse, Romani auxilio  
 in arcem per mare ex Metapontio accepto, pa-  
 rumper recreati, noctu inuadūt Annibalis stru-  
 cturas, & cūctos operum illius & machinarum  
 apparatus destruūt. quo facto, de obsidione qui-  
 dem arcis desperat Annibal: muris uerò ciuita-  
 tis absolutis, Tarentinos congregat, illisq; decla-  
 rat, summopere necessarium esse aduersum præ-  
 sentis temporis incommoda, ut mare in suam po-  
 testatem occupent. Etenim cum locus quo naues  
 portum ingrediūtur, in potestate arcis esset, sicut  
 & antea dixi, Tarentinis quidem handquaquā  
 liberum erat nauibus uti pro arbitrio, aut è por-  
 tu nauigare: Romanis uerò securè quæ necessaria  
 erant adferebantur. quod cum fieret, nunquam  
 fieri poterat, ut ciuitas firmam libertatem conse-  
 queretur. Hac considerans Annibal, Tarenti-  
 nos instruxit, futurum ut qui arcem tenent, si spē  
 commoditatis, quæ ex mari erat, amitterent, con-  
 festim ipsis ultero cedentes, arcem relinquerent,  
 & locum traderent. Hac audientes Tarentini,  
 assentiuntur quidem dictis: quomodo utrò persi-  
 ci possent, in presenti neuiquam intelligere po-  
 terāt, nisi classis à Carthaginiensibus missa ad-  
 ueniret: id quod tum temporis fieri non poterat.  
 Quæ propter conijcere nequibant, quò respiciens  
 Annibal hæc ipsis proponeret. Illo uerò affir-  
 mante, posse ipsos suapte opera citra auxilium  
 Carthaginiensium, mari potestatem consequi,  
 magis

magis adhuc stupebant, mentem illius assequi  
 non ualentes. Ille cum plateam bene dispositam cerneret,  
 eam uidelicet, quae intra murum quidem erat, ducebat  
 uero iuxta murum ex portu in externum mare, illic  
 cogitabat naues à portu ad australe latus tra-  
 hēci posse. Hoc consilij cum Tarentinis aperuisset,  
 confestim non modo consentiunt, sed et uirum  
 hunc murum in modum extollunt: intelliguntque,  
 nihil illius uincere posse industriam et confiden-  
 tiam. Mox autem confectis rotis, paratur navi-  
 bus iter, et opus dicto citius absoluitur, eo quod  
 ad propositum hoc et animi propensio, et mul-  
 tudo operantium cooperarentur. Tarentini itaque  
 naues suas hoc pacto ad externum mare transfe-  
 runt: et secum illos obsidet, qui ex arce externa  
 ipsorum subsidia intercipient. Annibal uero  
 relicta ciuitate, castra cum exercitu metatur,  
 et tertio die ad uallum initio structum reuertit-  
 ur, et reliquam hyemis partem illic degens, in  
 eo loco manet.

# EPITOME LIBRI NONI HISTORIARVM POLYBII.



ESTA itaque eorum quae sub præ-  
 dicta Olympiade, et quadriennij  
 spatio quo Olympius censeri  
 debet, comprehenduntur: illustris-  
 sima et celeberrima sunt haec,  
 de qui

de quibus duobus libris differere conabimur. Haud clam me est autem, usuvenire nostris cōmētarijs, ut austerū quiddā habeāt, et uni duntaxat auditorū generi sese accōmodent, culpētur uerò propter uniformem narrationis seriem. Nam alij historiographi propè omnes, uel ceriè plures, omnibus hiſtoria partibus utentes, multos ad commentariorum suorum lectionem attrahunt. Etenim genealogicus dicēdi modus audiendi cupiditatem excitat, curiosum ac uanum delectat, qui de peregrinationibus, possessionibus & cognatione, qualis apud Ephorum est, dicitur. Politicū uerò, quo de gestis gentium, ciuitatum ac potentatuum differitur, cui nos simpliciter accommodātes, ac de hisce rebus totum tractatum constituentes, ad unū quoddā dicendi genus, sicut antea dixi, propriè adaptamur. Maiori autē auditorū parti lectionē paramus minus delectabilē. Qua uerò de causa reliquis hiſtoriae partibus reprobatis, hoc pacto de rebus gestis scribere uoluerimus, alibi pluribus à nobis est dictū. Nihil uerò impedit, quo minus et iānū auditorē, summam, perspicuitatis gratia huius admoneamus. Cū enim multa sint, & multis modis, de genealogijs, fabulis, et colonijs, adhuc & de cognationibus & possessionibus recēſita, aut aliena deinceps, tanquā propria, dicēda sunt ei qui de illis cōmentari uoluerit, id quod omnium turpissimū fuerit: aut si hoc nolis, palam inani studio

io laborandū, dū ea cōmentari se & curare  
 fuitur, quæ per antecessores sufficienter po-  
 sunt declarata ac tradita. Hac ita ob ha-  
 uent a nobis & plures alias causas relictas.  
 rmaticus uerò modus probatus, propterea  
 dum res nouæ frequenter occurrunt, noua  
 in narrationis serie opus est, quod in princi-  
 pationū nō accidit, ad hoc ut subsequen-  
 nobis actiones recenscantur. Deinde & ob  
 uod ille modus omnium utilissimus, & antea  
 uunc existit, quo rerū experientia & artifi-  
 isq; adeo promouerūt apud nos, ut quicquid  
 i tēporū cōtingit, quasi methodo quadā uti  
 t i qui illo cognoscēdarū rerū studio tenen  
 Quapropter nos non ita delectationem spe-  
 tes eorum qui cōmentarios nostros lecturi  
 atq; utilitatem auscultātium, relictis alijs,  
 anc partem concessimus. De his autē, qui  
 entarios nostros accurratē considerant,  
 ū certissimē testificabūtur. Annibal itaq;  
 uallum Appij undiq; circūdedisset, primū  
 m uelitationibus & tētationibus utitur,  
 s ad pugnā prouocare uolens. cum autem  
 prodiret, tandē eos obsidione cingit, quod  
 usū perinde atq; prius cadit: equitibus qui-  
 lis suis turmatim eos inuadentibus. & cū  
 re tela in castra eiaculantibus peditibus  
 er cohortes irruentibus, & uallū dirime-  
 ātibus uerū ne sic quidē Romanos a pro-  
 x 3 posito



posito suo permonere possunt, qui per robustiores  
 irruentes in uallū reprimebant, & graui arma-  
 tura cōtra iniecta tela muniti, cū signis in ca-  
 stris manebāt. Annibal cuncta hac molestē fe-  
 rens, quòd nec Romani in urbem incidere pote-  
 rant, consultabat quid'nam in rebus praesenti-  
 bus fieri oporteret. Mihi uerò non solos Cartha-  
 ginenses, qua tum accidebāt, haesitabūdos red-  
 didisse uidentur, sed & alios homines, ad quo-  
 rum ea cognitionē uenerūt. Etenim quis'nā non  
 hareat, si audiat, quomodo Romani multis con-  
 flictibus à Carthaginensibus uicti, in conspectū  
 quidē aduersariorū prodire & cōgredi nō au-  
 dentes, cedere tamē, & declinare ex apertis ac  
 sub dio constitutis castris nequinerint. Et prae-  
 ceteri quidē tēpore semper ad radices tantū mon-  
 tium acie cōtra hostē duxerāt: tum uerò in pla-  
 micie & loco Italiae apertissimo constituti, &  
 robustissimā cinitatē obsidētes, circumquaq; ab  
 hostibus impugnabātur: in quorum cōspectū ne  
 prodiret, ne cogitare quidē audebāt. Et Cartha-  
 ginenses quoq; quāuis indefinēter pugnādo uin-  
 cerent, nihilotamen secius aliquando agrē ui-  
 ctis utebantur. Videtur autem mihi causa huius  
 fuisse, quòd utriusq; partis institutū, utrinq; ab  
 ipsis cōsideraretur. Quod uidelicet ordo equitum  
 qui cum Annibale erant, in causa esset, quòd  
 Carthaginenses uincerent, Romani uincerētur.  
 Quapropter inferiores exercitus post pugnas in  
 hostes

hostes educti. cōfestim ad illos pertingebāt. Talibus enim locis acies dirigebat, in quibus ab hostiū equitatu ladi nō possent: quā tū tēporis ad Capuā acciderunt, meritō utriq; parti cōtingerūt. Etenim Romanorū exercitus ad pugnā quidē egredi nō audebat, quod hostiū equitatu abstereretur, manebat uerō in castris cōfidēt, cētō sciēs innoxii sibi fore equitatū, à quo in cōflictu vincebatur. Carthaginienses rursus haud prater rationē, neq; cū tāto equitatu militātes diutius harere poterāt: propterea quod Romani cunctū eius regionis pabulū eādē ob causam dissipauerāt, nec fieri poterat ut tāto equitatu, ac tot iumentis foenū aut ordeū, tāto itineris spacio, vergo aducheretur, neq; sine equitatu militantes hostes nullo ac fossa munitos obsidere audebāt: contra quos etiā a quo discrimine sine equitatu pugnando, dubiā fortunā experiebātur. Deniq; uerebātur, ne qui Romanis obediebāt, suppetias illis ferētes unā militārēt, ac plurimū ipsis difficultatis necessariū cōmeatū intercipientes crearent. Horū cōsideratione Annibal impossibile fore ratus, ut obsidionē illam manifestō dissolueret, ad aliud cōsiliū cōuertitur. Cogitat enim securū, ut si occultē profectus locus Roma uicinis subito immineret, aliquid forsan, quod rebus Carthaginiensū cōmodū esset, inhabitatoribus illius rei insolētia percussis, efficeret, uel si id nō succederet, salte eos qui cū Appio erant, cogeret uel

Y 4      obsidio

obsidionē soluere, ut patria succurrerēt: nel exercitum diuidere, ut & y qui patria suppetias ferret, & qui in obsidione relinquerētur, facile nisi ei possent. Hac animo perpēdens, tabellariū Capuā mittit, Libycū quēdā hominē, cui persuasit, ut ad Romanos trāsugeret, & ab illis ad ciuitatē: hoc pacto provide curans, ut litera secura redderētur. Etenim metuebat admodū, ne Capuani, ubi ipsum abisse uidissent, abiecta spe ad Romanos cōuersi, deditionem facerent. Quapropter scriptis ad eos literis instruit eos de cōsilio suo, cuius gratia Libycū hominē post castrorum motionem mittit, ut cognito proposito ipsius ac discessu, obsidionē magno animo sustinerēt. Cū autem y qui Capuā obsidebāt, Romā incolētibus de eo supplicassent, quod exercitus ipsorū ab Annibale obsiderētur, erāt cūcti animis suspensi ac meticulosi, quod prasens causa summā rerum pereret. unde & cūcti crebris legationibus & conatibus ad uniuersam hanc partē pertinentibus nutabant ac propēdebāt. Capuani uerò acceptis per Libycum tabellarium literis, cognitoq; Carthaginensium cōsilio, sustinet aduersarios, hāc quoq; spē experiri statuētes. Annibal itaq; post quintū aduētus sui diē facto cōiunio, relictisq; rogis ardētibus, sic castra mouit, ut nemo ex hostibus quod fiebat sentiret. Usus autē itineribus per Samnitidem operosis & continuis, & loca uicina praemissis equitibus indagās et pra-

occupans

occupans, cum animis eorum qui Roma erant, de  
Capua adhuc, & rebus qua ibi gereretur, suspen  
si essent: clāculum Annionē flauium traiecit: &  
usq; adeò appropinquat, ut nō amplius quadra  
ginta stadijs Roma distās castra locaret. Quo sa  
cto, cum Romā innaderet, accidit ut qui in urbe  
erant, prorsus turbaretur, & metu percelleren  
tur, propterea quòd res ista subito & prater ul  
lam expectationē accidisset, nec Annibal un  
quā antea urbem tā è propinquo innuassisset. Si  
mut & hac cogitatio animis illorum occurre  
bat, fieri nō potuisse, ut tā opere urbi & tā con  
fidenter appropinquaret, nisi exercitus ipsorum  
Capuam obsidentes interissent. Viri itaq; muros  
urbis & loca ante urbem cōmodiora praecocu  
pant, mulieres uerò delubra circūeunt, dīs sup  
plicans, & pauimenta templorum capillis suis  
lauant. Hoc edim facere solebant, si quando exi  
tiale periculum patriā corripiebat. Cum igitur  
exercitus Annibalis iam castrametatus esset,  
cogitaretq; urbem sequenti die innadere, accidit  
admirabilis quidam & fortuitus casus, Roma  
nis ad conseruationem faciens. Caius enim &  
Publius unius quidem iam exercitus cōscriptione  
facta, milites iureiurando obstrictos habe  
bant, ut illo die armati Romā uenirent, alterius  
uerò conscriptionem & explorationem tum obi  
bant, unde euenit, ut multitudo militum consti  
tuto tempore Romā ulterò conuolaret. Hos duces  
Y 5 confid

confidenter educunt, & castris ante urbem loca-  
 eis, impetum Annibalus cohibent. Carthagini-  
 enses enim primum quidem sic irruebant, ut de  
 urbe uolenter capienda haudquaquam despera-  
 rent, uerum cum aduersarios castra ipsos appo-  
 suisse cernerent, & confestim ex captino quodā  
 quid accidisset cognouissent, capienda quidē ur-  
 bis conatū ponunt, regionē uerò illius peruagan-  
 do exagitant, & aedificia igni tradunt: & pri-  
 mum innumerabilem praeda multitudinem un-  
 dequaq; correpta castris inferunt, tanquam qui  
 ad eiusmodi uenationem uenerāt. ad quam nemo  
 unquam hostium uenire se posse sperauit. Postea  
 cum consules sumpta audacia castra undecim  
 stadiorum spatio castris hostium opposuissent,  
 Annibal licet multam praedam coaceruasset,  
 simul tamen capiunda ciuitatis spem amisit, &  
 quod maximum erat, supputatis diebus in qui-  
 bus secundum consilium initiū captū. Appium  
 sperauerat, ubi de periclitatione urbis audisset,  
 aut obsidionem prorsus soluturum, & Romanae  
 ciuitatis rebus succursurum: aut aliqua exerci-  
 tus parte relicta, sumpta maiore, sedulo opem  
 suis allaturū: ex quibus alterutrum fieret, recte res  
 suas habituras putauerat, exercitum ē castris  
 matutino crepusculo educit. Publius uerò pon-  
 tibus dicti fluminis disruptis, cogit illū exercitū per  
 ipsa fluentia traducere, & in trāsitu Carthagi-  
 niensibus imminet, ac multū negotij facit. Nihil  
 quidem illis potuit inferre exitij, propter equis ū

multitudinem, et Numadum dexteritatem quolibet loco commodam: magna tamen prada parte recuperata, et circiter trecentis hostibus interceptis, ad castra rediit. Postea uero, quoniam Carthaginenses metu perculsos festinanter discedere putabat, insectabatur eos à tergo prouocando et uellicando. Annibal uero primum properabat, contendens ad propositum. post quintum uero diem, cum annuntiatum ipsi esset, manere Appium in obsidenda Capua, subleuit. mox uero acceptis qui sequebantur, noctu irruit in exercitum illius, ac multos interimis, reliquos castris eiecit. Sequenti uero die cum Romanos in tumultum quendam munitum ac firmum secessisse uideret, iam illis quidem potiri se posse desperat: facta tamen per Dauniam et Brettiam expeditione, loca Rhegio uicina sic impromissu inuadit, ut propè ciuitatem ipsam cepisset, quosquos tamen ex illa egressi fuerant in agrum, intercipit, & quamplurimos Rheginos illo aduentu in potestatem suam accipit. Videtur autè mihi haud immerito hisce temporibus Carthaginensium pariter & Romanorum uirtutè & emulationem in rebus bellicis esse obseruandam. Quemadmodum enim Epaminondam Thebarum Imperatorem cuncti admirantur, ob id, quod cum una cum socij bellis Tegeam uenisset, & Lacedaemonios tam ipsos cum uniuerso populo Mantiniam uenisse quam socios eorum ad eandem ciuitatem

congr

congregatos, ut cōtra Thebaeos aciem dirigerent deprehendisset, suis denuntiavit, ut conuiuiū ad horam pararent. atq; ita exercitū nocte iam ingruente eduxit, quasi instruenda aciei gratia opportuna quadam loca praeipere satageret. Cum uerò multorū animus huiusmodi suspitionē indidisset, ipsam Lacedaemoniorum ciuitatē inuasurus prorupit. Hanc ubi circa tertiā horam praeter expectationem occupasset, reperissetq; Spartam illam desertā ac destitutam auxilio, cepit quidem ac tenuit eam locis illis quibus ad fluuium usq; strata erat. Vbi uerò aduersa incidit fortuna & rerū mutatio, & noctu transfuga quidam Mantiniā euasisset, ac regi Agesilao quod acciderat indicasset, socij q; ac recuperandam Spartā opportunē properarent, eam quidem retinēda ipsius spem amisit. postea uerò, cum ad Eurotam fluuium conuiuiatus esset, & exercitum post tolerata discrimina recollegisset, eodem rursus itinere conuersus Mantiniā contendit, futurum reputās, ut quoniā Lacedaemonij & illorum socij Sparta succurrerant, Mantiniam ab illis relictam ac desertā deprehenderet: id quod & contigit. Quapropter Thebaeos adhortatus, & nocturna eaq; operosa expeditione usus ad Mantiniam prorsus auxilio destitutam circa meridiem peruenit. Athenienses uerò, qui per id tēporis in bello aduersum Thebaeos Lacedaemoniorū consortes existebant, auxilij

xilij gratia aderant. Cum autem priores The-  
 baorum copia ad tēplum Posidonis, ante ciuita-  
 tem itinere septē stadiorum siti peruenissent, ue-  
 luti data opera simul cōtigis & Athenienses  
 apparere in tumulto, qui Mantiniā ciuitati im-  
 minet. quos cum uidissent, qui adhuc in ciuitate  
 reliqui erāt, tandē sumptis animis muros ascen-  
 derunt, ut Thebaorū impetum cohiberent. Haud  
 immeritò itaq; historiographi dictarum iam  
 gesta reprehendunt, ab imperatore quidē perse-  
 ctum esse dicētes, quicquid cordato duci & præ-  
 stantiori quā fuerint aduersarij, cōpetere possit:  
 ipsum uerò Epaminondam à fortuna fuisse ui-  
 ctum. Consimile & Annibali quispiam acci-  
 disse rectē dixerit. Etenim hostes aggressum per  
 particularia certamina obsidionē conari sol-  
 uere: deinde ubi conatus ille non successit, ipsam  
 innadere Romam: postea neq; hoc proposito  
 propter fortuitos rerū euentus succedente, rursus  
 conuersum copias suas se sequentes simul aman-  
 dare, & cōpetenti ratione hostem innadere, &  
 tentare an eos perturbare posset qui Capuam  
 obsidebant. tandem uerò, cum propositum non  
 consequeretur, ad hoc respicere, ut hostibus in-  
 commodaret, & solos tamen Rheginos subuer-  
 re: quis non dictū imperatorem ob ista obser-  
 uans admiraretur? Quanquā Romanos quisquam  
 hoc tempore, Lacedæmonijs forsan meliores esse  
 dicaueris. Etenim Lacedæmonij cum primam  
 quidem



quidem annuntiationem accepissent, una effusa  
 Spartam liberarunt: Mantiniam uero, quan-  
 tum per ipsos stabat, amiserunt. Romani uero  
 & patriam conseruauerunt, & obsidionē Capua-  
 nam non soluerūt: sed immoti & firmi in pro-  
 posito manserunt, ac deinceps Capuanos confi-  
 denter aggressi sunt. Haec autē non tam ut Ro-  
 manos uel Carthaginienses extollam dixi (nam  
 illos iam antea saepe numero insignes esse osten-  
 dimus) quam propter imperatores uirūq; exi-  
 stentes, & qui futuri sunt utrinq; Reip. mode-  
 ratores, ut illorū memores, & ista ob oculos ha-  
 bentes, emulationis studio & ipsi non quidem  
 proieccta ac periculosa temeritatis animum, at-  
 tamen audaciā causam, industriam admirabi-  
 lem, propositum bonum et nunquā obliuioni ob-  
 noxium habeant, & in mente rectē gesta pari-  
 ter & frustra tentata retineāt. Romani ob hanc  
 causam ea qua iam diximus seligere, & in pa-  
 triam secum referre, nec quicquam ex illis relin-  
 quere decreuerunt. Hoc an rectē, & ipsorū com-  
 modo, uel diuersum, fecerint, prolixam explica-  
 tionem requirit: imò magis, an hoc factum &  
 antea et nunc ipsis conueniat. Etenim si ex ta-  
 libus orti, patriam pronexissent, manifestum esset,  
 haud immerito illos in suum usum ea translu-  
 lisse, per qua crenissent. Si uero frugalissima ac  
 simplicissima uita usi, & alienissimi ab hac  
 abundantia et magnificentia, illorum facti sunt  
 domini,

domini, apud quos frequenter talia fuerunt & plurimae optima, quomodo quod ab illis factū est, non peccatum esse censeri debet? Quod enim mores eorum reliquerunt qui uicerunt, et eorum qui uicti sunt emulationē in se receperunt, ac simul inuidiam ista concomitante incurrerunt, id quod prerogatiuis et eminētijs omnium maxime timendum est, pro confesso dici poterit, quod ista facientes delinquant. Etenim qui si cōparatus est, nunquā eos felices predicat, qui aliena possident, quibus inuides. Deniq; quis eorū miserebitur, qui principatu cadunt? Si uerò rerum etiam successus adspirauerit, & cuncta quis ad se, quae aliorum sunt, coaceruauerit, & ad haec eos qui spoliati sunt ad spectandum quodāmodo conuocauerit, duplici nomine malum est quod facit. Haud enim ad misericordiam mouentur iam proximi qui ista spectant, sed seipsos calamitatum suarum admonent: unde non modò inuidia, sed & ira quadam aduersus fortunos accenditur. Recordatio siquidē propriarum calamitatum, quasi irritatio quaedā est ad odiendum illarum autores. Itaq; quod aurum quidem & argentum ad se coaceruauerunt, habet forsani quid rationis. Haud enim summā rerum uin-  
 are sibi potuissent, nisi potentiā alijs ademptam sibiipsis comparassent: quae uerò extra di-  
 m sunt potentiā, poterant locis, in quibus ea fuerunt, una cum inuidia relinquere, &  
 patr

patriam suam illustriorem reddere, non imaginibus & typis illam, sed honestate & magnanimitate decorantes. Verum ista propter eos dico, qui potentasus sibi perpetuò vindicant, ne dum civitates depradantur, alienorum calamitates patria sua putent esse decus & ornamentum. Admodum quidē necesse est, ut qua circa belligerandi studium accidunt, diligenter inspiciantur. potest autē fieri, ut in singulis ipsorum recte collimetur, si quis animo praesenti quod proponitur faciat. Quod verò in bellicis rebus minoris sint momenti, qua manifestè & cum violentia perficiuntur, quam qua cū dolo et opportunè fiunt, facile potest, si quisquam velit, ex illis qua iam facta sunt, cognosci. Deinde quòd in illis qua opportunè geruntur plura sint per errorē quam rectè facta, ne id quidē ex his qua contingunt, difficile fuerit intelligere. Etenim nemo dubitat plurima errata per Imperatorum committi ignorantia & socordiam. Itaq; quis sit eiusmodi constitutionis modus, iam est considerandum. Qua sine certo proposito in rebus bellicis accidunt, haudquaquā convenit ut gesta dicantur, sed magis fortuiti euentus & casus. Illa, propterea quòd certa ratione non nituntur, relinquenda sunt: declaranda verò, qua destinato geruntur proposito. de quibus nunc loquimur. Quoniam verò quodcunq; factum determinatum habet tempus, spaciū, & locum, egeriq;

egeat; occultatione, & certis constitutionibus, deniq; refert per quos, cum quibus, & quo pacto, fiat: manifestum est, quod qui singula hæc rectè considerat, à scopo non aberrat: si uerò ex illis aliquid neglexerit, uniuerso proposito fraude-  
tur. Sic enim natura, ad infortuniū consiliorum caussandum, ex singulis partibus unam, eamq; uulgarē & quamlibet, si negligatur, efficacem reddit: ad hoc uerò ut quid rectè perficiatur, uix cuncta illius partes adhibita sufficiunt. Qua-  
propter non debent imperatores aliquid ex hu-  
iusmodi conatibus et consilijs negligere. Princi-  
pium autē eorum quæ diximus, silentium est: ut neq; propter gaudium, si spes quedam inopina-  
affulgeat, neq; propter metum, neq; ex consue-  
tudine, uel amico affectu, cuiuspiam extero, sed so-  
lis illis de conatu suo communicent, sine quibus  
quod propositum est, ad finē perducere non po-  
terunt: & his quoq; non, nisi dum uniuscuiusq;  
necessitas cogit. Silendum autem est, non lingua  
tantū, sed multò magis & animo. Etenim mul-  
tis hoc accidit, ut consilia sua, quæ uerbis cela-  
runt, aliquando demonstratione iudiciorū, non-  
nunquam & factis manifestarint. Deinde ne-  
cesse est, ut diurna & nocturna itinera, & quo-  
modo illa non modo per terras, sed & per mare  
conficiantur, nō ignorent. Tertiū, & maximum  
est, ut opportunitatē temporis ex circumstantijs  
cognoscant, possintq; illam cū iudicio coniectu-  
rare.

rare. Quin neq; modus agendi, modici faciendus est. Per hunc enim plerunq; accidit, ut qua impossibilia videntur, possibilia: & qua possibilia esse solent, impossibilia fiant. Postremò contēni non debent pacta, & qua pactis sunt annexa, & delectus, per qua & cū quibus quod decretum est perficitur. Prædictorum nerò alia exercitio, alia ex historijs, alia per experientiā methodicam considerantur. Optimū quoq; fuerit, & vias, et locum, quò sit proficiscendū, deniq; et loci naturam non ignorare. Præterea per quos, & quibuscum sit agendum: deinde et accurate rem ipsam videre, nec quibuslibet credere. Hi nerò qui ducuntur ac reguntur, in talibus semper credere debent illis, à quibus ducuntur. Hæc quidem & hisce similia poterunt forsitan imperatores usu militaris exercitiij consequi, alia ex proprio labore, alia ex historijs, rebus scilicet spectatis, alia per experientiā. Opus autē est & cognitione mathematū ac theorematū, et maxime astrologia & geometrices: quarū opus quidem haud multum ad hunc usum confert, usus nerò magnopere et magnificè ad prædictas rerū mutationes cooperari potest. Summa autē illius necessitas, circa nocturnas et diurnas theorias versatur. Etenim si illas perpetuò pares esse contigisset, nihil prorsus negotij res ista postularet, sed omnibus cōmunis esset illius scientia. Verū quoniam prædicta non modo inter se, sed et in seipsis

seipsis differentiam habent, necessarium esse ti-  
 quet, ut utrinq; quæ sint incrementa et quæ di-  
 minutiones cognoscatur. Etenim quomodo pro-  
 fectiones, et tam nocturna quàm diurna adim-  
 pletiones cognosci poterunt, nisi predictorum  
 differētia consideretur? Atqui nihil ex his quæ  
 temporis cōpetentiam concernunt, assequi quis-  
 quam poterit, sine horū experientia: sed necesse  
 est, ut iam tardius, iā citius quàm par sit, agat.  
 Maiorem autē defectū habet. in hisce duntaxat  
 rebus, citius, quàm tardius rem aggredi. Etenim  
 qui determinatū tempus excedit, spe quidē sua  
 fraudatur: at quod factū est, post aliquod inter-  
 vallum cognoscens, adhibita cautione resarcire  
 potest: qui uerò tēpus opportunū præuenit, ac-  
 cedens et innotescens, non solū non consequitur  
 quod uolebat, sed et de tota rei summa pericli-  
 tatur. Dominatur quidē occasio in cunctis re-  
 bus humanis, maximè uerò bellicæ. Debet igitur  
 dux exercitus perspicuè cognoscere solstii-  
 tium æstiuale, et æquinoctia, et intermedias die-  
 rum ac noctium tam auctiones quàm diminu-  
 tiones. S. o enim duntaxat secundū rationē com-  
 mensurare potest, quæ tã mari quàm terra perfru-  
 sienda ueniant. Quin et singulos dierum ac no-  
 ctium articulos scire necesse est, ut simul sciatur  
 etiam quando castra sint erigenda, ac rursus  
 monenda. Haud enim fieri potest, ut finem rite  
 consequatur, qui de principio non rectè coniicit.

Z. 2

Arti.

*Articulos autem dierum ex umbris uidere, impossibile non est, dū sol adhuc in cursu suo est, et interstitia per eum in hoc mundo sunt: noctium uerò difficile, nisi quis in astris cæli dispositio- nem et ordinē duodecim zodiacorū signorum sequatur et obseruet. Nam et hoc facile illis est qui stellas cœlestes accuratius considerāt. Quan- tus enim inæquales sunt noctes, in qualibet ta- men nocte de zodiacus signis sex reuolui contin- git, ut necesse sit iisdem cuiusq; noctis partibus æquam duodecim zodiacorū partē reuolui. Cum autem de sole constet, quantā diei partem con- tineat, uidelicet tantam, ut eam qua diametri est discindere ualeat: necesse deinceps est, ut quantum reliqua pars post illā producto zodia- co exorta apparet, tantū semper de nocte su ab- sumptum. Cognitis uerò zodiaci signis, tā multi- tudine, quā magnitudine, talia fieri postea con- tingit et singula noctis tempora. Noctibus uerò nubilis, luna est obseruanda. Nam propter ma- gnitudinem lumen illius semper et in uniuersum apparet, quocunq; tandem mundi loco fuerit. Et aliquando ex Orientis, aliquando ex Occidentis temporibus et locis indagandū est: cum sit circa hanc quoq; partē notitia, usq; adeo, ut diurnas simul Orientis differētiās consecutetur. Est autem modus etiam circa hanc noticiam considerari facilis. Finis enim unus est, quasi in typo, et eiusmodi ad sensum sunt omnes. Et Poëtam*  
*quis*

quis ob id rectè laudauerit, quod *Ulysses* praestantissimum principem, ex astris non solum de navigatione dirigenda, sed et de rebus terra gerendis cōiecturas sumentē, inducit. Possunt enim et ea qua prater expectationem fiunt, exactè praesciri, licet multum indigentia frequenter efficiant: utpote imbrium et fluminum inundationes, glaciū et niuiū excessus, deinde fumosae ac nubilae aër, et alia consimilia. Si uerò etiam illa negligimus qua praecideri possunt, quomodo non merito plurimus rebus nostro uitio destituimur? Nihil itaq; praedictorum contēni debet, ne in eiusmodi inconsiderantiam incidamus, in quam et alios complures incidisse ferunt: de quibus à nobis etiam nunc est exempli gratia dicendum. *Aratus* *Achaorum* dux, ciuitatem *Cynatheorum* dolo adoriri conatus, diem illis constituit, qui ipsi ex ea ciuitate cooperabātur: in qua illum oportebat noctu ad flumen, inde à *Cynatha* labentem profectum, unā cum exercitu manere et moras neētere: eos uerò qui in ciuitate erant, occasione circa meridiē accepta, unum ex ipsis pallio indutum tacitè per portā emittere, inbereq; , ut accedens staret ante portam in tumulto illic congesto: reliquos autē manus dormientibus principibus inijcere, qui circa meridiem portam custodire consueuerant. Hoc facto. *Achaos* ex insidijs aciem ad portam dirigere. His ita ex pacto constitutis, cum tempus desti-



natum adesset. Aratus quidem venit, & iuxta  
flumen occultè pacti servas, mansit. Circa quin-  
tam uerò diei horam, vir quidam onus habens  
debites, ex illis qua circa ciuitatem pasci solent,  
cùm necesse illi esset, ut iuxta temporis rationem  
de uictu pastoris sui percontaretur, per portam  
pallio uestitus egressus est: stansq; in tumulto su-  
pradicto, de pastore circumspexit. Aratus sym-  
bolum sibi dari ratus, propter eum cum suis omnibus  
ad ciuitatem contendit. Veràm porta subito  
ab illis occlusa, qui ad illius erant custodiam de-  
putati ac praesentes, propterea quòd nihil dum  
ab illis qui intus erant paratum esset: accidit ut  
Aratus non solum proposito fraudaretur, sed  
& cooperatoribus suis qui in ciuitate erant,  
maximarum calamitatum causam daret. Et  
enim deprehensi, confestim eiekti sunt, & occisi.  
Quam igitur euentus huius causam fuisse dice-  
mus? Quòd uidelicet dux ille pactum hoc simpli-  
cius quàm necesse erat expediuit, iuuenis adhuc,  
& geminorum pactorum, & qua pactis anne-  
xa sunt, accuratam scientiam non habens. Ad  
hunc modum res bellica in modico differentiam  
momenti ad utrumq; euentum latus nutantis  
habent. Et Cleomenes quoq; Spartiates cū Me-  
galopolim ciuitatē per praxim capere propo-  
sisset, ijs qui murum custodiebāt pactus est, quòd  
noctu cū exercitu ad portā quā Pholeam uocāt,  
circa tertiam custodiā uenire uellet. Nam id tē-  
poris

Poris murū illi custodiebāt, qui partes illius iuna-  
 bant. Quoniam uerò nondum prauiderat, quod  
 circa Pleiadis ortum breues omnino contingis-  
 se noctes, exercitū demū mouit ex Lacedamo-  
 ne, cū sol iam occideret. Cū autē in tēpore ac-  
 currere non posset, sed tandē orto iā die adueni-  
 ret, uim inanem et citra rationē inferens, turpi-  
 ter multis amissis, ac de summa rerum periclitā-  
 tus, reiectus est: qui si iuxta quod constitutū erat,  
 ad tempus deputatū rectē collimasset, & tū cum  
 cooperarij illius intromittendi ipsum facultatē  
 habebās, exercitū adduxisset, proposito suo frau-  
 datus nō fuisset. Consimiliter et Philippus Rex,  
 sicut & supra dixi, cū occultā machinationē ex  
 ipsa ciuitate Melitaorū instituisse, duobus mo-  
 dis errauit. Nā et scalas nō satis longas attulit  
 sicut necessitas requirebat, deinde & tempus nō  
 seruauit. Cū enim circa mediā noctem uenturū se  
 cōstituisse, ubi iam cūcti ob soporati essent, ante  
 cōperiens tempus exercitū ē Larissa mouit, & in  
 agrū Melitaorū intēpestiuus uenit: idcoq; quo-  
 niā nec manere illic ueritus, ne ciuibus aduentus  
 ipsius patesceret, nec clanculū reuerti poterat, ci-  
 uitatē aggressus est habitatoribus illius adhuc  
 uigilantibus. Vnde nec per scalas ad murorum  
 fastigia niti, quod illa necessariam commen-  
 surationem non haberent: nec per portam in-  
 gredi poterat, quod coniurati, quos in ciuitatē  
 habebat, tempore exclusi, opē illi ferre nequie-  
 rant.

rant. Tandem cū ciues irritasset, ac multos suorum amisisset, cū dedecore re infecta reuersus est: cunctos etiam alios hoc facto admonens, ne sibi quisquam in posterum fidem haberet, sed cauere-  
 tur. Quin & Nicias Atheniensium dux, cum exercitum circa Syracusas seruare posset, et commodam latendi occasionem, ne ab hostibus adesse sciretur, noctu accepisset, ad locum securum secessit: & postea cum luna deliquium pateretur, quasi illa periculum aliquod portenderet, superstitiose à motione castrorum abstinuit. Et hoc accidit omnibus, cum postea sequenti nocte castra moueret, & id hostis presentisceret, ut & exercitus & duces in manus Syracusanorum inciderent. Atqui poterat hisce de rebus ex illis cognoscere, qui experti erant, nō debere temporum commoditatem propter talia negligi, sed illius magis cooperationem usurpari, propter hostium ignorantiam. Etenim imperitia proximorum, maximum compendium perficiendarum rerum exhibet expertis. Astrologia itaq; de pradietis rebus accuratè consulenda est: de comensuratione uerò scalarum, talis quidam considerationis modus existit. Quod si per aliquem ex coniuratis altitudo muri significata fuerit, in promptu cognosci poterit, quæ debeat scalarum esse comensuratio: ut si murus alicubi decem pedum altitudinem habuerit, illic scala opus habebunt, ut in duodecim pedum altitudinem largiter as-  
 surgant.

*furgant. Gradus autem scalarum medietatem  
scala ad commensurationem ascendentiū requi-  
runt, ut neq; nimis distantes, propter ascenden-  
tium multitudinem facile frangantur: neq; rur-  
sus plus a quo erecti, si admodum applicentur,  
Labiles ijs qui accedūt existant. Si uerò fieri ne-  
quit, ut mensura capiatur, uel ad murum propin-  
quetur, ex interstitio totius altitudinis magni-  
tudo eorum qua erecta subiecta planiciei immo-  
nent, capiatur: qui comprehensionis modus pos-  
sibilis, imò facilis illis est, qui animum adhibent,  
ut à Mathematicis ista cognoscant. Quocirca  
rursus liquet, necessarium illis esse, qui rectè ad  
propositum & res gerendas collimare uolunt, ut  
geometricandi scientiam teneant, si non perfectè,  
hactenus saltem, ut intelligentiam proportionū,  
& theoriam similitudinis habeant. Haud enim  
in istis tantum, sed & circa schematum compre-  
hensiones in castrorum metationibus, necessarius  
est hic modus ad hoc, ut aliquando, dum uniuersam  
dispositionem castrorum mutamus, eandem  
commensurationem eorum qua in castris compre-  
henduntur, seruare queamus: nonnunquam uerò,  
si easdem castrorum formas retinuerimus, locum  
castris comprehensum uel extendere uel coartare  
possimus, idq; semper iuxta rationem prae-  
cognitorum, uel ex castris discedentium: qua ubi  
de instruendis aciebus commentati sumus, ex-  
actius declarauimus. Haud enim arbitror esse*

2. § quem

quempiam, qui hoc studium nostrum inmoderate seruat: quod multa quedam militia imponimus, iubentes illius affectatores astrologia ac geometria scientiam non contemnere. Ego sane ut ea quæ ex superfluo & inani redundant, propter argutiam & nugacitatem in singulis studiis, & pariformiter ea quæ ultra necessarium usum tendunt, admodum reprobō: sic in præcipiendis necessariis summo opere ac studiose contēdo. Est enim absurdum, eos qui orchestricam uel tibia cantum exercent, præparationem circa rhythmos & musicen, adhuc & circa palestram, ob eam causam amplecti, quod id studij ad utriusq; exercitiij finē facere uidetur: eos uerò qui sibi militiam uendicant, egrè ferre si externa studia aliquò usq; admittere debeant: sic, ut qui circa mechanicas artes occupantur, magis seduli sint & studiosiores, quàm qui circa honestissima et augustissima excellere uolunt. quorum nihil negabit, quisquis animo non destituitur. At de his quidē hactenus. Quamplurimi uerò ex ambitu ac rotunditate magnitudinem iam dictorum coniiciunt. Deinde, quando ciuitas Megalopolitarum quinquaginta. Lacedæmoniorum autem quadraginta & octo stadiorum ambitu contineri, magnitudine uerò Lacedæmoniorum ciuitas Megalopolim duplo excedere dicitur, uidetur hoc illis esse incredibile. Quod si quis hanc illis dubitationem auctiorem quoq; reddere uolens, possibile esse dixeris,

rit, ut dinitas, uel castrorum uallum, quadragin-  
 ea stadiorum circuitum habens, duplo excedat  
 eam quae centum stadiis comprehenditur, insensum  
 illis hoc dictum uidebitur. cuius rei causa est,  
 quod non recordamur ea, quae in humanioribus  
 disciplinis per geometriam nobis sunt tradita.  
 De his igitur dicere aggressus sum, propterea  
 quod non solum uulgares multi, sed et aliqui ex  
 illis qui Rempublicam administrans, et ex im-  
 peratoribus ac ducebus, cum stupore admirantur,  
 quomodo fieri possit, ut maior sit Lacedaemonio-  
 rum ciuitas, et multo maior quam Megalopo-  
 lis, cum minorem habeat ambitum: deinde multi-  
 tudinem uirorum cōiectura ex castrorum circuitu  
 sumpta colligunt. Et alius etiā consimilis error  
 est, qui in describendis ciuitatibus committitur.  
 Etenim multi eas ciuitates quae anfractibus et  
 collibus refertae sunt, plures domos continere pu-  
 tane, quam eas quae in plano sunt sitae. hoc autē  
 sic non habet, propterea quod adificiorū domus  
 non in acclini panimento, sed in subiecto plano  
 rectae adificiuntur, unde et tumulos prouenisse cō-  
 tingit: id quod ex eo cognosci potest, quod in pla-  
 nicie conspicuum est. Etenim si eas domos consi-  
 deres, quae in sublime sunt extensa, et in climati-  
 bus sitae, sic ut cūctae sint aqualiter altae, manife-  
 stū est, quod tectis illarū in unā planicie redactis  
 par sit et aequalis distantia eā illarū quae cumu-  
 lis subiacēt, quam quae ad fundamēta murorū in  
 planicie

planitie sita sunt. De his itaq; qui praesse alijs,  
 & Respublicas administrare volentes, ista igno-  
 rant; & cum dicuntur, stupent & admirantur,  
 haecenus dictum sit. Ciuitas autem Agrigen-  
 tum, non modo quod attinet ea qua diximus, plu-  
 rimis est ciuitatibus praestantior, sed & propter  
 munitionis robur, & maxime propter uenusta-  
 tem, & structuram. Est enim a mari decem &  
 octo stadijs condita, ut nemo sit qui commodisa-  
 ris illius particeps esse nequeat. Moenia illius  
 & naturali sunt, & structuris excellenter sunt  
 munita. Murus enim petra sublimis ac praerupta  
 partim ex natura, partim structura impositus  
 est. Deinde et fluminibus circumdatur. Ab au-  
 strali namq; latere fluius labitur ciuitati co-  
 gnomini: ab occidente uero & Aphrico alius  
 fluit, qui Hypsus appellatur. Arx ciuitati impo-  
 sita est ad orientem aeternalem. Ea ad externum  
 aspectum uallem habet inaccessam, ad internum  
 uero unum tantum ex ciuitate aditum. In uerti-  
 ce templum Minervae & Iouis Atabyrij condi-  
 tum est, quemadmodum & apud Rhodios. Cum enim  
 Agrigentum colonia habeat a Rhodijs, recte Deus  
 eandem illic appellationem habet, quam habet apud  
 Rhodios. Est autem & alias ea ciuitas magnifi-  
 ce templis ac stationibus ornata. Et templum Io-  
 nis Olympiaci preciosos quidem sumptus non ac-  
 cepit, eminentia tamen & magnitudine nullis  
 alijs qua sunt in Hellade, inferius esse uidetur.

Oratio

Oratio Chlæneæ, legati Aetolorum,  
ad Lacedæmonios.

Quod quidem, ô viri Lacedæmonij, potentia-  
tum Lacedæmoniorum Græcis principium ser-  
uitutis fieri contigerit, sic uerum est, ut neminem  
esse persuasus sim, qui aliud dicere ausit. Potest  
autem hoc pacto considerari, quæ multitudo eo-  
rum Græcorum sit qui in Thracia sunt, quos  
Athenienses & Chalcedonij in coloniam dedu-  
xerunt, quæ maiorem & statum & potentiam  
habuerit quàm ciuitas Olynthiorum. Hanc ubi  
Philippus captivam reddidit, & paradigma  
constituit, non solum Thracia ciuitatum factus  
est dominus, sed & Thessalos sibi metu percul-  
sos subiecit. Paulo post cum & Athenienses  
bello deuicisset, successu illo magnificè est usus:  
non ut Atheniensibus benefaceret, quod procul  
absuit, sed ut beneficijs erga illos declaratis alios  
ad se traheret, quoad imperata ipsius facienda  
animum inducerent. Vestra ciuitatis autem au-  
toritas alijs Græcis cum tempore patrocinari  
uidebatur. Quapropter quidlibet prætexens cum  
exercitibus irruit, & terram populando uasta-  
uit, simul & domos tandem & uestram regio-  
nem populatus partem distribuit Argijs, par-  
tem Tegeatis, partem Megalopolitis, partem  
Messenijs: cunctis uolēs etiam præterquam con-  
uenit, benefacere, ad hoc tantum, ut uobis incom-  
modaret. Principatum ab illo accepit Alexan-  
der.



der. Elic quoq; modicū quoddam Hellenis fomen-  
tum in ciuitate Thebaorū superēsseratus, quomo-  
do illā nastarit, cum eos nos scire puo. Quid au-  
tem attinet singula eorum facta recensere, quē  
illi successerūt, et quomodo Gracis sint abusi re-  
ferre? Nemo enim sic negligens est earum rerum  
qua geruntur, ut nesciat quomodo Antipa-  
ter Gracis bello circa Lamiā uictis, calamitosus  
Atheniensibus pariter et alijs pessimē sit ab-  
usus, et adeo cōtumeliosus et iniquus factus sit,  
ut profugorū inquisitores constituerit, et ad ci-  
uitates aduersum eos miserit, qui ipsi uel cōtra-  
dixerāt, uel aliqua in re honorē Macedonū tx-  
ferant: quorū alij ē templis uolēter abducti, alij  
ab ipsis aris abrepti, supplicio affecti sunt et oc-  
cisi. alij profugi, ex Hellade propulsati sunt. Nul-  
lū enim erat asylū nisi unicū dūtaxat, in gente  
Aetolia. Quae designata sine autē à Cassandro,  
Demetrio, adhuc et Antigono Gonata, quis  
est qui ignoret? Etenim quoniam sine ullo pra-  
ecepto facta sunt, cognitionem eorum luculen-  
dam fieri cōtigit. Horum alij custodias ciuitati-  
bus imposuerūt, alij tyrannos implantarūt, atq;  
ita nullā ciuitatē reliquerūt qua nominis huius  
seruitutis expers manserit. Verū hisce relictis,  
redeo ad finem. Antigoni, ne ex uobis aliquid,  
dum actionem meā ex eo simpliciter considerāt,  
putēt se gratia Macedonum esse obnoxios. An-  
tigonus enim non ut Achaos serualet, bellum  
nobis

uobis intulit: neq; quòd Cleomenis tyrannide offensus, Lacedæmonios in libertatē asserere ex-  
 ret, (et admodum sanè stolidum fuerit, si quispiā  
 ex uobis hac sit opinione pradius) sed quoniam  
 potentatum suum haud firmum fore uidebat, si  
 ex uestra potestate principatus Peloponnesio-  
 rum disponderetur, adhuc & Cleomenem indu-  
 strium, & fortunam uobis luculenter adspirare  
 cernebat, simulq; & metuebat & inuidebat: ne-  
 nit non Peloponnesiis opem laturus, sed spes ue-  
 stras abrepturus, & excellentiam uestram humi-  
 liaturus. Quapropter nō tam sunt amandi Ma-  
 cedones, ciuitati huic dominantes, quam diripue-  
 runt: quā pro inimicis habendi & odio pro-  
 sequēdi, eo quòd cum uos Helladi imperare pos-  
 setis, id sæpenumero impediunt. De Philippo  
 autem iniquitate quorsum attinet pluribus di-  
 cere? Etenim huius erga deos impietas, per contu-  
 melias templis in Thërma illatas, sufficientē est  
 hypodigmate declarata: atrocitas uerò erga ho-  
 mines, prauaricatione illa & pacti uiolatione  
 erga Messenios est expressa. Soli autem Acto-  
 li ex Graecis palām resistunt Antipatro, ne  
 securi essent illi quī per iniuriam adfligebantur:  
 soli impetū Brēni et Barbarorū qui cū illo erat,  
 represserūt: soli eū accerferentur, unā ad hoc de-  
 certarūt, ut patriū Graecorū principatū nobiscū  
 assererent. Itaq; de his quidem hactenus. De pra-  
 senti uerò cōsultatione, decernēdū et ordinandū  
 aliquas

aliquatenus est, tanquam illis qui de bello cōsulant. Est autē hoc bellū secundū ueritatē censendū. Et *Achaos* quidē, tanquā inferiores, nō solū non debere uestra incōmodare regioni, sed magis etiā magnas agere dijs gratias indico, si suā conseruare queant: siquidem bellū illis ab *Elijs* et *Messenijs* propter societatem nobiscū initā, et cū illis, a nobis quoq; instat. *Philippus* uerò, sicuti persuasus sum, cōpro suo finem faciet, terra ab *Aetolis*, mari a Romanis & rege *Attalo* impugnatus. Est autē admodum in promptu, ex ijs qua iam facta sunt rationē inire de futuris. Et enim si cū solis *Aetolis* bellum gerens, nunquam illos subigere potuit, quomodo ad instans bellum sufficiet? Hac mihi secundū primū dicta sint propositum: ut notū sit omnibus uobis, oportuisse nos non ex precipitatione, sed integro cōsilio, magis *Aetolis* quā *Macedonibus* ferre auxilium. Si uerò de illis praoccupastis, & iam antea statuistis, quae poterit esse reliqua ratio? Si uerò pacti nobiscum estis praesens hoc auxilium, antequā beneficijs ab *Antigono* afficeremini, meritò inquirendum est, an conueniat ut succedentibus beneficijs acquiescentes, priora, quibus antea potiti estis, contemnatis. Quoniam uerò libertate hac et salute, admodum decantata, ab *Antigono* absoluta, sunt qui singula horū uobis impingūt ac uitio uertunt, sub ista consultants, & frequenter nobiscum rationem inuenies, *Aetolicis* ne  
rebus

rebus an Macedonicis communicare debeatis. consortes illorum in multis esse uolulistis, quibus in hisce rebus fidem dedistis, & à nobis uicissim accepistis, & una nobiscum præteritum bellum aduersus Macedones gessistis. Quis autem merito de istis hasitare poterit? Iam id negotij quod nobis est cum Antigono & Philippo, humanitatis titulo palliatur. Deinceps autem, uel propter Aetolorum iniuriã, quid necesse est id quod nobis postea factum est, declarare? uel propter Macedonum beneficentiam, uel aliud quippiam quod istis successit: quomodo, quibus obsecundandum non esse antea recte & sincere cõsuliistis, nunc mutati pacta & iuramenta cum illis, quæ maximam apud homines contestationem & obligationem obtinent, instauraturi estis? Chlæneas igitur cum de his differuisset, sicq; dixisset, ut contradici non posse uideretur, finem dicendi fecit. Post hunc Luciscus legatus Arcarnanorum ingressus primum quidẽ sese cohibuit, cum multos inter se de hijs quæ dicta erant colloquentes uideret: post, uerò, cum tandem siluissent, ad hunc ferè modum dicere cœpit.

### Oratio Lucisci legati Arcarnanorum.

Nos huc, uiri Lacedæmonij, à Rep. Arcarnanorum ad nos missi aduenimus. quoniam autem: ferè semper eiusdem spei consortes cum Macedonibus sumus, arbitramur hanc quoq; legationem: & nobis & Macedonibus esse communem. &

a a.      sicuti:

sicuti periculus , propter excellentiā & amplitudinē uirtutis Macedonū ut illorū uiribus securi sumus, unā cū illis inuoluamur : ita etiā secundū legationū labores Acarnanorum commoditas Macedonū iure cōtinetur, & implicatur. Quapropter nō est quod miremini , si pluribus uerbis de Philippo et Macedonibus dixerimus. Chloneas itaq; cum orationē suā terminaret, breuem quandā recapitulationem adiecit iuris eius quo ipsis sitis adstricti. Dixit enim: Siquidē aliquid postea, postquam auxilium ipsis pacti estis, factū est uel noxium et molestum ab Aetolis, uel per Ionem, humanum à Macedonibus, meritò praesens hoc consiliū sincerā habet cōsiderationem. Si uerò nihil tale factū est, ea quae Antigonus cōcernūt proferētes, quae antea à uobis certò sunt cōprobata , persuasi sumus esse uos omnium stolidissimos, si iuramēta nunc et pacta instauraueritis. Ego uerò , siquidē nihil secundū huius uerba postea factū est, sed manēt res Gracorū, quales fuerūt antea cū societatem cum Aetolis ini-  
retis , affirmo uos omnium esse stolidissimos , ac uanis inuituros rationes. Si uerò causa hac admodum diuersam dispositionem habet, quemadmodum in progressu sermonis euidenter ostendā, arbitror manifestum futurum, me quidē aliquid uobis dicere, quod cōmodum sit, Chloneā uerò illud ignorare. Ob hoc ipsum itaq; aduenimus, persuasi ad hoc nobis esse dicēdū, ut id demonstremus.

Quo

Quocirca & conuenit nobis, & conducit, siquidem fieri poterit, ut ubi audieritis de calamitate qua Gracis imminet, id cōsiliij capiat is, quod & honestum sit, & nobis conueniens, ac eiusdem spei nobiscum consortes sitis. Si uerò id fieri non poterit, in praesenti quiescat is. Quandoquidem autem illi è lōginquo domum Macedonum ausi sunt accusare, necessarium mihi uidetur ut ea de re paucis differentes, ignorantiam illorum animis adimamus, qui fidē huius quae dicta sunt praebuerunt. Dixit igitur, Chloneas Philippū Amyntae filium per infortunium Olynthiorum Thessaliae dominium esse adeptū. Ego uerò per Philippum non modò Thessalos, sed & reliquos Graecos seruatos esse iudico. Quo namq; tempore Nearchus & Philomachus Delphos profecti, impie & iniquè dominium sibi in pecunias Dei usurparunt, quis uestrū ignorat, quantam tum potentiam instituerint, contra quam nemo Graecorum ne hiscere quidem palam poterat? Iuxta uerò, dum impij essent in Deum, simul & totius Helladis dominium rapere moliebātur. Illis temporibus Philippus uliro uires suas impendens, tyrannos sustulit, & quae tēpli erant, secura redidit, ac simul Gracis libertatis causam praebuit, quemadmodum res ipsa etiam posteris testificatur. Etenim Philippum, non tanquam qui Thessalis iniuriam intulerit, sicut hic ausus est dicere, sed tanquam benefactorem Helladis, principem

cipem & terra & mari delegerunt cū illi: quanta dignitatē utiq; nemo mortalium antea sortitus est. Verū cum exercitu Laconicam uenit? Non est hoc ex ipsius factum sententia, sicuti uos scitis: sed nocatus, & frequēter nominatim ab amicis ac socijs quos in Peloponneso habebat, accersitus, agrē obtemperauit. Et cum illō uenisset, quomodo rebus illis usus sit, ô Chlonea, considera. Cū enim simul uicinorum impetu: tam ad regionis illorum uastationem, quā ad ciuitatis humiliationem, uti, idq; cum maxima gratia facere posset, illi quidem se proposito non accommodauit: uerū & illos perterrefecit, & istos, & disceptationem qua inter se contendebant, utrosq; ad communē utilitatem terminare coēgit, nec se ipse iudicem in ea controuersia, sed ex cunctis Gracis delectum iudicium constituit. Est ne factum hoc probro & nituperio dignū? Rursus id Alexandro acerbē opprobraſti, quod Thebaorum ciuitatē per iniuriam uisus est adfigere. quod uerō supplicium sumpsit de Persis, ut contumeliam Gracis omnibus communiter inflatam ulcisceretur, eius rei mentionē nullam fecisti, nec quod uos omnes magnis malis eripuit, dum Barbaros seruituti subiecit, & subsidia illorum fustulit, quibus usi Gracos uastabant, nunc contra Athenienses & illorum maiores, nunc aduersum Thebas certantes, & bellum inferentes, ac eādem Asiam Gracis subiectam reddidit

reddidit. De successoribus uerò quomodo mēti-  
nem facere audet? Illi siquidem suorū temporum  
calamitatibus, alijs bonorum, alijs malorū cau-  
sa frequenter extiterunt: contra quos alijs forsan  
causam habent, ut memoriam seruent iniuriarū.  
uobis autem hoc nequaquā conuenit, quibus ni-  
hil unquam boni, mala uerò multa, & sepe nu-  
mero, auerterunt. Qui nā illi sunt, qui Antig-  
onē Demetrii filiū ad subuertendū Achaorum  
gentem aduocarunt? rursus, qui cum Alexan-  
dro Epirota iuramenta & foedera sanciuerunt  
ut Scarnania uastaretur, et diuideretur? Nō-  
ne uos? Qui nā cōtra publicū tales duces misē-  
runt, quales uos misistis? qui etiam sacris asylis  
manus iniicere nō sicut ueriti. Sicuti Timaeus &  
Neptuni in Tasmaro, & Artemidis in Lusis  
templum depraedatus est. Pharycius uerò et Poly-  
critus, ille Iunonis delubrum in Argo, iste Ne-  
ptuni in Mātinia diripuit. Quid Lastabius &  
Nicostratus? An non erga Panegyrim Pam-  
bionarū foedera ruperūt, & Scytharū Galata-  
rumq; feritas exercuerunt, quorū nihil est à suc-  
cessoribus factum? Et cum nihil istorum excusa-  
re possitis, de eo gloriamini, quòd impetum Bar-  
barorū aduersum Delphos irruentium cohibui-  
stis, & Gracos ob id uobis gratiā debere dici-  
tis. At si propter unam hanc commoditatem  
gratia debetur Aetolis, quo & quāto honore  
digni nō sunt Macedones, qui maiore uite sua



partē incessanter hac cōserūt, ut ad tetinēdam  
*Gracorū securitatē aduersum Barbaros certamina sustineāt. Etenim quis est qui ignoret, res*  
*Gracorū perpetuò magnis fuisse periculis obnoxias, nisi Macedones nobis & regū ipsorū magnificētia, muri uice fuissent. Est autem huius id*  
*maximū argumentū. Simul atq; Galata Ptolemaū cognomēto Ceraunū cōtēptis Macedonib⁹*  
*uicerūt, cōfestim Brēni in mediā Helladē cū exercitu uenerūt. quod frequenter furi cōtigisset, nisi*  
*Macedones moderationi rerum praeuissent. Verum licet de praecedentibus gestis multa dicere*  
*queā, ista tamē sufficere puto. Dū autē interea*  
*qua Philippus gessit, impietati deputant, quod tēplū destruxit: non addūt cōtumeliā ipsorū &*  
*iniquitatē, quā exercuerūt in tēpla & delubra*  
*deorum quae in Dio sunt & Dodona, quae de re*  
*primū dicere oportebat. Vos autem quae passi*  
*estis, narratis, illaq; plus a quo exaggeratis: quae*  
*uerò priores, eaq; multiplicia, fecistis ipsi, silen-*  
*sio transitis: perspicuē sciētes, quod quicquid in-*  
*iuriarū & detrimētī inferretur, cuncti in eos reij-*  
*ciāt, qui manibus iniustis priores in ladēdo fue-*  
*rūt. De illis uerò quae Antigonū cōcernūt, tan-*  
*sisper mētionē facere uolo, donec quae facta sunt,*  
*nō uideātur esse cōtēnenda, nec obiter inspiciendū*  
*tāti momenti factū. Ego beneficiū maius, quā*  
*quod ab Antigono in uos est collatū, nisi non*  
*esse iudico. Mihi nāq; id tā uidetur esse amplū,*  
ut ex

ne excellentius esse nequeat: id quod inde cognosci  
 poterit. Bellū nobiscū gessit Antigonus. Post du-  
 ctā in uos acie, armata manu uictoriā obtinuit.  
 factus est & regionis pariter, & ciuitatis domi-  
 nus. Debebat agere pro iure belli. uerū tā absue-  
 rit mali quicquam nobis inferret, ut prater alia  
 cieſto tyrāno, & leges uobis & patriū ciuitatis  
 ius restitueret. cuius rei nos ipsi in publicis pane-  
 gyrib⁹ Gracorum testimoniū statuētes, benefacto-  
 rē ac ſeruatorē uostrū Antigonū predicastiis.  
 Quid itaq; faciendū uobis erat: Dicā id, quod ap-  
 paret nos dicētē patiēter ferre. faciā enim id nūc  
 haud citra rationē, nō ut probro uos impetā, ſed  
 quod ipsa me rerū qualitas cogit, ut dicā ea quae  
 publico cōducūt. Quid itaq; dicturus ſum? Quod  
 uidelicet bello praterito nō cū Aetolis, ſed cum  
 Macedonibus ſocietate inire debebatis: & nūc  
 quoq; dū ad id uocamini, cum Philippo magis  
 quā cū illis cōiungi debetis. At ſœdera tranſ-  
 grediemini, ſi id feceritis. Verū dicite, utrū ma-  
 ius malū cōmiſſuri ſitis, iura cū Aetolis ſeor-  
 ſum inita negligentes, an ea tranſgrediētes quae  
 Gracos omnes cōcernētia colūna ſunt inſculpta  
 et cōſecrata? Quomodo eos aſpernari tā religioſe  
 deſectatis, a quibus nullā gratiā accepiſtis: Phi-  
 lippo uerò & Macedonibus nihil reuerētia ex-  
 hibetis, per quos hāc ipſam cōſultādi facultatē  
 habetis? Aut putatis, amicis quidē debere ſua ſer-  
 uari iura? Atqui ſā ſanctū nō eſt, fidē ſcripto

cōprehensam seruare, quā prophānū & impiū,  
 in ipsum publicū corpus inimicādo & bellando  
 peccare: id quod nūc Aetoli praesentes à nobis re-  
 quirūt. Verū de his haec tenus: quae ab illis qui  
 cōtētiōsus animati sunt, extra praesentē causā  
 dicta esse indicabātur. Redimus igitur ad cōti-  
 nuatiōē & propositū causa. Id autē est: Si res  
 nūc praesentes, in eo statu sunt, quo erant tū tem-  
 poris, cū societate cū istis iniretis, manēdū est ue-  
 strae optioni in proposito, quod initio fuit. Si ne-  
 rō mutatae sunt prorsus, aequū est etiā nūc, nos sym-  
 cero animo de his quae petūtur cōsultare. Interro-  
 ga itaq; nos o Cleonice et Chlania, quos tū socios  
 habebatis, cū istos ad belli cōmunicatiōē aduo-  
 caretis? An nō Gracos omnes? Cū quibus autē  
 nūc spei uestra cōmunicatiōē habetis? Aut ad  
 quā societate istos inuitatis? An nō Barbaro-  
 rum? Putatis ne res istas praesentes easdē esse cū  
 praecedētibus & nō diuersas? Tū enim principa-  
 tus & gloria gratia cū Aethais & Macedo-  
 nibus cognatis et Philippo illorum principe cō-  
 tendebatis: nūc uerō seruitutis gratia ab alieni-  
 genis hominibus bellū imminet Graecia, quos uos  
 aduersus Philippum attrahi putatis: ignoratis  
 autē, quod illorum copia aduersum uos ipsos &  
 uniuersam Helladē accersantur. Quēadmodum  
 enim qui in casibus bellicis grauioribus custodias  
 ac fortiores ipsorum uiribus, in ciuitates suas se-  
 curitatis gratia inducūt, simulatq; metu hostis  
 libe

liberatur, seipſos amicorum poteſtati, ſubiectos  
 reddūt : hoc ipſo pacto cogitāt nunc et Aetoli.  
 Dū enim Philippū vincere, & Macedones hu-  
 miliare uolūt, non animaduertunt quomodo ſi-  
 biſſis tantā nebulā ex Heſperia ſuperinducēs,  
 qua forſan in praſenti Macedonibus primā  
 caliginem allatura eſt, conſequēter uerò Græcis  
 omnibus magnorū malorū cauſam adſeret. Eſt  
 itaq; cunctis quidē Græcis imminens hoc tēpus  
 prouidē obſeruādū, maximē uerò Macedonibus.  
 Alioqui quā putatis, ō uiri Lacedæmonij, pro-  
 genitoribus ueſtris fuiſſe cauſam, quòd cum Xer-  
 xes miſſo ad uos legato aquā peteret ac terrā,  
 eū q̄ aduenerat in puteū deturbarūt, terrāq; ſu-  
 peringreſſerūt: ac ruruſus dimiſſo mādarūt ut Xer-  
 xi nūtiaret, haberet ipſum apud Lacedæmonibus  
 iuxta cōdictū & terrā & aquā? Ruruſus, qua ra-  
 tione ſuapte ſpōte & palā proruperūt hi qui eū  
 Leonide exiſtētes occiſi ſunt? An nō ob eā cau-  
 ſam, ut nō ſolū pro ſua ipſorū, ſed et pro aliorū  
 Græcorū libertate periclitari uiderētur? Cogita-  
 te itaq; an taliū uirorū poſteros exiſtētes, nūc ſo-  
 cietatē cū Barbaris ineundo, militare cum illis  
 conueniat, & bellum gerere aduerſus Epirotas,  
 Achaeos, Aarnaffcos, Boeotas, Theſſalos, imò  
 ſerē cūctos Græcos: nec quicquā ſibi turpe ducē-  
 re, modò lucri aliquid accedat. Et quid illis expe-  
 ctādū eſt, qui hac faciūt? Quoniā Romanorū ſo-  
 cietas acceſſit, alij uerò opē ab Illyrijs & auxi-  
 lium

lium nacli, per mare uim inferre, et cōtra Pytas  
 prauaricari conati sunt, terra uerò ciuitatē Cli  
 eoriorum obsederunt, & eam qua Cynasheorum  
 est uastarunt. Et primum quidem, sicut & su  
 pra memini, cum Antigono propter Achaos  
 pariter & Acarnanos fœdera pepigerunt:  
 nunc uerò cū Romanis contra uniuersam Hella  
 dem pacta ineunt. qua cum audiuntur, quis est  
 qui accessum Romanorū non habeat suspectum:  
 Aetolorum uerò dementiam detestetur, quid  
 eiusmodi sancire fœdera sunt ausi? Iam Aca  
 rnanorum Oeniadas & insulam diripiunt, &  
 antea Talaeorum ciuitatem & Anticyram  
 occuparunt, illamq; unā cum Romanis uasta  
 runt, & liberos quidem & uxores abducunt  
 Romani. quos ea pati uerosimile est, qua illis  
 solent accidere, qui in potestatem alienigena  
 rum deueniunt: ipsum uerò infeliciū territo  
 rium possident Aetoli. Honestum scilicet est, &  
 pro animi sententia, eos qui Lacedaemones sunt,  
 eiusmodi sortiri societatem, qui Thebaos, quos  
 solos Gracorum, cum Persa irruerent, necessariò  
 quiescere uoluerunt: decreuerūt autem uota dīs  
 facere, quo Barbaros bello uincant. Honestatem  
 itaq; uestrū & decus cōcernit, ò uiri Lacedaemo  
 nū, ut maiorum uestrorū memores, & Romanorū  
 accessum uerentes, ac Aetolorum malum studiū  
 suspectum habētes, atq; ea potissimū recordātes  
 qua ab Antigono sunt gesta, etiamnum malo  
 rum

rum societatem detestemini, & Aetolorum amicitiam auersemini. Achaia uerò et Macedonibus eadē spe communicetis. Si uerò nonnulli potentiores apud uos reluctantur, saltē quietem apprehendatis, nec uos iniuria istorum consores reddatis. Etenim amicorum quidem propensio, si cōmodē fiat, magnū adfert emolumentum: si uerò coacta sit, & tandem tarda ac deficiens, uanum habet subsidium. Itaq; uidēdum, an non uerbis tantum, sed & ipsis operibus societatem cum ipsis seruare uelint.

### Fragmentum de fluuio Euphrate.

Euphrates enim initiū sumit ex Armenia: ac per Syriam & ulteriore locum labitur, tanquam Babyloniam uersus: & ut mihi uidetur, in mare rubrum insluit. Signū huius est. Absumitur fossis subterraneis, in agrum tendentibus, antequam in mare sese exonerans desinat. Quapropter & diuersam illum naturā ab alijs fluminibus habere contingit. Nam aliorū quidē fluminum fluxus augetur, secundum quod per plura loca labitur: & hyeme sunt maximi, humillimi uerò tēpore astitatis. Hic autē, & maximus redditur ad ortū caniculae, & maximus est in locis Syriae, & progressu perpetuo fit minor. Horum autē causa est, quod incrementū accipit non ex concursu imbriū hyemaliū, sed ex colliquatione niuium: diminutionē uerò ex eo quod in agrum egreditur, & in irrigationes telluris diuiditur.

DECI

# DECIMI LIBRI HISTORIARVM POLYBII

Epitome, Vuolfgango  
Musculo interprete.



**C**UM INDE à freto & ciuitate Rheginorum Tarentum usq; stadia sint plusquam duo millia, ipsam tamen Italia latus protusus portu destituitur, demptis illis qui sunt Tarenti, Auertitur autem latus illud ad mare Siculum, & uergit ad loca Hælladis. Barbaras gentes habet populosissimas, & illustrissimas Græcorum ciuitates. Etenim Breetij & Leucani, & nonnulla Samnitarum partes: adhuc & Calabri, & plures alij eam Italia regionem incolunt: sicut & ex Græcis ciuitatibus Rhegium, Caulona, Locri, & Croton. Præterea & Metapontij & Thurij eam maritimā partē occupant. Itaq; & Siculi, & qui ex Hællade ueniunt, quando ad aliquem ex dictis locum nauigant, necessitate ad portus Tarentinos feruntur, et in ea ciuitate mutua commercia & œconomias cum omnibus lateris illius incolis facere coguntur. Poterit autē quisquā cōiungere, loci illius cōmoditatē ex ubertate ac felicitate provenire, quā habet Crotoniata. Illi siquidē, cū æstiuales stationes, et prorsus exiguā quēdā pronē-

tum nihilo tamen minus magnam sibi felicitatem vendicare videntur, haud aliunde quam ex locorum fertilitate, qua ne conferri quidē potest ad Tarentinorū portus et loca. Est autē et commoditas eius loci etiam ad portus Adriaticos, nunc quidē magna, maior verò fuit ante haec tempora. Etenim quotquot ex superiore Apulia ad Sipuntas usq; è regione navigabant, & ad Italiā ferebantur, Tarentū diuertebant, illaq; ciuitate ad faciēdos contractus et permutationes, quasi quodā emporio utebantur. Tum enim Bretensinorū ciuitas condita nondū erat. Quapropter Fabius eā diuertēdi commoditatē magni faciens, relictis alijs, huius partis studio incumbebat. Hunc quidē omnes alijs tanquā forsumatum quendā, & qui frequēter et maiori ex parte citra rationē & casu propositū suū perfecerit, adducunt, arbitantes eiusmodi viros quasi diuiniore esse, et magis admirādos, quā eos qui omnia & singula secundū rationis ductum obeunt: simul autem ignorantes, quòd ex hisco dictis illud quidē laude dignum, hoc verò beatū & felix esse cōtingit: et rursus, hoc etiam vulgaribus cōmune, illud verò propriū est virorū prudentissimorū ac mente praeceptorum: quos & diuinissimos & dijs amicissimos esse censendum est. Mihi sanē videtur Publius consimilem Lycurgo Lacedaemonū legislatori habuisse naturam, et animi propensionē. Neq; enim putandū est.



est, Lycurgū sic fuisse superstitiosum, ut in omnibus Pythia obsequiū dāns, Lacedaemoniorū Rempublicā constituerit: neq; Publīū somnijs ac divinationibus mori, tantum acquisivisse patriā potentatū: sed quoniā uterq; multos mortales videbant, nec paradoxa facile amplecti, nec res graves ac periculosas audere sine spe deorū aggre-  
 di: ideo Lycurgus perpetuū quidem consilijs suis famā ex Pythia contractā adhibens, reddebat illa & acceptiora & certiora: Publius quoq; consimiliter multis hanc de se opinionem indidit, quod pro vīsitū suū divino quodā consilio exequeretur, atq; ita confidentiores & alacriores ad res arduas obeūdas subditos suos reddidit. Quod autē singula competenti ratiocinatione et prudētia perfecit, ideoq; cuncta illius gesta rationi convenientē exitū sortita sint, patebit ex his quae dicturi sumus. Nam quod ille quidē beneficus & magno animo praeclivus fuerit, in confesso est: quod verò & industrius & sobrius fuerit, & animū proposito intentū habuerit, nemo cūcedet, nisi ex ijs qui unā cum illo vixerunt, & naturā ipsius propius inspexerunt: quorū unus fuit Caius Lalius, qui inde à puero omnium illius operū & sermonū ad mortē usq; consors exiit, & istam nobis sententiā de illo indidit: propterea quod verosimilia & gestas illius consona dicere videretur. Dicebat primū hoc Publīj factum illustre fuisse, cū pater ipsius equestris

equestrem pugnam ad Padum fluvium adversus Annibalē constituisse. Tunc enim, ut apparet, annos decē & septē natus, primū in apertum belli campum egressus eximiorū equitū curiam custodia gratia acceperat à patre. Cum autem parentē in discrimine positum, & ab hostibus cum duobus aut tribus equitibus circūventū, ac periculose vulneratū esse cerneret, primū quidem eos quos secū habebat adhortari cœpit, ut patri succurrerēt. illis uerò propter circūstantiū hostium multitudinē trepidantibus, ipse temerē, ne videtur, & audacter irruit in circūsfos hostes. Postea uerò, cū & alij hostibus congredi cogerentur, hostes metu perculsi, à conflictu destiterunt. Publius senior præter spem servatus, primus ipse cunctis audientibus filiū servatorē appellavit. Cum autē illi, propter dictū factū, fortitudinis ac dexteritatis fama ex confesso nata esset, deinceps sese prorsus tēpore subsequenti in præcipua pericula iniecit, quoties id summa patriæ spes necessario exigebat: id quod non est animi fortuna credētis, sed imperatoris mentem habentis. Postea cū seniorē fratrem haberet Lucium, et ille ad adilitiam dignitatē adspiraret, quæ apud Romanos propè illustrissimū habebat iuventutis principatum, ac consuetudo esset, ut duo ex patritijs constituerentur adiles: tum autem plures ad eam dignitatē contenderent, diu non est ausus fratri illam petere. Cum autem in

vicino

nicipio esset illius constitutio, coniecturamq; ex multitudinis propensione sumpsisset, quod agrè ad eum principatum peruenturus esset frater: carneret uerò magnā esse erga se populi benivolentiam, ac solus cogitaret, posse & illū proposito suo potiri, si ex consensu simul eam causam aggrederebantur, in huiusmodi cogitationē incidit. Cum matrem templa circuire, & pro fratre dijs sacrificare, ac prorsus magnam spem futura rei, quā unice curabat, alere uideret, pater uerò tum temporis in Iberiam dux exercitus in bello supradicto constitutus, abnauigasset, dixit ad matrem, iā bis se idē nidisse somniū: uisumq; sibi esse quod unā cū fratre edilis factus, e foro tanquam domum iturus redierit: ipsa uerò ad fores usq; occurrerit, & utrūq; amplexa salutauerit. His dictis, cum mater muliebri animo affecta esset, & nescio quid respondens subiēcisset, O si mihi diē illum uidere cōtingeres: *Pater*, inquit ille, ut rei huius periculū faciamus? Illa assentiente, quod iudicaret eum nō ausurum rem tantā aggredi (erat enim adhuc admodū iuuenis) quasi ludens, eo illi tēpore praclarā rogā confestim parari petijt. Sic enim uestiri solent, qui petitores sunt principatū. Et mater quidē in animo non habebat quod dixerat. Ille uerò quamprimum atq; splendidam uestē nactus esset, matre adhuc dormiēte, processit in forum. Cum autem multitudō illum cū propter inexpectatam rei

rei nouitatem, tum propter beneuolentiam, qua  
in eum antea fuerat propensa, cū stupore exce-  
pisset, & postea ad locum determinatum pro-  
gressus iuxta fratrem staret, multi eum principa-  
rum non Publio tantum, sed & fratri propter  
illum adiudicarunt: atq; ita ambo adiles con-  
stituti, domum reuersi sunt. Cum id mater repētē  
resciuisset, alacriter ad fores occurrit, & ado-  
lescētes praesenti animo ac cum fiducia saluat.  
Itaq; ex hoc facto Publius omnibus illis qui de  
somnia illius audierant, non solū inter dormien-  
dum, sed & inter diu magis & uigilans collo-  
quium inire cū dijs uidebatur, cū tamen somnia  
nihil faceret. Sed quoniā beneficus, liberalis, &  
alloquio acceptus erat, multirudinis erga se be-  
neuolentiam obseruasset, ac deinde populi simul  
ac matris tēpus competēter adaptasset, non ma-  
gno propositum perfecit, sed & uisus est illud  
cum diuina quadam inspiratione expediuisse.  
Et enim qui nec occasiones, nec causas, neq; dispo-  
sitiones singulorum uel uitio natura, uel per in-  
scitiā et socordiā accuratē considerare possunt,  
causas eorū quae per industriā & prudenti ra-  
tione facta sunt, ad Deos & fortunā referunt.  
Hac propter eos dixi, qui audiunt, ne per erro-  
rem in uulgatam de hoc uiro opinionē prolapsi-  
que in illo sunt angustissima & optima, dexte-  
ritatem uidelicet & industriam, missa faciant.  
Et hoc autem quod de uiro hoc praedico in ipsis  
bb illius

illius gestis elucescet. Tunc itaq; collectis exercitiis, hortabatur eos, ne expauescerēt propter prateritum rerū euentum. Neq; enim Romanos unquam à Carthaginiensibus superari uirtute, sed proditione Celtiberorū, & temeritate ducū, à se inuicem propterea distansium, quod pradietorum societati fidē habuissē: quæ utraq; tum apud hostes reperiri aiebat. Etenim praterquā quod multum à se inuicē distantes militarent, etiam socijs cōtumeliosē uterentur, & cunctos à se alienarent, & hostes redderent: & ob eam causam alios iam ad suos dimitti, alios uerò quamprimum ipsi confidenter agerent, ubi ipsos flumen traixere cernerēt, cupidē aduēturos, non tam erga ipsos beneuoli, quā Carthaginiensib; erga se petulantiam ulcisci satagentes. Et quod maximū esset, hostiū duces inter se dissidere, nec hoc fore animo ut cōgregati aduersum ipsos configerent, diuisos uerò periclitaturos, et facile in ipsorum manus uenturos. Quæ circa hortabatur eos, ut ista considerātes fluuiū confidenter traixerent, ac reliqua consequētia se curaturū promittebat. Cum hac & alijs duobus dixisset, Marcū collegā tria milia peditū et quingentos equites habentē circa traiectū fluminis reliquit, ut socijs intra fluuium existētibus præstō esset: ipse uerò cū reliquo exercitu traiecit, ac cunctos propositū suū celauit. Statuerat enim ea facere, quorum quidē nihil cum multis communicauit.

Erat

Erat autē illi propositum, per incursionē civi-  
 tatem Carchedonē in Iberia sitā obsidione cin-  
 gere: quam rē & primū poterit quisquā intelli-  
 gere, & maximū esse indicium eius existimationis  
 quam supra de hoc viro dixi. Cum enim annos  
 haberet vigintiseptē, primū quidē prorsus illis  
 rebus sese tradidit, quae multorū iudicio deplora-  
 ratae erant, propter magna quae praecesserāt de-  
 trimenta: deinde quae vulgaria & manifesta  
 erant, omnibus reliquit: quae uerō neq; hostibus  
 ipsis possibilia uidebātur, ea facere cogitavit ac  
 proposuit quorū nihil non exactissima pruden-  
 tiam requirebat. Cum enim initio adhuc Romae  
 degeret, et de proditione Celtiberorū ac dissidio  
 exercituum diligenter percontatus secū ipse re-  
 putaret, quid inde accidere posset, & quis casus  
 circa patrē contigisset, nihilo tamen exhorruit  
 Carthaginenses, neq; animo cōcidit, sicuti mul-  
 tis usuuenit. Postea uerō cum socios belli intra  
 flumiū Iberiae constitutos, in amicitia ipsorum  
 manere, duces uerō Carthaginensium a se inuicem  
 dissidere, & subditos cōtumelia afficere perce-  
 pisset, confidēti animo ad exitū belli anhelauit,  
 non fortuna fidē habens, sed prudentibus con-  
 silijs. Cum itaq; uenisset in Iberiā, cunctos exci-  
 tat, & ab unoquoq; de rebus hostium pereonta-  
 tus intelligit Carthaginensium exercitus in tres  
 partes esse diuisos, & ex illis Magonem intra  
 montes Herculis, in Conijs, sic dictis, morari:

Asdrubam Sconis filium ad ostium fluminis  
iuxta Lusitaniā, & alterū Asdrubam ciuita-  
tem quandam in Carpetanis obsidere: nec esse ex  
his locis quēpiam, qui nō à ciuitate Cenetarum  
multorum dierū spatio distet. Reputans igitur, si  
cum hostibus confluere decerneret, si cū omnibus  
simul, periculū fore ne prorsus caderet, cū quod  
præcessoribus suis id cōtigisset, sū quod numero-  
sa essent hostiū copia. si uerò cum uno dimicare  
satageret metuendū, ne illo pugna detrectante,  
aliū exercitus superuenirent; atq; ita cōcludere-  
tur: & in eosdem casus incideret, in quos antea  
cecidérant Caius auunculus ipsius & Publius  
pater. Hac itaq; consilij parte reiecta, cū de Car-  
chedone supra dicta audisset, quod illa maximo  
esset hostibus usui, plurimumq; ipsi in eo bello  
quod imminabat incommodataura, singula illius  
dum apud Eilotas hybernat, perscrutatus. Cum  
autē principio audiuiisset, quod ea ciuitas por-  
sus haberet qui propè classi ac naualibus copijs  
eorum qui ex Iberia essent, mansionē darent, &  
quod sitū haberēt, spatiū maritimū propter na-  
uigationē qua ex Libya est, Carchedonijs accom-  
modum: deinde quod pecuniarū copia, et cuncta  
exercituum impedimenta in ea Carchedoniorum  
ciuitate, unā cū uniuersis totius Iberia obsidi-  
bus retinerentur: & quod maximū erat, quod  
circiter mille tantū bellici uiri arcē custodirent:  
eo quod nemo unquam suspicatus fuisset, futuris  
aliq

aliquem, qui eam ciuitatem, Carthaginiensibus  
 uniuersam propè Iberiam obtinentibus obsidere  
 conaretur: deniq; quòd reliqua multitudo admo-  
 dum multa quidē in ciuitate illa esset, uerū col-  
 lecta ex opificibus banausis ac piscatoribus &  
 maxima ex parte nullā bellicarum rerum expe-  
 rientiam habēs, cui accessum suum aduersus ci-  
 uitate inopinū et stupendū fore cogitauit. Neq;  
 ignorabat, quis esset Carchedonis situs, qua stru-  
 ctura, qua dispositio stagni quo cingitur: sed  
 ista ex piscatoribus qui locorum illorum usum  
 habuerāt, expiscatus fuerat, quòd uidelicet sta-  
 gnum illud per omnia quidē lusulensū, ut plu-  
 rimum tamen peruium esset, & quòd magna ex  
 parte quotidie circa uesperinū crepusculū di-  
 scederet illius unda. Vnde colligens, quod si uoti  
 compos fieret, non solū hostibus incōmodaret, sed  
 & suis rebus magnam accessionē compararet:  
 si uerò propositum non assequeretur, subditos  
 suos seruare posset, propterea quòd maris pote-  
 statem haberet, si semel exercitum communi-  
 uisset. Et hoc facile erat, propterea quòd hostiū  
 copia ab eo loco procul aberant. Ad hunc mo-  
 dum relictis alijs consilijs, in hunc apparatus  
 inter hyemandū incumbit. Et cū hoc aleret pro-  
 positum, et ea esset etate, qua dixi, cunctos con-  
 siliū suū celat, dempto Caio Lelio, tantisper  
 donec ipse illud manifestandum esse indicaret.  
 Quamuis autē commentatores de consilijs istis



testificentur, ubi tamen ad finem facti veniunt, nescio, quomodo tam egregiū factū nō viro huic illiusq; prudentia, sed dūs ac fortuna acceptum ferunt idq; sine uerosimilibus argumentis, et eorum testimonio qui unā conuixerunt: cum ipse Publius in epistola ad Philippum perspicuē declararet & exponat, quod istis consilijs usus quā nos suprā recensuimus, & in uniuersum res Ibericas & ex parte obsidionē Carchedonis sit aggressus. Caterū Caio Lelio tū temporis de classe secretò præcipiens, in mandatis dedit, ut ad diētam ciuitatem nauigaret. Solus enim ille conficius erat ipsius propositi, sicut & suprā dixi. Ipse uerò assumptis pedestrib; copijs, diligētī studio profectus est. Habebat autē in pedestri exercitu multitudinem circiter duarum myriadū & quinq; millium, equites uerò bis mille & quingentos. Cum autem septimo die ad ciuitatē peruenisset, castrametatur ad septentrionalem illius partem, & castra duplici aggere et fossa iuxta externam aspectū de mari ad mare cingit, ciuitatem uerò uersus planē relinquit operta. Nā ipsa loci illius natura, satis habebat munitionis. Expōnere autem, quomodo ciuitas ista & obsessa sit, & capta, necessarium iudicamus, & uicina illius loca & situm aliquonſq; describere. Sita est igitur in Iberia, circa mediā maritimā regionem, in sinu ad Aſphricam uergente, cuius profunditas est studiōrū circiter uiginti, latitudo in  
 princ

principio circiter decem. Totus autem ille sinus dispositionem portus accipit propter huiusmodi causam. Insula in illius est faucibus sita, breuem quandam adnauigationem ex utraq; parte admittens. Hac ubi marinos fluctus accipit, totum sinum tranquillum esse cōtingit, nisi quātū Aphrici flatus in utraq; adnauigationē irruētes, tempestatem excitāt: ab alijs uerò uentis omnium minimè turbatur, propter Epirū qua circundatur. In secessu uerò sinus prominet mons Cherrhonesius, in quo sita est ciuitas: mari ab Oriente & meridie circūdata, ab occidēte uerò & septētrione lacu cincta, sic ut reliquus locus ad utrunque maris usq; latus, quo & ciuitas Epiro cōiungitur, haud prolixior sit duobus stadijs. Ipsa autē ciuitas medietatē habet concauā, & à meridionali latere planū habet à mari accessum: in reliquis occupatur tumulis, quorū duo montosi sunt & asperi, reliqui tres admodū quidem humiles, at salebrosi, & transitu difficiles, è quibus maximus ab Oriente adiacet, prominens in mare, in quo structū est templum Asclepij, è regione huius ab Occidente alius est sicut consimilis, cui imposita est regia magno sumptu, quam Asdrubam, Monarchicā potestatem affectantem, struxissa serunt. Reliqui excellētis minorum collium septentrionale latus continent. Vocatur autē ex aribus ille, qui ad Orientem respicit, Phaesti: huic uicinus, Aletis. Videtur uerò ille argenteorum

metallorū fuisse inventor, & honores divinos ob  
 eam causam adeptus. Tercius Croni appellatur.  
 Lacus autem mari adiacens, humano labore cō-  
 fluens est factus, propter piscatores, ac reliquos  
 qui maris usum habent. Ad intercisionem verò  
 litoris, quo & lacus et mare dirimuntur, factus  
 est pons, ut per illū iumenta & currus ea qua ne-  
 cessaria sunt, ex agro aduehant. Cum hic autem  
 situs esset istorum locorū, munita sunt Romano-  
 rum castra interno aspectu, sine ulla apparatu,  
 eam à lacu quàm à mari, utroq; latere. Spacium  
 verò, quod intermediū est, & civitatem cū Epiro  
 coniungit, nullo non cinxit, quòd in medijs illius  
 esset castris: vel ut civitatem perterrefaceret, vel,  
 ut ad faciendum impetum & incursum esset ac-  
 commodum, & sine ullo impedimento egredi ac  
 regredi ad castra liceret. Mœnia verò civitatis  
 primū non ultra viginti stadia continebant  
 (Quanquā haud ignoro, multos dixisse quadra-  
 ginta, id quod falsum est. Nos enim nō ex audi-  
 tu, sed quoniā spectatores fuimus, ex certa scien-  
 tia loquimur) nunc verò adhuc amplius conno-  
 tuntur. Publius itaq; adhibita etiam ad oppor-  
 tunū tempus classe, multitudinē cōgregat; illaq;  
 adhortari incipit: nec alijs utitur argumentis et  
 rationibus, sed simpliciter ea ipsa proponit, de  
 quibus ex parte iā antea diximus, ostēditq; pos-  
 sibilem esse hunc ipsius conatū: & recapitulans  
 priora facta, interim res suas extenuat: deinde  
 coronas

coronas aureas pollicetur ūs, qui primi in muros  
ascenderint : & consueta donaria reliquis , qui  
manifestè fortiter se ac viriliter gesserint. Et  
eandem Neptunū sibi initio in somnis adstitisse  
dicit, & hunc innadenda ciuitatis conatū mon-  
strasse: deinde pollicitū, circa oppugnationis tē-  
pus sic se perspicuè cooperaturū, ut toti exercitui  
efficacia ipsi<sup>9</sup> auxilij manifesta sit futura. Ad-  
hortationis itaq; hui<sup>9</sup> uerba iā euidentibus, ratio-  
nibus iā aurearū coronarū promissione, et super  
hac omnia prouidentia Dei sic attemperauit, ut  
uolente in animi impetū & alacritatē inuen-  
turi indiderit. Die crastino, locus ad mare iacen-  
tibus naues adhibuit varijs iaculis instructas, il-  
larumq; curam Gaiō, commendauit. Terra uerò,  
robustissimos uiros, bis mille, unā cū scalarū ba-  
tilatoribus usurpans, oppugnationem circa ter-  
tiam horā aggreditur. Magon uerò, cui ciuitas  
illa commissā fuerat, diuisa millenariorum acie,  
dimidiam partem arcis relinquit : cum alijs uerò  
in tumulo qui uersus Orientem est , castra figit,  
alios circiter bis mille robustissimos , armis qua-  
in ciuitate aderāt instructos, porta adhibet, qua  
ducit ad Isthmum, & castra hostiū: ceteris mā-  
dat , ut ad omnes moeniorum partes pro uiribus  
defendendas succurrerent. Mox autem atq; Pu-  
blius clangore tuba oppugnationis tempus indi-  
cabat, Magon armatos per portam emittit, fu-  
turum persuasus, ut hostes perterrefaceret, et op-  
pugnare

pugnationem illorum prorsus impediret. Cū autem illi fortiter cum his, qui ex castris ad isthmum aciem ducebant, dimicaret, oritur quidē pugna illustris, et strenua utrinque acclamatio, cū illis qui ex castris, tum alijs qui ex civitate erāt, suos utrinque inclamantibus. verū quoniam auxilium accursus haud par erat utrinque, propterea quòd Carchedonij per unam tantū portā, deinde duorū ferè stadiorū spatio, Romani verò in prompetu & multis locis accurrebant, impar propter eam causam reddebatur cōflictus. Publius enim studio suos circa castra retinebat, ut hostes longius à civitate provocaret: certò futurum sciens, ut si eos deleteret, qui multitudinis in civitate quasi acies quadā erāt, cōsequenter omnia subnerteret, nec quisquam amplius ex civitate portam egredi auderet. Contigit autem, ut cōflictus aliquandiu par esset: propterea quòd utrinque ex delectu ij primū cōmissi erant, qui optimi ac magis strenui habebantur, eādem verò Carchedonij gravitate eorum qui ex castris accurrebant, repulsi terga obvertunt: & multi quidem ex illis pugna tempore, & inter recedēdum pereūt: plures verò ad portam inter sese collisi desiderantur. Quo facto, plebs civitatis sic univēsa cōsternatur, ut & ij qui in muris erant, fugerent, parūque abesset, quin Romani unā cū fugientibus irruerēt. Verū scalas ad murum diligenter apponūt. & Publius seipsam in discrimē tradit: facit autem hoc

hoc cautè. Habebat enim secum tres viros, scuta:  
gestantes. Hi superimpositis scutis aspectum de-  
super à muro impediébant, ac sic relictà Publiū cō-  
muniebant. Hoc pacto ad latera, & loca difficiliora  
subnixus, multū ad expugnandā civitatem  
contulit. Cū enim simul quod fiebat cerneret, &  
ipse conspicuus esset omnibus militibus decer-  
santibus, plurimū indidit alacritatis. Unde &  
accidit, ut nihil quod periculosum esset, omiste-  
retur: sed quicquid illi occasio ad propositū osten-  
debat, id semper alacriter, sicuti cōveniebat, unā  
cum alijs obibat. Cum autem primi cōfideret ad-  
motis muro scalis ascenderent, non tantū multi-  
tudo defendentiū, oppugnationem reddidit peri-  
culosam, quantum murorum magnitudo. Quapro-  
pter etiā qui in muris erant, confirmatiores red-  
debantur, difficultatē eorū quæ accidebāt cernen-  
tes. Nam ex scalis aliqua frangebantur, eo quod  
multi propter illarū magnitudinem, simul con-  
scendebant. Qui verò primi ascendeant, sic cor-  
ripiebantur oculorum caligine, propter scalarum  
sublimitatem, ut si vel modica defendentiū resi-  
stentia accessisset, seipsi de scalis precipitassent.  
quādo autem tale quid occurrebat, murorū se fa-  
stigio iniicere conantes, simul cum illi ad terram  
decidentes deferebantur. Verū quāvis talia com-  
tingebant, tantū tamen non valebant, ut Roma-  
norum inuasionem & impetum cohiberent: sed  
cum adhuc primi delaberentur in loca desertā,

mox

mox qui vicini erant, ascendebant. Quoniam uerò dies iam admodum progressus, et milites propter oppugnationis laborem deiecti et attriti erant, dux eos qui ciuitatem oppugnabant, clamore tuba renocat. Itaque qui in ciuitate erant, perinde latabantur, ac si periculum iam propulsassent. Publius uerò tempus expectans, quo maris unda recedere solebat, ad lacum quingentos viros cum scalis ordinat. Ad portam uerò et isthmum reuocantes milites collocat: factaque adhortatione, tradit illis plures scalas quam antea, quò continuè pluribus muros ascendere liceret. simul itaque ac bellicum cecinit, et scalis muro adpositis undique ex omni parte milites confidenter ascendunt, magna perturbatio et mutatio accidit inter eos qui in ciuitate erant. Cum enim se iam calamitate liberatos esse putaret, rerum suarum discrimen rursus ex alio incursum renouari cernunt. Vbi uerò et iaculis iam destituuntur, et multitudine eorum qui peribant contristantur, agere quidem quod fiebat patiuntur, nihilo tamen minus sese potenter defendunt. Relapsus autem maris oritur, cum certamen per scalas nigeret, et stagni superiora undis recedentibus breui relinquuntur: fluxus enim per fances ad continuum mare collectus ac multus ferebatur, sic ut incredibile uideretur illis qui id inconsiderate uidebant. Publius uerò, cum paratos duces haberet, iubet eos ingredi, et confidenter agere, quos in eum usum parauerat. Erat enim appositus et industrius,

industrius, si quisquam alius, ad hoc, ut animos  
 militum confidentes, & quos hortabatur affe-  
 ctibus percitos redderet. Obedientibus itaque illi  
 militibus, et per caenum stagni certantibus, uni-  
 versus exercitus id quod accidebat, divina qua-  
 dam providentia fieri indicabat. Unde memores  
 eorum quae de Neptuno audierant, & promissio-  
 nis à Publio inter exhortandum facta, usque  
 deò animis incitantur, ut cōdensati ac uiolento  
 ursu ad portam contenderent, ac fores illius se-  
 curibus & ascijs extrinsecus excindere conaren-  
 tur. Alij uerò per loca caenosa ad murum pro-  
 inquant, ac fastigia illius deserta reperientes,  
 non modò scalas sine ullo discrimine apponunt,  
 sed & murum citra negotium ascendentes occur-  
 rant. Erāt enim ciues in alia loca distracti, ma-  
 ximè ad Isthmum & portam quae illic erat: nec  
 utabant unquam futurum, ut hostes per lacum  
 viros inuaderent. Deinde hoc quoque potissi-  
 mum accidebat, quod praë incondito clamore, &  
 confuso strepitu, nihil eorum quae gerebantur, uel  
 audire uel uidere possent. Romani uerò occupato  
 viro, primum ad id se conferunt, ut hostes inter-  
 scendendū sursum trahāt: ad quā rem usus ar-  
 vorū illis plurimū cōtulit. Deinde ad portā per-  
 niūt, ubi alij ascendentes uectes amputant, alij  
 extrinsecus irruunt. Qui uerò per scalas ad Isth-  
 mū cōtenderāt, densis iam ijs qui muros descende-  
 re fastigia inuadunt, & hoc tandem pacto muri  
 occupant.



occupatur. Tumulū autē qui ad Oriētē est, ij qui per portā ingressi fuerant, fugatis ex illo custodibus, capiūt. Publius cū eos qui ciuitatē ingressi iā erant, satis multos ac sufficiens esse indicaret, plurimos ex illis pro consuetudine ipsorū in eos mittit, qui in ciuitate erant: mandaq; ut in quoscūq; inciderēt, interimerēt, nec ulli parcerēt, nec ad pradā aduolarēt, donec symbolū daretur. Vidētur autē hoc illi terroris gratia facere. Vnde & frequēter uidere est, quādo Romani ciuitates capiunt, non homines modō occidi, sed & canes diffecari, & aliorū animantiū membra trūcari. Tunc itaq; & in hac ciuitate talia multa contigerunt, propter captorū multitudinem. Ipse uerō Publius sumptis ad se circiter mille uiris, arcem innadit. Ad hanc cum appropinquaret, Magon illam initiō quidem defendere conatur: postea uerō ubi ciuitatē certō captam esse cognouit, mittit ad trahēdum de sita ipsius securitate, atq; ita arcem tradit. Quo factō, datoq; symbolo, cessant à cade, & ruunt ad pradam. Nocte autem superveniēte, alij manēt in castris, quibus id constitutum erat: dux uerō eum mille uiris in arce pernoctat. Reliquos per millenarios ex adibus euocatos, rapinam in forum ad signa comportare, illicq; dormire iubet. Velites uerō ex castris ad tumultum uocatos, Orientalibus immisit. Et ad hunc modum Carchedonem Iberiæ occuparunt Romani. Sequenti die comportatis in  
forum

brum Carthaginiensium militum impedimen-  
 is, ac civium & operariorum substantijs, pro  
 consuetudine illorum partiti sunt ea millenarij  
 in suos exercitus. Est autē Romanis circa capti-  
 vitates huiusmodi æconomia. Nonnūquā sin-  
 gulis diebus ad hanc praxim viros secundū ciui-  
 tis magnitudinē recensent ac diuidūt, aliquā-  
 ti partiūtur eos iuxta signa. Nunquam plures  
 in medio ad hanc rē deputant. Reliqui custodia  
 atia manent in acie, aliquādo extra, quādoque  
 intra ciuitatē, ut semper ad iudiciā sint parati:  
 in iso autem exercitu ad summū in duo Roma-  
 , & duo sociorū castra, & rarō quatuor hisce  
 unum congregatis, quotquot deputati sunt ad  
 eptionem, pradam singuli ad sua castra dese-  
 re. Quo facto, millenarij cunctis ex æquo diui-  
 dit, non modō illis qui in statione & acie ma-  
 net, sed & illis qui tentoria custodiunt, &  
 otis quoque, & ijs qui ad ministerium ali-  
 d publicum exequendum amandati sunt.  
 n autem primum in castra ad militiā egres-  
 i colliguntur, iurant omnes, nihil se ex præ-  
 defraudaturos, sed fidem secundum datum  
 amamentum seruaturus. At hac de re copio-  
 diximus, ubi de politia loquenti sumus. Ca-  
 m, dum sic diuisa pars ad prædandū conuer-  
 , pars custodia gratia in acie manet, nun-  
 Romanis aliquid discriminis in uniuersum  
 itia visio obaritur. Cū enim nemo inter eos  
 spe

spe lucri fraudatur, sed dum alij prædantur atq;  
 constanter in acie permanentes istos custodiunt,  
 nemo aciem deserit: id quod alijs potissimum im-  
 commodare consuevit. Quandoquidem enim plu-  
 rimi mortalium damnum accipiunt, & pericli-  
 tantur lucri gratia, manifestum est, quòd ubi il-  
 lius occurrit occasio, agrè abstineās & sese probè  
 beāt, qui in acie uel castris relinquuntur: propter-  
 ea quòd plerūq; prada omnis in potestate eius est  
 qui dominatur, si is omnino sit monarcha: si uerò  
 dux, licet accuratè in cōmune cūcta lucri gratia  
 comportentur, nihilo tamen minus cuncti pro  
 suo deputant quicquid abscondi ac defraudari  
 potest. Et quoniam plurimi prada inhiant, atq;  
 ita uictoriam plenam obtinere nequeunt, fit ut  
 de summa rerum periclitentur. Multis hæc acci-  
 dit, ut licet facti sint uoti compotes, & uel in ca-  
 stra hostium irruerint, uel ciuitates ceperint at-  
 tamen non solum eiecti sint, sed & totius causa  
 periculum ac detrimentū incurrerint: ob nullam  
 uidelicet aliam quam dictam iam causam. Qua-  
 propter nihil tantopere curandū ac prouidè di-  
 sponendum est ducibus, atq; hoc ipsum de quo lo-  
 quimur, uidelicet, ut quātum fieri potest, spes ista  
 apud plerosq; maneat. quod si eiusmodi incidat  
 occasio, cunctis certa sit aequalis lucri participatio.  
 Itaque millenarij quidem tum spolia dispone-  
 bant: ipse uerò Romanorum dux, cum coacta  
 esset multitudo captiuorū, quæ paulo minor nu-  
 mero

vero millenario erat, præcipit primum separari  
 iues, cum uxoribus ac liberis illorum, deinde ma-  
 nuarios opifices. Quo facto, ciues hortatur ad  
 beneuolentiam erga Romanos, et ut beneficij ac-  
 cepti memores essent, ac sic cunctos ad domos suas  
 mittit. Illi propter insperatam salutem partim  
 lacrymantes, partim gaudentes, cum se coram  
 rege incuruassent, discedunt. Ad manuarios au-  
 tem opifices in presenti dicit, esse eos iam publi-  
 cos Romana ciuitatis ministros. uerum si se bene-  
 uolos et alacres in suo quisq; artificio exhibeant,  
 illicetur illis libertatem, si bellum contra Car-  
 thaginienses susceptum prosperè successerit. Et  
 regi dat in mandatis, ut nomina istorum con-  
 scribat: constituitq; curatores ex Romanis trigin-  
 ti. Erat enim uniuersa hac multitudo circiter  
 octo millia. Ex reliquis uero captiuis robustio-  
 ribus, aspectuq; et aetate uegesiores selegit, et ad  
 complementum classiarum adiunxit: ac cunctis nau-  
 numero hemiolijs, respectu priorum constitu-  
 tis, etiam captiuas naues implens, sic ut cuiusq;  
 uis uiri propè duplo plures essent quam an-  
 te. Erant enim captae naues numero decem et  
 octo. Prima uero fuerant triginta quinque. Consi-  
 liter autem et istis libertatem promissit, si be-  
 neuolentiam et alacritatem ostenderent, et ipsos  
 bello Carthaginienses uincere cōtingeret. Itaq;  
 ut alē se erga captiuos exhibuisset, ciues cum  
 a se tunc erga Remp. Romanam, admodum be-  
 ne uolos

cc

ne uolos

nenolos & fideles, & opifices quoq; spe liberta-  
 ris plurimū alacres reddidit. Cū autem supple-  
 mentum classis per occasionem pro sua pruden-  
 tia hemiolion constituisse, consequenter Mago-  
 nem & Carchedonios separat. Erant enim com-  
 prehensi ex senatoribus duo, & ex cætu consilij  
 quindecim. Et hos commendat Caio Lelio, man-  
 dans illi, ut competentem illorum virorū curam  
 gerat. Præterea conuocat etiam obsides numero  
 plus quam trecentos. Et pueros singulatim ac-  
 cedens, & demulcēs, bono iubet esse animo, quod  
 post paucos dies visuri essent parentes suos. Consi-  
 muliter & reliquos omnes confidere hortatur,  
 et ad suas ciuitates amicis ac necessarijs scribere,  
 primum quod salui sint, & bene agant: dein-  
 de quod Romani ipsos omnes domum securos re-  
 stituere uelint, si ipsi necessarij societatem cum il-  
 lis inire uelint. Cū hac dixisset, ex spolijs quæ  
 ad exercitum commodiora erant, singulis pro  
 genere & ætate secundum conuenientiam largi-  
 rur, puberibus quidem conos & armillas, adole-  
 scentibus uerò cultros, & macheras. Cū uerò  
 ex captiuis mulieribus uxor Mandonij, qui fra-  
 ter erat Andobali regis Lechetanum, corā ipso  
 procidisset, & obortis lacrymis peieret, digna-  
 retur meliorem honestatis ipsius gerere curam  
 quam Carchedonij fecissent: compassione motus  
 percontatur quānam in re necessarijs destitue-  
 retur. Erat enim mulier natu grandior, & spe-  
 ciem

iem habens primaria alicuius dignitatis. Illa  
 icente, uocat eos quibus mulierū erat cura cō-  
 missa. His cōparentibus, & affirmātib; quod  
 archedonij mulieribus cuncta competentia lar-  
 ter procurassent: rursus illa genua ipsius con-  
 ngens, eadem uerba repetit. Publius eam ma-  
 s considerans ac cogitans quod ij quibus illa-  
 ra concredita fuerat, tanquam negligentes et  
 prasenti mendaces apparerent, bono animo  
 et esse mulieres: curaturū enim se, ut alij pro-  
 ratores cōstituantur, ne quid ipsis rerū necessa-  
 rium desit. Illa parūper sese cohibens: Non re-  
 , inquit, ô Dux, uerba nostra accipis, si nos  
 n opem tuam uētris gratia implorare putas.  
 m Publius mulieris animum intelligēs, & in  
 ie uigorē filiarū Adobuli, ac plurimi alio-  
 potentiū obseruans, cogitur ad illacryman-  
 s, quod ea mulier paucis efficaciam calamit-  
 s ostenderet. Quocirca cum manifestum esset,  
 d mulieris dictum intelligeret, apprehensa il-  
 dextera hortatur, eam & alias consimili-  
 sse animo bono: polliceturq; habiturū se illa  
 rationem perinde ac sororum & liberorū  
 ros fideles, iuxta promissum, ordinaturum  
 uram ipsarum gererent. Postea omnem pe-  
 em quastoribus tradit, quæ in publico Car-  
 miorum arario fuerant reperta. Erat au-  
 illa supra sexcenta talenta, sic ut propositis  
 & quadringētis reliquis, quæ is qui ex Ro-

ma aderat, habebat, uniuerſa ſuppeditationis huius ſumma millenarium numerum excederet. Per id autem temporis, adoleſcentis quidam Romani uirginem nacli, ætatis flore & corporis ne miſtate reliquas mulieres excellentē, cum Publiū mulieribus delectari ſcīrēt, ueniūt illā ad eū ducentes: & cum eam ſiſterent, dono ſe illi puellam dare dicunt. Ille obſtupefaclus, et uenūſtatē admiratus: Siquidem priuatus, inquit, eſſem, nullo alio dono impenſius delectarer: iā uerò quia dux ſm, nullo minus afficior. illud, ut mihi uidetur, hac reſponſione innuens, quod quietis ac deſidiei tempore iucundus ſit ac delectabilis iuuenibus taliū uſus: ubi uerò negotia urgēt, maxima impedimenta & corporibus & animis ex eo, his qui utuntur, gignātur. Adoleſcētibus itaq; aiebat ſe habere gratiam. uocato autem uirginis parenti, reddit eam illi, iubetq; ut matrimonio ciui alicui pro ſuo arbitrio eā iungat. Hoc itaq; pacto, cum animum oſtēdiſſet & continentē & moderatū, admodū ſaclus eſt ſubditis acceptus. His autē diſpoſitis, & quod reliquū erat captiuorum millenarijs tradito, Caiū Laliū ad quinquennalem luſtrationē Romā mittit. Siſtit etia Carthaginiēſes, & ex alijs captiuis illuſtiores, ut quæ ſacta erāt, narrarēt ac manifeſtarent in patria ſua. Etenim plures qui de rebus Iberia deſperauerāt, iā palām ubi iſta nūtiabātur, rursus cōfidētiores ſacti, uarijs ſeſe modis rebus præſenti

sentibus accommodabant. Ipse uero aliquandiu apud Carchedonios degens, nauticas copias indefinenter exercet, & millenarijs modum aliquem huiusmodi, quo pedestres copia exerceretur, ostendit. Primo die iubet milites, armis indutos, trinta stadijs currere: secundo, cunctos armaturam uam palam extergere, curare, & inspicere: tertio, uiscere & ociari: quarto, gladijs ligneis corio bductis & orbiculatis certare, rursus alios contra hos cuspidem obiectum uibrare, quinto, cursus supra dictos, ut in principio, repetere. Sic atque, ut neque exercitio armorum neque militari uetati aliquid decederet, plurimum diligentia circa opifices manuarios impendebat. Et ex parquidē procuratores in hunc usum, sicuti supra dixi, constituit: ipse uero quotidie circuibat, & singulis necessaria procurabat. Caterum cum pedestres copiae locis ante ciuitatem exercitia sua quiescerent, nautica in mari experimētis ac reigationibus suis ueretur: qui in ciuitate erant, uerent, fabricarent, operarentur, et in summa cum apparandis armis studiose occuparentur: nemo qui, si ista tum uidisset, non secundum Xenophontem dictum ciuitatem illam belli officinam esse dixisset. Vbi autem cuncta probe ac competenter ad usus necessarios expedita uidebantur, ac consequenter odijs et murorum structuris ciuitatem communiret, castra mouet: et copias tam pedestres quam nauticas expedites, uelut Taraconem uersus tendit,



habens secum et obsides. Verum sic castra mouebat, quo modo huiusmodi motiones quibusvis occasionibus competere iudicabat. Quibus semper assuefaciendi erant equites, erat ista moderatio: equi ad frenum, rursus ad hastam: ad hac, reuersio & mutatio, ad aciem uero conuersio et circumflexio, adhuc & agilior circumflexio. Præterea et educationes per manipulos ac duplares centurias ad utrumque cornu, cum festinatione nonnunquam è media acie: rursus contractiones cum retentione secundum turmas ad alius equitum: adhuc et productiones ad utrumque cornu: uel per castra, uel per paralogen, quæ est apud extremos exercitus ductores. Exercitio autem refractionis opus non esse dicebat: eo quod illa quasi itineris ac profectiois dispositionem habeat. Deinde et progressiones ad hostes, et recessus, in cunctis motionibus usque adeo in consuetudinem ducere oportebat, ut tam celeriter progredierentur, quam ferre possent adiugati et eodem ordine incedentes. Simul et interstitia secundum cohortes seruanda erant: eo quod, si equites periclitari nolentes, aciem dissoluunt, nihil sit periculosius, uel etiam incommodius. Cum ista multis, et præsertim ducibus ostendisset, rursus ciuitates ingreditur: ut inquirat, primum obsequundarent ne plerique iis quæ mandata fuerant: deinde, an ii qui magistratus geriebant in ciuitatibus, in eo constantes essent, ut ei sapienter et decenter subditis manderent. Iudicabat

bat enim, ad uerum ac rectum regiminis statum  
 nihil magis esse necessarium, quam experiētiam  
 singulorum presidum & ducum. Hisce sic ordi-  
 natis, equites ē ciuitatibus in unum quendam lo-  
 cum contrahit: ac per seipsum motiones exequi-  
 ur, & totum armandi usum & exercitum ipsis  
 ostendit. Haud praecebat ante omnes, id quod  
 nunc duces faciunt, primū in progressu locū du-  
 is esse putantes. Est enim id tale quid, quod duci  
 experientiam et cautionē adimat. Videtur qui-  
 em ab omnibus subditis, ipse uerò neminē illorū  
 uidet. Haud enim militaris potestatis, sed impe-  
 toria experiētia pariter & potentia specimē  
 agistrū equitum praefere oportet, sic ut inter  
 matos nunc cum primis, nunc cum extremis,  
 quando cum ijs qui in medio sunt, incedat: id  
 quod dictus iā uir faciebat, iuxta equitans, &  
 oculos considerans, simulq; sicubi haesitabatur,  
 demonstrans, & mox initio quodcunq; erratio-  
 nis rigēs, id quod modicē ac rarō accidebat, pro-  
 pter praecedentem singulorum curā & diligen-  
 tiam. Demetrius tale quid, quatenus uerbis fieri  
 uult, ostendit, cum dixit, quod quemadmodum  
 in edificijs, ubi uno tecto & uno uinaulo compre-  
 henduntur aedes, id quod consuevit, magis du-  
 citur sic & in exercitu, ubi uiritim & secundum  
 manipulos cuncta diligenter procurantur, uni-  
 us exercitus firmus constituitur. Esse enim id  
 et nunc fit, oeconomia & usui acierum simil-

linum. In illis enim quæ leuia sunt & agibilia  
 va exercitus, cū primis in uniuersum periclitantur  
 ac pereunt: descriptionem uerò exeuntium et  
 grauem armaturā phalanx complectitur. Nūc  
 autem Aetoli quidem consimiliter ante alios  
 periclitantur, & Peloponnesij, istorum in bello  
 socij: Romani uerò imminēt, phalangis disposi-  
 tionem habentes. Et si quando isti cadentes &  
 è negotio reuertentes pereunt, Romani illasi dis-  
 cedunt: uincētibz autem illis, quod dii aucto-  
 rant, unā cum istis & alios quoq; Græcos sibi-  
 ipsis subiicient.

#### De Media fragmentum.

Est autem Media, secundum regionis magni-  
 tudinem, amplissima inter Asia potentatua,  
 propter multitudinem ac uirtutem uirorum pa-  
 riter & equorum. His enim animantibus propē  
 uniuersa necessariorum suppeditatio Asia con-  
 stat: eo quod & regia equorum armenta, qua  
 aluntur & educantur, Medis felicitatem sup-  
 peditant. Incolitur autem & Græcis ciuitati-  
 bus, quas Alexander custodia gratia propter  
 conterminos Barbaros subinduxit, demptis Ec-  
 batanis, quorum ciuitas ad septētrionales qui-  
 dem Media partes condita est, imminet tamen  
 partibus Asia Maotim & Euxinum contin-  
 gentibus. Erat autem initio regia Medorum, et  
 opibus ac structuris pretiosis plurimum reliquas  
 ciuitates excellens. Sita est igitur sub montanis  
 Oronti

Oronti uicinis, nec muros habet, sed arcem, opere  
 manuário mirandis modis munitã ac robustam.  
 sub ista regia Persarum est. Perplexũ autẽ est,  
 is'ne de illa uel singulatim dicendũ, uel silendũ.  
 Etenim illis quidem, quorũ propositũ est ac con-  
 uetudo stupẽda narrare, & quadã cũ addita-  
 mento ac trãsgressione proferre, optimum argu-  
 mentum dicta iã ciuitas exhibet: alijs autẽ, qui  
 autẽ quicquid propter cõmunẽ sensum dicitur  
 dimittunt, hæstatiõẽ generat & perplexita-  
 m. Habet tamẽ ea regia amplitudinẽ et ambi-  
 um propè septẽ stadiorũ, & sumptuositatẽ sin-  
 ularũ structurarum talem, quã magnã rerum  
 bundantiã eorũ ostẽdat, qui initio fundamẽta  
 ius iecerunt. Cũ enim uniuersa lignea structu-  
 cedrina sit & cupressina, nullã tamẽ nudam  
 liquerunt, sed & trabes, et laquearia, & co-  
 mnas, eã in testudinibus, quã peristylis, par-  
 n argenteis, partim aureis laminis obduxe-  
 nt: urceos autẽ omnes argenteos fecerunt. Ma-  
 nã istorũ partem ad ingressum Alexãdri et  
 acedonũ decorricari ac spoliari cõtigit: reli-  
 a uerò sub potentatu Antigoni, & Seleuoi  
 canoris, cõsimiliter et aduẽtu Antiõchi, cũ  
 huc templũ Xena nuncupatum, colũnas ha-  
 et circumquaq; deauratas, et urceos, quorum  
 llo quã plures erant: deniq; et lateres quos-  
 aureos, paucos tamẽ, argẽteos uerò plures.  
 omnibus autem iam dictis numisma signa-

c c s tum

tum in regiam coacervatum erat, paulò minus  
quatuor millium talentorum.

De Antiocho, & expeditione eius  
in Hyrcaniam.

Ad hac igitur usq; loca perventurū se sperat  
Antiochus: Arsaces uerò putat eū solitudinē  
istis praeiacere nō ausurū cū tāto penetrare exer-  
citu, maxime propter aquarum penuriā. In di-  
ctis enim locis in superficie quidē apparet aqua:  
uerū plures fossa sunt profundos puteos per so-  
litudinē habentes, incognitos tamen inexpertis.  
De illis autem uerus quidē sermo ab indigenis  
fertur, quòd uidelicet, quo tēpore Persae Asiam  
occuparunt, quibusdā locis, ubi antea nihil fue-  
rat irrigui, regio illa fontaneas aquas quinq; ge-  
nerationibus acceperit: unde cum Taurus multa  
et copiosa aquarū fluēta habeat, plurimū sum-  
ptus ex laboris impēderūt, ut ē lōginquo fossas  
implerent, sicut etiānum accidit: nec ij qui aquis  
illis utuntur, fossarum exortus, unde affluxus ha-  
beāt, sciūt. Verū cū uideret eum Arsaces iter  
per solitudinē ingredi, puteos illos obturare ac  
sortūpere satēgit. Rex uerò cū id ipsi annūtiatū  
esset, mittit ē Nicomedia nōnullōs cū mille equi-  
tibus qui Arsacē inuenerūt cū exercitu recef-  
sisse, relictis quibusdā equitibus, qui puteorū ora  
obturrarent. Hos mox aduentu suo abigūt, et fu-  
gere cōpellunt: ipsi uerò ad Antiochū reueren-  
tur. Rex confecto solitudinis itinere, ad ciuitatē

Hecca

Hecatompylon, sic dicta, uenit, qua in media Par-  
hyena sita est. Accepit autem hoc nomen ab  
eo, quod illic transitus cōcidunt, ad cuncta circū-  
iuentia loca ducētes. Recreat hic exercitum, ac  
cum reputat, cogitās: quod si Arfaci possibile  
uisset decertare ac configere secum, haudqua-  
uam regione sua relicta discessisset, nec alia lo-  
ci exercitibus suis ad pugnandum commodiora,  
uam ea qua circa Hecatompylō sunt, qua si uisi-  
taret. Quoniam autē discessit, manifestū est, factū  
ut recte considerantibus, quod aliud coeperit cō-  
uiuium. Statuit igitur expeditionē facere in Hyr-  
caniam. Cū autem Tagus uenisset, et indigenas  
recontatus, difficultatem locorum cognouisset:  
eos ad cacumina montium usq; transire oport-  
eat, qua ad Hyrcaniam tendunt: et quod Bar-  
ri per loca illa difficultates regionis occupa-  
re, multitudinem robustiorum uirorum dispo-  
nere, ac duces illorum diuidere proponit, ac prae-  
tere singulis, quomodo iter hoc conficere de-  
bent. cōsimiliter et publicos ministros ordina-  
uit, qui iuxta incedentes eum locū quō fortes ui-  
ros proficiscerētur, et legionarijs copijs et iumentis  
uiū facerent. Huiusmodi cōsilio capto, primā  
ē tradit Diogeni, adyiciēs illi sagittarios et  
dibularios: et ex mōtanis, iaculare et lapida  
uolētes, qui quidē in acie ipsa nō erāt, semper  
eō loco et tēpore praesenti uiritim periculum  
subiēbāt, et efficacissimū usum in locis difficilibus  
exhi-

exhibebant. Illis associat Cretenses scutatos, circiter bis mille, quibus praeerat Polyxenidas Rhodius. Postremos constituit armatos et scutigeros, quorum duces erant Nicomedes Cocus, & Nicolaus Aetolus. His ad anteriora progrediētibz contigit locorū illorū asperitatē et angustia difficiliorem esse, quā rex putarat. Erat enim tota ascensus illius prolixitas stadiorū circiter trecentorū. Et maxima illius portio per profundum torrentis alueum, in quē ex locis praeruptis petrae & arbores ultro deciderant, atq; ita iniuium illius iter reddebant. Barbari uerò ad hāc partē plurimū cooperabātur. Etenim arborum impedimēta continuē iniiciebant, & multos lapidum acervos congerebant, ac simul per totam uallem opportuna cacumina, & aliquid munitionis praestantia occupantes seruabant: sic ut nisi conatu suo frustrati essent ac defecissent, Antiocho uiribus prorsus destituto, cæpto desistere necesse fuisset. Cū enim hostibus cunctis necessariū esset, ut per uallē illā iter facerent, et ascenderēt, sic ad ea loca uenerunt, illaq; apparuerunt. Illud uerò nō uiderant, quod impossibile esset legiones cū impedimentis iter illac facere, nisi cū illi primū ascendissent. Haud enim fieri poterat, ut isti ad uicina montiū accederent. Sed & leuis armatura militibus, & robustis, impossibilis erat ascensus per Leucopetras, unde simul atq; ad primā custodiam coniungerentur

Diog

Diogeni, qui extra torrentē ascendebat cōstitutio mutatur. Confestim enim facta congressione, re ipsa docēte, ū qui cū Diogene erant, cunctāter ad transuersa loca accedentes, hostibus admodū grauitē imminēt, & iaculis manuarijsq; lapidibus utētes Barbaros uehēmēter urget, et fundis maximē ex intervallo iaculantes, multū illis incōmodi inferunt. Cum autē primis illorū uolenter eiectis locū eorū occupassent, publicis administris id operis tribuebatur, ut ulteriora loca repurgarent, ac diligēter et cautē cōplanarent: quod & festinanter propter operantiū multitudinē est effectū. Hoc itaq; pacto, fundibularijs, agittarijs, & iaculatoribus superioribus locis parsim incedētib; et nonnunquā collectis etiā, & opportuniora loca occupātibus, scutatis uerō imminētibus, et iuxta torrentē in acie ac pedentim iter facientibus, Barbari in statione non anent, sed relictis locis illis ad cacumina montum congregantur. Hi uerō qui cum Antiocho ant, securē quidē difficilia loca ad eū modum anseunt, tardē tamen & difficulter. uix enim loni ad fastigiū supereminentiū locorū perueniunt. Barbaris autē illic collectis, & persuasis, se se hostes impedire, ne fastigiū illud occurrent, certamē admodū strenuū exoritur. Barbari uerō hisce causis repelluntur. Conuersi dimittant aduersus legionarios in faciē, & alacer. Noctū uerō ū qui robustiores erant, iam-

prid



pridem circumcunctes, sublimiora, & à tergo iacentia loca occupant. Quo uiso, Barbari confestim consternati, in fugā sese abripiunt. Rex uerò impetū suorū hostes persequentium magno studio cohibet renocans eos per clangorē tubæ, eo quòd uellet eos collectim & ordine seruato ascendere in Hyrcaniā. Profectione itaq; illa, sicuti uolebat, disposita, ad Tambracē ciuitatē usq; muris quidē destitutā, regiā tamen habentē, et amplā, peruenit, ac castra aduersus eam figit. Cum uerò plurimi cū ex pugna; tū ex ea regione ad ciuitatē Syringen dictā aufugerent, (aberat illa haud procul à Tambracc, eratq; ueluti regia Hyrcania, tā propter munitionē, quā propter verū felicitatē, statuit illā ui subuertere. Assumpto igitur exercitu progreditur: locatiq; circunquaq; castris, obsidionē eius ciuitatis orditur. Erat autē conatus illius maiori ex parte in conficiendis aggeribus in morē testudinū. Fossa siquidē triplicate erant, habebantq; latitudinē circiter triginta, profunditatē uerò quindecim cubitorū. In littoribus aggeres duplicati prominebant postremò, & antemurale erat firmū & robustū. fiebant igitur continuæ congressiones inter operandū, in quibus indefinēter utrinq; & mortuos & uulneratos reportabant: propterea quòd nō modò supra, sed & infra terrā, per subterraneos meatus pericula alacriter subibantur. Verū cū propter operantiū multi-

tud

idinem, cum propter regis energiã eueniebat, ne  
 r fossa celeriter cellare obruerentur, & muri  
 ffofionibus ad ruinã impulsì prolaberentur.  
 uo factò, Barbari cõfusi, ac metu prorsus per-  
 tsi, Gracos qui in ciuitate erant occidunt, na-  
 q; illustriora secũ abripiunt, et noctu secedũs.  
 x ubi hoc uidit, Hyperbasen cum stipendiarijs  
 litibus mittit: cũ quo Barbari inito cõflictũ,  
 oiectis tandẽ impedimentis, rursus in ciuitatẽ  
 riunt. Scutigeris uerò militibus potenter ur-  
 ntibus, casum illũ non ferẽtes, abiecta spe sese  
 idum. Volentes autẽ primores exercitus con-  
 fus hostiliũ castrorũ partes in cumulo per-  
 tuc spectare, ijs qui in uallo erãt, ut in loco ma-  
 ent denuntians. ipsi uerò duabus equitũ alis,  
 itibus, & triginta lictoribus assumptis, loca  
 inspecturi procedũt. Numadũ uerò nõnulli,  
 ulationibus assueti, & prorsus ex hostium  
 lo insidiãdi gratia progredi soliti, casu quo-  
 n è tumulis sese subduxerant: quibus cum ab  
 ice significatũ esset, adesse quosdã in uertice  
 is, sublimiores ipsis, surgẽtes, et in transuer-  
 incedõtes, duces illos a castris suis dirimũt,  
 intercludũt: ac Claudiũ quidẽ in primo con-  
 u, una cũ nonnullis alijs capiũt, reliquos ue-  
 alneratos per precipitia alios aliò fugere  
 llunt. Quo uiso, qui in castris erãt, haudqua-  
 n poterant periclitãtibus succurrere. Dum  
 adhuc uociferãtur, & propter euentũ illũ  
 const

consternantur, aliq; frena equis iniiciunt, aliq; arma rapiunt, absolutū iam erat id factū. Et filius quoq; Claudij agrè et prater opinionē vulneratus ex eo discrimine euasit. Itaq; Marcus quidē, filio suo simplicius ne, uel magis secundū imperatorium exercitiū usus, in ista discrimina incidit. Ego uerò per uniuersum hunc Operis nostri tractatum, lectorē de huiusmodi euētib; admonere cogor, ubi non modò militaris disciplina uiros, sed & ipsos duces deliquisse uideo: etiamsi id per manifestā sit ignorantia factū. Quod enim emolumentū esse poterit eius principis, aut ducis, qui non singula discrimina intelligit, à quibus ducē potissimū abesse oportet, ne simul cū eo uniuersa rerū summa periclitetur? Quis nanq; ignorat, quòd si quando tēporū necessitas aliquid singulariū rerum facere cogit, multis qui unā cōprehenduntur occumbendū est, priusquā malū eos contingat, qui supremas tenent? Debet enim, ut in prouerbio est, experientia subito fieri, non in duce. Quod nanq; dici solet, non putarā, et, quis nā hoc futurū sperasset? maximū mihi uidetur habere inscitia ducis ac tarditatis argumentū. Quapropter & Annibalē multis nominibus inter bonos duces numero, qui ob id potissimū celebrari potest, quòd et multum tēporis in bellicis rebus cōuersatus est, & multis uarijsq; occasionibus usus, hostes saepenumero in particularibus negotijs suapte industria frustrauit:

cauit: ipse uerò in tot ac tantis certaminibus  
inquinatus est, tanta uidelicet providen-  
tia, ut apparet, sibi cauit. Et ualde merito. Et  
in ducce illa fo ac salvo, etiamsi aliquādo re-  
ua cuncta cadant, multas tamen occasiones  
una subministrat, quibus detrimenta ex ca-  
ritosis euentibus accepta resarciri possunt: si  
uerò, perinde ac in nani gubernator, cecide-  
rit, etiā si reliqua multitudini fortuna uictoriā  
uersus hostes largiatur, nihil tamē inde com-  
li prouenit, propterea quòd omnis omniū spes  
icibus pendet. Hac mihi aduersus eos dicun-  
qui uel propter inanis gloria studiū, uel in-  
li seditione siue per imperitiā, uel per con-  
itum in huiusmodi inconsiderantiam incur-  
. Oportet enim unam ex istis, huiusmodi  
mutatum & casuum esse causam.

de Publio, & bello Romanorum ad-  
uersus Carthaginieneses.

Iberia uerò Publius Romanorum dux, cum  
itate Taraconiorū, sicut & antea decla-  
uus, primū Iberos ad amicitia & fidem  
se per hoc induxisset, quòd obsides singulos  
d quos pertinebāt restituerat, ad eā rē ul-  
i coadiutorē Edeconē, potentē primatē ac  
q simulatq; Carchedo capta esset, uxorq;  
ri ipsius in potestate Publii uenissent, con-  
considerata penes se Iherorū mutatione,  
se illius auctorē exhibere constituit, ma-

d d ximē

ximē cum crederet hoc se pacto & uxore & li-  
 beros recuperaturū, uidereturq; Romanis se con-  
 iungere nō ex necessitate, sed ex animi sententia:  
 id quod & fieri cōtigit. Cum enim exercitus re-  
 cens ad hybernadum dimissi essent, Tاراconena  
 una cum amicis uenit. Admissis autē ad collo-  
 quium a Publio, hac se dys maxima debere gra-  
 tiam aiebat, quod primus ad ipsum ex primori-  
 bus ac potētatibus eius regionis uenisset. Alios  
 enim ad Carthaginienses mittere ac respicere, &  
 interim manus ad Romanos protendere: se uerō  
 aduenisse nō modō ut se, sed & amicos & co-  
 gnatos in fidē Romanorum daret. Quāpropter si  
 censeretur ab eo amicus & socius, magna se ipsi  
 non in praesenti tantum, sed & futuro cōmodi-  
 tatē adferre posse dicebat. Iberos enim mox atq;  
 misuri essent, quod et in amicitia ab ipso assump-  
 ptus, & quā petisset consequutus esset, cunctos  
 consimiliter ad ipsum esse uētuos, ut necessarios  
 suos reciperēt, & Romanorū societate positren-  
 tur. Deinde & in futurum, si huiusmodi honore  
 & philanthropia animi eorū praoccuparēt,  
 ad reliqua ipsi negotia operis suas certatim esse  
 impensuros. Petebat igitur, ut uxore ac liberos  
 suos recipere, et in amicitia suscepto domum re-  
 dire, & ea occasione accepta competentem iam  
 suam quam amicorum beneuolentiam, cum erga  
 Publium ipsum, tum Romanorū Rempublicam  
 ostendere liceret. Hisce dictis Edecon obtinuit.

Publ

Publius uerò, cum iamdudum in hanc rem propenderet, & consimilia his qua ab Edecone dicta erant cogitaret, uxore illi ac liberos tradit, et amicitiam paciscitur. Præterea cum præsens esset, uarijs modis Iberum hominem pellexit, & omnibus ad illum pertinentibus magnam futurarum rerum spem præscripsit, atq; ita illum domum remisit. Cum res ista confestim innotuisset, accidit, ut cuncti Iberi intra flumiū habitantes, qui antea amici nō fuerant, quasi uno proposito Romanis partibus accederent. Et hac quidem Publio ex animi sententia successerunt. Post horum autē discessum, nauticas copias dimittit, quoniā nihil aduersi imminere per mare uidebat. Seligit autē ex illis eos, qui magis poterant esse usui, & signis adiicit, quo pedestres copias redderet auctiores. Andomalis uerò & Mandonius, maximū tum temporis inter Iberos potentatus, cum sincerissimū haberentur Carthaginensiū amici iamdudum tamen occultum in pectore rancorē gerentes, opportunitatis occasionem obseruabant: ex eo, quod qui cum Asdrubale erant, fingentes se fidem illis non habere, & magnam pecuniarum summam, & uxores ac filias earum obsides exegerant, quod de re & supra mentionē fecimus. Quoniam autem tum se opportunam occasionē natos esse putabant, assumptis ē castris Carthaginensium: copijs suis, nocte in loca quadam munita, in-

dd 2      quibus

quibus tuti esse poterant, discedunt. Quo facto, & alij quamplurimi Iberi Asdrubalem deserunt, iam olim quidē Carthaginienſiū ſuperbia grauari: eam uerò primā occaſionem naſti, qua quo animo erga eos eſſent, patefacerent: quod & à multis iam erat factitatu. Quamuis enim magni ſit momenti, ſicuti ſapenumero diximus, res amplas perficere, et uictoriā ab hoſtibus pugnando, reſerre, multo tamen maiorē peritiā & cautionem requirit, ut qua praeclare geſta ſunt, rectē & cōmodē uſurpentur. Qua re fit, ut plures ſint, qui praeſeruius potiantur, quā qui praeſeruius rectē utantur: id quod et Carthaginienſibus tum tēporis accidit. Poſtquam enim Romanas copias uicerant, & utroſq; illarū duces Publium et Caium occiderant, putantes iam Iberiam nulli eſſe cōtrouerſia obnoxiam, incolis eius regionis arroganter utebantur. Itaq; pro ſocijs & amicis ſubditos habebant hoſtiliter erga ſe animatos. Et hoc illis haud immeritō contigit. Putabant, alia ratione acquirendos eſſe principatus, et alia rursus ſeruandos. Ignorabant eos demū optimē ſeruare ſupereminentias, qui eandem uoluntatem et mentem optimē retinent, qua primum potentatus ſunt adepti. Atqui palam eſt, et iam in multis obſeruatum, ſic cōparatos eſſe homines, ut ſicubi proſperitas quadam occurrit, beneficos ſe erga proximos oſtendant, et ſpem bonam polliceantur: ubi uerò quòd

quòd petebant, consequuti sunt, cum demū male faciant, et subditis dominorum more imperent. Unde et haud immeritò subditorum animi unā cum mutatione principum suorum mutantur: quòd et Carthaginensibus tū accidit. Asdrubal igitur in huiusmodi casibus multa et varia consilia de rerum istarum euentu capit. Contribat eum defectio Andomalis: contristabat iam, quòd alios quoque duces aduersos et alienatos haberet: denique anxius erat propter luentū Publiū, quem iam iam contra se cū exercitu uenturum expectabat. Cum autē ab Iberis fertum se, ad Romanos uerò cunctos unanimiter deficere cerneret: huiusmodi quoddā conuiuium animo conceipit. Cogitat, sibi paratis et instructis copiis pro uiribus confligendum esse in hostibus. Si fauente fortuna uictoriā conuerteretur, tū se de consequētibus tuto et caute sulturum: si uerò illa fuerit inter pugnantem aduersa, unā se cū iis qui è conflictu seruati sunt, abiturum in Galliam, indeque multitudine barbarorum assumpta excursurum in Italiam, cum fratre Annibale eadem spe communirum. Asdrubal itaque hac cogitās, ad id se illy parat. Publius uerò cū Caium Lelium uisisset, ac senatus cōsulta audisset, assumptis ybernatione copiis progreditur, occurrūtque in transitu Iberi, ac simul prompto et alacri no profisciscuntur. Andomalis. uerò iam

d d 3      pridem



pridem ad Publium miserat. Tum autē, cum locis illis appropinquaret, uenit ad eum è castris, unā cū amicis; et inito colloquio, apologiam instituit de amicitia quæ ipsi antea cū Carthaginiensibus fuerat, simulq; exponit quid cōmoditatis et quam fidē illis exhibuerit: deinde et iniurias et contumelias exponit, à Carthaginiensibus sibi ac suis illatas, oratq; Publium ut ipse dictorū iudex esse uellet: et si Carthaginiēses immeritò accusare uideretur, posse ipsum certò cognoscere, quod ne Romanis quidē fidem seruare posset: si uerò multarū iniuriarū respectu necessario et coactus beneuolentiā erga illos abiecerit, bona se spe duci, quòd iā Romanis partibus accedens firmā sit erga eos beneuolentiā seruaturus. Cum huiusmodi plura dixisset, finē dicēdi fecit. Ad hæc Publius respondens, dictis illius fidem se dare inquit: maximè uerò cognitam habere Carthaginiensium contumeliā, qua erga alios quoq; Iberos, et lasciniā, qua erga uxores ac filios eorum usi essent: quis ipse non in obsidum, sed magis captiuorum ac seruorum conditione ac dispositione cōstitutus ubi accepisset, sic in fide seruauit, ut ne ipsarum quidē parentes ad eū modum illas seruassent. Cum Andobalis unā cum suis assentiri se confessi, facta incuruatione regem eum salutassent, presentes quidem dicta obseruant: Publius uerò pudore suffusus, iubet eos bono esse animo, pollicite: q; quòd

quod sensuri essent Romanorū benignitatem, filias illis concessim ac promptè reddit, et sequenti die cum illis paciscitur. Erat autem id paetorum caput, ut Romanos principes sequerentur, & mandatis illorum obedirent. Hisce sic gestis, ad castra sua redeunt: & acceptis inde copiis suis, ueniunt ad Publium, simulq; cum Romanis militantes egrediuntur cum illis aduersus Asdrubalem. Dux autem Carthaginensium tum circa Castalonam ad ciuitatem Babylam, haud procul ab argenti fodina degens, cum de Romanorū aduentu audisset, castra mouet, sicut à tergo munitionis gratia fluuius esset, à facie uerò ad latus ualli, locus planus, et supercilium prominens, & profunditas ad munitionē sufficiens, deinde & prolixitas ad componendam aciem in subiectis locis. In supercilio autem cōtinuas collocauerat stationes. Publius uerò cum appropinquasset, paratus quidē erat ad faciendū dimicationis periculū: haesitabat tamen, cum cerneret, quam commodus et munitis locis hostium castra esset locata. Verū cū duos dies sese cohibuisset, metueretq; ne si Magon et Asdrubal Gesconis superuenirent, ab hostibus undiq; cingeretur, cōfligere cum hoste & periculū facere statuit. Parato itaq; alio exercitu, uallum oppugnare satagit, uelites uerò et selectiores pedites ad oppugnandū superciliū mittit, iubetq; illos hostium stationē inuadere & explorare. Cū ista illi alacri-

d d 4 ter

ter facerent, dux Carthaginiensium initio quidem expectat euentum. verum cum suos per audaciam Romanorum premi et periclitari cerneret, exercitum educit, et circa superciliū sese interponit, fiducia locorum ductus. Eo temporis articulo Publius robustos quos habebat omnes ad succurrendum periclitantibus mittit: reliquos vero paratos retinens, dimidium illorum ipse assumit, et superciliū ad laevam hostium partem inuadit, ac cum Carthaginiensibus congreditur: reliquos Latio dat, iubetque illum consimiliter hostes ad dexteram inuadere. Quod cum fieret, Asdrubal exercitum e castris educit. Hactenus enim sese continuerat, locis munitis confusus, persuasusque non ausuros hostes ipsos inuadere. Quoniam igitur ista Romanorum irruptio prater opinionem accidebat, tardius quam oportebat aciem componit. Romani vero periculum pugna facientes, cum hostes ad cornua nondum uenissent, non modo sine discrimine superciliū inuadunt: sed accedentes, dum hostes adhuc in procinctu et motu essent, occidunt eos qui extransuerso irruerant: eos vero qui aciem adornabant, et in faciem ducebant, fugere compellunt. Asdrubal vero, cum secundum id quod initio cogitauerat, copias suas declinare et in fugam auerti cerneret, ad extremum usque spiritum et semper ultimam dimicare detrectat. acceptis autem pecunijs, et bestijs, et quotquot ex fugientibus contrahere poterat, secedit ad fluvium Tagum.

1. *Et ad cacumina Pyrenaeorum montium, il-*  
*lis habitantes Gallos. Publius uero ut euesti-*  
*fugientem insecletaretur, haud indicabat com-*  
*du, quod aliorum ducum aduentum metueret, ual-*  
*de autem hostium militibus suis diripiendum*  
*idit. Sequenti die collecta captiuorum multitu-*  
*ne, quorum pedites myriaden, equites uero supra*  
*o millia constituebant, dispositione illorum occu-*  
*ritur. Ex Iberis uero, quotquot dictis iam locis*  
*arthaginiensium tum temporis socij fuerant, ue-*  
*niunt, ac se fidei Romanorum commendant. Cum au-*  
*tem ad colloquium admitteretur, Publium regem sa-*  
*lutabant. Et hoc primus fecit Edecus, cum se ante*  
*illum incuruaret: et post hunc Andobalus, cum suis.*  
*Et tunc quidem uerba eorum Publius silendo, ac*  
*ine animaduersione transiit. cum uero post pugnam*  
*Rex saluaretur ab omnibus, mouebatur eo sa-*  
*cto, ut animaduersione adhiberet. Collectis igitur*  
*Iberis, regium quidem uelle se aiebat, et dici ab*  
*omnibus, et cum ueritate esse: regem uero nec esse, nec*  
*dici a quoquam, quibus dictis, mandabat ut dux ap-*  
*pellaretur. Et hic forsitan haud immerito quisquam*  
*uiri huius magnanimitatem celebrauerit, qua cum*  
*admodum iuuenis esset, et fortuna ipsiusque adeo*  
*faueret, ut cuncti subditi tantum existimationis de*  
*illo conciperent, et tam eximia appellatione sa-*  
*lutarent, nihilo tamen minus sese continuit, ac*  
*eiusmodi uoluntatem subditorum ac phantasiam*  
*detrectauit. uerum multo amplius excellentiam*  
*ad magn*

magnanimitatis in hoc viro admirabitur, quis-  
 quis ad extrema vita ipsius tempora respexerit:  
 quādo prater ea qua in Iberia gessit, Carthagi-  
 niēses quoq; evertit, plurimasq; & optimas Li-  
 byæ partes ab aris Phileni ad colūnas Herculis  
 usq; patriæ subiecit. Evertit autē & Asiā, &  
 reges Assyriorū: deniq; & optimā ac maximā  
 orbis partē Romanis obed. enī reddidit. Acce-  
 pisset itaq; satis occasionis et opportunitatis re-  
 giū usurpādi potētiatū in locis illis orbis, qua in-  
 masit & occupavit, modō voluisset. Hæc autē cō-  
 tēnere, id quōd Publius sanē fecit, nō humanam  
 dūtaxat, sed & diviniorem naturā superat. Et  
 hac magnanimitas tāto reliquos homines excel-  
 lit, quanto maius bonū a dijs petere nemo ausit:  
 de regno loquor, quod iamē ille frequēter a fortu-  
 na sibi datū respuit, plurūq; & patriā & fidem  
 patriæ debitā fecit, quam illustrē & felicissimū  
 regū honoris potētiatū. Selectos itaq; tūc Iberos  
 sine redemptionis pecunia cūctos ad patriā suā  
 reverti permisit, demptis trecentis equis, quos  
 Andobalē eligere iussit: reliquos tradidit illis  
 qui equis carebant. Ceterū cū iam Carthaginiē-  
 siū castra occupasset, ipse quidē propter locorum  
 fertilitatē illic masit, relictos Carthaginien-  
 sium duces expectas. Misit autē ad cacumina montiū  
 Pyrenæorum copias, Asdrubalem observaturas.  
 Postea cum tempestivum esset, Taronam cum  
 exercitu illic hybernaturus secedit.

*Redis*

## Redit ad historias Græcorum.

Itaq; *Ætoli*, cum recens spe ac fiducia Romanorum, et aduentu *Ætali* erecti essent, cunctos terrefaciunt, & quibusvis terra imminet: sicut & *Ætali* & *Publius* mari. Quapropter *Æchai* *Philippum* ut succurrat implorat. Et enim non *Ætolos* tantum metuebant, sed & *Machanidē*, propterea quod *Argiorum* montana cum exercitu occupasset. *Bœoti* uerò classem hostiū metuentes, imperatorem & auxilium petunt. *Eubœam* inhabitantes providentiam aliquam aduersus hostes impensissimè flagitabant. Constimuliter & *Æarnanes*. Aderat autem ea ab *Epirotis* legatio. Nuntiabatur præterea, & *Gerdilaidū* & *Pleuratum* copias educere, adhuc & *Thraces* ad *Macedoniā* aspicientes, & maxime *Mædos* *Macedoniā* inuadere conari, si rex uel paucillū aliō distraheretur. *Ætoli* autem angusta *Thermopylarū* iam occupant, illūq; fossis, uallis, & grauius custodīs communi-  
 niant, sperantes se *Philippum* posse concludere, & prorsus impedire, ut socijs intra *Pylas* succurreret. Videntur autē huiusmodi euentus haud citra rationem obseruandi esse, et legentibus cōsiderandi, in quibus uera est experientia & exploratio principū iuxta corporales uires. Quemadmodum enim in uenationibus bestia pro uiribus excitatur et efferatur, quādo imminēti malo undiq; circumdantur: sic accidit & principibus.

id

id quod tum potissimum uidere licuit in Philip-  
 po. Legationes cunctas dimisit, quibus qua pos-  
 sibilia essent, facturū se pollicitus, in bellum un-  
 diq; animū intendit, expectans quorsum & ad-  
 uersus quem primum irruere oporteret. Cū autem  
 per id temporis copia Attali aduersus ipsum  
 uenissent, & insulam Peparæthion inuasissent,  
 illò mittit qui ciuitatē custodirent. In Phocæam  
 uerò & Bæotiam Polyphantem cum mediocri  
 exercitu, in Chalciden & aliam Eubæam Me-  
 nippum, unā cum mille scutatis & quingensis  
 Agrianis amādat: ipse uerò expeditionē Scotu-  
 sam uersus facit, ad quam ciuitatem & Mac-  
 edones occurrere iubet. Cum audisset autem exer-  
 citum Attali Nicaam uersus nauigasse, Ae-  
 tolorum uerò principes Heraclia ad hoc congre-  
 gari, ut ibi de rebus imminētibus inter se cōsul-  
 tarent, acceptis ad se è Scotusa copijs, properat  
 ad dirimendum illorū conuentum. Itaq; tardius  
 quidem uenit, quā ut conuentum illorum impe-  
 dire posset: segetes tamen disperdit, et captis qui  
 ad sinum Aeneam habitāt, reuertitur. et exer-  
 citū quidē Scotusa relinquit: cū robustioribus ue-  
 rò & ala regia ad Demetriadē diuertit, illicq;  
 manet, hostiū incursum expectās. Ne autē quic-  
 quā eorū qua gererētur ignoraret, mittit ad Pe-  
 paræthios, & eos qui in Phocide erāt, cōsimili-  
 ter & ad Eubæos, illūq; precipit ne cuncta sibi  
 qua fierēt indicio flāmarū in Tisao, hoc est, mōte  
 Thessalia

*Theſſalia* indicaret, qui cōmodè ad prædictorū locorū aspectū situs est. Quoniā autē genus hoc indicij, quod per ignē fit, maximū usum in rebus bellicis habet, cū antea inusitatū fuerit, cōmodū uidetur ut nō trāseā, sed cōpetentē illius mentionē hoc loco faciā. Quod opportunitas & occasio magnā quidē partē in quibuslibet rebus maximā uerò bellicis ad perficiēdos conatus habeat, nemini obscurū est. Maximā uerò efficaciam inter ea qua huc conducūt, habent accensi ignes. Iam primū quidē accenduntur, uerū opportunitatem quādā gignūt, ut scire possit quid agatur, cui id cura est, etiamsi triū uel quatuor, siue etiā pluriū dierū itinere distet, ut reb. auxiliū poscentib. per accēsi ignis indicij ex insperato succurri possit: cū id ante hæc tēpora modici fuerit momēti aestimātū, propterea quod plerūq; inutiliter usurparetur. Debebat enim usus illius certis ac determinatis pactis cōstitui ac perfici. Vbi autem res significanda determinata nō sunt, usum indicis flāma plerūq; nō recipiūt, quale est quod nūc dicimus, si nanq; classis uel in Oræon, uel Peparæthon, uel Chalciden uenisset, poterat illis significari, quibuscū ea de re cōstitutū erat. Si uerò ex ciuib. aliqui ad defectionem aspirassent, uel prodicionem moliti fuisset, uel cades in ciuitate, aut aliud quidpiam eiusmodi cōtigisset, qua quidem frequēter usuueniūt, prasciri tamē omniū minime possunt (ea autē potissimū, qua præter opinionem



nionē eueniūt, & cōsilio et auxilio iuxta occasi-  
 fionē opus habet) omnia eiusmodi usum indicij,  
 quod per ignē est, refugiūt. De quib. enim prae-  
 cogitari nō potest, de illis neq; pactū cōstitui pote-  
 rit. Aeneas autem huiusmodi ambiguitatē ac  
 perplexitatē corrigere volēs, quae de instituendis  
 ducib. cōmentatus fuerat, paucis quidē protulit,  
 eorū tamen quae requirūtur summa ad intellectū  
 abundē satis cōplexus est: id quod hinc sciri po-  
 terit. dicit enim, Oportet eos qui ignis accēsi in-  
 dicio aliquid graue & urgens inter se significa-  
 re uolunt, uasū figulina parare, quae cū lati-  
 tudine, tum profunditate accuratam habeant ma-  
 gnitudinis aequalitatē: sintq; maximē profundi-  
 tate triū cubitorū, latitudine uerō unius cubiti.  
 Deinde phelos facere latitudine breues, intra  
 fauces. In medio istorū infigere tridaetylia aequa-  
 lia: & in singulis partibus circūferentiā esse sa-  
 tis obseruabilē, in quib. exarata sint quae prae-  
 cipua & uniuersaliora in bellicis rebus accidunt.  
 Repote, mox in prima parte, quod equites irue-  
 rint in regionem: in secunda, quod adsint pede-  
 stras ac graues copia: in tertia quod uelites, con-  
 sequenter in alijs, quod pedites cum equitibus,  
 uel classes: deinde quod frumentum adsit. Ad  
 hunc modum in cunctis scribendum est, quae sin-  
 gulis regionibus uerosimilit̄ secundum prou-  
 dentiam, & imminentibus temporibus ex belli-  
 cis moribus ueniunt solent. His ita factis, iubet  
 dictus

dictus Aeneas seruare uasa diligenter, ut aulisci pares sint, & ex aquo effluant. deinde ubi aquis impleta sunt, imponere phelos, habentes baculos: deinde sinere ut aulisci simul effluant. Vbi hoc accidis, manifestum est quod necessario cum cuncta sint paria, quantum unda effluit, tantum pheli descendant, & baculi in uasis abscondantur. Cum autem praedicta ubi illis utendum est, aequaliter disposita & consona sunt, sum ad loca portari, in quibus utriq; faculas indices obseruaturi sunt, & utriq; uasi imponi debent. Deinde in quodcumq; inciderit aliquid ex his quae in baculo sunt, facem extolli iubet, ac manere donec respondeant deputati. ubi uerò utriq; manifesti facti sunt, una cum facibus sustoli, deinde cōsestim sinere ut aulisci fluant. Quādo uerò descendēte phelo ac baculo, id quod ex inscriptionibus manifestare propositum est, iuxta marginem uasis uenerit, faculā leuari iubet: reliquos uerò cōsestim apprehendere auliscos, & uidere quid in margine sit exilis quae baculo sunt inscripta. Erit autem hoc, quando quae manifestantur, pari celeritate cuncta utrinq; mouentur. Hac autem parūper quidē in facula, ex pacto ad indicium erecta, cognitionē sortiri possunt, si nō sint indeterminata. liquet enim impossibile esse, ut cuncta futura prouideantur, uel quod prouidetur baculo inscribatur. Ceterum quando aliquid impronissum per occasionē acciderit,

derit, manifestū est, quod per hāc adinuētiōē declarari non poterit. Adde, quòd neque ex his qua in baculo sunt scripta, aliquid determinatum est. Quot enim equites, aut quot pedites, & quo regionis loco, & quot naues ueniant, & quantum frumenti adferatur, indicari nō potest. De quibus enim antequam fiant, sciri nō potest, de illis etiam aliquid antea constitui non potest. Hoc consequēs est. Quomodo enim poterit aliquis inire consiliū de ferendo auxilio, cum nesciat, quot et ubi sint hostes? Quomodo confidēter agere, aut contrario, uel quomodo omnino excogitare aliquid poterit, qui quot sint hostium naues, aut quantum frumenti a socijs hostium allatum sit, ignorat? Postremus modus per Cleoxentem & Democritum est excogitatus. is uerò qui uulgarus est, & scdulus in usu, per nos est determinatus, qui quicquid urgeret sciendum est, exactè significare potest. Vbi autem usurpandus est, diligentiam et obseruantiam accuratam requirit: & est talis. Elementorum multitudinem ex ordine acceptam in quinque partes iuxta quinque litteras diuidere oportet: desiderabitur autem in fine unum elementum, id quod usui istī nihil incommodabit. Postea quinque tabellas parare debent, qui faces indices alterius sunt usurpaturi, & partes ex ordine in singulis tabellis inscribere, ac deinde inter se pacisci, quod primas quidē faces lenare debeat, qui aliquid indicaturus est.

ac

ac simul duas, manereq; donec alter respondeat. Hoc autem ad id faciū, ut per hanc facem certi reddantur inuicem, et ostendat quod animadvertant. Illis uero subleatis, primas ex sinistris ostendere oportet, et per tabellam declarare, quæ nam debeant observari. Et pote, si prima tabella erigatur, unum: si altera, duo significantur, et sic consequenter. Alteras uero à dextris secundum eandem rationem leuare, ut significetur quæ litera è tabella sine scribenda ab eo, qui facem accipit. Quando autem qui de istis inter se pacti sunt, utriq; ad locum accedunt, primum dioptram, diauliscos habentem, habere debet, ut qui facem è regione leuaturus est, cum dextrum sum sinistrum locū uidere queat. Circa dioptram uero tabellæ figendæ, sunt erectæ et ex ordine: deinde dexter ac sinister locus decempedati spatii separandi, profunditas uero secundum statutam uiri faciendæ. Ad hæc, ubi faces eriguntur, curandum est, ut exactè uideri queant: ubi demittuntur, ut sint diligenter abscondita. His autem utrinq; ad hunc modum paratis, quædā aliquid indicare uolunt, ut pote quod ex militibus circiter centū ad hostes defecerint, primum eligendæ sunt dictiones quæ per minutissimas literas hoc queant indicare, quod iam dictum est, quod centum Creteneses à nobis aufugerint. Nunc literæ quidem dimidio sunt minores, et tamen hoc declaratur. Hoc autē in tabella scriptum sic per sa

ees ostēdatur. Prima litera est κ. ea est in altera parte, & altera tabella. Debēt autē et faces ex sinistris leuari, quò is qui obseruat, scire queat, quod & alterā tabellam speculari debeas. Deinde à dextris quinque leuari debent, ut declaretur, quod κ illud quinta litera est dextra partis, quam in tabellam scribere debet is qui faces obseruat. Deinde ρ. quarta partis est: ad hac dua rursus à dextris quæ alteram quartam partis constituent, unde literam ρ scribit, qui faces obseruat. Et reliqua consequenter hoc pacto. Itaque quicquid acciderit determinatè secundū hoc inuentum iudicari potest, fiant autē multe faces, propterea quod singulis lieris bina sunt adhibenda facula. Quod si quis cōpetenter quæ huc pertinent fecerit, poterit fieri quod requiritur. In utroque autē inuēto curandū est illis qui ista usurpant, ut dum illis utūtur, inoffensa ac perspicua indicia inuicem proponere queant. Quanta uerò differentia in hisce rebus iam dictis, & quæ ex more sunt apparere contingat, multis modis facile, si quis uelit, cognosci potest. Etenim multa non modò ex illis quæ difficilia, sed & quæ impossibilia initio uidentur temporis successum & consuetudinem adeptæ, omnium facillima redduntur. Huius autem multa quidē & alia sunt paradigmata, fidem facientia: clarissimum autem est, quod arte legendi contingit. Etenim si quis hominem nullam literarū experientiam, nullamq;

nullamq; consuetudinē habentē, sicut aliās indu-  
striam, lectioni adhibeat: deinde paruulū habitu  
praditū sumat, datoq; libro, quae scripta in eo  
sunt, legerē iubeat: manifestū est, quod id credere  
nequeat, primum quod lecturus singulas literas  
ipso aspectu, deinde et uirtutes earū, tertio quo-  
modo coniungēda sint, scire debeat: quorū singu-  
la multū tēporis requirunt. Quapropter cū sci-  
entia nondū cōsequutus paruulū uidet una respi-  
ratione septem uel quinq; uersus cōnectere, haud  
quaquam facile credere poterit, quod is librum  
antea non legerit. Si uerò & pronuntiationem,  
& diuisiones adhuc & densitates & exilitates  
seruare poterit, neq; sic omnino credet. Quapro-  
pter nulla re utili abstinentum est, propter ap-  
parentem difficultatem: sed comparandus habi-  
tus, quo cuncta bona mortalibus comprehensibi-  
lia redduntur, nedū ea in quibus saepenumero  
summa salutis sita est. Hac itaq; iuxta quod ini-  
tio promissimus, dicere aggressi sumus. Diximus  
enim, cuncta theoremata apud nos usq; adeo  
promouisse, ut maiori ex parte methodica sine  
scientia. Quocirca & haec historia competentē  
composita utilissima potio est.

#### De Antiocho.

Aspasia uerò inter Oxū et Tanaidē habitāt,  
quonū aliter in mare Hyrcanicum sese exonerat,  
Tanais uerò lacū Arctotim inhabitat. sunt autē  
atrig; magnitudine nauigabiles: & mirū uide-  
tur

tur, quomodo Nomada Oxū traſcīētes, tā pedi-  
tes quā equites, in Hyrcaniā ueniāt. Spargitur  
autē duplex ea de re narratio. Credibilis una, pa-  
radoxā altera, non tamen impoſſibilis. Habet  
Oxus fontes quidē ex Caucaſo, plurimum tamen  
auctus in Baſtriana, ex cōfluētibus in ipſam un-  
dis, per loca Pediadis magno ac turbido iracū  
fertur. Vbi in deſertū labitur, ad præruptas quas  
dā petras fluxū uiolēter eijcit, propter multitu-  
dinē & uehementē allifionē ſubiectorū locorum,  
adeo ut impetus illius à Petra in partibus infe-  
rioribus pluſquā ſtadij ſpatio reſiliat. Per hunc  
itaq; locū Aſſaſiacus iuxta Petrā fluens a flu-  
uij huius tā pedes quā equis traſcētes, in Hyr-  
caniā uenire dicunt. Altera narratio credibilio-  
rem habet ſentētiā. Quoniā enim ſubiectus locus  
magnas habet foueas in quas flumini hic impetu  
ſuo illabitur, dicunt illas in fundo ui fluxus ex-  
cavari & diſcindi, atq; ita flumiū ſub tellure,  
haud tamē multo ſpatio ferri, ac ruruſ emerge-  
re, Barbaros uerò per experiētiā huius rei loco  
illo relicto, equis iter in Hyrcaniā facere. Cū autē  
nūtiaretur Antiocho, Euthydemū cū exercitu  
eſſe circa Taguriā & myriadē equitū circa flu-  
miū Ariū tenere cuſtodiā, ſcello traſitu obſidio-  
nē decernit, amiſſa ſpe propoſiti. Cū uerò abeſſet  
à flumio triū dierū itinere, biduo quidem medio-  
criter proſciſcitur: tertio uerò die cū cōtinuatus  
eſſet cū alijs ſimul cum luce caſtra moueri iubet.  
Ipſe aſſumptis ad ſe equitib⁹ ac robuſtiorib⁹ mo-

litibus, simul cū myriade scutatorum noctu iter  
 properè facit. Audieras enim hostiū equites in-  
 terdiu quidē ad litus flumi esse in statione, noctu  
 uerò in civitatem quandā secedere, haud minus  
 viginti stadijs disitā. Noctū igitur itinere hoc  
 quod reliquum fuerat confecto ( nam campi illi  
 equitabiles erant ) fluvium ad ortum lucis cum  
 maiore exercitus sui parte traiecit. Equites uerò  
 Bactrianarū, cum ex speculatorum indicio quid  
 factum esset cognovissent, exclamant, & in iti-  
 nere cum hostibus confligunt. rex cum cerneret  
 primū sibi esse excipiendum hostium impetū, ad-  
 hortatus eos qui circa ipsum periclitari solebāt,  
 nempe bis mille equites, alijs mandat, ut cum si-  
 gnis & ceteris sese interponerent, & consuetā  
 quisq; aciem usurparet: ipse uerò cum dictis iam  
 equitibus cum Bactris qui primi occurrebant,  
 congreditur. Videtur autem Antiochus eo di-  
 scrimine strenuè magis decertasse, quā ū quos  
 secum habebat. Itaq; multi quidem utrinq; ceci-  
 derunt ac perierunt. Vicerunt tamē primā equi-  
 tum alam, ū qui cum rege erant: cum uerò & al-  
 tera et tertia irrueret, reprimebantur, ac turpi-  
 ter discedebant. Cū uerò illo temporis articulo  
 Acetolus maximā equitum partem, quā iam eo  
 ea instructa erat, adduci iussisset, & regē & eos  
 qui cum illo erant, periclitantes liberat, & Ba-  
 ctrianos præter ordinem incedentes, mutat is ni-  
 cibus confternatos reddit, & fugere cogit. Igitur  
 illi

et d



illi quidem cum ab omnibus Aetolis impetere-  
 tur, haud prius steterunt, quam dum Euthydemo  
 quā plurimis amissis iungerentur. Equites uero  
 regis cum multos occidissent, & multos nixos ce-  
 pissent, discedunt, ac tunc quidem illic ad fluuiū  
 castrametantur. In eo autē periculo Menippum  
 vulnerari ac mori, percussūq; domes quidem  
 aliquot ex ore amittere, omnino uero fortitudi-  
 nis famam tum potissimum acquirere consigit.  
 Euthydemus itaq; animo percussos, una cū exer-  
 citu ad ciuitatem Bariaस्पत, quae Bactriano-  
 rum est, discedit.

## LIBRI XI. HISTOR.

RIARVM POLYBII

Epitome, Vuolfgango

Musculo inter-

prete,



SDRUBALI uero nihil horū  
 probabatur. Quoniam autē nul-  
 la dum dabatur rerum cōuersio,  
 cum hostes in acie existentes ac  
 progredientes cerneret, coge-  
 tur ad se trahere Iberos, & qui cum ipso fuerāt,  
 Gallos. Propositis itaq; bestijs, numero decem, et  
 aucta ordinum densitate ac prolixitate, totūq;  
 exercitū exiguū temporis spatio composito, &  
 praterea medium se in acie iuxta beluinarum sta-  
 tionem constitinens, hostes ad leuam partem ag-  
 gredi

greditur, praecogitans, aut vincendum sibi in eo esse discriminē, vel moriendum. Libius igitur magna animo hostibus occurrit, & inito conflictu fortiter cū copijs suis dimicat. Claudius ad dexterū cornū ordinatus, nec prodire in apertam pugnam, nec hoste circumdare poterat, propter locorum difficultatem. quibus cōfusus Asdrubal, hostes ad laevam inuaserat. Itaq; cum hasitaret ac perplexus esset, ob id quod nihil efficere poterat, didicit quid sibi faciendum esset. Assumptis à dextera parte militibus suis, iuxta locum pugnae, à tergo situm, & laevam partem, castra sua superegreditur, & Carthaginenses iuxta cornū, eo loco ubi belua erat, inuadit. Et haec lenus quidem victoria erat ambigua. Etenim utrinq; viri ex a quo periclitabantur, propterea quod nec Romanis nec Iberis & Carthaginensibus reliqua salutis spes erat, si proposito frustrarentur: & belua quoq; cōmunē usum exhibebat in pugna. Etenim in medio cōprehēsa et iaculis petita tā Iberorum quā Romanorum acies disturbabat. Mox autē atq; ij qui cū Claudio erant, hostes à tergo adoriebantur, reddebatur cōflictus impar: alijs in facie, alijs à tergo. Iberos premētibus unde & cōtiguit ut plurimi Iberorū in ipso pugnae articulo trucidarētur. ex beluis autē sex una cū viris qui impositi erant ceciderunt, reliqua quatuor acies penetrarūt, & postea Indis destituta ac desolata, captae sunt. Asdrubal verò cum es-

antea & ad extremū usq; vir bonus extitisset, fortiter pugnando vitam terminauit, haud dignam qua non celebretur. fuit enim naturalis frater Hannibalus: qui cum in Italiam expeditionē institueret, res Ibericas huic commendauit. deinde & multis certaminibus contra Romanos exercitatus, multos ac uarios euentus sustinuit: & ex eo quoq; quòd ex Carthagine duces succedendi gratia mitterentur, in omnibus tamen & condignè se patri, Barca gessit, & honestè ac fortiter quosuis casus & illata detrimenta ad finem usq; pertulit. Et hæc propter præcedentia exposuimus. De postremis uerò certaminibus nūc dicemus, iuxta quod nobis dignum studio considerationis uidetur. Multos enim duces ac reges cernere licet, qui quādo pro summa rerum certamina sustinent, ea cōtinuè ob oculos ponāt, qua ex egregiè factis illustra sunt & cōmoda, ac frequenter inquirant et ratiocinētur quomodo singulis rebus rectè succedētibz mātur: casus uerò sinistros nō cōsiderent, neq; secum ipsi repetunt, quomodo & quid in singulis casibus & euentibus facere debeant. Atqui illud quidē in promptu est, hoc uerò multam requirit prouidentiam. Itaq; quā plurimi suapte ignauia & incōsiderantia turpiter sese cum uicti essent, gesserunt, cum milites sæpenumero fortiter ac dextrè certassent: atq; ita res antea gestas dedecore affectum, ac reliquam vitam turpissimam sibi ipsis reddi

reddiderunt. Quod autem multi duces hac in re  
offendant & cadant, & plurimum discriminis  
hic sit inter virum & virum, facile uolenti co-  
gnoscere licet. Etenim praterita tempora multa  
talium paradigmata pepererunt. Asdrubal ue-  
rò, quamdiu rationi consona spes erat, aliquid  
fieri posse maioribus suis non indignum, non ma-  
nus circa pericula quam circa salutem suā pro-  
uidus erat. Cum uerò cunctā fortuna spem in su-  
turū ademisset, & extremo ipsum tēpore conclu-  
sisset, nihil omittens ad uincendum, neq; quod ap-  
paratus, neq; quod periculum ipsum cōcernebat,  
nihil fecius prouide se gessit. & quanquam de  
summa rerum periclitaretur, cessit tamē presen-  
tibus, nec passus est aliquid maioribus suis indi-  
gnū. Hac mihi dicta sunt de illis, qui in admi-  
nistratione gerendarum rerum uersantur: quo  
neq; temerē periclitantes, spes eorum deiciant,  
qui ipsis sunt concediri: neq; nita prater decorū  
cupidi, casus suos turpes ac probrosos reddant.  
Romani itaq; pugnando uictores, uallum hostiū  
confestim diripiunt, ac multos Celtarum in stra-  
gulis, propter temulentiam dormientes, uicti-  
marum more trucidant, & reliquam captiuorū  
pradam congerūt: è qua in publicum usum plus  
quàm trecenta talenta relata sunt. Interierunt  
autem ex Carthaginiensibus unā cum Celtis co-  
nflatu, haud pauciores decem millibus: ex Ro-  
manis uerò circiter duo millia. Sunt autē & no-  
biles

biles quidam ex Carthaginiensibus capti, reliqui inuenerunt, Cum fama huius uictoria Romam perlata esset, inisiō quidē fidē non inueniebat, propterea quod uehemēter id factū uidere cupiebāt. Postquam uerō plures uenerunt, qui non solum quid factum esset, sed et singulas facti partes exponebant, tum ciuitas immoderato gaudio replebatur, exornabanturq; cuncta delubra, et singula: empla litationibus et uictimis implebantur: ac prorsus tantam fiduciam et confidentiam animo concipiunt, ut cuncti Hannibalem, quem antea potissimum metuerant, tum ne in Italia quidem esse putarent.

Oratio ad Aetolos, de rebus Græcorum.

Quod quidem neq; Ptolemaeus rex, neq; Rhodiorum ciuitas, neq; Byzanti, neq; Chy, nec Mytilenai fœdera uestra, o uiri Aetoli, susq; deq; faciant, id reipsa manifestum esse puto. Haud enim iam primum, aut secunda, de pace ad nos differimus: sed ab eo tempore, quo bellum excitatis, huic rei incumbentes, et quāuis occasionem obseruantes, haud cessauimus horum uos admonere. In presenti quidem et uestrum et Macedonum exitium conijcimus, in futuro uerō et de uestra et aliorum Græcorum patria solliciti sumus. Quemadmodum enim si quis syluam semel accenderit, non amplius ad ipsius arbitrium fertur incendium, sed depascitur quicquid apprehenderit, nec iūq; regitur et subiecta sylua cōsumptione

ptione, ac saepenumero ipsum incensurum cum praemiis praeter expectationem corripit: ad eum modum et bellum si semel à nonnullis excitatum exarserit, tum quidem illos primum perdit: postea uero fertur iniuste singula quae incidunt perdens, agitatum temeritate, et ab ignorantia accedentium ne uti à uentis inflatum. Quapropter o uiri Aesoli, cogitantes et Insulanos frequentes, et Graecos Asia inhabitantes, coram uos precari, quod bella repudiato pacem eligatis, propterea quod et uos quae sunt, concitant: ad mentem redite, et adhortantibus uos cum reuerentia mori gerite. Etenim si cum fortuna quadam bellum gereretur, et utile et commodum, siquidem hoc, ut plurimum, in quouis bello spectatur, deinde et gloriosum, et secundum primum propositum ac iuxta epigraphen euentum, merito quis ignosceret nobis tantquam magnifice animatis. Cum uero bellum hoc sit: et omnium turpissimum, et multa ignominia ac maledictione refectum, an non res ista magnam cunctationem ac protractionem requirit? Est enim quod uidetur, libere dicendum: uos si sapitis cum silentio dicentem sustinebitis. Multo namque satius est, ut cum approbatione respectiva seruemini, quam quae grata sint audientes, paulo post et ipsi primum, deinde et re qui Graci pereant. Ponite itaque ob oculos uestram ignorantiam. Dicitis quidem pugnare uos aduersus Philippum pro Gracis, quod seruare non faciatis.

quod

quod ab illo est mandatū: pugnatis uerò ad uen-  
 tionem & exitum Helladis. Etenim hæc fæ-  
 dera uestra dicunt, quæ cum Romanis pepigistis,  
 quæ primum quidē in literis erant, nunc uerò in  
 factis uisuntur. Et tū ipsa litera dedecori nobis  
 erant, nunc uerò id ipsis operibus ob oculos po-  
 nitur & manifestatur. Ceterum Philippus qui-  
 dem belli huius nomē & pretextū sustinet. nam  
 nihil aliud illi quod grane sis accidit, uerum  
 eū socij illius sint Pelopōnesiorum plurimi, Bœo-  
 ta, Eubœi, Phocci, Locri, Thessali, & Epirota,  
 contra illos fædera pepigistis, hac conditione, ut  
 & corpora & quæ mobilia bona sunt Roma-  
 nis, ciuitates uerò & regio Aetolis cedant. Et  
 cum ipsi ciuitatis huius domini sitis, haud susti-  
 neretis si quis liberos contumelia afficiat, aut  
 ciuitates incendat, putantes illud & crudele  
 esse & barbaricum: & tamen eiusmodi fæde-  
 ra iniuistis, per quæ Græcos reliquos omnes,  
 tanquā dedititios, Barbaris ad turpissimā con-  
 tumeliam & iniquitatem tradidistis. Et hæc ini-  
 tiò quidē non intellexistis, nunc uerò per Orita-  
 rū & infeliciū Aeginetarū calamitatē omni-  
 bus facti estis manifesti: eo quod fortuna uestram  
 igneratiā data opera quasi in exstrā quādā cō-  
 struit, et uisenda pposuit. Itaq; principiū quidē  
 belli huius, et quæ nunc accidunt, eiusmodi sunt. si  
 uerò finaliter omnia nobis ex animi sentētia ces-  
 serint, quid expectādū est? an nō Græcis omnibus  
 magno

magnorum malorum initium? Quando enim Romani bellum quod in Italia est excusserunt, id quod brevi futurum est, Annibale exiguis Britannia locis concluso, deinceps omnibus viribus impetum suum in Helladem transferet, eo quidem pretexto ut Aetolis contra Philippum succurrant: re ipsa vero, ut cunctam Helladem sibi ipsis subiciant: id quod admodum clarum erit. Et enim si bene ac honeste facere constituerint ubi victores fuerint, illorum erit et gratia et censura: si male, erit illorum et emolumentum ex his qui peribunt, et potestas in eos qui reliqui erunt. Vos vero cum deos testes inuocabitis, quando succurrere nobis nemo deorum uolet, nemo mortalium poterit. Oportebat igitur cuncta initio prouidere: id enim uobis primum licebat. Verum quoniam multa futura humanam prouidentiam fugiunt, nunc saltem, quandoquidem rerum istarum euentum uideritis, meliora de futuris inire consilia debetis. Vos sane nihil eorum quae in praesenti et dicere et facere erga uiros amicos conuenit omisimus, et de futuris quae praeuocanda uidentur, liberè diximus. Vos autem oramus et hortamur ut nec nobis ipsis, nec alijs Graecis libertatem et salutem inuideatis. Vbi huius oratio multorum animos, ut apparebat, aliquatenus conuerterisset, ingressi sunt post illum legati Philippi. Illi relictis quae particulariter dici poterant, duo se in mandatis habere dicebant: si Aetoli pacem eligerent, paratos esse se

¶



et deos et legatos ex Hellade presentes testes  
 assumere, quod eorum qua postea sunt euentura,  
 causa censendi sint Aetoli, non Philippus. Plu-  
 rinum, inquit, ad terrorem quidem hostium splendor  
 confert, at competens armorum apparatus pluri-  
 mum facit ad necessitatem. Tum autem fiet, quod  
 conuenit, si diligentiam et curam quam nunc uesti-  
 mentis impendunt, transferant ad studium armo-  
 rum: et praeteritam armorum negligentiam, conserant  
 ad uestimenta. Sic enim simul et priuata uita  
 consulere, et rempublicam indubitanter seruare po-  
 terunt. Quapropter, inquit, non oportet eum qui  
 uad usum armorum se, uel ad militiam confert, quando  
 ocreas induit, uidere quomodo concinna sint, et  
 reliqua et crepida niteant: quando uero scu-  
 sum, et thoracem, et galeam usurpat, circumspicere  
 ac curare, ut chlamys et tunica nitidiores sint  
 ac pretiosiores. Etenim mox uisum manifestum est,  
 quid apud eos sit in periculis expectandum, qui  
 magis externam apparentiam, quam res necessarias  
 curant et affectant. In summa petebat ut con-  
 siderarent, studium illud uestimentis sese ornandi  
 mulieris esse, idque non admodum pudica: armorum  
 uero sumptum, et sexuum studium, bonorum uirorum,  
 qui et se et patriam seruare cupiant. Quotquot  
 autem aderant, sic dicta probabant, et adhorta-  
 tionis huius sententiam admirabantur, ut mox ci-  
 uiam egressi, eos qui ornate uestiti erant, digressis  
 notarent, ac nonnullos foro excellere cogere:

deinde

Deinde in posterū armatura sese & militia, secundū prædicta, magis accommodarent. sic unica oratio rēpestiuē à viro fide digno dicta, mortales sapenumero non solū à maximis malis auerit, sed & ad res optimas incitat. Quod si is quī alicuius admonet, vitā suā dictis conformē reddiderit, necesse est ut cum primis fidem inuenias ipsius admonitio: id quod in hoc potissimū viro accidisse, uidere licet. Et uestitu nanq; & victu frugalis erat ac tenuis, consimiliter et cura corporis. Erat etiā alloquio comis, et ab omni inuidia et rancore alienus. Maximo studio huc intumbebat, ut per omnē vitā suā verax esset. Itaq; etiā ubi pauca et vulgaria quada dicebat, plurimum fidei animis auditorū indebat. Quoniam enim vitā suā tanquā paradigma quoddā adferebat in omnibus, id efficiebat, ut multis verbis auditores opus nō haberēt. Quapropter sapenumero prolixas orationes, et quæ competenter ab aduersarijs dicta uidebantur, paucis verbis, fide & sensu rerum prorsus reiecit. Absoluto itaq; consilio cuncti ad ciuitates suas discedūt, et tam dicta quā virū ipsam eximī probantes, nihil mali eo præsidente futurū esse iudicabant. Philopœmen verò ad ciuitates confestim proficiscitur, efficaciter ac diligenter apparatus belli moliturus. Deinde collectā multitudinē instituit: & cum nondū octo mensium spatio ad eiusmodi apparatus & conatū usus esset, copias Manti-

niam

niam cū tyrāno. pro cunctorū Peloponnesiorum  
 libertate decertaturus ducit. Machanidas uer-  
 rō, sumpta confidentia, ratusq; Achaorū impe-  
 rum pro notis sibi cessurum, simulatq; cognouit,  
 quōd Mantiniā congregati essent Tegae, La-  
 cedemonios ad ea hortatur qua tēpori conue-  
 niēbans: Et mox sequēti die, ad ortū illius, tan-  
 quam Mantiniā uersus expeditionē instituit,  
 et ante legiones in dextro cornu praecedit, ac sti-  
 pēdiarios milites utraq; parte in principio ex-  
 peditionis aequaliter incedentes ducit. Ad haec  
 uehicula addit, portansia copiā instrumentorū  
 bellicorum et iaculorū ad catapultas pertinen-  
 sium. Eodē tēpore Philopœmen irriparsitū exer-  
 citum Mantiniā educit, per portā qua ad Ne-  
 ptuni tēplum tendit, Illyrios, et thoracibus in-  
 dutos, et simul uniuersos exteros, et robustiores:  
 deinde ea qua tendit ad occidentē, legionarios:  
 tertio, per uicinā ciuiles equites. Itaq; una cum  
 robustioribus tumultum ante ciuitatē situm oc-  
 cupas, qui sese admodū supra uia peregrinorum  
 et tēplum supradictū extendit. Armatos tho-  
 racibus, cōiunctos ad meridiē constituit, et Illy-  
 rios loco istius uicino deputat. Post istos reli-  
 quā legione eligit, quā ob rem ex interstitio ad fossam  
 collocat, qua ad Neptuni tēplum per median  
 Mantinianorum planiciem tendit, et moueana  
 contingit, qua cū Elisphasiarum regione cōter-  
 mina sunt. Præterea ad dextrū cornu Achaicos  
 equites

equites ordinat, quos Aristanetus Dymaeus  
 ducebat: ad laevam vero peregrinos milites omnes,  
 divisos inter se ordinibus, ipse habebat. Simul  
 autem ac hostium exercitus adueniens appropin-  
 quasset, accedit cohortes legionum, et brenibus  
 quidem, ac efficaciter, de praesenti periculo admo-  
 net. Et maxima quidem dictorum pars obscura  
 fiebat. Nam propter benivolentiam, qua erga  
 eum afficiebantur, et vehementer turbarum ad  
 eiusmodi impetum propensionem, multitudo in  
 promptu sic urgebat, ut exercitus vicissim quasi  
 entusiasmo quodam percitus, satagere ipsum, et  
 audere admoneret. Hoc autem in summa diligen-  
 ter declarare, si tempus accepisset, conabatur,  
 quod praesens periculum illis propter turpem ac  
 probrosissimam servitutem, istis vero propter sem-  
 per memorandam et illustrem libertatem esset  
 exortum. Machanidas vero primum aciei suae  
 ostendit, quam orthiam vocant, quod cum dextero  
 hostium cornu cōgredi deberet. Deinde appro-  
 pinquat, et mediocre interstitium nactus exerci-  
 tum refecit ad hastam, et extendit, cornuque  
 suum dexterum sinistro Achaorum coequat. Scu-  
 tatos vero servato aliquo interstitio toti exer-  
 citui praeponit. Philopœmen viso illius conatu,  
 quod per scutatos milites in cohortes legionum  
 irrumpere, virosque vulnerare, ac tumultum in toto  
 suo exercitu excitare cogitaret, nullas moras  
 neque amplius, neque differt, sed per Tarentinos

ff

effica

efficaciter principio, periculi circa templum Ne-  
 pruni loco plano & equis ibi commotio utitur.  
 Machanidas uiso quod fiebat, paria facere co-  
 gitur, & Taxentinos, quos secum habebat com-  
 mittere. Itaq; initio confligebatur ab illis forti-  
 ter. Cum uero parumper qui robustiores erant,  
 praevalerent ijs qui premebantur, admodum breui  
 temporis spatio contigit, ut ab utriusq; partis  
 peregrinis militibus congressus fieret. Cum autem  
 conflictus illorum cōdensatus esset, uixitimq; pro-  
 lixo tēporis spatio fieret, pari discrimine certa-  
 batur, sic ut reliqua copia expectantes, quoniam  
 pugna illa inclinaret, confluere nequirent eo  
 quidē, quod utriq; frequenter inter pugnandum  
 per primam pugnae stationē discurrerent. Ali-  
 quandiu uero postea, stipendiarij milites qui cū  
 Tyranno erant, & multitudine & dexteritate  
 bellandi propter habitū & usum inualecebāt.  
 Id autē haud prater rationē tum quoq; usue-  
 niebat. Quanto nanq; multitudo in Democratijs,  
 in bellicis certaminibus alacrior est, quam  
 sint hostiles Tyrannorum subditi, tanto peregrini  
 milites qui à Monarchis stipendia accipiunt,  
 Democratica Reip. stipendiarios superant &  
 excellunt. Quemadmodū enim subditi alij pro li-  
 bertate decessant, alij seruitutis periculū in-  
 minet, ita ex stipendiarijs militibus alij pro certa  
 correctione, alij ut manifestū damnum propul-  
 sent, contendunt. Democratia uero, ubi liber-

tatis hostes sustulit, libertatē suam stipendiarijs militibus non communicat. Tyrannus uerò quo maiora aggreditur, hoc pluribus stipendiarijs opus habet. Quoniā enim pluribus iniuriam infert, plures etiam sortitur insidiatores. Monarcharū igitur securitas omnino in peregrinorum militū beneuolentia ac uiribus consistit. Vnde et tum accidit, ut peregrini milites sic alacriter ac fortiter certauerint, ut nec Illyrij, nec Horacita illis oppositi, impetum eorū sustinere potuerint, sed cuncti repressi Mantiniam uersus, septem stadijs distantem fugerint. Eo uerò tēpore, quod dubium fuerat nōnullis, id tum apud omnes certum est factū ac clarum. Nam plurima in bellis gesta experiētiā rerum, rursus imperitiā generant. Magnum quidē est, eum qui prerogatiua principium nactus est, illud in consequentiā extendere: multo autē maius est, eum cui primi conatus non successerunt, apud se manere, & considerare indiscretionē infortunatorū, illorumq; obseruare errata. Est enim saepenumero uidere eos qui iam primis consequuti uidentur, paulò post omnibus in uniuersum frustrari: rursus qui initio prolapsi uidebantur, rursus uice uersa cuncta sibi propria restituisse industria. id quod & tum temporis circa utrosq; principes factum esse apparet. Etenim cum copia stipendiariorum; quas Aethi habebant, omnes inclinarent, ac cornu sinistrū dissolueretur: Machanidas cum

ff 2 in

in proposito manere, et alios qui in altero cornu  
erant superare, alios in facie adoriri, et summa  
rerū inhiare deberet, nihil horū fecit: sed intem-  
peranter et iuveniliter unā cū mercenarijs suis  
effusus, fugientes insecratur, quasi metus ille  
eos qui semel inclinassent, ad portā usq; persequi  
nō posset. Dux nerō Achaorū, quoad eius fieri  
poterat, stipēdiarios suos, reliquos illorum duces  
nominatim inclamando et hortādo cōtinebat.  
Cum nerō uideret illos ni repelli, nō sic cōsterna-  
batur ut fugeret, aut deiecto animo cederet, sed  
cornu ex acie irruētibus insecratoribus subtra-  
hit: et cū locus ubi periculū immincebat, deser-  
ens esset, mox primis legionarijs mandat, ut in  
scuta inclinarēt, ac cum cursu ad anteriora, ser-  
uatis ordinibus cōtēdit. Vbi nerō ad locū decli-  
natū uelociter uenit, simul et persequutores ex-  
cidit, et contra hostiū cornu inualescit. Et le-  
gionarios quidē hortabatur, ut confidētes essent  
et manerent, donec ipsis denuntiaret, ut mixto  
agmine in hostē procederent. Polybio nerō Me-  
galopolita qui adhuc reliquos et Illyrios qui  
fugerant, unā cū armatis et mercenarijs colle-  
gerat, iniungebat, ut adhibito studio cornu aciei  
custodiret, et reditū eorū obseruaret, qui ex per-  
secutione secesserant. Lacedaemonij nerō citra  
ullum mandatū animis incitati, propter robu-  
stiorum prerogatinā, acceptis hastis irruunt in  
hostem. Cū autē in eo progressu ad litus fossa  
uenissent.

nemissent, & neq; amplius, quoniam in manibus  
 hostiū erant, revertēdi tēpus daretur, deniq; fos-  
 sam consēnerent, propterea quòd multis in locis  
 descensum habebat, & nec aqua illi tandem in-  
 erat, nec sylvestris materia, absq; cautione per  
 illā ruebant. Philopœmē uerò simulatq; occasio  
 illa contra hostes incidebat, quādiu antea pra-  
 niderat, tū omnibus legionarijs precipit, ut ap-  
 prehensis lanceis succederēt. Achaïs uerò una-  
 nimiter & cū horribili clamore irruētibus, qui  
 antea acie Lacedamoniorū in fossam descēden-  
 tes dissoluerant, cōtra hostes iā superiores ala-  
 criter uertuntur. Verū magna multitudo partim  
 ex Achaïs, partim ex proprijs in fossa perit.  
 Contigit igitur id quod pradiimus, neq; uliro,  
 neq; per occasionem, sed per industriā duci, qui  
 fossam subito obtenderat. Philopœmē igitur pu-  
 gnā nō detrectans, sicuti quidā putabant, sed  
 singula diligēter, et ut duci cōpetebat, confide-  
 rans, quoniā Machanidas aderat, futurū, ut se  
 exercitū adduceret, fossa nō pransi in idē peri-  
 culū cū phalāge incidere, qđ iā dictū est, tū uerò  
 re ipsa factū: si uerò fossa difficultatē perpēdēs, et  
 pœnitētia motus timere sibi et ex acie fugere ui-  
 deretur, tū illū successu cēpti ac propositi quam  
 lōgissimè fraudandū, eo quòd prorsus absq; ullo  
 acrimine ipsi cessura esset uictoria, illū uerò ad-  
 uersa fortuna oppressura. Nam multis id iam  
 usuenerat, qui cōgressum instituerant, cū suffi-  
 ff 3 cientes



cientes ad hoc non essent, ut cū hostibus decerta-  
rent, alij propter locorū difficultatem, alij pro-  
pter multitudinem, alij alias ob causas, atq; ita  
quā alienissimos sese ab experientia rerū cum  
fugerēt, ostēdentes, per extremā agminis caudā  
alij se prauale, alij hostes securē effugere posse  
sperauerāt, inter quos potissimū erant et duces.  
Verū Philopœmē providentia sua nō franda-  
batur: cuius conatu factū est, ut ualidissima fu-  
ga Lacedamoniorū cōtingeret. Cum uerō legio-  
nes suas uincere, et totā causam prosperē sibi ex-  
splēdidē succedere cerneret, ad id perficiendū se-  
rebatur, qđ adhuc plena uictoria decrat. Erat  
autē hoc, ne Machanidas elaberetur. Itaq; cum  
sciret illū in ipso persecutionis incursu unā cū  
stipēdiarijs suis in partes fossa ad ciuitatē sepa-  
ratū et auulsum, aduentū illius expectat. Ma-  
chanidas uerō cū inter fugiendū post persecu-  
tionē exercitū suū fugere cerneret, intelligeretq;  
amissam esse sibi spē uniuersam, confestim cona-  
batur unā cū peregrinis militibus quos secū ha-  
bebat, cōuersus subito per dispersos ac persecū-  
tes hostes elabi. quō etiam nōnulli respicientes,  
apud illū initio eandē et ipsi saluis spē fouētes  
manserāt. Cum autem aduenissent, et Achæos  
pontē supra fossam custodire cernerēt, tū cuncti  
cōsternati, relicto illo dilabebātur, et suae quisq;  
saluti consulebat. Eo tēpore Tyrānus cū de uia  
per pontem desperaret, conscendit ad fossam, et  
transi

transiū diligenter quat. Philopœmen cognito Tyranno ex purpura & ornatu equi, relinquit illic. Anaxidamum, & hortatur, ut accurate transiū custodiās; nec ulli ex mercenarijs militibus placeat propiore a quod illi plerūq; in sparta fomentū & incrementū præbebāt tyrannidi. ipse uero assumptis Polyano Cyparissæo, & Simia, quibus tū utebatur, ex altera fossa parte in occursum Tyranno, ac eorū qui cū ipso erant, eminus irrumpēs. Erant autem duo qui tū Machanida adhærebāt, Anaxidamus uidelicet, et unus ex mercenarijs militibus. Cum igitur Machanidas loco quodā fossa ad trāseundū cōmodo equū calcaribus admotis uolēter ad trāseundū impelleret, Philopœmen cū cōuersus innadis, & hasta letaliter vulnerat, ac rursus aliud illi uulnus relicto interstitio infligit, atq; ita Tyrannū fortiter ac strenuè occidit. Consimile accidit etiā Anaxidamo ab equitibus qui obequitabāt. Tersius amissa spe trāseundi, interea dū prædicti occiduntur, periculū fugiendo euadit. Cū itaq; ambo cecidissent, confestim ij qui cum Simia erant, more uos spoliant, & diuisum Tyranni caput sua cum aranis illius ad eos qui sequebantur adferunt, ut turbis interitum ostenderet Tyranni: quo persuasi amplius adhuc absque cunctatione, et confidenter hostes ad illorum usque ciuitatem insectarentur, id quod et plurimum ad concitandam multitudinem faciebat. Etenim hoc

ff 4 potissi

potissimum pacto Tegeam civitatem per insur-  
sionem in potestatem suam redegerunt. qua ca-  
pta, castrametati sunt ad Eurotam fluvium, oc-  
cupatis iam absq; ulla tergiversatione locis sub  
dio expositis. Et cum longo tempore hostes à se-  
dibus suis eijcere nequiniissent, tū inrepedè uni-  
versam Laconicem vastabant, amissis è numero  
suorum in ea pugna non multis, ex Lacedamoni-  
bus verò hand infra quatuor millia occisis, ac  
pluribus etiam captis, deinde & universis ho-  
stium impedimentis & armis ablatis.

### De Annibale, & rebus Car- thaginienfium.

Itaq; quis non tanquam rem insignem anno-  
tauerit & principatum, & virtutem, & poten-  
tiam viri huius in rebus castrenfibus & sub dio  
gestis, si prolixitatem temporis respexerit, & co-  
gnoverit illum in conflictibus tam universalibus  
quàm particularibus, & obsidionibus civitatu,  
mutationibusq; & eventibus temporum, & in  
ipsa summa totius propositi & instituti, in quo  
hic Annibal decem & septē annos contra Ro-  
manos bellū in ipsa gessit Italia; exercitus nun-  
quam dimisisse ex castris sub dio constitutis, sed  
sub se tanquam bonum gubernatorem retinuisse,  
eantēq; multitudinē citra seditionem cum er-  
ga se, tum inter ipsos custodivisse, cum tamen nō  
eiusdem gentis, imò ne eiusdem quidem generis  
hominum uteretur exercitiis (habuit enim sub  
se

*se Libyes, Iberos, Celtas, Phœnices, Italas, Gra-*  
*ecos, quibus neq; lex, neq; consuetudo, neq; sermo,*  
*nec aliud quicquam ex natura commune erat.*  
*Verum ducis industria tantam ac talem militū*  
*differentiam unius præceptis, ex unius animō*  
*sententia obsequentem reddidit. tamen si circum-*  
*stantia haud simplices essent, sed uaria, & saepe*  
*numero fortuna admodum splendida, nonnun-*  
*quam et contraria adspiraret.) Horum conside-*  
*ratione haud immeritō ducis huius uirtutem ad-*  
*miratus, quod hanc partem concernis, confiden-*  
*ter dixeris, quod si primū alias orbis partes in-*  
*uasisset, ac postremo aduersum Romanos monis-*  
*set, nihil non obtinuisset eorum quæ proposuisset.*  
*Nunc uerō contra quos oportebat postremo ue-*  
*nire, ab illis bellum exorsus, in iisdem & princi-*  
*pium & finem bellandi fecit. Igitur Asdrubal*  
*militē ex ciuitatibus, in quibus hybernarant,*  
*collecto, expeditionem instituit, & castra meta-*  
*sur haud procul à ciuitate qua uocatur Elin-*  
*gas, uallumq; ad latus montis parat, & plani-*  
*ciem quoque ante uallum, ad certandum & pu-*  
*gnandum accommodat. Peditū multitudo, quā*  
*habebat, erat, septem myriadum: equites quater*  
*mille, belua triginta dua. Publius uerō Marcum*  
*Iunium ad Lochitem mittit, ut copias ab illo pa-*  
*ratas accipiat. Erant illi pedites ter mille, &*  
*equites quingenti. Reliquos socios ipse ad se acci-*  
*pit, iter expediens, & mouens ad locum propo-*  
*ss 6*

eum. Cum ad Castellonam appropinquasset, et ad loca circa Bætylam, ac copias suas cum Marco, et copijs quæ à Colichante erant, coniunxisset, incidit in magnam hæsitatiōem de rebus imminentibus. Etenim sine auxiliaribus copijs, non erat ipsi exercitus Romanus sufficiens ad subeundum prælii periculū. Eos autem quibus spes esset in copijs sociorū, de tota rerum summa periculū facere, intutū videbatur, et admodum temerariū ac stolidū. Perūm cum aliquandiu hæsitasset, rebus ipsis autem concluderetur, ut auxilijs sociorū simul uteretur, sic cū Iberis ad præliū descendit, ut hostibus quidē eo pacto phārsium obiceret, per suos uerò exercitus certaret. Hæc proposito castra mouet cum uniuerso exercitu, peditū habens quatuor myriades et quinq; millia, equitū circiter tria millia. Vbi Carthaginensibus factus esset uicinus, ut uideri posset, castra circa quosdā tumulos è regione hostiā metatur. Magon uerò opportunū se tempus natū esse ratus, inuadendi Romanos castrametātes, maximā equitū suorum parte, et Masanissa cum Numadis assumptis, irruit ad illorū castra, credens se Publium deprehensurum incautum. Ille uerò quoniā quid futurum esset, iam dudum antea præuiderat, retro collem quendam equites subducent, numero Carthaginensibus pares? quibus ex improviso proruentibus, multi mox initio, propter inopiniū illū Romanorū impetū reuerti, equis decedebant:

ne: alij uerò hostibus congressi, fortiter dimica-  
 nt. Carthaginienses uerò propter eorum pu-  
 andi dexteritatem qui ex Romanis equitibus  
 conflictū descenderant, impediti & perplexi,  
 in parūper restitissent, declinabant: et primum  
 idem ordine seruato discedebāt, Romanis uerò  
 gentibus, solutis aliis sub ipsa castra fugiebāt.  
 In facto Romani confidentiores ad faciendum  
 riculum reddebantur, diuersum uerò Cartha-  
 nienses. Attamen sequentibus diebus exerci-  
 s in planicie intermedia instrunt, et tā equi-  
 tibus quàm robustioribus militibus uelitationes  
 ciunt, & sese inuicem explorantes, tandem de-  
 nimis rerum certare constituunt. Eo tempore  
 iblius duplici strategemate usus uidetur. Cum  
 Scdrubalē copias suas serò producere, et Libyes  
 medio, beluas uerò ante utraq; cornua colloca-  
 ceret: ipse cū assuetus esset opportuno tem-  
 ri attendere, & Romanos opponere Libycis, et  
 cras uerò cornibus immiscere, quo die decerta-  
 constituerat, diuersum a priore cōsuetudine fa-  
 cit, atq; ita copijs suis plurimum adiumenti ad-  
 uocandum confert, & hostes haud modicè infre-  
 nit. Simul enim atque dies esset exortus, missis  
 ministris; cauetis militibus denuntiat, ut qui  
 enuē certaturi, & armati essent, ante uala-  
 m producerentur. Quod cum factum esset, &  
 i alacriter obedirent, propter spem ac suspicio-  
 nem de futuro conceptam, equites & robustiores  
 milites

milites præmittit, mandans ut ad hostium castra appropinquarent, & confidenti animo uelando pugna principium facerent. Ipse uerò pedestres copias secum habens, ad recentem solis exortum progreditur. Et cum in medium campum uenisset, ordines acierum diuerso à priore & cōfucto modo instituit. Etenim medios locauit iberos, in cornibus uerò Romanos. cum autem subito equites appropinquarent ad uallum, et reliquus simul exercitus in cōspectu ac paratus esset, Carthaginensibus agrè tantum dabatur temporis, ut armarentur. Asdrubal itaque uiros adhuc ieiunos, absque apparatu, ex tempore, tam equites quàm ex peditibus robustos, in campum Romanis equitibus obijcere, & pedestrem exercitum haud procul à latere montis instruere, & dispositionem illius in planicie, sicuti solebant, facere cogebatur. Romani aliquandiu quidem subsistebant: uerum quoniam cursus diei nonnihil promouerat, & robustiorum conflatus utrinque in aerem & par erat, propterea quod periculum erat ne qui premebantur, ad suas phalanges conuersi suggerent, tum Publius exceptos uelites per interstitia intro ad signa, diuidit in utrumque cornu, retro eos qui iam ordinati erant. Et primum quidem hastatos, deinde equites, primos iubet hostem à fronte inuadere: ipse uerò stadij spatio distans ab hostibus, iberis qui ordines seruabant denunciatis, ut consimili modo succedensibus ordine

agminibus hostem aggredierentur, & ad  
 teram signa & alas ad hastam aduerterent,  
 rsum uerò ad sinistram facerent. Et cum ipse  
 xtera parte ordiretur, Lucius Martius &  
 rcus Iunius, à sinistris tres alas equitum pra-  
 tes, & ante illas, eos qui hastis pugnare so-  
 nt, ac tres *ἐκείπας* ducebant. (sic autem no-  
 ur *εὐρὺταγμα* peditum apud Romanos,  
 rtes) uerum istos hinc scutati, illinc hastati  
 ebant, atq; ita rectè progrediebantur in ho-  
 , accessum facientes efficacem, indesinenter  
 dentibus postreis, & per circumfractionem  
 rentibus. Vbi istos contigit haud multum  
 e ab hostibus, & Iberos in latere à fronte  
 ic magno loci spatio distare, eo quòd pede-  
 m incederent, impressionem faciunt utrisq;  
 ibus, unà cum orthijs hostiū phalangibus et  
 anis copijs, iuxta quod initio propositum  
 it. Sequentes uerò motus, per quos contigit  
 qui subinde sequebantur & intermiscaban-  
 ū praecedentibus retro tramite ad pugnan-  
 congregari cum hostibus, diuersam inter se di-  
 rionem habebant, & prorsus dexterum cor-  
 sinistra ex parte, & pedites equitibus com-  
 bantur. Nam equites qui in dextero cornu  
 , unà cum robustioribus militibus hastatim  
 xtri, contra hostem inualescere nitabantur.  
 tes uerò à contrario scutatim sese insinua-  
 In sinistra parte, qui in cohortibus erant  
 lance



*lance, equites vero cum hastis immixtis habentis  
 ferebantur. factum itaque est ex equitibus & for-  
 tioribus militibus utriusque cornu ex hoc motu,  
 ex dextero sinistru: quare dux modice curabat,  
 maiorem curam in id collocans, ut contra hostes al-  
 tero cornu inualesceret: quare in re re esse censebat.  
 Oportet enim scire quidem ea quae fiunt, verum mo-  
 tibus uti ad praesentem occasionem convenientibus.  
 Horum autem congressu & conflictu, beluae per ha-  
 stas et equites iaculis impetite & undique tur-  
 bata ladebantur quidem, verum nihilo secius ami-  
 cis quam inimicis incommodabant. Nam temere ac-  
 quolibet ferebantur, ac utrinque & indefinenter  
 sternebant ac perdebant, et cornua pedisum Cartha-  
 ginensium quassabant. Medium autem Libycorum  
 quod utilissimum erat, ad finem usque otiosum ma-  
 nebat. Neque enim illis succurrere qui in cornibus  
 stationes suas relinquebant, propter Iberorum in-  
 cursum, neque in loco manentes aliquid quod ne-  
 cessitas requirebat efficere poterant, propterea  
 quod hostes a fronte manu cum illis non confere-  
 bant. At cornua aliquandiu fortiter certabant, eo  
 quod utraque pars de summa rerum periclitabatur.  
 Cum autem caloris vehementia urgeret, Carthagi-  
 nenses quidem dissolvebantur, quod exitus pugnae  
 pro ipsorum votis non successisset, et conveniens appa-  
 ratus impeditus esset: Romani vero et viribus et  
 animi alacritate superiores erant, et eo potissi-  
 mum, quod non quos hostes habebant instructissimos,  
 contig*

tigerat per ducis providentiā reddi inutiliſſi-  
s. Itaq; *Asdrubal* ad eum modū preſſus, ini-  
quidē pedetētim ē pugna cū ſuis diſcedebat  
ſea uerò caſternatim declinās, ad vicina mon-  
ta ſeſe recipiebat. Vbi uerò *Romani* uiolētius  
ēquebātur, ad uallū precipites fugiebāt. Niſi  
tur aliquis illos *Deus* ſeruāſſet, conſeſtim ca-  
s etiā exiſtiſſent. Verū quoniā aeris di-  
ſſiſio admodū mutabatur, & imber impetuo-  
ſe abundās & indefinens decidebat, nix in ſua  
ſtra poterāt redire *Romani*. *Publius* autē ta-  
tē ſi ſufficientem iam rerū experiētiā cepiſſet,  
nquā, tamen in maiorem haſitationem et per-  
exitatē inciderat. Idq; illi haud præter ratio-  
nem accidit. Quemadmodum enim in corporibus  
ternas incōmodi cauſas, ut poſe frigus, calor, la-  
r, uulnera, & antequam fiant præcauere, &  
i facta ſunt facile curare licet: qua uerò ex  
ſis corporibus emergunt, ut ſcabies & morbi,  
ſſicile præuidentur, difficile etiam ubi prone-  
re curantur: ad eundem etiam modū & de po-  
tijs & de exercitijs ſentiendū eſt. Etenim ad-  
rſus externas quidē inſidiās et bella, in prōptu  
et præueniēdi modus. & auxilium, ubi ingru-  
nt: uerū aduerſus ea qua in ipſis politijs ad-  
rſa naſcuntur, contra ſeditiones & collisiones  
ſſicilis eſt medela, et qua magnā gerētū rerū  
exteritatē, & ſingularē quādā requirat indu-  
riā. Verū unū omnibus, ut mea fert ſententiā,  
&

et exercitiis et ciuitatibus et corporibus, con-  
 uenit consilium. Id autem est, ut circa predicta  
 nunquam permittatur multum desidii et ocy-  
 maxime in prosperitate rerum, et copia necessa-  
 riorum. Verum Publius tamquam excellenter diligens,  
 denique sicut iniussio dixi, et industrius, et ad res  
 gerendas accommodus, congregatis millenariis ta-  
 lem quandam presentium rerum solutionem intro-  
 ducebat. Dicebat, promittendam esse militibus  
 obsoniorum restitutionem: et ut promissioni fi-  
 dem darent, censum ciuitatibus deputatum, pri-  
 mum in totius exercitus subsidium perspicue ac  
 diligenter colligendum, ut liqueret apparatus  
 illum fieri ad obsoniorum restitutionem. At chi-  
 liarchis uero ipsis rursus praefectis petendum, ut  
 posita ignorantia, disponendorum comitatus  
 officium in se reciperent, et ut ad se reuersi indi-  
 carent, pro parte ne, uel simul omnes id facere  
 uellent. Illo tum tempore consultandum esse dice-  
 bat, quid fieri deberet. Itaque illi eadem cogitantes,  
 curandis pecuniis opera dabant. Millenariis ue-  
 ro quae decreta essent significantibus. Publius ubi  
 ea cognouit, confessus quid faciendum esset com-  
 municat. Decernunt igitur, constituendum esse  
 diem, quo comparandum ad hoc esset ut multitudo  
 quidem dimitteretur, auctores uero acriter puni-  
 rentur. Erant illi numero triginta quinque: Cum dies  
 ille aduenisset, et adessent apostatae, cum ut di-  
 mitterentur, tum ut obsonia reportarent; mille-  
 nariis

rijs Publius secretò mādāt, ut apostatis occur-  
rent: et selectis quinq; ex autoribus seditionis,  
ilibet confestim in ipso congressu benignè age-  
re, et ad se maxime in tabernaculum: si uerò id  
non possent, saltem ad conuiuiū ac eiusmodi con-  
uentum uocarent. Exercitui autem, quem secum  
habebat, triduo antè denuntiabat, ut comitatū  
pararent ad multum temporis, quasi ad Ando-  
alim. Marcus profugus proficisceretur: id quod  
et apostatus, ubi audierunt, confidentiores reddi-  
lit. Sperabant enim futurū, ut ipsi maxima po-  
testate potirentur, si duci, reliquis ab exercitu se-  
paratis, iungerentur. Cum autem ad ciuitatem  
appropinquarent, alijs quidem militibus denun-  
tias, ut sequēti die mox orta luce cum appara-  
tu egredierētur. Millenarijs uerò et praefectis mā-  
dat, ut cum egressi essent, postquā prima impedi-  
menta posuissent, milites in armis ad portam re-  
tinerent, ac deinde se ad singulas portas diuide-  
rent, curarentq; ne quisquam ex apostatis eua-  
deret. Qui uerò ad occursum dispositi erant, iun-  
xit illis qui accedebant ad ipsos, benignè abduce-  
bant eos qui culpabiles erant, iuxta quod com-  
missum ipsis fuerat. Illis igitur decretum erat, ut  
sub id temporis uiros illos in conuiuiis sedentes  
comprehenderent, uinctosq; custodirent, sicut ne-  
mo ex illis qui intus essent egredieretur, nisi is qui  
duci de singulis annuntiaret quod gestum esset.  
Itaq; cum millenarij quod imperatū erat fecis-

sens, sequenti die dux statim orta luce uidens eos qui aduenerant in foro congregatos, conuocat et ecclesiam. Cùm autem cuncti pro consuetudine dato indicio accurrerent, animusq; suspensi essent, desiderio uidendi ducis; et eorum quæ de rebus imminentibus dicenda essent, ad millenarios qui in portis erant mittit Publius, iubetq; ut milites armatos adducerent, et ecclesiam cingerent: ipse uerò progressus, mox cunctis primo sui aspectu stuporem mouet. Suspiciabantur enim milii, esse eum adhuc agrotum: ubi uerò præter expectationem subito sanum ac firmum uidebant, apparitione illius consternabantur. Verum ad hunc ferè modum orationem ad eos exorsus est. Dicebat admirari se quàm in re quidam offensus, aut qua spe mori, defectionem molirentur. Esse enim tres causas, propter quas homines seditionem aduersus patriam et principes suos mouere præsumant: quando uidelicet uel præfides suos culpant et agre sultinent, uel rebus quæ aguntur, offenduntur: uel per Iouem, quando spem rerum maiorum ac potiorum animo concipiunt. Interrogo itaq; uos, inquit, quid ex istis uos mouerit. Mihi scilicet insens estis, quòd comitatus subsidia uobis non reddiderim? At id non est mea culpa factum. Nam sub meo ducatu nihil uobis defuit obsoniorum. An ex Roma est hac culpa, quod quæ olim debebantur, nunc non restituntur? Debeatis'ne igitur sic patriam, uestram nutricem, culpare, ut ab illa deficeretis, et hostes

stes redderemini: et non potius, cum praesentes  
 is, huius rei coram me facere mentionem? Cy-  
 nicos hortari, ut nobis auxilio essent? id quod,  
 utro, melius exitisset. Nam mercenarijs quidem  
 militibus ignosci aliquādo potest, si ab illis de-  
 ciant, à quibus stipendia acceperant: illis uerò,  
 si pro seipsis & uxoribus ac liberis bella ge-  
 rent, haudquaquam ignosci debet. Est enim per-  
 uide, ac si quis à patre se, in ratione pecuniaria  
 et iniuriam circumuentum esse dicens, armata  
 manu accedat, & illum occidat à quo uitam ac-  
 ceperat. At pluribus ego uos molestijs & peri-  
 culis grauari quàm reliquos, & reliquis plus  
 incommoditatis & emolumenti contuli quàm uo-  
 bis? Verum ne hoc quidem audetis dicere: nec si  
 auderetis etiam, convincere poteritis. Quid igitur  
 sit, cuius gratia in praesenti nobis insensibile de-  
 fectionē institueritis, dicere nō possumus, sed cau-  
 sam hanc ex uobis audire uolumus. Arbitror  
 quidem neminem esse ex uobis, qui aliquid dice-  
 re, uel cogitare etiā poterit. Atqui neq; praesen-  
 tibus cōristeri potestis. Quādo namq; maior fuit  
 rerum amplitudo? Quando plures fuerunt Roma-  
 na ciuitatis prerogatiua? Quando spes amplior  
 exitit militantiibus, quàm nunc est? Sed cogitat  
 forsitan aliquis è numero deploratorū hominum,  
 maiora nunc commoda, scēmq; maiorem ac fir-  
 miorē relucere apud hostes? Apud quos nam  
 illos? An apud Andobalem & Mardonium?

Et quis uestrum ignorat, illos primum erga Carthaginenses foedifragos factos, defecisse ad nos, nunc rursus erga nos quoque uiolata iurisiurandi ac fidei religione hostes sese aduersum nos ostendisse? Honestum autem est, illis fidem dantes, hostes effici patriam? Atqui nec in istis spem habetis, quod Iberia potituri essetis. Neque enim cum Andobale coniuncti, sufficientes penes nos eratis ad periclitandum, neque soli ac seorsum ordinati. Quid igitur spectastis? Velim enim ex uobis cognoscere. An experientia et uirtute ducum, qui nunc praepositi sunt, uel fascibus ac securibus quae illos praecedunt, usque adeo confiditis, de quibus ne dicere quidem plura honestum est? Verum nihil horum est o uiri neque habetis nos quicquam uel minimum quod uel contra nos, uel contra patriam praetexere possitis. Quapropter de uobis ego tam pro Roma, quam pro me respondebo, ea proferens quae coram cunctis mortalibus aequa censentur. Sunt autem ista. Talis est qualibet plebs ac turba, ut facile fallatur, et ad quiduis inducatur. Vnde illi frequenter idem quod mari accidit. Quemadmodum enim mare natura sua innoxium est recte utentibus, et firmum: si uero uolenti flatus in illud irruerint, tale redditur utentibus quales sunt uenti, a quibus circumquaque impellitur: ita et multitudo talis redditur utentibus, quales habet duces et consiliarios. Quapropter et ego iam, et quotquot exer-

citus

tui præfunt, nos quidem impunes dimittimus,  
 & fidem damus, quòd omnem uindictam in po-  
 crum remittamus: erga eos uerò qui defectionis  
 auctores extiterunt, implacabiliter animati su-  
 mus: ideoq; & competentes pœnas de illis eorum  
 mememus delictorum, qua cum in patriam, tam-  
 en nos commiserunt. Cum ista diceret, milites ar-  
 mati circumstantes accepto mandato macharis  
 nudatis tumultuantur per uestibula, simulq; se-  
 ditionis auctores nudi ac uincti inducuntur. Mul-  
 titudinem uerò metus quiddã sic inuadit propter  
 horrorem & mala quæ in conspectu ipsius cir-  
 cumquaq; obuersabant, ut cum alij flagellaren-  
 tur, alij securibus caderent, nec aspectum obuer-  
 terent, nec uocem quisquam ederet, sed cuncti stu-  
 pesacti, & ob id quod accidebat consternati ma-  
 nerent. Auctores itaq; malorum flagellati &  
 occisi, per medium trahebantur: reliqui uerò fidẽ  
 in communi à duce & reliquis principibus acep-  
 perunt, nō fore, ut quisquam de quoquam ultio-  
 nem in posterum memor huius rei sumat: & sin-  
 guli accedentes chiliarchis iurabant, quod man-  
 datis principum prorsus essent obtemperaturi,  
 nec quicquam contra ciuitatem Romanam sen-  
 suri. Igitur Publius cum magna mala recens na-  
 ta rite correxisset, copias suas in priuslũ statũ  
 restituit. Deinde consestim in ipsa Carchedone  
 congregatis in cõcionem copijs, conquestus est de  
 Andobatii temeritate, & prauaricatione er-



ga ipsos: & multis de perfidia illius conquestus, multorum animos aduersus supradictos potentius incitauit. Deinde recensuit etiam certamina contra Iberos simul & Carchedonios habita, cū illi adhuc sub ducibus Carthaginiensibus essent: in quibus cum semper uictores existissent, iam non conuenire aiebat, ut haesitarent, ac uererentur, ne rursus cum Iberi sub duce Andobale pugnauitibus, congregientes comprehenderentur. Quapropter prorsus neminem se ex Iberis synagoga accepturum dicebat, sed cum ipsis Romanis facturum pugna periculum, quo cunctis manifestum fieret, quod non opera liberorum usque Carthaginienses ex Iberia propulsauerimus, sed Romana uirtute & nostra ipsorum dexteritate & Carthaginienses & Celtiberos uicerimus. His dictis hortabatur eos ad concordiam, & ne si aliquod unquam, etiam praesens periculum confidenti animo aggrederentur: de eo uero ut uincerent, se dicebat una cum dijs competenter curaturum. Multitudo itaque tantā animi alacritatem & confidentiam concepit, ut cuncti affectu similes essent illis qui hostes intuentur, & iamā cū illis congredi parāt. Tū itaque, cum ista dixisset, ecclesiam dimisit. Crastino die motis castris expeditionē aggreditur: & cum decimo postea ad fluuiū uenisset, quarto traiecit, ac postea castra contra hostes figit, planiciem quandam inter sua et hostium castranaclus. Sequenti die pecora quedam

am qua exercitum sequebatur, in dicta planiciem hosti obijcit: mandatq; Gaio, ut equites paratos haberet, & nonnullis ex chiliarchis, ut uites hastatos pararet. Itaq; cum Iberi confestim rruerent in pecora, immisit in eos aliquot ex uelitis. Et cum ex eo conflictus oriretur, & utrinq; plures accurrerent, facta est magna uelitationis pedum circa eam planitiem. Cum igitur tempus ipsum commodas occasiones ad inuadendum hostes daret, & Gaius, sicuti mandatum erat, equites in propin habere, immunit uelitationibus, excluditq; eos a locis moti uicinis, quo plures in ipsa planicie ab equitibus dispergerentur, & inuenerentur. Cum id cotingeret, Barbari incitati, ac ueretes ne uelitationibus ante iustum conflictum uicti in uniuersum animis perculsi uiderentur, mox orta luce uniuersum exercitum educunt, & ad pugnam instrunt. Publius paratus quidem erat ad pugnam, uerum cum Iberos inconuenienter in planiciem descendere, & non equites modo, sed & pedites in campo disponere uideret, cum-elatur ob id, ut quam plurimi in ea aciei instructione descenderent, confusus suis equitibus, imò magis peditibus, propterea quod ex aquo & comminus pugnaturi essent, & armatura, et uiri quos habebat, multo prastatiores Iberis existerent. Verum quonia necessitate urgeri uidebatur, aduersum eos qui ad motum aciei habebant, copias ducit: in eos uero, qui in planiciem condensati descen-

derant, ductis ex castris quatuor cohortibus, cū peditibus hostium cōfligit. *Zalios* autem *Gaius* equites quos habebat, per colles, qui à castris in planiciē desinūt, in hostē producit, & *Iberorum* equites à tergo inuadit, & pugnādo ne peditibus succurrerēt detinet. *Pedites* hostiū auxilio & usu peditum destituti, quorū fiducia in planiciem descēderāt, pugnādo premebantur & grauabantur: id quod & equitibus accidit. Etenim in angusto cōprehensi, cū difficulter pugnārēt, plures ab ipsis inuicē quā ab hostibus oppressi interibant: eo quòd ipsorum quidem pedites ex obliquo, hostiū uerò pedites in faciem imminuebant, & equites à tergo premebant. Cū pugna hoc pacto fieret, qui in planiciem descenderant, propè cūcti interibant: qui uerò in consinio montis erant, fuga elabebantur. Erāt autē illi robustiores & tertia pars uniuersi exercitus, cū quibus & *Andobalis* fuga seruatus in locū quendam munitū euasit. *Publius* uerò perductis ad finem *Iberia* rebus, *Taraconam* proficiscitur, maximi gaudiū triūphū, et uictoriā honestissimā patria adducturus. *Satagēs* autē ne *Roma* abesset quo tēpore cōsules creabātur, rebus *Iberia* cūctis dispositis, et copijs *Iunio* ac *Marco* traditis, ipse cum *Gaio* & alijs amicis *Romam* abnauigat.

#### De Antiocho.

Etenim ipse erat *Euthydemus Magnes*, cui respōdebat dicēs, quod *Antiochus* ipsum iniuste regno

regno pellere conaretur. Nō enim se à Rege defecisse, sed alijs deficientibus, posteros illorū sustulisse, quo principatu Baſtrianorū potiretur. Et cum plura huc pertinētia dixisset, Teleā orat, ut interuētū suo inducias impetraret, & Antiochum beneuolē obsecraret, ne ipsi regia prerogatiue appellationē inuideret: eo quod si petitis non consentiret, neuter securus esset. Adesse namq; haud modicā Nomadū multitudinē, per quos utrisq; quidē periculū immineret, ipsa uerò regio indubitato Barbarici futura esset obnoxia, si illos reciperēt. His dictis Teleā mittit ad Antiochū. Rex uerò quonia iādudū circūspiciebat, quomodo res ista terminaretur, animo propeſo qua à Telea de cōstituēdis inducijs dicebatur, & propter causas pradiſtas audiebat. Cū autē Teleas reuersus esset, & frequenter utroſq; accessisset, eadē Euthydemus Demetriū filiū suū mittit, ut pacta cōfirmaret. quē cū rex accepisset, eumq; adoleſcētē regno cū propter aspectū, tū propter praeſtantē colloquij cōmoditatem, primū illi unam ex filiabus suis daturū se pollicetur, deinde patri etiā regni nomē cōcedit: de reliquis uerò cū pacta & societate sub iuramento initā scriptis cōprehēdiſſet, castra mouet, & copias liberaliter parititur. Acceptis autē elephātis quos habuerat Euthydemus, Caucasum mōtē superat, & expeditione in Indiam facta, amicitia cū Sophaseno Indorū rege renouat: ac-

ceptisq; inde elephātis, sic ut essent numero censu quinquaginta, deinde cōmeatū rursus exercitui partitus, ipse quidē cum copijs castra mouet. *Androsthenē* uerò *Cyzicēnū* ad recipiendū *Gazam* mittit, qua illi fuerat à Rege ex pacto tradita. Cū autē *Arachosiam* transisset, & *Erymāehū* fluniū traiecisset, per *Dratigenā* *Carmanianū* uenit. & quoniā instabat hyems, ibi hybernat. Itaq; finis expeditionis, quā *Antiochus* ad superiora loca fecit, talis fuit: per quā nō solum superiores *Satrapas*, sed & maritimas ciuitates, & potētatus ad *Taurū* habitantes, principatus suo subiecit, & in summa regnum suum confirmauit, ac cūctos subditos confidentia sua & infracta industria perculos reddidit. Propter hanc enim expeditionem non modò *Asiaticis*, sed *Europais* regno dignus esse uidebatur.

## LIBRI XII. HISTO-

## RIARVM POLYBII

Epitome, Vuolfgango Musculo

interprete.



**V**IRTUTEM quidem regionis huius (*Libya*) cūctam quis admirari poterit: ipsam uerò *Timaum* rectē dixeris imperitum fuisse rerum *Libycarum*, imò & puerili ac absurdo sensu pradisum: & antiqua fame adhuc obnoxiiū, qua de *Libya* accepimus, quod

quòd tota sit arenosa, & arida, & infrugifera. Eadem autem & de animantibus ferebantur. Equorū uerò, & boum, & ouium, deniq; & caprarum tanta est in ea regione multitudo, quam eam nescio an uspiam in reliquo orbe reperire liceat, propterea quòd multa Libyca gentes fructibus ex humana cultura prouenientibus non utuntur, sed ex iumentis & cum iumentis uitam ducunt. Præterea & elephantum et leonum ac pardorum multitudinem et uim, deinde et bubalorum uenustatē et struthionum magnitudinem, quis ignorat? quorum nihil prorsus per Europā reperitur, Libya uerò talibus referta existit: de quibus nihil sciens Timæus, quasi data opera ea narrat qua ueritati sunt cōtraria. Quemadmodum autē de Libycis rebus, ita et de insula, quā Cyron uocant, nugatus est. De illa namq; in secundo libro mentionem faciēs, dicit, quòd in illa syluestres caprea et oues et boues quoq; syluestres multa existant, adhuc et cerui, et lepores, et lupi, ac nonnulla etiam alia animantia, et quod homines uenationibus insumbant, et omnem uitā conuersationem uenationibus impendant. In dicta autem insula nec caprea syluestris, nec bos, neq; lepus, neq; lupus, nec ceruus, nec aliquod eiusmodi animal est, demptis uulpibus, cuniculis, et auibus syluestribus. Cuniculus uerò procul uisus, lepusculus esse uidetur. ubi uerò in manus sumitur, plurimum discriminis habet

habet tam aspectu, quàm cibo. Nasçitur autem ac degit maiori ex parte sub terra. Propter huiusmodi sanè causam, cūcta eius insula animantia agrestia esse uidetur, quòd pastores iumenta in pascuis consèctari nequeunt, propterea quod insula ista & syluestris, prærupta & aspera existit: sed quando illa colligere uolunt, opportunis locis stātes tuba cōuocant animantia, quæ & inoffenso cursu singula ad suā tubā accurrunt. Caterum si quando ad eā insulā aliqui adnauigantes, capras uel boues in solitudine pascentes uident, ac cōprehendere uolunt, nō accedunt illa animantia propter desuetudinē, sed fugiunt: quando uerò pastor, uisis illis qui è nani descendunt, tuba impense canit, mox feruntur & cōcurrunt ad tubā, & ista phantasiā faciunt imperitis, quasi animantia huius insula sint agrestes fera, de quibus Timæus malè et obiter scribēs nugatus est. Quod autem tuba obediunt, mirū non est. Nam et in Italia qui sues educāt, consuetudine pascēdi nō utūtur. Etenim subulci pecora nō sequuntur euestigio, sicuti mos est apud Gracos, sed ad spatiū aliquod progressi, buccina sonant: pecora uerò à tergo illos insequuntur, & ad buccina uocem accurrunt. Et tantā ea animantia buccina sua consuetudinē contrahunt, ut miraculū sit, & uix credibile illis qui id primum audiunt. Etenim propter porcorū & reliquorū necessariorum copiā, contigit ut nume-

rosi

rosi sint per Italiam, maxime antiqua, & apud  
 Tyrrhenicos & Gallos, porcorum greges, sic ut  
 una foetura mille nonnunquam & plures porcos  
 enutriat: quapropter et generaliter iuxta aetate  
 nocturnas gregis educationes faciunt. unde et acci-  
 dit, ut pluribus cateruis in eundem locum ductis ne-  
 queant illas secundum genera custodire, sed inter se  
 misceantur tam inter educendum, quam inter pascendum,  
 consimiliter etiam inter adducendum: quibus de  
 causis & usus buccina ad hoc excogitatus ab  
 illis est, ut quando inter se commisceantur porci, sine  
 negotio & molestia discernantur. Quando enim  
 pastores alius ad aliam partem sonando buccina  
 progreditur, per seipsa ultro separantur pecora,  
 & buccinis quoque suas tanta propensione se-  
 quuntur, ut impossibile sit impetum eorum nullo  
 pacto vel cogere, vel impedire. Apud Gracos  
 vero, quando fructibus arborum inhiantes ac di-  
 scursantes commisceantur, is qui plures porcos ha-  
 bet, illosque maturius abducit, etiam eos qui proxi-  
 mi sunt una cum suis abducit, et nonnunquam sur-  
 tim ablatis abigit, nonnunquam ignorante eo qui  
 eos circumducit, quomodo illos amiserit, propter-  
 ea quod pecora longius a pastoribus suis auel-  
 luntur, dum fructus arborum cupidius ac certatim  
 inhiant, quo tempore recens decidere coeperunt.  
 Verum de his haec lenius. Contingit autem mihi,  
 saepenumero Locrorum adire civitatem, & quae ne-  
 cessaria erant ipsis suppeditare. Etenim malisia

in



in Iberiam & Dalmatiam, per me sunt immunes facti, quā per mare Romanis secundū pacta debebant. Unde molestia illa & periculis ac sumptibus sanè magnis liberati, omnis generis honore nos et humanitate gratitudinis uice prosequuti sunt. Quapropter Locrenses magis laudare debeo, quam diuersum facere. Verum non omisi & dicere & scribere, historiā de Colonia ab Aristotele traditam, uerioresse, quā ea quae à Timaeo narratur. Consentio enim hominibus illis, affirmantibus eam de Colonia famā, non quā Timaeus, sed quā Aristoteles dixit, à maioribus esse traditam: cuius huiusmodi argumenta proferebant. Primum, quòd quaecunq; illustria à maioribus apud ipsos sunt, à mulieribus prouenerunt, non à uiris, sic ut (exēpli gratia) ij confestim nobiles apud ipsos censeantur, qui a centum adibus nuncupationē habent. Esse autem centum illas ades, quas Locri elegerant, antequā in Coloniā exirent, unde Locri secundū oraculum uirgines ad Ilium mittendas heredituri fuerint. Ex his autem mulieribus aliquot unā cū alijs ad Coloniā migrasse, quarū posteri etiamnū nobiles aestimentur, & à centū adibus nocentur. Rursus de Philephoro, sicut apud eos nominatur, eiusmodi quaedā tradita est historia. Quòd quo tēpore Siculos eiecerunt, tū eam Italia locū inhabitātes, sacrificijs eum illustrissimis & generosissimis illic honorarint, & plures cognatas

gnatas cōsuetudines inde acceperint, sic ut nihil  
 ipsis patriū existat, alioqui & illud acceptum  
 conseruarent. sed & hoc ipsum correxissent, ne  
 puerum ex ipsis Philephoron, sed uirginē face-  
 rent, propter nobilitatem quā à mulieribus est.  
 Pacta uerò cū Locris quidem per Helladem nec  
 erat, nec fuisse apud eos dicuntur: cū Siculis uerò  
 cuncta per traditionē habebant, de quibus dixi.  
 Quod quo tēpore ad Siculos primū uenissent,  
 qui eam regionē in qua nunc ipsi habitant, tum  
 tēporis tenebant, perculsi illi, et propter metum  
 ipsos recipiētes, huiusmodi pacta cū ipsis consti-  
 tuerint: ut uidelicet beneuolentiā erga illos ser-  
 uarent, et regionē tantisper cōmunem haberent,  
 dum terrā illam calcarent, et capita in humeris  
 portarēt. Cum eiusmodi iuramentū fieret, serunt  
 Locros terram calceis suis iniecisse, & capita  
 aliorum corporibus suis clanculum applicuisse,  
 atq; ita inrasse: postea uerò terrā ē calceis &  
 capita aliorū a se proiecisse, ac non multo post  
 Siculos ex ea terra eiecisse. Dicuntur hæc apud  
 Locros. Quāadmodum enim regula etiamsi lon-  
 gitudine minor, & latitudine humilior sit, si  
 tamen id habeat quod regula propriū est, regu-  
 lam uocari: si uerò ad reētudinē et propriū  
 regula nō accesserit, omnia potius quā regulā  
 uocari debere dicunt: sic & commentarij histo-  
 riographorum, qui etiamsi uel dictione, uel usu,  
 uel alia re quapiā ab ijs partibus qua ipsis sunt  
 propria:

propria, aberrauerint, si ueritatem retinuerint nomen illos historia recipere dicunt: si uerò à ueritate defecerint, nō esse amplius historia nomine uocandos. Ego uerò, quod quidē huiusmodi cōmentarius uerax censerī debeat fateor, & in opere nostro ipse alicubi sicutor dicēs, quod quēadmodum corpus animatū, si ossa sint exempta, totū redditur inutile: ita & historia, si ueritatem illi abstuleris, quod reliquū est, inanis redditur narratio. Diximus autē duo esse mendaciorū genera. Vnum quod fit per ignorantia, alterum quod studio profertur. Illis qui per ignorantia aberrāt à ueritate, ignoscendū est: qui studio autē mentimur, implacabiliter succensendum. Sicut enim qui mente praediti sunt quando hostes ulcisci statuunt, non id primū spectant quid meritò patiatur proximus, sed magis quid ipsos facere deceat: ita et de cōitiatoribus sciendum est, nō quid inimicos audire, id primū curandū: sed quid nos dicere conueniat, id impensissimè cogitandū. Alii uerò qui cuncta secundum irā & ambitionē suā metimur, necesse est ut in omnibus delinquant, & à recto decendant, quando nō ut cōuenit loquuntur. Quapropter et nos iam haud immeritò ea uidemur reprobare, quae Timeus contra Democharum dixit. Et ille sanè immeritò ueniā aut fidē sortitur à quopiā, propterea quod manifestè cōitiando, propter insitam amarulentiam à recto & a quo excidit.

Necq;

Neque illa mihi placent conuitia, quae aduersus  
 Agathocleum prolata sunt, quāuis omnium fuerit  
 impiissimus. Loquor autē de illis, quibus in fine  
 totius historiae Agathocleum circa primam aca-  
 rem publicum catamutum & impuriſſimis qui-  
 busuis expositū fuisse dicit, & quae ibi alia ob-  
 scena addit. Ad haec, cū mortuus esset, uxorem  
 illius ad hunc modum plorasse & lamentatam  
 esse dicit: Quare nō ego te? & quare nō me tu?  
 In istis enim rursus nō solum ea quis pronūtia-  
 uerit quae de Democharo, sed & exuberantiam  
 anarulencia rectē admirabitur. Quod enim  
 Agathocleo ex natura necessario magna fue-  
 rit prerogativa, manifestū est ex illis ipsis quae  
 Timaeus pronūtiat. Etenim et si Syracusus ue-  
 nit, rotā, fumum, ac caenū fugiens, & cū annos  
 decē & octo natus esset, et post aliquantiū tem-  
 poris cum ob huiusmodi causam uenisset, totius  
 quidē Sicilia dominus est factus: Carthaginien-  
 ses uerō maximis periculis inuoluit, ac tandē cū  
 impotentatu illo consenuisset, Rex appellatus ni-  
 sam finiuit: an non necesse est magnum quid &  
 praeclarū accidisse Agathocleo, habuisseq; il-  
 lum multa momenta, multasq; uires ad quiduis  
 efficiendū, ex quibus historiographū non conue-  
 nit ea tantū quae ad obloquendū & accusandū  
 faciunt, ad posteros cōmemorādo transmittere,  
 sed & quae ad laudem uiri spectant. Est enim id  
 historia propriū. Puer autē hic propria acerbi-

hh

sate

eate obcacatus, delicta nobis odiose et cū exaggeratione narrauit; uirtutes uerò in summa omisit ignorās id nō minus quā mendaciū culpabile esse in illis, qui historias gestorū scribūt.

Adolescētibus duobus inquit de famulo quodam disceptatibus accidit, ut apud amicū puer plusculū tēporis esset. cū alter uero biduo antē in agrū uenisset, domino nō presente, in domum seruus uolēter abiret: et postea alter, cū id sensisset, ad domū ueniret, et cōprehensō illo rursus ad magistratus rē deferret, ac diceret, oportere dominū ipsum dare fideiussores. Etenim Zaleuci legē iubere, ut ut ad iudiciū usq; obtineat in controuersia, à quo contingat abductionē fieri. Altero uerò dicere, quod secundū eandē legem ab ipso facta esset abductio: eo quod ex illius domo corpus ad principatū uenisset: principes qui præsidebāt, hasitasse dicit super hac re, ac Cosmopolidē accersisse, et ad illius cognitionē causam hanc cōmuniter detulisse. Illū hanc legē explicuisse, ac dixisse abductionē semper apud illos esse, apud quos illud qđ in disceptationē uenit, postremū uel aliquo tēpore sine cōtrouersia fuerit. Quod si quis per uim à quopiā abstulerit aliquid, et ad se traxerit, ac deinde prater illū is qui priores habet, abductionē sibi uendicas, dominū illud nō esse ratū. Cum autē adolescēs sententiā hanc agreferret, illāq; non esse legis mentem diceret, prauocasse Cosmopoliden, ac conditionem

tionem  
legis pe  
hoc se  
ribus,  
illu u  
ria, t  
perca  
dixiss  
Cosm  
uend  
nati  
mai  
tem  
iud.  
dam  
men  
simu  
soli  
nes  
au  
I  
st  
s.  
s.  
ne  
i  
s

tionem obtulisse, si quisquā de sentētia ac mente legis per Zaleucū lata, dicere uellet. Est autem hoc, stantibus millenarijs & laqueis appendentibus, de legislatoris dicere sentētia: ut si quis ex illius uoluntatē legis ad peiorē traheret sententiā, talis strangulatione uidentibus millenarijs pereat hac proponēte Cosmopolide, adolescētem dixisse cōditionē illā esse iniquā. Superesse enim Cosmopolidi bienniū, aut trienniū forsan ad uiuendū (erat enim ille circiter annos nonaginta natus) sibi uerò secundū rationis iudiciū adhuc maiore uitae partē superesse: atq; ita adolescētem dicto hoc urbano et faceto, seueritatē quidē iudicij elusisse, principes uerò educationē secundum Cosmopolidis sententiā determinasse. Commemorabimus bellicā quandā expeditionē, quā simul & illustrissimā esse, & exiguo tēpore absolui contigit: in cuius narratione Callisthenes, in eo quod maximum est aberrauit. loquor autē de ea quā Alexander in Cilicia aduersus Darium fecit. In qua dicit Alexandrū angustis, et quas in Cilicia portas uocant, iam fuisse transgressum: Dariū uerò itinere usum per portas quas Manidas appellant, cū exercitu mouisse in Ciliciā. Cum uerò ab incolis percepisset, Alexandrū proficisci uelut in Syria, esse illum insequentū: & cum ad angustia loca appropinquasset, castra ad Pyrū fluium locasse. Esse uerò loci illius spatium haud supra quatuordecim  
 lb 2                      stadia.

*Radia. inde à mari ad montana usq; , & per ea loca dictū iam fluuiū ex transuerso, primum per latera montium ad planiciē desinentia , deinde per cāpos in mare delabi, litora habentē prærup-  
 ta & transitu difficilia. Cogitabat, inquit, si Alexander ex cōuersione aduersam se propin-  
 quaret, decretū & sibi & principibus suis esse, uniuersam aciē in ipsis castris ordinare, sicut ab initio consuetū haberet: utiq; fluuiio illo tanquā obiectamento, quod iuxta castra dilaberetur. Deinde equites instruere iuxta mare, et post illos ex ordine stipendiarios milites, sic ut ad fluuium illis cōnecterentur, scutatos uerò adaptare montibus. Quomodo uerò ante phalangem istos ordinarit, cū fluuius ipsa castra praterfluat, cōsideratu difficile est, maximè cum tanta esset illorum multitudo. Erant enim, sicut ipse Callisthenes dicit, equitū triginta millia, ac totidem millia stipendiariorum. Est autē cognitu facile, quāto isti opus habuerint loci spatium. Nā densitas plurimorū equitum, uerissimo usu octonario numero ordinatur, & inter singulas alas interstitium à fronte requiritur, quo cōuersionibus ac circūflexionibus rectè uti possint, ex quibus stadium accipit octingētos, et decē stadia octo millia, quatuor uerò tria millia et quingētos: sic ut duodecim millibus spatiū illud quatuordecim stadiorū impleatur. Si uerò uniuersum illū triginta millium exercitū in aciē illic ordinauit, parum abest,*

abest, quin triplicata illa equitum acies sine interstitio inter se cōposita fuerit. Quo igitur loco multitudinē stipendiariorum ordinavit, nisi per Ionē, à tergo equitū? At dicit, nō: sed cōfluxisse illos cū Macedonibus in ipso accessu. Necessesse est itaq; fieri exceptionē, eo quòd dimidium loci, ad mare uidelicet, equitū acies, ac rursus alterū dimidium ad montana stipendiarij occuparunt. Hinc autem facile colligi potest, quanta fuerit equitū densitas, & quāto spatio fluvij à castris abesse oportuerit. Deinde dicit, cū hostes appropinquarent, Dariū in medio aciei constitutū, è cornu stipendiarios ad se uocasse. At quomodo hoc dicatur, hasitari potest. Etenim necesse est stipendiariorū et equitū coniunctionē circa mediū eius loci fuisse spatiū. Itaq; cū inter ipsos stipendiarios esset Darius, quo, & ad quid, & quomodo uocavit ad se stipendiarios? Postremò, equites dextri cornu in accessu confluisse cū Alexandro dicit; illū uerò fortiter illos excepisse, et ex aduerso confluisse, pugnatumq; esse utrinq; graviter. Quod autē fluvius fuerit in medio, sicuti paulo antè dixit, huius oblitus est. His consimilia de Alexandro scribit. Dicit enim illū transisse in Asiā, peditū habentē quadraginta millia, equitum quatuor millia & quingentos. Deinde cū in Siciliā mouere uellet supervenisse alios ex Macedonia, pedites quinquies mille equites octingentos, qui ad usum illi essent, eo

h h 3      quòd



quòd diutius abesset: et tamē peditū desiderabū-  
tur quadraginta duo millia. Hisce positis, Alex-  
andrū de aduentu Darij in Sicilia audivisse di-  
cit, sic ut centū dūtaxat stadijs abesset, et angu-  
stias locorū iam trāsisset: atq; ideo conversam il-  
lū rursus per angustias iter fecisse, et primū qui-  
dē phalangē duxisse, deinde equites, post omnes  
verò impedimenta exercitus. Simul verò ac pri-  
mū loca spatiosa nactus esset, compascuis sarcinis  
cunctis mandasse, ut in phalangē inferri, densi-  
tatē efficerēt continentē primū circiter triginta  
duos, deinde sedecim, tandē erga hostem vicinum  
octo. Hæc verò minus rationis habēt, quā pre-  
cedentia. Cum enim stadium spatijs suis transito-  
rijs quando densitas decem et octo viros habeat,  
mille et sexcentos contineat, sic ut singuli à se  
in vicem spatio sex pedum distent, manifestū est,  
decem stadia comprehendere myriadem unam et  
millia sex, viginti verò bis totidem. Hinc verò  
facile cōsiderari potest, quòd quo tempore Alex-  
ander exercitus sui densitatem sedecim viralem  
constituit, necesse esse loci illius spatium viginti  
fuisse stadiorum, et tamen superesse adhuc equi-  
tes omnes, et ex peditibus myriadem unam. De-  
inde exercitiū cum frontatim duxisse dicit, ab ho-  
stibus adhuc distantē stadijs circiter quadragin-  
ta. Est autem hoc ita absurdum, ut vix aliquid  
possit absurdius excogitari. ubi enim talia loco-  
rum spatia inueniri possunt, idq; in Cilicia, ne  
acies

acies hastigera latitudine viginti, longitudine  
 quadraginta stadia cōplectens, frontatim ince-  
 dere possit? Tot enim sunt impedimenta ad hu-  
 iusmodi ordinē et usum cōstituendū, ut haud fa-  
 cile numerari queant. Ex ipsius autem Callisthe-  
 nis dictis satis argumenti ad faciendā fidem ac-  
 cedit. Torrētes enim qui de mōtibus serūtur, tot  
 ac tantas paludes per planiciē efficere dicit, ut  
 quāplurimos Persarū inter fugiēdum perīsse in-  
 illis dicāt. At per Ionē, paratus esse volebat ad  
 conspectū hostiū. Quid autē paratius, acie à fron-  
 te dissoluta ac dispersa? Quanto nanq; facilius  
 est ex trāsitorio & cōpetenti ductu acie instrue-  
 re, quā dissolutū a fronte & diuulsū exer-  
 citū recto tramite ducere, & ad pugnam compo-  
 nere locis syluosis & circumfractis? Quapropter  
 propemodū melius erat duplicatā quam quadru-  
 plicatam aciem coniunctam ducere. Sic enim nō  
 fuisset transcundi facultatem inuenire, & con-  
 festim ac facile acie instruere, & per praturso-  
 res hostium aduentū cognoscere poterat. Ille uerò  
 sine reliquis, ne equites quidem omnes, aciem con-  
 stituit, cum frontatim exercitum locis campestri-  
 bus duceret. Verū aequaliter & pedites di-  
 sponit. Hoc uerò omnium maximum est. Iam  
 enim hostibus uicinum existentem, densitatem  
 aciei octonario numero comprehendisse dicit: un-  
 de manifestū est, quòd necessariò phalangis huius  
 longitudinem circiter quadraginta stadiorum

spatiū continere oportneris. Si uerò omnino inter se, iuxta Poëtam, constipati fuerunt, ut inuicem cohaerint, nihilo tamen minus locum illum nīginti stadiorū fuisse oportet. Ipse uerò quatuordecim stadiorum fuisse dicit: idq; sic, ut pars aliqua ad mare, & dinudium exercitus ad dexteram, adhuc & uniuersa acies à montibus satis loci occuparet, ad hoc, ne ab hostibus, montiū nīcina tenētibus, supprimeretur. Scimus quod cū naturā ad illos facit, & sic quoq; decem millia peditum desideramus, quae rationem ab illo traditam superant, sic ut longitudo phalangis huius secundum ipsum Callisthenem plus quam undecim stadiorum spatia destituatur, in quibus necesse est triginta duo millia, densitatem numero trigenario institutā cōtinentia, idq; inter se cōstipata, fuisse coprehensa. Ille uerò octonario numero aciem hanc ordinatā fuisse dicit. Huinsmodi errores defendi non possunt. Quod enim reipsa impossibile est, ultro fidem non meretur. Quando enim spatia uiritim considerata & totius loci magnitudo, uirorumq; numerus perpēditur, redditur mendacium inexcusabile. Præterea & reliqua cūcta absurda recensere longū fuerit, nisi prorsus pauca quedam. Alexandrum in ea acie satagisse dicit, ut ipse cū Dario cōgreditur, cōsimiliter et Dariū ipsum initio hoc animo fuisse pradisum erga Alexandrū, postea uerò sententiā mutasse. Quomodo uerò aliter aliterū cognouerit.

uerit, & quomodo ordinē copiarū suarū habuerint, aut quò rursus trāserit *Darius*, prorsus nō dicitur: deniq; quomodo ad superciliū fluminis ordo *Phalangitarū* accesserit, cum illud & abruptū esset et profūdū. Hoc enim ne modicè quidem credendū est de *Alexandro*, quòd rē tā absurdam cōmiserit, cum is tam confessam in rebus bellicis experiētiā & exercitationem à puero contraxerit. credendū autem magis est de ipso historiographo, quòd propter imperitiā rerū quid possibile sit in huiusmodi rebus, quid non sit, discernere nequiuert. De *Ephoro* itaq; & *Callisthene* hactenus. Primum quidem consiliarijs cōmemorandum putat, quòd diluculo dormientes, in bello quidem tuba, in pace uerò alites excitāt. Deinde *Herculem* dicit *Olympica* certamina et rursus inducias & remissionem instituisse, atq; ita uoluntatis suae specimen prabuisse. Cū quibus uerò bellum gessit, illis omnibus pro uiribus & imperio incomodasse: ex animi uerò sententia & ultro nemini mortaliū alicuius fuisse mali auctorem. Consequenter & *Iouē* inducit apud *Poëtam Marti* succensentem ac dicentem, inimicissimus autem mihi es deorum illorum qui *Olympum* habent. etenim semper tibi grata est contentio, semper placent bella & pugna. Et prudentissimū quoq; *Herou* sic dicere scribit, *Malus ciuis, scelestus, & uagus ille est, qui bellum publicū & asperum appetit.* Et *Euripidem Poëta* huius

b h s

consen

consensire, cum dicit, Pax opulenta felicitum deorum optima. *Æmulor te, quomodo tardas? Vereor autem ne me senectus opprimat, priusquam gratiam horam aspiciam, & pulcherrimis choriædus, & cōiunia coronis gaudencia. Ad hæc, et bellum morbo simillimum esse dicit, & pacem somnitati. Hanc enim & laborantes quoque complecti ac recreare, in illo uerò etiā sanos perire. Denique in pace senes sepeliri à iuuenibus ordine naturæ, in bello uerò accidere contrarium. Et quod maximum est in bello, ne intra muros quidem esse securitatem, ac in pace illam esse ad terminos usque regionis. Et alia consimilia dicit. Cum enim duo nobis iuxta naturā sint, uelut organa quædam, quibus omnia percipimus et scrutamur, auditus scilicet & uisus, certior autem multo sit uisus, iuxta *Ætæaclitū* (sunt enim oculi certiores testes, quàm aures.) horum, licet proprio, minoris tamen momenti organo, auribus uidelicet, ad inquisitionem rerum accessit. Prorsus enim à testimonio uisus alienus fuit, ideo id quod per auditum est usurpauit. Et auditus quidem aliquis fuit, per cōmentarios aliorū. Eū uerò qui per inquisitionē est, socorditer auersatus est, sicut in superioribus ostendimus. Quare uerò sic animatus fuerit, facile cognosci potest. Quoniā uidelicet illa quidē ex libris citra periculū & molestiā inuestigari possunt, si hoc tātum quis curauerit, ut uel in ciuitate sit qua multitudine cōmentariorū habeas,*

habeat, vel bibliothecā aliquā vicinā consulere possit. Caterū huic studio incumbere, & id quod queritur inuestigare, ac de præcedentiū historiographorū ignorantia sine omni malo curiositatis affectu iudicare, multū quidē occupationis et sumptus etiam requirit: at multū etiā conducit, & maximā continet historia partem. Et hoc ex illis ipsis patet, qui cōmentarios conscribunt. Nā Ephorus dicit: Si possibile fuisset rebus ipsis omnibus adesse, eam experientiā reliquis multo fuisse præstatiore. Et Theopompus cum quidem optimū bellicarū rerū scriptorē esse dicit, q̄ quāplurima sit pericula ipse corā expertus: illū uerò dicendo potentissimū esse, qui quamplurimorū ciniū certaminū particeps extiterit. Idē accidit et medicis, et classiū gubernatorib⁹. Adhuc autem et Poëta de his rebus expressius quā isti loquutus est. is enim, cum nobis ostendere neller, qualem oporteat esse uirum gerendis rebus destinatum, Ulyssis personā hoc modo proponēs dicit, Dic mihi Musa uirū multifaria prudētia præditū, qui admodū diu erravit. et progressus, Multorū uerò populorū uidit urbes & sensum cognovit, multos in mari quoq; dolores in animo suo passus est. Et adhuc, Virorumq; prælia et tristes undas expertus. uidetur autem mihi & historia intentū huiusmodi requirere uirū, Et Plato quidē tū bene cū rebus humanis agi dicit, quādo uel philosophi regnāt, uel reges philosophantur. Ego uerò

netò cum nigorem historia rectè habere dixerim, quando vel y scribere historias conantur, qui rebus gerendis sunt exercitati, non obiter quemadmodum nunc accidit, sed hoc quoq; sibi et summo opere necessariū et optimum esse indicantes, ut indiuisse per vitam suam huic parti incumbant vel qui scribere aggrediuntur, habitum ex ipsis rebus contractum conscribēda historia necessarium indicant. Si hoc fieret, non essent tam multa ignorata historiographis: quorum Timæus ne minima quidē extra pradius fuit, sed extra patriam uno in loco degens ac tenuiter uiuens, et propè ueluti ex professo, civilium ac bellicarum rerum gloriam respuens, eam uerò qua ex uago errore et propria mētis affectione est nescio quo modo reportas, sic ut historiographi prerogatiuam ad se traxerit. Et quod talis sit, ipsum Timæū id facientē producere, facile est. Nā in prooemio sexti libri, quosdā arbitrari dicis, demonstratiua aut historica orationis genus maius quoddā ingeniū, maioremq; industriā et conatū requirere. Hanc uerò opinionē primū Ephoro tribui dicit. Quoniam uerò ista dicenti sufficiens respondere nequit, per collationem historiam et demonstratorias orationes comparare conatur.

Ingens hic lacuna in Græco exemplari est, quod Augustz Vindelicorum in Bibliotheca publica una cum aliis Græcis codicibus, sanè non pœnitendis, asseruatur.

LIBRI XIII. HISTO-  
RIARVM POLYBII EPI-  
tome, Vuolfgango Mu-  
sculo inter-  
prete.



VE M A D M O D V M hydropi-  
corum desideria nunquam exter-  
no humore adhibito saturantur  
ac tolluntur, nisi interna corpo-  
ris dispositio curetur: sic cōcupi-  
scentia illa plura habēdi, nunquam exaturatur,  
nisi vitium quod in animo est ratione aliqua cor-  
rigatur. Accidit tale quid etiam circa id uer-  
sutia studium, quod nemo sanē regium esse dixe-  
rit, necessarium tamen aliqui, ad pragmaticas  
rationes dicere uolunt, propter eam uersutiam  
quā nunc obtinet. Achai quidem admodū erāt  
ab illa alieni. Tam enim procul aberant ab eo,  
ut ad prouehendos potētatus suos malis artibus  
uterentur erga amicos, ut ne hostes quidem per  
fraudentiam uincere uoluerint: indicantes nec  
illustre esse factum, nec firmum, nisi quis manife-  
sta pugna aduersarios forti animo uincat. Un-  
de & constituerant inter se ne occultis iaculis  
inuisē uterentur, & solā manifestā dimicationē  
qua prompta manu cominus fit, ueram esse rerū  
diudicationem putabant. Deniq; hostes & pu-  
gnas inter se primum denunciabant, quādo con-  
fligendi



figendi periculū inire decreuerāt, et loca quoque in qua ad bellū erāt egressuri. Nunc uerò dicunt eū non esse bonū ducē, qui manifestè aliquid rerū bellicarū exequitur. Est autem exiguum adhuc prisca uolūtatis uestigiū apud Romanos in bellicis negotijs reliquū. Nā et bella prouinciant, et infidys raro utitur, pugnat etiam propriā manu cominus. Hac itaq; cōtra studiū illud uersus ita diēta sunt, quod iam plus aquo inter principes tā in politica quā bellica ōconomia emergit.

### De Philippo.

Philippus uerò Heraclidem ad hoc instruxit, idq; illi praecepit, ut curaret, quomodo Rhodiorū naues infestaret & perderet. Et ad Cretenses legatos misit, qui illos ad bellum Rhodijs inferendum allicerent & prouocarent. Heraclides uerò, cum homo esset ad studium malicia accōmotus, & mandatum à Philippo acceptum lucrosū sibi futurū putaret, eamq; rē secū ipse aliquando cogitasset, post aliquantulum temporis aduersus Rhodum abnauigat. Erat autem Heraclides iste natione quidē Tarētinus, ex banansis & manuarijs opificibus ortū trahēs, uerū singulariter ad uerordiā & astutiam instructus. Primum enim in etate tenera corpore suo patam fuerat abusus: deinde cum ingenio sagaci esset, auctuarius factus est, & erga humiles seuerus & audax, erga praestantes uerò adulantissimus. Hic initio quidē patria pulsus, quod uideretur cini-

latens

tatem Tarentinorū clanculū prodere Romanis,  
 cum politicam potentiā non haberet, sed archi-  
 tecton existens, & propter quasdam murorum  
 structuras clauēs porta ad mediterraneā par-  
 tem ducentis, in potestate sua haberet. Cū autem  
 ad Romanos profugisset, ac rursus illinc Taren-  
 tum ad Annibalem scripsisset, ac misisset, pro-  
 ditus, et quid futurum esset praesentiens, fugit ad  
 Philippum: apud quem tantum fidei & poten-  
 tiae consequutus est, ut ad tanti regni subuersio-  
 nem propè maximus auctor factus sit. Et mihi  
 uidetur natura, dearum maxima mortalibus  
 ostendere ueritatem, illiq; maximus addere uires  
 quòd cum ab omnibus impugnesur, nonnunquam  
 et omnis generis suadela unā cum mendacio ad-  
 uersus eam armentur, nescio quomodo ipsa per  
 se animis mortalium illabatur, & nonnunquam  
 confestim uires suas exorat: aliquando uerò, ubi  
 multum temporis in obscuro delituit, tandem per  
 se ipsam emergat, et mendacium manifestet. No-  
 bis uerò Laedamoniorū tyrannus, cū iam tricen-  
 nium principatu potitus esset, prorsus quidem  
 nihil dum moliri aggressus est, neq; aliquid ren-  
 sare audebat propterea, quòd Machanidas re-  
 cēs esset ab Aethais extinctus: uerū primordia  
 & fundamentū diuina ac gravis tyrannidis  
 iecit. Nā alios ex Sparta funditus delituit, et eos  
 qui opibus uel gloria maiorum praestantes erāt,  
 in exiliū abiicit, substantiasq; et uxores eorū alijs  
 illustre

illustribus & mercenarijs tradidit. Erāt autem illi homicida, scissores ac suppilatores, effractores parietum. Generaliter autem id genus hominum ex toto orbe ad ipsum studiose colligebatur, quibus propter impietatem & iniquitatem patria erat inaccessa, quorum se principem & regem constituēbat. Viebatur etiam lancearijs et satellitibus corporis sui custodibus: per quos impietatis suae famam & potentiatum diuturnum erat habiturus. Itaq; praeter iam dicta, contentus non erat exilio civium, sed nullum etiam locum profugis tutum, neq; suffugium aliquod certum relinquebat. Nam alios in itinere missis satellitibus occidebat, alios reuersos interimebat. Tandem in ciuitatibus, ubi profugi manebant, uicinas ades per homines minus suspectos, mercede conducebat, inq; illas Cretenses mittebat: qui factis in parietibus rimis ac fissuras, & per fenestras quoque ex profugis alios stantes, alios disēumbentes in ipsorum adibus iaculis sternebant, & interimebant, ita ut miseris Lacedaemonijs nullus esset locus ad quem fugerent, nullum tempus tutum ac securum. Et hoc quidem pacto plurimos illorum extinxit. Sabornanis autem et machinam quandam, si machina dicenda est. Erat ea simulacrum muliebri preciosis uestibus amictum, forma ad similitudinem uxoris Nabidis excellenter elaboratum. Quando civium aliquos, pecunias exigere uolens, ad se uocabat,

initio,

initio quidem pluribus, ijsq; humanis ac benignis verbis uiebat, memorabat de metu Achaorum qui & ciuitati & regioni immineret: declarabat etiam multitudinē stipendiariorū militum, quos propter illorum securitatem aleret, deinde quos sumptus & in deos & in Rempub. ciuitatis faceret. Quod si huiusmodi sermonibus ciues flexisset, habebat eos ad propositum suum paratos. Si uerò nonnulli renuentes imperata respuissent, tum ista subiiciebat: Forsan ego quidē persuadere tibi nequeo. Arbitror tamen Apegam istam tibi persuasuram (erat autem id nominis uxor Nabidis) & cum id dixisset, aderat simulacrum, de quo antea dixi. & cum è sede surrexisset, quasi uxorem manibus complectebatur, ac parumper ad pectus adplicabat. Habebat autem simulacrum illud cubitos & manus plenas clauis sub indumento, consimiliter & iuxta mamillas. & quando manibus tergum simulacri attingebat, per instrumenta contrefacta ad mamillas extendebat, & adducebat, atq; ita paucissima mira compressam imaginem quamuis uocem proferre cogebat. Et hoc pa-  
 Et multos ex illis qui renuebant obtemperare, perdebant.

# LIBRI XIII. HISTORIARVM POLYBII

Epitome, Vuolfgango Musculo interprete.



**P**RANT itaq; consules hisce rebus intenti. Publius uero in Libya hybernabat. Hic cum de Carthaginiesibus audisset, quod classem pararent, classem quidem et ipse parabat, nihilo tamen minus circa obsidionem Ityca occupabatur. Quin neq; spem erga Sophacem prorsus abiecit: sed crebro ad illum mittebat, propterea quod exercitus haud procul ab inuicem distabant, persuasus, quod posset eum a societate Carthaginensium auellere. Haud enim desperabat, esse illum iam saturum Pedisca, propter quam Carthaginensibus adhaerebat: et prorsus etiam amicitia, quam cum Phoenicibus habebat, cum propter naturale Nomadum fastidium, tum propter prauaricationem illorum tam erga deos, quam erga homines. Cum uero multa in animo uersaret, ac spem rerum futurarum uariam haberet, propterea quod extraneum periculum metuebat, sciens aduersarios esse multiplices, tandem huiusmodi quandam occasionem apprehendit. Ex illis quos ad Sophacem miserat, narrabant ipsi nonnulli, quomodo Carthaginien-

ses

ses tentoria sibi prater ea qua inter hybernandum haberent, ex uarijs lignis ac folijs: Numadum uerò alij qui ex principatu erant ex calamis, alij ex ciuitatibus congregati in presenti ex folijs, & alios intrà, alios uerò, idq; plures, extra fossam ac uallum parassent. Ratus itaq; Publius, si castra illorum igne inuaderet, fore id hostibus improuisum, & prater omnem expectationem, sibi uerò efficacissimum, ei proposito incubebat. Sophax uerò, in legationibus quas ad Publium mittebat, in hanc sententiam inclinabat, oportere sic constitui pacē, ut Carthaginenses ex Italia, & Romani cōsimiliter ex Aphrica cederent, & interiacētia loca utriq; haberēt, quae tum uel illi uel isti occuparant: quae Publius cum antea audisset, haud quaquam receperat: tum uerò Numadi paucis per legatos significauit, quòd modus iste pacificandi quem proponeret, haud impossibilis esset. Vnde contigit ut Sophax in spē erectus ad conueniendum frequenter sollicitaret. Quo facto, plures ac frequenter mittebantur. Accidit etiam, ut aliquando dies aliquot sine ulla custodia unà congregati essent, in quibus Publius semper aliquos industrios, quibus etiam militaria, sordida, abiecta, & seruilis indumenta parauerat, unā cum legatis ad hoc mittebat, ut egressus & ingressus in utraq; castra diligenter inuestigarent & spectarent. Erant enim duo exercitus: unus, quem habebat

Asdrubal, peditum triginta, equitum uero tria millia continentem: alter qui decem stadiis ab hoc distabat, erat Numadum, habēs equites decies mille, pedites circiter quinquagesies mille. Et hic exercitus faciliorem habebat accessum, & tentoria ad incendium commodiora: propterea quod Numades, sicuti iam dixi, nec lignis, nec terra, sed simpliciter cannis & calamis ad struenda tentoria utebantur. Quoniam uero iam uernum tempus aduenerat, & Scipio res hostium ad delum iam conatum cunctis inuestigauerat, naues quidem in mare dimittit, & machinas in illis parat, quasi per mare Itycam obsessurus, peditibus uero, qui circiter bis mille erant, tumultum ciuitati imminuentem rursus occupat, ut hostibus phantasiā obiceret, quasi id propter obsidionem faceret. uerum re ipsa occasionem perficiēdi propositi uenabatur, illicq; stationem habebat ob id, ne dum exercitus ē castris abessent, milites qui Ityca in praesidio erant, ciuitatem egredi, & uallum inuadere, propterea quod propinquum erat, eosq; qui uallum custodiebant, obsidere auderent. His autem paratis, simul etiam ad Sophacē mittebat, interrogās an monitis acquiesceret, et an illa Carthaginiensibus probarētur: & ne rursus dicerent, uelle se demum de cōcedendis consultare. Et illud iuxta mādabat legatis, ne ad se redirent, nisi super hisce responsa referret. Qui cum ad Numadē uenissent, is auditis illis

lus ac  
perfe  
nom  
ab i  
tha  
dem  
geret  
recip  
dus  
finel  
qui  
int  
à c  
ni  
ad  
ess  
ru  
ill  
b  
e

lus acquiescebat, quod Scipio ad conciliationem perficiendā paratus esset: & quoniam legati se non discessuros dicebant, nisi primum responsā ab ipso reciperent: & quoniā uerebatur, ut Carthaginienses cōsensuri essent, ideo ad ipsum quidem Asdrubalem cōsestium mittit, illiq; quid gereretur significat, ac simul hortatur ut pacem reciperet. Ille uerò socorditer agebat, & Numadas ad se congregatos, extra castra sua manere sinebat. Publius uerò cōsimiliter sese externē quidem gerebat, uerū re ipsa circa apparatus intentus erat. Vbi uerò Sophaci significatū esset à Carthaginensibus, ut pacta perficeret: ille gaudius, cōsestium ista manifestat legatis: qui mox ad castra sua reuersi, Publio quæ à rege gesta essent exponunt. quibus auditis, dux Romanorū rursus euestigio legatos ad Sophacē mittit, qui illi diceret, Publium quidem conciliationē probare, effcq; illum pacis studiosum: senatum uerò & consiliarios dissentire, ac dicere, uelle se cœptis insistere. legati ad Sophacē ueniunt, & ista illi declarant. Hanc autem legationē Scipio ob id mittebat, ne postea pacta uideretur infringere, si durāte adhuc inter ipsos pacificationis declaratione, hostile aliquid tētare: si uerò id hostibus significasset, quicquid ageretur, irreprehensibile fore iudicabat. Sophax uerò cum ista percepisset, molestē quidem, propter pacificationis spem quam habuerat, ferebat.



men conuenit, illiq; loquitur, & qua à Romanis  
 sibi rennuntiata essent exponit: de quibus admo-  
 dum hesitantes, consultabant quidem quomodo  
 rebus iam consequentibus uti deberēt: pluximum  
 tamen aberant ab eo, ut consilia & conatus rei  
 futura intelligerēt. De cautione quidē, & quod  
 aliquid mali praeforibus esse crederent, ne in ani-  
 mum quidem uel tantillū induxerāt. Verū ad  
 hoc plurimum propendebant, ut aliquid tenta-  
 rent, & hostem ad locum aliquem planum pro-  
 uocarent. Publius uerò, per id temporis multis  
 quidem cū ipso apparatu, tū denūtiationibus  
 indicabat, quod aliquid contra Itycen molire-  
 tur. Chiliarchis uerò, quos maximē necessarios  
 & fideles habebat, circa meridiē ad se uocatis,  
 conatum suum exponit: ac mandat, ut ea hora  
 sumpto primum prandio, exercitum ante uallū  
 producerent, quando tubicines secundum consue-  
 tudinem simul cuncti signa darent. Est enim ea  
 Romanis consuetudo, ut tempore conuiuandi,  
 cuncti tubicines ac buccinatores ad tentoriū du-  
 cis personent, ad hoc ut nocturnas custodias suis  
 locis per id temporis cōstituāt. Deinde reuocatis  
 ad se exploratoribus, quos ad castra hostium  
 miserat, confert & examinat ea quae à legatis  
 dicebantur, & accessus quoq; ad castra perpen-  
 dit, usq; ad illa iudicio & consilio Masinissa,  
 propter locorum peritiam. Cū autē omnia ad  
 usum illorū iā instātem parata essent, relictis in  
 castris

castris aliquot, qui & sufficientes & necessarij  
erāt, & exercitu ad se sumpto, primis iam excu-  
bijs desinentibus, expeditionem aduersus hostes  
monet. Abierant enim sexaginta stadiorum spa-  
tio. Vbi ad illos circa tertiam uigiliam ferè fini-  
tam appropinquasset, Caio Lelio & Massinif-  
sa dimidium exercitus & Numadas omnes tra-  
dit, iubetq; ut nullum Sophacis innaderent: ac  
hortatur, ut bonos se uiros praeſtarent, nec quic-  
quam temerè agerent, certò ſcientes, quod quan-  
tum uisus tenebris impediretur, tantum debere  
ipſos animo praesenti & confidenter nocturnas  
inuaſiones perficere. Ipſe uerò accepta reliqua  
exercitus parte, Asdrubalē innadit. Erat au-  
tē cōſiliū ipſius, haud aggredi conatus ſuos, niſi  
primū Lalius ignē miſiſſet in hoſtes. Itaq; hu-  
iuſmodi cōſiliū in animo habens, pedetētim iter  
facit. Lalius uerò copijs ſuis bipartitis, ſimul in-  
ruit in hoſtes. Quoniā autē diſpoſitio tētoriorū  
ſic comparata erat, ut quaſi ſtudio deſtinata eſ-  
ſent incēdio, ſicuti ſuprà dixi, ubi primi ignem  
inieciſſent, iſq; prima quaq; tētoria corripuiſſet,  
conſeſtim fiebat, ut ei malo ſuccurri non poſſet,  
propterea quòd tētoria contigua inter ſe eſſent,  
et propter multitudinē materiae unde cōſtructae  
erāt. Lalius itaq; ſtationē habēs, in acie mane-  
bat: Maſſiniſſa uerò, quoniā locorū peritiā ha-  
bebat, per qua ij qui ignē effugerēt, ſeceſſum fa-  
cturi eſſent, in illis milites collocat. Numadū ue-

rò prorsus nemo quid gereretur intelligebat, ne ipse quidē Sophax: sed incēdiū hoc castrorū casu accidisse putabāt. Vnde et incōsideratē aliū ē somno, aliū adhuc inter bibēdū in ipsa temulētia cōstituti, ē tentorijs exiliunt: & multi quidē ab ipsis circa exitus walli collisi sunt, multi incēdio correpti & cōbusti. qui uerò flāmas fugiebant, cuncti in manus hostiū incidentes, & neq; quid ipsis accideret, neq; quid facerēt sciētes, interempti sunt. Eo autē tēpore Carthaginenses. cū incendiū tā ualidū, & flāmas in sublime tēdentes cernerēt, nullū Numadū ultro incēsum esse rati, nōnulli quidē cōtinuò succurrebant, reliqui uerò omnes extra castra inermes turrebant, & antē nullū stātes stupidi quid accideret spectabāt. Sci pio uerò, quoniā ex animi sentētia quod proposuerat succedebat, irruit in eos qui castra fuerāt egressi, & alios occidit, alios in ipsa castra persequēs, simul ignē tētorijs illorū inicit. Quo facto, cōsimilia Phœnicibus ab igne & tota reliqua calamitate accidunt, qualia ia de Nomadibus diximus. Asdrubal uerò cū cognouisset ex eo quod accidebat, quod incēdiū hoc apud Nomadas, nō ex casu, sed ex hostiū insidijs et audacia esset obortum, cōsestim illi succurrere cessat, & in hoc incūbit, ut sese seruet, quoniā ad eā rē modica ipsi spes quadā supererat. Et incēdiam enim cuncta loca subito depascebat, & corripiebat: & plures erant transitus equitum, in-

m m

mentorum, & uirorum, quorum alij semineces  
 & ab igne laesi, alij animis stupefacti & cōster-  
 nati erant, sic ut etiā ij, qui sese strenuè defende-  
 re parabant, hinc impedirentur, & propter per-  
 turbationem & confusionem nihil salutis spera-  
 ri posset. Perinde accidebat etiam Sophaci, &  
 reliquis ducibus. Verū illi utriq; unā cum pau-  
 cis equitibus seruati sunt: reliquæ uerò myriades  
 uirorum, equorum, & iumentorum, infeliciter,  
 & miserabiliter incendio illo perierunt. Turpi-  
 ter autem ac dedecorose quidam, cum ignis uiol-  
 entiam euasissent, ab hostibus sunt occisi: & nō  
 modò sine armis, sed & sine indumentis nudi in-  
 terempti, in summa, totus castrorum illorum lo-  
 cus plenus erat ululatu, clamore incondito, me-  
 tu, & strepitu uario & inusitato, & præterea  
 igne efficaci & flamma uehemēti repletus, quo-  
 rum unum duntaxat ad perterrefaciendum na-  
 turam humanam suffecisset, nedum quod cuncta  
 ista simul & præter expectationē contingebāt:  
 Quapropter & quod hīc accidit, propter uehe-  
 mentiam & excessum à nemine mortalium ima-  
 ginari potest, ita cuncta prædicta gesta grauita-  
 te sua superauit. licet enim & multa et præcla-  
 ra sint Scipionis facta, hoc tamen mihi omniū  
 uidetur esse præclarissimum, & audacissimum  
 eorum quæ perpetravit. Ceterū imminente die,  
 & hostibus alijs perditis, alijs per cōsternatio-  
 nē fuga elapsis, hortatur Chiliarchas, ut fugien-

*illustribus & mercenarijs tradidit. Erāt autem illi homicida, scissores ac suppilatores, effractores parietum. Generaliter autem id genus hominum ex toto orbe ad ipsum studiose colligebantur, quibus propter impietatem & iniquitatem patria erat inaccessa, quorum se principem & regem constituēbat. Vtebatur etiam lancearijs et satellitibus corporis sui custodibus: per quos impietatis suae famam & potentatum diuturnum erat habiturus. Itaq; praeter iam dicta, contentus non erat exilio civium, sed nullum etiam locum profugis tutum, neq; suffugium aliquod certum relinquebat. Nam alios in itinere missus satellites occidebat, alios reuersos interimebat. Tandem in ciuitatibus, ubi profugi manebant, uicinus ades per homines minus suspectos, mercede conducebat, inq; illas Cretenses mittebat: qui factis in parietibus rimis ac fissuras, & per fenestras quoque ex profugis alios stantes, alios disumbentes in ipsorum aedibus iaculis sternebant, & interimebant, ita ut miseris Lacedaemonijs nullus esset locus ad quem fugerent, nullum tempus tutum ac securum. Et hoc quidem pacto plurimos illorum extinxit. Subornauit autem et machinam quandam, si machina dicenda est. Erat ea simulacrum muliebri preciosis uestibus amictum, forma ad similitudinem uxoris Nabidis excellenter elaboratum. Quando ciuium aliquos, pecunias exigere uolens, ad se uocabat, initio,*

initio quidem pluribus, usq; humanis ac benignis uerbis utebatur, memorabat de metu Achaorum qui & ciuitati & regioni immineret: declarabat etiam multitudine stipendiariorū militum, quos propter illorum securitatem aleret, deinde quos sumptus & in deos & in Rempub. ciuitatis faceret. Quod si huiusmodi sermonibus ciues flexisset, habebat eos ad propositum suum paratos. Si uerò nonnulli renuentes imperata respuissent, tum ista subiiciebat: Forsan ego quidē persuadere tibi nequeo. Arbitror tamen Apegam istam tibi persuasuram (erat autem id nominis uxor Nabidis) & cum id dixisset, aderat simulacrum, de quo antea dixi. & cum è sede surrexisset, quasi uxorem manibus complectebatur, ac parumper ad pectus adplicabat. Habebat autem simulacrum illud cubitos & manus plenas clauis sub indumento, consimiliter & iuxta mamillas. & quando manibus tergum simulacri attingebat, per instrumenta contrectata ad mamillas extendebat, & adducebat, atq; ita paucissima mira compressam imaginem quamuis uocem proferre cogebat. Et hoc pato multos ex illis qui renuebant obtemperare, perdebant.

LIBRI XIII. HISTORIARVM POLYBII  
Epitome, Vuolfango Musculo interprete.



**E**RANT itaq; consules hisce rebus intenti. Publius uerò in Libya hybernabat. Hic cum de Carthaginiensibus audisset, quòd classem pararent, classem quidē & ipse parabat, nihilo tamen minus circa obsidionem Itryca occupabatur. Quin neq; spem erga Sophacē prorsus abiiciebat: sed crebrò ad illum mittebat, propterea quod exercitus haud procul ab inuicē distabant, persuasus, quòd posset eum à societate Carthaginiensium auellere. Haud enim desperabas, esse illum iam saturum Padiſca, propter quam Carthaginiensibus adhærebat: & prorsus etiā amicitia, quam cum Phœnicibus habebat, cū propter naturale Nomadum fastidium, tum propter prauaricationē illorum tam erga deos, quā erga homines. Cū uerò multa in animo uersaret, ac spem rerum futurarum uariam haberet, propterea quod extraneum periculum metuebat, sciens aduersarios esse multiplices, tandem huiusmodi quandam occasionem apprehendit. Ex illis quos ad Sophacē miserat, narrabant ipsi nōnulli, quomodo Carthaginienses

ses tentoria sibi prater ea qua inter hybernandum haberent, ex varijs lignis ac folijs: Numadum uerò alij qui ex principatu erant ex calamis, alij ex ciuitatibus congregati in presenti ex folijs, & alios intrà, alios uerò, idq; plures, extra fossam ac uallum parassent. Ratus itaq; Publius, si castra illorum igne inuaderet, fore id hostibus improuisum, & prater omnem expectationem, sibi uerò efficacissimum, ei proposito incubebat. Sophax uerò, in legationibus quas ad Publium mittebat, in hanc sententiam inclinabat, oportere sic constitui pacē, ut Carthaginienses ex Italia, & Romani cōsimiliter ex Aphrica cederent, & interiaccētia loca utriq; haberēt, quae tum uel illi uel isti occuparent: quae Publius cum antea audisset, haud quaquam receperat: tum uerò Numadi paucis per legatos significauit, quòd modus iste pacificandi quem proponeret, haud impossibilis esset. Vnde contigit ut Sophax in spē crectus ad conueniendum frequenter sollicitaret. Quo facto, plures ac frequenter mittebantur. Accidit etiam, ut aliquando dies aliquot sine ulla custodia unà congregati essent, in quibus Publius semper aliquos industrios, quibus etiam militaria, sordida, abiecta, & seruilia indumenta parauerat, unā cum legatis ad hoc mittebat, ut egressus & ingressus in utraq; castra diligenter inuestigarent & spectarent. Erant enim duo exercitus: unus, quem habebat



Asdrubal, peditum triginta, equitum uerò tria  
millia cōinentem: alter qui decem stadijs ab hoc  
distabat, erat Numadum, habēs equites decies  
mille, pedites circiter quinquagesies mille. Et hic  
exercitus faciliorem habebat accessum, & tento-  
ria ad incendium commodiora: propterea quòd  
Numades, sicuti iam dixi, nec lignis, nec terra,  
sed simpliciter cannis & calamis ad struenda  
tentoria utebantur. Quoniam uerò iam uernum  
tempus aduenerat, & Scipio res hostium ad di-  
ctum iam conatum cunctis inuestigauerat, na-  
ues quidem in mare dimittit, & machinas in il-  
lis parat, quasi per mare Itycam obsessurus, pedi-  
tibus uerò, qui circiter bis mille erant, tumulum  
ciuitati imminentem rursus occupat, ut hostibus  
phantasiam obiceret, quasi id propter obsidio-  
nem faceret. uerum re ipsa occasionem perficiēdi  
propositi uenabatur, illicq; stationem habebat  
ob id, ne dum exercitus è castris abessent, milites  
qui Itycæ in prasidio erant, ciuitatem egredi, &  
uallum inuadere, propterea quod propinquum  
erat, eosq; qui uallum custodiebant, obsidere au-  
derent. His autem paratis, simul etiam ad So-  
phacē mittebat, interrogās an monitis acquie-  
sceret, et an illa Carthaginiensibus probarētur:  
& ne rursus dicerent, uelle se demum de cōceden-  
dis consultare. Et illud iuxta mādabat legatis,  
ne ad se redirent, nisi super hisce responsa refer-  
rēt. Qui cum ad Numadē uenissent, is auditis il-  
lis

lus acquiescebat, quod Scipio ad conciliationem perficiendā paratus esset: & quoniam legati se non discessuros dicebant, nisi primum responsā ab ipso reciperent: & quoniā uerebatur, ut Carthaginienses cōsensuri essent, ideo ad ipsum quidem Asdrubalem cōsestim mittit, illiq; quid gereretur significat, ac simul hortatur ut pacem reciperet. Ille uerò socorditer agebat, & Numadas ad se congregatos, extra castra sua manere sinebat. Publius uerò cōsimiliter sese externē quidem gerebat, uerū reipsa circa apparatus intentus erat. Vbi uerò Sophaci significatū esset à Carthaginensibus, ut pacta perficeret: ille gaudius, cōsestim ista manifestat legatis: qui mox ad castra sua reuersi, Publio quæ à rege gesta essent exponunt. quibus auditis, dux Romanorū rursus euestigio legatos ad Sophacē mittit, qui illi diceret, Publium quidem conciliationē probare, esseq; illum pacis studiosum: senatum uerò & consiliarios dissentire, ac dicere, uelle se cōptis insistere. legati ad Sophacē ueniunt, & ista illi declarant. Hanc autem legationē Scipio ob id mittebat, ne postea pacta uideretur infringere, si durāte adhuc inter ipsos pacificationis declaratione, hostile aliquid rētare: si uerò id hostibus significasset, quicquid ageretur, irreprehensibile fore iudicabat. Sophax uerò cum ista percepisset, molestē quidem, propter pacificationis spem quam habuerat, ferebat.

men conuenit, illiq; loquitur, & qua à Romanis sibi renuntiata essent exponit: de quibus admodum hesitantes, consultabant quidem quomodo rebus iam consequentibus uti deberet: plurimum tamen aberant ab eo, ut consilia & conatus rei futura intelligerent. De cautione quidē, & quod aliquid mali praeforibus esse crederent, ne in animum quidem uel tantillū induxerāt. Verūm ad hoc plurimum propendebant, ut aliquid tentarent, & hostem ad locum aliquem planum prouocarent. Publius uerò, per id temporis multis quidem cū ipso apparatu, tū denūtiationibus indicabat, quod aliquid contra Itycen moliretur. Chiliarchis uerò, quos maximè necessarios & fideles habebat, circa meridiē ad se uocatis, conatum suum exponit: ac mandat, ut ea hora sumpto primum prandio, exercitum ante uallū producerent, quando tubicines secundum consuetudinem simul cuncti signa darent. Est enim ea Romanis consuetudo, ut tempore conuiuandi, cuncti tubicines ac buccinatores ad tentoriū ducis personent, ad hoc ut nocturnas custodias suis locis per id temporis cōstituāt. Deinde reuocatis ad se exploratoribus, quos ad castra hostium miserat, confert & examinat ea qua à legatis dicebantur, & accessus quoq; ad castra perpendit, usque ad illa iudicio & consilio Masinissa, propter locorum peritiam. Cū autē omnia ad usum illorū iā instātem parata essent, relictis in castris

castris aliquot, qui & sufficientes & necessarij  
erāt, & exercitu ad se sumpto, primis iam excu-  
bijs desinentibus, expeditionem aduersus hostes  
mouet. Aberant enim sexaginta stadiorum spa-  
tio. Vbi ad illos circa tertiam uigiliam serē fini-  
tam appropinquasset, Caio Lelio & Massinif-  
sa dimidium exercitus & Numadas omnes tra-  
dit, iubetq; ut uallum Sophacis inuaderent: ac  
hortatur, ut bonos se uiros praestarent, nec quic-  
quam temerē agerent, certò scientes, quod quan-  
tum uisus tenebris impediretur, tantum debere  
ipsos animo praesenti & confidenter nocturnas  
inuasiones perficere. Ipse uerò accepta reliqua  
exercitus parte, Asdrubalē inuadit. Erat au-  
tē cōsiliū ipsius, haud aggredi conatus suos, nisi  
primum Lelius ignē misisset in hostes. Itaq; hu-  
iusmodi cōsiliū in animo habens, pedetētim iter  
facit. Lelius uerò copijs suis bipartitis, simul ir-  
ruit in hostes. Quoniā autē dispositio tētoriorū  
sic comparata erat, ut quasi studio destinata es-  
sent incēdio, sicuti supra dixi, ubi primi ignem  
iniecissent, isq; prima quaq; tētoria corripuisset,  
confestim fiebat, ut ei malo succurri non posset,  
propterea quòd tētoria contigua inter se essent,  
et propter multitudinē materiae unde cōstructae  
erāt. Lelius itaq; stationē habēs, in acie mane-  
bat: Massinissa uerò, quoniā locorū peritiā ha-  
bebat, per quā ij qui ignē effugerēt, secessum fa-  
cturi essent, in illis milites collocat. Numadū ue-

rò prorsus nemo quid gereretur intelligebat, ne  
 ipse quidē Sophax: sed incēdiū hoc castrorū ca-  
 su accidisse putabāt. Vnde et incōsideratē alij ē  
 somno, alij adhuc inter bibēdū in ipsa temulētia  
 cōstituti, ē tentorijs exiliunt: & multi quidē ab  
 ipsis circa exitus walli collisi sunt, multi incēdio  
 correpti & cōbulti. qui uerò flāmas fugiebant,  
 cuncti in manus hostiū incidentes, & neq; quid  
 ipsis accideret, neq; quid facerēt sciētes, interem-  
 pti sunt. Eo autē tēpore Carthaginienses. cū in-  
 cendiū tā ualidū, & flāmas in sublime tēdentes  
 cernerēt, wallū Numadū ultro incēsum esse rati,  
 nōnulli quidē cōtinuò succurrebant, reliqui uerò  
 omnes extra castra inermes turrebant, & antē  
 wallū stātes stupidi quid accideret spectabāt. Sci-  
 pio uerò, quoniā ex animi sentētia quod propo-  
 fuerat succedebat, irruit in eos qui castra fuerāt  
 egressi, & alios occidit, alios in ipsa castra per-  
 sequēs, simul ignē tētorijs illorū inijcit. Quo fa-  
 cto, cōsimilia Phœnicibus ab igne & tota reli-  
 qua calamitate accidunt, qualia ia de Noma-  
 dibus diximus. Asdrubal uerò cū cognouisset ex  
 eo quod accidebat, quod incēdiū hoc apud No-  
 madas, nō ex casu, sed ex hostiū insidijs et auda-  
 cia esset obortum, cōfestim illi succurrere cessat,  
 & in hoc incūbit, ut sese seruet, quoniā ad eā rē  
 modica ipsi spes quadā supererat. Et incēdium  
 enim cuncta loca subito depascebatur, & corri-  
 piebat: & plures erant transitus equitum, in-

in en

mentorum, & virorum, quorum alij semineces  
 & ab igne laesi, alij animis stupefacti & cōster-  
 nati erant, sic ut etiā ij, qui sese strenuè defende-  
 re parabant, hinc impedirentur, & propter per-  
 turbationem & confusionem nihil salutis spera-  
 ri posset. Perinde accidebat etiā Sophaci, &  
 reliquis ducibus. Verū illi utriq; unā cum pau-  
 cis equitibus seruati sunt: reliquæ uerò myriades  
 virorum, equorum, & iumentorum, infelicer,  
 & miserabiliter incendio illo perierunt. Turpi-  
 ter autem ac dedecorose quidam, cum ignis uio-  
 lentiam euasissent, ab hostibus sunt occisi: & nō  
 modò sine armis, sed & sine indumentis nudi in-  
 terempti, in summa, totus castrorum illorum lo-  
 cus plenus erat ululatu, clamore incondito, me-  
 tu, & strepitu uario & inusitato, & præterea  
 igne efficaci & flamma uehemēti repletus, quo-  
 rum unum duntaxat ad perterrefaciendum na-  
 turam humanam suffecisset, nedum quod cuncta  
 ista simul & præter expectationē contingebāt.  
 Quapropter & quod hīc accidit, propter uehe-  
 mentiam & excessum à nemine mortalium ima-  
 ginari potest, ita cuncta prædicta gesta grauita-  
 te sua superauit. licet enim & multa et præcla-  
 ra sint Scipionis facta, hoc tamen mihi omniū  
 uidetur esse præclarissimum, & audacissimam  
 eorum quæ perpetrauit. Caterū imminente die,  
 & hostibus alijs perditis, alijs per cōsternatio-  
 nē fuga elapsis, hortatur Chiliarchas, ut fugien-

ses euestigio infestarentur. Itaq; dux Carthaginiensis initio quidem moras trahebat, quamvis per nuntios admoneretur. Hoc autem faciebat, confusus munitione ciuitatis. Postea uero, ubi incolarum inter se seditionem uidit, accessum Scipionis ueritus, cum ijs qui seruati erant, aufugit. Erant illi equites quingenti, et pedites circiter bis mille. Incola uero consentientes, tradiderunt se Romanis. Publius autem, illis qui de pepercit: duas uero propinquas ciuitates militibus ad diripiendum concessit. Hisce sic gestis, ad priora sua castra reuertitur. Carthaginenses uero, quod spes illa, quam initio conceperat, in diuersum ceciderat, graniter ferebant. Sperauerant enim futurum, ut Romanos in arce Iteya uicina conclusos, in qua hybernauerant, terra copijs pedestribus, mari classe, obsiderent. Iam uero cum ad eam rem cunctum apparatus dispositum haberent, non solum castris hostibus traditis adeo temere et improuise exuti erant, sed et de seipsis et patria iam iam periclitaturi uidebantur. ideoque metu consternati, et animis perterriti erant. Atamen rebus sic cogentibus, ut de futuro et imminenti periculo prouide consultarent, erat Senatus hesitatione uarijsque et perturbatis cogitationibus referuus. dicebant enim alij, mittendum esse ad Annibalē, illumque Italia euocandū, quod in uno illo duce, et copijs quas habebat, spes omnis reliqua existeret: alij, mittendū esse ad Publium

bliū, ad impetrandum inducias, loquēdumq; de  
 conciliatione et pactis: alij, cōfidenter agendum  
 esse, & copias contrahendas, deinde & ad So-  
 phacem mittendum. Is enim procul ad Abbam  
 discesserat, & eos qui periculum euaserant rur-  
 sus congregabat. Et hac sentētia tandem obti-  
 nuit. Itaq; copias cogunt, missō ad eā rem As-  
 drubale. Et ad Sophacē quoq; mittunt orantes,  
 ut ipsis succurreret, & in pactis iuxta primum  
 propositum maneret, pollicentes etiā, quod dux  
 confestim ad ipsum esset cum copijs uenturus:  
 dux uerò Romanorū circa obsidionē quidē Ityca  
 occupabatur. uerū id magis faciebat, quod au-  
 diebat Sophacē manere in sentētia, & Cartha-  
 ginienfes rursus cogere exercitū: ideoq; exercitū  
 educit, et ante Itycā castrametatur. Simul autē  
 et spolijs diuisis, negotiatores castris utili cōsilio  
 usus emittit. Quoniam enim bona spes commodi  
 ex prospero euentu qui contigerat, elucescebat,  
 milites praesentem rerum commoditatem negli-  
 gentes, mercatoribus uacabant. regi uerò Nu-  
 madum & amicis primū quidem uidebatur  
 continuō domum esse secedendum, uerū Celti-  
 beris circa Abbam occurrentibus, qui à Car-  
 thaginiensibus mercede conducti plures erant  
 quatuor millibus, copijs illis confisi, sic subsiste-  
 bant, & parumper animum resumebant. Pra-  
 terea, quoniam & Padisca, quae filia erat ducis  
 Asdrubalis, & Sophacis uxor cuius & suprā  
 memini,



nemini, precabatur & obsecrabat, ne Carthaginienses in eiusmodi temporibus desereret, Numas ille acquieuit, & obsecrationibus huiusmodi attendit. Celtiberi quoque haud parum spei Carthaginensibus indebant. Etenim cum quatuor millia duntaxat essent, nuntiabant esse se millia decem. In periculis uerò pollicebantur se erga hostes tam animis quam armis fore incolerabiles. Huiusmodi fama, uulgariq; ac populari rumore erecti Carthaginenses, duplo confirmationes erant ad hoc, ut castra recuperarent. Et tandem intra triginta dierum spatium, circa magnam planiciem, sic dictam, uallum extruunt, illicq; castra figunt, una cum Numadibus & Celtiberis, haud paucioribus triginta millibus. Cum hac in exercitu Romanorum innotuissent, confestim Publius ad egrediendum sese parabat. Itaque cum mandasset illis quid Itrycen obsidebant, & qui in mari erant quid facere deberent, mouet in hostem, copias secum habens totas ex fortioribus collectas. Cum autem quinto die ad magnam illam planiciem peruenisset, & ad hostes appropinquasset, primo quidem die castrametatur in tumulo quodam, triginta stadiis ab hostibus distare. Sequenti die descendit ad planiciem, & equitibus ad septem stadia premisis rursus castra locat. Deinde expectatis adhuc duobus qui sequebatur diebus, & uelitationibus utro citroq; , quibus ad pugnam provocarent factis,

factus, quarto demum die ex proposito utrinque egrediuntur, & copias ad confligendum committunt. Publius itaque simpliciter, secundum ipsorum consuetudinem primam quidem instabilem signa preponit, postea vero subijcit primores. tertio denique loco triarios a tergo constituit. Ex equitibus autem Italicos quidem a dextris, Numadas vero & Masanissam a sinistris. Sophax vero & Asdrubal Celtiberos in medio aduersus Romanorum cohortes, Numadas ad sinistram, Carthaginienses vero ad dextram collocant. Mox autem atque congressus fieri coepit, Numades Romanis equitibus, Carthaginienses vero tanquam iam saepenumero animis antea uicti, illi qui cum Masinissa erant cedunt. Celtiberi vero fortiter dimicant, confligentes cum Romanis. neque enim si fugissent, salutis spem habere poterant, propter locorum imperitiam: neque si capti essent, propter belli prauaricationem. Quoniam enim nihil hostile a Publio in Ibericis rebus perpepsi fuerant, immerito & perfide Carthaginiensibus supplicias ferre uidebantur. Verum mox atque cornua inclinassent, a primoribus & triariis militibus circumdati cuncti trucidantur, paucis exceptis. Itaque Celtiberi quidem hoc pacto perierunt, qui magno prorsus usui, non solum in pugna, sed & inter fugiendum Carthaginiensibus fuerant. Etenim si illi remoras Romanis non

inie

iniecissent, sed fugientes euestigio consequuti  
fuissent, prorsus pauci ex hostibus euasissent.  
Iam uerò cum illis resistētibus mora necleretur,  
Sophax cum suis equitibus securè domum, Af-  
drubal uerò cum reliquis seruatis Carthaginem  
reuersus est. Dux uerò Romanorum, postquam  
de spolijs & captiuis constituisset, conuocatis  
consiliarijs, quid iam consequenter faciendum  
esset consultabat. Videbatur itaq; illis, debere  
Publium ducem, & partem exercitus ciuitates  
inuadere, Laliū uerò et Massinissam acceptis  
ad se Numidis, & parte Romani exercitus, in-  
sequi Sophacem, nec concedere spatium & mo-  
ram ut se denno pararent. His ita consulis, à se  
inuicem discedunt: alij, aduersus Sophacem,  
cum dictis iam militibus: dux uerò aduersus  
ciuitates, quarum alia ultro Romanis sese pro-  
pter metum tradebant, alias uerò obsidens sa-  
eta incursione uiolenter capiebat. Erant autem  
per eam regionem cuncta mutationi rerum uici-  
na, quod crebris ad afflictionibus & exactionibus  
propter diuturna per Iberiam bella, inuoluta, et  
adobruta. In ipsa uerò Carthagine, cum &  
antea magna esset inconstantia, adhuc maior  
contigit rerum perturbatio, quòd secundo iam  
huiusmodi plaga perculsi, & spe in seipsis desti-  
tuti essent. uerum qui inter consiliarios animo  
uidebantur esse fortissimo, iubeant aduersus  
eos nauigare, qui Iycam obsidebant, & tentare  
an

an obsidionem soluere, & cum hostibus classe, tanquam in hac parte minus instructis, dimicare possent. Petebant etiam, ut ad Annibalem citra omnem moram mitteretur, atq; huius quoq; spei periculum caperetur. Esse enim in hisce utrisq; conatibus rationi consonas salutis occasiones. Quidam autem dicebant, tempus iam ista non ferre, sed muniendam esse civitatem, & aduersus obsidionem instruendam. consentientibus enim, ultroneos casus multas daturus occasiones. Simul autem & de conciliatione & fœdere consultandum esse, admonebatur à nonnullis, & quomodo imminencia mala tollerentur. Cum autem multa hisce de rebus dicerentur, simul omnes sententias confirmarunt. Itaq; rebus istis sic constitutis, ij qui abnavigaturi erant in Italiam, mox ex ipso senatu ad mare accesserunt: & nauclerus ea quæ naves, reliqui uerò & quæ ciuitatis securitatem concernebant, procurarunt, & de particularibus rebus indefinenter consultarunt. Publius uerò, quoniam exercitus iam præda cumlatus erat, & nemo iam incursionibus resistebat sed cuncti cedebant, maiorem quidem spoliolum partem ad prima impedimenta mittere decreuit: ipse uerò, sumptis ad se fortiorum militum copijs, uallum hostium capere conatur. figit itaq; castra in conspectu Carthaginiensium. Cogitabas enim se illos hoc maxime pacto perterritos & percul

perculsos reddere posse. Carthaginienses igitur, cum post paucos dies et supplementa et com-  
meatum in navibus parata haberent, abnau-  
igationi et perficiendo proposito incumbebant.  
Publius uero Tunniten uenit: et quamuis ij qui  
fugerant accessum eius loci custodirent, nihilo  
tamen minus illum cepit. Tannis uero distat à  
Carthagine stadijs centum uiginti. Est autem  
locus ille propè ex uniuersa ciuitate uisu com-  
prehensibilis, et praterea munitione tam natu-  
rali quam manufacta praestans, quēadmodū et  
antea diximus. Cum uero Romani iam pridem  
castra illic metati essent, naues ascēderunt Car-  
thaginenses, et Uticā adnauigarunt. Publius  
uero cum classē hostiū cerneret, uerereturq; ne  
quid suae classi accideret, perturbabatur, eo quod  
prorsus nihil huius suspicatus fuerat, et ad id  
quod futurum esset imparatus erat. Rursus uero  
conuersus castra mouet, et rebus suis succurrere  
molitur. Cum autē naues suas cataphractas, ad  
eximēda quidē et ad serēda instrumēta, et prorsus  
ad obsidionē cōperentier instructas, ad naua-  
lem uero pugnā minimē paratas, hostiū autem  
classē tota praeterita hybernatione ad hos  
ipsam constructā deprehēderet, occurrere illis, et  
naualem inire pugnā desperabat: cataphractas  
tamen naues properè parat, illisq; onerarias  
densitate tripla ac quadrupla circumdat.

Reliqua desiderantur.

L I R

LIBRI XV. HISTO-  
RIARVM POYBII EPI-  
tome, Vuolfgango Mu-  
sculo inter-  
prete.

**P**VBIVS uerò molestè quidem  
ferebat, quòd non modò sibi ere-  
pta esset, sed & hostibus lar-  
giter suppeditaretur necessario-  
rum copia: at id molestius ad-  
huc uidebatur, quòd Carthaginienses iuramèta  
ac fœdera transgressi essent, & bellum denuò  
excitassent. Quapropter confestim delectos le-  
gatos Luciū Seruium, Luciū Sitium, et Lucium  
Fabium mittit, qui Carthaginiensibus super  
recens gestis loquerentur, simulq; significarent,  
quòd populus Rom. inià fœdera confirmasset.  
Nuper enim allata fuerant Publio litera, ea  
que dicta iam sunt declarantes. Legati ubi  
Carthaginem uenerunt, primùm quidē ad sena-  
tum, deinde uerò ad multos alios abducti, de re-  
bus presentibus liberè loquebatur. Primùm re-  
memorabant, quomodo illorū legati, cum Tun-  
nitē ad ipsos uenissent, & concessum consilia-  
riorum accessissent, non solum dys litassent, &  
ad terram sese, sicuti mortalibus alijs mos est,  
inclinassent, sed & abiecte prostrati in terra  
pedes ipsorū in consessu exosculati essent: deinde

kk cum

cum rursus sese subrexissent, seipsos accusassent, quòd fœdera initò inter Romanos & Carthaginienses sancita, ipsi infregissent, & ob eã causam haud ignorare se dixissent, quòd cuncta hac meritò paterentur à Romanis: verùm orare se per fortunã mortalium, ne quid irreparabile pati cogerentur. Sic enim futurũ, ut ipsorũ imprudentia, & temeritas Romanorũ probitatem illustrem redderet. Horũ autẽ recordatione dicebant legati, & ducẽ ipsam & cõsiliar os, qui tum in confessu presentes fuerant, obstupescere & admirari, quãnam fiducia, & eorũ quãtum dicta essent, obliuiscerentur, & iuramẽta quoq; ac fœdera infringere auderent. Esse autem illud propè manifestũ, quod fiducia Annibalis & copiarũ quas ille haberet, ista perpetrare auderent, sed admodum imprudenter. Esse enim notum omnibus, quod illi iam alitero anno ex universa Italia profligati, locus circa Laciniũ conclusi, & tantum non obsessi, eò nunc deuenierint, ut agrẽ seipsos seruarent. Attamen etiã si uictores iam adessent, & belli fortunam nobiscum experiri uellent, qui uos iam duobus continuis pralijs deuicimus, nihilo tamen fecius nõ debere eos certa futuri euentus spe duci, & nõ modò de uictoria reportanda non cogitare, sed magis timere, ne denuò frustrentur. Quod si accideret, quos nam deos imploraturi, & quibus ad hoc uerbis usari esset, ut uictores ad commiseratio-

22500

nem calamitatis ipsorum permouerent, cum merito ipsis spes omnis cum a dijs, tum ab hominibus, propter ipsorum perfidiam et temeritatem adimeretur: Legati itaque hisce dictis discedunt. Carthaginienſium uero alij idque pauci, in eo consensunt, non esse rumpenda foedera. alij plures, tam ex ciuibus, quam ex senatoribus grauius quidem ferebant, quod foederi essent addita grauamina quadam, molestius uero legatorum parrhesiam. Præterea nauigia adducta ex illis subsidia produci non poterant. Ad hæc non modica, sed magna uictoria spe propter Annibalem alebantur. Multis itaque uidebatur nullo dato responso, dimittendos esse Romanorum legatos. Ciues autem, quorum propositum erat, quouis modo bellum restaurare, consultants inter se, tale quid machinabantur. Curandum dicebant, ut legati securi ad castra sua reducerentur. Et confestim duas illis triremes parant, quibus auerterentur. Ad Asdrubalem uero ducem classis mittunt, petentes ab eo, ut naues haud procul a Romanis castris paret: ubi Romani relinquerentur a nautis, irruentes ille, legatos in mari submergeret. Classis enim appulerat aduersum Romanos, locis utique uicinis. Itaque isti cum talia madassent Asdrubali, dimittunt Romanos: et nautis in triremibus precipiunt, ut ubi Macram fluium traiecissent, legatos ad montem nauigare sinerent (nam ex illis locis poterant iam hostium castra uideri).

kk 2 Nauia



Nauta itaq; cum Romanos abducerent, et iam, iuxta acceptum mandatū, fluvium traiecissent, salutatis Romanus renauigant. Lucius quidem nihil mali suspicabatur, sed putans se à nautis Carthaginiensiu per contemptum sic in mari relinqui, admodum indignabatur. At cū soli nauigarent legati, imminēt illis Carthaginienses, tribus triremibus ex ordine, et Romanam quinqueremem aggrediuntur quidem, uerū neq; ledere illam possunt, naue subducta: neq; trastra conscendere, propterea quod uiri illi sese fortiter defenderent: & ex opposito & circūcirca dimicantes, uulnerarent classiarios, & multos ex illis occiderent: donec uisis illis, qui loca maritima populantes, ex castris suis ad litus maris accurrebant, nauim ad terram eijcerēt. Itaq; ex classiarijs quidem multi occisi sunt, legati uerò præter opinionē euaserunt. Cum hæc accidissent, bellum denuò cœptum est, præcedenti & grauius & atrocius. Romani siquidem quonia se transgressione fœderis per iniuriam lesos esse iudicabant, contentiose in id incumbabant, ut Carthaginiensium uictores euaderent. Carthaginienses uerò, quoniam sibi conscij erant eorum quæ perpetrauerant, ad omnia facienda parati erant, ne hostibus subijcerentur. Cum hic utriusq; partis impetus esset manifestum erat, pugna fore de istis decernendū. Quocirca non modò per Aphricam & Italiam, sed et per Iberiā, & Siciliam,

¶

& Sardiniam cunctorum animi suspensi erant.  
 & distracti, rerum istarum expectantes even-  
 tum. Per id autem tēporis Annibal, cum equi-  
 tibus destitueretur, ad Tycheum quendam Nu-  
 madam mittit, qui Syphaci affinis erat, et inter  
 Africanos pugnacissimos equites habere vi-  
 debatur, adhortans illum, ut succurreret, & oc-  
 casionis illius particeps esset: certò sciens, si Car-  
 thaginienses uincerent, suum se retinere posse  
 principatum: si uerò Romani uincerent, etiam  
 uita se propter ambitionē Massinissæ pericli-  
 taturū. Hic itaq; adhortatione huiusmodi per-  
 suasus, cum duobus equitū millibus ad Anni-  
 balem uenit. Publius uerò, cum navales copias  
 muniuisset, et Bæbiā loco ducis illic reliquisset,  
 ipse quidem ciuitates depopulatur, nec amplius  
 in fidē recipit eas quæ se ultro dedere uolebant,  
 sed mancipabat eas, et iram suā exerebat, quam  
 contra hostes propter perfidiam Carthaginien-  
 sium conceperat. Ad Massinissam uerò indefi-  
 nenter mittebat, exponens illi, quomodo sœdera  
 transgressi essent Phœnices: et hortans ut exer-  
 citum quam posset maximum colligeret, sibiq;  
 iuxta pacta sese coniungeret. Massinissa enim,  
 simulatq; pacta constituta essent, sicut & an-  
 tea dictum est, confestim cum exercitu, acce-  
 ptis decem Romanis equitum ac peditum signis,  
 & legatus à Publio, profectus fuerat non mo-  
 dō ut patrium principatum reciperet, sed &

kk ; cum

eum qui Syphacis erat, auxilio Romanorum decuparet. Contigit autem, ut legati Roma missi per id temporis ad nauale Romanorum uallum adnauigarent. Hos Babias confestim mittit ad Publium, Carthaginiensium uerò legatos detinet aliàs tristes, & in maximo se constitutos esse discrimine putantes. Cum enim de Carthaginiensium impietate erga Romanorum legatos audissent, certum sibi ob eam causam imminere supplicium iudicabant. Publius uerò, cum quid gestū esset percepisset, quòd uidelicet cā Senatus, quam populus Romanus pacta ab ipso cum Carthaginiensibus sancita comprobassent, & ad cuncta, quorum ipse admoneret, parati essent, horum gratia admodum gaudebat. Babia uerò mandat, ut Carthaginiensium legatos, cum omnis generis humanitate ad suos remitteret: optimo usus consilio, ut mihi uidetur, & prudenter considerans. quàm patria ipsorum fidem erga legatos maximi faciat. Et illud in ita penes se ratione reputauit, nō tam spectandū esse, quid meritò patiēdum esset Carthaginiensibus, quàm quid Romanos facere deceret. Quapropter iram suam & amarulentiam propter ea qua Carthaginienses gesserant conceptam cohibens, illud custodire conatus est quod in proverbio dicitur, Opera patrum bene esse locanda. Et cunctorum itaque Carthaginiensium animos, & Annibalem ipsum denicerunt, & probitate sua

*suā dementiam illorum superarant. Carthagi-*  
*nienses uerò cum ciuitates depopulari cernerent,*  
*miserunt ad Annibalem, orantes ne cunctare-*  
*tur, sed hostibus immineret, & de rebus ipso-*  
*rum pugnando decerneret. Ille uerò cum audis-*  
*set, is qui ad se uenerant respondit, admodum*  
*se uisurum, & ne segniter ageret, opportunum*  
*se tempus captaturum. Post aliquot autem dies*  
*castra ex locis circa Adrumetum sitis mo-*  
*uet, & progressus castrametatur, iuxta Ba-*  
*man, quæ ciuitas à Carthagine, occidentem*  
*uersus, quinque dierum itinere distat. Hinc tres*  
*exploratores mittit, scire uolens ubi Romano-*  
*rum castra essent, & quomodo res castrenses*  
*disponerent. Publius uerò Romanorum dux, ad-*  
*ductis ad se exploratoribus, tam aberat ut eos*  
*puniret, sicuti fieri solet apud alios, ut per con-*  
*erarium deputaret illis chiliarcham quendam,*  
*illiq; mandaret, ut cuncta illis quæ in castris*  
*agerentur, perspicuè monstraret. Cum id fa-*  
*ctum esset, interrogauit homines, an is qui de-*  
*putatus ipsis fuerat, cuncta studiose monstrasset.*  
*Annuentibus illis, dato comitatu & condu-*  
*ctu remisit eos: præcepitq; ut quæ ipsis contigis-*  
*sent, Annibali accuratè exponerent. Quibus sic*  
*gestis, admiratus Annibal uiri huius magna-*  
*nimitatem & confidentiam, nescio quomodo id*  
*animi conceperit, ut cum Publio colloquium mi-*  
*scere uellet. Cum id decreuisset, præconem mittit,*  
kk 4      dicens

dicens uelle se cum eo de tota rerum summa conferre. Publius audito pracone, consentit: dicitq; ubi placuerit conuenire, missurum se, & tam locum quam tempus declaraturum. Praco ubi id intellexit, ad castra sua reuertitur. Sequenti die Massanissa uenit, habēs secū pedites sex mille, equites quoq; circiter totidem. quem cū Publius benignè accepisset, illiq; cōgratulus esset, quòd cunctos sibi subiecisset qui ante Syphaci obedi- rant, castra mouet. & cum ad ciuitatem Mar- garum uenisset, illicq; locū commodū inuenisset, & aquationem intra iaculandi spatium consti- tuisset, castrametatur: et illinc ad ducē Cartha- ginensium mittit, paratum se ad colloquium di- cens. Quibus auditis, Annibal castra mouet: ac sic propè accedit, ut haud plus quā triginta sta- dys à Romanis castris abesset. & ad tumultum quendā castrametatur, qui cetera quidem tum temporis commodus esse uidebatur, adaquatio- nem uerò remotiorem paulo habebat, qua res mi- litibus multum efficiebat molestia. Sequenti die utriq; duces castris suis paucis equitibus comi- tati egrediuntur: deinde etiam ab illis separa- ti, soli intermedio quodam loco assumpto inter- prete conueniunt. Primus autem Annibal ad hunc modum orsus: Optarim, inquit, ut neq; Ro- mani aliquid unquam eorum qua extra Italiā sunt, neque Carthaginienses ea quae extra fines sunt Africae, concupiuisent: sunt enim utrisq; optimi

optimi potentatus, & comprahensim quasi ab ipsa natura circumscripti. Quoniam uerò primum propter Siciliā exorta disceptatione, deinde rursus propter Iberiam, bellum inter nos gessimus, ac tandem recusante fortuna eò deuenimus, ut de patrio solo quoq; haëlenus periclitati simus, & partim nunc quoq; periclitemur: reliquum est, ut si quo pacto fieri posset, placatis dijs praesentem contentionem dissoluamus. Itaq; ego quidem ad hoc paratus sum, ut qui reipsa compererim, quàm sit fortuna instabilis, & paulatim in utranq; partem plurimū inclinēt, perinde ac si à stolidis pueris regatur. Verum tuo nomine, Publi, ualde sum anxius, cū quòd admodū es inuenis, tū quòd cuncta tibi tam in Iberia quàm Africa ex animi sententia cesserunt, & nunquā haëlenus quidem in uiolentiam & impetum fortune incidisti: ne fortè uerbis meis, quamuis uera sint, fidē nō habeas. Considera uerò in uno, quomodo comparata sint res istae, non modò quòd maiores nostros, sed et quòd nos ipsos concernit. Sum igitur ego Annibal ille, qui cū post pugna Cannensem propè uniuersa Italia occupata ad ipsam usq; Romam accessi, & intra quadraginta stadiorū spatiū, castrametatus, iā de uobis ac patria uestra solo, quid mihi faciendum esset, consultabā. Iam uerò in Africā, ad te uirū Romanū, de mea & Carthaginienis salute, tecum collaturus uenio. Hac ut consideres te

kk s      hortor

Fortor nec superbire, sed benignè de rebus præsen-  
 tibus cōsultare: hoc est, ex bonis semper quod ma-  
 ximum, ex malis uerò quod minimum sit, eligere  
 uelis. Quis igitur mente præditus id sibi eliget, si  
 ad periculum respiciat, quod tibi nunc imminet:  
 in quo siquidem uictor euaseris, neq; tua, neq; pa-  
 tria gloria magnam aliquam factururus es acces-  
 sionem: si uerò uictus fueris, per te ipsum omnem  
 pristinam tuam magnificentiā ac cōmoditatē  
 funditus perdes. Ad quem itaq; finem ista dico?  
 Ad hunc uidelicet, ut cūcta ea de quibus antea  
 disceptauimus, Romanorum sint, utpote Sicilia,  
 Sardinia, et Iberia: nec Carthaginiēses unquam  
 posthac bellum Romanis horum gratia inferant.  
 Consimiliter et alia insula, inter Italiam et  
 Africā sita, ad Romanos pertineāt. Hac enim  
 pacta et Carthaginiensibus posthac securitatē,  
 et tibi ac Romanis illustrissimā gloriā allatura  
 esse credo. Hac quidē Annibal. Publius ad ista  
 respondens. Neq; eius belli, inquit, quod propter  
 Siciliā, neq; eius quod propter Iberiam gestū est,  
 autores fuere Romani, sed Carthaginienses, cuius  
 rei ipsum Annibalē certò sciunt, et deos quoq;  
 testes esse, qui uirtutem impertiant non illis qui  
 iniuriarum sunt autores, sed ijs qui se contra in-  
 iuriam defendunt. Nihil tamen minus considero  
 quod sit fortuna ingenium, et res humanas pro  
 uiribus expendo. Verū si antequā Romani tra-  
 iecissent in Africā, ipse Italiā egressus huius-  
 modi

modi pacta proposuisses, haud opinor te spern-  
uisse fraudatum. Nunc uerò postquam Italiam  
inuitus reliquisti, nos autē in Aethiopia existiē-  
tes, castra sub dio obtinuimus, manifestum est res  
istās magnopere esse immutatas. Et quod maxi-  
mum est, uenimus huc ciuibus tuis iā ex parte uē-  
turi, et pacē poscentibus. Scāciuius fœdera scri-  
ptis comprehensa, in quibus prater ea quā nunc  
proponis, etiā ista comprehendebantur: uidelicet  
ut Carthaginienses nauibus cataphractis cede-  
rent, quinque millia talentorū numerarent, capti-  
uos citra ullam redemptionē restituerent, et ho-  
rum obsides darent. Hæc erant pacta inter nos:  
quorum gratia utriq; cū ad senatum, tū ad po-  
pulum nostrū legati accessimus. Nos quidem ista  
ut scripta erāt, probari nobis protestari sumus:  
Carthaginienses uerò orabant, ut his pactis po-  
tirentur. Senatus obtemperauit istis, et popu-  
lus consensit. Carthaginienses ubi consequuti  
erant quod petierant, transgressi sunt ista, et  
fœdera nostra ruperunt. Quid igitur faciendum  
restat? Tu sis meo loco, et pronunties. An uide-  
licet, ut grauitatem positarum conditionū aufe-  
ramus, ne quas transgressionis pœnas luat, do-  
ceaminiq; adhuc in posterū prauaricari aduer-  
sum eos qui uobis benefecerunt, uel, ut impetrato  
quod petitis, gratiā nobis debeatis? Atqui nūc,  
cum tui supplicando obtinuissent quod petebāt,  
ubi modicam de te spem conceperunt, confestim  
nos



nos tanquā inimicos & hostes tractarunt. Quod si grauius forsā aliquid fuerat ipsis imposuit, poterant de remissione referre ad populum: & si ille de pactis remisisset aliquid, ne Senatus quidem remoras inieciſſet. Quorsum autē uerba nostra tendunt? Vel tutela nostra & nos ipsos & patriam uestrā subijciētis, uel pugnādo uinceris. Ad hūc itaq; modū Annibal & Publius inter se, discordibus sententijs colloquuti, discedūt. Die sequēti mox orta luce copias educūt utriq; & certamen instituunt: Carthaginienses de sua ipsorum salute & rebus *Aphrica*, Romani uerō de uniuersali principatu ac potentiātū decertaturi. Quis autem ista considerans, citra compassionem de illis poterit audire narrantiem? Haud enim quisquam uel alios exercitus bellicosiores istis, uel Imperatores fortunatiores, & praeclariores in bellicis gestis athletas, siue maiora premia per fortunam certantibus proposita, reperire poterit. Neq; enim qui uictores futuri, *Aphrica* tantum & *Europa* dominatū accepturi erant, sed et aliarū orbis partiū quotquot nunc in historijs memorantur: id quod & paulō post accidit. Publius itaq; exercituum suorum ordines ad hunc modum disposuit. Primū instabiles ac leues unā cum signis suis per interualla locauit. Illis subiecit principum cohortes, non secundum primorum signorum interuallum, sicuti consueuerant Romani, sed à se inuicem distātes, propter

propter hostilium elephantum multitudinem.  
Postremo loco constituit triarios. In cornibus ue-  
rò ordinavit ad sinistrū, Gaiū Laliū una cum  
equitibus Italicis, ad dextrum Masanissam cū  
Numadis omnibus quos sub se habebat. Intersti-  
tia uerò primorū signorum cohortibus hastatis  
expleuit, quibus et praecepit, ut belli facerēt pra-  
ludia: & si ui pellerentur, & impetu elephantū  
cedere cogerentur, ij quidem qui diuisi essent, per  
intervalla recta ad posteriorem totius exercitus  
partem: qui uerò circumdarentur, per obliquū in-  
teruallū ad signa sese reciperent. His ad eum mo-  
dū cōstitutis, adhortatur exercitus, breuibz qui-  
dem, sed pertinenter ad instantē rerum euentum.  
Petit, ut praeedentiū certaminū memores, pra-  
stantes viros agant, seq; ac patria dignos. ponāt  
ob oculos, quod si uictores euaserint, non modo  
Aphricanarū rerum futuri sint domini sed &  
reliqui orbis imperiū et potentatū sibi ac patria  
citra ullam acquisituri sint controuersiam. Si ue-  
rò fors belli aliò ceciderit, quod qui fortiter pu-  
gnantes occisi fuerint, honestissima sepultura lo-  
co habituri sint mortem pro patria: qui uerò fu-  
gerint, reliquā uitā acturi sint & probrosissimā  
& miserrimā. Nullū enim esse locū, in uniuersa  
Aphrica, qui securitatem fugientibus praestare  
possit. Deniq; si in manus Carthaginiensiu inci-  
derint, hand obscurū esse rectè reputantibus, quid  
ipsis tū sit euēturū. quod absit, inquit, ut aliquis  
uestrum

uestrum experiatur. Cū itaq; fortuna nobis iam  
 maxima in utranq; partem præmia proponat,  
 quomodo non essemus ignauissimī, & in summa,  
 omniū stolidissimī, si cum optima ex bonis propo-  
 nātur, amore uitæ elegerimus ex malis pessima.  
 Ergitur duobus istis propositis, ut uidelicet uel  
 uincerent, uel morerentur, hortatur ut aduersus  
 hostes egrederentur. Necesse enim esset ut si hoc  
 animo præditi, cū desperatione uitæ pugna suc-  
 rint ingressi, hostes ex aduerso dimicantes semper  
 uincant. Publius itaq; huiusmodi adhortatione  
 suorum animos excitauit. Annibal uerò beluas  
 numero plures octoginta, ante uniuersum exer-  
 citum locauit. Post istas ordinauit stipendiarios  
 milites circiter duodecies mille. Erāt illi Ligusti-  
 ni, Celti, Baleares et Maurusij. Illis subiecit in-  
 colas Africæ & Carthaginienses. Post omnes  
 constituit eos qui eū ipso uenerāt ex Italia, quos  
 à reliquis plus quàm stadij spatio distinxit. Cor-  
 nua adhibitis equitibus munuit, posuitq; ad si-  
 nistrū Numadas, ad dextrū Carthaginiensium  
 equites. Mandauit etiā, ut suos quisq; milites  
 adhortarētur, quo spem uictoria in se & copias  
 quas secū adduxisset reponerent. Carthaginien-  
 sium ducibus præcepit, ut suis recenserēt, et ob oculo-  
 los exponerēt, quæ ipsorum liberis & uxoribus  
 euentura essent, si pugna ista aliorum quā uel-  
 let inclinaret. Fecerūt illi quod mandatū fuerat.  
 Annibal ipse accersit eos quos secū adduxerat,

pluribus illos orauit & adhortatus est, memores  
 essent mutuae cōsuetudinis per annos decē & se-  
 ptem contractae: cogitarent quā multis certa-  
 minibus cū Romanis cōfluxissent, in quibus sem-  
 per inuicti, ne spem quidē uictoriae Romanis un-  
 quam reliquissent. Potissimum uerò rogabat, ut  
 praefer singularia pericula ob oculos ponerens  
 innumeris praerogatiuas, eā quā ad fluuium Ty-  
 brim aduersus patrē praesentis Romani ducis pu-  
 gnātes cōsecuti essent: deinde pugnam aduersus  
 Flaminiū, adhuc ad Cānas cōtra Aemiliū sa-  
 ctā, quas nec multitudine uirorū, nec secundū ui-  
 res dignas esse dicebat, ut cū praesenti discrimine  
 cōferrētur. Et cū haec dixisset, iussit eos acie ho-  
 stiiū aspicere. Esse enim illā numero nō modō mi-  
 norē, sed et uix minimā partē eorū qui tū tēporis  
 cōtra ipsos dimicassēt, uiribus quoq; nō posse cō-  
 ferri. Illos siquidem, cū fuissent antea inuicti, di-  
 micasse cum ipsis simpliciter ac integrē: horum  
 uerò alios illorum esse liberos, alios reliquias eo-  
 rum qui uicti essent in Italia, seq; septennumero  
 fugissent. Quapropter arbitrari se, non debere  
 ipsos detrudere uel suae uel imperatoris ipsorum  
 gloria ac nomini, sed magno animo decertantes  
 famam de ipsis sparsam, quod inuicti essent, con-  
 firmare. Haec & alia consimilia utrique suis  
 proponebant exercitibus. Cum igitur utrinque  
 quae ad cōflietum pertinebant parata essent, &  
 equites Numadē iamdudum inter se uelarent,

inbet

*iubet Annibal, ut qui elephantis insidebant, hostes inuaderent. Vbi autem undiq; tuba insonabant ac buccina, ex beluis aliquot perterrita retrouertuntur, & contra Numadas, qui auxilio Carthaginiensibus uenerat, feruntur. Deinde per eos qui cum Masanissa erant, sinistrũ Carthaginiensiu cornu mox nudatur, Reliquæ bestie cum hastatis Romanis in medio acierum congregantes, multum quidem perpetiuntur incommodi. multum tamen uicissim hostibus inferũt: donec percussæ, aliæ per intervalla egressæ, à Romanis securè, iuxta Imperatoris providentiam capiuntur: aliæ ad dextrum latus fugientes, & equitum iaculis percussæ, tandem extra pugnantium exercituum loca erumpunt: Tum autem & Lælius, cũ turbati essent elephanti, irruens, Carthaginiensium equites sic impellit, ut consternati fugerent, fugientes alacriter insecratur. Idem facit & Masanissa. Cum hæc gererentur, utraq; phalanges pedetentim & magno animo congregiuntur, demptis illis qui cum Annibale uenerant ex Italia. illi siquidem primam suam stationem retinebant. Vbi inuicem facti essent vicini Romani, more patrio simul uociferantes, & gladijs ad scuta illis strepitum edentes configunt cum hostibus. Stipendiarij uerò Carthaginiensiu, uoces edebant, confusus et uarias. Haud enim secundũ Poëtæ dictum, idem erat omnium sonus, eadem uox. sed alia aliorum lingua, Erant uiri multis*

multis ex locis coacti, quemadmodum iam recens  
 sui. Cum autem pugna illa cominus & uiritem  
 committeretur, propterea quod dimicantes nec  
 hastis nec gladijs uti possent, dextrè quidem &  
 audacter initio certabant, & multos Romanos  
 uulnerabant. Romani uerò accurata aciei con-  
 structione & armatura confisi, magis ac magis  
 ad anteriora connitebantur. Et cum ij qui Ro-  
 manis à tergo cohærebant, anteriores adhorta-  
 rentur & consequerentur, Carthaginienses uerò  
 stipendiarijs suis non accurrerent, nec opem ul-  
 lam ferrent, sed animis deiectis starent, tandem  
 declinabant. Barbari. Et quoniam à suis deseri  
 uidebantur, inter secedendum irruebant in ad-  
 stantes, illosq; interimebant: id quod multos etiā  
 Carthaginienses huc adigebat, ut fortiter occum-  
 berent. Cum enim à stipendiarijs occiderentur,  
 ex animo tam aduersum suos quam contra Ro-  
 manos pugnabant: in quo sanè discrimine, quo-  
 niam instar fanaticorū horrendis modis pugna-  
 bant, haud paucos tam ex suis quam hostibus  
 trucidabāt. Et hoc pacto confuse in signa insta-  
 bilitum ac leuium agminum irruebant. Nā prin-  
 cipum duces, cum uiderent ea quæ accidebant,  
 aciebus illorum imminebant. Maxima uerò Car-  
 thaginiensium & stipendiariorum pars tam ab  
 ipsis quam à leuibus agminibus trucidabantur.  
 Eos autem qui seruati erant & fugiebat, acie-  
 bus admisceri non sinebat Annibal: sed præpo-  
 sitis

fitis mādabat, ut eos praeponerent, prohibebatq;  
 ne appropinquantes reciperēt. unde cogebant ut  
 illi secedere ad cornua, & extra illa ad loca praesentia. Quoniā autē locus intermedius desertorū  
 exercitiū plenus erat cruore, eade, ac mortuorū  
 cadaueribus, multū difficultatis ea res impera-  
 tori Carthaginiensium & impedimentum con-  
 versionis efficiebat. Lubricitas enim mortuorū,  
 utpote cruentorum, & accruatim prolapsorum,  
 deinde & armorum anna cum cadaueribus prole-  
 ctorum confusio, molestū erat redditura transitū  
 his qui in acie incedebant. Vulneratis tamē re-  
 tro post acie asportatis, & illis qui lenia agmi-  
 na insequabantur clangore tubae reuocatis, suos  
 ante pugnā medijs hostibus obiecit: principes ve-  
 rō & triarios utroq; cornu desatos, per mortuos  
 incedere iussit. ubi separata loci illius lubricita-  
 te, ex aquo stationē leuiū agminū cōsequenti sue-  
 rant, cōslegebāt inter se phalāges maximo impe-  
 tu & animo propensissimo. Quoniā verō & mul-  
 titudine, & animis, & uirtute, deniq; & arma-  
 tura pares erāt utrinq;, cōtiguit eam dimicatio-  
 nem diutius esse ambiguā. Moriebātur occisi in  
 suis quiq; locis, propter singularem contentionē,  
 donec Masanissa ac Lelius à persecutione  
 equitum reuersi praeter expectationem opportu-  
 nē suis coniungerentur: quibus in eos qui cū An-  
 nibale erant à tergo irruentibus, plurimi truci-  
 dabantur in ipsa acie. ex illis verō qui sugā ar-  
 ripi

ripiebāt pauci prorsus aufugiebāt. Erant enim  
 equites undiq; circūfusi, & loca plana & cāpe  
 stria. Ceciderūt autē ex Romanis plus quā mil  
 le quingēti, ex Carthaginiensibus uigesies mille:  
 capti sunt haud multo pauciores. Itaq; pugna  
 hac qua de summa rerū certatum est, & qua Ro  
 manis per dictos duces uniuersalem uictoriā ad  
 iudicauit, huiusmodi habuit exitū. Post pugnā  
 Publius cū insequutus Carthaginiensium uallū  
 diripuisset, ad castra sua reuersus est. Annibal  
 uero cū paucis equitibus cōtinuo discessu Adru  
 metū saluus peruenit. Egerat in eo discrimine  
 pro uiribus, nihil omittēs corū qua bonū decent  
 Imperatorē, & qui multarū rerū sit experiētiā  
 cōsequutus. Primū siquidē inito cū Publio collo  
 quio per seipsum imminētia pericula conatus est  
 auertere. Hoc autē uiri est non considerantis res  
 egregiē gestas, sed fortuna diffidentis. & prauī  
 dentis ea qua in consiliū prater opinionem eue  
 nire solent. Deinde praliū ipsum ingressus, rebū  
 illis sic usus est, ut non posset certamen contra Ro  
 manos melius disponi, ab eo qui pari utatur ar  
 matura, quā tū disposuit Annibal. Cum enim  
 Romanorū ordo et exercitus esset diuisus, contin  
 gebat ut quisq; & in genere & per partes con  
 tra quosuis apparentes impetus, per unā quāddā  
 aciei dispositionē, dimicare posset, eo quod sem  
 per duo signa quā proximē ubi opus erat ob  
 uersabantur: adhuc & armatura militibus &

ll

pro



protectionē et confidentiam praberet, ac propter magnitudinē scutorū, et infraſtam inter percuſiendū macherarū ſoliditatem, ob dictas cauſas expugnatu difficiles eſſent: nihilo tamen minus Annibal cōtra ſingula iſta quātū fieri potuit ſic cōpetēter in ipſo tēporis articulo occurrat, ne induſtriā excellētē oftēderet. Etenim multitudinē illā elephātorū ſtatim apparauerat. Et ad id ante ordines ſuos collocauerat, ut acies hoſtiū Et perturbarent, et diuellerent. Deinde et ſtipendiarios in primo loco conſtituit, illisq; Carthaginienſes ſubiecit, ut Et corpora hoſtium moleſtia obrueret, Et vigorē armorū propter occiſorum multitudinē inutile redderet, ac ſimul Carthaginienſes tāquā in medio conſtitutos cogeret, ut in ordine manerēt, et pugnarent iuxta dictū Poēta, donec etiā non uolēs neceſſitate adactus pugnaret. Pugnaciſſimos uerò per internallū inferuit, prauidēs id quod frequēter accidere ſolet, ne et corporibus et animis integri manētes, uiribus ſuis, ubi opportunum eſſet, uicerētur. Quod uerò, quāuis nihil omiſerit eorū qua ad uincendū facerent, cum antea fuiſſet inuictus, tū fruſtra ſuus eſt, ueniā meretur. Accidit enim aliquādo, ne caſus aliquis conatibus bonorū uirorū reſiſtat: non nunquā uſuſueuit, ut iuxta prouerbiū, qui bonus eſt, per eū qui melior eſt, uoto ſuo fraudetur: quod et tū Annibali eueniſſe dici poterit. Siquidem quando ea qua cōmanem conſuetudinē et mōres quorum

quorundam excedunt, propter magnitudinē casuum in se periclitatur, cōmiserationē apud spectatores et auditores merentur, et unumquemque nostrum rei nouitas et insolētia cōmouet. Si uerò tale quid propter imposturā et hypocrisim accidere uideretur, non cōmiserationē, sed ira excitat et odium: id quod tum quoque circa legatos Carthaginienſiū accidit. Publius uerò pauci ad illos exorsus, significauit se illorum quidē gratia nihil debere facere quod benignū sit et humanū, quando ipsi quoque cōfiterentur, quod et bellum ipsi initio Romanis intulerint, et contra pacta ciuitatem Zacāthiorū depopulati sint, primiūque fœdera transgressi, iuramenta et pacta scriptis comprehensa infregerint. Verū sua ipsorū gratia, et propter fortunā et casus humanos, decretum ipsis esse rebus presentibus clementer et liberaliter uti. Et hoc ipsis quoque appariturū, si presentem causam recte considerauerint. Non enim debere ipsis graue uideri, si quid nunc imponatur, quod uel facere, uel pati sine dare debeant: sed si quid humanitatis impetrent, id potius debere ipsis mirum et prater cōsuetum uideri: cum fortuna male propitia, propter ipsorum iniustitiam, misericordia et uenia reiecta hostibus ipsos subiecerit. His dictis, clementiam illis et benignitatem pollicetur: ac simul indicat, quid eos perferre oporteat, quae hisce capitibus proponebantur. Reliqui Carthaginiesibus eas ciuitates, quas

ante postremū illud bellum Romanis illatum in  
*Aphrica* habuissent, & qua loca ab antiquo  
 tenuissent, deniq; & pecora, & corpora, & re-  
 liquas facultates. Præterea concedi illis, ut ab  
 eo die liberi absq; ullo impedimento suis moribus  
 ac legibus uiuant. Hæc erant per clementiâ con-  
 cessa. Rursus hisce contraria subiiciebantur ista.  
 Debere Carthaginienses quicquid iniusti damni  
 Romanis induciarum tempore intulissent, resti-  
 tuere: quos ex omni belli tēpore captiuos ac pro-  
 fugos haberent, reddere: longas naues omnes,  
 demptis decem triremibus, tradere. Consumiliter  
 & elephantos, nemini prorsus extra *Aphricā*  
 bellum inferre, nec cuiuspiam in *Aphrica* quoq;  
 eitra Romanorum sentiētiā. *Masanissa* Regi,  
 domos, agros, ciuitates, et quicquid præterea uel  
 illius, uel maiorum ipsius fuisset, intra terminos  
 ipsis præscribendos, cuncta restituere: exercitum  
 trimestri spatio alere, illiq; stipendia tantisper  
 dare; dum responsa ex ipsa *Roma* adferrentur:  
 secundum pacta decem millia talenta argenti  
 annis quinquaginta pēdere, sicut singulis annis  
 numerent *Euboica* talenta ducēta: dare obsoles,  
 fidei gratia, centum ex iuuenibus, secundum Im-  
 peratoris præscriptū, qui ætate nec minores æ-  
 nis quatuordecim, nec maiores triginta essent.  
 Hæc Carthaginensium legatis Imperator Ro-  
 manus proposuit: qui audita properanter ad  
 suos deuoluit. ferunt autem, quod cum eo tempo-  
 re

re Senator quidam praescriptis pacis capitibus  
in Senatu contradicere conaretur, mox atq; orsus  
esset, Annibal progressus, hominem sede detra-  
xerit. reliquis vero succedentibus, quod id prater  
consuetudinē civitatis fecisset: rursus Anniba-  
lem surrexisse, dixisseq; serunt, ignoscendum ac  
condonādū sibi esse si quid prater mores & con-  
suetudinem ipsorum faceret, cū sciant ipsum pa-  
triā egressum esse, cū puer esset annorū nonem, ac  
demū ad ipsam annos quadraginta quinq; na-  
tū reuersum: ideoq; orare se, ne id spectaret, quod  
consuetudinem ipsorum transgressus esset: sed hoc  
magis considerarent, an vere patria rebus com-  
pateretur. Propter illas enim se in praesentē inci-  
disse prauaricationem. Mirum nanq; sibi &  
insolens videri, si Carthaginensiu quisquam, cui  
notum sit quid tam communi patria quā sin-  
gulis priuatim cōtra Romanos consultū existat,  
fortunā nō adoret: cū subiectus Romanis nunc,  
talem consequatur clemētiam: cuius spem si quis  
paucis antē diebus, cū Romani uicerunt, patriae  
sacere uoluisset, ne dicere quidē ea de re potuisset  
propter magnitudinē & excellentiā apparen-  
tium malorum. Quapropter orare se etiamnum,  
ne quid ratiocinatione & cūstanter agās, sed  
capitibus pacis unanimi consensu acceptis, Dīs  
sacrificens: ac cūcti precetur, ut illa populus Ro-  
manus confirmet. Cū itaq; prudenter & tem-  
poribus illis cōuenienter cōsultare uideretur, de-

cretum est, accipiendum esse præscriptum. Et constitutum cum Romanis fœdus. Consectim autem senatus legatos amandas, eos ipsos qui capitibus pacis contradixerant.

Fragmentum de rebus ac posteris Ptolemæi.

Illud autem quis non admirabitur, quod Ptolemæus cum uiucret, rebus istorum non prouiderit, cum essent, quidam ad succurrendum parati. Quando uero morte sublati filium parvulum reliquit, cui lege natura ambabus, ut aiunt, manibus Regnum conservare conatus fuerat, cum sese mutuo cohortantes properant ad illud facinoris, ut quo principatum pueri inter se dividere possint, relictum è medio auferant. Nec faciunt hoc more tyrannico, sed modicum aliquod dedecoris prætextum præmittunt: Et consectim impudenter ac serociter sic agunt, ut atrocitas ipsorum uita piscium conformari possit: de quibus fertur, quod cum eiusdem generis sint, nihilominus minus minorum perditio maiorum sit ciuibus et uita. Quocirca quis non quasi speculum quoddam pactum illud inspiciens, spectare sibi uidebitur impietatem erga deos; Et crudelitatem erga homines, adhuc Et maximam dictorum regum auaritia? At tamen quis non ubi propter istam fortunam in rebus humanis accusauerit, uice uersa merito opponat, quod eadem et istis conuenientes postea pœnas imposuit, et posteris optimū exemplū ad corrigendos suos mores, nepe prædictorum Regum tam ignominiosam

Sam poenā, proposuit? Etenim cum adhuc fœdera inter se trāsgrederentur, & pueri principatū distinderēt, Romanis induētis quæ illi cōtra proximos & uicinos iniquè cōsultauerāt, iustè & conueniēter illis noxia & aduersa esse fecit. Nā utriq; cōsestim armis deuicti, nō solū alienorū bonorū cōcupiscētiā ponere coacti sunt, sed & tributis subiecti, iussis Romanorū parere sustinuerunt. Tandē admodū breuī tēpore regnū Ptolemai fortuna disposuit: illorum uerò dominatus & successores alios reddidit extorres & calamitosos, alios propè usdem casibus inuoluit.

### De Philippo Macedone.

Ciani itaq; in hæc arumnas inciderunt non tam propter fortunā, aut uicinorū iniustitiam, quàm propter suā ipsorū temeritatē, & malam Reip. institutionē, quæ frequēter pessimos in pretio habuerūt, & optimos supplicijs affecerunt, quo facultates illorū auferret: atq; ita uelut ultero in istud inciderunt infortunij, in quod nescio quo modo cūcti mortales perspicuè incidētes, sententias suas terminare nō possunt, imò ne breuī quidē facile diffidere, sicuti tamē nōnulla ex brutis animātib<sup>9</sup>. Nā illa nō solū, si ipsa inciderint, in difficultatē inestationis & retiorū, sed & si aliud quodpiā periclitari uiderint, iā ea haud facile ad aliquid eiusmodi adduxeris, sed & locū ipsum suspectū habet, & quibuslibet eiusmodi speciē habētibus diffidūt. Homines uerò cū de

alijs audiant, alios adhuc hoc pacto perire videat, nihilo tamē minus quāprimū quis gratificandi verbis usus, spē mutua correctiois proposuerit, ad illecebrā sine cautioe accedū: certō scientes, neminē unquā ex illis servatū esse, qui huiusmodi escus denotarūt, sed cūctis tales politias indubitato fuisse exitio. Philippus uerō cū ciuitatē potestati suae subiecisset, perinde et abatur, ac si rē bonā & honestā persecisset. Et cū affini suo propiē quidē succurrisset, eos uerō qui se abalienarāt, cūctos perieruisset, ac corporū & pecuniarū copiā sibi iuris prae-textu vindicasset, contraria non cōsiderauit, quāuis essent manifesta: sed primū affini suo, nulla iniuria affecto, & tamen uicinorū fœdera transgresso, opē tulit. Deinde quoniā ciuitatē Gracā maximis calamitatibus per iniuriā inuoluēs, samā crudelitatis in amicos de se sparsam cōfirmaturus erat, meritiō mirinq; corā omnibus Gracis impietatis opinione sortitus est. Tertiō legatos dīclarū ciuitatum contumelijs affecit, qui ad hoc uenerant, ut Cyaneos ex malis imminensibus liberarent: ab illo uero sollicitati, & quotidie cum illo differentes, spectatores eorum facti sunt, quae minime ualebant. Præterea Rhodios usque ad eō aduersum se exasperauit, ut nullam amplius Philippi mentionem fieri sustinuerint. fortuna autem illi luculenter hac in re cooperabatur. Nam legatus in theatro apologiam aduersus Rhodios

*Rhodos effudit, magnificentiam Philippi illustrans, quod cū ciuitate iam aliquo pacto positus esset, eam gratiā populo tribuisset. faciebat autē id ob eā causam, ut et suspicionē ac detractionem illi resistentium redargueret, et ciuitati propositū illius manifestū redderet. Et ad magistratū quisquā ē portuuenit depopulationē Cianorum et crudelitatem Philippi, quā in illos exercuerat, annūtiāns, sic ut Rhodij, cū praefectus in media legati praemissa dicentis oratione subingressus, quae annuntiata essent declararet, Rhodij propter transgressionis excessum excedere non possent. Philippus itaq; nō iam contra Cianos quam seipsum prauaricatus, usq; adeo desipere, et ab eo quod cōueniebat deniare cepit, ut quorum gratia uehemēter pude fieri debebat, propter ea ipsa quasi rectē facta gloriaretur, seseq; iactaret. Populus autē Rhodiorū ab eo die Philippū pro hoste habebat, et ad eū scopū sese praeparabat. Consimiliter et Aetoli propter idem factū odiū aduersus eū animo conceperunt. Cum enim nuper cōciliatus manum ei genti dedisset, nulla iam causa inimicitiae existēte (nam paulo antē Aetoli, Lysimachi, Chalcedoni, & Ciani amici facti fuerant). primū Lysimacheorum ciuitatem aggressus, à societate illam Aetolorum abstraxit: deinde Chalcedoniorū, tertio & Cianorum ciuitates depopulatus est: cum dux Aetolorum in ciuitate Cianorum ageret, & rebus*



rebus publicis praeffet. Prusias uerò quoniam  
 uoti factus fuerat compos, letabatur. uerum ubi  
 alius premia expugnata ciuitatis abstulerat,  
 ipse uerò aream quandam adificij desolatam  
 sortitus fuerat, molaste quidem ferebat, at ni-  
 hil efficere poterat. Congregatis autem primo-  
 ribus ex Macedonibus, ad eos una cum rege *Py-  
 rra* Agathoclia ingressus, in isto quidem simulabas  
 se qua uellet praecopia obortariam lacrymarum  
 eloqui non posse: cum uerò frequenter illas chla-  
 myde abstersisset, ac tandem compefenuisset, puerum  
 gestans, Accipite, inquit, hunc quem pater mo-  
 riens in istius quidem (ostensa sorore) uenas de-  
 dit: nostra uerò fidei, o uiri Athenienses, com-  
 mendauit. Euius itaq; benetolentia parum mo-  
 menti habet ad pueri istius salutem procuran-  
 dam: in uobis uerò, *Pyrra* uestris nunc manibus sita  
 sunt illius litera. Nam Tlepolemus iamdudum,  
 sicuti illis liquet qui recte expendunt, maiora  
 quam se decent appetit: *Pyrra* nunc diem determi-  
 nauit et tempus, in quo diadema usurpet. Et ea de  
 re non sibi, sed ueritatē re ipsa sciētibus et tū praesentibus credere iubebat. His dictis inducit Cratolauum, qui seipsum et aras et sacrificia à multitudine ad diadematis usurpationē parata uidisse dicebat. Qua cum Macedones audirēt, non modò commiseratione illius non tangebātur, sed ne attēdebāt quidē ad aliquid eorū qua dicebātur: sed subsannantes ac fufurrantes sic nugabātur inter se, ut ne ipse

ipse quidem sciret, quomodo prorsus concionem egressus esset. Consimiliter & in alijs cœtibus ecclesiasticis accidit. Interea multi ex superioribus exercitiis adnauigabāt, & alij cognati, alij amici existentes, obsecrabant ut rebus praesentibus succurrerent, nec se à tam indignis & tam impudentibus contumelijs affectos negligerent. Id uerò potissimū multos ad supplicium de primoribus sumendū stimulabat, quod aduersum se, quod futurū erat, praesumi intelligerent, propterea quod quaecumq; necessaria Alexandriam deportarentur, Tlepolemus occuparet. Deniq; & Agathocles irā hanc ei multorum & Tlepolemi exasperabat. Danaen siquidem, quae praedicti socrus erat, è templo Cereris abrepta, & per mediū ciuitatis capite nudato tractam, in custodiā coniecerant, uolentes eo pacto dissidium erga Tlepolemum exprimere. Quae de causa multitudo indignata, nō iam separatim aut secreto obloquebatur, sed alij noctu quidem quibusuis locis conceptā indignationē inscribebant, alij uerò interdum per partes obuersantes odium aduersus primores effundebant. Quibus uerò cum Agathocle erant, cū uiderent quae accidebant, deq; illis agrè sperarent, tum quidē suam moliebantur. uerū quoniā imprudentia ipsorum nitio imparatiores ad eam rē erant, conatu desisteabant, ac coniuratos & socios temeritatēq; conscribebant, quo admodum festinanter alios

ex

ex inimicis occiderent, alios cōprehenderent, et sub ista sibi tyrannicam potestatem vindicarent. Cum ista cogitaret, accusatur quidā Mœragenes unus ex satellitibus, quod cuncta Tlepolemo indicaret, ac partes illius iunaret, propter familiaritatem Adai, qui tū Bubasta praefectus erat. Agathocles vero confestim Nicostrato, qui a tabellis erat, in mandatis dat, ut in comprehensum Mœragenē, omnis generis tormentis adhibitis accuratē inquireret. Hic itaq; euestigio à Nicostrato cōprehensus, et in secretā quandam aula partē abductus, primum quidē recte de ijs qua acciderāt respondit. cū vero nihil eorū qua dicebātur confiteretur, uestibus exuitur. Et nonnulli instrumenta quaestionis apparabant, alij flagella manu tenentes chlamydes ponebant. Eo autē tēporis articulo quidā ex ministris ad Nicostratum accurrit: et cū quedā auribus illius insusurrasset, properē discedit. Nicostratus illū euestigio sequitur, nihil quidē dicens, at indefinenter semur percutiens. Erat autē indicibile et impronissum, quod circa Mœragenē accidebat. Nam alij flagella, nisi quod nondum cedere iussū erant, in promptu habebant: alij instrumenta coactionis ac tortura ante ipsius pedes parauerant. At simul atq; Nicostratus discessisset, stabāt attoniti cuncti: ac mutuò sese inspicientes quando ille reuertereur, expectabāt. Post autem aliquanto, astitores paulatim dilabuntur; ac

eand

tandem *Mæragenes* relinquitur. Quo factò, aulam præter expectationē transit, & in tentoriū quoddā *Macedonū*, aula vicinū, nudus illabitur. Et cū fortè fortuna optimates congregatos reperisset, exponit illis quæ sibi accidissent, & quomodo præter opinionē servatus esset. Illi partim nō credebant: partim cū uiderent eū esse nudum, ut crederent cogebantur. Ex hoc autē casu *Mæragenes* *Macedones* lacrymis obortis orabat, ut non sua modò, sed & regis salutē ac suæ ipsorū maximè succurrerent. Esse enim exitiū omnibus manifestū, nisi occasione illa uteretur, qua cunctorū iam odiū flagraret, et nemo nō ad sumendū de *Agathocle* supplicii paratus esset: & odiū illud ita potissimū inualefcere dicebat, opus esse uiris qui rē primū aggredierentur. *Macedones* hisce auditis exacerbantur, ac tandem *Mærageni* obtēperant: & mox quidem prima *Macedonū*, deinde et aliorū militū tentoria inuadunt. Erant illa cōtigua ex una parte ciuitati imminētia. Cum autē multi iam irruerent, opusq; tantū esset aliquo, qui cōcurrētes conuocaret, & rē ipsam primus aggredieretur, confestim in morē ignis impetus ille exarsit. Haud enim quatuor dū hora transferāt, et iam cuncta genera tam militū quàm ciuiū ad inuadendum *Agathoclē* conspirāt. Cooperabatur enim plurimū et casus, eo tēporis articulo, ut conatus iste perficeretur. *Agathocles* enim, cum allata esset

ad

ad ipsum epistola, et speculatores reuersi essent, epistola autē ad exercitū à Ilepolemo scripta significaret, quod statim esset adfuturus, et speculatores quoq; adesse iam illum significarent, in eam incidit dementiam, ut nō modò nihil uel faceret uel cogitaret aduersum irruētia pericula, sed secundū consuetū etiā tēpus abiret ad cōpotationē, illicq; pro cōsuetudine diata sua cōuinaretur. Oenanthē uerò cū afflicta et mœsta esset, accedit ad iēplum Cereris: & cū illud propter annuū, quoddā sacrificiū reſeratū esset, primum quidē suppliciter orat, et incantationibus erga deas utitur: tandem uerò ara affidet, & quiescit. Multa itaq; mulieres, mœstitiā et afflitionē illius cupidē uidētes solabant: Polycratis uerò cognata, & nōnulla alia ex illustribus, cū imminens eas adhuc lateret calamitas, accedentes Oenanthē solabantur. Illa uerò magna uoce exclamās: Ne me accedatis, inquit, bestie. Nō enim uos optimē, quod aduersum nos sitis afflicta, & cōtra nos a dijs quæ molestæ sunt peritura. Quin adhuc futurū credo, ut dijs uolētibus, de pignoribus ueſtris gustetis. Et cū ista dixisset, liētoribus, precipit, ut eas reprimās: & nisi obediunt, nerberēt quoq;. Illa uerò hac occasione accepta cunctæ discedūt, ac lenatis ad deos manibus, uota faciūt precatēs, ut ipsa experiretur ea quæ proximæ imprecabatur. Cum autē iam uirires nonas moliri decretū esset, et in singulis adibue

bus etiā mulierū accederet ira duplicatū odium  
 exarsit. Igitur simulatq; noctis tenebras conse-  
 quuti essent, repletur uniuersa ciuitas tumultu,  
 luminibus ac discursa. Etenim alij in stadio cū  
 clamore colligebantur, alij sese mutuo adhorta-  
 bantur, alij absconditè in ades ac loca nulli suspi-  
 rioni obnoxia currebāt. Et cū circa aulā ia loca  
 spatioſa, & stadium, & platea adhuc et curia  
 circa Dionysiacū theatru omnis generis turba  
 repleretur, Agathocles audito quod fiebat, re-  
 mulentus exurgit, cū eū locū recēs conspurcasset:  
 & acceptis cognatis omnibus, prater Philonē,  
 uenit ad regē. & cū paucis ad illū quæ ad com-  
 miserationē faciebat loquutus esset, manu illius  
 accepta, subduxit eū ad armariū, ubi hasta re-  
 positus inter uerticē & palatrā sitū, & quod  
 ad transitū theatri ibatur. Deinde duab<sup>9</sup> prio-  
 ribus ianuis obseratu, ad terciā cū duobus an-  
 tribus satellitibus et cognatis suis accessit. Erāt  
 autē ianua illa cancellata & perspicua, ac ge-  
 minis repagulis oclusa. Cum uerō per id tēpo-  
 ris multisimudo ex uniuersa ciuitate congregata  
 esset, sic ut nō modò patētia loca, sed & gradus  
 ac lecta reſerta essent hominibus, oritur clamor  
 ac uociferatio confusa mulierū ac puerorū unā  
 cum uiris, in ea inuoluntatione tam Carchedone  
 quā Alexandria cōmixtorū. Orta iā die, erat  
 quidē uociferatio confusa: id tamen potissimū  
 resonabat, quod regē uocabant. Primum itaq;

m m

Maced

*Macedones exurgentes occupant uestibulum  
 ararij regij. Post aliquāto ubi cognouerunt quo  
 aule loco rex esset, circumueuntes primas primi  
 annarij iannus amoliantur. Et cū ad secundas  
 uenissent, puerū uociferantes petunt. Agathocles  
 uidens iam quid sibi futurū esset, satellites  
 orat, ut ipsius nomine cū Macedonibus agerēt,  
 illisq; significarent, quod Et tunc pueri, Et re-  
 liquam potestatem, Et honores, adhuc Et reli-  
 quam administrationē quā haberet, uniuersam  
 resignaret: Et oraret, ut animula suam cū uictu  
 necessario retinere passus, Et ad pristinam uitā  
 suā conditionē reuerti: Et quod neminē, et iam si  
 posset, offendere uellet. Satellitum autē nemo illi  
 obtemperabat, sed solus Aristomenes eam pro-  
 uincia subibat: qui post aliquāto rebus geren-  
 di praefectus est. Erat uir ille natione Aetar-  
 naus: et cū etate progressus esset, uerū omnium  
 potestatem consequutus, optimē Et grauissime  
 regi simul ac regia praesse uisus est: idq; cunctū,  
 quantum Agathoclis prosperitas ē obseruane-  
 rat. Et cōtulerat. Nam primus uocato ad se  
 Agathocle coronam auream soli ex illis quī  
 praesentes erant imposuerat: id quod solis regi-  
 bus fieri solet. Deinde primus etiā Agathoclis  
 imaginem in anulo ferro ausus fuerat. Et cū fi-  
 liam ē coniuge sustulisset, Agathocliam illam  
 appellauerat. Sed de his haec nunc. Is itaq; acce-  
 pit ab Agathocle mādatis, portulam quan-  
 dam*

dam egressus, uenit ad Macedones. Vbi autem  
 patrumper eos alloquutus esset, & uoluntatem  
 Agathoclis declarasset, Macedones confestim  
 confodere eum nituntur: mox uero quidam obic-  
 tis illum manibus descendentes, plurimum uota  
 inquirebant. quibus acceptis, ea conditione ad  
 Agathocle reuersus est, ut uel regē ad eos du-  
 cens rediret, uel ne ipse quidē egredcretur am-  
 plius. Aristomenē itaq; Macedones cum ista  
 dixissent remisērāt: & interea secundā ianuam  
 aggredientes, etiā illam auferunt. Itaq; qui cum  
 Agathocle erant, uiolentiā Macedonum cū  
 ex iis quae perpetrabant, tum ex responso uiden-  
 tes, primum quidem ad ianuā accedētes, manus  
 supplices protendebant, et Agathoclia uerba  
 quoq; ostendebat, quibus se regē aluisse dicebat,  
 Macedones quauis uoce lugubri ac miserabili  
 uisa unū hoc orans, ut uitā retinere liceret. Cum  
 autem magna lamentatione ac fortune suā de-  
 ploratione nihil effecissent, tandē puerum cum  
 satellitibus emittunt. Macedones acceptum re-  
 gem confestim equo imponūt, & in stadium ab-  
 ducunt. Mox atq; ibi apparuisse, magno cla-  
 more & applausu facto, equū siltunt puerumq;  
 depositū abducunt, et in sedem regiā collocant.  
 Interea plebs partim gaudebat, partim contri-  
 stabatur. Gaudebant, propter allatū puerū. rur-  
 sus tristabantur, quod qui culpabiles erant, nec  
 comprehensi, nec merito supplicio affecti essent.

mm 2

Quap



Quapropter & indefinēter uociferantes, postebant eos adduci, & ignominiosa pœna exempli uice affici, qui omnium malorum fuissent auctores. Cum autem oborto iam die impetus plebis nulla ratione sedari posset, Sosibius, filius Sosibij, tum satelles qui potissimum ea qua regis erant curabat, & imperiū plebis cōpesci non posse, & puerum propter præsentiū rerum insolentiā ac nouitatē, plebusq; perturbationē contristari cerneret, interrogat eū, num traderet eos plebi, qui in se uel matre aliquid deliquissent. Illo annuente, satellitibus nonnullis iubet, ut regis sententiam manifestarent: puerū uerò inde ē sede acceptum ad suas ipsius ades, uicinas existētes, quo illi famularetur, abducit. ubi uerò sententia regis per satellites innotuit, totus locus applausu et clamore perstrepat. Qui uerò cum Agathocle & Agathoclia erant, eo tēporis articulo à se inuicem ad suas ades discesserant. Subito autē ex satellitibus aliqui, pars suapte sponte, pars impulsu plebis ad querendum iam dictos, ac simul ad illorū eadem irrūpunt. cuius rei casu quodā tale exitit exordiū. Ex satellitibus & assessoribus Agathoclis quidā, nomine Philon, crapulatus adhuc, egressus est in stadiū. Hic cum plebis impetū uidisset, adstantibus dixit, quod si quando Agathocles rursus ut antea proditurus esset, fore ut ipsos horū pœnitetet. Qui hoc audierant, alij illū uisuperabant, alij propulsabant.

bant. Illo se defendere conante, mox alij chlamydem illius scindunt, alij hastis miserū confodiūt. Simul autē atq; hunc ignominiose in medium, adhuc palpitantē, traherent, & multitudo cadendi furorē degustaret, cuncti exspectāt, quando nam & alij adducerentur. Paulo autē post primus Agathocles ninctus adducitur, quē ingredientē subito aliqui accurrentes transuerberant, nō inimicorū, sed beneuolorū opus facientes. Sic enim impediēbāt, ne sine se digno occideretur. Adducebatur cū illo & Nikon. Deinde & Agathoclia nuda cū sororibus suis trahēbatur, & consequenter cuncti illorum cognati. Tandem post omnes & Oenamhen ē tēplo Cereris extractā, nudam & equo impositā ducunt in stadiū. Cum itaq; cuncti isti plebi essent traditi, alij densibus in eos irruunt, alij pungunt, alij oculos eruiunt, & membra prolapsorū tantisper distrahunt, donec omnes eos mutilassent. Sunt enim Aegyptij homines inter furendum crudelissimi. Per id autem temporis puella quaedam, qua Arsinoes collectanea existerāt, cum Philammonē Tritiū à Cyrene, qui cum regina occideretur adstiterat, aduenisset, irruunt in illius aedes, illūq; uolēter lapidibus ac fustibus percussum occidunt. filiū quoq; eius, atate ephēbum, suffocant. Deniq; & uxorē Philammonis, nudam in plateam extrahunt, & interimunt. Igitur hunc exitū sortiti sunt Agathocles &

*Agathoclia, una cum ipsorum cognatis. Haud  
 uerò clam me est, quibus nugis et coloribus ali-  
 qui rerum istarum scriptores ad stupefaciendum  
 auditores nisi sint, plura tradentes auctario ser-  
 mone, quam uera et rem ipsam continens oratio  
 exposuit. Nonnulli referunt ea quae facta sunt,  
 ad fortunam, et spectandum ob oculos ponunt  
 quam illa sit inconstans et inenitabilis: hoc  
 agentes, ut causas et uerisimilitudines gestorum  
 adferant. Verum ego quidem hac digressionem de  
 rebus praedictis uti proposueram, propterea quod  
 hic Agathocles neque bellicam audaciam et poten-  
 tiam illustrauerit, neque rerum gerendarum usum for-  
 tunatum et qui appeti debeat habuerit, neque tan-  
 dem aulica industria et singulari uersutia pra-  
 dictus fuerit, in qua Sosibius et plures alij qui re-  
 gna usurparunt, uersati sunt, sed huic uiro di-  
 uersa acciderunt. Nam praeter opinionem emer-  
 sit, propterea quod Philopater regnum administrare  
 non posset. Hanc emergendi occasionem nactus,  
 cum post illius mortem opportunissimum tempus ad  
 conseruandum acceptam potestatem accessisset,  
 simul et res ipsae et uita, propter pusillanimitatem  
 et socordiam suam, admodum brevi tempore morte  
 multatus amisit. Quapropter non conuenit, ne-  
 dum talium facta est mentio, auctarius ac di-  
 gressorius sermo adijciatur: sed cum de talibus  
 narratur, quales extiterunt. Agathocles et  
 Dionysius Siculi, ac nonnulli propter res gestas  
 nomina*

nominati. Nam horum alter è plebeia et humili  
 sorte prodijt: Agathocles uerò, sioui Timanus  
 cauillatur, cū singulus esset, relictis tota singulina  
 & fumo, inuenis adhuc Syracusas uenit. Et pri-  
 mum quidem utriq; suis quisque temporibus, ty-  
 ranni Syracusiorum facti sunt, eius uidelicet ci-  
 uitas, qua tum temporis & maximam digni-  
 tatem & opes immensus habebat. postea uerò  
 & reges totius Siciliæ decreti, ac nonnullis Ita-  
 liæ quoq; partibus potiti sunt: Agathocles ue-  
 rò non modò Africā aggressus, sed & huius-  
 modi regnandi libidini immortuus est. Vnde &  
 de Publico Scipione, qui Carthaginē primus ex-  
 pugnauit, ferunt, quòd eum interrogatus esset,  
 quos nam uiros simul & maximè ad perficien-  
 dū propositū industrios, & prudenter audacissi-  
 mos fuisse putaret: de Agathocle & Dionysio,  
 responderit. De talibus quidē uiris sicubi incidit  
 narratio, lectoris animū suspendendū, deq; illorū  
 fortuna adhuc & de rebus humanis memorādū,  
 et in genere doctrinæ sermonē adijciendū: de præ-  
 dictis uerò uiris illud haudquaquā ut fiat, cōue-  
 niēs esse iudico. Hisce de causis auctariū sermo-  
 nem hoc loco de Agathocle narrātes eiecimus:  
 maximè ob id quoq; quod huiusmodi horribiles  
 narrationes, & euentus stupēdi, unā tantū phā-  
 rasīā habēt, dignā qua lectoris animum suspen-  
 sum reddat. Caterum non modò inutile est illas  
 prolixè tractare ac spectare, sed et ualiū energia

cum molestia quadā ac perturbatione perficitur. Sunt enim duo fines, utilitas videlicet & delectatio, ad quos oportet respiciant illi, qui vel auditu vel visu rem aliquam scrutari volunt. Et quoniam illud maxime historica narrationi cōperit, necesse est, ut ab utroq; fine eiusmodi auctarius sermo stupendis casibus adiectus, aberret. Quis enim euentus inopinabiles & rationi non consentaneos, imitari nolet? Nemo enim siue videat, siue audiat ea quæ præter naturā & communem mortaliū sensum fiunt, cōtinuē delectatur: sed initio semel quidē alia videre, alia audire gestimus, propterea ut cognoscamus quomodo fiat, quod factū videtur esse possibile. Quando uerò credere cœpimus, neminem delectat illis amplius immorari, quæ à natura cursu sunt aliena, neq; nolet quispia in rē sapius incidere eandem. Quare oportet ut quod dicitur, vel imitationis studiū elicere, vel delectare possit. Si quis uerò auctarius sermo alicui calamoso euentui præter hosce fines adiectus, cōuenientior ille est tragedia, quàm historia. At forsā ignoscēdū illis est qui neq; natura, neq; communes orbis res cōsiderāt: sed hi ipsis maioriū euentus maximi et stupēdi vidētur, in quos ipsi obiter inter legēdū incidentes, aut ex alijs audiētes, animū adhibēt. Unde et fugit eos, quod plura quàm par sit de reb<sup>9</sup> illis loquātur, quæ nec nōne sunt, uisote ab alijs quoq; dicta antea, neq; uel pdesse uel delectare possūt.

LIB

LIBRI XVI. HISTO-  
RIARVM POLYBII EPI-  
tome, Vuolfango Mu-  
sculo inter-  
prete.

De Philippo Macedone, & re-  
bus Græcorum.



**P**HILIPPVS itaq; cū non mo-  
dò ij quos obsidebat, ipsi resiste-  
rent, sed & hostes pluribus ro-  
stratis nāuib; instructi irruer-  
ent, de euentu rerū hasitabat et  
perplexus erat. Quaniā uerò res imminentes nul-  
lam patiebantur electionē, prater hostiū expe-  
ctationem, obsidionē soluit. Sperabat enim illum  
Attalus adhuc suffosionibus perficiendus im-  
morari. Sat agebat autē potissimum repentinam  
abnauigationē facere, credens se celeritate posse  
hostes praeuenire, & deinceps securē per terram  
samū redire. Plurimū autē cogitationibus suis  
fraudatus est. Attalus enim & Theophiliscus  
simulatq; illū obsidione soluta reuerti cognoue-  
rūt, cōsestim proposito incūbūt. Contigit autē, ut  
dissolutē nauigarent, propterea quod, ut dixi,  
Philippū crederent adhuc conatibus cœptis im-  
morari. Verū remigibus efficaciter usi, cōgres-  
sionē faciūt. Attalus quidē dextro latere cū du-  
ce hostiū, Theophiliscus uerò cū illis qui ad sini-  
stram

mm s

stram

stram erāt. Philippus tū tēporis circumdatus, da-  
to symbolo illis qui erāt ad dextrā, denunciatoq;  
ut nanibus puppetenus obuersis cū hostibus for-  
siter cōfligerent, ipse cum lembis ad insulas inter  
nadū iacentibus sese recipiēs, euentū prali expe-  
ctabat. Erat autē multitudo naniū Philippi ad  
certandū instructa, cataphracta quinquaginta  
tres, & cū illis non cataphractæ, sed lembi, cum  
pristibus centū quinquaginta. Nāues enim quas  
in Samo habebat, nō poterat uniuersas instrue-  
re. Hostium uerò classis, armatas naues habebat  
sexagintaquinq; unā cū Byzantinis: deinde bi-  
remes nouem, triremes tres. Facto autē navalī  
pugna initio, qui ex classe Attali erant, conse-  
ctim cuncti uicini iniāsi inter se concurrāt. Itaq;  
Attalus cū incidisset in octiremem, antennam  
in illam impellens, plagam illi sub undis infligit,  
& quamuis ij qui in tabulatis erant plurimum  
decertarent, tandem eam undis immergit. Philip-  
pi uerò decuremis, pratoria nauis existens, pra-  
ter opinionem in manus hostium uenit. Nam bi-  
remis quadam cum in illam incurrisset, uolentā  
ei plagā circa mediū fundum inflixit, et scalmo  
transstris subiecit, sic ut impetū illius gubernator  
moderari non posset: quare cū suspensa esset, in-  
tractabilis erat & prorsus immobilis. Quod cū  
accideret, duæ quinquiremes irruentes, ac nauem  
utraq; parte uulnerantes, & illā & classiarios  
in ea milites perdunt, inter quos erat & Dema-  
crates

crates Philippi nauarchus. Illo autem tempore articulo Dionysodorus & Dinocrates, cū fratres essent & nauarchi, apud Attalū simul irruentes, hic in septiremem hostiū, ille in oëliremē, confidenter nauali pugna dimicabant. Dinocrates cū oëlireme congressus, plagā quidē supra undas accipit, quod nauis esset erecta, hostium uerò naue cum uulnerasset, primū quidē secedere nō poterat, quamuis proram saepenumero pulsare tentaret, propterea quod Macedones alacriter usq; ad extremum periculum decertarent. uerū cum Attalus ipsi succurreret, & impetu in hostilem naue facto congressum scapharū soluisset, Dinocrates præter opinionē liberatur. Classiarij autē in naue hostili cuncti alacriter decertantes interierunt, nauis uerò deserta relicta in manus Attali uenit. Dionysodorus uerò cum uiolēto impetu ferretur, ipse quidē uoto naue hostilē uulnerandi frustratus est. uerū congressus hostibus, dextrā remigū seriem amittit, & simul pyrſuchi confringuntur. Quo facto, circumdāt eū undiq; hostes. Oborſo autē clamore ac tumultu, reliqua qdē classiariorū multitudo cū nani per-eunt. ipse uerò Dionysodorus cū duobus alijs ad biremē ipsi succurrētē enatat. Reliquarū autē nauū multitudo pari discrimine tenebatur. Quemadmodū enim hostes cū Philippo existentes, superiores illic erant, ita Attalus rostratarū nauū multitudine præstabat. Et ad hunc quidem modum



modū dextrū Philippi cornu cōparatū erat, ne  
 summa naualia praelij maneret ambigua. Ita  
 lus uerò maiore uictoria spē haberet. Rhodij an-  
 te initio quidē egressus ē portū, procul erant ab  
 hostibus, sicuti supra dixi: uelocitate nanigādi,  
 qua praestantiores multo erāt hostibus, Macedo-  
 nes consequuntur & inuadunt, qui in postrema  
 elasis parte erant. Et primum nanibus obuersis  
 proris illati, ordines remigiorū destrunt. cū ue-  
 rò qui ad Philippū pertinebant, conuersi periculi  
 tantibus succurrere cōpissent, Rhodij autem qui  
 eardius portū fuerāt egressi, cū Theophilisco iun-  
 gerentur, tū nanibus in faciē puppetenus ordina-  
 tis, utrinq; magno animo, cumq; clangore bucci-  
 na & uociferatione mutuò sese adhortātes con-  
 grediuntur. Igitur nisi Macedones inter armatas  
 uanes lembos parassent, pugna illa facile ac bre-  
 uiter terminata fuisset. Iam uerò Rhodij hoc pa-  
 tēto impediti sunt multis modis. Post quā enim or-  
 dines initio primā cōgressione facta moneri cō-  
 pissent, erāt cūcti inter se cōmixti. unde nec ena-  
 migare facile, nec naues obuertere, aut uiribus  
 praestantioribus uti poterāt, eo quòd per lēbos in-  
 terrumpentes impedirentur, qui iā ordines remi-  
 gū impetebāt, & molestabāt iā proras: quādoq;  
 & puppes inuadebāt, sic ut gubernatorū & re-  
 migum usus impediretur. Verū in obuertiendis  
 puppibus, artificio quodam usi sunt. Etenim qui  
 naues in proras obuertebat, supra undas uerbera-  
 bant

eabantur quidē ipsi, hostiū uerò nauibus plagas  
 sub undis inferebāt, quibus succurri non poterat.  
 Hoc autē rarius contigit. Pugnam enim uniuersa-  
 lem deinceps habebant, propterea quòd Macedones  
 sese fortiter è tabulatis nauū sicubi cominus di-  
 micaretur, defendebāt. Hostiliū tamen nauium  
 remigia, dū enauigare conabantur, admodū di-  
 scerpentes, inutilia reddebāt. Deinde rursus cir-  
 cūcirca nauigantes, alios puppetenus adoriebā-  
 tur, alios ex obliquo & obuersos aggrediebā-  
 tur: atq; ita nonnullos uulnerabant, alijs semper  
 aliquid ex necessarijs deterebāt: et hoc pacto pu-  
 gnātes, hostiū naues uniuersas perdebat. Perspi-  
 cū autē tres Rhodiorū quinqueremes periclitā-  
 bātur, pratoria uidelicet, in qua Philiscus nauigau-  
 erat, deinde quā moderabatur Philostratus,  
 tertia, quā gubernabat Autolycus, Nicostratus  
 uerò inuaserat. Cū enim illa in hostiū nauim in-  
 cidisset, & rostrū in ea reliquisset, accidit ut illa  
 percussa, una cū uiris mergeretur: y uerò qui cū  
 Autolyco erat, cū unda nani per prorā influe-  
 ret, ab hostibus circūdati initio quidē fortiter ce-  
 tarēt: eadē uerò Autolycus sic ut in armis erat,  
 in mare sese proiceret, reliqui uerò cōfidenter di-  
 micātes occiderētur, quo temporis articulo Theo-  
 philiscus cū tribus triremibus succurrens, nauem  
 quidē seruare nō poterat, propterea quòd unda  
 esset referta: duabus tamē hostilibus nauibus ul-  
 terius, classiarios qui in illis fuerāt eiecit. Cōse-  
 quim

stim autē pluribus circa ipsam lembis & navi-  
bus rostratis circumfusus, plurimos classiarios  
amittit, qui praeclare certauerant: ipse uero tri-  
bus uulneribus acceptis, cum audacter & confi-  
denter sese in eo periculo gessisset, agrē nauē suā  
seruanit, succurrēte ipso Philostrato, & in pra-  
senti praelio alacriter adiunāte. Cū autem illius  
sese nauibus coniunxisset, renouato impetu rur-  
sus cōgreditur hostibus. Quāuis enim uiribus cor-  
poris debilitatus esset propter uulnera, animi ta-  
men dexteritate & praeclarior & confirmator  
erat quā antea. Contigit autē, ut duae navales  
pugna multū à se inuicē distātes fierēt. Dexterā  
Philippi cornu, quod secundū primū propositum  
crebro terram appetebat, haud procul aberat ab  
Asia. Sinistrū uero, ut ijs qui in extrema parte  
classis erāt ex conuersione succurreret, nō multū  
distabat à Chio, & cū Rhodijs confligebat. Pe-  
rūt amē Aetalius dextrū cornu lōgē superabat.  
Et cum iam ad insulas propinquaret, in quas se  
Philippus subduxerat, ut euentū praelij expecta-  
ret, uidens quinquerehem ex suis extra praelium  
uulneratam ab hostili navi submergi, propera-  
bat ut illi cum duabus quadriremitibus succurre-  
ret. Cum autem hostilis navis declinaret, & ue-  
luti terrā petens discederet, cupidius & conten-  
siosius sat agebat, an illa potiri posset. Philip-  
pus uero uidens Aetaliū lōgius à suis auulsam,  
assumpsit quatuor quinqueremitibus, et tribus bi-  
remibus,

venibus, & ex lembis quotquot in uicino erant, properauit, & *Attalum* à nauibus suis exclusum, magno cum certamine scapham ad terram appellere cōgūt. Quo facto, Rex quidem assumptis secum qui in navi fuerant, secessit in mare rubrum. *Philippus* uerò & nauibus & apparatu regio politus est. fuerat enim *Attalus* arte quadā illo tēporis articulo usus. Etenim quæ splendidiora erat et apparatu regio, in tabulara nauis proiecit, ut qui primi ex *Macedonibus* lembis adnauigarent, ubi nidissent poculorū copiā, et uestēs purpureas, ac reliqua uasa istis cōsimilia, ab infestatione cessantes, ad istorū direptionē cōuerterentur. Hoc pacto cōtingit, ut *Attalus* securè ad *Erythreas* secederet. *Philippus* autē quamuis in ea nauali pagna multo esset inferior, ac uictoria in uniuersum fraudatus, eo tamen casu, qui circa *Attalū* cōtingit, rursus erectus renauigat, ac sedulo naues suas colligit, hortaturq; uiros ut sint cōfidētes, sperentq; se nauali pralio uicturos. Subibat enim cogitatio quadā hominibus istis & persuasio, quod *Attalus* perisset, ex eo quod Regia nauis à *Philippo* adduceretur. *Dionysodorus* uerò considerans quid Regi suo accidisset, dato symbolo naues suas colligit: quibus ad ipsum cōsestim congregatis, securè ad portum *Asiae* abnauigat. Per id autem temporis *Rhodi* *Macedonibus* congressi, cum iam dudum infeliciter pugnassent, ex eo se pralio

pralio, secessione per paries facta, eo prae-textu  
 exemerunt, quod navibus suis succurrere propera-  
 rent. Itaque navibus alijs reparatis, alijs in confli-  
 ctu dilaceratis, in Chion abnanigant. Ex navi-  
 bus autem Philippi in conflictu Attali, perie-  
 runt decuremes, noniremes, septiremes, et sextire-  
 mes: cataphractarum vero decem, et biremes tres,  
 lembi viginti quinque, una cum supplementis. In  
 conflictu vero cum rhodijs habito cataphracta  
 decem, lembi quadraginta perierunt: capta sunt  
 duae quadriremes, et lembi septem cum supple-  
 mentis. Ex navibus Attali submersa sunt bire-  
 mis una, quinquiremes duae, et ea quae Regia fue-  
 rat. Rhodiorum vero perierunt quinquere-  
 mes duae, triremis una, capta autem est nulla. Interierunt  
 ex viris Rhodijs sexaginta, ex militibus Attali  
 septuaginta, ex copijs Philippi Macedonis ter-  
 mille, et ex supplementis sex millia. Capti sunt  
 autem ex socijs et Macedonibus circiter duo  
 millia. Aegyptiorum vero septingenti. Itaque na-  
 valis hac pugna huiusmodi exitum, sortita est.  
 Vendicabat autem sibi victoria Philippus, dua-  
 bus de causis: una, quod Attalo ad terram pro-  
 fugato, navem illius occupasset: altera, quod ad  
 Argennum, sic dictum, adnavigasset, illicque sta-  
 tionem navigiorum fecisse videretur. Consumiliis  
 fecit et sequenti die, collectis navigijs, ac mor-  
 tuorum qui cognoscerentur, sublatione facta,  
 quo praedictam imaginationem efficere. Quod  
 autem

autem ne ipse quidē spem haberet victoria, paulo post & Rhodij & Diomysodorus manifestum fecerunt. Nam sequenti die cum adhuc in proposito esset Rex, missis inter se nuntijs adnauigarunt aduersus eum, & classē illi porrecta fronte opposuerunt. Cū autē nemo ex aduerso adnauigaret, renauigarunt ipsi ad Chion. Philippus uerò cum antea nunquam tot viros ne in mari quidē, uno tempore amisisset, graniter eam iacturam ferebat, & admodū cōflictū detrectabat. Corā exteris quidem quouis modo cogitationes suas abscondere conabatur, quamuis res ipsa non permitterent. Nam prater alia, etiam ea quæ post pugnam accidebant, cunctos spectatores stupefaciebāt. Quoniā enim tanta hominū multitudo perierat, totus portus per id temporis mortuorum cadaueribus sanguine & armis naufragiū replebatur. Diebus consequentibus uisebantur litora commixtura iam diētorū omnium cumulari unde non ipse modò, sed & cuncti. Macedones in cōsternationē haud uulgarem incidebāt. Theophiliscus uerò, cū uno die superuixisset, patriāq; de nauati pugna scripsisse, ac Eleonæum copijs suo loco præfecisset, dolore uulnērū monitur, uir & in prælio strenuus, & propter propositum memoria dignus. Cū enim ille manum cū Philippo conferre nō auderet, cuncti moras neceiebant, audaciā Philippi metuentibus uerò ille bellum inchoasset, coëgit patriā

n n suam

suā ut eodē tēpore simul ad bellū accingeretur  
coēgit & Attalū, ne cūctaretur, sed ad bellum  
se se pararet, ac fortiter dimicaret. Itaq; non im-  
merito Rhodij mortuū quoq; eiusmodi prosequen-  
ti sunt honoribus quibus non eodemodō, qui tum  
uinebant, sed & posteros ad hoc stimulabant, ut  
pro patria periclitari uellent. Quid igitur in eo  
spectabatur impetu? Nihil aliud quam rerū na-  
tura. Plerunq; enim sic accidit, ut multi ea qua  
sunt impossibilia propter spes relucescentes, con-  
cupiscentia rationē singulorū superant, appe-  
tant: & ubi res ipsas opere aggressi sunt, nullo  
pacto a proposito declinare sustineant, eo quod  
mentē sint obtenebrata & seducta, propter co-  
natuum impossibilitatē, & molestiā eorum qua  
occurrunt. Postea uerō Philippus cū ciuitatulā  
aliquoties frustra oppugnasset, propterea quod  
munita esset, propugnaculis et pagis in agro na-  
statis recessit. Cū inde discessisset, castrametatus  
ad Prinassum, obsidere cōpit, & oppugnare per-  
sodinas, ubi nihil effecisset, propterea quod locus  
ille petrosus esset, tale quid excogitat. Interdum  
quidē strepitū subterraneū edit, quasi muros su-  
bruere moliretur; noctu uerō terrā aliunde com-  
portat, & circa fossarum ora coacernat, ut eos  
qui in ciuitate erāt consideratione tā multa tel-  
luris egesta consternatos redderet. Igitur Pri-  
nassei initio quidē cōstātes ac fortes permanentes  
ubi uerō misisset ad eos Philippus, signific affectū  
quod

quod murus ipsorū ad tertiā stadū partē submo-  
lius esset, ac percōratus esset utrū ciuitate securi  
excedere, aut unā cū ciuitate ipsis fundamentis  
prorsus exustis perire uellent, tum uerbis huius-  
modi fidem dantes, ciuitatem tradiderunt.

De ciuitate Iassæorum frag-  
mentum.

*Iassæorū ciuitas in Asia sita est in sinu qui  
medius iacet inter Neptunum Milesia & ciui-  
tati Myndiorum adnūcupatur: apud plurimos  
uero ex Vargylietis ciuitatibus, quæ ad secessus  
illius condita sunt, agnominatur. Feruntur au-  
tem initio coloni fuisse Argiorum. Postea uero  
cum maiores eorum, filij Nileis in Milesiam in-  
ducti essent, Miletum cōdidisse, propterea quod  
in bello Carieo periclitati fuissent. Magnitudo  
autem ciuitatis decem stadiorum est. Fama au-  
tem est, & creditur, apud Vargylietas, quod sta-  
tua Diana Cindyardis, quamuis sub dio sit, neq;  
nebulam, neq; pluuiam pariat, sicut & statua  
Veste apud Iassæos. Et ista etiam historiogra-  
phi nōnulli dixerunt. Ego uero nescio quomodo  
eiusmodi historiographorum sententijs toto hoc  
tractatu constanter repugno & succenseo. Vi-  
dentur autē mihi talia prorsus puerilē sensum  
resipere, qui citra considerationē nō modò ab-  
surdæ, sed & impossibilia complectitur. Etenim  
si quis corpora quadā sic illuminari posse dice-  
ret, ut umbrā nō cōstituāt, id animi prorsus effet.*

n n      in sen



insensati, quod Theopompus fecit, dicēs eos qui in  
tēplū Iouis quod in Arcadia est, ingrediuntur,  
haud adumbrari. Huic autem conforme est quod  
iam dicitur. Itaq; in omnibus quidem illis qua  
plebis pietatem erga numen conseruant, condo-  
nandum est nonnullis historiographis, qui de ta-  
libus monstrosa loquuntur: in eo uerò quod mo-  
dum hunc excedit, ignoscendū non est. Est forsā  
in qualibet re quantitas descriptu difficilis, imò  
et impossibilis. quapropter & danda uenia est,  
si modicè quis per ignorantia à uero aberrau-  
erit: reprobandum uerò, mea quidem sententia,  
quicquid modum excesserit.

#### De Publio Scipione.

Publius uerò Scipio haud diu post ista tēpo-  
ra reuersus est ex Aethiopia. Cū autē expectatio  
multitudinis magnitudini gestorum conformis  
esset, contingit magnā fieri circa hūc uirū ima-  
ginationē, & plebis erga illū beneuolētiā: id  
quod haud immerito, neq; prater rationē acci-  
dit. Cū enim nūquam se Annibalē Italia cie-  
kturos, ac periculum quod ipsis & socijs immi-  
nebat, excussuros putarent, iā tū constāter nō mo-  
dò quauis formidine & calamitate liberati, sed  
& hostibus dominari uidebantur, eam ob cau-  
sam excellentissimo gaudio perfundebantur. Vbi  
uerò triumphauit etiā, tum adhuc amplius per  
eorum efficaciam que inducebātur, de preceden-  
tibus periculis admoniti, immodica afficieban-  
tur

tur cum erga deos eucharistia, tū erga tāta mu-  
 tationis autorē beneuolētia. Syphax enim Mas-  
 syliorū Rex, in triūpho per ciuitatē, unā cum re-  
 liquis captiuis ducebatur, qui et aliquanto post  
 in carcere uitam finiuit. Hisce sic gestis, Romani  
 multis continuis diebus et certamina edebāt, et  
 panegyres splēdidē celebrabant, habētes ad ista  
 suppeditaricem Scipionis liberalitatem et ma-  
 gnanimi- tatem. Verū pulchrē res grādes ordi-  
 ri, et impetu quodā ad incrementa rerū cōtende-  
 re, multis iā contigisse: at propositū ad finē dedū-  
 cere, et sicubi fortuna obtiterit, ratione et in-  
 dustria id quod alacritati ac proptitudine dece-  
 dit, adimplere, paucorū esse uidetur. Quocirca re-  
 ctē quis Itali et Rhodiorū desidiā reprehē-  
 derit, regiū uerō et magnificū Philippi animū,  
 propositiq; cōstantiā laudauerit: nō quod omni-  
 no laudādum sit illius ingeniū, sed quantū pra-  
 sentem illius impetū et conatū concernit. Hanc  
 autē distinctionē eam ob causam induco, ne quis  
 nos à nobis ipsis dissidere suspicetur, qui cū pau-  
 lo antē Italū et Rhodios laudauerimus, Phi-  
 lippū uerō reprehēderimus, nūc cōtrariū facia-  
 mus. Nam propterea initio operis sic distinxi, ne  
 necessariū esse dixerim, eosdē aliquando lauda-  
 re, aliquādo rursus reprobare: eo quod rerum mo-  
 menta et euentus cum ad peiora, uel aliquando  
 ad meliora inclinant, mortalium animos fre-  
 quenter immutant. Accidit etiam aliquando,

ut homines secundum naturam suam nunc ad ea qua conueniunt, nunc ad contraria contendunt: quorum mihi iam unum circa Philippum accidisse uidetur. Quoniam enim propter accepta detrimenta excarescebat, ira q; & furore plus a quo utebatur, animo obfirmato & stupendo praesentibus sese occasionibus accommodabat: & hoc ingenio aduersum Rhodios & Attalum regem insurgens, rebus sequentibus potius est. Hac propterea dicere uolui, quod nonnulli, perinde atq; mali ac deficientes cursores, relicto primo seruire coeptis desistunt: aliqui uero hoc ipso potissimum aduersarios superant, quod in proposito constanter perdurant.

De Abydo & Sesto, ciuitatibus maritimis inuicem oppositis.

Situm autem & commoditatem Abydi & Sesti ciuitatum pluribus quidem recensere, uanum uidetur, propterea quod cunctis ea qua modici sunt momenti, propter uulgarē locorū usum parent: at summam lectionem considerationis gratia communesacere, haud arbitror in praesenti fore infrugiferum. Sciendum autem est, ea qua nunc de praedictis ciuitatibus dicenda ueniunt, non tam ex ipsarum locis, quam ex opposuione & collatione desumi. Quemadmodum enim ex eo pelago, quod a nonnullis Oceani, ab alijs Atlantici nomine uocatur, in nostrum mare nauigari non potest, nisi per angustiam, qua est ad columnas

lumnas Herculis: sic neq; ex nostro mari in Pro-  
 pontidem & pontū perveniri potest, nisi per in-  
 ternallū, quod est inter Abydū & Sestū, navi-  
 gatio fiat. Secundū id autē quod amberū portū  
 apparatus fortuna secundū quandam rationē  
 instituit, cum portum qui est ad columnas Her-  
 culis, latiore esse contigit eo qui est ad Helle-  
 spontum. Est enim ille stadiorum sexaginta: is ve-  
 rò qui ad Abydum, duorum tantū: id quod ex  
 eo factum esse cōiecturari poterit, quod externū  
 illud mare nostrum est latius. Est autem ostium  
 illud ad Abydum, commodius eo quod est ad co-  
 lumnas Herculis. Nam hoc utrinq; ab homini-  
 bus habitatur, et constitutionē instar porta, pro-  
 pter mutuam rerum communicationē: et alicubi  
 pontem quoq; habet, propter eos qui pedes ad  
 utramq; Epirū transeūt, alicubi verò indefinen-  
 ter navigatur. Illud verò quod ad Columnas Her-  
 culis est, rarum usum habet, propterea quod pa-  
 rum est mutui commercij gentibus illis, qua par-  
 tim ultra mare in Aethiopia, partim in Europa  
 sedes suas habent, & quod externū illud pcla-  
 gus in usu & experientia non est. Ipsa autem  
 Abydeporū ciuitas utraq; parte extremis quidē  
 Europa finib; circūdatur: portū autē habet, un-  
 de à quouis uēto, adnavigantes uideri possunt. Ve-  
 rū extra influxū illū, q̄ è mari est ad portū, nemi-  
 ni possibile est, ut ad ciuitatē appropinquet, pro-  
 pter celeritatē & uolētiā fluxuū, q̄ est in uado.

## Rursus de Philippo Macedonum.

*Attamen Philippus, cum alijs cancellos, alijs uallum circumdedit, Abydenos & terra & mari obsedit. Ipsa uero praxis neq; secundum magnitudinem apparatus, neq; secundum uarietatem adinventionū, qua in ipso sunt opere declarata, per quas obsessi inuicē machinari & alij alios arte circumuenire solent, admirabilis exitit: uerū secundum obsessorū dexterritatem, & animorum alacritatem si qua alia, digna est memoria & qua traditione perueniat ad posteros. Initio quidem ij qui Abydum inhabitabant, propria fiducia ducti, fortiter Philippi apparatus pertulerunt: & ex machinamentis quidem, per mare adhibitis, alia lapidum eiaculationibus percussa conquassarunt, alia igne succenderunt: sic ut hostes agrē naves ex eo discrimine eripuerint, structuris uero per terrā applicatis aliquousq; fortiter resisterunt, hand desperantes se uictoriā contra hostes obtētu-  
 Postquam uero propugnaculum quod extra muros erat, suffossionibus corruit, ac Macedones postea per fossas uadum murum peruenerunt, quem ciues intus opposuerant, tandem legatos miserunt Iphiadem & Pantacnotum, Philippumq; ciuitatem in suam potestatem ea tamen conditione accipere iusserunt, ut milites confederatos, Rhodiorum uidelicet & Attali, dimitteret, ac libera corpora, quo quaque uel-*  
*lene*

lent, pro viribus, unâ cum uestitu, enadere fieret. Cum uerò Philippus præciperet, ut uel cuncta in potestatem suam darent, uel fortiter pugnarent, redierunt legati. Abydeni auditis illis, ecclesiam conuocant, ac de rebus urgentibus animo delecto consultant. Statuunt igitur, primum seruos dare liberos, ut haberent eos unâ citra recusationem certantes, deinde cunctas uxores in templum Diana, liberos unâ cum nutritibus in gymnasium, deniq; argentû & aurum in forum, adhuc uestimenta alicuius momenti in triremem Rhodiorum & triremem Cyzicensorum congregare. Cum ista decreuissent, & unanimiter illa, secundum quod decretum fuerat, perfecissent, rursus colliguntur in ecclesiâ: & quinquaginta uiros ex senioribus eligunt, potissimum fide dignos, & qui corporum adhuc uiribus pollerent, quo decreta perficere possent: & illos coram ciuibus uniuersis iureiurando obstringunt, ut si quidem muros ab hostibus occupari cernerent, tum & liberos & uxores occiderent, & naues prædictas succenderent, argentum & aurum secundum iusiurandum in mare proijcerent. Deinde sacerdotibus adhibitis, coniurant omnes ut uel hostes uincerent, uel pro patria pugnantes morerentur. Post omnia maiestatis uictimis sacerdotes & sacerdotum coniuges de prædictis execrationes super holocaustis facere cogunt. His ita confirmatis, aduer-

sum hostium effusiones quidem iam non amplius offodiunt: sed hoc animo sese obfirmant, ut si murus caderet, supra ruinam illius starent, et ad mortem usque contra violentos dimicaret. Quapropter recte quis Phocensium de mentiam, et Acarnanorum alacritatem, hac Abydorum audacia superari dixerit. Videntur enim et Phocenses consimilia de necessarijs suis decreuisse, quamvis de victoria non prorsus desperassent, quod contra Thessalos sub dio ex acie dimicaturi essent. Consimiliter et Acarnanorum gens, cum Aetolorum impetum prauidissent, talia de rebus imminensibus consulta-runt, de quibus nos singulatim antea diximus. Abydeni uero conclusi, et salute propemodum desperata, communiter una cum liberis et coniugibus fatum hoc experiri maluerunt, quam adhuc uiuentes eo esse proposito, ut liberos et uxores suas in manus hostium darent. Qua potissimum ratione fortunam quis propter Abydenorum casum accusare poterit, quod cum praedictorum quidem calamitates miserae confestim illis succurrerit, ac desperatis uictoriam simul et salutem largita sit, circa Abydenos uero contrario modo animata sit. Nam et uiri occubuerunt, et capta est ciuitas, liberiq; cum ipsis matribus in potestatem hostium uenerunt. Cum enim murus cecidisset, supra ruinam illius secundum insurandum stantes adeo confidenter ad-

uer

uersum hostes decertarunt, ut Philippus cum  
Macedones per uices ad noctem usq; ad dimi-  
candum substituisset, tandem pugna eam inter-  
mittere, & agere de toto conatu sperare coactus  
sit. Non enim duntaxat super mortuis stantes  
Abdydeni, cum periclitarentur, confidenter cer-  
tabant, neq; gladijs tantum & hastis auda-  
citer pugnabant: sed cum illis amplius uti non  
possent, uiolenter irrupentes Macedones ap-  
prehendebat, & alios una cum armis subuerse-  
bant, aliorum hastis confectis cum fragmentis  
illarum indefinenter eos percutiebant, ac cuspi-  
des earum in facies & reliqua nuda loca im-  
pingentes prorsus reprimebant. Nocte ingruen-  
te, ac pugna soluta, quoniam plurimi super rui-  
na muri occubuerant, ac reliqui labore ac uul-  
neribus enervati erant, Glaucides ac Theogne-  
tus paucis quibusdam ex senioribus collectis, gra-  
ue illud & praeclarum ciuium uotum propter  
priuata sua salutis spem immutant. Statuunt  
enim liberos & uxores captiuitati permittere,  
& mox orto die sacerdotes & illorum coniuges  
cum uittis & insulis mittere ad Philippum, ut  
supplices, facta precatione, ciuitatem illi tra-  
derent. Per id autem temporis Attalus Rex,  
cum Abdydenos obsidione cingi audisset, per ma-  
re Aegeum Tenedum nauigat. Consimiliter &  
Marcus Aemilius iunior, Romanus, ad Aby-  
dum usque nauigans uenit. Romani siquidem  
cum



cum certò de obsidione *Abydenorum Rhodij* agentes audissent, uellentq; ipsi *Philippo* iuxta quod mandatum erat, loqui, & causam cognoscere, ob quam reges bello adoriretur, hunc *Aemylium* miserant: qui etiam cum ad *Abydum* colloquium *Philippi* consequutus esset, indicauit illi, hortari ipsum *Senatum Romanum*, ne quem *Gracorum* bello impeteret, nec se rebus *Ptolemai* immisceret, de eo quod *Rhodios* & *Attalum* iniuria affecisset, satisfacturum se polliceretur: & si ista ad eum modum faceret, pacem retineret: sin minus obsequi uellet, ad bellum sese contra *Romanos* pararet. Cum *Philippus* huc docere conaretur, quòd *Rhodij* ipsam primò inuasissent, sermone illius interrupto, inquit *Marcus*, Quid autem *Athenienses*? Quid *Ciani*? Quid iam *Abydeni*? Et quis horum te primus inuasit? Rex uerò, ad tres istas interrogationes quid diceret hafitans, dicebat se ignoscere ipsi arroganter loquēti, primùm quòd inuenis esset, & rerum imperitus: deinde quòd esset optimus ex ipsis (uerum hoc erat) potissimum autem petere se à *Romanis*, ne fœdera transgredierentur, nec bellum sibi inferrent. Si uerò id etiam facturi essent, defensurum se res suas strenuè, & deos auxiliandi gratia inuocaturum. Igitur isti, hisce dictis, à se inuicem discesserunt. *Philippus* uerò ciuitate *Abydenorum* positus, cunctam substantiã ab *Abydenis*

denis comportatam, in promptu accepit. Cum  
uerò multitudinem, & impetum eorum uideret,  
qui & se & liberos et uxores occidebant, in-  
cendebant, strangulabant, in puteos abijcie-  
bant, & de regulis suspendebant, obstupe-  
scens, siue etiam dolens super his quæ fiebant,  
denuntiat illis, dari per tres dies interstitium  
illis qui se ipsi uel strangulare uel occidere uel-  
lent. Abydeni uerò praoccupantes illa, iuxta  
primam constitutionem, ratiq; se nisi hoc fa-  
cerent, esse ueluti proditores eorum qui pro pa-  
tria certant & interierant, haudquaquam  
uiuere sustinebant, quotquot uinculis nondum,  
uel alijs huiusmodi necessitatibus obstricti erant.  
Reliqui omnes incunctanter, iuxta cognatio-  
nes ad mortem ruebant.

### De Philopœmene, & rebus Achæorum.

Philopœmen uerò, cum internalla cuncta-  
rum Achaicarum ciuitatum, & quæ eodem  
itinere Tegeam uenire possent, secum ipse re-  
putasset, ad omnes ciuitates epistolis scribit,  
illusq; ciuitatibus longius distitis tradit: sicq;  
diuidit, ut singula non eas modò haberent, quæ  
ad ipsas pertinebant, sed & quæ aliarum erant  
ciuitatum, quot in eandem usam incidbant.  
Scripsit autem in primis ad magistratus talia:  
Vbi epistolam acceperitis, confestim curate ut  
qui per atatem arma ferre possunt, quinque  
dierum

dierum com meatu, & quinq; argenteis singulis instructi, cuncti congregentur in forum. Huc ubi collecti fuerint, acceptos ducite ad civitatem ex ordine sequentem. Illuc ubi veneritis, epistolam reddite eius civitatis magistratui scriptam, & obedite scriptis. Et hac in ea erant epistola scripta, quae pertinebat ad eos qui in ulteriore civitate erant, nisi quod nomen sequentis civitatis habebat, non eius ad quam erat facienda expeditio. Et quoniam huiusmodi nuncupatarum epistolarum dispositio continuata erat, primum nemo intelligebat ad quid & quorsum fieret isle apparatus: deniq; quò tenderet expeditio, nemo prorsus sciebat, prater civitatem sequentem. Itaq; cuncti hasitantes, & ad se venientes accipiebant, & ad proximam ex ordine civitatem una cum illis proficiscebantur. Quoniam uerò non ex aequo ulteriores civitates à Tegea distabant, illis literas non simul omnibus tradidit, sed ex ordine singulis. unde accidit, ut neq; incolis, neq; ijs qui adveniebant, quid futurum esset scientibus, cuncti simul Achai per omnes portas armati ingrederentur. Haec autem per militarem industriam in animo proposuerat, propter multitudinem auscultatorum & exploratorum, quos tyrannus habebat. Eo autem die, quo multitudo Achaorum Tegeam erat congreganda, electos quosdam misit, qui nocturno itinere

Sclasiā

*Selasiam transirent: & sequenti die, mox orta luce, ad Laconicam accurrerent. Si uerò stipendiarij occurrentes negotium ipsis facturi essent, mandauit ut Scotitam secederent, & in reliquis Didascalondi Cretensi obedirent. Nam illi totius huius instituti causam crediderat & commiserat. Illi itaq; confidenter ad constitutum locum profecti sunt. Philopæmen uerò cum cenam in horas parari iussisset Achaïs, copias Tegea eduxit, ac nocturno itinere strenuè usus, circa matutinum diluculum exercitum duxit ad locum circa Scotitam nuncupatum, qui medius est inter Tegeam & Lacedæmona. Stipendiarij uerò qui Peglena erant, sequenti die mox atq; speculatores concursum hostium significassent, in promptu accurrebant, sicuti solent, & hostes inuadebant. Achaïs uerò iuxta mandatum acceptum retrocedentibus, insectabantur eos à tergo confidenter et audacter.*

*Simul autem atq; inciderunt in insidias, exurgentibus in eos*

*Achaïs, alij trucidati sunt, alij  
capti.*

**L I B R**

## LIBRI XVII. HISTO-

RIARVM POLYBII

Epitome, Vuolfango Musculo  
interprete.De pace inter Philippum Macedo-  
nem & reliquos Græcos, in-  
teruentu Titi Romani  
ducis tractatur.

**E**LAPSO itaq; tempore deter-  
minato, adest Philippus ex De-  
metriade in sinum Mælicum ue-  
ltus, lembos habens quinq; , &  
pristinam unam, in qua ipse navi-  
gabatur. Erant autē cum eo Macedones, Apol-  
lodorius & Demosthenes scriba. Aderat ex  
Bæotia Brachylles. Achaus nerò Cylliadas,  
Peloponneso profugus, propter causas antea à  
nobis dictas. Cum illis aderat & Samynander  
Rex, & ab Attalo missus Dionysodorus. & ci-  
uitatibus & populis aderat ex Achaia Ari-  
staneus & Xenophō, à Rhadijs Acefymbrotus  
& Nauarchus. Ab Attolis Phaneas dux  
exercitus, & plures alij ex ciuibus. Cum autem  
iuxta Nicæā ad mare appropinquassent, stabat  
Titus Rom. dux in litore. Philippus ubi ad ter-  
ram propè adnauigasset, manebat in navi subli-  
mis. Iubente Titō ut descenderes, surgens è navi,

non

non descensurum se dicebat. Illo rursus dicente,  
 quem nā timeret : respondis, timere se quidē ne-  
 minem, prater deos:uerū multos adesse quibus  
 nō fideret, maximè Aetolos. Romano duce ad-  
 mirante ac dicente, equū esse discrimē omnibus  
 & tēpus illud cōmune : respondens Philippus,  
 haud rectè hoc ab eo dici aiebat. Nam etiamsi  
 Phanea aliquid accideret, multos tamē futuros  
 qui duces Aetolorū esse possint:at si Philippus  
 interiret, nō esse in presenti aliquē Macedonū  
 regē. Videbatur itaq; cunctis colloquiū illud mo-  
 lestè & odiose inchoasse. At Titus iubeat ne  
 loqueretur de rebus, quarum gratia aduenisset.  
 Respondebat Philippus, nō sibi, sed ipsi hoc con-  
 uenire:ideoq; petere se, ut exponeret quid'nā fa-  
 ciens pacē habiturus esset. Romanus dux simpli-  
 cem sibi sermonē & manifestū cōpetere dicebat.  
 Iubere se, ut ex omni Hellade cederet:captiuos et  
 profugos singulis, quos haberet, restitueret:locā  
 Illyridis Romanis traderet, quae post pacta in  
 Epiro cōposita occupasset : Ptolemao ciuitates  
 omnes redderet quas post mortē Ptolemai Phi-  
 lopatris abstulisset. His dictis, Titus ipse quidē  
 dicendi finē fecit:uerū ad alios cōuersus, iussit  
 singulos edicere, quae in mādatis haberent. Pri-  
 mus itaq; Dionysiodorus ab Attalo missus  
 exorsus, naues cum reddere debere dicebat, quas  
 regi in pugna nauali circa Chium abstulisset,  
 & cum nauibus ipsos quoq; captiuos. Deinde

o o temp

templum Veneris, & Nicophoriū, quæ destruxisset, restaurare. Post hunc Acchymbrotus prætor classis Rhodiorū, Philippum iubebat cedere Peraam, quā ipsis ademisset: deinde præsidia tollere, quæ Iassi & Vargylijs et in ciuitate Eromeorū haberet: ad hæc & Perinthios iuri ciuitatis Byzantinorū restituere, & abscedere Sesto, & Abydo & emporijs, ac portibus per Asiam omnibus. Post Rhodios Achai Corinthum repetebant, & ciuitatem Argiorum indemne & illæsam. Post istos Aetoli, primum iubebāt perinde atq; Romani, ut totā Helladem relinqueret: deinde ciuitates illæsas & indēnes restitueret, quæ antea Aetolorū conciuēs fuissent. Cum ista Phœneas Imperator Aetolorum dixisset, Alexāder subsequutus, quē uocabant Isium, uir apparēs industrius esse ad res gerendus, & potens ad dicendū, Philippum dicebat neq; pacē nunc sincere querere, neq; strenuē bellum gerere, sicubi hoc fieri conueniat, sed in conuentibus & colloquijs insidiari, obseruare, et ea quæ hostis sint facere, in ipso quoq; bello iniquē se & haud generose agere. Etenim cum hosti à fronte sit occurrendū, fugere ipsum manifestum congressum, & interea ciuitates succendere, & diripere, et huiusmodi uoluntate uicti, uictorum præmia corrumpere: quānuis priores Macedonum reges hoc animo præditi non fuerint, sed longè diuerso. Pugnaſſe enim illos sub die ma-

nifesto

nifesto conflictu frequenter, ciuitates uerò per  
 raro euerisse ac perdidisse. Et hoc manifestum esse  
 cunctis, cum ex bello Asiatico ab Alexandro ad-  
 uersus Darium gesto, et ex successorum illius disce-  
 ptatione, qua cuncti bella contra Antigonom  
 propter Asia principatum gessere. Cōsimiliter eo-  
 horum posteros ad Pyrrhū usq; hoc usus esse pro-  
 posito, ut contra hostes manifesta dimicatione  
 alacriter pugnarent, et cuncta facerent qua ad  
 mutuum armatorum conflictum pertinerent: ciuita-  
 tibus uerò pepercisse, propterea quod uictores il-  
 larum magis uicti essent, et quod apud subditos  
 in pretio haberentur. Et enim ea disperdere, quo-  
 rum gratia bellum instituitur, et bellum ipsum re-  
 linquere, esse ualidissime insania opus: id quod  
 cum Philippum facere dicebat. Perdidisse enim  
 illum tot in Thessalia ciuitates, cum amicus esset  
 ac socius belli quo tempore ex angustiis Epiri  
 proruperit, quot nemo unquam ex illis qui bella cum  
 Thessalis gesserunt. Cum huiusmodi multa quoque  
 alia eiusdem argumenti protulisset, tandem hisce  
 uerbis usus est. Interrogabat Philippum quare  
 Lysimachia, expeditione cum Aetolis, ac duce  
 exercitus ab ipsis habente, eieclo illo occupasset,  
 et in ciuitate praesidium locasset. Deinde qua ra-  
 tione Cianos conciuēs Aetolorum, amicus adhuc  
 Aetolorum existens, depopulatus esset. Ad  
 hac quo praetextu iam detineret Eschinum, et  
 Thebā Phthia, et Pharsalum et Larissam.



*Hic dictis, Alexāder obtruncit. Philippus uero,*  
*cū terra uicinior esset factus, quā antea, exur-*  
*gens in nāui, sermonē Alexandri Aetolicum*  
*esse et theatricū dicebat. esse enim id notū omni-*  
*bus, quod nemo eos perdat quos habet belli so-*  
*cios, sed iuxta tēporum casus principē cogi, ut*  
*multa prater animi sui sententiam faciat. Rege*  
*adhuc ista dicente, Phaneas oculos uiriatos ha-*  
*bens, Philippo pluries obloquebatur, nugari cū*  
*dicens. Debere enim cum uel pugnando uincere,*  
*uel uictorū iussis obedire. Philippus, quāuis de-*  
*fatigaretur, haud tamē lingua sua cōsuetudine*  
*abstinebat. sed conuersus, Hoc, inquit, ō Pha-*  
*nea uel cacus uiderit. Erat enim irritabilis, et*  
*ad id ueluti natus, ut falsē homines irrideret.*  
*Rursus autē ad Alexandrū conuersus: Interro-*  
*gas me, inquit, Alexāder, quare Lysimachiam*  
*occuparim? Ob eam uidelicet causam, ne per ne-*  
*strā negligentia et socordia à Thracibus nastā-*  
*retur: quē admodum nunc accidit, postquā mili-*  
*tes inde propter praesens hoc bellum abduxi: qui*  
*non illic occupandi, sicut tu dicis, sed custodiēdi*  
*gratia fuerunt. Cuius ego bellū non intuli: sed*  
*cum Prusias eos impugnaret, succurrens illi, unā*  
*cum eo ciuitatē eorum cepi, cuius rei nos auto-*  
*res fuistis. Cum enim et ego et alij Graci frequen-*  
*ter missis ad nos legatis peteremus, ut lex illa*  
*abrogaretur, qua uobis potestatem, pradam ē*  
*præda ducere, facie: respondiſtis, oportere prius*  
*Aet.*

*Ætoliā ex Ætolia tollere, quā istā legem. Cum autē Titus quid' nā id esset admiraretur. Rex illi rem istā declarare conatur dicens, Ætolis hanc esse consuetudinē, ut nō solū illos illorumq; regionē inuadant, cōtra quos ipsi bellum gerant : sed & si alij inter se dimicent, quib; Ætolorū amici sint et socij, nihilominus Ætolis sine cōmuni decreto utraq; partes & regionem earū inuadere & occupare liceat: atq; ita Ætolis nullas esse nec amicitia nec inimicitia leges, sed esse eos omnibus illis qui de re quapiā inter se disceptant, paratos inimicos & hostes. Vnde ergo habent isti iam cuius me accusent? Eram ego Ætolis quidē amicus, sed iuxta & socius Prusia: & cōmisi aliquid aduersum Cianos, ut socijs meis succurrerē. Hoc uerò grauissimū est omniū, qui se Romanorū hostes constituerant, Macedonē uniuersa Hellade cedere iubent. Nam illud pronuntiare, prorsus quidē est arrogans. At si Romani hoc dicant, tolerari potest: quod uerò Ætoli dicunt, ferri non potest. Et qua uerò iubetis me Hellade excedere? Et quomodo terminatis illam? An non plures ex ipsis Ætolis sunt Hellines? Nam populus Agraorum et Apodotarū, adhuc & Amphilocherū non pertinet ad Helladē? uel illos quidē mihi conceditis. Tito ridente: An erga Ætolos, inquit, ista mihi sufficiant, quod Rhodios uerò, & Ætolum cōcernit, iusto*

iudicio aequius censeri poterit; ut isti nobis ca-  
 ptiui viros & naues restituant, quam nos illis.  
 Neque enim nos Rhodios & Attalū priores in-  
 uasimus, sed nos illi citra controversiā. Verunt a-  
 men tuo iussu Rhodijs reddimus Perream, Atta-  
 lo naues & viros, qui seruati sunt. Destructionem  
 uerò Nicephori, & delubri Veneris, restau-  
 rare non possumus. quod plantis uerò & hortos  
 concernit, mittam qui locum illum colant, et in-  
 crementi amputatarū arborum curam gerant.  
 Rursus Tico propter derisionē Philippi ridente,  
 progressus Philippus ad Achaos, primum be-  
 neficia recensit, quae illis Antigonus impende-  
 rit, deinde sua quoque. Praeterea protulit & ma-  
 gnitudinem honorum, quos ipsis Achai exhi-  
 buerint. Tandem & decretum legit, defectionis  
 ipsorum & transitionis ad Romanos. Qua occa-  
 sione multa de Achaeorum prauaricatione &  
 ingratitude dixit. Attamen Argos illis re-  
 stituturū se pollicitus est. De Corintho uerò, aie-  
 bat se cum Tico consultaturū. Cum haec dixisset  
 ad alios, Titū interrogat, ad illū sibi & Roma-  
 nos sermonem esse dicens, utrum putet exceden-  
 dum sibi esse ciuitatibus & locis à se inter Gra-  
 eos acquisitis, uel à maioribus suis acceptis. Illo  
 autem silente, in promptu quidem occurrere pa-  
 ratī erant, & respondere, pro Achaia Aristar-  
 chus, & pro Aetolis Pheneas. Verū cum hora  
 terminaretur, sermo illorum tempore exclusus  
 est.

est. Philippus dari sibi petijt, qui cuncta conscriberent, quibus pax facienda ueniret. Cum enim solus esset, aiebat se non habere, cum quo consultans rationem de imposita reddere posset. Titus autē quauis haud illibenter Philippum ridentem audiret, nolens tamē illud intelligi ab alijs, & ipse Philippū è contrario risit, dicens: Haud immeritò solus es Philippe. Amicos enim, qui tibi consultissimū uoluerūt, cūctos occidisti. Macedo uerò Sardonicè subridens, obtulit. Et tunc cūcti quid uellēt, scripto dedere Philippo. quo facto, discessum est, determinato rursus alio conuentu ad Nicāā in diē sequentem. Die crastino Titus cum suis ad locum deputatum uenit, in quo reliqui cuncti erant. Philippus uerò non aderat. Vt autem dies iam admodum processerat, ac Titus propemodum de aduentu illius desperauerat, aduenit Philippus crepusculo uespertino, cum illis apparens quos & antea secum habuerat: ac dicens, se diem illum triuisse molestia hesitationis ac difficultatis eorum quæ ipsi essent imposita. ut uerò alijs uidebatur, ad hoc illud fecerat, ut Achaeorū & Aetolorum accusationē tempore excluderet. Viderat enim precedente die, cū discederet, hosce ambos paratos ad hoc esse, ut se se defenderēt, ac de ipso quererentur. Quapropter etiam tum cū uenisset, Romanorum ducem orabat, ut seorsum de presenti causa secum tractaret, ne uerba tantū ab utrisq; acerbè disceptā-

tib<sup>9</sup> diceretur, sed et finis aliquis ei disceptationi imponeretur. Cū id antē sapius orasset, & obnixè petisset, quarebat Titus à presentibus, quid sibi faciendum putarent. Iubentibus illis ut conveniret cum eo, & quæ dicerentur perciperet, assumpto Appio Claudio millenario, alijs parumper à mari secedentibus, ut illic manerēt insisset: & Philippo dixit, ut egrederentur. Rex utrò acceptis ad se Apollodoro & Demosthene, nani descēdit: ac Tito diutius aliquanto loquitur. Quæ sint autem ab utroq; tum tēporis dicta, difficile est commemorare. Titus itaq; cū Philippus secessisset, reliquis quæ proposita à rege essent declarat: nempe quod Aetolis Pharsalum & Larissam reddere vellet, Thedas utrò restituere nollet. Rhodijs Peraā cederet, Iasson utrò et Bargylas nō cederet. Achaia Corinthū & civitatem Argiorū, Romanis quæ in Illyride haberet, unā cum captivis omnibus tradere. Attalo utrò & naues & ex viris in navalī pugna captis quotquot superessent, restituere vellet. Cum autē cuncti qui aderant eam pacti constitutionē moleste ferrens, & primum generale statutū faciendum esse dicerent, nimirum ut universa Hellade cederet: sin minus, particularia illa vana & inutilia futura. Hanc illorum disceptationem videns Philippus, veritusq; futuras accusationes, Titum orat, ut conventum illum suspenderet in diem crastinum, propterea quod hora ad nespe-

ram

ram nergeret. Aut enim persuasurum se, aut passurum ut sibi persuadeatur, dicebat. Cum hoc Titus concessisset, ad litus Thronium rursus convenire statuerunt, atq; ita discedunt. Sequenti die veniunt omnes ad locū determinatum hora constituta. Philippus paucis prafatus, petit ab omnibus maxime à Tito, ne tractatio pacis abrupteretur, quod plurima essent ad pacificationis constitutionem ducentia, siquidem per ipsos non staret, quo minus controuersia componeretur. Sin minus, mittendas esse legationes ad senatum, ut ille de controuersis statuatur. Et huic se obedientem fore, facturumq; quicquid praeceperit. Cum ista proposuisset Philippus, alij quidem omnes ea facienda esse dicebant, quae belli essent, nec petitis ipsis acquiescendum. Romanus uerò dux nec se quidem ignorare dicebat, Philippum eorum quae monerentur facturum nihil: simpliciter tamen causam eorum nihil impediri, si gratia à rege petita concederetur. Etenim alioqui nihil posse eorum quae ibi dicerentur confirmari sine senatu Romano. Ad hoc autem ut sententia ipsorum experimentum caperetur, imminens tempus fore accommodissimum. Quoniam enim iam propter hyemem nullus esset exercituum usus, non fore inconueniens, ut per id temporis de ijs quae accidissent, ad senatum deferretur: sed omnibus commodum. Itaq; cunctis consentientibus, propterea quod Titum hoc probare cerne-

reht, ut praesens controuersia ad senatum transferretur, decretum est id concedere Philippo, ut legatos Romam mitteret, consimiliter & singuli mitterent, qui senatui causas suas exponerent, & Philippum accusarent. Cum autem institutum huius conuentus Tito secundum animi sententiam & consilium initio conceptum succederet, confestim ea prosequitur qua ad eum conatum consequenter requirebantur rebus suis accurate dispositis. Philippo autem nihil praerogativa concedit, sed bimestre tempus praescribit, intra quod legationem Romam mittendam absolueret, deinde praesidia ex Phocide & Locride abduceret. Praecipit etiam illi, ne quid contentiosius erga quenquam ex socijs Romanorum quouis modo ageret, curaretque ne per id temporis à Macedonibus aliqua iniuria laderentur. Et cum ista cum Philippo acta scriptis comprehēdisset, deinceps per se ipse quod propositum erat perficiebat. Et Amyndrum confestim Romam mittit, sciens illum ductilem quidem persistere, & facile amicos illic consequuturum, quocumque ipsius duxissent: uerumphantasiam quandam facturum & expectationem, propter regni nomen. Post hunc legatos suos mittit, Q. Fabiam, qui nepos ipsi erat ex sorore uxoris, & Q. Fuluium, & cum istis Appiam Claudiam, quae Neronem uocant. Ab Aetolis mittuntur Alexander Isius, Democritus Catydonius, Dicaearchus Trechon

thonius, Potemarchus Arsinous, Lamius Ambraciotes, Nicomachus Acarnanum ex illis qui Thuriis profugi, Ambracia habitabant, Theodotus Pheraeus profugus ex Thessalia, ac tum in Strato habitans. Ab Achaia uero Zenophon Aegicus. A rege Attalo solus Alexander. A populo Atheniensium, Ciphesodorus. Hi Romam ad senatum ueniunt, ut deferrent ea qua anno illo constituta essent, antequam ambo consules in Galatiam ex aliorum petitione contra Philippum mitterentur. Cum autem amici Titi utrosque consules in Italia propter metum Celto- rum consistere crederent: in senatum cuncti ingressi, Philippum circiter accusant, cetera quidem paria illis proferentes, qua antea ipsi regi obiecerant. illud tamen accurate cuncti senatus inculcare nitebantur: quod si Chalcis, & Corinthus, ac Demetrios in manibus Macedonum relinquerentur, non posse ipsos aliquam sperare libertatem. Nam & ipsam hoc Philippum dixisse, & admodum uerum esse aiebant, nempe loca praedicta esse uincula Gratiae, id quod recte ac scite pronuntiasset. Neque enim posse quenquam ex Peloponneso liberè nauigare Corinthum, regio illic praesidio constituto: neque Locros, & Boeotos & Phocenses id ausuros, quandiu Philippus Chalciden & reliquam Euboeam occupet: nec Thessalos aut Magnetis ad libertatem unquam enauigare posse, Demetria-  
dem



dem Philippo & Macedonibus occupantibus, Quocirca quod Philippus alijs se locis cessurum dixerit, phœtasiā esse, huc faciētem, ut præsens tempus eluderet. Si uerò sequens dies uoluerit, facile futurum ut Græci ipsi subiiciantur, modò prædicta loca retineat. Eam itaque ob causam orare se senatum, ut uel ciuitatibus illis Philippum excedere cogeret, uel in cœpto consisteret, & cōtra illū strenuè pugnaret. Esse enim iam maximā eius belli partē confectā, Macedonibus bellis superatis, & terrestribus illorū subsidijs plurimum absumptis. His dictis obsecrabat, ut neq; Græcos spreta libertate fraudari, neq; se ipsos honestissimo titulo priuari sinerent. Igitur Græcorum legati hac & alia eiusmodi exposuerunt. post quos qui à Philippo missi erant, prolixiorē quidem orationem parauerant, uerū mox initio reprimebātur. Siquidem interrogati, num Chalcide & Corintho ac Demetriade cederent, negabant se ea de re quicquam habere in mandatis. Itaq; increpati, orationem hoc pacto terminarunt. Senatus uerò utrosq; consules in Galatiam misit, sicut & antea dixi, & bellum contra Philippum legitimū esse decreuit, ac Tito causam Græcorum commisit. Mox atq; ista in Græcia innotuissent, cuncta Tito ex animi sententia succedebāt. Nam præterquam quod casus quidam parumper cooperabatur, etiam ipse providentia sua cuncta aggrediebatur & perficiebat.

bat Erat enim uir ille, si quisquam ex Romanis alius, ualde industrius. Sic namq; non modò communes conatus, sed & priuatos congressus conuenienter & cordatè obibat, ut cunctos excelleret, quamuis adhuc admodum iuuenis esset. Si quidem tricesimum ætatis annum haud excesserat. Et primus ex Romanis cum exercitu in Græciam traiecerat.

### Fragmentum quoddam.

Humanum genus, quod omnium uidetur animantium esse uaserrimum, multum rationis habet ad hoc ut sit uiciosissimum. Etenim reliqua quidè animantia corporalibus cōcupiscentijs seruiētia, per solas eas seducuntur. Humanum uerò genus quoniam gloria studiosum est, non minus per inconsiderantiam quàm per naturā peccat..

### Rursus de Tito Romanorum duce, & rebus Græcorum.

Titus uerò cum scire non posset, quo loco essent hostium castra, id autem certò sciret, quod Thesaliam uenirent, iubet omnibus excindere uallio, & secum asportare, quo ad usum opportunum præsto esset. Hoc autem secundum morem Græcorum impossibile uidetur, cum Romanis sit facile. Græci enim agrè corporibus suis imperant inter proficiscendum, & difficulter eiusmodi laborem perferunt. Romani uerò scuta humeris suis loris coreacis appendentes, ac manibus galeas ferentes, gestationem pali subeunt. Contingit autem

autem magnam esse inter illos differentiam. Graeci namque palum hunc optimum esse putant qui plurimus habeat & maximas circa stipem excrecentias. Apud Romanos vero pali duas, aut tres, uel ad summum quatuor uirgulas habent, et tales usurpant: unde accidit, ut facile portari queant: unus enim uir tres uel quatuor inuicem compositos gestat. Quin & usum hac in re differentem habent. Nam Gracorum palus, quando ante castra ponitur, primum facile potest euelli. Quando enim telluri quidem id quod firmum est tantum, insigitur, excrecentia uero ex illo multa ac magna sunt, sicuti ex illis duae uel tres extas in superficie, faciunt ut palus facile possit euelli. Vbi hoc contigerit, facile porta propter magnitudinem efficitur, & annexa soluantur, eo quod mutuae consertiones & pinna huiusmodi palorum aquo sunt breuiores. Apud Romanos autem diuersum accidit. Ponunt enim eos erectos, & sic consertos inter se, ut neque uirgula cuius quaque sit ex palis, in terra fixis, neque excrecentia quarum sint uirgularum facile cognosci, nec denique is qui conetur euellere, manu admonere, eo quod condensae sint, & sese mutuò complectantur, adhuc uirgula accuratè sint incuruata ac distrieta, neque etiam si quis apprehendat, facile extrahere possit: primum ob id quod cunctae ferè commissurae proprium robur habeant ex terra: deinde, quod si una ex uirgulis trahatur, simul multae propa-  
gines

gines portari necesse sit propter mutuam confer-  
tionē: nec uerò simile sit, ut duo uel tres eundem  
palum apprehendant. Si uerò nonnunquam ac-  
ciderit, ut quis unum & alterum extrahat, spa-  
tium tamen cognosci non poterit. Quapropter  
magna differentia est utrinq;. Nam huiusmodi  
palus & facile acquiri, & facile asportari po-  
test, & usum habet securiorem ac stabiliore. Kn-  
de manifestū est, si aliquid bellicarum rerū apud  
Romanos est, quod studiū imitationis mereatur,  
hoc pali genus mereri, meo saltem iudicio. Itaq;  
Titus cū ista ad usum opportunum parasset,  
expeditionem pederentim cum uniuerso exercitu  
mouet. Cū autē stadijs quinquaginta a ciuitate  
Pheraorū abesset, illic castra locat. Sequenti die  
matutino crepusculo exploratores emittit, qui  
inuestigarēt, nū qua possent occasione cognoscere  
ubi nam degerent hostes, & quid gererēt: Philip-  
pus uerò, eū audisset per id tēporis Romanos ca-  
strametatos esse circa Thebas, castris à Larissa  
motis cū uniuerso exercitu expeditionē Pheras  
uersus dirigit. Cū triginta stadijs abesset, castra  
illic metatus iubet omnibus ea curare quæ ad  
corporū refectionē facerēt. Submatutinū uerò cre-  
pusculū excitatis copijs, eos q ad præcedēdū ante  
exercitū parati erāt, præmittit, præcipiēs ut in-  
muros supra Pheras sitos occuparēt. Ipse autem  
orto die exercitū è castris mouet. Paulo post ac-  
cidit, ut q ab utroq; erāt exercitu præmissi, circa  
locorum

locorū fastigia utrinq; in se inuicē inciderēt. Cū sese inuicē praeidisset, sub obscuro adhuc modico intervallo distātes cōsistūt, et utrinq; ad impetratores suos mittūt quid accidisset significātes. et cū quid faciendū esset interrogasset, ab exercitibus suis renocātur. Crastino autē die ab utrisq; mittūtur exploratores equites et robustiores milites circiter trecenti utrinq;, cum quibus Titus duas etiam Aetolorum cohortes propter locorum peritiam emittit, qui & inter se congressi circa Peras quemadmodum & circa Larissam, alacriter confluunt. Cum autem Aetoli, qui cū Eupolemo erant, fortiter dimicarent, & Italici simul conuocati essent, accidit ut Macedones premerentur. Et ubi tum quidem aliquandiu leuiter dimicassent, ad castra quiq; sua discedunt. Sequenti die quoniam utrisq; planiora loca displicebant, quod arboribus essent consita, ac sepiibus & hortis referta, castra mouerūt. Igitur Philippus iter ingrediebatur quasi Scotussam uersus, ob id properās, ut ex ea ciuitate comعاتus pararet, deinde & loca exercitui suo commodiora occuparet. Titus quid futurum esset suspicatus, simul eodē tēpore quo Philippus copias abducit, festinans ad hoc, ut frumentum Scotusanū disperderet, priusquam illō Philippus perueniret. Quoniam autē in eo utrorumq; itinere sublimes colles ac tumuli intermedij erant, neq; Romani Macedones, neq; uicissim Macedones Romanos, quō

quò tandē iter dirigerēt, uidere poterant. Igitur  
eo die ab utrisq; absoluta expeditione: Titus ad  
locū uenit, quē Eretria uocāt, Philippus uerò ad  
fluuium Onchistum: atq; ibi castra locant, sic ut  
neutra pars alterius castra sciret. Sequenti die  
progreſſi, Philippus ad Melambium Scotusaeo-  
rum, sic dictum, consideret: Titus uerò circa The-  
tidium Pharsaliae. Et hic quoq; alteros altero-  
rum castra latent. Obortis autē imbris ac to-  
nitruis etesys, sic contigit uniuersum aëra nebu-  
losum factū, sequēti die, sub matutinum tempus  
incumbere terra, ut propter irruentem strepitum  
ne ea quidē qua ante pedeserant, uideri possent.  
Philippus tamen ad id quod propositū erat con-  
nitens, motis castris cū omnibus copijs circuibat:  
molestia uerò ac difficultate itineris propter ne-  
bulam impeditus, parū spatij superauit, Et exer-  
citus quidē uallo inclusit. Phedriam uerò misit,  
illiq; mandauit, ut fastigia interiacentiū colliū  
occuparet. Titus uerò, castris circa Thetidium  
locatis, cum de hostibus quo'nam loco essent ha-  
sitaret, decē cohortes, Et ex robustioribus circi-  
ter mille ſeligit, Et ad hoc praeſtat, ut diligen-  
ter inuestigaturi regionē ingrederentur. qui etiā  
tanquam ad fastigia collium progreſſi, ignoran-  
ter incidunt in Macedonū stationē, propter cuius  
diei obscuritatē. Illi itaq; parumper initio per-  
turbati, utrinq; paulò poſt cōſſigere inter ſe ten-  
tāt. Mittunt autem Et ad Imperatores utriq;

pp illisq;

illisq; quid acciderit significant. Quoniā uerò in ipso cōflictu Romani à Macedonū statione premebātur & periclitabātur, ad castra sua mitterunt, & ut succurreretur petūt. Titus adhortatus Aetolos, qui cū Archedamo et Eupolemo erant, & duos ex suis militū Tribunos, unā cū quingentis equitibus & duobus peditum millibus mittit. Hi cum ad eos uenissent, qui initio uelitari pugna dimicabāt, cōflictus ille cōsestim aliam dispositionē sortitur. Romani siquidem fiduciam propter auxilij accessionem cōsecuti, duplo reddebatur ad pugnandū robustiores. Macedones autē, quāuis adhuc strenuē se defendere, pressi tamē et armis grauati, ad fastigia collū resugientes, ad Regem auxilij gratia mittunt. Philippus uerò, quoniā haud fieri posse sperauerat. ut eo die iustus & catholicus cōflictus fieret, propter causas iam dictas, quāplurimos è castris pabulatū emiserat. Cū autē quae acciderāt ex illis qui missi fuerāt audisset, & nebula iam euanuisse, Heraclidē Gyrtonium, qui equitatu Thessalico praeerat, & Leonē Macedonici equitatus magistrum hortatur, & mittit. Simul autem mittit & Athenagorā, cū omnibus stipendiarijs, dēptis Thracibus. Cū isti uenissent ad eos qui in statione erāt, & graues vires Macedonibus accessissent, imminent hostibus, & Romanos uicissim à collibus arcent. Erat autē maximum impedimentum, quo manus hostes prorsus

sus in fugam verteretur, ex dexteritate equitum  
Aetolicorum. Illi siquidem admodum alacriter  
& confidenter pugnabant. Aetoli nanq; quan-  
tum pedestribus copijs armaturaq; & disposi-  
tione ad catholica certamina impares existūt,  
tantum equestribus ad particulares & separa-  
tos congressus faciendos reliquis Gracis praestāt.  
Quapropter & tunc accidit, ut quoniam illi ho-  
stium impetum remorati fuerant, non statim ad  
planiciem venire possent, sed parumper conuersi  
subsisterent. Titus uerò cum non modò robustio-  
res & equites inclinare, sed & propter illos &  
reliquas copias omnes consternari cerneret, uni-  
uersum exercitum educit, & aciem instruit ad  
colles. Eo autē tēporis articulo ex statione Ma-  
cedonum alij post alios properanter ad Philip-  
pum excurrunt, illiq; acclamant dicentes: Rex,  
fugiunt hostes, ne occasionem hanc negligas: nō  
expetunt nos Barbari: dies hic tuus est, tuum  
est praesens hoc tempus. atq; hoc pacto Philip-  
pum, quamuis locorum situs ipsi non probaretur,  
ad praelium prouocant. Etenim praedicti colles  
(necnō eos capita canū) et asperi sunt, ac circū-  
quaq; praerupti, adhuc et satis sublimes. Quocir-  
ca et Philippus, cū locorū difficultatē prauidif-  
set, initio haudquaquā se pugnae parabat: tū ue-  
rò propter excellētē nūciorū fiduciā prouocatus,  
exercitū nullo inbet educere. Titus uerò cunctas  
suas copias ex ordine disponit ad pugna, et simul

pp

incum



incumbit illis qui pugna praeludia faciebant, & acies circummeūdo hortatur. Erat autē illius adhortatio brevis quidē, at dilucida, & perceptibilis audiētibus. Perspicuē nanq; causam ipsam ob oculos ponens, ad milites suos dicebat: Non sunt isti Macedones, ò viri, quos nos, cū in Macedonia fastigia ad Heordaem occupassent, ex prospectu propulsatos unā cū Sulpicio, ad loca sublimiora eiecistis, & multos illorū occidistis? Non hi Macedones sunt, quos nos cum in Epiro loca difficilia, quae nullam accedēdi spem faciebat, occupassent, uirtute uestra eiecistis, & armis proiectis in Macedoniā usq; fugere coēgistis? Quomodo igitur cōuenit, ut eosdē iā timeatis, quibuscū ex aquo dimicaturi estis? Ad quid autē pracedētia gesta respiciēda proponuntur, nisi ut propter illa iā quoq; cōfidenter dimicetis? Quapropter ò viri, adhortantes, nos mutuò, contendite ad praeliū animo forti. Persuasus enim sum, nolētibus dijs, huius pugna finem confestim pracedētia praelia conclusurū. Titus itaq; cum ista dixisset, dexterā partē exercitus in loco manere iubet, illiq; beluas praeponit: sinistra uerò cū robustioribus assumpta, hostes magno animo aggreditur. Qui uerò ex Romanis pugnam priores orsi fuerant, cum accessionem pedestriū copiarū accepissent, conuersi urgebant hostes. Philippus cum eo temporis articulo, maiorem exercitus sui partē ante uallū in acie dispositā esse cerneret, ipse

ipse quidem acceptis ad se scutatis, & dextera phalāge, progreditur, ac propere tumulos conscendit. Nicanora, quē Elephātē vocabāt, precipit, ut reliquā exercitus partē euestigio sequi iuberet. Mox autē ubi primi superiora loca attigerunt, obiectis scutis acie descendit, et fastigia occupavit. Macedonibus enim admodū Romanos utroq; latere collium reprimentibus cacumina illorū desolata apprehēdit. Cū autē adhuc dextera exercitus partē obuallaret, aderāt stipendiarij fortiter ab hostibus pressi. Etenim cum Romanorū robustioribus accessissent viri gravi armatura instructi, sicut & antea dixi, & in cōflictu illis succurrerēt, horū auxilio veluti quodā pondere accepto, hostes graviter urgebant, et multos occidebāt. Rex verò initio cū adesset, & fortiū praliū hand procul à castris hostiū abesse cerneret, exhilarabatur: rursus autē cum suos inclinare & auxilio indigere videret, coactus est illis succurrere, & eo tēporis articulo de tota rerū summa periculū facere: quāvis adhuc quāplurimae partes aciei in itinere existerēt, & ad colles accederent. Acceptis autem certatoribus, illos quidē cunctos ad dextrū cornu tam pedites quā equites, ordinat: scutatis verò & phalangitis precipit, ut densitatē ordinū duplicarent: & ad dextrā densati contenderent. Quo facto, cum iā hostes pra manibus essent, phalangitis, qui hastas demiserāt, precipit ut eas subrigerēt,

Et fortioribus cōmiseretur. Eodē autē tēporis articulo Titus, cū eos qui primū pugnaverāt ad interstitia signorū recepisset, hostibus cōgreditur. Inito autē utrinq; cōflictū, cū uiolētia et clamore excellēti, cōclamantibus utrisq; partibus, etiā illis qui extra pugnā erāt, certātes inclamantibus, reddebatur pugna horribilis, Et uim certaminis exprimebat. Igitur dextrū quidē Philippi cornu splendide se in eo pralio gessit, utpote quod Et ē sublimiori loco in hostem irrueret, et grauitate aciei prāstaret, deniq; uarietate armatura ad prāsentiē pugnā plurimū prāstans: uerbū reliqua exercitus illius partes, alia habebant ex interuallo dimicātibus hostibus alia ad sinistrā superatis iā primū colliū fastigijs apparebāt. Titus uerō, cū suos impressiōē phalāgis hostiū ferre nō posse, Et eos qui ad sinistrā erāt reprimi, aliosq; iā perire, alios pedetentim secedere, in dextera uerō parte reliquam esse salutis spē uideret, confestim ad illos properat, et aciem hostium considerat. Cū autē alios pugnatibus succedere, alios ex collibus demū descendere, rursus alios adhuc in fastigijs colliū stare cerneret, pralocatis beluis signa ducit in hostem. Macedones uerō cum nec classicum admonitorē habens, neq; cōsistere Et rectā phalangis formā recipere possent, cū propter loci difficultatē, cum quod certātes consequendo profectiōis Et non aciei speciē haberēt, nec amplius cominus cū Romanis

manis pugnare daretur, sed per beluas perterre-  
 facti, et à se inuicē diuulsi essent, inclinabāt. Igi-  
 tur ex Romanis cōpures insequēbātur illos, &  
 occidebāt. Ex chiliarchis autē unus qui cū istis  
 erat, et signa nō amplius viginti habebat, eo tē-  
 poris articulo, cōsiderās quid fieri deberet, pluri-  
 mum ad hoc cōtūbit, ut plena uictoria reporta-  
 retur. Cū enim eos qui cū Philippo erāt reliquos  
 frequēter adoriri, & sinistrū Romanorū cornu  
 pōdere suo gravare cerneret, relictis illis qui in  
 dextero cornu vincebāt, manifestē in eos qui la-  
 borabāt cōuertitur, & à tergo aggrediēs retro  
 irruit in Macedones. Cū autē Phalāgita nullo  
 iā usu esse possent, & uiritim praliarētur, immi-  
 nebat ille à tergo, & obuios occidebat, cū nō es-  
 set qui succurrere posset, donec proiectis armis fu-  
 gere cogerētur Macedones, quos fugiētes & in  
 faciē inclinātes premebat. Philippus uerò quā-  
 nis initio, sicuti dixi, ex sua parte coniectura fa-  
 cta uictoriā sperauerat, tū uerò, quoniā Macedo-  
 nes subito arma proicere, et hostes à tergo irrue-  
 re cernebat, statim ē pugna secessit cum paucis  
 equitibus & peditibus, totā praelij summā cōsi-  
 deraturus. Cū autē Romanos inter persequendū  
 sinistrū cornu ad fastigia colliū iā appropinqua-  
 tuos cogitaret, in id incūbit, ut quāplurimos ex  
 Thracibus et Macedonibus ex tēpore colligeret.  
 Titus uerò cū fugiētes insequeretur, & sinistros  
 adhuc Macedonū ordines colliū cacumina ag-

gredi deprehenderet, substitit, eo quòd hostes erectas hastas tenebāt, id qd̄ Macedones facere solēt, quādo uel se dedūt, uel ad hostestrāseūt ac deficiūt. Post, uerò cū causam eius qd̄ accidebat cognouisset, suos cohibuit, parcere uolēs metu percussis. Verū dū Titus adhuc ista cogitat, aliqui ex pracedētibz, ē sublimi, irruētes, manus illis inuiciūt, et plures ex illis interimunt, pauci tamen armis proiectis effugiūt. Igitur pralio isto undiq; finito, et Romanis uictoria obtinētibus, Philippus Tempe uersus abscedit: et primo die ad turrē Alexandri dictam perueniēs, ibi pernoctat: sequenti ad Gonnos progressus, eo loco manet, ubi in Tēpe ingressus est, uolēs eos expectare, qui fuga seruati essent. Romani uerò cum aliquousq; fugientes insequuti essent, alij mortuos spoliant, alij captiuos congregant, plures ad diripiendum hostiū castra feruntur. Vbi hic Aetolos ante ipsos ad pradandū castra irrupisse deprehendūt, putāsq; se priuari emolumētis ad se pertinentibus, incipiunt accusare Aetolos apud ducē, ac de eo conqueri, quod ipsis quidē discrimina et molestiam praliadi imposuisset, emolumentū uerò alijs cōcessisset. Ac tum quidē ad castra sua reuersi quiescunt. Sequenti die congregant captiuos, et reliqua spolia coacervant: deinde expeditionē Larissam uersus faciunt. Ceciderūt autem ex Romanis circiter septingentos, Macedonū uerò occisa sunt octo millia, capti haud pauciores

iores quinq; millibus. Itaq; praelium hoc inter  
Philippum & Romanos quod in Thessalia ad  
capitula canum gestum est, hunc habuit exitum.

De discrimine armaturæ Romano-  
rum & Macedonum.

*Libro sexto pollicitus sum, facturum me colla-  
tionem armaturæ Romanorum & Macedonū,  
& consimiliter dispositionis acierū utrorumq;,  
quomodo à se invicē discrepēt, et alij inferiores,  
alij superiores habeant: eam nunc pollicitationē  
opere adimplere conabor. Quoniam enim acies  
Macedonum præcedentibus temporibus experi-  
mentum de se reipsa præstitit, dum & Asiati-  
cos & Græcorū exercitus devicit, & Romana  
acies ita Africas quam Europæ Hesperias  
gentes omnes superavit: nostris uerò tēporibus  
haud semel tantum, sed frequenter acierū istarū  
& uirorū quoq; facta est collatio, cōmodum &  
utile fuerit, differentiā quoq; utrorumq; inuesti-  
gare: & quid rationis sit, quòd Romani nuncūt,  
& in bellicis certaminibus priores reportāt: ne  
dū fortuna hoc tribuimus, sine ratione felices uo-  
cemus uictores, quēadmodū uani homines solēt:  
sed cognitis ueris causis secundū rectā rationem  
laudemus et admirēmur hosce imperatores. De  
prælijs, inter Hannibalē et Romanos gestis, ac de  
illorum detrimētis haud opus est ut plura dica-  
tur. In illis nanq; neq; armaturæ, neq; constru-  
ctionis acierum uicio, sed propter Hannibalis*

p p s dexte

dexteritatē & industriam detrimenta passi sunt Romani. Declarauimus autē illud, ubi de ipsis praelijs mentionē fecimus. Cōfirmat autē sententiā nostrā primū ipse belli finis. Etenim ubi ducē natū sunt Hānibali parē, cōsequenter etiā mox euasere uictores. Deinde et illud, quod ipse Hānibal priorē suā armaturā reprobādo, mox atq; Romanos primum uicisset, copias suas Romanis armis instructiores reddidit: illisq; inde ab initio usurpatis, etiam in posterū usus est. Et Pyrrhus nō modō armis, sed & copijs Italico more institutis usus est, dum uicēuersa signū & cohortem phalangicā cōtra Romanos pugnādo constituit. Verū ne sic quidē uictoriā obtinere potuit, sed semper aliquo pacto dubius utrisq; praelij exitus fuit. De illis quidem opus esset primū loqui, ne quid nostra uideretur aduersari sententia: uerū aggrediar propositā collationē. Quōd quidē si propriā suā dispositionē & uires phalanx habuerit, nihil illi ex aduerso obsistere, aut impetū illius ferre possit, ex multis documētis facile cognoscere licet. Etenim cū uir armatus in ipsa cōcertationis dēsitate tribus pedibus firmus perstat, magnitudo autē hastarū secundū primā basim sedecim, secundū conuenientiā autem ueri ac recti quatuordecim cubitos habet, & ex illis quatuor per spatiū intermanuariū & aequilibriū posterioris partis, dum in procinctu stat, adimuntur: manifestum est, quod decem cubitis  
hastae

hastâ necessariò ante cuiusq; armati corpus  
præmineat, quando ambabus manibus in ho-  
stem libratur. Hinc autē accidit, ut alia hastâ  
ante secundâ & tertiam, ac quartâ, alia quin-  
tam seriem eorum qui præcedunt in acie, duobus  
cubitibus præmineat, siquidem phalanx proprie-  
tatem & densitatē suâ secundum ordinē et re-  
tro & à latere stantiū habuerit. sicut & Ho-  
merus indicat, cū dicit, scutū firmat scutū, ga-  
leam galea, uir uirū, stringūt galea equino cri-  
ne ornata, splendidis conis nut antes, ut densi in-  
ter se consisterent. Cum ista autem rectè ac uerè  
dicantur, liquet necesse esse, ut hastâ ante singu-  
los antestâtes in phalange, duobus cubitis diffe-  
rentibus inter se et secundū longitudinē præmi-  
neant. Hinc facile ob oculos potest totius pha-  
langis aggressus & impressio poni, qualis nam  
illa sit, & quas uires habeat, cum densitas illius  
sedecimano numero comprehendatur: è quo qui  
hastis quintam seriē iugatorū excedunt, nihil  
possunt præstare in conflictu. unde nec uirum  
impressionē et congressionē faciunt, sed humeris  
suis antestantiū reclinaciones ac respiraciones  
sustinent, ad hoc ut locus uerticis in acie firmus  
persistat, et hastarū densitate omnia illa iacula  
repellūt, quæ antestâtes superegressa in eos ferri  
possunt, qui à tergo consistunt. deinde & mole  
corporū antestantes, sic progrediendo urgent, ut  
uolentā impressionē reddant. Est autē impossi-  
bile,



bile, ut antestantes retro sese uertant. Cum eiusmodi sit phalangis & generalis & particularis constitutio, dicendū sanè fuerit per oppositionē et de proprietatibus ac differētijs armaturæ Romanorū, & totius structura acierū. Stant itaq; & Romani tribus pedibus una cū armis. Inter pugnādū uerò uiritim monētur, propterea quòd corpus suum quisq; scuto tegit, & semper una mouet, dum pugnandi est occasio. Machera autē per translationē et distinctionē dimicans: unde manifestū est, habere uiros illos inter se spaciū aliud & interstitiū, ad minus trium pedum inter adstantē, & retrò stantem siquidem commodē & conuenienter sint dimicaturi. Et hinc accidit, ut Romanus unus duorū antestantium ex phalangitis spaciū stando teneat, sic ut decem hastis occurrendū illi sit, & congregiendum: quas nec cedens quidem unus, si in manus eas sumere uoluerit, facile tenere uel cohibere poterit, & his qui antestant in acie copia à tergo hærentes, nihil uel ad nim inferendam, uel ad gladiatorum usum conferre queant. Unde facile conijci potest, impossibile esse, ut quisquā à fronte impressionem phalangis ferre queat, si quidem, ut antea dixi, proprietatē suā ac uires retineat. Quæ causa est igitur quòd Romani uincūt? & unde est, quòd qui phalāgibus utūtur, spe uictoria frustrantur? Hinc uidelicet, quòd acies Romana in prælio infinita habet et loca et tempora

pora ad usum pugnandi accommoda, phalanx  
uerò unū duntaxat & locum & tēpus et genus  
habet, quibus usui esse potest & cōmodo. Itaq; si  
qua fuerit aduersarijs necessitas incidere in tem  
pora & loca phalangis, quando de tota praliū  
summa faciendū est periculum, probabile est eos  
semper habere superiores, qui phalāgibus utun  
tur. Si uerò declinari poterit (est autē hoc facile  
factu), quā non terribilis eris praedicta aciei  
constitutio? Et praeterea liquet, phalangē opus  
habere locis planis ac nudis, adhuc nullas remo  
ras habentibus, ut sunt fossae, salebrae, conualles,  
tumuli et aluei fluuiorū. Nam hac omnia aciem  
impedire ac dirimere possunt. Est autē, ut sic di  
cam, propē impossibile, ut loca uiginti stadiorū,  
nedum pluriū, inueniantur in quibus nihil ho  
rum occurrat. Certē rarū est, id quod nemo nega  
uerit. Sed esto, inueniantur eiusmodi loca. Iam si  
hostes in illa non ueniant, sed praetergredientes  
uaſtent et ciuitates & regionē sociorū, quod nā  
erit huiusmodi aciei emolumentū? Nam si in lo  
cis sibi cōmodis manserit, amicus succurrere non  
poterit, imò ne seipsam quidē seruare. Commea  
tus enim & subsidia amicorū, ab hostibus facile  
intercipiuntur, sicubi praeter negotium loca sub  
dīo patentia occupauerint. Si uerò locis sibi  
conuenientibus relictis aliquid exequi uoluerit,  
manibus hostiū exponitur. Imò etiam si quis in  
patentia et plana loca descenderit quidē, haud  
tamen

tamen uniuersum exercitum impetui phalangis uno & eodem tempore obiecerit, sed paramper praelij tēpore declinauerit, facile cōiici potest ex eo quod nunc Romani faciunt, quid futurū existat. Haud enim ex uerbis nostris coniectura eius quod dicimus, sed ex ijs quae iam sunt, sumenda uenit. Haud enim acie sic ex aequo conferunt, ne cuilibet exercitui simulac frontatim cōgrediantur, sed pars stationē continet, pars cōgreditur hostibus. Caterū, sicubi phalangita presserint eos qui ipsis congrediuntur, si ab illis repressi fuerint, soluitur propria phalangis constitutio. Et enim siue insequantur scedentes, siue imminentes fugiant, reliquias exercitus partes deferunt. Quā factō, permissum est interuallum hostibus imminetibus, et locus, quē illi ad hoc obtinuerant, ne in facie amplius irruerent, sed ex transuerso per obliquū et à tergo irruentes phalangitis succurrerent. Verū si quando facile fuerit, ut & tēpora et prerogativa dictae aciei seruetur, phalangis uero tēpora seruari nequeāt, quomodo nō probabile est magnā esse recta constitutionis praecrisorū differentiā. Ad hac per omnis generis loca progredi, & castra locare necessarium est illis qui phalange utūtur: deniq; & cōmoda loca occupare, obsiderq; & rursus obsidionē ferre, etiā prater opinionē in conspectum hostium prodire. Nam hac omnia in bello requiruntur, et ad uincendū momenta aliquādo uniuers

universalia, nonnunquā aliās magna cōferunt:  
in quibus omnibus acies Macedonum difficilem  
habent usum, nonnunquā & nullum: propterea  
quod phalangites nec unā cū ordine nec uiritim  
usui esse potest: Romana uerò acies utilis ad ista  
existit. Etenim quisq; Romanus quando semel  
armatus ad pugnandū accesserit, cuius & loco  
& tēpori, & ad quāuis irruptionē est accōmo-  
dus, & eandem ubiq; dispositionē habet, siue in  
genere cū omnibus, siue ex parte, uel collatis si-  
gnis, uel uiritim sit dimicandū. Vnde etiā, quo-  
niam cōmoditas pro parte pugnandi plurimum  
excellit, plurimum accidit ut finis praliū magis  
Romanorū quā aliorū uotis respōdeat. De his  
itaq; necessarium duxi pluribus commemorare,  
propterea quod hoc ipso tēpore multi Graci in-  
credibile esse putant, quod Macedones uincan-  
tur: deinde et multi hēsitant, qua de causa, &  
quomodo, phalangis constitutio Romana uin-  
catur armatura. Philippus itaq; cū eo cer-  
tamine cuncta pro uiribus tentasset, & tamen  
uictoria prorsus fraudatus esset, acceptis quā-  
poterat illorū plurimus, qui è pralio euaserant,  
ipse quidem per Tempe in Macedoniā prope-  
rauit. Larissam uerò statim altera nocte post  
pralium satellitē quendā misit, cui in mandatis  
dedit, ut regias literas dilaceraret, ac igni tra-  
deret, rem faciens Rege dignā, nempe quod ne in  
rebus aduersis quidem eius quod faciendum erat  
oblitus

oblitus fuit. Sciebat enim, multas ex eo fore hostibus occasiones cum aduersum se, tum contra amicos, si Romani commentarijs potirentur. Et alijs forsan hoc accidit, quod rebus prosperis prestatum humana moderatione ferre nequiverint, casus uero aduersos religiose et cordate tulerint: id quod et potissimum circa Philippum usuenit, quod manifestum erit ex ijs qua consequenter dicentur. Etenim quemadmodum conatus illius ad id quod decebat tendentes perspicue declarauimus, ac rursus immutationem ad deteriora, quando, propter quid, et quomodo illa facta sit, et gesta illius euidenter demonstrauimus, eodem pacto et respicientia illius et solertia, secundum quam fortuna detrimento immutatus, prudentissime illis se temporibus gesserit, explanare oportet. Titus uero post pugnam competenter exequimus, qua et captiuos et spolia concernebant, Larissam mouet.

Fragmentum obiter ac temere intertum.

Quoniam usdem et per eadem cuncti inhiamus, non poterimus finire dementiam. Hoc enim socordia genus iam sepe numero in multis exitit. Et quod apud alios quidem locum habet, mirabile non est: quod uero apud illos, in quibus malitia huiusmodi fons est, alia est causa, quod non prompse succedit illud apud Epicharmum scite dictum: *Vigila, et diffidendum esse memor esto.*

est. Est hac animorum coniunctura.

De conuentu quodam Antiochi  
ac Romanorum.

Per id autē temporis cum Decemuiris uenerunt Publius Lēvulus ex Vargylijs, Lucius Terentius et Publius alius ex Thasso. Cū autem horū aduentus Regi confestim nuntiatus esset, cuncti paucis diebus Lysimachiā congregantur. Consequuti sunt autē et Hegisianaetes ac Lysias, ad Titum eo tempore missi. Itaq; colloquia priuata Regis et Romanorum tandem syncera erant et humana. Postea uerò cōmuni confesso de summa rerū habito, aliā dispositionē res ista consequutae sunt. Lucius enim Cornelius petebat, ut Antiochus ciuitates illas omnes cederet, quas sub Ptolemaeo constitutas in Asia cepisset. Illis uerò qua sub Philippo fuissent, asserebat se cessurū sedule. Esse enim ridiculū, ut premia belli contra Philippū gesti, Antiochus superueniēs auferat. Hortabatur etiā, ut liberis ciuitatibus abstineret. Prorsus autē mirum uideri dicebat, quānā ratione cū tot pedestribus pariter et nauticis copijs transisset in Europam. Haud enim aliud rationis ab illis cogitari posse, qui rē recte repuerent, quān quod Romanis bellū inferre uoluerit. Itaq; Romani cū ista dixissent, silebāt. Rex uerò primū mirari se dicebat, quānā ratione scū disceptarēt, propter ciuitates Asia. Hoc enim magis omnibus cōuenire quān Roma-

99 nis.

nis. Deinde orabat, ne prorsus aliquid ipsi rerū Asiaticarū usurparent & scrutarentur. Neque enim se quicquā inuestigare eorum quæ sunt in Italia. Europam autē ingressum esse se cū exercitibus, ut ciuitates Cheronnesi & Thracia recuperaret. Eorū enim locorū principatū omnium potissimū ad se pertinere. Fuisse nanque potentatum illū initio Lysimachi: uerū cū Seleucus bellū illi intulisset, ac prælio uictor factus esset, uniuersum Lysimachi regnū hæc acquisitū in potestatem Seleuci cecidisse. Post maiorū autē suorum tēpora Ptolemæū primū ea loca abrepta sibī ipsi uindicasse, deinde idē fecisse Philippum. Senex iā illa recuperare, nō Philippi, sed suis ipsius tēporibus sese accommodantē. Lysimacheos uerò præter rationē a Thracibus uastatos, sine Romanorū se iniuria reducere, & in sedes suas collocare: facere enim id se, nō ut Romanos bello aggrediatur, sed ut Seleuci rebus misericordiā eam impendat. Liberas autem Asia ciuitates non debere iussu Romanorū, sed per suā gratiam libertate potiri. Quod Ptolemæum concernat, aiebat se gratificari illi ex animo. Iudicare nanque se non amicitiam modò, sed & summam necessitudinē. unā cum amicitia cum illo se esse pactum. Cum autē Lucius arbitraretur debere uocari Lampascenos & Smyrneos, illisq; concedi ut loquerentur, factum est illud. Venerunt autē à Lampasacenis Parmenio et Pythodorus, à Smyr-

à Smyrnaeis uerò Coeranus. Cum isti liberè differerent, indignatus Rex quòd rationem de controuersia ipsorum coram Romanis dare uideretur, Parmenionis orationē interrumpens, Cessa, inquit, tam multis hic. Non enim, coram Romanis mihi, sed coram Rhodijs cum aduersarijs disceptare lubet. Et tum quidem hoc pacto sine ullo consensu conuentum soluerunt.

### Aliud Fragmentum.

Facta audacia & praelara appetunt quidam multi, aggrediuntur autem pauci. Atque praelaræ admodum occasiones habuerunt Scopas & Cleomenes ad congregiendū & audendum. Nam ille quidē cum comprehensus esset, in eandem spem cōcludebatur, quæ erat domesticorum & amicorū ipsius: uerū ne illā quidē saluam reliquit. sed quā suerit impotens, id cōprobauit, quòd rectè mortuus est, qui turpiter uiuere maluit. Scopas uerò, cum uires graues cooperatrices, & occasionē quoq; haberet, utpote Regis adhuc pueri existentis curā gerens & consiliarius, cōprehensus tamen est. Nam cū Aristomenes amicos eum in domū suam congregasse, & eum illis consultare sciret, missis satellitibus uocauit eum ad conuentū. Hic autē usq; ad eò demens erat, ut neq; aliquid eorum quæ faciendū consequenter erant faceret, neq; à Rege uocatus obedire posset, quod omniū erat stolidissimum & extremum: donec Aristomenes cognita illius



*neſania milites & beluas circa domum eius locauit, et Ptolemaeo Eumenis filio una cum adoleſcentibus miſſo mandauit, ut eū adduceret: & ſi uolens iret, perſuaſionibus: ſin minus, ui uteretur. Cum hic Ptolemaus domū illius ingreſſus eſſet, ac quod Rex Scopam uocaret, ſignificaffeſſet, initio quidē non attēdit ijs quæ dicebantur, ſed & Ptolemaeum immotis oculis inſpiciens diu ſic manſit, quaſi minaretur illi, & ueluti audaciā eius admiraretur. Cum autem Ptolemaus confidenter ad eum accederet, ac chlamydē illius apprehenderet, tum eos qui praſentes erāt orabat, ut ſuccurrerent. Pluribus uerò adoleſcentibus illic exiſtentibus, & ingrediētibus, & quoniam indicabat quidē domum externe militibus eſſe circumdatam, cedens praſentibus, una cū amicis ſequebatur. Simul autem atq; ad conuentum & conſeſſum ueniſſet, Rex quidē parumper eum incuſauit: poſt Regem uerò Polycrates, qui recens Cypro aduenerat: tandē et Ariſtomenes. Erat aut autē ea accuſatio cætera quidē conſimilis illis, quæ antea ſunt dicta: uerū adiectum eſt prædictis etiā illud, quod amicos ad conſultationem congregaſſet, & quod à Rege uocatus non obſcperaffeſſet. Quorum gratia condēnabant eum non modò quotquot erant in eo conſeſſu, ſed & exterorum legati qui praſentes erant. Ariſtomenes uerò, cum eum accuſaturus eſſet, multos quidem et alios illuſtres uiros ex Liellade, uerū*

Et Aetolorum legatos qui foederis gratia ade-  
 rant, assumpsit, inter quos erat et Dorymachus  
 Nicostrati filius. Cum isti loquuti essent, respon-  
 dens Scopas, conabatur quidem aliquid adferre  
 excusationis: uerum quoniam nemo attendebat  
 propter factorum absurditatem, confestim in cu-  
 stodiam una cum amicis ducitur. Aristomenes  
 autem nocte superueniente Et Scopam et cognatos  
 pariter Et amicos eius ueneno necat. Dica-  
 archum uero tormentis ac plagis affectum e me-  
 dio sustulit, ac competentes de illo ac communes  
 pro Graecis omnibus poenas sumpsit. Erat enim  
 ille Dicaarchus quem Philippus quomodo foede-  
 ra insularum Cycladarum, et ciuitatem Hellepontii  
 infringere praesumeret, uniuersae classis ducem, ac  
 totius eius negotij praefectum et exequutorem con-  
 stituerat. Hic cum ad manifestam impietatem  
 emitteretur, non se rem absurdam ac scelestam  
 facere putabat, sed pra nimia dementia et deos  
 se et homines perterrefacturum arbitrabatur.  
 Cum enim ad naues properaret, duas aras pa-  
 rauit: unam impietati, alteram iniquitati. Et su-  
 per illis etiam sacrificauit et ad illas perinde atque  
 ad daemones adorauit. Quapropter mihi conue-  
 nienti tam coram dijs, quam coram hominibus  
 supplicio uidetur affectus. Quoniam enim uitam suam  
 contra naturam instituerat, et fato est praeter na-  
 turam absumptus. Reliquos autem Aetolos omnes  
 cum ad suos discedere uellent, Rex cunctos una

cum facultatibus suis dimisit. Erat autē Scopas, cum adhuc superstes esset, insignis pecunia auiditas. Nam alios multos auaritia excelebat. Vbi uerò mortuus esset, adhuc magis excelluit propter auri & supellestilis multitudinē in adibus ipsius reperiā. Etenim cooperatricē nactus ingratitudinem Charimorti ac iemulentiā, regnū funditus corripuit. Postquam uerò res Aetolorū recte disposuerāt ij qui aula praeerant, statim ad hoc incumbunt, ut inaugurationē regis, nō quòd aetatis maturitas id exposceret, sed quòd per id statum aliquem regni rebus accessurū putabant, & initium inde futurum ac progressum ad meliora, si Rex liberam rerum gerendarum potestatem accepisset. Igitur magnifico apparatu usi, rem hanc pro regia magnificentia competenter exequuntur. Usus est autem Polycrates illis ad hunc conatum plurimū esse cooperatus. Hic enim uir cum adhuc iuuenis apud patrē esset, nulli uidebatur in aula posterior, neq; quòd fidem, neq; quòd res ipsae attinet, etiam coram hoc praesente Rege. Cum enim Cyprus ipsi una cū redditibus concredita esset, periculoso illo et uarijs discrimini-  
bus obnoxio tempore, non modò insulam puero seruauit, sed & magnam illi pecuniarum uim congeffit, quam tunc ad Regem ueniens attulit, tradito Cypri principatu Ptolemaeo Megalopolita. Et cum ob hanc causam magnam simul & potestatem consequētib; temporibus consequu-

us esset, postea progressu ætatis in uitam obsec-  
nam & scelestam exorbitauit. Consimilem autē  
infamiam sortitus est in ætate prouecta & Pto-  
lemæus Agesander: qua de re, ubi opportunum  
fuerit, haud grauior declarare quantum dede-  
coris potestatem illorum sit consequutum.

F I N I S.

R E R V M E T V E R  
R V M I N P O L Y B I O M  
M O R A B I L I V M  
I N D E X.



<b>A</b> Carnanum agri nascantur	577
Acarnanum templum	457
Accedux Hispanorū obsides Romanis prodit	341
Acerra à Romanis obsessa	177
Achelous fl.	438
Achaus caprinus ad Antiochum ducitur	691.
crucifigitur 693. diadema assumit 814. eius res gestæ 421. & 335. proditio	544
Achai ab Aetolis humaniter tractantur	205.
Mantinia contra ius gentium obtruncantur	206.
nauali pralio ab Illyrijs uincuntur	145.
quomodo tempora metiantur	467
Achaorum clades	199.
concilium	398. 468.
575. contra Aetolos bellum	180. 367.
contra Lacedæmonios bellum	192.
cum Aetolis societas	189. item cum Messenijs 382. cum Philippto



# INDEX.

<i>Philippo amicitia renouatur</i>	398
<i>Athacorum potentia &amp; auctoritas</i> 183. <i>prope Caphias clades</i> 320. <i>respub.</i> 183. 186. 366. <i>reges</i> 186.	
<i>democratia</i>	<i>ibidem</i>
<i>Achaia depopulatur</i>	384
<i>Acrocorintheum Antigonus expugnat</i>	198
<i>Acrolissi descriptio</i> 681. <i>expugnatio</i>	683
<i>Acuis dux</i>	560
<i>Adherbal Carthagi. dux</i> 77. <i>cum Appio praelium nauale</i>	83
<i>Adim op. Romani expugnant</i>	52
<i>Adimantus Lacedaemoniorum praeses</i> 593. & <i>eius mors</i>	<i>ibidem</i>
<i>Adrianus ager ab Annibale depopulatur</i>	329
<i>Adua fl.</i>	174
<i>Aediles plebis qui Ro. creati</i>	751
<i>Aegyptiorum cum Antiocho bellum unde ortum</i>	589
<i>Aegira oppidum</i> 431. <i>expugnatur</i>	<i>ibid.</i>
<i>Aegiratarum fortitudo militaris</i>	432
<i>Aegium oppidum</i>	432
<i>L. Aemilius consul</i> 161. 350. 591. <i>eius contra Gallos res gesta</i>	<i>ibid.</i> & 166
<i>M. Aemilius consul</i>	30
<i>Q. Aemilius consul</i>	30
<i>Aemilius Pharo</i>	247
<i>Aemilij Pauli auctoritas</i> 351. <i>ad milites oratio</i> 352. <i>contra Carthaginienses res gesta</i> 62. <i>item contra Illyrios</i> 243. <i>fortitudo militaris.</i> & <i>mors</i>	362
<i>Aeneas</i>	

<i>Aenea praecepta militaria</i>	798
<i>Aesculapij templum</i>	32
<i>Aetna cinitas à Rom. capta</i>	43
<i>Aetoli ab Illyrijs &amp; Midonijs vincuntur</i>	135. à
<i>Philippo &amp; Achaïs debellantur</i>	180. Clito-
<i>riensium amicitiam ambinunt</i>	387. Cynetam ex-
<i>pugnant</i>	387
<i>Aetolici belli exordia</i>	397. & 190
<i>Aetolorum ab Antiocho defectio</i>	387. ad Phi-
<i>lippum legatio</i>	397. cōcilium 398. ambitio 195.
<i>comitia</i>	136. cum Achaïs bellum 473. item
<i>cum Midionijs</i>	135. cum Philippo pax 583. pu-
<i>gna cum eodem</i>	483. de Achaïs uictoria 379.
<i>fortitudo</i>	741. in Achaos impietas 379. cum
<i>Lacedemonijs pax</i>	382. iniuria Messenijs illa-
<i>ta</i>	369. in Thermopylarum angustys res gesta
<i>795. contra Aegyrates</i>	432. cōtra Baetrianos
<i>805. nundina &amp; festa</i>	477. rapina 478
<i>Africanum bellum</i>	101. & seq.
<i>Africa tota à Carthaginiensib. recuperata</i>	132
<i>Africa limites</i>	267
<i>Africanum bellum quamdiu durarit</i>	133
<i>Afri Romanis armis induti contra Romanos</i>	
<i>pro Annibale pugnant</i>	359. eorum ciuita-
<i>tes à Carthaginiensibus recepta</i>	132
<i>Agathoclei uitia</i>	849
<i>Agathoclis res gesta</i>	541
<i>Agelai Naupactij ad Philippum oratio</i>	585
<i>Agenia</i>	496

# I N D E X

<i>Agasilai in Asiam transfretatio</i>	191.
<i>Agones pop.</i>	193.
<i>Agrirentum à Romanis expugnatur</i>	31. eius
<i>descriptio</i>	732
<i>Agrirentum Carthaginienses contra Romanos</i>	
<i>mununt 30. Galli uastant</i>	142
<i>Agricoltura apud Elienses studium</i>	450
<i>Agronis Illyriorum regis res gesta</i>	135. intempe-
<i>rantia &amp; mors</i>	138
<i>Alcamenis mors</i>	393
<i>Alexander Aetolorum dux in clade interfici-</i>	
<i>tur</i>	431
<i>Alexāder Macedonum dux 117. eius in Asiā</i>	
<i>transitus 231. contra Darium res gesta</i>	851
<i>Alexandri Macedonum regis res gesta</i>	480.
<i>pietas</i>	480
<i>Alexon Agrirentum &amp; Libybaeum à prodi-</i>	
<i>sione liberat 72. eius in Agrirentinos fides</i>	74
<i>Alliadus Megalopolitanorum tyrannus</i>	455
<i>Allobroges contra Annibalē exercitum colli-</i>	
<i>gunt 284. eorum cum Annibale certamen</i>	284
<i>Alphira op. 155. expugnatur</i>	156.
<i>Alpes Annibalē aperuisse negat Polybius</i>	279
<i>Alpium asperitas 179. magnitudo 151. uines</i>	287.
<i>descriptio ibid. transitus difficilis</i>	264
<i>Ambracheus sinus</i>	437.
<i>Ambracem Philippus expugnat</i>	436
<i>Amycle</i>	429
<i>Ammonius Barcaus dux</i>	543
<i>Am</i>	210

<i>Amphidamius Eliensium dux</i> 452. <i>captus liberatur</i>	463.
<i>Ananes pop. 155. in Romanorum amicitiam recipiuntur</i>	174
<i>Andobalis res gesta</i> 833. <i>ab Asdrubale defestio</i>	787
<i>Andreas Prolemai medicus occiditur</i>	562.
<i>Andromachus dux</i> 542. <i>captus, Rhodiorum precibus liberatur</i>	424.
<i>Antiochus Gessatarum rex</i>	161
<i>Anno, vide Hanno</i>	
<i>Antalcidana pax</i>	399
<i>Antigonus Gonatas</i>	189
<i>Antigonus moderatè victoria utitur</i> 478. <i>eius ad Megalopolitanos literæ</i>	196
<i>Antigoni contra Cleomenem res gesta</i> 199. <i>item contra Illyrios</i> 221. <i>cum Cleomene prælium</i> 216. <i>de Cleomene victoria</i> 219. <i>erga Lacedæmonios humanitas</i> 220. <i>de Philopæmene dilectum</i> 218. <i>in victos clementia</i> 742. <i>liberalitas</i> 570. <i>laus</i> 191. <i>testamentum</i> 466. <i>res gesta</i>	189
<i>Antiochus magna suorum clade vincitur</i> 566. <i>pacem à Ptolemao petit</i> 568. <i>Seleuciam proditione capit</i> 537. <i>eius ad Achaum legatio</i> 534. <i>cum Arcadibus societas</i> 547. <i>ad Demetriadem profectio</i> 230. <i>bellum contra Ptolemaum</i> 1. <i>de eodem querela</i> 544. <i>contra Bactrianos res gesta</i> 805. <i>cum Aegyptijs bellum</i> 589. <i>cum Artalo</i>	



# INDEX.

<i>Arato societas ibidem. cum Ptolemaeo praelium 565. exercitus 560. in Hyrcaniam expeditio 778. contra Arsacem res gesta ibidem. in Syria res gesta 503. nuptia 517. &amp; duces exercitus contra Ptolemaum 560. uita 513. regnum ibidem</i>	
<i>Antipatri contra Athenienses res gesta</i>	734
<i>Apaturij Galli res gesta</i>	412
<i>Apelles captus cum filio Corinthum mittitur 499. falso ab Arato calumniatur 466. eius contra Achaos indignum facinus 474. cum Leontio &amp; Megalia coniuratio 469. in Philippum libertis 497. res gesta</i>	461
<i>Apollophanis de bello Ptolemao inferendo sententia</i>	535
<i>Apenninus mons</i>	151
<i>Apollonia in fidem à Romanis accepta 147. eius agri depopulantur</i>	518
<i>Apophthegma Antigoni de Philopœmene 216. Epaminonda</i>	404
<i>Appius Claudius consul 81. eius ad Drepanum nauigatio 81. consulatu priuatur 86. Mamerisinis mittit auxilia 22. nauali praelio uincitur 83. eius ad Capuam res gesta 711. &amp; contra Syracusanos 679. item apud Lilybæum 81. cum Adherbale conflictus 83. contra Hieronem res gesta 22. &amp; Carthaginenses ibidem</i>	
<i>Apollinis templum</i>	489
<i>Apier</i>	

<i>Aptereorum à Gnosys defectio</i>	419
<i>A. Aquilius consul</i>	65
<i>Arabia depopulatur</i>	550
<i>Arabia populi ad Antiochum deficiunt</i>	550
<i>Arar Fl.</i>	122
<i>Aratus accusatur</i>	382
<i>Aratus dux 371. 481. falso ab Apelle calum- niatur 465. imperio se abdicat</i>	419
<i>Aratus Sicyonius Peloponnensium dux 185. 188. eius res gesta</i>	ibid.
<i>Arati Achaorum ducis ad Cynetham res ge- sta 715. ad Achaos oratio 196. encomium 374. res gesta ibid. ad Aetolos legatio 376. item ad Philippum legatio 387. cum Leonio &amp; Mc- galea dissensio 485. pigritia 388. res gesta 574. mors</i>	680
<i>Arbachala ab Annibale expugnatur</i>	239
<i>Arcadia populositas</i>	182
<i>Arcadum à Gnosys defectio 417. contentio 451. cū Antiocho foedus 547. mores, pietas in deos &amp; homines 389. musica ibidem in educandis liberis studium</i>	ibid.
<i>Archidamus Aetolorum dux 429. eius res ge- sta 222. mors</i>	519
<i>Archimedis tormenta bellica</i>	678
<i>Ardys dux</i>	519
<i>Aretium à Gallis obsessum</i>	158
<i>Argypana ab Annibale vastatur</i>	319
<i>Argiuorum agri à Cleomene depopulantur</i>	214. item

# I N D E X.

<i>item à Lycurgo</i>	409
<i>Arginorum ciuitas capta</i>	200
<i>Ariarates Cappadociae regnum inuadit 367. in regnum paternum restituitur</i>	229
<i>Aristocratia</i>	595. 595
<i>Aristocratia principium</i>	602
<i>Aristocratis regis proditio</i>	405
<i>Aristomachus Arginorum tyrannus 190. eius mors 209. genus 207. crudelitas</i>	ibid.
<i>Aristomenicum bellum</i>	404
<i>Ariston Aetolorum dux 370. imprudentia</i>	380
<i>Aristophanti res gesta</i>	475
<i>Aristoteles Arginus</i>	200
<i>Armorum bellicorum apud Ro. descriptio</i>	612
<i>Armorum splendor in bello ad quid prosit</i>	214
<i>Arneroeftes manus sibi ipsi insert</i>	173
<i>Arfacis res gesta</i>	772
<i>Artabazanis prouincia descriptio</i>	532
<i>Eiusdem cum Antiocho foedus</i>	533
<i>Artemidorus Syracusanorum rex</i>	18
<i>Artes liberales imperatoribus ac belliducibus quàm necessaria</i>	722
<i>Asclepij templum</i>	759
<i>Asia limites</i>	267
<i>Aspida urbs à Romanis obsessà &amp; expugnata &amp; eam recuperare Carthaginienses frustra co- nantur</i>	62
<i>Astrologia belli ducibus quàm necessaria</i>	722.
224. 727	

*Asclepius*

<i>Asdrubal</i>	159
<i>Atabyrium captum</i>	510
<i>Atheniensium ducum imprudentia</i>	589. pauper tas 112. respub. unde creuerit 642. perierit ibid.
<i>Athenium op. expugnatur</i>	434
<i>Italicum Antiocho societas</i>	587. res gesta 558

<i>C. Atilius consul</i>	163. eius in Sardiniam profec- tio ibid. eius res gesta 168. mors	ibid.
<i>M. Atilius frustra cum Carthagin. paciscitur</i>	52. in praelio contra Annibalem occumbit	362
<i>M. Atilius Regulus à Cartha. captus</i>	59. eius in Africam navigatio 52. in Africa res ge- sta	74
<i>Tulcia uita miseria</i>		498
<i>Autoricus Gallorum dux à Carthaginiensibus vincitur</i>	117. uenit in Carthaginiensiu potesta- tem 129. eius ad milites contra Cartha. oratio 121. crudelitas 122. eloquentia	122
<i>Agisipolus Lacedaemoniorum rex</i>	408. ab Ae- liensib. captus	487
<i>Agetas Aetolorum dux</i>	572. eius res gesta	577

**B**

<i>Babylonia à Seleuco subacta</i>	323
<i>Babrythas Dorimacho similis</i>	370
<i>Baleares funditores</i>	283
<i>Bantia à Philippo capta</i>	591
<i>Bellum quatenus fugiendum</i>	402
<i>Belli feliciter gerendi praecepta</i>	712

**Beneuene**

# I N D E X.

<i>Beneuentum ab Annibale depopulatur</i>	338
<i>Berenices audacia</i>	508
<i>Bionidis mors</i>	393
<i>Boij pop. 155. Placentinorum agros depopulantur 270. à Romanis vincuntur 160. captos Romanorum triumuiros Annibali tradunt 305. eorum agri ab Æmilio depopulantur 173. cū Manlio prælium 271. item cum transalpinis 160. à Romanis defectio</i>	270
<i>Bolydis res gesta</i>	683
<i>Boodes contra Romanos proficiscitur</i>	39
<i>Bos, locus</i>	418
<i>Bostar Carthaginiensium præfectus 341. fallacijs ab Aceduce decipitur</i>	341. 343
<i>Bosphorus Cimericus 412. &amp; Thracius</i>	ibid.
<i>Borra urbs capta</i>	547
<i>Bretesinorum ciuitas quando condita</i>	449
<i>Brutianorum agri ab Hamilcare depopulantur 90. item ab Annibale</i>	319
<i>Bylazonem Philippus expugnat.</i>	191. 378
<i>Byzantijs situs ac fertilitas 411. 418. neeligalia in Ponto exigunt</i>	420
<i>Byzantium contra Rhodios &amp; Prusiam bellum 421. cum Rhodijs &amp; Prusia sœdus 426. P. de Constantinopolitan.</i>	
<i>Byttacus Antiochi dux</i>	560
C	
<i>C. Cacilius consul 68. eius contra Hasdrubalem pugna</i>	ibidem
	Calamæ

<i>Calamas Zycurgus expugnat.</i>	575
<i>Callisthenis error</i>	851
<i>Ealydonia à Philippo depopulatur</i>	440
<i>Cambyli res gesta</i>	684
<i>Camerinenses à Romanis expugnantur</i>	43
<i>Campani agri fertilitas &amp; amoenitas</i>	332
<i>Canis signum nauigantibus infestum</i>	63
<i>Cannensis clades</i>	362. 659. 895
<i>Capua obsessa</i>	712
<i>Capua descriptio</i>	333
<i>Capitolium spolijs Gallorum ornatur</i>	173
<i>Cara quomodo moueantur</i>	639
<i>Carchedonis situs &amp; M. Carinei mors</i>	146. expugnatio. 757. 762
<i>Carpetani ab Hannibale uincuntur</i>	239
<i>Carpetanorū contra Annibalē res gesta</i>	ibid.
<i>Carteia ab Hannibale obsessa</i>	238. & expugnata. ibidem
<i>Carthago Hispania ab Hasdrubale cōdita</i>	149
<i>Carthago noua, regia Carthaginiensium in Hispania</i>	239. à Mathone & Spēdio. obsessa 128
<i>Carthaginiis Noua situs.</i>	168
<i>Carthaginiēses nauigationis peritissimi</i>	37. 652.
<i>Agri gentium contra Hieronem &amp; Romanos</i>	mununt 30. quibus uirtutibus Romanos uincant 652. nauali praelio à Lutatius uincuntur 95. à Romanis uincuntur 50. 54. 809. frumentatores Romanorum capiunt 126. pacem à Romanis petunt 98. pacis cōditiones ab Artillio obla-

Has respuunt 54. Mamertinis suppetias mī-	
sunt 21. crudeliter à Spendio & Antorico	
tractantur	112
Carthaginensium respub. 651. in Hispania im-	
perium 149. sc̃elix in Hispania successus 235.	
tumultus & seditio 103. in Romanos odia 120.	
contra Rom. exercitus 61. agri à Romanis de-	
populantur 51. cum Romanis conflictus 51. 34.	
cū Romanis praliū nauale 41. naues CXIII.	
à Rom. captæ 63. naues subuersæ 44. cum Hie-	
rone sc̃dus 22. cum Romanis de Iure sc̃dorum	
disceptatio	249
Carthaginensium bellum contra stipendiarios	
103. & sc̃q. de Spendio uictoria 119. item de	
Attilio 124. de Romanis naualis uictoria 85	
Carthaginensium captini sine pretio à Roma-	
nis dimissi	127
Carthaginense bellum	25
Carthalo Adherbalis præsctus 26. & eius	
res gesta	ibidem
Castrametationis apud Rom. ratio 624. & sc̃q.	
Castrametationes Gracorum	642
Castroꝝ Romanorū forma quadrata 625. et sc̃q.	
Canarus Gallorum rex	425
Caulonita pop.	184
Causarum & principiorum differentia	230
Ceniadarum arx	440
Cenomani pop.	455
Censorum munus	613
Cn. Cnirouij propratoris res gesta	317

<i>Cephalon</i>	430
<i>Cephalenia situs</i>	470
<i>Cercidas Megalopolitanorum dux</i>	215
<i>Cerea defeſtio</i>	550
<i>Cerretarum à Gnoſiis defeſtio</i>	427
<i>Chalcedon opp.</i>	417
<i>Chalcidicus mons</i>	22
<i>Cherrhoneſicus mons</i>	759
<i>Chienſiũ ad Philippũ pro Aetolis legatio</i>	495
<i>Chilonis apud Lacedamonios res geſta</i>	419
<i>Chirocratia</i>	605
<i>Chryſeis</i>	570
<i>Chryſogoni res geſta</i>	578
<i>Cimmericus Boſphorus</i>	412
<i>Ciſſa opp.</i>	316
<i>Ciuile bellum</i>	101
<i>Cirrha rex</i>	499
<i>Chlaos op.expugnatur</i>	165
<i>Claſtidium op.ab Hãnibale captum 107. ab In-</i> <i>ſubrib.obſeſſum</i>	577
<i>M.Claudij contra Gallos res geſta.</i>	177
<i>Cleomenes Ageſipolis tutor 408. legitimum im-</i> <i>periũ cõuertit in tyrãnidẽ 193. ab Antigono</i> <i>ſuperatur 220. Archidamũ occidit 510. à Soſi-</i> <i>bio incarceratur 511. aſtutẽ liberatur. ibid. poli-</i> <i>tiã patrie deſtruit. 461. eius ambitio 195. de A-</i> <i>rato uictoria 198. petulãtia 511. in reb<sup>9</sup> bellicis</i> <i>puidẽtia 216. res geſta 507. cõtra Megalopolita-</i> <i>nos 726. ad Argiuos pſeſtio 214. mors 408. 513</i>	
	Cleo



Has respiciunt 54. Mamertinis supplicia mirantur 21. crudeliter à Spendio & Antorico trahantur	112
Carthaginensium respub. 651. in Hispania imperium 149. scilicet in Hispania successus 135. tumultus & seditio 103. in Romanos odia 120. contra Rom. exercitus 61. agri à Romanis depopulantur 51. cum Romanis conflictus 31. 34. cū Romanis præliū nauale 41. naues CXIII. à Rom. captæ 63. naues subuersæ 44. cum Hierone scelus 22. cum Romanis de Iure scelerum disceptatio	249
Carthaginensium bellum contra stipendiarios 103. & seq. de Spendio victoria 119. item de Attilio 124. de Romanis navalis victoria 85	
Carthaginensium captivi sine pretio à Romanis dimissi	117
Carthaginense bellum	25
Carthalo Adherbalis præfectus 86. & eius res gesta	ibidem
Castrametationis apud Rom. ratio 624. & seq.	
Castrametationes Græcorum	642
Castroꝝ Romanorū forma quadrata 625. et seq.	
Canarus Gallorum rex	425
Caulonitæ pop.	124
Causarum & principiorum differentia	230
Ceniadarum arx	440
Cenomani pop.	255
Censorum munus	613
Cn. Centronij propratoris res gesta	327

<i>Cephalon</i>	450
<i>Cephalenia situs</i>	470
<i>Cercidas Megalopolitanorum dux</i>	115
<i>Cereæ defeſſio</i>	350
<i>Cerretarum à Gnoſiis defeſſio</i>	417
<i>Chalcedon opp.</i>	417
<i>Chalcidicus mons</i>	12
<i>Cherrhoneſizus mons</i>	759
<i>Chienſiũ ad Philippũ pro Aetolis legatio</i>	495
<i>Chilonis apud Lacedamonios res geſta</i>	419
<i>Chirocratia</i>	605
<i>Chryſeis</i>	570
<i>Chryſogoni res geſta</i>	578
<i>Cimmericus Boſphorus</i>	412
<i>Ciſſa opp.</i>	316
<i>Ciuile bellum</i>	101
<i>Cirrhæ rex</i>	499
<i>Chlaos op. expugnatur</i>	165
<i>Claſtidium op. ab Hãnibale captum 107. ab In-</i> <i>ſubrib. obſeſſum</i>	177
<i>M. Claudij contra Gallos res geſta.</i>	177
<i>Cleomenes Agſipolis tutor 408. legitimum im-</i> <i>periũ cõuertit in tyrãnidẽ 193. ab Antiſgono</i> <i>ſuperatur 220. Archidamũ occidit 510. à Soſi-</i> <i>bio incarceratur 511. aſtutẽ liberatur. ibid. poli-</i> <i>tiã patriæ deſtruit 461. eius ambitio 195. de A-</i> <i>rato uictoria 198. petulãtia 511. in reb<sup>9</sup> bellicis</i> <i>quidẽtia 216. res geſta 507. cõtra Megalopolita-</i> <i>nos 716. ad Argiuos pſeſſio 214. mors 408. 513</i>	

<i>Cleomenicum bellum</i>	24. 195. 205
<i>Cleonymus Hermioniorum tyrannus</i>	190
<i>Cleónici Naupactij res gesta</i>	183
<i>Clitorienses ab Achaia vexantur</i>	187
<i>Clusium opp.</i>	165
<i>Clympe castellum</i>	490
<i>Clypei bellici descriptio</i>	619
<i>Clypei equitum.</i>	612
<i>Cnopiae Alorites dux</i>	145
<i>Comontorius Gallorum rex Byzantijs bellum infert</i>	420
<i>Congolitanus Gallorum rex 161. eius mors</i>	173
<i>Consularis potestas</i>	611
<i>Constantinopolitana ciuitatis situs, amplitu- do &amp;c. 411. 419. cum Graecis foedus 420. uide Byzantios</i>	
<i>Coccyra obsessa</i>	144
<i>Coccyrensum ad Romanos defectio</i>	147
<i>Cordicum militare</i>	620
<i>Corinthij tyrannide liberantur</i>	189
<i>C. Cornelius consul 61. eius contra Gallos res gesta</i>	177
<i>Cornu locus</i>	417
<i>Corona aurea quibus data</i>	638
<i>Coruorum, nauium descriptio</i>	40
<i>Coryphaei montis descriptio</i>	536
<i>Cosmopolides</i>	350
<i>Cothon Byzantium angur</i>	426
<i>Cremona, colonia Rom.</i>	270
<i>Creom</i>	

<i>Creonium à Philippo captum</i>	390
<i>Creta à Gnosijs &amp; Goreynijs subacta</i>	427
<i>Crotenses bellicosissimi</i>	375
<i>Cretensium musica 389. res pub. unde creuerit 644.</i>	
<i>645. auaritia &amp; lucrum turpe ibidem. contra</i>	
<i>Licios bellum 427. seditiones</i>	<i>ibidem</i>
<i>Crinon accusatus, damnatur</i>	486
<i>Crodomata pop.</i>	184
<i>Crotoniatarum felicitas</i>	748
<i>Crudelitatis memorabile exemplum</i>	123
<i>Cuniculorum animalium descriptio</i>	843
<i>C. Curius consul</i>	66
<i>M. Curtius consul</i>	158
<i>Cyclades insula à Demetrio depopulantur</i>	384
<i>Cydoniatarum à Gnosijs defectio</i>	429
<i>Cymonis de Xerxe uictoria</i>	15
<i>Cyamasorus Fl.</i>	19
<i>Cynetha capta 387. 400. incendio uastata</i>	388
<i>Cynethi strangulantur</i>	387
<i>Cynethensium res gestæ 385. crudelitas</i>	391
<i>Cynethensium exulum impietas 385. legati ex</i>	
<i>Arcadia ciuitatibus omnibus pulsæ</i>	391
<i>Cyrno insula</i>	813
<i>Cyrtia funditores</i>	828

## D

<i>Danubij fluxus in mare qualis 415. pectora ibid.</i>	
<i>Dardani Macedonia bellum inferunt</i>	442
<i>Darij regis pons</i>	417
<i>Daunia ab Hannibale depopulatur</i>	329
rr 3	<i>Decius</i>

# I N D E X.

<i>Decius Campanus Rheginorum dux</i>	17
<i>Delta Aegypti insula</i>	281
<i>Demetrius Pharensis Illyriorum dux</i>	215. eius
apoph. 775. contra Ro. res gesta	384. 482. erga
Romanos ingratitudo	242. imperium
	189
<i>Demetrii imperium &amp; mors</i>	219
<i>Demetrii in rebus bellicis temeritas</i>	247. ad Ph
lippum fuga ibidem. mors ibidem. somnium	
590. mors	190. 219
<i>Democratia</i>	595. 596. 603. 605
<i>Demodoci res gesta</i>	576
<i>Diana templum spoliatur</i>	387. 396
<i>Dictator quid à consule differat</i>	327
<i>Dictatores cur Romae creati</i>	327. uno tempore
duo	347
<i>Dimala à Rom. expugnatur</i>	245
<i>Diocles ab Eliensibus captus</i>	487
<i>Diognetus classiū praefectus</i>	536. 540. Ptolemai
dux 516. eius res gesta	547
<i>Dionysius Thrax Ptolemai dux</i>	543. eius de
Gracis victoria	15
<i>Diorex regio</i>	527
<i>Disciplina militaris Rom.</i>	658
<i>Dorimachus ab Eliensibus captus</i>	487. Aetolo
rum dux 455. Babyrtha similis	370. captus à
Messenijs prædā restituit	371. Eliensibus an-
xilia mittit	470. piratas instituit ut Messe-
niorum armenta abducant	369. Scopam in
Messenios concitat	372. eius res contra Ae-
	giras

<i>girata res gesta</i> 431. eius mors <i>ibid.</i> <i>Epiro res gesta</i>	443
<i>Drepanum opp.</i> 77. expugnatur	95
<i>Dura obsessa</i> 527. 544. eius obsidio soluta <i>ibid.</i>	
<i>Dydima ab Attalo capta</i>	559
<i>Dymensium agri depopulantur</i>	433. 502
<i>Dyrrachium à Romanis obsidione liberatū</i> 146.	
<i>proditione captum</i>	146

## E

<i>Ecbatanarum ciuitatis descriptio</i>	776
<i>Echecratis res gesta</i>	565
<i>Edeconis res gesta</i>	785
<i>Eganes pop.</i>	155
<i>Egusa insula</i>	74. 95
<i>Elea urbs capta</i>	487
<i>Elephanti Carthaginensium à Romanis capti</i>	
69. parent <i>Indis</i> praterquam in undis 278. eorum in bello usus 565. apud Romanos terror 67.	
<i>Elentherneorum à Gnosys defectio</i>	427
<i>Elensium agri depopulantur</i> 575. cum <i>Lycopralium</i> <i>ibid.</i> obsidio 593. fides 125. fuga 444.	
contra <i>Gallos</i> res gesta	487
<i>Enchlena à Philippo capta</i>	590
<i>Epaminondas Thebanorum Reipub. seruator</i>	
643. eius factum memorabile 715. sententia	
404. mors	405
<i>Epatus Achaorum dux</i>	474
<i>Eperatus dux</i> 462. 502. principatum deponit	
<i>ibid.</i> eius ignavia	467. 468

# I N D E X.

<i>Epigenis eloquētia &amp; auctoritas</i>	315. <i>moer.</i>	317
<i>Epirotarum cum Acanianibus &amp; Illyrijs societas</i>	141. <i>cum Messenijs societas</i>	322
<i>Erbesum Romanorum horreum ab Hannone expugnatur</i>		32
<i>Erea oppidum</i>		454
<i>Eridanus Fl.</i>		153
<i>Erimanthus Fl.</i>		446
<i>Ermandica ab Hannibale expugnatur</i>		239
<i>Erycen Iunius expugnat</i>		77
<i>Erycina à Gallis prodita</i>	142. <i>ab Hamilcare capta</i>	93
<i>Eryx mons &amp; oppidum Sicilia</i>		90
<i>Eua, collis</i>		216
<i>Euclides dux contra Antigomum</i>	116. <i>à Philopœmene superatur</i>	218
<i>Euphratis descriptio</i>		247
<i>Euriclias Atheniensium dux, &amp; eius imprudentia</i>		528
<i>Eurilochus dux</i>		542
<i>Euripides dux</i>	388. <i>eius res gesta</i>	433. 444. 575
<i>Europa limites</i>		266
<i>Eurota Fl.</i>		705
<i>Exoletus captus in Corinthum ducitur</i>		50
<i>Exulum apud Cynethenses impietas</i>		385
<i>Q. Fabius Maximus primus dictator</i>	322. <i>sacrorum causa Romam renocatur</i>	336. <i>animi moderationis memorabile exemplū</i>
	347. <i>eius virtutis Romanorum servatur exercitus</i>	349. <i>in Apul</i>

*Apuliam profectio 329. in rebus bellicis prudentia 330. cunctatio* *ibidem*

**F**

<i>Faliscorum cum Romanis bellum</i>	103
<i>C. Flaminius consul 174. 315. pro patria pugnās occiditur 314. cum Hannibale praelium cumulatuarium</i>	323
<i>Forum pratorium &amp; quaestorium</i>	629
<i>Frumenta militibus pro stipendijs data</i>	638
<i>C. Fulvius consul 146. eius ad Corcyram profectio 146. contra Illyrios res gesta</i>	147
<i>Q. Fulvius consul</i>	173
<i>Funeris imago quibus ceremonijs expressa apud Roman.</i>	639
<i>P. Furius consul</i>	174
<i>Furti poena in castris Roman.</i>	636

**G**

<i>Gadara capta</i>	550
<i>Galaeus Fl.</i>	706
<i>Galata humaniter ab Attalo tractantur</i>	558
<i>Galatarum contra Ptolemaum res gesta</i>	742
<i>Gallia limites</i>	167
<i>Gallicum bellum 161. 162. eius finis</i>	178
<i>Galli Alpes superant 162. ad amicitiam ab Hannibale inuitantur 317. Tyrrenos è finibus pellunt 155. à Themiste &amp; Prusia vincuntur 593. Romanorum legatos occidunt 158. Romanos Hannibali produnt 304. Romam capiunt</i>	rr 5



# INDEX.

pinus 15. à M. Claudio vincuntur	177. item à
Sempronio ad Trebiam	308. à Romanis
pacem a Romanis petunt	176
Galli transalpini	159
Gallorum in bello armatura	359. in pralio cla-
mores	171. inter se conflictus
160. lenitas	308.
mollicies	319. crapula & ebrietas
	157
Gallorum imperij finis	420. in Etruriam irru-
ptio	167. ob prada diuisionem contentio
308.	
in Italiam profectio	150. ornamenta
172. ar-	
matura. ibid. &	174. à Romanis defectio
304.	
cum Atilio & Semyllo praelium	168. con-
tra Byzantios res gesta	420.
Gallorum Senonum uita, natura & ingenium	
153. contra Ro. res gesta	156. cum Rom. fe-
duo	ibidem.
Garsieris res gesta	152
Gelonis liberalitas	169.
Geometria belli ducibus quàm necessaria	722.
& seq.	
Geprum op. captum	550
M. Gerineus primus Peloponnes. dux.	128
Geryonem opp. Hannibal expugnat	343
Gesco à seditiosis militibus captus, & in uin-	
cula coniectus	108. crudeliter ab hostibus tra-
ctatur	123. eius ad milites seditiosos oratio
106. pietas in patriam	108. in Africa res ge-
sta	102
Gessata pop.	161. 177
	Gnosij

<i>Gnosij Rhodijs bellum inferunt</i>	427. eorum cum
<i>Gortynijs foedus</i>	ibidem
<i>Gorgylus Fl.</i>	216
<i>Gortyniorum dissensio</i>	427. cum <i>Gnosijs foedus</i>
	ibidem
<i>Graca fides</i>	657
<i>Gracia magna</i>	183. 364
<i>Gracia libertas</i>	129
<i>Gracorum laus</i>	401. tumultus 183. in bello ca-
<i>stramentationes</i>	642. cum <i>Constantinopolita-</i>
<i>nis foedus</i>	420

## H

<i>Hamilcar Barca Carthaginiensium dux</i>	52. 95.
<i>nauali praelio à Rom. superatur</i>	49. eius apud
<i>Tyndaridas praelium nauale</i>	48. cōtra <i>Libyes</i>
<i>res gesta</i>	129. item contra Romanos res gesta
	42. 48. contra Romanos stratagema 48. cum
<i>Hannone contentio</i>	123. reconciliatio 131. in
<i>bello Siculo res gesta</i>	134. cum Rom. pax ibid.
<i>in dimittendis captiuis benignitas.</i>	119. in Hi-
<i>spaniam profectio</i>	134. & in eadem res gesta
<i>ibidem. in hostes captos crudelitas</i>	123. in Si-
<i>cilia res gesta</i>	90. prudentia & fortitudo
	101. studium in re bellica 98
<i>Hannibal à Carthaginiensibus captus cruci-</i>	
<i>figitur</i>	43. 130. <i>Antiocho semper suspectus</i>
	236
<i>Hannibal aris admotus, iurat in Romanorum</i>	
<i>perniciem</i>	137. captivorum spectaculis decet
	suos.

- Juos, fortiter pugnandum esse 297. *Clasidium*  
 prodicione capis 307. *larnatus* ignotus inter  
 hostes ambulat 318. *oculis* laborans elephan-  
 to uehitur 319. *Pyrenæis* montes superat. 271  
*Hannibal Rhodius à Romanis captus* 80. *navi-*  
*gandi peritissimus* 78. *eius fortitudo* ibidem  
*Hannibal Romam inuadit* 714. *strenui ducis ex-*  
*emplum* 244. *eius ad Adherbalem naviga-*  
*tio* 77. *ad Cannas uictoria* 659. *ad suos mili-*  
*tes cohortatio* 275. 297. *adolescencia insignis*  
 320. *¶ in Rom. odium.* ibid. *contra Romanos*  
*expeditiones* 33. *contra Tarentinos res gesta*  
 695. 699. 702. 703. *cum Allobrogibus certamen*  
 285. *cum Scipione prælium ad Ticinum*  
 309. *de Romanis ad Cannas uictoria* 360. 362.  
*uictoria ad Trebiam* 314. *de Rom. in Tuscis*  
*uictoria* 582. *in Italiam profectio* 268. *per*  
*Pyrenæum montem* 272. *per Rhodanum.* ibid.  
*in Romanos crudelitas* 328. *¶ in Saguntinos*  
 232. *in Tusciam profectio* 328. *in uictos Roma-*  
*nos clementia* 307. *laus* 784. *periculosa per*  
*Alpes profectio* 285. *prælium cum Roma.* *ad*  
*Thrasimenum* 323. *stratagema contra Ro-*  
*manos.* 334  
*Hanno à Cornelio uincitur* 316. *¶ in prælio*  
*Agrigentino* 47. *eius crudelitas in capti-*  
*nos* 123. *ad Hieronesum profectio* 97. *contra*  
*Romanos res gesta* 49. *imprudencia in rebus*  
*bellicis* 49. *pro Uticensibus res gesta* 112  
*Hastati*

<i>Hastati milites.</i>	618
<i>Hasdrubal Carthaginiensium contra Rom. dux</i>	
52. eius ambitio. 232. contra Caciū res gesta	
68. contra Scipionem res gesta. 789. 827. fuga	
831. eloquentia, laus, res gesta. foedus cū Ro-	
manis 241. in Hispania res gesta	149
<i>Hasdrubalis mors.</i>	120. 237. 809
<i>Hecatompylon opp.</i>	778
<i>Heliadum lacryma.</i>	154
<i>Heraclondorus Byzantium princeps</i>	421
<i>Herculis columna.</i>	135. 267
<i>Herculis contra Elienses pugna.</i>	434
<i>Herea ab Antigono capta.</i>	202
<i>Hermæa cum Epigine contentio.</i> 524. insolentia	
531. & mors	ibidem
<i>Hermæum Europa</i>	416
<i>Hermia crudelitas.</i>	514
<i>Hetruria à Gallis depopulatur</i> 163. et ab Han-	
nibale	322
<i>Hieron Syracusanorum rex, &amp; eius natura &amp;</i>	
ingenium 19. Carthaginiensibus mittit subsi-	
dium 125. Romanis contra Hannibalem mit-	
tit auxilia. 315. eius astus. 19. cū Appio Clau-	
dio prælium. 22. cum Romanis pax 29. de Ma-	
merxinis victoria. 20. foedus cū Carthagini-	
sibus 72. imperiū. quomodo dirutum	225
<i>Hippaginum certamen.</i>	48. 50
<i>Himilconis contra Roma. res gesta.</i>	72
<i>Hippulocus dux.</i>	760
<i>Hippole.</i>	

# I N D E X.

<i>Hippolochi defeſſio</i>	110
<i>Hipponenſium ad Afros defeſſio</i> 125. in Carthaginienſes crudelitas 126. pertinacia	132
<i>Hiſpania limites</i>	267
<i>Hiſpania pars à Carthaginienſibus recuperata</i>	135
<i>Hiſtoria pragmatica</i> 279. quid à Tragedia differat 204. quo fructu legenda 259. quomodo ſcribenda	92. 211. 412.
<i>Hiſtoria uniuerſalis particulari præſtantiore</i> 259. eius laus 9. leges 279. 347	
<i>Hiſtoria uniuerſalis uſus &amp; utilitas</i>	214
<i>Horatii Coclitis res geſtæ</i>	659
<i>Horiorum à Gnoſijs defeſſio</i>	427
<i>Hyppana opp. à Romanis expugnatur</i>	43
I	
<i>Iapygia incēdio ab Hannibale depopulatur</i>	319
<i>Iberi à Romanos deſciunt</i>	788
<i>Ignium in bello indicia unde</i>	797
<i>Illyricæ ciuitates ad Rom. deſciunt</i>	1245
<i>Illyrii Macedoniam depopulantur</i> 221. à Rom. nuncuntur	247
<i>Illyriorū ſeditiones</i> 472. cōtra Actolos res geſtæ 42. cū Rom. præliū 115. ad Midioniā nauigatio ibid. cū Achais præliū nauale 145. cōtra Epirotas res geſtæ 140. cū Romanis ſœdus 147	
<i>Imilcon Lilybai præfeſtus</i> 72. Carthaginiēſium dux 75. Vide Himilco.	
<i>Indi à Romanis capti.</i>	69

Inſubr

<i>Insulæ contra Rom. res gestæ</i>	175. agri à Ro-
<i>manis depopulantur</i>	174
<i>Insula, locus</i>	182
<i>Ionis Atabyrii templum</i>	751. item Olympici
<i>ibidem Dodonæi tēplum spoliatur</i>	472. à Do-
<i>rimacho incenditur</i>	443. Lyci tēplum
<i>Omarii templum cum conditū in Græcia</i>	184
<i>Iseas Cerauniorum tyrannus</i>	187
<i>Issa ab Illyrijs obsessa</i>	143. ab obsidione à Roma-
<i>nis liberatur</i>	142
<i>Italia fertilitas</i>	320. descriptio
<i>Italia maritima loca ab Hamilcare depopu-</i>	
<i>lantur</i>	90. ciuitates ab Hannibale occupa-
	196
<i>L. Iunius consul et eius contra Carthaginienses</i>	
<i>gestæ</i>	86

## L

<i>Lacedæmon opp. &amp; eius descriptio</i>	492
<i>Lacedæmonij Achaïs bellum indicunt</i>	409. ab
<i>Achaïs debellantur</i>	192. Agesipolim in re-
<i>geri creant</i>	408. ad Leuctras vincuntur
<i>eorum imperium</i>	10. mores 405. musica 389. po-
<i>litia</i>	460. respublica qua ratione instituta et
<i>cōseruata</i>	648. seditiones 391. regio populosis-
<i>suma</i>	182. cōtra Xerxē factū memorabile
<i>cū Persarū rege pax</i>	15. ab Achaïs defectio
<i>229. C. Lali &amp; Publii familiaritas</i>	750. res gestæ
<i>756. &amp; seq.</i>	
<i>Lamæcorum à Ggnosys defectio</i>	427. cum Phi-
	lippe

# I N D E X.

<i>Lippo Cy Achaia societas</i>	428
<i>Laodice Ptolemaeo desponsatur</i>	516
<i>Largitiones à Romanis prohibita</i>	656
<i>Lagora Cretensis res gesta</i>	340. 666. 668
<i>Lebitij pop.</i>	155
<i>Legio, quot milites contineat</i>	616
<i>Legiones militum Romanorum 351. quomodo locentur 623. eorum tabernacula ibidem. principes aequales</i>	616
<i>Legum necessitas</i>	647
<i>Lemanus lacus</i>	278
<i>Leontius selencia praefectus 538. in uincula ducitur 449. interficitur, ibidē. tunc ad Apellens fugat 497. cū Arato dissensio 483. res gesta 472.</i>	
<i>M. Lepidus consul</i>	160
<i>Lepreatarum memorabile facinus</i>	457
<i>Leptines Hieronis affinis</i>	19
<i>Leuca ciuitas. Dycurgo expugnata</i>	409
<i>Leuctricum bellum</i>	460
<i>Leusade mors</i>	198
<i>Lex Flaminia</i>	160
<i>Libanus mons</i>	348
<i>Liberi patris Iudi</i>	390
<i>Libya descriptio</i>	243
<i>Liburnus mons</i>	343
<i>Libyæ promontoriū obsessum 70. à Romanis expugnatum</i>	71. 80
<i>Lipare expugnata</i>	43. 67
<i>Lissi descriptio 681. expugnatio</i>	683
<i>Lesson</i>	

<i>Lesson.</i>	218
<i>Licij expugnantur</i>	427
<i>Locrensiū agri ab Hamilcare nascantur</i>	90
<i>Logbassis Selgenses prodit 555. eius mors ibidem</i>	
<i>Loius fl.</i>	591
<i>Longanus fl.</i>	20
<i>Luceria ab Hannibale nascitur</i>	319
<i>Luciscus Acarnanorum legatus</i>	737
<i>Lustratio quinquennalis</i>	772
<i>L. Lutatius consul 94. &amp; eius in Sicilia res gestæ</i>	ibidem
<i>Lycerta Peloponnēsiū Remp.instituit.</i>	185
<i>Lyci Achaorum ducis res gestæ 575. contra Euripidem</i>	576
<i>Lycurgus Lacedamoniorum rex 367. 409. Lacedamoniorum reipub. gubernator 595. legislator 114. Aetolis mittit auxilia 438. Athenium expugnat 434. eius in suā reipub. pietas 606. in Aetoliam fuga 501. leges 460. nomothesia 605. res gestæ 750. superstitio ibidem. contra Messenios res gestæ 491. in rebus bellicis studium ibidē. in Argiuorum finibus res gestæ</i>	409
<i>Luctatij fœdus in Sicilia ielūm</i>	249
<i>Lygures pop. 153. depopulantur</i>	173
<i>Lysidas Megalopolitanorum tyrannus</i>	190
<i>Lysimachus dux 561. eius mors</i>	586

*M.*

<i>Macedonia ab Illyr. depopulatur</i>	221
<i>ss</i>	<i>Macd</i>



# INDEX.

<i>Macedonum à Romanis defectio</i>	229.	<i>in bellicis</i>
<i>rebus experientia</i>	472.	<i>seditio</i>
<i>contra Cleomenem &amp; Euclidem res gesta</i>	219. 220	
<i>Macellæ urbs à Romanis expugnata</i>	42	
<i>Machara fl.</i>	114	
<i>Machanidas debellatur</i>	816.	<i>eius res gesta</i>
<i>795</i>		
<i>Maotis cur continuò effluat</i>	412.	<i>serè repleta</i>
<i>arenis</i>	412.	<i>eius descriptio</i>
<i>ibidem</i>		
<i>Magonis laus</i>	310.	<i>contra Scipionem res gesta</i>
<i>761. 266. 826.</i>		
<i>Maharbalis contra Rom. res gesta</i>	315	
<i>Mamertini Carthaginiensium &amp; Syracus. ciuitates</i>	18.	<i>invadunt</i>
<i>18.</i>		<i>vincuntur ab Hierone</i>
<i>19</i>		
<i>Mamertinorum nomen unde</i>	18.	<i>ad Carthaginienses defectio</i>
<i>ibidem</i>		
<i>Mamertinis suppetias Romani mittunt</i>	22	
<i>E. Manlius consul</i>	67.	<i>eius contra Boios res gesta</i>
<i>270</i>		
<i>T. Manlius consul</i>	173.	<i>eius in urbem ex Sicilia reditus</i>
<i>72</i>		
<i>Mantineæ Achaëis tradita</i>	374.	<i>ab Antigonino capta</i>
<i>201</i>		
<i>Mantiniensium seditio</i>	205.	<i>calamitas</i>
<i>210</i>		
<i>Marci contra Syracusanos res gesta</i>	675. 678	
<i>Marrucini ab Hannibale depopulantur</i>	319	
<i>Marsi ab Hannibale depopulantur</i>	319	
<i>Marsya locus</i>	539	
<i>Masilienſium cum Romanis societas</i>	338	
<i>Mathematicæ discipline ducibus necessaria</i>	722	
<i>Matho</i>		

<i>Matho Afer seditionis amator.</i>	107
<i>à Carthaginiensibus uictus &amp; captus</i>	132. eius
<i>contra Carthaginienses res gesta</i>	128
<i>Media descriptio</i>	117. 776
<i>Mediolanum à Rom. captum</i>	178
<i>Mediolanensium agri a C. Cornelio depopu-</i>	
<i>lantur</i>	178
<i>Megaleus damnatur</i>	486. <i>Athenas fugit</i>
<i>eius cum Arato dissensio</i>	485. <i>ad Aetolos</i>
<i>litera</i>	500. <i>in Philippum maledictia ibidem</i>
<i>mois</i>	ibidem
<i>Megalopolis</i>	377. eius <i>descriptio</i>
<i>731. à Cleome-</i>	
<i>ne capta</i>	201
<i>Megalopolitani Achaeos ab Aetolis interse-</i>	
<i>ctos sepeliunt.</i>	380. <i>eorum uirtutes</i>
<i>210. fides et</i>	
<i>integritas ibidem. discordia</i>	573. & 574. <i>ad</i>
<i>Achaeos &amp; Antigonum legatio</i>	194. 196
<i>Melancomae res gesta</i>	689
<i>Melitea ciuitas obsessa</i>	578
<i>Menippus grauiter uulneratur</i>	206
<i>Mercurij arx</i>	50
<i>Messana à Campanis nascitur.</i>	16. <i>à Carthagi-</i>
<i>niensibus obsessa</i>	22
<i>Messapia ab Hannibale depopulatur</i>	329
<i>Messenij Achaorum amicitiam ambiunt</i>	375.
<i>Dorimachi instinctu nascitur</i>	368. <i>à Lycurgo</i>
<i>fugantur</i>	490. <i>eorum agri depopulantur</i>
<i>373. columna in Iouis Lycij tēplo</i>	404. <i>cū Epirotia</i>
<i>&amp; Philippa societas</i>	383. <i>res gesta</i>
	492
ss. 2	<i>Meiba</i>

# I N D E X.

<i>Methapa</i> op. expugnatur	483
<i>Metropolis</i> incenditur	439
<i>Miccus Dymensis</i> contra <i>Aetolos</i> pugnatur	433
<i>Midionij</i> ab <i>Aetolis</i> obsessi 136. eorum contra <i>Aetolos</i> res gesta	136
<i>Milites</i> cur plumati incedant	620
<i>Militaris Romanorum</i> disciplina 631. & seq.	
<i>Minerva</i> statua aenea 155. tēplum spoliatur	396
<i>M. Minutius Ruffus</i> primus magister equitum 329. eius ambitio 347. & temeritas ibid. contra <i>Pœnos</i> res gesta 344. ferocitas, et in rebus ge- rendis celeritas	331
<i>Mirmix</i> insula	66
<i>Mitionis</i> ducis <i>Atheniensis</i> imprudentia	589
<i>Mithridatis</i> cum <i>Sinopensibus</i> bellum	429
<i>Molonis</i> defectio 515. res gesta 517. 520. 522.	
<i>Monarchia</i>	595. 596
<i>Mundi</i> diuisio	266
<i>Mūdōs</i> muliebres matrona ad militum stipen- dia conferunt	111
<i>Murum</i> castellum ab <i>Euripide</i> captum	434
<i>Musica</i> utilitas	389.
<i>Mutina</i> Rom. colonia 270. à <i>Boijs</i> obsessa ibid.	
<i>Mylasita</i> depopulatur	41
<i>Mysistratum</i> à Rom. captum	43

## N

<i>Namiricum</i> agrum <i>Aetoli</i> depopulantur	520
<i>Narbo</i> fl.	267
<i>Narua</i> <i>Carthaginienſiū</i> sanctor 113. eius ad <i>Ha-</i> milc	

<i>milcarē defectio ibidē. pro Carthaginiensibus</i>	
<i>res gesta</i>	<i>ibidem</i> 116
<i>Novā civitas ab Hasdrubale condita</i>	149
<i>Navalia Romanorum exercitia</i>	37
<i>Navigandi artē à quibus Romani didicerint</i>	37
<i>Neapolis capta</i>	65
<i>Neapolitana arx ab Hannibale occupatur</i>	351
<i>Nemai ludi</i>	583
<i>Nicolai in bello Syriaco res gesta</i>	530
<i>Nicagora in Alexandriam navigatio</i>	110. ad
<i>Sosibium litera ibidem. res gesta</i>	510
<i>Nicarchus Antiochi dux</i>	160
<i>Nicippus</i>	402
<i>Nicolaus Ptolemæi dux 539. eius contra An-</i>	
<i>tiochum res gesta</i>	546
<i>Nomothesia Lycurgi</i>	605
<i>Nomarchi impietas</i>	739
<i>Numida aquatores Romanos inuadūt 357. Car-</i>	
<i>thaginienſiū agros depopulantur 52. Roma-</i>	
<i>norū castra incendunt 305. eorū contra Rom.</i>	
<i>res gesta 312. cū Carthaginiensibus confli-</i>	
<i>ctus 275. &amp; cū Romanis 34. in pralio Cannensi res</i>	
<i>gesta 362. in pralio mos et consuetudo 312. la-</i>	
<i>boris patientes</i>	310
O	
<i>Occasio cunctis rebus dominatur 723. in bello</i>	
<i>non negligenda</i>	797
<i>Ochlocratia</i>	618
<i>M. Octacilius consul</i>	36
	55 3 Oenes

<i>Omnis Lacedæmon. ad Philippu legat</i>	74
<i>Onij montes</i>	199
<i>Oratio adimari ad Lacedæmonios seditionos</i>	33.
<i>Permylii Pauli ad milites</i>	352.
<i>Agelai ad Philippum</i>	585.
<i>Andomalis ad Publiu</i>	790.
<i>Chlænea ad Laced.</i>	733.
<i>Euthydemæ excusatoria</i>	841.
<i>Hannibalis ad milites ut strenue contra Ro. pugnēt</i>	197. 356.
<i>Lucisci ad Lac.</i>	737.
<i>Ætolos de rebus Græcoru</i>	810.
<i>P. Scipionis ad Andomalē</i>	790. et ad milites 300. i. e. seditionos 834.
<i>Orbis uniuersus diuiso</i>	266
<i>Orchomenū captum</i>	371. & ab Antigono
<i>Ordinum principes</i>	610
<i>Oricus mons</i>	518
<i>Orionis signum nauigantibus infestum</i>	63
<i>Orontis fluuij descriptio</i>	538
<i>Oxi fluuij descriptio</i>	803
<i>P</i>	
<i>Padoa</i>	153
<i>Padus fl.</i>	153
<i>Palea op. obsidione cingitur</i>	470
<i>Palladis tēplū</i>	407. Lacedæmoniorū asylū ibid.
	Pamph

<i>Pamphylia ab Acheo subacta</i>	558
<i>Panormum Romani expugnane</i>	65
<i>Paphium incenditur</i>	483
<i>Parſia ciuitas à Lycurgo expugnata</i>	425
<i>Parthemia à Romanis occupatur</i>	147
<i>Patrenſium agri depopulantur 502. de Aetolorum iniurijs querela</i>	373
<i>Pauli Aemylj de Illyrijs triumphus</i>	442
<i>Pax qua ratione optanda &amp; colenda</i>	402
<i>Pax quid iuxta Pindarum</i>	ibid.
<i>Pedneliſſenſes à Selgenſibus obſeſſi 551. eorum res geſta</i>	553
<i>Pella opp. captum</i>	550
<i>Pelopidas Thebanorum reipub. quantum profuerit</i>	643
<i>Peligni ab Annibale depopulantur</i>	329
<i>Peloponneſi deſcriptio</i>	70
<i>Peloponnenuſium egregia &amp; bene inſtituta reſpub. 132. mores</i>	588
<i>Pelufium à Ptolemaeo captum</i>	561
<i>Perigenis res geſta</i>	548
<i>Perſarum imperium</i>	10
<i>Perſici belli cauſa</i>	229
<i>Peſtis graſſatur</i>	33
<i>Petreus Philippi regis ſummus amicus</i>	396
<i>Phaëtonis fabula</i>	154
<i>Phalanx quot milites contineat</i>	543. 560
<i>Phanoteſium proditiones</i>	577
<i>Pharëſu agri depopulatur 434. 502. querela</i>	373
55 4	Phar

Philimeni res gesta 697. ¶ seq.  
 Philimua cur insincerus 25. eius error 26  
 Philippus Mace. Thebas oppugnat 180. eius im-  
 perium 367. clementia 479. in hostes pietas ibi.  
 ad Achaos litera 446. ad Lacedamonios se-  
 ditiosos legatio 396. ad Scerdilaidam prosc-  
 elio 400. bellum contra Scerdilaidam 190. ad  
 Aetolos litera 397. contra Aetolos bellum  
 280. 367. 434. 483. cum Aetolis pax 385. contra  
 Lyncurgum res gesta 491. ¶ 493. religio 491.  
 animi moderatio ibidem. contra Melitads  
 error 717. contra Messenios res gesta 680. ¶  
 Lissanos 681. cum Eliensibus pugna 444. cum  
 Lacedamon. concilium 394. cum Messenijs so-  
 cietas 382. item cum Scerdilaida 400. erga  
 Achaos humanitas ac beneficentia 449. in  
 Dessaretide res gesta 190. in Euboeam prosc-  
 elio 443. in Magnesia ¶ Thessalia res gesta  
 180. insignis adolescentia 489. pro Gracis res  
 gesta 739. auctoritas 434. eloquentia ibidem. in  
 Triphatiam proscelio 455  
 Philippopolis op. unde nomen habeat 582  
Philo

<i>Philognosius dux</i>	543
<i>Philopœmen grauitèr in clade vulneratur</i>	220.
<i>Peloponnesium Rempub. instituit</i>	185. eius res
<i>contra Euclidem gesta</i>	212. mors ibid. item con-
<i>tra Machanidam</i>	215
<i>Philotheria capta</i>	549
<i>Philoxeni disciplina</i>	390
<i>Phlegrai campi</i>	154. 333
<i>Phœbidius Cadmianam societatem uiolat</i>	392
<i>Phoxidas Achaus dux.</i>	543
<i>Phygaleorum ciuitas expugnatur</i>	472
<i>Pirata Messenios uastant &amp; turpiter occidunt</i>	369
<i>Pisa opp.</i>	155
<i>Pisidia depopulatur</i>	335
<i>Placentia Rom. colonia</i>	270. 304
<i>Plator Illyriorum dux</i>	429
<i>Platonis Respublica qualis</i>	647
<i>Pleiadum ortus</i>	457
<i>Pœria op. expugnatur</i>	438
<i>Polemarchi</i>	386
<i>Polemoclis ad Byzantios nauigatio</i>	426
<i>Polichna ci. à Lycurgo expugnata</i>	409
<i>Politia quomodo &amp; Democratia fiat</i>	603
<i>Politiarum tria genera</i>	595. genera sex 596. mu-
<i>tationes ibid. modus &amp; origo</i>	596. reuolutio-
<i>nes ac mutationes</i>	599. & seq.
<i>Polybius scribit de ijs rebus quas ipse etiam ui-</i>	
<i>dit 228. 760. orat posteros ut suâ historiam ad</i>	
	55 § finem



# I N D E X.

<i>finē traducāt</i> 224. <i>cur tā multas orbis regiones</i>	
<i>peragravit</i> 294. <i>Alpes ascendit quo uideret</i>	
<i>niā per quā Annibal in Italiā transiit</i> 281	
<i>Polycrates dux</i> 543. <i>eius res gesta</i> 544. <i>impietas</i>	
741	
<i>Polyreneorum à Gnosijs desertio</i> 427. <i>cum Phi-</i>	
<i>lippo &amp; Achaïs societas</i>	429
<i>Polyphontis fuga ad Philippum</i>	393
<i>Pontus cur continuè effluat.</i>	412
<i>Ponti descriptio</i>	ibidem
<i>Porcorum mira fecunditas</i>	843
<i>P. Posthumius consul</i> 146. <i>eius res gesta</i>	147
<i>L. Posthumius prator</i> 350. <i>consul</i>	30
<i>Præda militaris qua ratione à Romanis dini-</i>	
<i>datur</i>	766
<i>Principum mansuetudo &amp; benignitas quid</i>	
<i>possit</i>	408
<i>Pritanides Megalopolitanorum legislator</i> 574	
<i>Proslaus Achaorum dux</i>	449
<i>Prusias à Byzantijs debellatur</i> 423. <i>contra By-</i>	
<i>zantios incitatur</i> 421. <i>eius in Hellespontis res</i>	
<i>gesta</i> 392. <i>item contra Byzantios</i>	424
<i>Psophis op.</i> 445. <i>expugnatur</i>	447
<i>Ptolemaus Philopater Aegypti imperium sus-</i>	
<i>cipit</i> 367. 506. <i>interficitur</i>	512
<i>Ptolemaus Benefactor</i>	536
<i>Ptolemaus pacem à Philippo petit</i>	582
<i>Ptolemæi Lagi filij mors</i>	186
<i>Ptolemæi Cerauni mors</i>	ibid.

<i>Ptolemai Philopatris luxus</i>	506
<i>Ptolemai bellum cū Antiocho II. ignavia</i>	562.
<i>liberalitas ibid. cum Antiocho pugna</i>	564.
<i>de eodem historia ibid. mors</i>	501
<i>Ptolemao inducia ab Antiocho data</i>	544
<i>Ptolemais urbs obsessa</i>	539
<i>Pulchri promontorium</i>	251
<i>Punici belli secundi occasio</i>	230. 237
<i>Pyrenaeus mons</i>	268
<i>Pyri flu. descriptio</i>	851
<i>Pyrrheus dux 502. eius res gesta ibid. &amp;</i>	572
<i>Pyrrhus rex ex Italia profligatur eius in Italia</i>	
<i>navigatio</i>	187. 253
<i>Pyrrhi castrum</i>	489
<i>Pythagorei in Gracia interfecti</i>	183
<i>Pythiades praefectus</i>	510
<i>Pythias Achaorum dux</i>	449

## Q

<i>Quinqueremium adificatio difficilis</i>	37
--	----

## R

<i>Rabbatamasana capta</i>	550
<i>Regis nomen à Scipione repudiatum</i>	793
<i>Regis &amp; tyranni differentia</i>	481
<i>Regum luxus</i>	600
<i>Regnum</i>	595. 596
<i>Regni ueri exordium</i>	600
<i>Regnorum dissipatio unde oriatur</i>	602
<i>Reipub. conseruatio in quibus rebus cōsistat</i>	648
<i>Rhaphia capta 567. pralio Ptolemai cum An-</i>	
<i>tiocho</i>	

# INDEX.

<i>riocho nobilitatur</i>	567
<i>Rhegium à Carthaginiensibus expugnatur</i>	17
<i>Rhegini Romanorum contra Pyrrum implorant</i>	
<i>auxilium</i>	17
<i>Rheginis agri restituntur</i>	18
<i>Rhius mons</i>	372
<i>Rhodanus fl.</i>	272. 278
<i>Rhodijs mari principes 421. à Byzantijs debellatur 423. Sinopensibus contra Mithridatem mittunt auxilia</i>	429
<i>Rhodiorum incrementa et Reipublica origo</i>	371
<i>contra Byzantios bellum 411. ad Byzantios legatio 411. ad Philippum pro Aetolis 495. ad Prusiam legatio</i>	411
<i>Rhodiorum terramotus</i>	569
<i>Rhizo oppidum &amp; fl.</i>	148
<i>Romani imperij incrementa 227. 651. Carthaginienses quibus virtutibus vincant 651. à Carthaginiensibus Annibalem efflagitant 248. naues L. adificant 67. quando primum externos subingere coeperint 23. ab Annibale in Tuscia vincuntur 582. item ad Drepanum naturali pralio 89. ad Cannas ab Annibale 360. ab Hierone auxilium contra Annibalem petunt 115. Romanorum cum Carthaginiensibus dissensio 127. contra Carthaginienses classis 45. ardor ac studium ad propagandum suum imperium 94. cum Carthaginiensibus foedus 150. foedus renouatur 162. cum Carthaginiensibus</i>	

*sibus foedera quomodo expressa* 290. in *Carthaginienses odia* 180. de *Carthaginiensibus victoria* 810. & de *Gallis* 171. 176. *navalis de Carthaginiensibus victoria* 49. 95. quando *navalibus copijs primarum pugnarint* 37  
*Romanorum imperium quam amplum* 10. *virtus et potentia* 100. *innata audacia & constantia* 61. *ex Italia prima transfretatio* 14. in *Illyriū navigatio* 135. *prope Camerinam naufragia* 63

*Romanorum Reipub. descriptio* 605. & *seq.*  
*A. Rutilius consul* 43.

S

*Saguntum Annibal expugnat* 243. 244  
*Sagunti situs* 243. *munitiones* 340. *excidium* 442  
*Sambuca descriptio* 675  
*Samium à Pœnis vastatur* 332  
*Sardeorum ciuitas ab Antiocho expugnatur* 665  
*Sardinia à Roman. subacta* 43  
*Sardinia à Carthaginiensibus defectio* 120  
*Sason insula* 591  
*Sation opp. à Philippo captum* 591  
*Scerdilaidas Illyriorum dux & eius res gestae* 139. *Lissum op. innuadit* 384. *eius res gestae* 545. *defectio* ibidem  
*Scopas Aetolorum dux* 398. 410. *eius in Macedoniam irruptio* 436. *sacrilegia ibid. contra Messienos res gestae* 370

P. sci

# I N D E X.

<i>P. Scipio in clade uulneratur</i>	303. eius ad Tre-
<i>biam castra</i>	309. pietas in parētem 751. somniū
<i>ibidem. adolescentia generosa</i>	753. fortitudo mi
<i>litaris</i>	763. castitas 771. naualis de Carthagi-
<i>nienſibus uictoria</i>	337. contra <i>Asdrubalem</i>
<i>res geſta</i>	289. contra <i>Magonem</i> res geſta 816.
<i>contra Annibalem res geſta</i>	271. & ſeq. in
<i>Hiſpaniam proſectio</i>	271. 340
<i>Scytharum urbs capta</i>	549
<i>Seleucia proditione ab Antiocho capta</i>	337. à
<i>Molone ſubaſta</i>	523
<i>Seleucia deſcriptio</i>	536
<i>Seleuci liberalitas</i>	570. mors 186. 222. 367. 514
<i>Seleucenſium deſectio punitur</i>	531
<i>Selgenſium res geſta</i>	552. inducia 558. ſœdus cum
<i>Acheo</i>	ibidem
<i>Sellasia</i>	219
<i>Cn. Sempronius conſul</i>	65
<i>T. Sempronius Scipioni cōtra Annibalem ſub-</i>	
<i>uenit</i>	308. pernicioſa ambitio 309. contra
<i>Gallos res geſta</i>	307. in <i>Aſricam</i> proſectio
	271.
<i>ſena colonia ducta</i>	151. 152
<i>ſenatorum apud Romanos officia. &amp; poteſtas</i>	
<i>608. &amp; ſeq.</i>	
<i>Sepeliendi ritus apud priſcos Ro.</i>	653
<i>Sephyra urbs</i>	219
<i>Serra locus</i>	666. unde nomen habeas 130
<i>C. Teruilius conſul</i>	65. 315
	Cn. Sc

*Cn. Servilius contra Annibalem pugnans occumbit* 339. eius contra *Pœnos res gesta*

339

*Servius Fulvius consul* 62. eius contra *Carthaginienses res gesta* *ibidem*

*Sicilia sub Romanorum imperio quandiu fuerit*

70. eius *descriptio ibidem. civitates ad Romanos deficiunt* 36. à *Mamertinis tributaria facta*

18

*Sicyonem Achaïs Aratus tradit* 374

*Sicyoniorum agri depopulantur* 382

*Signa militaria aurea* 174

*Sinopenfes Rhodiorum auxilium contra Mithridatem petunt* 429. eorum cum *Mithridate bellum*

430

*Sociale bellum* 11. 180. 223. eius *exordia* 395. 397.

380

*Socrates Boeotius dux* 542

*Sophasenus rex* 542

*Sorza opp.* 114

*Sosij res gesta* 309. 341. 345

*Sparta capta* 716

*Sparta ab Antigono capta* 222

*Spendius Campanus transfuga* 107. eius *factum*

108. à *Carthaginiensibus vincitur* 118. *suspensitur* 130. eius *crudelitas* 120. 123. ad *militēs*

contra *Carthaginienses oratio* 122

*Stenelai mors* 395

*Stipendia militum* 638

*Stras*

I N D E X.

<i>Stratagema Hamilcaris contra Rom.</i>	48.
<i>Scipia nis contra Carthaginenses</i>	827.
<i>Annibalis contra Minutium</i>	340.
<i>Philippi contra Lissa nos</i>	682.
<i>Quintij contra Asdrubalem</i>	68
<i>C. Sulpitius consul</i>	43
<i>Sybaritæ pop.</i>	184.
<i>Syracusani novitatis studiosi</i>	19.
<i>à Claudio obfessi</i>	22.
<i>eorum cum Romanis pax</i>	29.
<i>seditiones</i>	19.
<i>obsidio</i>	679.
<i>agri ab Appio depopulan- sur</i>	22
<i>Syriacum bellum</i>	11.367.467.503.154

T

<i>Tabernacula legionum</i>	625
<i>Tagus fl.</i>	239
<i>Tantalæ pœna</i>	419
<i>Tarentum captum</i>	702
<i>Tarentini agri fertilitas</i>	748
<i>Tarentinorum cum Roma, bellum</i>	16.
<i>sepultura</i>	699.
<i>oraculum</i>	ibid.
<i>Taurinorum contra Insubres bellum</i>	294
<i>Taurionis mors</i>	680
<i>Taurisci pop.</i>	153
<i>Tegeta obfessa</i>	201
<i>Telesia ab Annibale capta</i>	332
<i>Telphusa ab Antigono capta</i>	201
<i>Tentoria Romanorum qua arte fiant</i>	625
<i>Tentoria Tribunorum</i>	ibid.
<i>C. Terentius consul</i>	349.591
<i>Tergiductores</i>	622
<i>Terra</i>	

<i>Terra diuifio</i>	266
<i>Teffera militaris</i>	632
<i>Teuca Agronis uxor Illyriorum regni gubernatrix</i> 138. <i>Romanum legatum occidit</i>	144
<i>Thalamus uilla</i>	452
<i>Thearces</i>	202
<i>Thebaorum reipublica pernicies</i>	643
<i>Thebaorum fctus</i> 580. <i>obsidio</i>	580
<i>Thebani Græcorum affectant imperium</i>	184
<i>Thebanorum. Reipub. incrementa, ac interitus</i> 643. <i>splendor unde creuerit</i>	ibidem
<i>Themiftis res gefta</i>	593
<i>Themiftoclis uirtutes</i>	643
<i>Theodorus Aetolus proditor</i>	560
<i>Theodotus Hermiolius</i>	516
<i>Theodotus Ptolemaidis &amp; Tyri proditor</i>	410
<i>Theodotus Syria præfectus</i> 513. <i>eius audacia</i> 562. <i>contra Ptolemaum res gefta</i> 547. <i>Hemioij in</i> <i>Syria res gefta</i>	536
<i>Theruca expugnata</i>	67
<i>Thessali inſuperabiles</i>	375
<i>Thibetis rex gefta</i>	425. <i>mors</i> 425
<i>Thracæ à Gallis uincuntur</i>	420
<i>Thracum contra Conſtātinopolitanos bella</i>	419
<i>ad Thraſimenum clades</i>	323. 325. 353
<i>Thyeſtis mors</i>	393
<i>Thyrrheni pop.</i>	153
<i>ad Ticinum pugnatur</i>	300
<i>Timæus hiftoricus notatur</i>	842. 849
<i>Timon</i>	



# I N D E X.

<i>Timothei disciplina</i>	390
<i>Timoxenus Achaorum dux 200. repulſam pa-</i> <i>titur 462. Taurionem opp. expugnat</i>	379
<i>Tſamenes Oreſtis filius 366. Achaïam occu-</i> <i>pat</i>	386
<i>Torques Gallorum</i>	378
<i>Tragœdia &amp; hiftoria differentia</i>	204
<i>ad Trebiam pugna</i>	353
<i>Triarij.</i>	618
<i>Tribunus tria ſub ſe habet ſigna</i>	630
<i>Tribuni milit. conſulari poteſtate 615. eorum in-</i> <i>ramenta 618. electio, &amp; officiũ 620. in ca-</i> <i>ſtris officia 630. poteſtas</i>	636
<i>Triera incenſa</i>	547
<i>Triphalia tota à Philippo ſubacta</i>	456
<i>Triphalia descriptio</i>	455
<i>Tritenſium agri depopulantur</i>	433-576
<i>Triumphare quibus liceat</i>	612
<i>Tunes opp. 112. expugnatur</i>	54
<i>Tyle Gallorum regia</i>	420
<i>Typanata à Philippo ſubacti</i>	457
<i>Tyrrheni Romanis bellum inferunt</i>	157
<i>Tyrrhenorum clades 159. cum Romanis ſœ-</i> <i>duo</i>	ibidem.

## V

<i>Vaccei ab Annibale vincuntur</i>	239
<i>L. Valerius conſul</i>	36
<i>M. Valerius Max. conſul</i>	28
<i>Varro conſul contra Annibalem pugnans oc-</i> <i>cumbit</i>	

<i>enumbit</i>	342
<i>Veneris Erycina in Sicilia templum 29. à Gat-</i>	
<i>lis spoliatur</i>	142
<i>Veneris sanum</i>	340
<i>Veneti 155. Gallorum Senonum agros depopu-</i>	
<i>lantur</i>	156
<i>Vernsa bellica</i>	619
<i>Vesta apud Megalopolitanos ara</i>	574
<i>Vigiliarum in bello dispositiones 639. earumq;</i>	
<i>rationes</i>	ibidem.
<i>Vigilum delinquentium poena</i>	639
<i>Vmbones clypeorum</i>	618
<i>Vmbria ab Hannibale depopulatur</i>	328
<i>Vmbri pop.</i>	159
<i>Volana</i>	154
<i>Veica ab Hamilcare capta 116. à seditiosis mil-</i>	
<i>itibus abessa 110. ab Hamilcare liberata</i>	119
<i>Veica ciuitatis descriptio</i>	112
<i>Veicensium poenitencia</i>	132
<i>Veicensium ad Afros descendo 117. in Cartha-</i>	
<i>ginenses crudelitas 127. deditionem Romani re-</i>	
<i>spiciunt</i>	127
<i>Vulgi studium</i>	603
<i>Vulturinus fl.</i>	318

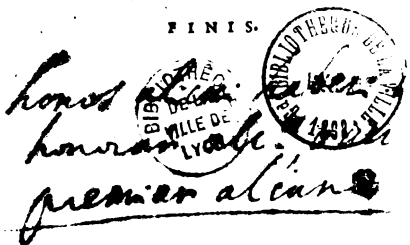
# X

<i>Xantippi Lacedaemonij fortitudo militaris 56.</i>	
<i>apud Carthag. autoritas</i>	ibidem.
<i>Xantippi in patriam reditus</i>	61
<i>Xeno Hermioniorum tyrannus</i>	190
	Xeno

# I N D E X.

<i>Xeno dux</i>	716
<i>Xenotás dux</i> §20. <i>eius res gesta. ibid. Tigrim</i>	
<i>fl. traicit</i> §21. <i>eius mors</i>	§22
<i>Xenophantus Rhodiorum dux</i>	424
<i>Xerxes à Cymone superatur</i>	15
<i>Xeuxidis contra Molonem res gesta</i>	§24. §26
<b>Z</b>	
<i>Zabdibellus Antiochi dux</i>	560
<i>Zaleuci lex</i>	850
<i>Zelysgorgynius dux</i>	560
<i>Zarxas Hamilcare traditus supplicio afficitur</i>	129
<i>Zeuxides</i>	819

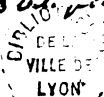
F I N I S.





2. 2. 6. Im Jahr 1864. in K.  
Politisches volgarisches Buch des  
Aron - 1864-11. 8. Vol. 4 in 8.  
de, Hain de Politisches volgarisches  
Buch des Aron - 1864-11. 8. Vol. 4 in 8.  
Politisches volgarisches Buch des  
Aron - 1864-11. 8. Vol. 4 in 8.  
Politisches volgarisches Buch des  
Aron - 1864-11. 8. Vol. 4 in 8.

On a annoncé au regard suivant d'f  
Thomson by after impromptu, & writing  
Noyan manuscript de courtoisie fide  
D. L. Hillisberger de Vatican. Il est  
vient d'y mesclant en sonner de  
Polybe et Rev. Croyd. T. S. P. 63  
O. Historia de Politi tendre à la quige  
por D. ant. Ray Bamba - Aldeas  
1789. 3 Vol. p. m. in 4.



2. The general history of Polybrif, first  
 stated from being made by the Rev.  
 James Haughton 9th Edit. London  
 Whittaker 1822. 2. Vol. in 8.



Polibio non agguò guo fatto  
l'acquirente del libro di che  
lo ripiglia disunif. di alio-  
naff de out. comp. exp. 4. un.  
in ciò che spettò alle altre  
parti di buona storia, le parti  
puri, e forse neppure superiori.  
Fu valoroso guerriero, accudito  
politico, buon filologo, e scovo  
d'amor di patria, grande siador  
più di dire la verità, ammonta  
mentre disunif. fatti guerra  
chi, e ricuprò le sue lode di  
utili insegnamenti

Antal. di Forme  
No. 2. 1925. N. 59.

La guerra letteraria finì in Po-  
libio, cioè adoperando patta in  
corina la lega delle di suoi  
dicomorta, padre di Polibio, e  
vinto dai Duci. Cicerone lo  
fu concludere chiaro nella  
Tuguriana lib.







